Redevoeringen, verhandelingen en losse geschriften

J.H. van der Palm

bron
J.H. van der Palm, *Redevoeringen, verhandelingen en losse geschriften*. G.T.N. Suringar, Leeuwarden 1854-1855

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/palm003rede03_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

[Eerste deel]

Leeuwarden.

Aan mijnen vriend J. Lublink den Jongen.

Toen gij, voor ettelijke jaren, uwe vertaling, of liever vrije bearbeiding van SPALDING'S *geschrift* over de waardij en het belang van den Godsdienst, *met eenen brief aan mij, in de plaats eener voorrede, in het licht gaaft, en daardoor mijnen naam met uwen letterkundigen roem eenigermate in betrekking bragt; hebt gij mij de verpligting opgelegd, immers gelijk wij Autheurs gewoon zijn hiervan met elkander rekening te houden, om ook één mijner werken aan u toe te wijden; of laat ik beter en betamelijker zeggen: hebt gij mij het regt gegeven, om aan het hoofd van één derzelve, met uwen achtingwaardigen en bij mij vereerden naam te prijken.*

Indien ik hierin achterlijk had kunnen zijn, hadde ik er mij buiten twijfel op nieuw toe aangespoord gevoeld, toen ik in den verloopen zomer, bij den bezitter van het bekoorlijk PIJNENBURG *gehuisvest, u op het weleer zoo*

majestueus, en nog altijd heerlijk DRAKESTEIN, *een vriendschappelijk bezoek kwam geven. Na een vijfjarig afwezen mond ik u weder, van het overschot uws verzwakten gezigts nu geheel beroofd, en van al de pracht der natuur, waardoor gij omringd waart, niets meer genietende, dan den invloed der reine en gezonde landlucht, die in dit gezegend oord ademt, en ook uw aangenaam woonvertrek doorstroomt. Maar hoe duister dan ook alles rondom u mogt wezen, de helderheid van uwen geest had u niet begeven: dezelfde aangenaamheid van onderhoud, dezelfde scherpzinnigheid en juistheid van oordeel, voorgelicht door uitgebreide belezenheid en kunde, geslepen door kennis der wereld en der menschen; alles wat voorheen uwen omgang zoo leerzaam en genoegelijk maakte, was nog in dezelfde kracht u bijgebleven, en werd verhoogd door de belangstelling, die uw hulp-behoevendie toestand natuurlijk inboezemde: ja uw geest, nu geheel in zich zelf gekeerd, en door geene zinnelijke voorwerpen afgetrokken, scheen nog dieper inzigten en ruimer veld van bespiegeling verkregen te hebben; als of door den nevel rondom u het licht binnen in u versterkt en uitgebreid ware. Hoe gevoelde ik toen in uw bijzijn de waarde der echte geest-beschaving, der verrijking van ons edelst deel met een schat van kundigheden, waarop men beter dan op het beste vaderlijk erfgoed teren kan, en waarvan de renten en inkomsten aan geene vermindering of vernietiging onderhevig zijn. Maar hoe gevoelde ik tevens de waardij eener echt Godsdienstige denkwijze en gezindheid, gesproten uit de edelste behoefte van ons hart, en zich openbarende in liefde tot God, in vertrouwen op God, in tevredenheid met zijne bestelling, en blijde verwachting eener betere toekomst. Hieruit zag ik uwe opgewektheid, uwe blijmoedigheid van geest*

voortvloeijen, en, als ik het dus noemen mag, uwe geringschatting van het gemis des gezigts, voor welks verlies wij zienden als voor één der grootste onheilen beven. Bij u leerde ik eenen blinden, gelijk gij zijt, beschouwen met den eerbied, dien wij aan achtingwaardige gestorvenen schuldig zijn; want hij moge nog door ligchamelijke gewaarwordingen aangedaan worden, hij gaat reeds niet meer om, dan met geesten, hij zweeft reeds in de wereld der geesten en der denkbeelden, en daar hij niets meer ziet, ziet hij ook geene grenzen of perken meer, maar schouwt reeds rondom zich in het oneindige. Hoe ras, mijn Vriend! en hoe genoegelijk was het uur van onzen vriendschappelijken kout weggevloden. Wij herinnerden ons de betrekkingen, waarin wij gemeenschappelijk stonden tot waardige, en het Vaderland tot blijvenden luister verstrekkende mannen; tot den edelen SCHIMMELPENNINCK, *in veel vroeger jaren dan gij, in de kracht van zijnen leeftijd, ook van het gebruik zijner oogen verstoken, maar, even als gij, geene uiterlijke voorwerpen meer behoevende, om zijnen onvergelijkelijken geest bezig te houden: tot den braven en schranderen* KANTELAAR, *wiens ligchaams-gestel, door schok op schok geteisterd, het licht der schitterendste gaven en zeldzaamste kundigheden dreigt uit te blusschen: van den wakkeren* VAN ROYEN, *die op het door hem herschapen* YPENBURG, *als een gelukkig landbewoner, zich verheven gevoelt boven de stormen en rampen, waarin hij zoo rijkelijk deelde: mannen, die zoo wel in hooge Staats- en andere betrekkingen, als in wetenschap en geleerdheid, maar vooral in deugd en onverzettelijke braafheid van karakter, onder de sieraden hunner eeuw mogen geteld worden. Hoe veel hadden wij in deze eerste bijeenkomst af te handelen; nog, dunkt mij, zie ik voor mij liggen het lijstje*

der vragen, vooraf in gereedheid gebragt, opdat niets vergeten zou worden, en door de hand uwer waardige Echtgenoote uit uwen mond opgeschreven: vragen, die alle getuigden van uwe belangstelling in mij, in mijne geschriften, in den staat der wetenschappen, en in algemeen volksen menschengeluk. Met hoe veel deelneming hoordet gij het verhaal, 't welk ik u deed, van mijne tegenwoo dige wijze van leven, van den omvang en de verdeeling van mijnen arbeid, van den staat mijns vergenoegden en gelukkigen huisgezins. Ik moest u de bijzonderheden mededeelen van mijn verblijf in den omtrek uwer woning; hoe ik, door edele en belangelooze vriendschap genoodigd,(*) *mij bevond in den schoot der gulle gastvrijheid, waar de nijverheid zich van hare zorg en bezigheden verpoost, bij onschuldige vreugde en betamelijk levensgenot: hoe ik in den beminnelijken kring van deze mijne vrienden, jaarlijks, een aanmerkelijk deel van het beste saisoen, op het verrukkelijk land doorbrenge, in denzelven den eernaam van vader drage, dáár mijne beste opstellen vervaardige, mijn gevoel voor menschelijkheid, voor weldadigheid en dankbaarheid aan God, dáár meer en vuriger dan elders zie opgewekt, en op mijne eenzame wandelingen, aan de overpeinzing toegewijd, menigmaal gewaarwordingen mijn hart voel doorstroomen, waarvoor het mij leed doet elke taal*

(*) Deze vriendschap is haar oorsprong verschuldigd aan de betrekking, die weleer bestond tusschen mij, en wijlen den Heer JAN VAN HEEKEREN, *Med. Doctor en Commissaris tot de zaken der Geneeskundige Staatsregeling*. Deze edelaardige jongeling, even zeer geliefd om de beminnelijke hoedanigheden van zijn hart, als geacht om zijne uitgebreide kunde, werd in den bloei zijnes levens, aan den kring zijner vrienden, waarvan hij de ziel en vreugde was, en aan de armen eener geliefde bruid outrukt!

te arm aan woorden te vinden. Dit alles moest ik u mededeelen, en had nog veel daarbij te voegen, dat wel aan de vriendschap toevertrouwd, maar niet eer in het openbaar vermeld mag worden, dan wanneer de dag der openbaarmaking van al het verborgen goede zal zijn aangelicht. Gij hoordet mij met genoegen; misschien zullen velen dit ook met eenig genoegen lezen, en zij, voor wie het van alle belang ontbloot is, mogen zich deze weinige overtollige regels getroosten.

Doch laat ik tot het begin van dezen brief terug keeren. Zoo ik u iets van 't geen mijne pen voortbragt zou toewijden, moesten het deze Redevoeringen en Verhandelingen *zijn; aan u, die in deze soort van geschriften reeds voor lang zulk een gevestigden roem hadt, en daardoor den goeden smaak onder onze landgenooten zoo zeer hebt helpen vestigen. Eene van deze* Redevoeringen, *want eigenlijk gezegde* Verhandelingen *bevat deze bundel niet; indien er een tweede volgt, zal dezelve misschien meestal, of geheel uit* Verhandelingen *bestaan; eene, zeg ik, van deze mijne* Redevoeringen, *die namelijk* OVER DE WELSPREKENDHEID, *heeft zelfs eenige verwantschap met uwe fraaije* Verhandelingen OVER DEN SCHRIJFSTIJL, *en* OVER DE ONDERLINGE BETREKKING VAN WIJSBEGEERTE, DICHTKUNST EN WELSPREKENDHEID. *Gij zult bemerken, dat ik in het voorstellen mijner gevoelens mijn eigen weg ben gegaan, of liever een nieuwen weg heb ingeslagen, hopende daardoor over dit onderwerp, dat nog vele opheldering vereischt, eenig meerder licht te verspreiden. Ik weet, dat het door mij geopperde denkbeeld aan tegenspraak onderworpen is, die slechts door vollediger ontwikkeling en bepaalder wijziging van hetzelve kan beantwoord worden. Ik heb mij daarom eene nadere Verhan-*

deling of Redevoering hierover voorbehouden, en het zou mij aangenaam zijn, uit de beoordeeling van bevoegde vrienden en kunstoefenaars, want andere beoordeelingen baten juist niet veel, hiertoe ook eenige bouwstoffen te mogen opzamelen: van uwe scherpzinnigheid wacht ik dezen dienst het eerste.

Daar ik nu toch van één der stukken in dezen Bundel voorkomende, begonnen heb te spreken, wil ik u met de gansche verzameling voorloopig een weinig nader bekend maken. Twee daarin voorkomende Redevoeringen zijn ook buiten dezelve door den druk gemeen gemaakt. De aldus genoemde Verhandeling OVER EENIGE DICHTERLIJKE NATUURBESCHRIJVINGEN IN HET BOEK JOB, *is de eerste in het IIde* Deel *der* WERKEN VAN DE BATAAFSCHE MAATSCHAPPIJ VAN TAAL- EN DICHTKUNDE, *en u als zoodanig bekend; ik vleije mij, dat men met mij van oordeel zijn zal, dat zij in dezen Bundel behoorde, te meer daar men in het openbaar gezegd heeft, dat zij in het straks gemelde werk niet op haar plaats was. De tweede is de* LOFREDE OP DEN HEER J.A. VAN DE PERRE, *die zulk een aanmerkelijk vak in dit boekdeel beslaat. Dit opstel is één der meest geliefkoosde voortbrengselen mijner jeugd, want het telt reeds twintig jaren; en het is mij daar en boven om den man, dien het betreft, en die mij altijd onvergetelijk zijn zal, ten uiterste dierbaar. Schoon het en in de* Werken van het ZEEUWSCH GENOOTSCHAP, *en ook afzonderlijk gedrukt is, is het echter buiten Zeeland in weinige handen en schaars bekend. Dit alleen zou wel geene reden genoeg zijn, om de uitgave er van hier te herhalen; maar ik ben hiertoe menigvuldige malen stellig aangezocht, en allen, wien ik mijn voornemen bekend maakte, om de* Lofrede *in deze Verzameling in*

te voegen, betuigden mij daarover hunne goedkeuring, en verklaarden mij, dat zij, hunnes oordeels, van dezelve niet mogt achterblijven. De Heer SCHELTEMA *heeft in zijn* STAATKUNDIG NEDERLAND, *bij de vermelding van den Heer* VAN DE PERRE, *aan haar eenen lof toegezwaaid, dien ik mij naauwelijks durf toeëigenen; maar indien het waar is, dat zij onder de weinige goede Lofredenen, die onze taal bezit, mede eene geringe plaats mag bekleeden, zal men haar ook hier wel met eenig welgevallen zien*.

De twee Redevoeringen OVER MAHOMET *zijn getrokken uit mijne Latijnsche* Oratie *over dat onderwerp, in den jare* 1799 *uitgesproken; hierdoor heeft de stijl nog hier en daar eene Latijnsche kleur behouden, waar men, een opstel in die taal vóór zich hebbende, zoo moeijelijk buiten kan blijven. Zij behelzen niet zeer veel; maar echter zoo veel, geloof ik, als men in zulk een klein bestek, over zulk een zeldzaam man zeggen kan. 't Geen in dezelve vervat is, is de vrucht van een langdurig en naauwkeurig onderzoek, waarbij ik meestal de bronnen zelve heb geraadpleegd, en mij inzonderheid bevlijtigd, om een gaaf en geheel denkbeeld van den Oosterschen Profeet vóór te dragen. Ik gevoel wel, dat ik hierin beter had kunnen slagen, maar men zal toch hier een midden vinden, tusschen de partijdig nadeelige levensbeschrijvingen dezes mans aan den eenen, en de romaneske schilderijen van denzelven aan den anderen kant, waaraan het bij vroegere en latere schrijvers niet ontbreekt*.

De Redevoering OVER DAVID, voornamelijk als Dichter beschouwd, *was oorspronkelijk, en in eene eenigzins andere gedaante, bestemd om een gedeelte uit te maken der Inleiding van een werk* OVER DAVID en zijne liederen, *waarin ik eene vertaling en verklaring wilde ge-*

ven van alle de liederen van DAVID, *in verband gebragt met zijne geschiedenis, uit dezelve opgehelderd, en in eene geschiedkundige orde geplaatst en aan elkander geschakeld. Ik heb hiervan reeds eene proeve gegeven, in mijne uitgegevene* Liederen van David, *in het jaar* 1791 *in het licht gekomen. Ik heb ook daartoe reeds de Vertaling en opheldering van alle* DAVIDS *gezangen, gelijk ook van alle de overige Psalmen, sedert vele jaren in gereedheid. Doch het werk in dien vorm, en naar dien aanleg, welken ik mij heb voorgesteld, vordert nog zoo veel arbeid en oordeelkundige navorsching, dat ik den tijd der volbrenging van mijn voornemen, ook wanneer leven, gezondheid en krachten mij bewaard blijven, nog niet kan berekenen. Ik heb derhalve gemeend deze Redevoering, die reeds in het openbaar is uitgesproken, niet te moeten achterhouden, en daarmede deze Verzameling te mogen aanvangen*.

De twee Redevoeringen OVER DE ALGEMEENE WELWILLENDHEID, *en* OVERDE EIGENLIEFDE, *zijn juist geene stukken van groot aanbelang, maar voor zoo ver in icder derzelve een bijzonder denkbeeld ten grondslage ligt, en eenvoudiglijk ontwikkeld wordt, geloove ik, dat zij iets nieuws behelzen, of ten minste eene nieuwe wijze van voorstellen, ten aanzien van onderwerpen, die anders voor uitgeput en bijkans voor afgesleten worden gehouden. Als men daarenboven eens aan het uitgeven van stukken, die men voor hande heeft, gekomen is, voegt men er al ligt iets bij, dat men anders achterwege zou gelaten, of ten minste om en op zich zelve niet zou uitgegeven hebben; vooral wanneer daardoor de verscheidenheid bevorderd, en de verschillende manier der behandeling van verschillende voorwerpen in het licht wordt gesteld*.

Deze laatste verontschuldiging heb ik misschien nog meer

noodig, ten aanzien der beide kleinere aanspraken, ter gelegenheid van twee Zang-oefeningen uitgeboezemd. Ik heb ze echter niet onder mijne papieren willen laten, omdat de stijl, daarin heerschende, een middelsoort uitmaakt tusschen den kanselstijl, en dien der gewone welsprekendheid. Er heerscht in dezelve een hooger vlugt, dan men zich op den predikstoel mag veroorlooven; en zij ontleenen echter van de plaats, waar zij zijn uitgesproken, en van het oogmerk, waartoe zij strekken moesten, eene houding, die haar tot de Christelijke kansel-voordragt, doet naderen. Ik heb daarom zelfs van de laatste den aanhef aan het Opperwezen, en het kort gebed aan het slot niet weggelaten, omdat zij mij toeschenen zulk een geheel niet te misvormen. Gaarne had ik er de Cantate, gezangen en liederen, bij die gelegenheden uitgevoerd, almede bijgevoegd, doch ik vreesde het boekdeel te veel te bezwaren. Ééne dezer aanspraken eindigt met een vers; doch ik wil hiermede niet gerekend worden de gewoonte, om redevoeringen met dichtregels te eindigen, of dichtregels in dezelve in te vlechten, goed te keuren of aan te moedigen. Volstrekt laakbaar acht ik dit niet, en ik weet dat het velen behaagt; maar het wijkt echter af van den goeden trant, van hetgeen de Franschen le bon genre *noemen, en veroorzaakt eene bontkleurigheid, die den geoefenden smaak altijd min of meer beleedigt. Aan het einde echter van zulk eene aanspraak, die slechts tot afwisseling der muzijk verstrekken moest, geloofde ik mij dit te mogen veroorlooven, gelijk er ook andere gelegenheden zijn kunnen, die dit gebruik wettigen, en er geen regel is zonder uitzondering.*

Indien ik een liefhebber was van aanteekeningen, het zij aan den voet der bladzijden, hetzij aan het slot des werks, te plaatsen, zouden de eerste, tweede en derde,

vooral de vierde en vijfde Redevoering, mij daartoe stof in overvloed hebben aan de hand gegeven; doch elk heeft zijne manier, en mijne manier brengt mede, mij zoo veel mogelijk van aanteekeningen en aanhalingen te onthouden. Ik zou ook waarschijnlijk daarmede slechts een sobere figuur maken; want ik heb nimmer gelezen met oogmerk, om daarna aan de wereld te toonen, hoe veel en wat ik gelezen had. De door mij, gedurende een tamelijk werkzaam leven, gemaakte aanteekeningen zijn dus te naauwer nood voor mijn eigen gebruik voldoende; en ik heb zoo veel tijds moeten besteden, om mij met den geest mijner geliefkoosde Schrijvers te doordringen, dat of de gelegenheid, of de lust mij ontbrak, om zorgvuldig op te schrijven, wat bij hen op iedere bladzijde gelezen werd, meenende daarenboven, dat het belangrijker was zich met hunne denkbeelden gemeenzaam te maken, dan zich den arbeid van hen na te slaan te verligten. Het is thans de mode geworden, dat men, om regt geleerd te heeten, niet zijne eigen gedachten, maar die van anderen, aan de wereld moet mededeelen, en den schijn aannemen, van alleen daarom zoo veel gelezen te hebben, opdat men anderen de moeite van zoo veel lezens zou uitsparen. Doch ik heb nog eene andere reden, om mij van vele aanhalingen, waarin toch de meeste aanteekeningen bestaan, te onthouden; ik doe niet gaarne vergeefschen arbeid, en hoe zelden gebeurt het, dat de lezer de aangehaalde plaatsen naslaat! Waarlijk men kan hem hierin geen ongelijk geven, want als hij het deed, gebeurde het dikwijls, dat hij ter aangehaalde plaatse niets vond, dat de moeite des nazoekens waardig was! Ik heb wel eens bij mij zelven gedacht, of de aanhalingen eigenlijk wel geschieden, om nageslagen te worden, en of zij niet maar alleen ten oogmerke hebben, ge-

zag en invloed te geven? Doch het wordt tijd, om van dit onderwerp af te stappen; dit ééne nog: wanneer ik somtijds een mager stuk lees, doch voorzien van zeer rijke, zoogenoemde, geleerde aanteekeningen, gevoel ik eene aandoening van medelijden in mij opkomen, en ik roep dan in mijne eenzaamheid uit: helaas! heeft die man van al wat hij las zoo weinig nut voor zich zelf getrokken! Men denke echter niet, dat ik het maken van aanteekeningen, en zelfs uittreksels uit voortreffelijke werken, afkeure; integendeel, ik ben gewoon, dit mijnen leerlingen ten sterkste aan te raden, en hun ook wel te toonen, hoe ik zelf dit in vroeger tijd pleegde te doen. Doch men bestede daaraan den tijd niet, dien men noodig heeft om zelve na te denken, en al het gelezene tot een systematisch geheel zamen te vatten; men zorge er voor, dat men zijne geleerdheid in zijn hoofd, en niet enkel in zijne adversaria *hebbe! Het spreekt ook van zelf, indien men aanhalingen behoeft, om 't geen men schrijft met behoorlijk gezag te staven, dat men ze dan niet voor overtollig kan houden; vooral wanneer zij weinig, uitgezocht en bij uitnemendheid gepast zijn*.

Gij ziet, mijn Vriend! het gaat mij, terwijl ik aan u schrijf, even eens als wanneer wij met elkander kouten, en het uur der bijeenkomst om is, eer wij de helft hebben afgepraat: ik wilde u zoo gaarne nog over vele dingen onderhouden, die ik, onder het oog van het publiek, aan uw oordeel wilde onderwerpen. Doch men moet zich weten te matigen, en ik zal dus uit vele onderwerpen slechts bij twee, en bij elk derzelve niet dan kortelijk stilstaan.

Het eerste betreft mijn stelsel van taal- en spel-kunde. Het spreekt van zelve, dat ik hierin met de Heeren SIEGENBEEK *en* WEILAND *eenstemmig ben; het aandeel, dat ik aan hunnen arbeid gehad heb, kan hiervan ten waar-*

borg verstrekken. Doch ik veroorloof mij somtijds vrijheden, die hieromtrent twijfeling zouden kunnen baren: twee voorbeelden voor allen. Van het onbepaalde lidwoord een, *en de bezittende voornaamwoorden*, mijn uw, zijn, haar, *laat ik den vrouwelijken uitgang* e, *en den mannelijken des vierden naamvals* en, *menigmaal achterwege, en schrijf b.v.* een goede vrouw van een goeden man. *Ik geloof dit te mogen doen; ten aanzien van het eerste, omdat de zachte* e *een letter is, die in onzen, geheel anders dan in den Hoogduitschen tongval, voor elke vokaal van zelve wegsmelt, en in de uitspraak naar willekeur wordt achtergelaten; 't welk men derhalve ook, zoo het behoudens de duidelijkheid geschieden kan, in het schrijven doen mag: en met betrekking tot het tweede, omdat ik het daarvoor houde, dat de vierde naamval van het mannelijk lidwoord* een, *even zoo wel is* een, *naar de wijze der zelfstandige, als* eenen, *naar die der toevoegelijke naamwoorden, 't geen eveneens geldt ten aanzien der straks genoemde bezittende voornaam-woorden. Dat ik mij intusschen deze vrijheid aanmatige, of liever, dat ik hierin van het gewoon gebruik afwijke; want vrijheid of aanmatiging is het mijns oordeels niet; geschiedt alleen om der welluidendheid, om der losheid en ongedwongenheid wille. Men noemt het wel netheid en zuiverheid, op dergelijke kleinigheden zorgvuldig acht te slaan, even gelijk men het voor deftigheid en achtbaarheid houdt, in de gewone zamenleving te spreken, gelijk men schrijft, b.v.* gij, *en* u, ik begrijpe dit aldus, te huis *en dergelijke; maar gelijk het laatste of gemaaktheid is, of ten beste genomen een slecht aanwensel, zoo is het eerste inderdaad stijf en strijdig met die natuurlijke gemakkelijkheid, die het voornaamste vereischte is van den goeden toon des stijls. Die deze schijnbare nalatigheid niet*

van slordigheid weet te onderscheiden, schrijve liever niet: wiens stijl geene andere aanbeveling heeft, dan deze zoogenoemde netheid en zuiverheid, die moge zich denzelfden raad mijnentwege ten nutte maken.

Het tweede onderwerp betreft recensien: *ik weet dit is een teeder en moeijelijk punt; maar er legt mij iets op het hart, waarvan ik mij wensch te ontlasten; en hoe zal ik dit beter doen dan bij u, mijn Vriend! die dikwerf, schoon niet uit hoofde eener aangegane verbindtenis, in geachte maandwerken of weekbladen recensien hebt geschreven, doch zoo, dat het te wenschen ware, dat men steeds aan u een voorbeeld had genomen. Eene gemeenzame kennis met het werk des Autheurs, dat gij beoordeelde, stelde u in staat, niet slechts, om in het algemeen te zeggen, of gij het goed, middelmatig of slecht vondt, en dit door aanhaling van een enkelen brok, somtijds uit zijn verband gerukt of zonder oordeel gekozen, te staven; maar om een juist denkbeeld te geven van deszelfs inhoud en waarde, en 't geen daarin bijzonder, oorspronkelijk of aanmerkenswaardig was, open te leggen; gij waart gewoon met kieschheid te prijzen, en ook met bescheidenheid te berispen; als gij met de pen in de hand uwen Autheur laast, teekendet gij niet bij voorkeur die kleine onbedachtzaamheden op, die elk zoo gereedelijk ontvallen kunnen, en die veel eer dan openbaar gemaakt, behoorden verzwegen en verdonkerd te worden; als of men een huis beziende, alleen zijne aandacht vestigde op de glazen, die men hier of daar gebroken vond; gij besliste niet meesterachtig, wanneer gij kondt vermoeden, dat de Schrijver van het onderwerp, dat hij behandelde, meer verstond dan gij; gij leendet uwe pen niet, om achtingwaardige Schrijvers van hunne eer, verdienstelijke Schrijvers van hunne erkende verdiensten, jeugdige Geleerden van*

den lof en aanmoediging, die hun toekwam, te berooven; om slechts te wonden en te grieven, zonder te denken aan het leed, dat men hiermede aanrigt; uwe beoordeelingen waren nimmer laffe, smakelooze zamenraapsels; geest en oordeel straalde daarin steeds door, en zij waren met Attisch zout besprengd. Gij beschouwde(*) *het beroep van eenen* Recensent *steeds als gewigtig, waartoe zoo wel deftigheid en goedhartigheid, als buitengewone kennis aangaande den inhoud der te beoordeelen boeken behoorde; gij vondt het onbehoorlijk, eene gunstige beoordeeling als een vriendendienst aan te bieden; nog onbehoorlijker, wanneer verzamelaars der maandwerken elke recensie, die hun gratis wordt toegezonden, indien zij er slechts redelijk uitziet, gereedelijk plaatsen; alleronbehoorlijkst, wanneer zij dit bij voorkeur doen, ten aanzien van bijtende en scherpe beoordeelingen, omdat dit stekelige den aftrek hunner werken bevordert. Gij....doch ik zal niet verder voortgaan, en vertrouw ook genoeg gezegd te hebben, om mijn gevoelen over vele gebreken, die onze openbare boekbeoordeelingen aankleven, in het licht te stellen. Ik heb dit met te meer vrijmoedigheid gedaan, omdat ik mij over dezelve, ten aanzien van mijne werken, niet te beklagen heb, en omdat ik de goede en waardige* Recensenten, *onder welker getal ik u vooraan plaatse, in deze beschuldigingen niet mede wil begrepen hebben. Ik ben verzekerd, dat deze de eerste zullen zijn, om mijne aanmerkingen bijval te geven, en dezelve niet ongepast te rekenen: wat de overigen betreft, indien hun de schoen past mogen zij dien aantrekken!*

(*) Het naar verkiezing weglaten of bijvoegen der *t*, in den tweeden persoon van den onvolmaakt voorleden tijd der gelijkvloeijende werkwoorden, houde ik ook voor één der geoorloofde vrijheden, waarvan ik boven sprak.

En nu, mijn Vriend! zal ik voor goed de pen nederleggen, en dezen langen brief eindigen. Ontvang denzelven als een blijk mijner ongeveinsde hoogachting; ontvang met denzelven mijne hartelijke wenschen, dat de goedertierne Beschikker van ons lot het overige uwer dagen met blijde en kalme gemoedsrust zegene, en door den zielverheffenden troost van Jezus leer en dienst uwen weg naar een beter Vaderland veraangename!

1810.
J.H. VAN DER PALM.

Redevoering over Redevoering voornamelijk als dichter beschouwd.

‘De zeeman spreekt steeds van winden en stormen; de landman van zijne ploegende ossen; de krijgsman telt zijne wonden op, en de herder zijne schapen.’ Dit gezegde van den Romeinschen Dichter PROPERTIUS, heeft reeds zoo menig redenaar tot zijne verschooning ingeroepen, wanneer hij de stof zijner redevoering uit het bijzonder vak zijner geliefkoosde studie ontleende, dat ook ik geene zwarigheid make, om mij daarvan tot hetzelfde oogmerk te bedienen.

Men spreekt toch zoo gaarne over een onderwerp, 't welk men zelf met zekere geestdrift bemint; men vleit zich zoo ligtelijk, ook anderen die zelfde deelneming daarvoor te kunnen inboezemen; en wanneer het

vak onzer verkiezing slechts valt onder de bearbeiding van weinigen, hopen wij, zelfs door de ongemeenheid onzer voordragt, te zullen behagen.

Dan, M.H. dit laatste, dat ik zoo gaarne mede tot mijne verontschuldiging wilde te berde brengen, vreeze ik thans als zoodanig niet te kunnen aanvoeren. Want hoezeer de Oostersche dichtkunde, binnen wier omtrek de stoffe mijner rede gelegen is, aan velen vreemd moge zijn; dat gedeelte derzelve, waarover ik u wenschte te onderhouden, is van alle Oostersche voortbrengselen het meest bekende: en de Oostersche Dichter, wiens werk en *genie* ik met u wilde beschouwen, is die gene, met wiens persoon en lotgevallen wij, bijkans van onze jeugd af, het meest gemeenzaam zijn geweest. Ik zal dus alle uwe toegevendheid, al uw geduld noodig hebben, en roep dezelve met alle bescheidenheid in, daar ik volgens mijn voornemen met u ga spreken over DAVID, *voornamelijk als* DICHTER *beschouwd*.

Van DAVIDS liederen, en te gelijker tijd niet van hem zelven te spreken, zou eene soort van ongerijmdheid zijn. Tot beoordeeling van het kunstwerk eens Dichters is de kennis van zijn persoon, zijne lotgevallen, en vooral van zijne vorming en opleiding, nimmer overtollig. Maar indien hij in zijne gezangen voornamelijk zich zelven schilderde, en zijne gemoedsaandoeningen onder de merkwaardigste omstandigheden zijnes levens; indien zijne geschiedenis onmiddellijk tot zijne gedichten, en zijne gedichten tot zijne geschiedenis behooren; dan moeten wij noodwendig van den man zelven beginnen, en van hem tot de voortbrengselen van zijnen geest afdalen. Voegt hierbij, wanneer een persoon zelve belangrijk, merkwaardig is, dat hierdoor

aan alles, wat van hem afkomstig is, eene eigene waarde wordt bijgezet; zoo dat wij zelfs niets-beduidende brieven, en loutere naamteekeningen van zeldzame menschen, als geheiligde *reliquien* bewaren en vertoonen. En wanneer eindelijk de Dichter, wiens kunstarbeid wij beoordeelen, in zulk eenen uitgebreiden levenskring geplaatst, daarin zoo onvermoeid werkzaam is geweest, en zoo oneindig veel heeft uitgevoerd, dat de eeuwen den roem van zijnen naam op hare vleugelen tot de late nakomelingschap hebben overgebragt, dan mogen wij den gunstigen indruk niet verwaarloozen, dien zoo veel vermaardheid ook aan zijne Schriften heeft medegedeeld.

DAVID was zekerlijk één der zeldzaamste mannen, wier namen de geschiedenis bewaard heeft; ik vind mij verpligt hem met weinige woorden in dit licht te plaatsen, ten einde zijne gedichten niet te berooven van het belang, dat zij, *als gedichten van hem*, behooren in te boezemen.

Uit den geringen stand, waarin hij zich door het lot der geboorte geplaatst zag, als jongste zoon uit het talrijk huisgezin van eenen middelmatigen landbouwer, in een gering vlek; die genoodzaakt was, om de schapen te hoeden, terwijl zijne oudere broeders den krijg en het leger volgden; uit dezen stand zich tot de Koninklijke waardigheid op te heffen, en die met roem te bekleeden: dit alleen is genoeg, om iemand den naam van een buitengewoon en zeldzaam personaadje met regt te doen dragen, al ware het, dat de middelen, die hij tot bereiking van dit doel had ingeslagen, alleen, en ter naauwer nood, door de uitkomst konden gebillijkt worden.

Doch DAVID kwam niet tot den troon als een ondernemend gelukzoeker, die zich door volk-behagende konstgrepen eenen aanhang vormt, het gevestigd gebied met geweld omver werpt, en met het zwaard in de vuist, den rijks-zetel beklimt, nog rookende van het bloed eens wettigen Monarchs! Hij was geen ophitser der misnoegden, geen stoker van twist en oproer, geen rebél, die zich aan het hoofd zijner eedverwanten plaatst, om eene heerschappij, waarvoor hij niet geboren was, te overweldigen! Neen! talenten, zeden, en een moed zonder wederga, brengen hem aan het hof, verzwageren hem met den Koning, en bezorgen hem de boezemvriendschap van den vermoedelijken erfgenaam der kroon; van den edelen JONATHAN, die zijne eigen glansrijke uitzigten voor den vriend zijner ziel, nog meer dan voor den man van JEHOVA'S verkiezing, vrijwillig opoffert!

Straks zien wij den held, met al te veel roem beladen, ten prooi aan laster, verdenking en levensgevaren, vlugtende en balling; maar hij waagt niet éénen geweldigen stap, om zijne eer, zijn regt te doen gelden; hij spaart het leven van zijnen Koninklijken vijand, dat hij tot tweemaal toe ongezocht in zijne magt had, en verschuilt zich eindelijk bij een naburig Vorst, waar hij de toevlugt der gastvrijheid vindt. Langs dezen weg komt hij tot de heerschappij, die hem door vrijwillige opdragt des volks, plegtig en eenstemmig wordt toebetrouwd, als aan den waardigsten man om Israël te besturen. Waar vindt men in de geschiedenissen een voorbeeld, meer zonderling, meer eerwaardig, of dat zelfs hiermede verdient gelijk gesteld te worden?

In DAVID daarenboven vereenigden zich een aantal zeldzame verschijnsels, die elk op zich zelve genoegzaam waren, om een merkwaardig persoon te vormen. De bevallige Dichter, en liefelijke luitenspeler, was tevens de onvertsaagde jongeling, die een leeuw en beer versloeg; de held, die enkel met zijnen slinger gewapend, den verschrikkelijken Filistijn onder de oogen zag; de krijgsman, van wien de Hebreeuwsche maagden in hare beurtgezangen roemden, dat wanneer anderen duizenden sloegen, hij zijne tienduizenden versloeg; die eene school van helden vormde, hoedanig geen tijdperk nog gezien had, en die, wanneer het op een treffen aankwam, nog in zijne grijze jaren een beer gelijk was, van zijne jongen beroofd. Als wij in DAVID den ijverigen voorstander van zijnen vaderlijken Godsdienst eerbiedigen, die denzelven met zijne liederen verrijkte, eene nieuwe, heerlijke soort van Gods-vereering bij den altaardienst voegde, en het raauwe trompetgeklank des ouden tabernakels, door het gezang, de luiten en cymbalen van vijfduizend Leviten deed vervangen; dan verwachten wij niet, dat dezelfde man in zijne Staten, en krijgskunde, en orde en bestuur, tot den hoogsten trap van volkomenheid, waarvoor zij toen vatbaar waren, zal opvoeren; dat hij zijn Rijk, bij den aanvang zijner regering, ontrust, geschokt, door allerlei vijanden overrompeld, rust, vrijheid en vrede zal wedergeven, nieuwe vijanden roemrijk afslaan, ja den schrik zijns naams allerwege verspreiden, en altijd onverwinnelijk, de palen zijns gebieds van de Middellandsche Zee tot aan den Eufraat uitbreiden! Meenen wij veelligt in DAVID één dier troetelkinderen des blinden geluks aan te treffen, wier bijzonder leven zoo onbedui-

dend is, als hunne openbare loopbaan glansrijk; of die wij alleen kennen in dat vergrootend licht, 't welk de luister hunner bedrijven op hunne personen terug kaatst; zoo bedriegen wij ons. De deelneming, die DAVIDS lotgevallen ons inboezemen, is menigmaal grooter dan de verwondering, die wij bij zijne krijgsbedrijven gevoelen. Ongelukkig voor dat hij den troon beklom, werd hij het daarna niet minder, tot aan het einde zijns levens: het zwaard week niet van zijn huis alle zijne dagen: zijne handen mogten JEHOVA geenen tempel stichten, omdat zij altijd rookten van menschenbloed: zijne kinderen bezoedelden het vaderlijk huis met hunne schande en hun bloed; en één derzelve, helaas! de geliefdste zijner zonen, werd rebél, onttroonde zijnen vader, en boette zijne misdaad met zijn leven! Neen! wij behoeven niet te vreezen, dat wij ons van DAVID een al te schitterend, onwaarachtig denkbeeld zullen vormen: de vlekken, die zijn karakter ontsieren, de misdaden, die zijne regering ontluisteren, zoo wel als zijn diep en openlijk berouw, heeft de geschiedenis ons niet verzwegen: zij plaatst hem in den kring der menschelijke, der Koninklijke zwakheid, en ons in het juiste gezigtspunt, om den geheelen man te kunnen beoordeelen!

Gezangen en liederen van zulk eenen Dichter, al hadden zij geene andere aanbeveling, dan dat zij van hem zijn; al waren zij naauwelijks boven het middelmatige verheven, zouden echter aandacht en beoefening verdienen: dewijl zij natuurlijk trekken moeten behelzen, waarin de geest en het karakter van den Opsteller zich nu eens verraden, en dan weder levendig en onbewimpeld spreken. Doch het is er ver van

daan, dat DAVIDS gezangen, in innerlijke waardij, zich niet boven het middelmatige zouden verheffen, of al derzelver belang eeniglijk van het gewigt zijns persoons ontleenen. Neen! hij was Dichter door gevoel en uitdrukking beiden. Verbeelding, levendige voorstelling, en de gave om tot het hart te spreken, waren zoo vele stemmen der natuur, waardoor hij geroepen werd om Dichter te zijn; terwijl zijn echt Israëlitische volksgeest, die zich aan alle voortbrengselen zijner dichtkunst mededeelde, gepaard met alle deze voorregten, hem bestemde, om te zijn, hetgeen hij geworden is, de eeuwig levende en altijd geliefde Zanger zijner natie!

Daarenboven, hij was Dichter door behoefte van zijn hart: al wat hij merkwaardigs ondervond, 't welk diepen indruk op zijne ziel maakte, *moest* hij langs dezen weg lucht geven. Zijne harp en *Muse* waren niet alleen de vriendinnen zijner eenzaamheid, de gezellinnen zijner droefenis: ook zijne vrolijke gewaarwordingen moesten van zijne snaren weêrgalmen, en door zachte *melodiën* zich in deelnemende harten overstorten. Menigmaal, gelijk hij zelve zegt, werd hij reeds vóór den morgenstond gewekt, door een lied, dat in hem opwelde: aan zijne zijde scheen des nachts zijn dichtgeest met hem in te sluimeren; en zijne gezangen waren zijn grootste schat, hem meerder waard dan kroon en schepter; de *varren zijner lippen* waren het beste offer, dat hij zijnen JEHOVA meende te kunnen opdragen. *Waarheid* is dus, gelijk HERDER te regt heeft opgemerkt, de hoofdtrek van DAVIDS dichterlijk karakter; zijne dichterlijke taal is die der opregtheid, der innerlijke gewaarwording, onmiddellijk uit het hart gevloeid, in zulke oogenblik-

ken, waarin de ziel zich zelf zou moeten verloochenen, om te kunnen veinzen!

Niets had op DAVIDS Poëzij meer invloed, dan de muziek; en wij weten uit zijne geschiedenis, hoe ver hij het in dezelve gebragt had; welk eenen roem hij zich reeds in zijne jeugd, eer hij dit talent had kunnen beschaven, als toonkunstenaar had verworven; hoe hij de woeste hartstogten van eenen razenden Dwingeland, door zijne harp wist te bedaren! Buiten twijfel moest de welluidendheid zijner verzen, bij zijne muzikale gemoedsstemming, aanmerkelijk winnen; en deze niet alleen, maar ook de vrije vlugt en verheffing zijner gevoelens, zoo wel als de kiesche overgang zijner gewaarwording, en de toon zijner hartstogtelijke uitdrukking. Het is waar, in oude tijden, de eeuwen der natuur en der eenvoudigheid, gingen Poëzij en muziek, als onafscheidelijke zusters, steeds hand aan hand; maar niet zelden moest de eene zich naar de andere, en doorgaans de buigzame muziek naar hare gebiedster de dichtkunst, zich zelve schikken. Het is een wezenlijk verschil, dichterlijke gedachten door muzikale zamenstelling uit te drukken, of muzikale gewaarwordingen in dichterlijke uitdrukkingen te omkleeden. Dit laatste schijnt meestal bij DAVID het geval geweest te zijn; men behoeft zijne *Psalmen*, gelijk wij ze noemen, slechts uit dit oogpunt te beschouwen; ja! men behoeft slechts de opschriften derzelve te kennen, om hiervan overtuigd te worden; zij zijn niet alleen bestemd voor den *Kapelmeester*, ter muzikale uitvoering; maar dikwijls elk voor een bijzonder muziekinstrument, de *Gittîth*, de *Neginôzth*, de *Schoschannîm*, de *Scheminîth;* de schoonste zijner liederen, de twintigste, vierentwintig-

ste, drieëndertigste, achtenzestigste Psalmen, zijn geheel *muzikale compositien*, de laatste derzelve is bijkans eene volkomen *cantate*.

Om den aard van DAVIDS dichtkundige voortbrengselen te bepalen, is het derhalve van eenig belang te weten, welk zijn geliefkoosd *muziekinstrument* was. De geschiedenis komt ons in dit onderzoek te hulp, en noemt *de harp;* een gesnaard instrument, dat met de vingeren, of misschien met een kleinen stift werd bespeeld. Zekerlijk kunnen wij de gedaante van dit speeltuig niet bepalen, of dezelve driehoekig of anders geweest zij, noch met hoe veel snaren het bespannen was: misschien zijn de eenvoudige *guitarre* of luit, en de harp in hare tegenwoordige volmaaktheid, de beide uitersten, tusschen welke het ieder naar zijne verkiezing plaatsen kan. Hoe dit zij, het is een speeltuig, geschikt om zachte gewaarwordingen uit te drukken, om het hart van deszelfs teederste zijde te roeren. Deszelfs klanken dringen zich niet met geweld ter ziel in, maar gaan, als met den adem des gevoels, wellustig in dezelve over. En ziet daar ook in weinige woorden het kenmerk van DAVIDS poëtische uitdrukking! liefelijk, teeder en zachtroerende, stil en edel, somwijlen heftiger en zelfs verheven, doch alleen wanneer de aard zijner gemoedsbewegingen, en der onderwerpen het volstrektelijk vordert; of wanneer hij door de magtige verrukking der Profetie is aangegrepen; en zelfs dan nog altijd geneigd, om weder in den zoetklinkenden toon zijner harp terug te zinken!

Wij hebben van DAVID overgeblevene dichtstukken van zeer verschillenden inhoud: klagten, tempelgezangen, feestliederen, natuur- en zededichten, krijgsliede-

ren en triumfgezangen; en schoon in die allen één zelfde godsdienstige geest en toon heerschen, zijn zij echter in vorm en bewerking genoeg onderscheiden, om de beschouwing van elk derzelve afzonderlijk, tot de volkomen kennis van DAVIDS dichterlijke verdiensten, noodzakelijk te doen keuren. Denkt echter niet, M.H! dat ik met u dit uitgestrekt veld zal intreden; de tijd zou mij daartoe ontbreken, en ik mag ook uwe aandacht niet onbescheidenlijk te veel vergen. Ik zal dus eene keus doen, en mij voor het tegenwoordige bepalen, om DAVID als *natuurdichter*, en als *klaag-* en *treurzanger*, u ter beschouwing voor te stellen.

Nergens legt een Dichter zijne bekwaamheid en aanleg voor het oog van den kunstkenner zoo geheel bloot, dan wanneer hij de zigtbare natuur met hare verschijnsels en tooneelen afmaalt. Evenredig aan den indruk, dien deze geschapen natuur op zijne verbeelding maakt, en de vermaagschapte denkbeelden, die dezelve in hem doet oprijzen, zullen ook alle zijne gewaarwordingen, en de houding zijner poëtische voortbrengselen wezen. Als wij bij DAVID de opgaande zon, gelijk een jeugdig held, vrolijk en moedig zijne loopbaan zien intreden; of als een opgetooiden bruidegom zijne slaapzaal verlaten: en wij zien bij JOB den dageraad de aarde, gelijk een kleed, bij de vier hoeken aangrijpen, om alle boozen daaruit te schudden, terwijl hij het merk van almagt en schoonheid op alle Gods werken drukt, gelijk een zegel op de ongeformeerde waschklomp(*); dan gevoelen wij reeds, wat wij van beide Dichters,

(*) Zie hier na de *Verhandeling over eenige dichterlijke natuurbeschrijvingen bij* JOB.

in het vuur hunner verbeelding, te wachten hebben. Van DAVID hebben wij een prachtig gedicht op den donder; doch 't welk, bij de verheven gepastheid der uitdrukking, niets meer of minder behelst, dan de natuurlijke verschijnsels van het onweder in Palestina. Maar bij JOB voelen wij het, tot diep in onze ziel: *ha! welk een slag, hoe beeft mijn hart!* Wij hooren de bliksemen, Gods dienaars, op zijn roepen, hem antwoorden: *hier zijn wij!* Wij hooren hem van God bevelen ontvangen, wie zijn vriend, wie zijn vijand zij, wien zij treffen, wien zij voorbijgaan moeten! De heldere starrenhemel van een schoonen avond, doet in DAVID terstond het denkbeeld oprijzen: *God! wat is de mensch, dat gij aan hem denkt!* Maar bij JOB is het de Almagtige, die het zevengestarnte met linten houdt zamengestrikt, die den Orion met banden aan een strengelt, en de beerin over hare jongen troost! Uit deze voorbeelden zal het genoegzaam blijken, hoe verschillend de manier eens natuurdichters zijn kan, en wat wij reeds daaruit tot den aard van alle zijne werken besluiten kunnen.

Onder de zangers der natuur verdient hij buiten twijfel den eersten rang, die al wat schoon is in de voortbrengsels en tooneelen der schepping, met eene gloeijende verbeelding omvangende, zich een ideaal der volkomenheid vormt, en het stout, krachtig, vurig en levendig weet uit te drukken en daar te stellen: een ideaal, dat nergens in de natuur aanwezig, en echter volmaakt natuurlijk, dewijl alle deszelfs deelen uit de natuur ontleend, en evenredig aan de natuur zijn zamengevoegd, eene nieuwe schepping aan onzen Geest schijnt aan te bieden. Naast aan hem plaatsen wij den

Dichter, die met een nieuwen, doordringenden blik, ieder voorwerp der natuur beschouwt, en met eene hem alleen eigene gewaarwording gevoelt: die de deelen der zigtbare schepping ons van eene andere zijde vertoont, dan wij ze van te voren bezagen, en in een ander licht plaatst, dan waarin wij immer dezelve beschouwden: die door nieuwheid en alle de betooveringen der verrassing ons wegsleept, en de schoonheid der uitdrukking met de stoute oorspronkelijkheid der bevatting gelukkiglijk vereenigt. Indien wij nu alleen deze twee soorten tot den rang der natuurdichters willen verheffen, mogen wij eenen JOB of JESAIAS veilig daaronder plaatsen, maar wij zouden DAVID van derzelver getal moeten uitsluiten. Doch zijn er echte natuurgezangen, die niet anders doen, dan de dadelijk bestaande tooneelen der schepping door dichterlijke taal af te schilderen, en de eenvoudige natuur na te bootsen; is derzelver grootste verdienste waarheid en juistheid, bevalligheid en smaak in de keus der uitdrukking, sierlijkheid en zachte mengeling der kleuren, leven eindelijk en werkzaamheid in alle de beelden, zoo ver zij er vatbaar voor zijn: met één woord, is de landschap-schilder, die de natuur, gelijk zij vóór hem ligt, kopiëert, maar die het doet met de hand, het penseel, en het warm gevoel van een meester, is deze ook een Schilder, dien men in zijn vak geene groote verdiensten kan betwisten; dan buiten twijfel mogen wij ook aan DAVID, onder de echte zonen en zangers der natuur, eene onderscheidene plaats van goeder harte toewijzen.

Tot bewijs van 't geen ik zeg, lust het mij uit den honderd vierden Psalm, die niets anders behelst dan een groot schilderstuk der schepping, in onderscheiden

vakken verdeeld, dat gedeelte aan te voeren, 't welk natuurlijk het meest schilderachtige moest uitvallen, en dat, in onze Bijbeluitgaven, van het tiende tot het achttiende vers begrepen is.

Daar zien wij eene bergachtige landstreek, waar bronnen ontspringen, wier beken langs hellende heuvelen slingeren, en zich verbreeden in de valei; hier komt het wild, de schuwe woudezel, zijn dorst lesschen; takken en heesters buigen zich over het murmelend water, en het gevogelte zingt zijn natuurlijk lied. Ginds is de regen op berg en vlakte nedergedaald, en heeft alles van gedaante veranderd: de ruwe korst der aarde is met een groen veldtapijt bedekt; kruiden en planten waassemen; het brood komt in halm en koornaren uit den grond te voorschijn; de wijnstok toont zijne zwellende druiftrossen, de olijfboom zijne edele vrucht, en mensch en gedierte vindt zijne nooddruft, en overvloed, verkwikking en vreugde daar benevens. In het verschiet van dit fraai en verscheiden, van dit levendig en rijk gestoffeerd landschap, ziet men den Libanon, met zijne hemelhooge cederen en dennen, op welks rotsen de klipgeit dartelt en springt, terwijl de bergmuis de aandacht van den natuur-onderzoeker uitlokt. Doch hooren wij den zanger zelven:

> Hij opent bronnen,
> Haar beken kronkelen zich tusschen 't gebergte,
> En storten zich uit in het dal.
> Daar drenkt zich het wild des velds,
> De woudezel lescht zijn smachtenden dorst;
> Daar boven woont het gevogelte,
> En zingt van onder het loof der takken.

Uit zijne opperzaal drenkt hij de bergen;
De vrucht uwes arbeids (o God!) verzadigt het aardrijk!
Nu bot het gras uit, der dieren voedsel,
En kruid, door menschen-arbeid;
Brood prijkt uit het aardrijk voort!
En wijn, die 's menschen hart verheugt,
En olie, die zijn aanzigt glinstren doet,
En brood, dat 's menschen hart versterkt.

Sapvol staan Jehova's boomen,
De cederen Libanons door Hem geplant,
Waar allerlei gevogelte nestelt,
En de ooijevaar een huis in dennen takken bouwt;
Op 't hoogste gebergte dartelt de klipgeit,
Op de rotsen verschanst zich de bergmuis.

Elk die gevoel bezit kan in dit schilderstukje de *harmonie* van het geheel, de bevallige werking van elk der deelen, de levendigheid en smaak in de keus der beelden niet miskennen, terwijl de uitdrukking, in het oorspronkelijke vooral, in der daad buitengemeen, treffend en warm kan genoemd worden.

Laat mij, als een tegenstuk, hierbij mogen voegen, het schoone slot van den vijfenzestigsten Psalm, waarin men denzelfden Dichter, als in het straks aangehaalde lied, gemakkelijk herkent.

Gij hebt het land bezocht en het gedrenkt,
Zeer, zeer hebt gij 't verrijkt,
Gods beek is vol tot aan hare oevers!
Het koren wast in sterke halmen,
In de aarde door u toebereid.

Haar voren hebt gij mild besproeid,
De harde kluit verbrijzeld,
Door regendruppelen gesmolten,
En het gewas gezegend!
Gij kroont het jaar van uwe gunst,
En uwe wagensporen drupten overvloed neder.
Drupten op de weiden der woestijn.
Hoe zijn de heuvels aangegord met blijdschap!
De velden zijn bekleed met kudden,
De dalen zijn bedekt met koren,
Alles juicht, alles zingt!

Gunt mij hier tot slot, en om u ook de grootere manier van DAVIDS natuur-tafreelen te leeren kennen, den reeds vermelden negenentwintigsten Psalm, eene beschrijving van *den donder*, te mogen aanvoeren. Het onweder komt doorgaans in Palestina op uit het Westen, over de Middellandsche Zee; het pakt zich zamen en barst het zwaarste los boven den Libanon; van daar trekt het af naar de Arabische woestijn, die het overschot van deszelfs woede gevoelt. Deze aanmerking behelst den voornamen sleutel van dit lied. 't Geen hier gezegd wordt van het opspringen der bergen, mag men, zelfs in de taal der verbeelding, voor Oostersche grootspraak houden: doch in hoe ver?...dit beslisse hij, die immer, tusschen de rotsen en afgronden van den Libanon, den donder heeft hooren klateren en dreunen!

Geeft Jehova, gij Edelen,
Geeft Jehova eer en roem!
Geeft Jehova den roem zijns naams,
Aanbidt Jehova in heilig feestgewaad!

De stem van Jehova rolt op de wateren,
De God der eere dondert...
Jehova komt op den grooten Oceaan!

Jehova's stem wordt magtiger,
Jehova's stem wordt heerlijker!

Jehova's stem verplettert cederen,
Cederen Libanons verplettert Jehova!

Zij springen op voor hem als kalveren,
Libanon en Sirjon als wilde stieren.

De stem van Jehova spreidt vlammenden bliksem!

De stem van Jehova doet de wildernis beven,
Kades woestijn beeft voor Jehova!
Jehova's stem doet hinden baren,
En ontbladert het woud.

Maar in zijn heiligdom
Zegt alles: Majesteit!

Jehova zit, om stroomen uit te gieten...
Hij, Koning, tot in eeuwigheid!

Hij geve luister aan zijn volk,
En zegen' het met vrede en welvaart!

Ik ga over, om u DAVID, ook als klaag- en treurzanger, nog kortelijk te schetsen.
Verre de meeste van DAVIDS gezangen, die uit de schipbreuk des tijds

tot ons gekomen zijn, behelzen klagten, in nood en gevaar door hem uitgeboezemd, of door zijne vijanden hem als afgeperst. Men denke zich echter hierbij geene eentoonige klaagliederen, zonder kracht of verscheidenheid; daar wij in deze getrouwe afbeeldingen van DAVIDS zielsgesteldheid onder zijn lijden, menigmaal getroffen worden door de verrassendste schoonheden. Nu eens is het eene beschrijving zijner vijanden, die ons verbaast door hare waarheid, *naïfheid* of stoutheid; dan eene vrijmoedige verdediging zijner onschuld: of eene schilderij van Gods regtvaardigheid en overige deugden. Nu eens spreekt de belasterde onschuld, dan de diep gezonken moedeloosheid, en dan weder hooren wij den krijgsman: *Grijp schild en helm (o God!) Ruk aan tot mijne hulp! Ruk met gevelde spies op mijn vervolgers aan!* terwijl niet zelden zijne droefheid eensklaps in blijdschap verandert, en zijne neêrslagtigheid voor moed en vertrouwen plaats maakt.

Somtijds is deze afwisseling der gemoedsaandoeningen zoo sterk, dat wij ons naauwelijks verbeelden kunnen in het lezen van hetzelfde lied voort te gaan. Zoo vinden wij in den aanvang van één zijner gezangen deze moedige uitboezeming:

> Al legert zich een heirmagt tegen mij,
> Nu vreest mijn hart niets meer;
> Al tastte een gansche krijg mij aan,
> Deze uitkomst geeft mij moed!
> Nu steek ik 't hoofd omhoog,
> Ver boven mijn verdrukkers rondom mij;
> Nu offer ik in zijn tent,

Dankoffers des gejuichs;
Nu spele en zinge ik tot Jehova's eer!

Terwijl onmiddellijk hierop volgt:

Hoor, Jehova! als mijn stem u roept,
Ontferm u, antwoord mij!
U roept mijn hart, u zoekt mijn oog,
Het zoekt uw vriendlijk oog, Jehova!
Verberg, verberg het nooit voor mij,
Verstoot mij niet, verlaat mij niet,
God mijns heils!

Deze spoedige verandering van toon en hartstogt schijnt tot DAVIDS gemoedsgesteldheid, en ook grootendeels tot zijn temperament behoord te hebben. Vatbaar voor schielijke en levendige indrukken, lieten deze niet altijd de diepste sporen bij hem na, maar werden ras door anderen uitgewischt en verdrongen. Doch ik merk, dat ik te ver hierin zou uitweiden, daar ik gevoel, dat ik mij bekorten moet. Laat ik dan liever, om u DAVID als treurdichter te doen kennen, twee zijner gezangen, tot dit geslacht behoorende, vlugtig met u beschouwen: het eerste, door hem op anderen gedicht; het tweede uit zijne eigen omstandigheden ontleend. Het eerste is zijn beroemde klaagzang op SAUL en JONATHAN: SAUL zijn doodvijand, maar dien *hij* nimmer gehaat had; JONATHAN zijn boezemvriend! Beide helden waren in een ongelukkigen slag tegen de Filistijnen gesneuveld; JONATHAN schijnt, om zijne vlugheid en jeugdige bevalligheid, den bijnaam van *gazelle* of *hinde* verkregen te hebben: met hem begint en eindigt het

lied. Het tooneel van Israëls nederlaag was Gilbóa's gebergte geweest, waar JONATHAN, de dappere boogschutter, zich misschien menigmaal met de gazellenjagt pleegde te vermaken.

Isrels hinde! gij zelf op uwe heuvelen doorschoten!...
Hoe zijn de helden gevallen!

Verkondigt het niet te Gath,
Boodschapt het niet op Askalons straten,
Dat de dochters der Filistijnen zich niet verheugen,
Der onbesnedenen dochters niet huppelen van vreugde!

Bergen van Gilbóa, daauw noch regen zij op u,
Vervloekt, vervloekt zijn uwe velden!
Daar werd der helden schild te schande,
Het schild van SAUL, vergeefs gezalfd met olie!

Van 't bloed der gedooden, van 't edelst bloed der helden,
Was JONATHANS boog niet af te keeren;
En 't zwaard van SAUL kwam nimmer ledig terug.

SAUL en JONATHAN...liefde en teêrheid verbond hen in hun leven,
Ook de dood heeft hen niet gescheiden....
Sneller waren zij dan arenden, sterker dan leeuwen!

Dochteren Isrels, weent over SAUL,
Hij kleedde u in kostbaar purper,
Met goud versierde hij uw feestgewaden.

Ach! gesneuveld zijn de helden in 't midden van den strijd!
JONATHAN! op uwe heuvelen heeft u de pijl getroffen!

Om u, mijn Broeder, is het hart mij toegeklemd...
JONATHAN! onuitsprekelijk beminde ik u!
Magtiger was mij uwe liefde dan liefde der vrouwen...

Ach! gevallen zijn de helden, en hun wapentuig te schande!

In dezen klaagzang zal geen kunstkenner ligtelijk de kracht en sierlijkheid der uitdrukking; de stoutheid der persoons-verbeeldingen en spraakwendingen; de afgebroken toon der hartstogt, en de roerende taal van het hart miskennen. Bij mij althans staat dit lied op hoogen prijs, en ik heb het te eerder hier aangevoerd, omdat het, in karakter en stijl, sterk afsteekt tegen den tweeden treurzang, dien ik u straks ga mededeelen, en waarin DAVID zijne eigen allergrievendste rampen beweent.

Men verbeelde zich den onttroonden, grijzen Vorst; door zijnen wreeden zoon vervolgd, verjaagd tot aan de grenzen zijns gebieds, tot daar de Jordaan, in de woeste streken van Libanons en Hermons gebergte, ontspringt: daar het gebruis der neêrstortende watervallen, en allerlei akelige, wilde natuurtooneelen zijnen geest met sombere gewaarwordingen vervulden, doch die allen overtroffen werden, door het denkbeeld, dat de balling, vervreemd van het heiligdom, daardoor ook van Gods aangezigt verstooten scheen, en aan de bespotting van JEHOVA'S vijanden was blootgesteld! Zoo klaagt hij;

Gelijk een hert naar waterbronnen smacht,
Zoo smacht mijn ziel naar u, o God!
Naar God dorst mijne ziel, naar God den levenden!
Ach wanneer zal ik ingaan, en verschijnen voor zijn aangezigt!

Tranen zijn mijne spijze, dag en nacht,
Daar ik gedurig hooren moet:
‘Waar, waar is nu uw God?’

o Als ik daaraan denk, dan smelt het hart mij weg;
Hoe ik plag heen te gaan in digten drom,
Met feestelijken tred, naar 't huis mijns Gods,
Onder juichende en zingende stemmen,
Met dansende reijen!...

Wat zijt gij zoo gebogen, o mijn hart,
En klopt zoo gansch onrustig?
Hoop op God, ik zal ook ditmaal hem nog loven,
Als God, mijn Verlosser!

Ja! God, ik ben neêrslagtig,
Daarom gedenk ik u, hier aan den oorsprong der Jordaan,
In Hermons en Mitzhars gebergte!
Hier hoore ik uwe watervallen storten,
Als zeeën brullen zij elkander toe...
Ach! alle uwe baren, alle uwe golven stroomden me over 't hoofd.

Jehova geef mij des daags uw gunst,
Des nachts lofzangen van u in mijn hart!...
Zoo bad ik weleer tot den God mijns levens:
Maar nu, o God, mijn rotssteen, waarom vergeet gij mij,
En doet me in rouwgewaad mijns vijands woede dulden?

Een dolksteek in mijn hart,
Is mij de hoon van mijn vervolgers,
Die elken dag mij vragen:
‘Waar, waar is nu uw God?’

Maar wees niet zoo gebogen, o mijn hart!
En klop niet zoo onrustig!
Hoop op God, ik zal ook ditmaal hem nog loven,
Als God, mijn Verlosser!

Doe mij regt o God! en handhaaf mijne zaak,
Red mij van een ondankbaar volk,
Van den bedrieglijken, den wreeden man!

Gij toch, o God! gij zijt mijn sterkte en toevlugt:
Zend mij uw licht en uwe trouw,
Dat die mij leiden naar uw heiligen berg,
En in uw woningen;
Dat ik heenga tot den altaar van mijn God,
Den God der blijdschap mijner verrukking,
Hem op de cither love, God, mijn God!

Wees niet meer gebogen, o mijn hart,
En klop niet meer onrustig!
Hoop op God, haast zal ik hem loven,
Als God, mijn Verlosser!

Gij vindt, M.H! in dit treurlied geen tooi; geene enkele poging om te schitteren; het is juist, wat het zijn moet, in zulke omstandigheden, als waaronder DAVID thans gebukt ging, en strekt ons tot een nieuw bewijs van de waarheid en opregtheid zijner poëtische uitboezemingen. En echter de treffende, elegische toon, de uitdrukking des diepsten gevoels, de beelden, uit 's Dichters plaatselijke omstandigheden ontleend, de ebbe en vloed der aandoeningen, de telkens wederkeerende strophe: *hoe zijt gij zoo gebogen*, *o mijn hart!*

alles werkt mede, om ons dit eenvoudig gedenkstuk van DAVID's lijden en hoop hoog te doen schatten.

Ik heb te voren DAVID, als natuurdichter, tegen JOB overgesteld, laat ik het nu ook doen als treurdichter; en gunt mij deze redevoering te besluiten met eenen klaagzang van JOB, waaruit wij zien zullen, voor welk eene verschillende behandeling ook deze dichtsoort vatbaar is; voor hoe veel kracht, stoutheid der gewaarwording, en raschheid der uitdrukking. Het onderwerp is *de kortstondigheid en onherroepelijkheid van 's menschen leven hier op aarde*.

De mensch, geboren van een vrouw,
Is kort van dagen, maar zat van kwelling!

Gelijk een bloem, zoo bloeit hij en verwelkt,
Gelijk een schaduw vlugt hij weg, en houdt geen stand.
En zulk een slaat Gij met gestrengheid gade,
Hem dwingt ge, (als mij), om regt van u te eischen!...

Zoo gij zijn dagen hebt bestemd,
Het klein getal van zijne maanden;
Zoo gij hem perken hebt gesteld,
Die hij niet overschrijden kan;
Wend dan uw oog van hem, dat hij verademe,
Geef hem ten minste op zijn dag
Daglooners ruste!

Helaas! een boom, die afgehouwen wordt, heeft hope,
Dat hij weêr uit zal botten,
En in zijn scheuten zal herleven;
Zelfs als zijn wortel in den grond veroudert,
En zijne stam versterft,

Dan loopt hij van den reuk der wateren weêr uit,
En maakt weêr loof als jong plantsoen.
Maar de mensch sterft,
Daar ligt hij krachteloos, (en bot niet weder uit),
Hij geeft den geest, waar is hij?
De wateren vervlieten uit een zee,
Rivieren droogen uit, en worden land -
De mensch blijft liggen, en hij staat niet op....
De Hemelen verouden - hij ontwaakt niet,
Noch wordt uit zijnen slaap weêr wakker.

Ja! kondt gij me in het doodenrijk verbergen,
Mij daar voor een bestemden tijd verschuilen,
Tot dat uw gramschap over was,
En gij weêr aan mij dacht? -
Ach! kon de mensch na zijnen dood herleven,
Hoe zou ik al de dagen mijnes strijds geduldig beiden,
Tot mijn vernieuwde jonkheid daagde!
Tot dat gij mij terug riept, ik u hoorde,
En gij voor uwer handen werk
Uwe oude liefde weêr gevoelde:
Dan zoudt gij, die nu al mijn treden telt,
Geen acht slaan op mijn zonden;
Dan zoudt gij mijne misdaân zamenpakken,
En drukken 't zegel op dien bundel!

Maar neen helaas! de berg stort in, dan stuift hij weg;
De rots wordt uit baar plaats gerukt;
De steen wordt door den waterdrop vermalen;
Het stof des aardrijks overstelpt den vruchtbren grond...
Zoo gaat des menschen hoop ook onherroepelijk te niet!
Gij grijpt hem magtig aan - daar gaat hij weg voor eeuwig!
Verandert zijn gedaante en zendt hem heen!

Zijn kinders worden groot - hij weet het niet;
Of worden klein - 't gaat hem niet aan!
En deze!
Zoo lang zijn vleesch nog aan hem is,
Lijdt het smarten!
Zoo lang zijn ziel nog in hem is,
Kwijnt zij in droefheid weg!

Redevoering over den waren aard der welsprekendheid.

Al wat in den mensch groot en voortreffelijk is, en de gansche ontwikkeling zijner edelste vermogens heeft hij aan de zamenleving te danken. Indien het mogelijk was den band der huwelijken te verbreken, het ouderlijk gezag te vernietigen, de zamenwoning in huisgezinnen, of de vereeniging derzelve tot grootere maatschappijen, door onoverkomelijke hinderpalen te stremmen; welhaast zag men het menschdom tot het laagste peil der dierlijkheid gedaald, ja misschien nog lager dan hetzelve gezonken! En wat is het, waarop deze zamenleving der menschen steunt? Wat is het, dat hun de neiging daartoe ingeboezemd, en tevens de vatbaarheid daarvoor geschonken heeft? zonder 't welk

het denkbeeld zelf van zamenleving eene onmogelijkheid zou insluiten? Niets anders dan *de Spraak!* het onwaardeerbaarste en tevens het wonderbaarste van alle onze vermogens, 't welk alleen het groote, het Goddelijke, dat ik mij dus uitdrukke, het oneindig volmaakbare, 't welk in den mensch is, meer dan iets anders in het licht stelt, en den stempel op hem drukt van onbetwistbaren hemelschen oorsprong.

Dat wij niet slechts onze dringende begeerte door den dierlijken kreet der behoefte kunnen uiten, of 't geen in ons omgaat door gebaarmaking eenigermate beteekenen: maar dat wij voor elke onstoffelijke gedachte een onderscheiden, zinnelijken, hoorbaren klank in gereedheid hebben, die zelfs de fijnste wijzigingen van persoon, tijd of hoedanigheden uitdrukt; dat wij deze klanken, zonder gaping of duisterheid, aan elkander vlechten, en de geheele volgreeks onzer denkbeelden onfeilbaar kunnen ten toon spreiden; dat uit dit alles het gebouw is ontstaan eener menschelijke taal, die in duizende takken verspreid, overal dezelfde wonderbare regelmatigheid, en in haar geheel zamenstel den diepsten wijsgeerigen zin verraadt; eindelijk, dat spraak en taal tot ons menschelijk wezen schijnen te behooren, zoo dat zelfs de bekrompenste geest van hare kennis niet is uitgesloten; zoo dat zelfs het kind op den schoot zijner moeder haar spelende aanleert, en reeds de klanken verstaat, die het zelve nog niet vormen kan! Ziet daar de onbetwistbare grootheid en heerlijkheid van des menschen aanleg! Ziet daar den hoogen adel van dat verzinlijkt denkvermogen, 't welk, als het onbegrijpelijkst aller wonderen, in menschelijke gedaante op deze aarde omwandelt!

Ik gebruik deze inleiding, M.H! omdat het mijn oogmerk is, over de volmaking, of zoo men liever wil, over de volkomenste aanwending van ons spraakvermogen, u in dit uur te onderhouden. Men heeft sedert zoo lang gevraagd, en men vraagt nog heden: waarin bestaat het wezen der Welsprekendheid! Waarin onderscheidt zij zich van de Dichtkunst? Waarin onderscheidt zich haar stijl van elke andere ongebonden spreekof schrijfwijze? Er zijn over dit alles zoo vele verwarde en duistere, zoo vele dorre en onzamenhangende begrippen in omloop, dat ik besloot mijne krachten te beproeven, om dit onderzoek tot deszelfs natuurlijke eenvoudigheid terug te brengen, en op eene bevattelijke wijze te betoogen, dat in het schoone woord onzer moedertaal, die zoo rijk is in schoone, krachtige, juiste en veel beteekenende woorden; *dat in het woord* WELSPREKENDHEID, *de beste beschrijving dezer, het zij kunst, het zij gave, begrepen is*. Bij het behandelen dezer moeijelijke stof maak ik staat op de toegevendheid uwer beoordeeling: ik zal van mijne zijde trachten, mijne voorstelling zoo geleidelijk, zoo bevattelijk, zoo onderhoudend te maken, als het mij eenigzins mogelijk wezen zal.

Ik zal mijne reden in drie deelen schiften:

I. In het eerste zal ik eenige, mijns inziens verkeerde of verwarde begrippen, aangaande den waren aard en het doel der Welsprekendheid, pogen uit den weg te ruimen.
II. In het tweede aantoonen, dat Welsprekendheid niets anders is, dan het volkomenste gebruik der menschelijke spraak.
III. Eindelijk in het derde, bij wijze van aanbangsel en tot bevordering der verscheidenheid,

eenige proeven der oudste Welsprekendheid aanvoeren.

I. Daar Dichtkunst en Welsprekendheid beiden het zelfde middel, de taal namelijk, gebruiken, om hare gewaarwordingen en gevoelens te uiten; daar zij beiden, doch de ééne meer, de andere minder, zich boven den toon van het gewoon gesprek verheffen; daar zij beiden overdragtige en verbloemde spreekwijzen, 't geen men thans zinnelijke taal verkiest te noemen, doch de ééne meer, de andere minder bezigen; daar zij beiden eene soort van muzikale welluidendheid, doch de ééne veel meer, de andere veel minder, in den aanleg en afloop harer rede najagen; is natuurlijk de vraag ontstaan: waarin verschillen zij van elkander? Waarin is de reden van dit *meer* of *minder* gelegen? Door welke grenzen is beider regtsgebied bepaald? Waar verlaten zij elkander, om elk haren eigen weg te vervorderen?

Om tot het antwoord op deze vragen te geraken, heeft men, niet geheel zonder reden, gemeend het onderscheiden oogmerk, 't welk en Dichtkunst en Welsprekendheid zich voorstellen, te moeten onderzoeken, en daaruit beider verschillenden aard, en den gang dien ieder harer aanneemt, te moeten ontwikkelen. Het doel der eerste, zegt men, is *te vermaken*, dat der tweede *te overreden:* men gunne mij zoo wel tegen het een, als tegen het ander mijne bedenkingen te opperen.

En hier stelt zich terstond de Dichter voor mijnen geest, eerst gelijk in een gelukkig uur, een bekoorlijk en streelend voorwerp zijne verbeelding treft, en straks door haar met de liefelijkste verwen wordt getooid.

Nu gevoelt hij zijnen boezem zich zachtelijk verheffen; zijn bloed vloeit met voortgestuwde, doch eenparige golving door zijne aderen: zijne zenuwen trillen in de zoetste eenstemmigheid met het gevoel zijnes harten; eene wellustvolle aandoening doordringt hem, noopt hem zijne gewaarwording in eene taal, aan haar geevenredigd, uit te storten, en zijne schoone, welluidende verzen zijn ons het getrouwe afdruksel zijner getroffen ziel. Ik vraag hem: ik vraag den ouden Zanger, die des nachts gewekt werd door een lied, dat in hem opwelde: Bedoeldet gij niet, lezers of hoorders door uwen zang te vermaken? wat zal het antwoord zijn, dan: Ik heb zelfs om geene lezers of hoorders gedacht!

Maar nog in een ander licht stelt de Dichter zich aan mij voor, daar een ontzag-verwekkend, verheven voorwerp zijne verbeelding als door een bliksemstraal aanroert, ontgloeit en in vlammen zet. De wanden zijner borst worden hem te eng; het bloed bruist hem door de aderen; zijne oogen glinsteren, zijne leden beven, eene Godheid schijnt in hem gevaren, en Goden-taal stroomt van zijne lippen! En deze, ik besta naauwelijks het te uiten; deze zou bedoelen ons te vermaken? Waar is de vermetele, die het hem zou durven vragen, en niet zou vreezen door zijnen blik verpletterd te worden?

Ik zal alle de overige rangen der Poëzij, die tusschen deze beide uitersten inliggen, niet doorloopen; gij gevoelt het reeds en stemt het mij toe: het eigenlijk oogmerk des Dichters, en dus ook der Dichtkunst, is niet, en kan niet zijn, anderen *te vermaken!* Dat zij dit uitwerksel heeft, geef ik gaarne toe; maar zij

heeft dit gemeen met alles, wat in de zinnelijke en geestenwereld schoon en volkomen kan genoemd worden. Vraagt gij, wat is dan haar doel? Zij bedoelt, M.H! niets dan *te dichten;* zij bedoelt zich zelve! Of wat bedoelt de Toonkunstenaar, wanneer hij de eenzame rotsen, of het strand der zee van de toonen zijner luit doet weêrgalmen? Indien de Dichter iets buiten zich bedoelt, het is de behoefte van zich mede te deelen; om ook anderen te verplaatsen in de wereld der verbeelding, die hij zelve zich geschapen heeft; om hem met zich uit dezelfde wellust-beek te drenken; of met zich te slepen in denzelfden draaikring, waarin hij zelve wordt rondgevoerd! *De geest*, zegt JOB, *benaauwt mijn boezem; zoo ik nu zwijg, dan sterf ik!*

Gelijk het eigenlijk doel der Dichtkunst niet is *te vermaken* of *behagen*, zoo is ook het eigenlijk oogmerk der Welsprekendheid niet *te overreden.* Men moet, om deze stelling vol te houden, niet alleen in deze edele kunst menigmaal *een werktuig* beschouwen, om de grootste onheilen te stichten; maar men moet haar dadelijk *de bedoeling* toeschrijven, om het te wezen; en hier geldt dus het onderscheid niet tusschen den mensch en den Redenaar, wanneer deze zijn onwaardeerbaar kunstvermogen aanwendt, om de waarheid te verdonkeren, om te misleiden of in het verderf te voeren; en dus, om Redenaar te zijn, moet ophouden een edel mensch te wezen! Maar men moet daarenboven, om eenigen schijn aan dit gevoelen bij te zetten, den ganschen omtrek der Welsprekendheid bepalen tot het houden van redevoeringen! Men moet den keurigen Geschiedschrijver, die gebeurde zaken, niet slechts met oordeel en naauwgezetheid, maar ook in een behagelijken, vloeijen-

den, krachtigen stijl voorstelt; men moet den scherpzinnigen Wijsgeer, die zijne gedachten met klaarheid, juistheid en bevalligheid, in uitgezochte bewoordingen ontvouwt; men moet hem, die door een leerzaam verhaal, treffend en met natuurlijke eenvoudigheid voorgedragen, op eene onschuldige en nuttige wijze ons vermaakt: men moet aan deze allen den lof der Welsprekendheid ontzeggen, om dien slechts aan zulken, die in de pleitzaal, of van den kansel, of eenig ander spreekgestoelte het woord voeren, toe te zwaaijen; men moet, in zekeren zin, den Welsprekenden en den Redenaar met elkander verwarren, daar men toch nimmer de natuur des laatsten kan kennen, zonder alvorens die des eersten te ontwikkelen.

Daarenboven, indien het doel der Welsprekendheid is *te overreden*, dan is zij de rijkste bron van teleurstelling, en moet bijkans voor elk harer mededingsters, die hetzelfde met haar beoogen, zwichten en onderdoen. Goud, en aanzien, en gunst, en eigenbelang, ziet daar, waar der menschen wil door gebogen, en zijne neigingen, naar men het goedvindt, door gekneed worden, en de Goddelijke Redenaar, die alle de hulpmiddelen zijner kunst heeft uitgeput, om te bewegen en te overreden, moet zwichten voor eenen vrouwenlonk! Dat vrij de welsprekendheid van CATO dondere tegen GALBA! dat de kracht eens jeugdigen Redenaars zich in hem vereenige met de achtbaarheid der hoog geklommen jaren, en het gezag der onbevlektste deugd! dat hij zich bevlijtige, om in het hart des Romeinschen volks de laatste vonk van mededoogen uit te dooven voor een monster, met het bloed van duizende onnoozelen besmet! Daar verschijnt de aangeklaagde zelf in het

midden der vergadering; twee schreijende kinderen houden zich vast aan de plooijen van zijnen tabbaard: een derde draagt hij op zijnen arm; het is een wees, die bij hem als een Vader wordt opgevoed, en de handjes uitstrekt tot de vergramde menigte! Waar is nu de onweêrstaanbare kracht uwer redenen, o CATO! Tel de stemmen, naauwlijks één is er, waardoor GALBA niet wordt vrijgesproken! GALBA, die, niet minder uitmuntend Redenaar dan gij, het onvermogen zijner kunst gevoelde, en krachtiger middelen dan haar te baat nam, om over den wil van het volk te triumferen.

Misschien denkt iemand uwer: ziet daar juist het bewijs, dat hij de kunst des Redenaars in den grond meester was: want deze zijn de middelen, waarvan men, in de bloeijendste tijden der Welsprekendheid, gebruik maakte, om de hartstogten naar willekeur te ontvlammen of te stillen, en de gemoederen als aan een teugel rond te leiden: het was hier de Redenaar GALBA, die over den Redenaar CATO zegepraalde! Door deze aanmerking, M.H! zijn wij genaderd tot de ontdekking der bron, waaruit de verwarde begrippen, aangaande den aard der Welsprekendheid, voornamelijk zijn voortgevloeid. Men heeft alle de kunstgrepen der pleitzaal en der volksvergadering; alles waarvan de Redenaar zich bediende, om het hart des Regters of der menigte in zijne belangen over te halen, hen te doen vonnissen, handelen of besluiten naar zijne begeerte: dat alles heeft men geacht tot de kunst der Welsprekendheid te behooren. Maar hoor dan, wanneer de Redenaar behendiglijk geld onder het volk wist uit te strooijen? of wanneer ZOPYRUS, om zijn voorgeven, dat hij bij zijnen Koning in ongenade vervallen was, geloof te doen vin-

den, zich het aangezigt, door het afsnijden van ooren, neus en lippen misvormde; zal men ook deze lage of smartelijke overredings-middelen op het grondgebied der Welsprekendheid willen overbrengen? Neen! ik herhale het, deze kunstgrepen mogen in pleitzalen en volks- of raads-vergaderingen hebben t'huis gehoord; hij, die zich van dezelve bediende, moge tevens welsprekend geweest zijn; zij hebben met het wezen der Welsprekendheid niets gemeen, ten zij men tot de Geneeskunst ook de kwakzalverij betrekke, of meene, dat het fijne bedrog mede tot den Koophandel behoort. Doch tot deze ongerijmdheid vervalt men natuurlijk, wanneer men het gansche doel der Welsprekendheid tot de kunst van *overreden* bepaalt, en dus alles aan hare heerschappij onderwerpt, waarmeê de Redenaar dit doel bereikt.

Eer ik hiervan afstap, moet ik eene andere dwaling, of verwarring der begrippen aanroeren: zij hangt zamen met deze stelling, dat de natuur de beste leermeesteresse der Welsprekendheid is; eene stelling, die van nabij bezien, minder dan zij schijnt, te beduiden heeft. De natuur is de beste leermeesteres niet alleen van de Welsprekendheid, maar van alle, zelfs van werktuigelijke, hoe veel te meer van schoone kunsten, van de Wiskunde, zoo wel als van de Dichtkunst; zonder gelukkigen natuurlijken aanleg kan men nergens in slagen. Maar, zegt men, alle menschen zijn van nature welsprekend: de man, die met de angst des doods op zijn gelaat, het leven smeekt van zijnen vijand, zal hem sterker roeren, dan de Redenaar, die het kunstigste opstel meesterlijk uitvoert. Hier, M.H! schiet mij een verhaal te binnen, 't welk thans aan onze Schoo-

nen ook uit hare bevallige almanakken bekend is: een losgebroken leeuw rooft op de straten van Florence een kind, en loopt weg met zijne prooi in den muil: de moeder ziet het, achterhaalt hem, valt voor hem op de knieën, eischt in de verwildering der wanhoop haar kind terug, en het grootmoedig dier legt het onbeschadigd neder! Indien leeuwen voor den invloed der Welsprekendheid vatbaar waren, ik twijfel niet, of men zou aan de Welsprekendheid der moeder deze gelukkige uitkomst hebben toegeschreven. En waarom zou men dit minder, dan wanneer men van *welsprekende tranen*, wat zeg ik? van *welsprekend stilzwijgen* hoort gewagen? Niet dat ik dergelijke uitdrukkingen afkeure, maar men moet zich door het verbloemde en oneigenlijke derzelve niet op een doolweg laten voeren, noch voor Welsprekendheid houden, 't geen de Welsprekendheid vervangt, 't geen sterker is dan zij, en niet zelden haar vermogen vernietigt. De wilde kreet der natuur, dien wij met de dieren gemeen hebben, dringt door in harten, tot wie de stem des Redenaars nimmer toegang kon vinden: maar mag men haar daarom Welsprekendheid noemen?

Gelijk wij van de Dichtkunst zagen, dat zij voornamelijk zich zelve bedoelt, zoo is het ook met de Welsprekendheid gelegen: zij is *de kunst van wel te spreken*, en wanneer zij hieraan voldaan heeft, heeft zij haar doel getroffen. Hij die dit vermogen bezit, kan het tot onderscheiden einden aanwenden; om te onderrigten, te vermaken, roem e bejagen, of wel, en menigwerf, om te overreden. Maar ook wanneer het hem niet gelukt, of ingewortelde vooroordeelen uit te roeijen, of een in droefheid verzonkenen tot de vreugde terug te

roepen: of wanneer zijne verdiensten door haat of partijschap verdonkerd worden, of als de kracht zijner redenen zwichten moet voor baatzucht, trotschheid of listig aangevoerd bedrog; ook wanneer hij geen dezer einden bereikt heeft, kan hij waarlijk welsprekend geweest zijn. CASSANDRA's voorstellingen waren niet minder onfeilbaar, omdat het noodlot gewild had, dat zij nimmer geloof zouden vinden!

Het verschil tusschen Dichtkunst en Welsprekendheid ligt dus diep in de natuur der menschen, en in de verscheidenheid der gaven, aan elk verleend. Verbeelding maakt den Dichter; beschaving, zucht om het edelste onzer vermogens te volmaken, ziet daar, wat den Welsprekenden vormt. Het gevoel behoort aan beiden gelijkelijk, het behoort gelijkelijk aan alle schoone kunsten, en is het hemelsche vuur, dat alles verwarmt en bezielt. Dichtkunst en Welsprekendheid, uit twee, zoo verschillende bronnen geweld, moeten zich terstond van elkander verwijderen; zij kunnen wel, naar mate men in het maatschappelijk leven van de natuur afwijkt, elkander naderen, maar eigenlijk kunnen zij nimmer zamenvloeijen. De Redenaar *spreekt*, de Dichter *zingt!* Het is slechts in schijn hetzelfde middel, dat beiden gebruiken, om zich te uiten: de taal des eenen is niet de taal des anderen. De Dichtkunst heeft haar maat, haar wijs of melodie, gelijk de zang; het is niet mogelijk hare woorden uit te spreken, immers goed uit te spreken, zonder dezen zang te doen hooren en klinken. De gewone taal is haar te gering, te gemeen, dat ik mij dus uitdrukke: zij veracht dus ook hare wetten, in buiging, in zamenvoeging, in gebruik der woorden, zoo ras zij zich hierdoor geprangd voelt, en ook zon-

der dit, naar willekeur. Zij heerscht over de taal, eigent zich woorden bij uitsluiting toe, schept nieuwe vormen en nieuwe dialecten; zweeft in een kring van louter liefelijke beelden om, of verheft zich in stoute aaneengeschakelde allegoriën! Ziet daar de taal der Poëzij! Het is niet enkel de maat, niet enkel de ongewone woord-voeging, woord-buiging en woord-gebruik, niet enkel de beeldspraak; maar 't is dit alles zamengenomen, onafscheidelijk zamengevoegd, en hierdoor van allen ongebonden stijl oneindig en karakteristiek verschillende; dit is de taal, die de Dichtkunst bezigt om zich te uiten; het is geen spraak, maar zang, gelijk de Dichter ook nimmer zegt *te spreken*, maar *te zingen*. Dat hij deze taal gebruikt, maakt hem niet tot Dichter, maar omdat hij Dichter is, gebruikt hij deze taal; zij vloeit voort uit zijne zielsgesteldheid, en 't geen zijne verbeelding hem schildert, 't geen zijn hart daarbij gevoelt, laat zich op geene andere dan deze wijs uitdrukken! Denkt iemand uwer, dat ik overdrijve? de schoone voortbrengselen van den Latijnschen, nog meer van den Griekschen, allermeest van den Oosterschen zangberg, kunnen elk mijner gezegden staven.

Is het noodig, dat ik de Welsprekendheid hier tegen houde, om u het verschil tusschen haar en de Dichtkunst tastbaar te maken? De zedige, bescheiden Welsprekendheid, die met schroom hare rede aanvangt, zich slechts langzamerhand en trapswijze voelt ontgloeijen; die met zorgvuldige naauwgezetheid het spraakgebruik volgt, niet dan omzigtig zich van hetzelve verwijdert, om het te volmaken; bij wie alle verheffing van toon en stijl ondergeschikt is aan duidelijkheid en naauwkeurigheid; wier welluidendheid wanklank wordt,

zoo ras zij de maat der Dichtkunst nadert; wier sieraden misplaatst zijn, zoo dikwerf zij het oogmerk verraden om te schitteren! Wie merkt, wie tast hier niet een geheel anderen oorsprong, een gansch ander doel? De mensch, gevorderd in beschaving, en prijs stellende op zijne redelijke volkomenheid, tracht het werktuig, ik had bijkans gezegd, het zintuig zijner rede, de spraak, niet slechts van ééne, de spraakkunstige zijde, maar van alle kanten tot meerdere volmaaktheid te brengen, opdat hij duidelijker, krachtiger, ordenlijker, aangenamer, verrassender, zijne denkbeelden ontwikkele, verspreide of aanbevele; hij bemerkt hoe veel onderscheiding, hoe veel ingang hij hierdoor verkrijgt, hoe veel nut hij verspreidt, hoe veel zelf-voldoening hij smaakt: ziet daar den oorsprong, het doel en de ziel der Welsprekendheid; zij is *de kunst van wel te spreken!*

II. Deze stelling te verklaren, te ontvouwen en eenigermate te bevestigen, moet het tweede deel mijner rede uitmaken: ik vertrouw, na al het voorafgegane, daarin korter te kunnen en te mogen wezen.

Dat de Welsprekendheid eene dochter der beschaving is, kan zelfs door geschiedkundige bewijzen worden gestaafd: men vindt haar nergens, dan waar de beschaving eenigen voortgang heeft gemaakt; zij bloeide meest bij de beschaafdste volken; en beklom haar hoogsten trap, waar smaak en maatschappelijke zeden tot het toppunt der verfijning waren gestegen. DEMOSTHENES en CICERO konden slechts te Athene en te Rome, en elk in hunnen leeftijd en levensstand schitteren. Doch wij behoeven het bewijs niet zoo ver van ons af te zoeken: waaraan onderscheidt gij de meer of minder

beschaafde levensstanden in ons midden? Is het niet voornamelijk aan hunne spraak? deels aan de plompheid of kieschheid der uitspraak, deels aan de keus of nalatigheid, aan den rijkdom of armoede, aan de juistheid of ongemanierdheid hunner uitdrukkingen? En wanneer sommigen zich beschaafder dan anderen willen voordoen, doch door valschen smaak of ijdelheid zich van het spoor laten brengen, is het niet de gemaaktheid hunner spraak, waaraan gij hen terstond herkent?

Ten einde het blijke, dat de Welsprekendheid niets anders is, dan eene poging des menschen, om de beschaving van zijnen geest door de volkomenheid der spraak aan den dag te leggen, hebben wij slechts na te gaan, wat er vereischt wordt tot *wel* te *spreken*; en wij zullen daarin alle de eigenschappen der Welsprekendheid wedervinden.

Vooraf echter moet ik aanmerken, dat men nimmer wel spreken kan over een slecht, een arm of niets beduidend onderwerp: immers hij, die dit vermogen bezit, behoort zich natuurlijk opgewekt te voelen, om eene stoffe te kiezen zijner behandeling waardig. Men heeft het vele Schilders onzer Hollandsche school met regt als eene feil aangewreven, dat zij hun keurig penseel tot het malen van haring-verkoopsters of ketelschuursters leenden. Hoe dit zij, men kan althans nimmer over eenig onderwerp wel spreken, ten zij men het behoorlijk versta, ten zij men iets nieuws of belangrijks over hetzelve te zeggen wete. ‘Niets is zoo dol,’ zegt CICERO, ‘dan de ijdele klank van schoone en sierlijke woorden, doch zonder zin of wetenschap.’ Van elk, die in eenige kunst zal uitmunten, nemen wij het stilzwijgend als een vereischte aan, dat hij ver-

stand bezitte, dat het hem niet ontbreke aan geest, aan vinding, aan kennis; met één woord, dat hij een veld hebbe, waarop hij zijn kunst-vermogen kan ten toon spreiden. Als we ons dus den Welsprekenden vertegenwoordigen, onderstellen wij in hem de geschiktheid, om over een belangrijk onderwerp belangrijke en treffende dingen te zeggen; maar de wijs, waarop hij die zegt, ziet daar waarop het hier aankomt: het is de stijl, in het groot beschouwd, en dus de zamenstelling daar onder mede begrepen; het is de stijl, die de Welsprekendheid uitmaakt! Zonder kennis der Geschiedenis kan men geen Historie-schrijver wezen; maar men kan alle oudere en latere geschiedenissen kennen, alle belangrijke voorvallen, in derzelver oorzaken, gevolgen en tijdrekening weten op te noemen, en echter de wezenlijke vereischten eens Historie-*Schrijvers* missen!

De allereerste eigenschap van wel te spreken, is *duidelijk* te spreken; men spreekt, om verstaan te worden; om, zoo veel zulks mogelijk is, zonder moeite of inspanning verstaan te worden. Maar welk Leermeester der Welsprekendheid was er, die niet aan het hoofd van alle zijne lessen plaatste: *Wees duidelijk in uwe voordragt!*

Hij, die wel spreekt, zal bij de klaarheid der uitdrukking ook *juistheid* voegen. Het is deze netheid en naauwkeurigheid in het spreken, deze keus van het meest geschikte woord, de meest gepaste zegswijze, om zijne meening met gemakkelijkheid uit te drukken, waaraan men den man van beschaafden geest en omgang aanstonds onderscheidt: en in den stijl der Welsprekendheid is het hier inzonderheid, in het gelukkig

getroffene, het beduidende en schilderachtige van woord en uitdrukking, dat men den meester in deze kunst terstond herkent.

Ik zon gereedelijk op dezen voet kunnen voortgaan, M.H! en over *ordenlijkheid*, het tegenovergestelde van verwarring, over *losheid en ongedwongenheid*, het tegenovergestelde van gemaaktheid en stijfheid, over *kracht en deftigheid*, over *het nieuwe en verrassende*, over *het besprengen zijner redenen met zout*, en wat meer van dezen aard is, als over zoo vele vereischten, zoo wel van den stijl des beschaafden gespreks, als in hoogere mate van den stijl der Welsprekendheid, u kunnen onderhouden. Doch waartoe zoude ik noodeloos uwen tijd rooven? gij gevoelt het ook zonder mijne breedere ontvouwing, en misschien was deze aanwijzing zelve reeds overtollig. Doch er is een ander vereischte van den stijl der Welsprekendheid, ik bedoel hare *sieradiën*, waardoor zij zich verder van 't geen men gewoonlijk *wel spreken* noemt schijnt te verwijderen, en het gebied der Dichtkunst te genaken. Hier over moet ik opzettelijker handelen; hier schijnt zich mijne stelling van hare zwakste zijde aan te bieden, en ik moet derhalve trachten haar tegen allen aanval te beveiligen.

Gelijk de Dichtkunst vergelijkingen, beelden, overdragtige zegswijzen, leenspreuken en persoons-verbeeldingen in haren stijl invlecht, zoo doet het ook, schoon in mindere mate, de Welsprekendheid. Doch zoo dikwerf zij dit doet, zegt men, dat zij op het grondgebied der Dichtkunst treedt, en van haar deze versierselen ontleent; gelijk wederkeerig de Poëzij, wanneer zij leeren of vermanen wil, den toon der onderrigting van de Welsprekendheid borgt. Wie bewondert hier niet

de inschikkelijke mededeelzaamheid der beide zusters, die zich onderling met elkanders sieraden of kleedij oppronken? Maar wie beklaagt echter ook niet de armoede eener kunst, die niet in zich zelve alles bezit, wat zij tot hare volkomenheid noodig heeft? Doch dulden wij niet, dat men ons met dergelijke woorden paaije! De Welsprekendheid heeft geene versierselen, dan die haar eigen zijn: beelden, gelijkenissen, verbloemde spreekwijzen, overdragten, overnoemingen, leenspreuken, en wat men meer met den naam van redekunstige figuren bestempelt, zijn hare wettige bezitting; en zijn het om geene andere reden, dan omdat zij de wettige bezitting der spraak zijn, omdat zij mede tot het *wel spreken* behooren. De geheele taal, die wij dagelijks gebruiken, vloeit van dezelve over; beelden maken de ziel derzelve uit. Men denke slechts aan de drie woorden, die ik zoo even bezigde, *overvloeijen*, *beelden*, *ziel*, wier overdragtige beteekenis terstond in het oog loopt, en men zal geen oogenblik hieraan twijfelen kunnen. Het kan dan niet anders, of in het beschaafd gesprek volgen wij deze natuurlijke eigenschap der taal; wij gebruiken vergelijkingen, om onze meening op te helderen; wij verzwijgen de vergeleken zaak, en onze spreekwijs wordt overdragtig, wij voegen twee of meer overdragtige uitdrukkingen bijeen, en wij bezigen de leenspreuk; wij stellen onbezielde dingen als bezield, afwezigen als tegenwoordig voor, zonder er aan te denken, dat dit persoons-verbeelding heet: en wij doorwandelen dezen geheelen bloemhof, niet als een vreemden tuin, maar als een deel van onzen erfelijken akker; doch wij plukken er slechts weinige bloemen uit, omdat wij geen oogmerk hebben, om ons op te

schikken, maar slechts om ons bevallig en betamelijk voor te doen. De Welsprekendheid mag hier verder gaan; zij mag hare lokken en gewaad met meerder bloemen tooijen, of ook vele derzelve tot een geurigen ruiker zamenvoegen en op haren boezem planten; omdat zij *alleen* spreekt, en spreekt om *alleen* gehoord te worden: gelijk men het zedige huiskleed niet aantrekt, om op den feestelijken dans te verschijnen. Vraagt men echter, (en men vraagt het natuurlijk) hoe ver deze tooi der Welsprekendheid zich mag uitstrekken, opdat zij niet te veel der Dichtkunst nadere, of te veel gelijke naar die meestal wanstaltige voortbrengselen, die men voorheen Poëtisch Prosa plag te noemen? Ik weet hierop geen beter antwoord, dan dat Welsprekendheid is *wel te spreken*, en dat tot *wel spreken* in de eerste plaats behooren zedigheid, klaarheid en juistheid. Geen sieraad der Welsprekendheid is dus overtollig of misplaatst, 't welk de zedigheid niet kwetst, de klaarheid niet benevelt, noch juistheid en bondigheid der uitdrukking door klinkende beeldentaal vervangt. Wil men hier iets gelijksoortigs? men denke aan de *Welluidendheid;* zij behoort tot den toon van het beschaafd en bevallig spreken, want zij behoort tot de spraak zelve: zij behoort dus in nog hooger trap tot de Welsprekendheid; doch zoo ras zij de melodie der Dichtkunst in maat en toonval nadert, wordt zij bij haar misplaatst en wanstaltig, omdat zij ophoudt *spraak* te zijn, en *zang* begint te worden.

Thans, M.H! geloove ik genoeg gezegd te hebben, om uit het eenvoudig denkbeeld van *wel te spreken*, u den aard der Welsprekendheid, hare voornaamste vereischten, en het wezenlijk verschil tusschen haar en

de Dichtkunst eenigermate te ontvouwen. Deze bespiegeling heeft ons, zoo ik mij niet bedrieg, nog een ander gewigtig voordeel verschaft, dat wij over het veld der Welsprekendheid thans een veel ruimer uitzigt hebben. Het schrift vervangt de spraak; het schrijven is niets anders dan spreken tot afwezenden. Alles derhalve, wat wel geschreven is, het zij geschiedenis, wijsgeerig betoog, leerzaam en aangenaam verhaal, of wat het ook zijn moge, indien, naar den aard des onderwerps, de rijkdom, schoonheid en kracht, de volkomenste ontwikkeling des spraakvermogens daarin is aan den dag gelegd, dat alles behoort tot het gebied der Welsprekendheid. In den *Redenaar* echter vertoonen zich alle hare gaven in het uitmuntendst en voordeeligst licht. In hem is het *wel*, dat is, krachtig, bevallig, volkomen *spreken* het hoofddoel zijner verschijning, en niet aan andere einden ondergeschikt; ook wanneer hij overreedt, is het hem niet om deze uitkomst te doen, maar slechts, om den triumf der Welsprekendheid te behalen! In hem vereenigen zich de buigzaamheid der stem, de waardigheid der houding, de uitdrukking des gelaats, de tooverkracht der edele gebaarmaking, om den indruk, de werking en den luister eener welsprekende rede oneindig te verhoogen, en elk hoorder in verrukking weg te voeren. Hoe gaarne, M.H! zoude ik hier nog eenige oogenblikken toeven, om u te doen zien, hoe ook deze *uiterlijke Welsprekendheid*, gelijk men haar noemt, hetzelfde beginsel erkent, hoe ook zij hare volkomenheid nadert, of van hare bestemming afwijkt, naar mate zij den toon en de uitdrukking aanneemt van natuurlijk, krachtig en bevallig *spreken*, of zich daarvan verwijdert, door dichterlijken

zang, en dichterlijke tooneel-gebaren den boventoon te gunnen. Doch ik moet dit, en een aantal andere aanmerkingen, waartoe dit onderwerp zoo overvloedige aanleiding geeft, voor het tegenwoordige met stilzwijgen voorbijgaan, om

III. In de derde plaats, bij wijze van aanhangsel, en tot bevordering der verscheidenheid, met eenige proeven der oudste Welsprekendheid mijne rede te sluiten.

De oudste Welsprekendheid is buiten twijfel de Hebreeuwsche: en al ware zij dit niet, men zal het mijnen stand en beroep wel ten goede houden, dat ik mij tot haar bepale. Bij dit volk bloeiden reeds de Kunsten en Letteren, toen Rome nog niet gesticht, en Griekenland nog door geene Oostersche Volkplantingen beschaafd was. Het woonde in het middelpunt der beschaving, door Egypte aan de eene, door Fenieië aan de andere zijde begrensd. Het werd in Egypte als 't ware opgevoed, en sprak dezelfde taal met de Feniciërs, met wie het gedurig in de naauwste betrekkingen stond. Indien Welsprekendheid een gevolg der beschaving is, moeten wij derhalve proeven derzelve in de Hebreeuwsche geschriften aantreffen: en inderdaad, hoe arm wij ook zijn mogen aan overblijfsels der Israëlitische oudheid, het ontbreekt ons echter aan geene gedenkstukken van dezen aard; schoon wij ze met de beste voortbrengselen der latere tijden niet vergelijken moeten, want alleen het Grieksch vernuft kon, onder den Griekschen hemel, aan taal en voordragt dien hoogen trap van ontwikkeling geven, waartoe zij na HOMERUS tijd zijn opgeklommen.

In het oudste Boek der wereld, welks grootste ge-

deelte den oorsprong der Hebreeuwsche natie, in den trant eener familie-geschiedenis verhaalt, en 't welk door Mozes uit verscheiden afzonderlijke stukken is zamengeweven; in dit boek vinden wij proeven van eenvoudigen, naïven, treffenden, Historischen stijl, die de vroege beschaving van den menschelijken geest tot eer verstrekken. Ik zou u hier kunnen wijzen op het dagverhaal van den zondvloed, waar wij niet alleen deze krachtige, korte beschrijving van het opkomend, alles vernielend natuurverschijnsel aantreffen: ‘de kolken des grooten afgronds werden opgebroken, en de vensteren des hemels geopend: plasregens waren op aarde, veertig dagen en nachten!’ eene beschrijving echter, waarin het dichterlijk vuur nog niet genoeg schijnt bekoeld; maar waar wij ook het trapswijze toenemen van den vloed, schilderachtig, en nogtans zonder poëtische verwen zien voorgesteld. ‘Veertig dagen nam de vloed op aarde toe: de wateren wiessen en tilden de arke op, en zij verhief zich boven de aarde: de wateren wiessen sterker en sterker, en de arke begon te vlotten op het vlak der wateren: de wateren namen magtig toe, geweldig, en bedekten zelfs de hoogste bergen, die onder den hemel zijn.’ Ik zou uit ABRAMS geschiedenis menigvuldige plaatsen kunnen aanhalen, waarin de edelste gedachten door de keurigste en krachtigste bewoordingen worden uitgedrukt. Denkt slechts aan dit ééne, ‘toen leidde God ABRAM naar buiten, sen zei: zie nu op naar den hemel, en tel de starren, indien gij ze tellen kunt! en hij zei tot hem: zoo zal uw zaad zijn! En ABRAM geloofde aan JEHOVA, en Hij rekende het hem tot geregtigheid.’ Doch boven alles spant hier JOZEFS geschiedenis de kroon; dat

meesterstuk van eenvoudige bevalligheid, van treffende karakterschildering, van fijn gevoel; terwijl leven en handeling het verhaal van het begin tot het einde bezielen. Men oordeele over het geheel uit de boven alle verbeelding gelukkige schildering van de treffendste uitkomst: de ontdekking van Jozef aan zijne broederen, door deze weinige woorden uitgedrukt: ‘Ik ben Jozef! leeft mijn Vader nog...’

MOZES, onder Egyptische wijzen, aan een Koninklijk hof opgevoed, veelligt de beschaafdste man van zijnen tijd, was niet alleen Dichter, maar ook Redenaar; en wij bezitten van hem de herhaling der door hem aan Israël gegeven wetten, vervat in onderscheiden treffende aanspraken, en trouwhartige, vaderlijke vermaningen, die hij in het laatste jaar zijns levens aan zijn ondankbaar, maar bij hem altijd geliefd volk mededeelde. In deze redevoeringen heerscht overal ernst en warmte; zij zijn vol van treffende herinneringen, en door eenen waardigen, vaderlijken toon bezield: maar daar de aard des onderwerps veel herhalingen vorderde, kan men ze niet overal van matheid en langwijligheid vrijspreken; en misschien ook had het verdriet te vele jaren lang aan den geest des edelen mans geknaagd, om in zijnen stijl die helderheid, verscheidenheid en aangenaamheid te doen vinden, die een hooger trap van Welsprekendheid kenmerken.

Treden wij dan liever één of twee eeuwen dieper in de Israëlitische geschiedenis, en beschouwen wij daar eene proef van Welsprekendheid, die ons ten bewijze verstrekt, hoe vele sporen van vroegere beschaving zelfs in de woeste en krijgszuchtige tijden, die wij gewoonlijk de dagen der Rigteren noemen, waren overgeble-

ven. 't Is waar, het stuk, dat ik bedoele, is eene fabel, eene verdichting; maar hare voordragt heeft niets van den stijl der Poëzij; en het is ook den Redenaar gegund door leerzame verdichtingen zijne meening open te leggen; opdat ik zwijge, dat de fabel zich op de uiterste grenzen, en slechts ter naauwer nood op het grondgebied der Dichtkunst bevindt. Ik kom ter zake. De dappere GIDEON, anders JERUBAÄL genaamd, na veertig jaren het hoogste aanzien onder zijn volk bekleed, en de erfelijke opperheerschappij grootmoedig van de hand gewezen te hebben, was gestorven. Hij had uit zijne vele vrouwen zeventig zonen nagelaten, en nog één, ABIMELECH genaamd, te Sichem bij eene slavin verwekt. Deze bastaardtelg stookte, na zijns vaders dood, de ingezetenen dier stad op, om alle de echte zonen van GIDEON om hals te brengen, en hem tot hunnen Koning aan te stellen. De ondankbare Sichemiten bewilligden hierin, en doodden dit gansche edele geslacht, slechts één der zonen uitgezonderd, die door list ontkwam. Deze laatste, JOTHAM genaamd, hoorende, dat men ABIMELECH tot Koning had uitgeroepen, stelde zich op den top eens bergs nabij Sichem, riep de mannen dier stad naar buiten, en sprak hen aldus aan:

‘Hoort naar mij, burgers van Sichem, en God zal naar u hooren! De boomen gingen heen, om een Koning over zich te zalven, en zeiden tot den olijfboom: wees Koning over ons! Maar de olijfboom sprak: hoe! zoude ik mijne vettigheid verlaten, die Goden en menschen in mij hoog schatten, en henen gaan, om te zweven over de boomen? Toen zeiden de boomen tot den vijgeboom: kom, wees gij Koning

over ons! De vijgeboom antwoordde: hoe! zoude ik mijn zoet, mijne edele vrucht verlaten, en zweven gaan over de boomen? Toen zeiden de boomen tot den wijnstok, kom, wees gij Koning over ons! De wijnstok sprak: hoe! zoude ik mijn most, die Goden en menschen verheugt, verlaten, en gaan zweven over de boomen? Toen zeiden alle de boomen tot den doornstruik: wees gij dan Koning over ons! De doornstruik antwoordde: indien gij trouw en deugdelijk handelt, door mij tot Koning over u te zalven; komt dan en schuilt onder mijne schaduw! Maar indien niet, vuur zal van den doornstruik uitgaan, en verteren zelfs de cederen des Libanons!'

Het vervolg dezer rede, M.H! de toepassing der fabel, zal ik kortheidshalve achterlaten, schoon zij waardig was vermeld te worden. Ik wenschte ook, dat de tijd mij toeliet, de menigvuldige en fijne schoonheden van dit opstel u te ontvouwen. De waardigheid van den aanhef, het vernuft in de keus der beelden; de juiste gepastheid der woorden, den indruk der herhalingen, het bijtende van den scherts, en tevens het leerzame van den ganschen inhoud, wanneer wij dien met Gideons geschiedenis, en weigering der koninklijke waardigheid in verband brengen. Geen olijf- geen vijgeboom, geen wijnstok wil koning wezen, maar de doornstruik. - Zij gevoelen, dat zij hun vet, hun zoet, hun most moeten verlaten, om te gaan zweven, rusteloos zweven over de boomen: de doornstruik wil, dat zij onder zijne schaduw komen nederzitten: onder de schaduw van den doornstruik! De eersten zouden niet dan goed willen doen, de laatste wil ook branden en verteren. In de uitdrukking heerscht de grootste juist-

heid: olijfboom en wijnstok spreken van hunne vruchten, als aangenaam bij Goden en menschen, omdat zij bij de offeranden gebezigd werden: de vijgeboom zwijgt hiervan, maar verheft daarom niet minder haar voortreffelijk, edel gewas. Alles is met de natuur overeenkomstig: de doornen vatten in het Oosten menigmaal vlam, en ontsteken het gansche woud. Doch men zou tot de geringste bijzonderheden moeten afdalen, om alle de verdiensten van dit stuk te ontwikkelen, 't welk ik niet schroom eene ware proef van oude Welsprekendheid te noemen.

In nog veel hoogere mate zal niemand uwer schroomen dit zelfde te getuigen van een later voortbrengsel deszelfden akkers; ik bedoel de bij elk bekende aanspraak van NATHAN den Profeet aan den Koning DAVID, doch welker voorstelling ik mij echter niet bedwingen kan, tot slot hierbij te voegen.

DAVID had zich met overspel en moord bezoedeld; en zijn geweten scheen in slaap gewiegd, misschien wel door het denkbeeld: ik ben immers Koning! NATHAN wordt tot hem gezonden, om hem uit dien zoeten slaap verschrikkelijk wakker te maken. Hij weet, dat hem regtstreeks aan te tasten misschien het middel zijn zou, om den zondaar nog dieper te doen vallen. Hij wil dus eerst zijn hart week en gevoelig maken, om hem op het juist geschikte oogenblik den slag toe te brengen. Hij neemt hierom de verdichting te baat, en stelt aan DAVID de gelijkenis voor van een rijk en een arm man: de één heeft alles wat hij begeert; de andere slechts ééne geringe bezitting: deze laatste wordt hem door den rijken wreedaardig ontroofd, die daarbij nog eene goede en betamelijke houding weet aan te nemen.

Deze verdichting, juist gepast op Davids omstandigheid, heeft echter niets buitengemeens; doch alles komt aan op 't geen men de omkleeding noemt, dat is op de Welsprekendheid. Hij teekent derhalve den armen zoo, dat hij het hoogste en teederste belang inboezemt, zoo dat hij niet eens noodig heeft zwarte en afschuwelijke verwen te bezigen, om voor den rijken de diepste verachting in te boezemen. Doch hooren wij de gelijkenis zelve, waarbij wij, in elken trek, de kunst des sprekers moeten bewonderen.

‘Er woonden twee menschen in eene zelfde stad. De een was rijk, en de andere was arm. De rijke had schapen en runderen in groote menigte. De arme had niets van dit alles; niets dan een eenig klein ooilam, dat hij gekocht had. Hij had het opgekweekt, en het was bij hem groot geworden in het midden zijner kinderen. Het at van zijne bete, het dronk uit zijnen beker, het sliep in zijn schoot, en het was hem als eene dochter. Eens gebeurde het, dat de rijke man een gast kreeg. Om dezen vreemdeling te onthalen, nam hij niet van zijne eigen schapen en runderen, maar hij nam het ooilam van dien armen man, en hij onthaalde zijnen vreemden gast daarop.’

Welk een verhaal, vol uitdrukking, gevoel en kieschheid! Verwondert het u, dat DAVID in verontwaardiging opstuift, en zegt: ‘zoo waarachtig als God leeft, die rijke is een man des doods!’ Maar verbeeld u nu den *Profeet*, het hart van den Koning voor regtvaardigheid en menschelijkheid geopend ziende, en na een oogenblik ernstig zwijgens tot hem zeggende: ‘Die man zijt gij!’

Bedrieg ik mij, M.H? of zou ik mogen zeggen:

indien CICERO dezen trek van Welsprekendheid gekend had, hij zou ze waardig geacht hebben, om in zijne boeken als een meestertrek van haar te gewagen? gelijk de uitmuntende, naauwelijks vergelijkbare LONGINUS, als een proef van ware verhevenheid aanhaalde het gezegde van MOZES: ‘God sprak: het licht zij! en het licht was!’

Ik eindig met de hoofdsom van alles wat ik betoogde kortelijk zamen te trekken. Welsprekendheid is niets anders, dan de volmaking der menschelijke spraak. Zij verschilt van de Dichtkunst, gelijk natuurdrift en beschaving, gelijk spraak en zang; gelijk de eersteling der jeugdige kracht van de zorgvuldig gekoesterde spruit der rijpere jaren. Alle hare vereischten laten zich uit het ééne denkbeeld van *wel* dat is, *volkomen spreken*, ontwikkelen. Zelfs hare verrassende wendingen, hare vindingen, hare bloemen en beelden, zijn slechts pogingen, om waardige gevoelens door spreken volmaakter en schooner uit te drukken. Zij is onze redelijkheid zelve, die door haar werktuig, de spraak, zich ontvouwt en tastbaar maakt: zij is, gelijk reeds CICERO zeide: *de Wijsheid sprekende uit haren overvloed!*

Verhandeling over eenige dichterlijke natuurbeschrijvingen uit het boek Job.

Hoe natuurlijk de Dichtkunst den mensch zij; hoe zeer zij in het gansche zamenstel der menschelijke behoeften, begeerten en begaafdheden zij ingeweven, getuigt de gansche oudheid, getuigen inzonderheid de onschatbare overblijfsels uit de kindsheid des menschdoms, nog niet op zulk eenen afstand van de natuur verwijderd, derd, als wij ons, helaas! bevinden. Deze overblijfsels toch zijn allen dichtstukken, of hebben nog den zweem behouden der dichterlijke wending van gedachten en beelden, waarin de beschaving des menschelijken geslachts het eerst ontloken is. Onschatbaar noemde ik deze overblijfsels, niet slechts om derzelver natuurlijke en behagelijke eenvoudigheid, maar ook om de zuiver-

heid en kracht der geestvervoering, die daarin heerscht, en dus om derzelver wezenlijke, dichterlijke waarde en voortreffelijkheid. Het oudste Dichtstuk der wereld, 't welk dien naam mag dragen, en uit de schipbreuk des tijds voor ons bewaard is, kan hiervan vooral ten bewijze verstrekken, daar het de bewondering aller volgende eeuwen tot zich getrokken heeft, en noch in vuur der verbeelding, noch in gloed der uitdrukking, immer door eenig ander dichtstuk overtroffen is.

Uit dit heerlijk gedenkstuk, (het is naauwelijks noodig u te herinneren, dat ik het boek van Job bedoele) uit dit heerlijk gedenkstuk der vroegste oudheid, de stof mijner Verhandeling te ontleenen; van deszelfs ontelbare schoonheden eenige weinige aan uwe nadere beschouwing voor te stellen, kan voor het oogmerk onzer tegenwoordige bijeenkomst niet ongepast worden gerekend, en het strookt even zeer met den aanleg mijner meest geliefkoosde letteroefeningen, als met mijne ongeschiktheid, om u eenige dichterlijke vrucht aan te bieden, op mijnen eigen akker geroeid, en bekwaam om u eenig genoegen of nut aan te brengen.

Ik wenschte gaarne u eenige dichterlijke natuurbeschrijvingen van Job te ontwikkelen, en, zoo veel mij mogelijk zijn zal, met dichterlijk gevoel te ontwikkelen. Ik heb daartoe eenige uitgekozen, die wij met elkander, als 't ware in één groep verzameld, aantreffen in dat gedeelte des boeks, dat bij ons als het 38ste *Hoofdstuk* bekend staat.

Het is de aanvang eener redevoering, in den mond van het Opperwezen zelve gelegd, van welker bedoeling, en van den aanleg des ganschen boeks, weinige woorden vooraf zullen moeten gezegd worden, opdat

wij den aard, de kracht en kleur der voorstellingen, waarmede ik u wenschte te onderhouden, niet geheel over 't hoofd zien.

Een man, bij uitstekendheid deugdzaam en edel van gezindheid en handel, maar tevens bij uitstekendheid rijk, aanzienlijk, en voorspoedig in al zijn bedrijf; deze man geraakt in verdenking, dat hij alleen deugdzaam is om des gewins wille, dat hij God alleen diende, omdat die de oorzaak van allen voorspoed en de gever van alle schatten was; dat hij, beroofd van zijne welvaart, ook terstond zijne deugd zou laten varen; eene verdenking, die bij ons ongerijmd zou wezen, maar die natuurlijk was in oude tijden, toen men vastelijk geloofde, dat het goede hier op aarde door aardsche goederen en een lang leven steeds beloond, en het kwade door berooving van tijdelijken voorspoed, door vroegtijdigen dood, en allerlei aardsche onheilen altijd gestraft moest worden.

Het Opperwezen besloot de eer der menschelijke deugd te redden, en haar, als verheven boven alle baatzucht, en boven alle rampen, te doen zegepralen! Zijne hand tast Job aan, en op eenmaal, onder de allertreffendste omstandigheden, die eene onmiddellijke tusschenkomst der Godheid duidelijk bewezen, (zoodanig toch is de dichterlijke voorstelling van het geval) wordt de edele man arm, kinderloos en aangetast door de afzigtelijkste en smartelijkste kwaal, die in een' wissen dood moest eindigen.

Terwijl dit in den Hemel besloten en verordend was, is de uitkomst daarvan op aarde het onderwerp van een gesprek en twist tusschen vier wijzen, die, onkun-

dig van 't geen in den Hemel is voorgevallen, naar de oorzaak van Jobs ongeluk raden en gissen, en, gelijk het doorgaans gaat in geschillen over zaken, die God alleen bekend kunnen zijn, zich heftig en driftig maken, en allen deerlijk den bal misslaan. Drie derzelven, voorheen vrienden van Job, kunnen het verschijnsel niet anders verklaren, dan dat hun vriend zich aan het een of ander misdrijf heeft schuldig gemaakt, en, trotsch op zijne overige deugd en op zijne grootheid, zich daarin heeft verhard, waarom dan ook zijne ramp niet anders, dan door boetvaardige zelfvernedering, kan afgewend of hersteld worden. De vierde, de edele lijder zelve, bewust van zijne onschuld, van zijne heldhaftige onderwerping aan God, ook in het midden der hartverscheurendste slagen, verdedigt zijne deugd met eenen moed, die bijkans aan overmoed grenst, verwijt zijnen vrienden hunne achterdocht als ontrouw der vriendschap, en beweert, uit zijn eigen voorbeeld, dat de wereldregering van den Oppermonarch zich niet uit de bekrompen denkbeelden van menschelijke regtvaardigheid en wedervergelding laat oplossen. De strijd wordt steeds hittiger, de vrienden steeds onbescheidener, Job steeds moediger; de eersten strekken hunne zoogenoemde verdediging van Gods eer zoo ver uit, dat zij het diepgewonde hart van hunnen vriend met nieuwen jammer, met grievenden laster doorboren; Job spaart hen steeds minder, blijft, door zijne magtige welsprekendheid, meester van het strijdperk, en de strijd eindigt zonder beslist te wezen. Een vijfde redenaar staat wel op, en poogt, met veel omslag en winderigheid, eene soort van middelweg tusschen de twistenden in te slaan, maar met geen ander gevolg, dan dat niemand hem ant-

woordt, en de staat des geschils door zijne redenen slechts duisterder wordt.

Eindelijk verschijnt God zelve om den twist te slechten: Hij rigt zijne rede niet tot de onbarmhartige vrienden, de gewaande verdedigers zijner eer; zij waren die gunst onwaardig: Hij rigt zijne rede tot Job, den deugdzamen lijder. En welke is de inhoud dier rede? Geene apologie, niets minder dan dat! ook geene oplossing van het raadsel, geene openlegging der oogmerken van zijne handelwijs met Job - dit ware beneden de waardigheid des Wereld-Monarchs! maar eene rede, waarin de ijdelheid, de onbeschaamdheid, en ongerijmdheid van alle menschelijke beoordeelingen der daden van het Opperwezen, met gloeijende verwen wordt afgemaald, en tevens aangetoond, dat de mensch, terwijl hij verpligt is te zwijgen, nogtans uit alles, wat hij rondom zich ziet en ondervindt, genoeg kan opmaken, om, als een redelijk wezen, met onderwerping en berusting te zwijgen!

Tot dit einde wordt, in deze waarlijk Goddelijke rede, aan de eene zijde alle de majesteit der natuur ten toon gespreid, het groote, het wonderbare, het onnaspeurlijke van derzelver wording, during en zamenhang, met zulk eene kracht en uitdrukking voorgesteld, dat den vermetelsten indringer in de geheimen der Godheid de mond wordt gestopt; maar tevens ziet men aan de andere zijde, in deze zelfde schilderachtige voorstelling, zoo vele stralen van Goddelijke wijsheid, liefde en teedere zorg voor al het geschapene uitblinken, dat de mensch, indien hij zijne redelijkheid niet verzaken wil, nimmer denken kan in deze heerlijke Schepping vergeten te zijn; dat hij zijn lot, en alle de uitkom-

sten zijns levens veilig kan toevertrouwen aan een Wezen, dat met zulk eene onbegrensde magt en wetenschap, met zulk eene onbegrensde Vaderzorg alles omvat; alles bezielt, alles gelukkig maakt!

In deze rede, aan het Opperwezen zelve in den mond gelegd, komen de natuurbeschouwingen en beschrijvingen voor, die ik thans voor uwe aandacht wilde ontvouwen, en ik zag mij verpligt u met weinige woorden in den waren geest derzelve in te leiden, ten einde het standpunt te bepalen, waaruit wij deze beschouwingen en beschrijvingen moeten overzien, om hare kracht en schoonheid naar waarde te bevatten: misschien heb ik bovendien uwe verbazing en bewondering opgewekt, over de juistheid en waarheid eener filosofie, die, na veertig eeuwen, welke over het hoofd dezes boeks zijn weggevloden, nog aller behartiging en navolging verdient.

In dat gedeelte, of, gelijk wij gewoon zijn te spreken, in dat Hoofdstuk des boeks, waartoe ik mij voor het tegenwoordige bepalen moet, komen eenige groote en sommige kleinere natuurbeelden voor, de groote zijn de navolgende: de vorming der aarde; de wording der zee; de opkomende dageraad; en de beschouwing der voornaamste starrenbeelden: de kleinere betreffen onderscheidene verhevelingen en verschijnsels der dampkringslucht, waarvan de tijd niet zal toelaten thans te spreken. Het zijn inzonderheid de grootere beelden, die ik wenschte u in hare houding, zamenstelling en schitterende verwen, meer van nabij te doen kennen.

Het eerste betreft de *vorming der aarde*, waarvan de dichterlijke voorstelling dus luidt:

‘Waar waart gij, toen ik de aarde heb gegrondvest?
Reikt uw verstand zoo ver, meld mij het dan.
Wie heeft hare evenredigheên gesteld, gij weet het?
Wie trok het meetsnoer over haar?
Waarop zijn hare zuilen neêrgezonken,
En wie, wie leide haren hoeksteen?
Toen vrolijk te zamen galmden de starren des morgenstonds,
En al Gods kinderen juichten.’

Deze voorstelling biedt zich van drie verschillende zijden ter beschouwing aan: in het algemeene oogmerk van het gansche dichtstuk strekt zij ter beschaming van den trotschen sterveling, die zich onderwindt te oordeelen, te berispen, de bedoelingen van een Wezen, welks werken al het begrip zijns verstands te boven gaan! De bewoner van deze aarde, die niet eens weet, waarop het gebouw is gegrondvest, waarin hij met zoo vele millioenen andere schepselen gehuisvest is, zal echter den Bouwmeester van hetzelve aan zijne vermetele oordeelvelling onderwerpen!

Maar deze zelfde voorstelling laat zich ook van eene natuurkundige zijde beschouwen. De plaatsing der aarde, in haren vasten stand in het heelal, was een der grootste geheimen in den kinderlijken leeftijd des menschdoms; men sprak van hare fondamenten, van de zuilen, waarop zij rustte; men vroeg, of beneden deze aarde nog een vaste grond was, waarop zij steunde: op een' anderen tijd trok men dit in twijfel, men kwam eene schrede nader aan de waarheid, en de schrijver van dit zelfde boek zegt elders: dat *God de aarde heeft opgehangen aan een louter niets!*

Wij hebben buiten twijfel juister begrippen van dit alles: wij kennen de plaatsing, wij bepalen den loopkring der aarde; de wetten, waarnaar zij, met alle andere hemelsche ligchamen, in haren stand bewaard, in hare bewegingen geregeld wordt, zijn onder onze berekening en wetenschap gebragt; maar, wanneer ook aan ons van den Hemel gevraagd werd, welke is die kracht der zwaarte, der aantrekking, de grondslag van alle uwe stelsels? welke is de natuur der oorzaak, wier uitwerksels gij onder uwe berekening hebt gebragt? waar waart gij, toen ik aan uw zonnestelsel die beweging heb ingedrukt, waardoor alles in evenwigt, in stand en loop gebragt en gehouden wordt? wat zouden wij, ook wij, den Wereld-Monarch ten antwoord geven?

Doch de belangrijkste zijde dezer voorstelling is de dichterlijke. Wat is deze aarde voor den mensch anders, dan zijne woonstede? Als zoodanig komt zij ook hier voor; het is een wel geordend gebouw, waarvan het eerste vereischte is, dat het op vaste fondamenten onwrikbaar ruste, dat de bewoner niet behoeve te vreezen, dat het instorten, of de grond onder zijne voeten hem begeven zal. Maar het is tevens een sierlijk, ruim, gemakkelijk gebouw, in alle zijne evenredigheden, door het meetsnoer eens kundigen Bouwmeesters afgepast en geregeld; het is dus eene woonstede voor wezens, die zich over de zorg van hunnen Opperheer niet hebben te beklagen; en Hij, voor wien eene Wereld te scheppen niet meer was, dan het voor ons is een gebouw te stichten, heeft bij de vorming en inrigting dier wereld aan de behoeften zijner Schepselen vaderlijk gedacht.

En hoe hoogst bevallig wordt nu hiermede verbonden de vrolijke reijendans der overige wezens, bij het voortbrengen der aarde:

> ‘Toen zongen te zamen vrolijk de starren des morgenstonds,
> En al Gods kinderen juichten!’

Verwonderlijk is het mij, dat men in alle vertalingen leest *morgenstarren;* dit is niet juist, er is slechts ééne morgenstar, en deze heeft in 't Hebreeuwsch eene eigen benaming; er staat uitdrukkelijk *starren van den morgenstond*. Of men daardoor, en door de *kinderen Gods* verstaan moet redelijke wezens, geesten, Engelen; dan wel alleen vroeger geschapen wezens, getuigen van de wording der aarde, is ons eigenlijk geheel onverschillig; het laatste zouden wij bijkans als meer dichterlijk verkiezen: vatten wij liever alles zamen, en beschouwen wij deze schilderachtige voorstelling in haar geheel. Het was oudtijds de gewoonte, en wij vinden er ook sporen van in de Hebreeuwsche Schriften, wanneer de fondamenten van een gebouw waren gelegd, bijkans gelijk onder ons bij het leggen des eersten steens, dezelve met gejuich en vreugde, met zang en dans in te wijden. Zoo wordt ook de grondvesting van het heerlijk gebouw der aarde feestelijk ingewijd. Alle reeds geschapen wezens begroeten de wordende aarde, hunne jonge, bevallige zuster, en verwellekomen haar in hunnen rei met vrolijk gezang! Alle reeds geschapen redelijke wezens zagen de aarde van onder den vormenden vinger der Almagt voortkomen, zagen hare schoonheid, zagen hare volkomenheid, zongen, juichten en loofden den grooten Schepper!

Het tweede grootere natuurbeeld is dat van de *wording der zee*, en is in deze woorden vervat:

> ‘Wie sloot de sluizen toe der zee;
> Toen ze uit den moederschoot te voorschijn brak?
> Toen ik de duisternis haar gaf ten zwachtel,
> De donkerheid ten windeldoek:
> Toen ik haar brak door mijn bevel,
> Haar deur en grend'len stelde;
> En sprak: tot hiertoe komt gij, verder niet;
> Hier buig' zich uwer golven trots!’

In deze voordragt is alles stout en majestueus, en het beeld is ook niet vatbaar voor eene bevallige schildering. Beschouwen wij het van den natuurkundigen kant, dan ontmoeten wij hier een zeer oud wijsgeerig gevoelen, dat het binnenste der aarde weleer de bewaarplaats was der wateren; dat eenmaal de zeeën uit dezelve waren uitgebarsten, en zulk een gedeelte van den aardbodem hadden overstroomd, als thans door deze waterplassen is bedekt. In de geschiedenis van den zondvloed vinden wij sporen van dit zelfde begrip: het was waarschijnlijk zijn' oorsprong verschuldigd aan het opborrelen der wellen en bronnen uit de aarde, op een' tijd, waarin men dit verschijnsel uit de wetten van het waterpas nog niet verklaren kon.

Zoo zien wij hier den Oceaan uit het hart der aarde, als uit den moederschoot, met geweld en barensweeën voortbreken. Stout is deze voorstelling buiten twijfel, gij gevoelt het! Maar alle onze denkbeelden van de vermetelste vlugt der verbeelding gaat het te boven, wanneer wij den Oosterschen Dichter dit beeld nog

zien voortzetten: de Oceaan, uit den moederlijken schoot voortgebragt, is een pas geboren kind, dat in zwachtels en windsels gehuld wordt:

> ‘Toen ik de duisternis haar gaf ten zwachtel,
> De donkerheid ten windeldoek!’

Gij vraagt billijk, van waar de voordragt der zee, als met nacht en duisternis omwonden, ontleend is; niet van den storm, die in de gansche schilderij niet te pas komt, neen! het is een tooneel uit de scheppingsgeschiedenis, waarvan het verhaal, 't welk in het 1ste *Hoofdstuk* van Genesis vervat is, den Schrijver van ons Boek bekend kon zijn. Daar zien wij ook de zee reeds uit den schoot der aarde voortgebroken, en de gansche aarde overstroomende, eer nog de dampkring was gevormd, toen wolken en duisternis den grooten Wereld-Oceaan bedekten. Ziet daar de zee in hare kindsheid, van rondom in nacht en wolken ingezwachteld:

> ‘Duisternis bedekte den grooten Oceaan,
> En Gods adem zweefde over het water!’

De overige deelen van dit tafereel hebben weinig uitlegging van noode: toen de Oceaan zijn aanzijn op de oppervlakte der aarde had verkregen, sloot God de sluisdeuren toe, waaruit hij was losgebarsten; zijn enkel bevel brak de woede en trots der golven, dat zij binnen hare oevers en perken zouden treden, en de grenzen, haar door de Almagt gesteld, niet overschrijden. Het majestueuze en goddelijke der voordragt valt elk in het oog. Met het geducht en woest element der

zee handelt God, als wij met onze kanalen en waterleidingen, die wij beperken of opstoppen door schut- en sluisdeuren. Ja! als de opgeruide baren het aardrijk dreigen met vreesselijke verwoesting, zegt Gods Almagt slechts: *verder niet!* en de ontembare Oceaan is getemd, en zwijgt, en gehoorzaamt!

Wij gaan over tot de beschouwing van het derde grootere natuurbeeld, dat van den *opkomenden dageraad*. Zoo luidt de beschrijving van hetzelve:

> ‘Hebt gij wel in uw' leeftijd ooit
> Den dageraad bevel gegeven?
> Weet gij de plaats, waar 't morgenlicht vertoeft?
> Dat de aarde bij de hoeken aangrijpt,
> En schudt er alle snoodaards uit;
> Verandert haar als leem door 't ingedrukte zegel,
> En alles staat in feestgewaad getooid.
> Den snoodaard wordt zijn licht ontrukt,
> En de opgeheven arm verbroken!’

Het liefelijk verschijnsel van den aanlichtenden dageraad is een der heerlijkste natuurtooneelen, waardig om door de hand van zulk een Dichter gemaald te worden. Wij zijn door eene dagelijksche beschouwing aan wonderen gewoon, en voor dezelve gevoelloos geworden; hoe zou het ons anders treffen en verbazen, elken morgen, na de donkerheid van den nacht, de zachte stralen van den dageraad te zien aanbreken, de gansche schepping verlevendigd, vervrolijkt, en als op nieuw bezield; dit dag aan dag te zien herhaald, op den bepaalden tijd, waarin wij het verwachten, met

onafgebroken geregeldheid, zonder verwarring der vastgestelde orde. Dit wordt hier in dichterlijke taal dus voorgesteld. De dageraad is Gods dienares, van Hem ontvangt zij bevelen; zij heeft eene schuilplaats, waar zij vertoeft; deze plaats is den Almagtigen bekend; daar hoort zij zijn gebod, en treedt terstond, met al hare liefelijkheden getooid, te voorschijn, enkel, enkel tot heil van wezens, die zoo menigmaal de goedheid van hunnen Schepper mistrouwen, maar voor wie nimmer de ochtendstond zou aanlichten, indien zij het bevel zijner verschijning moesten geven:

> ‘Hebt gij wel in uw leeftijd ooit
> Den dageraad bevel gegeven?
> Weet gij de plaats, waar 't morgenlicht vertoeft?’

Licht en donkerheid zijn in de Oostersche Dichtkunde niet alleen zinnebeelden van geluk en ongeluk, maar ook van deugd en misdaad. De booswicht schuwt den dag; hij kiest den nacht uit voor zijne gruwelen, en de eerste stralen van het morgenlicht drijven hem terug in zijne holen en spelonken: dit vinden wij hier, aan het slot der voorstelling, dus uitgedrukt: dat de dageraad *aan den snoodaard* ZIJN *licht ontrukt*, want de dag is hem nacht, en de nacht zijn dag: dat de morgenstond *den opgeheven' arm* des roovers *verbreekt*. Doch dit zelfde is ook de bedoeling van 't geen even te voren, in de stoute taal der verbeelding, dus wordt voorgesteld, dat de dageraad *het aardrijk bij de vier hoeken aangrijpt*, *en alle booswichten er uitschudt*, De voordragt is geheel Oostersch en verbaast ons: de persoons-verbeelding is bijkans tot het uiterste gedreven; de dage-

raad, Gods dienares, is hier in werking en bezigheid; zij grijpt de aarde aan, gelijk men een kleed bij de hoeken aangrijpt; gelijk men alles, wat onrein is, er uitschudt, zoo schudt zij alle boosdoeners en geweldenaars als van den aardbodem weg!

Dan, hoezeer deze grootschheid van den Oosterschen stijl u behaagt, hoezeer gij het voor geen der geringste weldaden van het morgenlicht houdt, dat de aarde door hetzelve van boosdoeners, even als van schadelijke dampen gezuiverd wordt; hoezeer gij gevoelt, dat men, om al het weldadige van deze dagelijksche weldaad der natuur regt te beseffen, misschien eenmaal in een' donkeren nacht, in bosch of heide moest verdwaald zijn geweest, en, na angstig beiden, den dag hebben zien aanbreken; gij verlangt echter den dageraad u van eene andere, bevalliger zijde te zien voorgesteld, en de uitwerksels van haar vrolijk licht op het gelaat der natuur te aanschouwen. Ook daarvan vinden wij in de voor ons liggende schilderij twee trekken, maar die de hand eens meesters kenmerken.

De eerste is deze: *de dageraad verandert de gedaante dezer aarde*, *gelijk leem veranderd wordt door het indrukken van een zegel*. Gelijk men thans, tot het indrukken eens zegels, zich bedient van zegellak, 't welk van latere uitvinding is, zoo gebruikte men eertijds daartoe was, en nog vroeger, althans in het Oosten, bediende men zich van *leem* of *klei*, 't welk, week zijnde, het indruksel ontvangt, en, spoedig verhard zijnde, hetzelve behoudt. Wij kunnen dus hier voor *leem* of *klei* in onze verbeelding veiliglijk *was* lezen.

Dit beeld, waarvan de Dichter gebruik maakt, om de werking des lichts op de zigtbare voorwerpen dezer

aarde aan te duiden, heeft voor mijn gevoel eene onbegrijpelijk schoone uitdrukking: ik verbeelde mij, in den duisteren nacht, de gansche schepping te zien, als een' gedaanteloozen, ongevormden klomp leem; men ziet, men onderkent niets, geene schoonheid, geene bevalligheid, niets dan eene ruwe massa, de bajert der oude wereld: maar daar verrijst de dageraad, het licht breekt aan! nu ziet, nu herkent men de voorwerpen, het een na het ander, hunne gedaante, hunne schikking, hunne verwen; de gedaantelooze klei krijgt haar zegel, het merk van almagt, grootheid en orde wordt op haar gedrukt door den dageraad: *de aarde verandert als leem onder de hand des zegeldrukkers!*

En nu, dit is de tweede trek der schilderij, nu *staat de gansche natuur daar*, *opgeschikt*, gelijk eene bruid, *in feestgewaad*. Gewis, die de natuur in haren ganschen tooi, in haren bevalligen, maagdelijken tooi wil aanschouwen, die aanschouwe haar, gedoscht in de eerste stralen van het morgenrood! Welk een zachte gloed! welke heerlijke schakeringen! welke zoete balsemgeuren! o Gij, die de plaats weet, waar het morgenlicht vertoeft, die den verkwikkenden dageraad beveelt als uwe dienaresse, om alle deze gaven en schatten elken dag over ons uit te storten, dat geen vermetele tong ooit uwe grootheid aantaste, geen menschelijk hart uwe goedheid verdenke!

Wij zijn eindelijk gekomen tot het laatste der grootere natuur-tafereelen, vertoonende een groep van *Starrenbeelden;* men vergunne mij deze uitdrukking. De beschrijving derzelve vervat in weinige woorden een aantal schoonheden:

‘Kunt gij het liefelijk *zevengestarnte* binden?
Of des *Orions* strikken slaken?
Kunt gij den *hemelkrans* voortbrengen op zijn' tijd?
Of leiden de *beerin* met hare jongen?’

Het eerste der starrenbeelden, welke hier voorkomen, is het bekend zevengestarnte, welks gedaante of stand aan den hemel ik u niet behoef te beschrijven; het wordt hier *liefelijk* genoemd, omdat deszelfs verschijning boven den horizon in het Oosten den wederkeerenden zomer aankondigde; de starren van dit beeld zijn, gelijk wij weten, zeer na bij elkander geplaatst; daarom vinden wij ze hier als aan elkander gebonden voorgesteld: *kunt gij het liefelijk zevengestarnte binden?*

Het tweede, de *Orion*, is mede een zeer bekend, en het schoonste starrenbeeld, dat aan den hemel flikkert. Twee starren van de eerste, eene der tweede, en eene der derde grootte maken den buitensten omtrek uit. Drie heldere starren van de tweede grootte formeren den gordel des gewapenden mans; in de tusschenruimte ziet men verscheiden kleinere starren, en een bekend nevelgestarnte. Deze Orion brengt den winter aan in het Oosten, en heet daarom in het Hebreeuwsch *het verkleumd gestarnte*. De starren van dit beeld worden insgelijks voorgesteld, als met strengen of banden aan elkander gesnoerd en zamengehouden: *kunt gij des Orions strikken slaken?*

De *hemelkrans* is hier het derde beeld. De vertaling toch van het Hebreeuwsche woord *Mazzaroth*, 't welk onze gewone Nederduitsche overzetting behouden heeft, door *kroon* of *krans*, komt mij voor ontwijfelbaar te zijn; en dan is het mij even min bedenkelijk, wat men

door dezen *hemelkrans* te verstaan hebbe; niets anders namelijk, dan den zoogenoemden *dierenriem* of *zodiae*, die, gelijk men weet, uit twaalf starrenbeelden bestaat, die elk, nadat de zon dezelve is doorgegaan, voor zonnen-opgang, en telkens vroeger, aan den hemel zigtbaar worden. Deze bepalen, als 't ware, den schijnbaren weg der zon aan den hemel, en worden hier zeer schoon, zeer bevallig, de *kroon* of *krans des hemels* genoemd. Nu is ook de vraag duidelijk, en strekt tot een nieuw bewijs, dat wij de ware beteekenis des woords hebben gevat: *kunt gij den hemelkrans voortbrengen op zijn' tijd?* Kunt gij elk der starrenbeelden van den dierenriem, op zijn' tijd, aan den hemel doen verschijnen?

Het vierde en laatste beeld is de *beerin*, of, gelijk wij het noemen, de *groote beer*, of *de wagen*, welke laatste benaming wij in onze gewone overzetting vinden, doch te onregt, daar men niet wel van *den wagen met zijne kinderen*, maar des te beter van de *beerin met hare kinderen* of *jongen* spreken kan. Te weten, eene der starren van dit beeld, de oostelijkste star van het vierkant, die, in haren omgang om den noordpool, het minst van plaats verandert, wordt beschouwd als de moeder der overige, die hare kinderen, in haren achtelijke omzwerving, om de poolstar rondleidt. *Kunt gij de beerin met hare jongen leiden?* kunt gij de *nachtzwerfster*, gelijk dit gestarnte eigenlijk heet in 't Hebreeuwsch, met hare kinderen om den pool voeren?

De zin is, ook volgens deze vertaling, schoon, en toont den rijkdom aan der Oostersche verbeelding: maar de zin is nog schooner, en nog verrassender, wanneer wij eene andere, dan de straks opgegevene vertaling, en die ik voor mij ten minste voor even waarschijnlijk

houde, van deze woorden aannemen; zij is deze: *kunt gij de beerin vertroosten over hare jongen?* Men berigt ons namelijk, dat in het Oosten alle de starren van dit beeld, uitgezonderd alleen die oostelijke, welke voor de moeder der overige gehouden wordt, des nachts voor een' korten tijd ondergaan; in onze luchtstreek geschiedt dit nooit. Daar staat dan de treurige moeder eenzaam, en heeft hare kinderen aan den hemel verloren: maar straks komen zij de een voor, de andere na weder op; *dan wordt zij vertroost*, en vindt hare kinderen weder, die haar als op nieuw door God worden toegevoegd: *kunt gij de beerin vertroosten over hare jongen?*

Bij deze enkele uitlegging der woorden, hebt gij buiten twijfel reeds veel van het dichterlijk schoon der voorstelling gevoeld. Voorwaar, het is streelend en beminnelijk uitgedrukt, wanneer wij, onze oogen opslaande naar den hemel, het liefelijk *zevengestarnte* beschouwen als vastgestrikt en gesnoerd door de hand van God; de starren van den schitterenden *Orion* door Hem, als met verborgen strengen, zamengehouden, dat zij niet uit elkander spatten, elkander niet verlaten, noch wanorde ontsta in dit heerlijkste der starrenbeelden; wanneer wij den *dierenriem*, met zijne schoone beelden, beschouwen als een' *krans*, door de vingeren der Almagt rondom den hemel gevlochten, het omzwervend gestarnte, *de beerin*, als eene moeder, die hare kinderen rondleidt; of, wanneer hare starren ondergaan, en straks weder verschijnen, als eene treurige moeder, die door God vertroost wordt, daar zij hare kinderen wedervindt aan den hemel!

Doch het bevallige van deze voordragt wordt nog

verhoogd en versterkt door de uitdrukking van teederheid, waarmeê de Allerhoogste spreekt, als Vader zijner schepselen. Hij is als 't ware bevreesd, dat zijne schoon gevlochten starrenbeelden uit elkander zullen wijken, Hij houdt ze daarom met snoeren en strikken zaamgebonden: Hij voert zelve de gestarnten van den dierenriem aan, opdat zij den tijd hunner verschijning niet zouden vergeten: Hij vergezelt de beerin met hare jongen op hare eenzame nachtwandeling: Hij vertroost de treurige moeder, als zij meent hare kinderen verloren te hebben. Welk een denkbeeld der Goddelijke Voorzienigheid!

Eindelijk, gelijk deze voorstelling ons bekoort en wegsleept, zoo verbijstert zij ons niet minder door de zinnelijke vertooning eener majestueuze Almagt. Den Orion, de Pleiaden houdt God zoo gemakkelijk zaamverbonden, als wij onze benzelingen doen, die wij met snoeren en linten aan elkander houden. De verbazende starrenbeelden van den dierenriem zijn, in zijne hand, zoo vele hoofdsieraden, die zijne vingeren tot een' krans hebben zamengevlochten. Het heerlijk gestarnte, de beerin, is in zijne oogen als eene moeder met hare kinderen, een dier met zijne jongen; Hij moet de moeder aan zijne hand leiden en in hare droefheid troosten! Kan men iets uitdenken, of zamenbrengen, dat in verhevenheid bij deze voorstelling halen kan, terwijl nogtans de bevalligheid en rijkdom der gedachten bij deze stoute verhevenheid niets verliest!

Deze is de gave eener gelukkige verbeelding, vooral, wanneer zij, onder eenen milden hemel, door het reine gevoel der natuur wordt ontgloeid! Zij bezielt alles, zij schenkt leven aan de levenlooze natuur; overal

ziet zij werking, gevoel, behoefte, geluk en smarten! Warmte ademt in alle de trekken, in alle de kleuren, waarmeê zij schildert; op den weg, dien zij bewandelt, ontluikt eene nieuwe schepping voor hare voeten, en geene grenzen kunnen hare adelaars-vlugt beperken! Gelukkig hij, gelukkig voor zich en voor anderen, dien de natuur deze heerlijke gave heeft geschonken! nog gelukkiger, wanneer hij, gelijk de schrijver van dit Goddelijk boek, dezelve aan waarheid en deugd, dat is: wanneer hij dezelve aan God heeft toegewijd!

Redevoering over Mahomet, den stichter van den Islamitischen godsdienst, en van het Saraceensche rijk.

Onder alle volken, die slechts eenige aanspraak op beschaving kunnen maken, zijn, in onderscheiden tijdperken, groote mannen opgestaan, die door hunne daden alom verwondering en verbazing opwekten, en hunne natie, wier roem zij vestigden, op het groot tooneel der wereld eene aanzienlijke rol deden spelen. Doch niet allen hebben bij hunne tijdgenooten, of het nageslacht, hetzelfde oordeel van goedkeuring verworven, en terwijl sommigen hunner ver boven hunne waarde zijn opgevijzeld, zijn anderen miskend, hunne daden in een verkeerd en nadeelig licht geplaatst, en, onder het breedvoerig gewagen van hunne dwalingen en buitensporigheden, is hunne goede zijde geheel uit het oog verloren.

Voor meer dan twaalf eeuwen is, in het hart van Arabië, een man te voorschijn getreden, die het stout ontwerp gevormd, en ook volvoerd heeft, om zijne natie eenen nieuwen regeringsvorm, en een nieuwen Godsdienst tevens te geven; zich te stellen aan het hoofd eens volks, dat nimmer eenig Hoofd had willen erkennen; met dat volk alles, wat rondom was, voor zijne leer en zijne wapenen te doen bukken, en de grondslagen te leggen eens Rijks, dat eeuwen lang de ontzetting des geheelen aardbodems is geweest! Die, toen dat Saraceensche Rijk, door hem gesticht, voor de invallen, eerst der Tartaren, daarna der Ottomannen, heeft moeten bezwijken, de bewondering, de eerbiediging heeft weggedragen der overwinnaars van zijn volk, als welke, daar zij zijnen Godsdienst en zijne wetten aannamen, slechts zijne zegepraal vergrootten en voltooiden.

Gij merkt reeds, M.H! dat ik van MAHOMET spreke; en indien immer over eenig beroemd man, uit de oude of nieuwere Geschiedenis, verschillende oordeelvellingen zijn in het midden gebragt, het is over dezen; die, terwijl hij, in den ganschen wijden omtrek van het Oosten, voor den grootsten aller Godsgezanten, het voorbeeld der vorsten, en den Eersten der stervelingen wordt gehouden, daarentegen, wanneer men dezen kring verlaat, doorgaans als de snoodste bedrieger, de woedendste tiran, en de ondeugendste der menschen wordt uitgekreten?

Eenen man te kennen, wiens daden tot zulke tegenstrijdige beoordeelingen aanleiding hebben gegeven, is het onpartijdig onderzoek van elken beminnaar der waarheid dubbel waardig; en daar ik, M.H! meer dan

eenmaal door Ul. geduldig ben aangehoord, wanneer ik tot u sprak over eenig onderwerp uit het vak der zede-, der dicht- of letterkunde, durve ik mij ook nu met dezelfde toegevendheid vleijen; mij vleijen, dat ik het aangename en nuttige eenigermate zal kunnen vereenigen, wanneer ik, uit geschied- en menschenkennis mijne stoffe ontleenende, tot u spreke over

MAHOMET, DEN STICHTER VAN DEN ISLAMITISCHEN GODSDIENST, EN HET SARACEENSCHE RIJK.

Ten einde, in de behandeling eens zoo rijken onderwerps, het gemakkelijker overzigt van 't geheel te bevorderen, zal ik daarin die orde houden, dat ik

I. In *de eerste plaats* eenige aanmerkingen aan u mededeele over de bronnen, waaruit eene zoo verschillende beoordeeling van MAHOMET is voortgevloeid.

II. Ten *tweede*, dat ik u den zonderlingen man, in zijn leven en bedrijf, nader doe kennen, en daartoe zijne geschiedenis in eene beknopte schets u voorstelle.

III. Ten *derde*, dat ik u het plan openlegge, 't welk hij zich heeft voorgesteld, en den weg door hem ingeslagen, de middelen door hem gebezigd, om de volvoering van hetzelve te bereiken.

IV. Eindelijk *ten vierde*, dat ik MAHOMET zelven, in eenige voorname en sprekende karaktertrekken, u te beschouwen geve. - Daar ik in mijne redevoeringen altijd getoond heb de kortheid te betrachten, zal ik u thans alleen met de twee eerste gedeelten bezig houden, en de behandeling der twee laatste voor eene eerstvolgende gelegenheid besparen.

I. De voorname bron, waarin de ongunstige beoordeelingen van MAHOMETS karakter en handelwijze zijn voortgevloeid, is niet moeijelijk te ontdekken. Was hij alleen een overwinnaar, een verweldiger, een veroveraar geweest, nimmer zou men hem met vervloekingen hebben overladen, en men zou ten minste onder de TAMERLANS, de GJENGISKANS, opdat ik niet zegge onder de ALEXANDERS, zijnen naam geteld hebben. Maar hij predikte eenen nieuwen Godsdienst, onderscheiden van dien der Joden en der Christenen, van wier leer hij de zijne als de verdere voltooijing en volmaking deed voorkomen. Ja! hij was niet slechts het hoofd eener nieuwe secte, maar hij noemde zich een onmiddellijken Gezant van God, hij was vermetel genoeg, om zich een Profeet te noemen, grooter dan Mozes, grooter zelfs dan Jezus Christus! Is het noodig u den indruk te beschrijven, dien deze ongehoorde aanmatiging van Goddelijk gezag alom verwekken moest, en welk een kreet van Godslastering van alle kanten opging! En inderdaad, M.H! niet te onregt; want welke pogingen men aanwende, om MAHOMET hierin te verontschuldigen, waarvan wij hierna nog zullen moeten spreken, het is onloochenbaar dat hij een bedrieger was, die zich valschelijk uitgaf voor hetgeen hij wist niet te zijn, en eenen heiligen titel misbruikte, om zijne geheime oogmerken daardoor beter te bereiken. Dat deze haat tegen MAHOMET, door den voorspoed zijner wapenen, en van die zijner opvolgers in het gebied, niet uitgebluscht, maar veeleer heftiger werd aangevuurd, is ligtelijk te begrijpen; tot dat eindelijk de ongelukkige uitslag der beroemde krijgsverrigtingen, bekend onder den naam van kruistogten, deze verbittering, althans

bij de Christenen, ten hoogsten top deed klimmen, en de Muzelmannen voor altoos durende vijanden der Christenheid verklaren!

Doch hoezeer wij er ver af zijn, om MAHOMETS gedrag te regtvaardigen, het is nogtans billijk tot verschooning van hetzelve dat gene bij te brengen, wat de Geschiedenis daartoe aan de hand geeft. En dan moeten wij het oog vestigen op den jammerlijken staat van het Jodendom, immers zoo ver MAHOMET, onder de Arabische stammen, het kende, door beuzelachtigtigheid en ongerijmdheid geheel onkenbaar geworden; en op den niet minder jammerlijken staat van het Christendom in die tijden, door de verdeeldheden en scheuringen der Oosterschen en Westerschen, door de gedurige, onderlinge tegenspraak der conciliën, en de diepe onkunde, vooral dier Christenen, die onder de Arabieren verspreid waren, en naar wier zeden en plegtigheden MAHOMET het gansche Christendom beoordeelde. Dit is ten minste eenige verschooning voor zijn aanranden der gewijdste dingen, en men kan er bijvoegen, dat hij door zijne nieuwe leer, den Godsdienst zijner landgenooten althans niet verslimmerd heeft, daar hij hen van de afgoderij tot de erkentenis van eenen éénigen God heeft terug gebragt!

En ofschoon dit alles niet genoeg zij, om hem te verontschuldigen, 't geen wij gaarne erkennen, het is echter ten hoogste onbillijk, uit deze ééne bijzonderheid, hoe bezwarend die dan ook zijn moge, terstond den geheelen man te beoordeelen; daarom alleen niets goeds, niets loffelijks in hem te willen erkennen; alle zijne daden aan slechte beginsels toe te schrijven; hem overal van bedrog en geveinsdheid te verdenken; zoo-

danige zijner bedrijven, die men in elk ander hemelhoog zou verheffen, in hem alleen te laken en te veroordeelen, of derzelver geschiedkundig gezag in twijfel te brengen; en geenerlei verschooningen, hoe ook genaamd, van tijden of omstandigheden ontleend, omtrent hem te doen gelden. Dit is de handelwijs des vooroordeels, waarvan wij ons steeds, en ook omtrent dezen man moeten wachten.

Gelijk het niet moeijelijk is te verklaren, uit welke bron de nadeelige en veroordeelende gevoelens over MAHOMET ontsprongen zijn, zoo schijnt het aan de andere zijde minder gemakkelijk te ontdekken, van waar hij, door het geheele Oosten, zulk een standvastigen roem zich heeft verworven; een roem van wijsheid, van heiligheid, van gematigdheid, en van alle die deugden, die een groot en Goddelijk man kenmerken. Zou hij dit enkel te danken hebben aan bedrog, aan list, aan alle die begoochelingen, die een slimme verleider in zijne magt heeft, om de oogen der menigte te verblinden, en zich zelven het voorkomen van Goddelijkheid te geven? Inderdaad, het is niet te ontkennen, en wij hebben het reeds toegestemd, dat MAHOMET van bedrog, van veinzerij en slimme streken zich bediend heeft, maar deze alleen, wanneer zij door geene betere, door geene groote hoedanigheden ondersteund zijn, hebben nimmer zulk eene duurzame hoogachting en eerbiediging opgewekt, dit leert ons de Geschiedenis, en de beschouwing der menschelijke natuur beide; en indien MAHOMET het enkel op bedrog wilde laten aankomen, waarom verzon hij dan geene wonderwerken; en liet die door zijne vertrouwelingen uittrompetten? daar hij integendeel standvastig beweerde, dat

God hem geene andere teekenen zijner zending had gegeven, dan de kracht der overtuiging in zijne redenen, en de zegepraal zijner wapenen.

Of zou de groote voorspoed van MAHOMETS leer, en de daarmeê gepaard gaande eerbied voor zijn persoon, enkel daaraan zijn toe te schrijven, dat hij zijnen Godsdienst geheel heeft ingerigt, om de zinnen te streelen, de verkeerde begeerlijkheden te bevredigen, en de voldoening van allerlei wellusten daarmede te vereenigen? Ook dit is niet geheel te loochenen, M.H! en de ondervinding bevestigt maar al te zeer het raadsel, de wederspraak der menschelijke natuur, dat de beide uitersten, of eene ingetogen heiligheid, tot buitensporigheden opgevoerd; of eene matelooze zinnelijkheid, die al wat eerbaar en zedelijk is kwetst, of wel eene gedrochtelijke vereeniging dier beiden; bijkans even geschikt zijn, om aan eene nieuwe secte aanhangers te verzorgen. Maar wanneer wij nagaan, dat MAHOMET aan zijne leerlingen bijkans niets heeft toegestaan, 't welk niet te voren reeds hunne zeden en volksgebruiken hun veroorloofden, inzonderheid de veelwijverij, die van de vroegste tijden af in het Oosten gevestigd was; dat hij hun wel een Paradijs vol vermaken en wellustigheden beloofde, maar dat toekomstige genietingen doorgaans slechts een flaauwen indruk op de zinnen maken; en dat hij hun daarentegen den wijn, den sterken drank en het dobbelspel, waaraan zij verslaafd waren, ten strengste heeft verboden; wanneer wij dit alles nagaan, dan is het besluit niet moeijelijk op te maken, dat het gezag van MAHOMET over zijne tijdgenooten, en de eerbiediging van zijn naam bij het nageslacht, op andere dan deze

losse en zelf vernietigende gronden gesteund hebbe; dat hij bij zijne groote gebreken ook groote zielsvermogens vereenigde, en dat hij behoorde tot die zeldzame mannen, die verdienen nader gekend te worden. En heeft onze beroemde landgenoot, RELAND, het niet beneden zich geacht, de ongerijmde en belagchelijke begrippen, die omtrent de leer van den Oosterschen Profeet in zwang gingen, door zijn voortreffelijk geschrift *over den Mahometaanschen Godsdienst*, te bestrijden, en dit geheele onderwerp in een zuiverder daglicht te plaatsen; waarom zouden wij niet hetzelfde doen, omtrent den man zelven, zijne daden, zijn karakter en zielshoedanigheden?

II. Doch daartoe moet ik u, en dit is *het tweede*, en grootere deel mijner redevoering, *eene beknopte schets van zijn leven en bedrijven mededeelen*.

MAHOMET, of gelijk wij hem eigenlijk zouden moeten noemen, MOHAMMED(*), de zoon van ABDALLAH, naar Oostersche gewoonte bijgenoemd ABULKASEM, werd in de laatste helft der zesde eeuw te Mecca geboren; een Arabier van oorsprong, in eene regte linie, gelijk de overlevering zegt, afgedaald van ISMAëL, den zoon van ABRAHAM. Hij sproot uit een der edelste en aanzienlijkste Arabische geslachten, en wel ver van door zijne geboorte, gelijk sommigen beuzelen, bestemd te zijn tot muilezeldrijver, kon hij veeleer op zijne afkomst roem dragen, en op de voornaamste eereposten aanspraak maken. Zijn grootvader was ABDOLMOTALLEB,

(*) Ik heb de gebrekkige naamsspelling, als de gewoonste, behouden. In het uitspreken zou het mij onverdraaglijk zijn geweest, altijd MOHAMMED te zeggen.

het hoofd van de edele stam der Coreïschiten, bevelhebber der stad Mecca, en opperste opziener van het heiligdom, 't welk aldaar gevestigd, en de gemeenschappelijke plaats der aanbidding voor geheel het Oosten was. Doch, zoo zeer het lot der geboorte MAHOMET begunstigd had, zoo ongunstig was hem de fortuin, in de vroegere jaren zijns levens. Zijn vader ABDALLAH, de jongste der tien zonen van ABDOLMOTALLEB, stierf op eene buitenlandsche reize, en liet hem, die naauwelijks het levenslicht aanschouwd had, en AMéNA zijne moeder, in kommerlijke en bekrompen omstandigheden achter.

Over geen gedeelte van MAHOMETS leven zijn meer beuzelachtige verhalen in omloop, dan over zijne kindsheid; doch daar dezelve, ook door de beste Mahometaansche schrijvers, als verdicht worden tegengesproken, zullen wij er hier met geen enkel woord van reppen. Zekerder is het, dat hij, dertien jaren oud zijnde, met zijnen oom ABUTALEB, eene reis voor handelzaken naar Syrië heeft gedaan, en ook te Basra eenigen tijd zich heeft opgehouden: dat hij het volgend jaar denzelfden ABUTALEB op een zeer vermaarden krijgstogt heeft vergezeld; en dat hij daarna nog vele andere gevechten, waaraan het onder de twistzieke Arabische stammen bijkans nimmer ontbrak, heeft bijgewoond, en dat in die allen de Coreïschiten, waartoe ook hij behoorde, het veld behielden.

Had hij dus, van zijne jeugd af, gelegenheid om zijnen oorlogsgeest te oefenen, hij verzuimde daarom niet, alle die begaafdheden zich eigen te maken, die hem tot een beminnelijk en belangrijk man konden maken. In zijnen rijperen leeftijd gaf hij uitstekende bewijzen van

voorzigtigheid en beleid, en verworf zich zulk eenen roem van eerlijkheid en goede trouw, dat hij den bijnaam verwierf van *Al-Amîn*, d.i. een *opregt man*, een *man*, *waarop men staat kan maken!*

Het was derhalve niet te verwonderen, dat eene vermogende weduw, die zeer uitgebreide handelzaken dreef en bestuurde, MAHOMET aanzocht, om het bevel op zich te nemen, van eene rijke karavane, die voor hare rekening uitgerust, met koopgoederen naar Syrië toog, en om hare belangen daarbij waar te nemen; een last, waarvan hij zich zoo uitmuntend kweet, waarbij hij zoo vele blijken van overleg, van ijver en eerlijkheid aan den dag leide, dat CHADIGJA, zoo was de naam der weduwe, door liefde en achting voor hem ingenomen, hare hand en haar fortuin hem aanbood. Met deze zijne huisvrouw heeft MAHOMET een tijdperk van niet minder dan vijf en twintig jaren doorgebragt, haar bestendig de grootste liefde en eere toegedragen, en, hoezeer zijne vaderlijke gebruiken dit gedoogden, hoezeer zijn temperament heftig en vurig was, nimmer eene andere vrouw bij deze genomen, of de minste verdenking van buitensporigheid op zich geladen. Eene bijzonderheid des te merkwaardiger in die landstreken, wanneer men het verschil van beider jaren daarbij in aanmerking neemt; want CHADIGJA was, ten tijde dezes huwelijks, reeds veertig jaren oud, terwijl MAHOMET naauwelijks den ouderdom van vijf en twintig had bereikt.

Van dit zijn huwelijk, tot op het tijdstip, waarin hij den titel van Profeet zich aanmatigde, zijn vijftien jaren verloopen, van welke de Geschiedenis grootendeels stilzwijgt, en van welk stilzwijgen der Geschiedenis

mannen van eene vruchtbare verbeelding meesterlijk gebruik hebben gemaakt, om hetzelve naar hun goedvinden met allerlei bedrijven aan te vullen. Onder dezen is voornamelijk BOULAINVILLIERS, die in alle die jaren MAHOMET uitgebreide reizen laat doen, niet alleen door geheel Arabië en Syrië, maar ook door Perzië, Egypte en de oostelijke wingewesten van het Romeinsche gebied; die hem de uitgebreidste nasporingen laat doen naar de zeden, Godsdienst en wetten dier volken, en uit dit alles een' schat van waarnemingen opzamelen, die hem naderhand in staat stelden, om als een der grootste staatsmannen op het tooneel te treden. Jammer is het slechts, dat dit alles door geen enkel historisch berigt ondersteund wordt, en dat men vrij bevooroordeeld zijn moet, om MAHOMET onder de groote staatsmannen te tellen. Wanneer men echter van den ophef, waarmeê deze verhalen gedaan, van den opschik, waarmeê zij versierd worden, hetgeen te veel is aftrekt, dan wordt het waarschijnlijk, dat MAHOMET gedurende dit tijdvak meer dan eene buitenlandsche reis zal ondernomen hebben, daar hij behoorde tot eene stam, welke van den koophandel, die met karavanen gedreven werd, haar bestaan ontleende; daar hij van zijne jeugd af zich hiermede had bezig gehouden, en door zijn huwelijk met CHADIGJA zelve een vermogend handelaar was geworden.

Doch, om uit het veld der gissingen tot de zekerder paden der Geschiedenis weder te keeren; toen MAHOMET nu den ouderdom van veertig jaren had bereikt, achtte hij het tijdstip daar te zijn, dat hij zich als een gezant van God aan zijne natie zou aankondigen; hij deed dit echter niet, zonder al het uiterlijke eener plegtige voor-

bereiding tot eene zoo gewigtige roeping. Hij koos de eenzaamheid, en verwijderde zich van het gezelschap zijner huisgenooten, en van den overigen kring zijner bekenden. Hij begaf zich naar eenen berg in de nabijheid van Mecca, hield daar in eene diepe grot zijn verblijf en bleef er, bij herhaling, maanden achter elkander verborgen. Het zij, opdat hij, van zorgen en bezigheden ontslagen, de groote ontwerpen, die zijnen geest vervulden, in de diepe stilte der natuur, vrijer en onafgetrokkener konde bepeinzen: het zij, 't geen niet minder waarschijnlijk is, opdat hij de achting des volks zich zou verwerven, en gehouden worden voor den heiligsten der stervelingen, tot de gemeenzaamheid met God, en de zamenspreking der engelen toegelaten.

Na het einde van dezen tijd der afzondering, verscheen hij weder in het openbaar, en verspreidde omtrent zijne profetische roeping het navolgende verhaal. Dat in een' zekeren nacht, in het boek des stalen noodloots bepaald, de engel Gabriël in eene glinsterende gestalte hem verschenen was, en hem bevolen had, overluid de bekende geloofsleus op te zeggen: *daar is geen God behalve God!* Dat hij hem daarop voor den Gezant van God, voor den grootsten en laatsten der Profeten had verklaard, en hem dezen last gegeven: dat hij de schandelijke afgoderij, waarin geheel Arabië bedolven lag, vernietigen, den Islamitischen Godsdienst, dat is het zuiver en eenvoudig geloof van Abraham en Ismaël, die slechts éénen God dienden, herstellen en deszelfs plegtigheden voorschrijven; dat hij eindelijk dit alles verrigten zou, zonder eenige tusschenkomst van wonderwerken, door de kracht der

Goddelijke orakelen, die van tijd tot tijd uit den hemel tot hem zouden nederdalen, en die met elkander het boek der boeken, *den Koran* zouden uitmaken!

Zoodanig was de schitterende last, dien hij voorgaf ontvangen te hebben, en nu was het zijne eerste bezigheid, deze nieuwe leer te verspreiden, en voor dezelve aanhangelingen te werven. Hij begon met zijne huisgenooten, en niets was hem gemakkelijker dan dáár geloof te vinden. CHADIGJA zijne huisvrouw, die hem teederlijk beminde, en ALI, de zoon van ABUTALEB, dien hij in zijn huis, en als zijn eigen kind had aangenomen, waren welhaast vurige deelgenooten der nieuwe leer. Maar het was er verre af, dat hij bij de overige leden van zijn talrijk en aanzienlijk geslacht, gelijken ingang vond. Hij noodigde hen allen bij zich ter maaltijd, leide hun zijne zending open, en vermaande hen met ernst en aandrang, om den afgodsdienst te verlaten, en hem in zijne pogingen te ondersteunen. Doch zij, in plaats van naar hem te luisteren, meenden eerst, dat hij den spot met hen dreef, daarna dat hij zinneloos was geworden, en verwierpen eindelijk de aan hen gedane voordragt met schimp en versmading.

Zulk een slecht onthaal zou elk ander hebben afgeschrikt, dan MAHOMET, die daardoor slechts te onverzettelijker in zijn voornemen bleef volharden. In het Oosten is niets gewoner, dan dat een Redenaar, op openbare plaatsen, eene schare volks rondom zich lokt, en spreekt, met vuur en ijver, in voorbedachte of onvoorbedachte redenen, over aangelegen onderwerpen. Deze gewoonte nam MAHOMET te baat; zoo menigmaal hij eenig volk zag vergaderd, vooral wanneer de ge-

wone bedevaarten naar het heilige huis van Mecca, eene menigte vreemdelingen in die stad zamenbragt, vervoegde hij zich in hun midden, verweet hun de zinneloosheid hunner afgoderij, ontvouwde hun zijne Goddelijke zending, riep alle zijne welsprekendheid te baat, was nu ernstig, dan zacht en vriendelijk, vleide, vermaande, bedreigde, stelde hun aan de eene zijde voor de genietingen van een wellustig paradijs, aan de andere zijde de smarten van het helsche vuur, heet gestookt in zijne gloeijende verbeelding. Wanneer wij ons, M.H! eenen bekwamen redenaar, die alle de vinding zijner kunst uitputtede; en tegen hem over aan ons voorstellen Arabieren, ligt bewogen, ligt ontvlamd, en gevoelig voor alles wat met dichtkunst en welsprekendheid verwant is; dan verwondert het ons niet MAHOMET welhaast met eene menigte aanhangers omringd te zien, en dat elk, die eenmaal zijne leer had aangenomen, een vurig verdediger derzelve werd. Doch, daar hij diep ingewortelde volks-dwalingen aantastte, daar hij zijne eigen maagschap, en meest alle Grooten van Mecca tegen zich had, was het getal zijner nieuwe leer- en geloofsgenooten niet groot genoeg, om hen tegen velerlei vernederingen, kwelling en zelfs mishandelingen te beveiligen. Zoo lang CHADIGJA, en zijn oom ABUTALEB leefden, vond hij in de algemeene achting voor de eerste, in het gezag en den invloed van den laatsten, die, hoezeer geen aanhanger van zijne leer, hem nogtans beminde en hoogschatte, een' genoegzamen waarborg tegen openbare vervolging: maar na den dood van deze beiden waren zijne vijanden stout en magtig genoeg, om hem voor hunne woede te doen wijken, en hem te noodzaken, om in het dertiende jaar,

nadat hij de waardigheid van Profeet had aangenomen, de vlugt uit Mecca te nemen, waaruit hij, door de list van ALI, die met hem van kleederen verwisselde, slechts ter naauwer nood, en met gevaar zijns levens ontkwam. Deze vlugt van MAHOMET uit Mecca, in het Arabisch *Hegjra*, naar onze aangenomen uitspraak *Hegira* genoemd, is naderhand, onder het Chalifaat van OMAR, het begin der Mohammedaansche jaartelling geworden.

Zijne vaderstad verlaten hebbende, begaf hij zich naar Jathreb: zoo heette de stad, die naderhand, omdat zij aan den Profeet eene veilige schuilplaats had verleend, den eernaam van *Medina*, de stad bij uitnemendheid, heeft verkregen. Hij had daar het grootste getal zijner aanhangers, en onder deze zeer aanzienlijke en vermogende mannen, die reeds menigmaal te voren hem genoodigd hadden, om bij hen de wijk te nemen, en zich verbonden, om hem met hun goed en bloed te beschermen. En van nu af begon MAHOMET zich in zijne ware gedaante te vertoonen, en dat onbepaald gezag zich aan te matigen, 't welk hij vervolgens, en tot zijnen dood toe, onder den titel van Profeet, bestendig heeft uitgeoefend. Met geestdrift in Medina ontvangen, en vergezeld door de dapperste zijner vrienden uit Mecca, wier getal dagelijks aangroeide, vond hij zich welhaast in staat, om eene kleine legermagt op de been te brengen, en daar er nu geen andere weg meer open was, dan door openbaar geweld den overmoed zijner vijanden te bedwingen, was ook ras zijn besluit genomen, en zijne manschappen ten strijde toegerust. Hij begon met strooperijen, en uitplunderingen der karavanen van Meccaansche kooplieden; dit gaf aanleiding tot kleine

schermutselingen, doch die welhaast van ernstiger gevechten werden opgevolgd. In het eerste dier meer regelmatige gevechteu, de Bedrenzer slag genoemd, naar eene plaats in de nabijheid van het slagveld gelegen, behaalden de Muzelmannen, schoon veel minder in aantal dan hunne vijanden, eene beslissende overwinning, dreven de Meccanen op de vlugt, en vermeesterden een rijken buit. In een tweeden strijd daarentegen, nabij den berg Ohud geleverd, was de krijgskans geheel omgekeerd; MAHOMETS leger werd geslagen, hij zelve gekwetst, en met levensgevaar gered. Doch hij bezat middelen genoeg, om den uitgebluschten moed weder te ontvonken; hij liet voor een tijd de Meccanen in rust, beoorloogde de andere Arabische stammen in dien omtrek, en vooral die genen onder dezelve, die het Joodsch geloof hadden omhelsd, en die door hem met een doodelijken haat werden vervolgd. De krijgsgeest zijner soldaten werd nu hoe langer hoe vuriger; gedurige overwinningen maakten hen moedig, en de overvloedige buit, dien zij overal maakten, ontvlamde hunne begeerte. Geene sterkten of kasteelen, die zij niet beklommen, geene verschansingen, die zij niet vermeesterden, geene volken, die zij niet bedwongen; zoodat eindelijk Mecca alleen zijne steeds aangroeijende magt nog weerstand bood, en slechts het bemagtigen van deze stad aan MAHOMETS roem nog scheen te ontbreken. Doch daar nu alles voor den naam van den krijgshaftigen Profeet beefde, en hij alle zijne magt tegen deze stad alleen kon aanvoeren, moest zij eindelijk mede bezwijken; zij opende hare poorten voor den Overwinnaar, en in het tiende jaar, na dat hij Mecca met de vlugt had moeten verlaten, trad hij zegepralend hare muren binnen!

Het bezit van Mecca was de sleutel van gansch Arabië: daar was, gelijk wij reeds zeiden, het gemeenschappelijk heiligdom, waarvan de overlevering getuigde, dat het door ABRAHAM en ISMAëL gesticht was, en werwaarts de Arabieren, uit alle oorden, jaarlijks in plegtige bedevaart henen togen. Daarenboven, vele magtige Arabische Stammen, waren tot nu toe aanschouwers gebleven van den strijd tusschen MAHOMET en de Coreïschiten, die Mecca beheerschten; zij waren gereed om zich te voegen aan de zijde van hen, die de overhand zouden behouden, en toen nu de krijgskans zich geheel voor den Profeet had verklaard, zonden zij hem gezantschappen van alle kanten, namen zijne leer aan, en huldigden hem als hun opperhoofd.

Maar meent gij, M.H! dat de wenschen van den onverzadelijkst heerschzuchtigen man hiermede bevredigd waren? neen voorwaar! hij stak nu het hoofd op, en beweerde stoutmoedig, dat alle volken, of door overtuiging, of door wapenen, tot het geloof der Muzelmannen bewogen of gedwongen moesten worden, of hulde en cijns betalen aan den Profeet, indien zij in hunne dwalingen volhardden. Er is derhalve geen twijfel aan, of de luisterrijke krijgsverrigtingen, door de eerste Chalifen, of opvolgers van den Profeet, tegen Syrië, tegen Irak of het oud Chaldéa, tegen Perzië en Egypte ondernomen, en gelukkiglijk volvoerd, behoorden ook tot het plan van MAHOMET, en zouden door hem ondernomen en volvoerd zijn, indien niet een haastige dood aan zijne uitgebreide ontwerpen, en zijnen mateloozen voorspoed op éénmaal perk had gesteld!

Eenige jaren te voren had men hem een vergiftigden schotel voorgezet, en schoon hij dit terstond gewaar

werd, toen hij naauwelijks de eerste bete had doorgezwolgen, was echter het venijn zoo krachtig, dat zijne gezondheid er langzamerhand door werd ondermijnd, en hij ten laatste in eene zware ziekte verviel, die aan zijn leven een einde maakte. Hij stierf te Medina, in den ouderdom van zes en zestig jaren, het derde jaar na de verovering van Mecca, en zijn lijk werd, op zijne begeerte, in een graf, 't welk men onder het vertrek, daar hij krank gelegen had, had gedolven, ter aarde besteld. Maar hij leefde nogtans lang genoeg, om de grondslagen gelegd te zien van dat uitgestrekt gebied, dat naderhand, onder den naam van het Saraceensche Rijk, met de magtigste en roemrijkste monarchijen naar de kroon heeft kunnen dingen.

Ziet daar, M.H! u den levensloop van MAHOMET, met achterlating van een aantal min belangrijke bijzonderheden, met afsnijding vooral van eene menigte beuzelachtige en ongerijmde vertelsels, kortelijk en eenvoudig voorgesteld. Thans zouden wij den man zelven, zijn ontwerp, de wijze van deszelfs volvoering, en de trekken van zijn karakter van nader bij moeten beschouwen; doch daar ik uwe aandacht reeds lang genoeg heb bezig gehouden, zal ik dit voor eene volgende verhandeling bewaren, en eindig, na u voor uwe toegevendheid om mij aan te hooren opregtelijk te hebben dank gezegd.

Tweede redevoering over Mahomet, den stichter van den Islamitischen godsdienst, en van het Saraceensche rijk.

In mijne vooraf gegane redevoering begon ik met u te spreken over den beroemden Profeet van het Oosten, over MAHOMET. Wij beschouwden de verschillende beoordeelingen van dezen zonderlingen persoon, wij spoorden de bronnen dier oordeelvellingen op, wij toetsten dezelve. Eindelijk deelde ik u eene korte schets mede van MAHOMETS leven, en de merkwaardigste zijner bedrijven. Thans zal ik, in de mij voorgeschreven orde, dit onderwerp vervolgen en ten einde brengen, en daartoe het plan voor u openleggen, 't welk MAHOMET zich heeft voorgesteld, en den weg door hem ingeslagen, de middelen door hem gebezigd, om de volvoering van hetzelve te bereiken; terwijl ik eindelijk u den man zelven, in eenige voorname en sprekende karaktertrekken, te beschouwen zal geven.

III. Er zijn sommigen, die willen, dat MAHOMET zich eigenlijk geen plan heeft voorgesteld, te weten niet in dien zin, dat hij, met schrander en listig overleg, zou getracht hebben een oogmerk te bereiken, 't welk hij, onder andere voorwendsels, voor de menigte verborg. Zij gelooven, dat MAHOMET een dweeper was, een man van eene verhitte verbeelding, geneigd om allerlei droomen en innerlijke gewaarwordingen met de waarheid en het wezen der zaken te verwarren; geneigd om al dat gene, 't welk opwelde in eene ziel, door waken, vasten en gedurige overpeinzingen verzwakt, voor ingevingen van een hoogeren Geest, en voor Goddelijke openbaringen te houden. Zij meenen, dat dit bij MAHOMET des te meer moest plaats hebben, naar mate hij zich vaster kon overtuigd houden, dat het eene edele zaak was, die hij ondernomen had, de uitroeijing der afgoderij, en de vestiging van den dienst des eenigen Gods.

Wij erkennen, M.H! dat MAHOMET niet vrij was van alle geestdrift, want welk een groot en ondernemend man, vooral in het Oosten, is daarvan geheel vreemd? Wij erkennen ook, dat hij op de verbeteringen, die hij in den Godsdienst zijner landgenooten gemaakt heeft, zich iets kon laten voorstaan. Maar dat hij ter goeder trouw zou gehandeld, zich zelven opregtelijk voor een Profeet zou gehouden, en alle zijne woorden gesproken, alle zijne daden verrigt zou hebben, volgens eene innerlijke aandrift, zonder andere bedoeling, dan om de ingeving van een verrukten geest te volgen; dit kunnen wij niet erkennen, daar er al te duidelijke bewijzen voorhande zijn, dat hij de hooge waardigheid, die hij zich had aangematigd, slechts als

een middel bezigde, om naar gansch andere uitzigten te streven. De handelwijze van een dweeper is voor het oog van een geoefend waarnemer gemakkelijk te onderscheiden; zij kenmerkt zich door buitensporigheid, door verwarring, door ontijdigheid, door overijling: maar van dit alles ontdekt men niets in MAHOMET. Alle Godspraken, die hij als zoodanig uitventte, ook die den toon der hoogste geestverheffing voeren, zijn wonderbaarlijk ingerigt naar tijden en omstandigheden; ja! zelden daalde er een gedeelte van den Koran tot hem neder, gelijk hij gewoon was het te noemen, of er was eene bijzondere reden voor; het zij om den zijnen moed in te boezemen, of na ongelukkige voorvallen hen op te beuren, of wanneer zijn wankelend gezag bevestiging behoefde, of eenige andere gebeurtenis eene Goddelijke tusschenkomst noodzakelijk maakte; 't welk alles meer het overleg van een doorslepen volksmisleider, dan de inblazingen van een zinneloozen dweeper kenschetst.

Neen! het was de begeerte naar roem; onweêrstaanbare zucht om te heerschen, die eenen man, anders met uitmuntende hoedanigheden van verstand en hart begaafd, heeft aangezet, om een valsch Profeet te worden; die wel, en hierin zal hij altijd lof verdienen, de grootste en eerste aller waarheden tot den grondslag leide zijner nieuwe leer, maar voorts, daar hij deze leer met plegtigheden inkleedde, in voorschriften en wetten ontwikkelde, of met belooningen en straffen staafde, listiglijk dat alles zoodanig wist in te rigten, dat hij de toejuiching en genegenheid der menigte verworf, en elk bereidwillig maakte, om het hoogste gezag in kerk en burgerstaat aan niemand anders, dan aan hem op te dragen.

Inderdaad, het was niet vreemd of onnatuurlijk, dat MAHOMET door roem- en heerschzucht werd gedreven. Hij was uit een edel en aanzienlijk geslacht gesproten; met zeldzame vermogens van ligchaam en geest bedeeld; van zijne jeugd af trok hij aller oogen tot zich, verwierf zich elks bewondering en vertrouwen, en door zijn huwelijk met CHADIGJA had hij met dit alles de gaven van een aanzienlijk fortuin vereenigd. Het is derhalve niet slechts geloofelijk, maar het is overeenkomstig den gewonen loop der menschelijke zaken, dat hij, die zich boven het gros zijner tijdgenooten, en zelfs boven hen, die daar onder uitmunteden, verheven gevoelde, ook in eenen rang en stand, met zijne verdiensten overeenkomstig, schitteren wilde.

Doch moeijelijk was het tot dit doel te geraken. Hij was wel gesproten uit dat geslacht, 't welk het opperbevel voerde over de stad en het heiligdom van Mecca; maar daar hij uit den jongsten der tien zonen van ABDOLMOTALLEB was geboren, kon hij nimmer hopen tot die waardigheid verheven te worden. En zou dan nog eene zoo geringe, en door den vrijheidsgeest der Arabieren zoo beperkte heerschappij, den dorst naar eer hebben kunnen lesschen van eenen man, die door de natuur gevormd scheen voor de uitgebreidste ondernemingen, en de ongemetenste ontwerpen. MAHOMET kende het onbepaald gebied, 't welk de Perzianen in Irak en Jemen, de Romeinen in Syrië voerden; hij wist, hoe ver deze beide Monarchijen de palen harer magt hadden uitgebreid; terwijl de Arabieren, eene der dapperste en strijdbaarste natiën, nog in het vol bezit van alle hare krachten, en niet verwijfd door weelde of overdaad, of aan eene dezer heerschappijen onder-

worpen waren, of althans gedwongen, om zich binnen hun eigen grondgebied te bepalen. Hij wist, dat de reden van dit verschijnsel nergens anders te zoeken was, dan dat de Arabieren, verstrooid en wijd en zijd verspreid, door geenerlei band aan elkander verknocht waren; dat zij, in onderscheiden stammen verdeeld, wel bondgenootschappen met elkander sloten, die door het eerst opkomend, ook door het allergeringst verschil, verbroken en vernietigd werden; maar nog nimmer waren te bewegen geweest, om aan den wil van eenen oppergebieder te gehoorzamen, of zich tot één volk te doen zamensmelten. En, M.H.! indien dit alles de opmerking van eenen MAHOMET niet heeft kunnen ontgaan; indien wij uit dit oogpunt zijne geheele leef- en handelwijze nagaan, van het oogenblik aan, dat hij zich voor Profeet uitgaf, en daarmede den innerlijken aard van zijnen nieuwen Godsdienst vergelijken; zullen wij het dan voor ongerijmd houden, dat een man als hij, zoo listig en doorslepen, zoo schrander in het uitvorschen van der menschen gezindheden en uitzigten, zoo bekwaam om aller harten aan zich te verbinden, reeds van den beginne af bedoeld heeft, 't geen hij ook naderhand heeft zien gebeuren, om uit de verstrooide en verdeelde geslachten en stammen der Arabieren, één enkel volk te vormen, over dit volk en het uitgestrekt schier-eiland van Arabië het bevel te voeren, ja! eene nieuwe Monarchij te stichten, die zelfs eenmaal het Romeinsch en Perzisch gebied in die gewesten den val en ondergang bedreigen zou!

Ik voor mij, M.H! ben niet alleen van dit gevoelen niet afkeerig, maar geloof, dat hetzelve zoo groot een trap van zekerheid bezit, als men in zaken van

dezen aard kan begeeren of verwachten. Inderdaad van het oogenblik af, dat MAHOMET zijne nieuwe leer begon te prediken, beweerde hij niet slechts tot één, maar tot alle de stammen der Arabieren gezonden te zijn, en eischte, als Apostel van God, van allen dezelfde hulde, dezelfde gehoorzaamheid; zijne aanhangelingen wist hij, zonder onderscheid van afkomst of woonplaats, aan elkander als broeders te verbinden, en herhaalde menigwerf en met nadruk, dat alle geloovigen slechts één volk uitmaakten! Ja! wanneer wij hem uit den Godsdienst der Joden en der Christenen verscheiden leerstukken zien overnemen, moeten wij dit aan geen ander oogmerk toeschrijven, dan om alle Arabische stammen, waarvan sommigen het Israëlitisch, anderen het Christelijk geloof hadden omhelsd, des te gemakkelijker tot zijnen Godsdienst over te halen, en dus die hinderpaal eener naauwere vereeniging, die in het verschil van Godsdienst-begrippen gelegen is, geheel uit den weg te ruimen.

Maar indien dit het oogmerk geweest is, dat MAHOMET zich voorstelde, zich zelven van Coreïschitisch vorst, heer en gebieder van gansch Arabië te maken, dan stond er geen andere weg bijkans voor hem open, dan dien hij ook dadelijk heeft ingeslagen. De Arabieren toch, een onhandelbaar volk, en dat nooit eenig vreemd gebied had geduld, zouden nimmer te bewegen zijn geweest, om aan een hunner landgenooten de opperste heerschappij op te dragen, of zijnen wil te gehoorzamen. Sommige stammen hadden wel den koninklijken titel onder zich ingevoerd, maar het was ook niet meer dan de titel, en zelfs geene schaduw van koninklijke magt; zij hadden vorsten en hoofden der stammen,

maar die geen ander gezag bezaten, dan 't welk zij door hun aanzien of invloed zich wisten te verwerven.

Ziet daar, waarom MAHOMET, opdat hij het hoogst en onbeperktst bewind zou bekomen, en echter noch den hoogmoed zijns volks beleedigen, noch deszelfs vrijheid zou schijnen te belagen, zich zelven niet tot koning, maar tot profeet heeft gemaakt; waardoor alle magt, die hij zich aanmatigde, alleen aan het Opperwezen scheen te worden afgestaan, en elk, die zich nederig en eerbiedig aan zijnen volstrekten wil onderwierp, nogtans in de vaste overtuiging verkeerde, dat hij niemand ooit gehoorzaamd had, dan God!

Dan, M.H! hoezeer gij misschien toestemt, dat het middel waarvan MAHOMET, tot vestiging van zijn gezag, zich bediende, uit zijn aard zeer geschikt was, om dat doel te bereiken, kunt gij echter met reden vragen, op welke gronden MAHOMET hopen kon, dat dit middel gelukken zou, dat hij zijne landgenooten in den waan zou kunnen brengen, dat hij waarlijk een profeet was, daar elke bedrieger gemakkelijk dien titel kan aannemen, maar, bij de menigvuldige lompe en fijnere bedriegerijen van dezen stempel, niets moeijelijker is, dan in dien titel erkend te worden, en denzelven te handhaven. Gaarne erken ik, dat de onderneming moeijelijk was, en de grootste schranderheid en standvastigheid vereischte, om volvoerd te kunnen worden; maar een man, met deze hoedanigheden begaafd, behoefde nogtans aan den uitslag niet te wanhopen. De Arabieren, gelijk de meeste weinig beschaafde volken, zijn ligtgeloovig: vertelsels en voorstellen van vreemde en wonderbare zaken, vinden bij hen gereeden ingang; en 't geen het voornaamste was, zij zijn zoo gevoelig

voor welsprekendheid, zoo ligt begoocheld door een' bloemrijken, vloeijenden of verheven stijl, dat die deze gaaf bezit, hun bijkans al kan wijsmaken, wat hij begeert. Hier kwam bij 's volks natuurlijke trotschheid; dagelijks hoorden zij de Christenen en Joden op hunne profeten roemen; en niets kon hun dus meer welkom zijn, dan uit hun midden ook eenen Godsgezant te zien opstaan, en wel eenen zoodanigen, die als den grootsten en uitmnntendsten van allen erkend en geëerbiedigd wilde worden. Er zijn eindelijk in de Geschiedenis sporen voor hande, dat reeds, onder MAHOMETS voorouders, verscheiden aanzienlijke mannen den voortgang der afgoderij hadden zoeken te stuiten, den meer eenvoudigen aartsvaderlijken Godsdienst daarvoor in de plaats willen stellen, en dus voor hunnen doorluchtigen nakomeling den weg gebaand, en de vervulling zijner oogmerken gemakkelijker hadden gemaakt.

Maar MAHOMET, eens door den drang der omstandigheden in een profeet herschapen, wist nu ook van deze waardigheid de uitstekendste partij te trekken; door dit middel, uit alle voorkomende zwarigheden zich te redden, en zich te doen gehoorzamen, ook wanneer hij de zwaarste opofferingen vorderde. Zoo dikwijls een moeijelijk punt moest beslist worden, 't welk niet, dan door de eene of andere partij gewigtigen aanstoot te geven, geschieden kon, nam MAHOMET altijd den schijn aan, van zelve niets te willen bepalen, maar af te wachten, tot dat eene hemelsche openbaring het pleit zou voldingen. Toen hij, niet uit geldgierigheid, want de ondeugden eener bekrompen ziel waren hem geheel vreemd, maar om eene openbare schatkist op te rigten, het vijfde gedeelte van allen oorlogsbuit voor zich alleen

vorderde, beriep hij zich niet op de nuttigheid en heilrijke gevolgen dier inrigting, maar op den wil van God, door GABRIEL aan hem bekend gemaakt. AIJESCHA, eene van zijne vrouwen, lag onder het zwaarst vermoeden van bedreven overspel; het geval werd ruchtbaar, en de eer van den Profeet duldde niet, dat men aan de onbevlektheid van zijn huwelijksbed zou twijfelen; hij schroomde echter de zaak te onderzoeken, omdat hij vreesde haar te moeten straffen, en zij was de dochter van Abu Beker, den magtigsten van zijnen aanhang, en die het naauwst aan hem verknocht was: regt tijdig dus daalde uit den hemel neder dat gedeelte van den Koran, waar van AIJESCHAS onschuld de uitdrukkelijkste verzekering wordt gegeven. Doch, 't geen van meer gewigt was, MAHOMET wilde boven alles zijne aanhangers tot dappere soldaten vormen, hen alle gevaren leeren verachten, en de vrees des doods uit hunne ziel verbannen; en nu kwam zijn profetisch gezag, om alles, wat hij hun voorschreef, als onfeilbare openbaring te doen doorgaan, hem uitstekend te stade; nu predikte hij de leer van een stalen noodlot, dat al wie op het slagveld bleef, ook ter zelfder tijd, in zijn huis en op zijn leger, den dood zou gevonden hebben; nu schilderde hij een paradijs, overvloeijende van wellusten en genietingen, en beloofde het ter belooning van elk, die, strijdende voor God en zijn' Profeet, met roem was gesneuveld!

Ziet daar, M.H! volgens welk ontwerp, langs welken weg MAHOMET tot die grootheid, en dat oppergebied gestegen is, 't welk van den beginne af het doel zijner wenschen was; door den titel aan te nemen van eenen onmiddellijken gezant van God, en deze rol met

zoo veel beleid te spelen, dat hij ook van elk gehouden werd voor den persoon, voor wien hij zich openlijk uitgaf. Doch dat niet ieder een in staat zou geweest zijn, om zich in eenen zoo moeijelijken stand te plaatsen, en met waardigheid te handhaven, gevoelt gij ligtelijk; dat daartoe gaven en talenten vereischt werden, die slechts aan zeldzame mannen eigen zijn, aan hen, die over den wil en de neigingen der menschen heerschappij weten te voeren, en aller harten te vervullen met verbazing en bewondering.

IV. Tot het opnoemen van sommige dezer gaven en zielshoedanigheden zal ik nu overgaan, en daarmede, als met zoo vele karaktertrekken, die u den man van nader bij zullen doen kennen, mijne rede besluiten.

Ik zeg van sommige dezer gaven en zielshoedanigheden, want alles op te noemen, 't welk in hem buitengewoon, en zelfs merkwaardig en groot was, zou de perken, die ik mij heb voorgesteld, verre overschrijden, en meer in eene levensbeschrijving, dan in eene redevoering te passe komen. Bepalen wij ons tot de vier volgende bijzonderheden: zijne *standvastigheid*, *schranderheid*, *welsprekendheid*, en *uiterlijke waardigheid*.

Reeds in mijne vorige verhandeling heb ik u doen opmerken, dat MAHOMETS gezag van kleine beginselen tot de hoogste uitgebreidheid is aangegroeid, en dat hij dertien jaren lang de grievendste teleurstellingen, hoon en smaad heeft ondergaan, die in een gedwongen vlugt uit zijne vaderstad eindigden. Voorwaar, in dat tijdperk werd de sterkte van zijnen geest op eene harde proef gesteld.

De Meccanen lieten niets onbezocht, spot, verachting, haat, vijandschap, vervolging, heimelijk en openbaar geweld, om hem zijn begonnen werk te doen staken, of in een hardnekkig volhouden zijn ondergang te doen vinden. Maar hij, schoon hij noch in zich zelven, noch in zijnen aanhang, genoegzame hulpmiddelen bezat, om zijne woeste en magtige vijanden het hoofd te bieden, volhardde niet te min in zijn ontwerp, vastelijk besloten hebbende, om in deze loopbane, al ware het met opoffering van alle zijne krachten en genoegens, of de zege te behalen, of niet dan met den dood te bezwijken. Hij bezat namelijk die ingeschapen kracht van ziel, die nimmer wanhoopt, die aan alle hindernissen haar eigen onverzettelijken wil tegenstelt, en door de grootheid der gevaren slechts sterker aangevuurd, slechts heftiger ontvlamd wordt. Het was in dit tijdperk, in de eerste jaren, na dat hij zijne profetische zending had aangekondigd, dat zijn oom ABUTALEB, die hem altijd hartelijke liefde had toegedragen, op de innemendste, en tevens op de ernstigste wijze, hem poogde te bewegen, om zijnen ijver te matigen, en zich niet langer ontelbare onheilen te berokkenen. ‘Neen!’ was zijn antwoord, ‘al gaf men mij, al wat de natuur groots en schitterends heeft; al gaf men mij de zon in mijne regter, en de maan in mijne linkerhand, ik zal den pligt niet verraden, mij door God zelven opgelegd!’ Door deze onoverwinnelijke volstandigheid gesterkt, ontoegankelijk voor vleijerij, behoedzaam tegen alle lagen zijner vijanden, door geene bedreigingen immer afgeschrikt, door geenen tegenspoed ter neder geslagen, in het midden der verwarring zelve bedaard en meester van alle zijne aandoeningen, boe-

zemde hij zijnen strijdgenooten het onwankelbaarst vertrouwen in op zijne meerderheid, en wist daardoor zelfs den bloodaard in een held te herscheppen. - Eenmaal slechts in zijn leven scheen hem deze zijne standvastigheid te begeven. Na dat hij reeds meester van Mecca was, was hij met een talrijk leger uitgetrokken, om eenige weêrbarstige Arabische stammen tot hun pligt te brengen. Zijne manschappen, steunende op hunne overmagt, en onbehoedzaam, weken voor eenen heftigen aanval der vijanden, en lieten hun Opperhoofd, die slechts van weinige dappere vrienden omgeven was, in den grootsten nood alleen. Toen zag men hem voor het eerst radeloos; de vrees, van in één oogenblik, den arbeid van twintig jaren te verliezen, benam hem zijne tegenwoordigheid van geest, en zoo zijne vrienden hem niet met kracht hadden weêrhouden, zou hij in het midden der vijanden zich gestort hebben, om daar eenen roemrijken dood te vinden.

Ik moet in de tweede plaats spreken van MAHOMETS *schranderheid*, die hij in zulk een' hoogen trap bezat, dat hij daarin misschien voor niemand behoefde onder te doen. Listig was hij buiten twijfel en doorslepen; hij had zich van zijne jeugdige jaren af een' schat van menschenkennis opgezameld, en wist van zijne waarnemingen altijd het beste gebruik te maken: zijne scherpzinnigheid drong door tot de kennis van elks neigingen en gezindheid; naar ieders geaardheid wist hij zich te voegen, en verstond zoo wonderbaarlijk de kunst van behagen, dat, het zij zachte en vriendelijke woorden, het zij eene vertooning van gezag en meerderheid vereischt werden, niemand ooit hem iets weigeren kon, en hij elk gemakkelijk overreedde van 't geen hij hem wilde doen gelooven.

Doch zijne schranderheid was niet enkel list en doorslepenheid; zij droeg ook den hoogeren stempel van beleid, overleg en voorzigtigheid, wanneer zij in grooter en gewigtiger aangelegenheden werkzaam was. En indien men deze voortreffelijke hoedanigheid nooit helderder kan zien uitschitteren, dan in het voorkomen, of dempen van twisten en oneenigheden; in het kweeken van eendragt en vrede tusschen hen, wier onderlinge vijandschap ook voor de beste zaak doodelijk kan worden; dan kunnen wij, ook te dezen opzigte, niet anders dan met lof en bewondering van onzen Profeet gewagen.

Naauwelijks was hij uit Mecca gevlugt, en te Medina aangekomen, of de zaden van tweedragt en vijandschap begonnen zich te openbaren. De medgezellen zijner vlugt, en zij, die dagelijks uit Mecca kwamen overloopen, om zijnen aanhang te stijven, lieten er zich niet weinig op voorstaan, dat zij uitgewekenen waren; dat zij behoorden tot de stam van den Profeet, en alles voor hem hadden opgeofferd. De Medinensen daarentegen konden deze hoogheid niet dulden, daar zij als medestanders van den Profeet, die hem eene schuilplaats verleenden, aan wie hij zijne veiligheid alleen verschuldigd was, ten minste dezelfde aanspraken meenden te hebben, als de Meccanen, die hem niet hadden kunnen verdedigen. Deze oneenigheid had spoedig wortelen geschoten, en zij was reeds door leuzen en benamingen bekrachtigd: die van Mecca en Medina noemden zich, de eene *uitgewekenen*, de andere *medestanders*, en dit alles, gelijk gij gereedelijk bemerkt, M.H! had van de jammerlijkste gevolgen kunnen zijn, zoo niet het beleid van MAHOMET een middel gevonden had, om de uitbarsting dezer twee-

dragt voor te komen, en haar geheel te doen vergeten. Hij rigtte een verbond van broederschap op, dat niet in enkele klanken of woorden bestond, maar een' bestemden grond van wezenlijkheid bezat. Voor elk Meccaan, die zich in zijn gevolg bevond, koos hij eenen Medinenser van gelijken rang en geaardheid uit, deed deze beiden, in zijne tegenwoordigheid, elkanderen met de trouw van echte Arabieren, vriendschap, onderlinge bescherming en broederschap zweren, vermengde hen dus onder elkanderen; want in elken Medinenser zag men ook eenen aan hem verbroederden Meccaan; in elken *uitgewekenen*, eenen met hem verbroederden *medestander;* hij vernietigde dus de afscheiding, die tusschen hen gevestigd scheen, en bragt daardoor op éénmaal te weeg, dat ten hoogste eenige kleine verschillen, maar nimmer zoodanige twisten tusschen hen hebben plaats gehad, die voor de gemeene zaak verderfelijk hadden kunnen zijn.

De derde hoedanigheid, die in MAHOMET bijzonder onze aandacht verdient, is zijne *welsprekendheid;* die hemelsche gave, die, daar zij den wil buigt en kneedt, de neigingen des harten met een' zachten teugel stuurt en dwingt, en alle bewegingen des gemoeds, naar hare willekeur bedaart of ontvlamt, de opperheerschappij der rede over het menschdom schijnt te voeren. De welsprekendheid, voor zoo ver zij bestaat in de kunst van overtuigen, om door onze redenen anderen te bewegen, om zoo te denken of te handelen, als wij willen, dat zij denken en handelen zullen; moet zich als zoodanig altijd schikken naar den tijd, waarin men leeft, naar den trap van beschaving, naar de geaardheid, de zeden en landaard van hen, wier overreding men be-

doelt. Wij zouden ons dus grootelijks vergissen, indien wij de welsprekendheid van MAHOMET naar de lessen en voorschriften der Grieken en Romeinen beoordeelden, daar de welsprekendheid van eenen CICERO of DEMOSTHENES hem weinig zou gebaat hebben bij een volk, 't welk HOMERUS voor laf en onverdragelijk houdt, en den eernaam van Dichter onwaardig keurt. MAHOMETS welsprekendheid was juist hetgeen zij zijn moest voor dat volk, in dat land, en tot dat doel, waartoe hij ze bestemde; zij was bloemrijk, vol beelden en stoute spreuken; zijn stijl was hoogdravend, gekenmerkt door keus van woorden, door eene onbegrijpelijke zoetvloeijendheid, en altijd door wegslepende warmte en geestdrift. In zulk een' stijl is de Koran geschreven, een boek over 't welk men zelfs uit de beste vertaling niet kan oordeelen, als waarin noodwendig al dat gene moet verloren gaan, waarop de Arabier den meesten prijs stelt, inzonderheid de zuiverheid van taal, die bij hem voor de eerste verdienste wordt gehouden. Wilt gij er echter eene enkele proeve van; hoort het eerste Hoofdstuk, 't welk een kort gebed bevat.

‘In den naam van God, den Barmhartigen, den Ontfermer! Lof zij God, den Heer der werelden; den Barmhartigen, den Ontfermer! den Regter van den jongsten dag! U aanbidden wij, U roepen we aan om hulp en bijstand! Leid ons op den regten weg! den weg van hen, die deelen in uwe gunst; die uwen toorn ontgaan, en 't spoor der dwaling mijden!’

Doch om van den stijl des Korans te oordeelen, moet men het doen naar deszelfs uitwerkselen; moet men weten, dat dit boek, waarvan VOLTAIRE zegt, dat het op elken regel het gezond verstand kwetst, bij

de Arabieren niet maar voor een uitmuntend gedenkstuk der welsprekendheid, maar voor een wonderwerk gehouden wordt, grooter dan alle de mirakelen, die immer door de grootste der profeten zijn bedreven: moet men weten, dat die taal en stijl, die ons zoo zwellend en smakeloos toeschijnen, juist geschikt waren, om de woeststе en ontembaarste menschen in tranen en geween te doen wegsmelten, en MAHOMETS woedenste vijanden te herscheppen in vrienden, die hun bloed en leven voor hem veil hadden! Van dit laatste zijn een aantal voorbeelden voor hande: laat mij er u één van opnoemen.

OMAR, een van de voornaamste der Coreïschiten, in bloeddorstigen haat tegen MAHOMEt het hoofd van allen, voelde zich éénmaal zoo verbitterd, dat hij, schuimende van woede, zijn zwaard aangordde, om den Profeet op te zoeken, en zich in zijn bloed te baden. Met dit voornemen bezield, trad hij het huis van zijne zuster binnen, 't welk op den weg lag naar de woning van den Profeet. Daar hoorde hij den Koran lezen: hij luisterde, stond verstomd, vroeg het boek, las, en riep bij elken regel uit: voortreffelijk! onnavolgbaar! goddelijk! en wilde dat men hem, nu reeds geheel veranderd van gezindheid, terstond naar den Profeet zou geleiden. MAHOMET, op dit alles onvoorbereid, ziet zijnen grootsten vijand, gewapend met zijn zwaard, binnen treden; doch ver van zich te ontzetten, staat hij op met eene deftigheid, die eenen waren profeet eer zou hebben aangedaan, grijpt hem bij zijn kleed, en dondert hem deze woorden toe: ‘Wat voert u herwaarts, zoon van Al-Chettâb! zult gij dan voortwoeden, tot dat de dag des oordeels u verplettert!’

Op deze woorden lag Omar aan zijne voeten, haastte zich om God voor den eenigen, en MAHOMET voor zijn Profeet te erkennen, en werd welhaast de grootste zuil van MAHOMETS heerschappij.

Eindelijk, onder die hoedanigheden, die hem in staat stelden, om zich in zijn aangematigd gezag te handhaven, behoorde vooral ook de *waardigheid van zijn persoon en uiterlijke zeden*.

De natuur had hem eene gestalte en een voorkomen gegeven, geschikt om eerbied te verwekken, en ontzag in te boezemen; en deze gaaf der natuur had hij door kunst tot zoo groot eene volkomenheid gebragt, dat er niemand was, onder alle zijne aanhangers, die hem niet als groot en boven het menschelijke verheven beschouwde. Een der aanzienlijkste en beschaafdste Arabieren, ARVA geheten, was met zekeren last van Mecca tot hem gezonden, en bragt dit getuigenis van hem terug: ik heb veel gezien; ik heb den Perzischen Monarch in het midden van zijn hofgezin, ik heb te Constantinopolen den Roomschen Keizer bezocht; maar nooit heb ik een koning gezien zoo geëerbiedigd door zijne onderdanen en slaven, als MAHOMET door zijne vrienden en spitsbroeders!

Meent gij misschien, dat deze deftigheid hem alleen eigen was bij openbare en plegtige gelegenheden? neen! ook bij zijne gemeenzaamste vrienden was hij dezelfde, ook binnen de muren van zijn vrouwentimmer. ABU SOFJAN, een Meccaansch vorst, was als afgezant der Coreïschiten, met vredesvoorslagen naar Medina gezonden. Zijne dochter OM-HABIBA, die het Islamitisch geloof omhelsd had, was eene van MAHOMETS vrouwen; en, terwijl hij antwoord op zijnen last afwachtte, be-

geerde hij bij zijne dochter te worden ingeleid. Binnengekomen wilde hij zich op eene sofa nederzetten; maar de dochter, ijlings opstaande, stiet haren vader terug, en weerde hem met kracht en geweld van daar. ABUSOFJAN, ontzet en vergramd, vraagde of zij zinneloos was geworden? ‘Neen!’ was haar antwoord: ‘maar op dit bed heeft eens de groote Profeet van God gerust; geen afgodendienaar mag het bevlekken!’

Ziet daar, M.H! mijn taak afgeweven; vele bijzonderheden, op zich zelve belangrijk genoeg, ben ik met stilzwijgen voorbijgegaan, omdat ik mij, gelijk altijd, zoo ook nu, der kortheid wilde bevlijtigen: ik wil echter met nog een enkelen trek, uit het laatst van MAHOMETS leven ontleend, deze rede besluiten.

Weinige dagen voor zijn dood, toen hij door zijne ziekte reeds zeer verzwakt was, liet hij zich nog eenmaal, steunende op den arm van ALI en nog een ander zijner vrienden, naar de openbare bijeenkomst brengen, beklom voor het laatst het spreekgestoelte, en nadat hij het gebed had uitgesproken, zeide hij deze merkwaardige woorden: ‘o Gij, die hier vergaderd zijt! is er iemand onder u, dien ik door slagen heb mishandeld, zie hier mijn rug, dat hij zich wreke! is er iemand onder u, dien ik in zijne eer heb beleedigd, zie hier mijne eer, laat hij die aantasten! is er iemand onder u, dien ik zijn goed heb ontnomen, zie hier mijn goed, hij neme het terug: dat niemand zich weêrhoude uit vrees voor mijnen haat, haten is nooit mijne gewoonte geweest!’ Op deze woorden zweeg de gansche vergadering, en barstte uit in geween. Een man echter kwam uit den hoop, en zei, dat hij hem drie drachmen was schuldig gebleven. Terstond gebood MAHOMET, dat

men hem dezelve betalen zou, en voegde er bij: ‘het is beter schande te worden aangedaan in dit leven, dan in het toekomende!’

Niet lang daarna ontsliep hij: en indien ik door deze voorlezingen tot eene billijker beoordeeling van zijn persoon en daden iets heb toegebragt; indien ik u daarenboven eenige oogenblikken niet zonder genoegen of nut heb doen doorbrengen, heb ik mijn doel bereikt!

Redevoering over de algemeene welwillendheid.

Uitgesproken in den jare 1802.
In de vergadering van het Haagsche Departement der Maatschappij tot nut van 't algemeen.

De Maatschappij, waarvan dit Departement een gedeelte uitmaakt, is daardoor, en door deze zinspreuk, van alle anderen in ons Vaderland onderscheiden, dat zij tot NUT VAN HET ALGEMEEN is ingerigt. Wanneer wij den zin dezer uitdrukking wel verstaan, dan zal dezelve hierop neêrkomen, dat, daar alle andere Maatschappijen in dit Gemeenebest, of alleen voor zekere standen des menschelijken levens, of voor de bevordering van bijzondere kunsten en wetenschappen, of ter hulpvaardige redding uit bepaalde menschelijke behoeften en nooden zijn opgerigt, deze daarentegen alle rangen en standen van den bnrgerstaat omvat, de ver-

spreiding van zoodanige kundigheden en grondbeginsels bedoelt, die voor alle menschen, in alle tijden, op alle plaatsen, en in alle omstandigheden dienstig zijn, en daardoor alleen den naam gekregen heeft, van inzonderheid voor den gemeenen man geschikt te zijn, omdat de voorwerpen, waarmeê zij zich bezig houdt, deszelfs eenigen rijkdom uitmaken; omdat, ten einde derzelver belangrijken invloed te gevoelen, het alleen genoeg is mensch te zijn. Gelijk derhalve de eerzucht, of de dorst naar hoogere kennis, aan vele geleerde genootschappen het aanwezen heeft gegeven; gelijk anderen aan de zucht voor bijzondere takken der maatschappelijke welvaart hun oorsprong verschuldigd zijn; of het mededoogen en de barmhartigheid tot den grondslag van hun bestaan hebben; zoo is het deze onze Maatschappij, die op *algemeene welwillendheid* is gegrondvest, op die uitgebreide menschenliefde, die de vervulling van allerlei behoeften, de verligting van allerlei nooden, de vermeerdering van allerlei geluk bedoelt, en de bewustheid van nuttig geweest te zijn voor de streelendste zelfvoldoening houdt. En is dit, M.G. H! het grondbeginsel, dat ons allen bezield heeft, toen wij leden dezer Maatschappij zijn geworden; is dit het grondbeginsel dat ons steeds bezielen moet, steeds in ons levendig gehouden en aangewakkerd moet worden, zoo wij aan het oogmerk derzelve, het NUT VAN 'T ALGEMEEN willen blijven beantwoorden; dan zal het aan niemand uwer ongepast voorkomen, dat ik u thans over deze ALGEMEENE WELWILLENDHEID onderhoude; dat ik u kortelijk haren aard, en hare voorname hoofdtrekken ontvouwe, en tot dit alles, voor eenige oogenblikken, uwe toegenegene aandacht inroepe.

Wij vinden bij eenen Romeinschen Tooneeldichter een zeer merkwaardig gezegde van iemand, die, berispt, omdat hij de aangelegenheid van een ander zich te zeer aantrok, en naar de reden van deze handelwijze gevraagd zijnde, ten antwoord gaf: *ik ben een mensch; al wat de menschelijkheid betreft raakt mij van nabij:* een gezegde, dat bij ieder waarlijk gevoelig mensch den naam van TERENTIUS vereeuwigt, en den aard der beminnelijke hoedanigheid, die wij thans overwegen, ons op eenmaal levendig voor den geest stelt, zoo dat wij alleen onze eigen denkbeelden behoeven te ontwikkelen, om een volkomen begrip te hebben van ware, algemeene menschlievendheid.

Het is eene zeer gewone bemerking, en die zekerlijk de aandacht van niemand uwer is ontsnapt, dat er tusschen menschen van denzelfden stand, van hetzelfde beroep of handwerk, doorgaans eene zekere geheime aantrekking, eene soort van verwantschap bestaat, waardoor zij, indien slechts de een den ander niet in den weg staat, onderling in elkanders aangelegenheden eene grootere mate van belang stellen, en, zoo ras het op de eer van hunnen stand of beroep aankomt, door hetzelfde gevoel aangedaan, gemeene zaak maken, en allen door denzelfden geest bezield schijnen. Om dit gewoon verschijnsel met zijn eigen naam te bestempelen, is de gepaste uitdrukking in onze moedertaal mij onbekend, en ik vind mij verpligt tot het Fransche *Esprit de corps* de toevlugt te nemen. Dat hetzelve intusschen niet uitsluitend aan de lieden van den tabberd of degen eigen is, maar door alle standen en beroepen afdaalt, inzonderheid die tot zekere broederschappen vereenigd zijn, heeft geen betoog noodig; gelijk de

oorzaak er van duidelijk, en alleen gelegen is in de gelijkheid van rang, van bezigheden, van uitzigten, van aanspraken op eer en belooning. Gevoelt gij dit, geeft dan voor een oogenblik ruimer vlugt aan uwe verbeelding; vergeet voor een oogenblik de onderscheidingen des maatschappelijken levens, en overweegt de betrekkingen, waarin menschen tot menschen geplaatst zijn. Van den magtigsten sterveling, die werelddeelen voor zich beven doet, en aan werelddeelen wetten voorschrijft, tot den geringsten, die in het zweet zijns aanschijns, en voor eene kommerlijke bete broods, aan de behoeften der weelde ten dienste staat, zijn wij allen van dezelfde uiterlijke en inwendige vorming, bezitten wij dezelfde zintuigen, worden door de voorwerpen buiten ons met dezelfde gewaarwordingen aangedaan, hebben dezelfde vatbaarheid voor lijden en voor vreugde, hetzelfde te hopen, hetzelfde te vreezen, en dezelfde toekomstige bestemming na het einde dezer kortstondige loopbaan. Ja! of dit niet genoeg ware, om alle menschen hunne onderlinge betrekking tot elkander te doen gevoelen, heeft de almagtige Oorzaak van alles gewild, dat wij oorspronkelijk kinderen van hetzelfde huisgezin zijn zouden, dat hetzelfde bloed door aller aderen zou stroomen, en ons gansche geslacht slechts éénen algemeenen stamvader hebben zou. Uit het gevoel dezer onderlinge betrekking en verwantschap ontspruit alle ware *menschlievendheid*, gelijk de aard der uitdrukking van zelve aan de hand geeft, *den mensch in den mensch te beminnen:* naar mate dit gevoel zuiverder, sterker en edeler is, wordt ook onze deelneming in de belangen onzer medemenschen uitgebreider en vuriger, en komt hier eindelijk bij een levendig besef van

de waardij der menschheid als zoodanig, die door geen vermogen of aanzien verhoogd, door geene geringheid of behoefte verdonkerd kan worden, dan ontstaat hieruit, dat ik het dus noemen moge, het *esprit de corps* der menschelijkheid, waaruit alle ware edelmoedigheid, en *algemeene welwillendheid*, als uit de zuiverste bronwel voortvloeijen.

Ik hoop en vertrouw niet, M.H! dat aan iemand uwer deze voordragt overdreven zal toeschijnen; dat hij het gezegde van den Latijnschen Dichter voor min natuurlijk zal houden, dan wanneer hij eenen in de school der wapenen opgekweekten hoorde zeggen: ik ben een krijgsman - al wat den dienst betreft raakt mij van nabij. Den zoodanigen zou ik met zijne verbeelding verwijzen naar eene onbewoonde streek des aardbodems, en voor zijne ongeloovigheid hem geene andere boete opleggen, dan zich in die eenzaamheid de verrukking van den onverwachten aanblik eens menschelijken wezens voor oogen te stellen. Inderdaad de onderlinge geneigdheid der menschen tot elkander is een eigenaardige trek hunner natuur, die, reeds in de eerste kindsheid aanwezig, door het ontwaken der redelijke vermogens wordt versterkt; en, hoezeer trotsheid en eigenbaat haar verdrukten en t' onder brengen, in alle tijden echter, en uit alle standen des levens, doet zij TITUSSEN te voorschijn komen, die, daar zij elken dag, zonder iemand nut te doen ten einde gebragt, voor verloren rekenen, met regt de wellust des menschdoms geheeten worden.

Uit het bijgebragte zal u, vermoede ik, genoegzaam gebleken zijn, welke de voortreffelijkheid en oorspronkelijke adel zij, dier algemeene menschlievendheid, waar-

van de zaden door den almagtigen Schepper zelven in onze natuur zijn ingeplant, en die met onze behoeften, met onze vatbaarheid voor genot en vreugde, in het allernaauwst verband is gesteld, door deze onveranderlijke wet der menschelijke natuur, dat wij zelve nooit gelukkiger worden, dan wanneer wij anderen gelukkiger maken. Den omvang derzelve te bepalen zou misschien eene ongerijmdheid zijn, daar zij in ieder mensch, en in deszelfs geheelen aanleg voor geluk of ongeluk haar voorwerp vindt, en geene andere grenzen kent, dan het zwak vermogen van hem, die ze beoefent, als die niet altijd alles vermag, wat hij zou wenschen te verrigten, en in den strijd tusschen grootere en geringer nuttigheid zich niet zelden genoodzaakt ziet, na rijpe keuze en overleg, het mindere aan het meerdere op te offeren. Doch hoezeer het dus onmogelijk zij, den geheelen werkings-kring der algemeene welwillendheid te omschrijven, dezelve wordt echter in twee groote grondstellingen opgelost, waarvan de eerste, die ook den wijsgeeren der oudheid niet vreemd was, deze is: *doe nimmer aan een ander*, *'t geen gij*, *in zijnen stand geplaatst*, *niet wenschen zoudt*, *dat u geschiedde:* de tweede, die aan het Christendom haar oorsprong verschuldigd is: *doe alles aan anderen*, *wat gij*, *in hunnen stand geplaatst*, *zoudt wenschen*, *dat aan u geschiedde*.

Het is mijn oogmerk niet deze beide grondstellingen voor u te ontwikkelen, of aan te toonen, hoe alle pligten en betooningen van ware menschenliefde in dezelve zijn opgesloten; ik wil alleen, en hiermede acht ik, voor het tegenwoordige, over *den aard der algemeene welwillendheid* genoegd gezegd te hebben; ik wil

u alleen doen opmerken, hoe een onafscheidelijk vercischte derzelve is, de gevestigde neiging, en verkregen hebbelijkheid, om zich zelven te verplaatsen in de omstandigheden van hen, tot wie wij in eenige betrekking geplaatst zijn. Is iemand te zeer met zijne eigen belangen en omstandigheden ingenomen, om over die van zijnen evenmensch, die zijne hulp behoeft, behoorlijk na te denken; is hij te verstrooid, te vadsig van aard geworden, om buiten den kring zijner vermaken en ijdelheden met zijne gedachten om te dolen; of is hij te bevreesd om uit aangename droomen te ontwaken, door zich het lijden eens ongelukkigen in al deszelfs omtrek voor oogen te stellen: hij moge dan vele loffelijke hoedanigheden bezitten, hij moge zelfs niet geheel van goedhartigheid ontbloot zijn, maar het karakter van een menschenvriend bezit hij niet. Medegevoel maakt de hoofdtrek van hetzelve uit; medelijden, gelijk onze taal het zoo schoon en krachtig uitdrukt; mede-lijden met den lijdenden; mede-genot met den gelukkigen en genietenden; onbepaalde deelneming in het lot onzer broederen, omdat zij onze broederen zijn, die geen stand van ons verwijderen, geen noodlot van ons vervreemden kan; omdat hunne vreugde ook ons verblijdt, hunne smart ook ons ondragelijk is, en hunne vordering in kennis, in deugd en gelukzaligheid de bron is van ons zuiverst genoegen. Ziet daar wat het zegt, *algemeene welwillendheid* te bezitten; *als mensch zich alles aan te trekken*, *wat de menschelijkheid van nabij betreft*.

Ik heb gezegd, dat ik in de tweede plaats de voorname hoofdtrekken der algemeene menschlievendheid, voor u ontvouwen wilde; vergenoegt u ook hierin met

eenige algemeene denkbeelden, die ik kortelijk voor u uit elkander zal stellen.

Wanneer een stilstaand of zachtvloeijend helder water door eenig voorwerp, in hetzelve vallende, bewogen wordt, dan ziet men rondom hetzelve eerst kleine, vervolgens grooter en grooter kringen zich vormen, die allengs meer en meer zich uitbreiden, tot dat zij zich eindelijk in een zachte en onmerkbare golving verliezen. Vergunt mij de edele werkzaamheid van den menschenvriend bij dit eenvoudig verschijnsel te vergelijken. Hij ook vormt, als 't ware, rondom zich verscheiden kringen, die in derzelver omvang gedurig grooter worden, en die, zonder op één bepaald punt te eindigen, veeleer verdwijnen in een onbegrensd, onoverzienbaar geheel. Verbeeldt u als zoodanige kringen eerst deszelfs huisgezin, voorts maagschap en bloedverwanten, wijders vrienden, bekenden, ambts- of beroeps- en andere burgerlijke betrekkingen, stadgenooten eindelijk, medeburgers van hetzelfde vaderland, en zoo gedurig verder, waar slechts menschen-gevoel en menschen-belangen worden gevonden(*). Dat deze leer aan niemand uwer vreemd voorkome. Er zijn, ik beken het, te allen tijde menschen geweest, die, ofschoon gemelijke huisgenooten, liefdelooze bloedverwanten, gevoellooze vrienden, koelzinnige vaderlanders zijnde, echter voorgaven menschenvrienden, en voor de belangen van het algemeen in blakenden ijver ontstoken te zijn. Gelooft dit hun voorgeven niet! Er zijn zelfs gewaande wijsgeeren en zedeleeraars geweest, die het

(*) Ik heb mij na het uitspreken dezer rede herinnerd, dat deze denkbeelden van POPE ontleend zijn.

voor bekrompenheid van geest durfden uitkrijten, wanneer men op de straks genoemde naauwere betrekkingen des menschelijken levens te veel prijs toonde te stellen: gelooft deze valschelijk genaamde wijsbegeerte niet! Waarom toch zou men verre af zoeken, 't geen men in de nabijheid vinden kan? Hoe zal hij zijnen medemensch beminnen, die zijnen medeburger, zijn broeder, zijne echtgenoote en kinderen niet bemint? Die het geluk van deze verwaarloost, welk een waarborg hebt gij, dat hij dat der geheele menschelijkheid met ernst zal behartigen? De ondervinding is ook hier de beste leermeesteresse, en waar men in de jaarboeken der deugd de namen van helden der menschelijkheid vindt opgeteekend, daar vindt men in hunne personen die van liefderijke huisvaders, getrouwe vrienden, nuttige burgers en werkzame leden der maatschappij vereenigd. De menschlievendheid is een vuur, maar een weldadig, lichtend en koesterend vuur, 't welk eerst alles wat in zijne nabijheid is ontsteekt, zich van daar verder en verder verspreidt, maar niet eerst het meer verwijderde ontvlamt, en dan eerst hetgeen nader in den omtrek gelegen is ontgloeijen doet: de menschlievendheid is een vuur, 't welk, hoe meerder voorwerpen het heeft doen ontbranden, des te meer voedsel en krachten heeft verkregen, des te onuitbluschbaarder is geworden, en gedurig verder en verder om zich henen grijpt.

Deze laatste bijzonderheid, M.H! schoon hier alleen bij wijze van gelijkenis voorgedragen, kan inzonderheid strekken, om alle verkeerde en bekrompen aanwending mijner tegenwoordige stelling af te snijden. Gewisselijk hij, die zich zoo geheel tot zijne huisselijke betrekkingen

bepaalt, dat er voor zijne vrienden en bloedverwanten geene plaats meer in zijn hart overig schijnt; die voor het belang zijner stadgenooten dat der geheele maatschappij uit het oog verliest, of die zijn eigen vaderland zoo uitsluitend bemint, dat hij voor alle andere volken of haat of kleinachting koestert; die van alle medewerking aan het nut en de belangen van het algemeen, aan de verlichting en beschaving, aan de verbetering van het lot zijner min gezegende natuurgenooten zich onttrekt, onder het bloote voorwendsel, dat zijn kring om wel te doen zich nader tot de zijnen beperkt; hij gevoelt niet in zijn binnenste dat alles omvattend en alles koesterend vuur der algemeene menschenliefde, zijne borst ademt niet meer in de onbegrensde ruimte der gevoelende natuur; verkeerde driften, kwalijk begrepen eigenbelang, en ach! misschien wel rampen, wederwaardigheden en ondankbaarheid hebben dien weldadigen gloed onder de assche bedolven!

Bij dezen eersten hoofdtrek der *algemeene welwillendheid*, zoude ik vele andere kunnen voegen, niet min belangrijk en wezenlijk dan deze, doch ik mag van de gelegenheid, die gij mij vergund hebt om tot u te spreken, geen misbruik maken, om uwe aandacht met eene lange redevoering te vermoeijen, en ik zal mij dus bepalen tot het opnoemen van nog eene enkele hoofdbijzonderheid, die, schoon gering in zich zelve schijnende, echter meer dan andere geschikt is, om ons den waren menschenvriend te doen onderscheiden, vooral in die fijne, slechts voor het oog des keurigen waarnemers merkbare trekken, die het karakter levendiger teekenen, dan groote en schitterende daden. Ik bedoel de

standvastige gezetheid, om geenerlei geluk of genoegen van een ander zonder noodzaak te verstoren.

Wij menschen zijn over 't geheel zulke zwakke en beperkte wezens, wij hebben daarenboven niet zelden zoo veel van onzen tijd en krachten te besteden, om in de behoeften van ons en de onzen te voorzien, of wij zijn zoo zeer door eigen kommer gedrukt, dat ons vermogen, om dadelijk nut en heil aan te brengen, vooral in grooter en afgelegener kringen, menigwerf ontoereikend is, en zich tot enkele gunstiger gelegenheden moet bepalen. Deze overweging doet een iegelijk van zelve gevoelen, van welk eene waardij het is, indien men geen dadelijk geluk kan stichten, dat men ten minste het geluk, 't welk bestaat, niet verwoeste, noch het genot er van vergiftige. Wanneer men rondom zich ziet, hoe veel leeds menschen aan menschen toebrengen, hoe vele genoegens tot in derzelver eerste bron verbitterd worden door hen, die bestemd waren om dezelve te vermeerderen; hoe de onbedachtheid, eigenbaat of zinnelijkheid des eenen een afgrond van rampen en ellenden voor den anderen bereiden; dan zou men welligt in verzoeking geraken, om de ontkennende pligten der menschenliefde voor de voornaamste te houden, en aan een iegelijk toe te roepen: vermeerder toch vooral het getal der ongelukkigen niet! En welk gevoel ontstaat hieruit bij den weldenkenden anders, dan eerbied voor menschelijk geluk, niet slechts voor hooger genietingen, maar ook voor het onvermengd genot dier kleinere en dagelijksche genoegens, waarvan de geheele reeks eigenlijk uitmaakt de som van ons wereldsch geluk. Dit geluk, zoo in deszelfs geheel als in alle deszelfs deelen, is eene geheiligde

bezitting, die niemand regt heeft ons roekeloos te ontnemen, of daaraan heiligschendende handen te slaan, zonder schuldig te zijn voor de vierschaar der menschelijkheid. En echter, ik spreek niet van die baldadigheid, die het verdriet en de teleurstelling schept, om zich in dezelve te vermaken, zij is eene verbastering onzer natuur: maar wie is zich zelven niet bewust van menigmaal, door onbedachtheid, door gemelijkheid van aard, door den indruk van bijzondere omstandigheden, of door gebrek aan genoegzame deelneming, de genoegens van anderen verbitterd, en hunne betamelijke zelfvoldoening verstoord te hebben, schoon zij hem misschien niet eens in den weg stonden. Herkent dan aan de edele naauwgezetheid hieromtrent den menschenvriend, aan deszelfs heiligen eerbied voor menschelijk geluk, waar, en onder welke gedaante hij het vinden moge; aan deszelfs medegevoel en medegenot van hetzelve, terwijl hij alleen dan, maar ook dan met kloekmoedigheid hetzelve aantast, wanneer deugd, regtvaardigheid, of het heil der maatschappij, en dus de menschelijkheid zelve, deze opoffering vorderen.

Beminnelijk beeld der menschenliefde! Waarom woont gij niet uitsluitend in der stervelingen boezem? Waarom vormt gij deze aarde niet tot eene maatschappij van broederen, tot een paradijs van gelukkigen? Waarom laat gij uwen zetel in ons hart u betwisten door de lage bedoelingen der baatzucht, der trotschheid en der ongeregelde drift? Waarom zijn zoo velen onzer, waarom zijn wij allen somwijlen, in plaats van edele en belangelooze menschenvrienden, dienstknechten en slaven der *eigenliefde?* Maar zou dan inderdaad onze menschelijke natuur door twee strijdige neigingen, immer

geschokt en geslingerd moeten worden; als een regeringloos rijk, waar twee magtige mededingers een eeuwig oproer stoken? Zou onze liefde tot anderen, en onze liefde tot ons zelven, in altoos durenden strijd moeten zijn, en 't geen de bekende, maar waarachtige spreuk zegt: *ik ben mij zelf de naasle*, de doodsteek zijn der menschlievendheid?

Ik zal beproeven dit raadsel op te lossen, en daartoe het beeld der eigenliefde van nader bij met u beschouwen. Eene eerstvolgende redevoering zal aan dit onderwerp geheel zijn toegewijd.

Redevoering over de eigenliefde, *uitgesproken in dezelfde vergadering als de vorige*.

Toen ik in den laatst verloopen winter met Ul. sprak over die beminnelijke geaardheid der ziel, die ik met den naam van *algemeene welwillendheid* bestempelde: toen ik dezelve aan u voordroeg, gelijk zij, schoon allereerst zich vasthechtende aan die betrekkingen des menschelijken levens, waarin wij allen, als huisvaders, echtgenooten, bloedverwanten en medeburgers geplaatst zijn, zich echter daartoe niet uitsluitend bepaalt; maar hare gezindheid tot weldoen steeds verder uitstrekt, en op hare hartelijke deelneming geene andere aanspraak behoeft, dan die van mensch te zijn: toen ik haar te dezen aanzien vergeleek bij een helderen stroom, die door eenig voorwerp in beweging gebragt eerst klei-

nere, en straks grootere en grootere en steeds grootere kringen vormt, die zich eindelijk in eene zachte golving verliezen: toen ik u uit het bekend gezegde van TERENTIUS: *ik ben een mensh; al wat de menschelijkheid betreft raakt mij van nabij:* deze edele gezindheid, dit *esprit de corps* der menschelijkheid poogde te ontvouwen: toen heb ik mij zelven tevens onder de verpligting gebragt, om bij eene volgende gelegenheid tot Ul. te spreken over de EIGENLIEFDE, die, kwalijk bestuurd, onbepaald gekoesterd, en onberaden ingevolgd, alleen in staat is, om zelfs de laatste vonk der algemeene welwillendheid uit te dooven, en den mensch, geschapen om allen, die uit hetzelfde bloed met hem zijn voortgesproten, als broeders te beminnen, tot een zelfzoekend en zelf-bedoelend wezen te misvormen, dat voor het geluk van anderen onherstelbaar verloren is.

Thans ga ik aan deze verpligting voldoen. Ik wil echter de *eigenliefde* u niet enkel van de nadeelige zijde voorstellen, maar veeleer trachten eenige weinige bestemde en heldere denkbeelden aan u mede te deelen, die, zoo menigmaal gij over dit gewigtig onderwerp in deszelfs geheelen omtrek nadenkt, u ten geleide strekken kunnen op het spoor der waarheid en der onpartijdige zelfbeproeving. Verschoont, bid ik u, het ontoereikende mijner pogingen; verschoont de eigenliefde des Redenaars, zoo menigmaal gij die in zijn voorstel zult zien doorstralen; en laat het hem tot eenige aanbeveling bij u verstrekken, dat hij geene eigenliefde genoeg gehad heeft om te denken, dat hij u op eene aangename en nuttige wijze langer tijd kon bezig houden, dan het uitspreken van deze weinige bladen schrifts noodzakelijk zal vorderen.

Er leeft geen mensch zonder eigenliefde. Wij hebben ze niet slechts met alle denkende, maar zelfs met alle gevoelende wezens gemeen; het insect, dat slechts eenen dag leeft, de worm, die zich kromt voor den voet des wandelaars, en de wijsgeer, met koninklijk purper bekleed, komen daarin met elkander overeen. Eigenliefde is derhalve een instinct, eene dier geheime neigingen, die in onze natuur ingeweven, van dezelve onafscheidelijk, en boven alle redenering verheven zijn. In de eerste kindsheid des menschen strekt zij zich naauwelijks verder uit, dan tot de zucht van zelfbehoud, die aan alle dieren eigen is; doch zij breidt zich uit met de ontluikende vermogens van den geest; zij groeit met den wasdom des ligchaams, maar laat zich door denzelven niet stuiten; in den rijperen leeftijd is zij menigmaal het sterkste, en alleen dan, wanneer de klimmende ouderdom ons de verminderde waardij van ons aanwezen doet gevoelen, schijnt deze neiging met zoo vele anderen langzamerhand bij ons in te sluimeren. Toont mij den man die voorgeeft van alle eigenliefde ontbloot te zijn, en ik zal in dit voorgeven zelve u een uitwerksel zijner eigenliefde doen zien; de belangelooze menschenvriend, die zijn tijd en vermogen steeds voor anderen ten beste heeft; de ongevoelige, die om het geluk of ongeluk zijner medemenschen zich niet bekreunt; de heerschzuchtige, die het bloed en de bezittingen van duizenden voor spel acht; de zwelger, die zich baadt in stroomen van zinnelijke vermaken; en de rampzalige, die uit wanhoop de handen slaat aan zijn eigen leven; aller handelingen vloeijen voort uit hetzelfde beginsel, alle dragen zij het kenmerk der eigenliefde.

Maar indien dan uit dezelfde bron zoo veel goeds en zoo veel noodlottigs kan voortvloeijen; indien wij, uit dit zelfde oorspronkelijk beginsel handelende, of helden der deugd en der menschelijkheid, of nietswaardige ballasten der zamenleving, of verfoeijelijke booswichten kunnen worden; dan is het van het uiterste belang, dat wij dit beginsel wel kennen en toetsen; dat wij het in alle deszelfs verschillende gedaanten en aangenomen kleuren onderscheiden; en ons een zekeren maatstaf verzorgen, waarnaar wij beoordeelen kunnen, wanneer wij de inspraak dezer zoo noodzakelijke, en tevens zoo gevaarlijke neiging, veilig kunnen opvolgen, wanneer wij hare aanprikkelingen, om onzer rust en onzes geluks wille, met al ons vermogen moeten onderdrukken.

Eigenliefde is, gelijk ik gezegd hebbe, oorspronkelijk niets meer of minder dan een instinet, eene aandrift onzer natuur: indien wij dus alleen dierlijke wezens waren, slechts geschapen, om onze plaats op deze wereld voor een tijd te vervnllen, ons geslacht voort te planten en te sterven, dan hadden wij slechts de stem dezer verborgen neiging op te volgen, verzekerd, dat wij langs dezen weg het doel van ons bestaan zouden bereiken. Doch zoo veilig een gids het instinet is voor redelooze schepsels, zoo onzeker en bedriegelijk eene leidsvrouw is het voor wezens met edeler vermogens begaafd, en tot hooger uitzigten bestemd. Niet alleen is het instinct bij de dieren veel volkomener, en bereikt bij sommigen die hoogte, dat het de bije zonder leermeester hare kunstige cel, den bever zijn huis leert bouwen; niet alleen is het bij de dieren in sterkte en hevigheid veel juister berekend naar der-

zelver behoeften, dan bij den mensch, bij wien de rede en het vooruitzigt van de gevolgen zijner daden, in het bestuur derzelve, de plaats eener blinde aandrift moet vervangen; maar ook daarenboven heeft de staat van beschaving, en die der zamenleving het getal onzer kunstbehoeften zoo zeer vermenigvuldigd, dat ook het allervolkomenste dierlijk instinct niet toereikende zijn zou, om uit het eindeloos aantal voorwerpen onzer begeerte, ons steeds te doen verkiezen 't geen ons nuttig was, en te doen vlieden, 't geen ons ten bederve strekte. Indien dan ergens het bestuur der rede in het beteugelen onzer driften en neigingen te stade komt, het is juist van die genen, waartoe wij den natuurlijken aanleg met onze geboorte zelve ontvangen hebben; en nimmer zijn wij in grooter gevaar, om van den weg onzes geluks ver af te dwalen, dan wanneer wij blindelings volgen, 't geen een alles overmeesterend instinet ons gebiedt. Is het wel noodig, tot staving van dit gezegde mij te beroepen op de ontelbare verwoestingen, die het verstandeloos en zedeloos opvolgen dier zoo noodzakelijke natuurdrift, die de vermenigvuldiging van ons geslacht bedoelt, door alle eeuwen heen heeft aangerigt, en helaas! tot aan het einde der eeuwen aanrigten zal?

Neen, M.H! hoezeer ik het dienstig oordeel, om door een inlichtend voorbeeld nader tot mijn oogmerk te komen, ik zal in de keus van hetzelve even zeer met uwe kieschheid, als met het belang des onderwerps trachten te raadplegen. Vestigt dan met mij uwe aandacht op het edelste en schoonste van alle dierlijke instincten, en de heilzame of noodlottige uitwerkselen, die hetzelve bij den mensch heeft, naar mate het ver-

standig bestuurd, of wel blindelings wordt gehoorzaamd. Of kent gij een eerwaardiger en treffender schouwspel, zelfs in de dierlijke huishouding, dan de neiging van eene moeder tot haar kind. Niet slechts van het oogenblik af, dat zij het in haren schoot voor het eerst, met naamlooze ontroering voelt leven, is dit haar dierbaarst pand; maar moederlijke drift doet de jeugdige echtgenoote naar een vruchtbaar huwelijk verlangen; alle de moeijelijkheden eener zorgelijke dragt, alle de smarten van een bangen barensnood getroost zij zich blijmoedig, om een eigen kind aan haar hart te drukken, en aan haren boezem te drenken. Hoe vele onthouding, hoe vele gestadige oppassing, hoe vele zorgen en slapelooze nachten heeft zij niet gaarne ten beste, om elk leed van haren lieveling af te weren, deszelfs behoeften te vervullen, deszelfs verlangens vóór te komen, deszelfs ontwikkeling te bevorderen en te voltooijen. Haar kind moge met zwakheid en ligchaamskwalen te worstelen hebben, het is haar daarom slechts te dierbaarder; het moge in uiterlijke voordeelen voor andere kinderen moeten wijken, zij kent het slechts van de zijde zijner beminnelijke hoedanigheden, en met al deszelfs zwakheid en gebrek zou zij het voor geene wereld willen ruilen. Edele aandrift der natuur! edel geschenk van den grooten Schepper der natuur! waardoor op eenmaal en zonder moeite dat gene wordt bereikt, waartoe veelligt het meest redelijk overleg en het diepst besef van verpligting ontoereikende zou zijn. Want in der daad, wanneer wij beschouwen, in welk een staat van volstrekte behoefte en langdurige afhankelijkheid de mensch, in onderscheiding van alle andere dierlijke schepsels, zijnen levensloop aanvangt,

dan mogen wij gerustelijk besluiten: er was niets minder noodig, dan deze onverdoofbare stem der natuur in het regtschapen moederlijk hart, om ons niet reeds op den eersten trap onzes aanwezens aan onherstelbaren ondergang ten prooi te geven.

Maar zou nu dit moederlijk instinct der vrouw, bij de opkweeking van haar jeugdig kind, haar tot een veiligen gids verstrekken, welks leiding zij slechts onbeschroomd hoeft op te volgen, om in het gewigtigst deel harer bestemming gelukkig te slagen? Het is er zoo ver van daan, M.H! dat veeleer de onherstelbaarste nadeelen eener verwaarloosde opvoeding aan geene andere dan deze oorzaak zijn toe te schrijven. Hoe vele eigenzinnige, onbuigzame, heerschzuchtige, onverdraaglijke karakters; hoe vele losbandige, aan alle heerschappij van goede zeden en betamelijkheid moedwillig zich onttrekkende wezens; hoe vele onkundige, eigenwijze, niets beduidende schepsels hebben alleen hun ongeluk, ja hun volstrekt bederf te wijten aan kwalijk bestuurde moederlijke liefde, aan de uitwerkselen van een louter dierlijk instinct, door geene verstandige leiding gewijzigd, door geene zedelijke beginsels veredeld? Hadden zij ijdele, of hardvochtige, met één woord onnatuurlijke moeders gehad; hadden zij in hunne eerste kindsheid door gebrek aan teedere moederzorg gekwijnd, hoe groot ook dit onheil geweest ware, zij zouden veelligt gelukkiger en beter menschen zijn geworden, dan onder het bestuur eener blinde neiging, eener loutere natuurdrift. Maar helaas! zij waren de troetelkinderen hunner ouders; hunne goede hoedanigheden werden tot den hemel verheven; hunne gebreken over het hoofd gezien; hunne kinderlijke

boosheden als blijken van geest en levendigheid toegejuicht; alle hunne wenschen werden vervuld en voorgekomen, hunne grilligheden ingevolgd; aan hunne tranen en geween werd eene onbepaalde heerschappij vergund, en in plaats van gehoorzamen leerden zij gebieden. Neen! dit was het oogmerk des wijzen Scheppers niet, toen Hij den heiligen band heeft vastgestrengeld, die het ouderlijk gevoel aan het geluk der huisgezinnen onverbreekbaar moest verbinden!

Gij denkt misschien, M.H! dat ik mij te lang bij deze enkele bijzonderheid heb opgehouden; maar indien ik door dit voorbeeld u reeds aanmerkelijk heb op den weg gebragt, om over den waren aard der kwalijk bestuurde eigenliefde bepaalder en juister te oordeelen, dan vertrouw ik, dat gij mij van het vermoeden eener ongepaste langwijligheid gereedelijk zult willen ontslaan.

In der daad, gij behoeft u den onmatig, en onbetamelijk eigenlievenden slechts voor te stellen onder het beeld eener dwaze moeder, om u dit kwaad in al deszelfs wijzigingen te kunnen verbeelden. Zijn eigen Ik is voor hem, 't geen voor deze haar eenig kind is, niet zoo zeer het redelijk voorwerp harer hartelijke genegenheid, als wel haar geliefkoosde speelpop, waarvoor alles wat bij en rondom haar is moet wijken en onderdoen; zijne gebreken en kwade hoedanigheden ziet hij even zeer over 't hoofd, als eene moeder, die blind is voor 't geen haar kind in het oog van verstandigen benadeelt. Zijn echter die gebreken van zulk een aard, dat hij ze voor zich zelven niet ontveinzen kan, hij troost zich ligtelijk met de gedachte, dat die van anderen even groot of nog grooter zijn dan de zijne, of wel, dat zij door zijne deugden en voortreffelijk-

heden, waarvan een vergrootend beeld hem steeds voor den geest zweeft, rijkelijk worden opgewogen, terwijl hij tevens, met de meeste behendigheid, aan zijne kwade gezindheden den naam en schijn der daaraan grenzende goede weet te geven; juist gelijk wij dit in de kinderkamers der verwaarloosde opvoeding bijkans dagelijks kunnen bijwonen. In het opvolgen zijner begeerten, wanneer hem daartoe het vermogen slechts niet ontbreekt, is hij wederom de onverstandig toegevende moeder gelijk: en daar deze begeerten, onbepaaldelijk ingewilligd, steeds dwazer, buitensporiger of grilliger worden, is hij dagelijks verpligt nieuwe offers aan zijne zwakheid toe te brengen; tot dat hij eindelijk alles wat rondom hem is voor zich zelven vergeet, niets ziet, noch gevoelt, noch met zijne deelneming verwaardigt, dan zich zelven, of 't geen op hem betrekking heeft; tot dat zijn Ik hem een afgod wordt, wien het hem niet genoeg is zelve te wierooken, maar voor welks altaren hij ook de hulde van anderen durft vorderen!

En behoef ik het onvermijdelijk uitwerksel hiervan wel op te noemen, of gevoelt gij hetzelve? Gelijk de moeder door dwaze liefde haar kind bederft, zoo bederft de mensch, door dwaze eigenliefde, zich zelven. Of kunt gij hen gelukkig rekenen, die in meerder of minder mate gelijken naar het beeld, dat ik u zoo even heb afgeteekend? Zal ik den baatzuchtigen, den trotschen, den verwaanden, den heersch- en staatzuchtigen; zal ik alle de rangen van slagtoffers en slaven der eigenliefde, tot aan den menschenhater toe, als voor uwe oogen doen voorbijgaan, en u al het gebrek aan ware zelfvoldoening, met alle de vernederingen en teleurstellingen, waaraan zij bloot staan, den ruimen

oogst van verdriet en kwelling, dien zij, in plaats van vreugde, inzamelen, met levendige kleuren afschetsen! Neen, M. T! Uw eigen gevoel heeft het u reeds gezegd: het lot van deze is niet te benijden! Ook op een koninklijken troon geplaatst, omringd van duizende slaven, bewierookt door laaghartigheid en vleijerij, is de man, die alleen zich zelven bedoelt, die aan zich zelven opoffert wat hij slechts opofferen kan, die buiten zich in het heelal niets groot of heilig acht, met het uitgestrektst vermogen, om zich te doen gelden en eerbiedigen, niets meer dan een ongelukkige, gefolterd door de onverzadelijkheid zijner begeerten, gekrenkt door ieder wezenlijk of vermeend gebrek aan hulde of eerbied, vernederd door het gevoel zijner wezenlijke onwaarde, en vervolgd door die heilige en onverdoofbare inspraak der natuur, die ons alle waar genot heeft ontzegd, 't geen niet door anderen wordt medegenoten.

Na 't geen ik gezegd heb over de verkeerde eigenliefde, en de overeenkomst derzelve met dwaze moederliefde, zou het mij weinig moeite kosten, om op dezelfde wijze de welbestuurde eigenliefde te vergelijken met het verstandig beleid, waarmede eene waarlijk goede moeder hare innerlijke neiging voor het kind hares boezems, hoezeer in kracht en vurigheid alle hare andere neigingen verre te boven gaande, nogtans zoodanig weet te regelen, dat het wezenlijk geluk van haren lieveling daarvan het zeker gevolg moet zijn; hoe zij, de inwilliging van alle deszelfs begeerten berekenende naar 't geen hem wezenlijk nuttig is, bij de ruime vervulling van alle deszelfs behoeften, bij de gestadige zorg voor deszelfs genoegens en verkwikking, hem nogtans aan opoffering, aan gemis en heilzame te-

leurstelling, aan gehoorzaamheid en betamelijke ondergeschiktheid weet te gewennen, en hare moederlijke betrekking met hare overige pligten in de schoonste overeenstemming weet te brengen; doch ik acht het onnoodig hierover breeder uit te weiden, en kan het veilig aan een iegelijk uwer overlaten, om deze pas begonnen schilderij verder te voltooijen. Liever wil ik beproeven, of het niet mogelijk zij, daar wij gestadig, in hetgeen wij doen of laten zullen, door onze eigenliefde gedreven en aangespoord worden; of het niet mogelijk zij, eenen vasten regel te vinden, wanneer wij aan hare eischen gerustelijk gehoor mogen verleenen, en wanneer wij dezelve met standvastigheid moeten afwijzen: een regel, die ons niet maar met schoon klinkende en veel belovende woorden paait, terwijl zij in de betrachting ons verlegen laat, maar die ons op de juiste hoogte plaatst, van waar wij onzen pligt en ons belang in alle voorkomende gevallen kunnen overzien.

Wat is het kenmerk, M.H! van eene redelijke liefde, in onderscheiding van die dwaze verslingering, die zich vasthecht aan 't geen alleen geschikt is, om door uiterlijken schijn te behagen? Is hetzelve niet daarin gelegen, dat zij gegrondvest is op achting, dat is op de wezenlijke en erkende waardij van het voorwerp, in welks geluk, als met het onze ten naauwste verbonden, wij een opregt en hartelijk belang stellen? De liefde, die wij voor ons zelven koesteren, moet dit zelfde kenmerk van redelijkheid dragen, of zij is onzer onwaardig en voor ons geluk noodlottig; zij moet gegrond zijn op achting voor ons zelven, en daarin alleen haar steunpunt en haar voedsel zoeken. Gelijk wij in onze

vrienden derzelver gebreken van hunne goede en beminnelijke hoedanigheden weten te onderscheiden, zoo moeten wij het ook in ons zelven doen; gelijk wij bij hen de eerste met weerzin, en de laatste alleen met welgevallen beschouwen; zoo moeten we ook in ons zelven alleen het goede beminnen, en voor ons zelven niet verbergen, 't geen ons in onze eigen oogen vernedert, en, 't geen de ware toetssteen der ongeveinsde nederigheid is, het gevoel onzer volkomenheden door dat van onze zwakheden weten te matigen. Met één woord, verstandige eigenliefde moet ons aansporen, om opregte, onpartijdige vrienden van ons zelven te zijn, en om, door het vermeerderen van goede en edele gezindheden, deze zuivere vriendschap aan te vuren. En wanneer wij nu, op deze gronden bouwende, bij iedere daad, bij elk voornemen, waartoe de prikkel der eigenliefde ons aanspoort, de volvoering derzelve toetsen aan de achting, die wij ons zelven verschuldigd zijn, zouden wij dan, voor zoo ver wij nog eenige zedelijke waardij bezitten, geen veiligen maatstaf hebben, om ons doen en laten daarnaar in te rigten?

En hier, M.H! begint het beeld der eigenliefde zich in eene gansch andere gedaante bij mij voor te doen, ja! met de beminnelijkste trekken zich voor mijnen geest te teekenen. Eigenliefde, gegrondvest op achting voor ons zelven, ondersteund door eene getrouwe en onpartijdige beoordeeling van 't geen in ons lof of afkeer waardig is, en die ons gestadig aanspoort om beter en beminnenswaardiger te worden; tot welk eene hoogte zien wij ons opgebeurd, wanneer wij blaken van zulk eene eigenliefde, en dien gloed door geen ander, dan rein en zuiver voedsel onderhouden! Men moge het

trotschheid noemen, het verheven zelf-gevoel van een man, die zich zelven weet te waarderen; die zich te goed acht, om de hand te leenen tot hetgeen slecht en ondeugend is; die zich te groot acht, om zich te vernederen tot hetgeen laag en verachtelijk is; het is een edele trots, gebouwd op den adel onzer menschelijke natuur, en de bron van duizende schoone daden! Die niets van dezen trots gevoelt, die zich zelven niet acht, is ook geene achting van anderen waard; hij moge door laffe vleijerij der grooten, door slaafsche en kruipende afhankelijkheid, door steeds de opgaande zon te aanbidden, of door zich alle middelen tot bereiking zijner oogmerken te veroorloven, eindelijk worden 't geen men in deze wereld groot noemt; hij moge pronken met weidsche titels en voorouderlijke namen: met eereteekenen en ordens-linten, met schepter en diadeem versierd, is en blijft hij beneden de achting van hem, die slechts zijne hulde brengt aan verdiensten en deugd!

Maar keeren wij nu terug, van waar wij zijn uitgegaan; zulk eene eigenliefde, als ik u laatstelijk heb afgeschetst, die uit een betamelijk gevoel van eigen waardij ontstaat, zou deze aan ware, uitgebreide menschlievendheid hinderlijk zijn, of veeleer regtstreeks tot dezelve heenleiden? Wat is het toch, dat de eigenlievende van dezen stempel in zich zelven bemint? Is het niet zijn hooge aanleg tot alles wat goed en groot is, tot steeds vorderende en nimmer eindigende volmaking? Is het niet dat onuitdrukbaar gevoel, dat alles wat schoon en edel is in hem verwekt? Is het niet die verheven zelfvoldoening, die uit de bewustheid ontstaat, van een zegen en wellust der maat-

schappij te zijn? Is het niet, om het met één woord uit te drukken, en in den verheven zin diens woords, zijne *menschelijkheid?* Maar wat is menschlievendheid anders, dan den mensch, afgescheiden van alle voor-oordeelen, van alle uiterlijke vertooningen, onder allerlei behoeften, in alle rangen en standen des levens, dan den mensch in den mensch te beminnen? Voorzeker de eigenliefde, die zich tot lage baatzucht, tot bespottelijke verwaandheid, tot afgoderij met zich zelven, tot alle de bekrompenheid van louter zelf-zoekende bedoelingen vernederd heeft, geeft den doodsteek aan die algemeene en werkzame welwillendheid, die zich uitstrekt tot het geluk van allen: maar hij, die zich zelven eene redelijke liefde toedraagt, op achting gebouwd, en ondersteund door deugdzame beginsels, zulk een *eigenlievende* is tevens de grootste *menschenvriend!*

Redevoering op het kersfeest, *met zang en muziek gevierd in de Hooglandsche kerk te* Leyden, *in den jare* 1796.

De gedachtenis van gewigtige voorvallen, door plegtige bijeenkomsten en feesten te vereeuwigen, is eene gewoonte, bijkans zoo oud als het menschdom, en van welker bestendige voortduring onze redelijke natuur zelve ten waarborge verstrekt. Zoo mogten wij ook in deze dagen, na bijkans achttien eeuwen, het aandenken eener gebeurtenis vereeren, die voor het geluk des geheelen menschelijken geslachts de gewigtigste gevolgen heeft gehad; welker gezegende invloed zich tot aan den afloop der eeuwen zal doen gevoelen; en welker zalige vruchten eerst aan de andere zijde des grafs, in het leven der onsterfelijkheid, in

hare volkomen rijpheid geplukt en genoten zullen worden.

De geboorte van Jezus, den Zoon van Maria, den Zoon des eeuwig levenden Gods, was de stoffe onzer overdenkingen in onze Godsdienstige bijeenkomsten, en in onze huizen en vriendenkringen, de stoffe onzer hartelijke blijdschap, zoo vele wij den naam van dezen Jezus dragen, en op zijne zaligheid hopen. En waartoe zijn wij ook thans, aan deze plaats, en op deze wijze bij elkander, dan om andermaal met onze gedachten, en met de aandoeningen onzer vreugde, terug te keeren naar den aanvang der tijdrekening onzer verlossinge: om door Godgewijde liederen en feestgezangen onze harten te ontvlammen en hemelwaarts te verheffen; om aan Hem, die ons zijnen Zoon geschonken heeft, en aan onzen Verlosser, die om onzentwil in het vleesch is verschenen, de eere en hulde en dankzegging toe te brengen!

Waarlijk, Christenen! Zoo wij ons immer opgewekt, en als van God zelven verpligt en geroepen voelden, om door zang en muziek onzen Schepper te verheerlijken, het is op dit feest der geboorte van onzen Heiland, toen zelfs zalige troongeesten het gewest der heerlijkheid verlieten, om op deze nederige aarde liederen des gejuichs en der verrukking aan te stemmen.

En wij, Christenen, voor wie deze Jezus in het vleesch verscheen, wier Broeder en natuurgenoot hij wierd, zon onze zang bij het lied der engelen verstommen, en wij niet ook, op onze wijze, en op nederiger toonen, heerlijkheid geven aan onzen Zaligmaker? Ach! hadden wij Sions gewijde tempelmuziek, en het goddelijk kunstvermogen van Israëls geliefden zanger, hoe

zouden onze voorhoven weêrgalmen van feestgejuich, en de Heilige, die onder de lofgezangen Israëls woonde, zou ook op ons met welgevallen nederzien! Edele zang en toonkunst, hoe verrukkend streelt gij het hart! Hoe verhoogt gij elke betamelijke vreugde! Hoe menigmaal hebt gij het bedrukt gemoed, dat naar troost smachtte, door uwen balsem gelenigd! Hoe gezegend is uw invloed, om den verflaauwenden Godsdienst-ijver te ondersteunen en op nieuw te ontvlammen! Hoe magtig grijpt gij de ziel aan, en voert haar, in hemelsche gewaarwordingen, tot voor den troon van haren Schepper! Wie u veracht, of van den Godsdienst verwijderen wil, hoe weinig kent hij de behoeften van den eindigen sterveling; ja hoe zeer schijnt zich zijne vermetele wijsheid boven de wijsheid en het woord van God te verheffen! Neen, Christenen! de arbeid, dien gij besteedt, de aanmoediging, die gij verleent, om aan een groot en gewigtig doel mede te werken, om eenmaal den openbaren eerdienst door geschikter gezang en waardiger muziek te verheffen, zullen niet overtollig zijn, noch altijd hare vruchten missen. Welaan dan, dat ons hart zich vereenige met de stem der Godgewijde liederen, en ook in dit uur zal de Heilige Israëls onder onze lofgezangen wonen!

Doch, opdat onze gewaarwordingen, door zang en muziek opgewekt, niet louter zinnelijk, opdat zij niet te veel aan een aandoenlijk ligchaamsgestel, en te weinig aan het redelijk besef onzer voorregten, haar

oorsprong en levendigheid verschuldigd mogen zijn, vereenigen wij met dezelve eene ernstige en nuttige overdenking; laten wij een poos het snarenspel, en de stem der zangers en zangeressen afwisselen, om de gebeurtenis, die wij feestelijk vieren, die ons in deze dagen gepredikt is, in haren aard en gevolgen, ons in weinige bijzonderheden voor den geest te brengen.

Buiten twijfel, Christenen, heeft nimmer het wereldrond eene zoo gewigtige gebeurtenis aanschouwd, als de geboorte van Jezus was, en geene, welker gevolgen zich uitbreidden tot zulk eene onmetelijke uitgestrektheid. Welke helden immer, of in den vloek des Allerhoogsten, of tot een zegen voor het menschdom, het daglicht zagen, en hunne geboortedagen door hunne daden vereeuwigden; alles wat zij in hunnen ganschen levensloop verrigteden, kan in geene vergelijking komen bij hetgeen door Jezus is tot stand gebragt. Al het licht, door de wijzen van alle eeuwen en geslachten verspreid, is enkel schemering en nevel, bij den helderen gloed van kennis, waarmeê het gansche menschdom door dezen Jezus is bestraald; en welke verbazende omwendingen menigmaal de gedaante der volken en der aarde hebben doen veranderen, zij verdwijnen alle, in duurzaamheid, in uitgestrektheid, in grootheid en waardij bij die eene, die door Jezus leer, en leven, en dood, in het hart van Palestina gewrocht, tot aan de vier hoeken der wereld zich heeft voortgeplant; en nog steeds voortdurende, steeds werkzaam in stilte en majesteit, steeds ingeweven in alle de groote plans der Goddelijke Voorzienigheid, nimmer eindigen zal, dan wanneer het gansche menschdom tot denzelfden God en Vader aller menschen zal verzameld zijn, en alle

knieën zich voor Jezus zullen buigen, en alle tongen zijnen naam zullen belijden!

Aanschouwt de rookende puinen van Sions stad en tempel, de gansche stroomen bloeds aldaar vergoten; een volk, weleer de oogappel der Voorzienigheid, verworpen, vervolgd, verstrooid, balling over den ganschen aardbodem! En waaruit zult gij dit verschijnsel der Goddelijke regering verklaren, zoo gij de komst van Jezus in het vleesch uit het oog verliest? Waar zijn de trotsche tempels der afgoden, door de magt en staatkunde der dwingelanden gesticht, door den ijzeren arm van bijgeloof en onkunde onderschraagd, en door alle de vonden van priesterlist met een onwinbaar bolwerk omringd? De tempels zijn ingestort, het vuur der altaren is uitgebluscht, de beelden der afgoden liggen als magtelooze Dagons ter aarde; zonder kracht en zonder arm zijn zij geveld, en de aanvang van haren val dagteekent van de verschijning van Jezus op de wereld!

Aanschouwt den Christelijken Godsdienst, veracht in zijnen oorsprong, klein in zijne beginselen, niet ondersteund door menschelijk geweld, niet vleijend voor menschelijk aanzien, niet geruststellend, maar verschrikkelijk voor den booswicht; een Godsdienst, die alle driften bedwingt, zwakheden zelfs veroordeelt, en geen troost heeft, dan voor den boetvaardigen en ongelukkigen! Een Godsdienst, aandruischende tegen de heiligste vooroordeelen; die, onder den naam van heiligheid, het hoogste toppunt vordert van menschelijke deugd, en gebouwd is op het onwankelbaar geloof aan een toekomstig leven, aan de regtvaardige straf van den ondeugenden, en de genadige belooning van den

goeden! Was het mogelijk, dat zulk een Godsdienst aan de afgoderij den doodsteek zou geven, en, op enkele overtuiging gevestigd, in weêrwil van vooroordeel, heerschzucht en geweld, in het aanzien van schavotten en brandstapels, de geheele wereld zou vermeesteren? Wie was dan de Goddelijke Leeraar, die de waarheid in zulk een onbeneveld, schitterend, onweêrstaanbaar licht wist te plaatsen, en op zulke gronden te bouwen, die door de vereenigde magt van alle de dwingelanden der aarde, en door alle de verkeerdheden van het menschelijk hart zelve, niet waren omver te rukken? Het was Jezus, voor achttien eeuwen te Bethlehem geboren, die het leven en de onsterfelijkheid heeft in het licht gesteld; die het regt Gods zegepralend heeft aan den dag gelegd; en in zijn eigen dierbaar bloed, als in een onvergankelijk ciment, zijne hemelsche leer heeft gegrond!

Jezus, de insteller van onzen Godsdienst! een eertitel, die de hoogste aanspraken op onze dankbaarheid, op ons eerbiedigst en teederst aandenken in zich sluit! Jezus, het voorwerp van onzen Godsdienst zelve, van ons geloof, van onze hoop en aanbidding! Hij, die de gelukzaligheid ons niet slechts heeft aangekondigd, maar zelve de oorzaak en uitdeeler is van alle geluk! Jezus, de onbeperkte Beheerscher van het onmetelijk rijk der waarheid en der deugd, de toekomstige Regter van levenden en dooden, de eigen Zoon des eeuwigen Gods! Deze verheven persoon verscheen op de wereld, om onzentwil, als onze vriend en broeder, om onze boeijen te slaken, en ten koste van zijn bloed ons te verlossen en te zaligen! En wij zouden den dag zijner geboorte niet zegenen, als den dageraad onzes

heils? Lof en dank zij U toegebragt, o onze God! Lof en dank aan U, o onze Verlosser! Onze harten vloeijen over van dankbare verrukking, onze monden van de verheffing uwer grootheid en uwer liefde! Neemt onze offers aan! Dat ze op de stem des gejuichs, die door onze voorhoven weêrgalmt, gedragen worden tot voor den troon der eeuwige ontferming!

Gelijk er geene gebeurtenis immer heeft plaats gehad, zoo groot en gewigtig in haren aard en gevolgen, als de komst van Jezus in het vleesch, zoo kennen wij er geene, die van zulke treffende omstandigheden vergezeld ging, en zoo duidelijk de kenmerken van den hoogen gang der Voorzienigheid met zich bragt, als de geboorte van Jezus te Betlehem. Ik zal de merkwaardige bijzonderheden hieromtrent, die gij in deze dagen uit den mond uwer leeraren hebt opgezameld, niet herhalen, maar tot weinige en algemeene bemerkingen mijne rede bepalen.

Jezus wordt te Betlehem geboren, en niemand merkt het op: de stille nacht schijnt zijn jeugdig aanwezen met zijne vleugelen te dekken. Het gewoel en de verwarring des anderen daags, die ieders hart vervult met zijne eigen aangelegenheden, duldt niet, dat men naar de geboorte eens kinds navraag doe. De gezegende moeder ondervindt niet die inschikkelijkheid, door het menschelijk gevoel aan haren eerwaardigen toestand verschuldigd, en naauwelijks verleent men haar den noodwendigsten bijstand. Verlaten, zoo het scheen, van

God en menschen, baart zij haren eerstgeboornen, en hare peinzende ziel, in overleggingen verzonken, vraagt zich zelve twijfelmoedig af: Is dit de geboorte van Davids Zoon en Israëls Koning? Dit verschijnsel moge vreemd voorkomen, het is nogtans in het gansche plan des Albestuurs als ingeweven. Waar zag men niet menigwerf de ware grootheid veracht, miskend, verlaten; terwijl het gedruisch der menigte zich voegt aan de zijde der blinkende nietigheid? Terwijl de gelukkige booswicht bewonderd, geëerd en aangebeden wordt, leeft de zegen des menschdoms in duisternis, en sterft in vergetelheid!

Maar, Christenen, terwijl op deze aarde niemand acht geeft op de geboorte van Jezus, wordt het feest derzelve in de hemelen gevierd. Engelen dalen uit hooger gewesten neder; Betlehems valleijen schitteren van hemelsch licht; juichende reijen van zalige geesten geven eer en grootheid aan hunnen God, galmen vrede toe aan de aarde, en verheffen het oneindig welbehagen, waarmeê de Vader der menschen, in dezen Jezus, zijne kinderen omvangt. Welk een schouwspel! Zoo veel goddelijker, naar mate het sterker afsteekt tegen de geringe bemoeijingen der stervelingen! Zoo ziet men den wijzen, eenzaam en nederig aan de voltooijing van Gods plans arbeiden; den edelen menschenvriend, in stilte en ongekend weldadigheid, troost en ondersteuning uitdeelen: de nietswaardige gaat hen met een honenden glimlach voorbij; maar de liefde en gunst van God omringen hen; het Alziend oog slaat hen met welgevallen gade, en de Engel des Heeren legert zich rondom hen, en schrijft hunne namen, onuitwischbaar, in het boek der genadige vergelding!

Doch, wat hooren wij? de boodschap van des Verlossers geboorte wordt door een Hemelschen gezant aan menschen aangekondigd: en aan wie? aan Herodes of zijne grooten? aan den Hoogepriester en den raad der Joden? Neen! maar aan herders, geringe daglooners, die voor een sober gewin de guurheid des nachts verdroegen, om de kudde hunner Heeren te bewaken; arme, verachte schepsels, maar tevens eenvoudige en vrome Israëliten, door de verleidingen der wereld niet bedorven, en voor wie het Euangelium van des Messias geboorte waarlijk eene belangrijke, eene blijde en troostvolle boodschap was. Zoo behoeven wij dus ook niet te vragen, waarom aan hen, meer dan aan alle anderen, dit heil werd verkondigd? Nederige Jezus! hoe vreemd zou uw Euangelium, de boodschap van de geboorte eens Konings, die met doeken omwonden in eene kribbe lag; hoe vreemd zou die geklonken hebben in de gewelven van een trotsch paleis! Hoe zouden de grooten der aarde zulk een armen Zaligmaker bespot en verworpen hebben! Laten wij hunne vergankelijke grootheid en luister Lun niet benijden! Wat zijn die in de oogen van God, dan een verachtelijk niets? De Engel der vertroosting gaat hunne woningen, de gestichten des hoogmoeds voorbij, terwijl hij in het open veld, aan geringe herders, de geboorte van hunnen Heiland verkondigt. Beminnelijk daarentegen is die eenvoudigheid van ziel, die geen denkbeeld heeft van den dwazen waan der stervelingen; die, onopgemerkt van de geheele wereld slechts haar pligt betracht, en haren God dient in nederigheid des harten. Zij is de erfelijke deelgenoote van Gods gunst, en een waardiger schouwspel voor zijn alziend oog,

dan duizend vorsten, die in hunne onbezonnen dwaasheid elkander vernielen! Het Euangelium der zaligheid zal eeuwig eene ongerijmdheid blijven voor den aangebeden en toegejuichten wereldling, terwijl, ver van het oog der menschen vervreemd, eene stille, edele ziel, voor het aangezigt van God, daaruit stroomen schept van troost en blijdschap.

Eindelijk, indien er immer eene gebeurtenis plaats had, waaruit ten duidelijkste blijken kon, dat de dwaze onderscheidingen der stervelingen bij God niet gelden; dat de ware grootheid des menschen niet in uiterlijke vertooning, maar alleen in wezenlijke, innerlijke waardij bestaat, het is de geboorte van Jezus, die in onuitwischbare trekken, het eerwaardig opschrift: *de adeldom der armoede!* als op het voorhoofd draagt. Ik spreek niet van die schandelijke armoede, die uit misdaad geboren, door luiheid opgekweekt, en door de diepste vernedering van vrijwillige ellende voltooid wordt; maar van die eerlijke behoefte, die door onafgebroken arbeid naauwelijks het schamele brood zich gewinnen kan, en van alle verkwikkingen des levens niets meer dan de namen kent. Hoe menigmaal acht zich de brave arme van God vergeten, uitgesloten van Gods zorg en liefde, waarvan alle de schatten alleen voor den rijken en magtigen schijnen open te staan! Hij ga naar Betlehem; hij zie daar het kind eener arme moeder, de verloofde van een eerlijken handwerksman; in een stal, in eene kribbe, met schamele doeken naauwelijks bedekt en omwonden! En dit kind is Jezus, Gods eigen en geliefde Zoon, het hoofd des ganschen menschdoms, bestemd om éénmaal door de geheele wereld geëerbiedigd en aangebeden te worden! Kunt gij twij-

felen, Christenen, al werd het u niet uitdrukkelijk bevestigd, dat God het arme en bij de wereld verachte heeft uitverkoren? Welk een afgrijzen verdient de vermetele trotschaard, die om een handvol geleend goud, waarvan hij éénmaal zulk eene zware verantwoording zal moeten afleggen, op de eerlijke armoede met versmading durft nederzien, of de smeekende behoefte voor het hoofd stooten! Doch wenden wij het oog van dit vernederend schouwspel! Kunt gij twijfelen, Christenen, gij, die den adel van Jezus armoede beseft, of het feestlied zijner geboorte Hem minder gevallig zal zijn, omdat het uit den mond van hen, die aan uwe zorg en milddadigheid hun eerlijk bestaan voor nu en het toekomende te danken hebben, uit den mond der behoeftigen tot Hem is opgezongen?(*) Neen voorwaar! indien er iets is, dat de waardij van dit feestlijk uur, in het oog, niet van den dwazen, bevooroordeelden, maar van den regtschapen menschenvriend en vriend van Jezus verhoogen kan, het is dit! want ook tot de nederige kribbe des Heilands werden geene anderen toegelaten, dan die het kleed der behoefte droegen.

Neen! de Almagtige berekent niet de hulde, die Hem wordt toegebragt, naar het uiterlijk aanzien der genen, die zich voor Hem buigen, maar alleen naar de zuiverheid van het hart en de opregtheid der gezindheden. En nu, Toehoorders! wie gij ook zijn meugt, zijn niet uwe harten brandende in u, om aan Hem, die om uwentwil arm werd, daar hij rijk was, die voor u den smaad der menschen en den bittersten

(*) Het koorgezang werd door enkel weeskinderen uitgevoerd.

dood verdroeg; om u te troosten en te verblijden; om u rijkdom en leven te schenken; om u met alle uwe verkeerdheden en uwe duizende misdaden, nogtans het uitzigt eener eeuwige gelukzaligheid te openen; om aan Hem, die nu verheerlijkt aan de regterhand zijns Vaders, de Koning en Oppergebieder der gansche wereld is, en éénmaal zal wederkomen om levenden en dooden te oordeelen; om aan den eeuwig geprezen Jezus, op het feest zijner geboorte, uwen dank toe te stamelen, uwen lof uit te galmen, en uw gansche hart aan Hem toe te wijden! Welaan! dat uwe heilige overdenkingen, dat de teederste aandoeningen uwer getroffen zielen zich vereenigen met de stem der zingende reijen, en op de vleugelen des gezangs gedragen worden voor uwen God en Verlosser!

Juicht dan den Heer met blijde galmen,
Gij, Jezus dienaars, juicht van vreugd!
Zingt vrolijk in verheven psalmen
Het heil, dat de aarde in 'trond verheugt!
Doe bij uw harp de lied'ren hooren,
Uw juichstem geef den Heere dank;
Laat klinken door uw tempelkoren
Trompetten en bazuingeklank.
Dat 'sHeeren huis van vreugde druische,
Voor Isrels grooten Opperheer;
De zee met hare volheid bruise,
De gansche wereld geef Hem eer!

Aanspraak ter gelegenheid eener godsdienstige zangoefening, *gehouden te* Leyden, *ten behoeve der ongelukkigen door den watersnood des winters van het jaar* 1809.

> ‘DAT DEZE ONZE GODSDIENSTIGE ZANGOEFENING MET DEN ZEGEN VAN U, DEN GROOTEN EN GOEDERTIERENEN GOD, BEKROOND WORDE, EN ALZOO DIT OFFER VAN MENSCHLIEVENDHEID EN MEDEDOOGEN U OM JEZUS CHRISTUS WIL WELGEVALLIG ZIJ, AMEN!’

Wanneer wij, M. T! getuigen zijn van zulke treffende gebeurtenissen, als waarvan in den jongst verloopen tijd, gedurende vele achtereen volgende dagen, de berigten tot onze ooren kwamen en onze harten deden bloeden: wanneer wij, doordrongen van de gedachten, die daarbij in ons oprijzen, het oog vestigen op ons

menschelijk lot, en de mogelijkheid berekenen van alle de rampen en jammeren, die ons of de onzen kunnen te beurt vallen, en die op éénmaal een einde kunnen maken aan ons dierbaarst levensgenot; welk een akelig en ontrustend verschiet opent zich dan voor onzen geest; hoe zien wij, althans indien wij bedachtzaam en nadenkende zijn; hoe zien wij angstig om naar verzekering, dat wij, op deze zee vol klippen, niet enkel aan de genade der winden en golven zijn ten prooi gelaten, maar, vertrouwende op hooger toeverzigt, veilig en gerust het hoofd kunnen nederleggen! Dank zij onzen gezegenden Godsdienst, wij behoeven naar deze verzekering niet vruchteloos om te zien: wij weten, dat er eene Voorzienigheid is, die de gansche wereld bestuurt: wij weten, dat de Opperregeerder der wereld de Vader en Vriend der menschen is: wij weten eindelijk, indien de zachtheid en liefderijkheid van zijn bestuur ons niet op elk oogenblik in de oogen stralen, dat de reden daarvan alleen in zijne oneindige verhevenheid, en in den grootschen omvang zijner weldadige bedoelingen gelegen is.

Het zijn deze drie stukken, welker overdenking in deze dagen zoo gepast en pligtmatig is; het zijn deze, welke den voornamen inhoud uitmaken der liederen, die gij ter eer van God zult hooren aanheffen, en ook zelve mede zult uitgalmen; het zijn dan ook deze, die ik gekozen heb tot de stoffe der korte aanspraken, waarmede ik het muziek der koorgezangen, en ook uw lof-gejuich, herhaalde reizen wenschte af te wisselen.

Onder de redeneringen, die men somtijds door waanwijze menschen tegen het bestaan eener Voorzienigheid hoort aanvoeren, is het geene der onaanmerkelijkste of minst schijnbare, die men ontleent uit de verwoestingen, waaraan de gansche geschapen natuur schijnt bloot te staan. Hoe, zegt men, eene natuur, die zich zelve vernielt en vernietigt, zou die het werk zijn, en het grondgebied der heerschappij van eenen wijzen en magtigen Opperbestuurder? Waar het vuur, woelende in de ingewanden der aarde, of door den mond der bergen uitgebraakt, steden en vlekken tot puinhoopen omkeert, bloeijende landouwen door stroomen gloeds verzwelgt, of onder de asschen begraaft; waar de sneeuwklomp, ter bergen afgerold, de vreedzame bewoners der onschuldigste streken jammerlijk doet omkomen; waar storm en hagelslag den braven, nijveren landman van de vrucht zijns arbeids berooft, en uit het midden des overvloeds hongersnood schept; waar verschrikkelijke regenplassen de rivieren buiten hare boorden doen zwellen, dijk en dammen beuken en verbrijzelen, om vereenigd met orkanen en krakende ijsschotsen, duizend huisgezinnen in rouw te dompelen, duizend bloeijende huisgezinnen tot den bedelstaf te vernederen! Is dit wijsheid? is dit oppermagt? is dit bestuur der wereld?....Zwijgt, vermetelen! die geen gevoel hebt van de waardij der weldaad, dat gij tot op dit oogenblik bestaat! Hoe! de natuur heeft de zaden harer vernietiging in zich besloten, en zij wordt echter niet vernietigd? Het vuur, waarmeê de schoot der aarde bezwangerd is, zou door éénen schok hare gansche oppervlakte tot één éénig graf kunnen maken, en wij wonen echter sedert eeuwen veilig bo-

ven dien gapenden afgrond? Hagel en onweder kunnen al het gewas verderven, en onze akkers geven ons echter nooddruft en overvloed? Ons Vaderland had reeds, van deszelfs oorsprong af, de prooi der losgelaten vloeden kunnen zijn, en het is slechts nu en dan, bij gedeelten, voor een tijd, met herstelbare schade overstroomd? Gewis er moet eene Voorzienigheid zijn! want zonder haar kon een aardbol, door tegenstrijdige krachten geslingerd, met rustelooze woede geslingerd, geen zestig eeuwen voortduren; noch een land, gelijk het onze, door de nijverheid zijner ingezetenen geschapen, gedurende zoo vele honderden jaren, zee en rivieren ten trots, het hoofd uit de baren opheffen! Zoo hooren wij ook den Dichter des prachtigen 93sten Psalms zingen:

> Jehova regeert!
> Majesteit is het kleed, het praalkleed van Jehova,
> Magt is zijn gordel!
> Zoo staat het aardrijk vast en zal niet wankelen!
> Uw troon staat vast van 's werelds aanbegin,
> Gij zelf van eeuwigheid!
> De rivieren verheffen, Jehova!
> De rivieren verheffen haar stemmen,
> De rivieren verheffen haar stuivende golven:
> Magtiger dan het buldren des grooten Oceaans,
> Magtiger dan de baren der zee,
> Is Jehova, heerlijk en verheven!

Ja! Jehova regeert! een wijs magtig Opperbestuur regelt den loop der gansche wereld, regelt het lot zijner redelijke schepselen! Jehova regeert! wij behoeven

dan niet te sidderen bij het vooruitzigt in het toekomende, schoon wij niet weten, met hoeveel onheil het voor ons bezwangerd is. Jehova regeert! wij behoeven dan niet te wanhopen, hoe donker het rondom ons geschapen is. Jehova, die tot nu toe geregeerd en ons lot geregeld heeft, zal blijven regeren en ons lot blijven regelen; wat ons ook te beurt valle, het zal ons van zijne hand overkomen, wijsheid zal er het kenmerk van wezen, en hoe het ook nu voor ons gezigt schemere, éénmaal zal ons opgehelderd oog dien verheven stempel op hetzelve gedrukt zien! Komt, hooren wij met eerbiedige harten den lof der eeuwige Voorzienigheid zingen.

Hij, die ons lot bestuurt, is de Almagtige en alleen Wijze! Welk redelijk schepsel kan in deze waarheid niet berusten? Willekeur alleen, of de dwang van een blind noodlot, brengt ons hart in oproer, maar de gedachte aan een verstandig en doelmatig bestuur, doet straks dien storm bedaren! Om echter dien troost der Voorzienigheid te smaken, dien wij in de wisselvalligheden en onheilen dezes levens behoeven, moeten wij meer weten, dan dit; moeten wij weten, dat Hij, die de wereld regeert, de Vader en Vriend der menschen is; de Vader en Vriend zelfs van hen, die gebukt gaan onder het gewigt der menschelijke jammeren. Het is thans de tijd niet, om deze waarheid of te bewijzen, of van de uitzonderingen te spreken, waaraan hare toepassing mogt onderhevig zijn. Heb ik u ook niet reeds

het grootste bewijs voor die waarheid doen gevoelen? Hij die magtig is, en wijs in oneindige mate, kan Hij anders dan de hoogste Liefde zijn? kan Hij door andere of onedeler beweegredenen gedrongen worden, dan het geluk van alles, dat Hij gelukkig kan maken? Of begeert gij een grooter bewijs dier liefde, dan de instandhouding der gansche natuur? Dat Hij tot de opgeruide golven zegt: verder niet! Dat Hij de winden en stormen breidelt, den gloed, die onder ons blaakt, gekerkerd houdt, en dat ons, dat uw en mijn leven, door zoo vele duizende gevaren omringd; ons leven, dat toch niet meer is, dan deze ligte ademtogt, die elk oogenblik ons ontglippen kan, om nimmer weder te keeren; dat ons leven gedurende dagen, maanden, jaren, behoed blijft voor het verderf, dat rondom ons woedt! O eindelooze grootheid der gedurige, onvermoeide bewaring van onzen God, door eene aaneenschakeling van wonderen, waarvoor het verstand met verbazing stilstaat! En zou dan ons geloof aan Gods vaderlijke, meer dan vaderlijke zorg voor het menschdom aan het wankelen gebragt worden, door de beschouwing of ervarenis van buitengewone rampen, die ons Vaderland, die ons of onze broederen treffen! Zou het dit bij ons, Leydenaren, die slechts twee jaren geleden in de akeligste, diepste rouw werden gedompeld, en die nu reeds, na twee jaren tijdsverloop, daar onze wonden nog bloeden, van den balsem der Goddelijke vertroosting, in dezelve gestort, van de verzachting onzes leeds, en van het herstel onzer verwoestingen met bewogen harten, met dankbare lippen spreken kunnen! 't Is waar, God ontnam in deze dagen, aan velen onzer dierbare Landgenooten, gelijk onlangs aan

velen der onzen, het leven: maar Hij ontnam het aan geene onsterfelijken; hij ontnam het aan hen, die van hunne geboorte af reeds ter dood gewijd waren, en elken dag, ieder uur, hunne oproeping te wachten hadden! Hij benam hun en ons bezittingen, dierbare panden, die wij gaarne met al ons bloed hadden willen terug koopen: maar Hij is magtig, om al ons gemis duizendvoudig te vergoeden; en de stem des mededogens, die Hij voor ons heeft opgewekt, die Hij ook nu voor onze Landgenooten opwekt, wat is die anders, dan de stem zijner eigen Goddelijke liefde in menschenharten; dan het onwraakbaarst bewijs, dat Hij de ongelukkigen niet vergeet! Heft uwe oogen op, en ziet rondom u zoo vele gelukkige vaders, moeders, echtgenooten en kinderen, in duizendvoudige betrekkingen; geredden uit kommer en doodsgevaren, verblijden door de uitkomsten van Gods raad, bemoedigden, vertroosten en hopenden! En zoo dit niet genoeg is, om u de liefderijkheid van Gods bestel te doen erkennen, verliest u dan in die peillooze diepte van genade en ontferming, waarmeê het volzalig Opperwezen aan het schuldig menschdom verlossing in zijnen Zoon heeft toegedacht, en na het doorworstelen van weinig leeds, aan allen eeuwige storelooze vreugde schenken wil! Hoe zalig is dan ons lot zulk een Vader in de hemelen te hebben! Brengen wij juichende Hem onzen dank daarvoor toe, en volgen wij met onze harten de stem der zangers en zangeressen!

God, onze Vader? Hij, de hooge en verhevene, die in de eeuwigheid woont, wien geen tempel met handen gemaakt, wien de hemel, ja! de hemel der hemelen niet omvatten kan! En deze is het, wiens eigen Woord van Hem getuigt: *gelijk een vader zich ontfermt over de kinderen*, *zoo ontfermt zich de Heer over elk die Hem vreest:* welk eene gedachte! KAN OOK EEN MOEDER HAREN ZUIGELING VERGETEN, DAT ZIJ ZICH NIET ONTFERMEN ZOU OVER HET KIND HARES BOEZEMS? DE MOEDER VERGETE HAAR KIND, NOG VERGEET IK U NIET, ZOO SPREEKT JEHOVA! Is dit de taal van Hem, die gezeten is boven den kloot der aarde; bij wien alle volken zijn, gelijk een druppel aan den emmer, als een stofjen aan de weegschaal? Welk eene nederbuigende goedheid, die alleen in den Oneindigen vallen kan! Maar beminnen wij dan ook dien Hemelschen Vader met eerbied en ontzag! Ootmoedige onderwerping aan zijnen wil zij het kenmerk onzer kinderlijke liefde! Als ramp op ramp ons Vaderland of onze huisgezinnen drukt; als droefheid zonder verademing ons nederbuigt, en de bittere kelk des tegenspoeds niet van ons voorbijgaat; ook dan zeggen wij, dan juichen wij, schoon met doorboorde harten, God regeert, God onze Hemelsche Vader regeert! Maar zijne wegen zijn niet gelijk onze wegen, zijne gedachten zijn niet gelijk onze gedachten! Gelijk de hemel hoog is boven de aarde, zoo zijn ook zijne wegen hoog boven onze wegen, en zijne gedachten boven onze gedachten! Zouden wij, schepsels van gisteren, die bloeijen en verwelken gelijk het gras der daken, zouden wij de bedoelingen des Oneindigen kunnen peilen? Wat weldaad of straf, wat zegen of vloek is voor volken of huisgezinnen, met ons verstand door-

gronden? Ons doorzigt heeft maanden, jaren, menschen-leeftijden tot zijne grenzen; en geene eeuwen omvatten de ontwikkeling van de oogmerken des Almagtigen! Onze gezigtskring stuit aan het graf, de eindpaal aller wereldsche verwachtingen, en daar eerst nadert Gods plan tot zijne rijpheid! Schepsels, die voor de eeuwigheid bestaat, zou God uw Hemelsche Vader zijn, indien Hij alleen uwe tijdelijke belangen op het hart droeg? Schepsels, die voor de eeuwigheid bestaat, wat zou uw lijden zijn, indien uw hart, uw oog steeds was, waar uw schat, uw hoogste goed verborgen ligt! Schepsels, die voor de eeuwigheid bestaat, wilt gij Gods voetstappen in de donkerheid des heiligdoms naoogen, en weten, van waar zij uitgingen, waar zij henenloopen? Wacht dan, tot dat de tijd der ontknooping van alle raadselen daar zal zijn! Of wilt gij het, schuiven wij dan den voorhang weg, die de zienlijke wereld van de onzienlijke scheidt; wat ziet gij daar, kinderen en vrienden van God! Wat zegt gij....Was dit onze weg door dit leven, die ons zoo kronkelig en oneffen toescheen, en zonder welken wij misschien de hemelstad waren misgewandeld? Waren dit die rampen, die ons zoo vele zuchten afpersten, en zonder welke wij misschien onze dierbaarste vreugde nimmer zouden gesmaakt hebben? Zijn dit onze gebeden, die wij onverhoord waanden, en waarop God ons meer heeft geschonken, dan wij durfden begeeren? Zijn dit onze tranen, die God vergaderd heeft in zijne flesschen? Zijn dit onze geliefde panden, die wij ons ontrukt achtten, en die God onder zijn eigen toezigt voor ons bewaarde? Zijn dit....doch staren wij niet langer op dit glansrijk licht, dat onze sterfelijke oogen schemeren

doet. Dat de stem der zang-choralen de mijne vervange, en met hunnen lof ook de onze tot den troon der eeuwige Voorzienigheid opstijge!

‘Opperste Bestuurder der Wereld! Vader der menschen door Jezus Christus uwen Zoon! Onbegrijpelijk, heerlijk Opperwezen! Wij danken U, dat wij U aanbidden en loven mogten. Uw lof wone in onze harten; liefde tot U beziele onze daden; onderwerping aan U bevredige ons in alles met uwen wijzen wil! Neem de offers van ons mededoogen met onze bedrukte landgenooten in welgevallen aan; troost hen door uwen vrede in hunne harten! herstel, zoo veel het zijn kan, hunne geleden verliezen! Wend dergelijke rampen van ons Vaderland genadig af, en het behage U daartoe menschen-doorzigt, menschen-kracht, en opofferingen te bezigen! Zegen ons en de onzen, in alle onze betrekkingen, en verblijd ons naar de mate der dagen, waarin gij ons verdrukt hebt! Wees ons allen een toevlugt in den nood, een redder in gevaren, de God der blijdschap onzer verheuging, de rotssteen van ons vertrouwen en ons deel in eeuwigheid, om Jezus wil. AMEN!’

Lofrede op den hoogedelen gestrengen heer Mr. Johan Adriaan van de Perre,
Heer van Nieuwerve en Welsinge, Oud-Representant van Z.D.H. den Prins Erfstadhouder als eersten Edelen van Zeeland enz. enz. enz.

***Uitgesproken in de Vergadering des Middelburgschen Departements van het Zeeuwsche Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen*, *den* 26sten *November* 1790.**

Wel edele, zeer geleerde heeren!

Ofschoon ik het gewigt gevoele van het werk, dat gij mij hebt opgedragen, en 't welk ik in dit uur moet volbrengen: ja schoon ik het altijd voor eene uiterste poging des menschelijken verstands heb gehouden, de deugd naar waarde te verheffen, en, in den naam eener verlichte Maatschappij, die geheiligde schatting van hulde en erkentenis te betalen, die zij aan de verdiensten en aan de asch van groote mannen zoo onbetwistbaar verschuldigd is: ofschoon ik thans, misschien meer

dan ooit, het gebrekkige mijner oefening en de bekrompenheid mijner vermogens beseffe, om aan uw oogmerk, en veelligt ook aan uwe verwachting te beantwoorden; nogtans kan ik u de aandoening mijner dankbaarheid, en de inwendige voldoening mijnes harten niet verbergen, dat gij mij tot de volbrenging van een pligt hebt geroepen, dien ik niet anders, dan als een dierbaren lijkpligt voor eenen afgestorven weldoener kan aanmerken. Hoe weinig mag het der dankbare vriendschap gebeuren, de gedachtenis van een edelen, aan haar hart ontrukten vriend, anders dan in de eenzaamheid, te betreuren, of een openbaar gedenkteeken van hare gevoelens op te rigten! 't Geen de bewustheid mijner al te geringe talenten mij zou belet hebben, hebt gij, door uwe eenstemmige verkiezing, mij tot een wet en verpligting gemaakt; en 't geen ik vurig verlangde, maar 't geen een ontijdige schroom voor de valsche en ongevoelige kieschheid der wereld mij misschien altijd zou verhinderd hebben, hebt Gij, M.H! door uw gezag gewettigd. Gij allen kent de betrekking tot den waardigen VAN DE PERRE, waarin zijne edelmoedige vriendschap mij geplaatst had: gij weet hoe moedig ik steeds op dezelve geweest ben, en hoe zij mijn geheele hart vervulde; en nogtans hebt gij zijne lofspraak *van mij* begeerd; ja daarom alleen hebt gij mij boven andere mannen, aan wie andere dit werk oneindig beter ware toevertrouwd geweest, kunnen verkiezen, omdat gij eene lofrede begeerdet, die als uit de diepste bron des gevoels geweld was: omdat gij niet alleen uwen eerbied voor de nagedachtenis uwes vriends, maar tevens de gevoelens uwer ongeveinsde genegenheid, als door mijnen mond, wildet uitstorten.

En waarom zou deze naauwe betrekking mij verhinderen, om aan uw oogmerk, naar mijn vermogen, te voldoen? Vertrouwt men dan den vriend van eenen waardigen man zoo weinig groote gevoelens toe, dat hij deszelfs nagedachtenis door vleijerij zou kunnen onteeren? Of zou de taal des harten, schoon door dankbaarheid ingegeven, en door aandoening bezield, niet tevens den stempel der waarheid kunnen dragen? 't Is waar! de dankbaarheid, de vriendschap verzwijgt de deugden hares weldoeners niet; zij juicht, zij zegepraalt over dezelve, en haar hart wordt welsprekend bij derzelver optelling; maar men vreeze niet, dat zij deze deugden zal trachten op te tooijen. Daar, waar de helderste dag van dezelve zou afstralen, spreidt de vriendschap den somberen sluijer der weemoedigheid over haar uit, opdat hare schittering het uitgeweend oog niet beleedige. Hare bevende lippen kunnen geen loftrompet doen klinken, en de trillende hand der droefheid kan geen trotsche eerzuil onderschragen. De hoogmoed heeft piramiden gesticht en mausoleën gebouwd; maar wat kan vriendschap en dankbaarheid? Helaas! zij kunnen peinzend en met een stikkend hart bij het zwijgend overschot nederzitten; zij kunnen het, wanneer haar deze lafenis vergund wordt, met hare tranen bedaauwen, en het is hare uiterste poging, een handvol geurige bloemen op te zamelen, en op den bevochtigden grafzerk uit te strooijen!

Ziet daar, M.H! wat gij van mij te verwachten hebt: en zoo de eenvoudige voorstelling van het karakter en de verdiensten van den edelen VAN DE PERRE, in de taal der erkentenis geschreven, en gevloeid uit een hart, dat de vriendschap niet meer waardeert, dan

het den tooi der vleijerij, en de praal der eigenliefde verfoeit; zoo dit genoeg is om zijne Lofrede uit te maken, dan heb ik eenige eischen op uwe aandacht en toegevendheid.

Ik houde mij verzekerd, dat dat gene, 't welk de nagedachtenis van dezen man aan elk, die in eenige betrekking tot hem gestaan heeft, en aan Ulieden in 't bijzonder zoo dierbaar gemaakt heeft, niet enkel gezocht moet worden in zijne groote verdiensten omtrent deze onze geleerde Maatschappij, of dien tak derzelve, die in deze Stad vergadert, en grootendeels aan Hem alleen zijn bestaan verschuldigd is; noch ook in de edelmoedige zucht, waarmeê hij den aanwas en bloei aller schoone wetenschappen en kunsten ondersteunde en bevorderde; niet enkel in zijne geleerdheid en den schat der kundigheden, dien hij zich had opgezameld; noch ook in den luister, dien hij zijne aanzienlijke posten, door eene getrouwe waarneming derzelve, heeft toegevoegd; noch eindelijk in die deugden alleen, die zijn karakter veradelden, en hem een sieraad der menschelijkheid, eene eer voor het Christendom deden zijn: ik houde mij verzekerd, zeg ik, dat het niet ééne, of sommige dezer hoedanigheden, maar die alle zamengenomen, zijn, die u zijne lofrede hebben doen begeeren, ja die duizende tongen tot zijne lofredenaars, en zoo vele harten de bewaarplaatsen gemaakt hebben van zijne gevoelens en daden. Ik zou derhalve weinig aan uwe bedoeling beantwoorden, zoo ik hem thans uit een bekrompener oogpunt beschouwen, of slechts in eenige dezer betrekkingen aan u voordragen wilde. Zoo ik u niet den ganschen man poogde te schetsen, in alle deszelfs *edele gevoelens*, zoo wel *omtrent het Vaderland*, als

den bloei der geleerdheid en beschaafdheid in hetzelve; zijne gevoelens zoo wel omtrent de regten der *burgerlijke en zedelijke deugd*, als omtrent de verhevener aanspraken van onzen geopenbaarden *Godsdienst*.

Het allereerst roept ons zijne *betrekking op het Vaderland*, daar deze ons te gelijk zoo veel van zijn leven en lotgevallen zal herinneren, als wij bij deze gelegenheid niet mogen verzwijgen(*).

Gesproten uit één der oudste en vermogendste geslachten, dat sedert de oprigting van dit Gemeenebest de aanzienlijkste posten in hetzelve bekleed heeft, en welks naam in de gezantschappen van onzen Staat bekend is, had hij door zijne geboorte het regt, of ten minste de billijke verwachting ontvangen, van in de besturing der burgerlijke maatschappij een niet gering aandeel te bezitten.

De ontwikkeling zijner jeugdige talenten billijkte reeds

(*) Hij werd geboren den 25 December 1758 uit den Wel Ed. Geb. Heer J. VAN DE PERRE, Raad in de Vroedschap en Schepen der Stad Middelburg, overleden in het jaar 1749, en Vrouwe c.c. STEENGRAGHT, overleden in 't jaar 1775. Hij was de oudste van zes kinderen, uit dezen echt gesproten. ELIZABETH en NICOLAAS D'HUIBERT VAN DE PERRE stierven zeer jong, en de laatste bereikte slechts omtrent zoo vele jaren, als de eerste maanden. Jonkvrouwe E.A. VAN DE PERRE, gehuwd geweest aan den Heer W. THIBAUT, Heer van Aagtekerke enz. enz. overleed in den jare 1768 slechts 26 jaren oud. De Heer P.E. VAN DE PERRE, Heer der Vierbannen van Oostduiveland enz. enz. stierf in den jare 1786, het 41ste zijnes ouderdoms. De Heer M.J. VETH VAN DE PERRE, Heer van Westcappelle enz. enz. is de eenige overgebleven telg van dit beroemd en bloeijend geslacht, die den dood des waardigen mans in ons midden betreurt. Hij stierf den 8 April 1790, zonder kinderen na te laten.

de hoop des Vaderlands, om in den telg eens aanzienlijken huizes ook den erfgenaam der voorouderlijke deugden weder te vinden, toen de vroegtijdige en smartelijke dood zijnes vaders hem deszelfs geleide en voorlichting ontrukte, hem beroofde van dat gedeelte eener verhevener opvoeding, dat zelfs de teederhartigste en verstandigste zorgen eener brave moeder naauwlijks kunnen vergoeden. Zoo behaagt het menigmaal de Voorzienigheid, hen, die zij tot een zegen des menschdoms verordend heeft, aan hare eigen hand alleen op te voeren tot het hooge doel hunner bestemming.

Ik zal u niet bezig houden met de bijzonderheden van zijnen kinderlijken leeftijd, noch met den letterarbeid zijner jongelingschap. Ik zal gedeeltelijk gelegenheid vinden, om hiervan straks nader te spreken. Gedeeltelijk zal de menigte der gewigtige zaken, die ons wachten, mij van deze geringe moeite, ook naar uw oordeel, verschoonen.

Toen hij, na het eindigen zijner letteroefeningen op Leydens Hoogeschool, en het volbrengen eener reize, door een aanmerkelijk deel van Frankrijk en Zwitserland(*), in zijne Vaderstad terug keerde, werd hij niet lang daar na tot medelid van Middelburgs acht-

(*) Hij verliet reeds de Hoogeschool in het jaar 1757, en verkreeg den eertrap in de beide regten met eene Verhandeling over den *Zelfmoord*. Een gedeelte van dit en het gansche volgend jaar werd met zijne reize doorgebragt. In het jaar 1760 verbond hij zich in den echt met de Edele Jonkvrouw JACOBA VAN DEN BRANDE, van moederszijde afkomstig uit het geslacht der beroemde MARIA VAN REIGERSBERGEN, en na een gelukkigen echt van bijna 30 jaren, thans deszelfs Weduwe. Kort na zijne terugkomst in zijne Vaderstad werd hij tot Kiesheer, en in den jare 1762 tot Raad in de Vroedschap derzelve verkoren.

bare Regering verkoren, en bekleedde dien eerepost gedurende verscheiden jaren. Men behoeft den aard onzes Staatsbestuurs, en de wijze van deszelfs inrigting slechts oppervlakkig te kennen, om terstond te begrijpen, dat in een tijd van vrede en eendragt, waarin onze buitenlandsche betrekkingen geregeld zijn, en de binnenlandsche oneenigheden zich tot den kring van personele verschillen bepalen; dat in zulk een tijd de staatszorgen van den jongen stedelijken Regent, die noch aanhang, noch onmatigen invloed bedoelt, hem verscheiden uren des daags overlaten, om naar zijne willekeur te besteden. Een edeler geest, in wien de bewustheid van grooter nut aan de maatschappij te kunnen toebrengen, zich somwijlen met kracht verheft en gelden doet, tracht daarom den kring zijner werkzaamheid uit te breiden, en ten koste van arbeid en moeite, voldoening voor zich zelven te koopen.

Het was dit regtschapen gevoel, dat den ijverigen VAN DE PERRE de begeerte inboezemde, om deel te krijgen aan het bestuur der O.I. Maatschappij, en de uitslag scheen ook welhaast zijnen wensch te zullen bekroonen. De beschouwing der belangrijke zamenstelling van dit staatkundig, handeldrijvend en huishoudelijk ligchaam; de overweging van den invloed, die deszelfs bloei op de welvaart van dit Gemeenebest heeft; ziet daar 't geen hem ontvonkte, 't geen voor zijne schranderheid, zijne trouw en onderzoekenden geest de geschikte loopbaan scheen, om eer voor zich zelven te bejagen, en nuttigheid op zijne voetstappen achter te laten. Reeds had hij zich in 't bezit gesteld van alles, wat hem op dezen nieuwen weg voorlichten en besturen kon, en zich aangegord tot het hardnekkigst

en omslagtigst onderzoek, dat den grond zijner volgende werkzaamheid zou uitmaken, toen hij op het onverwachtst geroepen werd om eene hooger bestemming te vervullen, waartoe nimmer zijne uitzigten zich hadden kunnen verheffen.

Zijne Doorluchtige Hoogheid, de Heer Prins van Oranje en Nassau, droeg hem namelijk in het jaar 1768, het 30ste zijnes ouderdoms, den gewigtigen post op, van Hoogstdenzelven, als Eersten Edelen van Zeeland, in de hooge Staatsvergaderingen te vertegen woordigen. Zoo aanlokkelijk het vereerende dezer keus en de luister van het ambt zelve voor den jeugdigen Vaderlander was, zoo zeer werd hij aan den anderen kant door het onverwachte, het bedenkelijke, en door den ernstigen raad van sommige zijner vrienden, in de bepaling zijner eigen keus geslingerd. Daarvan houde ik mij verzekerd, dat, wat hem immer bekoren mogt, niets in staat was om zijne verkiezing te beslissen, dan de overweging van pligt en roeping; dan de overtuiging, van in dien gelukkigen leeftijd, waarin de rijpheid der mannelijke denkingskracht nog door het vuur der jeugd bezield wordt, zich niet te mogen onttrekken aan een post, waarin men nuttig kon zijn aan velen, en ten minste door eene regtschapene, onbaatzuchtige handelwijze, door trouw en verstandig bestuurde werkzaamheid, zich voor de nakomelingschap en zijn geweten verantwoordelijk kon stellen.

Gij vergt niet van mij, M.H! dat ik u den aard van dezen gewigtigen post, dien hij gedurende tien jaren bekleedde, noch hetgeen denzelven in dezen tijd misschien bedenkelijker en moeijelijker maakte; dat ik u de geschiedenis van zijne staatkundige loopbaan, de

voorvallen, die dezelve aanmerkelijk maakten, en zijnen invloed op dezelve, uitvoerig beschrijve, of zelfs kortelijk aanstippe. Gij weet, dat de onpartijdige Geschiedschrijver op een grooter afstand van den tijd zijner gebeurtenis leven moet, dan wij ons bevinden van den tijd, dien ik bedoele. Gij weet, dat ik geen ooggetuige geweest ben van de omstandigheden, die dezen tijd kenmerkten, ja dat het geheugen derzelve tot de dagen mijner kindsheid en jongelingschap afdaalt. Alleen kunt gij van mij vorderen, dat ik het edel karakter van uwen vriend en voorzitter, ook als staatkundigen, kortelijk en met de vrijmoedige pen der waarheid voor u teekene.

Indien onbuigzaamheid en onverzettelijkheid van karakter; indien hardnekkigheid in het doordrijven van opgevatte voornemens; indien heerschzucht en de geest der partijschap: indien, zeg ik, eenige maatschappij diep genoeg vervallen was, om deze hoedanigheden in hare staatsmannen te vorderen, dan zou de zachtzinnige en edelaardige VAN DE PERRE buiten twijfel het laatste voorwerp geweest zijn, dat aan hare oogmerken had kunnen beantwoorden. Integendeel, die zelfde inschikkelijkheid en toegevendheid van aard, die zijne vriendschap en verkeering een onwaardeerbaren schat maakten, verlieten hem niet in de bezigheden des Staatsbestuurs, en zoo hij één der beide uitersten had moeten kiezen, zou veel eer zijne standvastigheid het slagtoffer der menschlievendheid geweest zijn, dan hij de laatste, ik zal niet zeggen zou hebben kunnen verzaken, maar slechts ontveinzen of voor eenige oogenblikken vergeten. Inderdaad niemand was minder in staat, om voor het licht der overtuiging zijne

oogen te sluiten, of haar in het aangezigt te weêrspreken!

Al wat men met den naam van *streken der staatkunde (intrigue)* bestempelt, vond in zijn hart een onverwinnelijken tegenstand; die gewaande, noodlottige noodzakelijkheden, die alleen door de omstandigheden, en niet door het regt gebillijkt worden, hadden in hem een onverzoenlijken vijand, en zijn aanhang was alleen die der menschelijkheid en der belangelooze deugd.

Gelijk schranderheid en bespiegelend vernuft de grondtrekken van zijne geestvermogens uitmaakten, zoo stelde hij ze niet slechts in zijne hooge Staatsbetrekking te werk, waar het belang des Vaderlands het vormen van nieuwe ontwerpen, of het onderzoek derzelve hem opleide, maar hij bestuurde ze ook door ervarenheid, en matigde ze door eene voorzigtigheid, zoo ver van het onbedachtzame verwijderd, dat zij veel eer aan het angstvallige had kunnen grenzen. En om deze ervarenheid te verkrijgen, of zijne verkregen kennis te vermeerderen, was geen arbeid hem te moeijelijk, geene middelen hem te kostbaar, en geen onderzoek te omslagtig. Gereed om de voorlichting van elk in het vak zijner bestemming te zoeken, vatbaar voor verstandig onderrigt, maar tevens eene onafhankelijkheid van wil bezittende, die door geen gezag geblinddoekt wordt, moest de misleiding zich ten sterkste vermommen, om zijn doorzigt te benevelen, of den toegang tot zijn hart te verkrijgen.

Vrede en eendragt waren zijn wellust, en als 't ware het element, waar buiten het leven hem onverdragelijk was; maar hij beschouwde ze tevens als de zuilen van ons Staatsbestuur, de grondslagen eener geregelde orde,

de bronnen van de welvaart en het geluk der burgerij. Waar zijn invloed dezelve bewaren of herstellen kon, waar tweedragt en verdeeldheid door zijne pogingen, of door gewigtige opofferingen, te vermijden of te dempen was, daar was VAN DE PERRE de bevorderaar der eensgezindheid, en de bevrediger dergenen, die zich meenden te kunnen beklagen.

Een zijner meest geliefkoosde grondbeginsels was, dat de deugdzaamste staatkunde, gebouwd op de regten en waardij der menschelijkheid, ook de beste staatkunde is: de beste niet alleen voor dien, die dezelve beoefent, de beste voor de rust van zijn geweten, en zijne verantwoording hiernamaals; maar ook de beste voor het welzijn en den duurzamen bloei van den Staat. Al het geluk en de voorspoed, die het onregt, de list en *intrigue* somtijds eene maatschappij schijnen aan te brengen, achtte hij ook alleen schijnbaar te zijn, bedriegelijk, en de bron van duizende rampen, die men vergeet mede in rekening te brengen. Wat zal er, zoo dacht en sprak hij menigmaal, wat zal er eindelijk van de staatkunde worden, zoo zij de wedstrijd der kwaadaardigheid en laagste listen, en de dekmantel der onregtvaardigheid moet wezen? Zoo wij menschen alleen de maatschappij bestuurden, dan zou misschien de noodzakelijkheid de maatregelen der ondeugd en gewetenloosheid kunnen wettigen: maar daar een Opperbestuur der Voorzienigheid aller staten lot beslist, kunnen wij ook denzelven geen duurzaam geluk bezorgen, zoo wij niet onze bedoelingen en daden aan den wil van het Opperwezen toetsen!

Zoo dacht en handelde VAN DE PERRE, en daaruit ontstond bij hem die edele belangeloosheid, die alle

zijne daden kenmerkte; die regtschapen trouw en eerlijkheid, die hem in de hagchelijkste omstandigheden nimmer verliet; daaruit ontsproot het, dat hij daden en derzelver bedoelingen, dat hij personen en derzelver denkwijze, met een billijk en menschlievend oordeel wist te onderscheiden; dat hij zijne vijanden door gunstbewijzen trachtte te winnen, al zou ondankbaarheid zijne belooning zijn; daaruit ontstond zijne vijandschap tegen alle ongeregelde losbandigheid en ordeloosheid, zijn afkeer van alle overheersching, zoodat hij liever het goede en nuttige, dat hij bedoelde, indien hij het door overtuiging en rede niet bereiken kon, wilde opgeven, dan den uitslag zijner heilzame pogingen aan onredelijken invloed en dwang te danken hebben.

Zijne zucht eindelijk voor het Vaderland, zijne gehechtheid aan deszelfs belangen, was opregt, standvastig en vurig: geene opofferingen waren hem te groot, geene bezittingen hem te dierbaar, die hij niet gaarne zou afgestaan hebben voor eene vaderlandsliefde, die aan geestvervoering grensde. En kon dit anders, M.H? daar zijn hart als voor weldadigheid en goedhartigheid gevormd scheen; of wat is de liefde voor het Vaderland anders, dan de uitgebreidheid van een hart, dat niet verzadigd door het geluk van sommigen bevorderd te hebben, zich aan deszelfs geheiligde aandoeningen ganschelijk overlaat, en tracht naar het geluk van allen?

Ziet daar 't geen ik, met de overtuiging der ongeveinsde waarheid, van het staatkundig karakter van VAN DE PERRE zeggen kon. Gij ziet in deze schets niet den man, die werelden dwingen, of een vrij Gemeenebest aan zijnen wil kon kluisteren; maar gij ziet en herkent den edelen, den beminnelijken staatsman,

en uw hart treurt over zijn gemis, het gemis van zijnen invloed, zijnen verlichten raad, zijne bescheiden pogingen, ook na dat hij aan het Staatsbestuur zich onttrokken had. Zoo er immer eene maatschappij op deze aarde te verwachten is, waarin de deugd heerschen zal, waaruit alle lage bedoelingen zullen verbannen zijn, dan zullen de bestuurders van dezen gelukkigen Staat het hart van VAN DE PERRE in hunnen boezem dragen!

Maar wat behoef *ik* de lofspraak zijner staatkunde op te maken? Vraagt ze aan uwe medeburgers, en elk zal verblijd zijn een takje aan zijnen eerkrans te kunnen toevoegen. Leefde hij niet ambteloos in 't midden van hen, geacht, geëerbiedigd en bijkans aangebeden? Waren niet aller oogen op hem gevestigd, en was deze Stad niet moedig op haren Burger? Duizende tongen zegenen hem, en niemand beklaagt zich over zijne gevoelens en handelwijze: de nijd zelve zwijgt stil bij zijnen lof, of vermengt zich bloozende onder den drom zijner lofredenaars. Geene jaren hebben het geheugen zijner diensten uitgewischt, en in het laatst zijnes levens riep hem de stem, niet slechts van zes verlichte en edeldenkende mannen, maar de stem der gansche burgerij, om zich aan het hoofd des gewigtigsten onderzoeks te plaatsen, verzekerd, dat haar belang in zijne handen veilig was(*). Ja, grootmoedige VAN DE PERRE, de gedachtenis uwes Staatsbestuurs zal gezegend zijn als die der regtvaardigen; en al kon uw naam uit de jaarboeken van Nederland worden uit-

(*) Het Collegie van Arbitrage in de zaak van den 25sten penning binnen deze Provincie, verkoos hem in den jare 1789 tot deszelfs Voorzitter.

gewischt, hij zou opgeteekend blijven in de jaarboeken der deugd, en gegraveerd in het dankbaar hart van elk uwer medeburgers!

Na tien jaren lang het belang des Vaderlands, aan het hoofd van deze Provincie, getrouw en onvermoeid behartigd te hebben, wettigden hem de omstandigheden, en riep hem zijne geneigdheid, om zich aan den ondankbaren last der staatszorgen te onttrekken, en ambteloos voor zich zelven te leven. Maar wat zeg ik? voor zich zelven? Neen! hoe zeer hij overtuigd was, genoeg voor het Vaderland en zijn geweten gedaan te hebben; hoe zeer elk, die hem kende en zijne verdiensten vereerde, met een treurig stilzwijgen zijne keuze moest aanzien en billijken; nooit zou hij zich veroorloofd hebben *voor zich zelf*, dat is, voor zijn vermaak, voor zijn gemak, voor het genot der genoegens, die zijn rang en vermogen hem aanboden; om, zeg ik, daarvoor alleen te leven. Het welzijn van zijnen evenmensch woog hem immer op het hart. Maar verzekerd, dat hij, ontslagen van het juk des Staatsbestuurs, zoo veel tot de beschaving en verlichting der maatschappij kon toebrengen, als hij te voren voor derzelver veiligheid en welvaart gedaan had, besloot hij moedig den luister en het verdriet zijnes ambts beide vaarwel te zeggen, en voor *wetenschap*, *kunst*, en *deugd* eene nieuwe loopbaan in te treden.

Ik noem dit eene *nieuwe loopbaan*, niet omdat dezelve hem vreemd en onbekend was, maar omdat zijne omstandigheden en roeping hem altijd verhinderd hadden, zich geheel en alleen aan deze edele bedoeling over te geven. Het is vooral in deze betrekking, geleerde en kundige Mannen! dat zijne nagedachtenis u, als Leden

dezer aanzienlijke Maatschappij, dierbaar is en zijn moet, en gij zult derhalve uwe aandacht wel willen vernieuwen, om voor eenige oogenblikken weder met mij terug te treden.

Om een regtschapen voorstander van wetenschap en kunst te zijn; om ze uit een beter grondbeginsel, en met beter gevolg, dan uit louter dwaze eerzucht te beschermen; om met ijver, met verstand en met vrucht derzelver bloei te bevorderen, moet men zelf de wetenschappen beminnen; men moet smaak voor dezelve, een onleschbaren dorst naar derzelver bezitting gevoelen; men moet ze beoefenen: dat is met weinige woorden, men moet, met een beschaafd verstand, kennis en geleerdheid hebben opgezameld. Gij ziet, M.H! dat ik ditmaal niets vordere, dat in VAN DE PERRE niet overvloedig gevonden werd.

In zijne kindsheid en eerste jongelingschap openbaarde zich zijn aanleg voor de wetenschappen in eene onbeperkte weetgierigheid, waaraan alleen ontbrak een geschikt voorwerp, om zich op te vestigen, en de vereeniging van den arbeid der onderzoekende overdenking met de levendigheid der ontluikende genie. Een vernuft, rijk in vinding en gedachten, bekoord door nieuwe ontdekkingen, en vatbaar voor zinnelijke schoonheid en overeenstemming, gepaard met een geest van overleg en naauwkeurigheid, moest zich allereerst op de natuurkundige wetenschappen, en bijzonder op dat belangrijk deel derzelve, de werktuigkunde, vasthechten. Zijne kinderlijke bezigheden en uitspanningen droegen reeds bewijzen van dezen aangeboren smaak, die hem niet verliet gedurende den ganschen loop zijnes levens. Menigmaal ontbreekt het zulk een ontluikend verstand

alleen aan eenen geschikten leidsman, aan genoegzame aanmoediging, en aan dat onwaardeerbaar geschenk des Hemels, eenen vriend, wiens vernuft geschikt is om de wetsteen van het onze te zijn.

Een verblijf aan de beroemdste onzer Hoogescholen is niet altijd genoegzaam, om dit gebrek te vergoeden. Men moge daar handleiding genoeg vinden, om in de onderscheiden vakken der geleerdheid aanzienlijke vorderingen te maken, om *het beroep* van eenen geleerden met luister te bedienen: maar om den jongeling te vormen, die met een edelen aanleg voor alle schoone wetenschappen, maar met een ongevestigden, belangeloozen smaak voor dezelve op dat tooneel verschijnt; om dezen het vak zijner bestemming aan te wijzen, zijne talenten te ontwikkelen, zijne uitzigten te vergrooten, zijnen smaak te vestigen, daartoe is het onderwijs te bepaald, daartoe zijn, helaas! de afstanden te groot.

't Geen veel en meer dan dit toebragt, om het voortreffelijk verstand van VAN DE PERRE te vormen, was zijne reis door Zwitserland en Frankrijk, waarvan ik reeds even melding gemaakt heb. Op elken voetstap dezer belangrijke reize werd zijne weetgierigheid tevens uitgelokt en voldaan: de geest des onderzoeks en der navorsching werd in hem opgewekt en aangevuurd; zijn vernuft scherpte zich, zijne menschenkennis breidde zich uit. Hij zag de natuur, hier in hare eenvoudige bevalligheid, daar in den tooi harer weelderige schoonheid, en aan den voet der Alpen in den schrikverwekkenden luister harer majesteit. Hij leerde de toetsen en fijne schaduwingen van het menschelijk karakter onderscheiden; hij betaalde zijne hulde aan de geleerdheid

en derzelver voortbrengsels; hij vertoefde bij de pronkstukken der menschelijke kunst. Zoo vergrooteden zich zijne denkbeelden, zijne genie werd ontwikkeld, en reeds begon hij den ganschen kring der wetenschappen, in hare schakels en onderling verband, met zijne verbeelding te omvatten. Inzonderheid sprak hij nooit, dan met eene soort van verrukking, van zijn verblijf binnen het beroemde Parijs. Niet dat hij zijn lof schonk aan de weelde, de bespottelijke praal, aan de openbare vermaken of ongebonden zeden dier wereldstad; maar hij roemde ze als het verblijf der schitterendste vernuften, waar de wetenschappen, ontslagen van het juk der schoolsche barbaarschheid, zich een eigen zetel der bevalligheid hadden opgerigt. Hij roemde die menigvuldige voortreffelijke instellingen, waar de toegang tot het heiligdom der kunst voor elken beminnaar derzelve, voor alle standen des menschdoms, werd geopend; waar de grondigste geleerdheid zich vernederde, om hare voordragt in de bevattelijke taal der zamenleving te kleeden, en waaruit beschaafdheid en verlichting, als uit een ruimen boezem voortvloeiden.

Met dezen gevestigden smaak voor de schoone wetenschappen trad hij in den kring van het openbaar leven, en geen reeks van jaren, aan de steeds werkzame staatkunde toegewijd, was in staat om hem van denzelven te berooven. Geene nieuwe, nuttige ontdekkingen ontvloden zijne aandacht of opmerking; de verbazende vorderingen der proefondervindelijke kennis gedurende deze jaren, volgde hij als op hare trotsche voetstappen achterna; daaraan werden de uren zijner rust, de oogenblikken, die de bezigheden zijnes ambts, of de aanklevende lasten van hetzelve niet vervulden,

werden daaraan, en aan de kennis der beroemdste schrijveren gereedelijk opgeofferd. De geest des onderzoeks deelde zich zelfs aan zijne behandeling der Staatsaangelegenheden mede, en gaf eene eigen houding en gedaante aan de wijze zijner werkzaamheid. Nimmer arbeidde hij in dit vak met meer geestdrift, dan wanneer tegenstrijdige belangen te vereffenen waren, of duistere zaken, door hardnekkige navorsching, in het licht moesten gesteld worden.

Doch altijd reikhalsde hij naar het tijdstip, hem door zijne verbeelding zoo verrukkelijk afgeschilderd, waarin hij, ontslagen van alle andere betrekkingen, zich aan de wetenschap en geleerdheid geheel en alleen zou kunnen toewijden. Toen derhalve dit tijdstip aanwezig was, en hij zijne waardigheid had afgestaan, was hij zoo ver van die kwellende onrust, die ledigheid en onvoldaanheid, en, indien ik het dus noemen mag, die misplaatsing te gevoelen, die het hart van bijna alle grooten vermeesterd heeft, nadat zij hunnen uiterlijken luister hadden opgeofferd, dat hij veel eer zich terstond als in zijn eigen kring geplaatst zag, en het geluk zijnes levens van den tijd der nederlegging zijner eereposten begon te dagteekenen.

Zoo er ooit eenige tijd in edele, onvermoeide arbeidzaamheid werd doorgebragt, het was deze. Elke dag werd geteld, de uren uitgewoekerd, de verloren oogenblikken bejammerd. Zijne begeerte naar kennis vermeerderde bij elke schrede der vordering; het onderzoek werd eindelijk de volstrektste behoefte voor zijnen geest; zijn ijver, door niets te matigen, benadeelde zelfs zijne ligchaamskrachten; de raad en voorstellingen zijner vrienden waren magteloos tegen den-

zelven; het zoet vergif der onbepaalde weetgierigheid was reeds in alle aderen doorgedrongen, en het edel gebouw werd ondermijnd!

Bijna alle wetenschappen, die binnen het bereik zijner nasporing waren, en geene uitsluitende beoefening vorderen, in 't bijzonder die gene onder dezelve, welker nuttigheid zich openbaart in het gemeene leven, hadden als een gelijken invloed op zijn hart, gelijke aantrekkelijkheid voor zijnen geest. De beschouwing van derzelver onderling verband, van de hulp, die zij elkander toebrengen, verrukte hem met eene levendigheid, die zijne gesprekken over dit onderwerp altoos bezielde; de ontdekking dezer onderlinge zamenstemming in verscheiden bijzonderheden, waarin zij de aandacht van anderen nog ontslipt was, betooverde hem, en maakte dit gedeelte zijner navorsching hem tot een waren wellust. Hij bewonderde den arbeid dier geleerden, die, zich bepalende tot één vak der menschelijke kennis, reuzenschreden in hetzelve gedaan hadden; maar wat, zeide hij, zal de arbeid dezer mannen baten, zoo anderen van elks onderscheiden vorderingen geen gebruik maken, om ze tot één belangrijk geheel te vormen, en de zusterlijke maagschap der menschelijke kundigheden in het licht te stellen?

Doch, schoon hij met dit uitzigt alles naspoorde, en niets van 't geen zich in zijnen weg opdeed ononderzocht liet voorbij gaan, ja menigmaal, door weetgierigheid voortgestuwd, tot in de binnenkameren der verschillendste wetenschappen indrong, de *Godgeleerdheid* echter en *proefondervindelijke wijsbegeerte* besloegen ver de grootste plaats van zijn hart, zijn onderzoek en eenzame uren.

Ja, M.H! ik schroom niet VAN DE PERRE een Godgeleerden te noemen, schoon het leerstellig en wederleggend gedeelte dezer edelste wetenschap hem nimmer bekoorde, om er zijne begunstigde letterbezigheid van te maken. Of de stoute toon van beslissing, de geest der slaafsche navolging, der kleinigheden en der twistziekte, die men niet vergeefs in de schriften van sommige geleerden zoeken zal, die dit vak ter bearbeiding verkoren, of deze hem afschrikte? dan of de zaligmakende waarheden van de geopenbaarde leer der verzoening hem zoo eenvoudig en helder toeschenen, dat eene diepe navorsching haar onteerde, en de tooi der wijsbegeerte hare edele bevalligheid in zijn oog ontluisterde? dan eindelijk, of hij zijne zucht tot ontdekkingen, tot het nieuwe en zonderlinge kennende, schroomde zich in een heiligdom te wagen, waar de dierbaarste wenschen van zijn hart bewaard lagen, en welks donkere verborgenheid hem ontzag inboezemde? Welke dezer redenen het meest op hem werkte, zal ik niet beslissen, maar geene derzelve was hem onbekend; zij waren beurtelings zijne verontschuldiging, zoo dikwijls men zich verwonderde over zijne *eenvoudige berusting* in de leer zijner kerke.

Hij beoefende alleen het beste en belangrijkste deel der Godgeleerdheid, of liever, hij leschte zijne weetgierigheid alleen uit de bron aller ware Godgeleerde kennis, de gewijde schriften der Goddelijke Openbaring. Nimmer heerschte bij iemand dieper eerbied voor dit onschatbaarste aller boeken, nimmer levendiger gevoel van deszelfs waardij en schoonheid, of uitgebreider en werkzamer begeerte om het te onderzoeken. Alle hindernissen, die zich opdoen bij de verklaring van gedenk-

schriften, in taal en stijl, in zeden en denkwijze zoo oneindig verschillende van de voortbrengsels onzer latere eeuwen, alle deze hindernissen overwon hij door eenen ijver, welks grootheid slechts geëvenaard werd door deszelfs belangeloosheid.

Wanneer zich eenig gewigtig stuk der Bijbelkennis, als zijne navorsching waardig, aan hem voorstelde, (en nimmer ontbrak het hem aan stoffe tot zoodanig onderzoek) dan trachtte hij aanstonds in den geest van hetzelve door te dringen, en met zijn onderwerp zich gemeenzaam te maken; hij raadpleegde zijne eigen opgezamelde kundigheden, hij raadpleegde de beste schriftverklaarders, vergeleek dezelve onderling, dacht en overpeinsde, en rustte niet, tot dat alle zwarigheden voor hem vereffend waren, en de overtuiging der waarheid, als een heldere straal, zijnen geest verlichtte. Eenen man, die niet slechts een schat van belezenheid bezat, maar ook van al wat hij las de kern voor zich behield, en de ongestadigheid van het geheugen door eene vlijtige pen te hulp kwam; wiens omstandigheden en smaak hem in staat stelden, om de beste schrijvers te kiezen en te verzamelen: zulk eenen man kon het aan geene hulpmiddelen ontbreken, om dit gedeelte der geleerdheid met goeden uitslag te bearbeiden. 't Is waar, één noodzakelijk hulpmiddel, de kennis der oude talen, waarin de gewijde bladeren beschreven zijn, en in 't bijzonder der Hebreeuwsche spraak, ontbrak hem. Doch meent gij, dat ook dit beletsel onoverkomelijk was voor zijnen ijver en onbepaalde zucht tot kennis? Reeds voorlang had hij begonnen in de gronden dier talen zich te oefenen; met mij heeft hij den doornbosch der Hebreeuwsche spraakkunst met onvermoeid geduld door-

gekruist, en zoo de Voorzienigheid zijne dagen niet had afgesneden, zou hij buiten twijfel zich hebben in staat gesteld, om ook hierin zich zelven voor te lichten, of althans den arbeid der beste taalkenners, die hij reeds gebruiken kon, ook te beoordeelen.

Doch het voornaamste middel om den Bijbel te kennen en te verstaan, dat middel, zonder 't welk niemand hierin ooit geslaagd is, is een deugdzaam, gevoelig hart, gestemd om het edele der ware eenvoudigheid, het eenvoudige der echte verhevenheid, en het verhevene der Goddelijke waarheid te doorgronden, en als met wellust in te ademen. Dat hart bezat VAN DE PERRE; dit alleen maakte hem het boek der Openbaring zoo onbeschrijfelijk dierbaar; dit eindelijk deed hem met zoo veel verrukking dolen in de verwachting dier laatste, gelukkige tijden, die, verborgen achter het gordijn der toekomst, zich alleen in de schriften der Profeten vertoonen, als beminnelijke droomen van den vriend van God, als uitzigten voor den reinen van harte. En waarom anders zijn deze beminnelijke, voorspellende droomen, deze troostrijke uitzigten zoo verwaarloosd, veracht en zelfs bespot? Is 't niet, omdat de ongevoelige, geen troost der deugd behoevende, die met zijne koude, troostelooze handen heeft aangegeroerd, en met zijne verwarde begrippen als met een nevel overdekt? Nimmer zal ik het mij beklagen, M.H! dat ik gedurende de twee gelukkigste jaren mijnes levens door VAN DE PERRE tot zijnen medgezel verkoren ben, om aan zijne hand deze vruchtbare beemden der Bijbelkennis te doorwandelen, door hem aangemoedigd, door hem voorgelicht, menigmaal in een nieuwen kring der heerlijkste denkbeelden rond te zweven....Daarvoor, dierbare Man, zal mij

uwe assche steeds heilig zijn, en deze dankbare bekentenis was ik uw gezegend aandenken verschuldigd!

Na de kennis van het oneindig Wezen, waaraan wij ons bestaan te danken hebben, deszelfs gezindheid omtrent ons, en de openbaring van zijnen wil aan het menschelijk geslacht, is niets de beschouwing van den wijzen meer waardig, dan dit groot tooneel der schepping, waarop wij ons zoo gelukkig geplaatst zien. 't Zij hij dezelve beschouwe in den rijkdom en verscheidenheid harer voortbrengsels; 't zij hij, indien zijn wijsgeerige zin hooger gestemd is, hare hoofdstoffen gade sla, hare krachten als tegen elkander opwege, hare geheimste werkingen bespiede, en het groote wetboek der natuur ontzegele. Het kan ons derhalve niet verwonderen, dat wij denzelfden man, die met zoo veel voldoening zijnes harten in het vak der Godgeleerdheid arbeidde, tevens in alle de geheimen der *proefondervindelijke wijsbegeerte* zien ingewijd, en in deze edele wetenschap, dewijl zij den eigenlijken werkingskreits van zijnen geest bevattede, nog meer dan in het eerste, zien uitmunten.

Hoe zweefde zijn schoone geest in dezen schoonen kring der nuttigste, en te gelijk verrassendste, der heerlijkst gecontrasteerde kundigheden rond! Welk een blik is het voor den wijzen, een gansch wereldgestel, en veelligt het gansch heelal, in de verbazendste beweging gebragt te zien door dezelfde eenvoudige krachten, die den wellenden zandkorrel uit zijne plaats doen stuiven, en den loop des hemels uit het vallen van een appel op te lossen! Met hetzelfde gewapend oog, waarmeê men de planeten als uit hare banen voorwaarts rukt, en tot het zwak gezigt des sterfelijken doet na-

deren, ook al de majesteit der schepping in het stof eenes vlinders te zien pralen! Welk een den mensch veredelend onderzoek is het, aan de hand der scheikunde, in de geheime werkplaats der schepping te worden ingeleid, de bouwstoffen der gansche wereld uit elkander te stellen, te rangschikken, weder zamen te voegen, en de moederkracht der groote natuur in hare voortbrenging, vorming, zamenstelling en duizende gedaantewisselingen na te volgen! Welk eene verheven bezigheid, alle geschapen krachten als rondom zich te verzamelen, die te vergelijken, te wegen, hier met eene gebiedende hand te bepalen, daar in een kleinen kring te vereenigen, te vergrooten, en de verbazendste gewrochten te zien voortbrengen; den donder des hemels na te bootsen, of den verwoestenden arm des bliksems door vernuft en kunst te ontwapenen! Ziet daar de wetenschap, die in haar ganschen omvang, in hem een kenner en onvermoeiden onderzoeker vond.

Gij weet, M.H! en ik kan mij te dezen opzigte op velen uwer beroepen, hoe groot en uitgebreid zijne kundigheden in dit onmetelijk vak waren; hoe hij zich dezelve verzameld had, hoe zij eindelijk in den ganschen kring zijner denkbeelden geplaatst en daarin als geweven waren. Hoe hij het ontzaggelijk aantal ontdekkingen van de wijsgeeren dezer eeuw volstandig naspoorde, die terug bragt tot hare eenvoudige beginsels, aan dezelve toetste, en door zijne eigen ondervinding beproefde. Hoe hij zich daartoe had in staat gesteld, door een schat van kunstwerktuigen, met zoo veel oordeel en keuze, als met groote kosten te verzamelen, en zich te oefenen in het vaardig gebruik derzelve,

waarin niemand hem overtrof, en waarin geen gering gedeelte van den lof des natuuronderzoekers bestaat. Hoe hij niet alleen de voetstappen van anderen op deze baan drukte, maar ook van daar voortging, zijn vindingrijk vernuft scherpte, verbeterde 't geen voor verbetering, en volmaakte 't geen voor volmaking vatbaar was, of door de uitvindingen van velen te vereenigen, een volkomener geheel aan het licht stelde. Daarvan kunnen vele zijner door hem verbeterde werktuigen, en alles wat hij onder zijn eigen oog, en naar zijne eigen denkbeelden vervaardigen liet, getuigen. Ja, dat niet meer openbare proeven van zijne vindingrijkheid in natuur- en werktuigkunde aanwezig zijn, is alleen aan zijn noodlot te wijten, dat hij niet altijd eenen kunstenaar vinden kon, geschikt om zijne denkbeelden uit te voeren, dien hij geheel aan zijnen dienst kon verbinden, en daarvoor edelmoedig beloonen.

Één openbaar gedenkstuk echter zal hierin altoos zijnen roem staven: ik bedoel het u bekende kunstwerktuig, onder zijn opzigt en de voorlichting zijner kundigheden en eigen gedachten, zoo wel als op zijne kosten en te zijnen huize zamengesteld; waarin de loop der planeten, en de beweging van ons gansche zonnestelsel, met de naastmogelijke evenredigheden, zijn uitgedrukt; wel ten deele in navolging van anderen, maar met veel grooter naauwkeurigheid, en door verscheiden ontdekkingen meer volmaakt, dan eenig ander kunststuk van dezen aard, terwijl de eenvoudigheid en kieschheid des zamenstels van eene uiterste poging der kunst schijnen te gewagen(*).

(*) Dit kunststuk rust op een voet, waarin een uurwerk is, dat het planetarium in beweging brengt en met den hemel doet gelijk loopen. De planeten loopen in derzelver evenredige afstanden van de zon, op hellende vlakken, om derzelver inclinatie op de ecliptica aan te wijzen. Zij loopen niet in cirkels, maar in ellipsen, gelijk derzelver excentriciteit aan den hemel is. - De zon en de aarde draaijen beide om hare as, welker laatste zich altijd paralel blijft, met hare helling van 25½ graad. Rondom het gansche loopveld der planeten is de ecliptica verbeeld door een breeden koperen band, verdeeld in even zoo vele uitgehouwen ruitjes, als zij graden van inclinatie bevat, waardoor de lengte en breedte der planeten juist bepaald wordt. Men kan het werktuig, buiten het uurwerk, met de hand bewegen, voor- en achterwaarts, enz. enz. De Hoogwelgeb. Vrouw Douarière, als erfgename thans bezitster van dit kostbaar stuk, heeft hetzelve aan het Middelburgsche Departement van het Zeeuwsch Genootschap ten geschenke gegeven.

Niets zou mij gemakkelijker zijn, dan de verschillende wetenschappen op te tellen, waarin hij zich beurtelings oefende, zijnen smaak voor dezelve, en zijne meerdere of mindere vorderingen in dezelve te vermelden. Maar ik wil zelfs den schijn vermijden van opeenstapeling, en zijnen lof, die zonder deze konstgreep der redekunde zich zelven bevestigt, op dezen zwakken grond niet bouwen. 't Geen ik te voren reeds zeide van zijnen algemeenen smaak en beoefening aller wijsgeerige kundigheden, weet een iegelijk uwer, dat geen ijdele ophef is, maar de taal der waarheid, die slechts aan verdiensten hulde doet. Laat ik liever de schets van VAN DE PERRE als geleerden voltooijen, door de grondtrekken van zijnen geest kortelijk op te zamelen.

Het is niet alleen de alles omvattende kracht des vernufts, noch ook het gloeijend vuur der verbeelding, noch eindelijk de vaardigheid des oordeels, het is niet elk dezer zielskrachten, in hare hoogste overspannenheid, die den mensch tot de beoefening der weten-

schappen geschikt maakt; dikwerf wordt dit einde, schoon op eene min schitterende, echter op eene nuttiger wijze en zekerder bereikt, door eene juiste evenredigheid dezer zoo verschillende vermogens, waardoor zij als tegen elkander opgewogen zijn. Een helder en doordringend verstand, welks vinding door eene rijke en levendige verbeelding werd ondersteund, en daar het eenigzins tot het bespiegelende en zonderlinge overhelde, door een wikkend oordeel binnen deszelfs perken werd gehouden; ziet daar het natuurlijk talent van VAN DE PERRE. Hij bezat het onwaardeerbaar vermogen, om zijne denkbeelden regt en vast aan één te schakelen, en elke nieuwe kundigheid, die hij opdeed, hare geschikte plaats in zijn geheugen aan te wijzen. Hij had de zeldzame bekwaamheid, om de fijne draden, waarmeê de in schijn verwijderdste denkbeelden, menigmaal bijna onzigtbaar verbonden zijn, op te merken. Hierdoor ontbrak het hem nimmer aan een aantal nieuwe, belangrijke gedachten, of aan even zoo vele nieuwe en verrassende bewijzen om dezelve te staven, en de vloed zijner redenering, wanneer hij door eene geliefkoosde stelling was opgewonden, was inderdaad verleidend. Hij verwierp niets, omdat het algemeen verworpen wordt. Hij zocht de waarheid niet op de plat getreden paden, die ieder bewandelt, en 't geen zijne goedkeuring zou wegdragen, moest een verhevener stempel dan het gewone dragen; het moest door nieuwheid, door bondigheid, of door verre, vruchtbare uitzigten zich bij hem aanbevelen. Hij bezat eene onpartijdigheid en edele vlugt van gevoelens, waardoor hij boven alle vooroordeelen in het rijk der wetenschappen zich verheffen kon, en zich gaarne getroostte om

onder duizenden alleen te staan, zoo hij zich slechts verzekeren mogt, dat de waarheid zijne medegezellin bleef. Voegt nu bij deze weinige grondtrekken een geest van orde en stipte naauwkeurigheid, die geene belangrijke kleinigheden over het hoofd ziet. Eene brandende zucht tot kennis en gedurige vordering, die alles verteerde, en gelijk een onleschbare dorst, alles verzwolg. Een ijver en werkzaamheid eindelijk, daaraan geëvenredigd, gereed om over bergen van hindernissen heen te stappen, en niet gedachtig aan de zwakheid van dat ligchamelijk omkleedsel, 't welk de geest, in de overmaat zijner onbeperkte weetgierigheid afslijt, en vóór deszelfs tijd doet verwelken!

Zoodanig was de man, en ook zoodanig moest hij zijn, die zich vermeten mogt, om als aan het hoofd der wetenschappen zich te plaatsen, zich tot derzelver Schutsheer te benoemen, den bloei der beschaafde kennis in 't openbaar te bevorderen, en te besturen tot welzijn zijnes Vaderlands. Het licht, dat in zijn eigen hart straalde, wenschte hij ook voor anderen te doen opgaan; het genoegen, dat de kennis der waarheid hem gaf, wenschte hij met duizenden te deelen, en de roem eener verlichte natie, wilde hij, dat het doel ware, waarnaar zijne landgenooten streven zouden.

Zijne pogingen tot bevordering der letteren en kunsten waren derhalve geene uitwerksels van ijdele, dwaze eerzucht, ofschoon de begeerte, om door roemwaardige daden met roem bekend te zijn, aan zijn edel hart niet vreemd kon wezen. Zij waren geene blinde uitdeeling van gunst of ondersteuning, alleen door onkunde en grilligheid bestuurd, of door vooroordeel misleid. Hij wist den geleerden en kunstenaar te onder-

scheiden, te beoordeelen, en op zijn prijs te schatten; hij wist hem door zijne goedkeuring aan te moedigen, door zijnen verstandigen lof te ontvonken, of door zijne voorlichting den weg verder te banen.

Doch in eene eeuw gelijk de onze, waar geene wetenschap zoo verheven is, of zij is tevens een beroep of handwerk, of een der middelen geworden, om zich de nooddruft en genoegens des levens te verzorgen; daar heeft de onderzoeker der waarheid en kennis dikwijls meer dan de enkele aanmoediging des wijzen, hij heeft ook de ondersteuning van den vermogenden noodig, en zijn ijver moet opgewekt worden door belooning.

Om ook dit toevallig vereischte van eenen schutsheer der beschaafde geleerdheid te bezitten, had de Voorzienigheid VAN DE PERRE mildelijk bedeeld van de goederen des tijdelijken levens. Zij had hem eene nog grooter gave bovendien geschonken, het vermogen om dezelve te gebruiken, met anderen te deelen, en de waarde daarvan alleen te berekenen naar het nut, dat men met dezelve kan te weeg brengen.

Zijne vriendschap en gemeenzaamheid, die om zijn verstand en karakter nog vereerender waren dan door zijn verheven rang; dezen waren de prijs der aanmoediging, dien hij niet naliet aan eenigen geleerden van een echten stempel te betalen. Hem, die goedkeuring en lof behoefde, wist hij dien op de vleijendste, en te gelijk kieschste wijze mede te deelen. En waar is de kunstenaar, de beminnaar van eenige nuttige wetenschap, dien het alleen aan uiterlijke middelen ontbrak om dezelve te beoefenen, en die zich beklagen kon bij hem vruchteloos bekend te wezen, of die niet van zijne onbeperkte edelmoedigheid getuigenis kan dra-

gen? Gelegenheid daartoe te vinden was hem een ware wellust; die op te zoeken was zelfs zijne bezigheid, en wanneer hij zich in het bezit van kostbare kunststukken stelde, of die met moeite voor zich vervaardigen liet, dan was menigmaal geen ander de drijfveer van zijne daden, dan den geest der uitvinding te ondersteunen, of den ijver des kunstenaars te beloonen.

Doch de kieschheid des onderwerps verbiedt mij hetzelve dieper in te treden, of eenig ander bijzonder bewijs voor mijn gezegde aan te voeren, dan mij zelf. Met geene andere aanbeveling aan hem voorzien, dan eenige geschiktheid voor het onderzoek der waarheid, en eenige vlijt in derzelver najaging, heb ik echter al het onderscheidende zijner onschatbare vriendschap genoten. Voor mij althans was zijne aanmoediging onwederstaanlijk, zijne goedkeuring boven alles, waarop ik eenigen prijs stelde; en de edelmoedigheid, waarmeê hij, voor mijne geringe pogingen aan hem opgeofferd, door het ruimst bezit van ontelbare genoegens, door de verzorging van mijn bestaan, en de voorkoming van alle mijne wenschen, mij rijkelijk schadeloos stelde; deze zijne edelmoedigheid is door de erkentenis in mijn hart geschreven, terwijl de kiesche en onvergelijkelijke wijze, waarop hij dezelve omtrent mij heeft uitgeoefend, mij ook dezelve voor altoos onvergetelijk zal maken.

Doch bescheidenheid en eerbied sluiten mijne lippen; en ik spoede mij, om VAN DE PERRE in dat licht te plaatsen, gelijk hij voor het oog zijner medeburgeren, als de handhaver van den luister der wetenschappen, openlijk te voorschijn trad.

Mijn oog doolt in uwe vergadering rond, M.H! het zoekt hem, maar vruchteloos, aan wien nogtans alles mij herinnert; hem, aan wien wij deze onze bijeenkomsten, het genoegen, de plaats derzelve, hare levendigheid en nuttigheid grootendeels te danken hadden. Wij betreuren hem, als niet meer geplaatst aan ons hoofd, en Gij, die zoo waardiglijk zijne plaats in ons midden vervangen hebt(*), gij hebt weenende van zijnen zetel bezit genomen. Wien onzer kon het onverschillig zijn, door hem voorgelicht en bestuurd, of door hem aangehoord en toegejuicht te worden, wanneer wij een iegelijk het onze tot uitbreiding der kennis en geleerdheid toebragten? Hij, die onze luister en roem was, op wien wij moedig waren, wanneer wij hem in ons midden zagen verschijnen, naar wiens goedkeuring wij allen met naijver dongen....Hem zoekt mijn oog thans vruchteloos in uwe vergadering!

De meesten uwer zullen den tijd der eerste oprigting onzer tegenwoordige bijeenkomsten nog in levendig aandenken hebben; toen eenige onzer edele Stadgenooten, Bestuurders en Leden onzer geleerde Maatschappij, in het naburig Vlissingen gevestigd, het ontwerp vormden, om het groote doel dezes aanzienlijken Genootschaps, ook buiten deszelfs moederstad, en binnen hunne eigen muren te helpen bereiken, een tak van hetzelve hier als over te planten, en voor den bloei der letteren afzonderlijke vergaderingen te openen. Gij weet de onvermoeide en belanglooze pogingen daartoe aangewend, en velen uwer mogen het gelukkig slagen derzelve ook aan hunne eigen medewerking toeschrijven.

(*) De Heer B. MATTHIAS POUS.

Maar gij zult ook gaarne aan VAN DE PERRE den lof afstaan, dat hij het grootste aandeel aan deze pogingen gehad heeft, en dat het ontwerp door hem gekoesterd, door hem aan het licht gebragt, door zijnen invloed ondersteund en gelukkiglijk volvoerd is. Aan hem is derhalve onze bloeijende Maatschappij, behalve ontelbare diensten, die zij dankbaar erkent, en de opoffering van zich zelf voor hare belangen, ook deze inrigting verschuldigd, die niet eene scheuring of verdeeling van de leden hares ligchaams, maar als de verdubbeling van haar aanwezen is. Aan hem hebben wij deze onze vergaderingen, aan hem heeft de menschelijke zamenleving al het nut te danken, dat uw arbeid, Geleerde Mannen! uit dezen boezem haar doet toevloeijen. Wij zullen zijne assche daarvoor zegenen; wij zullen, zoo dikwijls wij ons hier vereenigen, aan hem een dankbaar aandenken toewijden, en gedachtig aan hem, die alleen voor wetenschap en deugd scheen te leven, zal zijn ijver ons bezielen, zijn voorbeeld ons ontvonken, en wij zullen de vruchten van onzen geest, als een offer der dankbaarheid, aan zijne nagedachtenis opdragen.

Doch het is niet alleen onze geleerde Maatschappij, die in hem een steun en edelmoedigen voorstander beweent(*), het is niet alleen onze vergadering, die om zijne vroege verwelking met rouwgewaad bedekt is,

(*) Toen in het jaar 1787 het ontwerp gevormd was, om de bezittingen en vergaderingen van het Zeeuwsch Genootschap op het Raadhuis der Stad Vlissingen over te brengen, en eenige vertrekken van hetzelve daartoe in geschiktheid te brengen, bood hij eene som van ƒ 700 aan, om de kosten dezer schikking te helpen dragen. De oprigting des Departements geschiedde in 't jaar 1784.

ook andere geleerde inrigtingen in onze aanzienlijke Stad weenen met ons, en betreuren den val van hun bezielend Hoofd in hem.

Ik zwijg thans, hoe onze zoo nuttige, zoo wel ingerigte en wel bestuurde Akademie der Teeken- en Bouwkunde, in hem eene zeldzame aanmoediging, een steun en beschermer vond; hoe hij menigmaal en gaarne bijzondere kosten aanwendde, om derzelver bloei te bevorderen, of den ijver der leerlingen aan te vuren; maar laat ik alleen uwe aandacht daarbij mogen bepalen, hoe de edele NATUURKUNDE, de moeder veler nuttige wetenschappen, door hem geliefkoosd en als op de handen gedragen, zich hier eene woonp!aats heeft gevestigd, waaruit alleen de wederkeerende barbaarschheid haar zal kunnen verjagen.

Het was in het jaar 1778, toen hij met eenige weinige kundige mannen het ontwerp vormde, om zich gemeenschappelijk in deze belangrijke wetenschap te oefenen, elkander onderling het licht, dat men bezat, de ontdekkingen, die men deed, mede te deelen.

Deze poging wekte welhaast den ijver van anderen op, deed veler weetgierigheid ontbranden, en uit dit gering beginsel is dat Natuurkundig Genootschap gesproten, dat door den naam van zoo vele aanzienlijken, door den onbaatzuchtigen ijver onzer geleerden, tot zijnen tegenwoordigen luister is opgeklommen.

Ik ben verzekerd, en gij zult het mij gereedelijk toestemmen, dat ik niemand van deszelfs verschuldigden lof beroove, wanneer ik aan zijne zucht voor de verlichting der maatschappij het bestaan dezes gezelschaps, aan zijne medewerking deszelfs werkzaamheid en bloei, aan zijne edelmoedige ondersteuning deszelfs luister toe-

schrijve. Wie toch was het, dan hij alleen, die zich aan het hoofd daarvan plaatste, deszelfs belangen zich aantrok, en zich onvermoeid beijverde, om dit zijn werk te voltooijen en te volmaken? Dat deze nuttige inrigting zijnen val lang overleve! Dat dezelve in den loop der jaren een gedenkteeken zij, hoedanigen burger deze Stad éénmaal gekoesterd heeft!

Toen de smaak der voortreffelijke natuurkunde onze Stad éénmaal als aangestoken had, wist de steeds onvermoeide VAN DE PERRE deze gelukkige besmetting ook tot het schoone geslacht te doen overgaan. Hij verzamelde eenige der aanzienlijkste Vrouwen, wier doorzigt en edele weetgierigheid hij kende. Hij besteedde alle de bevalligheid der voordragt en der uitvoering, om haar de nuttigheid en invloed derzelve te doen gewaar worden, en het ruime, heerlijke veld der menschelijke kennis haar te doen afzien, waartoe de natuurkunde haar den ingang opende. Zijne poging, door die zijner vrienden ondersteund, slaagde gelukkig, en welhaast zagen wij de bloem onzer sexe aan de voeten der wijsheid nederzitten, om hare schoonste vruchten begeerig op te zamelen. Zij vormden onder zijn bestuur eene maatschappij, door wetten geregeld(*). Zij bepaalden hare bijeenkomsten, verkozen haren Onderwijzer, en oefenden zich in eene wetenschap, die alleen door eene geestelooze voordragt boven het bereik der sexe kan geplaatst worden.

Geene dingen meende VAN DE PERRE, dat boven derzelver bereik, en alleen van weinige geloofde hij, dat zij boven, of liever buiten hare bestemming op deze

(*) De oprigting dezes Genootschaps geschiedde in 't jaar 1785.

wereld waren. Hij kende den fijnen smaak der vrouwen, hare gelukkige bevatting, hare levendige verbeelding, haren waarnemenden geest, en beklaagde haar opregtelijk, dat het vooroordeel der zeden of der opvoeding haar de middelen der verlichting uit de hand rukte, om ze alleen met behagelijke beuzelingen te vullen. De Natuurkunde, vertoond van hare bevallige en verrassende zijde, zoo als zij de natuur in het groot doet kennen, terwijl zij hare verbazende krachten in een kleinen omtrek doet werken, en de overtuiging der waarheid op zinnelijke proeven vestigt; deze hield hij met regt voor de geschiktste wetenschap, om de vatbaarheid der sexe te oefenen, hare opmerkzaamheid te vestigen, haren weetlust te doen ontluiken, en de menigmaal onder de asch des vooroordeels bedolven vonk der genie, in den boezem der schoonheid te doen ontbranden. Dat dan deze inrigting binnen ons Vaderland eenig in hare soort zij; dat de domme onkunde haar aanstare, dat de nog onkundiger spotzucht zich misschien ten koste derzelve vermake! wij schroomen niet haar bestaan en voortduring, als een niet gering gedeelte van den roem hares Instellers, openlijk op te halen.

Doch ik zie, dat gij mij noodigt, M.H! om tot dat gene over te gaan, dat, ofschoon het slechts eene onvoltooide poging geweest zij, nogtans de allerbeslissendste proeve is van zijne edelmoedige zucht voor de ware verlichting der maatschappij, en hem als den Schutsheer aller beschaafde kennis een onverwelkbaren krans bereidt.

Reeds voor vele jaren kwelde het hem, dat zijne pogingen tot bevordering der kennis zich enkel tot de

Natuur- of Werktuigkundige wetenschappen zouden bepalen; hij vormde zich uitgestrekter uitzigten, en voelde den moed in zich, om derzelver uitvoering ten minste te ondernemen.

Hij zag met smart, hoe de meeste kundigheden, die de waardij der zamenleving uitmaken, en waarin niemand, die eenige aanmerking verdient, behoorde ongeoefend te zijn, bij den hoogeren en minderen burgerstand beiden, deerlijk verwaarloosd werden.

Hij bejammerde het bekrompen onderwijs der lagere scholen, en begreep, dat alle verbetering niet zoo zeer in de inrigting van het schoolwezen, als in de vorming van bekwame schoolleeraars moest gezocht worden. Hij zag het verval onzer Nederduitsche spraak, die naauwelijks bij sommigen in haré taalkundige regelen, en bijna door niemand in haar kracht en rijkdom gekend wordt. Hij beklaagde onze jongelingschap, die de Geschiedkunde, in 't bijzonder die van ons Vaderland, en haar voorlichtenden fakkel, de Aardrijkskunde, door gebrek aan gepaste handleiding, niet vlijtiger en als eene begunstigde uitspanning beoefende. Hij wenschte den smaak voor de fraaije letteren, Welsprekendheid en Dichtkunst te doen bloeijen: vooral de kennis der zuivere Zedeleer algemeen te verspreiden, en ook den ongeleerden handleiding te geven tot de noodzakelijkste grondbeginsels der gewijde Uitlegkunde en onwaardeerbare Bijbelkennis. Wij hebben, zeide hij, Hoogescholen genoeg in ons Vaderland, om eene geleerde natie te worden, maar het ontbreekt ons aan eenvoudiger inrigtingen, om den burgerstand te beschaven, het gros der maatschappij te verlichten, en door derzelver smaak te veredelen, ook den kring harer werkzaamheid be-

langrijker te maken. Zulk eene inrigting binnen zijne Moederstad het aanwezen te geven, den toegang tot dezelve voor elk, en in 't bijzonder voor de schoone sexe te openen, alle vreemde talen en vreemde geleerdheid daaruit te verbannen, en het onderwijs der waarheid in eene behagelijk eenvoudige voordragt te doen kleeden; ziet daar het groote ontwerp, dat VAN DE PERRE zich vormde, en het is voorwaar noch aan zijne pogingen, noch aan de edelmoedigste opofferingen te wijten, dat dit verheven plan slechts even de geboorte heeft mogen zien.

Toen hij dit ontwerp reeds lang gekoesterd had, en slechts naar gelegenheid wachtte om het tot dadelijkheid te brengen, stelde hij zich in het bezit van dit huis, dat ofschoon een kostbaar pand, echter tot bereiking zijner voornemens geschikt was. Hij noodigde op de billijkste en aannemelijkste voorwaarden, en onze Vergadering, en de Akademie der Teeken- en Bouwkunde, en de beide Natuurkundige gezelschappen uit, om zich in dit gebouw te vestigen. Hierdoor kreeg hetzelve het aanzien en den naam van *het Middelburgsch Muséum*. Hij vormde een afzonderlijk Collegie, uit de hoofden van twee dier onderscheiden Genootschappen, aan wie hij den titel van Bestuurderen des Muséums afstond(*). Voorts bestemde hij den hof, tot dit huis behoorende, voor de broederschap der Kruidkundigen

(*) Te weten die der Teeken-Akademie, en Physica. Aan deze geschiedde zelfs de overdragt van het gebouw, terwijl de Heer VAN DE PERRE, op zekere redelijke bedingen, de gansche som der kooppenningen op hetzelve uitschoot en behield. De Hoog Welgeb. Vrouw Douarière heeft van deze geheele pretentie, ten behoeve van het Physisch Genootschap, edelmoediglijk afgezien.

ten gebruike, en beijverde zich, om ook de kamer der Ontleedkunde in hetzelve te verplaatsen(*).

Doch dit alles zou misschien onbeduidend in zich zelven geweest zijn, zoo hij hiermede geene verdere uitzigten gehad had, maar hij meende hierdoor eenen grondslag gelegd te hebben, om de uitvoering zijner hoogere voornemens op te bouwen.

Dit Muséum, indien het niet een dood ligchaam, of ten hoogste eene geringe pralerij zou blijven; indien het eens van uitgebreider invloed en werkzaamheid zijn zou, had eenen opziener van nooden, die als beminnaar en beoefenaar der wetenschappen met eenigen lof bekend stond; den zoodanigen wilde hij gaarne alle de nog overig zijnde vertrekken, een gedeelte van dit huis, ter woning afstaan, en daarenboven voor deszelfs bestaan zoo lang op zijne eigen kosten zorg dragen, tot dat hetzelve op eene andere wijze genoegzaam bevestigd was.

Hij zocht derhalve eenen geschikten man; dien hij daartoe aan zijne medebestuurderen des Muséums voordragen, en ook aan de Regeerders dezer Stad kon aanbevelen; die zich van alle andere betrekkingen ontslaan wilde, om zich alleen aan den bloei van dit gesticht, en de bevordering der menschelijke kennis op te offeren; die zich ten minste met eenige, en met

(*) In het jaar 1788 deed hij eene poging om den smaak voor goede boeken te verlevendigen. Hij stelde, door eene aanmerkelijke, jaarlijksche toelage, den Boekhandelaar J.P. Gillissen in staat, om eene soort van Letterkundig Kabinet in het Muséum te openen, waar, voor eene matige inteekeningsprijs, elk gelegenheid vond, om behalve het gebruik van verscheiden voorname oude en hedendaagsche werken, alle dagelijks uitkomende schriften te lezen, en onder vriendelijke gesprekken te beoordeelen.

de belangrijkste wetenschappen tot beschaving en verlichting van den burgerstand gemeenzaam gemaakt had, en zich verbinden zou, om in de Nederduitsche taal openbaar onderwijs in dezelve te geven. Ziet daar zijn plan, zijne ijverige en bescheiden pogingen, en de voornaamste hindernis tegen dezelve, die alleen in het vinden der behoorlijke bezolding voor zulk eenen opziener gelegen was, door zijne edelmoedigheid uit den weg geruimd. Hierin kent gij VAN DE PERRE, en ik zou dwaasselijk mijnen lof verspillen, indien ik iets tot aanprijzing eener zoo edele gezindheid zeggen wilde, die slechts eenvoudig behoeft vermeld te worden.

Of hij zulk eenen man gevonden heeft? Hij heeft denzelven *meenen* te vinden, M.H! Door gunstige en misschien al te vleijende berigten bij hem bekend geworden, heeft hij *aan mij* zijne vereerende voorstellingen gedaan; hij heeft mij bereid gevonden, om voor dezelve de banden, die mij nog aan mijne vorige bediening verknocht hielden, geheel los te maken; bereid om aan zijne oogmerken te beantwoorden, naar mijn vermogen, en naar de geringe oefening van mijnen jeugdigen leeftijd. Op dezen voet heb ik mij aan hem verbonden, om zijn mede-arbeider in geleerdheid en Bijbeloefening te wezen, en zijne huisselijke Godsdienstoefeningen waar te nemen, tot dat hij gelegenheid erlangen zou, om aan zijne verhevener oogmerken mij dienstbaar te maken. Gelijk ik, na zijn verscheiden, niet zou kunnen begeeren of verkiezen, om in zulk eene betrekking geplaatst te zijn, zoo zal ik mij ook nimmer beklagen, dat hij deze gelegenheid vruchteloos gezocht heeft; daaraan heb ik de twee gelukkigste jaren mijnes levens te danken gehad, en zoo ik meende

mij te mogen beklagen, het zou voorzeker niet over *Hem* zijn.

Dus is dit schoone ontwerp slechts tot aan de geboorte kunnen geraken, en verijdeld, gelijk meer zijner edele ontwerpen, gelijk hij nimmer al het nut heeft kunnen te weeg brengen, waartoe zijn vermogen en gezindheid hem in staat stelden. Ik zal de redenen hiervan niet trachten te doorgronden; de rampzaligheid der tijden, die wij beleefd hebben, heeft hieraan veel kunnen toebrengen; andere oorzaken hebben daartoe kunnen medewerken....doch het gordijn valle! Dit is het noodlot van alle groote mannen, door alle eeuwen heen geweest, dat hunne verhevenste bedoelingen op de onvolmaaktheid der menschelijke maatschappij als schipbreuk leden, en dat zij, ten loon hunner belangelooze opoffering van zich zelf, de wereld met deze bewustheid hebben verlaten: *ik heb iets groots willen verrigten!*

Kan ik hier nu het penseel nederleggen, en mijne rede sluiten, M.H! daar ik u VAN DE PERRE als Staatsman, als Geleerden, en als Schutsheer aller beschaafde wetenschappen, naar mijn vermogen geschetst heb? Of mist mijne beeldtenis nog hare houding, hare levendige verwen, en is zij nog als onbezield voor uwen geest gemaald? Eischt gij, dat ik mijne schets voltooije, dat ik wederom, en thans bevende, het penseel opvatte, om zijne deugden, zijn zedelijk karakter af te beelden?

Ja! bevende zal ik de laatste hand aan mijne schilderij leggen; ik zal al de kracht van mijnen geest te hulp roepen, om niet, door het teederste aandenken vervoerd, in den toon der diepe weemoedigheid weg te zinken; en schoon ik moeds genoeg gehad heb, om

u den man van schitterende verdiensten voor te stellen, die moed ontbreekt mij, om *den menschenvriend* te teekenen.

Maar neen! vergt van mij deze poging niet; zij behoort niet tot mijne tegenwoordige roeping; zij is boven den post van een lofredenaar. Het zij zoo, dat de deugd alleen roemwaardig is; dat de blinkendste daden dan eerst lof verdienen, wanneer zij uit dit reine grondbeginsel zijn voortgesproten! maar dit grondbeginsel zelf is ver boven allen lof verheven; het zoekt denzelven niet; het veracht een schralen roem, dien het met de gelukkig geslaagde boosheid in deze wereld deelen moet, en staat alleen naar de goedkeuring van Hem, die in 't verborgen ziet!

Gij, zeldzame Nederigheid, die ons leert een ander uitnemender te schatten dan wij zelve zijn, die niemand vernedert, niemand beleedigt, niemand terug stoot; die den beminnelijken grooten, in 't midden zijner pracht, herinnert aan de waardij der bloedverwantschap, waardoor wij allen, uit éénen vader gesproten, aan elkander verbonden zijn; Hij kende u en was uw voedsterling. Hij verwarde u niet met dien uiterlijken mom der valsche zedigheid, die u bespottelijk nabootst. Gij woondet in zijn hart, en bestuurdet zijne edele eerzucht, om alleen door loffelijke en goede daden boven anderen uit te munten. Gij leerdet hem tot den geringsten zijner medeburgeren afdalen, zonder dwang of achterhoudendheid, deszelfs belangen als zijne eigen te behartigen, en als een mensch zich alles aan te trekken, wat menschelijk gevoel betreft. Maar gij gebiedt mij ook spaarzaam te zijn in den roem van zijn deugdzaam karakter, en door geen ijdelen ophef hem een verdachten lof toe te zwaaijen.

En waartoe zoude ik trachten u zijn zachtmoedig, toegevend, medelijdend hart af te malen, zijn heuschen omgang, de waardij zijner onschatbare vriendschap? Vruchteloos zou ik pogen den diepen indruk, die dezelve voor het overige mijner dagen op mij gemaakt hebben, slechts eenigermate aan den dag te leggen, en uwe flaauwste herinnering zou mijne woorden in dorre klanken doen verwandelen. Hij beleedigde niemand, hij wist verongelijkingen te verdragen, te vergeten en met weldaden te beantwoorden, en het ontbrak zijne grootmoedigheid aan geene voorwerpen, om zich luisterrijker te vertoonen, dan ik dezelve schetsen kan.

Waartoe zoude ik zijnen ijver, om elk te behagen, te dienen, en van ieder bemind te worden; zijne trouw, zijne opregtheid en redelijkheid, zijne verhevenheid boven alle menschenhatende vooroordeelen; zijn onverwinnelijken afkeer voor al wat laag en schandelijk was, waartoe zoude ik dezelve in het breede ophalen; zij vertoonden zich in hem ongetooid, in alle hare natuurlijke bevalligheid, en ik zou een gedwongen, kunstigen opschik aan dezelve verspillen? Ja! hij was de zegen der maatschappij, hij deelde nimmer in eenig ontwerp, dat zijne nagedachtenis zou kunnen bezwalken, en zijne gevoelens waren rein gelijk zijn wandel!

Waartoe zoude ik in den lof zijner onbeperkte weldadigheid uitweiden? Hij leefde slechts om goed te doen; zijnen evenmensch op allerlei wijze gelukkig te maken, was de behoefte van zijn hart geworden. Daartoe van zijnen overvloed te geven, met geopende handen mildelijk uit te deelen, kostte aan zijn onbekrompen hart zoo weinig, dat hij zich veel eer gelukkig rekende, gelijk aan het Opperwezen, de uitdeeler zijner

gaven te kunnen zijn. Nimmer maakte hij eenigen ophef van zijne milddadigheid, nimmer bewees hij ze in 't openbaar, dan waar de omstandigheden het eischten en wettigden, en zelfs het vertrouwen der vriendschap kon de mededeeling zijner geheime weldaden niet aan zijne kieschheid ontrukken. En ik zou dezelve uittrompetten? Zijne nagedachtenis onteeren, door zijne deugd eenen loon te bereiden, dien hij nimmer begeerd heeft? Ver zij het van mij zelfs dit denkbeeld te koesteren!

Komt veel eer, gij allen, die aan hem het genoegen uwes levens, gelukkige dagen en jaren te danken hebt, ik zal mij met uwe menigte vergezellen, mij aan het hoofd van u allen plaatsen. Komt, gij kranken, die hij verkwikt, gij behoeftigen, die hij gevoed en gekleed, gij ouden van dagen, die hij ondersteund heeft; gij ongelukkigen, die hij broederlijk te gemoet kwam, wier hoofd hij opbeurde, wier donkere uitzigten hij ophelderde! komt, laten wij, vóór alle andere lofspraak, aan hem ons weemoedig aandenken, onze dankbare tranen wijden! laten wij zijne stille rustplaats opzoeken, en weenende op zijn grafzerk schrijven: *hier ligt een menschenvriend!*

Edele VAN DE PERRE, uwe deugden zijn met uwe beeldtenis in mijn hart gegraveerd; geene jaren zullen hare trekken doen verflaauwen: aan weinige edele zielen zal ik, in de aandoenlijke eenzaamheid der vertrouwde vriendschap, mijn hart over u uitstorten; maar nimmer zal ik uwe nagedachtenis onteeren, of door een ijdelen ophef u een verdachten lof toezwaaijen.

Ja, M.H! gij weet het, hij was een beminnelijk man. Men kon de liefde der braafste zijner medeburgeren niet

uitsluitender bezitten, dan hij in dezelve deelde. Zijne achting en de roem van zijn karakter waren gevestigd, zoo ver men zijnen naam kende.

Wat men hem zag verrigten, daarvan hield elk zich verzekerd, dat hij nimmer uit baatzucht of zelfzoekende bedoelingen handelde, nimmer om eenige lage drift te voldoen, maar dat verhevenheid en edelmoedigheid het kenmerk zijner grondbeginselen waren, die hij nimmer verloochende. Zijne zwakheden zelfs konden den gunstigen indruk van zijn karakter niet uitwisschen; zij konden voor hem kwellend en verdrietig, en de bron veler onaangenaamheden zijn, maar zij waren het nimmer voor een ander!

Doch wat is menschelijke deugd? het gevolg der opvoeding en der vooroordeelen zelfs; menigmaal eene schoon schijnende zwakheid, en ten hoogste het uitwerksel eener aangeboren geaardheid, de vrucht van een gelukkig ligchaamsgestel! Maar laten we ons door geene klanken of magtspreuken verblinden. Wij hebben, 't is helaas waar! weinig reden, om ons op de deugd onzes geslachts te verhoogmoedigen, maar zij heeft nogtans één steunpunt, één grondbeginsel, dat haar veradelt, en haar zijn doet 't geen zij moet wezen, strijd en opoffering. En dit beginsel is de Godsdienst. Vertrouwt niet op de deugd van hem, die geen Godsdienst bezit, gelijk gij den Godsdienst mistrouwt van hem, die geen deugd bezit.

Ik zou weinig regt doen aan uwe gevoelens, M.H! indien ik meende, dat de lof van VAN DE PERRE'S Godvrucht uw kiesch gehoor, door den wansmaak onzer Godsdienstlooze eeuw niet bedorven, zou beleedigen. Maar Godvrucht is weder een dier zeldzame hoe-

danigheden, die slechts in stilte gevoeld, met dankbaarheid nagedacht, en met ijver gevolgd willen zijn, terwijl eene lofspraak haar zoo weinig vereert, dat die haar veel eer zou schijnen te vernederen.

Deze reden alleen verhindert mij, om over de Godsdienstige gevoelens van onzen zaligen vriend zoo te spreken, als ik gaarne zou willen, gelijk ik zou kunnen doen, daar ik gedurende meer dan twee jaren deelgenoot van zijnen dagelijkschen omgang, en als door den Godsdienst zelven aan hem verbonden geweest ben.

Hij droeg een dankbaar hart voor het Opperwezen om, en beminde God als zijnen Weldoener. Niets was hem vreemder, dan de denkwijze van velen, die ongevoelig voor hun geluk, hunnen zegen slechts als hun wettig deel aanmerken, en alleen hunne smarten en kwellingen bij God als in rekening brengen. Hij was welsprekend in de optelling zijner menigvuldige voorregten; deze herinnering maakte hem dikwijls weemoedig, en hij verblijdde zich in zijne rampen en teleurstellingen, als matigingen van een geluk, dat hij voor al te groot, al te onderscheiden hield van dat der meeste zijner medemenschen. Zoo dikwijls deze herinnering in hem opwelde, zag ik zijn edel hart van aandoeningen overvloeijen, en zijne gevoelens, zijn gelaat en woorden vereenigden zich in den lof des Oneindigen!

Het gevoel zijner menschelijke afhankelijkheid, zoo wel in zijn geestelijk als uitwendig bestaan, was hem niet slechts gemeenzaam, maar een heerschende trek in zijne denkwijze. Hij beschouwde het als het gevoel onzer kinderlijke betrekking op Hem, die ons geschapen heeft; een gevoel, dat den mensch zoo zeer vera-

delt, als het hem verootmoedigt, daar het ons als met God vereenigt, in God doet leven en zijn!

Hij bezat dat groote kenmerk van een Godvruchtig hart, een vast en kinderlijk geloof aan de Voorzienigheid. Zijn leven was hem de weg, de vaderlijke leiding van God, wiens hand alleen den doolhof der aardsche wisselvalligheid tot een effen en veilig pad kan maken. Een wenk van Gods albestuur was hem meer, dan de raad en voorstelling van alle zijne vrienden, en de schroom, die hem menigmaal weêrhield, om zijne voornemens uit te voeren of aan te dringen, was de eerbiedige schroom van eenen mensch, die liever met het Opperwezen wenscht zamen te werken, dan alleen op zijne eigen inzigten hoogmoedig te vertrouwen.

Hij oefende zich, om zijn hart los te maken van al wat hem aan de wereld verbond. Zich in staat te gevoelen, om, wanneer God, zijn pligt of zijn Vaderland hem riepen, zijne dierbaarste bezittingen zelve af te staan, dit was de wensch, die hem menigmaal op de lippen zweefde; dit was de hoogmoed van eenen man, die anders het goede des levens wist te genieten, en de genoegens te smaken, die op zijnen weg ontloken.

Gods heilige Openbaring was hem boven alles dierbaar; derzelver kracht en verhevenheid werkten vermogend op zijn hart. Den tijd, waarin ik, door zijn Godvruchtigen ijver opgewekt en ontvlamd, alle mijne pogingen inspande, om voor hem en zijn huisgezin dit onschatbaar boek, in deszelfs schoonheid en Goddelijkheid, voor te dragen, heeft hij dikwijls den gelukkigsten tijd zijnes levens genoemd. Hij schaamde zich

zijner Godsdienstige gezindheid niet; zonder den ophef der gemaaktheid deed hij zich kennen als een Christen; en de voorganger zijner huisgenooten te zijn, hen tot de kennis van Gods Woord op te leiden, met hen voor het Opperwezen neder te knielen, was zijne blijdschap en zijn roem!

Met de gedachten des doods en der onsterfelijkheid was hij ten uiterste gemeenzaam; zij waren hem als vertrouwde, troostrijke vrienden in de eenzaamheid; zijne dierbaarste uitzigten strekten zich uit tot over het graf. Zijne verbeelding door het woord der Openbaring voor te lichten en te ontgloeijen, om zich geheel te kunnen verplaatsen in de zalige maatschappij, waar Christus aan het hoofd zijner verlosten, hen van alle onvolmaaktheid zal gezuiverd hebben; dit was zijne begunstigde bezigheid, en, gelijk hij menigmaal beleed, ook de nuttigste voor zijn hart, zijne krachtigste opwekking tot een hemelsgezinden wandel.

Hij was een Christen, niet in die flaauwe, onbestemde beteekenis, waardoor deze heerlijke naam dagelijks ontheiligd wordt, maar een Christen door zijn geloof aan de leer der Verzoening. Hij beleed dezelve niet slechts als eene grondstelling van zijn kerkgenootschap, noch uit enkele overtuiging der waarheid, maar als noodzakelijk voor de rust van zijn gemoed, als de grond zijner verzekering van Gods onschatbare gunst, en als zijn vertrouwen voor de eeuwigheid. Dit geloof was bij hem helder en verzekerd, en hij kende geen veiliger toets van hetzelve, dan een waar Christelijk gevoelen, eene gezindheid, eenigermate gelijkvormig aan die van Jezus en zijne Apostelen.

Zoo leefde VAN DE PERRE, zoo stierf hij ook, gelijk

een zegepralend Christen, die door de verdiensten van zijnen Heer en Verlosser reeds den dood en het graf heeft overwonnen. Zoo is hij, voor een verblijf in zaliger gewesten, aan ons oog voor altoos ontrukt! Wij staren hem weenende achterna, en 't geen ons van hem is overgebleven, zijn voorbeeld en zijn aandenken, zullen ons steeds onschatbaar, en heilig aan ons hart wezen!

EINDE VAN HET EERSTE DEEL.

[Tweede deel]

Voorberigt.

Reeds voor geruimen tijd werd ik aangezocht, *om een* TWEEDE DEEL *mijner* REDEVOERINGEN EN VERHANDELINGEN *in het licht te geven*, *en ik vond eindelijk geene reden langer*, *om aan dit verzoek gehoor te weigeren; vooral nadat de Boekhandelaar* VAN DER HEY *de zwarigheid wegnam*, *die de geringe uitgebreidheid van dit* TWEEDE DEEL, *in vergelijking van het* EERSTE, *scheen te veroorzaken. Eigenaar geworden zijnde van de kopij der* LOSSE GESCHRIFTEN, *door mij in de jaren* 1813, 1814 *en* 1815 *elk afzonderlijk uitgegeven*, *bood hij mij aan*, *achter deze* VERHANDELINGEN EN REDEVOERINGEN, *den druk derzelve te herhalen*, *en daardoor tevens de verspreiding en verstrooijing dier Stukjes voor te komen; even gelijk in het* EERSTE DEEL, *ten aanzien der* LOFREDE *op*

den Heer VAN DE PERRE, *geschied was. Ik stemde hierin gereedelijk toe*, *te meer*, *daar hij mijn voorstel*, *om de* REDEVOERINGEN EN VERHANDELINGEN, *en de* LOSSE GESCHRIFTEN, *ook elk afzonderlijk verkrijgbaar te maken*, *met de grootste bereidvaardigheid aannam; en niemand zich dus beklagen kon*, *dat hij*, *of de eerste moest missen*, *of de laatste tweemaal aankoopen. Dit weinige was het*, *wat ik den Lezer vooraf had mede te deelen*, *voor wien ik hartelijk wensche*, *dat deze geringe bundel niet van alle nut*, *vermaak of stichting ontbloot moge zijn*.

J.H. VAN DER PALM.

LEYDEN,
30 October 1818.

Verhandeling over de welsprekendheid van Cicero.

Indien men de voortreffelijkheid eener kunst of wetenschap moet beoordeelen naar het gering getal dergenen, die in dezelve uitmunteden, dan is er geene, die boven de welsprekendheid eens volkomen redenaars, geene, die met haar verdient gelijk gesteld te worden. Hoe vele ervaren krijgsbevelhebbers, hoe vele wakkere staatslieden, hoe vele beroemde wijsgeeren, taalkenners, schilders en toonkunstenaars kan men aanwijzen, tegen éénen, die de gaaf van bevallig, duidelijk, krachtig, treffend, wegslepend, in het openbaar te spreken, in eene overtreffende mate bezit: ja! schoon iedere menschen-leeftijd slechts weinige groote dichters ziet geboren worden, nog weiniger groote redenaars mag zij aanschouwen.

Zoo dit getuigenis van Cicero aan sommigen verdacht mogt voorkomen, omdat het van eenen redenaar afkomstig is; ik zou mij, tot bevestiging van hetzelve, op de ondervinding kunnen beroepen; ook van latere tijden, dan waarin het Orakel der Romeinsche welsprekendheid leefde; ook van ons Vaderland, waarin het getal der ware en voortreffelijke dichters, opdat ik slechts van dezen spreke, niet gering is, en dat der even lofwaardige redenaars bijkans, moet ik zeggen bijkans? tot niets verdwijnt: zoodat de zangberg gemakkelijker te bestijgen schijnt, dan de steile en ontoegankelijke rots, op welker top, naar UCIANUS geestige voorstelling, de welsprekendheid zich gezeteld heeft, om den ijverigen en onvermoeiden gunsteling der natuur, die door duizend hindernissen zich den weg tot haar gebaand heeft, hare hand, en met dezelve alle hare gaven en schatten, aan te bieden!

Men denke echter niet, dat dit den roem der dichtkunst eenigermate benadeelt; want zeldzaamheid is niet het eenig of onbedriegelijk kenteeken van grootheid. Zij ontstaat dikwerf uit het overwinnen van groote, en vele, en voor velen onoverkomelijke moeijelijkheden; en heeft dus met de waardij van het kunstgewrocht wel eenige gemeenschap, maar bepaalt echter voornamelijk den prijs des arbeids, dien men aan hetzelve heeft moeten besteden. Een Hollandsch schilderstuk, waarin vele en onderscheiden lichten kunstiglijk zijn uit een gehouden, in keurige tinten elk hare verschillende werking doen gevoelen, of bevallig zamenvloeijen; hoe groot in prijs en achting, heeft echter de waarde niet eener Madonna van Correggio, of eener Magdalena van Titiaan. Voorzeker heeft de

redenaar, om tot het toppunt zijner kunst te geraken, meer en grooter hindernissen uit den weg te ruimen, dan de dichter. Door meerdere oefening, ingespannener vlijt, uitgebreider kennis, bereikt hij zijn doel; en eene naauwgezette inachtneming van klaarheid, orde en welvoegelijkheid, mag nimmer zijne zijde verlaten. De dichtkunst is eene vorstin; zij heerscht, en buigt, en dwingt; en zij mag ook heerschen, buigen en dwingen, indien zij slechts door echte geestdrift voortgestuwd, en op hare verheven baan door goeden smaak begeleid wordt. De welsprekendheid is eene bevallige schoone, die door hupsche dienstvaardigheid, door zedige ingetogenheid, door innemende manieren, door zuiverheid en kieschheid, zich doet opmerken en beminnen; en die, zelfs wanneer gevoel en teederheid haar ontroeren, wanneer ijver voor waarheid en deugd haar ontgloeijen doet, nimmer vergeten mag, wat zij aan hare sekse verschuldigd is!

Eene andere reden van de meerdere zeldzaamheid der goede redenaars, boven die der goede dichters, is daarin gelegen, dat de dichtkunst eene behoefte is van het hart, eene vaak onwillige aandrift, die in alle talen hare uitdrukking vindt; voor wier ontgloeijingen en verheffingen de armste en ruwste spraak genoegzaam is; ja dikwerf, door hare overdragten en persoons-vertegenwoordigingen, gunstiger dan eenige andere, voor de uitstortingen hares gevoels, en de schilderingen harer verbeelding. De welsprekendheid, daarentegen, is eene behoefte des maatschappelijken levens; zij eischt niet alleen eene rijke, beschaafde en vloeijende taal, maar zij vordert ook, voor haren grootsten luister, bijzondere omstandigheden van volk, en

Staat, en algemeen belang. Zij is eene plant, die niet op alle gronden, onder allerleije luchtstreken, groeijen kan: slechts in eenen voor haar toebereiden akker kan zij kiemen, uitspruiten, bloeijen, en heerlijke vruchten dragen.

Zoodanig waren de vrije Staten van Griekenland en Rome, waar, aan de eene zijde, kunst en beschaving op den troon zaten, haar door weelde en overvloed gesticht; en, aan den anderen kant, de weg tot eerambten, tot belooning en toejuiching voor den bekwaamsten redenaar was opengesteld. In de glansrijke eeuw van Pericles was zij het, die Athene beheerschte; en uit den mond van den onvergelijkelijken Demosthenes klonk de zwanezang der Grieksche vrijheid. Rome was in geleerdheid en wetenschap, in verfijning van geest en omgang, Attika op zijde gestreefd; de schatten van Griekenland en Klein-Azië waren met die van het Westen in haren schoot gevloeid; onder vele worstelingen, en schokken, en geweldenarijen, neigde wel de vrijheid ten val, maar haar vorm werd nog bewaard, hare wetten uiterlijk nog geëerbiedigd; toen Lelius en Sergius Galba, toen Crassus en Antonius de oude, in raad- en pleitzaal en volksvergadering schitterden; toen na hen Hortensius de stroevere Romeinsche welsprekendheid door zijne bloemen veraangenaamde; toen Cézar haar met Attisch zout besprengde; en Cicero aller gaven en bekwaamheden vereenigde, den roem zijner voorgangeren uitwischte, dien van zijne tijdgenooten verdonkerde, en aan de toekomende geslachten een bijkans onnavolgbaar voorbeeld achterliet.

Over dezen laatsten wilde ik u eenige oogenblikken onderhouden. Vergeeft mij, M.H! zoo ik een' lan-

ger' omweg heb genomen, om tot de voorstelling mijns onderwerps te geraken. Ik heb hierdoor mijne tegenwoordige Verhandeling in eenigen zamenhang willen brengen met eene andere, *over den aard der Welsprekendheid*, bij eene soortgelijke gelegenheid uitgesproken, en door velen uwer aangehoord, misschien ook door sommigen gelezen. En men zal het mij, hoop ik, niet ten kwade duiden, indien ik, door het ontvouwen van Cicero's welsprekendheid, hetgeen ik toen naar waarheid meene gezegd te hebben, immers van ter zijde poge te bevestigen.

Mijn eigenlijk oogmerk was, u eene dadelijke proeve te leveren van Cicero's toon, en trant, en kracht van zeggen; voor zoo ver de gedeeltelijke vertaling van eene zijner beroemdste redevoeringen, met eenige toelichtingen en aanwijzingen vergezeld, voor eene proeve zijner welsprekendheid kan gehouden worden. Vooraf echter moet ik over Cicero, over zijn redenaars-ambt en kunst, gelijk ook over den inhoud en het belang der redevoering, die ik tot bereiking van mijn doel geschikt oordeelde, met weinige woorden spreken. Ik weet het, M.H! voor ulieden is deze verhandeling en ontwikkeling overtollig. Gij kent de bronnen, en laaft u uit dezelve; maar gaarne echter ziet gij eene sprank of een beekje, daaruit afgeleid, een' vreemden hof besproeijen; gaarne ziet gij eenige vruchten, uit den boomgaard der Ouden, op onzen vaderlandschen bodem overgeplant; en wilt den ijver ook van zulke uwer medeleden aanmoedigen, die hunnen onvolkomen' arbeid, als leerlingen, aan uwe voeten leggen.

Marcus Tullius Cicero werd niet door toeval of nood-

zakelijkheid, maar door smaak en neiging, en natuurlijken aanleg, tot redenaar bestemd. Alle jeugdige Romeinen, van eenig aanzien en vermogen, werden in dien tijd aldus opgevoed, dat zij zoo wel door tong en pen, als met hun zwaard, het Gemeenebest konden dienen. Doch de jonge Tullius bewandelde dezen weg met grooter regelmatigheid en onvermoeider ijver, dan de meeste zijner tijdgenooten. Met zijne lessen in taal en redeneerkunde paarde hij eene vlijtige en strenge beoefening van alle de deelen der wijsbegeerte, met alle hare sekten, en de grondstellingen, die elk derzelve onderscheiden. Hij wijdde zich toe aan de kennis der regtsgeleerdheid, uit hare bronnen afgeleid, en op de dagelijksche regtsoefening toegepast. Hij hoorde de beroemdste Grieksche meesters over de regelen en lessen der welsprekendheid, en oefende zich onder hen in het buigen en vormen van uitspraak en gebaarmaking. Hij bezocht vlijtiglijk de pleitzaal, om de grootste redenaars van zijnen tijd te hooren. Geen dag ging voorbij, waarin hij niet las over zijne geliefde kunst, en tevens eenig opstel vervaardigde. Daarna bragt hij ook een' geruimen tijd te Athene door, den alouden zetel der fijnste beschaving, om aldaar den schat zijner kundigheden te verrijken, en in de school der bevalligheid tot volkomenheid gevormd te worden.

Daar hij dus de uitmuntende gaven, hem door de natuur geschonken, versterkte en te hulp kwam door verstandige en edele werkzaamheid; daar hij het volkomenst onderrigt genoot, en de beste modellen voor zich had; kon het niet anders, of hij moest welhaast een schitterenden opgang maken. En naauwelijks ook was hij op het openbaar tooneel verschenen, of zijne

eerste proefstukken werden reeds als meesterstukken, met uitbundige toejuiching, ontvangen; en er was geen geding zoo moeijelijk, geene regtszaak over leven of goed zoo gewigtig, die men niet aan hem, als redenaar en pleitbezorger, veilig toevertrouwd achtte. Ook was er niemand van zijnen tijd, die zoo vele aangeklaagden verdedigde, zoo vele moeijelijke geschilstukken ontwarde, zoo vele groote mannen door zijne lofspraak verhief, zoo vele nuttige instellingen aanraadde; voor den Regter, bij den Raad, en in de Volksvergadering, met deftigheid, kracht en sierlijkheid, zoo dikwerf het woord voerde, als Marcus Tullius Cicero.

Vele, misschien de voortreffelijkste zijner redevoeringen, heeft de tijd gespaard en tot ons overgebragt; niet alleen gelijk hij ze dadelijk uitgesproken, maar gelijk hij ze naderhand beschaafd en opgeschreven heeft, en wenschte ze uitgesproken te hebben. Het kan dus niet moeijelijk zijn, den aard en het eigenlijk vermogen zijner welsprekendheid te beoordeelen, of die in bijzonderheden te ontvouwen. Doch, waar zou mijne rede een einde vinden, zoo ik dit veld met u wilde intreden, of alle de voortbrengsels zijner meesterlijke kunst doorloopen, om in elk derzelve u de stalen van zijn schitterend vernuft, van de kleur, de klem en den gloed zijner redenen te doen bewonderen? Ik zal derhalve slechts weinige en oppervlakkige aanmerkingen hierover in het midden brengen, en hen, die meer daarvan begeeren te weten, tot hem zelven, aan het slot van zijnen Brutus, verwijzen: om mij thans bijzonderlijk tot ééne redevoering te bepalen.

De sterkste zijde van Cicero's welsprekendheid is, buiten alle tegenspraak, zijn stijl: ja! deze is het al-

leen, waaraan men eene onbegrensde goedkeuring geven kan. Die zuiverheid van gekuischte taal; die keus van juiste en schilderachtige woorden, welke men met geene andere kan verwisselen, zonder er minder goede voor in plaats te stellen; die gemakkelijke voeging en zamenschakeling van spreekwijzen, voorstellingen en volzinnen; die klaarheid en natuurlijkheid der voordragt; die warmte of levendigheid der uitdrukking; door het gepast gebruik der spraakwendingen, beelden, overnoemingen, en wat meer in den schat der redekunst begrepen is, om te spreken tot de verbeelding en het hart, en als 't ware, door de zinnen den weg tot het verstand te banen; die kortheid zonder duisterheid; die volledigheid zonder langwijligheid; die vloed van redenen, welke nu met zachte, welluidende rolling naar haren eindpaal spoeden, en dan weder bruisen als een wegslepende stroom, of somtijds, als de majestueuze donder, ontzetten en verpletteren! Ziet daar Cicero's onnavolgbaar kunstvermogen, de vrucht van jaren ingespannen arbeids, en van den gelukkigsten natuurlijken aanleg!

Zal ik hier bijvoegen, dat hij steeds zijn onderwerp meester is; dat hij het met eene verwonderlijke naauwkeurigheid weet uit te putten, van alle zijden te vertoonen, in het belangrijkst licht te plaatsen, en al zijne bewijsredenen of wederleggingen, zijne middelen van bezwaar of verdediging, in eene keurige en kunstige orde voort te brengen, of aan elkander te onderschikken? Doch, tot dit alles behoort men zich in staat te gevoelen, eer men het eigenlijk gebied der welsprekendheid binnen treedt. De redeneerkunde is immers niets meer, dan eene tot haar voorbereidende weten-

schap, gelijk het de doorzigtkunde voor den schilder is?

Wilt gij daarentegen de zwakke zijde van Cicero's welsprekendheid kennen? Zij bestaat, mijns oordeels, daarin, dat hij haar te veel hield voor de kunst van te overreden! dat hij te zeer in alle, ook in de ongeoorloofde kunstgrepen der pleitzaal was ingewijd. Doch ik noem het verkeerdelijk kunst van overreden; kunst van vervoeren moest het veel eer heeten: kunst, om den wil des regters of der menigte te buigen, door het opwekken der hartstogten; ja! al is het door het verdonkeren der waarheid, door het opsieren der leugen, door het schenden der goede trouw, en het weêrstreven der innerlijke overtuiging van regt en betamelijkheid. Niet, dat ik deze kunstenarijen aan Cicero als misdrijven wil te laste leggen; want zij werden, in zijnen tijd, en daarna, als de ware geheimen der overredens-kunst opgevijzeld, en daar deze kunst met den klinkenden titel van welsprekendheid vereerd werd, vonden de lessen dier meesters, ook bij den echten en waardigen redenaar, slechts al te gereeden ingang. Zonder weerzin hoor ik Cicero steeds breed opgeven van het gewigt der zaken, die hij bepleit; van de noodzakelijkheid, dat de regter in zijn voordeel beslisse, als of het algemeen welzijn van den Staat, of elks bijzonder belang, in zijnen triumf begrepen waren! Ik duld het in hem, dat hij zich op allerlei wijzen eene meerderheid poogt aan te matigen om *zijn* gezag en *zijnen* invloed op de schaal des regterlijken oordeels mede te doen wegen. Maar wanneer ik hem somtijds, met al te veel list en kunst, nu voor, dan tegen, hoor redekavelen; nu toegeven, dan terugnemen, en de

duidelijkste zaak met opzet aldus verwarren, dat de staat des geschils een raadsel wordt; opdat ten laatste de indruk zijner wegslepende taal alleen de zegepraal beslisse. Wanneer ik hem, met pracht van woorden en schoon gekleurde zeggingen, bewijzen hoor aandringen, wier nietigheid hij zelf gevoelde. Wanneer ik hem vooral personen en zaken behendiglijk zie ondereen mengen; of als hij zijne partij met hatelijke verwen afschildert, of door kwalijk geplaatsten spot zijnen tegenspreker in het openbaar oordeel doet vallen, en daarin de trouwste en deugdzaamste zijner vrienden niet geheel verschoont: dan zie ik, niet de kracht zijner welsprekendheid uitblinken, maar haren glans bezoedelen; en ik gevoel, hoe waarachtig het tot de beschrijving van eenen uitmuntenden redenaar behoort, hetgeen de Ouden boven alles in hem vereischten: *Orator vir bonus est*, *dicendi peritus:* een redenaar moet, ook als redenaar, een braaf en regtschapen man zijn!

Doch waartoe meer over Cicero's welsprekendheid, over hare gunstige en min gunstige zijde, in het algemeen in 't midden gebragt. Haar aard en kracht laten zich niet anders, dan door voorbeelden, gevoelen en mededeelen. Ik heb hiertoe gekozen zijne redevoering voor Ligarius, door hem uitgesproken in dien leeftijd, toen wel het jeugdige vuur reeds lang in hem bekoeld was, maar in vergoeding daarvan, zijn smaak volkomen gezuiverd, en het vermogen zijner kunst, door oefening en langdurige overweging, tot die rijpheid was gekomen, dat het nimmer grooter hoogte bereikte. Ook wordt deze redevoering voor eene zijner schoonste gehouden, en 't geen men van hare uitwerking verhaalt, gaat zelfs veler geloof te boven.

Quintus Ligarius was, in den ongelukkigen burgeroorlog, de zijde van Pompejus toegedaan geweest. Bij het uitbarsten van denzelven was hij in Afrika, waar hij eenen hoogen bevelhebbers-post bekleedde. Hij bleef aldaar ook na den Farsalischen slag, waarin Cézar op zijnen mededinger de beslissende overhand behield. Toen velen zich daarna aan den overwinnaar onderwierpen, behoorde hij niet mede tot dit getal, maar had zelfs een aanzienlijk aandeel aan de vijandelijkheden, die in het gewest, waar hij zich bevond, ook na den dood van Pompejus, tegen Cézar werden voortgezet. Cézar, schoon bij uitstek zacht tegen zijne overwonnelingen, had een' diepen haat gezet tegen allen, die dezen laatsten nutteloozen tegenstand aan zijne oppermagt boden, en in dien haat moest dus ook Ligarius deelen. Zijne vrienden echter te Rome, waaronder zijn oom en broeders, en Cajus Pansa, die allen steeds ijverige aanhangers van Cézar geweest waren; waaronder ook Cicero, die door Cézar met eer en gunst overladen werd: zijne vrienden, zegge ik, hadden het reeds zoo ver gebragt, dat Cézar scheen over te hellen, om ook aan hem volkomen vergiffenis te verleenen: toen de wrok van eenen bijzonderen vijand al dat goede omver wierp, en het met Ligarius terugroeping wanhopiger dan ooit geschapen stond.

Quintus Tubero, een nabestaande, een zusters-zoon van Cicero, was de man, die dit nieuwe onheil brouwde. Hij was door de Pompejaansche partij wettiglijk, als Landvoogd, naar Afrika gezonden, en verwachtte niet anders, dan aldaar door Ligarius, wiens pligt dit vorderde, ontvangen, en in zijne waardigheid erkend te worden. Doch deze, die reeds een' anderen Gezag-

hebber, Attius Varus, gehuldigd had, weerde hem, en belettede zelfs hem en zijnen vader, die hem vergezelde, een' voet in Afrika aan land te zetten. Tubero's haat was dus niet ongegrond, en de handelwijs van Ligarius, die, als Legaat, niet den Prétor door het leger verkoren, maar die door den Senaat gezonden was, had behooren te erkennen; deze handelwijs van Ligarius ten opzigt van Tubero was ver van onberispelijk te zijn. Doch van dit alles bemerkt men niets in Cicero's redevoering; deze bijzonderheid wordt zoo kunstiglijk verzwegen en achteraf gesteld, dat zelfs de levenbeschrijvers van Cicero, en de uitleggers zijner werken, er naauwelijks iets van schijnen vermoed te hebben.

Hoe dit zij, Tubero trad openlijk op als beschuldiger van Ligarius, en diende hem bij Cézar aan, als een' der hardnekkigste tegenstrevers tegen zijn gezag, die van zijne vijandelijke gezindheid tegen den Overwinnaar, *en* in zijne handelwijs omtrent hem, Tubero, *en* in zijn gansch overig gedrag doorslaande blijken had gegeven; zoodat hij niet verdiende vergiffenis te erlangen, veel min uit zijne verwijdering terug geroepen, en in eer en waardigheid hersteld te worden. Cézar, die zich door Ligarius vrienden noode, en tegen zijnen wil, bijkans had laten overreden, nam nu deze beschuldiging gereedelijk aan, besloot dezelve naar gewonen regtsvorm te doen behandelen, en zat in het Forum, om, na aanklager en verweerder gehoord te hebben, als Regter uitspraak te doen.

Cicero verdedigt den beschuldigden in de redevoering, waarvan ik u een gedeelte wilde ontvouwen. Zij is in twee hoofdstukken onderscheiden, waarvan het

eerste verre het merkwaardigste is, en de zonderlinge toedragt van dit geding geheel ten onderwerp heeft.

Ligarius werd beschuldigd, dat hij een vijand van Cézar geweest was. Maar Tubero, de beschuldiger, was dit even zeer geweest als hij. Cicero, de verdediger van den aangeklaagde, insgelijks. En Cézar, de beleedigde partij, zat hier zelf als Regter. Maar Cézar had aan bijkans alle zijne vijanden vergetelheid van het gebeurde geschonken. Aan Tubero, schoon deze in den Farsalischen slag, in persoon tegen hem en zijne benden gestreden had. Aan Cicero, schoon hij voor den steun en het sieraad der partij van Pompejus was gehouden. - Ziet daar een' zamenloop van omstandigheden, zonderling genoeg voorzeker, en waaruit het rijk vernuft van Cicero, niet eene verdediging, maar eene voorspraak voor den beschuldigden heeft weten zamen te weven, die in kunst en kracht van zeggen naauwelijks hare wederga heeft.

Hij beweert, dat de beschuldiging, hoedanig die ook zijn mogt, althans Tubero niet paste: dat hij ook geene reden had, om zich met eene toewijzing van zijnen eisch te vleijen, daar Cézars zachtmoedigheid, en gewoonte om te vergeven, grond genoeg zou vinden, om ook aan dezen genade te bewijzen. Dat hiervan geen sprekender blijk kon zijn, dan dat hij, Cicero, een der grootste van Cézars tegenstrevers, niet slechts door hem behouden was, maar vrijheid had, om in het openbaar, voor zijnen regterstoel, een lot- en deelgenoot derzelfde partij te verdedigen, te verdedigen tegen de aanklagt van eenen man, die met hen beiden dezelfde zaak was toegedaan geweest, maar nu, uit bijzondere vijandschap, perken wilde stellen aan Cézars onbepaalde

edelmoedigheid. Gij gevoelt, hoe verwonderlijk schoon dit gezigtspunt gekozen is; en de wijze, waarop Cicero hiervan weet gebruik te maken, om zijne partij in een ongunstig licht te stellen; om de schuld van zijnen *cliënt*, die niet gering was, in de schaduw te plaatsen; om Cézars wel verdienden lof te verheffen; en het hem bijkans onmogelijk te maken, om niet voor Ligarius te zijn, wat hij omtrent hem, omtrent Tubero, en duizend anderen geweest was; deze wijze van voordragt is een model van vernuft en behendigheid, terwijl de stijl en uitvoering derzelve hem de hoogste eerkroon der welsprekendheid waardig maakt.

Bij dit eerste deel zal ik mij bepalen. Het tweede heeft niet zoo groote verdiensten, noch van vinding, noch van zeggenskracht, schoon ook daarin uitmuntende en treffende plaatsen gevonden worden. Het heeft meer de gedaante eener regtsverdediging; en hiervan kon Cicero zich niet geheel verontschuldigen, daar de zaak den vorm van een pleitgeding had aangenomen. Hij beweert dus, dat Ligarius Afrika niet heeft kunnen verlaten; dat hij door een louter toeval, niet door gevestigden afkeer, de wapens tegen Cézar gedragen heeft. Had hij zich niet ongelukkiglijk in een gewest bevonden, waar alles aan Pompejus was toegedaan; was hij bij het ontstaan van den oorlog te Rome, en bij zijne broeders geweest, hij zou zekerlijk met hen aan Cézars zijde gestaan hebben: hij was een schip gelijk, door den storm van zijne ankers geslagen. Hij neemt voorts den invloed te baat van Ligarius vrienden en bloedverwanten, die allen daar, met treurgewaad bekleed, en in eene smeekende houding tegen-

woordig waren; en hij eindigt met een nieuw beroep op Cézars goedertierenheid, te schoon en krachtig, dat ik het hier niet, aan het slot van dit algemeen overzigt, zou aanvoeren. ‘Niemand,’ zegt hij, ‘is zoo zeer de vriend des volks, als die goed en zacht moedig is. Geene hoedanigheid is er, waardoor de menschen nader aan de Goden komen, dan door menschen gelukkig te maken. De fortuin, Cézar! heeft u niets grooter gegeven, dan dit, dat gij velen kunt behouden; uw karakter bezit niets schooner, dan dat gij het wilt doen. De zaak, waarvoor ik pleit, zou misschien eene langer rede vorderen, maar uw inborst voorzeker eene kortere. Ik zal derhalve eindigen, daar ik het voor den beschuldigden nuttiger achte, dat gij zelf zijne voorspraak zijt, dan dat ik het ben, of iemand anders. Geef aan hem, Cézar! die ver van ons omzwerft, vergiffenis en lijfsbehoud, en wij allen, die hier tegenwoordig zijn, zullen het rekenen als aan ons geschonken!’

Ik heb zoo even reeds met een woord gesproken over de verwonderlijke uitwerking, die deze redevoering van Cicero zou gehad hebben: en ik weet inderdaad niet, waarom wij, aan 't geen Plutarchus hieromtrent verhaalt, geloof zouden weigeren. Volgens dezen Schrijver, zou Cézar, vóór den aanvang van het geding, tot sommige zijner vrienden gezegd hebben: ‘Na zoo lang een tijdsverloop wil ik Cicero wel eens weder hooren; maar nooit zal hij mij anders diets maken, dan dat Ligarius een slecht mensch en bitter vijand van mij is.’ Doch naauwelijks had Cicero aangevangen, of de beschaafdheid en sierlijkheid zijner redenen deed eene zigtbare uitwerking op Cézar. Bij den voortgang

derzelve zag men hem beurtelings blozen en verbleeken, en de afwisseling zijner aandoeningen geteekend op zijn gelaat. Maar toen de Redenaar van den Farsalischen slag gewaagde, begon zijn gansche ligchaam te beven, en de rol der beschuldiging ontviel zijne hand. Cézars gramschap althans werd, zijns ondanks, geheel ontwapend, en alle straf aan Ligarius kwijt gescholden.

Van deze geweldige en onweêrstaanbare werking kunnen we ons thans bezwaarlijk een denkbeeld maken, ook wanneer wij deze treffende redevoering in hare oorspronkelijke taal lezen: want wij missen daarbij het uiterlijke der omstandigheden, 't welk zoo veel tot opwekking der hartstogten toebrengt. Wij zien niet den plegtigen toestel der vergadering; wij zien Cézar niet, omringd van honderden, die zijne zachtmoedigheid behouden had; wij zien Tubero niet, met spijt en schaamte op het aangezigt; wij zien, wij hooren Cicero niet, zijne achtbare houding, zijne edele en ongedwongene gebaren, de uitdrukking van zijn gelaat; wij hooren zijne stem niet, buigzaam en welluidend, nu innemend, dan dringend, dalende met liefelijke harmonie, of zich verheffende als de storm, die het woud beweegt, en altijd den toon treffende, die regt op het hart gemunt is! En indien wij dit gemis gevoelen, ook wanneer wij zijne redevoeringen lezen in de krachtige, volle, sierlijke en kortspreukige taal, waarin hij zelf die uitsprak; hoe veel te meer, wanneer ik het wage, u die in eene gebrekkige vertaling te doen hooren; daar het keurige en schoone eener uitdrukking dikwijls van het gebruik eens enkelen, onvertaalbaren, onnavolgbaren woords, of van de kunstige schakéring van vele dergelijke woorden en spreekwijzen afhangt. Doch de

teerling is geworpen, en zonder verdere inleiding of verontschuldiging ga ik over tot dit laatste deel mijner eigen rede.

't Geen men in eene zoo ernstige zaak niet verwachten zou, dat hare behandeling met *ironie* en spot een' aanvang zou nemen, dat zien wij nogtans aan den ingang van Cicero's redevoering. De hoofd-beschuldiging van Tubero was, dat Ligarius in Afrika geweest was. Dit was misdaad genoeg, want het sloot in zich, dat hij mede den uitersten tegenstand aan Cézar en zijn gezag had geboden; maar het luidde vreemd, en had dus eene belagchelijke zijde. Daarenboven, bij elke beschuldiging ligt de misdaad doorgaans eenigermate in het duistere, en is vatbaar voor ontkenning; het eerste, waarop de verdediger van een' aangeklaagden bedacht is. Althans de beschuldiger moet zijne aanklagt bewijzen. Maar dat Ligarius in Afrika geweest was, was zoo bekend, en door den beschuldigden en alle zijne vrienden erkend, dat het de ongerijmdste dwaasheid zou geweest zijn het te loochenen, en dus bijkans even ongerijmd was het te bewijzen. Ziet daar een tweede punt, hetwelk de deftig schijnende spot der *ironie* gereedelijk kon aangrijpen. Eindelijk, Tubero had zich waarschijnlijk, in zijne aanklagt, op Pansa, den vriend van Cézar, en ijverigen voorspraak van Ligarius, beroepen, om door zijn getuigenis te bevestigen, dat Ligarius waarlijk in Afrika geweest was; en dit is het derde, hetwelk de hekelende scherts van Cicero te baat neemt. Hoort, op welk eene vernuftige en kunstige wijze hij dit doet, en tevens uit zijne scherts tot ernst weet op te klimmen.

‘Eene nieuwe soort van beschuldiging, Cajus Cézar!

eene tot nu toe ongehoorde misdaad, heeft Quintus Tubero, mijn nabestaande, bij u aangediend....dat Quintus Ligarius in Afrika geweest is! En Cajus Pansa, anders een man van uitmuntend verstand, doch misschien al te veel steunende op uwe vriendschap voor hem, heeft de onvoorzigtigheid gehad van dit toe te stemmen! Dus weet ik waarlijk niet, wat aan te vangen! Want daar gij anders dit feit uit u zelven volstrekt niet weten kondt, en het onmogelijk van elders hebt kunnen vernemen, had ik er mij op voorbereid, om van uwe onkunde een klein misbruik te maken, tot redding van een' ongelukkigen. Maar nu, daar door de onvermoeide vlijt eens vijands opgespoord is, hetgeen verborgen was, zal het best zijn, slechts te bekennen: vooral, daar het aan mijn' waardigen vriend Pansa te wijten is, dat ik niet gevoegelijk anders kan! en dus den vorm eens pleitgedings daar latende, zal ik mijne rede eeniglijk inrigten tot opwekking van uw mededoogen, waaraan reeds zoo velen hun behoud te danken hadden, daar zij van u, geene vrijspraak van schuld, maar vergiffenis van dwaling verkregen!'

'Zoo hebt gij dan, Tubero! al wat een beschuldiger wenschen kan - een' gedaagde, die bekent! Maar bekent, dat hij dezelfde partij is toegedaan geweest, als gij, Tubero! als een man, aller lof en achting waardig, als uw vader! Behoordet gij dus niet eerst uw eigen misdrijf te belijden, en dan Ligarius van schuld te betigten?'

Vraagt gij mij nu, M.H! of ik dezen aanvang waardig, rein en edel vinde, dan wil ik u hierop liefst het antwoord schuldig blijven, Doch welk eene meerderheid weet Cicero zich terstond door denzelven te ge-

ven! Hoe onbevreesd is hij, die dus spreekt, hoe gemakkelijk en zeker van zijne zaak? Hoe heeft hij Tubero vernederd, en al den indruk zijner aanklagt als met eene handstreek uitgewischt.

Na deze inleiding neemt Cicero echter den schijn aan, als of hij Ligarius wilde verdedigen, en begint te spreken van hetgeen in Afrika gebeurd was, kort na het ontbranden van den burgeroorlog: een tijdstip, waarin het gedrag van Ligarius, ten aanzien van Cézar, nog geheel onberispelijk scheen. Doch hij doet dit enkel, om door eene meesterlijke afwending op zich, en op Tubero, terug te komen. Het eerste zal ik met stilzwijgen voorbijgaan, om u slechts het laatste mede te deelen.

‘Tot nu toe, Cézar, hebt gij dus geen enkel blijk, dat Ligarius vijandig tegen u gezind was. Doch wat doe ik? Dit is voorzeker het toppunt van goede trouw, dat ik eens anders zaak verdedig, door mijne eigene te verraden. O, wonderbare goedheid, waardig om geprezen, vermeld, door schrift en gedenkteeken vereerd te worden! Marcus Cicero beweert voor uwen regterstoel, dat een ander die gevoelens niet is toegedaan geweest, die hij zelf bekennen moet toegedaan geweest te zijn: en vreest daarbij uwe heimelijke gedachten niet, en bekommert er zich niet over, wat u, terwijl hij voor een' ander pleit, van hem zelven zal te binnen komen!’

‘Zie, hoe weinig het hem bekommert! Zie, hoe uwe edelmoedigheid en wijsheid een' helderen glans (van gerustheid en vrijmoedigheid) over mijn spreken doet opgaan! Zoo ver mijne stem slechts reiken kan, zal ik trachten, dat het Romeinsche volk dit hoore!’

Inderdaad, M.H! indien Cicero hierbij of van aandoening verbleekte, of van innerlijke zelfverheffing gloeide, wien onzer zou dit kunnen verwonderen? Maar, zegt iemand uwer, dit was toch vleijerij! Ach, dat alle vleijers het dan deden, gelijk Cicero hier! Hij prijst in het aangezigt, maar hij prijst naar waarheid. Hij prijst niets, dan 't geen groot en lofwaardig is, en verdient ten hemel verheven te worden: het vaderland te behouden door overwonnenen te verschoonen! Maar Cézars zachtmoedigheid was toch loutere staatkunde! - O, lofwaardige staatkunde! Zij is die der deugd en der wijsheid. Heil en dank zij den Redenaar, die, door gepasten roem, ook de eigenliefde des helds aan dezelve en aan het vaderland weet dienstbaar te maken!

Onmiddellijk hierop begint Cicero van zich zelven te spreken, van Cézars groote weldaden omtrent hem, die hem het eerst had aangezocht na zijne overwinning, en, door eigenhandig schrijven, hem het behoud van eer en waardigheid, en alle de uiterlijke teekenen daarvan had verzekerd, schoon hij wist, dat niemand hartelijker en vuriger dan hij Pompejus zijde had gekozen. Na dit met sierlijkheid en keur van woorden te hebben opgehaald, gaat hij aldus voort:

‘Wat dunkt u, Tubero! 't Geen ik onbeschroomd van mij zelven zeg, zoude ik dat ook niet van Ligarius durven belijden? Maar wilt gij weten, waarom ik van mij zelven heb gesproken? Het is, opdat Tubero, zoo ik nu hetzelfde van hem ging zeggen, het mij niet ten kwade zou duiden; want zijne welvaart en zijn roem zijn mij niet onverschillig; hetzij om onze naauwe verwantschap; hetzij, omdat ik prijs stelle op zijn' ijver en talenten; hetzij, omdat ik in de eer en

achting van een' jeugdigen bloedverwant ook zelf meen begrepen te zijn. Maar wie is nu hier de man, die het Ligarius tot een misdrijf aantijgt, dat hij in Afrika geweest is? Het is hij, die zelf in dat zelfde Afrika, tot hetzelfde oogmerk, heeft willen zijn? Die zich beklaagt, dat Ligarius het hem verhindert heeft! Die, 't geen Ligarius niet deed, tegen Cézar als vijand in het veld is verschenen! Want, Tubero! waartoe hadt gij in den Farsalischen slag dat zwaard uitgetogen? Op wiens borst was die kling gemunt? Met wat doel hadt gij de wapens aangegrepen? Wat las men toen in uw oog, in uw gebaar, in de drift, die u bezielde? Wat meendet, wat wildet, wat wenschtet gij?...Doch ik zie, dat dit den jongeling ontroert...Wel nu, ik zal op mij zelven terug komen. Ik heb ook de wapenen tegen Cézar gedragen!'

Ja, M.H! indien ik mij verbeelde hoe deze woorden, door Cicero, in die vergadering zijn uitgesproken, dan zie ik, dunkt mij, Cézar beven, en zoo wel door herinnering van het verledene, als door den indruk van het tegenwoordige, zijn hart ontroerd en geschokt! En hoe meesterlijk is de krachtige uitval tegen Tubero voorbereid, door de schijnbare goedwilligheid en deelneming omtrent eenen man; hij noemt hem jongeling, schoon hij reeds meer dan mannelijke jaren bereikt had, maar zoo spreekt de oom tot zijnen neef; omtrent eenen man, dien hij een oogenblik daarna wil verpletteren. Hoe zeer strekt ook het schijnbaar mededoogen, waar meê hij van Tubero's ontroering spreekt, om zijne eigene meerderheid te staven, en tevens gemakkelijk af te dalen van eene hoogte, waarop hij zich bezwaarlijk handhaven kon.

Het hierop volgend gedeelte moet ik wederom, schoon met leedwezen, voorbijgaan, want ik mag van uwe genegene aandacht geen misbruik maken. Cicero stelt daarin Tubero's beschuldiging voor, als wreed en onmenschelijk, vermits zij, daar Ligarius nu reeds van goed, van vrienden, van huis en vaderland verstoken was, geene andere strekking kon hebben, dan om hem ook van het leven te doen berooven. Hiervan, zegt Cicero, was nog geen voorbeeld, zelfs niet in de wreedste en bloedigste tijden van den Romeinschen Staat: ballingschap, verbeurdverklaring van goederen, dit eischte wel een aanklager, maar nooit het leven van een' Romeinsch burger! Hierop nu laat hij Tubero antwoorden, opdat hij zelf zoo veel te ruimer veld hebbe, om over het verfoeijelijke der vervolging van burgers tegen burgers, en over de onmogelijkheid, om Cézar zijne gevoelens van menschlievendheid te doen verzaken, heerlijk uit weiden. Ik zal u deze schoone plaats in haar geheel mededeelen.

‘Neen! zegt gij; zijn leven, dit eisch ik niet; en ik geloof gaarne 't geen gij zegt, Tubero. Want ik ken u, ik ken uw' vader, uw huis en uw geslacht; u aller deugd, beschaving, kunde, beoefening der edelste wetenschappen, alles is mij bekend. Dus weet ik zeker, dat gij niet naar bloed staat. Maar gij let niet op 't geen gij doet. Want de zaak heeft dat aanzien, dat gij met de straf, die Ligarius thans lijdt, niet tevreden schijnt te wezen. En welke andere schiet er over dan de doodstraf? Want zoo hij in ballingschap is, gelijk hij is, wat eischt gij dan nog verder? Wat? dat hij geene vergiffenis verkrijge? O, dit is nog veel harder en bitterder! Hetgeen wij Cézar, in zijne woning,

met gebeden en tranen verzoeken, aan zijne voeten geknield, niet steunende op de deugdelijkheid onzer zaak, maar op *zijn* menschelijk gevoel; zult gij u met magt daartegen verzetten, ons geschrei geweldadig smoren, en als wij ter aarde gebogen smeeken, ons den mond stoppen? Verbeeld u, toen wij dit deden, 't geen wij gedaan hebben, en, zoo ik hoop, niet vruchteloos hebben gedaan; verbeeld u, dat gij toen eensklaps waart binnen gestoven, roepende en schreeuwende: *In Gods naam*, *Cézar*, *vergeef niet! Heb geen mededoogen met broeders*, *die voor het behoud van eenen broeder smeeken!* Zoudt gij dan niet alle menschelijkheid hebben uitgeschud?'

'Gun mij, Cajus Cézar! rondborstig te zeggen wat ik denk. Zoo gij met zoo groot een krijgsgeluk niet zoo groot eene zachtmoedigheid paarde, als gij aan u zelven, (aan u zelven, zegge ik, en ik gevoel wat ik zeg!) aan u zelven alleen te danken hebt, dan zou uwe zegepraal den Staat in eene zee van bitteren rouw hebben gedompeld! Want hoe velen moeten er niet onder de overwinnende partij zijn, die u gaarne wreed zagen, daar er zelfs onder de overwonnenen gevonden worden. En indien zij, aan wie gij vergiffenis verleendet, niet willen, dat gij aan anderen genade bewijst, hoe zouden dan diegenen van uwen aanhang, die gaarne niemand hadden verschoond gezien, uwe goedheid op allerlei wijzen belemmeren?'

'Inderdaad, zoo wij Cézar eens in het begrip konden brengen, dat Ligarius in 't geheel niet in Afrika geweest was. Zoo wij, door eene eerlijke en medelijdende leugen, een ongelukkig burger wilden behouden, dan zou het nog geenen *mensch* betamen, in zoo groot een

lijfs- en levensgevaar, ons te weêrleggen of te logenstraffen. En indien het iemand pastte, althans hem niet, die van dezelfde partij, en in denzelfden nood geweest was!'

'Maar, zegt gij, het is iets anders, niet te willen, dat Cézar misleid worde; iets anders, niet te willen, dat hij genade bewijze. Zoo gij het eerste bedoeldet, zoudt gij zeggen: *Cézar*, *geloof het niet: Ligarius is in Afrika geweest: hij heeft de wapenen tegen u gedragen!* En wat zegt gij nu? *Vergeef niet! wees onverbiddelijk!* Dit is geene taal van een' mensch, noch tot een' mensch! En hij, die tot u, Cajus Cézar, deze taal gebruikt, zal eer zijne eigen menschelijkheid afleggen, dan u de uwe te ontwringen!'

Ik acht over dit gedeelte alle aanmerkingen overtollig. Indien het mijnen Hoorderen niet nadrukkelijk, en edel, en wegslepend voorkomt, dan ben ik in de vertaling van hetzelve allerongelukkigst geslaagd. Doch den grootsten adel van gevoelens, uit alles wat deze redevoering behelst, vinden wij in de onmiddellijk hierop volgende plaats, met welker vertaling ik mijne taak voor geëindigd zal houden. Cicero spreekt daarin van den aard der burgerlijke geschillen, die nu door Cézars zegepraal gedempt waren; spreekt over dezelve met zulk eene edele vrijmoedigheid, dat men bezwaarlijk weet, waarover zich meer te verwonderen: of over Cicero, die dit uitsprak? of over Cézar, die het met welgevallen hoorde?

'Zoo ik het wel heb, Tubero, hebt gij in den aanvang van uw pleitgeding gezegd, dat gij over de *gruweldaad* van Ligarius spreken wildet. - Noemt gij dit eene gruweldaad, Tubero? En waarom? Want tot

nu toe heeft men dien aanhang met dezen naam niet geschandvlekt. Sommigen noemden het dwaling, anderen vrees: die zich ongunstiger uitlieten, eigenbelang, heerschzucht, haat, hardnekkigheid; die het allerongunstigste, strafbare vermetelheid! Een *gruwelstuk* heeft het, behalve u, nog niemand genoemd! Vraagt gij *mij* naar den waren en eigenlijken naam onzes onheils, ik zou het een noodlottig misverstand heeten, hetwelk der menschen harten onverhoeds overvallen en vermeesterd heeft, zoodat het niemand verwonderen mag, dat der menschen beramingen voor der Goden raadsbesluiten hebben moeten zwichten?'

'Laat men ons dan ongelukkig noemen, schoon wij het onder zulk eenen Overwinnaar niet zijn kunnen. Doch ik noem ook ons niet ongelukkig; hen slechts noem ik aldus, die in de verdediging onzer zaak omkwamen. Het zij zoo, dat zij heerschzuchtig waren, haatdragend, hardnekkig! Maar gruwelstuk, woede, landverraad, dit legge men de schim van Pompejus, noch van vele anderen met hem te laste! Wanneer heeft men dit u, Cézar! hooren zeggen? Wat bedoelden uwe wapenen anders, dan het ongelijk van u af te weren? Wat zocht uw onverwinnelijk leger, dan zijn regt, en uwe waardigheid te verdedigen? Hoe! toen gij den vrede en de eendragt begeerdet, wildet ge u toen met eerloozen, of met brave burgers verdragen? Ik zelf, Cézar! ik zou uwe onvergelijkelijke weldaden mijwaarts niet zoo groot achten, zoo ik mij als een' door u behouden booswicht moest beschouwen. En welk een' slechten dienst hebt gij aan den Staat bewezen, indien gij aan zoo vele schelmen en landverraders goed en waardigheid hebt terug geschonken!

Gij, Cézar! hieldt het immers in den beginne voor een misnoegen, niet voor een' oorlog? niet voor eene vijandschap, maar voor eene burgerlijke oneenigheid; waarin beide partijen het heil des Vaderlands bedoelden, maar, door gevoelens of door neigingen weggesleept, het algemeen welzijn uit het oog verloren. Der Hoofden waardigheid stond bijkans gelijk; minder veelligt die der aanhangelingen. Toen kon het zelfs twijfelachtig schijnen, welke partij de beste was, want aan beide zijden was iets lofwaardigs. Thans voorzeker moeten wij die zaak voor de beste houden, waarvoor de hulp der Goden zich verklaard heeft. En nu wij uwe goedertierenheid ondervonden hebben, wie zou zich nu niet in eene overwinning verheugen, waarbij niemand is omgekomen, dan met de wapens in de hand!'

Hier, M.H! onthoude ik mij van alle aanmerkingen over stijl en zeggenskracht, om mij alleen tot den inhoud te bepalen. Wie verstaat dien beter, dan wij, Nederlanders? Wie kan Cicero's vrijmoedigheid, de waarheid zijner redenen, de zuiverheid en heilzaamheid zijner beginselen, beter beoordeelen, dan de edelsten en besten onder ons? Wie kan beter dan wij, Cézars grootmoedigheid op prijs schatten? Doch, den Hemel zij dank! het is niet de triumf van een' edelmoedigen Overwinnaar, waarin zich thans eene overwonnen partij verheugt, omdat aan hare beginselen regt wordt gedaan: het is de vernietiging zelve der geschillen, het is de vereeniging der gevoelens, de broederlijke zamenstemming der harten, die de eenige waarborg en het onderpand is van ons herboren volksgeluk. - Zoo dan onze partijschappen, ten koste van veel goeds en vele tranen, eindelijk gedempt zijn, en één wil, en één

doel, de wil en het doel van allen is, dat dan geene vroegere verdenkingen ooit nieuwe bitterheid stoken, ooit nieuwe, even rampzalige verwijderingen terug voeren; noch de heilrijke vrucht van zoo veel wonders, en zoo veel jammers, mede verloren ga!

Verhandeling over de Arabische poëzij.

Er bestond nooit eenig volk op den aardbodem hetwelk niet zijne Dichters had. Geen lucht noch land, geene leefwijze noch lotgevallen, niets maakt hierop eenige uitzondering. Niet slechts onder den verzengden hemel blaakt dit vuur, aan de boorden van Indus en Ganges, of bij Javaan en Maleijer, maar ook in het bevrozen Noorden, bij Lap en Samojeed; en eerder zal de gloed van de Hecla zijn uitgebluscht, dan IJsland zijnen laatsten Lodbrog gehad hebben. Bij de Grieken en Romeinen der oude wereld moge de poëzij haren hoogsten drempel bestegen hebben; ook de Karaïben, de Hurons en Irokézen der nieuwe, gevoelen de aanblazing harer Godheid, en dansen op den toon van haar maatgeluid, of zwaaijen, door haar ontvlamd,

de verschrikkelijke strijdbijl met verdubbelde woede Er is geen oord der wereld, waar zij niet haren marmeren tempel, of haar zoden altaar heeft; en er is geene natie, die haar geen' wierook offert, of haar beeld niet met bloemen tooit!

Vergeeft het mij, M.H! indien, in den aanvang mijner rede, de toon derzelve hooger rijst, en haar opschik weelderiger is, dan de zedigheid veroorlooft aan hem, die pas het spreekgestoelte heeft beklommen: maar wie kan van de dichtkunst spreken; zonder door hare tooverkracht te worden aangeroerd, en de taal harer verrukking, zelfs onwillig, aan te nemen? Doch ik zal mij matigen, en afdalen tot het peil, voor de maat van mijne krachten, en den aard van mijne verhandeling berekend; ik zal geene vruchtelooze poging doen, om u met mij naar de starren op te voeren; en mij vergenoegen, zoo ik op het nederig pad, dat ik met u bewandelen wilde, eenige rozen van genoegen en bevalligheid verspreiden kan.

Hoezeer de dichtkunst aan alle volken en tijden gemeen is, hare gedaante nogtans is verschillend, en wijzigt zich naar landaard en zeden; vooral naar den hoogeren of minderen trap van beschaving, naar den aard en omtrek der kundigheden, die bij ieder volk in omloop zijn. Van hier, dat de doorluchtige Bard van Caledonië niet dichten kon gelijk de onsterfelijke Iönische Zanger; en schoon dezelfde vuurvloed de borst van Pindarus en van Job doorstroomde, dat nogtans de gedenkstukken van beider poëzij in kleur en beelden, in gedachten en uitdrukking, zich op een' verren afstand van elkander vertoonen.

Onder de verschillende dichtsoorten verdient de Oostersche een' onderscheidenden rang. Doch in de uitgestrekte landen, die wij het Oosten noemen, zelfs de Indiën en China, en Tartarije daaronder niet mede begrepen, heerscht wederom een verschil in trant en wijze der dichterlijke voorstelling, hetwelk bij alle de onmiskenbare trekken van onderlinge gelijkheid, nogtans een' anderen geboortegrond, en eene andere opvoeding, indien ik het dus noemen mag, ten duidelijkste kenmerkt. De bewoners van het schiereiland Arabië, en de takken van dien grooten volksstam, verspreid door Syrië, en langs de boorden van den Eufraat en Tiger, zingen en dichten niet gelijk de weelderige Perzianen, of als het nageslacht der strijdbare Ottomannen; en de aloude Palestijnsche Muse, door den geest des levenden Gods zelven aangeblazen, verheft zich zoo ver boven hare zusters, als de heerlijke middagzon het schemerend morgen- en avondrood te boven gaat.

Over de Hebreeuwsche dichtkunst sprak of handelde ik bij vele gelegenheden, en wensch nog meermalen over dit gelief koosd voorwerp mijner nasporing, in deze of andere vergaderplaatsen, te spreken en te handelen. Thans wilde ik eene harer mededingsters in zwier en stoutheid, doch die in kieschheid, in bevalligheid en ware verhevenheid haar niet bereiken kan, u ter beschouwing voorstellen. Ik bedoel de Arabische Poëzij; waarvan ik eene merkwaardige proeve aan u zal mededeelen, opdat gij over het bijzonder karakter derzelve, over hare waardij, over hare gebreken en schoonheden, en over hare verwantschap met den Hebreeuwschen dichttrant eenigermate zoudt kunnen oor-

deelen. Ik zal mij, zoo veel mogelijk, der kortheid bevlijtigen, en maak staat op uwe gewone toegevendheid.

Om den aard der Arabische poëzij te bevatten, moet men de Arabieren kennen. Want in hunne gezangen schilderen zij altijd zich zelven; hunne bedrijven, hunne togten, hunne wraaknemingen, hunne liefdesgevallen; ook hunne paarden en kameelen, hunne verschrikkelijke woestijnen, en de gansche natuur, die hen omringt. Het is waar, niet alle Arabieren zijn van eenerlei geaardheid. noch van dezelfde leefwijze. Sommigen wonen in het vrije veld, anderen in vlekken en steden. Sommigen drijven handel, en trekken met hunne kameelen van marktplaats tot marktplaats. Sommigen bezaaijen een' kleinen, ondankbaren akker met gerst of *durra;* anderen zwerven om in de wildernis, kennen daar de verholen plekken, waar de fijne grashalm tusschen rotsen uitbot, en voeden zich met ingezamelde dadels, en drenken zich met de melk hunner kemelinnen. Doch bij alle deze verscheidenheid heerscht er gelijkheid en éénheid. Onder deze soorten is er ééne, die den toon geeft aan de overigen, en wier geest in alle voortbrengselen der dichtkunst heerscht.

Ik spreek van de Bedouinen, die de uitgestrekte woestijnen, tusschen den Arabischen zeeboezem en den Eufraat doorkruisen, en zonder vaste woonplaats zwerven, waar zij voedsel vinden voor hun vee, of waar de eer, de wraak, of de liefde hen roepen. Een fier en ongetemd volk, trotsch op zijne afkomst, als het oudste volk des aardbodems, hetwelk zijn stamvader noemen kan, en zijn bloed onvermengd heeft bewaard. Kinderen van den grooten Ibrahim, gesproten uit Is-

maël, den oudsten, en, zoo zij voorgeven, den besten der zonen van dezen vriend van God; nooit aan vreemde heerschappij onderworpen, armoede, honger en dood vrolijk onder de oogen ziende, liever dan den schouder onder het juk te buigen. Deze nationale trots is de hoofdtrek van hun karakter, en de edele Arabier houdt zich voor den eersten der stervelingen. Alles is dus bij hen hoog gestemd, overspannen en overdreven. Hun trotseren der gevaren, hunne verachting van den dood, grenst aan het buitensporige. Een Dichter bezingt den roem van zijnen stam aldus: *de dood is voor ons zoeter dan honig: wij zijn kinderen des doods*, *en overal waar hij is*, *daar zijn wij!* Een ander zegt, dat hij op het moordend slagveld *de lucht van den dood heeft geroken*. En een derde, het ijsselijkst waagstuk vermeldende, wat ooit door menschelijke stoutmoedigheid ondernomen en voltooid werd, gebruikt eene persoonsverbeelding, bijkans zoo stout als zijne onderneming was: *de dood*, zegt hij, *de dood zag het aan*, *en werd rood van schaamte!*

Doch dit buitensporige heeft bij hen niet slechts de kleur van het natuurlijke, maar ook het wezen daarvan. Hun rustelooze aard, hunne onbekendheid met weelde en genot, de ongemakken hunner leefwijze, de woestheid der voorwerpen, die hen dagelijks omringen, alles vuurt hunnen moed aan, doet hen het leven gering, en den roem boven alles schatten. Wie onder hen zich vermaard wil maken, wordt een dolend ridder. Niet gelijk de dolende ridders van Spanje; dezen waren eene flaauwe kopij der Saraceensche Moren, die dat land overweldigden, en deze wederom hadden niet meer dan een' zweem van de zuivere Arabische

teelt. Het grootste punt van eer in het Oosten was oudtijds de bloedwraak. De naaste aanverwant van een' gedooden was verpligt, deszelfs moordenaar met eigen hand te vellen; en bleef hij hieromtrent in gebreke, dan bezoedelde hij zich met onuitwischbare schande. Geen echte Arabier liet ook die schuld onafgedaan. Hoe gevaarlijker de onderneming is, des te welkomer is zij hem, des te hooger rijst zijne borst. Nu doolt hij, vermomd en eenzaam, langs ongebaande wegen, in duistere nachten, rondom de tent van zijnen vijand, beloert en bespiedt zijne gangen, en rust niet, tot dat hij hem onverhoeds overvalt, en hem eene doodelijke wonde toebrengt; terwijl hij daarna de diepte en wijdte dier wonde met verrukking in zijne zangen vermeldt. De gedoode heeft wederom zijnen wreker, en deze den zijnen, en zoo ziet men eene wreede oefenschool van list, en stoutheid, en bloeddorst geopend, die somtijds geheele stammen vernielden. Doch al heeft men geen bloed te wreken, men houdt zich daarom niet stil, en acht het schandelijk, in rust en ledigheid te muffen. De man van moed bestijgt zijn' kameel; want voor dergelijke togten, waar somtijds dagen zonder eten of drinken voorbij gaan; zijn hunne snelle paarden niet berekend; de man van moed scherpt zijne lans, hij wet zijn zwaard; en bestijgt zijn' kameel; en, hetzij alleen, of vergezeld van een' getrouwen reismakker, of van eene dappere bende begeleid, gaat hij uit op avonturen. In weken of maanden ziet hij zijne haardstede niet weder; zijn arm is gereed voor elk, die tot aanval of bescherming dien eischt. Nu leeft hij van roof en buit, en beschouwt ze als het wettig eigendom van zijn zwaard; dan vraagt hij in eene her-

bergzame tent de regten der gastvrijheid, of hij lijdt den wreedsten honger en dorst, die hem dikwerf doen omkomen, zonder dat een enkel woord van beklag uit zijne lippen breekt! Ziet daar de leefwijze der edelen onder dit volk! Ziet daar ook den inhoud van hunne gezangen!

De liefde nogtans heeft daaraan ook altijd haar aandeel. Maar wat is minnehandel in het Oosten? Zeker het gevaarlijkste ridderstuk, dat men bedenken of volvoeren kan! De jongedochter is daar een verzegelde schat, van honderd oogen bewaakt, door honderd dolken en spietsen omgeven. In huik en sluijer verhuld, verschijnt zij schaars in het openbaar, en die dan, door de geringe openingen van het zamengehechte doek, naar haar zwarte oogen durft gluren, stelt zich bloot, om voor zijne onbescheidenheid zwaar te boeten. Maar die in hare tent wil indringen, haar ongesluijerd aanschouwen, met haar kouten en kozen: wat al doodsgevaren moet hij doorworstelen, om tot haar te genaken! En is hij door alle die hinderpalen heen gebroken; verlaat hij zijne minnares, dronken van liefde en weelde; dan is zijn terugtred met nieuwe verschrikkingen omheind, en een enkele verstolen blik van zijne Hinda, één kus aan de schaamte ontroofd, komt hem vaak op wonden of den dood te staan! Het gezang der liefde is dus wederom het gezang der gevaren, en der stoutmoedigheid om ze te overwinnen: met den lof der schoonheid vermengt zich de lof der dapperheid, en de beschrijving eener verrukkende omhelzing wordt afgewisseld, door die der bloedige wonden, waarmeê zij gekocht en verdiend werd!

Dit zelfde overdrevene, en hoog romaneske, heerscht

ook in het Arabisch karakter, waar het zich in een zachter, en dus, naar onzen smaak, voordeeliger licht vertoont. Hunne milddadigheid is even buitensporig als hunne bloedwraak. De tent van Hatem was van honderd poorten voorzien: dezelfde behoeftige vertoonde zich op éénen dag aan die allen, en, schoon gereedelijk herkend, ontving zij honderd aalmoezen. Het grootste deel van zijn vermogen zorgeloos weg te schenken, wordt voor een bewijs van verhevene inborst gehouden; en het strekt tot grooten zegen, door geven arm te zijn geworden. Hetzelfde geldt ook van hunne gastvrijheid. Een gast is hun een welkom geschenk van den Hemel: het laatste, dat zij bezitten, voor hem op te zetten; het edelste, dat zij hebben, hetwelk zij zich zelven, hunne vrouwen en kinderen onthouden, voor hem ten beste te geven, behoort tot hunne dagelijksche zeden. Des daags gaan zij er op uit, of zij een' vreemdeling vinden, en met zich brengen mogen; des nachts brandt de lamp in hunne tenten, als het teeken der herbergzaamheid; of zij ontsteken vuren op de omliggende hoogten, opdat de verdwaalde reiziger zich derwaarts wenden, en nachtverblijf bij hen zoeken zoude. Ziet daar wederom de Arabieren, en ziet daar ook wederom den inhoud van hunne zangen!

En zelfs hiertoe bepaalt zich het hooggestemde en kolossale niet, dat deze natie kenmerkt: ook hunne taal is een reusachtig gevaarte. Even stout als zij zijn in hunnen krijgs- en liefdehandel, even stout zijn zij in het smeden van nieuwe woorden, in het hechten van honderd verschillende, bijzondere beteekenissen aan woorden van algemeenen zin, in het eindeloos vermeerderen dier beteekenissen door nieuwe buigingen en uit-

gangen, door overdragtige en verbloemde zegswijzen, door elke belangrijke zaak honderdmaal, naar honderd van hare bijzondere eigenschappen, te benoemen; zoodat een hunner beroemdste taalgeleerden zijn woordenboek niet te onregt den titel heeft gegeven, van *Oceaan der Arabische Spraak*. En deze volle rijkdom der taal heerscht vooral in hunne dichtstukken, is daar niet spaarzaam of matig gebruikt, maar met stroomen uitgegoten en verkwist; zoodat zij slechts door geleerden verstaan, door geleerden worden uitgelegd, en de grootste spraakkundige voor den grootsten hunner letterhelden wordt gehouden.

Al wat ik tot nu toe van het Arabisch karakter gezegd heb, geldt voornamelijk van de oude Arabieren, vóór en omstreeks den leeftijd van Mohammed, den beroemden Profeet van het Oosten. De nieuwe Godsdienst, door dezen verkondigd, door Arabischen moed verdedigd en ingevoerd, heeft buiten twijfel op hunne zeden een' niet onaanmerkelijken invloed gehad: daar hij de bloedwraak getemperd heeft, door het aannemen van een' zoenprijs, als Gode behagelijk, aan te bevelen; daar hij een punt van toenadering en vereeniging tusschen verschillende Oostersche natiën heeft gevestigd; eenig begrip van wetgeving heeft medegedeeld aan een wetteloos volk; en hoofden en harten, dweepziek en overspannen uit hunnen aard, door godsdienstige dweeperij heeft verhit. Doch de grondtrekken van het karakter zijn altijd dezelfde gebleven; waar godsdienst en nationale hoogmoed in strijd waren, hebben zij den eersten altijd naar den laatsten geplooid; en bij hunne dichters is het verschil des te minder merkbaar, daar deze de aloude zeden en denktrant altijd in hunne gezangen uitdrukken.

Ik mogt deze aanmerking daarom vooral niet verzwijgen, vermits de Zanger, met wiens gedicht ik u nader wilde bekend maken, eenige eeuwen na Mohammed heeft geleefd, en niet tot de dolende ridderschap der Arabieren behoorde, maar, zoo veel ons van hem bekend is, in eene aanzienlijke stad een aanzienlijk ambt bekleedde. Doch even hierdoor heeft zijn dichtwerk meerder rondheid en beschaving, dan men in andere soortgelijke stukken ontmoet. Het mist wel die stoute en forsche trekken, waarin de oude Arabische heldengeest als een bliksemstraal uitschiet; maar wier kracht ik u toch naauwelijks anders, dan door lange omschrijvingen, zou kunnen doen gevoelen. Doch het heeft voortreffelijkheden van een' anderen aard, meer met onzen smaak overeenkomstig, en dus meer geschikt, om ons van de Arabische poëzij een voordeelig denkbeeld in te boezemen.

Voortreffelijkheden bezit deze poëzij ongetwijfeld, en wel van een' hoogen, verheven stempel. Hare beelden zijn onnavolgbaar in gloed en uitdrukking: hare natuurbeschrijvingen krachtig en verrassende; en hare leenspreuken hebben eene vlugt van gevoel en verbeelding, dat men ze niet anders, dan met bedwelming kan aanstaren. Kan dit anders, M.H! daar zij in zulk een brein gesmeed, uit zulk eene borst geweld zijn? Maar deze schoonheden staan elk op zich zelven. Zij zijn niet door den band der Gratiën aanéén gehecht; er is geen voortgang, geene opvolging, geene opklimming, geene éénheid in dezelve, en van een schoon geheel, waarin niets misplaatst, niets overtolligs, niets ongelijksoortigs is, hiervan hebben zij geen denkbeeld. En hoe zouden zij dit hebben? Waar het

stormt en bruist van binnen, en het voor laagheid gehouden wordt, die drift te temperen; hoe zou men daar aan dwang en regelmaat zich gewennen, al worden ze ook door wijsheid en goeden smaak voorgeschreven? De gedichten van den Arabier zijn gelijk zijne avonturen; wat hem voorkomt, grijpt hij aan, hij hecht er zich op, en put het somtijds uit tot verveling, tot dat een tweede voorwerp het eerste verdringt, en hem met nieuwe geestdrift ontvlamt!

De Arabische dichters hebben hunne gebreken gemeen met allen, wien het aan beschaving, en geoefenden zuiveren smaak ontbreekt. Van hier, dat zij het verhevene niet altijd van het gezwollene, het valsch vernuft niet altijd van het ware, en het klatergoud niet altijd van het echt metaal weten te onderscheiden. Van hier hunne eindelooze woordspelingen, waartoe zij alle de schatten hunner taal misbruiken, en door kwalijk geplaatste geestigheid soms al hun vuur uitblusschen. Van hier hunne smakelooze manier van rijmen, waardoor ieder vers van een gedicht, hoe lang het zijn moge, met dezelfde letter moet eindigen. Van hier hunne ongeregelde afwisseling van ernst en boert, van hoog en laag; en grillige zamenvoeging van denkbeelden, die de natuur op een' wijden afstand van elkander plaatste. Een Arabisch dichtstuk gelijkt naar een snoer paarlen, doch waar groote en kleine, schitterende en doffe, zuivere en troebele, als bij toeval, naast elkander zijn geregen; terwijl menig eene onechte zich onder de ware vermengt, en onaangezien haren uiterlijken glans, door het geoefend oog des kenners, voor een niets waardig stuk glas wordt gekeurd.

Van alle deze schoonheden en gebreken zullen wij

voorbeelden ontmoeten in het dichtstuk, welks inhoud ik u ontvouwen wilde, en waarmede het tijd wordt, dat ik u nader bekend make. De Dichter van hetzelve werd geboren op het einde der elfde, en stierf omstreeks het midden der twaalfde eeuw; een tijdperk, waarin Europa in diepe barbaarschheid verzonken lag. Hoezeer in Ispahan geboren, was hij nogtans van echt Arabischen oorsprong. Van de lotgevallen zijner jeugd is ons niets bijzonders bekend. In meer gevorderden leeftijd werd hij Geheimschrijver aan het hof van den Sultan Malek-Schach, en door deszelfs zoon Massoud tot den rang van Vizier verheven, in welke waardigheid hij zich tot aan zijnen dood handhaafde. Zijn uiteinde was treurig; want Massoud door zijnen broeder in een' veldslag verwonnen zijnde, werd onze Dichter gevangen gemaakt, en door den Overwinnaar gedood: volgens sommiger berigt, naakt aan een' boom gebonden, en met pijlen doorschoten. Misschien had hij de zaak van zijnen Vorst niet enkel met het staal, maar ook, naar der dichteren gewoonte, door zijne scherpe, hekelende pen, willen voorstaan; en de beleedigde Overwinnaar, gevoelig voor de onbloedige wonden, hem toegebragt, vergold wel schichten met schichten, doch die, helaas! den ongelukkigen Dichter wreedelijk van het leven beroofden!

Hetgeen verder van hem te zeggen valt, kan ik met weinige woorden afhandelen. Gelijk ieder Arabier doorgaans een' toenaam heeft, naar zijnen stam, de plaats van zijne geboorte, zijn beroep of andere bijzonderheden, bij welken toenaam hij voornamelijk bekend staat; zoo heette onze Dichter de Tograi, of Tograschrijver, hetwelk zijn eerste ambt aan het hof is geweest. Hij

was autheur van vele werken, en onder deze van vele gedichten. Doch het beroemdste van die allen was zijn dichtstuk, hetwelk ik u ga mededeelen, en welks zuiverheid en sierlijkheid door zijne landgenooten met groote loftuitingen wordt verheven. Men beschuldigt hem ook, dat hij zich zeer veel met de *alchimie* of *goudmakerij*, de dwaasheid dier tijden, bezig hield; en de teleurstellingen, die hij in het oefenen van deze kunst natuurlijkerwijs ondervond, de bedriegerijen, waarmeê men hem, onder voorwendsel van den filosofischen steen te zoeken, om den tuin leidde; zijn misschien oorzaak van den verdrietigen, bitteren, en voor alle menschelijke trouw beleedigenden toon, die in het laatste gedeelte van zijn gedicht zoo kenbaar doorstraalt.

Dit gedicht toch is in twee deelen onderscheiden, die op het laatste zoo wijd uit elkander loopen, dat zij slechts door een' Arabier tot één stuk konden zamengevoegd worden. Het laatste deel bestaat uit losse spreuken, van grooteren of kleineren omvang, waarin meestal een toon van zelfvertrouwen, of van beklag, of van menschenhaat en achterdocht ademt: daarin spreekt de beleedigde hoveling, de teleurgestelde wijsgeer, en men zou er haast bijvoegen, de bedrogen alchimist. In het eerste deel, daarentegen, verhaalt de Dichter zijne togten en omzwervingen, en zijne stoute liefdes-avonturen; daarin spreekt de trotsche, van zich zelven vervulde Arabier, somtijds snoevende op heldendaden, die hij nooit verrigtte, of zich verheffende op minnarijen, die slechts zijne verbeelding droomde: want het is zeer onzeker, het is zelfs naauwelijks waarschijnlijk, dat onze Dichter zijne eigene gevallen hier zou verhalen; maar hij verplaatst zich in de zeden

van den ouden tijd, en drukt die gelukkig in zijne verzen uit.

In den aanvang des gedichts stelt hij zich voor, als ware hij een in ongunst gevallen staatsdienaar: doch die zich troost met de bewustheid zijner innerlijke waarde. Dus zingt hij:

> Vastheid van ziel behoedde mij voor wankelen,
> En 't halssieraad der deugd versierde mij,
> Toen ik geen halsketen meer droeg.
>
> Mijn latere roem en mijn vroegere roem zijn eenerlei;
> De zon, die naar den avond helt, is immers dezelfde,
> Als die op den middag blonk.

De aanhef is waardig, en belooft ons nog menige andere schoone uitspraak.

Nu spoort hij zich aan, om den hofzetel te verlaten, en op het pad des roems te gaan zwerven:

> Wat zoude ik langer te Bagdad vertoeven,
> Waar niets mij meer boeit, en niets meer het mijne is.
>
> Verwijderd van mijn gezin, ledig van handen, eenzaam,
> Gelijk een ontbloot zwaard, te voren van een' kostbare scheede omgeven.
>
> Waar ik geen' vriend meer heb, om mijnen druk te klagen,
> Geen' medgezel, om in mijn vreugd te deelen!

Dat hij zijn voornemen volvoerde, en van welk een'

aard zijn dolende riddertogt was, blijkt uit hetgeen straks volgt:

> Toen zwierf ik zoo lang om, tot mijn kameel,
> En zadeltuig, en ranke, drillende lans,
> Tot alles zuchtte en steende;
>
> Tot het vermagerde afgematte dier een' luiden schreeuw gaf,
> Wanneer mijn voet slechts aan den stijgriem raakte,
> En mijn gezellen met verwijt mij overlaadden.
>
> En trachtte ik dus naar ruimte en overvloed;
> 't Was om de pligten te vervullen, die een verheven ziel zich oplegt.
>
> Maar de fortuin heeft al mijn hoop verkeerd,
> En ik moest nog tevreden zijn, dat ik zonder winst of buit
> Behouden wederkeerde.

Gij bemerkt hier reeds, M.H! die afwisseling van het hooge en middelmatige, van het beeldrijke en platte, die één der voornaamste gebreken van den Arabischen dichterstijl uitmaakt; doch waarvan echter de nadeelige uitwerking merkbaarder is in de vertaling, dan in het oorspronkelijke, waar zij door welluidendheid en keus van woorden zoo veel mogelijk vergoed wordt. Straks echter verheft zich weder zijn toon, daar hij een' zijner reismakkers beschrijft, en het gesprek, betwelk hij met hem voerde:

> (Eens had ik een' medgezel,)
> Rijzig gelijk de stevige lans, die hij nevens zijne schenkelen droeg;
> Geen bloodaard, geen die 't op anderen liet aankomen.

Aangenaam in scherts, gestreng in ernst,
Wiens heftige dapperheid getemperd werd,
Door aardige minnekozerij.

Ik verdreef uit zijne oogen de kudde des slaaps,
Die, voortgestuwd door den nacht, zich daarin drenken wilde.

Ik twijfel, of dit beeld onzen Westerschen smaak wel bevallen zal: de slaap bij eene kudde schapen, de oogen bij derzelver drenkplaats, en de nacht bij een' herder vergeleken! Schilderachtiger is hetgeen onmiddellijk volgt:

Terwijl de overige makkers (slaapdronken) wankten in hunne zadels ginds en her;
Sommigen als die uit den roes ontwaakten,
Anderen nog bevangen van den wijn des slaaps.

Ik sprak: u riep ik, om roem aan mijn zijde te behalen,
En ontvalt gij mij, daar iets groots op handen is.

Zoudt gij slapen en om mij u niet kreunen,
Daar het oog der starren nog waakt;
En veranderen mijwaarts,
Daar de kleur des nachts nog niet verandert?

Kom, sta mij bij! ik ga zwanger van een vermetel stuk,
Vermetelheid maakt soms den bloodaard dapper.

Deze laatste aanmerking is misschien zeer menschkundig en wijsgeerig; vreesachtige menschen, die geen

gewoon gevaar onder de oogen durven zien, zijn somtijds vatbaar voor dolle en roekelooze ondernemingen, waaraan de ware dapperheid, omdat zij koelbloedig is, zich nimmer waagt. Doch of deze aanmerking hier op hare plaats was, laat ik anderen beoordeelen.

Het vermetel stuk, waartoe onze Dichter de hulp van zijnen spitsbroeder inriep, was eene onderneming der liefde. Dus luidt de beschrijving derzelve:

> Ik wil des nachts mij begeven in het midden der tenten,
> Die Idams kruin bedekken;
> Schoon dappere schutters van Thoal den toegang verweren.
> Daar verweren blanke zwaarden, en bruine, taaije lansen
> Meisjes, zwart van lokken, met goud en kostbaar gewaad versierd.
>
> Trek dan met mij, onder bedekking des nachts,
> Langs ongebaande wegen;
> De geur der welriekende zalven zal naar haar leger
> Ons wel ten gids verstrekken.

Dat de Oosterlingen, tot in het buitensporige, gesteld zijn op welriekende geuren, en dat de jongedochters zich daarmede rijkelijk besproeijen, is aan ieder bekend. Maar dat twee jeugdige waaghalzen, in den donkeren nacht, waar weg noch woning te zien is, geen gevaar van dwalen vreezen, omdat zij op de balsemlucht der bewierookte meisjes afgaan; dit denkbeeld is buitensporig, en kan met geen' anderen naam bestempeld worden, dan van valsch vernuft. Schooner en zuiverder is hetgeen volgt:

Mijn liefste is in een' drom van vijanden:
Leeuwen legeren zich rondom de schuilplaats der hinden,
In een bosch van lansen!

Ik zoek haar, die opgevoed in een verholen dal,
(en nooit door vreemde blikken begluurd.)
Hare pijlen gedoopt heeft in het kristalvocht
Harer zwarte en minnelijk kwijnende oogen.

Van haar kouten de edelen van haren stam,
En een aangenamer toon verlevendigt het gesprek;
Daar zij haar prijzen als het sieraad der vrouwen,
In schaamachtigheid en spaarzaamheid.

(Edele stam!) wier vrouwen eene altoos blakende minnevlam
In 't gloeijend hart ontsteken;
Wier mannen een altoos brandend vuur der gastvrijheid
Op den top der heuvelen onderhouden.

Genen dooden den kwijnenden minnaar,
Dat hij roerloos liggen blijft;
Dezen slagten hunne edelste paarden en kameelen,
Om hunne gasten te onthalen.

Na eenige schoone en door dichterlijk vuur bezielde verzen, ontmoeten wij hier wederom eene koude vergelijking, die zelfs den naam van vernuftig niet dragen mag. Het vleesch van paarden en kameelen wordt bij de Arabieren voor lekkernij gehouden: dezen voor hunne gasten te slagten, daar zij doorgaans voor dezelve groote teederheid bezitten, is een bewijs van de onbekrom-

penste gastvrijheid; doch de zamenvoeging van meisjes, die door hare blikken den minnaar dooden, en van mannen, die paarden en kameelen voor hunne gasten dooden, is buiten twijfel wanstaltig.

De overige verzen van dit eerste deel spreken insgelijks van liefde en heldenmoed. Ik zal de aanmerkingen daarover aan u zelven overlaten:

> Hem, die der lansen spits gewond heeft,
> Eene enkle teug uit de beek van wijn en honig,
> (Een enkle kus) geneest hem.
>
> Ach, mogt ik eenmaal nog in die vallei vertoeven,
> Veelligt woei een balsemlucht der gezondheid mij aan,
> Die al mijne kwalen heelde!
>
> Welkom zou mij zijn eene wijdgapende wonde der spiets,
> Mag ik slechts tevens door pijlen getroffen worden,
> Uit groote, heldere oogen geschoten.
>
> Ik vrees ook het lemmet der zwaarden niet,
> Vergunnen zij mij slechts éénen verstolen blik,
> Van tusschen de opening des sluijers, of onder het dunne doek.
>
> Neen! geen *leeuwen* zullen mij de *hinden* doen verlaten,
> Terwijl *zij* mij beloeren, zal ik met *haar* blijven kozen.

Deze gevoelens van ridderlijke en romaneske heldhaftigheid maken eenigermate den overgang uit tot het tweede deel des gedichts, hetwelk uit grootspraak en beklag, uit hoog klinkende spreuken en bittere verwijtingen bestaat; aldus begint het:

Liefde tot het leven doet groote voornemens in het hart smoren,
En maakt den man tot een' laffen bloodaard!

Helt gij daartoe over, kom, zoek u dan een grot in de aarde,
Of klim, zoo gij kunt, met een ladder hemelwaarts,
Of leef als een kluizenaar.

Maar laat dáár de grondelooze zee van stoute daden,
Laat ze over voor hem, die haar durft bevaren,
En gij, vergenoeg u met droppels en spatten!

Geringheid en armoê zijn het deel der laaghartigheid,
Roem en magt gaan gepaard met den stootenden draf
Der willige kameelen.

Stuw ze voort, in 't hart der ongebaande wildernis,
Doe ze rennen, dat de neusring het der stang,
De hairen toom den leed'ren niet gewonnen geev',
Grootmoedigheid sprak in mijn binnenste,
En 't geen zij spreekt is waarachtig;

Er is geen roem, dan in een zwervend leven.
Waar' het toppunt der wenschen in een' hoogen, vasten stand te vinden,
De zon zou het teeken des rams niet verlaten.

Hier spreekt de oude Arabische heldengeest, of ten minste de nagalm van denzelven, uit den mond eens lateren Dichters. De gevoelens, die hij wilde uitdrukken, zijn sterk en krachtig voorgesteld, en de beschrijving van den moeijelijken draf der kameelen, als zij,

met den neusring en hairen breidel bestuurd, aangespoord worden tot een' vollen ren, zoodat zij het paard, dat met stang en lederen toom beteugeld wordt, in snelheid evenaren; deze beschrijving is niet ontbloot van dichterlijke waardij. Doch op deze uitboezemingen van zelfvertrouwen en gevoel van eigene waarde volgt nu weder eene spreuk, die en met den inhoud van het voorgaande niets gemeen heeft, en door haren schimpenden en schertsenden toon sterk daartegen afsteekt. Dus luidt zij:

> Ik riep de fortuin luidkeels tot mij,
> Of zij mij hooren mogt!
> Maar zij hield zich te veel met gekken bezig,
> Om naar mij te luisteren.

Er is buiten twijfel in dit gezegde vernuft en luim, maar misplaatst, en het eenige, hetwelk men tot verontschuldiging van dit walstaltige kan bijbrengen, is, dat van hieraf alle zamenhang des gedichts ontbreekt, en dat het overige gedeelte van hetzelve meestal uit losse spreuken bestaat. Ik zal mij dus vergenoegen, met slechts de voornaamste en merkwaardigste derzelve u nog kortelijk mede te deelen, terwijl gij mij gaarne vergunnen zult, de minder schoone, of minder belangrijke met stilzwijgen voorbij te gaan.

Er is geen grooter geschenk, ons door den Hemel op onze wisselvallige loopbaan hier beneden gegeven, dan de *hoop*. Deze streelende gemoedsaandoening, de staf, die den ongelukkigen zelfs op den rand des verderfs staande houdt, heeft aan vele schoone, dichterlijke gezegden den oorsprong verleend, en onder dezen

verdient, mijns oordeels, ook de spreuk van onzen Dichter geteld te worden. Hier vinden wij gevoel en schoonheid der uitdrukking vereenigd.

> Hoe dikwers streelde ik mijn hart met hopen en heiden.
> En o! hoe eng zou het leven zijn zonder de ruimte der hoop!

Van een' anderen aard is de vergelijking, waardoor hij de bezigheid van een werkzaam leven aanprijst, schoon ook sommigen, trotsch op aanzien of talenten, in bedrijvelooze ledigheid, op roem en achting aanspraak maken:

> Een zwaard pleegt wel te schitteren door eigen' glans,
> Maar het voert niets uit, dan in de hand eens helds.

Daar hij zich beklaagt, dat men zijne verdiensten geen regt gedaan, en nietswaardigen hem boven het hoofd heeft gesteld, drukt hij zich aldus uit:

> Menschen zijn mij voorbij geloopen, die in hun rennen
> Mijn' tred niet achterhaalden, als ik langzaam daar heen stapte.

Wilt gij een voorbeeld van den toon van mistrouwen en menschenhaat, die in dit laatste gedeelte heerscht, hoort hem dan zeggen:

> Gewis, die man is groot en eenig in deze wereld,
> Die in deze wereld op geen' mensch vertrouwt.
> Een goed gevoelen van menschen en tijden te koesteren,

Is zwakheid. - Gij, denk liever altijd het kwade,
En wees op uw hoede.

Schooner nogtans en dichterlijker zijn deze zelfde gevoelens uitgedrukt, in het volgende gezegde:

De trouw is uitgedroogd, het bedrog stroomt over,
Er is geen grooter kloof, geen wijder afstand,
Dan tusschen zeggen en doen!

Nog ééne spreuk, waarmede ik deze aanhaling van merkwaardige gezegden zal besluiten: zij stelt ons den wensch naar een lang leven juist niet in het voordeeligste licht voor:

O gij, die de laatste teug uit 's levens. beker drinken wilt!
't Is enkel droessem, en al het helder vocht
Hebt ge in uw' vroeg'ren tijd genoten!

Ik heb genoeg gezegd, om u onzen Arabischen Staatsman als een' dichter van niet geringe waarde te doen kennen, wiens stijl voor schoonheden van den eersten stempel vatbaar is; doch wien het ontbreekt aan den gelijkmatigen, volgehouden toon, die kracht en bevalligheid in zich vereenigt, en aan den gezuiverden smaak, die de verdiensten van een schoon geheel bevatten en waarderen kan. Ik zou wel, uit verschillende Arabische dichtstukken, u enkel schoone, stoute en gloeijende trekken hebben kunnen bijbrengen: maar dan zou mijne voorstelling de blaam der partijdigheid verdiend hebben. Ik zou een ouder Arabisch dichtstuk tot den

grondslag mijner verhandeling hebben kunnen leggen, waarin stouter en gloeijender uitdrukkingen gevonden werden; maar ook gepaard met grootere gebreken, en voor allen, die in de Oostersche wereld vreemd zijn, met onopklaarbare duisternissen omgeven. En er is mij geeu dichtstuk van deze natie bekend, dragelijker voor Europesche ooren, of welks schoonheden beter door onzen Westerschen smaak kunnen geschat worden, dan hetwelk ik voor ver het grootste gedeelte voor u vertaald, en in deszelfs aard en bijzonderheden u ontvouwd heb.

Vestigen wij nu nog een oogenblik onze aandacht op de oude Hebreeuwsche zanggodin. Bij haar vinden wij dezelfde warmte des gevoels, en dezelfde vlugt der verbeelding; maar niet zoo woest noch buitensporig; gematigd door den invloed van gezelligheid en beschaving, en overal bezield door beginselen van godsdienst en gezuiverde zedekunde. Het is moeijelijk hier het juiste punt der vergelijking te treffen. Dichtstukken van zulk een' aard, als het Arabische, hetwelk ik u ontleedde, vinden we in den ouden Israëlitischen bundel niet. De heldengeest der Hebreeuwen drukt zich gansch anders uit, dan de Arabische roekeloosheid; in hunne wijsheidspreuken wedijveren menschenkennis en vernuft, geen menschenhaat of overspannen gevoeligheid; en de fijne, onschadelijke scherts verkiezen zij boven snerpende en bijtende beschimping. Ook in het minnelied, dien toets der echte en kiesche poëzij, vertoonen zij zich in een treffend licht; en de verzameling van liefdezangen, die als gedenkstukken van Salomo's hart en *genie* voor ons bewaard zijn, gaat alles te boven, wat wij niet slechts bij Arabieren, maar ook bij

de verfijnde en bevallige Perzianen, in kieschheid en zachtheid, en ware hartstogtelijke uitdrukking, aantreffen. Gij wilt mij wel vergunnen, dat ik met een lied uit dezen bundel mijne verhandeling besluite. Gij vindt het in het tweede Hoofdstuk van het boeksken, dat wij het *Hooglied* noemen. Gij zult ook daarin Oostersche zeden zien heerschen, maar hoe geheel anders gewijzigd en geschaduwd! Hoe frisch en zuiver is de teekening der schilderij, die wij daar zien opgehangen! met welk een zacht koloriet overtogen! terwijl eene keurige natuurbeschrijving ons het aanminnig landschap voorstelt, hetwelk het tooneel is van eenen kuischen liefdehandel! Laat ik u vooraf op dit tooneel pogen te verplaatsen.

De winter-regentijd is voorbij. Dit onvriendelijk jaarsaizoen heeft minnaar en minnares van elkander gescheiden. Doch de eerste zonnestralen der aankomende lente hebben, gelijk dit in Palestina plaats heeft, binnen één of weinige dagen, de gedaante der natuur veranderd. Daar komt nu de minnaar aangehuppeld, spreekt heimelijk het meisje toe, beschrijft haar de heerlijke schoonheid der lente, en noodigt haar naar buiten te komen, haar lief gelaat hem te doen zien, en hare lieve stem hem te doen hooren. Het schaamachtig kind voldoet steelswijs aan zijn verlangen. Zij gaat naar buiten, als wilde zij de vossen en sjakals uit den wijnberg verdrijven; zij verzekert hem van hare liefde, maar bidt hem nu heen te gaan, en tegen den avond weder te komen, wanneer de duisterheid het geheim harer liefde, die zedige schaamte haar nog verbiedt te openbaren, door zijnen sluijer zal bedekken.

Dus spreekt de beminnelijke herderin:

Daar hoor ik de stem van mijn' geliefde;
Daar komt hij, zie! springend op de bergen,
Huppelend over de heuvelen,
Een' gazelle gelijk, gelijk aan een jeugdige hinde!

Daar staat hij reeds achter de haag,
Daar schouwt hij door het venster,
En blinkt door het traliewerk heen.

Daar spreekt mijn beminde, daar spreekt hij mij toe.

Sta op, mijn vriendin! mijn schoone, sta op en kom buiten,
Want de winter is voorbij, de slagregen is over,
En komt niet weêrom.

De bloemen vertoonen zich op 't veld,
De tijd des gezangs is daar,
De tortelduif kirt daar buiten.

De vijgeboom konfijt reeds zijn vruchten,
De wijngaardbloesem verspreidt reeds zijn geur.

Sta op, mijn beminde! mijn schoone! sta op, en kom buiten;
Verschuil u niet langer, mijn duifje!
In spleet of klove der rotsen.

Laat mij zien uw gelaat! laat mij hooren uw stem,
Want uw stem is zoo zoet,
En uw gelaat zoo bevallig.

Nu komt zij naar buiten, als verjaagde zij het wild uit den wijnberg:

Vangt, vangt toch die vossen, dat kleine gebroed,
Of zij verderven den wijngaard,
Hij prijkt reeds in vollen bloei.

Heimelijk tot haren minnaar:

Mijn beminde is mijn, en ik ben de zijne:
Maar ga nu en weid in het bloemrijk veld uwe kudden,
Tot de dag is verkoeld,
En de lange schaduwen verdwenen zijn.
Kom dan weêrom, wees dan gelijk, o mijn geliefde!
Aan een gazelle of jeugdige hinde,
Op Bethers gebergte.

Den dichterlijken stijl van dit lied behoefde geen Anacreon zich te schamen: de kieschheid des minnaars, die het meisje naar buiten noodigt, niet om wulpsch bejag, maar om de schoonheid der lente te genieten; die slechts haar gelaat wenscht te zien, en hare stem te hooren, is naauwelijks Oostersch meer; en er is bovendien in hetzelve eene levendigheid der beweging, een voortgang van handeling, waarvan ik mij in geen ander dichtstuk van deze soort een tweede voorbeeld kan herinneren. Doch ik houde alle verdere aanmerkingen terug. Ik zou wijder ruimte noodig hebben, om u de menigvuldige, zedige en maagdelijke schoonheden van den Hebreeuwschen minnezang te doen waarderen. Misschien zal ik een andermaal uit dezen geurigen rozengaard een tuiltje voor u plukken; en schoon mijne behandeling ook dan vér beneden het onderwerp zal moeten blijven, gij zult mij wel dezelfde inschikke-

lijkheid betoonen, waarvan uwe aandacht in dit uur ten bewijze heeft verstrekt.

Genoeg is het mij, zoo ik u deze oogenblikken, niet zonder eenige voldoening, onder den milden Oosterschen hemel heb doen vertoeven, en dus uwe toegevendheid niet geheel onwaardig geweest ben, waarvoor ik, eindigende, u welmeenend dankzegge.

Verhandeling over den aanleg en de voortreffelijkheid van het boek Job.

Wat Spreker of Schrijver is er, die niet zekere geliefkoosde onderwerpen heeft, waarover hij bij voorkeur spreekt of schrijft? En indien deze onderwerpen gewigtig, indien zij algemeen belangrijk zijn, indien men er gaarne meermalen van hoort of leest, dan kan men het hem niet grootelijks ten kwade duiden, dat hij er gedurig op terug komt; en het is zelfs vergeeflijk in hem, zoo hij voor onuitputtelijk schijnt te houden, hetgeen hem steeds met dezelfde aanlokkelijkheid tot zich trekt en aan zich boeit. Zoodanig een onderwerp is voor mij, ik ontveins het niet, het Boek, JOB genaamd. Beoefenaar der Hebreeuwsche Letterkunde, beminnaar der edele Poëzij, uitlegger der waarheden van den geopenbaarden Godsdienst, niet vreemd van wijs-

geerige bespiegeling; in alle deze betrekkingen schijnt dit Boek mij een goudmijn, of liever een voorraadkamer te zijn van schatten en kostbaarheden, waarin men zijne oogen niet te veel kan laten weiden, en die men nimmer wegbergt, dan om ze alweder met nieuwen wellust te voorschijn te brengen.

Ik weet, er is naauwelijks eenig boek, over welks aard, en zin, en dichterlijke verdiensten, tot opheldering en in het licht stelling, zoo veel en door zoo velen is in het middeu gebragt: ik durf onderstellen, dat het meeste en beste daarvan aan de meeste en beste mijner Hoorderen niet onbekend is: ik vermeet mij eindelijk niet eenig meerder licht over dit heerlijkste der oude Bijbel-gedenkstukken te doen opgaan, dan reeds door de voortreffelijkste vernuften is ontstoken. Maar zou het nu daarom van alle nuttigheid, van alle vermaak en belang moeten verstoken zijn, indien ik, niet hetgeen anderen zeiden, eenvoudiglijk nasprak, pronkende met geleende vederen, al noemde ik ook, hetzij uit zedigheid, hetzij uit praalzucht, de namen mijner Autheurs; maar indien ik de slotsom van hetgeen ik opzamelde; in *mijnen* trant, naar *mijne* wijze van zien en daarstellen, over dit, al beging men ook de heiligschennis van het een afgesleten onderwerp te noemen, aan u mededeelde? Wanneer gij een landschap, naar de natuur, uitvoerig en schoon hebt geschilderd gezien, acht gij dan dat zelfde landschap, uit een ander gezigtspunt genomen, door een' anderen dag verlicht, met andere beelden gestoffeerd, door een ander penseel gemaald, uwe aandacht onwaardig? en meent gij, dat teekening, zamenstelling, gloed en verwen, bij gebrek aan oorspronkelijkheid, daaraan vruch-

teloos besteed zijn? Neen, gij verwart het hemelsch oorspronkelijke, zonder 't welk het, in het gebied der schoone kunsten, eeuwig winter is; gij verwart het niet met het nooit gehoorde! en weet, dat ook het duizendmaal gezegde, nog duizendmaal, en telkens oorspronkelijk, gezegd kan worden. Het zal dus aan mij haperen, en niet aan de stof, die ik gekozen heb, indien ik niet met eenig genoegen, en met eenige deelneming, in dit uur door u gehoord worde, daar ik tot u spreken zal: *over den aanleg en de voortreffelijkheid van het boek* JOB.

Aanleg en *voortreffelijkheid* zou ik van elkander kunnen onderscheiden, eerst over den eenen, dan over de andere kunnen spreken, en de uitmuntendheid des Boeks staven door proeven van de verhevenheid, stoutheid, beeldrijkheid, schilderachtigheid der voorstelling, en wat ik hiertoe meer zou kunnen brengen. Maar ik wil niet scheiden wat innerlijk verbonden is; en zoo ik u proeven mededeele van den stijl, de uitvoering en de schoonheden dezes Gedichts, zal ik daartoe liever kiezen geheele redevoeringen, dan losse stukken, hier en daar uit dezelve genomen; die, beroofd van zamenhang en schakering, hunne eigenaardige uitwerking, ja zelfs hunne ware plaatselijke beduidenis missen; en daarenboven het vermoeden wekken, dat men zijnen Autheur zonder verschooning heeft geplunderd, en de heerlijkste juweelen uit zijn kleed gerukt, om er een vreemd gewaad, dat zijner eigene redevoering, mede op te pronken. Zoodanige groote proeven zullen het tweede deel mijner verhandeling uitmaken, waarvan het eerste de algemeene ontwikkeling mijns onderwerps zal behelzen.

Wie over de voortreffelijkheid van een kunststuk in het openbaar zijn oordeel wil vellen, moet allereerst zorgen, dat hij, door grootspraak en ophef van onvergelijkelijkheid, hemelsche verrukkelijkheid, en wat dergelijke benamingen meer zijn, zijne onpartijdigheid niet in verdenking brenge, noch twijfeling verwekke aangaande zijne bevoegdheid, om een gewrocht van smaak en genie in deszelfs juiste waarde te doen beschouwen. Ook het boek van Job zou beter gekend en hooger geschat worden, indien overdrevene lofredenaars deszelfs verdiensten niet verdonkerd hadden, door ze boven mate op te vijzelen, en daarbij in derzelver ware gehalte mis te tasten. Men zoeke in hetzelve de schoonheden van Homerus niet, al meent men ook de beide oude Dichters, als de grootsten van hunnen tijd en hunnen landaard, nevens elkander te kunnen plaatsen. Heldendaden, bedrijven van Goden en halve Goden, gevechten, spelen, lijkfeesten, wat heeft de Idumeesch-Hebreeuwsche Zanger met dit alles gemeen? In eene geheel andere wereld van begrippen en zeden zweeft hij om: geene verdichting staat hem ten dienste; geene geschiedenis verlevendigt zijne voorstelling, noch boezemt belang in door afwisseling van lot of kans; zijne taal zelve, afgebroken, kort en spreukmatig, bezit niet de welluidende tooverklanken van den Vader der Grieksche Poëzij. Wij moeten hem dus geheel op zich zelven; wij moeten den aard en inhoud van zijn Gedicht beschouwen; daaraan geene andere schoonheden toeschrijven, dan voor welke het vatbaar was, en naar de eenvoudigheid, of, indien ik het dus noemen mag, naar de geringe vruchtbaarheid van deszelfs ontwerp, de voortreffelijkheid der uitvoering afmeten.

Het dichtstuk van Job behelst eigenlijk niets anders, dan de behandeling, de oplossing, zoo men wil, van een wijsgeerig godgeleerd vraagstuk, aangaande het noodzakelijk verband, hetwelk er is, of zijn moet, tusschen des menschen deugd of ondeugd, en zijn geluk of ongeluk op deze wereld: eene stof, weinig geschikt, zoo het schijnt, voor eene levendige ontwikkeling, voor tooi of dichterlijk sieraad; minder nog, wanneer men het grondbeginsel gadeslaat, waarop hare geheele behandeling rust, en hetwelk de spil is, waarom alles zich draait en beweegt.

Dit beginsel is Gods oppermagtig wereldbestuur. Wat den mensch bejegene, van God komt alles hem toe. Rijkdom of armoede, eer of oneer, blijdschap of droefheid, van alles is God de oorzaak: zonder zijnen zegen is er geen voorspoed, geen tegenspoed buiten zijne bestelling: en hoedanig ook de middelen zijn, waardoor wij gelukkig of ongelukkig worden; hetzij roovers onze bezittingen plunderen, hetzij stormen of bliksemen ze verwoesten, het is Gods wil, Gods werk; niets geschiedt er, dan op zijn bevel, of door zijne beschikking. Dit beginsel staat in het geheele Boek (gelijk in den ganschen Bijbel) op den voorgrond; het wordt door allen, die wij in hetzelve hooren spreken of twisten, erkend voor waarachtig en boven alle twijfeling verheven.

Doch uit hetzelve scheen onmiddellijk te volgen, dat het onder zulk een bestuur den goeden niet anders dan wel, den kwaden niet dan kwalijk kon gaan; want de wijsheid en regtvaardigheid van dien Hemelschen Regeerder te loochenen, zulk eene lastering was nog in niemands hart opgekomen! En inderdaad, dit was ook

het algemeen en heerschend gevoelen der vrome Oudheid, tot dat de Christelijke Openbaring de leer der onsterfelijkheid in haar helderst licht heeft geplaatst. Niet, dat de dienaars van den waren God, in die tijden, geen leven na dit leven zouden geloofd, gehoopt en verwacht hebben: hoe? met zulke zuivere begrippen van een heilig Opperwezen, van menschelijke deugd, van verpligting om God te dienen en te gehoorzamen, zou men zich nogtans bestemd hebben gerekend, om gelijk de dieren te vergaan? dit aan te nemen, is eene groote en grove zedelijke ongerijmdheid. Maar dat de raadsels der tegenwoordige huishouding in de toekomende moesten opgelost worden, dit was nog verborgen. Waarom, dus redeneerde men, waarom zou God in een ander leven regtvaardiger zijn dan in dit? Wat wij hier van God ontvangen, toont ons, wat wij hiernamaals van Hem te wachten hebben! Men vraagt, waarom in het geschil tusschen Job en zijne vrienden, de leer der onsterfelijkheid niet wordt aangeroerd? en men antwoordt onbedachtelijk: omdat zij hun onbekend was! Ware het niet redelijker te zeggen: omdat zij, naar de denkwijs dier tijden, bij hun geschil niet te pas kwam!

Zoo scheen het dan, uit het begrip der Goddelijke regering, onwederleggelijk, dat deugd en geluk, ondeugd en ongeluk, steeds *moesten* gepaard gaan. Voor een' tijd kon wel de booswicht in magt en aanzien prijken, in weelde en genot zich baden; maar het was, opdat hij des te dieper en verschrikkelijker vallen zou! Voor een' tijd kon wel de brave worstelen met smart en vernedering, maar het was, opdat de zon zijns geluks, na die nevelen, des te heerlijker zou doorbre-

ken! Dat de booze in geluk en eere zou ten grave dalen; de brave in schande en jammer omkomen: neen! dus sprak men, dit kan de Opperste Regeerder der wereld niet gedoogen! Hij bemint het regt, den boosdoener verfoeit Hij!

Maar wanneer nu de ondervinding eenen braven en deugdzamen aanwees, die zijn leven lang een speelbal was van het balsturig lot; die zijne dagen slechts telde bij rampspoeden, verliezen en teleurstellingen; of die op éénmaal van het toppunt des geluks in onherstelbare ellende zonk, zonder hoop op redding? Dan, meende men, kon hij niet zoo deugdzaam geweest zijn, als hij geschenen had; verborgen kwaad moest zijnen uiterlijk onbevlekten wandel hebben bezoedeld; wat hem overkwam had hij zekerlijk verdiend: want God kon geen onregt doen!

Deze gevolgtrekking was den edelen Dichter van dit Boek onverdragelijk. Dat men de eer van God niet kon redden, zonder den ongelukkigen mensch te bezwaren; noch de regtvaardigheid des Oppersten Bestuurders handhaven, zonder eene onbesproken menschelijke deugd in verdenking te brengen, ja te belasteren: hiertegen verhief zich zijn gevoel. Konden er dan geene redenen zijn, waarom de Regtvaardige een schijnbaar onregt deed? Waren er dan geene andere raadsels in de natuur, even zwaar, en zwaarder dan dit om op te lossen? En was echter die gansche natuur niet het heerlijkst schouwspel van de wijsheid, liefde en zorg des Almagtigen? Derwaarts dan, naar die heerlijke, schoon vaak raadselachtige natuur, het oog gewend, wanneer onverdiende rampen troffen. Daardoor het hart opgebeurd, om nooit aan Gods liefde te

vertwijfelen; om vast te houden aan zijne deugd, al spande alles tegen haar zamen, en ook in den doode lijksten jammer te zwijgen en te aanbidden.

Ziet daar het verheven denkbeeld, waaraan dit Boek zijn' oorsprong verschuldigd is; en de dichterlijke omkleeding van hetzelve is der oorspronkelijke voorstelling waardig. Niet eene doorgaande redenering, maar afwisseling van zamensprekende personen, is het eerste middel, hetwelk de Dichter gebezigd heeft, om zijn onderwerp door belang en verscheidenheid te verlevendigen. Vier vrienden zijn het, mannen van jaren, van gevestigde achting, van bedrevenheid in Goddelijke en menschelijke wetenschappen, die over de bedeeling van God en het lot der stervelingen redetwisten. Een vijfde, jonger dan de overigen, mengt zich niet in het onderzoek, noch vat het woord op, dan wanneer de anderen zwijgen; hij wordt met geduld gehoord, maar geen antwoord aan hem noodig gekeurd. Eindelijk hooren wij eene Godspraak uit den hemel, niet om dezen of genen der vroegere sprekers in het gelijk te stellen; maar om den vermetelen onderzoeker tot eerbiedig zwijgen te brengen, en 't geen met menschelijken hartstogt begonnen was, met hemelsche majesteit te eindigen! Wie ziet niet reeds in dezen eenvoudigsten omtrek des Gedichts, de vonken van een echt Lyrisch-dramatischen geest flikkeren? Sommigen hebben het ook een tooneelstuk genoemd, en aan de regelen van het drama getoetst; maar deze tijden zijn gelukkig voorbij.

In eene zamenspraak moet verschil van gevoelens uitkomen, of zij wordt ligt eentoonig en vervelend. Doorgaans deelt men dit verschil onder de spreken-

den; men geeft aan elk eene afzonderlijke meening te verdedigen, of men maakt van wederzijde het getal bijkans gelijk van hen, die vóór of tegen dezelfde zaak zich in de bresse stellen. Geheel anders is het in het gedicht van Job: drie der vier wijzen zijn volkomen eenstemmig, de vierde verschilt van hen allen. Dus is de strijd schijnbaar ongelijk: doch de ééne, die zich tegen drie verweren moet, is hun allen in moed en krachten opgewassen. Want hoe zeer ook dezen wedijveren, om door krachtige en heerlijke spreuken den boventoon te erlangen; zoo magtig is de welsprekendheid diens eenen, zoo klemmend zijne redenering, zoo gloeijend zijne voordragt, zoo wegslepend de vloed zijner woorden, dat de zegepraal beslissend aan zijne zijde blijft, en zijne partijen door stilzwijgen zich overwonnen verklaren. Zoo kiest de Heldendichter onder alle zijne strijders één uit, dien hij maalt, als in dapperheid, beleid, behendigheid en grootmoedigheid alle de overigen te boven gaande; wier kloeke en stoute bedrijven alleen strekken moeten, om die des hoofdpersoons te glansrijker te doen uitsteken. Dan treedt wel de vijfde op het tooneel, en wil den bemiddelaar spelen; maar het gaat hem, gelijk doorgaans de ongeroepen bemiddelaars: bij geen' der twistenden leggen zij eer of dank in, en mogen zich tevreden houden, indien men slechts geen acht op hen slaat.

Doch in de meeste zamenspraken, dichterlijke of ondichterlijke, vooral over wijsgeerige of godsdienstige zaken, is het onderwerp des gespreks aan de omstandigheden en belangen der sprekenden vreemd. Men wacht dus van hen koelbloedige overweging, en de toon huns gesprek is die des bedaarden onderzoeks. Anders

is het in dit Gedicht; hartstogt kenmerkt het van den aanvang tot het einde; niet in eene geringe mate, maar in zijn heftigsten gloed; hartstogt maakt zich langzamerhand van allen meester, en het geschil wordt gevoerd met de hitte van een' ontgloeiden strijd. En hoe heeft de Dichter dit vuur weten te ontsteken, hetwelk ook onze borst in vlam zet, en onze deelneming ten top voert, in eenen twist, die anders, naar onze tegenwoordige begrippen, geen belang meer voor ons heeft. Het is, omdat wij hier niet over deugd en ongeluk, over Goddelijke bestelling en menschelijk lotgeval hooren redekavelen, als over dingen, die geen' der sprekenden van nabij betreffen, gelijk men over schipbreuk of oorlogsgevaar aan den veiligen haard zit te kouten; maar omdat de man, die hier aller aanval te verduren heeft, in de uitkomst van den strijd van de teederste zijde betrokken is. Het is niet enkel zijn gevoelen, het is ook zijne eer, die hij verdedigt; en het is niet maar zijne overtuiging der waarheid, het is die ziner deugd en onschuld, die men hem wreedelijk ontnemen wil. Want hij zelf is de ongelukkige, dien het geldt; ongelukkig zonder voorbeeld. Te voren rijk en magtig, nu arm en veracht; te voren gelukkig vader, nu van alle zijne kinderen beroofd; te voren bloeijend in gezondheid en krachten, nu aangetast door eene ziekte, die wij niet anders dan met den ergsten, en walgelijksten, en smartelijksten kanker vergelijken kunnen, die, na duldelooze benaauwdheden, in een' wissen, spoedigen dood moest eindigen. De vraag: kan de deugdzame ongelukkig zijn? wordt nu omgekeerd: kan iemand, die zóó ongelukkig is, deugdzaam geweest zijn? Het wordt de aandoenlijke vraag: of wij in dien rampzali-

gen lijder ook nog een' huichelaar, een' schandelijken booswicht aanschouwen moeten! Daar zit hij op zijnen aschhoop, afzigtiger dan een lijk, en, gelijk dit, den stank der verrotting van zich spreidende. Drie zijner oude gastvrienden komen tot hem, op het gerucht van hetgeen hem was overgekomen. Maar zóó, zóó hadden zij het zich niet kunnen voorstellen! Zij slaan de handen zamen, de oogen ten hemel, barsten uit in tranen, en zwijgen, dagen achter een, tot dat de lijder allereerst het stilzwijgen afbreekt. Ziet daar de sprekende, de handelende personen op dit tooneel van menschelijke ellende. Kunnen zij, die hier slechts aanschouwers zijn, en hij, die het slagtoffer is der Goddelijke bestellingen, één gevoelen over dezelve koesteren? De drie wijzen staan verstomd en verpletterd, en kunnen hetgeen zij zien, niet verklaren, dan door het te plaatsen in het akelig licht, hetwelk van Gods regtvaardigheid op hetzelve afstraalt. Maar kan de ongelukkige hun dit toegeven, en spreken over zich zelven het doemvonnis uit? Hij, die zijner onschuld zich bewust, de stem van zijn geweten hoort getuigen: gij hebt nooit God, noch uw' pligt verzaakt! Neen! zijne vrienden mogen vrij alles ophalen, om, zoo zij wanen, God te verdedigen, spreken met den toon van het stoutste zelfvertrouwen, zich beroepen op de ondervinding, al den rijkdom der beeldentaal uitputten, sieren en staven hunne redenen met spreuken en liederen der oude wereld; de lijder moet dit alles, zoo ver hij kan, van zich afstooten, voor wind, en grootspraak, en dwaasheid verklaren, wat voor hooge, ontegensprekelijke wijsheid werd uitgevent! Want wat daar binnen in hem sprak: gij lijdt onschuldig; en al had ook nog niemand

onder Gods wereldbestuur onschuldig geleden, gij lijdt onschuldig! dat liet zich niet wegredeneren; dat alleen was sterker dan alles, wat alle wijzen, met inspanning van alle hunne krachten, daartegen konden inleggen! Hoe die toon de vrienden in het harnas moest jagen, laat zich ligtelijk verbeelden. Zij wisten wel niets uit zijn vorig leven, dat hem te laste kon gelegd worden, maar zou hij eene uitzondering zijn op het wijs bestel van God in zijn Rijk? en zouden zij, om hem regt te doen, God van onregt verdenken? neen! de vermetelheid zelve, waarmeê hij sprak, verried hem, verried zijnen oproerigen geest tegen God! En had hij hen, hen die alom voor wijzen beroemd waren, niet voor dwazen uitgemaakt? Ziet daar in waarheid een' knoop gelegd, die door geene menschelijke wijsheid is los te maken. De ongelukkige kan het even min als zijne partijen: hij weet slechts, dat hij onschuldig is, en dit laat hij zich niet ontweldigen; hij weet, dat God hem plaagt en verbrijzelt, dat God hem als een vijand behandelt; maar waarom? dit weet hij niet! Dus klaagt en kermt hij, beschuldigt zijne vrienden van ontrouw, die hem van zijne deugd, zijn eenig dierbaar goed, beroofden, en Gods partij tegen hem trokken. Hij schildert al de verwarringen van het wereldbestuur, dat hun zoo gemakkelijk te doorgronden scheen; stelt menschen en gansche volksstammen op den voorgrond, die de aarde vervullen met bloed, en roof, en ongebondenheid; en nooit door de wraak des Hemels getroffen worden. Dan weder roept hij het mededoogen dier vrienden in; bidt hen, dat zij zwijgen zullen; of wendt zich, in zijnen angst, dat hij met den blaam der ondeugd sterven zal, wendt zich tot den Hemel, eischt

eene openlijke regtvaardiging, wil, dat God hem voor zijn gerigt dage, en verklaart zich bereid, om of te antwoorden, of zelf te ondervragen. Kunt gij u iets hartstogtelijker dan dit voorstellen? een schooner verwarring, een strijd, waardiger, dat God zelf van den hemel dien eindige; en alle sprekers, maar allereerst de gewaande verdedigers zijner eer, den mond stoppe!

En nu merkt gij, M.H! waar deze knoop des ganschen Boeks ligt, en van waar al het belang ontstaat, hetwelk het inboezemt. Het is de onschuld van Job, de onbetwistbare deugdzaamheid zijns ganschen vorigen levens, waarvan wij volkomen overtuigd moeten zijn, of wij kunnen het Boek wel ongelezen uit onze handen leggen: vermits het, met alle zijne heerlijke verzen en schilderingen, ons weinig deelneming zal inboezemen, en deszelfs inhoud met meer dan Egyptische duisternis omzwachteld is. Maar van waar nu is deze onschuld des lijders ons bekend, zoodat er geen twijfel aan dezelve overblijft? Is het uit de betuigingen van hemzelven? doch daartegen staan de verdenkingen zijner vrienden over. Is het uit den moed, waarmeê hij zich verdedigt? maar die moed wordt hem als overmoed en trotschheid verweten, en is waarlijk niet vrij van vermetelheid. Is het uit de beschrijving, die hij geeft van zijn' vorigen wandel? doch hij geeft die niet eer, dan daar het twistgeding reeds gesloten is; en tegen dezelve kan meer dan opwegen de onbewimpelde beschuldiging van Elifaz, dat hij een ongevoelig en onregtvaardig mensch geweest was. De man, die met verwensching van zich zelven, en met vervloeking van den dag zijner geboorte, zijnen mond opent, heeft hij niet het vermoeden van allen die hem hooren, gelijk

dat zijner vrienden, tegen zich? Op welke plaats geeft ons dan de Zanger die inlichting, welke wij noodig hebben, om zijn gedicht, ik zal niet zeggen met wellust te lezen, maar zelfs om het te verstaan?

Nergens vinden wij die, dan in het historisch gedeelte, hetwelk als eene inleiding voor het Dichtstuk is geplaatst. Daar wordt ons zijne onbezoedelde deugd verhaald, - neen! niet verhaald, maar in een huisselijk tooneel voor oogen gehangen; daar zien wij zijne onderwerping aan God, in het midden der ongehoordste rampen, zijn vasthouden aan den dienst van God, onder ligchaamssmart, en vernedering en onbeschrijfelijke ellende; daar lezen wij, met wat oogmerk God al dien jammer over hem gehengde, een oogmerk, door alle de wijzen der wereld niet te raden of te gissen; daar worden we op de hoogte geplaatst, van waar het gansche kampveld in een' onbenevelden dag voor onze oogen ligt, en wij zien, als onder onze voeten, het gewoel, en de verwarring, en het spel der hartstogten; en hoe stervelingen, als zij spreken over God en zijne daden, hetzij ze Hem verdedigen, hetzij ze zich over Hem beklagen, als blinden tasten naar naar den wand; terwijl voor onze verbeelding met vurige trekken geschreven staat: Wat God doet is onberispelijk!

Maar dit historisch gedeelte des Boeks wordt door velen als onecht afgekeurd; als een bijvoegsel, 't welk het Dichtstuk niet behoeft, 't welk het ontluistert. Ik moet van dit gevoelen spreken, omdat het prijkt met den naam van HENDRIK ALBERT SCHULTENS, nooit anders door mij, dan met diepen eerbied en vurige dankbaarheid, genoemd: doch hierom grieft het mij, dat men voor zijne vertaling van Job eene Inleiding gevoegd

heeft, die hij waarschijnlijk nooit aan de wereld zou hebben medegedeeld; een werk zijner vroegere jeugd, lang door hem ter zijde gelegd, en nu uit zijne oude papieren te voorschijn getogen. Wilt gij er het bewijs van? Dit geschrift, waarin de geschiedenis van Jobs ongeluk als een bijvoegsel van later' tijd wordt veroordeeld, is blijkbaar door SCHULTENS vervaardigd, eer het onsterfelijk werk van HERDER over de Hebreeuwsche Dichtkunst tot zijne kennis was gekomen: en welk een' magtigen indruk dit op eene ziel, als die van SCHULTENS, maken moest, indien iemand hieraan twijfelen kon, mij zou het gemakkelijk vallen, hiervan de blijken aan te voeren. Maar al hebben wij dus hier het gevoelen niet van SCHULTENS, in den rijpen leeftijd zijner kennis en wijsheid, toen hij het grootste deel van Jobs gedicht vertaalde, het heeft zich nu echter in het bezit van zijnen naam gesteld, en wij moeten eenige oogenblikken besteden, om het ter toetse te brengen.

Het groote struikelblok is Satan, in den hemelraad van God en der kinderen Gods. Dit wezen, zegt men, kenden de Joden niet, dan na de Babylonische ballingschap, en het is vreemd aan hunne oude schriften. Maar is dan de Satan der latere Joodsche, dezelfde als die der oude Jobeïsche verdichting? Inderdaad, de naam is dezelfde, en waarschijnlijk uit dit oud gedenkstuk ontleend; maar het verschil der beide personaadjes niet geringer, dan van een' engel des lichts en een' engel der duisternis. Wat heeft de gerigtsuitvoerder des Allerhoogsten op aarde, wat heeft hij toch gemeen met den verleider der menschen, en het hoofd der rebellen tegen God? En wat heeft de stijl dezer wei-

nige, maar keurige historiebladen, gemeen met den verwelkten, sap- en zenuwloozen schrijftrant der uitgebloeide Hebreeuwsche genie? Welk eene beschrijving van Jobs huisselijke vroomheid! Welk eene dichterlijke opeenstapeling der rampen zonder verademing, die den ongelukkigen overvielen! En welk eene daarstelling van den edelsten aller lijders, in den hoogsten glans der menschelijke grootheid!

'Toen stond Job op, en scheurde zijnen mantel, en schoer zijn hoofd, en wierp zich ter aarde, en aanbad, en sprak: naakt kwam ik uit den moederlijken schoot, naakt keer ik terug tot den moederschoot der aarde! JEHOVA gaf, JEHOVA nam, JEHOVA'S naam zij geloofd!'

Zegge ik te veel, M.H! wanneer ik het daarvoor houde, dat alleen de Dichter van het boek Job dus schrijven kon? Of dat hij, die dit schreef, ook het gansche boek van Job kon vervaardigen!

De Dichter, die in de raads-geheimen van God ons wilde inwijden, moest wel een hemelsch tooneel versieren. En wat wilde men dan toch, dat hij versieren zou? Een' tempel, en altaar, gelijk bij JESAÏAS, en serafs, met drie paar wieken, beurtgezangen zingende? Maar van al die priesterlijke majesteit wist hij niets; een later verdichter zou anders hierin geweid en uitgeweid hebben. Bij hem is de Allerhoogste een Vader, een Herdervorst, met zijne kinderen rondom Hem; en de dienaar zelf, die den last heeft, om de roede der kastijding en het zwaard des gerigts over de stervelingen op te heffen, is van dien hemelraad niet uitgesloten. Maar die God, die Regter, die Vader, ziet zelf, wat er omgaat in zijn rijksgebied, in zijn huisgezin op

aarde. Menschelijke deugd vooral ontgaat zijn aandacht niet, hij weet waar ze schuilt, hij spreekt er van met ophef, hij handhaaft hare eer, zoo zij door achterdocht wordt aangerand! Dat doet God in den hemel, terwijl menschen op aarde, om de eer van hunnen God te verdedigen, de menschelijke deugd belasteren! Welk een gezigtspunt, waardig de groote genie, die het heeft weten te bevatten: de man, wiens eer en onschuld zijne vrienden moeten aantasten, omdat zij anders de zaak van God niet weten te redden, die man is het, wiens eer en onschuld door God zelven word verdedigd, die niet dulden kan, dat verdenking van baatzucht op haar kleve!

En welk een regt goddelijk denkbeeld: kan menschelijke deugd zich niet vertoonen in al haren luister, dan door rampen beproefd, liever dan zij ze ongelukkig, dan dat men haar houden zou voor een' loontrekkenden huurling! Welk een nieuw licht gaat hier op over alle gesprekken en twisten der stervelingen, die eerst God in hun eigen bekrompen gezigtskring plaatsen, en dan voor dien God van hun eigen maaksel vechten en kampen, hunnen ongelukkigen broeder in het voetzand tredende, meêdoogenloos uit ijver voor de goede zaak....neen! voor hun eigen vermomden hoogmoed, en door tegenspraak gekrenkte eigenliefde! O, hoe ongaarne zou ik mij dat historisch deel laten uit de handen rukken, dat in proza-stijl de heerlijkste dichting bevat, en in den hemel oplost, wat door alle wijzen op aarde niet op te lossen was. Zulk een ongeluk, als dat van Job, zoo éénig in zijne soort, zoo verschrikkelijk diep, zoo zigtbaar van God; neen! dit kan niet verklaard worden, of de man moet in het

verborgen gruwelen gepleegd hebben: verre zij God van onregt! - En in den hemel zien wij: Job lijdt niet om zijne ondeugd! maar waarom dan! omdat God er geen acht op slaat? omdat het in den loop der dingen zoo zijn moet? O neen! hij lijdt om zijne deugd! omdat God menschelijke deugd bemint en handhaaft! omdat de deugd, in Gods oog, door beproeving grooter is dan door aanzien, eer en magt! Welk een kontrast! Wie gaf u, o Zanger! dat diepe inzigt in de geheimen der eeuwige liefde, en in de verborgene schuilhoeken van het menschelijk hart? Waart gij misschien zelf de speelbal van het noodlot, het doel van den laster, en trok de verwatene schijndeugd den schouder voor u op, daar zij geen' traan van mededoogen voor uwen jammer, en geen' penning van haren schat voor de verligting van uwen nood ten beste had? En opende God toen het oog uwer ziel, om u de bron dezer hemelsche zangen te ontdekken, waarbij gij uwe eigene rampen zoudt vergeten, en de leeraar en weldoener worden van alle deugdzame ongelukkigen, tot dat Gods bestuur geen raadsels meer hebben zal!

Ziet daar u den aanleg, en ik mag er nu, geloove ik, wel bijvoegen, den voortreffelijken, heerlijken aanleg van Jobs dichtstuk, eenigermate ontvouwd. Thans zoude ik de ontwikkeling van dit verheven plan u moeten voorstellen, den gang van het werk met u nagaan, en u toonen, hoe dezelfde genie, die dit groot ontwerp bevatte, ook alle de deelen van deszelfs uitvoering heeft bezield. Doch reeds is de tijd, dien bescheidenheid zich tot spreken durft vergunnen, bijkans ten einde geloopen; en indien ik mij nog eenige oogenblikken veroorloven mag uwe aandacht bezig te houden, het

zij om u eene proeve mede te deelen van den stijl en toon der gesprekken, opdat ook het tweede, grootere deel mijner verhandeling u voorloopig bekend worde.

Ik kies daartoe, om allen schijn van partijdigheid te ontgaan, den aanvang van den twist, de eerste rede van Elifaz, en het eerste antwoord van Job op dezelve; van beiden echter alleen het eerste gedeelte, om niet op éénmaal te veel van de toegevendheid mijner Hoorders te vergen.

Gij weet, dat Job, nadat hij den strijd voor de eer der deugd moedig had volgehouden, eindelijk verlangde, dien door zijnen dood geëindigd te zien. Intusschen werd zijne kwaal heviger, en zijn verlangen wies tot ongeduld. Het stilzwijgen zijner vrienden, die geen woord tot opbeuring, even min als een geschenk tot zijne verkwikking hadden aangebragt, deed zijn ongeduld tot wanhoop klimmen. Hij zag reeds op hun gelaat, waarvoor zij hem hielden, en zoo zij begonnen te spreken, dat het zijn zou om zijne ziel te doorboren. Dus barst hij uit in eene jammerklagt, waarbij hij met de hevigste uitroepingen den dood wenscht, en liever niet wilde geboren zijn, dan langer zulk een leven te torschen.

Nu begon Elifaz dus te spreken:

> Waagt men een woord tot u, ligt wordt gij nog verdrietiger;
> Maar wie kan zich van spreken onthouden?
> Gij zelf hebt velen onderrigt,
> Versterkt de slappe handen;
> Den struikelenden beurden uwe reed'nen op,
> Gebogen kniën hebt gij opgerigt.
> Maar nu 't u zelven raakt, bezwijkt uw moed,

Nu 't lot u treft, nu zijt gij radeloos.
Hoe? boezemt dan uw godvrucht u geen hoop,
Uwe onschuld geen vertrouwen in?
Bedenk, bedenk of ooit de onschuldige omkwam,
Of waar de opregte werd verdelgd?
Maar 't is gelijk ik 't altijd vond:
Die ondeugd ploegen, kwelling zaaijen maaijen ze ook.
Gods ademtogt verdelgt hen,
Gods gramschap blaast hen weg.
't Gebrul des leeuws, de stem des woesten woudtirans,
Zijn wreede tanden worden eens verbroken;
Gebrek aan prooi doet hem vergaan,
Zijn welpen worden zelf verscheurd.

Eens is een godspraak mij als toegefluisterd,
Mijn oor ving haar, gelijk een dof geruisch,
Een dier ontzaggelijke gezigten des nachts,
Als diepe wonderslaap valt op den mensch.
Vrees wandelde mij aan, en beving,
En al mijn beendren trilden:
Toen streek een geest voorbij mijn aanzigt heen,
De haren rezen mij te berge!
Het stond - ik kende zijn gedaante niet -
Een gestalte was voor mijne oogen:
Doodstil werd het, en ik hoorde deze stem:

‘Kan een mensch regtvaardiger zijn dan God,
Een man reiner dan zijn Maker?
Zie, op zijn dienaars vertrouwt hij niet,
En in zijne Englen ziet hij feilen.
En dan de bewoners van leemen hutten,
Wier grondslag stof is!
Verbrijzeld eerder nog dan het insekt,

Dat slechts van 's morgens tot des avonds leeft!
Een omzien slechts, dan zijn zij weg voor eeuwig -
De pen der tent wordt uit den grond gerukt,
Daar sterven zij en weten 't zelven niet!'

Ziet daar het eerste deel van Elifaz toespraak. En wat vinden wij daarin? Een' toon van waardigheid en bezadigdheid, en eene uitnemende gave van schoon en sierlijk spreken. Maar aan de andere zijde, juist hetgeen geschikt was, om terstond den twist te doen ontstaan, waarom het den Dichter te doen was. En deze twistappel wordt in het midden geworpen, onder de gedaante - kon, mogt dit ook wel anders? onder de gedaante eener troostrede: *bedenk*, *wanneer ooit de onschuld omkwam*? Dit was met andere woorden gezegd: wanneer gij omkomt, zal het blijken, dat gij niet onschuldig waart. Hierbij verbeelde men zich den toestand des lijders, die niet anders wenschen noch wachten kan, dan spoedig zijn ellendig leven geëindigd te zien. En zoo zon dan nog zijn dood het zegel op zijne schande drukken! Men mogt hem vrij zeggen: zoo gij godvruchtig waart, zal God u nog verlossen; men behoefde hem slechts aan te zien, om de ongerijmdheid van zulk een' troost te gevoelen: hij was immers niet van steen of koper? Voorst vindt men in Elifaz geen bewijs van dat diep mededoogen, dat aan een' vriend het lijden zijns vriends, en zulk lijden van zulk eenen vriend! had moeten afpersen. Hij is aanstonds geneigd tot berisping; wel tot zachte, gematigde berisping, maar nogtans tot berisping; en wat komt minder dan deze bij den ellendigen te pas?

Welaan! hooren wij dan nu, wat Job antwoordt:

de aanvang is zoo natuurlijk, en tevens zoo schoon het eenige, wat men op zulk eene toespraak, waarin gebrek aan gevoel het heerschende was, antwoorden kon:

Och! wierd' slechts mijne ellend' gewogen!
Mijn jammer in een effen weegschaal!
't Is zwaarder nu, dan 't zand der zee;
Daarom, weest, weest verdrietig, o mijn woorden!
Pijlen des Almagtigen zijn in mij,
Mijn ziel drinkt hun vergif als water in:
Gods verschrikkingen staan tegen mij in slagorde!
(Gij hebt goed spreken, gij! want)
Rugchelt wel de woudezel bij 't malsche gras,
Of loeit wel de os bij volle kreb,
Kan men het smakelooze, het ongezoutene eten?
Het laffe, walgelijke, wie proeft dat?
Zoo, zoo versmaadt mijn ziel uw' troost, roert hem niet aan;
Uw reednen walgen mij, gelijk mijn spijs!
Och! kwam slechts mijn begeerte,
Och, gaf God mijnen wensch!
Behaagde 't Hem mij te verbrijzelen,
Met éénen zwaren slag mij te verpletten!
Dat zou nog troost zijn voor mij,
Dan zou ik vrolijk huppelen, als Hij niet spaarde!

Neen! nooit heb ik des Heiligen gebod verloochend!
Maar wat, wat is mijn kracht, dat ik zou hopen?
Welk leven is 't, dat ik zou wenschen te verlengen?
Is dan mijn kracht van steen,
Of is mijn ligchaam koper?

Is 't niet genoeg, helaas! ellendig, hulpeloos, te zijn,

Moet ook 't gezond verstand mij nog verlaten?
Hij, die bezwijkt, zal bij zijn vriend nog mededoogen vinden,
Al had hij 't pad der deugd verlaten.
Mijn broeders zijn trouwloos, gelijk een winterbeek,
Als opgezwollen beken in den zomer weggevloeid!
Troebel waren zij van ijs, en ingestorte sneeuw:
De slag der zon heeft ze uitgedroogd,
Haar gloed heeft ze verdelgd!
En wenden nu de reizigers hun weg ter zijde naar haar af,
Dan dwalen ze af in 't diepst der wildernissen, en vergaan!
Thema's karavanen zagen verlangend naar haar uit,
En die van Scheha maakten staat op haar:
Beschaamd staan zij, om hun vertrouwen;
Zij komen aan het drooge bed, en schaamrood staan zij!

Zoo zijt gijlieden niets voor mij -
Gij ziet den schrik, en deinst terug!

Heb ik tot u gezegd, komt, geeft,
Geeft van uw rijkdom mij geschenken!
Of redt mij van de hand des vijands,
Uit der verdrukk'ren magt verlost mij!
(Ook zeide ik niet:) leert mij en ik zal zwijgen,
En onderrigt mij, waarin ik misdreven heb!
Hoe zoet is een gepaste toespraak,
Hoe bijtend uw berisping!
Wat! denkt gij nu op woorden-vitterij,
En is der wanhoop klagt voor u als wind?
En dan nog aan te vallen op een wereloozen,
Te graven tegen uwen vriend!
Ach! ziet, ik bid het u, ziet mij slechts aan,
En oordeelt of ik mijne smart vergroot!

Of denkt mijn vorig leven na, gij zult geen ondeugd vinden;
Keert, keert terug, gij zult mijne onschuld zien!
En is mijn tong dan zoo misdadig,
Wanneer mijn mond van bittren weedom klaagt?

Wat dunkt u, M.H! heet dat geen klagen! Gij ziet, de ongelukkige zoekt den twist niet. Hij verwijdert haar zoo lang, en zoo ver hij kan. Wordt hij er eindelijk in gesleept, en kan hij niet langer zwijgen, zonder zich zelf misdadig te verklaren; dan zal men hem hooren spreken van 's werelds lotbedeeling, en de schoolgeleerdheid zijner wijze vrienden weg zien blazen. Nu begeert hij niets dan lucht te geven aan zijn smart, en onbelasterd te mogen sterven! - Doch ik moet hier mijne rede eindigen, en mag mij geen meerder vrijheid aanmatigen dan ik gezegd had te zullen nemen. Wilt gij mij andermaal over dit zelfde onderwerp hooren, gaarne zal ik trachten voor uwe toegevendheid mij niet ondankbaar te toonen.

Redevoering over het oordeel der nakomelingschap.

Uitgesproken bij het uitdeelen der prijzen in het Departement Teekenkunde van de Maatschappij Felix Meritis.

De eer is de prikkel der verdiensten. Met dit dagelijksch gezegde, (maar wie versmaadt de dagelijksche spijs ook aan het toebereide gastmaal?) met deze gewone opmerking open ik mijne aanspraak in eene maatschappij, aan DE VERDIENSTEN toegewijd; in eene vergadering, waarin verdiensten door eer zullen bekroond worden. Eer en verdienste; er bestaat in het gansche gebied der schoone en zedelijke natuur geen edeler zamenvoeging dan deze! Verdiensten met den lauwer der eer bekranst, schitteren met een luister, die het oog bekoort en verkwikt, zonder het te verblinden of te beleedigen. Eer, zonder verdiensten verkwist, kan

geen eer meer heeten: het is laffe vleijerij; de vernederende ophef der ligtgeloovigheid, des vooroordeels en der domheid; een schorre trompet, met wind uit opgeblazen kaken vervuld, slechts behaaglijk voor het ijdel kermisvolk!

Doch niet altijd gaan roem en verdienste hand aan hand; gelijk niet altijd de bekoorlijke maagd aan den mannelijk schoonen en fieren jongeling gepaard wordt. De edelste gaven der natuur, door verstandige en vlijtige oefening beschaafd, schuilen somtijds in het duister; een dikke nevel schijnt rondom haar zamen te trekken, dien zij vruchteloos pogen door te breken, om aan het licht te verschijnen; en zijn zij dien ongunstigen zamenloop van tijden en omstandigheden te boven geworsteld; ach! straks wenschen zij veelligt, nooit uit hun vergeten hoek te voorschijn te zijn getreden: want de nijd knaagt aan de schoonheid hunner kunstgewrochten; de ijverzucht brengt kleine feilen als onverschoonlijke gebreken aan den dag; de valsche smaak ziet uit de hoogte op hen neder; de dweeperij, schreeuwt van gevaar en verleiding; de menigte gaat zonder opmerking voorbij, en terwijl, opdat ik dit voorbeeld gebruike, terwijl voortreffelijke boeken, de vrucht van jaren overpeinzing en onderzoek, vol waren en schoonen zin, ongezocht en ongelezen, op sluizen en markten worden uitgestald, ziet men beuzelachtige modeschriften in vensterbanken en op schoorsteenmantels ten toon liggen!

Doch deze ondankbaarheid, deze wanstaltigheid duurt niet altoos. Eindelijk heeft de nijd zijne tanden stomp gebeten; de ijverzucht zwijgt uit vrees van zich te verraden; de valsche smaak is van zijn' zetel gestooten,

en de dweeperij vergenoegt zich met in stilte te zuchten! Eindelijk zegepraalt de verdienste, en de lang geweigerde, lang betwiste eerekrans, wordt onder luide toejuichingen aan haar uitgereikt! En wanneer breekt dat heugelijk tijdstip aan, dat elk regtschapen hart van zuivere vreugde doet huppelen? Wanneer ziet het oog des voortreffelijken schrijvers, des dichters en des kunstenaars dien lang gewenschten triumf? Wanneer zijn oog dien ziet?...misschien *zijn* oog nimmer! Misschien is het reeds lang in den eeuwigen nacht ingesluimerd; het brein, dat meesterstukken schiep, ontbonden en vergaan; de hand, die doek en marmer bezielde, reeds lang verdroogd; wanneer een ander geslacht het ongelijk wreekt, door tijdgenooten aangedaan, en hetgeen men den levenden afgunstiglijk onthouden, of al te karig geschonken had, aan de gestorvenen met des te ruimer handen wordt uitgedeeld. Zoo bezat Engeland zijnen onsterfelijken MILTON, bezat het pronkstuk zijner dichterlijke schepping, en vergat het wonder zijner eeuw voor staats- en kerkgeschillen: tot dat ADDISON den ontslapen Zanger naast HOMERUS en MARO zijne plaats aanwees, en zijnen lof door geheel Europa deed weêrgalmen!

Niet altijd echter is het levende geslacht even onregtvaardig in de waardering der groote talenten, die in deszelfs midden bloeijen. Hoe vele geletterden, hoe vele beoefenaars der schoone en beeldende kunsten, zamelden bij hun leven een rijken oogst van zelfvoldoening uit de achting, de goedkeuring en toejuiching hunner tijdgenooten; genoegzaam om hunnen ijver aan te moedigen, en hun eergevoel te streelen. Hetzij, omdat het geluk hen tot zijne gunstelingen had ver-

koren; hetzij, omdat de tijd, waarin zij leefden, het land, dat hen kweekte, den prijs der verdiensten wisten te schatten en te gevoelen; hetzij eindelijk, omdat de luister hunner gaven te groot was, om door wangunst, door jaloezij, door den ophef der overdrevenheid en valsche oorspronkelijkheid verdonkerd te worden. Maar ook dan, wanneer hunne werken den vuurproef des tijds doorstaan; ook dan is de roem des nageslachts grooter en onbekrompener dan die der tijdgenooten, en gaat zelfs den hoogsten wensch te boven, dien de levende geleerde of schrijver, de dichter of redenaar, de schilder, de beeldhouw- of toon- of bouwkunstenaar, in de oogenblikken zijner zoetste begoocheling, zich had durven voorstellen. DEMOSTHENES verwierf te Athene de kroon der welsprekendheid, en handhaafde die, door eene redevoering, die een nieuwe kroon verdiende; CICERO en VIRGILIUS waren de orakels hunner kunst bij het volk, dat dagelijks hen bewonderde; maar nimmer hebben zij durven hopen, dat na eeuwen met eeuwen vermenigvuldigd, niet slechts in Griekenland en Latium, maar bij Britten, bij Gallen en Bataven, bij Daciërs en Pannoniërs, hunne schriften voor den toetssteen gelden zouden, waarnaar de prijs van al wat schoon en bewonderenswaardig is, berekend en vastgesteld zou worden.

Moest deze gedachte, M.H! niet natuurlijk in mij oprijzen, bij een feest, aan Teeken- en Schilderkunst gewijd? Waar is de schilder, al werd hij ook door zijne tijdgenooten bewonderd, geëerbiedigd, vergood; waar is hij, wiens kunstwerken bij zijn leven dezelfde waarde hadden, als na zijnen dood? Geen Rafaël, Titiaan of Correggio; geen Rubbens of van Dijk; geen

Rembrand, van der Helst, Ruisdaal, Douw, en waar zoude ik ophouden namen te spellen? geen hunner heeft den prijs gekend, waarop de gewrochten zijner gelukkige vinding, zijner edele zamenstelling, van zijn stout en gloeijend penseel, eenmaal geschat zouden worden. Geschat, niet in een vlugtig oogenblik van dwaze luim eens grilligen koopers; maar als bestemde, erkende, steeds klimmende waarde van hetgeen boven alle waarde, en onbetaalbaar geacht moet worden. Het is met de heerlijke gewrochten dezer kunst eveneens gelegen, als met het fijne en zuivere goud: den kenner schittert hunne onvervalschte glans en gloed van zelf, en overal in de oogen; maar het merk hunner hooge gehalte, en algemeene gangbaarheid, moet door de nakomelingschap op dezelve gedrukt worden!

Ik was dus geenszins in verlegenheid, om eene stof te vinden, ter beknopte behandeling in deze plegtige zamenkomst. Ik zal spreken *over het oordeel der nakomelingschap*, als een beslissenden toets der waardij van alle werken van kunst en smaak; ik zal den prijs van dit oordeel voor den levenden kunstenaar, en den invloed van hetzelve op de veredeling zijner kunstgewrochten pogen in het licht te stellen. Hoort mij met toegevendheid, opdat ik het mij nimmer als eene vermetelheid moge te laste leggen, het vereerend aanzoek gehoor te hebben gegeven, om in eene vergadering als deze het woord te voeren.

Het oordeel der nakomelingschap is beslissend in het gebied der schoonheid; in alles wat tot werken van

verbeelding en gevoel, van vernuft, kunst en smaak betrekking heeft: dit eerste voorstel vordert terstond alle onze overweging.

Maar wat is nakomelingschap? Het denkbeeld, aan dit woord verknocht, is van grooten en ruimen omvang. Er is eene vroege, eene latere en late nakomelingschap. Zoo ras wij dit licht niet meer aanschouwen, zijn alle overblijvenden onze nakomelingen: wij leven dus nog met een gedeelte van ons nageslacht. Wanneer wij echter van de nakomelingschap als beoordeelares der verdiensten spreken, moeten wij den ruimen zin dier benaming beperken, en ons nageslacht althans niet eerder doen beginnen, dan na het uitsterven van alle onze tijdgenooten. Ja, ook deze nakomelingschap bezit nog de bevoegdheid niet, om de voortbrengselen der genie met den ijk der onvervalschte echtheid te merken. Zij miskent wel geene verdiensten, maar zij kan nog Antonides boven Vondel, en Lucanus boven Virgilius stellen. Haar getuigenis begint wel te gelden, maar het moet door dat van volgende geslachten bevestigd en bekrachtigd worden; en de uitspraak ook van dezen ontvangt steeds grooter en grooter gewigt, door de overeenstemming met latere en latere eeuwen; tot dat eindelijk het vonnis, 't welk in alle tijden, bij alle afwisseling van omstandigheden, denkwijze en zeden, onveranderlijk hetzelfde is gebleven, ook voor onherroepelijk wordt gehouden, en in het rijk der kunsten de volle kracht van wet heeft verkregen.

Hier zie ik, M.H! bij sommigen uwer eene gewaarwording van onwil, eene begeerte oprijzen, om mij te weêrspreken; als of het oordeel der nakomelingschap te hoog door mij wierd opgevijzeld; als of ik aan het

levende geslacht alle roeping ontzeide, om de verdiensten zijner tijdgenooten te schatten, hunne stukken met die der Oudheid te vergelijken, en de plaats aan te wijzen, die zij in den tempel des roems bekleeden moeten. Doch verre zij van mij deze gevolgtrekking, even vernederend voor den levenden kunstregter, als ontmoedigend voor den levenden kunstenaar. Gelijk er in alle tijden vernuften kunnen ontstaan, die hunne voortbrengselen aan de onsterfelijkheid wijden; zoo ontbreekt het ook geenen leeftijd aan heldere verstanden, wier juist en wikkend oordeel, wier vaste en fijne smaak, het onvergankelijk schoon terstond weten te keuren; wier lof en toejuiching eene onfeilbare voorspelling zijn van de uitspraak der latere eeuwen. Doch het komt hier niet enkel aan op innerlijke bevoegdheid, er wordt ook erkend gezag vereischt, 't welk het scherpst en geoefendst kunstgevoel zich zelf niet geven kan. Zoo er eene regtbank bestaat, door wie het vonnis der onsterfelijkheid of der vergetelheid, het vonnis van leven of dood, indien ik het dus noemen mag, over de vruchten van smaak en genie zonder hooger beroep wordt uitgesproken; dan moeten de leden dier regtbank, niet slechts boven alle beschuldiging, maar ook boven de geringste verdenking verheven zijn, van onkunde, partijdigheid, vooringenomenheid, omkoopbaarheid, ligtzinnigheid, en alle gebreken of ondeugden, die het oordeel kunnen verblinden, verwarren, en gunst of ongunst stellen in de plaats der onzijdige, onkreukbare regtvaardigheid. Maar waar is die Areopagus der kunsten? Verbeelden we ons, dat eenig levend geslacht, fier op zijnen rijkdom aan schitterende talenten, de vermetelheid had, van uit deszelfs midden

zulk eene vierschaar van kunstregters zamen te stellen; niemand zou hare onfeilbaarheid erkennen, zelfs niet hare achtbaarheid eerbiedigen; de echte kunstenaar zou weigeren voor haar te verschijnen; of indien hij de zwakheid had, om haar oordeel in te roepen, hij zou wel de kroon uit hare hand aannemen, maar nimmer zich aan haar doemvonnis onderwerpen; en het eerste, hetwelk zijn beleedigd eergevoel hem zou ingeven, zouden deze woorden zijn: *ik beroep mij op de nakomelingschap!*

Zoo ik mij niet bedrieg, hebben wij reeds den grond ontdekt, waarom alleen het oordeel des nageslachts, in alle gewrochten van kunst, vernuft en verbeelding, als beslissend gelden kan. Iedere leeftijd heeft zijn onderscheiden' trap van beschaving, die wederom niet in elke eeuw voor alle volken dezelfde is. Toen Griekenland bloeide, lag het Noorden in nacht en nevel bedolven; en nu schijnt geen enkel vonkje van het oude vuur den boezem der Grieken meer te verwarmen, terwijl het in nieuwen gloed op Celtischen bodem is ontstoken. Iedere leeftijd heeft zijne zwakheden en vooroordeelen; dwalingen, die hij begunstigt; kleinere of grootere gebreken, die door een' bijkans algemeenen wansmaak in bescherming worden genomen. Ieder levend kunstbeoordeelaar heeft zijne eigene voorkeuze omtrent bijzondere schoonheden; hij kweekt gevoelens van persoonlijke liefde of afkeer, van achting of minachting, die hij, zelfs onwetend en onwillig, van den meester op zijnen arbeid overbrengt; hij heeft eene aangeborene neiging tot prijzen of tot berispen; hij wordt door ijverzucht gekweld, door luimen beheerscht, en is vaak des avonds dezelfde niet, die hij des mor-

gens was. Voegt hierbij, dat het getal der beoordeelaars van een' levenden schrijver of kunstenaar geene perken heeft, en elk zich in den regterstoel plaatst, bevoegd of onbevoegd, wien het slechts lust zich te doen hooren, zich te doen gelden, en den wierook zijner bewondering, of de striemen zijner hekelroede, naar welgevallen uit te deelen. Kan het dan anders, of het oordeel der tijdgenooten moet altijd wankelen, dikwijls verdacht zijn, zich zelf doorkruisen, tegenspreken, ontzenuwen, en naauwelijks den naam eener beoordeeling, hoeveel te min eener heilige godspraak, verdienen? Wilt gij een voorbeeld? doch misschien is het ongeoorloofd, vermetel althans, dit voorbeeld aan te halen; aanschouwt dan sommige, ik zeg sommige regtbanken der levende vernuften, die wij in ons midden zien opgerigt, en elke maand, of op andere gezette tijden, hare vonnissen zien openbaar maken. Regtbanken, welker leden aan hoogere en onweêrstaanbare ingeving hunne roeping tot dien post te danken hebben, daar zij door niemand, dan zich zelven, gekozen of bevoegd zijn verklaard. Welke vrees zij aan velen, welke vreugde zij somtijds, schoon altijd getemperd, aan anderen veroorzaken; welk een' eerbied zij aan allen inboezemen, daar zij als Oostersche Monarchen, ja den onzigtbaren Goden gelijk, hun aangezigt met een' digten sluijer bedekken; zoudt gij echter, al ware het ook, dat zij niet somtijds met elkander in strijd waren, hare uitspraken wel voor orakels durven houden? Al ware het ook, dat niet somtijds de sporen der menschelijkheid, van vriendendienst, van jaloezij, van staat- of letterkundige partijschap zich hier en daar ontdekken? zoudt gij wel met al den eerbied,

dien gij voor hen koestert, hun oordeel met dat der nakomelingschap durven gelijk stellen?

Doch gij vraagt misschien: waardoor onderscheidt zich dan het oordeel des nageslachts van dat der levenden over hunne tijdgenooten? Hoe bezit het dat karakter van vastheid en van regtvaardigheid tevens? Van waar ontleent het dat heilig en onbetwistbaar gezag, waaraan alle ware verdiensten zich met onbepaalden eerbied onderwerpen? Daarvan alleen, dat deszelfs onpartijdigheid, en de bevoegdheid dergenen, die het uitbrengen, zelfs aan den minsten schijn der verdenking niet onderhevig zijn. Hier zwijgen liefde, haat, gunst en ongunst. Het lang vermolmd gebeente boezemt geene vrees noch hoop meer in. Volks- of godsdienst-haat, of burgerlijke partijschap, die zoo vele echte verdiensten verwaarloosden en vertraden, zoo vele schijnverdiensten ten hemel verhieven, zijn lang bejammerd, geboet en vergeten! De nijdige mededinging, die den mond des roems houdt toegeklemd, misgunt slechts aan den levenden de toejuiching der levenden. De vleijerij mist haar doel: geen ambt, geen voordeel, geene wel voorziene tafel, niets van hetgeen haar bekoort, kan zij wachten van den gestorvenen, wiens naam, wiens geslacht niet meer overig is, die reeds vergeten zou zijn, zoo zijne kunst hem niet onvergetelijk gemaakt had! Gelijk de zuivere hulde van het getroffen hart, dat in zijne zoete opgetogenheid geene andere behoefte kent, dan zijn eigen innerlijk gevoel, wien het dan ook gelden, wie het ook hooren moge, met verrukking uit te storten: zoodanig M.H! zoodanig is de hulde der nakomelingschap!

Maar, zegt gij: de verwaande onkunde, die wijzer

wil zijn dan alle wijzen, is zij niet van alle tijden en eeuwen? Mengt zij niet den wanklank harer heesch geschreeuwde keel met de stem der echte kunstbeoordeelaars, om de onsterfelijkheid te betwisten aan hen, die haar sinds eeuwen verdienden, of om ze aan onwaardigen te schenken? Zelden geschiedt dit! Zij heeft te veel met hare tijdgenooten te doen, om zich over de dooden te bekommeren. Ook heeft zij nog een duister gevoel van hare eigen nietigheid overgehouden, en waagt zich doorgaans niet op plaatsen, waar zij in het getier eener dwaze menigte geene ondersteuning, geene echo vinden kan. Doet zij het echter somtijds, in eene overmaat van onbeschaamde, gevoellooze onwetendheid; hare stem is als het geblaf der honden buiten den tempel, waar achtbare wijzen vergaderd zijn, om aan de bevalligheid, aan de kracht, den rijkdom en de verhevenheid des vernufts, aan het goddelijke in den mensch, eene dankbare hulde te offeren! Zij hooren het geraas op den drempel niet, en wanneer het hun hinder doet, is de geringste hunner dienaren genoeg, om het verachtelijk vee, druipstaartend en jankend, in zijn nest te jagen!

Ja! het oordeel der nakomelingschap is dat der bevoegden alleen; dat van de echte priesters der schoonheid. Het is zamengesteld uit de juiste en onzijdige beoordeelingen van vele eeuwen en geslachten. De partijdige, de dwaze en voorbarige oordeelvellingen, verschijnen, maken misschien eenigen indruk, maar verdwijnen allengskens, en worden vergeten: die der ware kunstregters gaan van het een tot het ander geslacht over; en indien nog iets onzuivers dezelven aankleefde, het wordt gedurig gezift, gelouterd, tot dat alleen het echt metaal den stempel zijner innerlijke fijnheid, en

zijner betrekkelijke waarde erlangt. Het oordeel der nakomelingschap is de zamenstemming van alle volken; van hen, die reeds op het tooneel der wereld ondergingen, en van hen, die nog op hetzelve bloeijen; onder allerlei luchtstreken, allerlei wetgevingen, onder gewoonten en zeden, nog verder van elkander verwijderd, dan het westen van het oosten. Wat het nageslacht der onvergetelijkheid waardig keurt, heeft duizend proeven moeten doorstaan, de eene moeijelijker en strenger dan de andere, het is, als 't ware, van smeltkroes in smeltkroes gegoten, en nimmer heeft het zijn' glans of zwaarte verloren. Want, gelijk het gevoel van waarheid en van deugd eeuwig en onuitdelgbaar is, in de borst van alles, wat mensch mag heeten, zoo is het ook het gevoel der schoonheid, uit dezelfde bron gevloeid, afgedaald van dien Eenigen, Aanbiddelijken, Wijzen en Heiligen, wiens werken allen het kenmerk der verhevenste schoonheid dragen, het hoogste ideaal zijn der onnavolgbare schoonheid. En gelijk waarheid en deugd wel voor een' tijd verdonkerd, onkenbaar gemaakt, verloochend en als ballingen verstooten kunnen worden, maar eindelijk in het hart, dat zijne ledigheid niet langer dragen kan, tot haren zetel worden terug geroepen; zoo wreekt de nakomelingschap de regten der miskende schoonheid; hare stem is eene godspraak, als die van het ontwaakt geweten!

Welk is de prijs van dit oordeel der nakomelingschap voor den levenden kunstenaar? Welk een' invloed moet het hebben op de veredeling zijner kunstgewroch-

ten? Ziet daar den inhoud van het tweede deel mijner rede!

De *nakomelingschap!* Is met den klank van dit woord niet een somber en troosteloos denkbeeld verbonden? Verplaatst het ons niet in een' tijdkring, waarin wij niet meer zijn zullen? Dan moge men ons prijzen en ten hemel verheffen, wij hooren het niet meer! Dan mogen onze werken tegen goud worden opgewogen, wij hebben er geen nut meer van! Onze geschriften mogen in alle boekverzamelingen prijken, onze kunststukken in prachtige zalen ten toon hangen, het lang gesloten oog kan zich in dien roem niet verlustigen! Ongelukkige schrijver! zoo lang leven en genot nog uw deel waren, achtte men uwen arbeid, waaruit duizenden een' schat van leering zamelden, geestverheffing, zielewellust inademden, met weinige stuivers te duur betaald! Als gij niet meer leven of genieten kunt, zal men zich verwonderen, hoe zoo veel verdiensten in behoefte of middelmatigheid konden kwijnen! Ongelukkige kunstenaar! wat baat het u, dat men eenmaal schatten zal verspillen, om een gering voortbrengsel van uw penseel of beitel te bezitten; toen het u baten kon, werd de waarde uwer schepping naar den besteeden tijd, bij dagen en uren, als het werk eens daglooners, berekend! Ongelukkige schrijver! kunstenaar! eerzucht blaakt in uwen boezem, meer dan winst of voordeel: maar waar gij naar jaagt en hijgt, zal u dan eerst geworden, wanneer die boezem koud, een ongevoelige klomp aarde wezen zal! Neen, Kunstgenooten, Broeders! niet de nakomelingschap, het tegenwoordig geslacht zij onze regter, opdat onze belooning, onze zelfvoldoening ten minste wezenlijk, geene ijdele hersenschim zij!

Wacht niet van mij, M.H! dat ik deze taal - ik weet het, zij is niet gansch ongehoord - uit de hoogte zal berispen en doemen. Men moet der zwakheid te hulp komen, niet haar trotschelijk voor het hoofd stooten: straks zal zij zich opbeuren, en den prijs der onsterfelijkheid boven dien des vergankelijken levens schatten. Onderzoeken wij dan zonder drift of vooroordeel, zonder ijdelheid of dwaze gevoeligheid: maar vooral met den adel der menschelijkheid in oog en hart!

Neen! wij behooren niet enkel tot het tijdperk, waarin wij leven. Ook het voorgeslacht is ons geslacht. Hoe! uwe voorouders, raken zij u niet? Wier bloed in uwe aderen vloeit, van wier vlijt gij misschien de vruchten plukt? Bij het noemen van hunnen naam, bij het aanschouwen van hunne beeldtenissen, met dat achtbaar gelaat, in dien deftigen dos, doordringt niet eene onbekende gewaarwording uwe borst? gevoelt gij niet: zij zijn de mijnen! ik ben de hunne! Doch wat spreek ik van voorouders, wier naam wij dragen, wier goed wij erfden? Onze landgenooten, die eeuwen geleden, ons Vaderland een' geëerbiedigden rang onder de volken verwierven: de Nassaus, de Oldenbarnevelds, de Grotiussen, de Vondels, de Rembrands, van Huisums, van de Veldens, zijn zij ons niet dierbaar? Gevoelen wij niet onze betrekking op hen, en trachten wij niet hunner waardig te zijn; als waren zij mede onder de levenden, bij en rondom ons; getuigen van onze daden; als hoorden wij hunnen lof, vreesden wij hunnen gramstorigen blik; als hoopten wij eenmaal met hen in dezelfde rij te pronken, en door hen voor de hunnen erkend te worden!

Maar, indien wij tot het voorouderlijk geslacht be-

hooren, wij behooren, nog veel meer tot de nakomelingschap! Vaders! Moeders! gaat het u niet aan, wat er na uwen dood van uwe kinderen worden zal? Hunne welvaart of tegenspoed, hunne eer of schande zijn u onverschillig? Gij zorgt niet voor hun toekomstig bestaan, wanneer gij niet meer zijn zult, en stervende bekommert gij u niet over hen? O! hoe menig een onthield zich jaren lang gemak en genoegen, sloofde en zwoegde tot aan zijn graf, opdat zijn kroost na hem de rust en het genot, die hij zich zelven weigerde, zou kunnen smaken! Wat plant gij die boomen, wier vrucht gij nimmer eten zult, wier lommer u nooit zal verkwikken? Wat beschikt gij over uwe nalatenschap met zorgvuldige naauwkeurigheid, bestemt de plaats, waar uw gebeente rusten zal, maakt bestellingen, die volgende geslachten moeten uitvoeren, deelt weldaden uit na uwen dood, en poogt te leven in gestichten van mildheid en liefdadigheid? Is dit denkbeeldig, louter begoocheling, de vrucht des vooroordeels, van kindsbeen ingeprent, met de moedermelk ingezogen? Wie zijt gij, die dit oordeel velt? In welke school hebt gij het meesterschap verworven, om de heiligste ingevingen des menschelijken gevoels voor dwaling en droomerij te verklaren? Toont ons uwe voorregtbrieven om uw helderder doorzigt, boven dat der schranderste hoofden, te staven! Toont ons den last, uit den hemel of uit den afgrond, om uwe zending als profeten der dierlijkheid te bevestigen? Neen! al wat groot en goed was onder de menschen gevoelde steeds eene naauwe betrekking tot het nageslacht, en naar mate men grooter en edeler was, werd deze betrekking heiliger, haar invloed magtiger, en vergat men zich

zelven, voordeel, geluk en toejuiching zijner tijdgenooten, om voor volgende geslachten te leven, om voor dezelve te sterven en zich op te offeren!

Het menschdom is slechts één geslacht, van deszelfs eerste wording af tot den laatsten, die geboren zal worden. Die leefde, die leeft, en leven zal, zij zijn allen met een onverbreekbaren band aan elkander verbonden. De onverdelgbaarheid van ons redelijk vermogen; de onsterfelijkheid van den hemelschen geest, die in ons is, smelt voorleden, tegenwoordig en toekomend voor ons in een; als leefden wij allen, voorouders, tijdgenooten en nakomelingen, in dezelfde maatschappij met elkander, gelijk wij met onze ouders, met onze medgezellen, met onze kinderen en kindskinderen, op deze wereld als één geslacht zamen leven! De vlijt en het vernuft der voorvaderen kwamen ons te stade, de onze moeten het doen aan de nakomelingen! Hoe kort is het oogenblik van ons bestaan hier beneden! De arbeid, die slechts tijdgenooten ten nutte strekt, waarvan alle vruchten met ons in het graf bedolven worden; wat is die in vergelijking dier edele bemoeijingen, waarin eeuwen, door eeuwen opgevolgd, zich verblijden! Als het geluk der staten bevestigd, de band der natiën zamengestrengeld, de rust des gewetens bevorderd wordt! Als heerlijke ontdekkingen het gebied der menschelijke kennis met schatten verrijken, en deszelfs grenzen uitbreiden, verder dan het oog die volgen kan! Als nijverheid en schranderheid nieuwe bronnen van welvaart openen, zeeën en landen te eng zijn, om haar stoute vaart te beperken! Als kunsten en letteren hare schoonste gaven ten toon spreiden, om hart en zinnen met onweêrstaanbaar geweld te

boeijen, om het edelst levensgenot met volle stroomen uit te gieten, om door den adem der bevalligheid de stroeve dengd te bezielen, en de onwaardeerbare vruchten der beschaving van geslacht tot geslacht over te planten!

En wanneer nu de namen van hen, die het menschdom als zijne weldoeners eerbiedigt, op de lippen der dankbare nakomelingschap zweven; als elk met verrukking stilstaat bij de vruchten van hunnen geest, van hunnen moed en ijver, van hun smaak en gevoel, en aan hunne nagedachtenis de ongevraagde schatting van zijnen lof, of een traan der erkentenis aan hunne graftombe wijdt, hebben zij dan geen deel aan die hulde? is die schatting hunner verdiensten voor hen verloren, omdat hun gebeente vermolmd, hun stof verwaaid is, terwijl hun geest in vrijer kringen zweeft? Neen! de lof der nakomelingschap is niet alleen de eenige ware, het is ook de zoetste lof, die ingeoogst kan worden; haar oordeel is meer dan dat der tijdgenooten, haar oordeel is alles waard! De zanger, de redenaar, de schilder, die slechts zijne eeuw behagen wil, verga met zijn kunstwerk! Hij is gelijk de krijgsman, die met zijn vaderland in weelde leven, niet voor het zelve sterven wil! Hij is den onwaardigen regent gelijk, die zich een trotsch gevaarte sticht van opgeblazen grootheid, dat met zijn dood in puinen moet storten! Doch wat noem ik hem zanger, redenaar, schilder? hij was het nooit! Wien slechts een enkele vonk van het goddelijk kunstvuur in zijnen boezem gloeit, hij neemt wel de hulde zijner tijdgenooten aan, maar zij is hem niet genoeg! Hij ziet eeuwen en geslachten voorbij; hij plaatst zich zelf in den strengen regterstoel der toekomst; en dan eerst klopt zijn hart

van vreugde, wanneer in de eenzaamheid, door niemand bespied, eene edele zelfbewustheid hem influistert: *gij zult leven!* Toen Sostratus van Cnidos, op last van den Egyptischen Vorst, den beroemden vuurtoren op het eiland Pharos had gesticht, die onder de wereldwonderen zou geteld worden; toen graveerde hij zijnen naam op eenen steen, en wijdde zijnen arbeid aan de behoedende Godheden der zeevarenden toe; maar hij overdekte dien steen met pleister, waarop des konings naam in prachtige letteren prijkte. Hem gunde hij den lof der tijdgenooten, misschien van geslachten en eeuwen daarna! Doch eindelijk zou de brosse kalk het vaste marmer verlaten, en zou voor den naam des konings, dien des vergeten kunstenaars doen te voorschijn komen, die den lof der nakomelingschap zich zelf had voorbehouden!

Door dit vooruitzigt alleen, niet door de hoop op winst, niet door het handgeklap der menigte te bedelen, ontvangt de kunst haren adel, en de voortbrengselen der kunst hunne hoogste volkomenheid. Poogt gij slechts te behagen, te schitteren, toejuiching te verwerven, ook zonder ze te verdienen: welaan! schik u naar den smaak des tijds; vraag niet wat schoon is, maar wat voor schoon gehouden wordt? spoor zorgvuldig uit, wie het zijn, wier oordeel den algemeenen toon bestemt; wat hun gevalt, gevalle ook u! Verkracht uw eigen kunstgeweten, spreek, schrijf, maal, wat gij zelf veroordeelt, en breng tot verschooning van het onverschoonlijke bij: men wil het zoo! Verraad de kunst, heul met hare vijanden, of maak een schandelijk verdrag met hen! Misschien wordt ge als de afgod uwer eeuw geëerbiedigd, uw beeld, onder luid

geschater, een Pantheon ingeleid! Maar uit den tempel der onsterfelijkheid zijt gij uitgesloten; waar zij alleen hunne plaats bereid vinden, die aan het onvergankelijk schoon eene onbevlekte hulde bragten, den wansmaak hunnes tijds moedig het hoofd boden, en den lof van één geslacht verachteden, om dien van alle volgende te verwerven!

De gedachte, wanneer eeuwen over mijn graf zullen zijn heen gevloden; wanneer onedele berispers, onwaardige mededingers reeds lang vergeten zullen zijn: dan zal mijn naam, mijn werk nog leven; dan zal men den jeugdigen kunstenaar met de hand tot hetzelve voeren; dan zal men de nu onopgemerkte schoonheden, de fijnste en keurigste toetsen en tinten, die wufte tijdgegenooten voorbij zagen, hem aanwijzen, en mijn voorbeeld zal een vuur der edele eergierigheid in zijne borst ontvonken! Dan zal mijn vaderland roem op mij dragen: ik zal die dierbare moeder hare weldaden vergelden, door mijnen roem op haar te doen afstralen, en haar te verheffen onder de natiën der wereld! Dan zal de menschheid mij eeren, en in welke winden ook mijne asch verstrooid moge zijn, zegen zal op mijne nagedachtenis rusten! - Kent gij iets, M.H! dat den geest verheft gelijk deze gedachte? En hij, die door zulk een gloed geblaakt wordt, zou deze geestverheffing zich niet mededeelen aan zijne kunstgewrochten? Zou zij het niet zijn, die zijne verbeelding reinigde van wilde vlammen zonder warmte of koestering; die de weelderige ranken zijns vernufts besnoeide; die zijn gevoel met reinen hemelwellust drenkte; die zijn mond, zijn pen, zijn hand bestuurde, om zich zelf, en der goddelijke kunst, onvergankelijke en onvergetelijke ge-

denkstukken op te rigten! Ja, zij is het! En komt dan, gij Kunstgenooten en Broeders! zweeren wij aan de nakomelingschap hulde en trouw! zoo zullen we ook onzen tijdgenooten, niet als pluimstrijkers en oogendienaars, maar als wijze vrienden en leidslieden, tot onwaardeerbaar nut verstrekken? Volgen wij dien weg standvastig en moedig, zoo zal hun oor en hart zich voor ons openen! Dan zal hunne toejuiching, hunne goedkeuring en belooning, indien zij ons mogen te beurt vallen, ons niet behoeven te doen blozen! Zij zal niet te duur door ons gekocht zijn, en ons de kroon niet ontrooven, die in den tempel der eeuwen voor ons bewaard wordt!

Indien het oordeel des nageslachts door dat der levenden kan worden vooruitgeloopen, het is daar, waar edele regters, door belangelooze zucht voor de kunst gedreven, prijzen van eer en verdiensten uitreiken aan kunstbeoefenaars, aan wie zij zelven de heiligste geheimhouding hunner namen hebben opgelegd, opdat noch vooroordeel, noch gunst, noch haat, op het uit te spreken vonnis invloed hebben zouden. Daar vindt men een der eerste eigenschappen weder, die den roem, bij het nageslacht verworven, boven de toejuiching der tijdgenooten de voorkeur gaven. De gezuiverde smaak der regters is een tweede waarborg, dat geene onverdiende lauwers zullen uitgedeeld worden. En in beide deze opzigten mag ik dus u geluk wenschen, die thans uit mijne hand, in naam eener achtbare Maatschappij, de kroonen ontvangen zult, die de echte smaak in tee-

ken- en schilderkunst, vertegenwoordigd door de Priesters dezer edele konsten, onder het zegel der onpartijdigste regtvaardigheid, en met de volkomenste eenstemmigheid, aan u hebben toegewezen.

Aan u, JOHAN CHRISTIAAN WILLEM SAFT, is dit eermetaal toegedacht, die in het geteekend menschenbeeld den prijs boven uwe mededingers hebt behaald. Dat beeld is een der idealen van schoonheid, evenredigheid en harmonie. Deszelfs juiste en gelukkige voorstelling baant u den weg tot het binnenste heiligdom uwer kunst. Werwaarts ook bestemming en betrekkingen u roepen, vergeet de kunst en den kunstroem niet. En wanneer gij den adel der menschelijkheid, diep in uw hart geprent, ook door penseel of teekenpen weet te doen eerbiedigen, is nog veel grooter dan deze roem voor u weggelegd!

Ook gij, ALBERTUS JONAS BRANDT, streeft op de baan der eer met vaste schreden voort; en zoo de vruchten uwer jeugd reeds zoo rijk en keurig zijn, welk een oogst wacht het Vaderland van uw volgend leven, hetwelk de Bron des levens tot lange dagen rekke! Zijt gij thans even gelukkig geweest om de levenlooze, als weleer om de levende natuur uit te drukken, geen vak der kunst blijve voor uw kunstvermogen ontoegankelijk. De natuur zij steeds uwe leidsvrouw, en terwijl zij hare verrukkingen u doet smaken, gunne zij u de onschatbare gave, om die even rein en edel in het hart van anderen uit te storten!

Voor de tweede maal biedt de Maatschappij u haren eerpenning aan, JAN DE LELIE, die den vaderlijken roem in uw geslacht handhaaft, dien op zijde streeft, en met vernieuwden luister tot het nageslacht voort-

plant. Indien een ander u thans op deze baan is voorbij gestreefd, het is reeds eene onvergelijkelijke eer, door geenen, dan door zulk een mededinger overwonnen te zijn! Eerlang houde men ook u voor zulk een mededinger!

Gij zijt die overwinnaar, LOUIS MORITZ, eer der Hollandsche Schilderschool van onzen tijd, reeds met lauwer op lauwer bekranst, en telkens met nieuwe proeven stavende, dat geen goud uwe verdiensten kan bekroonen. Ga voort, edele Schilder! paar met de kracht van uw stout en rijk penseel den zachten gloed der bevalligheid, de betoovering der echte oorspronkelijkheid, zoo zullen geene eeuwen van uwen lof zwijgen!

En gij allen, die nu gelauwerd het strijdperk der eer verlaat! De roem, dien gij behaaldet, is groot, maar gering in vergelijking met den roem, waar gij naar jagen moet. Ziet gij niet, daar in het verste verschiet, den tempel der onsterfelijkheid, die zijne deuren voor u opent? Ziet gij hen daar niet zitten, die achtbare regters, met de godspraak der kunst op hunne lippen? Eeuwen zijn heen gevloden over uw stof, Staten en Rijken zijn gevallen, marmer en arduin zijn verbrijzeld; maar uw werk is overgebleven! Daar wordt het gekeurd, gestempeld! Daar wordt uw naam op de vleugelen der faam van het een tot het ander werelddeel gedragen, en uw verrukte geest omzweeft eene dankbare nakomelingschap...Dat zij uw doel, en dat zij uw loon!

Losse geschriften.

Vaderlandsche uitboezeming.

Droom, of waak ik? Door welk een onbekend vermogen vinde ik mij twee eeuwen vroeger op het tooneel der Geschiedenis verplaatst? In het midden van een eendragtig, gelukkig volk, 't welk eensklaps juk en boeijen van hals en handen zijn afgevallen! Zijn wij niet meer ingelijfde, afhankelijke Departementen van een dwingend en drukkend Rijk, 't welk met den beker van Gods grimmigheid gedrenkt wordt, en ons den bittersten droessem daarvan wilde te slorpen geven? Hoe gaat gij, jongelieden! hoe gaat gij zoo vrolijk, zoo moedig en juichend langs de straten? Vreest gij niet meer geweldig, moorddadig te worden weggesleept, om voor de slavernij van Europa uw dierbaar bloed te storten! Hoe is uw gelaat zoo helder en glinsterend, Vaders, Moeders! die met angst uwe zonen zaagt opgroeijen; voor wie elke eertijds vrolijk gevierde verjaring een dag van rouwe was, een schrede nader aan het graf uwer ouderlijke vreugde! Die God

vuriglijk danktet voor de ligchaamsgebreken en verminkte leden uwer kinderen, en die den zegen van wakkere, frissche, welgeschapen jongelingen ter wereld te hebben gebragt, voor een vloek des Hemels moest rekenen! Zal de honende bespotting der geweldenaars, als of uwe lievelingen, die bleek bestorven en schreijend uit uwe armen werden gerukt, juichend en zegevierend de stem hunner drijvers waren gevolgd; zal deze honende leugentaal uwe harten niet meer doorboren? Hoe drukt gij elkander zoo vergenoegd en hartelijk de hand, burgers van alle standen, van elke nering, handel, bedrijf en handwerk! met blijde gelukwensching, gelijk men eenen vriend de handen drukt en geluk wenscht, die uit eene doodelijke krankheid verrezen, voor het eerst weder de straten betreedt, en Gods liefelijke lucht mag inademen! Is dat heirleger van verachtelijke wezens verdwenen, dat met gretige inhaligheid op alle uwe inkomsten loerde, iedere vrucht uwer nijverheid u betwistende, aan alle welvaart, aan de hoop zelve, de hartader afstak, en slechts voor de eerloosheid het uitzigt op winst en voordeel open liet? Is, hetgeen ik zie, meer dan begoocheling? Oranje-vlaggen wapperen van onze torens; Oranje versiert aller hoofd of borst; en niemand houdt zich schuil; niemand vreest zich onder het gewoel der schaterende menigte te mengen, noch zijne stem met het algemeen hoezee! te vereenigen? Elk, hoedanig zijne denkwijs, zijne dwaling, zijn vergrijp geweest zij; elk is stout op de innerlijke bewustheid, dat niemand hartelijker dan hij het Vaderland en Oranje bemint! ORANJE *is in aller harten!* ORANJE *is de leus der verlossing en der vereeniging!*

Neen! dit is geene begoocheling! Neen, geen tooverkracht heeft mijne zinnen bedwelmd! God van den hemel heeft zich onzer erbarmd. Hij heeft den schrik op het hart der beheerschers van onze gewesten doen vallen. Hunne onmeêdoogendheden, hunne onderdrukkingen, hunne verraderijen, die wij zoo lang bezuurden, benamen hun den moed, om onder een getergd volk het uiterste af te wachten; zij werden de middelen, door Gods voorzienigheid aangewend, om hen te beletten hunnen laatsten wreeden last te volbrengen, en den ondergang van ons land te voltooijen! Hunne laffe vlugt was het teeken onzer bevrijding. Zij stortte ons in regeringloosheid, om de grondslagen eens bestuurs te doen leggen, waarop alleen het gebouw van duurzaam volksgeluk kan rijzen. Heil zij den braven, die onverschrokken aan het hoofd des afvals zich plaatsten, en moedig op de regtvaardigheid hunner zaak, vertrouwende op de hulp des Almagtigen, met geringe middelen, eenen vijand durfden trotseren, nog omringd van zijne gewapende trawanten, genesteld in onze steden, verschanst in onze vestingen, en wien duizend werktuigen tot verwoesting en vernieling ten dienste stonden!

Gedankt zij de God van Nederland, die door geen menschenarm ons gered heeft! Die het bloed onzer burgeren spaarde, die onze steden van roof en plundering verschoonde, en slechts in weinige stalen ons deed zien en bejammeren, wat wij van bandelooze wreedheid en bloeddorst te vreezen hadden, zoo niet zijne hoede een vurigen muur rondom ons had gesteld. Hij wist en zag het, dat wij, door vreemd geweld beheerscht, nogtans geen vreemde zeden hadden aange-

nomen; dat wij walgden van den waan, den wind, en beuzelachtige overmoed onzer onderdrukkers, dat wij hunne streken en knevelarijen verfoeiden; dat wij onze oude eerlijkheid en degelijkheid hun in den weg stelden; dat wij onze oude mannelijke taal als onzen oogappel, als den waarborg van het oude Hollandsch hart bewaarden; en dat, gelijk eertijds aan Israël de verwoeste muren van Sion, zoo ook aan ons het oude Vaderland onvergetelijker, de oude verloren voorregten dierbaarder werden, toen het gemis ons de waarde dier schatten leerde kennen! Hij wist en zag het; Hij hoorde slechts ééne bede, uit aller binnenkameren opgezonden; ook in onze tempels, ook wanneer wij derwaarts gedreven werden, om aan de heerschzucht hulde te bewijzen, hoorde Hij uit onzen mond slechts de hulde van zijne Voorzienigheid; Hij verstond, wat onze lippen niet mogten uiten, maar des te luider sprak in onze harten; Hij wist, en zag, en hoorde; Hij vergat het gebrekkige, en keurde ons rijp ter verlossing!

Gedankt zij de God van Nederland, die de eendragt als een engel uit den hemel zond, om in ons midden te komen wonen! Door haar waren wij gelukkig, vrij en rijk. Dertig jaren van ongestoorden vrede hadden het wonder van Neêrlands grootheid voltooid; toen eensklaps de twist hare toorts ontstak, en vreesselijk daarmeê zwaaide, tot dat alles in lichte vlammen stond! Toen achterdocht, haat en wrevel, met lastering en muitzucht in verbond getreden.....doch vergeten wij die akelige tooneelen, en trachten wij de vlekken onzer schande uit te wisschen! Zwaar hebben wij geboet voor onze dwaasheden! Onze rust en ons vermogen, onze eer en onze welvaart, het bloed van onze

kinderen hebben ons die dwaasheden gekost; reeds hadden wij onzen naam verloren; de puinhoopen onzer lusthuizen, en praalgebouwen, en woongestichten voorspelden ons de algemeene vernieling; en de zee opende reeds hare kaken, om het erf, aan haar ontwoekerd, weder in te zwelgen!

Zoo duur zijn onze jammerlijke verdeeldheden ons te staan gekomen! Maar tot dien prijs hebben wij ook de waarde der eensgezindheid leeren kennen; en kan de parel der eendragt voor te duren prijs gekocht worden? Verdwenen is de tweespalt der overheden, verdwenen de haat der burgeren! Verdwenen zijn de luchtkasteelen, de droomerijen der bespiegeling, door geene wijze ervarenis bekrachtigd! Ieder brengt op het altaar des Vaderlands het offer zijner bijzondere gevoelens.....Wat zeg ik? Zij bestaan niet meer! Één hart en ééne ziel is het hart en de ziel van allen! Één wensch en één verlangen heeft aller boezem vermeesterd! Dien wensch en dat verlangen heeft God verhoord!

Welk een aanblik voor den Vorst, door den wil van allen in ons midden terug geroepen! Welk een roerend schouwspel, toen hij, na zoo vele jaren afwezens, weder den Vaderlandschen grond betrad! Nog rijk en magtig was dat Vaderland, toen hij het moest verlaten; verarmd en uitgeput vindt hij het weder! Maar verscheurd en verdeeld heeft hij het verlaten; vereenigd en verbroederd vindt hij het weder! Toen ging het met rasse schreden zijnen val te gemoet, nu rigt het zich op uit zijne vernedering; en, is het te vermetel zich deszelfs ouden bloei weder te beloven, rust en welvaart nogtans, en brood voor den

nijveren, en huisselijk en maatschappelijk geluk lagchen ons aan, in de erve onzer Vaderen; en de naam, door onze Vaderen zoo geliefd en geëerd, Oranje's naam en hart waarborgen ons dien zegen, indien slechts de engel der Eendragt in ons midden blijft wonen!

Ongelukkig hij dan, die de eendragt zou willen, zou durven verstoren! Voor wien de wensch en het voorbeeld van zijnen Vorst even min heilig zouden zijn, als geweten, godsdienst en burgertrouw! Die het eerst het zaad der partijschap zou willen zaaijen, wie hij zijn moge, op hem kome de vloek der natie! Achter welk voorwendsel hij schuile, onder welk masker hij zich vermomme, die ons den schat ontrooven wil, voor zoo veel goud en bloed verworven; die de eenige zuil van ons volksgeluk wil omver werpen of ondermijnen, wie hij zijn moge, op hem kome of ruste de vloek der natie! Maar zegen van God en menschen over elk, die de eendragt sticht en aankweekt; die oude wonden heelt, en nieuwe banden strengelt; die vertrouwen koestert en misnoegen dempt; die harten en handen vereenigt, om niets te doen en niets te willen, dan 't geen pligt en Vaderland eischen! Gezegend de Leeraar, die van den gewijden kansel deze taal der liefde doet hooren; die rond en eerlijk, met Evangelischen zin, aan hoogmoed en bitterheid, aan burger- en godsdienst-haat, in den naam zijns Heeren, met de woorden zijns Meesters, Gods toorn bedreigt! Vrede en vereeniging is de standaard, door Oranje opgerigt, om onder denzelven ons allen rondom hem te scharen; en, terwijl wij mede onze krachten zullen inspannen, om voor Europa den vrede te

helpen bevechten, zal Neêrlands bodem een tempel zijn van burgerlijken vrede!

Dat geve, dat geve ons de God onzer Vaderen! Hij geve ons hunne wijsheid, hunnen moed, hunne zelfopoffering! Hij geve ons hunne matigheid, nijverheid en trouw! Hij geve ons, zelfs met de feilen hunner menschelijke kortzigtigheid voordeel te doen. Geene verdeeling van kracht en klem der regering, van magt naar buiten, of innerlijk staatsbelang en staatsvermogen, legge ooit weder den grondslag tot verschil of onlust! Dat gewesten, steden en vlekken; edelen, aanzienlijken en burgers; stad- en landbewoners, door éénen wil geleid, tot één doel gerigt, als één gelukkig huisgezin, de zegeningen eens Vaderlijken bestuurs mogen smaken, en Neêrlands herboren maatschappij, in de vastheid van haar Staatsgebouw, in de wijsheid van hare instellingen, in de deugdzaamheid harer burgeren, in aller hartelijke verkleefdheid aan hunnen Vorst, in liefde voor God en het Vaderland, den waarborg vinde van haar geluk en haren roem, tot in het laatste nageslacht!

Nederlands blijde vooruitzigten, godsdienstig gevierd in eene leerrede over II. Koningen XIX. vs. 30.

HET ONTKOMENE, DAT OVERGEBLEVEN IS VAN HET HUIS VAN JUDA, ZAL WEDEROM NEDERWAARTS WORTELEN, EN OPWAARTS VRUCHTEN DRAGEN.

Voorzang. Psalm CXVIII. vs. 7, 12 en 14.

De HEER is mij tot hulp en sterkte;
Hij is mijn lied, mijn psalmgezang:
Hij was het, die mijn heil bewerkte,
Dies loof ik Hem mijn leven lang.
Men hoort der vromen tent weêrgalmen,
Van hulp en heil, ons aangebragt;
Daar zingt men blij, met dankb're psalmen:
Gods regterhand doet groote kracht!

Dit is de dag, de roem der dagen,
Dien Isrels God geheiligd heeft:
Laat ons, verheugd, van zorg ontslagen,
Hem roemen, die ons blijdschap geeft.

Och, HEER! geef thans uw zegeningen;
Och, HEER! geef heil op dezen dag;
Och! dat men op deze eerstelingen
Een' rijken oogst van voorspoed zag.

Gij zijt mijn God, U zal ik loven,
Verhoogen uwe Majesteit;
Mijn God! niets gaat uw' roem te boven;
U prijze ik tot in eeuwigheid.
Laat ieder 's HEEREN goedheid loven,
Want goed is de Oppermajesteit;
Zijn goedheid gaat het all' te boven:
Zijn goedheid duurt in eeuwigheid.

Hoe dikwerf ben ik in dit gestoelte opgetreden, om, in den bangen druk der tijden, u een woord der vertroosting toe te spreken. Wanneer mijn hart met u weende over het verlies uwer goederen, over het stoppen of uitdroogen van alle de bronnen van uw bestaan, over de berooving van uwe dierbaarste panden; dan trachtte ik uwe gebogene hoofden opwaarts te beuren, door u Gods eeuwige, wijze en goede voorzienigheid te doen eerbiedigen; aan wier onafhankelijk bestel alles onderworpen is, en van wier vaderlijke hand wij het kwade zoo wel als het goede moeten ontvangen: dan trachtte ik u moed en vertrouwen in te boezemen, de bijkans uitgebluschte hoop in uwe harten te doen herleven, en u op te wekken, om lijdzaam de uitkomst

van des Heeren paden te verbeiden. En nu heeft deze uitkomst zich heerlijk geopenbaard! onze verdrnkking is geëindigd, onze schande is uitgewischt, onze droefheid is in gejuich veranderd, onze hoop is vervuld; ja, meer dan wij durfden hopen of verlangen, zoo groot een heil voor ons Volk en Vaderland, als wij, in de vervoering onzer wenschen, ons hadden kunnen voorstellen, is ons aanvankelijk, door Gods genadige beschikking, ten deel gevallen! En zoude ik nu, voor de eerste maal na deze heugelijke uitkomst tot u sprekende, die niet vrolijk en godsdienstig met u vieren? het goede, 't welk de Heer aan ons gedaan heeft, niet in de Gemeente vermelden? niet openlijk deelen in uwe blijdschap en dankbaarheid? en u niet opwekken, om aan de weldaden des HEEREN door zulke betamelijke gezindheden te beantwoorden, die alleen de duurzaamheid derzelve, en het gelukkig einde van het zoo gelukkig begonnen werk, verzekeren kunnen? Dan zoude ik de inspraak van mijn hart moeten smoren, en mijne oogen sluiten voor die onmiskenbare sporen van Gods heerlijke tusschenkomst, en vaderlijke uitredding uit onzen nood, die ons allen nopen tot aanbidding, tot dankzegging, tot God verheerlijkende gevoelens, en ons vrijmoedigheid geven, om met een opgehelderd oog vertrouwelijk op de toekomst te staren!

Gij zult mij dan nu, vertrouwe ik, niet ongaarne hooren, wanneer ik u in het toekomende godsdienstig poge te verplaatsen, en de tolk tracht te zijn van u aller wenschen, aangaande de opkomst en bloei onzes Vaderlands, die wij, na zulke gelukkige voorbeduidsels, als de voltooijing van Gods weldadigheid over ons, ons durven en mogen beloven. De Allerhoogste zege-

ne onze overdenking, en heilige die door zijnen Geest aan onze harten, tot eene rijke vrucht, niet slechts voor dit kortstondig en vlugtig leven, maar vooral ook tot onze voorbereiding voor eene naderende eeuwigheid! Smeeken wij Hem om dien zegen eerbiedig en hartelijk, doch eenvoudig en kort; terwijl wij plegtiger gebeden en dankzeggingen voor het slot onzer bijeenkomst besparen.

Gebed.

Liefderijke God! die de hulde en dankzegging uwer beweldadigde schepselen, als een welgevallig offer, wilt aannemen; die, gelijk een teederhartig Vader, in het geluk en de blijdschap uwer kinderen U verheugt, indien zij slechts niet vergeten, van wien zij hun heil ontvingen. Gij wilt ook in de tempels en bedehuizen, tot eer van U en uwen Zoon gesticht, de uitstorting hunner dankbare gevoelens ontvangen; niet slechts voor den alles te boven gaanden schat en zegen des Evangeliums, maar ook voor de tijdelijke weldaden, die Gij ons verleent, voor het heil, 't welk Gij ons land en volk doet te beurt vallen. Dat deden wij reeds meermalen; maar ook nu willen wij het herhalen, en onze harten voeden met de overdenking van het groote werk, dat Gij onder ons begonnen hebt, en met den blijden wensch, dat Gij het voleindigen en bekroonen zult. Uw zegen ruste op onze bijeenkomst in dit uur! Doordring ons diep van het gevoel uwer goedheid, opdat wij U mogen liefhebben, en Gij ons nog dierbaarder zijt dan het dierbaarste, dat wij op aarde van U ontvingen. Vestig onze aandacht op de heerlijke voorbeelden uwer zorg en trouw, die Gij in uw Woord voor

ons hebt doen opteekenen, *opdat wij leeren*, *alles in uwe hand te geven*, *en geen geluk voor bestendig te houden*, *dan waarbij wij tevens door onzen wandel aan U behagen. Wek in ons op die gevoelens*, *die heerschende gezindheid des gemoeds*, *die ons als Christenen*, *waardiglijk de leer en het voorbeeld huns Verlossers*, *doen lijden of genieten. De Leeraar spreke tot ons*, *vervuld van geest en kracht*, *in opregtheid en hartelijkheid; en terwijl wij U loven voor onze bevrijding uit aardschen druk*, *zij vooral de behoudenis van onze onsterfelijke zielen de vrucht van deze en van alle onze godsdienstige betrachtingen*. Onze Vader, *enz*.

De voorgelezene woorden zijn van den Profeet Jesaïas. Wij vinden ze ook in zijne godspraken, in het Boek, naar zijnen naam genoemd, te gelijk met alles, wat in dit, in het voorgaande en volgende Hoofdstuk begrepen is, opgeteekend. Zij behooren tot de merkwaardige geschiedenis van Sanheribs vruchteloozen optogt tegen Jeruzalem, en behelzen eene voorspelling, aangaande den toekomenden bloei van Juda's Rijk, na de diepe vernedering, waarin het gestort was; eene voorspelling, die wij gaarne op ons wilden toepassen, en beschouwen, als ware zij ook aan ons gedaan.

I. Ik zal deze woorden eerst plaatsen in het licht der geschiedenis, waartoe zij behooren, en als zoodanig dezelve ophelderen.

II. Daarna zal ik, den naam *Juda* met dien van *Nederland* verwisselende, deze zelfde woorden beschouwen als den wensch, dien wij allen koesteren, en de gronden overwegen, waarop wij deszelfs vervulling hopen mogten.

I. Als wij de geschiedenissen nagaan, zoo die in de Bijbelsche Boeken, als die in de ongewijde bladeren ons beschreven zijn dan zien wij, dat het God menigmaal behaagt, op den zetel van magtige Rijken, vorsten te verheffen, die, als ware geesels des menschdoms, de rust der naburige volken verstoren, en hunne welvaart vernietigen; die verwoesten, moorden en plunderen, tot dat zij alles met den schrik en het afgrijzen hunnes naams vervuld hebben! Zulk eene roede van Gods toorn was Sanherib, de Koning van Assyriën, gelijk de Profeet Jesaïas hem elders noemt(*). Zijn voorzaat Salmanasser was reeds begonnen, de palen zijns gebieds op eene buitensporige wijze uit te breiden, Syrië aan zich te onderwerpen, Samarië te veroveren, de tien Stammen van Israël gevankelijk weg te voeren, en het koningrijk van Juda aan zich schatpligtig te maken. Doch Sanherib vergenoegde zich niet met de aanwinst der heerschappij, door deze verbazende overwinningen veroorzaakt. Verscheidene rijken en volken moesten nog voor zijnen schepter bukken: Calno, Carchemisch, Hamath, Arpad, Sepharvaïm, Hena en Ivva, deels van elders bekende, deels ons thans onbekende landen of steden, worden door hem zelven, in zijnen snoevenden trots, opgenoemd, als die het geweld zijner wapenen niet hadden kunnen wederstaan, maar te gelijk met hunne Goden in zijne handen waren gevallen. Ook dit was hem niet genoeg! Het ver afgelegen en magtig Egypte was het doel van zijne wenschen; de mededinging van hetzelve was hem onverdragelijk; en zonder deze nieuwe bezitting bleef zijne heerschzucht onverzadigd. Hij toog dus met een talrijk leger der-

(*) Jes. X. vs. 5.

waarts, vernielde alles, wat op zijnen weg hem tegenstond; en daar hij het gebied van Juda moest doortrekken, had hij daaraan hetzelfde lot toegedacht; belegerde en veroverde deszelfs sterke plaatsen, en sloeg zich voor Jeruzalem neder, de overgave van dien koninklijken zetel eischende, en de stad, zoo zij zich verdedigde, met de vreesselijkste verwoesting bedreigende!

Hizkia regeerde toen aldaar, een verstandig, gematigd en zachtmoedig vorst, den voorvaderlijken godsdienst opregtelijk toegedaan. Hierom was hij ook voorspoedig, en door God gezegend in alle zijne ondernemingen. Hij ontsloeg zich van de cijnsbaarheid aan den Assyrischen Koning, handhaafde zich in zijne onafhankelijkheid, en voerde een' gelukkigen krijg tegen de Filistijnen, de oude en onverzoenlijke vijanden van Israël. Doch geruimen tijd daarna, in het veertiende jaar van zijne regering, viel de krijgstogt van Sanherib voor, waarvan ik zoo even gewaagde. Het geweld en de overmagt des vijands waren zoo groot, dat aan Hizkia de moed ontzonk, om zich tegen dezelve te verzetten. Hij liet dus aan Sanherib, die reeds tot op eenige uren afstands van Jeruzalem genaderd was, vredelievende voorstellingen doen, om het bestaan des Rijks, ten koste van deszelfs onafhankelijkheid, te bewaren, en voor eene groote somme gelds het verder doordringen des legers af te koopen. Sanherib hield zich, als of deze voorstelling hem gevallig was, en leide aan Hizkia eene zoo zware schatting op, dat hij, om die te betalen, den koninklijken en den tempel-schat tot den bodem moest uitputten, en zelfs het heiligdom van deszelfs sieradiën berooven. Doch toen de Assyriër dezen buit in zijne magt had, openbaarde zich zijne trouweloosheid: want hij zette

evenwel, onder welke voorwendsels is ons onbekend; maar wanneer ontbreekt het eenen geweldenaar aan voorwendsels? hij zette evenwel zijnen togt voort, en verscheen welhaast met een leger van tweemaal honderd duizend man voor de muren van Jeruzalem!

Nu bleef er niets anders over, dan eene wakkere verdediging. Hizkia verzamelde zijne vorsten en krijgsoversten, versterkte de stad, beschikte wapenen, stopte de bronnen, die den belegeraren water konder verschaffen, en bemoedigde zijne krijgslieden door eene hartelijke, godvruchtige aanspraak, waarbij hij hun moed inboezemde, niet slechts op de regtvaardigheid hunner zaak, maar ook op de hulp van Jehova, den magtigen Bescherm-God van Israël(*). De kans nogtans was hagchelijk; want het getal der strijdbare mannen te Jeruzalem was gering, en de overmagt des te geduchter. Zoo God niet met zijn alvermogen tusschen beiden kwam, was de zaak des Vaderlands verloren!

De vijand intusschen liet het niet enkel op het getal en den moed zijner benden aankomen, maar voegde middelen der verleiding bij die des gewelds. Drie der voornaamste bevelhebbers van Sanherib spraken openlijk, ten aanhoore des volks, dat op den muur zamenliep. Zij gaven breed op van de magt hunnes Konings; van de onmogelijkheid om hem wederstand te bieden; van het verschrikkelijk lot, dat Jeruzalems ingezetenen bedreigde, zoo zij niet vrijwillig zich overgaven; en van de zachtmoedigheid, waarmeê zij behandeld zouden worden, zoo zij zonder tegenstand zich onderwierpen. Deze verleidende rede was daarenboven vol van godslastering; want Jehova werd daarin gelijk gesteld met

(*) Men vergelijke II. Chron. XXXII. vs. 2 en vervolgens.

de nietige en magtelooze Goden der heidensche volken, die hunne aanbidders tegen Sanherib niet hadden kunnen verdedigen. Tot eer van Jeruzalems burgers vinden wij opgeteekend, dat zij deze verraderlijke en lasterlijke taal met een diep stilzwijgen van droefheid en verontwaardiging beantwoordden.

Hizkia intusschen had naauwelijks den hoon, Israëls God aangedaan, vernomen, of hij scheurde zijne kleederen, en bedekte zich met een rouwgewaad: hij stortte zijne klagten uit in den tempel, en zond van daar een aanzienlijk gezantschap aan Jesaïas, den Profeet, opdat hij JEHOVA zoude bidden, dat hij den smaad der Assyrische godslasteringen ontzaggelijk wreken, en zijn volk in den alleruitersten nood zou te hulp komen! Jesaïas zond de boden met een bemoedigend antwoord aan hunnen Koning terug, beval hem niet te vreezen, en voorspelde, dat Sanherib welhaast een gerucht zou hooren, 't welk hem noodzaken zou, in aller ijl af te trekken naar zijn land, waar hij in een' geweldigen dood het einde van alle zijne gruwelen vinden zou.

Spoedig werd deze voorzegging vervuld. Men boodschapte den Assyrischen Vorst, dat Tir-haka, die ook in de ongewijde Geschiedenis onder den naam van Tarako of Tearko bekend is, een geducht krijgsman, Koning van Ethiopië, en bondgenoot van den Koning van Egypte, tegen hem in aantogt was; niet om hem in Palestina te gemoet te trekken, maar door Arabië regelregt op den Eufraat aan te rukken(*), en aldus Sanherib den terugtogt over die rivier, en naar

(*) MICHAËLIS heeft dit bewezen, in de Voorrede zijner Aanteekeningen op JESAÏAS.

zijn land, af te snijden. Wat schoot dus dezen over, dan het beleg van Jeruzalem op te breken, en zoo spoedig hij kon zijn leger tot den aftogt te verzamelen?

Doch in Jeruzalem wist men niets van dat gerucht, zoo hij meende, die dwaze! De Profeet van Jehova had het reeds eerder dan hij geweten! Hij wilde dus nog eene poging wagen, om door nieuwe grootspraak en lastering aan het volk den moed te doen ontzinken, en zonder slag of stoot eene vesting te bemagtigen, die alleen zijn veldtogt zou waardig geweest zijn. Maar de list keerde op den kop des verraders terug, en door zijn marren en toeven moest hij het grootste deel zijns magtigen legers onder Jeruzalems muren verliezen.

Den inhoud van Sanheribs snorkende en godslasterlijke brieven vindt gij in dit Hoofdstuk, van het 10de tot het 14de vers. ‘Laat uw God u niet bedriegen,’ durft de vermetele zeggen: ‘zijn andere volken door hunne Goden tegen mij kunnen beschermd worden? Hoe zou dan uw JEHOVA Jeruzalem kunnen verlossen?’ Met deze brieven in de hand gaat Hizkia naar den tempel, herhaalt derzelver inhoud niet, maar ontrolt ze, en spreidt ze uit voor JEHOVA's aangezigt, en doet ten aanhoore des volks een krachtig gebed; daarbij hulde doende aan de opperheerschappij van den eenigen God des hemels en der aarde; van alle de Goden der andere volken, door Sanherib verwoest, belijdende, dat zij geene Goden waren, maar het werk van menschen-handen, hout en steen; en aldus besluitende: (vs. 19). *Nu dan*, JEHOVA, *onze God! verlos ons toch uit zijne hand*, *zoo zullen alle Koningrijken der aarde weten*, *dat Gij*, JEHOVA! *alleen God zijt!*

Naauwelijks had de Koning dit gebed geuit, of daar komt reeds het antwoord van JEHOVA, door mond en schrift van Jesaïa, zijnen Profeet. Van dit antwoord maken mijne tekstwoorden een gedeelte uit, en het geheel is zoo schoon en krachtig, dat ik u den ganschen inhoud daarvan niet onthouden mag. ‘Zoo spreekt JEHOVA, Israëls God: wat gij mij gebeden hebt tegen Sanherib, dat heb ik gehoord! Dit is het woord des HEEREN tegen hem: de jonkvrouw, Sions dochter, veracht u, zij bespot u! Honend schudt zij het hoofd achter u! Wien hebt gij gesmaad, gelasterd? Tegen wien uwe stem, tegen wien uw oog zoo trotschelijk verheven? Tegen Israëls Heiligen! Door uwe boden smaaddet gij den Heer, en zeidet: met mijner wagenen menigte beklim ik het hoogst gebergte, den bevroren' top des Libanons; zijne hooge cederen, zijne prachtige dennen houwe ik neder: even ligt is het mij, zijne ongenaakbaarste kruin te bestijgen, als voor een' ander, in zijne vruchtbare waranden te toeven! Het geluk is aan mijne zegekar geboeid: nooit grave ik, of ik vind water! Ja, wilde ik zelfs Egypte ten tijde zijner overstrooming veroveren, mijn voetstap alleen zou al zijne vloeden verdroogen! Hoe? weet gij dan niet, dat Ik, JEHOVA, dit beschikt, van ouds af voorbereid, en u, nietig werktuig mijner beramingen! u bestemd heb, om die vaste steden tot puinhoopen te verwoesten? Daarom waren hare verdedigers als zonder handen: Ik was het, die schrik en verslagenheid voor een' tijd in hunne harten zond, dat zij gelijk waren aan grashalmen, door iederen wind gebogen, aan stroo en verzengde aren. Wat Ik deed,

schrijft gij toe aan uw vernuft, uw moed, uw beleid: maar Ik weet uw zitten, uw gaan, uw komen, uw woeden tegen Mij! En om die woeling en dien trots zal Ik u temmen, gelijk men een bandeloos lastdier temt; een' ring zal Ik u door den neus, een gebit u in den muil wringen, en zoo u doen omkeeren langs den weg, dien gij kwaamt! Maar u, Hizkia! en uw volk zal ik verlossen: gij zult wel in dit jaar, daar uw oogst verwoest is, de gevolgen van den geleden' rampspoed bezuren; en daar ook nu de zaaitijd verstreken is, zult gij nog het volgend jaar met den opslag des lands u moeten voeden: maar twee jaren hierna zijt gij reeds al uw leed vergeten; dan zaait en maait gij weder, en plant wijngaarden, en eet hunne vruchten! *Want het ontkomene*, *dat overgebleven is uit het huis van Juda*, *zal wederom nederwaarts wortelen*, *en opwaarts vruchten dragen*. Ja! uit Jeruzalem zal dat overgeblevene, uit Sion zal dat ontkomene zich wijd en zijd verspreiden! De ijver, de blakende liefde van den HEER der heirscharen, zal dat groote, dat goede u schenken!'

Ziet daar de godspraak van Jesaïas! Gij gevoelt hare kracht en gepastheid: gij begrijpt ook reeds den zin der woorden, die ik uit dezelve als mijnen tekst ontleend heb, en ik zal in weinige aanmerkingen alles, wat tot hunne verdere opheldering noodig is, kunnen bevatten.

Het volk van Juda wordt daarin genoemd een overschot, *het ontkomene*, *overgebleven* en gered uit de vooraf gegane verwoesting. En inderdaad, dit Rijk was niet meer, wat het, ik zal niet zeggen in Davids en Salomo's tijden, maar wat het nog onder Uzzia en

Jotham geweest was. De roekeloosheid en afgoderij van Achaz, Hizkia's vader, had het reeds in groote rampen gedompeld, en op den oever zijns ondergangs gebragt. Hizkia's godvrucht en wijsheid hadden dit kwaad wel weder zoo ver mogelijk geheeld; maar hierop was de alles vernielende inval van Sanherib gevolgd. Juda's krijgsmagt was verslagen, het land geplunderd, de sterkten veroverd, de steden verwoest, de ingezetenen verjaagd uit hunne haardsteden, alles een prooi van roof of vlammen! Te regt dus wordt Juda door den Profeet vergeleken bij een' geknotten, bijkans verdorden boom, wiens wortelen in den grond verdroogd, wiens loof en takken aan het kwijnen zijn, en die alleen, bij milden zonneschijn en regenvlagen, door zorgvuldige verpleging, tot groei en bloei kan terug gebragt worden.

Maar dit zou nu ook, naar JEHOVA's genadige belofte, door JEHOVA's genadigen bijstand, geschieden! Juda zou weder *nederwaarts wortelen schieten*, en als in een' vetten grond naar alle zijden die uitstrekken. Dus zou de herlevende boom kracht en vastigheid krijgen; met vruchtbaarmakende sappen gevoed, en door den liefelijken dauw des hemels gedrenkt, zouden welhaast jonge loten en frissche bladeren uitspruiten; zijne takken zouden met knoppen en bloesems prijken; vruchten zouden zich zetten, zwellen, rijpen, door geen ongedierte verdorven, door geen' hagelslag vernield; *opwaarts*, en tot in zijne hoogste kruin, zou de verjongde en nu welig tierende boom rijke en heerlijke *vruchten dragen!* Een schoon en treffend zinnebeeld voorwaar, om Juda's herstel uit zijnen vervallen staat, en den voorspoed, die daarna, vooral onder Hizkia's

regering, aan dat Rijk zou te beurt vallen, levendig en bevallig af te beelden!

Hetgeen Jehova beloofd had, werd heerlijk, en terstond reeds door de uitkomst bekrachtigd. In dien zelfden nacht sloeg een Engel in het Assyrisch leger honderd vijf en tachtig duizend man: hetzij wij dat getal moeten houden voor de sterkte der gansche legermagt, waaronder eene groote slagting werd aangerigt, vooral, gelijk de Schrijver van het II^{de} Boek der Chroniken ons berigt, onder de Hoofden, de Vorsten en Krijgsbevelhebbers; hetzij wij inderdaad dit overgroot getal als dat der omgekomenen beschouwen moeten. Met meerder zekerheid schijnen wij uit sommige plaatsen van Jesaïa's godspraken te kunnen opmaken, dat de hand diens Engels gewapend was met schrikkelijke natuurverschijnsels; met donder en bliksem, en wat een alles vernielend onweder, in die landstreek, akeligs en ontzettends bezit; zoodat en door hetzelve, en door de vreesselijke verwarring, waarin gansche benden elkander verdrongen, kwetsten, kneusden, verpletterden, duizenden bij duizenden sneuvelden, en Assurs legermagt, niet door het zwaard des vijands, maar door den God, die winden en saizoenen, die koude en zonnebrand, die orkanen en bliksems bestuurt, geveld en vernietigd werd! Toen keerde de trotsche Sanherib, overdekt met schande, naar zijn land terug, heerschte nog eenigen tijd in zijnen rijkszetel Ninive, tot dat hij door zijne eigene zonen met het zwaard werd doorboord!

Zoo werd Jeruzalem van vreemd geweld bevrijd! Des anderen daags reeds kon men den rijken buit van een prachtig Oostersch heir gaan inzamelen. De roem

van Juda's verlossing klonk den volken wijd en zijd in de ooren. Elke natie beschouwde die zaak als de hare, en rekende zich ook door Juda's God gered. *Zij bragten*, gelijk de straks vermelde Schrijver ons berigt(*), *geschenken tot* JEHOVA, *te Jeruzalem*, *en kostelijkheden tot Hizkia den Koning*, *zoodat hij daarna voor de oogen van alle de heidenen verheven werd!* Voorspoed en vrede volgden op dien eersten zegen. Alles werd hersteld, herbouwd; alles bloeide, als in vorige dagen; en aldus werd Juda's herlevende boom, door godsdienst vooral en goede zeden, als door een' hemelschen zonneschijn gekoesterd, vastelijk in Palestina's grond geworteld, en droeg heerlijke vruchten!

II. Ik ga over, om u, *in de tweede plaats*, deze belofte aan *Juda* gedaan, te doen beschouwen als den wensch, dien wij allen voor *Nederland* koesteren, en met u te overwegen, of wij ook, en op welke gronden wij deszelfs vervulling hopen mogten. Het ontwerp van dat gedeelte mijner Leerrede is dus zeer eenvoudig.

Ik zal *eerst* onzen toestand met dien van Juda, terstond na de verlossing van dat Rijk, vergelijken.

Daarna zal ik het heil, 't welk aan Juda beloofd wordt, u voorstellen, niet slechts als het voorwerp van onze wenschen, maar ook van onze blijde hoop, en van ons eerbiedig vertrouwen.

Eindelijk zal ik met u overwegen, wat van ons gevorderd vordt, opdat die hoop vervuld, en dat vertrouwen niet verijdeld worde.

Ik moet dan, *in de eerste plaats*, onzen toestand, waarin wij ons thans mogen verblijden, met dien van

(*) II. Chron. XXXII. vs. 25.

Juda, terstond na de verlossing van dat Rijk, vergelijken. Ik twijfel niet, of velen uwer zullen getroffen zijn geweest door vele trekken van overeenkomst, tusschen de aloude Joodsche en onze hedendaagsche Geschiedenis. Ook zijn de lotgevallen van het Israëlitische volk, in verband gebragt met de godspraken van vele Israëlitische Profeten, ons met geen ander doel beschreven, dan opdat wij de gangen der Goddelijke Voorzienigheid, en JEHOVA's opperbestuur, ook over Volken en Staten, als in een' spiegel zouden aanschouwen; opdat wij verzekerd zouden zijn van de wijsheid, billijkheid en goedheid van dat Opperbestuur, 't welk zich altijd bij de uitkomst regtvaardigt, maar ook van ons vordert, dat wij met lijdzaam geduld en onderwerping, het einde zijner handelingen zullen afwachten! Gij vergt intusschen niet van mij, dat ik nu alles wederom zal ophalen en overbrengen, wat in de geschiedenis van Juda's verlossing, met hetgeen haar voorging en vergezelde, op onzen toestand en op dien van Europa toepasselijk zou kunnen gerekend worden. Misschien zouden we ons dan aan partijdige, vermetele oordeelvelling schuldig maken, en het Woord van God, hetwelk een woord der liefde is, misbruiken tot verbittering der gemoederen. Maar de wet der liefde verbiedt ons niet te zeggen, dat wij, even gelijk Juda, uit een' grooten, in schijn onoverkomelijken nood gered zijn; en dat we onze redding uit dien nood, hoezeer geen engel uit den hemel kwam, om zigtbaar voor ons te strijden, nogtans aan eene blijkbare tusschenkomst van Gods voorzienigheid te danken hebben. Ik zal het tafereel van onze diepe vernedering niet voor u ophangen; het is niet slechts in uwe ver-

beelding; maar ook met bloedige trekken in de harten van velen uwer gegraveerd; en de verarmde en vermagerde huisgezinnen van anderen dragen er nog de treurige sporen van! Wij kunnen toch nu wederom adem halen; wij kunnen onze hoofden weder opsteken. De trotsche overheerscher, die alle onze rampen veroorzaakte, niet slechts toen wij zijne onderdanen moesten heeten, maar reeds jaren te voren; hij heerscht niet meer over ons; wij zijn niet meer de slaven van zijne volken-bedervende ontwerpen; wij zijn wederom NEDERLANDERS! Hoe klopt ons hart bij het noemen van dezen naam, waaraan zoo vele herinneringen van Gods groote weldadigheid, van voorouderlijke braafheid en eer verbonden zijn! Nederlanders, in den waren, vollen zin des woords, gelijk wij het niet waren, sints wij die oude benaming verloren, of zelve roekeloos voor eene andere verwisselden; weggesleept door den dwang der gebeurtenissen, of door den stroom der gevoelens! Nederlanders, met een' Nederlandschen Vorst aan ons hoofd, en, dank zij het ongeluk, dat ons allen wijzer maakte, met een Nederlandsch hart in onzen boezem! Geliefden! danken wij God, die aldus de bron onzer kwalen gestopt heeft, die nu toch de mogelijkheid van volksgeluk op nieuw voor ons daargesteld, en het uitzigt op herstelling, op herleving, op bloei en vruchtbaarheid ons wederom heeft geopend!

Doch deze vrolijke uitzigten moeten ons oog voor de beschouwing van onzen waren toestand niet verblinden. Gelijk in Juda's Rijk, zoo is het ook in Nederland slechts *een ontkomen overblijfsel*, 't welk op dien zegen hoopt; en de boom, waarvan wij vuriglijk wenschen, dat hij nieuwe wortelen schieten en rijke vruch-

ten dragen zal, is thans als in den grond verdroogd, verdord van takken, verwelkt van bladen! Wij zijn een beroofd en uitgeplunderd volk, aangetast en gekrenkt in de eerste beginsels van ons maatschappelijk bestaan, aan de schraapzucht en inhaligheid van groote en kleine beambten geruimen tijd ten prooi gegeven; geen weg tot winst was ons meer opengelaten, dan met verkrachting van het geweten, of ten koste van het geluk onzer medeburgeren; de opkomst van het ééne huisgezin was de val van het andere: een verderfelijke windhandel had de plaats der gestremde nijverheid en belette koopmanschap vervangen; en, schoon onze bodem het tooneel niet was van de verwoestingen des oorlogs, een stelsel van beheer en bestuur, wat zeg ik? neen! van uitputting en ondermijning, vernielender dan zwaard en vlammen, heeft ons verlamd, geknakt, en in eene kwijning gestort, die binnen weinig tijds doodelijk had moeten worden. Waartoe zouden wij dezen onzen waren toestand verbloemen? Geen profeet verborg dien voor Hizkia. De kennis daarvan verhoogt onze dankbaarheid, dat wij als uit de kaken des doods verlost zijn; zij leert ons onze verwachtingen matigen, naar geene onbereikbare grootheid verstandeloos streven; zij leert ons de jaren der beproeving, waarin veelligt nog weinig zaaijing en geringe oogst zal zijn, moedig doorworstelen; zij spoort ons aan, om wat nog van ons gevorderd wordt, gehoorzaam aan God en aan de stem van het Vaderland, blijmoedig voor hetzelve op te offeren!

Doch deze ware kennis van onzen toestand belet ons niet, *in de tweede plaats*, om het heil, 't welk aan Juda beloofd werd, aan u voor te stellen als het voorwerp

ook van onze wenschen, ja! van onze blijde hoop, en ons eerbiedig vertrouwen.

Hoe benard de staat van Juda's Rijk ook was, ten tijde van Sanheribs aftogt, twee jaren daarna was het geleden leed bijkans vergeten, en schoon niet alle bur gers in hunne have en goed zullen hersteld zijn geweest, algemeene welvaart echter bloeide weder, en ieder genoot in vrede de vruchten van zijnen arbeid. Van toen af vermeerderde de voorspoed, en werd gedurig grooter; ja, aan het einde van Hizkia's regering, die vijftien jaren na deze verlossing stierf, waren overvloed, aanzien en rijkdom wederom het deel van Juda's Staat! Gewis, M.H! indien het God behaagt, een' vervallen' Staat tot vorigen bloei terug te roepen, spoedig kan Hij dien zegen gebieden; de sporen des leeds doen verdwijnen, en een' gewenschten vrede, uit den hoorn des overvloeds, volle stroomen doen uitgieten! Maar mogen *wij* ons dat heil beloven? *Wij* ook ons vleijen, dat, na zoo vele jaren van kommer en verdriet, eindelijk nog gelukkiger dagen zullen aanlichten; en wij aan onze kinderen, in dit goede land, ook iets van dat goede zullen nalaten, dat *wij* nog van onze Vaderen ontvingen?

Waarom, M. G! zouden wij aan deze hoop geene plaats geven? Als wij de geschied-rollen onzes Vaderlands opslaan; en dat kunnen wij nu weder doen zonder schaamte of droefheid! dan zullen wij een' schat van voorbeelden vinden, hoe uit angst en smarten vreugde en geluk voor hetzelve is opgedaagd. En leeft Hij niet, dezelfde God, die voor onze Vaderen het licht uit de duisternis te voorschijn riep? Is zijn arm verkort, zijne liefde verkoeld? Neen, dat hebben wij geene

reden om te vreezen! Zoo ooit zijne hand zigtbaar zich heeft uitgestrekt tot onze verlossing; en de wonderbaarste zamenloop, van alle zijden, binnen den omtrek van weinige dagen, eene verandering heeft te weeg gebragt, waarbij wij waren *als degenen die droomden*, maar innerlijk bewogen moesten uitroepen: *de* HEER *heeft groote dingen bij ons gedaan!* het is geweest in deze dagen! Wie was het, die de wapenen der bondgenooten met voorspoed bekroonde? Wie gaf in de harten van Vorsten en volken dien geest, om op ééns de banden los te rukken, die hen zoo lang reeds onwillig hadden geprangd? Doch wat spreke ik van deze uitkomsten? Wie verhinderde het, dat wij als een vijandiglijk land werden veroverd, waarin de Overwinnaar alleen het regt had om de wet te stellen, en, bij andere onvermijdbare onheilen, ons in den angst der onzekerheid te storten, wat eindelijk ons lot zou worden? Wie bewerkte de laffe vlugt onzer overheerschers, en deed de gedachte geboren worden, dat zij niet wilden noch durfden wederkeeren, en vormde het stoute ontwerp in het hart van weinige edelen, om ons vrij te verklaren, terwijl wij nog van alle zijden door de dolken onzer onderdrukkers omgeven waren! Wie voerde, op de vleugelen zijner liefde, den Vorst ons toe, die alleen ons bestaan kon vestigen, ons hulp en invloed schenken, harten, handen en wapenen voor ons gewinnen? Wie bragt dezen staat van zaken, in Europa en in ons Vaderland, niet veertien jaren vroeger te voorschijn, toen Oranje's Vorst ook den Vaderlandschen grond weder betrad, maar toen nog alle de wonden onzer oude partijschap bloedden, ja, op nieuw waren opengereten, en bitterheid naat en vijandschap in

veler boezem kookten? Wie deed dien *nu* geboren worden, nu de zegepraal der goede zaak de triumf is, niet van sommigen, maar van allen? Wie bluschte dat vuur der tweedragt? Wie vereenigde dus aller harten? en stortte den geest der liefde uit op den Vorst en zijn volk? en maakte ons allen tot één gelukkig huisgezin van broeders, waar God met zijnen zegen wonen kan! O, M. G! hoe zullen wij de goedertierenheden des HEEREN over ons naar waarde vermelden! Haar getal en hare mate gaan ons besef te boven! Ons hart is te vol van dezelve, om die allen te kunnen uitspreken; en wat kunnen wij, dan met ontroerde lippen onzen dank uitstamelen? En dit zou ons geen' grond van hope geven, dat Hij het begonnen werk zal voortzetten en voltooijen? Gewis, ons oog is op Hem geslagen, met biddend vertrouwen, met nederig verbeiden! De HEER *zal* ons weder het goede doen zien; en Nederlands geknotte, verdorde boom zal *nederwaarts wortelen*, *en opwaarts vruchten dragen!*

Doch daartoe moeten wij dan ook, onder opzien tot zijne hulp, het onze toebrengen, en doen wat van ons wordt gevorderd, opdat die hoop vervuld, en dat vertrouwen niet verijdeld worde. Met deze les en vermaning zal ik besluiten.

Ik zal niet spreken van het dankbaar gevoel voor Gods vaderlijke gunst, aan ons betoond; het eerste voorbeding der duurzaamheid van Gods zegeningen: ik weet, dat het aan het hart van geen' mijner Hoorders, vooral niet in deze dagen, vreemd is. Alleenlijk, M. G! het zij geene vlugtig opgewelde aandoening, die als een zomerwolk voorbij drijft! Het zij duurzaam en bestendig, en doordringe ons vooral met diepe indrukken

onzer verpligting, om Hem lief te hebben, te eeren en te vreezen, die boven bidden en denken aan ons wel deed! Wat baat het dankoffer der lippen, 't welk de gezindheid des harten van ontrouw en leugen betigt? Maar ik laat dit thans aan uwe eigene betrachting over. Er zijn andere pligten, waarvan mijn hart mij gebiedt in dit uur te spreken. Hulp en ondersteuning te verleenen, trouw te bewijzen aan het Vaderland, 't welk edelmoedige bijdragen tot zijne opbeuring, en handen tot zijne verdediging vordert. Het staat niet aan mij, om van de hoogte dezer plaats, op eigen gezag, een' wapenkreet op te heffen, of de maat der opofferingen te bepalen, die elk uwer, naar gelang hij in de algemeene ramp werd verschoond, of naar gelang de gezegende keer der dingen hem gunstiger uitzigten voor zijn volgend bestaan belooft; wat elk uwer, zegge ik, op het altaar des Vaderlands brengen moet. Maar laat ik u op het hart mogen drukken, dat de Godsdienst zelf het is, die in deze oogenblikken den gloed der vaderlandsliefde in uwen boezem moet ontsteken. Of wilt gij niet arbeiden aan het werk, door God begonnen? Wilt gij dat werk verijdelen door bekrompenheid en kleinmoedigheid? Wilt gij den Almagtigen verzoeken, die den weg der middelen verordend heeft, en zegen schenkt op edele pogingen, maar zijnen hemel niet scheurt, om wonderwerken te doen regenen? Weg dan schraapzuchtige berekeningen, berispingen, bet-weterijen! Anderen mogen schuilen achter nietige uitvlugten! Anderen zich onttrekken, en schande, en zelfverwijt, en laagheid verkiezen boven het zalig gevoel: wij hebben onzen pligt betracht! Dat zij hunnen Mammon behouden, en daarvoor knielen, en hij in de

ure des doods, zoo hij kan, hen trooste! Wij zullen het geredde Vaderland helpen opbeuren, om onzer echtgenooten en kinderen wil; om der goede dingen wil, die wij en onze Vaderen daarin smaakten, en ons kroost na ons daarin smaken kan! Wij zullen het doen om des HEEREN, en om zijner verlossing wil! Omdat Hij, in den aanbiddelijken weg zijner voorzienigheid, het van ons eischt, en alles wat wij op zijn bevel, en ter zijner eere afstaan, met dubbelen zegen vergelden kan!

Er wordt nog meer van ons geëischt. Wij weten, dat geen volksgeluk zonder deugd kan bestaan, en dat geene magt een' Staat beschermen kan, die, door zedeloosheid verpest en verkankerd, zijne ontbinding te gemoete neigt. Het is waar, men moet geene nationale met bijzondere deugd of godsdienstigheid verwarren; het is hersenschimmig, de strenge begrippen van bekeering en verandering des gemoeds op den zedelijken toestand eens ganschen volks toe te passen; en geene gezonde Bijbel-uitlegging geeft ons immer grond daartoe: maar er moeten bij eene natie zekere beginselen van burgerlijke braafheid heerschende zijn, en ten minste uiterlijke eerbied voor den godsdienst plaats hebben, zoo hare maatschappij duurzamen bloei, wezenlijke welvaart genieten zal. Zij moeten bij onze natie nog meer dan elders plaats hebben, omdat landaard, en volkskarakter, en de aard onzes bedrijfs die vorderen. Ziet daar, M.H! ziet daar pligten, die op ons allen rusten, en waarvan wij onder geen voorwendsel ons verschoonen kunnen. Kweeken wij dan de hemeltelg der eendragt zorgvuldig op in ons midden! Zij is de eenige schat, dien wij uit ons ongeluk voor tranen en bloed hebben gewoekerd! Zonder haar baat

ons geen herstel, en strekt alleen, om ons in dieper jammeren te storten. Die haar door woord en daden opbouwt, is de vriend van Vorst en volk; die hare grondslagen omwroet, is de verrader, de vijand des Vaderlands! Doen wij de oude trouw in handel en wandel herboren worden. *Dat goedertierenheid en waarheid elkander ontmoeten, geregtigheid en vrede elkander kussen* op onze straten! Dat wij de zaden der godsdienstigheid in de harten onzer kinderen planten; en dat vooral onze bedehuizen, overvloediglijk opgevuld met ijverige aanbidders van den God des hemels en der aarde, van den God en Vader van onzen Heere Jezus Christus, de kweekscholen zijn mogen eener deugd en zedelijkheid, die niet slechts voor dit aardsche, maar ook voor een beter Vaderland vruchten draagt!

Ja, M. G! er is nog eene vermaning, die ik u niet mag onthouden. De blijdschap over uwe tijdelijke verlossing, de vurigheid uwer deelneming in dezelve, mag u de eeuwige dingen, en uwe bestemming voor een beter leven niet doen vergeten. Hoe groot het heil der onafhankelijkheid en der vrijheid zijn moge, het hemelsch burgerregt, en de vrijheid der kinderen Gods zijn meerder waardig! Hij, die zijnen eeniggeboren' Zoon ons geschonken heeft, schonk ons in en met Hem grooter goed, dan wij in onze woningen hier beneden kunnen bevatten of opzamelen. Dat dan de behoudenis onzer zielen, in het midden der tijdelijke bezorgingen of verblijdingen, ons niet ontvalle! Dat wij vooral niet wanen, hierdoor voor onze vaderlandsche pligten minder geschikt te worden! Wie is de trouwe, eerlijke, vredelievende burger, indien het de echte leerling van Jezus niet is? Wie kan gemakkelijker zijn goed

en bezittingen aan zijnen pligt ten offer brengen, dan hij, wiens schat in de hemelen is? Ach! dat al het volk des HEEREN profeten waren, sprak Mozes eens, en de Geest van JEHOVA op hen rustte! Streven wij er naar, een iegelijk in onzen kring, om ijverige voorbidders te zijn voor ons land en volk, getrouwe navolgers van Jezus, vrienden en kinderen van God! Zoo zal de HEER ons gewisselijk het goede doen zien, en het land zal zijne vruchten ons geven! Zoo zal Nederland, als een boom, door God geplant, door ware deugd besproeid, nederwaarts wortelen, en opwaarts vruchten dragen. - Het zij zoo! AMEN!

Tusschenzang.
Psalm CXXXIII. vs. 1 en 3.

Ai ziet! hoe goed, hoe lieflijk is 't, dat zonen
Van 't zelfde huis, als broeders, zamen wonen,
Daar 't liefdevuur niet wordt verdoofd;
't Is als de zalf op 's Hoogepriesters hoofd,
De zalf, waarmeê hij is aan God gewijd,
Die door haar' reuk het hart verblijdt.

Waar liefde woont, gebiedt de HEER den zegen;
Daar woont Hij zelf, daar wordt zijn heil verkregen,
En 't leven tot in eeuwigheid.

Na-gebed.

Het zij ons gegund, magtig en goedertieren Vader der menschen! het zij ons gegund, aan het einde dezer godsdienst-oefening, voor uwen troon uit te storten de gevoelens onzer vurige erkentenis, de uitlatingen van ons eerbiedig

vertrouwen, en onze gebeden voor de dierbaarste belangen, die wij op deze wereld hebben! Maar hoe zullen wij U anken, o God! Reeds meermalen kwamen wij daartoe in onze tempels bijeen, en beproefden het, om de innerlijke aandoeningen onzer harten door woorden uit te drukken; maar wij konden niet! Uwe goedheden zijn te veel, te wonderbaar en te hoog, dan dat wij ze zouden kunnen uitspreken! Want wat kondt Gij meer voor ons doen, dan Gij voor ons gedaan hebt? Sints lange smeeken wij U om verlossing en uitkomst uit den bitteren druk, waarin het scheen, dat wij geheel zouden wegkwijnen en vergaan; en op éénmaal daagde onze verlossing, gelijk een lichtstraal uit de hoogte! en wat wij niet durfden hopen, dat wij, als op hetzelfde oogenblik, weder eene vrije, onafhankelijke Maatschappij zouden wezen, in het bezit van onze wetten, van onze zeden, bestuurd door eenen Vorst, wiens heilige naam reeds op de lippen der Vaderen van onzer Vaderen Vaders, als die van den Verlosser van Nederland zweefde! dat hebt Gij ons daarenboven, als een nieuw, weldadig wonder uit den hemel geschonken! Ons hart is te eng, om die groote ruimte uwer weldadigheid te kunnen omvatten; het is te vol en te overkropt, om dat gevoel in ordelijke klanken te kunnen uitgieten! Neem onze sprakelooze hulde aan.....Gij ziet tot op den bodem onzes gemoeds.....Maar wie zou bij zoo veel gadelooze liefde, en duizendwerf verbeurde trouw, niet aanbiddend verstommen!

Gij hebt ons ook nog veel te bidden en te wenschen overgelaten! Altijd blijft Gij ons noodzakelijk, voor het voltooijen zoo wel als voor het beginnen: dat is uwe *eer en* onze *zaligheid! Laat dan niet varen het werk van uwe handen, en maak onze verlossing volkomen! Wij*

haasten niet, o Heer! onze ziel is stil in ons, als het gespeende kind bij zijne moeder! Wij willen, daar wij toch nu onze Vaderlijke akkers weder bezitten, den tijd der zaaijinge en des oogstes geduldig afwachten! Dat de boom slechts wortelen moge in de aarde, en wij willen zijne bloesems en vruchten vertrouwelijk van U te gemoet zien! Maar wat Gij aan ons gedaan hebt, doe dat intusschen, en doe het spoedig aan onze bedrukte landgenooten, die nog zuchten onder vreemd geweld, in het midden van angst en akelige krijgsverwoesting! Spaar hen in den bangen nood, hun leven, hunne bezittingen, al wat hun dierbaar is. Verlos hen uit denzelven, opdat ook daar de tempels weêrgalmen van uwen dankbaren lof! Gedenk aan onze jongelingen, die nog in de magt des Overheerschers gekneld zijn, weg gerukt uit onze armen, naar roemlooze slagvelden gesleurd! Bewaar hen, o God! als uw' oogappel, in het midden der gevaren, die hen omringen! Doe hen gunste vinden, ook in de oogen hunner verdrukkers! Weêrhoud hen van roekelooze stappen, open hun eene deur ter ontkoming, en schenk hun deel aan onze blijdschap; maak onze blijdschap door de hunne volkomen! Dat hebt Gij reeds aan velen gedaan, en doet het nog dagelijks. Hun hart dankt U daarvoor, ook hier, in dit uur, in dit heiligdom! Dat offer zij U welgevallig! O breng Gij alle onze gevangene en geroofde kinderen weder, opdat die met tranen zaaiden met gejuich mogen maaijen! Vervul het hart van alle burgeren met opregte, verstandige, godvruchtige vaderlands-liefde. Dat elk volijverig, blijmoedig toesnelle, en zich voor dat dierbaar Vaderland, aan welks redding Gij zelf het eerst de hand gelegd hebt, in de bresse stelle, met inspanning van alle zijne krachten, met opoffering

van goed en bloed! Verdruk alle onedele beginsels van baatzucht en kleinmoedigheid, opdat wij niet, om weinig te sparen, alles verliezen! Open aller harten voor de nooden hunner broeders, opdat zij broederlijk en zusterlijk mogen bijstaan, die door de vernielingen des krijgs beroofd, verjaagd, in ellende gedompeld zijn; wier ongeluk ten deele de prijs is, waarvoor onze verlossing is gekocht! Strengel Gij den zachten band der liefde en der eendragt steeds vaster om ons, dat wij geen twist noch staatskrakeel meer hooren, en ons Volk een volk van broederen zij! Geregtigheid dale uit den hemel neder, en zetele zich onder ons; opdat er eer in onzen lande wone, en een lang gewenschte vrede ons met het gansche menschdom adem doe scheppen! Bekroon daartoe de wapenen der Bondgenooten met voortdurenden voorspoed; maar dat zij tevens, in het midden hunner overwinningen, geen' dierbaarder wensch koesteren, dan den vrede!

Zegen en heil zonder mate dale van U op den geliefden Vorst, dien wij als een onderpand van uwe gunst ontvingen. Op Hem ruste de wijsheid en moed der Vaderen van het doorluchtig Stamhuis, hetwelk eens Neêrlands vrijheid en onafhankelijkheid vestigde. Hij zie door zijne zorgen zijn Volk en Vaderland voorspoedig, gezegend, bloeijend, in aanzien verheven onder de natiën der wereld! Zijne Koninklijke Gemalin, en Moeder, en Telgen, en geheel zijn doorluchtig Huis, worden door U bekroond met roem, met genade en heil, en verblijden zich met en onder ons in het goede dat Gij voor ons gewrocht hebt!

Zegen allen, aan wie Gij onze belangen in onderscheidene betrekkingen hebt aanbevolen, inzonderheid de achtbare Regering dezer Stad; dat rust, en bloei, en herlevende welvaart de vruchten mogen zijn hunner onvermoeide

behartiging van ons geluk! Dat de Hoogeschool, als aan Nederland terug gegeven, haren ouden luister herneme, en Leeraars en Leerlingen de sieraden zijn of worden hunner eeuw en hunner geslachten! Woon steeds in de Gemeente, die Gij in ons Vaderland en onder ons, door den herderstaf uws Zoons, vergadert: zij bloeije in geloof, in liefde en heiligheid, door nieuwe weldaden onverbrekelijk aan U verbonden! Hoorder der gebeden! zie neder uit uwen hemel, en wees ons genadig! Gedenk niet aan onze zonden, maar vergeef die naar den rijkdom uwer barmhartigheid, om Jezus wil, AMEN!

Slotzang.
Psalm LXXXV. vs. 3 en 4.

Merk op, mijn ziel! wat antwoord God u geeft,
Hij spreekt gewis tot elk, die voor hem leeft,
Zijn' gunstgenoot, van blijden troost en vreê,
Mits hij niet weêr in 't spoor der dwaasheid treê.
Voorwaar, Gods heil is reeds nabij 't geslacht,
Hetwelk hem vreest, en zijne hulp verwacht,
Opdat er eer in onzen lande woon',
En zich aldaar op 't luisterrijkst vertoon'.

Dan wordt genaê van waarheid blij ontmoet,
De vrede met een' kus van 't regt gegroet;
Dan spruit de trouw uit de aarde blij omhoog;
Geregtigheid ziet neêr van 's hemels boog:
Dan zal de HEER ons 't goede weer doen zien;
Dan zal ons 't land zijn volle garven biên;
Geregtigheid gaat voor zijn aangezigt,
Hij zet ze alom, daar Hij zijn treden rigt.

De vrede van Europa.

DE VREDE VAN EUROPA: welk een betooverende klank! Sedert lang hoorden wij hem niet, of een diepe zucht ontvlood aan ons hart. Dien vrede zullen wij nimmer aanschouwen, zeiden wij weemoedig tot elkander. Indien slechts onzen kinderen dat geluk beschoren mag zijn! Indien zij, die onder het geluid der wapenen, en het gerucht der krijgsverwoestingen, in de bange vrees van op een rookend slagveld, onder stervenden en dooden, hun jeugdig leven te zien weg gemaaid! indien slechts het overschot van ons dierbaar kroost gespaard uit de vlam der vernieling, ook nog eenmaal weten mogt, wat het zij, in onbezorgde rust zijn eigen brood te eten, of de vruchten der voorvaderlijke vlijt te genieten; dan zullen *wij* het ons getroosten, in zorg en onrust, met verscheurde en bloedende harten, on-

zen kommer en onzen jammer met ons in het graf te dragen!

DE VREDE VAN EUROPA....ja! men beloofde ons dien, men vleide ons met denzelven. Dit moest het loon zijn van al dat goed verkwisten, van al dat welvaart verwoesten, dat bloed verspillen! Als alle de Mogendheden, verwonnen, ontzenuwd, verjaagd, onttroond; of buiten hunnen kring verheven en aan vreemde Staten opgedrongen, den schepter van *éénen* kusten, onder zijne banieren zich verzamelden, hem als Beschermer, als Bemiddelaar, als Vorst der Vorsten begroetten, op zijnen wenk zich bewogen, voor zijne blikken beefden....dan zou het bloedvergieten, het goed en welvaart verwoesten een einde hebben - *dan zou het vrede in Europa zijn!* Doch vervloekt moest zulk een vrede wezen! al ware het ook mogelijk, dat de vratigste heerschzucht ooit verzadigd wierd, en al waren er geene andere werelddeelen, waar men het goud en bloed van Europa verspillen kon! Vervloekt moest die vrede zijn! een doodslaap, na de uitputting van alle krachten, na de uitblussching van alle vreugde, onrust door bange droomen en schrikkelijke spoken! Geen vrede, maar schande en vernedering! Geen vrede, maar *slavernij van Europa!*

Zulk een' vrede toonde men ons in een dreigend verschiet, toen, slechts twee jaren geleden, het magtigst en talrijkst leger Duitschlands noordelijke gedeelten bedekte; van de Oder naar de Weixel, van de Weixel naar de Niemen, van de Niemen naar den Dnieper, van daar in het hart van Rusland voortrukte, tot dat het door de rookende puinen van Moskow in zijne ijsselijke vaart gestuit werd! Waar is dat onver-

gelijkbaar heir van ruiterbenden en voetknechten? Waar zijn die Etna's van vuur- en doodbrakend schutgevaarte? Waar zijn die onoverwinnelijke legioenen, die den roem der Romeinsche Adelaars schenen te verdonkeren? Ach! vragen wij liever: waar is de bloem der Fransche, en Duitsche, en Nederlandsche bevolking, bijeen verzameld, om aan het reusachtig gevaarte der algemeene Monarchij de laatste hand te leggen! Zij zijn niet meer! *hier* liggen zij, door honger en ellende verteerd; *daar* geveld door het vuur en zwaard van een verbitterd volk, 't welk liever de vlam uit zijne daken zag spelen, dan door zijnen voorraad de onderdrukkers te schragen; *ginds* zag men hunne verkleumde lijken in bevrozen woestijnen op één gestapeld, tot dat hun rook ten hemel steeg, en hunne asch in alle winden verstrooid werd! Zij zijn niet meer! als door één' ademtogt weg geblazen, slagtoffers der wraak van God en menschen!

Toen begon de hoop ons aan te lichten, dat Europa, tot dien schrikkelijken prijs, een' billijker en milder vrede koopen zou. Zulke slagen, zeiden wij, zullen de rots verbrijzelen! Voor zulk een licht der geregtigheid moet de damp des ijdelen waans en der trotsche begoocheling verdwijnen! De Overheerscher zal buigen, en zijnen verduisterden oorlogsroem aan geene geheele verwelking bloot geven! Maar hij verhief zich, met onverschoonbare hardnekkigheid; en van dat oogenblik af was, voor het gerigt van den Oppermonarch der wereld, zijn val besloten! Te vergeefs verzamelt hij nieuwe benden, en spreidt, met de stuiptrekking eens woedenden, ongeloofelijke krachten ten toon! Te vergeefs opent hij de hartader zijner onderdanen, en tapt het laatste bloed hun af! Hij heeft reeds geene

bondgenooten meer: wat slechts kon, heeft zijne boeijen afgeworpen; de vrijheidskreet wordt alom opgeheven; Duitschland snelt zijne verlossing te gemoet, en geen huwelijksmaagschap zelfs verhindert langer, dat Duitschlands magtigste Monarch, door zijn overwigt, de schaal der regtvaardigste zaak ijlings doe zinken! Vruchteloos schijnt, voor Dresdens wallen, de tanende avondzon zijner glorie nog een flaauwe straal te verspreiden! Vruchteloos rooken de vruchtbare beemden van Saksen, en vertoonen eene wildernis, waar voorheen een paradijs bloeide! Uwe muren, o Leipzig! dreunen nog van den schok der wereld-monarchij, toen zij aan derzelver voet verbrijzeld werd! Onder de weeklagt en het gejammer der gewonden; onder de vervloeking der slagtoffers, bij duizenden en duizenden gemaaid, ging zij te gronde; in een' oceaan van bloed en tranen verzonk zij, die trotsche wereld-monarchij; en de dageraad des vredes begon voor Europa aan de kimmen te schijnen!

Heil u, Overheerscher, dat uw hoogmoed nog niet geknot was, toen gij met de verstrooide stukken uwer legermagt over den Rijn waart gevloden! Heil u, dat gij de harde opofferingen versmaaddet, waarvoor het behoud uws aanwezens, en dat van uw huis u werd voorgeschreven! Wij beefden voor den vrede, dien gij met uwe schande zoudt onderteekenen. Geene rust voor Europa, dus spraken wij, zoo lang deze heerschen zal! En met verrukking staarden wij op die zegevierende benden, die, voorafgegaan door de eer, de deugd en regtvaardigheid, in het hart uws Rijks den zetel uwer heerschzucht omver gingen werpen!

En gij, mijn Vaderland! schoon gering in de rij der

Mogendheden, uitgeput van vermogen, beneveld van luister; niet gering was het deel, dat gij hebben mogt aan de zegepraal der goede zaak. Door uwen moedigen afval, met ter zijde stelling van vroegere twisten, met terugroeping van uwen wettigen Vorst, met eene geestdrift, die aller harten ontstoken, en vriend en vijand verbroederd had; door uwen moedigen afval, in het eenig en beslissend oogenblik, hebt gij voor de helden van het Noorden den weg naar Frankrijks grenzen gebaand, den sluitboom uwer rivieren, en de voorraadschuren der verzorging voor hen geopend; en hun eene veilige achterhoede geschonken, waar zich dagelijks nieuwe strijders verzamelden en vormden, om de dappere voorvechters der vrijheid te ondersteunen; door uwen tijdigen afval hebt gij het grootmoedigst volk der aarde, van zijne overzeesche stranden, naar uwe bevredigde kusten doen snellen, met kielen, met benden, met wapenen en krijgsbehoeften, om den sidderenden aftogt des vijands te verhaasten, en, door onze verlossing te voltooijen, die van Europa voor te bereiden! Die eer komt u toe, mijn Vaderland! al heeft geene onbesuisde drift uwe zonen voorwaarts gestuwd; al hebt ge ook, in het midden der algemeene vervoering, het achtbaar Nederlandsch karakter nooit verzaakt!

Zoo moest gij dan, gij, die in alle hoofdsteden van Europa weleer uw toomeloos gezag deedt gelden! zoo moest gij ten laatste uwe eigen sidderende hoofdstad verdedigen, en kondt de akeligste verwoesting niet weren van haren heerlijken omtrek. Zoo zonk uwe verwelkte grootheid dieper van dag tot dag, en van uur tot uur; en bestond reeds niet meer, dan in de leugenklanken uwer snorkerij! Zoo zaagt gij, met magtelooze

spijt, aan het hoofd uwer benden, onder uwe eigene oogen, den zetel uwer heerschappij voor vreemd geweld bezwijken! Zij, die gij de Barbaren van het Noorden noemdet, vielen in de hoofdstad der kunsten en der beschaving; plunderden, vernielden haar, en namen wraak over den brand van Moskows vergulde toren- en tempeltinnen....Neen! spaarden, eerbiedigden verblijdden haar! De arend, door den pijl des Noordschen jagers getroffen, tuimelde wel uit zijn rotsen-nest neder; maar de grond wasemde van liefelijke leliën!

Ziet gij niet, hoe op éénmaal de natuur zich tooit met lentegroen en bloesems? Welk eene verandering en herschepping sints weinige dagen! Nog rilt de Maartsche koude ons door de leden; nog, dunkt ons, zijn vloed en vliet met vaste ijsschotsen bedekt, en wij vragen elkander: zal het altijd winter blijven? Maar ijlings waait een verkwikkende adem ons aan; de zon heeft haren koesterenden gloed hernomen; rivier en beken vloeijen weder; gras en korenhalmen, en bloemkelken tooijen den ontloken grond; de zwangere knoppen barsten open in het woud; het vee dartelt in de weiden, het gevogelte vervult de balsemlucht met zijne toonen; een nieuw leven is in onze aderen uitgestort! Zoo ontlook ook de vrede voor Europa! Er is geen krijg meer, nu de verwoester gevallen is. De winter is op eens voorbij, en de lente is daar! Frankrijks, en Germanje's, en Ruslands strijderen geven elkander broederlijk de hand. Zij zien reeds om naar de stille haardsteden, waar elk, bij gade en kroost, van de doorgestane vermoeijenissen rusten, de doorgestane gevaren vergeten zal! Vredevanen wapperen, vredelenzen schitteren, geen geweer of schutgevaarte braakt meer ver-

woesting en dood; de musketten knallen: VREDE! de kanonnen bulderen: VREDE!

Maar bedriegt ons misschien een schemerend verschiet? Is het niet de gewenschte kust, die wij aan de kim zien blaauwen, maar eene dreigende donderwolk? Vreezen wij niet voor den schok der belangen? Magtige ligchamen, gansche natiën, in taal en zeden verschillende, uit alle land- en luchtstreken, zijn gewapend op één tooneel verzameld. Het gemeenschappelijk doel is bereikt; maar waar is de vergoeding voor de schatten, die elk heeft opgeofferd, voor het bloed, dat met stroomen gevloeid heeft? Wie zal zoo vele eischen bevredigen? Zal de staatkunde hier niet haar listige rol gaan spelen, de twist haren wreeden fakkel zwaaijen? Ach! zal dan de herstelde vrede het begin van nieuwe oorlogen zijn, en het geteisterd menschdom nimmer ademhalen?

Neen, neen! dat zal God verhoeden! Dat hebt gij, God des vredes! verhoed; door Monarchen op Europa's troonen te verheffen, die geene grootheid, noch roem, noch luister kennen, dan de zegen des menschdoms te heeten! die niet over slaven en verwonnelingen, maar over harten heerschen willen! 'Wij komen niet om veroveringen te maken; onze wettige grenzen zijn ons ruim genoeg! Wij komen niet om wraak te oefenen; wij vergeven den volken, wat hun dwingeland misdreef! Niet om te verwoesten komen wij, maar om op te bouwen; om orde, rust en volksgeluk te herstellen. Ieders regten zijn ons heilig. Wij willen den roem en de magt der natiën. Wij dringen haar onzen wil niet op; maar wat zij zelven eerlijk willen, op regt en deugd gegrond, dat ondersteunen en ver-

dedigen wij met ons bloed! Wij willen geen overwigt van onze heerschappij, maar evenwigt der krachten: opdat Europa herleve; opdat veiligheid en welvaart op de verwoeste velden en ontvolkte zeeën terug keere; opdat het zwaard in de scheede roeste, en het geheugen der wreedste rampen door het heil en den bloei der maatschappijen worde uitgewischt: opdat het vrede zij en blijve in Europa!'

Wat hooren wij? Is dit de taal der kabinetten? Is dan dat monster, met een vriendelijke grijns voor het verradersch aangezigt; glad en vleijend van tong, ruw en onmenschelijk van hart; de ééne hand broederlijk uitgestrekt, de andere van dolk en gif voorzien; listig, indringend, onverzadelijk naar goud en magt; is dat monster, 't welk men staatkunde der hoven noemde, te gelijk met hare verfoeijelijke zuster, de woeste dwingelandij, naar den afgrond gevaren? Liggen zij daar, beladen met den vloek des menschdoms, door Gods toorn verpletterd, om nooit weêr het daglicht te verpesten? Ja, zoo liggen zij! en steken den kop niet weêr op uit het duister, zoo lang Europa vorsten eerbiedigt, meer verheven nog door den adel hunner zielen, dan door den glans hunner geboorte, die hunne bestemming gevoelen, om het beeld der zegenrijke Godheid te dragen, en de grootheid hunner magt slechts afmeten naar hun vermogen om wel te doen!

O Verbond der Mogendheden! éénig in de geschiedenis der volken, sieraad van de jaarboeken der deugd! Waar kon zoo veel kracht ontwikkeld worden, dan waar zoo veel grootmoedigheid gebood? Waar kon zoo veel eenstemmigheid heerschen, dan waar zulk een doel beoogd werd? Waar kon zulk een heerlijke uitslag de hag-

chelijke oorlogskans bekroonen, dan waar het vertrouwen op de edelste zaak elks moed ontvlamde? Daar verdwenen vrees en vertsaagdheid, en de dood voor het Vaderland werd eene zoete belooning! Daar verdween de naijver der veldheeren, en de afgunst der soldaten! Daar zag men een ontzaggelijk ligchaam, uit strijdige hoofdstoffen zamengesteld, en nogtans door éénen geest bezield, met wonderbare overeenstemming zich bewegen, elk deel het andere ondersteunen, zich scheiden, zich zamenvoegen, doof voor de stem van afzonderlijke eer en afzonderlijk belang, met majesteit en kracht den eindpaal, zich voorgesteld, steeds nader en nader komen, tot dat het allen tegenstand omver geworpen en verbrijzeld had! O Verbond der Mogendheden, éénig in doel en uitvoering beiden! nooit moet uw roem in de jaarboeken der deugd en der menschelijkheid bezoedeld worden!

Aan het hoofd van dit verbond staat met gouden letteren; maar geen goud kan u luister bijzetten! staat uw naam geschreven, roem der keizers, groote, waarlijk verheven en groote ALEXANDER! Dien naam, in de geschiedboeken des menschdoms als de met bloed bevlekte naam eens veroveraars geschandvlekt, hebt gij tot den grootsten der vorsten-namen verheven. Gij waart de eerste, die den veroveraar zijner eeuw standvastig het hoofd durfdet bieden, zijne vernederende voorslagen verwerpen, zijne bedreigingen verachten, zijne vleijerijen in den wind slaan. Liever dan slaaf zijner ontwerpen te wezen! liever dan de welvaart uwer onderdanen aan hem op te offeren, steldet gij uwe eigene kroon en zetel in de waagschaal. De verwoesting uwer schoonste gewesten bragt u niet aan 't wankelen.

Uw wil bestuurde de hand, die uwe prachtige hoofdstad aan de vlammen prijs gaf, opdat zij, niet de veilige wijkplaats des geweldenaars, maar het graf der geweldenarij zou worden. Daar zwieren uwe ruiterdrommen om hem heen, en betwisten hem iedere ademhaling der rust! Daar tasten uwe dappere benden hem aan, verpletten zijne gelederen, of jagen ze in woestijnen en rivieren den dood te gemoet! Daar geeft uwe onvergelijkbare grootheid den schok aan Europa's vorsten en volken, en alles spant zamen, en zweert den val des dwingelands! En gij, edelste bloem van het Noorden, met den adem van Gods paradijs bedauwd! gij, die voor het hoofd der barbaren door een' barbaarschen despoot werd uitgekreten; gij verschijnt zegevierend, vóór en binnen zijne hoofdstad, en - minzaam is uw oog, als dat van de vriendelijke morgenzon; zacht zijn uwe woorden, gelijk de malsche zomerregen; het angstig gelaat luikt op, de vrees is in verrukking verwandeld: leve ALEXANDER! dus weêrgalmt de lucht! Leven de Bourbons! zoo weêrgalmt de lucht, want ALEXANDER is de vriend der Bourbons! - Edele Keizer! zal mijn Vaderland, door den grootsten uwer voorzaten geliefd, geëerd, tot de voedster zijner glorie verkozen, u ook in zijnen boezem mogen ontvangen? Wij zagen uwe beminnelijke Zuster, de aangebedene onder de vorstinnen, uw evenbeeld; en wij reikhalzen te sterker, om de hulde eener verloste, eener vrije en dankbare natie aan uwe voeten te leggen!

Gelijk naast een' prachtigen eik, die zijn kruin in de wolken baadt, een statige olm den wandelaar noodigt onder zijne verkwikkende schaduw; een olm, weleer door 's hemels vuur geknot, maar uit zijn' krachtigen

tronk nieuwe loten, en takken, en armen opwaarts beurende: zoo prijkt, naast Ruslands Monarch, ook Pruisens eerbiedwaardige Koning. Neen! in éénen rampzaligen veldslag, waarin moed en geestdrift, veelligt het waakzaam beleid vooruit gesneld, voor het grillig oorlogslot bezweken; in éénen veldslag kon de wapenroem der dapperste natie niet ondergaan! Glansrijk is hij herrezen, dit mogen Lusaties velden getuigen, en Elve, en Rijn, en Moezel, tot daar de Marne en Seine zamenvloeijen, en Jena's ongelijk onder de muren van Parijs werd gewroken! Toen daalde de schim des grooten FREDERIKS uit de wolken neder, en herkende het kroost zijner overwinnelijke wapenbroeders! Toen daalde zijn geest in het hart van BLUCHER, en verhief hem tot den held zijner eeuw! Maar meer nog dan door de schitterendste krijgsbedrijven; meer nog, o Koning! schitterde uwe natie door burgertrouw en burgerdeugd. Welk een schouwspel! geen rijke heeft schatten, geen man heeft armen, geene vrouw heeft sieradiën, geene moeder heeft kinderen, dan voor het Vaderland alleen! De geleerde sluit zijne eel; de handelaar versmaadt zijne winsten; de bruidegom vergeet zijne geliefde; de echtgenoot zegt gade en kroost vaarwel! het land der verlichting en wetenschappen is een onmetelijk legerkamp geworden; het Vaderland is ieders doel en wensch; in ieders hart, in elken polslag klopt het Vaderland! Welk een schouwspel! Waarom, doorluchtige Koningin, kroon uwer sekse in schoonheid van ziel en leest! waarom sloot de dood uwe oogen, dat gij er geen getuige van waart? Ach! de worm des verdriets knaagde aan uw jeugdig leven; en, toen de milde zomer daagde, lag de bloem reeds verwelkt ter aarde!

Nog ontbrak aan 't verbond van Europa's verlossing uwe hulp, uwe stem en steun, gij, die weleer Duitschlands opperhoofd waart, dien Duitschland nog als zijn wettig opperhoofd eerbiedigde! Maar welk een offer eischt men van u? Reeds hebt gij de keur uwer Staten, den schoonsten uwer titels voor de rust van Europa veil gehad. En meer dan dit; eene beminde Dochter gaaft gij in de armen des Overheerschers, opdat hij, door naauwer banden aan Europa en aan den troon verbonden, de regten der eerste zou leeren eerbiedigen, en het bezit des laatsten zou weten te verdienen. Was het niet genoeg voor uw hart, hem, door zijne dwaze heerschzucht, schepter en kroon, de eer en het geluk zijner gemalinne, te zien verbeuren? Moest gij zelf nog instemmen in zijne vernedering, de hand leenen, om hem te breidelen, en, al was het ook met zijnen ondergang, den vrede van Europa te verzekeren? Gij deedt het! want de stem uwer volken, de stem der eer klonk luider in uwen boezem, dan de stem van het bloed! Gij deedt het! Europa stond verbaasd en verrukt, toen gij het deedt: Europa's erkentenis, Europa's geluk heele de wonden van het vaderlijk hart!

Zoo werd het verbond van vrijheid en volksgeluk gesloten; en ijlings zag men, wat slechts van des Dwingelands vrees ontslagen was, of uit zijne magt gerukt werd, tot hetzelve toetreden, zich wapenen, en naar de roemrijke kampplaats snellen, om onder de vanen des vredes te overwinnen! Doch wat zal ik alle de namen dier Vorsten en Volken opnoemen! geen, geen van hen allen ontbreekt! Van daar de Oder de Baltische zee begroet, tot daar de Rijn den Neeker, en Main, en Moezel, en Lippe in zijnen schoot ontvangt; van den

Donau tot aan den Noorder-Oceaan! - Maar voor u moet mijne hand een lauwer vlechten, Beheerscheresse der Zeeën, magtig en altijd zegevierend Engeland! Veilig waart gij gezeten, door de golven verdedigd, verdedigd door onwinbare vlottende kasteelen, nog meer verdedigd door den moed en volksgeest uwer ingezetenen. Geen eigen nood deed u het harnas aangespen, want des Veroveraars magt kon tot u niet reiken, en gekluisterd lagen de kielen in zijne havens. Elke poging, om uwen voorspoed te vernielen, vermeerderde slechts uw vermogen en uwe schatten. Maar Europa's nood en slavernij doorboorden het hart der edelmoedige Britten; en, zoo het belang hen mede in het strijdperk dreef, hun belang was dat van allen: dat de beken der welvaart, uit éénen milden boezem, over duizend akkers zich verspreiden zouden, en elke herstelde betrekking wederkeerig geluk zou baren. Zoo ontlast zich eene zwangere wolk in weldadige regendroppen, en pakt zich weder zamen uit den wasem der groeijende en bloeijende natuur, door haar gekoesterd en verrijkt! Wie was de ziel van den heiligen opstand, die Spanje aan de onderdrukking der laagste verraderij ontscheurde? Het was uw vaderland, o WELLINGTON! Wie opende eene veilige schuilplaats voor de slagtoffers der geweldenarij? waar de moedige verdediger des regts de woede zijns vervolgers belachte; waar vorstelijke ballingen hun leed verborgen; hunne eischen handhaafden, en, terwijl zij zelven rust genoten, onrust stookten in het hart des overweldigers; waar dat edel zaad als in een' heiligen grond bewaard lag, uit hetwelk eenmaal de herstelling der orde en de vrijheid van Europa uit moest botten! Wie schraagde en steunde elke natie, die naar

onafhankelijkheid streefde? gaf veêrkracht aan hare pogingen, opende haar goudtrezoren en wapenhuizen, en riep zelfs de dappere Zweden, om, met een' Franschen held aan het hoofd, het Fransche juk te helpen verbrijzelen? Gij waart het, Engeland! grootmoedig volk! altijd standvastig, aan u zelf gelijk, elken vrede versmadende, die de dwingelandij vereeuwigen, of hare aanspraken wettigen kon! Aan u is Europa hare verlossing verschuldigd; aan u dankt Europa den vrede!

Vrede, vrede is het in Europa! dit gejuich weêrgalme van land tot land, van kust tot kust; en de echo der bergen kaatse het door bosschen en valleijen terug! Schijn vrolijk, lentezon! op de akkers, die niet meer met bloed zullen gedrenkt worden! Heft u op uit de puinen uwer verwoesting, vruchtbare velden! gij wordt niet andermaal verdelgd, want de verwoester is gevallen! Open uwen milden schoot, o aarde! uwe groenende halmen zullen goudgele aren worden, niet door baldadige handen geschonden, niet vertrapt door den hoef van het oorlogsros! Verheugt u, zeeën! want gij ziet weêr de veelkleurige wimpels van alle natiën zich spiegelen in uwe golven! Geene reê is meer onveilig, geene haven meer gesloten; voert, voert den overvloed der volken, vult zolders, schuren, magazijnen, bindt Noord en Zuiden, Oost en West aan één, door nijverheid, kunst en beschaving! Zingt vrolijk, steden, dorpen, voor aller handen is werk, voor aller monden is brood! voor de eerlijke armoede ondersteuning, voor de deugd belooning, rust voor den matten ouderdom! Opent uwe armen, vaders, moeders, zusters, echtgenooten, verloofden voor het altaar der liefde! Daar komen uwe zonen, uwe broeders, uwe mannen, uwe bruidegoms;

wat nog gespaard is, komt terug, en rust aan uw hart, en wordt niet meer moorddadig daarvan afgescheurd! Denkt niet aan den afscheidsgroet, in bange tranen verstikt; de blijde welkomkus verkondigt u den vrede!

Vrede, vrede is het in Europa! Vrede onder de Magten; geene krijgstrompetten klinken meer! Maar ook vrede onder de volken, er brandt geen twistvuur meer! Zie, hoe 't bevredigd Europa de sporen der tweespalt uitdelgt. De dwaling is geweken, het ongelijk hersteld, de beleediging vergeten; geen haat, geen verbittering, geen verdenking meer; liefde en eendragt de standaard, waarom alles zich schaart! Geen spijt, noch baatzucht, vermomt zich langer in het kleed der uitsluitende vaderlandsliefde! Europa's Monarchen kennen geen' vijand, dan den vijand der rust en eenheid van zin. Europa's herstelde Vorsten kennen geene vrienden, dan vrienden der Eendragt!

Europa's Monarchen! Europa's herstelde Vorsten! Wie gaf dien verheven', dien meer dan menschelijken geest in u? Groot waart gij op het slagveld, daar gij de slavernij vertreden hebt: maar grooter zijt gij na uwe zegepraal! Neen! gij hadt niet overwonnen, zoo lang de partijschap niet mede geveld lag. Gij hadt de plagen des menschdoms niet opgeheven, zoo lang gij niet de oude wonden hadt geheeld, en de handen geboeid, misschien gereed, om ze weder open te rijten! Maar wie gaf in u dien verheven' zin! Was Hij het niet, wiens zwaard gij voert, wiens beeld gij draagt, was het niet de God des vredes? In onze tempelen geknield, zullen wij Hem daarvoor onze offers brengen, met diep bewogene harten, met tranen van erkentenis en liefde! In onze tempelen geknield, zullen voor Eu-

ropa's Monarchen en herstelde Vorsten onze gebeden hemelwaarts stijgen; dat heil en roem hunne hoofden bekroone, geregtigheid en deugd hun' zetel schrage, de liefde hunner onderdanen...neen! hunner kinderen, hun vaderlijk hart verblijde; en hunne namen in de geschiedrollen der menschelijke grootheid met onverwelkbaren luister prijken! In onze tempelen geknield, zullen wij zweren, dat wij hun werk zullen voltooijen, en onzen kinderen na ons onvergetelijk zullen inprenten: haat aan de onderdrukking; liefde voor wet en orde; trouw aan den Vorst; hulde aan deugd en menschelijkheid, eerbied voor hunne pligten; eeuwige vernietiging van twist en partijschap; opoffering van goed en bloed voor het verloste Vaderland! Zoo waarlijk zij God ons genadig! Zoo waarlijk bevestige Hij DEN VREDE VAN EUROPA!

1814.

Christelijke opwekking tot heldenmoed, In eene leerrede over Lucas IX vs. 24[a].

ZOO WIE ZIJN LEVEN BEHOUDEN WIL, DIE ZAL HET VERLIEZEN.

Nimmer heeft Jezus behoord tot die hoofden eens aanhangs, die, om het getal van hunne volgeren en medestanders te vermeerderen, de gevaren voor hen verzwegen, waaraan zij zich moesten blootstellen, om de zijde die zij eenmaal gekozen hadden, te blijven aankleven, en de trouw aan hunnen meester gestand te doen. Integendeel, Hij schilderde hun, met de levendigste kleuren, het hagchelijke van hunnen toestand, als discipelen eens leeraars, die aan den openbaren haat ten prijs gegeven, eenen schandelijken dood zou ondergaan, en zijnen vrienden geen beter lot kon voorspellen, dan hem zelven was opgelegd. *Zoo iemand achter mij wil komen*, *die verloochene zich zelven*, die vergete zijn gemak, zijn lust, zijn belang, zijne veiligheid, en

stelle al wat hem op de wereld dierbaar is in de waagschaal; ja, *hij neme zijn kruis dagelijks op en volge mij!* (vs. 23.) hij beschouwe zich, als ware hij reeds ter dood veroordeeld, als ging hij reeds naar de strafplaats heen, dragende het schandelijk kruishout, waaraan hij, voor de eer en de belijdenis van mijnen naam, straks zal geklonken worden! Hoe? wilde Jezus dan zijne tijd- en landgenooten, in plaats van hen tot zich te trekken, en aan zich te verbinden, van zich afstooten en verwijderen? Of kon hij hun een woord toespreken, meer ter neder slaande, meer allen moed uitblusschende, meer schrik aanjagende dan dit: *die mij volgen wil houde zijn leven voor verloren!* Zoo schijnt het, M.H! maar zoo is het niet inderdaad. Dit woord was juist geschikt, om allen, die het opregtelijk meenden met hem en zijne zaak, eenen onwankelbaren moed in te storten. Want waarin bestaat de moed anders, dan in verachting van den dood, wanneer men het leven niet met eere behouden kan? In het welberaden en onverschrokken te gemoet treden van gevaren, die men kent, maar die men niet *wil* ontwijken, omdat men ze niet anders dan ten koste van zijnen pligt ontwijken *kan*. Er zijn tijden, waarin door de heerschappij der boosheid, door de overmagt van het rijk der duisternis, het leven van allen bedreigd wordt, zoodat er voor den braven geene keus overblijft, dan het, of in eenen eervollen strijd te wagen, om het aldus te behouden; of het voor de eer van God, voor de zaak der deugd en der menschelijkheid te verliezen! Dan kruipt de lafhartige in zijnen schuilhoek, en meent zijn leven voor zijne schande te kunnen koopen, maar hij bedriegt zich! Het zwaard en de verdelging vinden

hem in zijnen schuilhoek, waar hij, met siddering en doodsangsten, reeds meer dan met duizend levens, voor zijne misdaad heeft geboet! Dan geldt de spreuk, die wij in mijnen tekst uit Jezus mond vinden opgeteekend: *zoo wie zijn leven behouden wil*, *die zal het verliezen*, *maar zoo wie zijn leven verliezen zal om mijnentwil*, *die zal het behouden!*

Zulke tijden waren het voor Jeruzalem en den Joodschen Staat, toen Jezus in de wereld was gekomen, en het Evangelium van Gods Koningrijk had aan het licht gebragt. Hij zelf viel, als het eerste slagtoffer van de heerschappij des duivels, die, gelijk altijd, hoe spoorloozer hij woedt, hoe zekerder hij zijn eigen rijk vernietigt. Kon het anders, of zij, die voor zijne leer, zijn' naam en dienst uitkwamen, moesten ten prooi staan aan die zelfde vervolging van den duivel en zijne werktuigen! En zoo zij er hun leven van af bragten, het kon alleen zijn ten koste van duizend levensgevaren; dagelijks moesten zij hun kruis opnemen, en, met de eervolle gerigtsplaats in het oog, geene andere vrees kennen, dan die van hunnen Heer te mishagen!

Maar nu waren er velen, helaas! verre de meesten, ook die geene eigenlijke medestanders waren van den boozen geest hunner eeuwe; maar wier hart beklemd werd door dat vooruitzigt van hun kruis te moeten op zich nemen; en die het veiliger achteden, zich schuil te houden, en den vijanden van Jezus en zijne discipelen de handen ruim te laten, opdat *zij* ten minste hun goed niet zouden verliezen, hunne woonplaats niet zouden behoeven te verlaten, opdat *zij* althans hun leven zouden behouden! En hoe is het, naar luid der Geschiedenis, met dezen gegaan? Hebben zij, wat zij

hadden, voor zich en hunne kinderen behouden? geene andere straf geleden voor hun verlaten en verraden der beste zaak, dan de wroeging van hun geweten? en onder een ijzeren juk, in diepe vernedering, toch geruste dagen gesleten? Neen! dat duldde Gods regtvaardigheid niet; dat kon ook onder de heerschappij des duivels niet geschieden! Het lot der uitgeschudde, der verjaagde en vervolgde Christenen was duizendmaal dragelijker, dan dat der lafhartigen, die Jezus uit vrees niet durfden belijden. *Die hun leven behouden wilden*, *hebben het op de jammerlijkste wijze verloren!* Sommigen door de hand der talrijke en teugellooze roovers- en moordenaarsbenden, die, in het laatste tijdperk van den Joodschen Staat, stad en land deden sidderen; anderen in het blaken der partijschappen en burgeroorlogen, door het zwaard der woedende Zeloten; zoodat Jeruzalem en Palestina reeds half verdronken lagen in burgerbloed, eer Titus met zijne Romeinen al wat overig was verwoestte, verdelgde, aan plundering en vlammen ten prijs gaf; en van allen, tot wie Jezus deze woorden sprak, de moedige Christenen alleen uitgezonderd, eer veertig jaren ten einde liepen, niemand aan het verderf was ontkomen! of zoo er weinigen waren, die het ontvlugteden, als berooide ballingen zwierven zij om, zonder huis, zonder have of kroost, duizendmaal wenschende, dat zij slechts mede onder Jeruzalems puinen begraven waren! Jammerlijk overleg, M.H! wanneer God, en deugd, en pligt, ons roepen, om het verlies des levens niet te vreezen, dan nog door lafhartigheid het te willen behouden! Dan gaat het dien vreesachtigen en besluiteloozen, gelijk het den rampzaligen Joden ging in den dag van Jeruzalems

wrake! En vergelijkt nu het lot der volgeren van Jezus, ook van hen, die een' wreeden dood stierven, aan kruisen genageld, of in het renperk door wilde dieren verscheurd: vergelijkt het met dat der ellendigen, die door hunne broeders, of door de Romeinen, als slagtschapen gekeeld en geofferd werden. Hier vindt gij die gelatenheid en sterkte, waarmeê men een lot, dat men lang voorzien heeft, onverschrokken te gemoet gaat, een gerust geweten, blijdschap in God, loon bij God! Daar akelig zelfverwijt, te laat beklag: ach! ware ik mijnen pligt getrouw gebleven! toegeklemde harten, krimpende voor het opgeheven staal, de eeuwigheid en den Regter in het verschiet! Voorzeker, *die hun leven verloren hadden*, *hadden het behouden*, *en die hun leven hadden willen behouden*, *hadden het verloren!*

Zoo wie zijn leven behouden wil, *die zal het verliezen:* het is alleen dit deel van Jezus woorden, waarvan ik tot mijn tegenwoordig oogmerk gebruik wilde maken. Het heeft de gedaante eens spreekwoords, van hoedanigen Jezus, naar der Oosterlingen trant, in zijn onderwijs menigmaal gebruik maakte. Tot deze gedaante behooren het beknopte en puntige van het gezegde, het schijnbaar strijdige van deszelfs inhoud, en eindelijk dat het eene waarheid behelst, die de ondervinding en het dagelijksch leven, wel niet aan iedereen, maar aan den verstandigen opmerker, ter beschouwing en erkentenis aanbiedt. Inderdaad, hoe vreemd het luide, het is echter aan geene redelijke twijfeling onderhevig, dat hij, die zijn leven met al te veel zorg behouden wil, het meest gevaar loopt van hetzelve te verliezen. Die zich gewent aan koude en hitte, die zich verhardt

tegen vermoeijenis en ongemak, verkrijgt eene sterkte des ligchaams, die hem vele jaren levens kan opbrengen; terwijl een ander, die al wat zijne gezondheid schadelijk zou kunnen wezen, met angstvolle zorgvuldigheid vermijdt, zijn gestel ondermijnt, en zich eene vroege grafstede delft. Ziet hem, dien een ongeneeslijk kwaad heeft aangetast; de dood woelt in zijne aderen; eene gevaarlijke kunstbewerking echter kan hem redden: maar hij vreest onder het mes des wondheelers den geest te geven, en omdat hij zijn leven behouden wil, verliest hij het. Gaat naar het slagveld, waar de dood zijne offers bij getalen geveld heeft, gij vindt er menige moedige borst doorboord; maar tegen de honderden, die aldus met roem sneuvelden, telt gij er duizenden, in de verwarring der vlugt gevallen, achterhaald door den woedenden vijand, doorstoken, vertrapt, vermorzeld, of in de vloeden gesmoord, die hun leven alleen verloren, omdat zij het bergen wilden!

Denkt echter niet, dat deze woorden, in Jezus mond, ook niet een' hoogeren zin hebben. Wij hebben een tweederlei leven te verliezen: een leven des ligchaams, dat wij toch allen eenmaal verliezen moeten; en een leven des geestes, een gelukkig en heilvol bestaan, nadat ons ligchaam gestorven is. Wij kunnen het eerste behouden, terwijl wij het laatste verliezen; ja! wij kunnen het laatste alleen daardoor verliezen, omdat wij het eerste behouden wilden! Stelt u den lafhartigen Jood voor den geest, die Jezus in het gezigt van zijn kruis niet durft belijden, of voor een gerust en ongehinderd leven hem verzaakt en verloochent; verbeeldt n, dat hij zijnen wensch bereikt, en in het bezit van have en goed zijne dagen slijt, omdat de hel hem niet

onder hare tegenstanders telt. Ellendige winst! terwijl bij zijn leven behoudt, verliest hij zijne zaligheid! En welk een leven is het, dat men aldus behoudt? waarvan hij geen oogenblik zeker is; dat slechts korten tijd duren kan; terwijl dat tijdstip, waarvoor hij zoo zeer gevreesd heeft, voor welks ontwijking....neen! voor welks kortstondige verschuiving hij pligt, geweten, alles heeft opgeofferd, hem straks onverwacht overvalt, of met ieder uur nader komt, en eindelijk daar is, te gelijk met de vreesselijke oproeping voor het oordeel des Wereldrigters! Konden we u ontvlugten, o Koning der verschrikkingen! waar uw schicht ons niet bereiken kon; dan zou ons vergeten van ons zelven, ons verraden van eer en geweten, om ons leven te behouden, misschien verontschuldiging vinden kunnen. Maar gij zwaait uwen ijzeren schepter niet enkel, waar vuur of staal door de gelederen der strijdenden henen boort; gij klimt ook de vensteren in, waar het vreedzaam huisgezin zamenzit, voor geen kwaad beducht; gij nadert ook de sponde, waar vader, of moeder, waar man, of vrouw, of kind, in zorgelooze rust gedompeld ligt! Gij weet ons te vinden in het midden van vreugd en genot; niemand ontziet gij, of zoo gij iemand ontziet, hem alleen, hem meer dan anderen, die u het minste vreest! Zulk een leven te behouden, M.H! kan men dat wel levens-behoudenis heeten? En zulk een leven te verliezen, zoo wij redelijk en verstandig spreken zullen, is dat niet een gering verlies? Maar dit tijdelijk bestaan, van zoo kleine waarde in zich zelf, moedig te wagen, of het op te offeren, voor de eer van God, voor de belijdenis der waarheid, voor de geschonden regten der deugd, voor het heil der

menschelijke maatschappij, opdat men zijn geweten kwijte, gunst en genade bij God verwerve; dit is waarlijk winst te doen, te woekeren met zijne ziele; *die aldus zijn leven verliest, behoudt het; die zijn leven ten koste van zijnen pligt behoudt, verliest zijn leven!*

Ik heb de behandeling dezer stof niet ongeschikt geacht in het tegenwoordig oogenblik, daar het der Goddelijke Voorzienigheid behaagd heeft, de kalme rust, die wij nu een jaar lang smaken mogten, als op een oogenblik te storen, en den arm des gewelds, dien wij voor altijd geketend waanden, op het onverwachtst te ontboeijen. Niet, zoo wij hopen en vertrouwen, om ons te kastijden; want, dit zeggende, zouden wij vreezen de goedheid en liefde van onzen God te beleedigen, die ons zoo wonderbaar en zoo vaderlijk gered heeft: maar, zoo wij hopen en vertrouwen, om ons te beproeven, op hoe hoog een' prijs wij zijne verlossing schatten; wat wij over hebben voor de goede zaak, door Hem hersteld; wat hart voor Vaderland en Vorst in onzen boezem slaat; en dan, zoo wij in de beproeving niet bezwijken, als de vrucht onzer pogingen, door zijnen milden zegen bekroond, ons nieuwe stof tot blijde dankbaarheid te geven; ja! door geheele uitroeijing der heerschappij van bloeddorst en onderdrukking, met hoofd en helpers beiden, ons duurzamer en zekerder rust te verleenen, dan wij zonder deze laatste opoffering bezitten of genieten konden!

In den tijd des druks, M. G! heb ik u pogen op te beuren en te versterken; in den tijd der verlossing heb ik met u gejuicht en gedankt; en mogt ik dit op dezen Christelijken leerstoel doen, dan mag en moet ik u ook in den tijd des gevaars moed inspreken. Maar

eenen moed, niet gepaard met werkeloos nederzitten en verzoeking der Almagt; neen! een' moed, steunende op edel pligtgevoel, en onwankelbare trouw aan de zaak der deugd, met het oog op God geslagen, en met ootmoedige bede om zijne hulp! Verleent mij dan uwe aandacht, daar ik u de volbrenging van den duren pligt, om goed en bloed voor de zaak des Vaderlands veil te hebben, en, is het nood, ook op te offeren; *eerst* als het eenige veilige; *daarna*, als het eenige den Christen betamende middel tot behoudenis van dat Vaderland, ga aanprijzen; en *eindelijk* sommige lessen en besturingen daarbij voegen, om uw gedrag, bij het beoefenen van dezen pligt, naar den inhoud des Evangeliums te regelen. Ik zal, om nader bij den inhoud van mijnen tekst te blijven, mij bepalen tot de verdediging des Vaderlands met lijfs- en levensgevaar; en derhalve thans zwijgen van de opofferingen, waartoe zij, die de goede zaak met hunnen arm niet schragen kunnen, op andere wijzen, en in dubbele mate verbonden zijn. Want indien wij, zonder ontrouw te worden aan onzen burger- en Christenpligt, ons niet onttrekken kunnen, om voor de handhaving van regt en vrijheid al ons bloed te storten; hoe veel te minder, om al ons vermogen daarvoor ten beste te hebben, 't welk, hoe groot, hoe dierbaar het ons wezen moge, toch gering is tegen den prijs onzes levens!

I. *Die zijn leven behouden wil;* die in tijden van nood en gevaar vreest zijn leven te wagen; *die zal hetzelve verliezen*. Indien deze waarheid ooit van algemeene toepassing was, het is op ons, en in onze dagen. Is het noodig aan uw geheugen te herroepen de jaren der wreede overheersching, waaronder wij gekromd hebben

gelegen? Toen onze Vaderlandsche zeden verguisd en vertrapt werden, hongerige gieren van rondomme aasden op het overschot van ons vermogen, alle middelen van welvaart, door handel of nijverheid, verboden en als verraderij gestraft werden, en het listigst uitgedachte stelsel, om ons tot de diepste armoede te verlagen, meêdoogenloos werd in werking gebragt! Toen onze kinderen met spot en schimp uit onze armen werden gescheurd, om den troon der dwingelandij met het bloed en de tranen onzer harten te schragen! Ja, toen schenen wij ons leven te behouden; maar welk een leven was het, en hoe groeide van uur tot uur onze smarte! Ons leven kochten wij menigmaal voor het leven van ons kroost! O schande, o diepe, ondragelijke vernedering! Hoe kookte toen het bloed in onze aderen; en hadden wij slechts wapenen, slechts aanvoerders gehad; was er slechts eene flaauwe hoop geweest, dat wij onze verdrukkers het hoofd konden bieden; wie zou niet het staal hebben aangegord, en hen verjaagd, hen aan zijne regtvaardige wraak hebben opgeofferd, of het verlies des levens zich gaarne getroost? Maar, helaas! wij waren weerloos, van alle kanten bespied en verraden, gevangen en gekluisterd; Gods almagt alleen kon ons vrijmaken! Zij daagde ook op tot onze redding; wij konden naauwelijks gelooven, dat zoo veel heils ons was te beurt gevallen, en waren als degenen, die droomden! Maar zoo nu andermaal de geweldenaar met zijne benden dit land overstroomde, en zijne bloedige adelaars plantte op dezen gezegenden grond? O! dan zouden we ons leven niet eens ten koste van onze schande, ten koste van het bloed onzer kinderen kunnen behouden! Of kent gij

hem niet, den man des bloeds, dien wij met verachting en vervloeking hebben afgezworen, toen wij vrijwillig den standaard des afvals hebben opgeheven, en land en steden voor onze verlossers, voor zijne vijanden hebben open gezet! Hij zou het ons verschrikkelijk in rekening brengen, die man des bloeds! plundering en moord zullen waren langs onze straten, en wanneer alles uitgeroofd en verwoest is, zullen de golven de erve onzer vaderen overstroomen!

Maar dit gevaar, zegt gij, is nog niet nabij. Geloofd zij God! het is nog niet nabij! Maar het is nogtans mogelijk; want de vijand die tegen ons is, is nooit als vijand te verachten; ook in den tegenspoed, ook bij de mislukking zijner eerste ontwerpen, is hij niet te verachten. Het is dus mogelijk, en zoo wij, met verzaking van onzen pligt, ons leven willen behouden, dan zal het telkens mogelijker worden, nader en nader, en eindelijk nabij komen; ja! wij zullen ons leven verliezen, door het met schande te willen behouden! Niet door magt, maar door vrees heeft de dwingeland geheerscht; vreest gij hem niet, zoo is hij verwonnen en verloren! Hebt gij, elk wie gij zijt, één leven veil, gij zult er duizend redden; levens, die u dierbaar zijn, dierbaarder dan uw eigen; van ouders, die u het leven gaven, van kinderen, waarin gij, al moest gij ook sterven, herleven zult, en die anders, met u, reeds tot een' schandelijken dood bestemd zijn! Zoo wij slechts ons leven niet behouden willen, wij zullen het niet verliezen; maar ons zelven, indien het God behaagt, en de onzen, en ons Vaderland redden! Wij zijn nu niet weerloos, wij zijn niet ongewapend, het ontbreekt ons niet aan dappere aanvoerders, aan tal-

rijke en strijdbare benden, die van alle zijden tot onze hulp aansnellen. De doorluchtige naam, die zoo dikwerf voor den Nederlander de leus der overwinning was, prijkt weder aan het hoofd onzer legers: en de vanen van Oranje, indien slechts echte, oude burgertrouw ons allen rondom haar schaart, znllen haar ouden roem niet verzaken! Nooit konden wij den geweldenaar, die door meineed en bondbreuk nu de maat zijner misdaden heeft volgemaakt; nooit konden wij hem met meer voordeel bestrijden, geruster in God hem het hoofd bieden, dan nu Gods voorzienigheid het aan niets ons ontbreken laat, nu de heldenschaar van geheel Europa met en voor ons strijdt, en alles vereenigd is, om de ontrouw en het verraad te straffen. Gewis, wij zullen ons leven, dat van onze vaders en moeders, van onze vrouwen en kinderen, aan het dreigend verderf ontrukken, indien wij slechts niet vreezen het te verliezen; indien wij het slechts als regtschapen Vaderlanders, en niet door lafhartigheid, behouden willen!

Maar dan ook aan vrees en laf hartigheid alle voorwendsels benomen, en ze in alle hare naaktheid ten toon gesteld! Dezen fluistert zij in, dat der burgeren arm niet vereischt wordt, waar zulke talrijke legers voor de algemeene zaak te velde trekken. Als of het geene eer en pligt ware, daaraan mede deel te nemen! als of er belangen van beroep of huisgezin waren, hooger dan die des ganschen Vaderlands! Het is hier geen krijg van Vorsten tegen Vorsten, voor bijzondere belangen, voor geringe oneenigheden, voor gewaande of wezenlijke beleedigingen, voor heersch- en veroveringzucht: het is een krijg der dwingelandij tegen de rust, de veiligheid en het geluk der Volken. Dat in

elken anderen oorlog het zwaard der krijgslieden het geschil der Mogendheden beslisse; hier geldt het der burgeren goed en leven, en wat hun dierbaarder zijn moet dan goed en leven, vrijheid, regt en deugd! Daarom roepen ook de Vorsten hunne onderdanen mede ten strijde, en willen, door hen, als door een' onwinbaren muur omringd, het duurzaam heil der maatschappijen op onwankelbare gronden vestigen. En wat spreekt gij van dappere hulpbenden? Vreest gij niet verachtelijk te worden in hunne oogen, als ze u zien stil zitten en slapen, de rust voor u zelven behouden, de levensgevaren voor hen overlaten? Wat krijgsman zal met ijver en geestdrift strijden voor een volk, waarin de laatste vonk van voorvaderlijken moed is uitgebluscht? dekken het met zijne borst, opdat het in gemak zijnen dagelijkschen gang zou kunnen gaan? en spillen zijn bloed, om een' grond te verdedigen, waar eer en pligt zijn uitgestorven? Aanschouwt die dappere hulpbenden; ziet in hunne gelederen vaders en zonen, echtgenooten en minnaars, die uit de omhelzingen van al wat hun dierbaar was, zich hebben los gescheurd, huis en have, beroep en bedrijf verlaten, om regt en vrijheid met lijf en leven te beschermen. Zij rekenen op ons, en zoo ze ons niet vinden op het veld des roems, zij zullen ons verfoeijen, zij zullen ons verlaten! *Zoo we ons leven behouden willen*, God verhoede het, maar wij kunnen, *wij zullen het verliezen!*

Neen! zeggen anderen: wij zullen ook goed en bloed opzetten; maar dan zullen wij het doen, als onze Vaderlandsche grond bedreigd wordt; voet voor voet zullen wij dien betwisten, achter onze stroomen ons stellen als een muur, of onder het puin onzer steden en

vestingen ons begraven! O, indien het slechts ware heldenmoed was, en niet het uitstel der vreesachtigheid, die deze grootsprekende taal voerde! Doch welk eene onbedachte taal daar benevens! Is het dan niet *ons* land, op welks grenzen de krijg staat uit te barsten? Het land van onzen geliefden Vorst, wiens hoofd de Almagtige met de Koninklijke Kroon heeft versierd, is dat niet *ons* land? En zullen wij beginnen, met aan onze nieuwe broederen de broedertrouw te weigeren, die wij van hen, zoo wel tot onze, als tot hunne beveiliging vorderen? Zij zijn onze voormuur; de eerste pijlen, op ons gemunt, stuiten af op hunne borst: en wij zullen hen verlaten, opdat de vijand over hunne lijken tot ons kome? o oneer en schande, waarvan ons bloed en dat onzer kinderen ten zoen zoude strekken! En wat wilt gij, onbedachte? niet strijden met vereenigde krachten, terwijl alles nog voorspoed en zegen spelt op uwe regtvaardige wapenen; maar dan, wanneer onze legers en die onzer Bondgenooten geslagen en gevlugt zouden zijn, en een overwinnende vijand uwen bodem van nabij bestookte? Voor één gevaar zoudt gij er duizend verkiezen, en, want het is slechts eene uitvlugt der lafhartigheid, *om nu nog uw leven te behouden, zoudt gij het weldra verliezen!*

II. Misschien heb ik te lang reeds uitgeweid, in u den pligt, om moedig uit te trekken tot bestrijding van dwingelandij en verraad, als het veiligste tot lijfsen levensbehoud aan te prijzen. Ik mag het althans daarbij niet laten berusten, maar moet u, als Christenen, denzelfden pligt op het hart drukken, opdat gij uw geweten ontlast, en uwe ziel behoudt, al moest gij ook uw leven verliezen! Ik weet wel, dat ik niet

geregtigd ben, om hen, die voor de verdediging der edelste zaak vallen mogten, eene martelaars-kroon daarboven toe te zeggen. Maar dit weet ik, dat een leven, door pligtverzaking onteerd, een leven is in den vloek van God; en dat een gering uitstel, gekocht voor het bloed en de tranen van duizenden, die onze arm had moeten beschermen, geen uitstel heeten kan der langmoedigheid Gods, die tot bekeeringe leidt. Wij laten het aan God over, wien Hij in Christus genadig wil zijn, en willen zijner eindelooze barmhartigheid, even min als aan zijne overige deugden, perken voorschrijven: maar dit weten en zeggen wij vrijmoedig, dat de weg, die tot Gods genade leidt, de weg van pligtbetrachting is, en niet van pligtverzaking. Het gansche Evangelium ademt liefde, onbeperkte liefde tot den naasten, liefde, is het nood, met opoffering van goed en leven. Jezus zelf, toen hij zijn leven liet voor de wereld, heeft ons den prijs des levens geleerd, als wij anderen ten koste van hetzelve behouden kunnen. Men zegge dan niet, dat het Evangelium zwijgt van de liefde des Vaderlands. Onder verblinde en muitzieke Joden, wier gewaande vaderlandsliefde niet anders was, dan oproer tegen het rijk van God; onder deze moge onze Heer wijsselijk dit *woord* verzwegen hebben; maar die zuivere neiging, waardoor wij om onzer broederen, en vrienden, en magen, om onzer landgenooten wil, opdat er regt en eere in onze landpalen wonen, ontbering, vermoeijenissen, gevaren, ja zoo wij wettig er toe geroepen worden, ons bloed en leven ten beste hebben; die zuivere neiging, die edele vaderlandsliefde is de vervulling der Evangelische Wet, eene vonk der Goddelijke liefde in onzen boezem, het sieraad onzes

Christelijken geloofs, de kroon van onzen Christelijken wandel! Wie zijn vaderland niet met geestdrift bemint, geene liefde des naasten woont in zijne borst, en die zijn' broeder niet lief heeft, heeft God niet gekend!

En dit ons Vaderland, M. G! hebben wij thans dubbele reden, om godsdienstig te beminnen, om ons moedig voor hetzelve in de bresse te stellen. Want ons Vaderland is Gods werk, het gedenkteeken zijner almagt en liefde. Wie verbrijzelde ons juk en onze banden? Wie deed ons adem scheppen na jaren leeds? Wie gaf weder welvaart aan den nijveren, brood aan den arbeidenden? Wie deed ons van onze dwalingen terug komen, en vernietigde onze onchristelijke partijschappen? Wie vereenigde onzer aller harten in dezelfde blakende liefde tot een Vorst en Vorstelijk huis, waardoor wij ons nationaal bestaan herboren en bevestigd zagen, wier wijsheid en deugden ons een teeder onderpand, ja de waarborg zijn van den zegen des Allerhoogsten over ons? Wie gaf ons alle deze voorregten? Was het niet die God, die de wonderen, aan onze Vaderen gedaan, bevestigd heeft in onze dagen? En zou Hij nu reeds ons al dat goede ontnemen willen? Wij eerbiedigden de verborgenheid van zijne wegen, en dringen niet in zijnen raad. Ja! zoo het nu bleek aan onze laauwheid, en ijverlooze behartiging der goede zaak, aan onze lafhartige zucht, om liever met schande te leven, dan met eere te sterven, dat zijne weldaden op geenen prijs bij ons stonden; ik verzwijg het u niet, dan hadden wij alles te vreezen! Maar Hij roept ons thans op, om zijn werk te bevestigen, om het bezit zijner zegeningen te handhaven tegen iederen onverlaat, die ze durft aanranden of bedreigen, om met onze da-

den te zeggen: dit is de erve des Heeren; wij zullen optrekken in de mogendheden onzes Gods, opdat Hij ook onzen kinderen na ons het goede doe zien!

Met dien zegen mogen we ons vleijen op zulke gezindheden, want God toont ons door zijn werk, dat zij Hem aangenaam zijn. Ontnam Hij ons niet alle verontschuldiging? Wat onthoudt Hij ons van 't geen wij behoeven, om, niet als roekeloozen ons in onoverkomelijke gevaren te werpen, maar om als verstandigen ons toe te rusten tot een' wettigen strijd, waar middelen tot aanval en afweer overvloediglijk in onze handen zijn gesteld, en wij tot den God, die de overwinning geeft, met vertrouwen kunnen opzien! Welke dan ook de uitkomst zijn moge, dit is aan geene twijfeling onderhevig: God roept ons, om zijne zaak te verdedigen; en wee dien, *die zijn leven behouden wil*, wanneer God hem roept, om het in de waagschaal te stellen; hij zal, *hij zal het verliezen!*

God roept ons, om *zijne* zaak te verdedigen! - Geliefden! het is niet enkel de zaak onzes Vaderlands, die het geldt, maar de zaak der menschelijkheid; en de zaak der menschelijkheid is de zaak van God! het is de zaak der deugd, die het geldt, en de zaak der deugd is de zaak van God! Één mensch verstoort de rust der wereld. Zijn troon, op geweld en bloed gevestigd, is naauwelijks omver gestort, of hij sticht zich een' nieuwen, waarvan verraad, eerloosheid, en meineedigheid de zuilen zijn. Al wat boos en wreed, listig en ondeugend is, vereenigt zich met hem; al wie het rijk der duisternis ten dienste staat, is zijn medestander; en geen ontwerp zoo gruwelijk kan in de hel gesmeed worden, hetwelk niet in dit broeinest van

godverzakende trouweloosheid tot rijpheid wordt gestoofd. Daar spot men met God in den hemel, met beloften, en eeden, en al wat heilig is op aarde. Daar is huwelijkstrouw een kinderspel, de eeuwigheid eene hersenschim; geene altaren rooken dan voor wellust en ongebondenheid, en menschenbloed is minder geacht dan water. Beeft, Vaders en Moeders! voor uw onschuldig kroost! zaagt gij hen slechts ter slagtbank slepen, gij zoudt nog weemoedige tranen aan hunne nagedachtenis schenken kunnen; maar met de horden der barbaren rondgezweept, met de tranen en het bloed hunner broederen bemorst, door den kanker der zedeloosheid verpest, hebt gij hen voor tijd en eeuwigheid verloren! Zal dan Europa andermaal, door den moedwil van éénen, in vlammen staan, en de menschheid eindeloos weenen op rookende puinen en verwoeste akkers! Kunt Gij dit dulden, regtvaardige Wereldregeerder? Ja Gij kunt het, zoo lang menschen, gelijk van geest en lichaamskrachten, gelijk van hoofd, van borst en arm, zich door gelijken dwingen laten, en hun leven wegwerpen, door het te willen behouden! Gij duldt het, dat zij, die zich vrijwillig krommen, ter aarde geworpen en vertrapt worden. Maar Gij roept menschen op, om de regten der menschelijkheid te handhaven en te wreken. En wie zou dan niet de oorlogen des Heeren willen voeren? om den bloeddorst te beteugelen, het verraad te straffen, en, gewapend met het zwaard van den God des vredes, den vrede te bevestigen door den ondergang der boozen! Heilig is de strijd, waartoe we ons aangorden, heilig de zaak, waarvoor we ons in de bresse stellen. Deugd, en waarheid, en liefde, zijn het rijk van Jezus op aarde: wat magt zich daartegen verheft,

is de magt der duisternis en der hel; wie strijdt tegen ondeugd, en ongeloof, en onmenschelijkheid, strijdt onder de banieren van Jezus! Ach! dat het Gode behaagde, dit nieuwe rijk der hel en der duisternis op aarde ten gronde toe te verdelgen! en dat ons mede een deel der eere toekwam, van dien troon des leugens en der goddeloosheid te hebben omgeworpen! al moesten we ook daarbij ons leven verliezen, gewis, wij zouden ons leven behouden.

III. Het is niet genoeg voor mij, als Leeraar der waarheid en der deugd, uwen vaderlandschen pligt u te hebben aangewezen; ik moet u ook pogen te leiden en te besturen, om in de betrachting van dezen pligt u regt betamelijk en christelijk te gedragen.

Men kan voor eene goede zaak in het strijdperk treden, en haar onteeren door wangedrag en losbandigheid; ja de zegenende hand der Almagt terug houden, dat zij regtvaardige wapenen niet met overwinning bekroone. Niet alles is vaderlandsliefde, wat dezen eernaam zich toeëigent; en het nietig klatergoud schittert vaak sterker in het oog, dan het edel en onvervalscht metaal. Geene onbezonnen roekeloosheid, geene ijdele grootspraak en snorkerij zijn de kenteekenen van waren heldenmoed. Zij verraden veeleer gebrek aan standvastigheid, of strekken zelfs der bloohartigheid ten dekmantel. Het is geen spel, zijn leven aan gevaren bloot te stellen, het vreedzaam dagelijksch bedrijf, huis en haardstede te verlaten, en vermoeijenis, ontberingen, ja den dood onder de oogen te zien! Maar waar pligt spreekt, daar spreekt God, daar zwijgen alle bedenkingen en berekeningen; en waar pligtgevoel zich in het hart laat hooren, daar stemt het tot ernst, tot bedachtzaamheid,

tot eene beraden keuze, en strooit het zaad der burgerlijke en christelijke deugden, die iederen stand tot sieraad zijn. Helaas! elke stand heeft ook zijne eigene ondeugden, en zal ik ze optellen, die menigwerf den verdediger zijns Vaderlands tot oneer strekken? Woestheid, die het zedelijk gevoel verdrukt. Onmatigheid en dronkenschap, die allen heldenmoed uitdooven: een verschrikkelijk kwaad, erger te vlieden dan de pest, dat zijne slaven en slagtoffers onwaardig maakt, om onder de vanen van regt en vrijheid te dienen! God-onteerende taal, aantastende de hoogheid van Hem, op wien te vertrouwen de eenige ware sterkte is! IJdele aanmatiging, overlast aan vrienden of vijanden, en wat zal ik al meer opnoemen, waardoor een naam, die met zegening moest genoemd worden, dikwerf niet dan met verwensching wordt uitgesproken. Mogt ik u, mogt ik allen, die de heilige zaak des Vaderlands en der menschelijkheid met hunnen arm willen schragen, een' afschrik tegen deze ondeugden, en tegen alle, die met dezelve vermaagschapt zijn, kunnen inboezemen! Ik zou u bezweren bij de schimmen der Vaderen, die dezen grond met hun bloed gewijd hebben, dat gij, volgende hun' heldenmoed en hunne burgertrouw, ook hunne navolgers zijt in zedigheid en betamelijkheid; opdat het blijke, dat gij van de oude Nederlandsche inborst niet ontaard zijt, en geheel uw gedrag, in deze loopbaan van eer en pligt, dezelfde achting voor u blijve inboezemen, die gij door uwe edele zelfopoffering zult verdiend hebben!

De zaak zelve, die gij gaat verdedigen, eischt van u meerder ingetogenheid, een' zedelijken wandel, door geene grove vlekken bezoedeld. Het is toch niet de

zaak des Vaderlands alleen, maar ook die der deugd, waarvoor gij het zwaard aangordt: en zoudt gij zelf, door uwe gezindheden en daden, dat rijk helpen opbouwen, welks tirannij gij wilt verdelgen? Ach! gij zoudt dan slechts deszelfs ijdele schaduw bevechten, en terwijl gij den zigtbaren troon der zedeloosheid omver wierpt op aarde, zoudt gij haar een' nieuwen stichten in uwe harten! Meineedigheid, schaamtelooze verbreking des verbonds, lage verraderij, toomeloos geweld en bloeddorstigheid, mogen de grootste en zwartste ondeugden zijn; maar het zijn niet de eenige zonden, die de maatschappij verpesten, en de schandvlek der natiën uitmaken. Zoo verschrikkelijk deze grootste en zwartste zonden zijn in uw oog, zoo verschrikkelijk zijn zij allen in het oog van God; en zoudt ge uw vertrouwen op den zegen van God verzwakken, misschien vernietigen in uwen boezem, door in de jammerlijkste tegenspraak te komen met u zelven? Dat dan godsdienstige indrukken u vergezellen, u behoeden in het gevaar der verleiding, u behoeden tegen de zwaarste verleiding, die van uw eigen hart! Het is eene plegtige, eerbiedwaardige roeping, die gij volgen gaat, voor God, voor Vaderland en Vrijheid het verlies uws levens te wagen, opdat gij het voor u en de uwen behouden meugt. Het edel gevoel, dat u sterken moet, wanneer de hagchelijke ure des strijds zal slaan, kan geene betere bron hebben, dan in vertrouwen op God; en wie kan met kloeker en bedaarder moed zijn leven wagen, dan hij, die de gewisse verzekering bij zich omdraagt: al moest ik ook mijn leven verliezen, het is door de genade van mijnen God in Christus behouden! Is deze troostvolle verzekering uwe gegronde hope niet, wat moet ik u

dan zeggen? moet ik u zeggen: blijft achter, opdat gij niet onvoorbereid wordt weggerukt? Daarvoor beware mij God en mijn pligt! Neen! hierdoor zoudt gij althans uwe ziel niet behouden, en gij zoudt uw leven niet redden. Aan alle plaatsen is de dood ons nabij: het gevaar, waarin we ons allen ieder oogenblik bevinden, om neêrgeveld, afgesneden, weggeraapt te worden, is groot genoeg, om het meerdere gevaar van de oorlogskans voor gering en weinig beduidend te tellen. Aan alle plaatsen ook, en in alle standen, kan men arbeiden aan het werk zijner zaligheid; in dien stand het meest en best, waartoe wij door onzen pligt geroepen worden. De toegang tot God is nergens afgesneden, en het gedruisch der wapenen verhindert Hem niet, om den biddende te hooren. Gelukkig, dien de Heer, wanneer Hij komt, wakende vindt op den post aan hem toevertrouwd; zijnen getrouwen dienstknecht zal geen loon ontbreken!

En wij allen, M. G! hetzij wij de roepstem des Vaderlands naar het veld der eere volgen, hetzij onze stand, jaren of sekse ons verhinderen die loopbane voor een' tijd te kiezen, en ons alleen vergunnen, (maar dit dan ook des te ruimer van ons eischen) ons goed voor dat Vaderland op te offeren, daar ons bloed hetzelve niet baten kan. Laten wij niet af, de dierbaarste onzer belangen ernstig aan God op te dragen, met gebeden en smeekingen, met toewijding en verloving onzer harten aan Hem, die zijne eenmaal aan ons bewezene weldaden aan ons kan en wil volkomen maken. 't Is zoo, het gevoel onzer onwaardigheid moet ons afschrikken: want, hoezeer ik niet vermetel genoeg ben, om in het hart mijner landgenooten te lezen, en eer-

bied koestere voor zoo vele opregte bewijzen van erkentenis en blijdschap in God, waarvan tempels en huisgezinnen, betuigingen en daden, sedert onze jongste verlossing, gewagen mogten! wij hebben nogtans niet beantwoord aan de grootheid der goedertierenheid onzes Gods over ons, en hebben ons op nieuw met zonden bezoedeld, waarvan wij moesten genezen zijn! Een iegelijk belijde en betreure die, en zegge ze met een opregt hart vaarwel! Maar wanneer zouden we ook Gods gunst waardig zijn? en indien we ons nu openlijk ingetogener, zediger, godsdienstiger hadden gedragen, zouden wij dan meer vrijmoedigheid hebben, om het heil van God te wachten? Verre van ons die zwakke grond van vertrouwen, dien eigen bewustheid en het Evangelium gelijkelijk veroordeelen! Niet ons, o Heer! niet ons, maar uwen naam alleen zij de eer! Gij ziet rondom u, op den ganschen aardbodem, geene anderen, dan onwaardigen; zoo, zoo alleen willen wij ook door U beschouwd worden, ja wij wenschen, in ons oog de onwaardigsten van allen te zijn! Maar wees Gij ons genadig, niet om onzentwil, maar naar den rijkdom uwer ontfermingen in Christus ons genadig, zoo zullen wij gered zijn: AMEN!

APRIL 1815.

[Derde deel]

Voorberigt.

Dit derde deel mijner REDEVOERINGEN, VERHANDELINGEN EN LOSSE GESCHRIFTEN *bevat weder eenige stukken*, *die reeds afzonderlijk*, *of in andere bundels in het licht zijn verschenen. Tot de eerste behooren de* Lijkrede op *den waardigen* BORGER, *en de* Redevoering tot viering van het vierde Eeuwfeest van de uitvinding der Boekdrukkunst. *Tot de andere*, de Herinnering aan BELLAMIJ, *de* Redevoering over het versmaden en verwaarloozen van de Regelen der Kunst, *en die* over het Middelmatige; *de twee laatsten zijn niet in zeer veler handen. De nieuwe*, *of liever de tot nu toe onuitgegeven opstellen in dit deel zijn*, de Verhandeling over den KORAN, *de* Redevoering over het Gezond Verstand, *en de* Bevestigings-Leerrede van den Weleerwaardigen Heer J.E. KIST. *Tot de plaatsing der laatste heb ik te gereeder besloten*, *daar ook in het vorige deel Gelegenheids-Leerredenen gevonden worden*, *die in de Verzamelingen mijner overige uitgegevene Leerredenen niet zijn opgenomen*.

Mijne Lezers hebben het mij tot nu toe niet ten kwade geduid, dat ik in dit werk voorheen reeds bekende stukken andermaal in het licht zond, die anders ligt verstrooid, of met moeite afzonderlijk bewaard konden worden: ik durf op nieuw op dezelfde toegevendheid staat maken; en hoop, dat de verscheidenheid en afwisseling der hier voorkomende stoffen daarvoor mede pleiten zullen.

Voorts heb ik hier niets bij te voegen, dan dat men, bij de Redevoering over het veronachtzamen van de Regelen der Kunst, de navolgende woorden van QUINTILIANUS *als motto zou kunnen voegen:*

> *Antiqua illa divisio inter Asianos atque Atticos fuit, cum hi pressi et integri, contra inflati illi et inanes haberentur; in his nihil superflueret, illis judicium maxime ac modus deesset.*

Verhandeling over den Koran.

Hoe men ook over Mahomet, den beroemden Profeet van het Oosten, denken moge; het zij men hem houde voor een' bedrieger, of voor een' dweeper; voor een groot man, of voor een gelukkig fortuinzoeker; voor een dier verheven *geniën*, die over den wil en de denkwijze van anderen heerschen, of voor een' Opperpriester des bijgeloofs onder onkundige land- of tijdgenooten; als Stichter eener nieuwe Godsdienst-leer en van een magtig Rijk op die leer gegrondvest, is hij ten hoogste belangrijk en opmerkenswaardig; als zoodanig is zijne verschijning op het tooneel der wereld, een der gewigtigste voorwerpen van het onderzoek des wijsgeers, en van den vlijtigen navorscher der Natuurlijke Geschiedenis van den menschelijken geest. Zijne leer toch be-

hoort niet onder de zoodanige, die, na schielijken opgang gemaakt te hebben, even ras verdwenen zijn; neen! sedert twaalf eeuwen wordt zij geloofd, beleden, aangekleefd en gehandhaafd met ijver, met de hitte der onverdraagzaamheid! Het is geene leer, die binnen een' kleinen hoek des aardbodems besloten, slechts in de hutten der armoede, of in de morsige tenten van stroopende horden geëerbiedigd wordt: haar gebied omvat alles, wat in Azië, Egypte en Afrika op beschaafdheid roem draagt, en strekt zich uit, hier van den Donau tot aan den Ganges, daar van den Nijl tot den Oceaan, en van de Roode tot aan de Kaspische zee: daar heerscht zij, ook in de woningen der welvaart, in de paleizen der grooten, en is de zuil der troonen.

Maar deze leer, blijkbaar een mengsel van Joodschen, Christelijken, en natuurlijken godsdienst, in derzelver of meest bekrompen, of meest bezoedelden toestand, van waar heeft zij dat aanzien, dat gezag, dien invloed, die heerschappij over de gemoederen verkregen? Welke is, opdat ik mij in Oosterschen stijl uitdrukke, die alles vermogende *talisman*, aan welks bestaan en tooverkarakters hare during en onveranderlijkheid verknocht is? Dit is geene andere, M.H! dan het Boek, waarin de openbaring dier leer begrepen is, hetwelk KORAN, of *Al-* dat is, *de* KORAN genoemd wordt. Gelijk het woord KORAN het *lezenswaardige* beteekent, zoo wordt het ook voor het eenige eigenlijk lezenswaardige gehouden, en draagt daarom ook de namen van *Al-kitâb*, of *het Boek bij uitnemendheid*, en *Al-forkân*, of *de onveilbare beslisser* tusschen waarheid en dwaling.

Van den eerbied, dien de Mohammedanen aan dit boek toedragen, kunnen wij ons naauwelijks een begrip

vormen. Geen hunner zal een afschrift daarvan aanraken, zonder vooraf zijne handen te wasschen, en opdat hij het niet uit onwetendheid of onvoorzigtigheid doen zou, staan menigmaal op den buitensten omslag de woorden: *dat niemand het aanrake*, *dan die gereinigd is!* Van hier dat het te heilig geacht wordt, om de onreine behandeling der drukpers te ondergaan, en de Keizerin Catharina van de prachtige en naauwkeurige, door haar vervaardigde uitgave, aan hare Mohammedaansche onderdanen, geen enkel exemplaar heeft kunnen doen afleveren. Haalt men eenig deel van dit boek aan, het is met de woorden: zoo spreekt de Allerhoogste God! Zonder in hetzelve bedreven te zijn, kan men even min op den roem van geleerde, in welke wetenschap het zij, als op dien van een goed staatsman en regent aanspraak maken. Het is geen geringe lof, den Koran zuiver, met gevoel en nadruk te kunnen lezen: velen kunnen hem, van het begin tot aan het einde, uit hun geheugen opzeggen; deszelfs taal, eindelijk, en uitdrukkingen zijn in den beschaafden, edelen en verheven stijl hunner geschriften zoo geheel overgenomen, dat men geen wel geschreven boek verstaan kan, zonder gemeenzaam te zijn met den inhoud en de spreekwijzen des Korans.

Maar waar; dus hoor ik u, dunkt mij, spreken: waar schuilt dan toch in dit boek dat verwonderenswaardige, dat alle harten vermeesterende en wegslepende! die geheime tooverkracht, waardoor het elken waren Muzulman aldus weet te boeijen, te verheffen en aan zich zelven te ontrukken? Ligt het in den inhoud, of in den stijl? in de begrippen, of in derzelver voorstelling en uitdrukking? in de kens der woorden, of in

derzelver zuiverheid, schildering en welluidende zoetvloeijendheid? Het ligt niet, M.H! in ééne dezer bijzonderheden of sommige derzelve, maar in die allen zamengenomen. Het ligt in de onnavolgbare overeenstemming van die allen met elkander, zoo dat zij, hoe ver uit één loopend, in gedaante, kleur en houding dezelfde afkomst aan den dag leggen; hunnen onmiddellijken oorsprong uit hetzelfde hart en dezelfde verbeelding; en allen als uit éénen grondtoon afgeleid, eene muzikale harmonie vormen, die doordringt tot in het diepste des gemoeds, en alle snaren des gevoels doet trillen. Het is inderdaad eene betoovering, hoedanige wij ook in den Vader der Grieksche poëzij bewonderen, en waarin het ware geheim zijner goddelijke kunst verborgen ligt.

Ik heb gemeend, dat wij het uur dezer bijeenkomst niet geheel zonder aangenaamheid, noch zonder eenige nuttigheid zouden doorbrengen, indien ik het besteedde, om u hiervan, zoo ver mij zulks mogelijk zijn zal, eenig denkbeeld te geven; waartoe ik uwe toegevende aandacht zal behoeven, die ik ernstig en bescheidenlijk inroepe.

Ik zeide, *zoo ver mij zulks mogelijk zijn zal*, en sprak met opzet van niet meer, dan *eenig* denkbeeld te geven. Want indien het zelfs voor eenen kenner der Arabische taal, die den Koran in deszelfs oorspronkelijken tekst kan lezen, maar de ware uitspraak diens welluidenden Oosterschen tongvals missende, en wonende in een ander land, dan waar deszelfs beeldspraak t' huis hoort; onder een' anderen hemel, dan waar deze vrucht gestoofd en tot rijpheid gebragt is; indien het zelfs voor dezen onbereikbaar is, de betoovering van

dit Wonderboek zoo te gevoelen, gelijk hij, die deszelfs taal spreekt, in deszelfs begrippen is opgevoed, en zich overal in zijne eigen wereld bevindt: hoeveel te minder kan ik dan hopen, u deels door ontwikkelingen, die tot het verstand, en niet tot het hart spreken; deels door vertalingen, waarin de fijnste geesten van het oorspronkelijke noodwendig vervliegen, en deszelfs gansche eigene welluidendheid verloren gaat; hoe kan ik dan hopen, zeg ik, u het vermogen der welsprekendheid van den Arabischen Profeet te doen beseffen? Vergelijkt dus, hetgeen ik hierover in het midden zal brengen, bij eene gedroogde vreemde plant in een kruidboek; de frissche verwen zijn verschoten, de aangename geur is lang weg gewasemd: maar gij ziet van hare gedaante, wat gij zien kunt; en wat gij niet kunt zien noch gewaarworden, kan, bij verhaal en uitlegging, uwe verbeelding eenigermate aanvullen.

Ik zal eerst eenig verslag geven van den Koran en deszelfs inhoud: hetwelk nogtans kort zal zijn, om niet te herhalen hetgeen SALE uit GOLIUS, HERBELOT en MARACCIUS heeft uitgeschreven. Daarna zal ik de voornaamste eigenschappen van den stijl, de voorstelling en schrijfwijze des Korans, zoo beknopt en duidelijk ik kan, voor u ontvouwen. En eindelijk, als eene groote proeve, de vertaling geven van een geheel hoofdstuk uit denzelven, met hetgeen tot in het licht stelling en opheldering van den inhoud en sommige spreekwijzen vereischt wordt.

De Koran is door Mahomet niet op eenmaal in het licht gebragt. Hij gaf voor, dat Gabriël hem dien wel terstond in deszelfs geheel vertoond had; maar daarbij gezegd, dat hij deszelfs inhoud hem stukswijze, en van

tijd tot tijd zou mededeelen, naar gelang de omstandigheden deze openbaring noodzakelijk zouden maken. De Profeet was gewoon, deze stukken of gedeelten, door zijne geheimschrijvers, op palmbladen of perkamenten te doen opteekenen, en nadat zij aan het volk waren bekend gemaakt, in eene kist op te sluiten. Bij zijnen dood bestond dus de Koran uit een aantal losse bladen, zonder tijdorde of zamenhang onder een gemengd, waarvan sommigen echter een op zich zelf staand geheel uitmaakten. Het was dus een verdienstelijk werk van Abubeker, zijn' eersten opvolger, dat hij alles tot één boek verzamelde, en in onderscheiden hoofdstukken verdeelde. Jammer slechts, dat hij daarin niet met meer oordeel te werk ging, noch de tijdorde der openbaringen in het oog hield, hetgeen een groot licht over vele derzelve zou verspreid hebben; maar zamenvoegde, hetgeen hij meende zich wel bij elkander te schikken, en dan aan de uitvoerigste hoofdstukken vóór de kortere hunne plaats aanwees. Hierdoor heerscht er in dit boek zoo veel verwarring en misplaatsing, dat een oordeelkundig hoofd geheel zijn leven zou kunnen besteden, om uit de daartoe voorhande zijnde bronnen, hetgeen in dien tijd weinig moeite zou vereischt hebben, na zoo vele eeuwen eenigzins te herstellen.

De hoofdstukken des Korans zijn van tweederlei aard: in beiden heerscht wel de gloed der dichterlijke uitdrukking; in beiden gevoelt men die soort van rijm, waarop de Arabieren zoo zeer gesteld zijn; beiden bezitten den afgebroken orakeltoon: maar in sommigen is dit alles veel tastbaarder, dan in de anderen; de poëtische taal en vlugt is hooger en stouter, en alles ademt

den toon eens menschen, die door geestverrukking geheel aan zich zelven is ontvoerd. Vele dezer laatste stukken, die tevens de kortste zijn, schijnen de eerste zijner profetische voortbrengselen te zijn geweest, waardoor hij, in het begin zijner voorgewende zending, het vuur der godsdienstige dweeperij bij zijne al te gevoelige landgenooten heeft aangeblazen. Doch in allen heerscht dezelfde geest en hetzelfde doel, en er zijn ook hoofdstukken van een' middelbaren trant, als tusschen die beide in; waardoor de uitersten ongevoelig in elkander smelten, en de gansche Koran de gedaante van een overeenstemmend geheel verkrijgt.

Deszelfs hoofdinhoud is de prediking van Gods volstrekte eenheid en oppermagt, zonder iets of iemand, die hem gelijkt; en van de belooningen en straffen des toekomenden levens, overeenkomstig elks geloof en gedrag. Deze leer heet de *Islâm* of het *Islamismus;* die haar belijdt en aankleeft, is een *Moslem*, waarvoor wij, in navolging der Persianen en Turken, *Muzulman* zeggen. Zij wordt in den Koran voorgesteld als de leer van alle beroemde mannen der Oudheid, die door hunne godvrucht uitmunteden; van Adam, Noach en Lot; inzonderheid van Abraham, Mozes, Salomo en Jezus, den Zoon van Maria; wier leer en schriften gezegd worden door Joden en Christenen vervalscht te zijn, maar in den Koran in derzelver ware zuiverheid te worden wedergevonden. In velerlei vormen en gedaanten vinden wij haar omkleed; nu eens van Bijbelsche verhalen, als van de schepping, den zondvloed, van Abraham en Ismaël, van Jozef, van Mozes, van Salomo en anderen; doch met zulke bijvoegselen en veranderingen, als uit de Oostersche overlevering dier tijden,

of uit het brein des opstellers gevloeid zijn; hetgeen insgelijks geldt van alle andere, niet uit den Bijbel ontleende verhalen, die in den Koran hier of daar zijn verspreid. Het kleinste gedeelte nogtans bestaat uit zulke tafereelen van den ouden tijd, en van het ongelukkig lot der volken, die aan de Profeten, hun door God toegezonden, geloof weigerden. Doorgaans hoort men den toon der vermaning en der onderrigting, met aandoenlijken en roerenden ernst; of voorgesteld met het gezag van God zelven, die zijnen Profeet gelast deze dingen aan zijne landgenooten te verkondigen. Dan weder zijn het zaligsprekingen der geloovigen en deugdzamen, en verschrikkelijk wee bedreigd aan de hardnekkigen en zondaren; terwijl alles doorweven is met gebeden en met lofverheffingen van God, in zijne grootheid, almagt, liefde en onuitputbaren rijkdom, die menigwerf het verrukt gemoed ten hemel voeren!

Tot den inhoud des Korans behoort ook deszelfs zedekunde; tegen wier zuiverheid men voornamelijk inbrengt, de grove zinnelijke beschrijvingen van de vreugde des hemels, en de smarten der hel. Doch anderen beweren, dat daarin alleen figuurlijke voorstellingen van bovenzinnelijke zaken zijn begrepen, hoedanige ook in onze Boeken des N. Testaments gevonden worden; vermits men, van zulke hooge verborgenheden sprekende, vooral voor zulk eene natie, verpligt is al den overvloed en weelde der verbeelding en zinnelijke taal uit te putten, om het groot genot der zaligheid, en al de jammeren van den staat der verworpenen aan te duiden. Dat dit niet geheel zonder grond gezegd wordt, is, mijns oordeels, bewijsbaar; doch ontkennen wij daarom niet, dat Mahomet hierin, gelijk in andere bijzonder-

heden, heeft toegegeven aan den smaak zijns volks, voor hetwelk een hemel zonder vleeschelijk genot weinig aantrekkelijks zou gehad hebben; en aan hetwelk eene hel zonder ligchaamspijnen weinig afschrik zou hebben ingeboezemd.

Ook is het bovendien niet te loochenen, dat in alle zedelijke voorschriften, die tot de gewoonten, gebruiken en vooroordeelen der Arabieren betrekking hebben, eene gelijke inschikkelijkheid in den Koran gevonden wordt; bij voorbeeld ten aanzien der veelwijverij, echtscheiding, bloedwraak en dergelijke: dat deszelfs zedekunde dus van dien kant voor niets minder dan onberispelijk kan gehouden, en met die des Evangeliums zelfs niet vergeleken kan worden. Maar waar het de algemeene voorschriften geldt van regt, van pligt en deugd, daar is hij menigwerf onnavolgbaar. Één voorbeeld moge mijn gezegde staven, het is ontleend uit het IIde Hoofdstuk: ‘Daarin bestaat de deugd niet, dat gij in het bidden uwe aangezigten wendt naar het oosten of naar het westen; maar hij bezit deugd, die aan God gelooft, en aan het toekomend leven, en aan de Engelen, en aan Gods openbaring, en aan de Profeten; en die zijne goederen besteedt tot werken der liefde; aan bloedverwanten, en weezen, en verarmden, en reizigers, en die zijne barmhartigheid inroepen, en om gevangenen los te koopen; en die zijne gebeden op gezette tijden uitstort, en de schattingen betaalt, en de verbindtenissen volbrengt, die hij heeft aangegaan, en die lijdzaam is in rampen, in verdrukkingen, en oorlogsjammeren: zij zijn de ware vromen, zij zijn het, die God vreezen!’

Doch de tijd roept, om in de tweede plaats op de

voornaamste eigenschappen van den stijl en de schrijfwijze des Korans onze aandacht te vestigen. En hier komt allereerst in aanmerking de zuiverheid der taal, door de Arabieren zoo zeer bemind en geliefkoosd, dat zij aan haar onder de vereischten der welsprekendheid den eersten rang toekennen. Alles is hier gekuischt, keurig, van den echt klassiken stempel; niet met die stijve, afgepaste netheid, of kunstige jagt van ongemeene woorden, die slechts tot het oor en niet tot de verbeelding spreken, waardoor koude en smakeloosheid geboren worden; maar uitgezocht, schilderachtig, uit een onmetelijken schat uitgestort; met nieuwe en stoute vormen, doch geput uit den innerlijksten aard en kracht der taal, en klinkende overeenkomstig den eisch der voorgestelde zaken. De Koran vervangt bij den Arabier de plaats van een Woordenboek der taal, en is de toets van hare reinheid en schoonheid.

Bij deze zuiverheid der spraak voege men, in de tweede plaats, de welluidendste taal-muzijk, die het oor zich verbeelden kan; en die niet weet, hoeveel voor de uitwerking der welsprekendheid daarvan afhangt, is voorzeker niet tot Redenaar geschapen. Niet eene eentoonige zoetvloeijendheid, die ten laatste mat en vervelend wordt, maar afwisselend en verscheiden; nu wegzwevend als de ligte zefier, dan ruischende als het woud, dan rollende als de donder; nu snel en kort, dan statig en met majesteit voortstappende; en altijd getuige, niet van den indruk, dien de spreker op anderen maken wilde, maar van de beweging zijns eigen gemoeds, en even daardoor, daardoor alleen, aantrekkende en medeslepende. Die den Koran slechts uit overzettingen kennen, beklagen zich, en zij beklagen zich met regt,

over de menigvuldige herhalingen derzelfde woorden en zaken, die in denzelven voorkomen: maar geen Arabier beklaagt zich daarover; want voor hem zijn zij, wat voor ons de tooverklanken zijn van een geliefkoosd zangstukje; of een aangenaam en gelukkig referein, dat ons treft zoo dikwijls het wederkeert, en dat wij zelfs in de eenzaamheid, zonder het te willen of te weten, honderdmaal herhalen.

De stijl heeft, behalve zijne uiterlijke, ook zijne zedelijke eigenschappen, waartoe geest, en adel of verhevenheid bijzonderlijk behooren: ik moet dus van dezelve, met betrekking tot den Koran, in de derde en vierde plaats spreken.

Een geschrift zonder eenigen luim of geest mist een voornaam vereischte der volkomenheid, welke verdiensten het anders bezitten moge. Aan zulke verrassende trekken van geest en *genie* ontbreekt het ook den Koran niet, in ernst of *ironie*. Het woord, waarmeê hij den hardnekkigen ongeloovigen, afgodendienaar of vervalscher der Schriften, zijne straf aankondigt, is dikwijls hetzelfde, dat ook, en doorgaans beteekent: *eene blijde boodschap brengen*. Hierdoor luidt zijne uitdrukking, als of wij bij omschrijving zeiden: willen zij de goede boodschap niet, die gij hun brengt, welaan, *predik hun het Evangelie des helschen vuurs!*

Oorspronkelijk voorzeker is Mahomets voorschrift, om een einde te maken aan twisten over den godsdienst: ‘wil iemand, dus zegt hij, met u over denzelven redetwisten, nadat gij beter door God zijt onderrigt, zeg dan tot hem: kom, roepen we onze kinderen zamen, en uwe kinderen, en onze vrouwen en uwe vrouwen, en onze huisgenooten en uwe huis-

genooten; storten wij zamen een ootmoedig gebed uit, en dan legge God zijn vloek op hen, die willens dwalen!'

Vooral bespeurt men dien geest in de opsiering van sommige Bijbelsche verhalen. Wanneer Homerus den krachtigsten indruk van Helena's schoonheid wil geven, laat hij verstandige grijsaards, bij hare verschijning in hun midden, van haar zeggen, voorzeker die vrouw was waardig, om zulk een oorlog voor haar te voeren! Mahomets beschrijving van Jozefs schoonheid heeft hiermede overeenkomst. De vriendinnen van Potifars vrouw beschimpen haar over hare liefde tot een vreemden slaaf. Zij, om haar te straffen, doet Jozef onverwacht, verschijnen, terwijl zij met het eten eens oranjeappels zich ververschten: hij komt binnen, zij zien hem, en al de vrouwen snijden zich in de vingers. - Jozefs schuld of onschuld is onzeker na de betichting zijner meesteres: aldus wordt het pleit beslist: zoo zijn kleed aan de voorzijde gescheurd is, is hij schuldig, indien aan de achterzijde, dan is de vrouw schuldig. In den zondvloed laat Mahomet Noachs jongsten zoon mede omkomen: hoort de beschrijving, die ons tevens ten overgang strekken kan tot de eigenschap der verhevenheid. 'De ark dobberde met hen op baren als bergen; toen riep Noach zijn zoon, die zich van hem had afgerukt; o, mijn kind! kom nog met ons in het schip, en wees niet met de goddeloozen! Hij antwoordde, neen, ik vlugt naar dien berg, daar ben ik veilig voor het water. Hij sprak: er is hier geene veiligheid tegen Gods gerigt, dan voor hem, dien God barmhartig is! Toen scheidde hen een golf van één, en hij was onder de verdrinkenden! Daarna werd

gezegd: o, aarde zwelg op uw water, en o, hemel, sluit u toe! En het water zonk weg, en Gods besluit was volbragt, en de ark rustte op het gebergte, en men hoorde eene stem: wee over het volk der boosdoeners!'

Het zou mij niet moeijelijk vallen meerdere enkele trekken van verhevenheid uit den Koran op te zamelen, deels meer, deels minder bekende, schoon geen, die de aangehaalde plaats te boven gaat. Doch de tijd verbiedt het mij, en het eigenlijk verhevene des Korans ligt ook in zijn geheelen aanleg en zamenstel. Verbeeldt u eene voordragt, geheel afwijkende van alles, wat men elders vindt; een' toon niet maar van verrukking of geestvervoering, maar van ingeving en aanblazing; een toon van gezag en majesteit, met zulke stoute uitlatingen en gewaagde overstappingen, dat geen mensch schijnt het te kunnen, te durven ondernemen, om uit zich zelven zoo te spreken of te schrijven; maar gelijk het slechts God betaamt, die door het enkele woord *zij!* de geheele wereld voortbragt. Dien hoogen orakeltoon heeft Mahomet in zijnen Koran nagestreefd, maar heeft hij dien bereikt? Zekerlijk niet in ons oordeel, die de eenvoudige heerlijkheid van waarlijk Goddelijke Schriften uit de taal der Profeten en der Apostelen kennen; maar in het oordeel, of liever naar het gevoel van hooggestemde en vurige Oosterlingen, voor wier gloeijende verbeelding onze stoute leenspreuken, den middel- of diepsten grondtoon hunner gedichten uitmaken, en die nog meenen langs den grond te zweven, wanneer wij reeds denken boven de wolken gestegen te zijn. Zij houden daarom den Koran niet maar voor onnavolgbaar, en het uitterste,

waartoe menschelijk kunstvermogen reiken kan; maar stemmen toe hetgeen hij van zich zelf getuigt, dat hij een goddelijk wonder is! Ja, het grootste van alle wonderwerken, die ooit gezien zijn; zoodat de Profeet, in wiens hand dit teeken gegeven was, geen ander bewijs behoefde van zijne onwraakbare hemelsche zending.

Na zooveel gezegd te hebben, gevoelt gij, met welk eene huivering ik u de groote proeve ga leveren, die ik, tot slot dezer verhandeling, beloofd heb. Misschien beloofde ik het te onvoorzigtig, ook na alles, wat ik van het zwakke en krachtelooze der vertaling van zulke kunstwerken gezegd heb: doch ik roep uwe verbeelding te hulp, en gedenkt aan de van sappen beroofde plant, tusschen de bladen van den *herbarius* opgesloten.

Het hoofdstuk, hetwelk ik, niet uitgekozen heb, maar waarop het toeval mij bepaald heeft, is het *eenendertigste*, en heeft tot opschrift LOKMAN, omdat daarin eenige woorden worden aangehaald van dien Wijze, wien de Oostersche overlevering eene plaats na Salomo aanwijst: en dat Oostersche geschriften dikwijls een' naam of opschrift krijgen naar iets, of iemand, waarvan in dezelve melding wordt gemaakt, is ons ook uit de verzameling onzer gewijde liederen of Psalmen overbekend. Ziet hier de vertaling des hoofdstuks, zoo getrouw als de duidelijkheid het duldde, en slechts met verplaatsing van twee verzen. Na den gewonen aanhef: *in den naam van God*, *den Barmhartigen*, *den Ontfermer:* luidt het aldus.

Ook dit zijn orakelen des wijzen boeks.

Licht en genade over hen, die het goede doen!

Die ijverig zijn in het gebed, en de schatting der

liefde betalen; hun die vastelijk gelooven aan het toekomend leven.

Zij zijn in het licht huns Heeren, en hunner is de zaligheid.

En nog zijn er menschen, die winst bejagen door ijdele sprookjes, beroofd van gezond verstand, die dwalen doen van den weg van God; er zijn er, die den spot drijven met Gods openbaring; straf en schande wachten hen!

Leest men hun onze orakels voor, zij keeren zich trotschelijk af, als hoorden zij het niet, als waren zij zwaar van gehoor: predik hun het Evangelie der helsche smarten.

Maar die gelooven en de deugd betrachten, voor hen is het paradijs der vreugde.

Om eeuwig daarin te toeven: wat God belooft is waarachtig; Hij is de hoogheerlijke, de lotbeslisser!

Hij schiep den hemel zonder zuilen, die gij ziet; en wierp voor de aarde hare ankers uit, dat zij niet met u heen en weder schudde; en overspreide haar met allerlei schepselen. Ook doen wij dalen van den hemel het water, en op haar uitspruiten allerlei edele gewassen.

Dit is de schepping van Allah; en toont ons nu, wat zij geschapen hebben, die gij nevens hem eert. Gewis de goddeloozen dwalen met opene oogen.

Voorheen schonken we aan LOKMAN de wijsheid: wees, zeiden wij, wees God er dankbaar voor; en wie dankbaar is, is dankbaar tot zijn eigen heil; en wie ondankbaar is, God blijft even rijk, even hooggeprezen.

Eens sprak LOKMAN tot zijn' zoon, hem vermanende,

o, mijn kind! voeg Allah toch geen Goden toe; de afgoderij is de zwaarste goddeloosheid.

O, mijn kind! (gedenk dat God alles ziet) is ergens het gewigt eens greins van mostaard-zaad, al was het in eene rotskloof, of elders in den hemel of op aarde verborgen, God brengt het aan het licht; want God is scherp en naauw-toeziende.

O, mijn kind! wees ijverig in het gebed; gebied alleen wat billijk is; onthoud u van onredelijkheid, en draag geduldig wat u overkomt; het wordt van hoogerhand u toegeschikt!

Trek nooit den neus voor iemand op, en ga niet overweg met wijden (trotschen) stap: want God bemint geene ingebeelden, geen verwaanden.

Wees ongemaakt in uwen gang, bedwing in het spreken uwe stem: er is geen hatelijker geluid dan de ezelstem.

(Zoo sprak hij,) en groot zijn de pligten, den menschen opgelegd omtrent hunne Ouders beide: zijne moeder droeg hem onder het hart met zorg en moeite zonder tal; onthield haar borst hem niet twee jaren lang: wees dankbaar dan, gelijk aan Mij, zoo aan uwe Ouders: tot Mij moet alles komen!

En vallen zij u hard, om aan mij toe te voegen, hetgeen gij weet dat niet bestaat, wees hun daarin niet gehoorzaam; maar blijf nogtans getrouw hun bij in al wat aardsch en billijk is; en volg den weg van hem, die zich tot mij bekeert. Tot mij keert gij toch eens terug, dan toone ik u, hoe 'k niets vergat van alles wat gij deedt.

Ziet gij niet, hoe God u heeft dienstbaar gemaakt, alles wat in den hemel en op aarde is; en rijkelijk op

u heeft uitgestort zijne goedertierenheid, in het openbaar en in het verborgen? En nog zijn er menschen, die twistvragen opwerpen over dien God; zonder gezond verstand, en zonder hooger licht, en zonder Boek der Openbaring.

En zegt men tot hen: volgt hetgeen van God is afgedaald! dan zeggen zij: o neen! wij blijven bij hetgeen wij bij onze Vaderen vonden! Hoe? ook wanneer de Satan hunne Vaderen geroepen had tot de straf des vuurs?

Maar die zich door geloof aan God heeft toegewijd, en daarbij het goede doet, die heeft een grondstenn aangegrepen, die onwrikbaar is: want in God is het einde aller dingen.

En blijft men ongeloovig, hun ongeloof bedroeve u niet te zeer: ook zij moeten tot mij wederkeeren, dat ik hun voor oogen stelle wat zij deden: want God kent het geheim der harten.

Dat wij hun dan een' korten tijd het goede doen genieten; straks drijven wij hen voort naar de ijsselijke straf!

En als gij hen vraagt: wie schiep den hemel en de aarde? dan zullen ze u zeggen, God! Zeg hun: dan zij aan God alleen, ook de eer! vergeefs, het meerderdeel blijft in de onwetendheid.

't Is Godes wat in hemel en op aarde is: want God alleen is rijk en hooggeprezen!

Al waren al des aardrijks boomen pennen, en alle zeeën zevenmaal verdubbeld werden inkt; nog zou men niet van God zijn uitgesproken! God is de hoogheerlijke, de wijze lotbeslisser.

Of God u allen schiep, en uit den dood in het le-

ven weêrbragt, dan of hij het éénen deed, het ware eenerlei voor hem! God is de alhoorende, de alziende.

Ziet gij niet, hoe God den nacht zich ongevoelig doet verliezen in den dag, en den dag zich doet verliezen in den nacht; hoe Hij u ten gevalle rondvoert zon en maan, dat zij naar het perk hun voorgeschreven loopen? Zoo is dan God ook onderrigt van alles, wat gij doet!

Zoo is het; en daarom ook is God alleen de waarachtige; en wat gij aanroept buiten Hem, is ijdelheid; maar God is de hoogverhevene, de almagtige!

Ziet gij niet, hoe door Gods gunst de schepen dobberen op de zee, opdat Hij u zijne wonderen doe aanschouwen? Ja, daarin ook zijn teekenen voor dien, die lijdzaam is en dankbaar.

Want als der baren schaduw het licht voor hen verdonkert, dan roepen zij God aan, dan is hun Godsdienst ongehuicheld; maar heeft Hij hen behouden aan het land gebragt, dan zijn er weinigen, die zich aan Hem houden. Dan zijn er, die Gods teekenen versmaden! het zijn trouweloozen, het zijn ondankbaren!

O, menschen, vreest toch nwen Heer, beeft voor den dag, waarin geen vader voor zijn zoon, geen kind voor, zijnen vader iets tot losprijs aan kan brengen! Wat God belooft, bedreigt, staat onherroepelijk vast!

Dat toch het genot der wereldvreugde u niet misleide; dat geen verleider u bedriege!

Bij God is de kennis van ieders uur; Hij die den regen neêr doet dalen, die weet wat in den moederschoot is opgesloten, weet ook hetgeen niemand weten kan: wat morgen hem zal overkomen, in welk een land hij sterven zal, God weet het al onfeilbaar!

Ziet daar het geheele hoofdstuk, hetwelk noch onder de meest, noch onder de minst voortreffelijke des Boeks kan gerangschikt worden. Den afgebroken toon, die zoo wel hier als elders in hetzelve heerscht, heb ik grootendeels moeten doen verloren gaan, omdat ik anders te veel tot verklaring van dit plegtig donker had moeten zeggen. Hebt gij hier en daar schoone spreuken, groote gevoelens, treffenden en aandoenlijken ernst kunnen opmerken, het is alles flaauw bij de uitdrukking van het oorspronkelijke. Enkele gezegden zien op gebeurtenissen of gewoonten van dien tijd: de *ijdele sprookjes*, waarvan in het begin gewaagd wordt, zijn Persische romans, die sommigen te dier tijd in omloop bragten, en boven den Koran verhieven. Het *zogen der kinderen, gedurende twee jaren,* die, volgens de zeden diens volks, voor het huwelijksleven der vrouw verloren zijn, wordt met regt onder de zware moederlijke lasten gerekend. Hoe het geheele menschelijk geslacht, welks voortbrenging zoo vele eeuwen geduurd had, op eenmaal zou kunnen opgewekt worden, was eene zwarigheid, die men den Profeet voorwierp; en waarop hij antwoordt, door te zeggen: *dat één mensch*, *of een geheel menschdom voort te brengen en op te wekken*, *God even ligt valt*. - Voorts heb ik in mijne overzetting somtijds moeten omschrijven, waardoor men de naïveteit der Arabische uitdrukking noodwendig mist. Voor *trek den neus voor niemand op,* staat in het oorspronkelijke, *verdraai uw wang niet, trek geene scheve gezigten voor iemand*, uit schimp of trotsche verontwaardiging. Het Arabisch: *wees in uwen stap als iemand*, *die ergens henen gaat;* die met

zijn gaan niets anders bedoelt dan te komen, waar hij wezen wil; heb ik niet anders weten te vertalen, dan: *wees ongemaakt in uwen gang*. De groote weldaad der morgen en avond-schemering, waardoor helder licht en stikke donkerheid elkander niet onmiddellijk opvolgen, wordt in den tekst door een bijzonder en heerlijk gekozen woord aangeduid, hetwelk men het naast zou moeten overzetten: *Hij doet den nacht ingaan in den dag*, *en den dag ingaan in den nacht;* ik heb de flaauwere woorden, *ongevoelig zich verliezen*, daarvoor moeten bezigen....Doch indien ik alles van dien aard, slechts uit dit klein gedeelte des Korans, met u wilde nagaan, ik zou voorzeker nog eene nieuwe verhandeling moeten schrijven: waarvan gij mij gereedelijk ontslaan zult, en u vergenoegen met deze flaauwe en geringe proeve, om in een klein bestek van tijd en woorden, u eenigermate in te lichten, aangaande den aard van het krachtig en duurzaam toovermiddel, waardoor Mahomet zijne nieuwe Godsdienst-leer zoo veel ingang heeft doen vinden, en zoo veel opgang heeft doen maken, en zich buiten twijfel onder de groote genieën van zijnen tijd en zijn volk eenen eersten rang heeft verworven. Wil men den waren prijs van zijn werk bestemmen, men zegge er van: het is één der vermogendste werktuigen, waarvan de verleiding zich heeft kunnen bedienen, om eenen valschen Godsdienst op den troon te heffen. Niet altijd zal het zijne ongemeten en wonderbare kracht blijven uitoefenen. Wanneer in de landen, waar deze verdichte openbaring geëerbiedigd en vergood wordt, de verstandelijke en zedelijke ontwikkeling zal zijn doorgedrongen, die Europa sedert het einde der middeleeuwen is te beurt gevallen, dan zal men ook daar den

Koran, gelijk wij doen, als kunstwerk bewonderen, maar als hoogere Openbaring er den schouder over ophalen, terwijl onze Goddelijke schriften des O. en N. Verbonds, bij elken stap, die ware menschelijke beschaving, en verlichte zedelijkheid voorwaarts doen, ook even zoo veel gewinnen zullen in erkentenis van derzelver oneindige waardij, en overtuiging van derzelver hemelschen oorsprong.

Redevoering ter nagedachtenis van E.A. Borger.

Uitgesproken in de Leydsche Afdeeling der Hollandsche Maatschappij van fraaije Kunsten en Wetenschappen, den 20 *December* 1820.

GEËERDE TOEHOORDERS VAN ALLERLEI RANG EN STAAT! EN GIJ INZONDERHEID, BESTUURDERS EN LEDEN DER LEYDSCHE AFDEELING; AFGEVAARDIGDE BESTUURDERS EN LEDEN UIT DE OVERIGE AFDEELINGEN DER HOLLANDSCHE MAATSCHAPPIJ VAN FRAAIJE KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN! GIJ ALLEN, DIE DOOR UWE TALRIJKE OPKOMST AAN DEZE PLAATS GETUIGT VAN HET BELANG, 'T WELK GIJ STELT IN DEZE PLEGTIGHEID, EN VAN DE REGTMATIGHEID DER HULDE AAN DE NAGEDACHTENIS VAN HEM, TOT WIENS EERE DEZELVE IS INGESTELD! WEEST GEGROET, VRIENDEN EN VEREERDERS VAN BORGER! WEEST GEGROET IN DEZE VERGADERING! VINDT ER, KAN HET ZIJN, WAT UW HART ER ZOEKT; WAT, IN NAAM EENER VERLICHTE MAATSCHAPPIJ, EEN TWEETAL VRIENDEN EN VEREERDERS VAN BORGER, U ZOO GAARNE WENSCHTE ER TE DOEN VINDEN!

Het is een treurige pligt, dien ik in dit uur te volbrengen heb; en nogtans is het zoet voor mij, dien te mogen volbrengen. Ach! hoe gaarne zouden wij hem nog in ons midden zien, dien wij hier komen beweenen! Maar nu hij ons ontrukt is, wat ligt ons nader aan het hart, dan deze geringe schatting van erkentenis en hoogachting; helaas! de eenige die ons overschiet hem op te dragen? Of zouden mannen, die door zeldzame en schitterende verdiensten hun Vaderland ten zegen en roem verstrekten; wier namen door landgenoot en vreemdeling met gelijken eerbied genoemd worden; geene aanspraak hebben op zulke onderscheiding, als waardoor wij onzen gestorvene wenschen te vereeren? Niet dat zij zelven dit behoeven, opdat hunne gedachtenis bij de nakomelingschap leve. Er was geen lijkfeest voor BRUGMANS noodig, om den rouw over zijn verlies te vereeuwigen; en ook BORGER zou door het nageslacht niet vergeten worden, al werd zijn aandenken niet plegtig door ons gevierd. Maar schoon *zij* het niet behoeven, wij, wij behoeven het, Mijne Hoorders! voor de voldoening onzer harten, om ons te kwijten van een' betamelijken pligt der dankbaarheid, en om in het openbaar te toonen, dat wij hen, die wij verloren, eenmaal niet onwaardig waren te bezitten!

Gij zult het dan eener Maatschappij, aan Wetenschap, aan Kunst en Letteren gewijd, niet slechts ten goede houden, maar ook haar dank weten, dat zij zulk eenen harer Leden, harer Bestuurders, gelijk BORGER was, niet kon ten grave zien dalen, zonder hem eene uitvaart te bereiden, haar en hem betamende: haar, die BORGERS gemis, ook voor de bevordering van hare oogmerken, voor den roem der Ncderlandsche Letteren, gevoelt en diep betreurt; hem, wiens groote gaven wel bestemd waren, om in de spraak der geleerden, geheel Europa voor te lichten, maar die te zelfder tijd de kracht der vaderlandsche taal door zijne redevoeringen, de kracht der vaderlandsche poëzij, door zijne liederen verheerlijkte; ook daarin gelijk aan den onvergetelijken NIEUWLAND, gelijk in zoo vele andere hoedanigheden van een' grooten en zeldzamen geest, en nu, helaas! ook in zijne vroege verwelking! Dank zij dan Nederlands geliefdsten Zanger, ook BORGERS geliefdsten Zanger, zoo wel als BORGERS vriend en bewonderaar, dat hij zoo gereedelijk gehoor gaf aan het aanzoek, om in deze zusterlijke afdeeling der Maatschappij zijne heerlijke dichtkunst aan BORGERS naam te wijden, en zijnen roem aan BORGERS roem te huwen. En indien deze Maatschappij den post, dien ik thans bekleede, aan een' waardiger Redenaar had moeten opdragen, wijt het aan hare bescheidenheid; wijt het mij alleen, wien zij dien post niet opdroeg, maar die mij zelven daartoe aanbood. Doch - misschien was het dwaze begoocheling - ik verbeeldde mij, indien men de schim van BORGER had kunnen raadplegen, dat hij mij niet als Lijkredenaar zou versmaad hebben; gelijk ik, indien ik stervende een' Lijkredenaar

kon verdiend hebben, mij dien in BORGER zou gewenscht hebben. Ook was het mij onuitwischbaar in geest en hart geprent, welk deel hij weleer nam in mijne huisselijke vreugde en in mijnen huisselijken jammer: hoe, op het jubelfeest van mijnen echt, de toonen zijner lier een' opgetogen vriendenkring toeklonken; hoe, bij den dood mijns zoons, zijn verheven treurlied mijnen boezem balsemde! En nu ligt hij reeds bij den geliefden jongeling, en rust nevens hem in Katwijks herbergzaam zand! Neen, M.H! gij zult het een' vriend, een' vader niet ten kwade duiden, dat hij den man, die zoo dikwijls het sieraad en de lust was van zijnen huisselijken kring, die de asch van zijn kind vereerde; dat hij dien man ook gaarne wat zijn geest vermogt ten offer wilde brengen, en den dooden vergelden, wat hij den levenden niet meer vergelden kon!

Maar welk een pligt is het, welks vervulling ik op mij nam! Ligt was het, den wensch daartoe te koesteren, maar zwaar, die taak te volbrengen. Het beeld van alle groote mannen, die in het zelfde vak uitmunteden, het beeld van alle groote geleerden, is in de hoofdtrekken gelijk: wie is er, die deze hoofdtrekken niet verzamelen, en den naam eens persoons daarbij noemen, of daaronder schrijven kan? Maar wat elk van hen kenmerkt, en bijzonder eigen is, en van alle anderen onderscheidt, in het licht te stellen; hoeveel meer wordt daartoe vereischt! En wat baat het mij echter, dat men mij een menschenhoofd schildere, indien ik een gelijkend afbeeldsel begeere? Bovendien, hoe bezwaarlijk het zijn moge, zelfs dien naar het leven te malen, die, zijne loopbaan eindigende, ook zijne hoogte bereikt had, en bij het afgaan der jaren en

geestvermogen, niets meer vermogt, dan zijn verkregen roem te handhaven; oneindig bezwaarlijker is het, hem, die op het midden van zijnen weg daarvan afgerukt werd, in verbeelding tot aan deszelfs einde na te oogen: in hetgeen hij was, te doen zien hetgeen hij worden kon; en reeds in de rijzende zon den glans en de koestering van den middaggloed te doen gevoelen en aanschouwen. Ik heb nog niet alles gezegd: als men weinig bekende verdiensten heeft aan den dag te brengen, den lof- en achting-waardigen, die gedurende zijn leven in het duister school, na zijnen dood aan het lot der vergetelheid te ontrukken, dan heeft men een gebaand pad voor zich, om tot zijn doel te geraken. Maar wie is er onder u, die BORGER niet kende in zijne waarde en grootheid? Welk geleerde was minder lichtschuw dan hij? Wie was meer in onderscheiden deelen des Vaderlands, in verschillende kringen, zoo wel door zijnen omgang, als door openbaar onderwijs en geschriften bekend? Wie boezemde zoo groote belangstelling in, en was zoo zeer het voorwerp van navraag en gesprekken? En echter, gij wacht misschien meer van mij, dan een verhaal van hetgeen uw eigen geheugen u kan te binnen brengen; en gij wilt althans niet, dat ik, in mijne rede, gebrek aan belang door dosch en tooi van woorden verbloeme: maar wie dit ook mogt willen, verre, verre zij het van mij! - Doch waartoe verder, door het opnoemen van de bezwaarlijkheden mijner taak, van derzelver volbrenging mij af te schrikken? Ik heb ze op mij genomen en vertrouwe op uwe toegevendheid. Gij weet, dat de moeijelijkheid, om BORGER af te teekenen gelijk hij was, mede tot BORGER'S roem behoort; en het moge

mij tot oneer, het zal hem tot des te grooter eer verstrekken, dat hij voor mij ontrefbaar was. Kan ik, van hem sprekende, naauwelijks iets meer zeggen, dan gij allen van hem weet; ook de herinnering daarvan zal het, bij u, aan geene aantrekkelijkheid ontbreken; ja allen, die hem waarlijk hoogschatteden, zullen het bekoorlijke der nieuwheid beneden die herinnering achten.

Met vertrouwen trede ik dan ter zake; en daar de post, dien ik aanvaarde, twee hoofdzaken van mij vordert: de eerste, dat ik BORGER'S verdiensten, de tweede, dat ik zijn leven en lotgevallen aan uw geheugen herroepe; zoo zal zich ook mijne rede in twee deelen onderscheiden: waarvan het eerste zal behelzen, *wat* BORGER *was*, en het tweede, *wie hij was:* het eerste zal aan het gevoel van hetgeen wij in hem verloren zijn toegewijd; het tweede zal, terwijl wij hem nog eenmaal als in onzen kring terug roepen, tegelijk aan de geschiedenis hare regten betalen.

Om een groot man te worden, moet men er van de natuur den aanleg toe ontvangen hebben; of, om mij juister en betamelijker uit te drukken: zij alleen, die van den milden en wijzen Schepper zeldzame gaven ontvangen hebben, kunnen in het vak hunner bestemming tot zeldzame hoogte klimmen. Het lot dier bevoorregte schepselen, dier gunstelingen der Voorzienigheid, moge benijdenswaardig schijnen en wezen; maar het sluit eene groote roeping in zich, die zware pligten oplegt: want niet om voor zich zelven daarmede te schitteren, maar om voor anderen daarmeê te woeke-

ren, ontvingen zij dien schat uit des Gevers handen. 't Is niet het bezit dier gave, maar het gebruik, het welk zij van dezelve maken, dat hen zoo zeer verheft in ieders oog en achting: werken, en waken, en zwoegen is het deel, hun daarvoor opgelegd; en zoo zij benijdenswaardig zijn, zij zijn het gelijk de Vorst, die de magt en den luister zijns troons onwaardig is, indien hij zich niet voor anderen opoffert.

BORGER bezat buiten twijfel den natuurlijken aanleg, om een groot en zeldzaam man te worden, in groote en zeldzame mate. Gemakkelijkheid van bevatting, doordringendheid des verstands, scherpzinnigheid in het beoordeelen, een vast geheugen, levendige verbeelding, een blik des geestes, die het ruimste vak der kennis omvatten kon; ziet daar hoedanigheden genoeg, om, bij betamelijke vlijtbesteding, hem naam en rang onder de aanzienlijkste onzer Geleerden te verzekeren. Maar hij bezat nog meer dan dit. Er is eene begaafdheid van den menschelijken geest, waarvoor nog, in geene taal, eene gepaste benaming is uitgevonden. Vindingrijk, oorspronkelijk vernuft noemen wij het, en drukken daardoor ten minste iets uit, terwijl het anders daarvoor gebruikelijk, uitheemsch woord *genie*, niets meer dan een klank behelst. Doch eenmaal in gebruik zijnde, weten wij welk denkbeeld er aan te hechten, en zeggen dus, om ons der kortheid te bevlijtigen: BORGER was, - hetgeen niet alle geleerden zijn - BORGER was een *genie*. Het is eene gave, even onbeschrijfbaar als onbenoembaar. Het is een lichtstraal, die over alle voorwerpen een' nieuwen dag verspreidt; bij welks glans zich overeenkomsten openbaren tusschen de verschillendste betrekkingen en aanrakingspunten, tusschen de

verst van elkander gelegen dingen; of wederkeerig, nooit opgemerkte verscheidenheden zelfs in de gelijksoortigste voorwerpen zich opdoen. Het is eene wonderbare vonk, die uit het hart, waarin zij ontbrandt, naar buiten in warmte en gloed zich mededeelt; een hemelsche adem, die alles bezielt met gevoel, geest en leven. Het is eene gave, bij hem, die ze bezit, in volmaakte overeenstemming met de bijzondere gesteldheid zijner ziel, en met al zijne geestvermogens; en daardoor de moeder dier echte oorspronkelijkheid, die evenzeer en zeker behaagt, als de bastaardtelg der zonderlingheid, uit hoogmoed en wansmaak geboren, verstand en gevoel beiden beleedigt.

BORGER bezat deze waarlijk benijdenswaardige gave; men ziet ze niet slechts in zijne geschriften, zij schitterde ook in zijne gesprekken, en gaf aan zijnen omgang zoo veel belang en aantrekkelijkheid. Maar het is eene gave, dikwijls gevaarlijk voor haren bezitter; vooral dan gevaarlijk, wanneer hij bestemd is voor de beoefening van wetenschappen, die langdurig, diepzinnig en grondig onderzoek vorderen; waarbij men ter school moet gaan, om te leeren; en het helder in- en over-zigt slechts de vrucht kan zijn van ernstig nadenken, en in zich zelf gekeerde overpeinzing. Want zij, die dit vlug en vindingrijk vernuft van de natuur ontvingen, verkregen niet zelden eene neiging tot oppervlakkigheid daarbij ten erfdeel. Bij hun eigen licht zoo veel ziende, dat door anderen niet werd opgemerkt, verbeelden zij zich ligtelijk alles te zien; zoo veel zelfgenoegzaamheid in zich bespeurende, versmaden zij somtijds de bronnen der kennis, die hun door anderen geopend zijn; vlijt en inspanning vallen dikwijls lastig aan

hen, die gewoon zijn alles met een' snellen blik te omvatten; voor hunne levendige verbeelding hebben de genoegens des levens dubbele bekoorlijkheid; en het aangename der gezellige verkeering, waarvan zij de ziel en het zout uitmaken, voert hen van verstrooijing tot verstrooijing, den ganschen kring der vermaken rond. Zoo worden zij menigmaal gelijk aan den al te weligen akker, onder eene al te milde hemelstreek: de bouwman, die geen zweet behoeft te spillen, besteedt ook geene kracht, en geeft zich aan vadsigheid over; tot dat de heerlijke grond, in plaats van voedzaam graan, slechts bloemen en geurig onkruid teelt!

Maar voorwaar, aan dit verwaarloozen van den edelsten en voortreffelijksten aanleg, heeft BORGER zich niet schuldig gemaakt. Neen! zijn *genie* was hem niet hinderlijk in het streven naar uitgebreide en grondige geleerdheid, in het verzamelen van een' onmetelijken schat van lundigheden: niemand schuwde en duchtte ooit meer dan hij de blaam der oppervlakkigheid; geen onderzoek hield hij voor gesloten, zoo lang hij meende, dat uit oudere of nieuwere schriften hem nog eenig licht kon opgaan; hij vorschte de wetenschappen uit en na, van haren oorsprong, en tot in hare verborgenste schuilhoeken; geene neiging tot vermaak of verstrooijing verslaafde of vermeesterde hem ooit, noch onderdrukte zijne onbegrensde zucht tot kennis; die, ondersteund door eene blakende eerzucht, hem aanspoorde tot vlijt en inspanning, zoo aanhoudend en onvermoeid, dat zij menigmaal de perken der matiging overschreden, en ligchaam of geest met de gevolgen der uitputting bedreigden. Doch wat zeg ik, dat in dit wijd uitgestrekt onderzoek, met diepe overpeinzing gepaard zijne *genie*

hem niet hinderlijk was? Zij hielp, en bevorderde, en verlevendigde, en bezielde het! Zijn helder en levendig vernuft schoot deszelfs stralen tot in het duistere der afgetrokkene kennis; het strooide rozen voor hem op het moeijelijk en doornig pad der ware geleerdheid; het bewaarde hem voor drooge en dorre veelweterij; en deed hem, in de oogenblikken der verpoozing, het stof der kamergeleerdheid afschudden, om, in den vriendschappelijken omgang, botvierende aan zijnen luim, zijn' geest aan dien van anderen te scherpen, en bij het lezen van zoo vele gebonden en ongebonden boeken, ook het onwaardeerbaar boek der menschenkennis niet te verwaarloozen.

Doch dit was het eenige niet, dat BORGER, in de loopbaan der letteren en wetenschappen, aan zijne *genie*, aan zijnen eigen aanleg en oorspronkelijk vernuft te danken had. Het zijn dergelijke geesten alleen, door wie letteren en wetenschappen niet maar den stand blijven bewaren, dien zij bereikten, maar met en door wie zij voorwaarts gaan, en hare grenzen wijder uitzetten. En waarlijk het baat ons niet veel, of men, uit een' schat van belezenheid, niets meer aan het licht weet te brengen, dan in de gelezen boeken te vinden is; zou zelfs het edel vocht niet noodwendig aan geur en kracht verliezen, wanneer het slechts uit het eene vat in het andere, al is het van verschillenden vorm, wordt overgegoten? Het is de *genie*, die hetgeen uit boeken wordt opgezameld, in zich, als lichtstralen in een brandpunt vergadert; of in zich opneemt als beken, die in een' rivierboezem zamenvloeijen: die nog meer doet dan dit; die al het aldus bijeengebragte zich eigen maakt, eerst zamenvoegt, of kleinst als het ware, en

versmelt, gelijk het gezonde voedsel in het dierlijk ligchaam; en dan het edel vocht door buizen en kanalen verspreidt, om overal leven en wasdom voort te brengen. Zoo eerst verkrijgen wij, niet het gelezene en opgezamelde, onbekookt, en onbearbeid, en onverteerd, slechts in een afzigtiger gedaante, terug; maar, gelijk in BORGERS geschriften, den fijnsten en keurigsten geest van hetzelve, bezwangerd, als het ware, en vruchtbaar gemaakt, door hetgeen de eigen geest des onderzoekers daaraan toevoegde, en van het zijne daaronder mengde; om nieuwe gevolgen daaruit af te leiden, om vroegere of hedendaagsche dwalingen te bestrijden, en het gebied der eenwige waarheid uit te breiden of te bevestigen. Waartoe zou de werkzaamheid der nijvere bijën ons dienen, wanneer zij, azende op duizend bloemen, het sap, uit elk gezogen, ons terug gaven, gelijk zij het daaruit trokken? maar daardoor, dat zij het in zich bewaren, en in zich bearbeiden, en tot een nieuw en heilzaam voortbrengsel verwerken, daardoor eerst leveren zij ons honig!

Het is waar, M.H! ook in de werken van andere geleerden, die men niet met den naam van oorspronkelijke vernuften bestempelen kan; indien het slechts geen magere schoolgeleerden, of loutere boekenverzwelgers zijn; ontbreekt het niet aan belangrijke waarnemingen, aan nuttige ontdekkingen, heldere overzigten, en met één woord, aan rijp gestoofde lettervruchten, maar niet in zoo grooten rijkdom, noch in zoo behagelijke verscheidenheid; niet zoo eigen, zoo treffend en verrassend; en de rijpe, gezonde vrucht mist innerlijk dien geur en smaak, en uiterlijk dien liefelijken dauw en wasem, dien alleen de tooverkracht der *ge-*

nie aan hare voortbrengselen mededeelt. Zulk een leven is het, dat overal in BORGERS Schriften ademt: men staart wel dien schat van kundigheden aan, uit de keur van oudere en latere boeken met verkwistenden overvloed opeengestapeld, maar men wordt er niet door overstelpt of bedwelmd, de vonken en stralen van licht, die BORGERS *genie* daaruit doet sprankelen en voortschieten, boeijen en verrukken ons, en wij vergeten den drom zijner Schrijvers, om naar hem alleen te hooren.

Als wij spreken van BORGERS Schriften, is het niet genoeg derzelver voortreffelijkheid, zoowel in grondige naanwkeurigheid, als in rijke leering, in eigen geest en vinding te vermelden; wij moeten vooral ook het oog slaan op de verscheidenheid van derzelver inhoud: zij betreffen deels de Godgeleerdheid, deels de Bespiegelende Wijsbegeerte, deels de Oude Letterkunde. De beoefening der Godgeleerde wetenschappen was zijne oorspronkelijke bestemming; maar wat zijn deze zonder de scherpte en juistheid eens wijsgeerigen bliks, zonder de beschaving en kennis, die men elders vruchteloos in zoo verheven trap, als bij de Schrijvers van Griekenland en Rome zoeken zou? Alles te willen weten, kan men onder de zwakheden der groote geesten tellen; alles beter dan anderen te willen weten, behoort tot derzelver afdwalingen. Maar iedere wetenschap heeft hare onmisbare hulpvakken, en zonder met deze gemeenzaam bekend te zijn, zonder meer dan gewone ervarenheid in dezelve, blijft men op den drempel dier wetenschap staan, verward en onopgemerkt onder de groote menigte, die nooit in haar heiligdom wordt toegelaten. Doch in deze zusterlijke en aanverwante takken

even zeer als in zijn hoofdvak uit te munten, en in die allen met de eersten gelijk gesteld te worden; ook dit kan alleen de vrucht zijn dier veel omvattende en alles bezielende *genie*, die BORGER en al wat zijn geest voortbragt kenmerkte.

Reeds vroeg, en in den leeftijd, als anderen eerst zelven beginnen te leeren, werd hem de post opgedragen, om de Akademische jeugd in de Godgeleerdheid te onderwijzen, en welhaast, om het hoogste leergestoelte in die wetenschap te bekleeden. Niemand was er, die deze kens niet toejuichte, die hem voor dien post niet berekend achtte, die hem de hoogste Akademische waardigheid niet reeds vroeger opgedragen wenschte, schoon hij naauwelijks zijn dertigste levensjaar had afgelegd, toen hij dezelve aanvaardde. Twee jaren daarna viel het Hoogleeraarschap in de Oude Letteren open, en wederom werd er niemand waardiger dan hij geacht, om den onsterfelijken WYTTENBACH in het onderwijs der Geschiedenis, der Grieksche en Latijnsche taalgeleerdheid op te volgen. En kunt gij er aan twijfelen, indien het zijne taak geworden ware, om de Bespiegelende Wijsbegeerte, in al hare deelen, naar den tegenwoordigen staat dier wetenschap, en overeenkomstig de behoeften dezer tijden, aan de eerste van 's Lands Akademiën te leeren, of hij zou daarin geen' minderen roem en toejuiching verworven hebben? Waarlijk, M.H! wijst mij den man, die in drie verschillende wetenschappen, elk eenen bijzonderen aanleg, en hare eigene uiteenloopende letteroefeningen vereischende, ik zal niet zeggen, het Hoogleeraar-ambt bekleeden kan, want dit zou misschien te weinig gezegd zijn, maar met waardigheid bekleeden; volkomen toegerust tot des-

zelfs roemvolle waarneming, en gelijk gesteld met de waardigsten, die men daartoe binnen en buiten ons Vaderland zou kunnen vinden; wijst mij dien man; opdat ik niet zegge, wijst mij hem in dien leeftijd, dien het BORGER slechts gegund geworden is te bereiken; en gij zult mij een groot man, een' man van zeldzame *genie* wijzen!

Van dit alles zijn de bewijzen niet slechts in het gunstig gevoelen, dat elk van BORGER koesterde, voor bande; niet slechts in de getuigenissen eener voortreffelijke leergierige jongelingschap, die zijne lessen als kleinoodiën bewaarde, en aan zijne lippen hing; maar zij zijn vooral in zijne geschriften voor hande. Zijne *Verklaring van Paulus Brief aan de Galatiërs*, geschreven toen hij tot Doctor in de Godgeleerdheid bevorderd werd(*), zou den grootsten Godgeleerden en Bijbel-uitlegger, in gevorderden leeftijd, tot eer verstrekt hebben. Zij moge blijken dragen van den weelderigen overvloed des jeugdigen vernufts; het wordt voor een kenmerk der voortreffelijkste geesten gehouden, dat er, bij derzelver ontluiking, iets aan te besnoeijen valt: maar in uitgebreide en verbazende belezenheid, in vlijt en naauwkeurigheid der bearbeiding, in scherpzinnigheid der redenering, in keus der beste uitleggingen, in gelukkige eigene opvatting, in doorworsteling der vele en groote moeijelijkheden, die dit gewigtig Bijbelboek drukken; in dit alles toonde BORGER, toen reeds meer dan den Doctoralen hoed verdiend te hebben, toen reeds naar den Professoralen tabbert te dingen. Zijne Verhandeling, door BORGERS loffelijk Genootschap bekroond, waarin hij EBERHARDS ge-

(*) Openlijk verdedigd den 6^{den} Junij 1807.

voelen *over den oorsprong des Christendoms* bestrijdt(*), doet ons daarenboven in hem den voortreffelijken leerstelligen Godgeleerde kennen; wiens opgeklaarde begrippen steeds in overeenstemming zijn met de zuiverheid der Evangelieleer; den bekwamen en moedigen Verdediger des Christendoms, geducht in wapenen tegen den hedendaagschen onchristelijken waanzin, ook waar die beter toegerust in het veld verschijnt, dan met schoolsche barbaarschheid of stoute magtspreuken; een' man, die niet schroomde in de doolhoven der Grieksche dweeperij, en in de duistere spelonken der Joodsche bijgeloovigheid zich te wagen, om den Godsdienst des Nieuwen Verbonds van de blaam diens dubbelen onzins te bevrijden. Doch onder BORGERS Godgeleerde Schriften, zijn het vooral zijne *Aanmerkingen over het Evangelie van Johannes*, *met de drie overige Evangeliën vergeleken*(†), waarin zijn geest en oorspronkelijkheid bijkans op iedere bladzijde schitteren. Men vindt hier niet die weelderige en jeugdige uitstorting eener misschien al te overvloedige belezenheid, als in zijne *Verklaring van den Brief aan de Galatiërs;* maar veel meer de vrucht van belezenheid en overpeinzing beide; en daarbij zulke nieuwe inzigten, een zoo geheel eigen indringen in zijn onderwerp, welks keus alleen in dat hoofd kon opkomen: zulke schrandere opmerkingen, niet enkel als gelukkige invallen te beschouwen, maar uit een grondig onderzoek geboren of daaraan getoetst; dat dit kleine boekje, daar het de gelukkigste vereeniging van vernuft en geleerdheid aan den dag legt, al-

(*) Te vinden in de Werken van TEYLERS *Godgeleerd Genootschap*, XXVI. Deel. *Haarlem* 1815.
(†) Uitgegeven in den *Haag*, bij J. ALLART, 1816.

leen genoeg zou zijn, om zijnen roem als Uitlegger der Schriften des Nieuwen Verbonds te staven. Een niet geringe roem voorzeker, als men bedenkt, wat arbeid aan den tekst, aan de taal, en aan den zin dier Schriften, door de grootste en vruchtbaarste verstanden, in vroegeren, in lateren, en vooral in onzen tijd besteed, en in eene zee van boeken verspreid is; zoodat men naauwelijks in staat is, deze wetenschap op hare tegenwoordige hoogte te volgen, veel min haar met nieuwe bijdragen te verrijken.

Dit laatste nogtans, zoowel als het eerste, heeft BORGER gedaan, en vond daarbij den tijd, en lust, en moed, om ook de oude klassische Letterkunde te beoefenen, als of deze zijne hoofd-bezigheid uitmaakte. Van zijne jeugd af was dit het bekoorlijk veld, waarin zijn geest zich verlustigde; in de school eens Leermeesters, gelijk WYTTENBACH, werd die lust tot een' brandenden, onleschbaren dorst. Dichters, Redenaars, Wijsgeeren, Geschiedschrijvers, Kerkvaders, al wat op Griekschen of Latijnschen bodem was voortgebragt, werd doorbladerd, gelezen, doordacht, in het geheugen geprent, en het kostbaarste daarvan opgeteekend: de taal der Romeinen werd hem eene tweede moedertaal, in wier vaardig gebruik hij door niemand geëvenaard, in wier sierlijk en redekunstig gebruik hij door weinigen overtroffen werd. Zijn onderwijs, zijne geschriften, alles droeg de blijken zijner gemeenzaamheid met de Ouden en hunne onschatbare werken; twee, door de Maatschappij te Haarlem bekroonde Verhandelingen, toonden, hoe hij het veld der Geschiedkunde met een' wijsgeerigen blik had overzien; en toen hem, ter belooning van zoo veel loffelijke vlijt, het Hoogleeraarschap in

deze wetenschappen werd opgedragen, toen het door hem aanvaard werd, hoezeer het sommigen bedroefde, niemand twijfelde er aan, of hij zou den leerstoel der SCALIGERS en VOSSIUSSEN niet tot oneer verstrekken.

Maar wie, M.H! zou vermoed hebben, dat een geest, zoo doorvoed met de keurigste vruchten der Oudheid; een hoofd in de omslagtigste onderzoekingen der Letter- en Geschied- en Oudheidkunde, nacht en dag zich afslovende; daarenboven in de afgetrokkenste bespiegelingen van Wijsbegeerte en Overnatuurkunde zich verdiepen, en ook daarin met het gelukkigst go volg naar den lauwer dingen zou? In zijne vroege jeugd, en gedurende zijne Akademische loopbaan, had het wijsgeerig stelsel van KANT, na geheel Duitschland bijkans te hebben weggesleept, ook hier te lande vele navolgers, en sommige driftige bewonderaars erlangd. Ook BORGER werd door hetzelve bekoord, en wat hem daarin, bij nadere toetsing, waar, en bewezen, en scherpzinning ontwikkeld voorkwam, heeft hij ook in lateren tijd, zelfs niet op WYTTENBACHS gezag, laten varen. Maar toen daarna, eerst FICHTE, en vervolgens SCHELLING, nieuwe luchtkasteelen op barbaarsche bewoordingen stichteden; alle aangenomen begrippen omtrent God, den mensch, en de wereld buiten ons, den bodem insloegen; en van alles, wat ons ooit dierbaar was te gelooven, ons, edelmoediglijk, de benamingen wilden doen behouden, indien wij slechts het wezen der zaken wilden opgeven; toen bleek het, tot welke jammerlijke uitersten praalzucht, en buitensporige nieuwigheidsjagt, en een geheime zamenzwering, om onder allerlei gedaanten den Godsdienst der Bijbelsche Openbaring te ontzenuwen, den verdoolden geest vervoeren

kunnen! BORGERS Verhandeling, door TEYLERS Godgeleerd Genootschap andermaal met goud gekroond, maar met geen goud te loonen of te kroonen; zijne verhandeling over het *Mysticismus*, eene soort van wijsgeerige dweeperij, in ontstelde Duitsche hersenen uitgebroed, is een gedenkteeken, duurzamer en kostbaarder dan marmer, van zijne schranderheid, zijne diepzinnigheid, zijne voorstellingskracht, en zijnen zuiveren waarheidzin. Hoe spoort hij den geest der nieuwe Duitsche Wijsbegeerte op, van haren oorsprong af, en volgt haar op al de slingerpaden harer afdoling; hoe ontwikkelt hij stelsel uit stelsel, en toont onderlinge overeenkomsten en verscheidenheden met juistheid aan; welk een licht doet hij opgaan over de duisterste punten dezes duisteren onderzoeks; en weet, door de tooverkracht zijner taal en voordragt, nog menigmaal deze dorre heiden ons in lustwaranden te herscheppen! Eere zij den man, die zich zelven dit gedenkteeken stichtte! Nooit moge Nederland vergeten, welk een' Wijsgeer het in BORGER bezat!

Dit alles was BORGER voor de wereld der Geleerden: maar was hij niets voor de veel grootere menigte van hen, die door hunne bestemming in andere nuttige kringen geplaatst, dien strengen letterarbeid noch genieten, noch beoordeelen kunnen; en die nogtans ook de vrucht daarvan, in een' vorm naar hunne bevatting geschikt, en in eene taal, voor hen verstaanbaar, wenschen te smaken? Was hij niets voor zijne ongeleerde, maar echter leergierige en beschaafde landgenooten, die geest, en smaak, en kennis op prijs weten te stellen? - Indien iemand deze vergadering binnen trad, en zag hare talrijkheid en zamenstelling; geleerden en ongeleerden,

aanzienlijken en minder aanzienlijken, vrouwen en mannen, ouden en jongen, allen met gelijke geestdrift herwaarts gestroomd, de vraag: welk een man was het, die hier wordt vereerd? zou spoedig zijn beantwoord. Zoodanig is de kracht der ware *genie*, die tot geen' vorm, tot geen soort, tot geen taal zich beperkt; die in al hare gewrochten, van kunst of wetenschap, het belang weet in te weven, omdat zij alles met haar eigen' gloed bezielt, en overal den dagelijkschen kring te boven zweeft. Als BORGER den kansel betrad, wie telde de schare zijner hoorders? Wie maalde de opgetogenheid, waarmede elk naar hem luisterde, en het heiligdom verliet? Wie werd niet beurtelings geschokt en geroerd, en sprak nog dagen lang van het gehoorde? Er waren, die zijne kansel-voordragt niet boven alle berisping verheven achtten, maar die het toch innerlijk griefde, ze niet te kunnen navolgen: die zijn' stijl, hier te weelderig en beeldrijk keurden, daar te afgetrokken of langs den grond zwevende; die zijne verbloemde zegging niet altijd even juist, en zijne uitdrukkingen somtijds al te stout of het gehoor kwetsende achtten; en misschien is dit oordeel niet gansch onbillijk. Maar nogtans ontstond uit dit alles een geheel, dat ieder wegsleepte, en vragen deed: wat tooverkracht houdt ons aan die taal geboeid? Dat was de vonk der *genie* die overal schitterde; het was BORGER, die in alles sprak en alleen zoo spreken kon! Wat in ieder anderen laakbaar zou geweest zijn, was altijd verschoonlijk, en dikwijls vervoerend in zijnen mond; want in zijne ziel alleen kon de gedachte die kleur en uitbeelding ontvangen; en wanneer die *genie* zich boven zich zelf, boven hare zwakheden verhief, geheel ontgloeid door de

verhevenheid hares onderwerps, dan stortte zij zich uit in hemel-melodij!

Zoo was het ook, wanneer hij, als Dichter, de vaderlandsche lier deed klinken. Daar kon hij zijn geest en luim ruimer den teugel vieren, en onbeschroomd de vlugt zijner verbeelding loslaten. Wanneer, op het huisselijk vriendenfeest, der gasten welmeenende wenschen zich in maatgezang uitstortten, dan klonk het lied van BORGER boven allen uit, en werkte in ieders ziel eene ongewone stemming. Wanneer de treurtoon galmde uit zijne luit, waar klonk hij ooit dieper, klagender, hartverscheurender en zielverheffender te gelijk? Nederland kan misschien op grooter Dichters bogen, dan hij was; maar de grootste van Nederlands Dichters benijdden hem steeds zijn vuur, zijne vlugt, zijn vernuft en oorspronkelijkheid....Doch wat spreken wij van hetgeen BORGER was? ach! ware het ons gegund geweest hem te zien worden, wat hij eens wezen kon en moest! Wat zijn zes en dertig jaren ouderdom voor den Geleerden, of voor den man, die door gewrochten van kunst of smaak zijn' naam vereeuwigen zal? Naauwelijks den tijd tot verzameling van genoegzame bouwstoffen, om daarna meesterstukken te kunnen leveren. Ja! er zijn geesten, die spoedig hunne hoogte bereikt hebben, en daarop stilstaan, niet houdende hetgeen zij beloofden, indien zij zelfs niet rugwaarts treden. Maar zoodanig was de geest van BORGER niet, welks misstappen zelfs en afdwalingen, uit overmaat van leven en kracht gesproten, slechts grootere volkomenheid voorbereidden. Leest zijne geschriften, en gij verstaat of waardeert ze niet, zoo gij dien voortgang van grootere tot grootere volmaaktheid, juistheid, eenvoudig-

heid, zuiverheid, daarin niet opmerkt. Wat men zijne jongste nalatenschap noemen kan; zijne laatstgeschrevene Voorrede, die honderd boekdeelen waardig is, en zijn zwanenzang, *aan den Rijn*, zijn zij niet het heerlijkste en volmaaktste, dat ooit uit zijn hoofd en hart gevloeid is? als de stralen eener zon, die nu eerst naar den middag begon te streven! Wat hoopten en verwachtten wij niet van hem! maar helaas! hoop en verwachting zijn in rook verdwenen! Niets blijft ons over, dan de heiligheid des aandenkens aan zijne zeldzame jeugdige grootheid, dankbaarheid voor hetgeen wij van hem hebben en behielden, roem en edele zelfverheffing, dat wij hem den onzen noemen mogten; niets, dan dat wij hem niet misgunnen de vroege rust des grafs, waar hij bij zijne dierbaren nederligt, om in betere gewesten gevormd te worden tot hoogere volmaaktheid, dan waarvoor deze aarde vatbaar is!

Ik mag mijne rede niet eindigen, zonder van BORGERS leven en lotgevallen zooveel te hebben opgehaald, als tijd en plaats van ons vorderen; en wij, als tijdgenooten, verschuldigd zijn aan de nagedachtenis eens mans, wiens naam in de geschiedenis leven zal.

ELIAS ANNES BORGER werd op den 26sten Februarij des jaars 1784, in Vriesland, op het dorp, *de Joure* genaamd, geboren. Zijn Vader, ANNE KERSTENS BORGER, was aldaar Koopman en Brander, en verwekte uit zijn huwelijk met SIBBELTJE TIJLEMAN(*), acht

(*) Deze naam, en die, welke bl. 45 voorkomt, zijn in de oorspronkelijke uitgave niet naauwkeurig gespeld.

kinderen, waarvan onze BORGER de vijfde was. De zeldzame geest van dezen kondigde zich reeds aan, en openbaarde zich meer en meer, van zijne vroegste kindsheid af. Eene buitengewone opmerkzaamheid, verwonderlijk gehengen, en allerlei invallen van kinderlijk vernuft en schranderheid, waren er de eerste blijken van; welhaast werd dit eene leergierigheid, die maat noch perken kende, en op boeken aasde, gelijk zijne speelgenooten op lekkernijen; terwijl alleen zijns Vaders tegenwoordigheid hem verhinderen kon den kleinen Redenaar te spelen, die op stoelen, en banken, en tafels, zijne gaven hooren liet. Op zijne geboorteplaats was er weinig gelegenheid, om deze gaven aan te kweeken, en zoo gingen er voor zijn ontluikend verstand menige onschatbare jaren verloren. Er was nogtans een achtingwaardig ingezeten dier plaats, met zijnen Vader bevriend, en in den kleinen ELIAS reeds den grooten man hebbende ontdekt, die hem de eerste beginselen der Latijnsche taal leerde(*): het heeft BORGER nog mogen gebeuren, den zoon diens waardigen mans onder zijne leerlingen te tellen, en helaas! achter te laten. Doch dit onderwijs, aan andere bezigheden onttrokken, kon niet alles opleveren, wat zulk een leerlust behoefde, en ten nutte gebruiken kon. Dus werd BORGER, op zijn dertiende levensjaar, aan de zorg van den Eerwaardigen SCHLIKKER, Predikant te *Langweer*, aanbevolen, tot het aanleeren der Latijnsche en Grieksche talen, zooveel noodig was, om de Akademische lessen met vrucht bij te wonen, en zich tot de Godgeleerde studiën te bereiden. Van zijn verblijf aan het huis dezes onderwijzers sprak BORGER steeds met dankbaren

(*) M. VAN DEN ACBER, Med. Doctor en Notaris aan de *Joure*.

ophef, en hoe hij aan hem de eerste ontwikkeling te danken had dier zeldzame vaardigheid in het spreken der Latijnsche taal, die hij daarna tot zulk eene voorbeeldelooze hoogte beschaafd en aangekweekt heeft. Maar voorwaar, gelukkig ook de onderwijzer, wien zulk een leerling te beurt valt, voor wien een enkele wenk genoeg was, opdat een geheel veld van nieuwe kundigheden zich voor hem opende, en voor wien zelfs geene aansporing noodig was, om hem met reuzenschreden voorwaarts te doen stappen. Op zijn zeventiende jaar was hij meer dan bekwaam, om ter Hoogeschool gezonden te worden: doch huisselijke omstandigheden maakten het zijne Ouderen tot een pligt, naar één dier eervolle hulpbronnen, tot het dragen der kosten eener Akademische loopbaan, om te zien, die van Landswege geopend, en voor toekomstige godgeleerden bestemd waren. Destijds was de begeving dier beurzen aldus ingerigt, dat uitstekende verdiensten die niet als eene gunst behoefden te ontvangen, maar als een regt konden eischen. Dus werd de jonge BORGER alleen, zonder iemands aanbeveling, zonder een enkel mensch te kennen, naar Leyden gezonden, om in tegenwoordigheid der Curatoren, met alle overige mededingers, het onderzoek te ondergaan, waarvan de toewijzing en begunstiging beslissend afhing. De jonge Friesche dorpeling, zonder eenig voorkomen, zonder iemand, waarop hij zich beroepen kon, werd met medelijden aangezien; en gaarne zou men hem de kosten zijner vruchtelooze reize geschonken hebben, zoo hij slechts van zijn aanzoek had willen afzien. Men bragt hem de weinige kans, die hij had, om gelukkig te slagen, onder het oog: maar hij begeerde alleen tot het onderzoek te

worden toegelaten, en dit kon, dit mogt men hem niet afslaan. En ziet, naauwelijks heeft men hem over weinige dingen ondervraagd, of het blijkt, dat men met hem eerst beginnen moet, waar men met andere mededingers gewoon was te eindigen, en het was de eenparige stem van allen: al was er slechts ééne belooning uit te deelen, de jonge, eenvoudige Fries zou die hebben!

Zoo kwam hij dan, met het einde der zomervakantie des jaars 1801, aan deze Hoogeschool, vreemd aan allen en aan alles, zonder iemand, die zijns zich aantrok, en zonder eenigen noemenswaardigen voorraad van boeken. Dus school hij eenen tijd lang in het duister, aan zich zelven als overgelaten, doch gewoon, om met kleine hulpmiddelen verder te reiken dan anderen, wien meer dan zij behoefden ten dienste stond. Tot dat hij het geluk had met onzen roemwaardigen VAN VOORST bekend te raken, die in den schijnbaar ruwen steen een' kostbaren diamant ontdekte, en den nog onopgemerkten jongeling onder zijne bijzondere bescherming nam. Hij moedigde hem niet slechts aan, maar voorzag hem ook van boeken, wier kennis op eenmaal de gansche baan des letterroems voor zijne oogen opende. WYTTENBACHS leven van RUHNKENIUS bragt hem over in eene nieuwe wereld, maar die hij gevoelde ook zijne eigene wereld te zijn; en MURETUS geschriften toonden hem, hoe het mogelijk was, de eeuw van CICERO terug te roepen. Wat hij aan dezen zijnen onvergelijkelijken Leermeester, aan VAN VOORST, zijnen leidsman en zijnen vriend tevens, te danken had, heeft hij zelf, in de voorrede voor zijne Akademische verhandeling, aan de wereld geopenbaard, en

de eerbied voor dezen zijnen weldoener is hem tot in zijn graf gevolgd. Later werd hij ook gemeenzaam opgenomen aan het huis van den Eerwaardigen BROES, destijds Predikant alhier, die zoo vele jonge Godgeleerden tot een' tweeden Akademischen Leeraar verstrekte, en wiens zeldzame schranderheid, wiens juiste en gelukkige scherpzinnigheid, bij zoo vele andere gaven als in dezen grooten Kerk-leeraar uitblinken, uitnemend geschikt waren, om BORGERS geest te ontwikkelen en te leiden. Aldus zorgt de Goddelijke Voorzienigheid voor het verhevener deel der opvoeding van hen, die zij tot iets groots bestemde; en, hier hindernissen uit den weg ruimende, daar door allerlei hulp, en aanmoediging, en wat al in dit leven gunstigs ontmoeten kan, het pad voor hunne voeten banende, voert zij hen, langs haren eigen weg, het doel hunner verordening te gemoet!

BORGERS Akademisch leven beantwoordde aan de hoogste verwachtingen, die men van hetzelve koesteren kon. Vergunt mij, edele jongelingen! die in zoo grooten getale hier zijt zamengevloeid, om de nagedachtenis van uwen geliefden Leeraar te helpen vereeren; want liefde en achting hebt gij hem toegedragen, en hoogen prijs gesteld op zijn rijk en uitmuntend onderrigt! Vergunt mij, dat ik zijn Akademisch leven u als een voorbeeld ter navolging voorstelle! Den tijdkring van hetzelve hield hij voor den onschatbaarsten zijns levens, en dien te verwaarloozen, of te verbeuzelen, voor het onvergoedbaarste verlies. Zijne vlijt in het bijwonen der lessen was onafgebroken, en hij achtte geen' tijd, op zijn studeervertrek doorgebragt, nuttiger besteed, dan waar zijn pligt hem riep. Orde en regelmatigheid

bestuurden zijnen arbeid, waarvoor de uren en oogenblikken werden uitgewoekerd. Niet hoe veel tijds hij voor zijn vermaak zich mogt toerekenen; niet dit was zijn overleg, maar hoe weinig hij daartoe behoefde. Gestadige, aanhoudende volharding was hem de eerste en eenige weg, om boven den dagelijkschen hoop zich te verheffen; en wat van nutteloozen slaap kon afgetrokken worden, achtte hij de zuiverste winst te zijn, en de zekerste levensverlenging. Denkt echter niet, dat hij, als een drooge letterslaaf en boekensuffer, onvatbaar was voor het vermaak der jeugdige gezelligheid; o neen! in den gullen vriendenkout, in vrolijke en geestige scherts hoorde men hem boven allen uit. Denkt niet, dat hij met de deftigheid van een' ouden zedemeester onder de makkers zat, neen! ongedwongen en bijkans kinderlijk kon hij zich los geven; maar de perken der betamelijkheid overschreed hij niet, noch op de kamers zijner medgezellen, noch wanneer hij vrolijk en voldaan van daar huiswaarts keerde. Niemand had zich ooit over hem te beklagen, niemand leed ooit overlast van hem. Hij hield het voor geen' geringen, maar voor een' edelen stand, en verhief er zich op, Student aan Leydens Hoogeschool te zijn; maar waar hij zich iets op aanmatigde, het was niet, Student te *heeten*, maar Student te *zijn*, en der Akademie tot eer te verstrekken! Zoodanig, edele jongelingen! was eens uw geliefde Leermeester; wilt gij zijne asch waarlijk vereeren, volgt dan steeds zijn voorbeeld na!

Na aldus zes jaren loffelijk te hebben doorgebragt, verkreeg hij, in Junij des jaars 1807, het Doctorschap in de Godgeleerdheid, werd niet lang daarna onder het getal der Proponenten aangenomen, en bereidde zich

voor het heilig dienstwerk. Doch inmiddels hadden de Curatoren dezer Hoogeschool reeds het oog op hem geslagen, en wilden niet, dat eenige andere Akademie hun de eer zou ontnemen, om allereerst aan BORGERS verdiensten openbare hulde te bewijzen. Nog in dat zelfde jaar werd hij door hen tot Lector in de Gewijde Uitlegkunde beroepen, en aanvaardde dien post met eene redevoering, waarin hij *den zedigen en verstandigen Bijbel-uitlegger* aldus afschetste, dat hij toonde de pligten van zijnen nieuwen post grondig te verstaan, en voor derzelver vervulling volkomen berekend te zijn. Zijne lessen waren, gelijk men die van BORGER verwachten kon; veel eenvoudiger nogtans, dan men van zijne groote jeugdige geleerdheid zou vermoed hebben, en meer tot nut zijner hoorderen, dan tot praal en vertooning ingerigt. Inmiddels maakte hij gebruik van zijn regt, om den Christelijken leerstoel te beklimmen; en welk een' magtigen indruk zijne kansel-welsprekendheid maakte, zoodat men, in weerwil van hetgeen, uit verschillende beweegredenen, daartegen ingebragt werd, nimmer iets dergelijks meende gehoord te hebben, heb ik te voren, schoon flaauwelijk, aangeduid. Van den geest, die in zijne Leerredenen heerscht, den geest der zuivere Bijbel-leer, in bespiegeling en beoefening beide, en hoe zijne eigene ziel van dezelve getroffen en doordrongen was; daarvan kan de bundel zijner *Leerredenen*, in den jare 1814 uitgegeven, ook na zijnen dood getuigenis dragen. Hierdoor was hij nu algemeen bekend geworden, en elk verlangde den zeldzamen Prediker, die tevens als zeldzame Geleerde genoemd werd, en die voorzeker een zeldzame *genie* was; elk verlangde hem te zien, te kennen, en, was

het mogelijk, eenige uren in zijn bijzijn door te brengen. Voor eenen man, die ook jeugdige eigenliefde bezat, en die voor het goede des gezelligen levens niet ongevoelig was, waren de aanzoeken, om hem te bezitten, somtijds moeijelijk te weêrstaan, en somtijds, door onbescheiden aandrang, moeijelijk af te slaan. En inderdaad, in welken kring hij zich bevond, hij werd er bijkans vergood. Hij bezat niet de fijne beschaving der groote wereld, maar zijne min gemanierde, doch natuurlijke eenvoudigheid, en het zout zijner redenen, behaagden meer, dan de onderlinge afspraak der kwalijk gemeende beleefdheden, waarmeê men te dikwijls elkander kwelt. Hij wist geene vrouwen door niets-beduidendheden en dagelijksche vleijerijen te behagen, en nogtans schepten zij vermaak in zijnen omgang; omdat deze niets-beduidendheden haar slechts bij gebrek aan iets beters behagen, en geest en vernuft, zelfs in een' ruwer natuurlijken vorm, ook haar, zoo wel als den mannen, meer dan het dagelijksch gebeuzel bekoren. Zoo werd BORGER in allerlei, zelfs in de beste gezelschappen ingeleid; overal, waar hij slechts niet door het spel, waarvan hij een afkeer had, werd uitgesloten. De tijd, dien deze offers aan het genot der gezelligheid hem kostten, moest op andere wijzen worden uitgewonnen, en door dubbele inspanning vergoed; waardoor zelfs zijne gezondheid zou gekrenkt zijn geworden, indien hij zich aan dien maalstroom van noodigingen, ook door het verwaarloozen der daaruit voortvloeijende pligt-bezoeken, niet had weten te ontrukken. Aldus verliep de tijd, tusschen BORGERS aanstelling als Lector, en onze dus genaamde inlijving in het Fransche Rijk, waarbij wij eer, en naam, en het

overschot onzer welvaart verloren. Bij de veranderingen, die onze beroemde Leydsche School daardoor ondergaan moest, bleef BORGER onder een' anderen titel denzelfden post behouden, en leed, met al zijne Medeleeraren, gelijk aanzienlijk verlies in bezolding. Door de heugelijke en altijd gedenkwaardige herstelling onzes Vaderlands, op het einde des jaars 1813, werd zijn rang tot dien van Buitengewoon Hoogleeraar verhoogd; en toen, in het volgende jaar, de Godgeleerde Orde aan deze Akademie met twee nieuwe Gewone Hoogleeraren werd verrijkt, meenden velen, dat BORGER als de derde daaraan had moeten worden toegevoegd; hij zelf meende het, en het griefde hem; doch het verdriet was kort van duur, want bij de hervorming der Hoogeschool, in den jare 1815, werd ook aan hem het Gewoon Hoogleeraarschap in de Godgeleerdheid opgedragen.

Op den 31sten Augustus des jaars 1814 was hij in den echt getreden met Jonkvrouwe ABRAHAMINA VAN DER MEULEN; een huwelijk, dat door liefde, eenstemmigheid en wederzijdsche achting, een hemel op aarde kon geheeten worden. Doch helaas! het was een genot, niet van jaren, slechts van maanden. Het was den 16^{den} Junij des jaars 1815, dat zijne Echtgenoote hem een' Zoon schonk, maar in het kraambedde door eene hevige ziekte werd overvallen, die op den 24sten een einde aan haar leven maakte! Zoo waren de dagen, waarin wij de schandelijke nederlaag van Europa's geesel met gejuich en onderlinge gelukwenschingen vierden, voor BORGER eerst dagen van knellenden angst, en daarna van diepen, onvergetelijken rouw. Hij hervatte nogtans, na het einde der vakantie, met moed

en ijver zijne lessen en studiën, en het was vooral de bearbeiding van Johannes Evangelie, van welke ik reeds vroeger melding maakte, waarin hij troost en leniging zijner smarte vond. In den jare 1817 werd hem de leerstoel der Geschiedenis en Oude Letterkunde aangeboden, en BORGER vond voor zich zelven reden genoeg, om dit aanzoek niet af te slaan. Hij gevoelde voor dien post groote neiging, en meende voor denzelven niet ongeschikt te zijn; hij wist, welke diensten hij ook daarin aan de Godgeleerdheid en hare jeugdige beoefenaars kon bewijzen; en de verpligting, om op gezette tijden te prediken, aan zijn vorig ambt verknocht, viel hem, die nooit te voren geregelden predikdienst had waargenomen, te zwaar, om de vervulling daarvan, gelijk *hij* dit deed, bij zijne overige studiën te voegen. Op den 27sten September diens jaars hield hij zijne inwijdings-redevoering, waarin hij de verpligting van den Leeraar der Geschiedenis maalde, om in de uitkomsten der wereld den gang der Goddelijke Voorzienigheid na te gaan en aan te wijzen. Twee jaren later, op den 15^{den} April des jaars 1819, trad hij in tweede huwelijk met Jonkvrouwe CORNELIA SCHELTEMA, wier beschaafd verstand en zachte zeden hem vergoeding voor het verlies zijner dierbare ABRAHAMINA, en moederlijke zorgen voor het pand, uit dien vorigen echt gesproten, scheen te beloven. Maar ach, hoe kan de hoop ons, kortzigtige stervelingen, bedriegen! In het begin der maand Februarij des volgenden jaars beviel zijne geliefde Echtgenoote van eene dochter, doch die kort daarna overleed; en weinige dagen later volgde de moeder haar kind in het graf! Hij was met beide zijne vrouwen even veel dagen getrouwd geweest! Door de-

zen tweeden slag werd BORGER geheel verplet: toen hij dreigde, betuigde hij mij, dien niet te zullen kunnen overleven; en toen hij trof, zou men hem bijkans van ongevoeligheid hebben beschuldigd: zijn toestand was voor hem zelven in die oogenblikken onverklaarbaar, en eenmaal zeide hij mij te gelooven, dat men ook aan het zwaarste lijden, door het meermalen te ondergaan, gewoon wordt. Doch welhaast bleek het, dat zijn ligt bewegelijk zenuwgestel niet geschokt, maar verscheurd was. Sinds dien tijd zag ik hem nooit weder vrolijk, gelijk te voren; zijn luim en scherts schenen geweken. Bij den dood zijner eerste Gade had hij zijn hart uitgestort in eene klagt, tot zijn kind gerigt. In de lente dezes jaars, op zijne kleine buitenwoning aan den *Rijn* gekomen, vond hij daar ten minste tranen, maar zij kwamen te laat voor het gebroken hart! In zijnen zoo roerenden, eenvoudig verhevenen klaagzang, *aan den Rijn*, betuigt hij, dat bij al zijn gevoel van onderwerping, en geloof aan Gods vadertrouw, de last diens dubbelen rouws hem te zwaar viel om te dragen. Een voorgevoel, waarvan de oorzaak reeds lag door al zijne aderen, en vaten, en zenuwen verspreid, dwong hem, die menigmaal van zijnen natuurlijken schrik tegen den dood tot zijne vrienden sprak, de betuiging af der levenszatheid, en boezemde hem den wensch in, om welhaast bij het overschot zijner dooden te rusten. Het leed niet lang, of hij werd door eene pijnlijke en gevaarlijke ongesteldheid aangetast, maar die week voor de kracht der aangewende geneesmiddelen. Hij ging nogmaals naar zijn geliefd *Middelweg*, maar vond er rust noch lust. Hij deed eene reis naar *Goes*, waar het destijds aan geene klaaghuizen van kranken en sterven-

den ontbrak, maar van waar hij echter welvarend, immers zoo het scheen, terugkeerde; en hervatte zijne lessen met eene openbare voorlezing in de Akademische Gehoorzaal, die door Leeraars en Leerlingen opgetogen werd aangehoord. Nu naderde de tijd, dat onze Maatschappij haar jaarlijksch feest zou vieren, hetwelk ditmaal te Amsterdam moest geschieden. BORGER, die op deze vergaderingen zoo menigmaal voor zich het genoegen gevonden, en aan anderen ruim had medegedeeld, was onder de Afgevaardigden des Leydschen Bestuurs. Schoon ongesteld, wilde hij zich echter niet laten terughouden, om op den 29sten September mede naar Amsterdam te vertrekken. Het was hem echter niet mogelijk, dien avond de zitting des Algemeenen Bestuurs bij te wonen; maar des anderen daags verscheen hij nog in de Algemeene Vergadering, bezag ook nog de tentoonstelling der Nederlandsche schilderstukken, en schonk zelfs nog eenige uren aan het vriendenmaal zijne tegenwoordigheid. Doch het was ook niet meer dan zijne tegenwoordigheid: want zijn geest was uitgebluscht, en genot begeerde hij niet. Zijn jonge vriend SAUTIN KLUIT bewees hem den trouwen dienst, om hem vroegtijdig huiswaarts te geleiden, en daar zorgvuldig op te passen; en verliet gaarne daarvoor de zaal der gulle en geestrijke vrolijkheid. Te Leyden teruggekeerd, bevond hij zich altijd ongesteld en kwijnende. Geen gevaar scheen zijn leven te bedreigen; maar inmiddels woelde het verraderlijk gif, en werkte in het verborgen, tot dat het verwoestend kwaad, op eenmaal zich openbarende, op den 12den October dezes jaars, een einde maakte aan zijn dierbaar leven! Doch hij heeft lang genoeg geleefd voor zijnen roem,

en voor de verdediging van waarheid en Christendom meer nut gesticht, dan men van langer leven hopen kon. Ja, hij heeft lang genoeg geleefd, want de wijze en goede oogmerken der Voorzienigheid omtrent hem heeft hij vervuld, en zijne taak was afgedaan! Slechts voor ons is hij te vroeg gestorven: want wie zal ons zijn gemis vergoeden? Ons, Bestuurders en Leden eener Maatschappij, wier roem en wellust hij was! Ons, achtbare ambtgenooten aan Leydens Hoogeschool, van wier orde hij de bloem en het sieraad uitmaakte! U, edelaardige Akademische jeugd, die hem in uw hart gedragen hebt en draagt!...Doch terwijl ik u aanzie, is het, als of voor mijn oog een nevel zich opklaarde. - Van u, uit uw midden, is eenmaal de vergoeding van ons gemis te hopen! Zij zijn onder u, die op BORGERS voetspoor, naar Neêrlands ouden, onvergankelijken letterroem dingen; wij bidden u, gij, wier hart u zegt, dat deze taal tot u gerigt is; wij bezweren u bij de asch van BORGER, stelt onze hoop, stelt de hoop des Vaderlands niet te leur!

Redevoering over het versmaden of veronachtzamen van de regelen der kunst.

Uitgesproken in de derde openbare Zitting der Tweede Klasse van het Koninklijk-Nederlandsche Instituut.

Geene neiging is natuurlijker, en te gelijk vereerender voor den mensch, dan de zucht tot vrijheid. En geene is er nogtans, wier onbepaalde involging zoo schadelijk is voor de volmaking van zijnen zedelijken aanleg, zoo doodelijk voor den adel en de verhevenheid zijner natuur. Vrij te handelen, en in zijnen handel door wetten en voorschriften bestuurd te worden, is voor den mensch van gelijke, onbetwistbare, onvermijdbare noodzakelijkheid. Uit deze twee strijdige beginselen zou eene altoos durende worsteling moeten ontstaan, indien er geen punt was, waar zij elkander vriendschap-

pelijk ontmoeteden, en, gelijk twee tegengestelde krachten in de stoffelijke wereld, de kalmte des evenwigts veroorzaken. Dit geschiedt dan, wanneer de vrijheid geene willekeur, en de wet geen dwang; wanneer de onderwerping aan het voorgeschrevene eene redelijke, vrijwillige onderwerping is. Ziet daar, waar, in de burgerlijke maatschappij, de rust van den Staat, en in het rijk der zedelijkheid, der menschen volmaking van afhangt!

Maar is het in het gebied der kunsten en fraaije letteren eveneens gesteld? Of heerscht daar, in dat schoone land der verbeelding, onbeperkte vrijheid? Kan men daar aan eigen lust, en wil, en innerlijke aandrift, den lossen teugel vieren? Is men dan eerst zeker, dat men het Goddelijk beeld der schoonheid; hetzij der tooverende bevalligheid, of der smeltende aandoenlijkheid, of der ontzagverwekkende verhevenheid; met wellust in zijn gemoed ontvangen, en als eene eigene schepping zal kunnen wedergeven; als men, vrij van banden en kluisters, boven alle regelen en voorschriften, gelijk een adelaar boven de wolken zich verheft; zwevende, zonder schroom of gevaar langs ongebaande sporen; varende op eene zee zonder klippen, langs stranden die geene bakens behoeven?

Wanneer men de taal van sommigen hoort en leest, Mijne Heeren! dan zou men ligt in het denkbeeld kunnen geraken, dat het zoo ware; en den verzekerden, gezagvoerenden toon, waarmede zij wordt voorgedragen, met dien der onfeilbare Godspraak verwarren. En schoon deze dwaling; want het is, of eene dwaling, of een zinneloos woordenspel; schoon deze dwaling geene gevolgen heeft, zoo gevaarlijk, als wanneer, bij voor-

beeld, in de burgerlijke maatschappij, uit het beginsel, dat de wetgevende magt in den boezem des volks berust, ieder ingezeten besluit, dat hij wetgever is; zij is echter in aard en soort aan deze laatste dwaling niet ongelijk; zij onderstelt eene gelijke verwarring van begrippen, en het is hare strekking, om in de maatschappij der letteren en kunsten gelijke verwoestingen aan te rigten.

Zulk eene dwaling derhalve mogen wij, als leden der tweede Klasse dezes Koninklijken Instituuts, onze aandacht niet laten ontgaan. Niet slechts de bewaring van den rijkdom en de zuiverheid onzer moedertale, het opsporen van belangrijke gedenkstukken voor de geschiedenis onzes Vaderlands, en het opdelven van deszelfs oudheden; ook de roem onzer Vaderlandsche letterkunde is ons aanbevolen, en de bevordering van dien reinen, eenvoudigen, edelen smaak in derzelver kunstgewrochten, zonder welke het der taal zelve aan ziel ontbreekt, en de geschiedenis beschreven wordt, in ongelezen boeken. En gij zult dus, hoop ik, met mij van oordeel zijn, dat ik van de gelegenheid, mij aangeboden, om in deze openbare vergadering eenige oogenblikken het woord te voeren, geen misbruik make wanneer ik tot u spreek: *over het versmaden of veronachtzamen van de regelen der kunst*.

Al wat behaagt, of treft, of roert, of wegsleept; waarvoor wij met één woord zeggen, al wat schoon is; heeft in zich zelf de reden, waarom het bij ons dien aangenamen indruk verwekt, dien wij de gewaarwording, het gevoel der schoonheid noemen. Want indien het anders geschapen ware, het zou die uitwerking verliezen, en misschien eene geheel tegenstrijdige

voortbrengen. Heeft men nu deze reden ontdekt; dat is, heeft men die eigenschappen van het schoone erkend, waardoor het ons bekoort, en met onweêrstaanbare aantrekkelijkheid ons boeit, dan heeft men de regelen van het schoone, de regelen der kunst gevonden. Om het even, of men op verstandelijke gronden, uit redeneer- en zielkunde ontleend, bewijzen kan, dat deze oorzaak dat gewrocht moest voortbrengen; dan of men ten laatste zich beroepen moet op de gewaarwording van al wat gevoel voor het schoone bezit; indien men slechts wel waargenomen, wel onderscheiden heeft, dan heeft men de regelen der kunst gevonden; men heeft ze uit de natuur zelve afgeleid, en het onderscheid tusschen ware natuur en echte kunst, is in rook verdwenen.

Van deze zijde beschouwd, is het dus onmogelijk, zonder tastbare ongerijmdheid, eenige blaam op de regelen der kunst te werpen. Doch men heeft somtijds de regelen verward met derzelver voorstelling en ontvouwing in de schriften van hen, die de wetenschap van het schoone tot het voorwerp huns onderzoeks kozen; en men heeft, aan wie het ook zij, met welken naam hij ook prijke, geweigerd het regt toe te kennen, om in het gebied der schoonheid, in het gebied der kunsten, wetten voor te schrijven. Inderdaad met het grootste regt! Want men verbeelde zich iemand, die gebieden wilde, wat behagen, wat treffen, roeren, de harten vermeesteren zou; of een verbod liet uitgaan, van iets voor bekoorlijk of verrukkend te houden, dan hetgeen door hem als zoodanig was gekeurd en geijkt; wat woorden zou men kunnen uitdenken, sterk en scherp genoeg, om zijne dwaasheid ten toon te stellen? Maar ging hij verder niet, dan ons de natuur en de hoeda-

nigheden te ontwikkelen van hetgeen, bij het beschouwen en genieten van een waarachtig voortbrengsel der kunst, onze ziel in beweging stelt en opgetogen houdt; dan ons het geheim, door hem bespied, te openbaren, waardoor de aloude meesters der kunst zoo zeker waren van hunne zaak, als zij eene geheele menigte, rondom hen verzameld; of eene schouwplaats van vele duizenden; of eene gansche volksvergadering, den luiden kreet der bewondering wilden doen uitgalmen, of tranen van den zoetsten weedom afpersen, of over aller wil en neigingen heerschen; ging men verder niet, dan den weg ons aan te wijzen, om door gelijke volmaaktheid naar gelijken roem te streven; dan voorzeker verdiende men den schendnaam niet van tiran, die den vrijen geest aan banden wilde leggen; en, die dezen arbeid niet meent te behoeven, moge dien voor overtollig houden, maar laakbaar en verachtelijk is dezelve voorzeker niet; ja zij, die in het bearbeiden en beschaven hunner kunstgewrochten, zich geenen goeden raad ontwassen rekenen, onder wier getal ik mij gaarne rangschikke, zullen dien arbeid zelfs verdienstelijk heeten.

Het is eene groote en zeer wezenlijke misvatting, dat men de *uitvinding* van de regelen der kunst met derzelver *openbaarmaking* en *aanwijzing* verwart. Neen! het zijn niet ARISTOTELES of LONGINUS; niet CICERO, HORATIUS of QUINTILIANUS, om van geene nieuwere te gewagen, maar het zijn HOMERUS, SOPHOCLES, DEMOSTHENES, die de regelen van poëzij en welsprekendheid hebben uitgevonden; en ARISTOTELES, met zijnen aanhang, heeft niet anders gedaan, dan, indien dit niet te oneerbiedig gezegd is, de grepen hunner kunst hun afgezien, en aan de wereld bekend gemaakt. Toen HO-

MERUS zich zettede, om den Trojaanschen krijg te bezingen, vroeg hij niet aan eenen ouderen keurmeester, wat de regelen van het heldendicht waren; maar zijn genie, zijne Goddelijke Muze fluisterde hem in, dat hij het enkel dichterlijk verhaal van gebeurtenissen of gevechten, het schilderen van tooneelen en karakters, zonder éénen alles bezielenden geest daarin, aan mindere talenten en verbeeldingen kon overlaten, dat het zijne roeping was, een volmaakt geheel te leveren; en daar stond de vergramde ACHILLES voor zijne oogen! Zij fluisterde hem in, dat in een Goddelijk dichtstuk, het werk eens aangeblazen Zangers, de Goden in de bedrijven der helden deel moesten nemen, aarde en hemel in verband gebragt, en alles als door een verborgen, verheven raderwerk in beweging gezet moest worden. Dit had ARISTOTELES opgemerkt, gewoon om meer en beter op te merken, dan vele groote geniën van lateren tijd, te groot misschien om zoo veel op te merken. En aldus ontstonden de regelen van het heldendicht, of wil men liever van de *Ilias*, het volmaaktste dichtstuk van dien stempel, dat de wereld tot dien tijd aanschouwd had, en hetwelk voorzeker daarna nog niet overtroffen is. Toen SOPHOOLES zijnen *Edipus Koning* zamenstelde, stond het hem vrij, vele romantische tafereelen daarin te vlechten, fraai en verrassend op zich zelve, maar met de ontdekking der geboorte zijns helds of niet, of willekeurig verbonden; vele personen ten tooneele te voeren, bij de ontknooping reeds vergeten, maar die met stoute en hoogdravende spreuken hadden kunnen pralen; vele toestanden te scheppen, onnatuurlijk misschien en onwaarschijnlijk in zich zelve, maar die den aanschouwer als in eene betoo-

verde wereld plaatsten; en indien hij het gedaan had, zou misschien het publiek; zoo het slechts geen Atheensch publiek ware geweest! met nog grooter toejuichingen, met nog luider handgeklap den Dichter hebben bekroond. Maar SOPHOCLES verachtte dien gemakkelijken weg tot een' ras verwelkten roem: hij doorzag het, zijne Goddelijke Muze ontdekte het hem, hoe de aandoenlijkste uitkomst, bij wier beschouwing het menschelijk gevoel, met het menschelijk lot begaan, door eene heilige siddering wordt aangegrepen, binnen eene kleine ruimte van tijd en plaats, door weinige handelende personen, voorbereid, ingewikkeld, tot rijpheid gebragt, en geheel ontward en ontknoopt kon worden; zonder in die kleine ruimte beklemd te zijn, maar zich natuurlijk, vrij en ongedwongen daarin bewegende; hij doorzag het, hoe de roerendste, en kuischste, en heerlijkste dichterlijke voordragt, door de kracht der genie zich bezielen liet, om een geheel voort te brengen, waarbij het geschokt gemoed, zich badende in nog ongekenden, onverklaarbaren tranenwellust, tevens in verbazing en bewondering werd opgetogen! Hij doorzag het, en de regelen van het treurspel waren aanwezig; van het volmaaktste treurspel, dat de wereld nog gezien had, en misschien immer zien zal! Toen DEMOSTHENES....doch wat behoef ik voort te gaan en meer tijd te spillen? Gij ziet het, wat de ware regelen der kunst zijn, en hoe weinig zij de minachting verdienen, die sommigen zich onderwinden haar aan te doen.

Van waar dan die minachting? vraagt iemand veelligt; en het zou gemakkelijk vallen, hier smaad en spot, met smaad en spot te beantwoorden. Doch waartoe zulk een onedelmoedige strijd, daar men zijn' tegenstan-

der ten minste eenige geregtigheid kan doen wedervaren? Toen de regelen van heldendicht en treurspel, om ons bij deze slechts te bepalen, waren aangewezen en openbaar gemaakt, waren er sommigen, die vergaten, dat zij, die deze regelen het eerst ontdekt en aangewend hadden, Dichters waren; op wier voortbrengselen, in al derzelver deelen, de stempel van het echte schoon was gedrukt; en dat de straks vermelde regelen hun alleen gestrekt hadden, om aan hun werk de laatste meesterhand der volkomenheid te leggen. Of waren het eenvoudige, algemeene regelen, op alle dichtsoorten toepasselijk; men vergat, dat de regelen den kunstenaar niet maken, maar slechts leiden, besturen, dat zij alleen hem volmaken kunnen, maar dat zij steeds de gelukkige gave der natuur als aanwezig onderstellen. Men vergat het, en begaf zich aan het zamenstellen van werken, waarin noch warmte, noch geest, noch dichterlijke kleur, noch zielsverheffing gevonden werd, maar alle regelen met zorgvuldige naauwkeurigheid waren in acht genomen. Men maakte heldendichten, waarin de eenvoudigheid van daad, en de bewerktuiging van het wonderbare niet vergeefs werd gezocht; maar die nooit door eenige Muze waren ingegeven! Men maakte treurspelen, waarin men noch eenheid van uitkomst, noch eenheid van tijd, van plaats, en wat er meer eenheden vereischt werden, zag ontbreken; maar waarin het aan hartstogtelijke schildering, aan edele daarstelling, aan gang, en vorm, en geestvervoering des te meer ontbrak. Men noemde dit heldendichten, treurspelen, en verwonderde zich, dat men niet, met VIRGILIUS ten minste en EURIPIDES, op ééne rij werd gesteld. Men maakte gedichten en verzen,

waarin alle fouten van taal, en maat, en rijm, van inhoud en zamenstelling, angstig vermeden waren; maar waarin geen sprankje van gevoel of verbeelding schitterde, door een weinig spelend vernuft of koude antithesen vervangen; en men meende modellen voor den zangberg geleverd te hebben. Men ging nog verder in zijnen waan, in zijne dwaze vergoding der regelen, en durfde aan dichtwerken, rijk in vinding, in vuur en kracht, maar niet op de leest der Grieksche Meesters geschoeid; men durfde aan dezelve, niet eenige, niet de hoogste, maar alle verdiensten ontzeggen, en de koude gewrochten der dorre regelmatigheid hoog boven dezelve verheffen. Deze waren het, die eigenlijk de regelen der kunst in minachting, en anderen in den waan bragten; dwaas voorzeker en voorbarig; maar nogtans in den waan bragten, dat het gebrekkige, en de onwaarde dier zoogenaamde kunstwerken, niet door gebrek aan genie, maar door den dwang der regelen en derzelver opvolging veroorzaakt was.

Nu verviel men welhaast tot een tegenovergesteld uiterste, om genie en regelmatigheid voor onbestaanbaar met elkander te houden. De opvolging der regelen werd niet alleen voor noodeloos geacht, het werd ook voor eene verdienste gerekend ze te veronachtzamen, ja aan deze veronachtzaming zelfs den roem der oorspronkelijkheid verbonden. En deze dwaling, die uit haren aard bij oppervlakkige vernuften spoedig veld moest winnen, had eene tweederlei uitwerking; die zich anders openbaarde bij Dichters en Schrijvers van innerlijke en wezenlijke verdiensten, anders bij zulke, die er slechts den naam van najaagden, en den schijn van vertoonden.

De eerste, zich den weg geopend ziende, om zonder het aanwenden van groote moeite, tot den eersten rang op te klimmen, sloegen dien gereedelijk in; een' weg zoo geheel overeenkomstig met den ganschen geest van hunnen tijd, waarin ook spoedig rijk, en spoedig wijs te willen zijn, tot den algemeenen smaak is verheven. Hoe veel overleg en inspanning, hoe veel nachten en dagen arbeids had men oudtijds moeten besteden, om zijn kunstwerk tot die hoogte op te voeren, dat alles daarin keurig was, en tevens ongezocht; nieuw en verrassend, maar zonder natuurlijkheid of waarschijnlijkheid te kwetsen, sierlijk en te gelijk eenvoudig, bevallig en betamend; ja gelijk aan het glad gepolijste marmer des beeldhouwers, waarin de fijnste vingertop geene ruwe plek kan bespeuren. Had weleer de genie zich aan die banden willen leggen, hoe gelukkig voelde men zich, van ze te kunnen afwerpen; vernuft en verbeelding weelderig te mogen laten spelen en uitspatten; en zelfs in de grilligheid en onregelmatigheid zijner voortbrengselen, te onregt met den naam van *luim* bestempeld, een nieuw veld van roem voor zich geopend te zien! Voorzeker, Mijne Heeren! het staat ieder kunstbeoefenaar vrij, ons zijn werk te leveren, gelijk het hem goeddunkt; maar ook ons, daarover te oordeelen, gelijk wij het bevinden. Was het de smaak der Ouden, hunne stukken tot de fijnste keurigheid te beschaven, zonder daarom in gloed, in kracht, in betoovering, aan de nieuweren iets toe te geven; het is ook dezen laatsten vergund, over dit alles losser en luchtiger henen te zweven; op orde, waarheid en betamelijkheid minder angstvallig acht te slaan; indien zij ook aldus toejuichers en bewonderaars vinden kun-

nen. Maar dit is hun niet vergund, dat zij hunne onachtzaamheden voor volmaaktheden uitventen; als nieuwe kunstregters hunne werken van den tweeden, derden, of minderen rang, boven die van den eersten verheffen; en aldus anderen afschrikken van het streven naar eene volkomenheid, die zij zelven niet wilden of konden bebereiken.

Doch tot nu toe spraken wij van kunstbeoefenaars, waardig dien naam te dragen, door de wezenlijke verdiensten, die in hunne stukken, naast derzelver gebreken, schitteren. Maar bedenkt, hoe welkom deze verachting der regelen zijn moest voor die menigte van kracht-geniën, die onze tijd zag geboren worden. Want zoo ras het voor een bewijs van grooter genie werd gehouden, zich boven den dwang der regelen te verheffen, meende elk, die slechts op ARISTOTELES smalen kon, op den eernaam van genie eene billijke aanspraak te hebben. En nu werd er een wedstrijd geopend van woestheid en buitensporigheid, van beuzelachtigheid en ongerijmdheid; waarin hij, die meest het gevoel kwetste, de verbeelding aan het hollen bragt, den goeden smaak beleedigde, of door hoogdravenden onzin het verstand spoorbijster maakte, den prijs der overwinning zou wegdragen! En inderdaad, wat wordt er van eene maatschappij zonder wetten, waarin zoo vele meesters als er leden zijn? Wat wordt er van eene muzijk, waarin geen toon of maat gehouden wordt? Is dan het schoon willekeurig, verschillend naar dat ieders brein bewerktuigd is; of is het standvastig, onveranderlijk, gelijk het ware en goede? Dichters, Redenaars! zijn de regelen, door HOMERUS, door SOPHOKLES en DEMOSTHENES gevolgd, te bekrompen, te gebrekkig voor uwen

verhevener geest, levert ons slechts stukken, schooner van geheel, schooner van gedeelten, bevalliger, roerender, stouter dan de hunne; zoo zullen we uit uwe werken nieuwe regelen voor een hoogere kunst ontleenen; maar regelen zult ge u daartoe moeten voorschrijven, en evenmin zal het schoone uit onregelmatigheid geboren worden; het moge, door zijnen hemelschen glans, ook in het midden derzelve schitteren; maar evenmin zal het er uit geboren worden, als de duisternis het licht zal baren!

Gunt mij, Mijne Heeren! nog eenige oogenblikken uwe aandacht, om hetgeen ik in het gemeen over de kunst en derzelver regelen gezegd heb, op eene enkele bijzonderheid toe te passen, en aldus mijn gevoelen te gelijk nader te ontwikkelen en te staven.

Onder de weldadige uitwerkselen van eene verstandige opvolging der regelen, mag men vooral ook tellen de besnoeijing van het weelderige, en de weglating van het overtollige; uit beide wordt die eigenschap geboren, die het schoonste sieraad is van alle kunstgewrochten, de eenvondigheid. Het was daarin voornamelijk, dat de Ouden uitmunteden; het is daarin voornamelijk, dat de nieuweren zondigen. Verkwisten is geen rijkdom, en gaat zelden met waren rijkdom gepaard. De verkwister geeft alles wat hij heeft, en daar hij u juist toont, hoe ver hij gaan kan, openbaart hij u, niet zijnen rijkdom, maar zijne armoede. Hij is, gelijk STERNE zegt, een dwerg, met een' maatstok in de hand. De rijke, die zijnen schat op prijs houdt, en slechts zoo veel daarvan laat zien, dat men nog meer vermoedt van hetgeen hij terug houdt, doet de gedachte der onmetelijkheid in u oprijzen. Er is eene

spaarzaamheid, zoo ver van karigheid, zoo ver van bekrompenheid verwijderd, dat zij juist het verstandig bezit van ruimte en overvloed kenmerkt.

Verbeeldt u, opdat ik deze gelijkenis gebruike: verbeeldt u aan een gastmaal aan te zitten, waar de tafel met lekkernijen overladen is, en onder het gewigt derzelve dreigt te bezwijken. Alles moge het beste zijn in zijne soort, alles keurig toebereid; hetgeen echter zelden bij zulk eene overdaad plaats heeft, en het ontbreekt daar (althans waar zoo veel lettervruchten worden opgedischt) doorgaans ook niet aan een' enkelen groven schotel: maar het zij alles even voortreffelijk, even smakelijk, en zelfs ongemeen; indien het te veel is, welk een indruk gevoelt gij er van? Is het niet die van verzadiging zonder waar genot? Van spijt, dat gij niet alles smaken kunt, en het meeste onaangeroerd laten moet? dat gij uwe graagte, die wel wenschen zou aan een of weinige geregten zich ruim te goed te doen, over veel moet verdeelen, en dus niets geheel kunt genieten? Gij zult de gulheid van uwen gastheer roemen, maar zult gij zijnen smaak even zeer prijzen? Verdenkt gij hem niet van eenige praalzucht? en al kunt gij hem dit zelfs van verre niet te laste leggen, komt het echter niet heimelijk in u op: o! indien hij wist hoe het hoorde!

Zou het, Mijne Heeren! met onzen smaak voor het schoone, met de streeling en voldoening van denzelven, niet eveneens zijn gelegen? Of zou daarin eene weelderige uitstorting van woorden en gevoelens, van sieraden en beelden, den voorrang verdienen boven keus en uitgezochtheid? boven die kuische, zedige matiging, altijd beschroomd, dat zij een keurig oor, een' fijnen

smaak zal beleedigen, en zich niet kunnende verbeelden, dat alles wat haar invalt, en wat zij door hare zeggenskracht verfraaijen kan, ook waardig is, om door allen gehoord of gelezen te worden? die in den ganschen rijkdom, haar ten dienste staande, slechts weinig vindt, dat edel genoeg door haar geacht wordt, om de aandacht der edelsten te boeijen, en - niet om lof, om toejuiching, maar om - de onsterfelijkheid te verdienen! Die onsterfelijkheid hebben zij verdiend en verworven, wier werken van deze beminnelijke, ingetogene eenvoudigheid overal de sporen dragen; de sporen der achting voor het kunst-eerbiedigend publiek, en der achting voor zich zelven! Zullen zij, die eenen anderen weg volgen, door zich van deze banden en regelen te ontslaan, in denzelfden tempel hunne plaats vinden? Deze vraag, Mijne Heeren! zou zij niet alreede beantwoord zijn?

Er is, Mijne Heeren! in onzen aanleg één heerschende trek, onuitroeibaar, omdat hij tot onze oorspronkelijke voortreffelijkheid behoort, en die zich dus ook aan ons gevoel voor het schoon en deszelfs kunstgewrochten moet mededeelen. Wat waarachtig schoon, hetzij zinnelijk, hetzij verstandelijk, hetzij aesthetisch schoon zal wezen; wat waarlijk en op den duur behagen zal, moet ook zedelijk schoon zijn. Wat niet betaamt, kan wel verlokken, maar het kan niet bekoren. Ik spreek niet van grove onbetamelijkheid; onheil over elk, die het sieraad der kunst daaraan verspilt en ontheiligd! Maar er is een hooger betamen, het uiterlijk merk van innerlijke zedelijke schoonheid. Nederigheid en beminnelijke schaamte zijn deszelfs trouwe gezellinnen. Nederigheid, die geen gevoel van eigen waarde, maar ook

geen gevoel van eigen zwakheid uitsluit. Schaamte om zich voorwaarts te dringen, maar gepaard met edele vrijmoedigheid, om hare regten te bewaren. Veroorlooft mij nog ééne gelijkenis, zij moge mijne rede besluiten. Ziet gij die fiere schoonheid, waaraan de natuur al haar pronk heeft te koste gelegd? Wat vuur in die oogen, wat uitdrukking in dat gelaat! Welk een hemelsche lach, wat tooverende stem! Hoe zwieren en golven die fijne lokken langs een' hals en boezem, gelijk geen PHIDIAS uit *Parisch* marmer kon beitelen. Ziet die houding, als eener Godin, die beweging, dien gang, die leest, als van ééne der Bevalligheden! Maar verbeeldt u haar met den kostbaarsten tooi omhangen, glinsterend van goud en edele gesteenten op een zwierig en blinkend tooneel-gewaad; in plaats van een enkele roos, met een' ganschen ruiker bloemen op den half ontblooten boezem: verbeeldt u, dat elk harer bewegingen het doel verraadt, om bewonderd te worden, elk harer blikken u schijnt te vragen: ben ik niet betooverend? en dat zij beneden zich acht de welvoegelijkheden eens gezelschaps, dat slechts oogen voor haar behoort te hebben! Jammer, zegt gij, dat zoo veel schoon door zoo weinig kieschheid, door zoo veel hoogmoed ontluisterd wordt! En ach, waren er geene schoonen, die naar dit beeld, en geene kunstwerken, die naar deze schoonheid geleken! Doch verbeeldt u haar met een zedig, maar rein en bevallig kleed, passend voor hare gestalte, keurig van maaksel, kuisch en matig van wel aangebragt versiersel; wat de natuur haar heerlijks schonk, niet vertoonende, maar verradende: verbeeldt u haar minzaam, dienstvaardig, oplettend voor elk, en niemands oplettendheid eischende;

zij verrukt, zij vervoert, en wil slechts gevallen; elks aandacht is op haar gevestigd, aan haar gekluisterd, zij alleen schijnt het niet te merken; een hemel is in hare blikken, maar het is om anderen te zaligen, niet om zelf als een godheid te prijken; dat oog, vol zedige schaamte, ontwijkt het staren der opgetogenheid, maar waar het zich wendt en hecht, daar dringt het door merg en gebeente! Ziet daar het beeld der echte schoonheid, die allen en altijd behaagt, die altijd den besten het meest behaagt, wier kroon niet is het toejuichen eener wufte menigte, maar de eerbied der bewondering, of een traan uit het wellust-dronken hart gevloeid. Dichters, Redenaars, altijd sta dit beeld voor uwen geest, als gij het spreekgestoelte beklimt, of de hand slaat aan de lier! Nederlandsche Dichters en Redenaars, wilt gij het bij CORNEILLE en RACINE niet zoeken, zoekt het ook niet bij SCHILLER of GOETHE! Zoekt het in de meesterwerken der Oudheid, uit de gouden eeuw van *Griekenland* en *Latium!* Neen, Nederlandsche Dichters en Redenaars! zoekt het in uw eigen hart, gij zult het er vinden, door den eigen vinger der Godheid er ingedrukt. Brengt het uit uw eigen gemoed te voorschijn, gelijk de kunstenaar de hemelsche *Venus* uit het marmerblok! Hier, in uw binnenste, is het ware heiligdom der kunst, weert van deszelfs drempel al wat het bezoedelen kan! Brengt er geene offers dan aan het onvergankelijk schoon, zoo zullen uwe namen leven bij het dankbaar nageslacht met onvergankelijken roem!

Redevoering over het middel matige.

Uitgesproken bij de opening van de Algemeene Vergadering der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, den 21 *September* 1822, *te Leyden.*

Wanneer men zich geroepen ziet, of vrijwillig zich verbonden heeft, om voor eene vergadering van kundige en achtbare hoorders het woord te voeren; als men, gelijk CICERO zegt, dien grooten last en pligt heeft op zich genomen, om alleen, terwijl allen zwijgen, over een belangrijk onderwerp te spreken; dan verwekt gewoonlijk de keus eener gepaste stof geene geringe verlegenheid. Zoo dikwijls namelijk deze van de willekeur des sprekers afhangt, en het gansche veld van wetenschap, kunst en smaak voor hem openligt; zoodat hij uit hetzelve, naar welgevallen, zich ter bear-

beiding kan toeëigenen, wat hem voor zijne eigene krachten meest berekend, en meest geschikt voorkomt, om zijne toehoorders te behagen of te treffen. Men bepaalt zich dan meestal tot hetgeen buitengewoon, uitstekend is, en van den beginne af de aandacht stemt tot hooge verwachting. Het schilderen van groote karakters; de lof van stoute of edele bedrijven: wat in den menschelijken geest, of het menschelijke hart, het meest derzelver verheven oorsprong, en onbegrensde volmaakbaarheid aanduidt; al wat de Oudheid uitmuntends, wat nieuwere geschiedenis of letterkunde merkwaardig, prijsselijk, verbazend of verrassend heeft: ziet daar den rijken schat, waarin men naar goedvinden omtast, om uit al dat schoone te kiezen, wat zich het schoonst en behagelijkst voordoet. Maar naar mate men hierin meer naar wensch, of zelfs boven verwachting meent geslaagd te zijn, groeit ook het gevaar, waarvoor men te dikwijls zijne oogen sluit, dat de behandeling de hoogte des onderwerps niet bereiken kan; en dat men somtijds, hoe meer men streeft en worstelt om er toe op te klimmen, slechts des te dieper beneden hetzelve zinkt: zoodat de schrale lofspraak in den mond dergenen, die, de gehoorzaal verlatende, tot elkander zeggen: welk eene schoone stof! het ingewikkeld verwijt schijnt te behelzen: jammer dat de redenaar, de dichter voor dezelve niet was opgewassen! En dit gevaar wordt nog dringender, wanneer men, in den aanvang reeds, zijn onderwerp hoog opvijzelt, en de verwachting spant, om over hetgeen buitengewoon en zeldzaam is, ook iets buitengewoons en zeldzaams te hooren. En wie echter, dien een groot beeld voor de oogen zweeft, is altijd in staat om zich genoegzaam te mati-

gen, dat hij niet den indruk, dien het op hem gemaakt heeft, ook in anderen onderstelle, van den beginne af aan zijnen hoorderen toeschrijve?

Ik heb derhalve besloten, Mijne Heeren! deze klip, zoo veel in mijn vermogen zijn zal, te vermijden, en eene stof te verkiezen, waarvan ik althans minder te vreezen heb, dat ik beneden dezelve blijven zal; waarbij het reeds met een vonnis der veroordeeling gelijk zal staan, wanneer men van mijne behandeling derzelve getuigen zal: zij was als het onderwerp, en beantwoordde aan hetzelve volkomen! Ik wilde namelijk tot u spreken over het *middelmatige*, en de beschouwing van hetzelve toepassen op de voortbrengselen van verbeelding, smaak en gevoel. Ik verzoek hiertoe uwe toegenegene aandacht, en doe het met eenige meerdere vrijmoedigheid, daar de middelmatige uitgebreidheid mijner redevoering u ten minste eene langdurige verveling zal besparen.

Men kan het woord *middelmatig* in twee zeer verschillende beteekenissen gebruiken, de eene bij uitstek gunstig, de andere bij uitnemendheid ongunstig. Bij de eerste denken wij aan die *gulden middelmaat*, die alle schadelijke uitersten, ter eene of ter andere zijde, voorzigtig ontwijkt; die langs den koninklijken weg regt voorwaarts streeft, door geene driften weggesleept, niet bekoord door onverdienden lof, maar ook niet afgeschrikt door onverdiende veroordeeling. Gij hebt reeds bespeurd, dat dit de zin niet zijn kan, waarin het woord *middelmatig* thans door mij wordt opgevat. Volgens de andere beteekenis verstaat men er een zonderling iets door, moeijelijk te beschrijven, dat noch

goed, noch slecht is; dat ons niet slechts volkomen onverschillig laat, maar ook eenigermate gelijkt naar hetgeen noch koud, noch heet, maar laauw en flaauw, en niet ver af is van walging te veroorzaken. Over zulk eene *middelmatigheid* tot u te spreken, voorbeelden derzelve bij te brengen, of u daartegen te waarschuwen, zou inderdaad hetzelfde wezen, als uw gehoor te kwetsen, en de achtbaarheid dezer vergadering te beleedigen. Er is dan nog eene andere beduidenis des woords, die tusschen deze beide wederom als in het midden ligt: waarbij men denkt aan hetgeen niets uitstekends heeft; aan hetgeen gewoon en dagelijksch is; en ten aanzien der eigenschappen van geest en hart, aan zulk eene mate derzelve, die aan het gros der menschen is toebedeeld. Het is dit *middelmatige*, waarover ik u eenige oogenblikken onderhouden wilde; hetzelfde, waarvan HORATIUS gezegd heeft, dat het in den pleitbezorger, bij voorbeeld, in den man van nuttig en eerlijk beroep of bedrijf, niet slechts onberispelijk is, maar ook achtingwaardig wezen kan, doch hetwelk in dichters door Goden noch stervelingen geduld kan worden!

Er zijn menschen van buitengewoon fijnen en kieschen smaak, die met het *middelmatige*, ook in dezen zin, zich op geenerlei wijze vereenigen of bevredigen kunnen; die op gewone menschen met zekere minachting nederzien, en in den omgang hen weinig aandacht waardig keuren; die gewoue en dagelijksche gesprekken, al is het over dingen, die in het gemeene leven onontbeerlijk zijn, niet dulden kunnen; en van de hoogte, waartoe zij zich verheven achten, een wijde klove meenen te zien, die geniën en dagelijksche wezens van

elkander scheidt. Het zij nu zoo, dat deze smaak inderdaad zoo fijn en kiesch is, als waarvoor deszelfs bezitters hem houden, en niets gemeens of gelijks heeft met het gevoelig zenuwgestel eener weeke Hollandsche schoone, die de ondragelijke tabaksreuk dreigt te doen in onmagt vallen: het zij zoo, dat hij hemelsbreedte verschilt van adeltrots, omdat geene aangeborene titels, maar wel aangeboren gaven regt geven om hoovaardig te zijn! men kan echter niet ontkennen, dat deze kieschkeurige, deze overdreven en uitsluitende beminnaars van het uitstekende weinig hun belang verstaan, en zich ten minste gelijk maken aan die rijken, die, de armen verachtende, toonen niet te weten, hoe dood-arm zij zelve zijn zoude, indien er geene armen waren. Inderdaad de verheven verstanden hebben het alleen aan de middelmatige te danken, dat zij uitsteken en uitschitteren kunnen; indien allen even groot en rijk in geestes-gaven waren, dan zou deze grootheid en rijkdom niet meer dan het gewone, het dagelijksche en middelmatige wezen; en de onderscheiding, waarop men zoo veel prijs stelt, die men in zoo hoogen trap zich aanmatigt, zou een onverkrijgbaar goed, eene verlorene bezitting geworden zijn. Want schoon het somtijds gebeurt, dat groote geesten en geniën, als bij onderlinge afspraak, of wederkeerige dienstbewijzing, elkander over en weder den lof toekaatsen, dikwerf echter sluiten nijd en naijver hun den mond; en al had dit nimmer plaats, de lof hunner gelijken is niet genoeg, om hunne eergierigheid te voldoen; de goedkeuring van allen is het doel, naar hetwelk zij streven: en de toejuiching, het handgeklap dier menigte van dagelijksche menschen, anders zoo weinig door hen ge-

teld, is hun niets minder dan onverschillig. CICERO zelf getuigde, dat, hoewel in onderzoekingen van wijsbegeerte en geleerdheid, de goedkeuring van bevoegde Regters bij hem alleen op hoogen prijs stond, hij nogtans, als redenaar optredende, niet zoo zeer naar hunnen bijval, als naar dien der menigte dong, en dat, als zoodanig, de goedkeuring en toejuiching des volks voor hem het hoogste goed was.

Doch dit is niet alles, dit is het geringste van hetgeen tot aanprijzing en waardering dier groote menschenklasse kan gezegd worden, die niets zonderlings noch uitstekends bezitten. In hunnen boezem vindt men de waardige huisvaders, de nuttige burgers, de eerlijke ambtenaars, de nijvere handelaars, de onvermoeide behartigers van hun beroep of handwerk, alles wat men achtingwaardig heeten kan. Zij zijn indien niet de kern, ten minste de steun der burger-maatschappij, die hetgeen goed en groot is, beloonen, en zonder wie de kunst om brood zou bedelen. Wie zijn het, die des schilders penseel met goud betalen, die den bouwkunstenaar in staat stellen, om zijne grootsche ontwerpen te verwezenlijken, die des dichters voortbrengselen bij duizenden doen verspreiden? Indien dit enkel door groote geesten en geniën geschieden moest, wie zou niet kunst en kunstenaar beklagen? Voorzeker, indien groote en verheven verstanden aan de maatschappij wezenlijke en onbetwistbare nuttigheid aanbrengen, zij kan echter naauwelijks opwegen tegen het nut en voordeel, dat de bezige, de nijvere, aan duizend monden brood verschaffende, in alle standen en beroepen arbeidende volksmenigte, zonder roem, zonder onderscheiding, en bijkans onopgemerkt aan dezelve verschaft; te meer regt

hebbende op onze erkentenis en achting, naar mate zij hare aanspraken op dezelve minder gelden doet.

En wat toch, wat zou er worden van eene maatschappij, uit louter geniën en groote geesten bestaande? Wie wilde mogt het begeerlijk achten daartoe te behooren, ik zou gaarne de eer des lidmaatschaps, al konde ik die ook verdienen, aan anderen afstaan. Zij zou noch de vreedzaamste, noch de deugdzaamste, noch de gelukkigste wezen. Hoe moeijelijk zou het zijn daarin de orde te handhaven, die op ondergeschiktheid, op erkentenis en gevoel van meerderheid en minderheid steunt; of de rust te bewaren bij het gedurig dingen en streven, om elkander op zijde of vooruit te komen; en welke twisten zijn onverzoenlijker, welke uitspattingen buitensporiger, dan wanneer zeldzame talenten met elkander strijd voeren, of zich zelven vergeten? Het zijn de middelbare verstanden, wier koelheid de hitte tempert, waardoor onbeperkte genie-zucht alles zou dreigen te verschroeijen; zij zijn het, die, door ook hun gewigt in de schaal te leggen, de altoos durende slingering tot evenwigt terug brengen. Vestigt uwe aandacht op bijeenkomsten van onderling nut, zelfs op achtbare vergaderingen, waarin over 's Lands dierbaarste belangen geraadpleegd wordt; stelt ze te zamen uit enkel groote mannen, diepe staatkundigen, talentvolle redenaars, die allen hun gevoelen met kracht van redenen bepleiten kunnen, enkel sprekers en geene zwijgers; weert uit dezelve allen, die geene hoogere eerzucht kunnen voeden, dan dat zij, als eerlijke mannen, zich in gemoede verklaren voor die meening, die hun de beste en redelijkste voorkomt; of laat zelfs deze daarin niet het meerder getal, slechts eene geringe minderheid uitma-

ken; veel, veel zult gij er bij gewonnen hebben! lange, verwarde raadplegingen, ergerlijke verschillen, wankelende besluiten, en doorgaans, in plaats van de beste keuze, een ondoelmatig middelding, uit de overeenbrenging van onvereenigbare gevoelens geboren. Waar weinigen velen voorlichten, en weinigen velen besturen, daar alleen heerscht orde, rust en betamelijkheid; maar de medewerking dier velen tot bereiking van het nuttige en goede, zou zij met de voorlichting en het besturen der weinigen, dan toch niet ook in eenige evenredigheid, niet misschien in waarde gelijk staan?

Van zoo veel belang is het, dat de rijke en verheven verstanden zeldzaam zijn, en dat de groote menigte, lager, maar nogtans, ten aanzien van het geheel, harmonisch gestemd, zich boven het middelmatige, het gewone en dagelijksche niet verheft. Zij is hetgeen, in het burgerlijke leven, de eerwaardige middelstand is ten aanzien der rijken en vermogenden, de bewaarster der goede zeden, en van het onbevangen, onbedorven oordeel. Wie gij dan zijn moogt, die boven haar uitmunt, door het bezit of de aankweeking van voortreffelijke gaven, die ge u zelven niet geschonken hebt, doet haar ten minste het regt, dat haar toekomt, en geeft haar achting, voor de toejuiching, waarmede zij u vereert, als in betaling. Ziet niet met een oog van versmading op haar neder; want als zij het ook u deed, het minste verlies zou niet aan uwe zijde zijn. Schuwt, schuwt haren omgang niet, als of het beneden u ware, zich met haar te vermengen, als of het in haar midden voor uwen smaak en uwen geest niet uit te houden ware! Weest veeleer het sieraad harer kringen, en zijt verzekerd, dat gij er leering en onderrigt

vinden kunt, die gij menigmaal bij uwe schitterende vernuften vergeefs zult zoeken. Gij althans kunt onderrigt en leering onder haar verspreiden; en tot haar af te dalen zal u niet tot vernedering strekken, maar veeleer het kenmerk zijn, dat uwe grootheid ware, geene ingebeelde grootheid is; eer zal het zijn voor uw hart, en - de ware proefsteen uws verstands!

Maar nu deze zelfde zoo nuttige, zoo gewenschte middelmatigheid, toegepast op de voortbrengselen van verbeelding, smaak en gevoel, of, om uit die allen de voornaamste te kiezen, op de dichtkunst: - hier verandert op eenmaal de gedaante der dingen; het middelmatige wordt berispelijk en verwerpelijk, en zoo er een rijk van enkel dichters bestond, zij, wier gaven niets uitstekends of zeldzaams hadden, zouden als nuttelooze burgers daaruit verbannen moeten worden. De reden hiervan is gemakkelijk te bevroeden: hetgeen uit zijn' aard uitmuntend en buitengewoon wezen moet, verliest het eigen kenmerk zijner bestemming, wanneer het niet meer dan middelmatig is. Het lust mij, en het zal u, M.H.! zoo ik hoop, niet ongevallig zijn, dat ik HORATIUS, in zijnen onvergelijkelijken Brief aan de *Pisonen*, over de ware beoefening der dichtkunst, hier eenige oogenblikken op het voetspoor volge. Om de zaak, waarover wij thans handelen, in het licht te stellen, wijst hij ons op het werk en beroep eens pleitbezorgers; en hij doet dit met wijze voordacht, want daarin kan men, en in zijnen tijd kon men het nog meer dan nu, de zeldzaamste talenten van smaak, verstand en geest, van redenaar en geleerde beide, luisterrijk ten toon spreiden. Maar hij nu, die zulke uitstekende gaven niet bezat; ‘die de zeggenskracht van den welsprekenden MESSALLA

miste, of voor CASSELLIUS AULUS in diepe en uitgebreide regtskunde moest onderdoen;' zou hij daarom uit de pleitzaal geweerd moeten worden? Voorzeker neen! want ook zonder die uitmuntendheid, met een gezond hoofd en goede studiën, met ijver en belangstelling in de zaak zijner cliënten, kan men een goed, een nuttig en achtingwaardig pleitbezorger wezen. Of, opdat ik mijne voorstelling nog nader tot onzen tijd brenge: het is onbetwistbaar, dat de kanselvoordragt voor een' hoogen trap van voortreffelijkheid vatbaar is, en den zeldzamen genie al zijne gaven van geest en hart kan doen ontwikkelen. Maar hoe jammerlijk zou men zich bedriegen, indien men hieruit wilde afleiden, dat niemand het kerkelijk leergestoelte beklimmen mogt, indien hij geen BOSSUËT of MASSILLON, geen BLAIR, geen CHALMERS, geen REINHARD, geen HULSHOFF, KIST of BORGER was. Ontvouwing der gezonde leer, uit het hart gesproken, met Christelijke eenvoudigheid voorgedragen, met gemoedelijken ernst aangedrongen, ziet daar gaven genoeg; en ach, dat slechts alle kerk-redenaars ze bezaten! om der gemeente tot een' waardigen voorganger te strekken.

Nadat aldus de Romeinsche Zanger en Kunstregter het voor onredelijk verklaard heeft, in ieder bedrijf van maatschappelijk nut of behoefte, alleen het uitmuntende in waarde te houden, en zich niet ook met het middelmatige te kunnen vergenoegen, hooren wij hem deze gulden spreuk uiten: *maar dat dichters middelmatig zouden zijn*, *dat dulden noch Goden*, *noch menschen*, *noch kolommen*. Deze laatsten, dat ik dit in het voorbijgaan aanmerke, deden den Romeinen denzelfden dienst, als aan ons onze nieuwsbladen men vond daarop de aan-

kondiging der nieuwe werken, die uitgekomen en verkrijgbaar waren. De dichtkunst verliest haar' aard en wezen, wanneer zij niet uitsteekt boven dagelijkschen vorm, en stijl, en trant. Als zij niet treft en roert, verveelt zij, zij baart onwil en verontwaardiging, ten minste als men het voorregt niet heeft van bij haar in te sluimeren. Ook wordt niemand geroepen om dichter te zijn, geen pligt, die er hem toe noopt; geen andere, dan dien hij zich vrijwillig heeft opgelegd, en waarbij hij tevens zich verbonden heeft, ons gehoor te streelen, of onze ziel te verheffen, of ons in bewondering opgetogen te houden. Wanneer gij mij, als dagelijkschen gast, uwe tafel aanbiedt, is de dagelijksche kost mij aangenaam en welkom, aangenamer zelfs en meer welkom dan het ongewone en kostbare; maar niet, wanneer gij mij noodigt op een keurig gastmaal en uitgezochte spijzen belooft. HORATIUS gebruikt een gelijksoortig beeld, wanneer hij aldus voortgaat: ‘gij behoeft mij bij den maaltijd op geene muzijk te onthalen; maar zoo gij het doet, het moet niet van ontstemde speeltuigen wezen: gij behoeft mij hoofd en baard niet te zalven; maar zoo gij het doet, het moet met geene gemeene keuken-olie zijn: gij behoeft mij geen papaver-korrels, met honig toebereid, (eene lekkernij van die tijden) voor te zetten; maar zoo gij het doet, het moet met geen' Sardinischen honig wezen.’ Wilt gij den Latijnschen Dichter nog verder hooren leeren en schertsen? ‘Hoe,’ dus vervolgt hij: ‘die noch kaatsen, noch loopen, noch vechten kan, zal zich wel wachten van in het ren- of worstelperk zich te vertoonen, om niet door luid en schaterend gelach begroet te worden: en hij, die geene verzen

kan maken, zal het echter wagen zoo goed hij kan? - Maar, waarom ook niet? Is hij niet een vrij burger, een man van aanzien, van vermogen, op wiens gedrag niets te zeggen valt, en hij zou geene verzen mogen maken? Wel nu, hij make ze! Maar gij, oudste der *Pisonen!* wiens oordeel gezond, en wiens geest helder is, onderneem niets, schrijf nimmer iets, waartoe MINERVA u den aanleg niet verleende!'

Zoo is dan de middelmatigheid uit het gebied der dichtkunst verbannen. Maar tusschen dit middelmatige en het hoogste toppunt der kunst, waar men met bewondering haar aanstaart, en als buiten zich zelven vervoerd, hare steile vlugt naoogt; tusschen deze uitersten liggen zoo vele soorten en trappen, waarmede en waarlangs men van het eene tot het andere nadert; en het zou onredelijk zijn, dat alles middelmatig te noemen, wat niet de hoogste volkomenheid bereikte, of daaraan grensde. Ten ware men hier wederom aan het woord eene andere beteekenis gave, en een' middelmatigen dichter noemde, die nogtans ook dichter was, schoon hij den alles ontstekenden gloed, en het hartvermeesterend vermogen niet bezat, waarin de goddelijke poëzij haren hoogsten luister ten toon spreidt; schoon hij in de lagere, maar nogtans ook aanminnige dreven van den *Pindus*, geenszins als vreemdeling omdolende, deszelfs oppersten kruin niet bestijgen kon. Al wat waarlijk bevallig is, en door den liefelijken toon, dien het aangeeft, eene snaar des gevoels harmonisch trillen doet, is reeds boven het middelmatige verheven, en bezit iets van die tooverkracht, waarin het eigenlijke wezen der poëzij gelegen is. Ja, tooveren moet zij, en iets onverklaarbaars in ons opwekken,

wat de wijsgeer met zijn' ganschen aesthetischen termen-kraam ons nog niet heeft kunnen ontcijferen, of zij is niet meer dan een zielloos geluid, uit *Dodoneesch* metaal getogen. Maar dit liefelijke, dit tooverend bevallige, hoe eenvoudig en zedig kan deszelfs voorkomen zijn! hoe kan het schuilen in ééne enkele gedachte, ééne treffende wending, ééne zielvolle uitdrukking, één schilderachtig woord, een' welluidenden klank. Wij weten naauwelijks wat het is, dat ons zoo behaagde, zoo roerde, zulk eene innerlijke beweging in ons verwekte; alles scheen zoo gewoon en dagelijksch; woorden, zaken, niets was er, dat wij, naar onze meening althans, niet ook alzoo hadden kunnen denken en zeggen; en nogtans aan de uitwerking bespeuren wij, dat het ongemeen, wij gevoelen dat het poëzij was; dat het de toon was, die de muzijk maakte. En wie heeft ook van het tegendeel niet meermalen de proef kunnen nemen? dat men bij keur van bloemen en beelden, bij gekuischten stijl en trant; dat men bij wendingen, die verrassend, dat men bij zamenvoegingen, die nieuw, bij gedachten, die verheven moesten heeten, koel en onaangedaan bleef; niet wetende, waar het haperde, niet bevroedende, dat het was, omdat de Godin der bevalligheid des sprekers tong, des schrijvers pen, met haren tooverstaf niet had aangeroerd. Zoo ziet men, bij het monsteren van het heir der Schoonen, hier en daar een gelaat, dat men niet meer dan dagelijksch noemen kan; geen tint van blos of blank, geen vorm of regelmaat van deelen, of leden, of trekken; niets is er, dat men fraai, dat men meer dan middelmatig heeten kan; en echter, waarom maakt dit gelaat zulk een' diepen indruk op ons? wat is het, dat ons aan hetzelve

boeit, en met zoo veel welgevallen er op staren doet? Is het misschien de enkele opslag van het oog? is het de zoete lach, die om hare lippen zweeft? is het de rust en kalmte, die op dat aangezigt zetelt? of de harmonie van het geheel, of de schoone ziel, die in elk dier trekken spreekt? - Aanschouwt aan hare zijde dat gelaat van leliën en rozen, waaraan de natuur alles schijnt te koste gelegd te hebben, wat zij in evenredigheid zeldzaams, in vorm en snede schitterends heeft; maar het staat daar vóór u, als of het uit marmer gebeiteld was, en onwillig wendt zich uw blik van het koude standbeeld, om aan de bevalligheid het offer der hulde te brengen, die ziellooze schoonheid u niet kon afdwingen.

Meent niet, M.H! dat deze aanmerkingen overtollig zijn, dat zij haar nut en gewigt zouden missen, of niet te dezer plaats behooren. Onberekenbaar groot is het nadeel, daaruit gesproten, dat men in het schijnbaar middelmatige het waarlijk ongemeene, de dichterlijke tint zoo menigmaal miskende. Onregt werd daardoor gedaan aan talenten, die lof en aanmoediging verdienden; en aanleiding gegeven, om eene dichtsoort te verwaarloozen, die, zorgvuldig aangekweekt, den goeden en onvervalschten smaak kan doen herleven en vestigen. Zou PINDARUS dan alleen dichter zijn en ANACREON niet? Als deze het alvermogen van vrouwelijk schoon, in weinige regelen, zonder beeld, zonder tooi, zonder een *epithête*, voor het hart en gevoel schildert; of als hij zijne duif zoo naïf en kinderlijk snappen doet; is dit niet meer dan beuzelpraat? en hoort men daar eerst de godentaal der poëzij, waar de Olympische overwinnaars tot de starren verheven worden? Dat we ons toch niet door

overdreven en dweepende voorstellingen eener dichtkunst, gelijk zij nooit bestond, voor het eenvoudig schoon van natuur en waarheid ongevoelig maken! Dat geen trompet-gebrom onze ooren verdoove, om van tusschen het groen der lente de toonen der nachtegaal niet meer te kunnen opvangen!

Ongeloofelijk is het, wat nadeel de afkeer van het schijnbaar middelmatige, in het gebied der aesthetische schoonheid, in de dichtkunst vooral heeft aangerigt. Afkeer van het eenvoudige is daaruit geboren, en een wansmaak, die zijne verwoestingen wijd en zijd heeft uitgestrekt.

Wanneer eenmaal alles ongemeen moet zijn, dan worden taal- en woordvoeging niet meer naar de muzijk der poëzij gebogen, maar naar vreemden trant verwrongen; dan ontstaat er een streven naar het zeldzame, een worstelen naar het verhevene, waarbij men eene wolk voor JUNO omarmt, en het niet verder dan het hoogdravende en hoogklinkende, het daverende en dreunende brengen kan. Dan mist men de ware uitdrukking der natuur, en stelt geleenden woordenpronk in hare plaats; men bespeurt naauwelijks het onderscheid tusschen lierzang en herderskout; en wijsgeer of landbouwer, vorst of huurling, meester of dienstbode, meesteres of kamermaagd, uit aller mond regent het wijsheidspreuken? En bepaalde dit gebrek zich slechts tot dichters of schrijvers van den tweeden rang, maar ook groote vernuften hebben zich voor hetzelve niet kunnen vrijwaren. Wie telt niet onder deze laatsten, VOSS en GÖTHE? Wie kent niet de *Luïse* van den eersten, de *Herman en Dorothéa* van den anderen? en wie stelt niet derzelver schoonheden op prijs? Maar omdat HO-

MERUS, in zijne heldenzangen, ook tooneelen uit het huisselijk leven bevallig wist in te vlechten, moest men daarom eenvoudige Landgedichten, enkel huisselijke tooneelen behelzende, in den Homerischen heldentoon bezingen; met nabootsing van alles, wat HOMERUS eigens heeft, in den stijl en trant der voorstelling en zamenspraak van zijne heldendichten? En wanneer de negen Boeken van HERODOTUS met de namen der negen Zanggodinnen prijken, mogen dit dan ook de negen Zangen der *Herman en Dorothéa?* Was het mogelijk, dat deze mannen van naam en verdienste voor dit wanstallige hunne oogen sloten, indien zij niet gevreesd hadden te laag bij den grond te zullen zweven, zoo zij den stijl, dien de natuur voor zulke gedichten bestemd heeft, bezigden? of zoo zij den idyllen-toon van THEOCRITUS voor zich bereikbaar gevonden hadden?

Men beschuldige mij niet te zeer van vooringenomenheid tegen onze Duitsche Kunstbroederen. In voss beminde ik steeds den levensbeschrijver van mijnen geliefden HÖLTY; GÖTHE was de lievelings-auteur mijner jeugd; KLOPSTOCKS Oden hebben dikwijls mijne ziel ten hemel gevoerd; ik heb geene woorden om uit te drukken, wat HERDER voor mij geweest is; WIELAND was steeds, en is nog het voorwerp mijner bewondering; en GELLERT en RABENER, schoon men thans naauwelijks, in het Vaderland dier mannen, hunne namen durft noemen, hebben het eerst mijnen smaak en stijl gevormd. Maar zou men daarom geene ingeslopene feilen mogen opmerken en aantoonen? feilen, misschien gesproten uit den overmoed eener nog jeugdige letterkunde, die zoo gaarne de teugels der wijze ervarenis van zich werpt, en, gelijk FAËTON, den zon-

newagen wil mennen. Zou men die feilen niet mogen aantoonen, wanneer de voortgang en vestiging van den goeden smaak, die toch geen andere kan zijn, dan de smaak voor het eenvoudige en natuurlijke, er door belemmerd en gestuit wordt? En waaruit zijn die feilen van jeugdigen overmoed, door klassische bedachtzaamheid gewraakt, ontstaan? Immers uit de zucht om wat groots te zijn, uit de vrees om voor middelmatig gehouden te worden; uit den afkeer van gewoon en dagelijksch te schijnen. En (gelijk het gaat, wanneer men eenmaal op een dwaalspoor is geraakt) zoo werd het zeldame langzamerhand niet zeldzaam genoeg, het buitengewone ontaardde tot in het gedrochtelijke, en het vermogen om te behagen en te roeren ging verloren, door de zucht om bewonderd te worden. Men wilde verbazen en schokken, zonder eerst in zijn eigen binnenste verbaasd en geschokt te wezen: men wilde verrassen, zonder eerst door zijne eigen denkbeelden verrast te zijn; zonder eene Goddelijke vonk in den boezem wilde men het verhevene uitdrukken, en nooit gehoorde onzin verkreeg den naam van oorspronkelijkheid!

Wachten wij ons, M.H! voor de besmetting eens wansmaaks, die uit de verwarring van het eenvoudige met het middelmatige zijnen oorsprong nemen moest, en verder dan in Duitschland wijd om zich henen gegrepen heeft. Kunnen wij, als adelaars, naar de wolken stijgen, moedig dan de zon in het aangezigt gezien, en ons gebaad in haren gloed! maar schieten wij geen wassen vleugelen aan, die voor hare stralen versmelten, en ons ter halver hoogte doen nederploffen. En kunnen wij slechts, als de bijen over het nederig

heestergewas zweven; indien het enkel geurige bloemen zijn, en geen stinkend onkruid, waarop wij azen; indien het zoete en zuivere honig is, dien wij leveren; dan zal de liefhebber en bewonderaar der natuur ons met belangstelling beschouwen, onzen arbeid hoog waarderen, en wij zullen evenmin de steile vlugt der arenden, als het wapperen der bonte vlinders benijden.

Verhandeling over het gezond verstand.

Wat is waarheid? - Deze vraag, door wien of met welk oogmerk zij eenmaal gedaan zij; het is een allerbelangrijkste vraag, waardig, dat wij ze gedurig aan ons zelven, of aan anderen, op wier inlichting wij prijs stellen, voorhouden. Niet slechts voor den Regter in de vierschaar, voor den Geleerden bij zijne nuttige onderzoekingen, voor den Burger in zijne maatschappelijke betrekkingen; ook voor den mensch als mensch, als redelijk schepsel beschouwd, ten aanzien zijner bestemming voor het tegenwoordige en toekomende leven, is het eene gewigtige vraag: wat is waarheid? is het van het eerst en grootst belang, te weten wat waarheid is.

Als wij intusschen het groote verschil van gevoelens gadeslaan, aangaande hetgeen al of niet voor waarheid

moet gehouden worden; een verschil, dat niet alleen voorwerpen van geringe, maar ook van de grootste aangelegenheid betreft; dat niet alleen op onderscheiden tijden, bij ver van elkander verwijderde natiën, ongelijk in kennis en beschaving, maar te gelijker tijd en bij dezelfde volken plaats heeft; een verschil eindelijk, dat niet alleen geleerden en onkundigen in twee klassen van elkander scheidt, maar ook beoefenaars der zelfde wetenschappen onderling verdeelt, en niet zelden tegen elkander in het harnas jaagt, dan zou men in verzoeking geraken, om de vraag: wat is waarheid? met een' wanhopigen uitroep gelijk te stellen; of om te vermoeden, dat niet aan allen hetzelfde vermogen, om waarheid van dwaling te onderscheiden, oorspronkelijk was toebedeeld.

Maar indien nu noch het eene, noch het andere mag aangenomen worden; indien het ontdekken, of erkennen der waarheid, niet voor wanhopig noch onmogelijk moet gehouden worden; en indien wij allen, menschen met elkander, niet velerlei, maar één soort van redelijke wezens uitmaken; in aanleg gelijk, zoo wel naar den geest als naar het ligchaam, allen evenzeer voor de aanschouwing der hemelsche waarheid, als het toppunt onzes geluks en onzer bestemming geschapen, en niet ten deele tot noodzakelijke dwaling gedoemd; indien wij allen op gelijke wijze onze begrippen verkrijgen, denken, overleggen, oordeelen, besluiten; met één woord, indien wij, schoon elk naar de hem verleende mate, nogtans allen hetzelfde verstand bezitten; van waar dan dat uiteenloopen der gevoelens omtrent voorwerpen van algemeen belang, van de hoogste aangelegenheid somtijds, waarbij men even eenstemmig behoorde te zijn, als bij de uitspraak over dag of nacht, over licht of duisternis?

Ik beken het, dit verschil is dikwijls niet zoo groot, als het schijnt te wezen, wanneer geruchtmakende vreemde stellingen voor een poos algemeen opzien baren, en stoutelijk voorgedragen, sommigen met zich slepen; zij verdwijnen gelijk zij zich opdeden, als nevelen, die de zon verdrijft; en de verstandigen van gematigde en bezadigde denkwijze bepalen des niet te min, en leiden het algemeen gevoelen. Zoodanig is hunne weldadige roeping, opdat het menschdom niet door allerlei wind van leering, nu her- dan derwaarts geslingerd zou worden. Maar van welken aard dan ook die afwijkingen van het algemeen gevoelen der verstandigen en redelijken zijn mogen; hoe groot of gering, hoe kortstondig of langdurig derzelver indruk zij, van waar nemen zij haren oorsprong? zijn wij misschien te gereed om ze te verwerpen, alleen omdat zij van het gemeen gevoelen zich verwijderen? Welke waarde moeten wij er aan hechten? naar welke grondregelen moeten wij ze beoordeelen? aan welken toetssteen haren prijs, hare gehalte beproeven?

Het waren deze overpeinzingen, die mijne gedachten natuurlijk bepaalden tot het onderzoek naar die gesteldheid des verstands, waarin hetzelve meest of eeniglijk vatbaar is voor de ontdekking of erkentenis der waarheid; en ik bespeurde, dat dezelve niet juister noch veelbeduidender kan worden aan den dag gelegd, dan wanneer wij, in goed ronde Nederduitsche taal spreken van *gezond verstand*. De kenmerken en eigenschappen van hetzelve in het licht te stellen, en ten deele uit den aard dezer bewoording zelve af te leiden, kwam mij voor eene niet ongeschikte stof te zijn, om er eenige oogenblikken over tot u te spreken. Verleent mij daar-

toe uwe toegevende aandacht: en wanneer ik over dit belangrijk onderwerp eenige nuttige aanmerkingen in het midden brengen; wanneer ik het, zonder vooringenomenheid of aanstoot, zonder liefde of haat, behandelen mag, dan zal ik meenen eenige aanspraak op dezelve verkregen te hebben.

Wanneer wij het verstand *gezond* noemen, bedienen wij ons van eene verbloemde en overdragtige spreekmanier; hoedanige in alle talen, niet alleen tot den verhevenen en dichterlijken stijl behooren, maar ook in het dagelijksch gebruik niet gemist kunnen worden; vermits wij geene andere, dan zinnelijke, en van hetgeen stoffelijk is ontleende uitdrukkingen bezitten, om hetgeen onstoffelijk en geestelijk is aan te duiden. *Gezondheid* is eigenlijk eene hoedanigheid, een toestand des ligchaams; die gesteldheid van hetzelve, waarin het alle zijne natuurlijke werkzaamheden geregeld en onbelemmerd verrigten kan. Op gelijke wijze noemt men ook de geregelde en onbelemmerde werking der verstandelijke vermogens, uit derzelver onderlinge evenredigheid en overeenstemming ontstaande, *gezondheid* des verstands. In tegenovergestelden zin noemen wij iemand, wiens begrippen en oordeelvellingen geheel ongeregeld, verward en buitensporig zijn, *krankzinnig;* in welke benaming echter het woord *krank* den hoogsten, althans een zeer hoogen en buitengewonen trap van ongesteldheid der redelijke vermogens te kennen geeft.

Alle menschen bezitten *verstand;* geen hemelstreek, geen kleur of gedaante, geene mindere beschaving, niets is er, dat den mensch van het bezit dezer onwaardeerbare gave uitsluit; zij is het onvervreemdbaar erfgoed van al wat *redelijk wezen* heet. Maar, gelijk

alle gaven, zoo is ook deze in verschillende mate den stervelingen toebedeeld. Gelijk de blik des eenen verder ziet, en meer omvat, dan die des anderen; gelijk de een in ligchaamskracht den anderen ver te boven gaat, zoo groot en grooter nog is het verschil der verstandelijke vermogens; en wie zou den afstand kunnen meten tusschen hem, die maar even den dierlijken staat ontworsteld schijnt, en den verheven geest, die aan de natuur hare geheimen ontwringt; indien niet dat groote kenmerk der menschelijke natuur, volmaakbaarheid, de beide einden der keten weder aaneenschakelde?

Daar wij door ons verstand tot kennis der waarheid geraken, heeft het geen betoog van noode, dat hoe grooter deszelfs aanleg is, hoe uitgebreider deszelfs natuurlijke vermogens zijn, het des te vatbaarder is, om de waarheid, ook waar zij verholen en verdonkerd is, te ontdekken, en in het licht te stellen; of waar zij geopenbaard en aan den dag gebragt is, terstond als zoodanig te erkennen. Het zijn de groote geesten vooral, die haren fakkel ontsteken, en deszelfs schijnsel alom zich verspreiden doen. En deze vatbaarheid voor het nasporen en gereedelijk omhelzen der waarheid wordt, door de gestadige oefening dier voortreffelijke vermogens, door derzelver beschaving en verrijking met velerlei nuttige kennis, grooter nog en uitgebreider, en doet haar met vaster en wisser tred voorwaarts gaan op haren weg.

Zoo weten wij dan, denkt hier iemand veelligt, wie wij slechts te volgen hebben, aan wier woorden wij onbepaald geloof moeten slaan, en die wij, in het voordragen en bewijzen hunner stellingen, voor onbedrie-

gelijke gidsen moeten aannemen. Het zijn zij, die door de uitnemendheid hunner verstandsvermogens, door de vlijtige oefening derzelve, en door de vruchtbaarheid hunner nasporingen, den naam van groote geesten verdiend en verworven hebben. Dwalen wij dan, wetende dat geen sterveling geheel onfeilbaar wezen kan, het gezag onzer voorgangers is groot genoeg om ons te verontschuldigen; wij hebben de grootste waarschijnlijkheid voor ons, en meerder kans om niet misleid te worden, dan wanneer wij het door hen ontdekte en erkende nog aan den toets van ons eigen oordeel onderwerpen! - Indien deze gevolgtrekking juist was, M.H! ik zou gereed zijn, om het straks door mij gezegde terug te nemen; liever dan den weg van eigen verstandelijk onderzoek voor iemand, wie hij zijn mogt, af te sluiten, en het geloof der meesten, aangaande hetgeen zij voor echt en zeker houden, tot slaafsche napraterij te vernederen.

Doch raadplegen wij slechts de ondervinding. Waren er dan nimmer groote geesten, die de dwaling voortplanteden, en door hun gezag of kunstenarij de tastbaarste ongerijmdheden zelfs aan de ligtgeloovige menigte opdrongen? Was niet de man, die door zijn dichterlijk vermogen, meer nog dan door zijne andere groote talenten, millioenen menschen, eeuwen lang en tot op dit oogenblik, verblind, geboeid, weggesleept heeft, om de waarheid te miskennen en tot den bloede toe hare aanhangers te vervolgen, was niet de valsche Profeet van het Oosten, was MOHAMMED niet een groote geest? Wat zeg ik? geene andere dan groote geesten waren ooit verspreiders van groote dwalingen. Aan kleine en bekrompen verstanden ontbreekt het daartoe

aan gezag en invloed; en zij missen het vermogen, om of door spitsvondigheid en drogredenen, of door pronk en praal van kennis, hoofden te doen duizelen, en handen aan den afgod des leugens wierook te doen toezwaaijen.

Wat dan? Het vraagstuk schijnt niet moeijelijk op te lossen, menigeen zou zelfs achten te kunnen volstaan, met op hetzelve te antwoorden: dat het, om waarheid te verspreiden en voort te planten, niet genoeg is daartoe het vermogen, dat men er ook den wil toe moet bezitten; en dat vele uitstekende verstanden, helaas! boos genoeg zijn, door welke beweegredenen dan ook daartoe aangedreven, om niet hetgeen zij zelve voor waarheid houden, maar hetgeen zij door anderen voor waarheid willen gehouden hebben, listig en bedriegelijk in het kleed der waarheid te steken, terwijl zij anders denken, en anders spreken. Dat dit plaats kan hebben; dat er voorbeelden van voor hande zijn, in de geschiedenis der verkeerdheden van het menschelijke hart, wie zou dit durven ontkennen? Maar die het zonder bewijs vermoeden durft, elken dwaalleeraar van kwade trouw verdenkt, elk die van hem in denkwijze verschilt, heillooze bedoelingen, misschien wel zamenspannigen met den geest der duisternis en des leugens aandicht; met dezen willen we ons niet gelijk stellen! evenmin als hem op den weg der waarheid tot leidsman aannemen, wiens hoofd of door waanwijsheid beneveld, of wiens hart van achterdocht is vervuld, en die de twee beminnelijke zusters, waarheid en liefde, van elkander scheidt!

Neen! ook ter goeder trouw kunnen alle, kunnen ook groote verstanden, uitstekend in vermogens en door na-

sporing geoefend, op de duistere paden van ijdelheid, onberadenheid, van ongerijmdheid zelfs, zich verdolen. Want om waarheid te ontdekken of te erkennen, moet het verstand, hoedanig ook deszelfs aanleg, of hoe groot deszelfs vatbaarheid zij, daarenboven welgesteld, het moet *gezond verstand* zijn. Het verstand toch heeft zijne ziekten en kwalen, gelijk het ligchaam; en evenmin als de sterkst gespierde en best gebouwde ligchaams-gestellen, zijn ook de groote geesten tegen derzelver aanvallen in zekerheid. Ja, gelijk de ziekten, wanneer zij stevige, bloed- en saprijke ligchamen aantasten, menigmaal heftiger en gevaarlijker zijn, dan wanneer zij vallen in zwakke en minder bloeijende gestellen, zoo kan men ook iets dergelijks ten aanzien der ongesteldheden van het verstand opmerken. Indien de eersten minder aan vermagering en kwijning, zij zijn des te meer aan geweldige schokken, aan al wat men heete ziekten noemt, onderhevig: ook hebben zij niet zelden grooter neiging om zich te buiten te gaan, om zich aan gevaren driest en roekeloos bloot te stellen, om in leefregel uit te spatten; en wanneer besmettelijke kwalen heerschen, worden zij er menigmaal eerst en gevaarlijkst door aangedaan. Ook dit alles is op den geest toepasselijk; die insgelijks aan schokken en beroeringen onderworpen is, in verstandelijken leefregel zich vergeten, en door overmoedig vertrouwen op innerlijke kracht, in den onzuiveren dampkring van verwarde begrippen, en overdreven gevoelens, al te diep zich wagen, en er langzamerhand of onverhoeds door besmet kan worden.

Van waar de ziekten des verstands, voor zoover zij, immers ten grootsten deele, onwillig zijn en op beklag aanspraak hebben; van waar dezen haren oorsprong

nemen, is ten minste even moeijelijk te raden, als het menigmaal den arts valt, de bron der kwaal van zijnen lijder met zekerheid te ontdekken. De naauwe band, die er is tusschen ons ligchaam en ons redelijk denkvermogen, is buiten twijfel een van de vruchtbaarste oorzaken derzelve; doch hiervan spreken wij thans niet: maar daar zijn er ook, die in de ziel zelve schijnen te huisvesten, en noch uit beneveling van het stoffelijk brein, noch uit ongeregelden omloop des bloeds, noch uit ligchamelijk lijden of kwijnen geheel verklaard te kunnen worden. Ook de geest heeft zijne eigen ongesteldheden, die men of koortsachtig, of kramp- en zenuwachtig zou kunnen noemen, of vergelijken met die kwalen des ligchaams, die uit een' bedorven staat der vaste of vloeibare deelen voortspruiten. Tot de eerste soort zou men het overijlen kunnen brengen, de flikkeringen van een oppervlakkig vernuft, het haastig en onberaden beslissen, zonder naauwkenrig onderzoek, zonder meer dan eene halve, ja veel minder dan eene halve kennis der zaken, waarover men stoutelijk uitspraak doet. Tot de tweede soort behoort dan, de zucht tot tegenspraak, tot het vreemde en zonderlinge, om altijd anders dan anderen te willen denken en gevoelen, of ongerijmde uitersten in bescherming te nemen; hetgeen somtijds met zulk verwringen en verdraaijen gepaard gaat, dat men niet kan nalaten, aan stuiptrekkingen des verstands te denken. Tot de laatste, eindelijk, brenge men de overheersching van driften, en togten, en neigingen, die zich tusschen het verstandelijk vermogen, en de voorwerpen, waaromtrent het werkzaam is, schijnen te plaatsen; om de gedaante derzelve te veranderen, alles als door een middelstof te doen beschouwen, of

daaraan haar eigen kleur te geven; gelijk in die ligchamelijke ziekte plaats heeft, die de ouden de koninklijke noemden, maar waarvoor wij slechts den eenvoudigen naam van geelzucht bezitten.

Ik zou nog andere overeenkomsten tusschen de krankheden des ligchaams en van den geest kunnen opnoemen, en daaronder ook deze: dat niet altijd het geheele gestel daaronder lijdt, maar slechts één deel, één werk- of zintuig daardoor wordt aangedaan, terwijl al het overige zich in een' gezonden staat bevindt; doch ik heb reeds lang genoeg hierbij stil gestaan, om u de noodzakelijkheid te doen bevroeden, dat wij den gezonden en minder of meerder gekrenkten toestand des verstands, en in ons zelven weten te onderscheiden, en, ten einde door geene schijnbare redenering van de waarheid te worden afgetrokken, ook in anderen te onderkennen. Doch in beide opzigten ontmoeten ons hier zwarigheden, die ons omzigtigheid in onze beoordeeling aanraden, en ons naar vaste grondbeginselen moeten doen omzien; die ons zoowel voor zelfbedrog van onze zijde, als vooringenomenheid vóór of tegen anderen behoeden kunnen.

En hier treffen wij terstond de gewone opmerking aan, dat alle vergelijkingen altijd aan de ééne of andere zijde mank gaan. Er is toch bij alle overeenkomsten tusschen de krankheden des ligchaams en des verstands, ook één zeer groot en aanmerkenswaardig verschil tusschen dezelve. De ligchamelijk kranke gevoelt zich ongesteld; zijn toestand mishaagt hem; hij verlangt naar herstelling en genezing; en al is zijne kwaal van dien aard, dat hij ze gaarne voor de wereld verborgen houdt, hij verbergt ze niet voor zich zelven, noch voor den geneeschеer of wondarts, wiens

hulp hij inroept om weder gezond te worden. Doch geheel anders is het met den verstandelijk kranken gelegen. Hij erkent niet alleen zijnen ziekelijken toestand niet, noch vraagt naar raad of hulp ter genezing; maar hij geeft zich ook openlijk uit voor gezond, niet zelden voor gezonder, sterker, frisscher en fleuriger dan anderen; ja, dit is geen louter voorgeven, maar hij zelf meent en gevoelt het aldus bij zich zelven; naar mate zijne ziekte heviger is, wordt dit ingebeeld gevoel van gezondheid sterker bij hem en onuitroeibaarder; en wanneer de ziele-kwaal den hoogsten top bereikt en tot eigenlijk gezegde krankzinnigheid aangroeit, eindigt hij met alle anderen voor dwaas, en zich alleen voor verstandig te houden!

Zoo veel bezwaar heeft het in, den gekrenkten of gezonden staat des verstands in ons zelven, behoorlijk, en met gewisheid te onderscheiden. Gemakkelijker schijnt het te zullen gaan, dit onderscheid in anderen waar te nemen; gemakkelijker voor wezens, die, naar mate zij blinder zijn voor hunne eigen gebreken, des te scherper zien, wanneer het er op aankomt, om de gebreken hunner medemenschen te ontdekken. Doch ook hier is gevaar van misleiding; daar het immers mogelijk blijft, dat niet de gezonde over den kranken, maar omgekeerd de kranke over den gezonden zou oordeelen. Welke verheven waarheid is er bijkans, die niet eenmaal voor ongerijmdheid werd uitgekreten; en welker eerste ontdekker niet bij velen onder het vermoeden lag van gekrenkte hersenen, of al te hoog opgewonden verbeelding? Zou dan iemand niet verder of meer kunnen zien dan anderen, zonder hun terstond het regt te geven, om hem als een dweeper te veroordeelen, of

hem te beschuldigen, dat hij nimmer gezien had, hetgeen hij toch waarlijk zag? En kan niet een geheele menschen-leeftijd, door vooroordeelen verblind, door een' bedorven geest der eeuw weggesleept, oude waarheden miskennen, nieuwe dwalingen blindelings navolgen; den verheven geest, die hem terugroept van die verkeerde paden, voor een' leugen-profeet uitmaken, en aldus de uitspraken van het gezond verstand als voortbrengselen van een' verwarden en verhitten geest verwerpen? Hoe! zou men dan nooit van den gewonen weg mogen afwijken, altijd in denzelfden kring van begrippen moeten omdolen, die door het gemeen gevoelen onzer dagen als alleen proefhoudend gemerkt en geijkt zijn; en geen' enkelen stap in het vrije kunnen wagen, zonder terstond een dwaal- en wargeest te heeten, die aan zijne zucht, om door vreemde en zonderlinge stellingen opgang te maken, de eenvoudige waarheid opoffert? Gij bespeurt, M.H! dat ook hier de schijn ons zou kunnen bedriegen; en dat dit bedrog te gevaarlijker zijn zou, naar mate wij meer behoefte hebben, om somtijds de stem der waarheid ons aldus, als uit hoogere gewesten, te hooren toeklinken, en uit de loome sluimering der gedachtelooze eenzelvigheid te worden opgewekt.

Indien we ons dus, zoo ten aanzien van ons zelven, als van anderen, in onze beoordeeling van den waarlijk gezonden, of gekrenkten toestand des verstands, zoo grovelijk bedriegen kunnen; indien het zoo ligt gezegd, en zoo moeijelijk te bewijzen is, wat het *gezond verstand* voorschrijft, goedkeurt, voor waarheid aanneemt of als valsch en ongerijmd verwerpt; van hoeveel belang is het dan te weten, of wij in dit onderzoek ook van

eenige vaste punten kunnen uitgaan? of er zoodanige kenmerken en eigenschappen van het *gezond verstand* zijn, waaraan het zich, onafhankelijk van voorgedragen gevoelens of stellingen, uitwendig openbaart en onderscheidt? gelijk bij voorbeeld, de man, die gewoon is in een' beschaafden kring te verkeeren, niet slechts door zijne gesprekken; maar ook door zijne houding en manieren zich verraadt. Wij gelooven drie zoodanige eigenschappen, als in de natuur der zaak gegrond, met eenige vrijmoedigheid te kunnen opgeven: de eerste is *kalmte*; de tweede *bescheidenheid;* de derde *goedwilligheid*. Wij weten allen, wat deze woorden beteekenen, hoedanig ook de blaam zij, die men er op zou willen werpen; wij weten, dat *kalmte* geen *laauwheid*, dat *bescheidenheid* geen *menschenbehagen*, en *goedwilligheid* geen *lafheid* is; wij nemen deze woorden in derzelver eenvoudige beduidenis, als benamingen der schoonste en edelste hoedanigheden van den menschelijken geest, en zullen nu derzelver onafscheidelijke betrekking tot den gezonden staat des menschelijken verstands trachten aan te toonen.

Vooraf echter moet ik u met een woord opmerkzaam maken op ééne bijzondere hoedanigheid, die de voortbrengselen van het gezond verstand gewoonlijk van alle andere onderscheidt, en ze met het echte merk der waarheid bestempelt; en dit is: *eenvoudigheid*. Wat vreemd en duister klinkt; wat van ver gezocht en opgehaald is: waartoe men eene gansche reeks van bewijzen behoeft, meer geschikt, om te overschreeuwen en te doen zwijgen, dan om te overreden; wat kunst en overdreven scherpzinnigheid verraadt; wat onnatuurlijk en gedwongen is; met hoeveel ophef het worde

aangekondigd, met hoeveel vertrouwen uitgevent, en wie hij ook zij, die het u aanprijst, mistrouwt en verwerpt het onbeschroomd, want het is geene vrucht van waarlijk, van gansch gezonde hersenen. Maar wat zich terstond duidelijk voor uwen geest stelt; waarbij het u is, als of er een lichtstraal voor u opging; als of het u niet van buiten toegevoerd, maar uit uw eigen binnenste was te voorschijn gebragt; dat is waar, omdat het eenvoudig is; omdat het steunt op dien algemeenen zedelijken en verstandelijken zin, dien de weldadige Schepper aan alle menschen heeft ingeplant; waarop het gezond verstand zich uitsluitend beroept; daar integendeel het, in meerder of minder mate, gekrenkte brein, die eenige bron van ware menschelijke kennis, voorbijgaat, om uit ver afgelegen diepe wellen een koud, ongezond en onsmakelijk vocht met moeite op te halen. - Doch genoeg hiervan; wij moeten nu tot de beschouwing der drie opgegeven eigenschappen van het verstand, in deszelfs meest gezonden staat, overgaan en die kortelijk ontwikkelen.

De eerste derzelve is *kalmte*. Ook de gezondheid des ligchaams is een staat van *kalmte*, waarom zelfs sommigen haar met den duisteren kunstterm van *onverschilligheid* bestempelen. Als de bloedstroom met eenparige golving door de aderen vloeit, en de menigvuldige innerlijke werkzaamheden der dierlijke huishouding zoo zacht en geregeld haren gang gaan, dat zij voor het zintuigelijk gevoel onmerkbaar zijn. Niet minder wordt in den menschelijken geest dit evenwigt vereischt, en zonder zulk eene bedaarde, regelmatige overeenstemming van bevatten, overleggen, vergelijken, beoordeelen, mist het verstand die helderheid, die, even gelijk

in het ligchaam het frisch en blozend gelaat, de gezondheid der ziel aan den dag legt. Men noemt deze kalme beradenheid ook koelheid der redenering; onbekend bij hen, die slechts van koude, of hitte, of laauwheid weten te spreken, en in wier hoofden, of ligchamen, nooit dat aangenaam gevoel plaats vond, dat onze rijke moedertaal met den naam van koelheid bestempelt. Maar deze koele bezadigdheid en helderheid van geest, die zoo noodwendig vereischt wordt tot juist en gezond redekavelen, zou zij alleen plaats hebben bij het overwegen en besluiten, en niet bij de mondelijke, of schriftelijke voordragt der gevoelens, die door het aldus gestemde verstand voor waarheid zijn erkend geworden? Wij althans, waaruit kunnen wij van den staat der ziel oordeelen, dan uit de wijze, waarop zij zich uiterlijk in woorden of daden openbaart? Wat heet en driftig wordt voorgedragen, mogen, kunnen wij daarvan gelooven, dat het met kalme beradenheid gewikt en gewogen is? Immers evenmin als wij de betuiging van sommigen gelooven kunnen, die bij eene hevige ontsteltenis zeggen: ik ben zeer bedaard! terwijl de geneesheer eene onverwijlde aderlating noodzakelijk keurt? Woorden, hetzij geschreven, hetzij gesproken, zijn de spiegel van den geest, die ons de beelden der gedachten in gedaante en kleur beiden vertoont. Ik beken, de voordragt der waarheid, om voor uitspraak van het *gezond verstand* gehouden te worden, behoeft niet koud en droog te zijn, als of het hart daaraan geen deel nam; zij kan bezield en warm wezen. Maar hoeveel verschilt die toon van dien der opgewonden hartstogtelijkheid, en innerlijke zielsonrust? Ook het ligchaam, in den kalmen staat der gezondheid, is bezield en warm; maar

wanneer het voorhoofd gloeit, en lippen en vingeren beven, die ziekte moge geen' naam hebben, het is er nogtans eene; ja die, wanneer zij hebbelijk wordt, het gansche gestel bederft en ondermijnt, tot dat een plotselijke beroerte den lijder uit het leven rukt! Doch zelfs edele drift en ontgloeijing willen wij geene plaats ontzeggen; schoon wij ze daar alleen dulden, waar het niet op overreding des verstands, maar op het buigen van den wil aankomt; waar zij strekt om voorafgegane bondige redenering, niet om ijdele magtsprenken te ondersteunen. Daar eindelijk, waar zij niet in strijd, maar in overeenstemming is met eene andere eigenschap, die wij van het *gezond verstand* onafscheidelijk keuren, en *bescheidenheid* genoemd hebben.

Het is hier de plaats, om met een woord te spreken over het algemeen gevoelen, over de waarde, die men er aan hechten, over de achting, die men er aan toedragen moet; want het is van deze zijde vooral, dat de ware bescheidenheid zich openbaart. Wij verstaan door dit algemeen gevoelen niet, hetgeen de Franschen *sens commun* heeten, en die mate van *gezond verstand* beteekent, welke geacht wordt aan alle menschen te zijn toebedeeld; maar veeleer het algemeen aangenomen, of zoo men wil het heerschend gevoelen, over zulke dingen, waaromtrent het niemand, die eenige aanspraak maakt op den rang van een redelijk, nadenkend wezen, onverschillig mag zijn, wat hij daarvan voor waarheid, wat voor dwaling te houden hebbe. Dit heerschend gevoelen behelst de slotsom der redenering van kundigen en bevoegden, wier nasporingen allen hen tot dezelfde uitkomst hebben geleid; hetzij door enkele bespiegeling, hetzij bovendien door rijpe ervarenis inge-

licht. Dit heerschend gevoelen doet uitspraak over voorwerpen van algemeen maatschappelijk belang, van zedelijkheid, van godsdienst onder hen, wier kerkelijke leerstelsels hen niet van elkander verwijderen; en in het rijk der wetenschappen, over de onderscheiden vakken van derzelver beoefening. Dat dit algemeen gevoelen dwalend zijn kan, wie zal dit ontkennen? daar het misschien een heerschend gevoelen van vroegere dagen heeft vervangen, en op zijne beurt door een heerschend gevoelen van lateren tijd kan opgevolgd worden. Wij laken het dus geenszins, dat men, van het zelve verschillende, of van het tegendeel overtuigd zijnde, het bestrijde; maar wij vorderen, dat men het bestrijde op eene waardige, edelmoedige wijze; gelijk door zulken geschiedt, die hunne tegenpartij achting toedragen; die aan hetgeen goed en loffelijk in dezelve is gaarne hulde bewijzen, en het eerlijk lot der wapenen met haar beproeven, maar niet haar door snorkerij uit het veld willen jagen. Met duidelijke woorden, wij vorderen *bescheidenheid;* geen' trots, geen zelfverheffing, geen' waan van onfeilbaarheid, maar zedigheid, onpartijdigheid; geene zucht tot eigen zegepraal, in weerwil van waarheid en regt, maar om aan rede en wijsheid den palmtak der overwinning te schenken. De onbescheidene verkleint, veracht, of verloochent de waarde van dat redelijk verstand, dat aan alle menschen gemeen is, om het in geene andere te erkennen, dan die met hem dezelfde denkwijze koesteren. Hij verlaagt en hoont het, zelfs in hen, wier verdiensten hun de algemeene achting verworven hebben; ja van dezen is tegenspraak en twijfeling hem nog onverdragelijker, en doet al de vlagen van zijnen kwaden luim uitbarsten.

Onbescheidenheid verraadt eene jammerlijke verhitting en verbijstering van den verstandelijken zin; bedwelming en verblinding eener eigenliefde, die, aan dwaze verslingering gelijk, geene volmaaktheden ziet, dan in het voorwerp harer afgodische vereering, en elk, die het niet evenzeer wil huldigen, die er vlekken of onvolkomenheden in meent te ontdekken, aan zijn misnoegen en verontwaardiging opoffert. Deze onbescheidenheid, hetzij ze een heerschend gevoelen bestrijde of verdedige, hetzij ze voor eene opgevatte meening, voor een woord of de spelling eens woords het harnas aanschiete; zou zij niet, of eene doorgaande ziekte, of althans eene vlaag van ongesteldheid des verstands aanduiden; bij uitstek lastig voor allen, die met den lijder moeten omgaan, en het mededoogen krenkende, dat de beschouwing en bijwoning van elke kwaal moet inboezemen? Onze taal bezit twee woorden, waarvan het verschil slechts in de bijvoeging van ééne lettergreep bestaat, en waarvan het ééne het eigen karakter der bescheidenheid, het andere dat der onbescheidenheid uitdrukt; en dus ook het ééne den helderen en gezonden, het andere den bedwelmden en door waan gekrenkten toestand der verstandelijke vermogens aanduidt. Wilt gij weten; hoe deze twee woorden luiden? het eene is: *matiging;* het andere: *aanmatiging!* Hoort gij den heftigen, beslissenden toon der laatste, houdt dan toch deze vertooning van kracht niet voor innerlijke sterkte; maar bedenkt, hoe de zwakke en weekelijke maagd, door een ongelukkig toeval aangetast; en de uitgeputte kranke in eene vlaag zijner ijlhoofdigheid, naauwelijks door vele gezonde en gespierde mannen beteugeld kunnen worden. Het is met de ware kracht

des verstands even als met die des ligchaams gelegen. Die ze in groote mate bezitten, zijn spaarzaam in ze te vertoonen, en doorgaans onderscheiden zij zich van anderen door zachtaardigheid. Indien het waar is, dat het verstand, in deszelfs gezondsten staat, zijne eigen begrensdheid het levendigst gevoelt; indien het, wetende hoe weinig men weten kan, niet dan schoorvoetende den leerstoel beklimt, om anderen voor te lichten, maar gaarne nederzit om onderrigt te ontvangen; indien het geduldig is, om tegenspraak aan te hooren, zedig en beschroomd in het voorstaan van eigen gevoelens; indien het beminnelijk en innemend, niet bits of terugstootend is; indien het niet scheldt en raast, maar met vriendelijkheid teregtwijst, dan is er geen zekerder, en te gelijk geen edeler kenmerk van den gezonden staat des verstands, dan *bescheidenheid*.

Er is nog eene derde eigenschap, waaraan wij de gezondheid onzes eigen verstands, en de echtheid van deszelfs uitspraken in anderen, onderkennen kunnen, *goedwilligheid. Betracht de waarheid in liefde*, is eene gulden Apostolische les; en wie er tegen zondigt, hetzij hij aanvaller, hetzij hij verweerder is, het is niet de waarheid, die hij verdedigt, maar zijn eigen gevoelen, hij moge het dan voor waarheid houden; het is niet hare, maar zijne eigen zegepraal, die hij bedoelt. Waarheid en liefde, wij zeiden het reeds, zijn twee beminnelijke, onafscheidelijke zusters; zij zijn beiden van hemelschen oorsprong, hoe zouden verbittering, haat, verdenken en verdoemen, die uit de hel hare afkomst hebben, zich met haar, of één van haar vereenigen kunnen? Waarheid baart haat, zegt het spreekwoord, maar het is bij slechte, vooringenomen menschen, wier

baat- of eerzucht wordt aangerand; en wat zij ook baren moge, de toon van hare stem is die der liefde, der belangstelling, der edelmoedige verschooning. Zij verguist of beleedigt niet, en is zij somtijds ernstiger en gestrenger, het is niet waar het gevoelens, maar zeden en bedrijven geldt; het is daar, waar aan huichelarij het masker der ingebeelde of nagemaakte vroomheid moet worden afgerukt; het is daar vooral, waar ijver voor de eer van God het dekkleed der liefdeloosheid is, en de God der liefde door hooggevoeligheid en gekrenkte eigenliefde tot een werktuig harer wraak wordt vernederd! Dat leert ons de geschiedenis van Hem, die de waarheid was, het licht en het leven, en wiens verheven zinspreuk was: niet verderven, maar behouden!

Is liefde de gezellin der waarheid, zij is het dan ook van het gezond verstand, dat waarheid zoekt, en alleen waarheid vinden kan. De meeste ziekten en kwalen des verstands zijn van zedelijken oorsprong; zoo is ook de ziektestof der liefdeloosheid, van verkropten spijt en wrevel; maar verderfelijker dan alle anderen, voor het gansche gestel des verstands, als ik het dus noemen mag, verwoestender. Heeft zij eenmaal zich vast gezet en geworteld, geen beenbederf, geen kanker in het gezonde ligchaam is doodelijker. Het is een hef, die het edelste vocht doet opbruisen en verzuren. Maar *goedwilligheid*, gelijk zij het gelaat ontrimpelt, en den vrijen blik ten hemel heft, zoo ontvouwt en ontrolt zij, als het ware, alle de plooijen van den geest, en maakt hem vatbaar voor het aanschouwen en genieten der hemelsche waarheid: zij is als de zuivere lucht, die wij inademen, die den bloedstroom verfrischt en reinigt, leven en gezondheid verspreidt door aderen en vaten.

En nu, M.H! dat een iegelijk het besluit opmake: waar vermoedt gij waarheidliefde, waarheidsgevoel en zin? is het niet waar *kalmte*, *bescheidenheid* en *goedwilligheid* het onderzoek besturen, de voorstelling bezielen? Waar vreest gij gevaar van dwaling en verbijstering? is het niet waar heete drift, waar onbescheid en verbittering, de navorsching vooruit ijlen, en den toon der voordragt aangeven? Maar waar of bij wien vinden wij nu deze vereeniging der edele, der beminnelijke hoedanigheden, die ons alleen den weg kunnen banen, om het heiligdom der waarheid binnen te treden? Zal ons verstand gezond zijn, uit het hart moet geene smetstof in hetzelve kunnen indringen; en waar is de sterveling, in wiens binnenste de zaden van onrust, van hoogmoed en wrevel, niet opgesloten liggen, en helaas! al te zeer ontwikkeld zijn? Wat gebreken wij dan ook in anderen ontdekken, dat wij ze in ons zelven niet voorbijzien, noch in ons en de onzen verschoonen, wat wij in anderen veroordeelen. Eens zal de waarheid zich aan ons in al haren glans openbaren, en alle strijd over dezelve geeindigd zijn. Daar zal zij ons allen vereenigen, waarom zou zij ons hier verdeelen? Dat wij dan geene partijen en regters tevens zijn, maar over onze geschillen ons edelmoediglijk verdragen, of het beslechten onzer twisten aan hooger uitspraak overlaten! En is het een kenmerk onzer verhevener bestemming, dat wij ook in dit land der nevelen naar het licht zoeken, en elke straal van hetzelve pogen op te vangen, dat wij nimmer de gulden Apostolische les vergeten: *betracht de waarheid in liefde!*

Mijne herinneringen aan J. Bellamij.

Elk mensch, wiens levensloop niet geheel onbeduidend is, en die den gang zijner verstandelijke vorming en ontwikkeling met eenige oplettendheid heeft gade geslagen, zal zich verscheidene omstandigheden en ontmoetingen herinneren, die op zijne wijze van zien, van denken en gevoelen, een' zeer aanmerkelijken invloed hebben gehad. Het zijn als zoovele heldere plekken op de afgelegde baan, aanduidende, waar wij een nog niet door ons betreden pad hebben ingeslagen; waar zich een nieuw veld voor onze navorsching en kennis heeft geopend, waar wij in onzen loop zijn versneld, ons verstand of onze verbeelding wieken hebben aangeschoten. Somtijds zijn het de lotgevallen onzes levens, die, den geest des nadenkens in ons opwekkende,

ons in eene nieuwe wereld van begrippen en gewaarwordingen schijnen in te leiden. Somtijds is het een schrijver, wiens scherpziende blik, wiens rijk vernuft, wiens gloeijende verbeelding, een licht in ons binnenste doet opgaan, waarbij al de voorwerpen onzes vroegeren onderzoeks zich in eene nog ongekende gedaante aan ons vertoonen. Somtijds eindelijk is het de ontmoeting van een' belangrijken persoon, in wien wij begaafdheden ontdekken, die wij elders nog niet aantroffen; die als door eene geheime kracht op ons werkt, en daardoor vatbaarheden in ons ontwikkelt, hetzij voor het ware, hetzij voor het schoone of goede, die misschien zonder zulk eenen invloed nog jaren lang, of voor altijd hadden blijven sluimeren.

Van dit alles kan ik mij, uit mijnen jongeren leeftijd vooral, vele proeven herinneren, en ten aanzien van het laatste, is het mij inzonderheid genoegelijk, mijne ontmoeting van den beroemden Vaderlandschen Zanger, JACOBUS BELLAMIJ, mij in het geheugen te herroepen; die zoodanigen indruk op mij gemaakt heeft, en van zoo veel nut en vrucht voor mijn volgend leven geweest is, dat ik reeds lang verschuldigd was, den tol der dankbaarheid daarvoor aan zijne nagedachtenis te betalen. Toen ik derhalve van eenen achtingwaardigen kant werd aangezocht, om uit mijnen vroegeren omgang met BELLAMIJ ook iets mede te deelen, dat tot het op te rigten schriftelijk gedenkteeken te zijner eere, van eenig gebruik kon zijn, aarzelde ik geen oogenblik, maar besloot terstond, den eersten tijd, dien ik tot mijne beschikking hebben zou, te besteden, om *mijne herinneringen aan* JACOBUS BELLAMIJ, op het papier te brengen, en aan de waardige Schrijfster van

dat stuk ter hand te stellen, om daarvan naar goedvinden gebruik te maken. Het zijn deze, M.H! met welker voorloopige mededeeling ik ulieden in dit uur van nuttige zamenkomst, geenen ondienst hoop te doen.

Het was in de maand November des jaars 1784, toen ik, mij voor eenige dagen te Utrecht bevindende, om op het beroep te Maartensdijk te gaan prediken, besloot dien korten tijd mij ten nutte te maken, om met BELLAMIJ in kennis te geraken. Ik begaf mij daartoe in eene openbare predikoefening, waar ik vermoeden kon, dat vele theologische studenten zouden tegenwoordig zijn. Een derzelve vroeg mijnen geleider, wie ik was, en noodigde mij daarop dien avond bij zich. Ik nam dit voorwaardelijk aan: indien hij namelijk of zelf BELLAMIJ was, hetgeen ik echter niet vermoedde, of mij het gezelschap van BELLAMIJ bezorgen kon. Dit beloofde hij mij, zeggende, dat hij RIJK heette, en gemeenzaam genoeg met BELLAMIJ omging, om mij zijn bijzijn stellig te durven toezeggen. Ik kwam in den vriendenkring, eer BELLAMIJ er zich bevond, wiens inkomst in denzelven even zonderling en luimig was, als zijn geheele omgang. Hij had het briefje, waarbij hij genoodigd was, nog gesloten in zijne hand, en zeide: ik begreep wel, dat dit nergens anders toe dienen kon, dan om mij bij u te verzoeken; nu wil ik toch zien, hoe gij dit gedaan hebt. Hierop begon hij het te lezen, en daarin van mij gewag gemaakt vindende, trad hij eene halve pas terug, groette mij vervolgens beleefd en gemeenzaam, en wij wisselden de gewone betuigingen van genoegen over elkanders ontmoeting, die ik geloof, dat van wederzijde meer dan gewoon opregt waren.

Hoezeer men mij BELLAMIJ meermalen beschreven had, vond ik hem nogtans geheel anders, dan al die beschrijvingen luidden, en ver boven het begrip, dat ik mij van hem gevormd had. Onder een voorkomen, dat op het eerste gezigt niet veel aantrekkelijkheid had, en zelfs eenigermate ruw scheen, verborg hij eene natuurlijke beschaafdheid, die de kunst-beschaving der groote wereld, hoeveel te meer de gemaakte nabootsing derzelve, verre achter zich liet. Gemakkelijk en ongedwongen, opgeruimd blijgeestig, vrij in den hoogsten graad zonder overmoed of onbescheidenheid, zoo vertoonde hij zich in het gezelschap zijner vrienden, en men zag het hem terstond aan, dat de toon van zijne gedichten op dien van zijne ziel geheel gestemd was, en dat zij daarvan inzonderheid hunne onnavolgbare betoovering ontleenden. Hij maakte zulk eenen indruk op mij, door zijnen geest, zijnen luim en de juistheid zijner aanmerkingen, dat ik dien ganschen avond weinig had in te brengen, en bijkans vreesde te spreken, omdat ik vreesde het goede gevoelen te verminderen, dat hij van mij scheen opgevat te hebben; ja, in de verwarring, waarin ik mij gestort zag, menigmaal zeide, hetgeen ik een oogenblik daarna wenschte gezwegen te hebben. Het gesprek liep welhaast over den staat der dichtkunst in ons Vaderland, en gaf mij gelegenheid, om den man te bewonderen, die, terwijl FEITH en BILDERDIJK in hun' bloei en kracht waren, zich, onafhankelijk van die beide, een eigen dichttrant had gevormd, en alle klippen had vermeden, waarop vele zijner vrienden en tijdgenooten, die met hem denzelfden koers wilden houden, gestrand waren. Wij spraken vervolgens over de Duitsche poëzij, die mij des-

tijds, KLEIST, HALLER en KLOPSTOCK uitgezonderd, minder bekend was; en ik moest zwijgen bij de lofspraken, aan GLEIM, BURGER en HÖLTIJ toegezwaaid. De laatste is daarna mijn lievelingsdichter geworden: ook ken ik er geen, wiens manier met die van BELLAMIJ meer verwantschap had. Beider voortbrengselen hebben groote gelijkheid in volheid van gevoel, losheid en zwier van uitdrukking, natuurlijkheid en waarheid. Beiden hebben, zonder het rijm te verachten, aan het rijmloos vers de waarde der hoogste poëzij weten te geven; en zich daarbij te hoeden voor duisterheid, bombast en barbaarsche woordvoeging; door zoo velen, helaas! misschien misleid door KLOPSTOCK, voor dichterlijke taal gehouden, en daarmede verward! Daarin ging hij HÖLTIJ te boven, dat avontuurlijke ridder-romancen, spookvertellingen en dergelijke voortbrengselen eener ongeregelde verbeelding zijnen meer gezuiverden smaak nimmer behaagden. Waarom moest de bevallige, edele HÖLTIJ, ook in zijn levenslot, als tot een voorbeduidsel strekken van hetgeen BELLAMIJ wachtte? Ook HÖLTIJ worstelde met innerlijk verdriet en kommer, die hij slechts vergat in het bijzijn van zijne vrienden, en met de wangunst van uiterlijke omstandigheden; ook hij stierf in den bloei zijner jaren, eer hij nog eenen stand in de maatschappij bekleedde; en zijn verlies is voor Duitschland, misschien, zelfs door SCHILLER niet vergoed!

Dien avond reciteerde BELLAMIJ weinig; maar den volgenden, dien ik bij hem op zijne kamer, in uitgezocht gezelschap, doorbragt, vergoedde hij dit rijkelijk. Daar leerde ik ook RAU kennen, die tot zijnen dood toe de bewonderaar van ZELANDUS (hij noemde hem nooit an-

ders) gebleven is; en altijd het ontwerp heeft blijven koesteren, om de nagedachtenis van zijnen ontslapen vriend door eene openbare redevoering te vereeuwigen. Maar zijn ontijdige dood, nog dagelijks door zoo velen beweend, heeft ook dit verijdeld, en hem, te vroeg voor ons, vereenigd met den man, van wiens talenten en verdiensten, van wiens hart en deugden hij nimmer spreken kon, of zijn oog glinsterde, en zijne wangen gloeiden van ontroering! Als ik mij de beide vrienden, aan wie niet lang daarna ook HINLOPEN is toegevoegd, terwijl KLEIJN die beiden reeds was vooruitgegaan: als ik mij dit viertal vrienden verbeeld, in betere gewesten dan deze aarde, sprekende van hetgeen zij op aarde waren en deden, van hetgeen zij op aarde achterlieten, dan durf ik naauwelijks voortgaan met het mededeelen mijner herinneringen; want dit stip des tijds, wat is het? de vorming en ontwikkeling hier beneden van een edel hart en rijke genie, wat is zij bij de opvoeding en den wasdom der eeuwigheid?

Ik had vele dichters van dien tijd hunne verzen hooren uitspreken, ook zulken, die den roem hadden van daarin boven anderen te slagen. De gloeijende zangtoon van FEITH had mij meermalen weggesleept; de bezielde zang van onzen JAN DE KRUIJFF mij betooverd; en naar die beide had ik mij in het opzeggen van gedichten, min of meer gevormd: ik had de beroemdste tooneelspelers van dien tijd gehoord, en daaronder den eenigen CORVER, bij wien TALMA ter school had kunnen gaan; maar toen ik BELLAMIJ hoorde, was het mij, als of ik voor het eerst verzen hoorde reciteren; en ook na hem hoorde ik niets dat hem evenaarde. Men kan

zich hiervan eenigermate uit het volgende een denkbeeld maken. RAU was destijds in den eersten bloei zijner jeugd, maar zijne redenaarstalenten hadden toen reeds eene toejuiching verworven en verdiend, waarvan nog geen voorbeeld geweest was, en zijne natuurlijke bevalligheid was in haren vollen luister. Ik verzocht hem dien avond, nadat BELLAMIJ eenige zijner stukken had opgezegd, dat hij ook iets van het zijne geven zou; maar hij antwoordde rondborstig: ‘mijne eigenliefde verbiedt het mij, en ik doe het nooit, nadat ZELANDUS heeft gereciteerd.’ Hij liet zich echter door mij bewegen, en reciteerde op eene wijze, hem waardig, zijnen CORTES; een dichtstuk vol kracht en hoogen adel van gevoelens, toenmaals nog niet afgewerkt, en hetwelk ik niet wete, of daarna door hem voltooid is.

Er heerschte in die dagen bij velen, en vooral bij de tooneelspelers, een begrip, dat men verzen even als proza lezen moest, en alles vermijden, wat of het rijm, of de maat kon verraden. In deze dwaling, die den aard en het wezen der poëzij aantast, deelde BELLAMIJ althans niet. Er was een zeer merkbare en gevoelbare zang in den toon, waarmeê hij zijne verzen opzeide, en die, ver van daaraan te benadeelen, door hem aan de bevalligheid, menigwerf aan het gevoel, somtijds zelfs aan de kracht, en altijd aan de verscheidenheid werd dienstbaar gemaakt. Want het was geen eentoonige dreun, (de klip, waarop de meeste verzen-opzeggers, moet ik er ook bijvoegen de meeste redenaars, stranden) maar veel meer eene welluidende stembuiging: die zich nu weinig, dan bijkans niet, en alleen dan sterker hooren liet, als hij de Godentaal der poëzij wilde doen klinken. Schoon hij den natuurlijken toon

zijner spraak niet zoo in zijn voordeel had, of hij moest daarin, even als in zijn voorkomen, ver voor RAU onderdoen, wist hij echter de gebreken daarvan zoo te verbergen en te verbeteren, van het goede zoo wonderbaarlijk partij te trekken, en zijne stem zoo te leiden, te buigen en af te wisselen, dat uit dit alles een onnavolgbaar geheel ontstond. Eischte zaak of uitdrukking een' forschen toon, dan sidderde men voor zijne donderende stem: eischte zij een' zachten en gevoeligen, dan was het, als smolt men weg met hem; en bij de aardigheden van zijnen oorspronkelijken luim voelde men long en lever schudden. Al wat BELLAMIJ zijnen hoorders wilde doen gevoelen, gevoelde hij zelf eerst en dit is het ware geheim der uiterlijke welsprekendheid; zij moet van binnen naar buiten werken; stem, gelaat en gebaren moeten slechts aanduiden, wat in geest en gemoed omgaat; zonder dit is zij de armhartigste aller kunsten, en hare regelen gelijk aan de draden en koorden, waarmede men marionetten beweegt.

Eer ik BELLAMIJ hoorde, betuige ik niet dan onvolledige begrippen van den aard der uiterlijke welsprekendheid gehad te hebben. CORVER nogtans, in de rol van den *Notaris*, in den *Behoeftige* van MERCIER, had het mij doen gevoelen; BELLAMIJ ontwikkelde het geheel, zoo ver ik er vatbaar voor was. Ook verliepen er vele maanden, na mijne ontmoeting van hem, dat ik niets reciteerde, dan zijne verzen, en die genen derzelve, die ik van hem gehoord had. Mijn vriend KIST, bij wien ik de maand Januarij des jaars 1785 doorbragt, en zijne Renooische vrienden kunnen er van getuigen. Ja, tot op dit oogenblik heugt mij genoeg van BELLAMIJ'S wijze van reciteren, om er, niet eene proef, maar eenig

flaauw denkbeeld van te kunnen geven, ten aanzien der waarheid, der gemakkelijkheid, der uitdrukking en der verscheidenheid; in welk alles hij mij eenigermate tot model gestrekt heeft; zoodat, indien ik daarin iets vermag, dit grootendeels aan BELLAMIJ is dank te weten. Ja, tot op dit oogenblik heugt mij BELLAMIJ'S wijze van reciteren; en schoon het onmogelijk is daarvan eene stellige proef te geven, kan men er zich eenig denkbeeld van maken, als men zich voorstelt, dat dezelfde waarheid, dezelfde gemakkelijkheid, dezelfde diep gevoelde uitdrukking, en vooral dezelfde verrassende verscheidenheid, die in zijne stukken heerscht, ook heerschte in de gansche wijze, waarop hij dezelve wist voort te brengen. Men gunne mij dan eenige gedeelten uit de aan allen bekende vertelling, ROOSJE genaamd, tot een voorbeeld te bezigen, om de dikwijls onverwachte en plotselijke, maar altijd treffende en gepaste toon-afwisselingen te doen gevoelen, waardoor hij aan alles, wat hij opzeide, eene geheel eigene en eenige onderhouding en betoovering, ziel en leven wist mede te deelen.

De grondtoon van dit dichtstukje is het eenvoudignaïve; maar men kan in dien stijl ook aandoenlijk en roerend zijn, en daardoor aan denzelven een hooger en warmer tint geven. De vaderlijke hoogmoed over een kind, gelijk *Roosje* was, wordt allerliefst uitgedrukt door:

> De man, gelijk men denken kan,
> Was grootsch op zulk een' schat -

Maar wat hij er bijvoegt, roert teederder snaren aan:

Te meer, daar hij zijn lieve vrouw
Daarbij verloren had!

Een dichter, met minder gevoel en verbeelding begaafd dan BELLAMIJ, zou moeite gehad hebben, om dit denkbeeld zoo zacht en bewegelijk uit te breiden.

Wat nam hij Roosje menigmaal,
Al zuchtend in zijn' arm;
En kuste met een tranend oog
Heur roode kaakjes warm!
Dan zei die teedre, goede man:
Gij hebt geen moeder meer!
Ja wel, zei dan het zoete kind,
Bij onzen lieven Heer!
Dat hebt gij immers zelf gezegd!
Maar waarom ging zij heen?
Zij had mij niet zoo lief als gij,
Want zij liet ons alleen!

Ziedaar de Dichter, uit het aandoenlijke, ongezocht en ongemerkt afgedaald tot het kinderlijk naïve: doch waarbij men gevaar loopt in het zwakke, laffe en kinderachtige te vervallen. BELLAMIJ vermijdt dit, door terstond een hooger en zangeriger stijl aan te nemen, dien ook het gevoel van zijn hart hem ingaf:

De vader sprak geen enkel woord,
Maar kuste 't kleine wicht,
En onder 't kussen dekte een stroom
Van tranen zijn gezigt.

Eene gelijke treffende afwisseling vindt men niet lang daarna bij de beschrijving van *Roosje's* schoonheid:

Wat was dat lieve meisje schoon!
Wat had ze een nette leest!
Wat was zij aardig en beleefd?
Zoo deugdzaam, zoo vol geest!

En terstond hierop:

Zoo vriendlijk als de schoone maan,
Als ze opkomt uit de zee,
En op de blanke duinen schijnt,
Zoo vriendlijk was ze meê!

De meerdere adel der uitdrukking doet bier eene werking, die den zachten en eenvoudigen toon van het naïve verhoogt, zonder dien te doen verloren gaan. Hetzelfde gevoelt men bij het verhaal, hoe de meest bij haar geliefde jongeling haar opneemt en in zee draagt:

Straks roept en schatert al de jeugd,
Draag Roosje nu in zee!
Hij grijpt haar ijlings van den grond,
En loopt met haar in zee.

Hierop had nu terstond kunnen volgen:

Het meisje roept en bidt vergeefs,
Hij gaat al fladdrend voort. -

En niemand zou misschien het ledig gemerkt hebben, doch de jeugdige Dichter gevoelt het; zijne verbeelding moet stilstaan bij den jongeling, die zijne geliefde voor het eerst in de armen heeft gesloten, en terstond verheft zich zijn poëtische stijl:

De sterke jongeling kust den last,
Dien hij zoo gretig torscht,
En klemt het allerliefste kind
Nog vaster aan zijn borst.

Doch boven alles heugt mij, hoe BELLAMIJ aan het slot dezer dichterlijke vertelling gekomen, den jongeling, daar hij met zijne geliefde in het wellend zand wegzinkt, deed uitroepen:

Help Roosje, riep hij, groote God!

Mijn vrienden helpt mij, ach! ik zink
Hier in een draaikolk neêr!

Sidderend sprong ik bijkans op van mijn stoel, en ook de overigen, die daar tegenwoordig waren, en BELLAMIJ dit menigmaal hoorden reciteren, verbleekten.

Maar niet enkel in de stembuiging was het sterke van zijn dichterlijke *debiet* gelegen; ook in zijn oog en gelaatstrekken, ook in zijne gebaarmaking, die natuurlijk, edel, krachtig en stout was. Ook daarin was alles poëzij, alles muzijk en harmonie: en er is geen twijfel aan, indien hij zich aan het tooneel had gewijd,

of hij zou in de zwaarste en sterkste rollen den nationalen roem meer dan gehandhaafd hebben.

Dien zelfden avond reciteerde hij nog vele andere zijner dichtstukken; en ik was het niet alleen, die daarop bij hem aandrong, ook zijne overige vrienden, die niet verzadigd werden van hetzelfde door hem te hooren herhalen: Zijn *Elliot*, waarop hij grooten prijs stelde; zijne *Chloë*, met het referein: *maar beef niet*, *mijn Chloë!* Zijn *biddend meisje*, met den misschien al te luimigen inval der Engelen: *wij blijven*, *o Vader! bij Chloë in 't bosch!* Zijn *Kaïn*, die hem de hoogste inspanning kostte, maar waarin hij dan ook geheel *Kaïn* was; en de meeste zijner aardige versjes, die in de *Proeven voor het verstand*, *den smaak en het hart* gevonden worden. Die gansche avond vloog voor mij om in nog onbekend genot, en het streelde daarbij mijnen hoogmoed, dat BELLAMIJ ten mijnen gevalle zich tot vermoeijens toe uitsloofde, en naar het getuigenis der aldaar aanwezigen, zich zelven overtrof.

Des anderen daags werd ik te Maartensdijk beroepen; hetgeen mij op zich zelf slechts half welkom was, daar ik eene andere standplaats, die mij naar waarschijnlijkheid niet ontgaan kon, in het oog had: maar ik werd er mede bevredigd door de gedachte, dat ik, slechts anderhalf uur van Utrecht verwijderd, de kennis en vriendschap met BELLAMIJ zou kunnen aankweeken. En hiervan heb ik ook vlijtig gebruik gemaakt, gedurende het gansche jaar 1785, nooit bijkans in de stad komende, zonder hem te gaan zien, en vele uren met hem alleen door te brengen. Hij las mij meest al de verzen voor, die zijnen nieuwen bundel, in dit jaar, onder den titel, *Gezangen van* J. BELLAMIJ, in het licht

verschenen, moesten uitmaken; ook den daar voor geplaatsten *Brief aan* KLEIJN, door vele aanmerkingen en invallen, afgebroken, die mij, nu eens zijn hart, dan zijnen oorspronkelijken luim, van nabij leerden kennen. In dit laatste is hij nog door geenen Dichter van zijnen landaard overtroffen, zelfs niet geëvenaard; en heeft men van toen af op een rijker dichterlijke taal, een edeler zwier van beschrijvende poëzij zich toegelegd; heeft men de matte stopwoorden, het zaak- en gevoellooze, het ijdel gebrom, de rijmen, die alleen om het rijm daar zijn, uit onze dichtkunst meer verbannen, zijn voorbeeld heeft daaraan niet weinig toegebragt, en de aardige schimpscheuten in zijnen *Poëtische Spectator* hebben begonnen daaraan den doodsteek te geven. Doch het zijn niet alleen zijn luim, zijn smaak en talent, die de waarde zijner verzen uitmaken; zijn hart boven alles, zijn hart zet aan dezelve den hoogsten adel bij; het vloeide over van het reinste en diepste gevoel voor menschenwaarde en menschelijke bestemming; hetwelk hij zelfs in de grootste en uitgelatenste vrolijkheid, waartoe de volheid zijner verbeelding en levensgeesten hem somtijds vervoeren kon, nimmer verloochende, en hetwelk zuiver en helder in zijne verzen is overgestort. Hij was inzonderheid van de onbepaaldste goed- en gulhartigheid, die hem, zonder dat hij eigenlijke verkwistingen deed, dikwijls in hare gevolgen ongelegenheid en verdriet veroorzaakte. De innerlijke zachtheid van zijnen aard maakte een zonderling contrast met het verwonderlijk vermogen zijner verbeelding, om ook het schrikverwekkende en ijsselijke tot huiverens toe uit te drukken. Hij maakte veel werk van dieren, die hij gaarne goed deed en liefkoosde. Eens zag ik daarvan

een grappig voorbeeld! ik zat bij hem aan den haard, op den tijd van theedrinken. Hij stond op en schoof het raam open, dat vrij wat togt binnen liet. Toen ik hem vroeg, wat dit te beduiden had? antwoordde hij: wacht maar, gij zult het straks zien! En inderdaad niet lang daarna kwamen drie of vier katten van de naburige daken binnen, die ieder haren schotel melk kregen, en, na door haren gastheer gestreeld te zijn, weder elk haars weegs gingen. Zoo mengde zich in alles wat hij deed, iets oorspronkelijks, en dat somtijds belagchelijker scheen, dan het inderdaad was. Het innerlijk bewust-zijn zijner goedheid deed hem onbeschroomder zich overgeven aan de uitspattingen van zijnen luim, schoon hij altijd in acht nam, waar en bij wien hij zich die veroorloofde. Op eenen warmen zomer-namiddag kwam hij mij bezoeken: na anderhalf uur gaans door zwaar zand, langs een onbelommerden weg, kwam hij aan mijn huis, en vond mij niet; vond niemand; want ook de meid was uitgegaan en het huis gesloten. BELLAMIJ had er echter niet op gerekend, om in een herberg uit te rusten; dus nam hij zijne reuzen kracht te baat, brak de achterdeur der pastorij open, zonder nogtans veel schade aan te rigten; baande zich op gelijke wijze den toegang tot mijn' wijnkelder, en schreef, onder het drinken van een flesch, mij een alleraardigst briefje, dat hij op mijne tafel achterliet, en waarin hij mij het gebeurde op zijne wijze verhaalde.

Doch men doet BELLAMIJ grootelijks ongelijk, wanneer men hem te veel als een goedhartigen, geestigen, beminnelijken losbol zich vertegenwoordigt. Met ieder jaar, en ten laatste met elke maand, werd hij ernstiger

en nadenkender, en wat te voren slechts op den bodem van zijn hart scheen te zijn, vervulde het langzamerhand geheel. Zoo althans heb ik hem gekend. Het ging hem daarmede even als met het politieke, hoe meer men de beginselen der burgerlijke vrijheid tot buitensporigheid dreef, hoe meer BELLAMIJ zich terugtrok, en zelfs eindelijk zich bij mij beklaagde, dat hij somtijds, ten gevalle van zijnen Contribunaal, ONDAATJE, er nog iets van hooren moest. Hoe meer hij het tijdstip naderde, dat hij zich voor den predikdienst moest toebereiden, hoe meer het hem griefde, zijnen tijd te veel aan de dichtkunst en daaraan verwante letteren, en te weinig aan de godgeleerde wetenschappen te hebben toegewijd. Dit was het, dat hem vooral met schroom tegen deze, eenigermate opgedrongene bestemming, deed opzien; dit, en de niet geheel ongegronde vrees, da tmen ZELANDUS, en den jeugdigen minnedichter in den Evangelie-dienaar niet zou kunnen vergeten. Hij had mij beloofd, acht dagen in mijne eenzaamheid bij mij te komen doorbrengen, en dan al zijne bezwaren met mij vertrouwelijk te behandelen: maar helaas! dit bezoek, waarvan ik mij zooveel beloofde, heeft geene plaats gehad. In de kersvacantie des jaars 1785 vertrok hij naar *Zeeland*, en van daar teruggekeerd, was zijne gezondheid gekrenkt, en hij droeg de zaden der ziekte reeds bij zich, die hem eenige weken daarna wegsleepte. Van den aandoenlijken en verheven ernst, die hem in het laatste tijdperk zijns levens meer en meer eigen en hebbelijk werd, kunnen zijne gedichten uit dien leeftijd, altijd de getrouwe afdrukselen zijner ziel, getuigenis dragen. De gedachten aan dood en onsterfelijkheid waren daarin heerschende, en vermengd

met het voorgevoel zijner eigene nabij zijnde verwelking. Vreesde ik niet, M.H! te veel van uwe aandacht te vergen, ik zou twee dier dichtstukken hier invlechten; in welker eene de zekerheid van des menschen eeuwige bestemming, met de rijkste en tevens eenvoudigste dichterlijke verbeelding, vol gevoel en waarheid wordt voorgesteld; terwijl ik het andere altijd als zijn' eigen uitvaart-zang, heb beschouwd. Doch misschien zal deze herinnering u niet ongevallig zijn, en ik zal dus de mededeeling derzelve wagen. Het eerste heeft tot opschrift: aan WILLEM CARP, en luidt aldus:

Hoe statig rijst aan 't einde van den weg,
Aan 't einde van den weg des levens,
De vaste berg der eeuwigheid,
Waarop de Godheid woont!

Daar woont zij zelf, op d' ongenaakbren top,
En giet heur zegenvollen stroomen;
Van waar, tot in het dal des tijds,
Een kabblend beekje vloeit!

De brakke grond van 't woeste dal des tijds,
Moog 't water van zijn zoet berooven;
Smaakt gij toch niet, in elke teug,
De kracht der eeuwigheid?

Welaan, mijn vriend! laat ons hier aan den boord
Van 't vlietend beekje nederzitten,
En staren naar den vasten berg,
Den berg der eeuwigheid!

Ziet gij hem niet?...Zie - langs die lange rij,
Die lange rij van hooge boomen:
Ziet gij daar, in dat ruim verschiet,
Geen flaauwe schemering?

Dit is de berg! - maar welk een dikke damp
Klimt ginds van achter uit die bosschen:
Was ook die schemering een damp,
Mijn vriend! - of was 't de berg?

Rijs op, mijn vriend? zit nu niet langer stil,
Laat ons weêr rustig, vrolijk wandelen!
Van 't beekje, dat dit dal doorvloeit,
Moet wis een oorsprong zijn!

Gewis, mijn vriend! aan 't einde van den weg,
Den weg van dit angstvallig leven,
Zult gij den ruimen boezem zien,
Waaruit dit beekje vloeit!

Gewis, mijn vriend, aan 't einde van den weg,
Zult gij den vasten berg beklimmen,
En, rustend bij een' frisschen stroom,
In 't dal terugge zien!

Van daar zult gij den matten wandelaar,
Beneden u, in 't dal zien dwalen;
Van daar zult gij uw eigen weg,
Dit kronklend beekje zien!

Van daar zult gij den laatsten wandelaar,
Die ooit in 't dal des tijds zal dwalen,

Zien klimmen op den vasten berg,
Den berg der eeuwigheid!...

Nu is de lucht daar ginder opgeklaard!
Zie nu, daar langs die boomen henen!
o Ja! mijn vriend! ik zie den berg!
o Neen! het is geen damp!

Wilt gij nu ook het andere hooren? Het heet, *de verwachting:* Hoort dan, wat BELLAMIJ'S *verwachting* was!

Helaas! zou dan mijn jeugd de Lente
Van mijn gefolterd leven zijn?
De Lente, die uit duizend bloemen,
Een wellust-vollen adem blaast?

o Neen! mijn jeugd is mij geen Lente,
Ik voel heur zachten adem niet!
Mij werpen dwarrelende winden
Vergruisde steenen in 't gezigt!

Maar 'k stap, in weerwil van die winden,
Toch rustig, onbekommerd voort!
Na zulk een barre, norsche Lente,
Kan wel een gulle zomer zijn!

o Ja, ik zie dien blijden zomer
Mijn lente vliege ras voorbij,
Dan droogt een zacht en vriendlijk windje,
Mij 't zweet van 't rimplend voorhoofd af.

Dan wandel ik door koele bosschen,
Waar nooit de zon den grond beschouwt
Waar slechts, door digt gevoegde takken,
De dag een somber licht verspreidt.

O neen! mijn jeugd is mij geen Lente!
Die Lente vliege ras voorbij!
Dan zal mijn blijde zomer volgen;
Ik zie hem ginds - in de eeuwigheid!

Eer hij met de wintervacantie naar *Zeeland* vertrok, gaf ik hem nog een bezoek. Ik kwam met RAU op zijne kamer. Wij vonden hem peinzend, in zich zelven gekeerd, met de oogen vol tranen. Hij had zoo even geëindigd, STILLINGS *jeugd*, *jongelingsjaren en vreemdelingschap* te lezen, en was bezig het vers aan STILLING op te schrijven, hetwelk onder zijne nagelaten gedichten gevonden wordt. Welk een boek! riep hij uit; waarom heb ik dit niet eer in handen gehad! en was zoo geroerd, dat hij naauwelijks spreken kon. O! toen lazen wij in zijne ziel, wat hem na ons vertrek uit de pen vloeide; want hij had toen nog maar weinige regels van dit gedicht op het papier:

Stilling, 'k wil op God vertrouwen,
Hem beminnen zoo als gij!
'k Wil hem vurig bidden, smeeken,
Dat Hij ook mijn Vader zij!
Stilling, 'k wil mijn God ook vreezen,
En gij zult mijn voorbeeld zijn!

Dit vers houdt men voor het laatste, dat hij gedicht

heeft! Ik twijfel echter, of het voorgaande in dien kleinen bundel, niet nog daarna is vervaardigd. Althans ik herinner mij niet, dit ooit van hem gehoord of gezien te hebben. Het heeft tot titel: *aan den dood;* en behoort tot de geschiedenis van zijn hart in het laatst zijns levens:

Gelijk een man, die van verlangen gloeit,
Om bij zijn' vriend te zijn,
Die op het land, aan de andere zij des meirs,
Zijn stille woonplaats heeft,
Op 't zien der zee, die hevig bruist en woedt,
Een koude siddering voelt:
Zijn angstig oog ziet starend op het schip,
Dat slingrend rijst en daalt:
De stormwind giert, en snort door 't hooge tuig,
En beukt het dondrend zeil!

De Stuurman wenkt - de man verwint zijn' schrik,
Hij denkt aan zijnen vriend,
En stapt gerust in 't worstelende schip,
En steekt naar de andere zij.
Zoo zal ik ook, wanneer de koude hand
Des doods mijn' boezem drukt,
Een' ligten schrik gevoelen in mijn ziel;
Doch die verdwijnen zal,
Zoodra ik denk aan mijne onsterflijkheid,
En Jezus, onzen vriend!

Na zijne terugkomst uit *Zeeland* bezocht ik hem nog eenmaal, en vond hem met eene zware verkoudheid bevangen; meer geneigd, dan zich in staat gevoelende,

om den leefregel te volgen, hem door zijnen Geneesheer voorgeschreven. Wij vreesden echter voor zijn leven niet, en rekenden op zijne jeugd en de sterkte van zijn ligchaamsgestel. Ik vertrok dus naar mijn eenzaam dorp, en vermeed destijds, zoo veel ik kon, het gewoel van het gedurig onrustiger Utrecht. Het was toevallig, dat ik daags voor zijnen dood mij voor eenige oogenblikken aldaar bevond, om verder voort te reizen. Ik hoorde den gevaarlijken toestand van BELLAMIJ, snelde naar hem toe, en vond hem, reeds zijnen laatsten strijd worstelende. Hij kon niet meer spreken; zijn oog was open, strak, en scheen verder te zien dan de aarde: hij wendde het nog even mijwaarts; ik knielde neder bij zijn bed, drukte zijne koude hand - en zag hem niet weêr!

Redevoering op het vierde eeuwfeest van de uitvinding der boekdrukkunst binnen Haarlem, *aldaar uitgesproken op den* 10 *Julij des jaars* 1823.

Er is een band, die het gansche menschdom, als ware het niet slechts één geslacht, maar één huisgezin, zamenhoudt: eene onderlinge betrekking, die het onderscheidend kenmerk is der redelijke boven de redelooze wereld. Wat elk bijzonder lid der groote menschenmaatschappij verrigt, doet hij niet voor zich alleen; deszelfs invloed strekt zich altijd tot anderen uit, dikwijls tot velen, somtijds tot allen. Wanneer nuttige of edele bedrijven, wijd en zijd, zegen rondom zich verspreiden, wie kan de grenzen bepalen van den kring,

waarin zij werken, of de mate van het heil, dat zij stichten? En gelijk het gelegen is met het nut, dat zij te weeg brengen, zoo ook met den roem, dien zij verwerven. Naar mate der grootheid, of belangrijkheid eener ontdekking, door vernuft, door vlijt, door schranderheid of standvastigheid aan het licht gebragt, deelt de roem des uitvinders zich mede, of aan zijn geslacht, of aan zijne geboorteplaats, of aan zijn vaderland, of de geheele beschaafde wereld eigent zich denzelven toe.

Onder de uitvindingen, die den menschelijken geest tot onsterfelijke eer verstrekken, en tevens aan het menschdom onwaardeerbaren dienst hebben bewezen, bekleedt de Boekdrukkunst eenen uitstekenden rang. De naam des mans, aan wien wij dezelve te danken hebben, verdiende door alle natiën gelijkelijk te worden geëerbiedigd; en het feest, aan hem en zijne nagedachtenis gewijd, behoorde dankbaar gevierd te worden, zoo ver de vruchten van zijne gelukkig aangewende vlijt worden gesmaakt, van het ééne tot het andere einde des aardbodems.

De tijd van dien algemeenen en welverdienden triumf nadert wel, en nadert thans met rasser schreden dan ooit, maar is nog niet gekomen. Volmakers der kunst[1] zijn, zonder dat zij het vermoedden, zonder dat zij het misschien durfden begeeren, in het bezit van de eer des uitvinders geraakt: en zijn daarna, en worden nog in dat onwettig erfgoed gehandhaafd door sommigen, die, of in het voorstaan der dwaling de eer hunner natie begrepen achten; of wie het minder kost, haren geheelen val, door kranke steunsels, nog voor een' tijd te vertragen, dan te bekennen: ik heb gedoold!

Het feest van LAURENS JANSZOON KOSTER is dan

thans, na vier eeuwen tijdsverloop, nog slechts een nationaal feest voor Nederland. Maar als zoodanig ook hebt gijlieden, Achtbare Regeerders van de geboortestad des beroemden mans, het op dezen dag[(2)] willen doen vieren, en de eer van Haarlem met het gansche Vaderland deelen: omdat de muren eener stad, hoe eerwaardig ook door oudheid, door heldenmoed en burgerdengd, te eng zijn, om den roem van KOSTER, en van de edelste aller uitvindingen te omvatten. Daarvan getuigen uwe uitnoodigingen; daarvan getuigt deze achtbare en schitterende kring van Aanzienlijken en Geletterden uit alle nabij gelegen oorden des Rijks; daarvan getuige ook ik, die hier als redenaar ben opgetreden. Noch door geboorte, noch door inwoning, burger van KOSTERS vaderstad, hebt gij nogtans aan mij, aan mij als Nederlander, dezen eervollen post opgedragen: en het gevoel, dat ik dien als Nederlander aanvaarden mogt, als Nederlander dien niet af mogt wijzen, heeft mij misschien te weinig doen aarzelen, te weinig weêrstand doen bieden aan de geheime opwelling mijner eigenliefde, bij het geven mijner zoo gereede inwilliging. Nu althans, daar de taak, die ik op mij nam, zich in al hare grootheid aan mijnen geest vertegenwoordigt, vreeze ik meer dan ooit, dat uw gevoelen aangaande de gave, aan mij verleend, en mijne vlijtige aankweeking derzelve, al te gunstig is geweest; dat ik aan de verwachting dezer talrijke en aanzienlijke schare niet zal kunnen voldoen; en al mogt ik ook hierin eenigermate slagen, dat mijne rede nimmer de hoogte haars onderwerps zal kunnen bereiken. Maar hiervoor echter durve ik u borg spreken, dat zij den naam eener Nederlandsche redevoering niet geheel onwaardig zijn zal.

Die opregtheid en vrijmoedigheid, die waarheidliefde, die afkeer van ijdelen ophef aan den éénen, en van armhartige drogredenen aan den anderen kant; die eenvoudigheid, met één woord, die het Nederlandsch karakter kenmerkt, dat zich nooit verlaagde, om met geroofde eer te pronken; indien zij niet deze feestrede van het begin tot het einde bezielt, dan zal mijn mond ontrouw zijn geweest aan de gevoelens van mijn hart!

Hoezeer de Gewesten, die wij bewonen, in het voortbrengen of vormen van groote en beroemde mannen, voor geene andere des aardbodems behoeven te wijken, en in evenredigheid van bevolking en oppervlakte, de meeste derzelve te boven gaan; van zoodanige uitvindingen echter kan men inzonderheid zeggen, dat zij zich hier op haren natuurlijken geboortegrond bevinden, waarvan het denkbeeld door nuttigheid en betamelijk voordeel werd ingegeven; waartoe bedaarde overlegging vereischt wordt, om de mogelijkheid der uitvoering te doorzien; en strenge volharding, om ze tot stand te brengen. Zoodanig is de uitvinding der Boekdrukkunst: indien zij niet in Nederland geboren was, er werd althans zulk een aanleg van geest en gemoed toe vereischt, als den Nederlanderen meer nog, dan aan andere volken eigen is. Men moge onze natie de eer misgunnen, dat één uit haar zou zijn opgestaan, die het hooge doel gekoesterd had, om gansch Europa te verlichten, en den nacht der barbaarschheid geheel te doen eindigen: wie ook de drukkunst hebbe uitgevonden, dit is voorzeker zijn doel niet geweest, en zoo

ver hebben zijne wenschen zich niet uitgestrekt. Maar de trage schrijfkunst door een spoediger werktuigelijk schrift te doen vervangen; aldus te voorzien in de behoefte der godsdienstige stichting, en van het onderwijs der scholen; en door eene gemakkelijker vermenigvuldiging van zulke boeken, als men destijds begeerde te lezen, de grove winsten der kloosterlingen[3] tot zich af te leiden; dit slechts was het, wat hij in den aanvang beoogde. Anderen zijn het geweest, wier arbeid, door de Grieksche en Romeinsche Schrijvers aan elk in handen te geven, een' nieuwen dageraad voor de wereld deed opgaan; een ander was het, die hen tot dien arbeid heeft in staat gesteld. Zoo zwijge dan de stem der afgunst, daar wij voor KOSTER geen' grooter roem bedingen, dan dien van echt Nederlandsche schranderheid, nijverheid en standvastigheid; geen' grooter roem, dan hij zelf begeerd heeft, en waarvan de bescheiden geheimhouding zijner kunst, die bovendien door de vrees voor den haat der kerkelijken geboden werd, tot getuige verstrekken kan. Men voere het dan niet, in spijt der gezonde oordeelkunde, tot een bewijs aan, om u, verdienstelijke LAURENS! de eer der uitvinding te betwisten, dat gij niet met dezelve gepraald hebt! dat gij niet deed, wat eigenbelang u ontried, wat voorzigtigheid en zelfbehoud u verboden, en wat voor uwe nederigheid gemakkelijk viel na te laten!

Niemand denke echter, dat ik de eer der Boekdrukkunst te na zou gekomen zijn, door aldus haren oorsprong te vereenvoudigen; of, gelijk men het misschien noemen zal, te verlagen. Het is geen kenmerk van het waarlijk groote, dat het aanstonds schittere; veel min, dat het alles aanwende om te prijken en te pron-

ken; dit is het kenmerk der ijdelheid! maar dat het, uit hoe kleine beginselen ook ontstaan, zich telkens grooter en grooter vertoone; dat deszelfs invloed en werking zich gedurig heilrijker openbare; en dat het de zaden in zich opsluite, waaruit, voor alle volgende eeuwen, menschen-volmaking en menschen-geluk voortspruiten zullen. Die het eerst de rigting der magneetkracht ontdekte, vermoedde nog niet, dat hij het middel had uitgevonden, om den aardkloot rond te zeilen.

Zoodanig was ook de ontdekking der Boekdrukkunst; eene echte hemelgave, en die zich, van hare eerste wording af, als eene telg en gave des hemels onderscheidde. Want wij bezitten de geschiedenis harer uitvinding, die men elders vergeefs zal zoeken[(4)]. Is niet Haarlem, maar Mentz of Straatsburg haar wieg en bakermat geweest, dan verscheen zij in de wereld, als een kind van verzwegen en verduisterden oorsprong, op welks volwassen staat men roem draagt, maar over welks geboorte men zich schaamt. Getuigt het nogtans, gij die ooit iets groots of heilrijks mogt aan het licht brengen, of iets u nader aan het hart lag, dan waar het pas gaf te vermelden, hoe de gedachte daarvan in uw hart opkwam; wanneer, en waar gij u door dezelve, als door eene hoogere ingeving, getroffen voeldet. Dit toch is de aard van groote ontdekkingen: de ziel, die voor dezelve vatbaar is, wordt zelve er door verrast; als een lichtstraal varen zij door den geest; en de geringste omstandigheid is genoeg, om dien straal op te vangen en te koesteren. Het zien van een' vallenden appel had voorzeker niets in zich, dat groote gevolgen beloven kon; maar, in een gelukkig oogenblik, bragt het NEWTON aan het nadenken; en het vermogen

was ontdekt, dat hemel en aarde in evenwigt houdt! Toen KOSTER deed, wat velen vóór hem zullen gedaan hebben; letters uit te snijden, ook in omgekeerden vorm, om daarna op weeke of andere stof te worden overgedrukt; toen hij, in Haarlems statigen hout gezeten, in bezige ledigheid, zich en de kinderen, uit den echt zijner dochter gesproten, met dit onschuldig werk of spel vermaakte; greep den schranderen man, door de natuur tot groote ondernemingen gevormd, op eenmaal het denkbeeld aan, wat uit dit kleine beginsel worden kon! Nog was dit denkbeeld in de bedwelmende grootheid van deszelfs gevolgen ingehuld, en zweefde hem als beneveld voor den geest; nog moest het langzamerhand rijpen, meer en meer zich ontwikkelen; nu door mislukte, dan door gelukkiger proefnemingen, na jaren overleg en arbeid, tot dadelijkheid der uitvoering opgroeijen, maar van dat oogenblik af was de Boekdrukkunst uitgevonden!

Zoo luidt het verhaal; en het vermeldt daar benevens, tot welke hoogte de kunst reeds bij KOSTERS leven was opgeklommen; de hoogte, die misschien alleen drukkunst heeten kan. Want, wat men met houten letteren ooit beproefd hebbe[(5)], ras moest de onmogelijkheid blijken, om langs dien weg iets noemenswaardigs voort te brengen. Het meldt ons, hoe door de uitvinding van stempel en moedervorm[(6)], en uit week metaal gegoten letteren, de vruchten der eerste drukpers zich vermenigvuldigd, en het gunstigst onthaal gevonden hebben; hoe eindelijk hare geheele volmaking, door de ontrouw van eenen bediende[(7)]; men voege hierbij, door den dood des uitvinders, en door de jammeren, die dit gedeelte van het Vaderland teisterden, en waarin

ook KOSTERS nazaten deelden; helaas! verhinderd is geworden; zoodat de edele kunst, noodlottig van haren geboortegrond verwijderd, het toppunt van haren luister onder vreemden bereiken moest.

Er was, het is waar, na de uitvinding der Boekdrukkunst, bijkans anderhalve eeuw verloopen, toen dit verhaal geschreven werd. Maar het is van eenen man, wiens roem onder Nederlands geleerden, wiens geest van onpartijdig onderzoek, ten waarborg strekt van zijne bevoegdheid, om ook het lang verledene aan het licht te brengen, wiens zuivere waarheidliefde, in den ganschen toon diens verhaals, spreekt tot het onbedorven gevoel; die zich op het gezag van achtbare getuigen beroept, en de getrouwe overlevering tot aan hare bron[8] naspoort; van eenen man eindelijk, die noch zijne eer als geletterde, zijne geloofwaardigheid als geschiedschrijver, in de waagschaal zou gesteld hebben, door stoutelijk voor waarheid uit te venten, wat den strengen toets der oordeelkunde niet kon doorstaan; noch zijn geweten bezoedeld door plegtige betuigingen, van wier valschheid hij zich bewust was. En u, achtbare HADRIANUS JUNIUS! heeft de ligtvaardigheid voor een' beuzelaar durven uitmaken, ja met spot en schimp tot een' leugendichter verlagen! Doch de geschiedenis der letteren is vol van treurige bewijzen, hoe hoofden en harten, anders voor een' beteren zin vatbaar, afdwalen en zich vergeten kunnen, wanneer opgevatte of geliefkoosde begrippen, het koste wat het wil, gehandhaafd moeten worden; en hoe zij verder afdwalen, en ongelukkiger zich vergeten, naar mate de zaak of minder deugdelijk is, of hopeloozer wordt, wier verdediging zij op zich namen!

Gelukkiglijk heeft de Voorzienigheid zelve gewaakt, dat de eer des verdienstelijken Schrijvers, en te gelijk KOSTERS eer, in veiligheid werden gebragt. Welk gedeelte ook des verhaals van JUNIUS, met schijn van reden, of met openlijken triumf, in vroegere dagen is aangetast, het is alles door latere ontdekkingen, en voldoende bewijzen, opgehelderd en gestaafd. Oudere getuigenissen, en daaronder de onwraakbaarste[(9)], gedurig in grooter getal te voorschijn komende, hebben dat van den Nederlandschen Geschiedschrijver bevestigd; en van alles, wat men tegen hem heeft ingebragt, is thans niets overgebleven, wat niet, zal ik zeggen is toegelicht en beantwoord? neen! wat niet, tot overtuiging der echte waarheidliefde, volledig is opgelost! Overblijfselen van KOSTERS drukpers zijn aan het licht verschenen; niet zonder zigtbaar bestuur van den hoogsten Verdediger der waarheid! overblijfselen, wier onvolkomenheid de eerste kindsheid der kunst, en een' hooger' ouderdom kenmerkt, dan eenig buitenlandsch voortbrengsel kan aanwijzen; wier taal hun vaderland en den tijd hunner geboorte verraadt; terwijl stof en merk der bladen, en plaats der ontdekking, van hunne afkomst uit Haarlem het onbetwistbaar getuigenis afleggen. Wie nog twijfel daaraan koesteren mogt, hij leze slechts de schriften van hen, die aan deze eerwaardige stukken, opdat hun stelsel niet aanstonds in duigen spattede, een' anderen oorsprong geven moesten; hij leze hunne ongerijmde gissingen, hunne schrale uitvlugten, hunne onderlinge wederspraak en tegenspraak met zich zelve; en hoe zij liever van al wat onwaarschijnlijk is het onwaarschijnlijkste aannemen, dan hulde te doen aan de door hen bestredene waarheid; hij leze

het, en zoo misschien verontwaardiging in hem oprees, zij make plaats voor het mededoogen!

Het behoort tot de geschiedenis der dwaling, dat zij zich somtijds een' hoogen zetel stichten kan, wijd en zijd haren schepter zwaaijen en in schijn haar rijk op onwrikbare zuilen vestigen. Maar het is niet meer dan schijn: langzamerhand slaan die zuilen aan het wankelen; haar gebied wordt kleiner en kleiner; hare onderdanen schudden het juk af, dat zij niet meer torschen willen, en ten laatste stort haar zetel in het stof! De waarheid, daarentegen, kan lang in het duister schuilen; als zij aan het licht zich voordoet, miskend en heftig aangevochten worden, ja zelfs hare heilige zaak voor eene poos wanhopig schijnen. Maar haar glans breekt meer en meer door de nevelen henen, en schittert gedurig helderder en onweêrstaanbaarder: het heir harer vijanden wordt dagelijks dunner, haar aanhang grooter en magtiger; tot dat ook de laatste tegenspraak der schaamteloosheid verstomt, en haar zegepraal voltooid wordt. Zoo ging het, tot heden, met de uitvinding der Boekdrukkunst, zoo zal het ook verder gaan! zoo deed de stem der waarheid zich gedurig krachtiger vernemen, en de uitkomst zal niet twijfelachtig wezen. Toen VAN ZUREN, en KOORNHERT en GUICCIARDIN die stem aanhieven, was het als of zij in de lucht verdween. Toen JUNIUS haar openlijker en sterker deed hooren, werd zij met luide tegenspraak, helaas! ook met laster beantwoord. Tot bijkans twee eeuwen later[(10)], hield men haar voor gesmoord, of slechts in een' vergeten hoek door het vooroordeel nagemompeld; toen MEERMANS uitgebreide belezenheid, en de uitkomsten, die zij opleverde, de lauweren deed schudden, die Duitschland

zich op het hoofd had geplant. Doch de zucht des edelen mans, om een geschil, hetwelk anders niet scheen te kunnen eindigen, te deelen en bij te leggen[11], vertraagde den triumf der waarheid, en deed den twist slechts met grooter bitterheid ontbranden. Voor u, schrandere en scherpzinnige KONING! voor uwe onvermoeide vlijt en gelukkige nasporingen was het bewaard, den laatsten grond der eerlijke twijfeling te doen vallen, de dwaling uit hare laatste sterkte te verdrijven. Ga voort in uwe roemvolle onderzoekingen, doe nieuwe en telkens nieuwe ontdekkingen; dat anderen uw edel voetspoor volgen; en er is geen twijfel aan, wanneer weder een feest als dit zal gevierd worden, of het vijfde eeuwfeest van LAURENS JANSZOON KOSTER zal niet slechts een feest voor Nederland, maar zal het feest der menschheid zijn!

Verheugen we ons dan van goeder harte, Landgenooten! Burgers dezer Stad! en gij, achtbare Regenten, aan wier loffelijke zucht, voor de eer van Haarlem en van Nederland, aangevuurd door de gelukkig geslaagde pogingen der roemrijke Maatschappij, in uwe Stad gezeteld[12], wij deze feestviering te danken hebben! Verheugen we ons met elkander van goeder harte! Onder ons, binnen uwe muren, heeft de edelste der kunsten het licht gezien, zij, die de voedster van allen is, de bron der kennis, die sedert vier eeuwen Europa bestraalt! Maar dat ook elk zich met ons verheuge, wien de eer van deze koningin der kunsten ter harte gaat. Hier vindt hij haren oorsprong, niet gelijk elders, met Egyptische duisterheid omgeven, maar helder en onbeneveld; niet gelijk elders, door baatzuchtige onderkruiping, en ergerlijke pleitgedingen[13], in hare ge-

boorte bezwalkt, maar rein en onbezoedeld. Neen! geen uwer Landgenooten, eerbiedwaardige KOSTER! heeft u den krans van uwen schedel pogen te rooven, noch uw wettig, zuur verkregen voordeel betwist! Achtbaar door uw karakter, aanzienlijk door uwen stand(14), uit edelen stam gesproten(15), arbeiddet gij in stilte voort, door kinderlijke trouw geholpen(16). Nijvere volharding ondersteunde uwen veel omvattenden geest, en gij zegepraaldet over de grootste hindernissen. Ouderlijke liefde gaf u het eerste denkbeeld in, hetwelk groeide en rijpte, en eene onderneming werd, die de gansche wereld zou opgetogen houden! En ziet, ziet hier nu de gangen der aanbiddelijke Voorzienigheid, bij den aanvang door geen sterfelijk oog nagaanbaar, slechts bij de uitkomst op hare voetstappen na te wandelen! KOSTER verlustigt zich in de dreven van den verrukkelijken hout, en denkt slechts aan het vermaak en het nut zijner kleinkinderen. Maar hooger zijn de gedachten des Eeuwigen! Neen, teedere vader! het is niet voor de lievelingen van uw hart, dat gij vernuft en vlijt te koste legt: gij legt den grondslag tot de verlichting des menschdoms!

Komt, beschouwen wij, van dit standpunt, KOSTERS uitvinding, in den omvang harer grootheid, en sluiten wij daarmede deze redevoering.

De beschaving van den menschelijken geest, deszelfs ontwikkeling vorming en verrijking, het hangt alles af van de onderlinge mededeeling der gedachten en gevoelens. Hierom gaf ons de weldadige Schepper het

weldadig spraakvermogen. Ontneem het aan den mensch, en er is niets, dat hem boven den staat der dierlijkheid verheft; er is geen band der gezelligheid meer, zelfs niet der huisselijke zamenwoning; en er moge een redelijk vermogen in hem sluimeren, het wordt nimmer uit die sluimering opgewekt. Hoe verder dus de mededeeling der begrippen en gewaarwordingen, waarvan de spraak het werktuig is, zich uitstrekt, des te grooter wordt de omvang der beschaving, der redelijkheid. Maar wat wij spreken, wordt slechts door weinigen gehoord, die ons omgeven; en wat wij belangrijks spreken, dikwerf niet gehoord door hen, voor wie het gesprokene meest heilzaam en noodzakelijk zou geweest zijn. Bovendien, de spraak is slechts stem en klank; zij vervliegt en laat geene sporen na; de onoplettendheid hecht er zich niet aan, uit het ontrouwe geheugen wordt zij uitgewischt, en is - verloren!

Al vroeg dus werd de kunst uitgevonden, om tot het oog, zoo wel als tot het oor te spreken. Het moeijelijkste van alle vraagstukken werd opgelost: de klanken der stem door zigtbare en blijvende teekenen te vertegenwoordigen: het letterschrift werd ontdekt. Van toen af dagteekende het tijdperk eener nieuwe beschaving. Welke gedachten in den geest van groote mannen, welke gevoelens in hun hart oprezen, wat kennis en onderrigt van hunne lippen vloeide, het behoefde niet meer der vergetelheid prijs te worden gegeven, perkament en papier werden er de bewaarplaatsen van; dagelijks vermenigvuldigde die schat, en werd, vergroot en verrijkt, van het ééne tot het andere geslacht voortgeplant. Wie tot denzelven toegang had, mogt zijnen dorst naar wetenschap lesschen, en deelde

weder van het zijne aan anderen mede. Maar helaas! voor weinigen stond die toegang open. De afschriften, zoo veel tijd, en arbeid, en geduld vereischende, waren schaars, en niet dan tot duren prijs te bekomen. Waar slordigheid zich overhaastte, om ze verkrijgbaar te maken, werden zij onleesbaar en door de grofste feilen verdonkerd. Zou ooit het licht der kennis alle standen der maatschappij bestralen, en, niet langer binnen de cellen van weinige geleerden besloten, ook doordringen tot die talrijke en nuttige menschenklassen, die trotschheid en bijgeloof, heersch- en dweepzucht, in de boeijen der onkunde en domheid gekluisterd hielden; zou ooit een vrije omloop van gedachten, gevoelens en kundigheden, ruwe vernuften slijpen, verholen talenten aan den dag brengen, en de vrijmoedige stem der waarheid, onder nederige daken, en in prachtige gewelven, gelijkelijk doen weêrgalmen; er werd eene nieuwe kunst vereischt, die de loome pen, het schaarsch en kostbaar handschrift verving, en door duizendvoudige vermenigvuldiging van hetgeen voorheen, door weinige bevoorregten, ter naauwer nood te bekomen was, de deur der kennis, en der zelfonderrigting, wijd open zettede voor allen! Daar trad de Boekdrukkunst te voorschijn, en vervulde den verborgen wensch der vrienden van waarheid en deugd, en ging welhaast aller wenschen te boven. Zij schudde het juk der geheimhouding af, en liet zich binnen den omtrek harer eerste werkplaatsen niet langer bepalen. Verspreid over de beschaafdste deelen van Europa, vergenoegde zij zich niet, met de behoeften van het kinderlijk onderwijs, of der huisselijke godsdienstigheid, te bevredigen. Zij nam hoogere vlugt, en stond de pas ontwaakte

drift naar ware geleerdheid, en onvervalschten smaak, krachtdadig ten dienste. Al wat de oudheid heerlijks en uitmuntends had voortgebragt, werd uit verholen schuilhoeken voor het licht gedaagd; de heilige Boeken der Openbaring verschenen in derzelver oorspronkelijke talen; de fakkel der wijsheid en der godsdienst-kennis werd tevens ontstoken, en alle wetenschappen baadden zich in een' nieuwen hemelgloed! Ook hier bepaalde zich hare heilvolle werking niet. Een tak van nijverheid en koophandel geworden, wist zij elks behoefte te gerieven, en den prijs harer voortbrengselen aan het vermogen der weetgierigheid te evenredigen. Werktuigkunde leende haar de hand, om hare schepping te vereenvoudigen en te voltooijen. De beweegbare letter, uit den vasten drukvorm geboren, werd zelve de grondstof van een' nieuwen vasten vorm, om voor bijkans niets verkrijgbaar te maken, wat voorheen tegen goud werd opgewogen. Zoo werd zij eene schrift- en letterspraak, wier geluid ontelbare keeren herhaald, en terug gekaatst, tot in de afgelegenste hoeken doordrong, en over zeeën en gebergten henenklinkende, alom werd gehoord en verstaan: eene stem der gedachten, door niets te smoren; 't zij ze, zachtelijk fluisterende, door de eenzame overpeinzing met wellust werd opgevangen; 't zij ze, rollende als de stem des donders, hart en oor met verbazing en ontzetting vervulde. Door haar zagen rede en deugd eene nieuwe regtbank opgerigt, waarvoor zij hare zaak bepleiten konden; de ontzaggelijke regtbank van het publiek! de laatste toevlugt der belasterde onschuld, der verdrukte braafheid, der miskende, der verdonkerde, der geloochende waarheid! Eene vierschaar, vreesselijk voor de vijanden van licht

en regt; wier vonnissen schrik jagen in het hart van hen, die nimmer beefden voor vuur of staal; waarvoor zij zelfs sidderen, die het eeuwige gerigt bespotten! - Daaraan dacht uwe Hollandsche eenvoudigheid niet, LAURENS JANSZOON! toen gij in den hout van Haarlem beukenschors tot letteren sneedt! maar zoo groot echter was de kunst, waarvan toen het denkbeeld in u geboren werd; en tot zoo groote einden was zij door den liefderijken Vader der menschen verordend!

Door den liefderijken Vader der menschen?....maar zijn er dan niet sommigen, die de nadeelen dezer kunst breed uitmeten? die de onheilen, door de vrije, onbedwingbare drukpers aangerigt, zoo groot, haren invloed zoo gevaarlijk achten, dat zij twijfelen, of hare uitvinding wel voor een geschenk des Hemels te houden zij; of zij niet, tenzij men haar krachtdadig beteugele, onder de kwalen en geesels des menschdoms geteld moet worden? De beek, dus zeggen zij, die onze akkers weldadig besproeijen moest, is een stortvloed geworden, die het gewas overstelpt, huizen, vee en menschen in hare woede medesleept en wegspoelt! De sneeuw, dus spreken zij, die onze velden bedekken en koesteren moest, is een gevaarlijke klomp geworden, die den vreedzamen bergbewoner jammerlijk onder zich begraaft!....Onzinnigen! wat wilt gij dan? de bron stoppen, waaruit verkwikking en vruchtbaarheid met milde stroomen toevloeijen, opdat zij geene verwoestingen aanrigte, die bij het heil, door haar te weeg gebragt, als een droppel in den oceaan verzwolgen worden? Kleingeestigen! wat wilt gij dan? zijt gij Nederlanders? wenscht dan, dat Europa's rivieren niet meer in uw Vaderland haren uitgang hebben; wenscht de

vernietiging van uwen koophandel, om niet, nu en dan, in den winter voor overstroomingen te vreezen! Of wilt gij de bron slechts vloeijen laten, waarhenen het u gelust; in kleine, troebele slingerbeekjes, zonder breedte, zonder diepte, door uwe bekrompenheid uitgegraven? Wilt gij haar beletten, dat zij een bergstroom wordt, die van de rotsen nedervalt? Gij verhinderen, dat de sneeuwklomp zich van de Alpen losrukt, en donderend ploft in het dal? Gij, met uwe magtelooze handen, het groote werk der schepping vernietigen! den grooten Schepper der natuur trotseren! Meent niet, dat het minder vermetelheid is, den vrijen loop der uitdrukking van gedachten en gevoelens, dan dien der opgezwollen vloeden te willen stremmen! Meent niet, dat zij eindelijk minder met alle teugels en breidels, dan deze met dijken en sluizen den spot drijven, wanneer het opgeperste water zich ten laatste een' eigen en vreesselijken doortogt baant! Maar waartoe langer verbloemde taal gesproken? Aan wien heeft God de magt verleend, om voor anderen te denken? te bepalen, wat ieder nuttig is te weten, of niet te weten? de vrije onderzoeking des verstands aan banden te leggen? de Rede, het goddelijkste, dat in ons is, te beperken, te omschrijven, en door die omtuining niets door te laten, dan hetgeen door u, door u, onwijs en nietig schepsel! met een' vrijbrief is voorzien? Die magt heeft God aan geen sterveling verleend; en wie ze zich aanmatige, de naam zijner misdaad is - heiligschennis! Of zou de zucht voor waarheid, godsdienst en volksgeluk, die misdaad tot eene deugd, die heiligschennis tot een' pligt kunnen maken? Waarheid en godsdienst staan onder de bescherming van hoogere,

dan aardsche magt, en hoe ook aangerand, dat eeuwige Rijk zal niet omgeworpen worden! Volksgeluk kent geene grootere vijandin, dan volksverblinding. En ongelukkig hij, wien waarheid, godsdienst en volksgeluk, slechts ten dekmantel strekken van bekrompene inzigten of lage bedoelingen; de wraak der gehoonde deugd en redelijkheid volgt hem op de hielen!

Ontveinzen wij niet, wat onheilen het misbruik der vrije drukpers heeft aangerigt. Betreuren wij het, zoo dikwijls zij door onwaardigen tot een werktuig der boosheid wordt vernederd: om hetgeen heilig is, ten doel der spotzucht te stellen; de driften te ontvlammen, de zeden te verwoesten; laster en eerroof ten dienste te staan, en door pijlen, uit het duister geschoten, diepe, vaak ongeneeslijke wonden toe te brengen! Betreuren en verfoeijen wij, maar dulden wij het, gelijk wij al het kwade dulden moeten, waarin, door der menschen verkeerdheid, het goede helaas! te dikwijls ontaardt; en naar mate het beter en edeler is, getuige zij het gezegend Christendom, te dieper en jammerlijker ontaarden kan! Op den vruchtbaarsten akker schiet ook het onkruid weligst op: wee de roekelooze hand, die, om het uit te wieden, de rijpende halmen kneust, en knakt, en vertrapt, en baldadig uitrukt! Maar dubbel wee over dien, die het edelste graan voor een schadelijke gifplant verklaart, en het onkruid wassen laat, om hetgeen waarachtig voedsel is, te vernielen! Spreekt en getuigt het, wie gij zijn moogt! in welk een' nacht van barbaarschheid zouden wij andermaal gezonken zijn, indien al wat immer kerkelijke of wereldlijke magt verbood in het licht te verschijnen, ook in het duister gebleven was? Dat slechts geen voor-

oordeel onze oogen sluite voor al het onschatbaar goed, uit de vrije mededeeling der gedachten, eeuwen lang, en dagelijks op nieuw geboren; zoo zullen wij het weinige kwade, door een verborgen Albestuur zoo menigwerf in goed verkeerd, ons ligtelijk getroosten. En indien wij, in sommige schand- en schotgeschriften, die de deugd honen, die de eer aanranden, verstand en hart op den doolweg pogen te brengen, de vruchten, niet der edele drukpers, maar van der menschen bedorvenheid beweenen; wij zullen daarbij onze blikken laten weiden over die menigte van geestverlichtende, zielverheffende, hartveredelende voortbrengselen van KOSTERS onwaardeerbare kunst, waaraan het onzen leeftijd, evenmin als vroegere eeuwen, ontbreekt; en ons oog zal met wellust rusten op dat zeldzaam, dat heerlijk verschijnsel onzer dagen, het onschatbaar Bijbelwoord in alle talen gelezen, in alle landen verspreid! Wij zullen het zien; wij zullen het hoofd dankbaar ten hemel heffen, en zegenen KOSTERS uitvinding, KOSTERS nagedachtenis!

Gelukkig de landen, waar de vrije drukpers aan geene banden van menschelijke willekeur is gelegd; waar de wet geene gevoelens, maar misdrijven beteugelt, waar staatkundige en godsdienstige gewetensdwang gelijkelijk balling zijn! Daar alleen zit waarheid op den troon; daar alleen wordt godsdienst in het hart geëerbiedigd; daar alleen woont waarachtig volksgeluk! Getuig dit, o mijn Vaderland! zoo dikwijls de veilige schuilplaats der verdrukte onschuld; als zij, om gevoelens en woorden ten bloede toe vervolgd, in uwen herbergzamen schoot werd opgenomen en gekoesterd! Als zij van hier de moedige taal harer verdediging wijd en

zijd deed klinken, en gij, wat elders het licht niet aanschouwen mogt, aan gansch Europa te zien en te lezen gaaft! Gelukkig Nederland, waar de vrijheid van schrijven, zoo wel als van denken en spreken, door de grondwet van Staat geheiligd, nog heiliger is aan het hart van Vorst en natie! Beschermd en gehandhaafd door een' geliefden Koning, wiens troon op regt en deugd gegrondvest, wiens bestuur, door wijsheid voorgelicht, door liefde gematigd, geen' blinddoek behoeft, om het oog zijner volken te sluiten voor het gezigt van vernedering, van slavernij of ellende! Gelukkig Nederland! aloude zetel van godsdienst en burgerdeugd, van vrijheid en volksgeluk! Gij alleen waart waardig de geboortegrond der edele Boekdrukkunst, waardig het vaderland van LAURENS JANSZ. KOSTER te wezen!

Eindnoten:

(1) J. GUTTENBERG, J. FAUST en P. SCHOEFFER.

(2) Het jaar en de dag der uitvinding zijn onbekend. Dat dezelve tusschen de jaren 1420 en 1425 gesteld moeten worden, en wel in het aangename van den zomertijd, is door de Commissie tot regeling der zaken van het feest, in derzelver rapport aan de Stedelijke Regering, tot den hoogsten trap van waarschijnlijkheid gebragt. Men kon derhalve hct gemiddelde tijdperk niet naauwkeuriger of scherpzinniger bepalen, dan op eenen dag in Julij des jaars 1423.

(3) Die zich voornamelijk, en bijkans bij uitsluiting, met het afschrijven van boeken bezig hielden.

(4) Indien GUTTENBERG of één zijner Duitsche mededingers de eerste uitvinders geweest waren, zou het toch te verwonderen zijn, dat zij nooit aan iemand verhaalden, hoe zij het eerst tot deze ontdekking gekomen zijn; uit welke beginselen, langs welk een' trapswijzen voortgang, zij eene zoo zamengestelde kunst tot die hoogte van volmaking gebragt hebben, als waarvan zelfs de eerste voortbrengselen der Mentzische drukpers getuigen.

(5) Dit is door den kundigen en verdienstelijken ENSCHEDÉ den Ouden, op de allerovertuigendste gronden aangetoond.

(6) Het verhaal van H. JUNIUS meldt hiervan wel niets, maar het gieten van looden en tinnen letteren moet noodwendig door de uitvinding van stempel en matrijs zijn voorafgegaan.

(7) HANNE GENSEFLEISCH, broeder van JOH. GUTTENBERG, die op kersnacht 1439 alle voorhanden zijnde stempels, matrijzen, gegoten letteren, en afgedrukte bladen, die hij magtig kon worden, uit KOSTERS werkplaats ontvreemdde, en er zich mede naar Duitschland begaf. Waarschijnlijk is dit geschied, niet lang na KOSTERS overlijden.

(8) Tot aan het mondelijk verhaal van CORNELIS, bijgenaamd den *boekbinder*, die leerling op KOSTERS drukkerij, en bij de ontdekking van den gepleegden diefstal tegenwoordig is geweest.

(9) Voornamelijk, om van anderen niet te gewagen, dat van ULRICH ZELL, die zelf een kweekeling was der eerste Mentzische drukkerij

(10) Er zijn in dien tusschentijd wel ijverige verdedigers der eer van Haarlem geweest, van welke het genoeg is P. SCRIVERIUS en J.C. SEIZ te noemen. Doch derzelver schriften zijn voornamelijk door dat van MEERMAN ter kennis der buitenlanders geraakt. Ook konden zij zich niet, gelijk MEERMAN, op de alleroudste proeven en overblijfselen der Haarlemsche drukpers beroepen.

(11) Door de uitvinding der beweegbare houten letters aan KOSTER, der gesneden metalen aan GUTTENBERG en FAUST, en der gegotene letteren aan SCHOEFFER toe kennen.

(12) De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem schreef, in den jare 1808, eene prijsvraag uit, om de aanspraken der Stad Haarlem, en van LAURENS KOSTER, op de eer van de uitvinding der Boekdrukkunst te onderzoeken. Deze prijsvraag werd, in het jaar 1816, door den Heer J. KONING zoo voldoende beantwoord geacht, dat aan denzelven de gouden eerpenning, en eene buitengewone premie daar benevens, werden toegewezen. Het is voornamelijk op grond der nieuwe bewijzen en proeven, door den Heer KONING aangevoerd, en uit oude stedelijke en kerkelijke registers zorgvuldig bijeenverzameld, dat de Regering van Haarlem besloten heeft, het vierde Eeuwfeest van de uitvinding der Boekdrukkunst binnen hare stad plegtig te doen vieren.

(13) Het is genoeg hier van de processen van GUTTENBERG tegen de erven van A. DRIZEHN, en van FAUST tegen GUTTENBERG te gewagen. De bewijzen, uit deze stukken afgeleid, om aan Haarlem de eer der uitvinding te betwisten, zijn genoegzaam wederlegd; maar de blaam, daardoor op de voorgewende Duitsche uitvinders geworpen, is niet uitgewischt.

(14) KOSTER was Schepen en Thesaurier der Stad Haarlem.
(15) Hij was afkomstig uit het geslacht der BREDERODE's.
(16) Door zijnen Schoonzoon, THOMAS PIETERSZOON.

Leerrede ter bevestiging van Johannes Ewaldus Kist, als leeraar in de hervormde gemeente, te Zeijst.

Uitgesproken den 17^{den} *Augustus* 1823.

Tekst Johannes III. vs. 18.

DIE IN HEM (IN DEN ZOON) GELOOFT, WORDT NIET VEROORDEELD, MAAR DIE NIET GELOOFT, IS ALREEDE VEROORDEELD; DEWIJL HIJ NIET HEEFT GELOOFD IN DEN NAAM DES EENIGGEBOREN ZOONS VAN GOD.

Er zijn tijdperken in het menschelijk leven, die men meer nog dan andere, merkwaardig en onvergetelijk noemen kan. Wie telt daaronder niet het oogenblik, waarin hij tot een' gevestigden stand in de maatschappij geraakte, en het beroep, waartoe hij zich had voorbereid, of hetwelk hem wettig werd opgedragen, met

meerdere of mindere plegtigheid aanvaardde? Dit tijdstip stelt, als ik het dus noemen mag, de bakens voor onzen volgenden levenskoers, en is niet zelden voor toekomend geluk of ongeluk beslissend. Heeft men zich door verkeerde beweeggronden in zijne keus laten bepalen; of liet men zich eenen last opleggen, die namaals bleek voor die schouderen te zwaar geweest te zijn om te dragen; helaas! wat nutteloos zwoegen, wat kwelling -en naberouw, wat zelfverwijt en moeijelijke verantwoording, zijn daarvan menigmaal de gevolgen geweest! En indien dit waar is ten aanzien van elk beroep, waarin men door zich zelven of door anderen geplaatst is, hoeveel te meer bij het zwaarwigtigste van die allen, de bediening des Evangeliums. Heeft men aan den Staat zijne diensten gewijd, of aan de wetenschappen, aan de behoeften, het nut of gerief der maatschappij; groot kunnen de verpligtingen zijn, die in onderscheidene betrekkingen daaruit voor ons oprijzen, en noodzakelijk de hulp der Goddelijke genade, om in de vervulling derzelve ons te ondersteunen en getrouw te doen volharden. Maar heeft men zich verbonden, om zijnen tijd en zijne krachten aan God te wijden, aan de bereiking zijner verhevenste oogmerken met het menschdom, aan de behoudenis van zielen voor de eeuwigheid; welke andere verbindtenis is met deze te vergelijken? en kent gij een belangrijker aanblik, dan dien van eenen jongen Leeraar, die zijne eerste voetstappen zet op deze loopbaan; en zich plegtig, voor het oog van God en zijne Gemeente, laat inwijden, om onder nederig opzien tot kracht uit de hoogte, die baan ten einde toe af te wandelen; met inspanning en aanwending van alle vermogens en gaven

aan hem verleend, met onuitgebluschten ijver, met opoffering van eer, en winst, en genoegens, die aan het verheven doel zijner roeping hinderlijk mogten wezen? Ja, belangrijk boven alle beschrijving is deze aanblik, dien gij heden wederom genieten moogt; maar waarbij sommigen uwer misschien de gedachte niet van zich weren kunnen: wie is er, die zich daartoe bekwaam en bereid; wie, die den moed in zich gevoelt, om reeds in zijne onervarene jeugd een' last te gaan torschen, waarbij zelfs de bedachtzaamheid der jaren en der ondervinding, de standvastigheid eener beproefde en geoefende godvrucht, noodwendig te kort moet schieten? Doch vergeet hierbij niet, hoe groot de aanmoedigingen zijn, om met terzijdestelling van alle bezwaren, in de mogendheden des Heeren, die moeijelijken taak op zich te nemen. Welk een' zachten en toegevenden Heer hij dient, die zich aan den dienst van God en Jezus heeft verpand; wat magtige hulp den welwillenden onderschraagt; wat heerlijke belooning hem wacht aan het einde van zijnen weg! Gelukkig, M.H! dat deze aanmoedigingen kracht genoeg bezitten, ik zal niet zeggen, om jongelingen te bewegen, dat zij zich tot den dienst des Evangeliums voorbereiden; want dit neemt reeds aanvang in eenen leeftijd, waarin zij noch de bezwaren, noch de beweeggronden weten te waarderen: maar om hen, wanneer hunne oogen voor het gewigt van hunne toekomstige betrekking geopend worden, niet met huivering te doen terugtreden: om hen, wanneer de zwaarte van den last begint te drukken, niet te doen wankelen. Gelukkig zeg ik, dat deze aanmoedigingen kracht genoeg bezitten, om hen, met onbezweken ijver het hoofd te doen bieden aan alle

aanlokselen van gemak, en verstrooijingen, en genietingen des levens; aan alle stoornissen van ondank en waanwijsheid, van geestelijken en wereldlijken trots, om slechts Gode te behagen, en te hooren naar de stem van hun geweten! Want aan de getrouwe bediening van dat woord der genade is alles gelegen; van deszelfs aanneming of verwerping hangt voor een iegelijk, wie hij zij, eeuwig heil of onheil af; en wat prijs moet men dan stellen op den arbeid van hen, wier pogen en streven alleen daar henen strekt, om dat woord te doen kennen in deszelfs hooge waardij en noodzakelijkheid; tegen deszelfs verwaarloozing, als de jammerlijkste van alle rampzaligheden te waarschuwen; en tot wezens, voor beter genot bestemd, maar aan stof en vergankelijkheid geboeid, gedurig te spreken van den hemel!

Ik heb het niet ongepast geoordeeld, ter inwijding en inzegening van uwen nieuwen en jeugdigen Leeraar, hierover een eenvoudig en ernstig woord u toe te spreken. Mogt het ingang vinden in uwe harten, en voor Gemeente en Leeraar beide, en voor allen, die hier tegenwoordig zijn, gezegende vruchten dragen! Vereenigen we ons daartoe broederlijk, heilbegeerig en ootmoedig in het volgende

Gebed.

Milde bron van heil en zegen; Vader in het Rijk der natuur, Vader in het Rijk der genade, dat Gij door uwen Zoon Jezus Christus hebt opgerigt, in zijn dierbaar bloed gegrondvest, en door zijn dierbaar bloed hebt ingewijd! De Gemeente, die elken dag des Heeren in dit

bedehuis. Uw aangezigt zoekt, verschijnt nimmer aldaar, zonder nieuwe stof om Uwe goedertierenheid te danken, zonder nieuwe behoefte te gevoelen, om bij U alleen het ware leven, bij U troost en zaligheid te zoeken. En zou dit gevoel op dezen dag niet in haar verhoogd worden, welks aandoenlijke plegtigheid haar alles vertegenwoordigt, wat Gij tot op dezen dag voor haar geweest zijt, en verder voor haar wezen wilt; waarop zij eenen jongen Leeraar voor zich ziet, gereed om voor Uw aangezigt de belofte af te leggen, dat hij het woord der zaligheid haar naar zijn vermogen getrouw zal verkondigen; haar den weg des levens zal aanwijzen; haar waarschuwen tegen de paden van dood en verderf; en haar voorganger zal trachten te zijn in hetgeen goed en U welbehagelijk is. God van den hemel, doe het hem wel gelukken! Stort hem moed in, om het werk, hem opgedragen, heden met blijdschap te aanvaarden, wetende dat Gij, die roept, getrouw zijt; ontvlam zijnen ijver, zijne geestdrift voor de beste zaak; wees hem krachtiglijk nabij in dezen aanvang zijner heerlijke bediening; en laat het hem, bij voortzetting derzelve, tot het einde toe, nimmer ontbreken aan de bewijzen uwer hulp, uwer alles vermogende ondersteuning, en uwer genadige goedkeuring, die de beste van alle belooningen is! Mogt het ons, die, in den weg uwer Voorzienigheid, de eerste vruchten van zijnen Evangeliearbeid en van zijne herderlijke zorgen zullen plukken; mogt het ons, zijne Gemeente, gebeuren, door zachtmoedigheid en liefde, vooral door hartelijke belangstelling in hetgeen hij van uwentwege verkondigen zal, hem aan te moedigen, te sterken, den last op zijne schouderen gelegd, hem ligter en aangenamer te maken, en eenmaal, in den dag der verantwoording, zijn roem en zijne kroone te wezen!

Druk Gij het ons daartoe op het hart, dat alles wat zegen, blijdschap, vrede, vreugde en genot der ziel, voor tijd en eeuwigheid heeten kan, in het geloof aan het Evangelium uws Zoon ligt opgesloten; en dat de ongehoorzaamheid aan dat Evangelium niets anders is, of wezen kan, dan troostelooze, en vreugdelooze, onherstelbare jammer en rampzaligheid! Doe Gij het door onze ooren tot in onze harten dringen; dat hij, die in den Zoon gelooft, niet wordt geoordeeld, maar die niet in hem gelooft, alreede veroordeeld is, omdat hij niet heeft geloofd in den naam des eeniggeboren Zoons van God. Laat dit woord, dat ons in deze ure door den dienaar gepredikt zal worden, door uwen Geest aan ons gemoed worden gepredikt en geheiligd! En niet aan ons alleen, maar ook aan allen, die mede herwaarts zijn opgekomen, om getuigen te zijn van onze plegtige vreugde op dezen aan U gewijden dag! Met welke gezindheden zij ook in dit bedehuis verschenen, dat zij het verlaten, innerlijk geroerd en getroffen, niet slechts door het uitwendige eener aandoenlijke vertooning, niet door den klank van des sprekers woorden, maar door de innerlijke overtuiging: wij moeten, wij willen in den Zoon gelooven, om niet veroordeeld, maar in het eeuwige gerigt vrijgesproken, en zalig te worden!

Help den dienaar; doe hem spreken uit het hart tot het hart; matig en bestuur zijne aandoeningen, opdat niets ons hindere zamen gesticht en opgebouwd te worden op ons allerheiligst geloof; opdat Uw naam verheerlijkt worde, en de naam Uws eeniggeboren Zoons, met wiens woorden wij tot U zeggen: Onze Vader, *enz*.

De woorden van den tekst behooren tot het belangrijk onderhoud van Jezus met den Joodschen Leeraar en Raadsheer Nikodemus, hetwelk van het begin dezes hoofdstuks tot aan het 25ste vers beschreven is. Velen zijn wel van oordeel, dat de redewisseling en het daaraan verknochte onderwijs van den Zaligmaker, met het 15de vers geëindigd zijn; en dat al het volgende aanmerkingen behelst, en ophelderingen van den Evangelist Johannes, die hij nu en dan tusschen zijne verhalen invlecht. Doch men heeft met grond hier tegen ingebragt, dat de tusschenvoegselen des Schrijvers, die men elders in dit Evangelium aantreft, niet zoo breedvoerig en over het geheel van een' anderen aard zijn; terwijl bovendien de gezegden, in het 20ste en 21ste vers, op het heimelijk nachtbezoek van Nikodemus schijnen te zinspelen, en dus noodwendig in den mond van Jezus gelegd moeten worden. Ook heeft men misschien niet genoeg in het oog gehouden, wie de persoon is, tot wien Jezus thans sprak; een man, die en nu, en in het vervolg, allerbelangrijkst was voor de zaak van Jezus; dien hij van den beginne af met het innerlijke wezen zijner leer bekend wilde maken, en in derzelver geheimen inwijden. Reeds gewaagde hij, in het 12de en 13de vers, van hemelsche dingen, die hij hem openbaren wilde; dingen, door niemand geweten, dan door hem, die zelf in den hemel geweest, en van daar op de aarde was nedergekomen. Hij wees hem, in de oude geschiedenis, op een zinnebeeld zijner smadelijke verhooging aan het kruis, opdat een iegelijk door het geloof in hem zou kunnen behouden worden. En van hier neemt zijn onderwijs eene nog hoogere vlugt; hij leid-

hem in tot de kennis van den raad van God, ter behoudenis van het menschdom, zonder onderscheid van land of volk; tot de kennis van Gods liefde voor *de Wereld*, en van het bestemde heil voor een iegelijk, die gelooft. Deze ontdekking moest noodwendig den Joodschen Leeraar verbazen. Men verwachtte in die tijden den Messias als een' Vorst, die Israël verlossen zou, door strenge en geduchte strafgerigten over de heidenen te oefenen. Dit vooroordeel, gebouwd op kwalijk begrepen plaatsen uit de Psalmen en Profetische Schriften, moest bij Nikodemus worden uitgeroeid: hierom hooren wij Jezus zeggen, in het 17de vers: *God heeft zijnen Zoon niet gezonden in de wereld, opdat hij de wereld veroordeelen zou;* om het straf- en doemvonnis over de heidenen uit te spreken; *maar opdat de wereld*, heidenen zoo wel als Joden, opdat het menschdom *door hem behouden zou worden*. Niet echter ieder mensch, onbepaald en onvoorwaardelijk; neen! zij alleen, maar ook zij allen, die den in de wereld gezonden Zoon van God met een opregt geloof zouden aankleven, zijne leer omhelzen, en zijne voorschriften naar hun vermogen betrachten: *die in hem gelooft, wordt niet veroordeeld; maar die niet gelooft*, *is alreede veroordeeld, dewijl hij niet heeft geloofd in den naam des eeniggeboren Zoons van God*.

Deze woorden behelzen den geheelen inhoud des Evangeliums; zij beschouwen dien van deszelfs vertroostende en verblijdende, maar ook van deszelfs ernstige en verschrikkelijke zijde. Zij zijn mij uit dien hoofde niet ongepast voorgekomen voor de plegtigheid van deze ure, de inzegening van eenen nieuwen Leeraar, en deszelfs toewijding aan deze gemeente: want zij toonen

ons de waarde en het belang van den dienst eens Evangeliums, waarin zoo groote beloften, en zulke ontzettende waarschuwingen tevens begrepen zijn. En wat is meer dan dit geschikt, om niet slechts onze voorregten, maar ook onze verpligtingen ons te herinneren? om ons nieuwe en onberouwelijke verbindtenissen te doen aangaan, dat wij de kennis van zulk een Evangelium met gezindheden en daden op prijs zullen stellen, en hen, die het ons, na wettige roeping, getrouw verkondigen, dankbaar in waarde zullen houden.

Ik zal derhalve; en dit is alles, wat ik mij thans heb voorgesteld:

I. In de eerste plaats, uit de woorden van mijnen tekst, het gewigt en de noodzakelijkheid der Evangelie-bediening afleiden; en

II. Daarna deze beschouwing aan het bijzonder oogmerk onzer tegenwoordige zamenkomst trachten dienstbaar te maken.

I. Het zou ongepast zijn, thans in eene breedvoerige verklaring van den tekst te treden. Ook heeft dezelve dit niet noodig; want hij behelst den hoofdinhoud des Evangeliums, die voor ons niet duister wezen kan; en stelt denzelven grootendeels in bekende bewoordingen voor. Wij ontmoeten hier slechts twee uitdrukkingen, die voor min gewoon kunnen gehouden worden; de eerste die van *veroordeeld* of *niet veroordeeld te worden;* de andere, te gelooven *in den naam* des eeniggeboren Zoons van God. In plaats van *veroordeeld*, leest men in den oorspronkelijken tekst een woord,

dat doorgaans slechts beteekent, *geoordeeld te worden*. Het wordt hier geheel in een' regterlijken zin gebezigd, en zou eigenlijk vertaald moeten worden: *wordt niet gevonnisd*, en, *is alreede gevonnisd*. Dat hier intusschen van geen *vonnis der vrijspraak*, maar *der veroordeeling* gehandeld wordt, blijkt niet alleen uit den aard der zaak, maar ook uit het gebruik des woords in het vorige vers, waar het insgelijks gebezigd, en tegen *behouden worden* wordt overgesteld. Wie het is, die het hier bedoelde *vonnis der veroordeeling* al of niet uitspreekt, behoeft niet gevraagd te worden. Het is het Goddelijk gerigt, waarvoor wij het menschdom gedaagd zien. Hier zijn gelukkigen, die voor geene veroordeeling te vreezen hebben; dáár zijn ongelukkigen, die op geene vrijspraak hopen kunnen: die met de zekere bewustheid, van hun doemvonnis te zullen hooren, voor den Regter verschijnen moeten; die *alreede veroordeeld zijn!*

De gelukkigen zijn zij, die in den Zoon gelooven; de ongelukkigen, die niet hebben geloofd *in den naam des eeniggeboren Zoons van God*. Het kan zijn, dat het woord, *eeniggeboren*, uit de taal der godsdienstigwijsgeerige leerstelsels van dien tijd is ontleend; maar het verliest daarom, vooral in den mond van eenen Apostel van Jezus, ja van Jezus zelven, zijne eigenaardige beteekenis niet; noch het verheven denkbeeld, dat in ons oprijst, wanneer wij iemand, niet in het gemeen *den eeniggeborenen*, maar den *eeniggeboren Zoon van God* hooren noemen. Het zal dan althans geen zoon of kind van God aanduiden, in dien flaauweren zin des woords, gelijk alle Gods schepselen in het gemeen, of zijne redelijke schepselen in het bijzonder, of meer bij-

zonder nog zijne dienaars en gunstelingen, met dien naam worden betiteld. Er wordt eene betrekking tot het eeuwig Opperwezen door aangeduid, eene verbindtenis en vereeniging met hetzelve, die wij *noodzakelijk* en *natuurlijk* noemen zouden, indien wij niet vreesden, dieper dan het stervelingen betaamt, in het verborgenste van alle geheimen in te dringen. Dit nogtans zien wij uit het gebruik dier benaming te dezer plaatse, dat het geloof in den Zoon het geloof is in hem, als zulk een verhevenen, die sprekende en handelende, belovende en bedreigende, ons het evenbeeld van God vertoont; gelijk de eigen Zoon, de Zoon zoo als geen ander het heeten kan, in wezen en eigenschappen, in gezag en waardigheid, den Vader vertegenwoordigt!

Ik mogt deze aanmerking te minder verzwijgen, M.H! omdat waarschijnlijk het woord *naam* hiertoe betrekkelijk is, in de spreekwijze: *te gelooven*, IN DEN NAAM *des eeniggeboren Zoons van God*. Ik beken, dat het gebruik van hetzelve, in een zin gelijk deze, dikwijls overtollig schijnt, zoodat men deszelfs bijzondere verklaring meent te kunnen achterwege laten; ik ontken ook niet, dat het de beteekenis van *dienst*, of *leer* kan hebben, hoezeer misschien de voorbeelden, daarvoor bijgebragt, niet boven alle tegenspraak verheven zijn. Maar dit verdient toch opmerking, dat het, hetzij in deze laatste beteekenis gebezigd, hetzij ook als behoorende tot sommige overtolligheden van den Oosterschen stijl, in de Schriften des Ouden Verbonds, waaruit dit gebruik in die des Nieuwen is overgegaan, alleen daar gevonden wordt, waar van de hoogheid en waardigheid des Goddelijken Wezens gesproken wordt. Gods *naam* te vreezen, te kennen en te dienen; Gods

naam te eeren en te aanbidden, in zijnen *naam* zich neder te buigen; zijn spreekwijzen, tot den hoogen stijl der Bijbelsche Boeken behoorende; doch zoo vinden wij geenen *naam* van menschen, zelfs niet van Vorsten en Goden der aarde vermeld. Ja, zelfs volgens het Joodsche taalgebruik, ten tijde van Jezus omwandeling en later, zeide men, sprekende van het hoog en eenig Opperwezen, eenvoudiglijk, *de Naam*. Houden wij het dan daarvoor, dat in de spreekwijs, *te gelooven* IN DEN NAAM *des Zoons van God*, dit woord wel voor overtollig kan gehouden worden; maar dat het eene overtolligheid is, die ons van hem, in wiens *naam* men gelooven moet, al wat groot is vermoeden, al wat goddelijk is denken doet!

Ziet daar het weinige, dat tot eigenlijke verklaring noodig was: zien wij nu, van welk eene belangrijke zijde de woorden van onzen tekst de Evangelieleer beschouwen, om daarna het gewigt en de noodzakelijkheid der Evangelie-bediening daaruit af te leiden.

Ten einde te oordeelen, van welk een belangrijke zijde de inhoud der Evangelieleer ons hier wordt voorgesteld, beschouwen wij Jezus uitspraak in het veel omvattende en krachtige, in het algemeene en onbepaalde, en in het stellige en beslissende derzelve. Veel omvattend is deze uitspraak van Jezus: zij handelt niet slechts van *gelooven*, maar ook van *niet te gelooven;* en van de gevolgen, zoowel van het laatste als van het eerste: *van niet veroordeeld te worden*, en van *alreede veroordeeld te zijn!* Het geldt hier de aanneming of verwerping van Jezus leer; naar hare bevelen zich te gedragen of niet te gedragen. Den persoon van Jezus al of niet te houden voor hetgeen hij zelf verklaarde

te zijn: voor den eeniggeboren Zoon van God, uit den hemel op aarde gekomen, niet slechts om de zuiverste en schoonste godsdienst-leer te prediken, maar ook om Gods raad omtrent het menschdom bekend te maken, gelijk geen ander, dan die in den hemel geweest was, dien bekend kon maken; hem, met één woord, als den aan de Vaderen beloofden, als den Verlosser en Behouder des schuldigen menschdoms, te eerbiedigen of te verwerpen!

En hiermede is geluk, of ongeluk ten naauwste verbonden; geen aardsch, noch tijdelijk, maar geestelijk; hemelsch en eeuwig geluk, *niet veroordeeld te worden*, geen aardsche, noch tijdelijke jammer, maar toekomstige, onherstelbare rampzaligheid, *alreede veroordeeld te zijn!* Hoe wordt, door deze krachtige uitdrukkingen, waarvan de Zaligmaker zich bedient, dat toekomstig geluk of ongeluk in het treffendst en aandoenlijkst licht gesteld! Er is een Regter in den hemel, wien wij verantwoording schuldig zijn van al ons denken, spreken en doen. Eens zal hij ons rekenschap daarvan afvorderen, en dan zal, naar zijne uitspraak, ons lot onherroepelijk beslist worden. Wie, die niet van alle nadenken vervreemd is, huivert niet bij deze gedachte? - Heer! treed niet in het gerigt met uwen dienstknecht! Heer! zoo gij de ongeregtigheden gadeslaat, wie zal dan bestaan? Zijn het niet deze beden, wier verhooring wij voor ons allen wenschen, wanneer de ernstige ure zal gekomen zijn? En ziet hier nu, hoe men tot verhooring dier bede geraken kan! Die in den Zoon gelooft, heeft niets te vreezen, als hij voor de geduchte vierschaar staan zal; hij wordt vrij verklaard van schuld en straf; een lot, dat hij niet verdiende, wordt hem

uit genade toegewezen, hij heeft het eeuwige leven! Maar al had men ook duizendmaal die bede uitgestort, en al herhaalde men die nog in de tegenwoordigheid des Regters; die niet gelooft, wordt veroordeeld; zijne schuld staat open, zijne straf is onvermijdelijk, hij gaat verloren!

Het enkel lezen der woorden van onzen Zaligmaker in den tekst, is reeds geschikt, om diepen indruk te maken; wanneer wij gezettelijk daarbij nadenken, wat zij ons te hopen of te vreezen geven; meer nog wanneer wij daarbij, in de tweede plaats, derzelver algemeenheid in overweging nemen. Gij hoort hier van geen onderscheid, van geene uitzondering gewagen. Er wordt geen andere weg der vrijspraak aangewezen voor grooten en geringen; voor geleerden en eenvoudigen; voor allen, die tot de kennis van Christus en het Evangelium gekomen zijn, hetzelfde geloof. Maar die vrijspraak door het geloof is ook aan geene bepalingen onderhevig. Het is niet, als wanneer menschen aan elkander vergetelheid van het gebeurde beloven, en door hunne uitzonderingen toonen, hoeveel moeite het hun kost te vergeven. Hoe zwaar ook de aanklagt van het geweten zij, welke zonden men te betreuren of te verfoeijen hebbe, wie gelooft, wordt niet veroordeeld! Maar nu de ongelukkige, over wien het doemvonnis moet worden uitgesproken, zou hij ook iets anders kunnen geven tot lossing zijner ziele? Zou ook zijn stand op de wereld, hetzij de verzoeking der grootheid, hetzij de vernedering der geringheid, hem bij den Regter tot verontschuldiging gelden kunnen? Zouden of diepere inzigten, of eene bekrompener mate van kennis en geestvermogens, dan aan de meeste stervelingen is

te beurt gevallen, van de verpligting tot gelooven kunnen ontslaan? Zou er eene vergiffenis van zonden zijn, dan langs dezen, dezen eenigen weg? Zoo Jezus uitspraak waarachtig is, dan is zij er niet; die niet gelooft, wordt veroordeeld!

En deze uitspraak, ten derde, is stellig en beslissend. Jezus spreekt hier niet tot de menigte, van wie men zou kunnen vermoeden, dat zij niet vatbaar was, om alle waarheden te hooren en te dragen; die men met eene volksleer moet paaijen, doch waaraan de wijze niet gehouden is. Hij spreekt tot eenen Leeraar zijns Volks, en verklaart dat hij hem hemelsche dingen openbaren zal. Doch hetgeen hier bijzonderlijk in aanmerking komt, dit beslissende van Jezus uitspraak heeft vooral plaats ten aanzien van de rampzalige gevolgen des ongeloofs. En inderdaad, ligter overreedt men zich, dat hij, die gelooft, zeker behouden wordt, dan dat hij, die niet gelooft, onherroepelijk verloren gaat. De misleiding van zelfbedrog of eigenwijsheid doet vaak dit laatste voor niet zoo ontwijfelbaar houden als het eerste, en tracht allerlei middelen uit te denken, waardoor men, ook zonder geloof, het verderf en de veroordeeling zou kunnen ontgaan. Hierom hooren wij Jezus zich te dezen aanzien nog sterker uitlaten, zeggende niet alleen, die niet gelooft, wordt veroordeeld, maar *is alreede veroordeeld*. Zoo toch zijn wij gewoon te spreken van hetgeen ontwijfelbaar gebeuren zal en gebeuren moet; wij stellen het voor, als of het reeds gebeurd was; omdat het even onherroepelijk, evenmin te herdoen is, als wanneer het niet meer onder de toekomende, maar onder de reeds verleden dingen behoorde. *Hij is alreede veroordeeld!* het is als of zijn von-

nis reeds geveld en uitgesproken was! En al hoort hij ook in zijn geweten de stem van zijnen Hemelschen Regter niet, in het boek des onveranderlijken raadsbesluits staat geschreven: *hij is veroordeeld!*

Ook hierbij laat de Heiland het niet berusten; het is, als of hij bovendien reden wil geven, waarom het niet anders wezen kan; daarom voegt hij er bij: *omdat hij niet heeft geloofd in den naam des eeniggeboren Zoons van God!* Wie is het, dien hij geloof heeft geweigerd? Het is *de eeniggeboren Zoon van God!* In zijnen *naam* heeft hij niet geloofd. Als de van God gezondene, de van God gekomene, als de plaatsbekleeder der Godheid! zoo sprak de Zoon des Vaders, maar zijn woord vond geenen ingang! Wat andere leeraars leerden, strijdig met de leer diens uit den hemel nedergedaalden, dat werd gretig aangenomen, daaraan hield men zich liever vast, en wilde wijzer zijn, dan God en zijn woord! Wat den vleeschelijken zin niet bekoorde, werd hoogmoedig verworpen, en het grootste heil versmaad voor de genieting der wereld en der zonde! Wat verschooning valt hier in te brengen voor dien, die met het licht des Evangeliums is bestraald? Wat zal den Regter tot zijne vrijspraak bewegen? Hij zag den schuldigen, en werd met ontferming over hem bewogen. Hij wees hem den weg aan tot genade en vergiffenis. Hij gaf zijnen eeniggeboren Zoon ten offer, om genade en vergiffenis te kunnen bewijzen. Maar het Goddelijk geschenk werd van de hand gewezen, en geene verzoening begeerd, waarbij geloof bedongen werd. Gewis, alle orde des heils zou worden omgekeerd, en God zou zich kunnen laten bespotten, zoo niet hij, die niet gelooft, alreede ver-

oordeeld was, *omdat hij niet heeft geloofd in den naam des eeniggeboren Zoons van God!*

Zoo gewigtig is de leer des Evangeliums, zoo verblijdend en ontzettend tevens deszelfs inhoud. En terwijl ik u dit, naar Jezus woorden, ontvouwd heb, heb ik u niet te gelijker tijd het gewigt van het Leeraarambt, de noodzakelijkheid van de bediening dezes Evangeliums doen gevoelen? Beschouwt gij het van de zijde des Dienaars, welk eene roeping is het, uitdeeler te zijn van zulke verborgenheden, verkondiger van dien raad van God aan het menschdom? Het is waar, wij bezitten dat woord der genade zelve in de onfeilbare Schriften van Jezus gezanten; wij zelve hebben toegang tot de bron der Heilige Openbaring, en mogen en moeten ons aan dezelve laven, als beter onderrigte Christenen, laten we ons door niemand het regt daartoe betwisten; het is geene leer der kerk of der kerke-dienaren, maar de leer des Bijbels, waarop we onze hoop voor de eeuwigheid bouwen; en wat men ons daarvoor aanprijze, of opdringe, wij gelooven niet een iegelijken geest, maar beproeven de geesten, of zij uit God zijn. Wij zijn echter niet hoogmoedig genoeg, om den dienst van menschen te versmaden, die ons de Schriften openen en bescheidenlijk uitleggen; die ons de leer des heils in haren ganschen omvang en zamenhang; die ons Christus prediken, als den uitersten hoeksteen van het Godsgesticht, dat gebouwd is op het fondament der Profeten en Apostelen; van mannen, die, gevormd in de Scholen der Wetenschap, aan de kennis en het onderzoek der waarheid zich hebben toegewijd, biddende om hooger verlichting, dan menschelijke wijsheid schenken kan, en die, in den

weg der Voorzienigheid, wettiglijk geroepen zijn, om door hun onderwijs ons voor te lichten, en door hunnen wandel ons op te bouwen. Dat zijn uwe Leeraars, M. G! en bij het Evangelium dat zij u prediken, is het om uwe rust en troost in het leven, om uwe zaligheid in het sterven te doen! Kent gij heerlijker, gewigtiger bediening? meer waardig, dat men al zijn' tijd en krachten daaraan bestede, grooter aanzien en meerder genot naar de wereld, daarvoor gewillig opoffere, en wat moeijelijkheden ook door menschelijke verkeerdheid in den weg geworpen worden, moedig daarover henen stappe! Ja, getrouwe arbeiders in den wijngaard des Heeren, die hier tegenwoordig zijt! en gij, die heden het heilig dienstwerk aanvaardt! gij hebt eene goede keuze gedaan, en nooit berouwe u die keuze! Dat eene heilige geestdrift gedurig in u blake, om uwen ijver te ondersteunen, en uwe gezindheden te reinigen; en uw boezem steeds kloppe bij de hooge en zalige gedachte: wij zijn dienaars van God, dienaars van Christus!

Beschouwen wij het gewigt der Evangelie-bediening van de zijde der gemeente; het is niet enkel verstandelijke voorlichting, die wij behoeven, of ingeleid te worden in den zin der Schriften; niet enkel versterkt te worden in ons geloof aan de waarheid des Evangeliums, wanneer het geschokt wordt door bedriegelijke redeneringen, door bedenkingen der twijfelmoedigheid, of ingevingen van den vleeschelijken zin; helaas! ook wanneer ons verstand niets meer te vragen heeft, blijft menigmaal ons hart zoo koel; wij bevestigen het somtijds met woord en belijdenis, ja, wij kunnen er voor strijden met mond en pen, dat de leer van Jezus uit

den hemel gekomen is; terwijl wij vergeten, wat betrekking wij op dezelve, wat belang wij bij derzelver beleving en betrachting hebben; terwijl de zaligende invloed dier leer op hart en wandel, de eenige toets van de echtheid des geloofs, ons vreemd kan blijven? En zon het dan niet van gewigt voor ons zijn, daaraan gedurig herinnerd te worden, het gevaar onzer zielen ons voor oogen gesteld te zien, en ons te hooren toeroepen: ziet toch toe, hoe gij gelooft! opdat in den dag der verantwoording niet tot u gezegd worde: *gij waart alreede veroordeeld!* Ja, het Evangelium van Christus prijst zich, door deszelfs schoonheid, beminnelijkheid en goddelijkheid, zoo wel aan ons hart, als aan ons verstand aan: maar nu is het de zorg voor dagelijksche nooddruft, bezigheden en bekommeringen; dan zijn het de verleidingen der begeerlijkheid, en al wat men verkleefdheid aan de aarde en het stof kan heeten, die het goede zaad verstikken; die zich, dat ik het dus noeme, tusschen het Evangelium en ons hart plaatsen, en het beletten, dat het als door die schors henen dringe tot in het diepste onzes gemoeds! Gewigtig is ons dan boven alles de bediening van hen, wier roeping hen noopt, om door de hartelijkheid hunner vermaningen, door den ernst hunner waarschuwingen, ons tot ons zelven te doen inkeeren; uit het midden van de zorgvuldigheden en genietingen des levens, onze oogen te vestigen op het graf, daar wij henengaan; en van de verdwijnende aarde, die ons bedriegt, terwijl wij haar bezitten, en ons niets achterlaat, als wij haar vaarwel moeten zeggen, onze blikken te wenden naar eenen hemel, voor ons geopend, of eeuwig voor ons toegesloten, naar mate de genade van God en Christus ons

dierbaar was, of door ons niet begeerd, verachteloosd of verworpen werd! Gewigtig de bediening onzer Leeraars, die ons gedurig plaatsen in het gezigt van dien grooten dag des Heeren, den dag der vrijspraak of der veroordeeling, en ons dat woord onzes Heilands herhalen: *die in den Zoon gelooft*, *wordt niet veroordeeld; maar die niet in hem gelooft*, *is alreede veroordeeld*, *omdat hij niet heeft geloofd in den naam des eeniggeboren Zoons van God!*

II. Ik heb, zoo ik hope, genoeg gezegd, om u, Gemeente, die aan deze plaats uwe vergaderingen houdt! het groot gewigt en de noodzakelijkheid der Evangeliebediening te doen gevoelen. Gij hebt dit heden met grooter belangstelling kunnen hooren, daar gij de plaats van uwen naar elders geroepen Herder en Leeraar wederom vervuld ziet; vervuld door den man uwer wettige keuze, den erfgenaam van eenen alom, door gansch Nederland, geëerbiedigden en geliefden naam; die denzelven niet tot oneer zal verstrekken; die alzoo uwe keus wettigen, en zoo ik hartelijk wensche, tot een uitgebreiden zegen onder u arbeiden zal. En daar ik nu nog een kort woord, op deze gelegenheid toepasselijk, tot u spreken moet, vergunt mij, dat ik bij al het gezegde, aangaande den prijs, dien gij op het Leeraarambt en deszelfs bediening onder u te stellen hebt, nog het een en ander voege, geschikt om het besef uwer dure verpligting bij u aan te dringen, dat gij hen in waarde houdt, die waken voor uwe zielen!

Het is een maar al te gewoon verschijnsel, dat voorregten, aan wier dagelijksch bezit wij gewoon zijn geworden, slechts een' flaauwen indruk op ons maken;

en dat wij ze, langzamerhand, meer beginnen te beschouwen, als regten, die men ons niet onthouden kan, dan als gunstrijke bestellingen, waarvoor wij dankbaarheid schuldig zijn. Zoo gaat het ook ten aanzien der Evangelie-bediening; zoo gaat het zelfs in landgemeenten, waar het bezit eens Leeraars, meer nog dan elders, voor de uitstekendste weldaad moest gehouden worden, en men echter somtijds uit beoordeelingen en gedragingen zou opmaken, dat niet de gemeente, die alles ontvangt, maar de Leeraar, die alles ten beste geeft, de meest bevoorregte van beiden was. Ja, het is de gemeente, die van eenen Leeraar, die zijnen pligt lief heeft en wenscht te betrachten, alles ontvangt: de vruchten van eenen kostbaren, wel besteden tijd; de vruchten van voortdurenden ijver en arbeidzaamheid; de vruchten eener belangelooze en hartelijke zucht voor het heil en de behoudenis van onsterfelijke zielen!

En nog meer dan dit, M. G! Gij weet, zoo ik vertrouwe, waarom gij elken dag des Heeren in dit bedehuis verschijnt. Niet enkel om te hooren en gesticht te worden uit het woord van God; maar ook om plegtstatig uwe hulde aan God op te dragen, voor God u te buigen en God te verheerlijken; en daarom, ongelukkig hij, die hier enkel komt, om te hooren hetgeen hem behaagt, en achterblijft, wanneer zijn smaak, al was het ook zijn godsdienstige smaak, niet gestreeld en bevredigd wordt. Maar wie is de Bestuurder en Voorganger uwer godsdienstige vergaderingen, waarin gij het aangezigt zoekt van uwen God en Verlosser; Hem, den Regeerder uwer lotgevallen en uwen Vader in de hemelen, met psalmen en liederen eere toebrengt? Wie

is de Priester van dien geestelijken altaar, die het offer uwer gebeden en dankzeggingen brengt voor den troon der genade? Het is uw Leeraar, die staat tusschen God en u! die over uwe teedere zuigelingen den naam van Vader, Zoon en Heiligen Geest aanroept, als hij hen door heilig water inwijdt als erfgenamen des Verbonds en der beloften van God! uit wiens hand gij het brood en den beker des Nieuwen Testaments ontvangt, als gij de gedachtenis viert van hem, die voor u in den dood gegaan is, opdat gij leven zoudt in eeuwigheid!

Wat is er, regtschapen Ouders, die voor en in uwe kinderen leeft! wat is er, dat u meer ter harte gaat, dan het geluk dezer dierbare panden? dat goede beginsels vroeg in hunne harten worden geplant; dat zij God en hunnen Zaligmaker in hunne jeugd leeren kennen; en heilzame indrukken in hun gemoed worden gewerkt, om hen te wapenen tegen de beproevingen en de verleidingen huns volgenden levens. Maar wie is hij, dien gij de zorg voor het Christelijk onderwijs uwer kinderen toevertrouwt, die voor deze edele bemoeijing zoo vele uren uitwoekert? Het is uw Leeraar, M. G! die ook hen niet verwaarloost, wier jeugd verwaarloosd werd, en die de leere der waarheid, die naar de godzaligheid is, aan allen mededeelt, die van *de lippen des Priesters de wetenschap leeren willen!*

Wie, eindelijk, is de vriend uwer huisgezinnen, die zoo menigwerf ook uwe tijdelijke belangen op zijn harte draagt, en met alles, wat u overkomt, nut poogt te doen tot uw heil en verbetering? Wie is hij, die in bitteren druk u de vertroostingen des Almagtigen toespreekt, wiens hulp en raad, naar het licht aan hem

verleend, altijd voor u ten beste is; die bij grievend gemis en verlies, u wijst op beter en onvergankelijk goed? Wie is hij, die u, als gij op het krankbed ligt uitgestrekt, met de trouw der vriendschap bezoekt en bijstaat? dien gij, gereed om voor God te verschijnen, gretig tot u noodigt; wiens verschijning aan uwe veege bedsponde als die van een' Engel des lichts is; die door toespraak en gebed u den bangen doodstrijd helpt worstelen, en het woord der verzoening spreekt tot uwe scheidende ziele? Het is uw Leeraar! M. V! die al dien arbeid der liefde gaarne aan u te koste legt; en wiens prediking daarenboven het middel is, door den Heer tot uwe behoudenis verordend! Ziet hier, in welk een licht gij hem te beschouwen hebt, en hoe dure verpligting het u oplegt, dat er, in den weg der aanbiddelijke Voorzienigheid, mannen gevonden worden, die anderen de eer, en het goed, en de genoegens der wereld laten najagen, om met opoffering van zich zelven, dat alles voor u te wezen, en daarvoor hunnen loon te zoeken in de goedkeuring van God en hun geweten! Hoe zult en kunt gij het hun vergelden? Elk ander offer is daarvoor te gering, dan dat van uwe liefde, van uw vertrouwen, van uw hart! O! ongelukkig zoudt gij zijn, zoo het tegendeel hiervan bij u plaats greep; zoo ge u als hoogmoedige regters van hen en hunnen dienst wildet opwerpen, de gave, aan hen verleend, gering schatten, hunne zwakheden breed uitmeten, en hun werk onder u hen met zuchten en tranen doen verrigten! Neen, aan deze ondankbaarheid zult ge u nooit omtrent hen schuldig maken; uwe huizen en harten zullen steeds voor uwe Leeraars openstaan; gij zult hen achten en eeren, al ware het ook

niet om huns zelfs wil, om huns werks en om des Evangeliums wil!

Dat vraag ik u dan met vrijmoedigheid voor den jongen Leeraar, die heden het heilig dienstwerk onder u zal aanvaarden; dien ik thans in naam der Kerke aan uwe Gemeente toewijze, en straks plegtig in zijn herderlijk ambt zal inzegenen. Gij zult de eerste vruchten plukken van zijnen opregten en hartelijken ijver, om getrouw, en in de vreeze zijns Gods, de hem opgelegde gewigtige taak te volvoeren; ach! dat ook velen uwer de eerstelingen waren van den oogst der zielen, door hem voor zijnen Heer en voor den hemel gewonnen! Ontvangt hem daartoe in de gemeenschap der heiligen, en in de broederlijke toegenegenheid uwer harten! Ontvangt hem, als den man, die gezonden is, om u den weg des levens te wijzen, en dien met u te bewandelen. Moedigt hem aan door uwen opgewekten lust, om van zijnen evangeliedienst gebruik te maken. Draagt in liefde de zwakheden, die zijn menschelijk werk zullen aankleven. Opent vooral uwe harten voor het woord der zaligheid, als gij het uit zijnen mond zult hooren, zoo zult gij hem niet alleen, voor alles wat hij u ten beste deed, de zoetste belooning schenken; maar gij zelven zult er de grootste winst van inoogsten, als Gij met hem staan zult voor den Regter van levenden en dooden, en het ondervinden zult, tot uwe eeuwige vertroosting en blijdschap, dat *die in den Zoon gelooft, niet wordt veroordeeld!*

Weleerwaardig Heer, geachte Medebroeder!....Vreemd is het u en mij, dat ik u aldus toespreke; u,

dien ik nog zoo kort geleden, als mijnen geliefden leerling, als den aangenamen jongen vriend mijns huizes, met gemeenzamer naam benoemde. Maar het is niet te min met hartelijke deelneming en blijdschap, dat ik u, na uwe gelukkig volbragte letteroefeningen, onder dezen eervollen titel, het eerst als Herder en Leeraar dezer aanzienlijke landgemeente begroeten mag. Jaren lang was ik getuige van uwe onvermoeide vlijt, om u voor deze bediening bekwaam te maken; de zuiverheid uwer beginselen, de goedheid van uw hart, en braafheid van uw karakter, hebben u steeds diep in mijne achting en genegenheid doen deelen; en als zoon van den eerbiedwaardigen vriend mijner jeugd waart gij mij dierbaar. Zoo dikwijls ik u aanzag, verplaatste ik mij in de onvergetelijke dagen, toen ik met hem de loopbaan der letteren en studiën van het begin tot het einde bewandelde, en dankte God, die mij zulk eenen onafscheidbaren medgezel van mijn jeugdig akademieleven geschonken had. Dat ik thans sta op de plaats, waar hij zou gestaan hebben, indien het God behaagd had, hem de vreugde van deze ure te doen beleven, doet de voldoening, die ik thans smake, in het weemoedig aandenken der vriendschap zich verliezen. Maar waarom sta ik thans hier? Waarom verrigt ik dit werk, mij anders vreemd, en met mijne overige betrekkingen min overeenkomstig? Is het niet, ja is het niet alleen, omdat ik de plaats van uwen vader bij u vervullen wilde? Dit offer was ik schuldig aan onze zoo naauwe vroegere betrekking, die geen tijd, noch afwezen ooit heeft doen ophouden. Ja, een offer is het, dat ik hem brenge. Ach! ook ik heb eenmaal gehoopt eenen zoon aan mijne hand ter kerke in te leiden, Go-

de en zijner Gemeente toe te wijden....gij hebt den jongeling gekend en hij was ook uw vriend!....mijn zoon werd aan mij, u werd uw Vader ontrukt!....Doch het was de wil des Eeuwigen - wij zwijgen en aanbidden! En wat zal ik nu van deze plaatse tot u zeggen; wat raad, welke vermaningen u mededeelen? Alles wat ik zeggen kan, laat zich in weinige woorden begrijpen: volg de voetstappen van uwen Vader! Zijne voorzigtigheid, zijne gematigdheid, zijne blanke opregtheid, zijne liefderijke geaardheid, waarin geen zweem van wrevel of bitterheid ooit zich vestigen kon; ik behoef ze u niet aan te prijzen, zij spreken in de trekken van uw gelaat, het zijn die van den Zaligen, wiens gemis wij beweenen! Maar dat vooral zijn onbezweken ijver voor de zaak en den dienst zijns Heeren, zijne naauwgezette trouw in het verrigten van zijn werk, zijn arbeidzaam pogen en streven, om steeds nuttig en nuttiger te zijn aan velen, aan allen; dat boven alles zijne ongeveinsde godvrucht, u steeds tot lichtende voorbeelden strekken; zoo zal het ook u, gelijk hem, aan geene gunst bij God, aan geene achting en liefde bij de menschen ontbreken! Zoo zal het werk van Hem, die u gezonden heeft, te volbrengen, uwe spijze zijn; het onderzoek der hemelsche waarheid het krachtig voedsel voor uwen geest, en de verkondiging derzelve de behoefte van uw hart wezen. Daartoe schenke u de Almagtige zijne hulp en ondersteuning! het licht, de genade, en de vertroosting des Heiligen Geestes dale in u neder, en de liefde van Christus dringe u, om standvastig en onbezweken, met inspanning van alle uwe vermogens, aan uwe hooge en goddelijke roeping getrouw te wezen!

Voorts bidde ik den Vader der barmhartigheid, dat Hij geluk en zegen over u en de uwen rijkelijk uitstorte. Zalige huisselijke vergenoeging wone onder uw vreedzaam dak; en bewandel, met uwe jeugdige wederhelft, al de paden des wisselvalligen levens zoo vergenoegd en dankbaar aan uwen God, als gij de dreven van dezen verrukkenden oord doorwandelen zult! Was op in de kennis, in de liefde en in het geloof! Smaak den vrede Gods in een gereinigde conscientie; en het eenige offer van uwen en mijnen Zaligmaker zij de rots van uw vertrouwen in leven en sterven!

En gij, Gemeente van Zeijst, verblijd u in het licht van uwen Leeraar, en wandel met hem in het licht des Heeren! Dat zijne gebeden voor u verhooring vinden bij den troon der liefde; zijne dankzeggingen vóór u en met u, als een liefelijk reukwerk, Gode gevallig zijn! Zijne bediening zij heerlijk onder u, door de toebrenging veler zielen tot de gemeente der gezaligden! Hij, die het oor schiep, en het hart formeerde, opene uwe ooren en harten voor de woorden des eeuwigen levens, en schenke u deel aan de erve der heiligen in het licht! *De God nu des vredes*, *die den grooten Herder der schapen*, *door het bloed des eeuwigen Testaments*, *uit den doode heeft weder gebragt*, *volmake u in alle goed werk*, *opdat gij zijnen wil moogt doen; werkende in u hetgeen Hem welbehagelijk is door Jezus Christus; den welken zij de heerlijkheid tot in alle eeuwigheid*, AMEN!

[Vierde deel]

Leeuwarden

Tweede verhandeling over den aanleg en de voortreffelijkheid van het boek Job.

Vóór ettelijke jaren sprak ik tot u over den aanleg en de voortreffelijkheid van het oude Dichtstuk, dat ons bij den naam van JOB bekend(*), en opgenomen is onder de heerlijke gedenkstukken der Oostersche Poëzij, die in de schriften der Goddelijke Openbaring zijn vervat. De ruimte en belangrijkheid der stof lieten destijds niet toe, u meer dan den algemeenen omtrek en het groot ontwerp des Gedichts, benevens eene enkele proeve van deszelfs stijl mede te deelen; en ik moest het voor eene andere gelegenheid besparen, de uitvoering van het verheven plan, en den schoonen gang van het geheel, in de voornaamste bijzonderheden te ontwikkelen. Ik wensch, Mijne Heeren! dat het u niet ongepast, noch te laat zal voorkomen, zoo ik thans eerst, na zulk een tijdverloop, deze bijkans verjaarde

(*) Zie II. Deel.

belofte vervulle: te meer daar mijne Bijbelvertaling, die sommigen uwer niet onbekend zal zijn, reeds vele wenken en ophelderingen, aangaande den aard en geest des Boeks, naar mijne wijze van zien, bevat; zoodat ik daardoor eenigermate zou kunnen gerekend worden, van het kwijten mijns gegeven woords ontslagen te zijn. Doch in een werk van dien aard was het niet mogelijk, was het zelfs niet geoorloofd, in de bespiegelende leer van het *aesthetisch* schoone uit te weiden, daar het er meer op aankwam, om den zin der spreekwijzen, en de verhevenheid des inhouds, dan de kunst der zamenstelling te ontvouwen en in het licht te plaatsen. Gunt mij dan, dat ik daartoe dit uur bestede, en ontzegt mij uwe deelnemende en toegevende aandacht niet.

Dat het raadselachtige van Gods wereldbestuur, vooral ten aanzien der verschillende lot-bedeeling omtrent boozen en goeden, een onderwerp is, uit deszelfs aard geschikt, om het gevoel en de verbeelding des dichters te ontvlammen, in roerende en verheven zangen zich te doen uitstorten; daarvan kunnen de proeven, door gewijde en ongewijde dichters gegeven, tot getuigen verstrekken: onder de eersten zij hier slechts ASAF, onder de laatsten CLAUDIANUS genoemd: ja, aan dit denkbeeld, met het kleed des volksbegrips omhangen, is het Grieksche treurspel deszelfs aandoenlijkste schoonheden verschuldigd. In de dichterlijke behandeling nu van het groote vraagstuk, hoe de vrome onder het bestel der Voorzienigheid ongelukkig zijn kan, is het gedicht van JOB geheel eenig en oorspronkelijk. Dáár is het een onschuldig lijder, die uit de diepste men-

schelijke ellende, waarin hij gezonken was, zijne deugd verdedigt tegen de schijnbare onregtvaardigheid zijns lots; die dit niet doet van lieverlede, maar genoopt en gedrongen, om zijne eer te handhaven tegen hatelijke verdenkingen, die uit zijn ongeluk zelf, eerst bedektelijk, daarna openlijk tegen hem worden ingebragt. Hoe door deze wijze van voorstelling, een wijsgeeriggodsdienstig geschil terstond het aanzien verkrijgt van eene handeling vol belang en leven; hoe daardoor terstond koele redenering door hartstogtelijke voordragt en uitdrukking moest vervangen worden; hoe eindelijk de beschrijving van JOBS voorbeeldige deugd en godvrucht, in het voorafgaand geschiedkundig deel des Boeks, ons geheel voor den lijder inneemt, met warmte zijne partij doet trekken, en ons in het standpunt plaatst, van waar wij dit strijdperk als uit den hemel kunnen overzien; dit alles heb ik in mijne vorige verhandeling opzettelijk en breeder ontwikkeld, en ik mag dit te minder herhalen, daar het door elk, die het noodig of dienstig keurt, onder mijne uitgegeven schriften kan gelezen worden.

Thans wil ik u op de verwonderlijke kunst, of wilt gij liever op de verheven *genie*, in de kens der personen, in den aanleg, voortgang en het einde der handeling doorstralende, opmerkzaam maken.

Beginnen wij met het verschillend karakter der sprekende personen, in dezen dichterlijken redestrijd. De hoofdpersonaadje is JOB: een regt edel, schoon en vortelijk karakter; van de beproefdste deugd, boven het noodlot verheven; maar daarbij ligt bewogen, gevoelig, hoog gestemd en hartstogtelijk: juist geschikt, om van het begin tot het einde deelneming in den twist gaande

te houden. Onder de drie oude gastvrienden, die den ongelukkigen komen bezoeken, maar in plaats van troostredenen, lessen en wijsheidspreuken voortbrengen, bekleedt ELIFAZ de eerste plaats. Ingenomenheid met zich zelven, is de zwakke zijde van zijn karakter; hooge gedachten van zijn eigen verstand en ervaring vallen overal in het oog. Van hier zijne neiging om te berispen, om raad te geven, en groote beloften te doen, zoo men dien raad slechts opvolgt. Men kan het vermoeden niet van zich weren, dat JOBS diepe vernedering hem zich zelven met grooter welgevallen doet beschouwen; daar hij zich nu kan verheffen boven eenen man, in wiens schaduw hij te voren staan moest. Had JOB slechts hulde willen doen aan zijne wijsheid, zijne verdenkingen zouden misschien verzwegen zijn geworden, zijne berispingen in waren vriendentroost zijn overgegaan: maar daar gevoel van onschuld en de gansche zielsgesteldheid des lijders hem dit verboden, en veeleer tot het tegendeel aanspoorden, wordt de bezadigde ELIFAZ steeds driftiger; de zachte berisping wordt scherp verwijt, en de verdenking gaat over in beschuldiging en laster. ELIFAZ is de eigenlijke aanvoerder van den strijd, de twee anderen, BILDAD en ZOFAR, zijn hulpbenden, die in den ongelijken kamp tegen JOB hem bijstand bieden. Hij is hun orakel, voor hem meer dan voor zich zelven stellen zij zich te weer; beiden heftig, meesterachtig, hatelijk; doch bij een soort van opklimming, zoodat ZOFAR hierin zoo ver BILDAD overtreft, als deze ELIFAZ in den toon der hoogmoedige beslissing te boven streeft. Over de juistheid en gepastheid, het vernuftig gedachte van deze verdeeling der partijen onder de sprekers, laat ik u

zelven oordeelen: en daar wij van ELIHU, die hier nog in geene aanmerking komen kan, later spreken zullen, voege ik er dit slechts bij: het behoort mede tot de waardigheid des Boeks, dat deze mannen, met alle hunne gebreken, deugdzaam en vroom zijn, met diepen eerbied spreken van God en zijne daden, en hoezeer zij in den grond slechts voor hunne gevoelens strijden, nogtans meenen te strijden voor de eer en de zaak van God. Ook zijn zij allen, zoo wel als JOB, wijzen van hunnen tijd, uitmuntende in sierlijkheid, in kracht en deftigheid van spreken; zoodat deze strijd der gevoelens tevens een wedstrijd der dichtkunst is; daarin te vergelijken met sommige herderszangen der ongewijde oudheid; waarin de een den anderen, waarin hier de drie vrienden elk op hunne beurt, in schoonheid en bevalligheid, of in verhevenheid van uitdrukking, in beelden en leenspreuken, JOB trachten op zijde of te boven te streven.

Een tweede aanmerking betreffe het ontstaan van den twist, en het meer en meer ontbranden van denzelven, tot aan het einde. Niet van lieverlede vallen JOBS vrienden op aan, uit zijn ongeluk alleen den grond van hunne verdenkingen ontleenende; dit zou te hard geweest zijn, dan dat des Dichters kieschheid het gedoogen kon. De lijder zelf geeft gelegenheid tot den aanval, lokt dien als het ware uit bij menschen, aldus gestemd gelijk de drie mannen waren. De langdurigheid en heftigheid eener afzigtelijke kwaal, wier aard het medebragt, zelfs den allergeduldigsten zich zelven te doen vergeten; en dit nog gescherpt door het bedenkelijk stilzwijgen der vrienden, die, daar zij geen woord der vertroosting opnamen, reeds heimelijk toon-

den de vermoedens te koesteren, die zij daarna gedurig openlijker aan den dag leiden; ziet daar wat JOB zijnen geboortestond doet verwenschen, den dood met vertwijfeling doet inroepen:

> Verga de dag, waarop ik werd geboren!
> De nacht, waarvan men zeide: er is een jongske ontvangen!
> Waarom stierf ik niet van moeders ligchaam af?
> En waren knieën gereed, die mij ontvingen,
> Of borsten om mij te zogen?
> Waarom geeft God den ellendigen het licht,
> Het leven den bitterlijk bedroefden van ziel?

Gij kent die gansche jammerklagt, M.H.! heftig is zij, maar verschoonlijk; niet de taal van opgezetten wrevel, maar de onwillige uitboezeming der getergde ziels- en ligchaamssmart; en zoo zij een berispelijke zijde had, het paste der vriendschap niet zich daaraan te hechten.

En dit echter doet ELIFAZ: hoe veel schoons en hoe veel waars ook zijne rede bevatte, er heerscht geen gevoel in van het alle begrip te boven gaande lijden zijns vriends, geene erkentenis van zijne onberispelijke deugd. Het enkel woord: gij hebt uw lot niet verdiend! zou JOB terstond ontwapend en verteederd hebben: maar het komt in zijne ziel niet op dit woord te uiten: en zoo al hetgeen hij zegt van Gods regtvaardigheid, waarover niemand zich beklagen kan, en van den spoedigen val van gelukkige booswichten, niet onmiddellijk tegen JOB gemunt is, op dit tooneel van menschelijke ellende kwam het niet te pas, had het niet, en aller-

minst door eenen vriend vermeld moeten worden. Zoo is dan terstond de strijd aangevangen; want JOB, wiens kwaal ongeneesselijk was, en wiens dood onvermijdelijk scheen, kon zich den troost niet laten aanleunen:

> Bedenk, of ooit de onschuldige omkwam,
> Waar ooit de opregte werd verdelgd!

Hij moest dien gewaanden troost als spot, en schimp, en verwijt, van zich afstooten. Hij kampt voor zijne deugd, als voor het eenig goed, dat hem was overgebleven. Wat ook zijne vrienden aangaande Gods regtvaardige vergelding in dit leven, uit eigen of van elders ontleenden voorraad, in hoogdravende en stoute spreuken voordragen, hij wil, dat zij op de uitzonderingen letten, die hij hun in menigte aan de hand geeft; hij wil, dat zij in hem, in hem zelf de wederlegging van hun gevoelen zien. Maar niets minder dan dit gelust hun; de rust van den lijder offeren zij op aan hunne stellingen; in de keus tusschen het volhouden derzelve, en het telkens openlijker belasteren eener onbevlekte deugd, aarzelen zij niet; en ELIFAZ zelf, in het begin de gematigdste van allen, daar hij eindelijk bemerkt, in den strijd tegen JOB te kort te schieten, laat zich door gekrenkte eigenliefde vervoeren, om zijnen vriend met ronde woorden voor een' booswicht, voor een' geweldenaar en verdrukker der weerlooze onschuld uit te maken. Aandoenlijk en hartbrekend is het menigmaal te hooren, hoe JOB zich over deze wreede handelwijs zijner vrienden beklaagt. Een enkele proef hiervan zal hier niet overtollig worden geacht. Tegen ELIFAZ zijn voornamelijk deze klagten

gerigt; ELIFAZ, weleer den geliefdsten zijner vrienden, nu den bittersten zijner vijanden. Hoort hoe hij eenmaal, in zijnen weemoed, zich over hem uitlaat, en telkens heftiger bewogen, den meêdoogenloozen roof zijner onschuld bij een gepleegden moord vergelijkt, waarbij het weerloos vergoten bloed om wraak schreit ten hemel:

> Ach! nu heeft God mij tot het uiterste gebragt.
> Verwoest hebt Gij al wat mij dierbaar was!
> Hij, dien Gij 't naauwst aan mij verbondt, werd mijn beschuldiger,
> Hij staat tegen mij op, verloochent mij,
> Getuigt in 't aanzigt tegen mij!
>
> 'k Heb om mijn huid het rouwkleed vastgehecht,
> En wentel mijnen hoorn in 't stof.
> Van tranen gloeit mijn aangezigt,
> Doods-schaduw dekt mijne oogenleden;
> En dat daar geen geweld aan mijne handen kleeft,
> En rein is mijn gebed tot God!
> Aarde! bedek mijn bloed niet!
> Mijn wraakgeschrei worde nergens gestuit!
> Ja nu! zie, in den hemel is mijn getuige,
> En hoog daarboven, die mijn gangen gadesloeg!
> Mijn vrienden zijn 't, die honend mij bespotten,
> Tot God drupt mijn oog!

Misschien denkt iemand uwer, dat er in deze opgezette vijandige bitterheid der vrienden iets onnatuurlijks en overdrevens is, dat ons wel minder treft, omdat in vele hedendaagsche stukken dit gebrek heer-

schende is, maar 't welk nogtans een gebrek is en den gezonden smaak beleedigt. Dat de drie mannen, dus denkt gij, JOBS volkomen onschuld, op zijne enkele betuiging, niet aanstonds aannemen, en hunne stelling verdedigen, dit kan men zich als waarschijnlijk voorstellen; maar dat zij hem als woedenden aanvallen en aanvliegen, en dit daar zijn lijden hun innigst mededoogen moest opwekken, hoe laat zich dit begrijpen, tenzij men hen voor monsters van onmenschelijkheid houde, hoedanig echter de Dichter hen niet heeft willen, noch voor de eer en waardigheid zijns Gedichts heeft kunnen afschilderen? Ik zou hierop kunnen antwoorden, dat deze mannen, en dit moet men geeszins uit het oog verliezen, meenen de eer van God te verdedigen; en dat er nooit grooter zonden van onredelijkheid, hatelijke verdenking en meêdoogenloosheid gepleegd worden, dan door hen, die zich aanmatigen, kampvechters voor God te zijn.

Doch des Dichters *genie* gaf hem bovendien nog een ander middel aan de hand, om de vrienden alle bedaardheid en inschikkelijkheid te doen verliezen; want gekwetste eigenliefde spreekt uit hunnen mond. JOB, getroffen en verontwaardigd door het ongepaste, het onvriendschappelijke, van raad in plaats van troost, en in plaats van deelnemend medelijden lessen, en spreuken, en oude orakels voort te brengen; en daarenboven door het ongeduld, zijner kwaal eigen, geprikkeld en vervoerd, valt laag op hunne wijsheid, en beschimpt hunnen trots, dat zij zich aanstelden, alsof zij hem onderrigting konden geven, en leeren 't geen hij niet wist. Zoo noemt hij hunne redenen, ‘een laffe, walgelijke, zoutelooze spijs,’ hij vraagt hun:

‘Wie weet dergelijke dingen niet?’ Hij zegt tot hen: ‘wilt gij, dat ik u voor wijs houde, zwijgt dan stil!’ Elders drukt hij zich dus uit:

> Spreuken van asch zijn uwe gedenkspreuken,
> Hoogten van slijk zijn uwe bewijzen!
>
> Spottend laat hij zich hooren:
>
> Voorwaar gijlieden zijt mannen!
> Als gij sterft, sterft de wijsheid ook.

Van dergelijke bitse uitdrukkingen vloeijen zijne redenen over; zij zijn, JOBS toestand over het geheel beschouwd, uit de diepste kennis der menschelijke natuur ontleend, gelijk zij was in tijden en landen, waaraan de fijnere beschaving der gezelligheid vreemd was. En dat nu die mannen, die zich zoo veel inbeeldden van den roem hunner wijsheid, aldus van de teederste zijde aangetast, alle matiging moesten vaarwel zeggen, en hunne gansche gevoeligheid botvieren, ook dit lag in de menschelijke natuur opgesloten. Te meer, daar zij met schijnbaar regt konden uitvaren, en het hunne getergde eigenliefde aan geene voorwendsels ontbrak, om te beschuldigen en te veroordeelen. Want ook daarvan deed des Dichters *genie* hem de noodzakelijkheid gevoelen, opdat de strijd geen schermen in de lucht zou wezen, of in louter schelden ontaarden. Daartoe legt hij JOB zulke stoute gezegden, en uitlatingen, en uitdagingen in den mond, dat het zijnen vrienden aan geen schijn ontbrak, om hunne vermoedens te versterken, dat hij niet zoo vroom was geweest, als

waarvoor hij wilde gehouden zijn. Het is waar, zij misduiden zijne gezegden: want wanneer JOB zich heftig beklaagt over God, het is niet omdat Hij hem onverdiend arm en ellendig gemaakt heeft; daartoe kent hij Hem het volste regt toe; hij die te voren reeds gezegd had: *zouden wij het goede uit Gods hand ontvangen*, *en het kwade niet ontvangen;* maar het is omdat God het niet openlijk wil doen blijken, dat hij onschuldig al die rampen lijdt. Wanneer hij zich beroept op Gods vierschaar, het is eigenlijk niet, om zijn regt tegen God te doen gelden, of God van onregt te overtuigen, maar opdat God, door zijne uitspraak, zijne vrienden in het ongelijk zou stellen, en zelf als getuige zijner onschuld optreden, en dit meent hij te mogen eischen. De drie mannen zijn in hunne drift niet vatbaar, om deze onderscheiding te gevoelen; en kan men dit onnatuurlijk vinden, daar zelfs koele uitleggers van dit Boek ze niet gevoeld hebben? Ook drukt de lijder menigmaal, in zijnen angst en zijne radeloosheid, zich zoo sterk uit, dat schoon zijne meening te verontschuldigen is, zijne woorden daarom niet minder berispelijk zijn. Ik zal kortheidshalve hiervan geene voorbeelden aanvoeren, die in elke rede van JOB voorhande zijn: doch gij begrijpt, hoe door alle deze middelen, kunstgrepen der *genie* zoude ik ze bijkans noemen; want wij beschouwen thans dit Dichtstuk alleen als kunstgewrocht; hoe door dit alles de hitte van den strijd steeds aangevuurd, en tot aan het einde toe, met dezelfde hartstogt wordt levendig gehouden.

Komt, vestigen we, in de derde plaats, onze aandacht op het einde van den ontstoken twist, van den kant der strijdende partijen beschouwd; terwijl eene

vierde en laatste aanmerking de Goddelijke beslissing van denzelven betreffen zal.

Het einde van den strijd, tusschen JOB en zijne vrienden, is dit, dat hij, als ik het dus noemen mag, van het slagveld meester blijft. Niet slechts als overwinnaar in den dichterlijken strijd, waarin allen voor hem zwichten moeten; maar ook door kracht van redenen, brengt hij zijne tegensprekers tot stilzwijgen; daar zij voor hunne onverdedigbare stelling, dat het den goeden op deze wereld niet kwalijk, en den boozen niet wel kan gaan, eindelijk niets meer weten in te brengen. De twee eerste aanvallen geschieden door de drie vrienden, elk op hunne beurt: en elk wordt op zijne beurt door JOB beantwoord; hij alleen voert den strijd tegen allen. Ook den derden aanval beproeft ELIFAZ, maar reeds heeft hij geene helpers meer. BILDAD weet nog slechts eenige klanken voort te brengen, die bij de stoutheid der spreuken, waarmede JOB hem beantwoordt, in de lucht vervliegen. ZOFAR verstomt, en de zegepraal is beslist aan de zijde des onschuldigen lijders. Ook in dezen uitgang des strijds erkent men den smaak en de oorspronkeiijkheid des Dichters, die aan geene stijve regelmaat zich verbindt, maar moedig zijnen eigen weg bewandelt.

En is nu hier ook het boek geëindigd? of ontbreekt er althans niets aan, dan de verschijning van God, om door zijne beslissende uitspraak JOB, zoo ver zulks geschieden kon, regt te doen wedervaren? Bij een gewoon dichter, ja al bezat hij ook hoogere vlugt van verbeelding en vinding, zou dit waarschijnlijk hebben plaats gehad; maar die dit Boek heeft zamengesteld, bezat een' onuitputtelijken rijkdom, een weelde des vernufts, overal

even zeer met oordeel en smaak bestuurd, als door leven en gloed bezield en verwarmd. Daar JOB bespeurt, dat zijne vrienden geen lust of moed meer hebben, om tegen hem in te leggen, vat hij zelf het woord weder op; en waartoe? om triomf te zingen, en hen, die hij tot zwijgen gebragt had, uit de hoogte te behandelen? O neen! zijne drift is bedaard en door dit stilzwijgen geheel ontwapend. Als een edelmoedig overwinnaar geeft hij zijnen vijanden alles toe, wat hij hun toe kan geven, en spreekt in de sterkste bewoordingen van het onvermijdelijk ongeluk des boozen:

'O! een booswicht te zijn, dat wenscht hij zijnen ergsten vijand niet toe!' Maar dat hij, omdat hij zoo diep ellendig is, ook een booswicht zou moeten zijn, neen! dat kan hij hun niet toegeven. *Zoo waarachtig God leeft*, dus spreekt hij, en bevestigt het met dezen duren eed:

> Indien mijn lippen valschheid spreken,
> En mijne tong onregt dicht!
> Ver zij het van mij, dat ik u in het gelijk zou stellen,
> Tot aan mijn laatsten adem laat ik mij mijne onschuld niet ontnemen!
> Vast houde ik aan mijn deugd en laat ze niet varen,
> Mijn hart verwijt mij geen van mijne levensdagen!

Maar hoe dit nu te rijmen met het hoog bestuur des regtvaardigen Opperregeerders? Dit is een raadsel door geens menschen wijsheid op te lossen; Gods wijsheid alleen kan het ontknoopen. Om dit in het licht te stellen, houdt JOB eene heerlijke rede, waarin hij der menschen vernuft en moed beschrijft; om zelfs het

verborgenste aan het licht te brengen; hoe zij tot in het hart der aarde zijn doorgedrongen, en hare ingewanden hebben omgewroet, om hare verholen schatten, goud, en zilver, en edele gesteenten haar te ontrooven: maar de wijsheid, voor geen schatten te koop, kostbaarder dan alle kostbaarheden, is boven der stervelingen bereik. Noch in de hoogte, noch in de diepte, noch op den top der bergen, noch in het hart der zee, noch in het ontoegankelijk schimmenrijk, vindt men haar, weet men van haar, God alleen kent en bezit haar; God, door wien alles is, gelijk het is, en blijft in staat en orde, bepaald en afgemeten! Maar is dan de mensch van het bezit der wijsheid uitgesloten? bestaat er voor hem geene wijsheid? O ja! maar niet om in Gods geheimen in te dringen, of Hem den sleutel zijner handelwijze te ontweldigen. *Tot den mensch*, zoo eindigt deze onvergelijkelijke rede:

> Tot den mensch heeft God gezegd:
> Den Heer te vreezen, dit is uwe wijsheid,
> Van het kwade te wijken, dit is uw verstand!

Nadat JOB aldus, tot verbazing van allen, die het aanhoorden, gesproken had, heerschte wederom diep stilzwijgen; en nu vat hij nogmaals het woord op, om een tafereel van zijn' voorleden en tegenwoordigen toestand te malen, welks uitwerking geene andere zijn kan, dan dat men 's mans lot met innerlijke deernis, zijne onschuld en deugd met bewondering aanschouwt. Deze dichterlijke apologie, een der grootste sieraden des Boeks, is in drie deelen onderscheiden. In het eerste beschrijft hij zijnen voormaligen voorspoed, en het gebruik, dat hij gemaakt had van zijn aanzien en

vermogen: in het tweede den jammer, waarin hij thans verzonken was: en in het derde legt hij de grondbeginselen open, die zijn gedrag en wandel hadden bestuurd. Kon er in het oogmerk des Dichters iets gepaster, voor het wellust-vol gevoel des schoonen en goeden in den Lezer, iets streelender en bekoorlijker worden uitgedacht, dan deze narede, waardoor we ons te gelijk verrast en opgetogen vinden? Wij gevoelen wel, ja! dit ontbrak nog aan het schoon geheel; maar wie zou dit ontbrekende gemerkt hebben, zoo de Dichter het achterwege had gelaten? En schoon JOB, in een lange rede, onafgebroken van zich zelven spreekt, nergens bespeurt men den ophef der grootspraak; niets dan het weemoedig terugzien op verloren geluk, het diep gevoel des lijdens, de vrijmoedige en onbewimpelde verdediging van een onbevlekt leven. Ik kan mij niet weerhouden, om enkele gedeelten daarvan aan uw geheugen te herroepen. Zoo luidt de aanvang des eersten deels:

> O! dat ik nog ware als in vroegere maanden,
> In de dagen toen God mij behoedde!
> Toen Hij zijn lamp deed schijnen boven mijn hoofd,
> En ik bij zijn licht de duisternis doorwandelde.
> Gelijk ik was in den bloei mijns levens,
> Toen God in mijn tent als boezemvriend verkeerde;
> Toen de Almagtige nog met mij was,
> En rondom mij mijn kroost!
> Toen wiesch ik mijn gangen in melk,
> En de rots goot voor mij olie-beken uit.

Gij hoort het, van al zijn geluk was God de bron;

van al zijn geluk was Gods gunst en vriendschap het grootste! Hoe hoog hij in aanzien gestegen was, wat eerbied men voor hem koesterde, beschrijft hij niet met doode klanken, maar met levendige, aanschouwelijke trekken:

> Als ik ging naar de poort der stad,
> En op de gerigtsplaats mijn' zetel vestigde;
> Dan verscholen zich de jonge lieden, die mij zagen;
> De grijsaards rezen op en bleven staan.
> Vorsten hielden hunne woorden in,
> En leiden de hand op hunnen mond!

Zoo hoog verheven, had het slechts aan hem gestaan, te verdrukken en te overheerschen; maar een geheel ander gebruik maakte hij van zijn vermogen:

> Ik was den verdrukten ten redder, als hij riep om regt,
> Den wees en dien, die geen helper had,
> Op mij kwam de zegen des verlatenen,
> En der weduwen hart deed ik juichen.
> Geregtigheid deed ik aan als mijn eergewaad,
> Regtvaardigheid was mijn mantel en tulband.

Doch ik zou dit gansche gedeelte moeten uitschrijven, indien ik al wat daarin edel gedacht, en schoon gezegd is, wilde ophalen. Ik wil u alleen de laatste woorden er van nog mededeelen, om u de kracht van des Dichters aanschouwelijke voorstelling, en aan het slot de kieschheid van zijn gevoel te doen opmerken:

Lachte ik iemand toe, hij durfde 't niet gelooven;
Geen helderen blik van mij liet men verloren gaan.
Als ik omging met hen, zat ik daar als Hoofd,
Als Koning onder eene bende - neen -
Als een die treurenden vertroost!

Sterk steekt het tweede deel hier tegen af, 't welk aldus begint:

Nu spotten met mij jongeren van dagen dan ik ben,
Wier vaders ik niet waardig had geacht,
Om hun de houden mijner kudde te vertrouwen.

Doch ik bespare u de beschrijving van het verachtelijk gespuis, aan welks diepe verguizing de lijder zich thans zag blootgesteld. Hij weidt hier ook inzonderheid uit in de voorstelling der afzigtige, ijsselijke, wanhopige kwaal, die hem dag noch nacht rust gunde. En hier is het wederom een trek van des Dichters oorspronkelijk vernuft, van zijne diepe menschenkennis, dat hij JOB, die anders nu zoo kalm en helder was, voor een poos weder zijne bedaardheid doet verliezen, en hem in harde bewoordingen tegen God uitlaten:

Angstig roep ik tot u, maar Gij antwoordt niet,
Ik sta en smeek, maar Gij staart mij meêdoogenloos aan!
Zijt Gij dan mijwaarts in een wreedaard veranderd,
En haat Gij mij met al het geweld uwer magt?

Doch toeven wij liever nog eenige oogenblikken bij het derde deel dezer rede, waarin de zuiverheid der zedekunde met de uitgezochtheid der dichterlijke voor-

dragt om den prijs dingt. De misdrijven, waarvan JOB zich vrijpleit, en waarbij hij God, als met eedzwering, tot staving zijner opregtheid inroept, zijn de volgende: onkuischheid, oneerlijkheid, verachting van den geringen, onmeêdoogendheid en bekrompenheid van ziel, onregtvaardigheid, afval van den waren godsdienst, wraakzucht, gouddorst en andere ondeugden daaraan vermaagschapt, en die hij betuigt, dat de straf des Hemels zouden verdiend hebben. De dichter, die waarlijk dichter is, doet zich bij zulke voorstellingen of uitboezemingen, voornamelijk van twee zijden kennen: door de *ongemeenheid*, en door den *adel* der uitdrukking. Ongemeenheid, die men niet met de bespottelijke vreemheid; adel, dien men niet met den weidschen ophef van vele hedendaagschen moet verwarren. Eenige voorbeelden zullen dit doen gevoelen, waarbij men dit moet in het oog houden, dat bij de spreekwijzen: *zoo*, *indien ik dit gedaan heb*, die uit het formulier der eedzwering ontleend zijn, eene uitlating plaats heeft: zoo moge God mij straf baar keuren! Hoort! hoe hij zijnen afkeer van alle wulpschheid en ontucht aan den dag legt:

> Ik maakte een verbond met mijne oogen,
> Dat ik geen maagd aanschouwen zou.
> Zoo mijn hart verlokt werd tot eens anders vrouw
> En ik ooit loerde aan de deur mijns vriends.

En kan men iets edeler en menschelijker uitdenken dan dit:

> Zoo ik het regt versmaadde van mijn dienstknecht,

Of van mijne dienstmaagd, als zij zich over mij beklaagden!
Wat zou ik dan doen, als God opstond,
En als Hij bezoeking deed, wat antwoorden?
Heeft niet die mij in 's moeders ligchaam vormde, ook hem gemaakt,
En ons in éénen moederschoot gekoesterd?

Kan het kleeden van den naakten schooner worden uitgedrukt, dan dus?

Zoo ik den ellendigen zag zonder kleeding,
En den behoeftigen zonder deksel;
En niet zijne lendenen mij zegenden,
Door mijner lammeren vachten verwarmd.

Of kan de oudste afgoderij, en hare verleidelijkheid voor den eenvoudigen mensch der natuur, eenvoudiger en natuurlijker worden geschilderd, dan met deze woorden?

Zoo ik de zon heb aanschouwd, hoe zij heerlijk blonk,
Of de maan hoe zij statig daar heen ging;
En mijn hart mij heimelijk verlokte,
Dat mijn hand haar een kus zou toewerpen!

Doch ik zou deze gansche zuiveringsrede moeten afschrijven, indien ik alles, wat daarin hoogen dichterlijken lof verdient, wilde ophalen. Aan het einde luidt zijn zegepralende toon aldus:

Och! dat ik nu gehoor kon vinden!
Zie hier mijn verdedigingschrift;

De Almagtige antwoorde mij!
Dat mijn partij zijn klaagrol schrijve!
Op mijn schouder zal ik het dragen (als een eergewaad),
Als een kroon op mijn hoofdhulsel binden, (dit mijn geschrift.)
Elk mijner stappen zal ik Hem voorleggen.
Als een vorst zal ik tot Hem naderen!

Hier eindigen JOBS heerlijke spreuken, en nu zijn wij tot de ontknooping, dat ik het dus noeme, tot de Goddelijke beslissing, het laatste, dat ons nog te overwegen staat, genaderd. Zij wordt voorbereid door een' nieuwen spreker, die tot nu toe niet op het tooneel was verschenen, die zich zelven beschrijft als jonger van jaren dan JOB en zijne vrienden, waarom hij zich ook niet onderwonden had het woord op te vatten, dan nadat er een algemeen stilzwijgen heerschte: zijn naam is ELIHU.

Velen zijn van oordeel, dat hij, niettegenstaande zijne meerdere jeugd en mindere ervaring, het groote geschilstuk beter inziet, dan al de overigen; dat wijsheid en bezadigdheid zijne woorden bezielt, en dat hij het in zijne redeneringen over de Goddelijke bedoeling zoo ver brengt, als het verstand des stervelings in dit geheim kan doordringen. Indien dit zoo ware, zoude ik het niet onder de volkomenheden van het opstel dezes Boeks durven rangschikken, dat de Dichter zijnen held aldus deed overschijnen, en den martelaar der deugd, om eenige harde uitdrukkingen, in overmaat van smart hem ontvallen, door een jongen redenaar beschamen. Was dit van zijn fijn kunstgevoel, was dit van zijne kieschheid te wachten? En dwaalt ELIHU, in zijne beoordeeling van Gods handelwijs omtrent

JOB, niet even ver van den weg als al de overigen? Zijn gevoelen, dat JOB, om geringere overtredingen door God gekastijd, door zijne wrevelmoedigheid tegen Hem zijne rampen verzwaard had, is toch blijkbaar valsch. Slaat hij niet op hetzelfde aanbeeld als de vrienden, door Gods vergeldende regtvaardigheid als het rigtsnoer van zijn wereldbestuur aan te nemen? Hij berispt JOB om zijne harde uitlatingen tegen God, maar wederlegt deszelfs gevoelen niet, noch de bewijzen daarvoor bijgebragt. En met welk een winderigen ophef spreekt hij van zich zelven! Met welk een woordenrijkheid kondigt hij zich aan! Met hoeveel zelfvertrouwen mengt hij zich in een strijd, die hem niet aangaat! 'In hem zal het blijken, dat niet altijd bij de Ouden de wijsheid is; hij zal toonen, hoe men God verdedigen moet; hij kan zich niet begrijpen, dat de vrienden geen meer redenen voor hunne zaak weten bij te brengen; hij zal JOB met andere bewijzen wederleggen!' - Heeft de Dichter door dit alles dezen Spreker niet genoeg gekarakteriseerd? Er is nog iets: in onze tooneelstukken, of dramatische opstellen, zijn wij gewoon sommige handelingen of gebaren der sprekende personen door kleine aanteekeningen te kennen te geven: bij voorbeeld: zij omarmen elkander; zij valt in onmagt; hij doorstoot zich; hij sterft, en dergelijken. Bij de Ouden daarentegen worden deze aanteekeningen achterwege gelaten, en wat er gebeurt moet men opmaken uit hetgeen gesproken wordt. Maar wanneer wij nu ELIHU vier, vijf en meermalen hooren zeggen: luistert naar mij! hoort mij aandachtig! hebt geduld, ik heb nog meer te zeggen! verleent mij nog een weinig tijds uwe aandacht! Zouden wij dan niet naar

onzen trant daar tusschen voegen: de toehoorders toonen eenig ongeduld; zij doen blijken, dat het hun verdriet; hun ongeduld stijgt in top? - Erkennen wij dan hier liever eene kunstige afwending en afwisseling, waardoor de Dichter dezen Spreker geplaatst heeft tusschen JOBS hartroerende en heerlijke spreuken, en de majestueuze Goddelijke beslissing, opdat deze laatste te sterker treffen, en in al haren luister zou uitblinken. Het is eene schaduw in dit schoon en onnavolgbaar kunsttafereel. Men denke echter niet, dat ELIHU een redenaar is, ledig van verdiensten, of arm aan dezelve. Hij is niets minder dan een THERSITES uit de *Ilias*. Het is een jong mensch vol vuur en geestdrift, die zich menigmaal allergelukkigst uitdrukt, en wiens dichterlijke taal niet onwaardig is om mede dit Boek te versieren; maar hij is omslagtig, rederijk, en door eene nieuwe, ongelukkige poging om het vraagstuk te beantwoorden, maakt hij den staat des geschils nog verwarder dan die te voren was. Inzonderheid is het slot zijner rede verwonderlijk: het onweder komt op, 't welk Gods naderende verschijning aankondigt, en nadat hij juist te voren gezegd had:

> Beide handen bekleedt God met den bliksem,
> En geeft hem bevel, wien hij treffen moet;
> Toont hem aan, wie zijn vriend is (dien hij sparen moet),
> Wie de booswicht, tegen wien zijn toorn ontbrandt.

Nadat hij aldus den Alvermogenden in de uitoefening zijner gerigten heeft gemaald, komt dit onweder nader bij, dat hij aldus beschrijft:

Daar is 't, - daar is 't!...hoe beeft mijn hart.
En wordt als uit zijn plaats geschokt!
Hoort, hoort het daveren zijner stem,
Wat gloed gaat uit van zijnen mond!
Den ganschen hemel over flikkert het,
En licht tot aan des aardrijks einden:
Daar brult en ratelt het op nieuw,
Hoogheerlijk dondert zijne stem,
En zonder pozen hoort men slag op slag.

Het onweder heeft uitgewoed; de stormwind loeit; en uit den storm spreekt God; niet tot de vrienden, zij waren die onderscheiding niet waardig; ook niet tot ELIHU, wien misschien alleen de aanvang geldt:

Wie is hij, die den raad verduistert,
Met woorden zonder wetenschap?

maar tot JOB, dien Hij brengt tot schaamte en erkentenis zijner vermetelheid, dat hij in het bange zijns lijdens Gods liefde verdacht had, en alleen Gods oppermagt in het toezenden zijns jammers had erkend. En hoe geschiedt dit? Legt hij hem open, wat in den hemel gebeurt, en waaruit zijne bezoeking ontstaan was, dat hij martelaar was geweest voor de eer der menschelijke deugd? Een gewoon dichter zou dit gedaan, of zou het in hoogdravende spreuken eenen hemelbode hebben in den mond gelegd; maar bij den Dichter van dit Boek was deze, en alle verdediging van Gods handelwijze Gode onwaardig: geen sterveling moet in de geheimen des hemels indringen! Het boek der natuur wordt opengeslagen; daarin getuigt alles van almagt en majesteit, van wijsheid en zorg voor het

geschapene; maar daarin ook zijn raadsels, voor geen eindig verstand te doorgronden. Hij, die aan twee watergedrochten, aan het lompe nijlpaard en den verslindenden krokodil, magt en pracht schijnt verspild te hebben, zonder dat de kortzigtige sterveling het waarom er van kan uitdenken; is Hij daarom te minder de Albezieler, wiens geest en gunst overal werken en waken, de bron van vreugde en geluk, de teedere Vader en Verzorger zijner schepselen? Hij, die de maanden telt der klipgeit, en haar in hare bange barens-weeën bijstaat, die zelfs het gekras der jonge raven hoort, en voor de leeuwin haar prooi jaagt, dat zij hare welpen voeden kan! - Doch ik heb reeds bij onderscheiden gelegenheden over den geest en inhoud dezer goddelijke rede gesproken, en wil 't geen reeds gezegd is en gelezen kan worden, niet herhalen. Eenmaal ontvouwde ik uit dezelve eenige dichterlijke beschrijvingen, tot de levenlooze natuur behoorende; thans wil ik er twee schilderingen uit de bezielde natuur bijvoegen, en dan mijne reeds te uitvoerig geworden rede eindigen.

De eerste is die van den struisvogel, bewoner der brandende woestijn; in vederen en gestalte niet ongelijk aan den ooijevaar, maar daarin geheel van dien moederlijk teederhartigen vogel verschillende, dat zij hare eijeren verlaat, en, daar zij ze niet weder kan vinden, meestal de jongen van eene andere voor de hare opkweekt. Dus luidt de beschrijving:

Wat vogel is 't, die daar zoo vrolijk klapwiekt?
Is het des ooijevaars veder en pluimaadje?
Neen! zij is het, die hare eijeren verlaat op den grond

En laat aan het zand ze te verwarmen;
En vergeet, dat de voet ze kneuzen,
Dat het gedierte des velds ze vertrappen kan.
Hard tegen haar eigen kroost voor 't geen het hare niet is;
Zoo is al haar arbeid vergeefsch, maar 't bekommert haar niet.
Want God gaf haar geheugen noch verstand,
En deelde haar geen nadenken meê.
Doch rekt zij zich uit tot snellen loop,
Dan belacht zij het paard en zijn ruiter!

Indien de natuurlijke geschiedenis dezes vogels zonderling en belangrijk is, en de beschrijving zich van deze zijde vooral aanbeveelt, de daarop volgende daarentegen, die van het paard, munt uit in weelderige pracht, en wordt door alle bevoegde regters voor een meesterstuk gehouden. Het is het edel Arabisch, het moedig oorlogspaard, dat aldus wordt afgemaald:

Hebt gij aan 't paard dien trotschen moed gegeven,
Hebt gij zijn hals met pracht bekleed?
Schrikt gij hem op gelijk een sprinkhaan?
Heerlijk dampt zijn gesnuif!
Zijn hoef graaft in den grond, en dartel in zijn overmoed,
Gaat hij het wapentuig te gemoet.
Hij lacht met de vrees en ontzet zich niet,
En deinst niet terug voor het zwaard.
Rondom hem ratelt de pijlkoker,
Bliksemen spies en lans;
Onrustig en woelig trappelt hij den grond,
En kan niet stilstaan op 't geluid der trompet:
Luider klinkt haar geschal, hij briescht het tegen,
En riekt den strijd van verre,
Des Veldheers donderwoord en 't krijgs-geschrei.

Op deze wijze houdt dit Dichtstuk, op hoogen toon begonnen, zich tot aan het einde toe staande, en klimt in waarde, in gloed en kracht. En indien elk deel verwonderlijk is, het zamenstel van het geheel is het niet minder; en getuigt van een *genie*, die met de oorspronkelijkste en verhevenste geesten der Oudheid kan wedijveren, en nooit overtroffen, ja in zijnen aard en trant nooit is geëvenaard. En dit Dichtstuk is het oudste der wereld, dat tot ons gekomen is, en toont ons de vroege ontwikkeling des menschelijken verstands, van het gevoel voor zedelijk en zinnelijk schoon, onder het geleide van godsdienst en Openbaring. Jammer, dat men thans de oudheid van dit gedenkstuk poogt in twijfel te brengen; en dit in het vaderland van HERDER, met wien de klassieke smaak van de uitlegging der Hebreenwsche Schriften onder zoo vele zijner landgenooten schijnt uitgestorven; onder hen vooral, die, wanneer het er op aankomt, om de oudheid te betwisten van geschriften, waarin een hoog en rein godsdienstig gevoel ademt, of waarin zij eene goddelijke aanblazing zouden moeten erkennen, maar al te dikwijls zich plaatsen in dat kunstregterlijk gestoelte, waarop men zegt dat weleer uitspraak is gedaan tusschen MARSYAS en APOLLO.

Redevoering over den invloed van het uitwendige, en deszelfs vermogen, om den gunstigen indruk van het meer wezenlijke te bevorderen.

Ter inwijding van de nieuwe Gehoorzaal voor de Letterkundige Genootschappen te Leyden. Uitgesproken den 15*den December* 1826.

Zeer geëerde toehoorders en toehoorderessen!

Ik heet u allen welkom in dit nieuw gesticht, in deze ruime, welingerigte zaal, door de verlichte zorg van de Achtbare Regering dezer stad, tot derzelver versiering, tot nut en gerief harer ingezetenen, tot bevordering van kunst en smaak, tot openbare beoefening van letteren, wetenschappen en algemeen nuttige kundigheden bestemd, en aan allen, die tot het gezellig genoegen, of tot de beschaving en veredeling der maatschappij het hunne wenschen toe te brengen, edelmoediglijk ten gebruike afgestaan. De Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde, die alhier haren hoofdzetel heeft; het Departement der Maatschappij tot Nut van het Algemeen; de Afdeeling der Maatschappij van

fraaije Kunsten en Wetenschappen, en die der Nederlandsche Huishoudelijke Maatschappij, allen binnen deze stad gevestigd; hadden sedert lang den wensch gekoesterd, om, even gelijk andere genootschappen in de aanzienlijke steden onzes Vaderlands, voor hare bijeenkomsten, inzonderheid voor hare openbare voorlezingen, eene geschikte, opzettelijk daartoe ingerigte, en harer waardige vergaderplaats te bezitten. Zij gaven haren Bestuurderen last, om tot dat einde alle gepaste en ijverige pogingen aan te wenden; en deze benoemden afgevaardigden uit hun midden, om de begeerte der letterlievende en wetenschappelijke Ligchamen ter kennis van onze geëerbiedigde Stadsregering te brengen, en met dezelve in onderhandeling te treden over de wijze en voorwaarden, waarop aan dien wensch zou kunnen worden genoeg gedaan.

Nooit werd eenig aanzoek gunstiger ontvangen, nooit werd aan hetzelve met grootere bereidwilligheid en onbekrompener voldaan, dan waarmeê zij het hunne bekroond zagen. Binnen weinige maanden zag men dit nieuw gesticht verrijzen, en een, nu tot andere einden nutteloos geworden, verlaten gebouw tot deszelfs tegenwoordigen stand herschapen, waarin het met de luisterrijkste inrigtingen van dezen aard, die elders aanwezig zijn, kan wedijveren, en dezen hoofdzetel der geleerdheid en der Zanggodinnen in ons Vaderland niet onwaardig is.

De afgevaardigden uit den boezem der Maatschappijen, geroepen om derzelver belangen ten dezen aanzien waar te nemen, en in derzelver geest te handelen. gevoelden zich dan ook aangespoord, ja verpligt en gedrongen, om in haren naam eene openlijke hulde

der dankbaarheid toe te brengen aan den achtbaren Magistraat, die zoo ruimschoots, en op de edelste wijze, aan haar verlangen voldaan, en in hare behoeften voorzien heeft. Van dien pligt meenden zij niet beter zich te kunnen kwijten, dan door de eerste openbare voorlezing in dit gesticht met meer dan gewone plegtigheid te doen plaats hebben; en alzoo deze zaal, tot welke andere gebruiken dezelve bovendien bestemd moge zijn, als gehoorzaal in te wijden, of aan de openbare werkzaamheden der letterlievende en wetenschappelijke genootschappen statelijk toe te wijden. Gaarne zouden wij gezien hebben, dat de waardige Voorzitter der oudste en luisterrijkste Maatschappij binnen deze stad, der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde(*), deze taak had op zich genomen: een man, aan wiens wezenlijke verdiensten omtrent vaderlandsche taal en letteren, de laster zelf, door de vinnigheid en boosaardigheid zijner aanvallen, onwillig getuigenis geeft. Doch zijne zedigheid heeft dit bestendig en beslissend afgewezen; en daar hij mij zijne begeerte openbaarde, om hierin door hem vervangen te worden; daar ook de begeerte mijner mede-afgevaardigden hiermede instemde, en ik, als Voorzitter der Afdeeling van fraaije kunsten en wetenschappen, hiertoe in de tweede plaats in aanmerking kwam, heb ik mij daaraan niet willen onttrekken, steunende op uwe, mij zoo dikwijls gebleken, toegevendheid; en gevoelende al de waarde van den dienst, aan ons en het letterlievend publiek bewezen: dat het voortaan onze bijeenkomsten niet ontbreken zal aan dat waardig en betamelijk uitwendige, dat niet al-

(*) De Hoogleeraar SIEGENBEER.

leen haren luister kan verhoogen, maar ook zoo zeer geschikt is, om den indruk van het innerlijke en meer wezenlijke te bevorderen

Ook voordezen, ik beken het, ontbrak het ons niet aan plaatsen, tot het houden onzer bijzondere en openbare vergaderingen, van tijd tot tijd, nu ginds dan elders, ons ingeruimd; maar nooit waren wij als op eigen bodem gehuisvest; zoo wij niet, gelijk ons somtijds te beurt viel, gastvrij werden ingenomen, werden wij met andere vreemdelingen geherbergd. Als wij voor het houden van sommige onzer openlijke voorlezingen, ruimeren omvang van grond behoefden, opende de Schouwburg ons hare deuren; en met dankbaarheid aan hen, die ons dien toegang en dat verblijf verleenden, gedenken wij aan de uren van nut en vermaak, die wij daar in onzen kring zagen voorbijsnellen; terwijl bij ernstige en deftige vertoogen, of luimige en vrolijke opstellen, bij verheven of gemeenzame zangen, ter regter- en linkerzijde, MELPOMENE en THALIA den Redenaar of Dichter met genoegen schenen te begluren. Jammer dat de afgelegen wijk dezer stad vele van het bezoeken dier voorlezingen terug hield; jammer, dat het aldaar geheel ontbrak aan eene bekwame plaats, waar leden en bestuurders afzonderlijk konden vergaderen; jammer, dat de nabuurschap der ververschingkamer niet zelden gedruisch, somtijds eenige storing der orde en stilte veroorzaakte. En waarom zouden wij het eindelijk verzwijgen? in eene plaats, waar men in andere tijden gewoon is, om behalve zijn regt van toegang, ook zoo het schijnt, dat van luidruchtige goed- of afkeuring met zijn geld te betalen, daar loopt men ligter gevaar, om die betamelijkheid uit het oog

te verliezen, die in een beschaafd gezelschap, waar men eershalve of als gast wordt toegelaten, den hoofden heerschenden toon behoort uit te maken.

Ontvangt dan onze opregte en eerbiedige dankbetuiging, Edele en Achtbare Heeren, Burgemeester, Wethouders en Raden dezer stad! dat ons thans, door uwe gunstige beschikking en inwilliging gebeuren mag wat sedert vele jaren het voorwerp onzer wenschen was, en welks daarstelling nimmer aan uwe goedwilligheid gehaperd heeft; daar gij van den eersten zamenloop van gunstiger omstandigheden gaarne gebruik hebt gemaakt, om, ruimer dan wij het ons immer hadden kunnen voorstellen, dien wensch te vervullen. Dat het u daarvoor nimmer aan voldoening ontbreke, en dat dit gebouw een blijvend gedenkteeken zij, van uwe zucht voor de eer en het genoegen der burgerij, aan uwe zorge toevertrouwd, en van uwe liefde voor Letteren en Wetenschappen, om derzelver bloei en opbouw te bevorderen; opdat naast de achtbare geleerdheid, ook goede smaak en verstandsbeschaving haren tempel zouden hebben; waar de stroevere, diepzinnige navorsching zich feestelijk ontspant, om aan de vaderlandsche Muzen, en aan de bevalligheid hare offers te brengen. Wij zullen het ons steeds tot een pligt rekenen, tot de bereiking van dit loffelijk oogmerk naar ons vermogen mede te werken, opdat onze erkentenis niet in woorden en betuigingen besta, maar een verdubbelde ijver, om aan de verspreiding van nuttige kennis, onder alle standen der burger-maatschappij, elk in onzen kring te arbeiden, er het onbetwistbaarst getuigenis van drage!

Ja, Mijne Heeren? Leden der onderscheiden Maat-

schappijen, in wier naam ik thans het woord voere; wie onzer, dien het aan gaven noch vrijmoedigheid ontbreekt, gevoelt zich niet opgewekt, om in deze schoone Gehoorzaal, zijnen medeburgers en medeburgeressen uren van nuttige uitspanning te helpen verzorgen, die, hoe ook de nietsbeduidende ijdelheid er over denke, voor den verstandigen en leergierigen geene wezenlijke waarde ontberen. Dat het dit gestoelte aan geene sprekers, en zoo veel van ons afhangt, deze zaal aan geene hoorders ontbreke. In eene stad, waar zoo vele begaafde mannen zich vereenigen, die slechts den schat hunner kennis behoeven te raadplegen, om al wat wetens- en hoorenswaardig is, daaruit voort te brengen, waarom zou daar dit Rijk onder weinigen verdeeld schijnen? of ontijdige bescheidenheid zoo velen terughouden, die slechts de vrees van niet of minder te behagen behoeven te overwinnen, om zich aller dank, goedkeuring en toejuiching te verwerven? Neen! dat veeleer onze bescheidenheid, wanneer wij hier zijn opgetreden, zich openbare in beknoptheid en zaakrijkheid onzer voordragt; onze vrees om te mishagen daarin, dat wij duidelijkheid en belangrijkheid pogen te vereenigen; geene aandacht vermoeijen, maar bepalen en bezig houden; in de keus onzer stoffen, en in der zelver bearbeiding, algemeene bevattelijkheid en deelneming, zoo wel als nut en gewigt ons voor oogen stellen; kort, eenvoudig, gemakkelijk, gemeenzaam met ons welgeschreven opstel, ons zelven minder, onze hoorderen meest bedoelen; en zoo wij toejuiching verlangen, die niet voor des sprekers geleerdheid, maar voor den heilrijken of aangenamen indruk van het gesprokene begeeren. Ziet daar, Mijne Heeren! het ge-

heim om altijd te behagen: het bestaat veel meer in matiging en terughouding, dan in overvloed en uitstorting; en zoo ge u slechts plaatst in dit standpunt, hoe gemakkelijk zal het u, bij de helderheid uwer inzigten, bij de uitgebreidheid en verscheidenheid uwer kundigheden; hoe gemakkelijk zal het u vallen, een beschaafd gehoor aan uwe redenen te boeijen, en den nimmer stilstaanden tijd nieuwe wieken aan te hechten, dat het uur, u tot spreken vergund, niet verstreken, maar omgevlogen en verdwenen schijne!

Ook tot u heb ik een woord, Toehoorders en Toehoorderessen! die nu, ten deele door nieuwheid en zeldzaamheid aangelokt, in zoo grooten getale herwaarts gekomen zijt; wij mogen immers, ook voor onze volgende openbare vergaderingen, op uwe vlijtige bijwoning derzelve rekenen; daar voor gemakkelijkheid van toegang, voor aangenaamheid van verblijf, en betamelijkheid van ontvangst, ter zelfder tijd en zoo zeer gezorgd is. Neen! gij zult noch voorkeur, noch vooringenomenheid te zeer plaats geven, om niet door uwe tegenwoordigheid onzen ijver om u te behagen aan te vuren, en onze pogingen om u nuttig te zijn te ondersteunen. Gij zult niet te ligtelijk ingang verleenen aan het vermoeden, dat deze of gene voordragt minder, of naar uwen smaak, of naar uwe bevatting, of naar uwe belangstelling zal ingerigt zijn: gij zoudt gevaar loopen van onregtvaardig te zijn, en u meermalen grovelijk te bedriegen. Het valt zoo gemakkelijk, en het kenmerkt zoo zeer een geoefend verstand, in den kring onzer kundigheden ook datgene op te nemen, wat aan dezelve vreemd was of scheen. Wat gij van hier kunt mededragen, zal altijd wel een vrienden-of

vriendinnenkout opwegen. Wij bieden u, bij tijdkorting, te gelijk tijdbesteding aan. Wij zullen ons bevlijtigen, om uwe goedkeuring te verdienen, en gij zult ons gaarne de gelegenheid schenken, om ze te verwerven.

Vergunt mij, u onder mijne Toehoorders bijzonderlijk toe te spreken, edele jongelingen, die de Leydsche Hoogeschool versiert! Het deed ons leed, u niet zoo onbepaald tot deze bijeenkomst te kunnen noodigen, als wij anders en gaarne deden: want wij stellen grooten prijs op uwe tegenwoordigheid; op uwen smaak en vatbaarheid, om den levendigen indruk van het schoone en goede te gevoelen; op de juistheid en onbevangenheid uwer beoordeeling. U te gevallen is ons niets minder dan onverschillig; maar u nuttig te zijn, uwen smaak te helpen zuiveren, hooger vlugt aan uw *genie* te geven, en den weg des roems u aan te wijzen; zoo wij hierin eenigzins slagen mogten, zouden wij bovenal ons gelukkig achten. Dat deze nieuwe Gehoorzaal menigwerf ook door uw bijzijn luister ontvange! dat zij getuige zij van uwe onbepaalde leergierigheid; en daarbij van uwe bescheidenheid, van uwe zucht tot betamelijkheid en orde! van uwe...doch wat behoeve ik te wenschen, waarvoor uwe beschaving, uwe zeden en opvoeding ten waarborg verstrekken?

Ik bemerk, M.H! dat het meer dan tijd is, om mijne voorafspraak te eindigen, indien ik niet zelf van uwe toegevende aandacht misbruik zal maken. Eene voorlezing, eene verhandeling wacht gij billijk van mij, en heb ik u reeds in den aanvang mijner rede toegezegd. En, bedrieg ik mij? of verlangt gij eene zoo-

danige, die aan het oogmerk en het geheel der meerdere plegtigheid van onze tegenwoordige zamenkomst niet geheel vreemd is? Welaan, ik zal trachten aan uw verlangen te voldoen! Reeds heb ik de stof mijner redevoering straks met een woord gemeld; en zoo het vroeger geopperd denkbeeld aldaar niet misplaatst was, zal, zoo ik hoop, de nadere ontwikkeling van hetzelve het ook nu niet zijn. Ik zal spreken over: *den invloed van het uitwendige*, *en deszelfs vermogen om den gunstigen indruk van het meer wezenlijke te bevorderen*.

Doch ik wil uwe aandacht eene aangename verpoozing verleenen; mogt slechts mijne verhandeling dat schoon en schitterend uitwendige waardig zijn, dat de welluidende en kunstvolle toonen der muzijk daaraan zullen toevoegen.

Onder de geheimen, die ook voor den diepzinnigen wijsgeer onuitvorschbaar zijn; onder de raadsels, welker ontknooping wij hopen, dat voor een volgend leven bewaard is, behoort vooral ook de naauwe verbindtenis van het zinnelijke en onstoffelijke, waardoor zij, in den mensch, tot één wezen zijn zamengesmolten. Hoe zullen wij hem noemen, den voortreffelijksten der aardbewoneren? een bezield ligchaam? of een' aanschouwelijken, bezintuigden geest? Doch welk een' naam wij hem geven, onze onkunde aangaande den waren aard dier wonderbare zamenvoeging moge er door verbloemd worden, zij wordt er niet door weggenomen noch verminderd. Men heeft beurtelings het aanwezen der stoffelijke wereld, en dat van het on-

stoffelijk geestenrijk in twijfel getrokken; men heeft den eindeloozen afstand tusschen *denken* en *bewegen* met leerstelsels pogen aan te vullen - vergeefs! naar mate men wijzer was, heeft men zich meer bepaald bij het aannemen der uitkomsten, en zich minder gewaagd aan derzelver vruchteloos ondernomene overeenbrenging. Onze ziel is geen ligchaam, al staat een ligchaam haar ten dienste, om haar tot de zinnelijke wereld in betrekking te brengen: ons ligchaam is geene ziel, al is het bestemd om het werktuig te zijn, waardoor de ziel hare gedachten en gewaarwordingen uitdrukt, of haren wil ten uitvoer brengt. Genoeg is het voor ons, den band te erkennen, waarmeê het uitwendige aan het innerlijke verknocht is; en de wijze der vereeniging behoeven wij niet te doorgronden, om beider wederkeerigen invloed op elkander ons als natuurlijk en noodzakelijk voor te stellen.

Alles wat in de uiterlijke wereld bestaat, heeft een bepaalde gedaante en vorm, waaronder het zich aan onze zintuigen voordoet, en door dezelve aan onze ziel ter innerlijke aanschouwing wordt overgebragt. Deze uiterlijke vorm is geenszins willekeurig; zij getuigt van den aard der zaak, of van hare waarde, of van het gebruik, dat men van dezelve maken moet; en bepaalt menigmaal, hetzij dan te regt, hetzij te onregt, onze denkwijs aangaande dezelve. LAVATER heeft ergens gezegd: alle dingen hebben hunne *physionomie*, waaraan men ze niet alleen van andere onderkent, maar waardoor zij ook een' bepaalden, gunstigen of ongunstigen indruk op ons maken, even gelijk het menschelijk gelaat. Voort, deze uitwendige gedaante van alles, wat onder de zinnen valt, heeft het of oorspronkelijk van

de natuur ontvangen, of door menschen-arbeid en kunst verkregen. Boomen, bloemen, gewassen, planten, de gestalten van dieren en menschen, delfstoffen, kristallen, worden zoo, gelijk zij zijn, door de scheppende hand der Almagt voortgebragt. en ze onder een ander voorkomen te doen ontstaan, staat niet in aller menschen vermogen. Wij kunnen ze echter, daar de milde Gever ons al het goed der aarde ten gebruike geschonken heeft, van gedaante doen veranderen, opdat ze ons naar onze behoeften of oogmerken ten dienste staan; maar de nieuwe voortbrengselen, die haar vervangen, hebben weder hetzelfde voorkomen als de vroegere, eer menschenhanden haar verarbeidden; wij kunnen ze verminken en bederven, meenende ze te verbeteren of te verfraaijen; maar de natuur niet dwingen, om ons wanschepselen te leveren. Wie herkent in ons velerlei houten huisraad de boomen, waaruit het door de kunst gevormd is? Wie den graankorrel in het gebakken brood, of den steenklomp in de VENUS van PRAXITELES? Maar de natuur vormt noch huisraad, noch brood, noch standbeelden. Wij kunnen het edel paard het sieraad van manen en staart ontnemen, de ooren van den getrouwen hond afsnijden, den scheutigen boom tot een waaijer misvormen, of zijn schors met kalkwit afzigtig maken, de palm- en taxushaag tot gestalten van beesten en menschen versnoeijen; maar het rijk van dieren en planten zulke verminkte wezens doen voortbrengen, dit kunnen wij niet. - De voorwerpen der schepping tot andere gedaante vervormen, is den mensch vergund, maar derzelver oorspronkelijke waarde daarbij niet uit het oog te verliezen, is als een pligt hem opgelegd.

Men moet de gedaante der dingen van de dingen zelve; dat is, het uiterlijke van het wezenlijke onderscheiden. Alle dingen hebben een zeker bepaald gebruik; zij hebben, in ons oordeel, eene grootere of geringere waarde der nuttigheid of noodzakelijkheid; ziet daar het wezenlijke derzelve; en hieraan kan het uiterlijk voorkomen, al of niet, meer of minder beantwoorden. Het gebruik, dat wij van eene zaak begeeren te maken, bepaalt allereerst de gedaante, die wij aan dezelve geven; en daarbij komen noodzakelijkheid, gemak, genoegen, weelde, beurtelings in aanmerking. Begeer ik alleen eene zitplaats, de houten bank, van stevige voeten voorzien, is daartoe genoegzaam; wil ik gemakkelijker zitten, ik bekleed en vul haar op; wil ik ook de bovenste gedeelten mijns ligchaams rust verleenen, er komt een stoel of armstoel te voorschijn; en wil ik eindelijk mij weelderig nedervlijen, de sofa, met zachte matrassen voorzien, staat mij ten dienste. Doch dit gebruik bepaalt alleen de eerste grondtrekken van den vorm der dingen, hetzij wij het onmisbare, hetzij wij ook het genoegelijke en overvloedige daarnevens bedoelen: want hoe veel verschil kan hierbij plaats hebben in het maaksel der bank, in het fatsoen van stoel of kanapé, om van de stof, waaruit zij vervaardigd zijn, niet te gewagen? Het een kan een lomp en grof, het andere een sierlijk en bevallig; het een kan een arm en bekrompen, het andere een rijk en prachtig voorkomen hebben. Waar hangt dit verschil van af, indien het gebruik van beiden eenerlei is? Gij zegt misschien: ten deele van den smaak, en ten deele van het vermogen des bezitters; en dit antwoord is juist; maar ik vraag verder: waarom laat hij

zijnen smaak daarin doorstralen? Waarom besteedt hij zijn vermogen er aan? Zou dit enkel praalzucht wezen, of zou het niet ook getuigen van de meerdere waarde, die hij aan deze dingen hecht, boven hem, die alleen het gebruik er van bedoelt, en de daardoor opgewekte begeerte, om een' aangenamen indruk er van op zijne zinnen te genieten? - Wilt gij een ander voorbeeld, meer aan ons zamenzijn alhier verwant? Om tot eene grootere schare over belangrijke onderwerpen te spreken, heeft men eene plaats noodig, die niet eng noch bedompt is, en waar de spreker van elk gezien en gehoord kan worden: wel nu, een ruime en luchtige schuur, waarin men tegen regen en wind gedekt is, is tot dat einde, wat het gebruik betreft, genoegzaam. Waarom sticht men dan eene gehoorzaal, op wier bouworde, evenredigheden, gepaste en zedige versierselen, het oog met welgevallen rust? Is het niet, om hulde te doen aan het nuttige en aangename, dat men daar wenscht op te zamelen; om het uiterlijke en innerlijke in onderlinge harmonie te brengen; opdat de indruk van het laatste door het eerste niet alleen niet gehinderd, maar bevorderd en verhoogd worde?

Gij bemerkt, M.H! welk het uitwendige is, over welks invloed en vermogen ik u thans onderhoude; het is dat, welks gedaante en voorkomen door ons zelven bepaald wordt, en 't welk niet tot het voor het gebruik onmisbare behoort, maar tot den aangenamen en gunstigen indruk, dien wij aangaande de waarde der dingen wenschen op te wekken. Het bestaan te betoogen van den indruk, dien het uiterlijk voorkomen der dingen op ons maakt, om ons vóór of tegen de-

zelven in te nemen, is overtollig en noodeloos, daar dit uit den aard van ons half zinnelijk, half geestelijk wezen, onmiddellijk voortvloeit: maar of wij dit middel met vrucht kunnen aanwenden, om het innerlijke en wezenlijke der dingen voordeeliger te doen uitkomen; en wat wij dan daarbij voornamelijk hebben in acht te nemen; ziet daar wat den verderen inhoud mijner tegenwoordige verhandeling zal uitmaken.

Bij het verdedigen der stelling, dat wij het behagelijk uitwendige, 't welk wij thans voornamelijk bedoelen, met vrucht kunnen bezigen, om het innerlijke en wezenlijke voordeeliger te doen uitkomen, en den gunstigen indruk van hetzelve te bevorderen, stellen wij ons tweederlei tegensprekers voor; zulken, die het voor onbetamelijk en ongeoorloofd, anderen, die het voor verkeerd, schadelijk, ondoelmatig houden.

Tot de eersten brengen wij de zoodanigen, die eene buitengewone strengheid van begrippen en zeden bezittende, of voorwendende, al wat men behagelijke of bevallige uitwendige vertooning heeten kan, veroordeelen, als beneden de waardigheid van den redelijken mensch, een louter uitwerksel van praalzucht en ijdelheid, met het zedebederf geboren en opgegroeid, en daarvan ook de merkteekenen dragende. Wat goed is, zeggen zij, moet om zijne eigen innerlijke goedheid en deugdelijkheid begeerd en gewaardeerd worden; goede wijn, zegt het oude spreekwoord, heeft geen uitgestoken krans tot aanbeveling noodig. Wanneer ik u gezonde, voedzame, smakelijke spijzen voorzet, moet het u onverschillig zijn, of zij in grof aardewerk, dan wel in porceleinen vaten worden opgedischt: al wat men geeft aan het oog, onttrekt men aan den geest; wat

de zinnen streelt, benevelt het verstand, het wekt begeerlijkheid op, en verstikt de zaden der deugd. - Zoodanig waren de grondstellingen eener oude wijsgeerige secte, de *Cynische* geheeten, aan wie men, behalve deze geringschatting der uiterlijke behagelijkheid, ook geheele versmading der welvoegelijkheid te laste legt; doch waaromtrent het veiligst is, niet aan alle vertellingen geloof te slaan, noch de gansche secte de schande aan te dichten, die slechts eenigen van derzelver volgers aankleeft. Deze *Cynische* aanhang bestaat sedert lang niet meer, maar deszelfs leerstellingen, hare uiterste overdrevenheid alleen niet medegerekend, behooren tot alle tijden, en nooit heeft het aan menschen ontbroken, die er verdiensten in stelden, om al het uiterlijk bevallige af te keuren, niets dan het vol strekt welvoegelijke toe te laten, en ook dat binnen deszelfs engste grenzen te beperken; als ware dit van des menschen zedelijke voortreffelijkheid onafscheidbaar, en getuige van een' hoogeren aanleg voor bovenzinnelijke genieting.

Wat menigmaal gebeurt bij verschil van gevoelens, dat de twistenden veel nader bijeen zijn, dan zij zelven vermoeden, dan zij willen weten, zou dit ook hier geen plaats vinden? Welaan, beproeven wij het! Een onbehagelijk, plat en stroef uitwendige is immers ook een uitwendige? en wel zulk een dat men verkiest, daar men prijs op stelt, waardoor men ook het innerlijke poogt aan den dag te leggen en aan te bevelen. Laat den Cynischen wijsgeer een purper opperkleed het eerst in de hand komen, zal hij het omslaan, omdat het uiterlijke niets tot het wezen der zaak doet? of zal hij het met verachting ter zijde leggen, om het

met zijn' groven, donkeren, gemeenen mantel te verruilen? Zoo is hij dan toch ook aan het uiterlijke gehecht, ja veel sterker en uitsluitender, veel meer dan anderen gehecht aan het uitwendige zijner verkiezing. De overdreven nederigheid wil zich immers evenzeer aan haar gewaad doen herkennen, als de praalzucht? wil zich daardoor doen kennen voor 't geen zij is of schijnen wil; in de innerlijke waarde, die zij bezit of zich aanmatigt. Men zegge niet, dat zij daardoor toch haren afkeer van trotschheid en laatdunkenheid, het gering gevoelen, dat zij van zich zelve koestert, aan den dag legt. Alsof de hoovaardij zich slechts in ééne, en niet in alle gedaanten kon vertoonen! alsof onder een bevallig kleed geen nederig hart kon kloppen; en onder het verouderd, smakeloos, van allen tooi verstoken gewaad, geen hoog gevoel van eigen waarde schuilen kon! Wie herinnert zich niet het gezegde van SOCRATES aangaande den mantel van ANTISTHENES? dat hij door deszelfs scheuren en gaten zijnen hoogmoed zag doorblinken.

Waarin bestaat dan nu het verschil? Immers alleen in het behagelijk of onbehagelijk uitwendige? Om het innerlijke te doen kennen en waarderen, begeert en verkiest deze het eerste, gene het andere. Maar wat zou nu inderdaad het verkiesselijkste zijn, het behagelijke of het onbehagelijke? het bevallige of het platte en sombere? wanneer toch beiden tot hetzelfde einde strekken moeten, om den gunstigen indruk van het wezenlijke te bevorderen. Heidensche wijsgeeren konden daaromtrent in onzekerheid verkeeren, omdat zij de natuur voor een gewrocht van het toeval hielden; of althans zich geregtigd rekenden, om op al wat

stoffelijk is laag neder te zien. Maar dat mogen wij Christenen niet; wij die weten, dat al wat bestaat het gewrocht is van eenen almagtigen, wijzen en goeden Schepper, wiens grootheid uit zijne werken gekend wordt. Komt, raadplegen wij de gedaante dier geschapen natuur; is zij schraal en somber, zonder tooi of bevalligheid? Welk een voorbeeld heeft God ons gegeven, toen Hij eene woonstede voor ons bereidde, toen Hij haar met andere schepselen nevens ons vervulde, verrijkte, bevolkte? Is er iets aanminniger, grootscher, roerender voor de zinnen, en even daardoor verheffender voor den geest uit te denken, dan het harmonisch geheel der schoone, der heerlijke schepping? Waarom schitteren, aan het uitspansel, die groote en kleinere lichten, als diamanten in het kostbaar azuren gewaad? Waarom is het aardrijk, welks vruchtbare schoot ons voedsel tot rijpheid moet koesteren, met een groen tapijt gekleed, en rijzen de korenhalmen zoo statig uit den grond, en schudden de airen hare goudgele toppen? Ware het veelligt beter, dat er geen bloemen prijkten op het veld, wier kleurenpracht die van SALOMO'S koninklijke kleedij overtreft? Was het niet genoeg, dat het ooft der boomen smakelijke sappen heeft, waarom het nog bovendien met zulk een bevalligen blos overtogen? Dat de druif het edelste vocht in zich bevatte, maar waartoe die purperen tros, en het donzige waas, dat haar overdekt? Waarom is het, dat na elken malschen regen, de lucht van zulke liefelijke geuren waasemt? Was het misschien Gode waardiger, dat wij alleen het gekras van raaf of nachtuil hoorden, en dat nooit de nachtegaal ons zijn' betooverenden zang voorkweelde?

Was het met onze bestemming overeenkomstiger...doch waartoe met dit vragen voortgegaan, en opgeteld, wat u allen voor den geest zweeft? Ook den winter, als hij het bladerloos geboomte met rijm en sneeuw bepluimt en overstrooit, ontbreekt het aan geen bekoorlijk uitwendige; en als hij zijn valen sluijer uitspreidt, het is de rust des nachts, om in den morgen der lente de natuur met nieuwen glans te doen ontwaken. Wilt Gij, o God! alsdus uit uwe werken gekend worden, en door de gedaante uwer schepselen ons een levendigen indruk geven van de heerlijkheid, die U omringt, van de wijsheid en goedheid, waardoor Gij alles zegent en zaligt; en zouden wij dan niet een betamelijk en edel gebruik maken van de vermogens aan ons verleend, wanneer wij liever door behagelijke en bevallige, dan stroeve en stuursche vormen, het gunstig gevoelen aangaande het goede en wezenlijke pogen op te wekken, en deszelfs uitwerking te ondersteunen?

Doch wij moeten ook van hen spreken, die het behagelijk uitwendige, wel niet als een ongeoorloofd, maar als een ongeschikt middel beschouwen, om den heilzamen indruk van het innerlijke te bevorderen. Dit zal ons echter niet lang behoeven bezig te houden, daar het slechts ééne bedenking is, die hierbij in aanmerking komen kan; en de oplossing derzelve eigenlijk, en wat het voornaamste betreft, tot het tweede deel dezer verhandeling behoort, waartoe zij den overgang zal uitmaken. - De bedenking is deze: dat alles wat de zinnen streelt, of al te levendig aandoet, veel meer strekt om de aandacht van het wezenlijke af te trekken, dan tot hetzelve te bepalen, en aldus den

indruk, dien men bedoelt, meer hinderlijk, dan bevorderlijk is.

Gij gevoelt, M.H! dat het opperen en beantwoorden dezer bedenking ons met een teeder punt in aanraking zou kunnen brengen, waarvan de beslissing, behalve dat zij moeijelijker is, dan het aan velen toeschijnt, althans zeker niet van deze plaats is. Ik bedoel het nuttig of schadelijk gebruik van het uitwendige en zinnelijke, tot verheffing of afleiding der aandacht, bij de openlijke Godsvereering. Doch dit blijve hier onaangeroerd, en eene waarschuwing tegen de uitersten, waartoe men van wederzijde vervallen kan, zij alles wat wij in het midden brengen over eene zaak, die minder door redenering, dan door ondervinding, minder door bespiegeling, dan door gevoel en geweten kan worden uitgemaakt. - Zoo het intusschen waar is, dat het behagelijk uitwendige, omdat het al te zeer de zinnen boeit, den indruk van het wezenlijke benadeelt, wat zal men dan zeggen van het onbehagelijke? Of zal dit eene betere uitwerking hebben op wezens, wie het gevoel van het schoone, te gelijk met dat van het ware en goede, is ingeplant? Of weet men eenig uiterlijke te bedenken, dat noch ten kwade, noch ten goede werkt, en de zinnelijke gewaarwording doet sluimeren, opdat de geest des te onbelemmerder werke! Het is te vreezen, dat deze uitvinding moeijelijk zal wezen; en daarbij, dat hoe meer men tot dezelve nadert, hoe meer men gevaar zal loopen, dat de ziel te gelijk met de zinnen insluimere. Doch men meent het geheim ontdekt te hebben van een uitwendige, dat noch behagelijk, noch onbehagelijk is, en noemt het het eenvoudige. Indien dit woord altijd in deszelfs ware

beteekenis gebruikt werd, zou het geschil straks uitgemaakt zijn. Maar men denkt daarbij dikwijls aan het platte, het gemeene en kruipende; en zon dit niet evenzeer zijne werking op den geest uitoefenen, als het bevallige en aangename? Zou de ziel niet op denzelfden toon gestemd: en daardoor onvatbaarder worden voor den indruk, indien niet van alle, althans van zulke voorwerpen, die als schoon, als gewigtig, als grootsch en verheven behooren gewaardeerd te worden? Maar denkt men hierbij aan de ware eenvoudigheid, die aan het betamelijke, in den hoogen zin des woords genomen, de eerste plaats aanwijst, en geen tooi of sieradien duldt, waardoor dit zou kunnen verdonkerd, of het denkbeeld daarvan in den geest verflaauwd kunnen worden: is het die eenvoudigheid, die men bedoelt, dan betuigen wij geen ander behagelijk uitwendige, dan dit, te begeeren, ja geen innemender of bevalliger te kennen; maar beweren daarbij tevens, dat er niets zoo vermogend door de zinnen werkt op het hart, dan dit eenvoudige; dat men, om door het uiterlijke den indruk van het innerlijke te bevorderen en te verzekeren, dit ware eenvoudige ten rigtsnoer nemen moet, en van hetzelve alle voorschriften en regelen ontleenen, waarnaar men zich te gedragen heeft, om dit doel op de volkomenste wijze te bereiken. - En ziet daar, wat den inhoud van het andere deel dezer rede moet uitmaken.

Gepastheid, *zedigheid*, en *wezenlijkheid* of *innerlijke waarde*, ziet daar de kenmerken der ware eenvoudigheid, welker zamenstemming vereischt wordt, om onze zinnelijke gewaarwording dienstbaar te maken aan de opwekking of verlevendiging van zulke gedachten en

aandoeningen der ziel, als wij wenschen te doen geboren worden.

Gepastheid noeme ik: overeenkomst van de uiterlijke inrigting of gedaante der dingen met het doel, waartoe zij bestemd zijn. Zij zijn van zoo geheel verschillenden aard, dat het uiterlijk voorkomen, 't welk wij aan elk derzelve geven, noodwendig hemelsbreedte moet uit een loopen. Bij sommige kan alleen het welvoegelijke in aanmerking komen; andere zijn vatbaar voor eenige, andere voor meerdere opsiering; en deze versierselen zelven mogen nimmer in strijd zijn met den aard of de bestemming der voorwerpen; zij mogen de aandacht niet afleiden van het oogmerk, waartoe zij dienen moeten, maar veeleer moeten zij die daartoe bepalen, en met belangstelling daarop vestigen. Men denke niet, dat de eenvoudigheid alle sieraden verwerpt; zij zou dan in stijfheid en gemaaktheid ontaarden, en aldus hare eigen beminnelijke natuur op de sterkste en stelligste wijs verzaken: alleen ongepasten, of al te weelderigen tooi versmaadt zij, omdat daardoor de uitwerking, waarnaar men streven moet, verzwakt of vernietigd wordt. Nemen we onze eigen huizen tot voorbeeld; vergelijken wij het dagelijksch woonvertrek met de gezelschapszaal, en met een dier beiden wederom keuken of kelder; elks inrigting en huisraad is niet alleen overeenkomstig met ieders gebruik, maar ook met de stemming, waarin men huisgenooten, of gasten, of dienstboden brengen wil, en zelfs in geen vorstelijke keuken voegen met verguld sloot-werk versierde kasten, of met trijp bekleede stoelen: het koper blinke aan den wand, of het helder vaatwerk achter glazendeuren; dit sieraad zal de eenvoudigheid niet wraken.

Verplaatst u met uwe gedachten in het studeer-vertrek; afbeeldingen van beroemde mannen mogen aan den wand, borstbeelden van oude wijzen daarnevens prijken, boeken echter moeten het grootste en sprekendste sieraad uitmaken: maar verbeeldt u, dat een aantal kostbare spiegels het beeld van den achtbaren geleerden en letterblokker van alle zijden terugkaatsen; en beproeft het of gij het denkbeeld bewaren kunt: hier worden wetenschap en kennis in hare verborgenste schuilhoeken nagespoord! Er is een tijd geweest, waarin het gebruik scheen te vorderen, dat men in stallen en koetshuizen een meer dan gewone pracht ten toon spreidde: gestukadoorde zolderingen niet alleen, maar ook mahoniehouten stijlen en boomen, marmeren krebben getuigden misschien van den prijs, dien de bezitters op het trouw en moedig ras der bewoners stelden; maar helaas! zij bleven ongevoelig voor de eer hun aangedaan, en wat sieraad wezen moest, verkreeg het aanzien der verkwisting.

Overeenstemming van gedaante, inrigting en versierselen, met den eigen aard, het oogmerk en de waardij der voorwerpen, is dan het eerst en noodzakelijkst vereischte, om het zintuigelijke de werking van het bovenzinnelijke te doen ondersteunen en verhoogen. En waar deze plaats heeft, hoe zou het daar mogelijk zijn, dat de gedachte van het wezenlijke wierd afgetrokken, en niet veel meer ongevoelig daarheen geleid, er op gevestigd, en geheel er van doordrongen wierd?

Ziet deze Gehoorzaal, of liever, stelt ze u voor gelijk zij wezen zal, wanneer de laatste hand aan hare betamelijke versiering zal gelegd zijn; niets is er, dat

uwe aandacht tot vreemde voorwerpen wegvoert, niets dat u hindert of ergert: maar daarentegen bouworde, evenredigheid, ruimte, netheid, alles maakt eenen aangenamen indruk op u, en stemt u om met meer welgevallen te hooren; en gelukkig de spreker, wiens hoorders in deze stemming gebragt zijn! Hoe veel minder moeijelijk zal het hem vallen, ingang en goedkeuring te vinden, dan waar geenerlei uiterlijk met hem medewerkt, of het mishagen zich reeds van de zamengekomen menigte heeft meester gemaakt, eer de redenaar zijnen mond geopend heeft. Maar bekleedt nu de wanden dezer zaal met schilderijen van het penseel der eerste meesters; een waardig, een wezenlijk, en kostbaar versiersel buiten twijfel! maar beklaagt den spreker, en legt het den hoorderen niet te laste als hun blik zich onwillig zijwaarts wendt, en vele woorden of volzinnen voor hen verloren gaan. Beklaagt den redenaar in de vergadering van het Koninklijk Nederlandsch Instituut, dat men het oog niet naar hem wenden kan, zonder het te gelijk op het meesterstuk der kunst en betoovering van VAN DER HELST te vestigen! - Neemt weg de schilderijen, en behangt de wanden dezer zaal met veelkleurige, smaakvol geschakeerde festonnen; verrijkt haar met sierlijk loof en bloemen-vazen - het is geen gehoorzaal meer, het is een feestzaal geworden, waar alles vreugde en genot inboezemt. Wilt gij ze in een tempel herscheppen, ontdoe haar niet slechts weder van die kransen, en bloemen, en draperijen; maar laat ook dak en gewelven rijzen, ondersteunt ze met statige kolommen, verrijkt haar met achtbare gestoelten, en laat hooger het licht, als uit hooger gewesten in de-

zelve dalen; zoo zal, bij het intreden reeds eene zachte huivering u aanwandelen, plegtig en eerbiedig gevoel u doordringen, en al wat gij ziet, en al wat u omringt, zal tot u zeggen: hier wordt God aangebeden!

Bij deze overeenstemming van het uiterlijke met het innerlijke, waardoor het ééne natuurlijk en ongedwongen tot het andere opleidt, eischt het eenvoudige, in de tweede plaats, *zedigheid*; afkeer van weidschen pronk en praal; die kuische matiging, die alle overtollig sieraad verwerpt, en uit hetgeen zij aanneemt, het stilste en zachtste, boven het al te sprekende en in het oog vallende verkiest. Indien het uitwendige eigenlijk geschikt moet zijn, om het wezenlijke te doen uitkomen; wat dan, zoo het eerste alleen alle aandacht wil bezig houden, en het voorname op den achtergrond stelt of vergeten doet? Gij bezit een schoon en kostbaar schilderij, en wilt, dat het in zijne waarde geschat worde; jammer zou het zijn, zoo gij alleen het gespannen doek of paneel, waarop het gemaald is, vertoondet, het verdient in een lijst te worden gevat; ook een fraai vergulde lijst zal de werking van hetzelve op den aanschouwer niet benadeelen: maar verbeeld u die zoo zwaar, met zoo veel kunst en zorg bearbeid, dat het oog onwillig zich er aan hecht en aan hangen blijft; of zoo schitterend, dat zij het eenvoudig schoone inwendige overschreeuwt; verbeeld u, dat de bezitter zijn stuk waardig had geacht, om het in echt zilver of goud te laten omvatten: de meester, die het kunsttafreel vervaardigde, zou het hem voorzeker geen dank weten, en wierd het eenmaal het eigendom eens echten kenners, hoe ras zou hij het van dien vreemden tooi berooven! Elk versiersel, dat niet door den aard der

zaak, waaraan het wordt toegevoegd, vereischt wordt, en er natuurlijk toe schijnt te behooren, overlaadt haar niet alleen, maar verdonkert haar, en zoo ergens, hier geldt het spreekwoord: al wat te veel is, schaadt. Onze eenvoudige voorouders, die niet in alles even eenvoudig waren, wilden hunne pronkkamers versieren, om bij de gulle ontvangst hunner vrienden ook derzelver oogen te vergasten; maar vermoeiden ze door het turen op het menigvuldig loof- en beeldhouw-werk, dat wanden, en zoldering, en schoorsteen en huisraad bedekte, met verguldsel rijkelijk daar tusschen schemerende; en welke gedachten meent gij, dat daardoor in den aanschouwer werden opgewekt? geene andere, dan die der groote kosten, die aan dezen opschik besteed moesten zijn. O dat allen, die door uiterlijke sieradiën indruk wenschen te maken, steeds bedachten, dat het alleen de spaarzaamheid is, die hun dien verzekeren kan; dat het niet van de menigte, noch van den zwier derzelve afhangt, maar van de gelukkige keus der weinige en wel aangebragte, of zij zinnen en aandacht boeijen zullen. Aanschouwt de meesterstukken der Grieksche bouw- en beeldhouw-kunst; hetzij ze tempels, of raadzalen, of schouwplaatsen stichteden, hetzij ze HERCULES of de Gratiën beitelden, het zijn de vormen, de omtrekken en evenredigheden, het is de uitdrukking en het leven, waardoor zij die betooverende gewaarwording in ons te weeg brengen; en zoo zij het gevoel van het verhevene, het schoone, het krachtvolle of beminnelijke in ons levendig maken, het is niet door aangebragte versierselen, maar door de matigheid of het geheel gemis derzelve! Wie schitteren wil, behaagt zelden, en de maker kan zich zelf niet op den

voorgrond stellen, zonder zijn werk in de schaduw te plaatsen.

Doch ik moet overgaan tot de vermelding van het derde en laatste vereischte, om van de uiterlijke gewaarwording der zinnen eenen voordeeligen indruk van het innerlijke te kunnen verwachten: dat innerlijke moet *wezenlijkheid* genoeg in zich bevatten, om door een behagelijk uitwendige opgeluisterd en tastbaar gemaakt te kunnen worden. Wie eenvoudigheid met nietsbeduidendheid verwart, heeft nimmer eenig denkbeeld gehad van eene eigenschap, die het bevallig dekkleed is van innerlijke voortreffelijkheid en waarde. Het is eene ellendige kunstgreep, maar die, helaas! al te dikwijls is bij de hand genomen, aan de nietigheid, door uiterlijke vormen, het voorkomen der veelbeduidendheid te geven. Het is eene ware bedriegerij, die althans van het eerlijk grondgebied der kunsten en letteren behoorde verbannen te zijn. Maar gelijk doorgaans, vroeg of laat, het bedrog zijnen meester loont, zoo kan men er ook hier bijkans met zekerheid staat op maken; want al begoochelt en verblindt het voor een oogenblik, het wordt ontdekt, en daar men met medelijden had kunnen vrijkomen, oogst men verachting in. De geestrijke BELLAMIJ heeft in zijnen *Poëtischen Spectator* gezegd: het valt niet moeijelijk, voor een gemeene kroeg het uithangbord te plaatsen: het groote Heerenlogement; maar men doe een stap daar binnen, en de teleurstelling klimt tot verontwaardiging. Meent gij, dat slechte wijn een' beteren geur zal krijgen, als hij uit kristallen bekers gedronken wordt, of onsmakelijke spijs door het prachtig tafelservies smakelijk worden? Of zal veeleer, naarmate het een tegen het andere af-

steekt, hetgeen u anders slechts hinderen zou, u ondragelijk worden? Aanschouwt dit boekwerk; de uitvoering van druk en letter zijn keurig, onverbeterlijk; de fraaije schildpad-band, het rijk verguldsel lacht u aan; misschien wordt het onder een glazen stolp voor stof en vuil bewaard; maar gij neemt het in de hand en gretig doorbladert gij het, vol gespannen verwachting: doch wat gij er in vindt, is plat, en koud, zonder geest, of zin, of leering; en wordt het u niet nog walgelijker om den tooi, waarin het zich u aanbood? De rijk uitgedoschte VOLTAIRE ontmoette den sober toegerusten PIRON, en zeide tot hem: Welk een kleed voor zulk een man! Vinnig duwde de andere hem toe: Welk een man voor zulk een kleed! Wij laten de toepasselijkheid van dit scherp gezegde voor rekening van den spreker, en houden ons alleen aan den zin van hetzelve: waar innerlijke deugdelijkheid ontbreekt, daar is alle uiterlijke tooi misplaatst. Verre zij het dan van ons, M.H! dat wij ooit van het kwade of onbeduidende, door een behagelijk voorkomen aan hetzelve te geven, eenen indruk zouden willen opwekken, alsof het goed en veelbeteekenend ware. Dat we ook voor en in ons zelven, daar wij noch anderen door den schijn willen misleiden, noch zelven ons door den schijn bedriegen laten, op het innerlijke den meesten prijs stellen, zonder daarom op het uitwendige smadelijk neder te zien. Indien wij goed en verstandig zijn, waarom zouden we ons niet op een betamelijke wijze als zoodanig doen kennen? en wanneer ons hart en onze geest aanbeveling verdienen, ook niet door behagelijke zeden ingang pogen te vinden? Een weldadige stuurschkop, een menschenvriend onder de ge-

daante van een menschenhater, zijn karakters, die op het tooneel hunne werking kunnen doen, maar in de natuur en in het gezellig leven zijn het wangeluiden. Volgen wij de les van SOCRATES en offeren wij aan de bevalligheden; maar brengen wij haar nooit het wezenlijke ten offer, om het uiterlijke te bejagen; en het zij in het hooger, in het verstandelijk en zedelijk leven. onze waarachtige zinspreuk, onze heilige stelregel: beter te zijn, dan wij schijnen!

Verhandeling over eenige kenmerken en vereischten der eenvoudigheid van stijl, opgehelderd door de Hecuba van Euripides.

Wanneer men vraagt, welk het bijzonder kenmerk is, waaraan men de letterkundige voortbrengselen der klassische Oudheid terstond onderscheidt? of welke de eigenschap der voorstelling is, waardoor de nieuweren den stijl en smaak der ouden meest nabij komen? dan is het antwoord gereed, het is de *eenvoudigheid!* Doch het valt gemakkelijker, dit woord te spellen, dan het ware denkbeeld te ontwikkelen, dat door hetzelve wordt uitgedrukt. Het geeft eigenlijk eene hoedanigheid te kennen, die tot den ganschen mensch, in al zijn handel en wandel, betrekking heeft; in zijn uiterlijk voorkomen, in zijn spreken en doen, in zijn huisselijk, gezellig en openbaar leven; en die, wanneer zij waarlijk dien naam verdient, tot de voortreffelijkheid zijns wezens behoort, daar zij hem niet slechts beminnelijk maakt, maar ook versiert, verheft en veredelt. Jam-

mer derhalve, dat men dit woord in zoo vele oneigenaardige en strijdige beteekenissen gebruikt, dat het menigmaal twijfelachtig is, of door hetzelve iets loffelijks, dan berispelijks wordt te kennen gegeven; en of *eenvoudigheid* onder de volkomenheden, dan of zij onder de gebreken moet geteld worden. Intusschen heeft het gemeenzaam taal-gebruik zoo grooten invloed op de regeling, de vestiging en zuivering onzer denkbeelden, dat de verkeerde opvatting eens woords genoeg kan zijn, om eene goede zaak in verdenking te brengen en installig te maken; door aan de benaming, geschikt om haar aan te duiden, de beteekenis van iets belagchelijks, of hatelijks, of ongerijmds mede te deelen. Behoefde men, bij voorbeeld, wel iets meer, dan het woord deugd met gemoedelijke godsdienstigheid in tegenstelling te brengen, om door een aantal menschen de ware deugd-betrachting als iets nietswaardigs, ja onchristelijks en heidensch te doen uitkrijten?

Ik geloof, M.H! dat de ware bepaling van het begrip, in het woord *eenvoudigheid* opgesloten, veel zou kunnen toebrengen, om de zaak, daardoor uitgedrukt, niet slechts te doen kennen, maar ook te doen waarderen, beminnen, en daarbij het streven naar deze voortreffelijke hoedanigheid onzer verstandelijke en zedelijke natuur tevens gemakkelijker en algemeener te doen worden. Ik wilde daartoe eene poging wagen, waarvan ik mij echter, uit hoofde van den aard des onderwerps, niet vleijen durf, dat zij geheel aan haar oogmerk zal beantwoorden. Misschien zal het mij gelukken, over de kenmerken en vereischten der eenvoudigheid, eenige aanmerkingen in het midden te brengen, die haren aard eenigermate in het licht kunnen

stellen; en ook alzoo zal dit uur, mij tot spreken vergund, niet geheel nutteloos voorbijgaan.

Ten einde uwe aandacht bescheidenlijk te sparen, en noch door al te breede uitweidingen, noch door afgetrokken redeneringen te vermoeijen, zal ik mij uitsluitend bepalen tot de eenvoudigheid, beschouwd als eene eigenschap van den goeden stijl, zoo in dicht als ondicht; en na hierover mijne denkbeelden kortelijk ontwikkeld te hebben, daarna, ter bevordering van duidelijkheid, verscheidenheid en aangenaamheid der voorstelling, in een tweede deel mijner rede, den inhoud en de behandeling eens ouden Griekschen treurspels, tot toelichting en toepassing van het gesprokene aanvoeren.

Gelijk er zonden zijn, zoo wel van nalatigheid als van bedrijf, en deugden, zoo wel van onthouding als van betrachting, zoo kan men ook de eigenschappen van den goeden stijl in stellige en ontkennende onderscheiden; en de vereeniging dier beiden wordt vereischt, om aan de voortbrengselen van den menschelijken geest eenige beduidende mate van volkomenheid te geven. De eenvoudigheid wordt gewoonlijk onder die vereischten gerangschikt, waarvan het denkbeeld ontkennend is: en hierin kan wel de eerste oorzaak te zoeken zijn, waarom men aan haar niet al die waarde heeft toegekend, waarop zij uit hoofde van haar gewigt en noodzakelijkheid aanspraak maken kan. *Eenvoudig* noemt men datgene, waaraan niets te veel is, niets dat tot hetzelve niet behoort; 't geen men vervolgens, sprekende van stijl, van dichterlijke of redekunstige voortbrengselen, bijkans uitsluitend toepast op onthouding van overtollige sieradiën, of weidschen pronk

van bloemen en beelden. Maar indien hierdoor het gansche begrip van eenvoudigheid werd aan den dag gelegd en uitgeput, dan mogt men met regt zeggen, dat zij niet veel te beduiden had. Verbeeldt u een opstel, waarin wel niets te veel is, maar waaraan te gelijk veel ontbreekt van 't geen tot de behandeling der stof behoorde; waaraan wel geen noodeloos sieraad is toegebragt, maar 't welk ook dat sieraad mist, dat de aard der zaak vereischt; die zedige en geurige bloemen, die bij elken goeden schrijver in elken levendigen en bezielden stijl, uit het onderwerp zelve van lieverlede schijnen uit te botten; een opstel, dat noch net, noch juist, noch rijk, noch bevallig is, en 't welk geenerlei belangstelling inboezemt; wilt gij dit, desniettegenstaande, met den eernaam van eenvoudigheid bestempelen, omdat het noch weidsch, noch opgesmukt, noch breedsprakig is; dan beken ik, dat die eertitel van geringe waarde is; hoezeer gij dan ook, bij het hooren of lezen van zulk een voortbrengsel, dat ongeduld en die verdrietelijkheid niet gevoelen zult, die wijdluftige en met rijken tooi versierde onzin of nietsbeduidendheid in u doet opkomen. Wij zijn dikwijls gewoon, bij het gebruik van het woord *eenvoudig*, het een of ander daaraan toe te voegen, dat deszelfs beteekenis nader bepaalt, en de soort van eenvoudigheid, die wij bedoelen, aanduidt. Zoo spreken wij van *dood-eenvoudig*, en van *eenvoudig-schoon*, en willen daardoor, immers wanneer wij naauwkeurig spreken, niet hetzelfde verstaan hebben. Het eerste kan men van het gemeene, het alledaagsche, of 't geen daar nog beneden is, bezigen; het laatste bevat eene lofspraak, die door geene andere overtroffen, misschien

niet geëvenaard wordt. Het is deze laatste eenvoudigheid, die wij in de voortreffelijke werken der Oudheid zoo zeer bewonderen, en waarover ik iets, ter toelichting en aanbeveling, naar mijn vermogen, wilde bijbrengen.

Wanneer wij dus aan eenig werk van vernuft of kunst de eigenschap der *eenvoudigheid* toekennen, dan onderstellen wij allereerst, dat de maker zijn onderwerp meester was, dat hij het met vlijt, met zorg en geestdrift heeft bearbeid; dat hij ons over hetzelve al datgene levert, wat wij er van wenschen te weten; en dat het hem niet aan de gave ontbreekt, om zijne gedachten duidelijk, levendig en krachtig voor te dragen. Zulk een werk is als zoodanig reeds voortreffelijk en lofwaardig; en wanneer wij ten laatste daarbij nog de eenvoudigheid verlangen, het is om aan het geheel dien stempel van blijvende waarde en uitmuntendheid te geven, dien alleen de laatste meesterhand daarop drukken kan.

De eerste en grootste, ja bijkans de eenige wet der eenvoudigheid is die der spaarzaamheid. Men verwarre ze niet met karigheid, met bekrompenheid, veel minder met armoede. Spaarzaamheid onderstelt overvloed, maar verstandig gebruik van denzelven. In werken van geest en smaak vertoont zij zich in keus van het beste, uit het vele goede, dat voorhande is; van het genoegzame en voldoende, met achterlating van het niet of min noodzakelijke; met afsnijding van alles, wat de spreker, of schrijver, niet om zijner hoorderen of lezeren, maar om zijns zelfs wil daarbij voegt; hetzij om de grondigheid zijner kennis of den rijkdom zijner belezenheid aan den dag te leggen; hetzij om te

schitteren, door aan de weelde van vernuft en verbeeldingskracht teugelloos bot te vieren. Het valt wel moeijelijk, bij het vervaardigen eens opstels, belangrijke gedachten, geestige of treffende gezegden, die men zou kunnen aan den man brengen, te onderdrukken, omdat zij zonder nadeel kunnen verzwegen worden, en de voorstelling, door ze te overladen, van hare kracht en haren indruk zouden berooven; maar die dit vermogen op zich zelven niet bezit, make geene aanspraak op de gave der eenvoudigheid, even min als op die der keurigheid en beknoptheid. In het bestuur van eenen Staat is het een der grofste misslagen, wanneer men van het denkbeeld uitgaat, dat niet de Regering om het volk, maar het volk om de Regering daar is: zoo is het ook, wanneer de dichter of redenaar, het spreekgestoelte beklimmende, zich heimelijk diets maakt, dat zijue toehoorders om zijnentwil gekomen zijn, om hem te kunnen toejuichen; en daarbij vergeet, dat *hij* gekomen is, om *hun* te behagen, om hen aangenaam en nuttig bezig te houden; en dat hij daardoor alleen, door zich zelven hun ten gevalle te vergeten, de toejuiching, waarnaar hij streeft, verwerven kan. En dit, M.H! dit vergeten van zich zelven, om zich geheel te verplaatsen in den geest en den toestand dergenen, voor wie men spreekt of schrijft, en alleen met *hunne* behoefte, met *hunne* begeerte, met *hun* belang en genoegen te raadplegen; dit is het tevens, waaruit de eenvoudigheid der voordragt van zelve voortvloeit. Het is de ontdekking van dit geheim, waardoor de Ouden dien beslissenden voorrang hebben verkregen, dien geene volgende eeuwen hun hebben kunnen betwisten. Waaraan toch is het gebrek aan

eenvoudigheid in anders bekwame schrijvers; want van deze alleen spreken wij thans; waaraan anders is het toe te schrijven, dan omdat men zich zelven te zeer op den voorgrond plaatst; en hetzij men het wete, hetzij men 't voor zich verberge, de zucht om te *behagen* verwart met de zucht om te *pralen?*

Men denke niet, dat dit pralen alleen bestaat in opschik en zwier der uitdrukkingen; of dat de eenvoudigheid alleen verloren gaat door bloemrijke gezegden, door opeenstapeling van beelden, door al te menigvuldige of hoog klinkende *epithétes*; men vergunne mij dit woord of verleene mij de nog grootere gunst, om er mij een ander, dan dat van *bijvoegelijke naamwoorden*, voor in de plaats te geven; dat, zeg ik, door dezen tooi en pronk alleen, de eenvoudigheid verloren gaat. O neen? er is velerlei andere praal, die even doodelijk voor haar is; en daaronder ook zulke, die minder behagelijk voor het uitwendige, of het doel om te schitteren nog duidelijker aan den dag leggende, haar even daardoor nog zekerder vernietigt. Eene korte opnoeming van het voornaamste, dat hiertoe gebragt kan worden, moge aan dit gedeelte mijner rede, 't welk ligt door al te groote afgetrokkenheid zou kunnen vermoeijen, ten besluite verstrekken.

Men rangschikke hieronder, in de eerste plaats, ophef en grootspraak; wanneer men het geringe of middelmatige verheft tot het voortreffelijke, het voortreffelijke tot het uitmuntende, het uitmuntende tot het eenige en onvergelijkelijke; niets is zoo eenvoudig als waarheid, en wat niet waar is, kan niet eenvoudig zijn. Men wil, b.v., van de keus of behandeling zijns onderwerps goedkeuring, roem inoogsten, en meent

dwaasselijk zich daarvan bij zijne hoorders of lezers te verzekeren, door te beginnen, met ze aan zich zelven te geven. Men brenge hiertoe, in de tweede plaats, stijfheid en gemaaktheid, in toon, in voordragt en uitdrukking; of eene poging om te behagen, door zich een voorkomen van wigtigheid te geven; of het doorweven zijner rede met *dewelke's*, *daar te bovens*, en gezochte taalkundige naauwkeurigheden, die de gewone beschaafde zamenspreking niet gedoogt. Wat eenvoudig is, is natuurlijk, is dus ook gemakkelijk, los en ongedwongen; ja de vereeniging dezer bevallige eigenschappen met zedigheid en betamelijkheid, behoort tot deszelfs voornaamste kenmerken, en maakt bijkans deszelfs geheele wezen uit. Indien voorts het natuurlijke de toets der eenvoudigheid is, dan ziet men wat er te denken zij van overdrevenheid, die geene voorwerpen waardiglijk meent te kunnen voorstellen, dan door ze in den hollen spiegel, of door het vergrootglas te vertoonen; onder wier handen blijdschap uitgelatenheid, droefheid wanhoop, gramschap woede wordt; en die, daar zij de zachte snaren des gevoele moest doen trillen, het zenuwgestel aantast, schokt en beroert. Wat te denken van die wildheid en buitensporigheid, die men voor kracht en verhevenheid in de plaats wil stellen, en die, om het schrikbarende nog afgrijsselijker te maken, de heksen en spoken der middeleeuwen door de ongeregelde verbeelding laat bezweren en oproepen. En laat mij nu bij dien grootsprekenden ophef, die stijve gemaaktheid en gemanierdheid; indien ik durfde, ik zou zeggen, *gemanièreerdheid*; die overdrevenheid en woestheid, die evenzeer als nutteloos verkwiste sieradiën, het merk der eenvoudigheid uitwisschen; laat mij

ten laatste daar nog bijvoegen de zonderlingheid, die naar het vreemde en ongewone, hetzij in denkwijs, hetzij in voordragt, of ook in beiden jaagt; die van den gebruikelijken weg afwijkt, niet om een' beteren, maar slechts om een anderen te kiezen; en wie zelfs een slechtere gevallig is; indien zij maar de eerste is, die denzelven inslaat. Nergens is de zucht om zich te doen opmerken en onderscheiden naakter en openlijker, en het lof-gebedel, men vergunne mij het te zeggen, onbeschaamder; en nergens is dus ook de afwijking grooter van het eenvoudig schoon, dat behaagt en inneemt, zonder den schijn te hebben van het te willen of te weten. Vraagt gij misschien hier met bevreemding, of dan al wat nieuw en oorspronkelijk is, alle vruchten van vernuftigen luim en gelukkige geestvermogens, met ware eenvoudigheid onbestaanbaar zijn? O neen! zij behooren veeleer uitsluitend tot haar grondgebied, en zonder eenvoudigheid hebben zij geene verdienste. Wilt gij er de proef van, onderzoekt slechts, waarin de voortbrengsels der echte oorspronkelijkheid van die der zonderlingheid onderscheiden zijn. Bij de laatste vraagt men: hoe was het mogelijk, dat dit in eenig brein is opgerezen? bij de eerste: hoe was het mogelijk, dat dit niet vroeger, niet in aller gedachten opkwam? Het kenmerk der eenvoudigheid is, dat zij, hoe moeijelijk ook te bereiken, nogtans voor elk bereikbaar schijnt; en de te leur gestelde poging om haar uit te drukken verwondering baart bij elk, die het vruchteloos beproefde.

Vergenoegt u, M.H! met dit weinige, dit gebrekkige, om u den aard en het wezen van het ware eenvoudige eenigermate te ontwikkelen: misschien zal ik

beter daarin slagen, door u eene proef van hetzelve uit een' ouden Griekschen Treurspeldichter mede te deelen, en daaraan nu en dan het door mij bijgebragte te toetsen. Ik heb daartoe de HECUBA van EURIPIDES gekozen; een stuk dat, als geheel kunstgewrocht beschouwd, ver af is van de volkomenheid der beste treurspelen van SOFOKLES; doch dit behoort thans minder tot ons oogmerk, en ik zal het tweede deel van hetzelve, de wraak van HECUBA over den moord van POLYDORUS, door den Thracischen Koning POLYMESTOR laaghartig omgebragt, geheel ter zijde stellen. Het zal ons nu alleen te doen zijn, om in het eerste de kenmerken van echte eenvoudigheid, in de waarheid en natuurlijkheid der karakterteekeningen en toestanden, zonder ophef of overdrevenheid; in het treffend aandoenlijke en diep roerende, zonder woestheid, en met hooge betamelijkheid vereenigd; eindelijk in eene krachtvolle, schilderachtige woord-uitdrukking, zonder pronk of praal, te doen erkennen en gevoelen. Vooraf moet ik u met den inhoud des treurspels bekend maken.

ACHILLES is door de hand van PARIS gesneuveld. *Troje* is ingenomen, verwoest en verbrand. PRIAMUS is door PYRRHUS gedood. HECUBA, zijne stokoude gemalin, den overwinnaren in handen gevallen, is van hare vrijheid beroofd en tot den slavenstand vernederd; zij en hare twee dochters, CASSANDRA, die door AGAMEMNON tot bedgenoote is aangenomen, en POLYXENA, een jonge, schoone maagd, die met hare moeder zich in AGAMEMNONS tent bevindt. De Grieksche vloot, na de verovering van *Troje* huiswaarts stevenende, ligt zeilreê aan den Thracischen wal, doch wordt door

gestadige tegenwinden terug gehouden. Daar heeft men, ter eere van ACHILLES, een' grafheuvel gesticht, tegenover het Sigésche voorgebergte, waar de asch des helds begraven lag. Op dien lijkheuvel nu was zijne schim verschenen, in glansrijke wapenrusting, de Grieksche schepen tegenhoudende, en zeggende, dat zij niet vertrekken zouden, dan nadat men zijn graf met een lijkgift vereerd had - en daartoe eischte hij POLYXENA om op hetzelve als een offer geslagt te worden. - Het verhaal zegt, dat PRIAMUS deze zijne dochter aan ACHILLES tot bruid had geschonken, en dat juist ter gelegenheid dezer verloving PARIS hem verraderlijk getroffen had. Doch dit verhaal meent men, dat aan EURIPIDES onbekend geweest is, omdat hij geene melding er van, noch toespeling op hetzelve maakt. Het is echter mogelijk, dat hij het met opzet verzwegen heeft, omdat het aan den eisch van ACHILLES schim een schijn van billijkheid gaf, nadeelig aan den indruk, dien de Dichter wenschte te weeg te brengen. - Hoe dit zij, aan de waarheid der verschijning, en der daarmede verknochte vordering, twijfelde niemand; niemand dacht er aan: zou hierbij ook bedrog, of begoocheling der zinnen hebben plaats gehad? Ook HECUBA niet, zelfs nadat zij wist, dat de eisch hare dochter gold, waarvan zij in den beginne nog onkundig was gebleven. Wij moeten ons dus hier met onze gedachten in de helden-eeuw verplaatsen, toen alleen de vraag kon opkomen: zal men aan ACHILLES schim de geëischte voldoening geven, of haar die om der menschelijkheid wil weigeren, en den toorn der Goden door andere offers verzoenen? De stem des Griekschen legers besliste voor het eerste: het algemeen belang, de eer

van den dappersten der Grieken geboden het, en POLYXENA werd het offer tot bevrediging zijner schim.

Dit laatste is het, 't welk in dat gedeelte des treurspels, dat ik u ontvouwen wilde, in een treffende handeling wordt ten toon gesteld. HECUBA ontwaakt uit een' angstigen droom. Men boodschapt haar het besluit des legers, om POLYXENA op het graf van ACHILLES te slagten. Zij zelve maakt het aan hare dochter bekend. ULYSSES komt, om de jonge maagd uit de moederlijke armen weg te voeren: en TALTHYBIUS, de heraut van het Grieksche heir, verhaalt, hoe waardig en moedig de maagdelijke heldin haar lot heeft ondergaan. De Rei bestaat uit gevangene Trojaansche dochters, en neemt in de drie eerste bedrijven, waartoe wij ons thans bepalen, weinig deel aan de handeling, slechts de ellende harer slavernij, in een' schoonen treurzang bejammerende. Men vindt hier noch knoop, noch ontknooping, en echter klimt de belangstelling van den aanvang tot het einde. De rampzaligste der moeders, en nevens haar de eer der vorstelijke dochters; de bezadigde standvastigheid van den schrandersten der Grieken; en de diepgetroffen heraut, meldende wat hij van nabij gezien heeft: ziet daar de uitéén loopende karakters, met elkander tot eene aandoenlijk schoone groep verzameld, bij welker beschouwing wij in volle mate dat weemoedig genoegen smaken, dat men de *voluptas tragica*, den tragischen zielen-wellust geheeten heeft.

Een der eerste kenmerken van schoone eenvoudigheid in dit treurspel vind ik daarin, dat de Dichter de gave gehad heeft van zich zelven geheel te doen vergeten, zoodat men nergens hem, maar overal de

personen alleen, die hij ten tooneele voert, hoort en ziet. Gelijk de tooneelspeler zijne rol bederft, wanneer hij, bij de uitvoering te veel aan zich zelven denkt, aan de toejuiching, die hij door deze houding, door dit gebaar, door dezen toon der uitspraak hoopt te verwerven; wanneer hij niet geheel weet te worden, dien hij vertoont te zijn, en behalve zich zelven ook de aanschouwers niet vergeten kan; zoo is het, in niet geringere mate, met den tooneeldichter gelegen, die dan eerst zijne hoogte bereikt, wanneer hij met zijne helden en heldinnen zich zoo geheel weet te vereenzelvigen, dat hij daarbij aan lezers noch hoorders denkt. Hoe weinigen zijn er, die deze hoogte bereiken, en hoe ver staan de besten der Nieuweren hierin bij de Ouden ten achter. Het is waar, men heeft het EURIPIDES te laste gelegd, dat hij somtijds zijne personaadjen te veel in zijnen eigen smaak doet filosoferen; maar dit behoort dan ook onder zijne feilen, en het is een slechte verontschuldiging voor dezelve, dat hij het deed, omdat het Atheensch publiek in zulke zedespreuken behagen schepte. Toen GÖTHE de IFIGENIA *in Tauris* van dezen Dichter in Duitschen vorm vergoot, had hij hem liever van dit gebrek moeten zuiveren, dan daaraan nog toe te voegen, en bijkans alle handeling in lange alleen- en tweespraken te doen verloren gaan. Maar wachten we ons, terwijl wij de feilen erkennen, van de schoonheden voorbij te zien; en doen wij hulde aan de wijze, waarop EURIPIDES zijne karakters, zoo in het aandoenlijke en heldhaftige, als in het statige en waardige, uit de eenvoudigheid der schoone natuur weet te ontleenen.

Het was voorwaar geen geringe taak, eene HECUBA

voor te stellen, stok-oud, voor weinige dagen Koningin, nu slavin geworden; weleer de gelukkigste moeder, nu van bijkans alle hare kinderen beroofd, angstig bezorgd over het lot der overgeblevenen: van eenen zoon, dien zij echter nog in veiligheid waant, en van eene dochter, haar eenigen troost en steun, maar die men van haar afrukt, om een' geweldigen dood te ondergaan. Zulke aandoeningen naar kracht en waarheid uit te drukken, zonder buitensporigheid of getier, en daarbij in het oog te houden, dat zij niet vallen in een gemeene ziel, maar van eene vrouw, die in haar hulpeloozen staat, en diepe vernedering, niet vergeten heeft, hoe gelukkig zij eens was, en dat zij Koningin geweest is. Hoe weinigen zouden hier de grenzen der hooge betamelijkheid weten in het oog te houden; hoort, hoe EURIPIDES zich daarvan gekweten heeft.

Het tooneel is vóór de tent van AGAMEMNON. HECUBA is door een' angstigen droom ontrust; zij draagt kennis van de verschijning van ACHILLES, maar weet nog niet alles. Zij komt naar buiten, vergezeld en ondersteund door den Rei; en hoe zij naar buiten komt, ziet gij, terwijl gij haar dus hoort spreken:

‘Leidt, kinderen! leidt de oude naar buiten! Beurt haar op, Trojaansche dochters! uwe mede-slavin, onlangs nog uwe Koningin. Houdt haar vast, schraagt, ondersteunt, stuwt haar voort; grijpt mij bij de dorre hand. Ik zelf, met de andere op den krommen stok geleund, ik zal den tragen tred der gewrichten reppen zoo veel ik kan!’

Nadat zij buiten neêrgezeten is, vervolgt zij aldus: ‘O akelige nacht, door JUPITERS bliksemstralen verlicht! Hoe word ik dus, op mijn leger, door schrik-

beelden, door spoken gefolterd, Godin der benedenwereld, moeder der zwart gevleugelde droomen! Ik gruw van het nachtlijk gezigt, dat ik gezien heb, in mijn droom; van mijn kind, dat in *Thracië* geborgen is, en van POLYXENA, mijn lieve dochter...ja, gezien heb ik het, al te klaar aanschouwd en begrepen! Onderaardsche Godheden! eischt mijn zoon niet op, den eenig overgeblevenen, het plegtanker van mijn huis, thans nog in veiligheid, bij den vaderlijken gastvriend, in het besneeuwde *Thracië* gehuisvest!...Maar er zal iets gebeuren, iets ongehoords...een nieuwe jammerkreet wacht de jammerenden.,. nooit werd mijn ziel door zulk een huiverenden angst zoo rusteloos aangegrepen! Waar is nu de door God aangeblazen HELENUS? Waar, Trojaninnen! vind ik CASSANDRA, dat zij mijne droomen uitleggen? Hoort! ik zag een schoon gevlekte hinde, door de bloedige klaauw van een wolf verscheuren; van mijne knieën werd zij afgerukt, moorddadig, jammerlijk! - En, wat dien droom zoo vreesselijk maakt, heeft niet de schim van ACHILLES zich vertoond, staande op den hoogen top van zijn grafheuvel? en heeft ten lijkgift geëischt een der rampzalige Trojaansche dochteren...o! dat het mijn, dat het mijn kind niet treffe. Goden! ik smeek het u!'

Ik zal geene aanmerkingen maken over deze toespraak: het afgebrokene, het gejaagde van den moederlijken angst; hoe de rampzalige gruwt van haren droom, dien wil maar niet kan verhalen, tot dat zij hem eindelijk zoo kort mogelijk uitbrengt; de verwarring van gedachten en woorden, en hoe zij hemel en aarde te hulp roept, om het dreigend onheil af te we-

ren; dit alles is hier kunsteloos, geheel door en vóór het gevoel gemaald. - Naauwelijks heeft zij uitgesproken, of een gevangene Trojanin, mede tot den Rei behoorende, komt als ongeluksbodin aangeloopen, om HECUBA voor te bereiden op het lot, dat haar te wachten stond. In de tent van haren heer heeft zij gehoord, dat POLYXENA ten zoen van ACHILLES schim moet geofferd worden. Zij verhaalt, wat in de volksvergadering is voorgevallen; hoe sommigen vóór, anderen tegen gestemd hadden, en AGAMEMNON dit laatste gevoelen, ter liefde van CASSANDRA ondersteund had. Doch de twee zonen van THESEUS hadden met kracht van redenen beweerd, dat er frisch en jeugdig bloed ter eere van ACHILLES moest gestort worden, voor wien zelfs CASSANDRA geen te waardig offer zijn zoude, al deelde zij het bed van AGAMEMNON. Anderen weder spraken daar tegen, en het scheen dat men tot geen besluit kon komen, toen ULYSSES optrad, de onweêrstaanbare, volk-behagende redenaar, die het gansche leger tot zijn gevoelen deed overgaan: dat men den dappersten der Grieken niet smadelijk moest afwijzen; dat men geen blaam der ondankbaarheid op zich moest laden, door hem eene slavin ten offer te weigeren; en nu, dus eindigt zij:

‘Straks komt ULYSSES herwaarts, om de jeugdige telg uit uwe armen en van uwen boezem te rukken! Gij dan, ga naar den tempel, ga naar het altaar, of werp u smeekend aan AGAMEMNONS knieën, want zoo uwe gebeden het niet verhoeden, dan hebt ge uw ongelukkig kind verloren; dan moet gij het aanzien, dat zij neêrstort voor ACHILLES graf, en de purperen bloedstroom vloeit uit haar schoonen, maagdelijken hals!’

Nu is de jammer ten top geklommen. Het eerste gevoel, dat in de ongelukkige opkomt, is haar ouderdom, haar slavenstand, dat zij al wat men haar aandoet, moet lijden, en dat zij, de weleer aangebedene, niemand heeft, die haar beschermt; radeloosheid en weemoed wisselen bij haar af; en wanneer zij eindelijk hare dochter roept, om zelf haar lot haar bekend te maken, dringt hare stem door merg en gebeente.

‘Ach mij rampzalige! hoe gil ik het uit...met wat kreet, met wat jammergeschrei...Ik ellendige! in dien ellendigen ouderdom, en die slavernij, niet te dulden, noch te dragen! Wee mij, wee mij! wie beschermt mij? Waar is mijn kroost? Waar is mijn stad? De grijzaard is weg! de kinderen zijn weg! Waar zal ik gaan, hier, daar heen...tot wien keer ik mij? Waar is een God, een Godheid, die mij te hulp komt? O Trojaninnen! wat onheil, wat ijsselijk onheil hebt gij mij aangekondigd! Het is gedaan, gedaan met mij...Weg is voor mij het leven, zoo benijd in vroegeren luister! Kom, draag mij ongelukkige, draag mij, o mijn voet! mij oude weder naar de tent...O dochter, o kind der rampzaligste moeder! Kom uit, kom naar buiten! Hoor de stem uwer moeder, mijn kind! verneem, welke, welke mare haar wegens u is ter oore gekomen!’

POLYXENA komt buiten, en haar moeder zegt haar in weinige woorden, die zij onder veel snikken en jammeren naauwelijks kan uitbrengen, wat over haar door het Grieksche leger besloten is. Een onwillige schrik bevangt de jonge maagd, hoorende, wat haar boven het hoofd hangt; maar straks herstelt zij zich, en beklaagt slechts hare arme, ongelukkige moeder, die zij

niet meer dienen, niet meer troosten kan, van wie zij wreedaardig zal afgerukt worden. Wat haar betreft, zij acht zich wel ongelukkig, aldus te moeten sterven, maar de dood is haar toch verkiesselijk boven een leven in schande en vernedering.

Ik heb dit slechts kortelijk aangestipt, 't geen ook in het oorspronkelijke ras en levendig afloopt, om u opzettelijker te bepalen bij het hierop volgend tooneel tusschen ULYSSES en HECUBA. Men moet daarbij in het oog houden, dat ULYSSES eenmaal te voren aan HECUBA zijn levensbehoud heeft te danken gehad; dat *hij* evenwel de man is, die in de volksvergadering het offeren van POLYXENA heeft doorgedreven; en dat hij nu de taak heeft op zich genomen, die hem zeker door niemand benijd werd, om de dochter uit de omhelzingen der moeder weg te voeren. Welk een tooneel, denkt gij, zal dit zijn, van bittere verwijtingen, van uitvaren tegen den man, tegen het ondankbaar monster, dat zich onderwindt, om met zulk een last de ongelukkige moeder onder de oogen te treden; welk een strijd van getergde moederlijke razernij ter eene, van onmenschelijke wreedheid en hardvochtigheid ter andere zijde. Welk een afgrijzen zal ULYSSES inboezemen! Met welke vervloekingen zal HECUBA hem overladen, en de wraak van Goden en menschen tegen hem inroepen! Niets van dit alles, M.H! HECUBA raapt alle hare krachten zamen, om door vrouwelijke welsprekendheid ULYSSES te bewegen, dat hij de voorspraak harer dochter bij het volk worde, om haar te behouden; en ook in 't geen zij hem verwijt en voorwerpt, spaart zij hem, om hem niet te verbitteren. ULYSSES is koel, bezadigd, onwrikbaar, niet hardvoch-

tig, noch onmenschelijk. Men wenscht wel niet ULYSSES te zijn, maar men kan hem echter geene achting ontzeggen, omdat eerbied voor de nagedachtenis van den dappersten der helden, en het heil der Grieken, in zijne woorden en daden doorstralen. En het is juist deze matiging, die het gevoel van deernis tot aangename weemoedigheid verheft, in plaats van het te schokken en te verwoesten. - ULYSSES begint de zamenspraak en zegt:

'Gij weet, geloof ik, o vrouw! welk gevoelen in het leger de overhand behouden heeft, ik zal het u nogtans ook zeggen. Het heeft den Grieken goedgedacht, uwe dochter POLYXENA bij den hoogen grafheuvel van ACHILLES te slagten. Ik ben gelast de jonge dochter statelijk derwaarts te geleiden; en tot Priester bij dit offer is de zoon van ACHILLES bestemd. Zie dus, wat u te doen staat, dat er geen geweld behoeve gepleegd te worden, en het niet tot dadelijkheden kome: maar erken de overmagt, en de onvermijdelijkheid uwes noodlots. Het is wijsheid te weten, hoe men ook in het ongeluk zich te gedragen heeft.'

Gevoelt gij het niet? zoo kon alleen ULYSSES spreken; bezadigd, deftig, eerbiedig; zonder weekelijk beklag, maar zoo dat men terstond bespeurt, aan dien man zal geen verwrikken zijn.

HECUBA wendt zich tot den Rei, en zegt: 'Ach! ach! nu is de bange worstelstrijd op hande, zwaar van gejammer en tranen. Ik leef dan nog, die reeds gestorven moest zijn! JUPITER deed mij niet mede omkomen, maar spaart mij, opdat ik, ik ellendige, van alle jammeren het grootste aanschouwen zou!'

Daarna spreekt zij ULYSSES aan, op bedaarden toon, echter niet zonder eenige scherpheid; men bespeurt, het is een vrouw, die spreekt, en die eens Koningin was.

‘Indien het slaven past tot vrijen het woord te voeren, niet bits, niet bijtend of grievend; dan mag en moet ik nu u ondervragen, uw pligt is het te hooren wat ik u vragen zal.’

ULYSSES. Hier voegt geen vragen, maar gehoorzamen? - Neen, M.H.! zoo spreekt ULYSSES niet, maar zegt: ‘Het is geoorloofd, vraag, eenig uitstel weiger ik u niet.’

HECUBA. Weet gij het nog, dat gij als verspieder binnen *Troje* waart gekomen, met bedelaars-lompen bedekt; hoe de doodsangst u toen tranen uitperste, die afdropen op uwen baard?

ULYSSES. Wel weet ik het, want diep drong het door in mijn hart.

HECUBA. HELENA had u herkend, en openbaarde het mij alleen.

ULYSSES. Ik herinner mij, in wat groot gevaar ik verkeerde.

HECUBA. Toen vielt gij mij te voet en omhelsdet mijne knieën.

ULYSSES. Zoo dat mijne handen aan uw kleed bestorven waren.

HECUBA. En ik schonk u het leven, en deed u veilig ontkomen.

ULYSSES. Zonder dit zou ik nu het zonlicht niet meer aanschouwen.

HECUBA. Wat zeidet gij toen al, daar gij mijn gevangen waart?

ULYSSES. Al wat ik slechts uit kon denken, om den dood te ontgaan.

HECUBA. En gij waart boos genoeg, om den Grieken zulk een raad te geven? Gij, die aan mij te danken hebt, wat gij betuigt mij schuldig te zijn; geen goed vergeldt gij mij, maar kwaad zoo veel gij kunt. O ondankbaar geslacht der Volksredenaars! Roembejagers! ik mag u niet aanzien! die aan het geluk of ongeluk uwer vrienden u niet kreunt, als gij dingt naar de gunst der menigte. Maar wat schijnschoone reden hebt gij toch kunnen bijbrengen, om dit kind ter dood te doen bestemmen? Moest er bloed bij dit graf gestort worden, waarom menschen-slagt, waarom geen dieren-offers geboden? Of zoo ACHILLES op zijne beurt gedood wil hebben, die van zijnen dood de oorzaak waren, met wat regt dan eischt hij haar ter slagting op, die nimmer eenig kwaad hem deed? Dan moest hij HELENA ten offer eischen bij zijn graf; voor haar werd hij geveld, voor haar kwam hij naar *Troje*. Of was het hem te doen, dat de schoonste der gevangenen voor hem stierf, ook dan geldt het ons niet, maar HELENA, die in ligchaams-schoon allen te boven gaat, gelijk zij meer onheilen dan allen gesticht heeft. Zie, zoo kan ik rede en regt voor mij doen pleiten; maar hoor liever, wat uw pligt is voor mij te doen, als ik het van u eisch: eens greept gij mij bij de hand, gij zelf belijdt het: eens vielt gij mij om dezen ouden hals; nu doe ik het u op mijne beurt, en vraag de bewezen weldaad terug, en ik smeek u, ruk mijn kind niet uit mijne armen, laat het niet gedood worden, er is reeds der gedooden genoeg! Zij is mijn vreugde, voor haar vergete ik mijne ellende; zij alleen

moet mij zoo veel vergoeden, stad en staat! Zij is mijn voedster, zij de staf, waarop ik leun, mijn geleidster langs den weg. - Het past geene overwinnaars hunne magt te misbruiken, geen gelukkigen op altoosdurend geluk te rekenen. Ook ik was het eens, en ben het niet meer, een enkele dag ontroofde mij al dat geluk. O dierbare man, eerbiedig mijne smart, heb mededoogen met mij! Ga naar het leger der Grieken - overreed hen, dat het hatelijk is, vrouwen te slagten; dat het strijdig is met uwe zeden; dat, waar het bloed geldt, uwe wetten voor slaven en vrijen dezelfde zijn - spreek, wat gij wilt, herroep uw vroeger gezegde, gij zult geloof vinden; uwe achting, uw invloed is er borg voor; alles zwicht voor hem, die 't openbaar gevoelen voor zich heeft.

ULYSSES. HECUBA, laat u onderrigten! geloof niet, dat haat of vijandschap mij bezielde, toen ik sprak wat ik moest. Had het uw leven gegolden, aan wie ik mijn behoud te danken heb, ik waar bereid geweest het te redden; ik spreek gelijk ik 't meene. Maar ook, wat ik tot het volk zeide, daarvoor schroom ik niet uit te komen: dat men aan den grootsten man uit het leger, toen hij uwe dochter eischte, haar geven moest. Het is een kanker van den Staat, wanneer verdienstelijke mannen niets vooruit hebben boven nietswaardigen. Wij althans, wij achten geen eer voor ACHILLES te groot, die voor *Griekenland* den schoonsten heldendood gestorven is. Wat schande waar 't, een vriend slechts bij zijn leven te waarderen, na zijnen dood niet meer. Wie zou hierna strijden voor gemeen belang, zijn leven er veil voor hebben, als hij zag, dat men den gesneuvelden geene eer bewees?

Wat mij betreft, zoo lang of kort ik leve, hct weinige dat ik bezit, is overvloed voor mij, maar ik wensch mijn graf in eer te zien gehouden, die weldaad duurt het langst. En spreekt gij van ellende en jammer te lijden, o hoor me op mijne beurt: ook bij ons zijn oude vrouwen, zijn grijsaards, niet minder rampzalig dan gij; verloofde maagden van de edelste bruidegoms beroofd, wier lijken het Trojaansche stof bedekt. Men moet dit dulden! Zoo het ons tot misdaad strekt, dat wij den dapperen vereeren, de schuld dier dwaling dragen wij gaarne. Maar neen! zoo gij barbaarsche volken uwe vrienden niet voor vrienden schat, noch eerbied bewijst aan dapper gesneuvelden, dan heeft *Griekenland* met regt gezegepraald, en gij draagt uw lot niet onverdiend.

Het einde dezer rede van ULYSSES is scherper dan haar begin, zonder nogtans de palen der betamelijkheid tusschen vorstelijke personen te overschrijden; maar hierdoor moest alle verdere redewisseling tusschen hem en HECUBA worden afgesneden. Ook gevoelt zij het, dat hare redenen in den wind zijn, en zij wendt zich tot hare dochter, dat die ULYSSES te voet valle, en met bewegelijke stem om haar leven smeeke; ‘hij heeft ook kinderen,’ zegt zij, ‘hij zal zich over uw lot erbarmen.’

POLYXENA spreekt dan, maar niet gelijk haar moeder het gewild had. Het begir van hare rede schildert ons de houding van ULYSSES, waardoor hij niet slechts zijne onverbiddelijkheid wil aan den dag leggen, maar ook tegen de overmagt der aandoeningen zich wapenen; dus spreekt zij:

‘Ik zie, ULYSSES, dat ge uw regterhand onder uw

kleed verbergt, en uw aangezigt afwendt, opdat ik u niet aan den hals valle - stel u gerust. Gij hebt van mijn smeeken niets te vreezen. Ik zal u volgen, en omdat ik het moet doen, en omdat ik wel sterven wil. Hoe? zoude ik uit liefde tot het leven, mij laf hartig aanstellen, en tot welk een leven?' Hier weidt zij uit in de beschrijving van haren vorigen staat, en van de vernederingen, waaraan zij als slavin kon blootgesteld worden: zij bidt hare moeder niets te zeggen of te doen, dat haar kon verhinderen met ULYSSES te gaan, en haar het geluk van te sterven niet te misgunnen. HECUBA hoort wel die moedige taal met innerlijk welgevallen, maar het moederlijk gevoel overmeestert haar. 'Wilt gij,' dus spreekt zij, 'wilt gij, o ULYSSES, aan PELEUS zoon een waarachtigen dienst doen, en alle verwijt ontvlieden, dood haar dan niet, maar geleid *mij* naar ACHILLES graf; doorstoot mij daar, ontzie mij niet! *Ik* heb PARIS gebaard, wiens doodelijke pijl den zoon van THETIS heeft geveld!'

ULYSSES. Niet u, o oude! heeft ACHILLES schim, maar haar heeft hij ten offer geëischt.

HECUBA. O! dood mij dan met mijn kind, en laat de aarde tweemaal bloed drinken; ik bid u om den dood!

ULYSSES. Het is genoeg dat uwe dochter sterve; waartoe twee voor één? Ach, dat ook dit niet noodzakelijk ware!

HECUBA. Maar ik wil en zal met mijn dochter sterven.

ULYSSES. Hoe dit? ik erken hier geen meester boven mij.

HECUBA. Gelijk de klimop aan den eik, zoo zal ik aan haar kleven.

ULYSSES. Dat zult gij niet, zoo gij hoort naar wijzen raad.

HECUBA. Geweld alleen zal mij dit kind doen loslaten.

ULYSSES. En *ik* zal niet van hier gaan zonder haar met mij te nemen.

Dit laatste werd met dreigende houding uitgesproken; doch POLYXENA kwam tusschen beiden; zij bezweert ULYSSES, de moederlijke smart te eerbiedigen; bezweert hare moeder, ULYSSES tot geen geweld te noodzaken, en neemt van haar het aandoenlijkst en hartroerendst afscheid. Ten laatste zegt zij tot ULYSSES: ‘Leid mij weg, en bedek mijn hoofd met den sluijer; het gejammer mijner moeder heeft mijn hart week gemaakt, en ik breek slechts het hare door mijne tranen. O daglicht! ik mag uw naam nog noemen, maar genieten zal ik u niet meer, dan wanneer ik sta tusschen het uitgetogen zwaard en het graf van ACHILLES!’

Ik moet ten einde spoeden, en heb daarom veel achterwege gelaten, dat ten minste even waardig was vermeld te worden, als het door mij bijgebragte. Gunt mij, ten besluite, nog een woord te zeggen van het verhaal der wijze, waarop POLYXENA den dood heeft ondergaan. - AGAMEMNON heeft geen minderen persoon, dan den heraut des legers, aan HECUBA afgevaardigd, om het lijk harer dochter te harer beschikking te stellen, dat niemand dan zij het aanroere; dat zij het wassche en ter aarde bestelle. In welk eene houding of gestalte meent gij, dat TALTHYBIUS haar

aantreft? de grijze hairen uitrukkende, den boezem openscheurende, uitgillende, of, naar den hedendaagschen smaak, krankzinnig in woorden en wild gebaar? O neen! zij ligt daar, in een hoek, tegen den grond, roerloos, zoo geheel in haar gewaad omwonden, dat geen menschelijke gedaante kenbaar is! Dit doet dan ook den ouden TALTHYBIUS uitroepen: ‘Goden! is het waar, dat gij der menschen lot bestuurt? Is dat HECUBA, de gelukkigste der vrouwen, de aangebeden Koningin!’ Hij gaat naar haar toe, en zegt: ‘Sta op, ongelukkige! rigt op het grijze hoofd!’

HECUBA. Laat af, wie stoort mij! Wat roert gij mij aan, wie gij zijn moogt, mij rampzalige!

TALTHYBIUS. Ik ben TALTHYBIUS, der Grieken heraut; AGAMEMNON ontbiedt u, o vrouw!

HECUBA. O dierbaarste! zal men mij ook slagten bij het graf? Is dat de wil der Grieken? Wat blijde tijding brent gij mij! Laat ons haasten, laat ons ijlen, o geleid mij, oude man!

TALTHYBIUS ontvouwt haar zijnen last, zij barst uit in geween, maar wil nogtans weten, hoe men haar kind heeft ter dood gebragt, of wreed en vijandig? of met eerbied voor haren staat en haar ongeluk? Hierop verhaalt TALTHYBIUS, met welk een plegtigheid alles, in aandoenlijke stilte, als bij een lijk-offer was toegegaan; hoe ACHILLES zoon POLYXENA bij de hand geleid had op de hoogte van den grafheuvel, daar een gouden beker wijns geplengd, en de schim zijns vaders had aangeroepen; daarna het zwaard ontbloot, en aan de uitgelezenste jongelingen een wenk had gegeven, om het offer aan te grijpen en vast te houden; maar POLYXENA stiet hen terug, en riep uit: ‘ik sterf ge-

willig, dat niemand mij aanroere! moedig zal ik mijn hals aanbieden; als een vrije wil ik sterven; niet als slavin, als Koningin wil ik in het doodenrijk verschijnen.' Het volksgemurmel juichte dit toe, AGAMEMNON gebood het, en de jongelingen verwijderden zich. Toen greep POLYXENA haar kleed aan, scheurde het tot aan den gordel, ontblootte haren boezem, schooner dan het schoonste standbeeld, knielde neder, en zeide: 'O jongeling! zie hier mijn boezem, zie hier mijn hals, doorstoot mij, tref mij waar 't u lust!' PYRRHUS zelf was bewogen, en aarzelde, maar vermande zich; *niet willende en willende*, zegt de Dichter, en kliefde haren hals met het staal - zij stervende raapte nog hare kleederen zamen, om te vallen, gelijk het een maagd betaamt. Toen had men het moeten zien, wat eer het gansche leger aan de gestorvene heldin bewees; men bestrooide haar met loof en bloemen; anderen rigtten den houtstapel voor haar op, en die niets aanbragt, werd met verwijtingen overladen: 'Zoo,' dus eindigt TALTHYBIUS, 'zoo eervol bejegende men uwe gestorvene dochter, o gelukkigste en ongelukkigste der moeders!

Hier eindig ik mijn verslag van den inhoud en de behandeling dezes treurspels; welks wezenlijke schoonheden men noch naar mijne opgave, noch naar de gegeven vertalingen moet beoordeelen. Al wat het taalgebruik eigens en betooverends heeft, gaat in de overzetting verloren; en wat is koud proza, schoon altijd beter dan koude poëzij, tegen de bezielde en harmonische klanken der betooverende Grieksche Muse? Maar wat ware eenvoudigheid is, zult gij nogtans eenigermate daaruit hebben kunnen afleiden: hoe zij, niet al-

leen geen tooi of opschik behoeft, om te treffen en te roeren; maar ook geen grootspraak, geen valsche hartstogtelijkheid, geen overdreven gevoeligheid, geen buitensporigheid of wilde razernij. Indien deze eenvoudigheid aan sommige redenaars en dichters niet behaagt, het is niet omdat zij te laag, maar omdat zij te hoog voor hen is; omdat het gemakkelijker valt het onnatuurlijke dan het natuurlijke, gemakkelijker de ruwe natuur dan de schoone natuur voor te stellen; gemakkelijker SHAKESPEARE in zijne grove afwijkingen, dan in zijne onnavolgbare schoonheden op zijde te komen. De schoone natuur is binnen zulke vast bepaalde grenzen, door zulke eeuwige wetten omschreven; wat daar buiten ligt, daarin kan men zoo naar welgevallen rond tasten. Woeste hartstogten uit te drukken, valt onder het bereik van velen; aan weinigen is het gegund, de gewaarwordingen en aandoeningen eener edele en groote ziel naar waarheid te schilderen. Aan de eenvoudigheid alleen is het gegeven, kracht en bevalligheid, gemakkelijkheid en betamelijkheid, adel en zedigheid te vereenigen tot een geheel, dat den goeden smaak onweêrstaanbaar bekoort, en alleen den verbasterden mishagen kan. Die eenvoudigheid zij, of worde steeds het sieraad onzer spreekgestoelten, en de roem van onzen Zangberg!

Redevoering over de zelfkennis, toegepast op de beoefening der letterkunde.

Uitgesproken in de algemeene vergadering der Hollandsche Maatschappij van Fraaije Kunsten en Wetenschappen, gehouden te Leyden, den 27sten *September* 1828.

Het was een gulden spreuk van den ouden Wijze; eene spreuk, waardig om aan den ingang des Delfischen tempels te prijken: *Ken u zelven!* Zij behoort niet enkel tot het gebied der zedekunde, maar bevat eene les, welker opvolging den mensch in al zijne toestanden en betrekkingen te stade komt, uiterlijke en inwendige, ligchamelijke en geestelijke, verstandelijke zoo wel als zedelijke. Onze pligt niet alleen, maar ook ons belang, ons geluk niet alleen, maar ook onze roem is in hare behartiging begrepen. Hem, die door naauwgezette deugdbetrachting naar den hoogsten menschelijken adel streeft; hem moge het *ken u zelven* inzonderheid, en in hoogeren zin bedoelen; ook bij elke gewigtige onderneming van tijdelijke aangelegenheid

bij elke belangrijke verstandsoefening, is het van nuttige en uitgebreide toepassing. Ja zelfs den daglooner, opdat zijne kracht-besteding geen kracht-verspilling worde; en den hongerigen, opdat het smakelijk geregt, hem voorgezet, niet schadelijk of doodelijk voor hem zij; aan allen mag men toeroepen: *ken u zelven!* Het is tevens een les der bedachtzaamheid, der nederigheid en der matigheid; en de betrachting, door haar aanbevolen, is in haren ganschen omtrek evenzeer de moeijelijkste, als zij de heilzaamste en noodzakelijkste is, die wij met ons begrip omvatten kunnen.

Geroepen, om deze vergadering met eenige niet ongepaste toespraak te openen, scheen het mij toe een onderwerp te zijn, uwe aandacht niet geheel onwaardig, de *zelfkennis* in haren aard, hare hoedanigheden en hare gevolgen te beschouwen. Doch daar deze stof te wijd van uitgestrektheid is, om in haar geheel behandeld te worden; en het doel dezer Maatschappij, ja ook van deze zamenkomst, zich tot Wetenschap en Letteren bepaalt, wil ik de gulden les: *ken u zelven*, indien niet uitsluitend, ten minste inzonderheid voor u ontvouwen *in hare belrekking tot de beoefening der Letterkunde*. Ik durf mij hierbij vleijen met dezelfde toegevendheid, als waarmede ik meermalen door u ben aangehoord: en beloof van mijne zijde met bescheidenheid daaraan te beantwoorden, en door geene langwijligheid der voordragt uwe oplettendheid te vermoeijen, of uit te putten.

Het wordt met regt voor één der zeldzaamste gaven gehouden, en waartoe zonderling doorzigt, gepaard met vlijtige oefening vereischt wordt; de gaaf van menschen te kennen, in hunne karakters, vermogens,

heerschende neigingen en gezindheden. Maar alle moeijelijkheden, die hierbij te overwinnen zijn, wanneer het de kennis van anderen geldt, schijnen geen plaats te hebben, wanneer het er op aankomt, om ons zelven te kennen; en deze wetenschap niet de moeijelijkste, gelijk ik straks zeide, maar een der gemakkelijkste te wezen. Wordt er, om in de ziel van anderen te kunnen lezen, gemeenzame omgang met hen vereischt, met ons zelven verkeeren wij altijd en overal, en kunnen nooit of nergens ons eigen gezelschap ontvlieden. Behoort er toe, dat men niet slechts hunne groote en in het oog loopende verrigtingen gade sla, maar hen ook bespiede in het geringste dagelijksch bedrijf, en waar zij door niemand meenen opgemerkt te zijn; wij zelven doen immers niets, waarvan wij geen bewustheid dragen. Komt het hier eindelijk minder aan op het beoordeelen van daden dan van bedoelingen, en liggen deze menigmaal zoo diep in het hart verholen, dat ook het schranderst oog zich niet vermeten mag, overal tot dezelve door te dringen; wij zelven weten toch van onze handelingen het waarom? en waartoe? en hoe zou hier ontveinzen of verbloemen te pas kunnen komen? Zoo zou er dan, naar het schijnt, niets zoo gemakkelijk zijn, en dat minder overleg of inspanning vordert, dan zich zelven te kennen; en voor den ophef der oude wijsheidspreuk zou men beter ons gemeenzaam gezegde in de plaats stellen: *elk kent zich zelven best!*

Ik geloof niet, dat iemand mijner Hoorders deze gevolgtrekking ligt zal toestemmen, of met den spreker in het oude blijspel beweren, dat men de les: *ken u zelven* voor weinig beduidend houden en liever met eene

andere verwisselen moet: *teer vooral anderen kennen!* Als of men anderen kon leeren kennen, zonder van zich zelf te beginnen! Als of de ware bron aller menschenkennis niet lag in onzen eigen boezem, waar wij ze alleen onvervalscht uit putten en afleiden kunnen. Doch dit ter zijde gesteld, het is genoeg alle hulpmiddelen te bezitten, die tot eene bondige en volledige kennis van zaken of personen den weg kunnen banen; van derzelver aanwending hangt alles af. Of wat baat den fabrikant het bezit der beste grondstoffen, zoo het hapert aan derzelver deugdelijke bewerking? Het is zoo, er ontbreekt ons niets, om ons zelven te *kunnen* kennen; maar wat, zoo wij het niet *willen?* Zoo wij of in deze kennis geen belang stelden en er nimmer ons op toeleiden; of zelfs er behagen in schepten, om ons zelven te miskennen, om ons te misleiden, en als met open oogen te bedriegen? Tot de juistheid van alle oordeelvellingen worden twee hoedanigheden vereischt, die bij de beoordeeling van ons zelven al te dikwijls ontbreken: *oplettendheid* en *onpartijdigheid*. Hoezeer wij ons eigen bijzijn niet ontvlugten kunnen, veel nogtans kan er aan haperen, dat wij gemeenzaam met ons zelven verkeeren zouden. Helaas! wij kunnen den eigenlijken omgang met ons zelven schuwen, en nergens meer vreemd zijn dan in ons eigen hart! Ja! wij kunnen alles weten, wat daarin omgaat, maar daarbij verzuimen er acht op te slaan; de oogmerken onzer daden kennen, maar zonder aan de waarde of onwaarde dier bedoelingen ons gelegen te laten liggen. In 't kort, ons hart kan voor ons zijn als een huis of woning, waartoe de toegang ons te aller ure openstaat, waar wij alles naar welgevallen kunnen gadeslaan, opnemen

en onderzoeken; maar het ontbreekt ons aan den lust om er binnen te treden.

Waar dit gebrek aan oplettendheid heerscht, daar kan de zelfkennis niet meer dan oppervlakkig zijn; gelijk wij gezegd worden iemand van aanzien te kennen, dien wij aan zijne gelaatstrekken van anderen onderscheiden, maar zonder van zijn lot, zijne omstandigheden, of verdiensten meer te weten, dan het algemeen gerucht van hem getuigt. En het is deze onoplettendheid niet alleen, die den mensch onkundig kan doen zijn, hoe het eigenlijk in zijn geest en gemoed geschapen staat; ook dan, wanneer hij er somtijds zich op toelegt, om zich zelven van binnen te beschouwen, ontbreekt het hem, hoe moet ik zeggen? menigmaal? of doorgaans? of altijd? aan die onpartijdigheid, zonder welke het even min mogelijk is zich zelven als anderen naar waarheid te beoordeelen. Van waar is het, dat in hem, dien wij haten, of die ons in den weg staat, of over wien wij ons meenen te kunnen beklagen; dat in hem alles ons mishaagt, het goede over het hoofd gezien, en 't geen ter naauwer nood berispelijk is, onverdragelijk, afschuwelijk wordt in onze oogen? Van waar dat de vurige minnaar zijne geliefde zoo bekoorlijk vindt, zoo bevallig, vol dengden, vol talenten, schoon haar elk ander, naar gestalte en geest, naauwelijks onder de middelmatige telt? Neen, M.H.! het is geen gebrek aan verstand, of kennis, of opregtheid, die beiden dwalen doet, het is vooringenomenheid, verblinding des vooroordeels, het is partijdigheid. En wanneer staan wij meer voor haar bloot, dan wanneer wij over ons zelven het vonnis strijken moeten? Wij hebben een

iegelijk onze gebreken en onze deugden, onze goede en onze kwade hoedanigheden: zoo wij beiden evenzeer gade sloegen: en daarbij het goede niet hooger schatteden, dan het gelden moest, het kwade in deszelfs verkeerdheid of strafbaarheid, het ons ontbrekende in deszelfs wezenlijke onmisbaarheid beschouwden; dan zou er tot onze zelfkennis niets meer vereischt worden, dan het besluit op te maken, en wij zouden weten, welk een' rang wij in de zedelijke wereld bekleeden. Maar helaas! die slotsom zou weinig troostrijks ons aanbieden, en wij liepen gevaar, om lager in onze schatting te dalen, dan ons, ik zal niet zeggen aangenaam zijn zou, maar dan wij voor ons zelven zouden willen belijden. Om dit voor te komen treedt onze eigenliefde tusschen beiden. Twee glazen staan haar ten dienste, waarvan het eene vergroot en aanhaalt, het andere verkleint en verwijdert. Het eerste hondt zij ons voor de oogen, zoo dikwijls wij ze vestigen op 't geen wij voortreffelijks, of beminnelijks, of zeldzaams, en 't geen niet aan allen in gelijke mate gegeven is, bezitten; het tweede, daarentegen, doet zij dienen voor de beschouwing van 't geen ons kwalijk staat, van 't geen ons tot oneer verstrekt, van 't geen wij missen, en nogtans niet behoorden of behoefden te ontberen. Zoo maakt en houdt men vrede met zich zelven; en al bezit men ook geene al te dwaze vooringenomenheid, al tracht men zich voor al te groote partijdigheid te hoeden, het afbeeldsel gelijkt nogtans altijd naar dat van den gedienstigen schilder, die zijn voorwerp van de voordeeligste zijde maalt; het gebrekkige in de schaduw, en het schoone plaatst in het volle licht, meenende genoeg te hebben gedaan, zoo zijn vleijend

penseel de gelijkenis niet geheel doet verloren gaan. Indien dit nu zelfkennis heeten moet, dan voorzeker heeft zij weinig te beduiden; en indien zij slechts weinig te beduiden had! indien slechts haar invloed gering was op onze vordering in hetgeen goed en groot is! maar zij is schadelijk, zij doet stilstaan op den weg der volmaking, en het zelfbehagen, dat zij inboezemt, is het onfeilbaarste middel, om mishagen en afkeuring te verdienen! Neen, dit is het doel niet der Delfische wijsheidspreuk; zij beveelt naauw toeziende, scherpe oplettendheid op ons zelven: ons hart heeft zijne schuilhoeken, zijne donkere slingerpaden; alles moet doortast, de doolhof doorkruist, niets onbezocht gelaten worden, tot dat de nevels opgeklaard, de raadsels opgelost zijn, en het onderzoek wettig gesloten is. Zij beveelt strenge onpartijdigheid, zonder veinzen of verbloemen; geen masker, dat niet wordt afgerukt, geen vleijende tint, die niet wordt weggestreken, tot dat het gansche beeld, eenvoudig, ongetooid, in het licht en de kleur der waarheid, aan het oog der ziel zich voordoet. Is de uitslag van dit onderzoek en deze oordeelvelling geene tevredenheid maar onvoldaanheid met zich zelven, dit zal de toets zijn van derzelver opregtheid; en de vrucht er van zal wezen: streven naar meerdere volkomenheid, door aanwinst van het ontbrekende, door verbetering van het gebrekkige, door aankweeking van het goede; de vrucht er van zal die der wijsheid en der ware grootheid zijn!

Dit weinige heb ik gemeend vooraf te moeten zeggen over den aard en de strekking der spreuk: *ken u zelven!* Thans willen wij, haar zedelijk doel ter zijde stellende, om het verstandelijke en wetenschap-

pelijke bij voorkeur in aanmerking te nemen, haren inhoud toepassen *op de beoefening der Letterkunde*. Ik gevoel dat het woord *Letterkunde* een zeer onbepaald denkbeeld uitdrukt. In de eerste plaats scheiden wij de *geleerde* Letterkunde daarvan af, en beperken ons tot hetgeen men *fraaije* Letterkunde noemt. Maar deze fraaije Letterkunde heeft wederom hare onderscheiden vakken, dicht- en redekunst; de eerste heeft hare verschillende dichtsoorten, de andere omvat den ganschen proza-stijl, en niet slechts de Redenaar, wanneer hij het spreekgestoelte beklimt, ook ieder deftig en bondig, elk sierlijk en bevallig Schrijver; hetzij hij gebeurde zaken te boek stelle; hetzij hij natuur-tooneelen, overdenkingen, lessen, bespiegelingen, in gekuischte taal voordrage, moet voor beoefenaar der redekunst gehouden worden: want de welsprekendheid, in haren ganschen omvang genomen, is aan allen gemeen. Maar welk dier letterkundigen wij ons nu voorstellen, Schrijver of Spreker, Redenaar of Dichter, in welk soort of deel dier kunsten hij zijne krachten beproeve, op allen is de les toepasselijk: *kent u zelven!* Kent u zelven *ten aanzien van het vak, dat gij ter bearbeiding verkiest!* Kent u zelven *ten aanzien der hoogte, waarop gij geplaatst zijt, en die gij nog verder bereiken kunt!*

Ik heb niet gezegd: kent u zelven, of gij wel in eenig vak tot eenige hoogte geraken kunt: niet omdat er geene voorwerpen zijn zouden, op wie deze les van toepassing ware; als of er niemand wezen zou. die voortbrengsels zonder kracht, zonder smaak of geur, zonder kleur zelfs, als lettervruchten ter markt bragt; zij zijn er, zij maken geen onaanzienlijk gedeelte van

het schrijvend publiek uit; en zoo hunne werken geen lezers, althans geen koopers vonden; arme boekhandel, welk een kwijning zoudt gij ondergaan! Maar de les zou voor dezen wel vruchteloos zijn; zoo zij zich zelven uit hunne schriften niet kennen, dan zal een blik in het brein, waaruit zij gevloeid zijn, hen niet genezen; ook zouden zij zich niet willen laten genezen, want hoe worstelt niet elk gevoelend wezen, van het insect af tot den Antheur toe, tegen het gevaar van vernietiging! - Doch bovendien, wij stellen ons thans beoefenaars der Letterkunde voor. die het niet in naam, maar inderdaad zijn, die er door de natuur toe gevormd, en door oefening zijn voorbereid; en hen betreft de les: *kent u zelven ten aanzien van het vak, dat gij ter bearbeiding verkiest!*

Er zijn slechts weinige menschen, aan wie alles gelukt, wat zij bij de hand nemen; en deze weinige zelfs, zoo zij niet onbestendig in hunne keuze geweest waren, en nu het eene, dan het andere veld hadden pogen af te oogsten; zoo zij, na zich zelven te hebben geraadpleegd, den hoofd-aanleg hunner natuur erkend, dien boven alles ingevolgd, en wat zij buitendien vermogten, daaraan ondergeschikt hadden, wie weet welk een hoogere volkomenheid hunne voortbrengselen bereikt zouden hebben? Waarom zou een Schilder geen geschied- en landschap- en zee- en bloemschilder te gelijk kunnen zijn? Maar die het beproefde liep gevaar, en meer dan gevaar, om in geen dier vakken te worden, wat hij in één derzelve wezen kon; en nooit tot den rang dier meesters zich te verheffen, die wel hunne tafereelen uit alle deelen der kunst bevallig wisten te stofferen, maar nimmer hoofdwerk maakten van 't geen

slechts bijwerk wezen moest. Niets verhinderd dat men te gelijk Dichter en Redenaar zij, maar dat men het zou kunnen zijn, zonder dat het een het ander benadeelde, dit honden wij ten minste voor bedenkelijk, indien niet voor onwaarschijnlijk. Men merkt het terstond aan den proza-stijl des echten Dichters, dat hij zich niet in zijn element bevindt; en men weet naauwelijks, waaraan het zij toe te schrijven, dat de zoetvloeijende Zanger zoo hard en stootend wordt, wanneer hij zich in ondicht krachtig en verheven poogt uit te drukken. En gaat het den Redenaar wel beter, wanneer hij Dichter wezen wil? Staat hier niet, allen ten afschrik, het voorbeeld van CICERO, wien gevoel, en smaak, en leven, en kracht schijnen te ontzinken, wanneer hij zijn bezield en welluidend proza met taaije verzen afwisselt? Gelukkig voor den Vorst der Romeinsche Redenaren; gelukkig voor hem en voor ons, dat hij op het veld der poëzij geene lauweren heeft kunnen plukken! er is geen twijfel aan, of het kuische en ingetogene, het klare, het naauwkeurige en overredende zijner redekunstige voorstelling, zou op meer dan ééne klip gestooten en gevoelige schade geleden hebben.

Gelijk met de beide hoofdvakken der letterkundige beoefening, zoo is het ook met derzelver ondergeschikte soorten gelegen. De hooge versiering en stoute verbeelding van den treurspel- en heldendichter, het gloeijend en stroomend gevoel van den lierzanger, de zachte idyllen-toon, het levendig geschakeerde leerdicht; zij mogen aan elkander grenzen, en met zachte overgangen hier en daar zamenvloeijen; zij vorderen nogtans in hunne hoogste volkomenheid, en daar waar zij

op zich zelven staan, afzonderlijke gaven; en in allen gelijkelijk uit te munten, daarnaar moge men in later tijden gestreefd hebben, maar voorbeelden er van levert ons de klassische oudheid niet. VIRGILIUS moge het herders- en leer- en heldendicht gezamenlijk beoefend hebben, hij was grootendeels slechts navolger der Grieken, en nooit heeft hij zich aan het lierdicht gewaagd. En indien het vak der redekunst hierin minder verscheidenheid aanbiedt; zoo hare soorten naauwer aan elkander verwant zijn; men kan echter den deftigen, den keurigen en netten stijl des Geschiedschrijvers bezitten, door levendigheid en sierlijkheid der voordragt zich doen opmerken, zonder tot het harstogtelijke, het onweêrstaanbare en onwillig wegslepende der redenaars-welsprekendheid zich te verheffen. En welk verschil heerscht er bovendien tusschen hen, die in hetzelfde vak hetzelfde soort beoefenden; daar bij dezen het bondige, het naauwkeurige en krachtige, bij dien het heldere en zoetvloeijende, bij genen het roerende en dieptreffende den hoofdtoon aangeeft; en die allen in de door hen gekozen manier uitmunteden, omdat zij den aanleg hunner natuur geraadpleegd en gevolgd hadden. Of zal men ROBERTSON verachten, omdat hij den stijl van GIBBON niet bezit? Zal men CICERO niet voor redenaar houden, omdat hij in kracht en eenvoudigheid DEMOSTHENES niet evenaart?

Uit dit alles blijkt, van hoeveel belang voor den beoefenaar der Letterkunde die kennis van zich zelven zij, die hem aanwijze, in welk vak of deel derzelve hij met de meeste vrucht kan arbeiden, en door welke wijze van behandeling hij zijne talenten het voordeeligst op woeker kan zetten. Meent gij veelligt,

dat er weinig gevaar is om hierin mis te tasten? wij voor ons houden het daarvoor, dat van vele mislukte, of kwalijk gelukte kunstwerken, de reden minder te zoeken is in gebrek aan bekwaambeid van de zijde des kunstenaars, dan daarin, dat hij zich niet bevond op zijn eigen grondgebied; maar door onbedachtheid, door vermetelheid, of door zucht om uit te blinken misleid, zich waagde waar hij weg noch bodem kende, en zich zelven geweld aandeed, om in een nieuw of schitterender licht zich te vertoonen. Wat bij de kens van een kostwinning, beroep of anderen werkingskring zoo menigmaal gebeurt, en waaraan het toe te schrijven is, dat er zoo vele misplaatste wezens in de maatschappij gevonden worden: dat men namelijk er minder naar vraagt, waartoe men door aanleg, geschiktheid, en door neiging zelfs oorspronkelijk bestemd is; dan door ijdelheid, winstbejag, of verkeerden raad van anderen zich leiden laat; dat is, helaas! ook niet vreemd in de letterkundige wereld; en de bron van dit kwaad is zelf-miskenning; is daarin ook inzonderheid gelegen, dat men niet zich zelven, maar den heerschenden smaak raadpleegt.

Zoo ras een schrijver of dichter opstaat, die opzien baart, die aller goedkeuring verwerft, wiens naam en werken het voorwerp zijn van algemeene en luide toejuiching, straks meenen allen, vooral ontluikende geniën zich den eenigen weg te zien aangewezen, waarop roem voor hen te behalen is; zóó moet men schrijven, zóó moet men dichten, indien men zóó bewonderd wil worden! Ik spreek nu niet van het geval, 't welk nogtans menigmaal plaats heeft, dat de heerschende smaak wansmaak is, gelijk voorheen die

van het sentimenteele, gelijk daarna die der spookgeschiedenissen, der oproepingen van goede of kwade geesten, der Duitsche zoogenoemde krachttaal; waarbij het gaat, als bij de mode in de kleederdragt, die, waar zij haren schepter zwaait, het wanstaltigste, het mannelijke of vrouwelijke schoonheid misvormendste, voor keurig en bevallig doet doorgaan, en, terwijl zij het eenvoudig en natuurlijk schoon voor plat of belagchelijk verklaart, alles aan hare dwaze grilligheid onderwerpt. Neen, ook wanneer schrijvers of dichters den goeden smaak hulde doen, en hunnen verkregen roem in het oog der kunstkenners verdienen, behoort men ze nogtans niet voor modellen te houden, naar wien alles zonder onderscheid zich vormen moet. En echter hoe dikwijls gebeurde het niet! Was het hun luim en geest, die hen zoo grooten opgang deed maken? hoe velen, die op eene andere wijze, een naam hadden kunnen verwerven, bedierven zich, door hun verstand slechts op aardigheden en slagen te spitsen. Was het de stoutheid en verhevenheid hunner voordragt, hoe worstelden en zwoegden velen om hooger te klimmen dan hun adem duldde, en konden slechts de luchtstreek der hoogdravendheid of opgeblazenheid bereiken. Was het, eindelijk, het oorspronkelijke en verrassende, dat elk opgetogen hield; hoe velen poogden vruchteloos zich ook aldus te onderscheiden, en een arbeid, die beter had kunnen besteed worden, leiden zij te koste, om na alle opoffering van tijd en krachten, in het vreemde of ongerijmde zich te verliezen.

Ik zou veel meer hierbij kunnen voegen, indien ik meende over uwen tijd en uwe aandacht naar willekeur te mogen beschikken; maar schoon ik alles slechts

even heb aangeroerd, het zal u echter naar mijn oogmerk genoegzaam gebleken zijn, hoe noodzakelijk het zij voor een iegelijk, die zich tot dichten of schrijven voelt opgewekt, dat hij niet maar het eerste dat hem voorkomt aangrijpe, aan alles zich wage, waardoor hij hoopt indruk te zullen maken; maar in zijn binnenste trede, dáár zijn' bijzonderen aanleg bespiede, de gedachte ver van zich werpe, dat hij voor alles evenzeer zou berekend zijn; en wanneer hij eenmaal een verstandige keus van gedeelten der kunst en wijze der bearbeiding gedaan heeft, zoo veel mogelijk en noodig is zich daaraan houde, en daarin meer en meer zich volmake: met één woord, dat hij zich zelven kenne ten aanzien van het vak zijner vlijtige beoefening.

Indien het voor den beoefenaar der Letterkunde van belang is, zijnen natuurlijken aanleg te kennen, om niet buiten het vak zijner bestemming jammerlijk om te dolen; van niet minder aangelegenheid is voor hem de kennis van zich zelven, met betrekking tot zijne *aesthetische* krachten, tot de hoogte, waarop hij staat, en den rang, waartoe hij zich verheffen kan, in dat gedeelte van het wijd uitgestrekt letterkundig veld, tot welks bearbeiding hij zich gevormd en als inwendig geroepen voelt.

Ik heb reeds gezegd, dat het de toets is der ware zelfkennis, wanneer zij ons ontevreden maakt met ons zelven, en dit is in het letterkundige niet minder waar, dan in het zedelijke. Het is bekend, welke reden SOCRATES er van gaf, dat hij door het Delfische Orakel voor wijzer dan alle anderen verklaard was: het was, zeide hij, omdat alle anderen voorgaven te weten, 't geen zij niet wisten, en hij alleen dit wist, dat hij

niets wist. Een ander Wijsgeer ging nog een grooten stap verder, en beweerde zelfs niet te weten, dat hij niets wist! Een bewijs, dat ik dit in het voorbijgaan opmerke, hoe men ook in oude, gelijk in latere tijden, wanneer men iets buitengewoons en ongehoords wilde zeggen, weinig er zich aan bekreunde, of men wartaal en onzin voortbragt. Doch keeren wij tot SOCRATES terug: wij twijfelen er niet aan, of hij sprak uit innerlijke overtuiging des gemoeds; en wie zijne woorden voor eene gezonde uitlegging onvatbaar keurde, zou slechts toonen ze niet begrepen te hebben. Het was niet, dat hij zich voor geheel onkundig en van alles onwetend hield; zelfs niet dat hij zich onbewust was, of veinsde te zijn, van de waarde zijner verstandelijke inzigten, of den trap der beschaving van zijne edele zielsvermogens; maar wanneer hij al dien schat zijner opgezamelde kennis vergeleek met hetgeen men weten kon, met al wat er te leeren viel, en met dat ideaal van een' waren wijzen, hetwelk hem voor den geest zweefde, dan verdween en verzonk daarbij al zijn verkregen wetenschap, en was in zijne oogen als of hij niets wist. Men heeft het wel eens in CICERO, en niet in CICERO alleen, maar ook in andere redenaren na hem, als een valsche en geveinsde nederigheid gewraakt, dat zij spraken van de bekrompenheid hunner kennis, van de middelmatigheid of geringheid hunner bekwaamheden; men heeft het pogen te verschoonen als door het gebruik gewettigd, en een klank zonder beduidenis geworden: maar waarom zou het daarbij aan opregtheid behoeven te haperen in hem, die zich gewend heeft minder te zien op hetgeen hij bezit, dan op hetgeen hem ontbreekt? Waarom zouden

wij het onzen grootsten Dichter, hoezeer wij het hem niet als een verdienste kunnen toerekenen, als een veinzende pligtpleging te laste leggen, wanneer wij hem, bij ieder grooter meesterstuk, dat hij ons levert, over achteruitgang en uitputting van zijn dichtvermogen hooren klagen? Als of men niet bij elke schrede, die men vorderde op het veld der volmaking, zich zelf te meer verloor in deszelfs onmetelijke uitgestrektheid: als of de eindpaal, naar mate men voorwaarts ging, zich niet gedurig op verder afstand vertoonde, zoodat men kleiner werd in zijne eigen oogen, naar mate men grooter wierd in die van anderen!

Doch hoezeer dit gevoel van geringheid, of laat ik liever zeggen, van gemis en onvolkomenheid, ook in het letterkundige, het gevolg moet zijn van alle zelfkennis, zoo zij van den echten stempel is; het sluit nogtans de kennis en bewustheid van eigen krachten en verdiensten geenszins uit; maar het bepaalt derzelver waarde, en verhindert, dat men ze te hoog zich aanrekene. Daar zijn er, ik beken het, die ook van deze zijde zondigen; die zich voor nietiger keuren, dan zij zijn, en zich onbekwaam achten ook tot dat gene, 't welk hun met het beste gevolg kan aanbevolen worden. Maar voor zoo ver deze soort van zelf-miskenning waarlijk plaats heeft, is zij een gevolg van zwaarmoedigheid, die over alles haar floers verspreidt, of van traagheid, die vreest hare krachten te meten, omdat zij een afkeer heeft van ze in te spannen. Een beroemd en naauwkeurig Schrijver stelt het karakter der ware nederigheid daarin, dat zij de bewustheid van het goede, dat men heeft, tempert door de bewustheid van 't geen er aan ontbreekt. Deze ware zedigheid is

de vrucht eener zelfkennis, die uit ongeveinsd zelfonderzoek ontstaat. Zij is niet alleen de beminnelijkste eigenschap van den bekwamen dichter, schrijver of redenaar, als mensch beschouwd; maar zij deelt zich ook mede aan zijne kunstgewrochten, om een behagelijken en innemenden toon daarin te laten heerschen. Zij behoedt, aan de eene zijde, tegen gedurig herhaalde en overdrevene betuigingen van zwakheid en onvermogen, die men moede wordt te lezen of aan te hooren; en aan den anderen kant tegen de uitdrukking van onmatig zelfvertrouwen. Zij verhindert dat de vrijmoedigheid en opregtheid, waarmede men zijn gevoelen uit, in meesterachtigeid ontaarde. En daar men door oefening alleen meester in zijne kunst kan worden, bestuurt zij die oefening; toont ons aan, welke gebreken wij voortaan te schuwen hebben; welk een' weg wij moeten inslaan tot beschaving, tot verrijking, tot veredeling onzer opstellen; door wat te vermijden, wat te betrachten, wij naderen kunnen, indien niet tot de denkbeeldige volkomenheid, die ons voor den geest zweeft, immers tot de modellen dier groote schrijvers, in alle talen en van alle tijden, die den strengen toets des gezonden oordeels hebben doorgestaan. Zij waarschuwt ons eindelijk met nadruk, dat wij geen IKARUS-vleugelen aanschieten, om naar mate wij hooger poogden te stijgen, des te dieper neder te ploffen!

Stel hiertegen het beeld der trotschheid over; dat van den beoefenaar der fraaije letteren, die zich veel en alles laat dunken, voor wien onze taal het eigenaardig woord van *laatdunkendheid* heeft uitgevonden; het is het beeld der grofste zelf-miskenning, of wilt gij liever der dwaze, partijdige zelf-beoordeeling: het is,

de bewustheid van gebreken en onvolkomenheden te verdooven en te verdrukken, door buitensporige hoogschatting van eigen verdiensten. Wij beweren geenszins, dat er nooit ware geniën geweest zijn, die met dit euvel besmet waren, maar dat het daar, waar het immer heeft plaats gehad, een hatelijken misstand veroorzaakt, en aan de beoefening der kunst onherstelbaar nadeel heeft toegebragt. Hij, die dezen hoogmoed koestert, hij moge, met gelukkige geestvermogens begaafd, leemten en zwakheden vermijden, waaraan ook goede auteurs zich schuldig maken; door geen wansmaak zijn werk ontsieren; schoonheden van den eersten rang daarin doen prijken: maar de toon van zelf-behagen, van ijdelheid en zelf-verheffing, die overal doorstraalt, verhindert, vernietigt menigmaal den indruk, dien hij wenschte te maken; en de onwil, dien de kunstenaar tegen zich inboezemt, kan niet anders dan eene ongelukkige werking op zijn kunstgewrocht te weeg brengen. Het streven naar meerdere volmaking, het ontgaan van vroeger begane feilen, hoe vele hinderpalen ontmoet het bij hem, die zich door weinigen geëvenaard, bijkans door niemand overtroffen waant; die, liever dan gebreken te erkennen, of te zeggen: ik heb gedwaald! ook het ongerijmdste met hardnekkigheid verdedigt. Voor deze onmatige hoogschatting van eigen verdiensten, die gewoonlijk gepaard gaat met minachting en versmadend nederzien op allen, die men beneden zich schat, ja zich somtijds daarin alleen openbaart; voor dezen waan der ingebeeldheid staan nogtans allen bloot, die verdiensten bezitten; staan zij bovenal bloot, die in de algemeene toejuiching deelen, en wier namen met buitensporigen ophef genoemd

worden. Zoo wij ooit geneigd zijn de stem des volks voor eene stemme Gods te houden, het is wanneer zij zich in ons voordeel hooren doet; en daar zulk een vereerend vonnis reeds gestreken is, acht men het noodeloos zich zelven te beoordeelen. Daarbij vergeet men dan, hoe dikwijls het middelmatige, en 't geen minder dan middelmatig was, in denzelfden ophef deelde met het schoone van den echten stempel; hoe de staat en het licht der tijden en des lands, waarin men leeft, hier vooral aanmerking verdient, en hoe veel verschil het maakt, onder vernuften van den eersten, of van den tweeden, derden en vierden rang uit te blinken; hoe menigmaal eindelijk schrijvers en dichters daarna in het oordeel van dat zelfde publiek gevallen zijn, door 't welk zij eerst hemelhoog verheven waren. Wie gij dan zijn moogt, genien, die het vaderland en de kunst tot eer wilt verstrekken! zoo gij niet het oordeel over uwe verdiensten, over de hoogte, waarop gij staat, aan u zelven voorbehoudt, nimmer zult gij worden, wat gij kunt en moet wezen. Vertrouwt niet het oordeel van een gedienstigen vriendenkring, die vreest door berisping u verdriet te veroorzaken, of een lastige tegenspraak op te wekken: niet dat van eenen onbevoegden recensent, die somtijds in zijne onnoozelheid vleit of hekelt; niet dat van eene wufte menigte, die de stem der wijzen overschreeuwt. Kent gij zulke wijzen; herkent gij hen daaraan, dat ze u zoo wel de gebreken van uw werk aantoonen, als zij het goede prijzen, aan hen moogt ge u toevertrouwen, maar meer nog aan uw eigen oordeel, mits het onbevangen zij en gestreng. Miskent uwe krachten niet, bluscht den moed niet in u uit om te ondernemen,

wat gij volvoeren kunt: maar verzwijgt, verbergt ook voor u zelven uwe zwakke zijde niet; weest onvoldaan over u zelven, ook wanneer elk u zijne voldoening betuigt; kent uwe ook door allen onopgemerkte gebreken, en hoedt u ook voor datgene, waartegen niemand u waarschuwt. Gelooft het, dat gij alzoo eerst de hoogte naderen, de hoogte bereiken kunt, waartoe een gelukkige aanleg u bestemd heeft, wanneer gij steeds de gulden spreuk betracht: KENT U ZELVEN!

Lijkrede op M^{r}. J.M. Kemper.

Uitgesproken in de Maatschappij Felix Meritis, *te Amsterdam, den* 17 *December* 1824.

Dit is dan nu de derdemaal; en ach! het zij nu ook de laatste maal, dat ik den treurigen post van lijkredenaar vervulle! Eerst toen mijn leven nog niet tot de helft mijner tegenwoordige dagen gekomen was, bragt ik de hulde van diepe vereering en erkentenis aan den edelen VAN DE PERRE, den weldoener mijner jeugd. Daarna, nu pas vier jaren geleden, was het BORGER, wiens nagedachtenis ik vierde, wiens groote en zelden geëvenaarde verdiensten, ik, de tolk van aller gevoelen, het offer der bewondering wijdde. En nu....welke hulde, wat offer zal ik nu brengen aan den man, wiens naam ik zelfs niet noemen kan, zonder u aller gevoel te schokken, en bij zoo velen de bron der nog niet opgedroogde tranen op nieuw te

doen vloeijen?....aan den braafsten onder de braven, aan den besten onder de goeden; en daarbij den roem, den hoogmoed van zijn Vaderland - aan KEMPER!....Zoo ik ooit gewenscht heb iets te vermogen, om deugd, om adel der ziel, om al het groote en al het beminnelijke, waarmede God de uitgelezenste der stervelingen begaafd heeft, door mijne redenen in het licht te stellen, met eer en luister te kroonen, nu zoude ik het wenschen. En nu is het mij, als of ook de krachten, die ik meende te bezitten, mij begaven: de moed ontzinkt, de aandoening overstelpt mij; en liever dan van deze hoogte tot u het woord te voeren, zoude ik mij in uw midden begeven, om te zamen over KEMPER te spreken; wat wij van hem wisten, zagen, hoorden, elkander te herinneren; hem in onzen kring terug te roepen; en als wij geene woorden meer vinden konden, om uit te drukken, hoe hoog wij hem waardeerden, hoe lief wij hem hadden, met elkander te weenen! O! dat zou troost en balsem, weemoedige zielevreugde zijn, en KEMPER zou die nederige hulde niet versmaden; in ons midden zou hij zweven, en zijn geest ons bezielen! - Maar neen! dan voldeden wij niet aan het doel, dat ons hier zamenbragt. Er is hooger pligt, dan die der vrienschap te vervullen. Het vaderland roept, de wetenschap eischt, de menschheid noopt ons, dat wij hem, wiens leven gelijkelijk aan die allen gewijd was, den openlijken dank van allen betalen; en, zoo ver onze stem slechts reiken kan, ook door de volgende geslachten het voorbeeld zijner deugden doen kennen en eerbiedigen. Komt, vermannen wij ons dan! geene aandoening belemmere ons, met moed en kracht ons aangegrepen, en ook

het onze toegebragt, om KEMPERS naam aan de onsterfelijkheid te wijden!

Ja, dit verdient KEMPER! want hij bezat die hoedanigheden van geest en hart, die, waar men dezelve vereenigd aantreft, den *grooten man* uitmaken. Men is dikwerf te kwistig, misschien ook somtijds te karig geweest, met het schenken van dezen eeretitel. Begaafdheden van den geest alleen kunnen daarop geene aanspraak geven. Geen schandere scherpzinnigheid, aan juistheid des oordeels gepaard, en met gelukkige vlijt op belangrijke voorwerpen der menschelijke kennis toegepast. Geen kracht van ziel en wil, al waren er geene gevaren, die zij niet tartte, geene hindernissen, die zij niet overwon. Zij kunnen den geleerden met roem, den staatsman met onbeperkt gezag, den held met lauweren kroonen; maar hoe schitterend elks verdienste zij, ze is niet genoeg om hem een groot man te doen heeten. Er is - dank zij den adel onzer menschelijke natuur! er is geene ware grootheid zonder zedelijkheid van doel, zonder reinheid van beginselen; en daar alleen bestaat zij, waar de schoonste gaven van den geest, door de edelste gevoelens van het hart, in beweging en werking gebragt worden, om, zoo ver mogelijk, het geluk van allen te bevorden. Vernietig in uwe gedachten dit zedelijke der bedoeling; laat het u blijkbaar worden, dat eigen grootheid, eigen voordeel, eigen ijdelheid, het beweegrad der handelingen was: al staart gij dan ook den doorgeworstelden arbeid met verbazing aan; al verblijdt gij u in het genot van deszelfs vruchten; ja, al betaalt gij eene ongeveinsde hulde aan talenten, aan ijver, aan moed en inspanning; gij ziet niet meer het beeld der menschelijke grootheid;

deszelfs trekken zijn beneveld, verdonkerd; en zoo gij er somtijds dien eernaam op toepast, het is met beperkingen en uitzonderingen, die het denkbeeld der ware grootheid vernietigen.

Verre zij het van mij, de gaven van den geest, of moed en zielskracht gering te schatten, om ten koste derzelve, de gaven des gemoeds te verheffen. Wie groot zal heeten, moet ook hetgeen groot is kunnen verrigten. Men zij braaf en goed, nuttig en lofwaardig in zijnen kring; maar grootheid is een onverdiende titel, zoo zij anders dan aan groote verdiensten wordt toegekend. - Denkt ook niet, dat ik allen prikkel van loffelijke eerzucht, alle vooruitzigt van betamelijk genot, als onbestaanbaar met ware grootheid, veroordeel. Zoo zij, ondergeschikt aan het zedelijk doel, als hulpbenden beschouwd kunnen worden, om de zegepraal van het hooger beginsel te verzekeren; dan eerbiedigen wij de wijsheid van den grooten en goeden Formeerder, die ook deze neigingen ons heeft ingeplant, om ons op eene wijze, niet met de droomen des bespiegelenden wijsgeers, maar met onze aardschen toestand overeenkomstig, aan onze verhevene bestemming dienstbaar te maken.

Gelijk dus het menschelijk gelaat, door vereeniging van vele onderscheiden trekken, tot een kenbaar geheel is gevormd; zoo ontstaat ook het beeld des grooten mans, uit de zamenvoeging en overeenstemming van gaven, neigingen en gevoelens, wier zeldzaamheid, wier kracht, en wier zuiverheid dien indruk op ons maken, en als ik het dus noemen mag, dien glans rondom zich verspreiden, waaraan wij dit beeld van dat des dagelijkschen menschen; wat zeg ik? ook van dat

des lofwaardigen en verdienstelijken mans onderkennen kunnen. Maar niet ieder menschelijk gelaat heeft dezelfde uitdrukking; ja, hoe groot somtijds de overeenkomst wezen moge, niet één gelijkt het andere volkomen. Ook is in elk derzelve een heerschende, een sprekende trek, dien geen ander gelaat op zoodanige wijze bezit; en die, wanneer het den schilder gelukt denzelven te treffen, in het afbeeldsel het verrassende der gelijkenis doet ontstaan. Zoo is het ook met het beeld des grooten mans gelegen. Bij alles, wat zij, die dezen naam verdienen te dragen, met elkander gelijk en gemeen hebben, heeft elk hunner iets dat hem bijzonder eigen is; hetzij in de gaven van den geest, hetzij in de neigingen van den wil, hetzij in de gevoelens van het hart, iets dat den boventoon voert, waardoor al het andere gewijzigd, en het geheel als bezield wordt.

Mogt het mij gebeuren, in het schilderen van KEMPERS beeld, bij al het schoone en heerlijke, waardoor het gekenmerkt werd, dezen sprekenden, alles verlevendigenden hoofdtrek te doen doorstralen, dat wij hem als onder ons terug gekomen aanschouwden; dan eerst zouden wij *hem* regt doen wedervaren, en terwijl wij de stem van onzen pligt gehoorzaamden, tevens de behoefte van ons hart voldoening geven. Doch ik heb maar al te veel reden om te vreezen, dat dit het bereik mijner krachten te boven gaat; en ik moet tot uwe toegevendheid de toevlugt nemen, Bestuurders dezer achtbare Maatschappij, die de nagedachtenis van KEMPER door mij wenscht gevierd te zien; een wensch, die te zeer met de neigingen van mijn hart overeenstemde, om daaraan geen ingang te geven; en tot uw goedwillig

aant. oordeel, aanzienlijke Toehoorders! dat het den vriend van KEMPER, die uit de volheid des harten tot u spreken zal, niet aan wil of poging zal ontbreken, om zijne rede haar onderwerp waardig te doen zijn. Geen valsche tooi althans zal haar bevlekken; waarheid en opregtheid zal elk mijner woorden ademen; en zwijge voor altijd deze mond, zoo ik de gedachtenis van den edelen KEMPER door vleijerij onteere!

De natuur had KEMPER met allervoortreffelijkste eigenschappen en vatbaarheden des geestes begiftigd, die hem van zijne jeugd af onderscheidden, en toen hij de loopbaan der letteren en wetenschappen was ingetreden, hem terstond met de beste zijner tijdgenooten gelijk deden stellen. Doch er is zoo groot eene verscheidenheid van verstandelijke vermogens; zulk een verschil in derzelver wijziging of mengeling; en derzelver aanleg en strekking is in dezen zoo geheel anders, dan in genen; dat, wanneer wij schranderheid, doorzigt, vlugheid, levendigheid van bevatting, juistheid van oordeelskracht; dat, zeg ik, wanneer wij dit alles in KEMPER hebben opgemerkt, wij slechts een zeer onvolmaakt denkbeeld bezitten van de plaats en den rang, dien hij in de verstandelijke wereld bekleedde. Bij sommigen ziet men deze uitstekende begaafdheden spoedig niet alleen rijpen, maar haren vollen wasdom bereiken, en daarna, als door plotselijken stilstand, de gespannen verwachting te leur stellen: in anderen bespeurt men, bij minder glansrijken aanvang, eenen gestadigen aanwas en voortgang tot meerdere en meer-

dere ontwikkeling. Bij dezen is de schat van opgezamelde kundigheden grooter, bij genen wordt een minder voorraad derzelve door helderder innerlijk licht bestraald. Hier is de vatbaarheid om waarheid te erkennen, daar de zin om het schoone te gevoelen, sterker en levendiger. De een leert meer uit boeken, de andere van menschen en van zich zelven; deze door bespiegeling en navorsching, gene door opmerking en waarneming. De een vergadert bouwstoffen om wetenschappelijke stelsels te stichten, de andere om het maatschappelijk welzijn te vestigen; de geleerde wereld is voor dezen, de dagelijksche wereld voor genen het tooneel, waarop elk zijne bekwaamheden schitteren, en zijne verdiensten gelden doet.

Van alles nu, wat ik daar optelde, vond men in KEMPER, deels die gelukkige vereeniging, deels die evenredige mengeling, die hem in staat stelden, om in onderscheidene kringen zich te doen opmerken, en het uitgebreidste nut te stichten. Aan den man, die, slechts twee en twintig jaren oud zijnde, tot den post van hoogleeraar werd geroepen, en naar aller oordeel waardig was dien te bekleeden, kan men geene vroege ontwikkeling ontzeggen. Maar zoo men dezelve ook in anderen, op dien leeftijd, zich even groot of grooter kan denken en voorstellen, zij was bij hem slechts ontkieming; gedurige aannadering tot hooger voortreffelijkheid kenmerkte een verstandelijk vermogen, welks grenzen door oefening gestadig wijder werden uitgezet; ja welks omvang men eerst leerde kennen, wanneer de loop der dingen, of de behoefte der tijden aan hetzelve gelegenheid gaven, om zich in al zijne kracht te openbaren. - Wie den voorraad van kennis en weten-

schap, door KEMPER opgezameld, gering; wie dezelve niet uitstekend, rijk en uitgezocht noemde, zou niet hem, maar zich zelven onteeren; doch het zij zoo, dat anderen, door nog grooter stapels van allerlei boeken door te lezen, of door ongezellig letterblokken, zich een' grooten naam van geleerdheid verwierven; maar men wijze mij het hoofd, waarin al het gewetene, of juister uiteengezet, of met meer doel aaneengeschakeld, of helderder doorgedacht was; zoo dat men, in hetgeen hij sprak of schreef, al droeg het ook de sporen der overhaasting, nooit eenige verwarring van denkbeelden ontmoet, en menigmaal, nu door naauwkeurige en fijne onderscheidingen, dan door aanwijzing van schaars opgemerkte overeenkomsten, duistere geschilpunten van geschiedenis, van staat- of zedekunde, in een verrassend licht ziet opdagen. Ook verloor hij zich niet in de doolhoven eener dorre afgetrokkenheid; zijn echt wijsgeerige zin ontdekte hem derzelver kronkelpaden; en waarheidliefde behoedde hem voor eene jammerlijke stelsel-zucht, die zoo vele verheven verstanden van het spoor heeft gebragt, en zich met rook en damp doen voeden. Bespiegelend onderzoek was hem eene behoefte, maar steeds aan ondervinding en zelfkennis getoetst, en op de beoefening des maatschappelijken levens toegepast. Uit alles, wat in verschillende scholen geleerd werd, het beste en bondigst bewezene te kiezen, en met bedachtzame matiging tot een geheel zamen te voegen, was het doel, daar hij naar streefde: en wat zich niet door natuurlijke eenvoudigheid aanbeval, met hoeveel omslag van bewijzen, met welk een' schijn van diepzinnigheid, of op welk een' beslissenden toon het werd voorgedragen, het mogt hem voor eenen tijd

aant. innemen of verrassen, maar het verblindde hem niet. - Gelijk geen deel der bespiegelende wijsbegeerte, zoo was ook geen vak der beschaafde letterkunde hem vreemd. Zijn natuurlijke aanleg, zijne jeugdige vorming, de onderwijzers, die hem ten deel vielen; de vrienden, in wier kring hij verkeerde, alles werkte mede, om zijn gevoel voor het schoone te verfijnen, zijnen smaak te zuiveren, en door beoefening der beste oude en hedendaagsche schrijvers te veredelen. KEMPER zelf bekleedde niet alleen eene uitstekende plaats onder onze vaderlandsche redenaars, maar kan ook onder de vaderlandsche dichters worden gerangschikt. In de verzen, zoo van zijne vroege jongelingschap, als van lateren leeftijd, vindt men niets, dat door valschen tooi of wanklank, smaak of oor beleedigt, veel hartelijkheid, overal waarheid, altijd edel menschelijk gevoel, somtijds treffend en roerend voorgedragen. Doch om de opregtheid hulde te doen, het was bij hem meer de onbegrijpelijke vaardigheid en gemakkelijkheid, om zich in allerlei vormen eigenaardig en behagelijk uit te drukken, dan de gloed der verbeelding, en de onbedwingbare overmagt der poëtische verrukking, die hem nu en dan, meestal anderen ten gevalle, de taal der zanggodinnen voor die des gewonen levens deed verkiezen. Bovendien, bedrijf en werkdadigheid waren de hoofdstemming van zijnen geest. Wat zich van geen bijzonder nuttige zijde liet aanzien, hetzij in bespiegeling, hetzij in letteroefening, hij mogt er zich vlugtig mede bezig houden, maar hij hechtte er zich niet aan. Hij was steeds geplaatst in het midden van den tijd, waarin hij leefde; deszelfs verstandige en zedelijke, deszelfs burgerlijke en maatschappelijke behoefte; ziet daar het wit,

waar altijd zijn oog op gerigt was, het middelpunt, waar al zijn denken, en weten, en handelen, bestendig in zamenliep.

Ziet daar, M.H! hoe zich de omtrek van KEMPERS geestvermogens aan mijne herinnering voordoet. Wanneer men hier bijvoegt de aangename en menigwerf schitterende levendigheid van zijn vernuft; maar boven alles eene vlugheid van bevatting en daarstelling, waarvan men bezwaarlijk een tweede voorbeeld zal aanwijzen; en eene arbeidzaamheid die van geene vermoeijing wist, en nooit zich beklaagde over het werk, dat haar op den schouder werd gelegd; dan moge ieder het besluit opmaken, of er meer dan dit, van de zijde der geestvermogens, tot het beeld des grooten mans vereischt wordt.

Maar hoe voortreffelijk en zeldzaam dit alles zijn moge, het zijn KEMPERS zedelijke hoedanigheden vooral, die hem deden uitmunten, en hem geheel als den grooten man in het licht stelden. Ja het waren deze, die op den aanleg en de aanwending zijner groote verstandsvermogens dien magtigen invloed oefenden, waardoor zij zich bijkans uitsluitend bepaalden tot hetgeen nuttig, en met de teederste belangen der maatschappij verbonden was. En zoo wij dien sprekenden trek der gelijkenis vinden willen, waardoor hij van alle anderen, die met hem op dezelfde rij verdienen geplaatst te worden, onderscheiden was, hier is het, dat wij dien zoeken moeten.

Gelijk het gansche menschdom oorspronkelijk slechts één geslacht uitmaakt, zoo is er ook eene heerschende familie-trek, die zich in onderlinge deelneming openbaart, aan al de leden van dit groote huisgezin gemeen. Die

trek kan verdoofd, verdonkerd, bijkans onkenbaar gemaakt, maar nooit geheel uitgewischt worden. Om hem te ontdekken, behoeft men niet eens tot de onbedorven kindsheid af te dalen. Want wat gebeurt er groots of merkwaardigs, ook in de afgelegenste gewesten, waarin wij ons niet allen mede betrokken achten! Waarom doet de zaak der menschelijkheid ons ontgloeijen, als wij hooren van willekeur en geweldenarij? Waarom bloedt ons hart over rampen en verwoestingen, waarvoor wij niet te vreezen hebben? of juicht in den voorspoed en de zegepraal van hen, tot wie wij in geene andere betrekking staan, dan dat zij menschen zijn als wij? Neen! wij kunnen de broederschap niet verloochenen, die ons kenmerkt als allen tot ééne maagschap behoorende. - Maar niet in allen is het gevoel dier betrekking even sterk en levendig. Het wordt door trotschheid en dwaze inbeelding onderdrukt, dat het zich slechts nu of dan, als zijns ondanks openbaart. Het wordt door eigenbelang gesmoord; het verliest zich in de verstrooijingen der ijdelheid; of het blijft (en dit, helaas! bij de meesten) eene onvruchtbare gewaarwording, die verdwijnt, en geen enkel spoor van weldadige werking achterlaat. Gezegend hij, in wien het gevoel dezer betrekking diep geworteld is; wien al, wat de menschelijkheid aangaat, raakt aan het hart; in wiens gansche karakter het geweven, wiens denken en doen er door bezield is! Bij wien, mensch te zijn, de grootste aanbeveling, de hoogste eeretitel is; die, zoo hij kon, alle menschen gelukkig zou maken, en den kring van zijn weldoend vermogen, zoover hem mogelijk is, uitstrekt! Altijd bedacht om onheil af te wenden, om onregt voor te komen, om nut en zegen

aant. te stichten; tijd en rust daaraan opofferende, en meer bevreesd om te bedroeven of te beleedigen, dan om ondank of teleurstelling te behalen! Ja, gezegend hij, die zoo bestaat, die zoo denkt en zoo handelt, zijn naam is: m e n s c h e n v r i e n d !

Zoo dikwerf KEMPERS beeld zich aan mij voordoet, in welken tijd, onder welke menschen, in welke omstandigheden mijne verbeelding hem terug denkt, altijd zweeft het mij in deze gedaante voor den geest. Niet in algemeene, onbestemde trekken, maar door zijne persoonlijke hoedanigheden, en eigen zielsgeaardheid gewijzigd. Welk eene goedhartigheid, door tijd noch luim beheerscht! Welk eene goedwilligheid, die zich zoo gaarne ten beste gaf, en zoo noode weigeren kon! Welk eene dienstvaardigheid, die hare eigen grenzen niet kende, en bij hetgeen zij kon, ook hetgeen zij niet kon, wenschte en meende te kunnen! Welk eene voorkomende vriendelijkheid, die niemand afwees of terug stiet! Welk eene ongedwongen gemeenzaamheid, heuschheid van omgang, onbekrompen gulhartigheid, ongemaakte natuurlijke eenvoudigheid! en, om het met één woord te zeggen: welk eene beminnelijkheid van inborst en zeden kenschetste KEMPER, wanneer en waar, en hoe men hem zag! Overladen met roem, werd hij niet hooggevoelig: met 's Vorsten gunst, met de liefde der Natie bekroond, bleef hij 't geen hij te voren was; overkropt van bezigheden, was hij innemend, gespraakzaam; overal en altijd den mensch in den mensch beminnende, eerbiediger en handhaver van de eer der menschheid!

Zulk een karakter kan tot zwakheden overhellen, uit deszelfs zachte en gevoelige stemming ontstaande;

en overmaat van goedheid gaat menigmaal met gebrek aan zielskracht gepaard. Doch schoon wij er ver af zijn, om KEMPER van zwakheden, ook van zulke, die uit zijne onbepaalde goedwilligheid en zucht om elk te dienen ontstonden; om hem van die menschelijke zwakheden, waarvoor zulk een karakter bloot staat, geheel vrij te kennen; men zegge nogtans niet, dat het hem aan standvastigheid, aan moed en zielskracht ontbrak! Verstaat men daardoor stugge, stijfhoofdige onbuigzaamheid; vasthouden aan eens opgevatte meeningen; doordrijven van eens gemaakte ontwerpen; onverzettelijkheid, zonder voor overtuiging of terugtred vatbaar te zijn, al ziet men ook in gedwaald te hebben? Is dit die zoo hoog geroemde vastheid van karakter, die de trotschheid zich als eene deugd laat aanrekenen? dan bekennen wij volmondig, dat KEMPER die niet bezat, en wij achten hem daarom te hooger, en beminnen hem te hartelijker! Neen! niemand was inschikkelijker, toegevender dan hij; niemand verdraagzamer omtrent hen, die in denken of doen van hem verschilden; niemand had meer eerbied voor anderer gevoelen, of was gereeder om vroegere dolingen te erkennen of te herstellen. Maar waar het aankwam op getrouwheid aan beginselen; om van pligt en eer geen hair-breed af te wijken, noch door zwijgen, noch door veinzen, de zaak der waarheid of des regts in de waagschaal te stellen; om vrees noch gunst-bejag de stem der overtuiging te smoren; voor zijne gevoelens rond uit te komen, vrijmoedig te spreken, onverschrokken pal te staan, en zonder omzien steeds den koninklijken weg te bewandelen; is dit standvastigheid, is dit ware zielskracht, en vraagt men, of zij met bescheidenheid, met

goedwilligheid, met zachtaardigheid zich vereenigen laat? KEMPER, KEMPER zal er het antwoord op geven! - Zoo las men ook, op zijn gelaat, gulle rondborstigheid in het open en helder oog; vriendelijke gemeenzaamheid in alle trekken en bewegingen; maar kracht was in het voorhoofd gezeteld, en gaf aan het harmonisch geheel de uitdrukking van eenen held der menschelijkheid!

Doch wat zeg ik, M.H! er is geen ware kracht van ziel en wil, dan die óp rede en menschelijkheid gegrond is; onverzettelijk in trouw aan pligt en geweten, maar het voor geene nederlaag achtende, aan beter inzien zich gewonnen te geven, of voor gebiedende omstandigheden te wijken. Die ware zielskracht bezat KEMPER, niet om er meé te pralen, maar om ze daar te doen gelden, waar algemeen belang het gebood. Maar dan ook was geen gevaar zoo groot, dat hem afschrikte, geen tegenstand zoo heftig, dien hij niet moedig het hoofd bood. De laster mogt zijne pijlen in gif doopen, hij kreunde er zich niet aan; en geene spotternij, het gewone wapen, waaraan men alle vijanden eener goede zaak onfeilbaar herkent, maakte ooit eenigen indruk op zijne kalme ziel! - En wilt gij weten, uit welk een bron die vastheid van geest en beginselen, zonder ophef of gemaaktheid, onder de zachtste en inschikkelijkste vormen, hij hem voortvloeide? Het was uit zijne edele zelf-bewustheid! uit de innerlijke overtuiging, van niets dan het goede te willen; en niet te schrijven, of te spreken, of te handelen, om de toejuiching der geletterden, de liefde des volks, de gunst van den Vorst te gewinnen, maar om ze te verdienen! Zij vloeide bij hem voort uit dat hooge gevoel van de waarde der menschheid, dat den

hoofd- en grondtrek van zijn karakter uitmaakte, en hem door elk, die hem kende, deed eeren en beminnen.

Zoo hebben wij KEMPER gekend, met zulke gaven en hoedanigheden, met zulke gevoelens en gezindheden rijk begiftigd en versierd. Getuigt het, gij allen, die of door vriendschap, of door gezelligen omgang, of door gemeenschappelijke betrekkingen, hem van nabij beschouwd, of in engere verbindtenis tot hem gestaan hebt: welk een' trek van het door mij geschetste beeld wilt gij dat ik uitwissche? Of zoudt gij daarentegen wenschen, dat en aan zijnen geest, en aan zijn hart, beter en overvloediger door mij regt was gedaan? Ik althans, ik zou het wenschen: maar nu werd ik overstelpt door de menigte der herrinneringen, dan door den vloed der aandoeningen; en dan weder heeft bescheidenheid en kieschheid mijne lippen gesloten, opdat ik niet schijnen zou, de regten der waarheid aan die der vriendschap op te offeren. Dat dan zijne daden spreken, en plaatsen wij den man, wiens groote talenten, wiens edele beginselen we u in een' getrouwen spiegel trachtten voor te houden, op het groote tooneel des bedrijvenden en openbaren levens.

KEMPER werd bestemd en opgeleid tot de *regtsgeleerdheid;* en wat hij bij dit woord zich dacht en voorstelde, werd door zijn' aanleg en neiging spoedig beslist. Niet maar zulk eene kennis van het oud en hedendaagsch, van het Romeinsch en Vaderlandsch regt, als genoegzaam wordt geacht, om een bekwaam

pleitbezorger te worden; maar geleerde beoefening der regts-wetenschap, in hare gansche uitgestrektheid, uit hare bronnen afgeleid, en in verband gebragt met alle andere wetenschappen, die haar of ophelderen, of versieren, of verrijken kunnen. Van zulk eene regtsgeleerdheid zag hij een sprekend voorbeeld in HENDRIK CONSTANTIJN CRAS. De grootheid van dezen man staarde hij niet slechts aan, maar in hem beschouwde hij het model, naar hetwelk hij zich vormen moest. Niet op eene slaafsche wijs, door al zijne gezegden te herhalen, en bij zijne woorden te zweren; maar op eene edele, vrije, oorspronkelijke wijs; door in denzelfden geest, naar hetzelfde doel, doch langs zijnen eigen weg te streven. Wijsbegeerte, Geschiedenis en Oude Letterkunde, op al de vakken der regtskennis toe te passen, was het kenmerkende der leerwijs van CRAS. Daartoe zag hij in KEMPER den gelukkigsten aanleg zich ontwikkelen; en het was dit, zoo wel als de beminnelijkheid van zijn karakter en omgang, die den Leermeester voor altijd aan dezen geliefdsten zijner kweekelingen verbond. Want schoon CRAS voor al zijne waardige leerlingen een leidsman, een vriend en vader was, voor niemand was hij het ooit zoo, als hij het voor KEMPER geweest is; en bleef het tot aan het einde zijns levens, met gedurig klimmende genegenheid, tot dat KEMPER zijnen edelen weldoener de oogen sloot! Op deszelfs aanbeveling werd hem de leerstoel in de Regten aan de Harderwijksche Hoogeschool opgedragen, naauwelijks twee jaren nadat hij zijne akademische studiën geëindigd had. Inderdaad ter goeder ure. Want hij bezat alles, wat hem in de pleitzaal een' schitterenden opgang beloven kon; kunde, vernuft, doorzigt, vlugheid, ar-

beidzaamheid, de zeldzame gave om zich, ook onvoorbereid, juist en gemakkelijk uit te drukken. Ook zou een geest, als de zijne, zich hier een ruim veld hebben geopend gezien, om niet slechts zijne aangeboren gaven en verkregen kennis te doen uitblinken, maar ook zijn edel menschelijk gevoel uitgebreide voldoening te verzorgen: om niet slechts eigendom, regt en onschuld, voor regtbank en vierschaar te handhaven; maar ook de groote belangen der maatschappij, van handel, algemeene welvaart en burgerlijke vrijheid, door raad en inlichting, met woord en schrift, ten dienste te staan. Maar geheel zijn leven aan de Letteren te kunnen toewijden; jongelingen te vormen voor den Staat; in dezen schoonen werkkring het Vaderland tot roem en zegen te zijn, dit had voor hem grooter bekoring, onweêrstaanbare aantrekkelijkheid; en daarvoor was de sobere bezolding der geleerdheid aan de Harderwijksche School hem niet te gering. Acht jaren was hij het sieraad dier School: daarna was hij drie jaren lang, in deze zijne Vaderstad, ambtgenoot van CRAS, met een belangrijk deel van deszelfs werkzaamheden belast; tot dat hij, nu vijftien jaren geleden, te Leyden den uitmuntenden PESTEL opvolgde. Gij wilt niet, M.H! dat ik deze zijne hooge letterkundige loopbaan, gedurende een tijdvak van ruim vijf-en-twintig achtereen-volgende jaren, met u doorwandelen zal. Ook niet, dat ik zal stilstaan bij hetgeen hij met andere voortreffelijke leeraars gemeen had: de naauwkeurigheid, grondigheid, en den rijkdom van zijn akademisch onderwijs. Zelfs niet bij datgene, wat hij uit de school van CRAS had medegebragt: den smaak voor Oude Letterkunde, den wijsgeerigen blik, het geschiedkundig

overzigt, die beurtelings zijne lessen verlevendigden, aangenaam en belangrijk tevens maakten. Maar dat ik u liever, en als bij uitsluiting, trachte aan te toonen: hoe KEMPERs eigen wijze van zien en denken; hoe zijn vrije en edele zin, die hem tot een' weldoener des menschdoms bestemde, zich ook in deze zijne betrekking openbaarde.

Inderdaad, hetgeen KEMPERs akademisch onderwijs bijzonder eigen was, stond met zijn geheel karakter, met zijne bedrijvige geaardheid, en als ik het dus noemen mag, met den praktischen aanleg van zijnen geest in het naauwste verband. Want schoon roem hem niet onverschillig was; en voor welk edel gemoed was die het ooit? den roem van nuttig te zijn, hield hij voor grooter, dan dien van zeldzaam of eenig te wezen. Vraagt men: welke dan de kenmerkende eigenschap was, die in alles, wat hij als hoogleeraar verrigtte, steeds heerschte en doorstraalde! Het was uitstekende gepastheid, en geschiktheid naar de behoefte van den tijd. - Al waren hiervan geene andere proeven, dan zijne Akademische Redevoeringen, die alleen zouden genoeg zijn, om dit getuigenis te staven. De noodzakelijkheid der erkentenis van de eeuwige regtsbeginselen, en van derzelver toepassing op de beoefening en uitlegging der wetten: met dit betoog opende hij zijne nieuwe loopbaan, en toonde aldus terstond, wat men in dezelve bovenal van hem te wachten had. Behoorde het onder de dwaasheden van dien tijd, dat men grondige geleerdheid, en kennis der oude talen, door eene oppervlakkige volks-filosofie wilde doen vervangen; KEMPER wees den wetgever van een' vrijen Staat de bevordering der echte geleerdheid aan, als een' zijner

duurste pligten. Hadden de begrippen eener hersenschimmige volkomenheid sedert lang vele hoofden doen duizelen, en wilde nu weder de willekeur haren troon op derzelver omgeworpen zetel vestigen; hij toonde, hoe noch staatsinrigting, noch wetgeving stand kan houden, dan die met den toestand der maatschappelijke beschaving gelijken tred houdt. Begonnen de wiskundige wetenschappen het hoofd al te hoog boven hare zusters op te steken, KEMPER verdedigde de eer dier kundigheden, die verstandelijke beschaving en zedelijke volmaking bedoelen, op eene zegepralende wijze. Zag men rondom zich volken of vorsten, die door de ondervinding der laatste jaren niet wijzer, zoo het scheen, geworden waren; KEMPER vestigde het oog zijner landgenooten op de jongste gebeurtenissen, en vermaande hen met wijzen ernst, dat zij het nut niet zouden verwaarloozen, dat voor ons volgend bestaan en volksgeluk, uit zulk eene duurgekochte ervaring kon voortvloeijen. Moest het eindelijk een natuurlijk gevolg van grondwettige Staats-inrigtingen zijn, dat bekwame regtskundigen op de behandeling der staats-aangelegenheden een' veelbeduidenden invloed verkregen, KEMPER wees hun den eenigen weg aan, om van dien invloed het beste, het roemrijkste en voor het Vaderland heilzaamste gebruik te maken.

Deze schrandere en gelukkige keus van stoffen trof telkens ieder, die zijne Akademische Redevoeringen las of hoorde; hem echter kostte die keus nooit een oogenblik nadenken; zij was hem natuurlijk, en elk dier onderwerpen stelde zich ongeroepen voor zijnen geest. En nog is het niet de keus der stoffen, die de verstandige het meest goedkeurde en toejuichte, in derzelver be-

handeling ontwikkelde zich al het vernuft, al de kennis, en al het gezond oordeel van den Redenaar. Ruime overzigten, belangrijke gezigtspunten, heldere en verrassende blikken, wijsbegeerte en levenswijsheid, geschied- en letterkunde vereenigd, en alles tot één doel gerigt: den bloei, het welzijn en de veredeling der maatschappij! Wie niet beurtelings door dit alles, in elk dezer stukken, zich getroffen voelt, heeft er nimmer regt aan gedaan. En schoon alles daarin met warmte en gevoel is voorgedragen, nergens openbaart zich een spoor van overdrevenheid, maar edele gematigdheid stemt den toon der rede. Met ijver verdedigt hij de zaak, waarvoor hij zich in de bresse stelt, maar niet met drift; nooit gaat hij de perken der bescheidenheid te buiten; geen bitter woord ontvalt hem; en de sprekende karaktertrek zijner gemoedsgeaardheid ziet men ook hier overal doorblinken.

Wat KEMPER op het spreekgestoelte was, voor eene uitgelezene schaar van verstandige toehoorders, dat was hij, in veel ruimer omvang, op den leerstoel voor de akademische jeugd. - Het onderwijs in alle de vakken der uitgebreide regts-wetenschap werd hem, op verschillende tijden, te Harderwijk, te Amsterdam en te Leyden opgedragen, en in allen handhaafde hij zijnen en den vaderlandschen roem. Maar het wijsgeerig deel derzelve, dat hem op zijne laatste standplaats uitsluitend werd toevertrouwd, inzonderheid het Natuur-, het Staats- en Volkenregt, strookte meest met den schoonen en verheven aanleg van zijnen geest, en dit was het gebied, waarin hij heerschte. Alles wat tot naauwkeurige kennis daarvan vereischt wordt, bezat hij, en de gaaf, om het duidelijk, levendig en bevallig

mede te deelen, had hij als een geschenk van de natuur ontvangen. Maar wat van dat alles, in den tegenwoordigen stand der maatschappij en des vaderlands, het meest behoorde gekend en geweten te worden, stak altijd in zijn onderwijs door, en dreef er in boven. Geen belangrijk geschilstuk werd door hem onaangeroerd gelaten; maar op den voorgrond plaatste hij steeds die twisten of begrippen van den dag, wier onderzoek, wier ontwikkeling en beslissing, voor de kennis van regt of staats-belang, van vrijheid of burgerpligt, op ieder oogenblik van de meeste aangelegenheid waren. Met de wetenschappen, die hij onderwees, maakte hij zijne leerlingen niet slechts in het gemeen bekend, maar vooral met den staat, waarin zij zich thans bevonden; met de ware hoogte, waarop zij stonden; met derzelver vordering of teruggang; met alles wat daarover in de nieuwste geschriften wetenswaardig was; met den invloed van den geest der tijden op derzelver beoefening. Behoeft men te vragen, wat in deze betrekking door hem is te weeg gebragt? Welk een sieraad hij voor de hoogeschool geweest is, welk een zegen voor de akademische jongelingschap? Hij, die voor zijne leerlingen alles was: wiens huis en hart voor hen openstonden; in wiens gullen, altijd aangenamen en vrolijken omgang, zij vergeten zouden hebben, dat hij hun leeraar was, indien de wijsheid zijner onderrigtingen, de leerzaamheid zijner gesprekken, het hun niet gedurig herinnerd hadden; hij, voor wien geen tijd te kostbaar, en geen arbeid te veel was, om hen te raden en te helpen; in wiens woning zij te gelijk levensgenot smaakten, en lessen van deugd en betamelijkheid opzamelden. Treurt vrij, edele jongelingen!

die door KEMPER tot al wat groot en goed is gevormd zijt! Geen tijd moet u den rouw over zijn verlies doen vergeten; maar denkt daarbij, dat een' leermeester als KEMPER was, gehad te hebben, waarachtig Godsgeschenk is geweest op den weg uws levens!

Doch KEMPERs betrekking als hoogleeraar deed het hem niet beneden zich achten, ook in andere, dan enkel geleerde kringen, licht te verspreiden; of een' stap te doen buiten de wetenschap, die hij aan de Hoogeschool onderwees: want zijn geest omvatte alles, wat tot het gebied der Letteren niet alleen, maar ook der Kunsten behoorde; en zijn gevoel voor het schoone was even fijn, als opgewekt en levendig. Doch ook hier, zoo dikwerf hij in deze wijde en bekoorlijke velden omdoolde, was doorgaans meer het nuttige of praktische, dan het bespiegelende of enkel behagende, het doel zijner voordragt; of laat ik liever zeggen, was doorgaans alles, wat hij sprak of schreef, naar het belang van het tegenwoordig oogenblik ingerigt. In de jaren der overheersching waarschuwde hij tegen den geest des tijds, en deszelfs jammerlijken invloed op de beoefening van het schoone; vermaande en bad hij zijne toehoorders, dat zij tegen denzelven den roem der Vaderlandsche Taal- en Letterkunde zouden handhaven. Straks nadat Nederlands verlossing was opgedaagd, sprak hij over den heilzamen invloed van een onafhankelijk volksbestaan op de Letteren en Schoone Kunsten. TEYLERS Genootschap had het gewigtig vraagstuk voorgesteld: wat de jongste staatkundige gebeurtenissen, en de ter zelfder tijd opgekomen godsdienstige en wijsgeerige begrippen, voor ware godsdienstige en zedelijke verlichting hadden uitgewerkt, en wat men

voor het vervolg daarvan hopen of vreezen moest? Ziet daar juist, wat KEMPERS geest, bijkans slapende en wakende, bezig hield. Want niet uiterlijke welvaart alleen was bij hem dat algemeen belang, waarvoor hij alles en zich zelven ten beste had. Hoog sloeg zijn hart voor godsdienst en deugd; zij waren bij hem de eenige grondslagen, gelijk van ware zielerust, zoo ook van duurzaam volksgeluk. Wie was dan meer in staat, om dit vraagstuk op te lossen, dan hij, die zoo veel opgemerkt en opgezameld, die zoo veel doorgelezen en doorgedacht had, dat zich alles hier, als in één brandpunt, vereenigde, en wiens geheele ziel in deze denkbeelden gedurig omzweefde? Dat dus de eereprijs door hem behaald werd, behoefde niemand te verwonderen; maar wie zijne verhandeling leest, staat opgetogen over de bondigheid, het oordeel, en de diepe inzigten; over de gematigdheid, onpartijdigheid, en echte liberaliteit, die hem op iedere bladzijde tegenkomen. En zoo het ingewikkelde en veelzijdige van het eerste deel der vraag eene opeenstapeling van naauwkeurige onderscheidingen vorderde; het laatste deel, hetwelk de uitzigten in het toekomende behelst, is met eene juistheid, duidelijkheid, gevoel en kracht geschreven, die zelden geëvenaard, en misschien nooit overtroffen zijn.

Doch behoeve ik wel van dit spreek-gestoelte te gewagen van de gave, die KEMPER bezat, om nu met mannelijken ernst, waardig en deftig, dan behagelijk en innemend, altijd met gevoel en warmte tot een beschaafd gehoor te spreken? Hoe dikwijls was deze Maatschappij er getuige van in hare letterkundige vergaderingen. Daarin heeft hij het rouwfeest van zijnen onvergetelijken Leermeester, van zijnen geliefden CRAS gevierd. En

gunt mij, dat ik u met uwe gedachten terug voere tot dien gedenkwaardigen avond, toen hij in deze zelfde zaal, de eereprijzen der Schilder- en Teekenkunst uitdeelde, en daarbij de redevoering, waarvan ik reeds melding maakte, uitsprak, over de waardij van een onafhankelijk volksbestaan. Het is één mijner dierbaarste herinneringen, dat ik er bij tegenwoordig was, en van den magtigen indruk, dien zijne woorden, en de gevoelens, door die woorden uitgedrukt, op allen maakten, getuige en deelgenoot mogt zijn. Nooit is eene gehoorzaal zoo vervuld geweest van verrukte toehoorders; ieders gelaat blonk van het zuiverst genoegen; de geestvervoering steeg ten top, en openbaarde zich in onafgebroken toejuiching. KEMPER zelf schreef de voldoening van dezen avond niet aan zich, aan zijn opstel of deszelfs uitvoering toe, maar aan den wegslependen invloed van het oogenblik, niet vele dagen na Nederlands herstelling, waarvan nog alle hoofden en harten gloeiden. Doch na tien jaren zijne redevoering herlezende, gevoelde ik mij nog schier even eens, als toen ik ze hoorde, aangedaan; even opgetogen over de kennis en den smaak, het vernuft, het gezond oordeel en de onnavolgbare wijs van beschouwen des redenaars, die overal doorschitteren, overal zich baden in den gloed der reinste vaderlandsliefde. En dit stuk, misschien het meesterstuk van KEMPERs welsprekendheid, was het voortbrengsel van weinige, in gestadige drokte doorgebragte dagen; wat zeg ik? van niet meer uren, dan volstrekt vereischt werden, om het opstel op het papier te brengen!

Zoo groot, en van zulk eene heilzame strekking waren KEMPERs wetenschappelijke en letterkundige ver-

diensten, die ik niet naar waarde schetsen, waarvan ik slechts weinige stalen heb kunnen opnoemen. Wilt gij eenig afbeeldsel, bijkans zoude ik zeggen, een afgietsel zien der vormen van zijnen geest? beschouwt dan met mij zijne keurige, schoone, uitmuntende boekverzameling. Daar vindt gij niet, hetgeen zich enkel door zeldzaamheid aanbeveelt, en waarvan de ingebeelde waarde slechts bestaat in den grilligen luim des koopers; maar de beste werken der oudheid, met de uitstekendste voortbrengsels van latere tijden; alles wat klassisch is in geleerdheid en wetenschap, in kunst en smaak. En van die allen de zuiverste afdruksels, de voortreffelijkste uitgaven, of waarvan de volkomenheid der uitvoering met het belangrijke des inhouds schijnt te wedijveren. Gij vindt ze in een betamelijk gewaad gestoken, met keus en orde gerangschikt. En wat gij er in missen mogt; want dien schat naar een wijs gemaakt ontwerp, dagelijks te verrijken, was des verzamelaars geliefdste uitspanning; wat gij er in missen mogt, het bruikbaarste, het nuttigste, voor de vorming van verstand en hart onontbeerlijkste, zoekt gij er voorzeker niet vruchteloos. - Zoo bleek ook de geest van KEMPER te zijn: eene onschatbare bewaarplaats van de uitgelezenste kundigheden, schoon van vorm, rijk van inhoud, zeldzaam in zamenvoeging van kostbaarheid en nuttigheid, en waarin één verheven doel heerschte: geleerdheid en wetenschap aan menschen-heil en menschen-veredeling dienstbaar te maken.

Indien dus KEMPER alleen als Akademisch Leeraar, en daarbij als man van smaak en letteren had uitgeblonken, wij zouden billijk hier zijne nagedachtenis vieren, en aan den zoo menschelijken, algemeen nuttigen

en beminnelijken Geleerde, de hulde onzer erkentenis wijden. Maar die edele menschenliefde, die in zijnen boezem blaakte, bepaalde zich niet tot leer- of gehoorzaal, tot spreken en schrijven: waar de gelegenheid zich aanbood, moest zij zich ook in doen en handelen openbaren, met die vereeniging van kracht, van redelijkheid en welwillendheid, die hem zoo onderscheidend kenmerkten; en waaraan het te danken is, dat zijn naam onder dien der Verlossers en Weldoeners van ons Vaderland zulk eene uitstekende plaats inneemt.

Slechts twintig jaren was KEMPER oud, toen hij, den akademischen graad en titel wettig verkregen hebbende, op het tooneel des openbaren levens verscheen. Niet slechts de werkzaamheden van zijn regtsgeleerd beroep hielden hem bezig, maar terstond nam hij deel, met jeugdigen ijver, aan de openbare volksaangelegenheden, naar de staatsinrigting, ons destijds door vreemde wapenen aangebragt: en in welke vergadering hij verscheen, terstond trok hij aller oogen tot zich, en liet zich de moeijelijkste werkzaamheden welgevallen. Doch toen heethoofdige drijvers een stelsel van vervolging en verwarring, als dat der ware burgerlijke vrijheid, met geweld poogden in te voeren, was KEMPER terstond onder de vele braven, die zich met woord en daad tegen hen verzetteden. Hij deed dit niet onopgemerkt, als onder de menigte versmolten; neen! hij plaatste zich mede aan het hoofd derzelve, en geen leed of mishandeling, deed hem wankelen in zijne redelijke en gematigde gevoelens. - Die tijden, waarop wij nu, met regt, als rampvol en vernederend terug zien, hebben ook goede vruchten voortgebragt, wier bezit wij, bij het verwerpen der misbruiken, wijsselijk hebben weten

te behouden; en wie is zoo doof voor alle inspraak der gezonde rede, die het verbeterd lager onderwijs hier onder niet mede rangschikt? De stads-armenscholen alhier gaven er een doorslaand en schitterend voorbeeld van. KEMPER, in Amsterdam terug gekomen, was onder de Bestuurders derzelve, en een dergenen, die bij openbare prijs-uitdeelingen gaarne het woord voerden. Maar waar was, bijkans in ons gansche Vaderland, eenige inrigting van openbaar nut of weldadigheid, of tot bevordering van wetenschap en smaak, die hij niet door zijne bijdragen ondersteunde, aan wier werkzaamheden hij niet met ijver deel nam? Te Harderwijk had hij zich geheel aan de letteren en studiën overgegeven: maar toen NAPOLEON aan de onafhankelijkheid van ons volksbestaan den eersten slag ging toebrengen, door zijnen broeder op den troon van Holland te plaatsen; toen schreef hij die beroemde vier brieven, die welhaast in aller handen waren, waarin de onregtvaardigheid van den overheerscher op eene voorzigtiglijk bedekte wijze werd ten toon gesteld. En schoon zijn naam daarbij verzwegen was, de schrijver was niettemin aan allen bekend, en werd door LODEWIJK steeds koel en met achterhoudendheid behandeld. - Maar zoo gereed KEMPER was om alles te wagen, zich bloot te geven en op te offeren, wanneer hij er voor het Vaderland, of de zaak der menschelijkheid eenig nut van hopen kon; zoo afkeerig was hij van ijdel en weêrbarstig tegenstreven, waar geen tegenstand meer baten kon, en niemand vond zich ooit minder geneigd dan hij, om naar eene nuttelooze martelaarskroon te dingen. In de dagen der onderdrukking leed hij dus in stilte, en hoopte op eene betere toekomst. Hij was echter

niet geheel lijdelijk, maar waar het mogelijk was, bezig en werkzaam om te behouden, wat nog uit de schipbreuk te redden was. Dit toonde hij vooral te Leyden toen NAPOLEONS afgevaardigden den staat van het openbaar onderwijs kwamen onderzoeken; en daarna, toen hij, als Secretaris der Akademie, de raadsman en regterhand van den onvergelijkelijken BRUGMANS was, om de Leydsche School bij hare kostbaarste bezittingen te bewaren. Zoo betaamde het den waren menschenvriend, den verlichten en verstandigen vriend des vaderlands, even ver van doldriftigheid als van laauwe onverschilligheid verwijderd! Maar KEMPER deed nog meer dan dit. In plaats van door ijdele krachtverspilling voor de goede zaak verloren te raken, sloeg hij eenen beteren en edeler weg in. Door onkreukbare braafheid, door vrije rondborstigheid, door de achting en liefde van groot en klein te gewinnen, werd hij een voorwerp van vrees en ontzag voor de werktuigen der dwingelandij, boezemde vertrouwen in aan alle braven en goeden, en werd daardoor één dier mannen, op wie het oog van allen gevestigd was, wanneer eenmaal het tijdstip der verlossing zou opdagen.

Toen dat tijdstip naderde, was hij het, die den haat tegen de onderdrukking, den moed om weêrstand te bieden, krachtig aanvuurde; en toen het aanbrak, ontwikkelde zich al de grootheid zijner ziel, zoodat onder de Helden, die Nederlands onafhankelijkheid, in het midden der gevaren, vestigden en handhaafden, ook KEMPER met eerbied genoemd wordt.

Wat hij in die dagen der herlevende vrijheid voor het Vaderland gedaan heeft, behoeve ik niet op te halen. Al stond het in de jaarboeken onzer verlossing niet

opgeteekend, in uw hart en geheugen is het onuitwischbaar ingeschreven. Hier, in zijne Vaderstad; hier, waar het eerst de geestdrift ontbrandde, waar het eerst de lang gesmoorde verontwaardiging tot eene vlam uitbarstte, en de eerste schok gegeven werd, die Nederland tot aan de uiterste einden in beweging bragt; hier is het ook gebleken, wat KEMPERs onwrikbare moed, zijne voortvarendheid, zijn invloed en het voorbeeld zijner deugden, tot het begin, den voortgang en de voltooijing onzer herstelling hebben toegebragt. Verre zij het van mij, de vele verdienstelijke mannen, die zich toen mede aan de spitse stelden; verre zij het vooral van mij, het edel driemanschap, 't welk het eerst, openlijk, de Fransche heerschappij in Nederland vervallen verklaarde, slechts het geringste deel van hunnen onsterfelijken roem te betwisten. Maar dat zij zelven getuigen, of zij krachtiger steun dan in KEMPER gevonden hebben? dat zij getuigen, hoe onmisbaar voor hen zijn schrander doorzigt, zijne kloeke standvastigheid waren. En meer nog dan dit, zijne jeugdige geestdrift, het vuur zijner nooit vermoeide werkzaamheid, zijne bekwaamheid in het behandelen der moeijelijkste zaken, zijn beleid in het overeenbrengen van gevoelens, zijne gaaf om harten in te nemen! Maar boven alles het vertrouwen, dat hij inboezemde aan hen, wie hunne vorige denkwijs eene herleving der oude vijandschappen kon doen vreezen, en voor wie KEMPERs medewerking de waarborg was der edele beginselen, die deze heugelijke omwending besturen en bezielen zouden. Ja! waarom zouden wij het niet rondborstig verklaren? dat zij getuigen, hoedanig KEMPERs invloed geweest is, om Nederlands herstelling die houding, dien gang, en die

eindelijke strekking te doen aannemen, die haar tot een' duurzamen zegen voor het geredde Vaderland heeft gemaakt!

Nooit zal ik die dagen vergeten, noch mijnen vertrouwden omgang met KEMPER gedurende dezelve, daar hij zijne gewaarwordingen, ontwerpen en uitzigten onbewimpeld aan mij mededeelde. Wij allen weten hoe veeg het met de goede zaak gesteld was, terstond na de eerste dagen harer ontluiking. Niemand was er, die dit gevaar zich minder ontveinsde, dan KEMPER; niemand, die het meer in deszelfs wezenlijke gedaante zag, en dringender zich voor oogen stelde, dan hij. Maar nooit zag ik in hem de minste schaduw van vrees of wankeling; nooit, ik zal niet zeggen, de minste neiging om dat gevaar te ontwijken; maar geen' nevel op zijn gelaat, geen oogenblik vertraging, nooit het vuur van zijnen ijver uitgedoofd. Het onberekenbaar belang, dat Nederland zelf zijnen rang onder de onafhankelijke Staten hernam; en het vertrouwen op God, wiens Voorzienigheid in al wat gebeurde zigtbaar was; zietdaar, wat zijne hoop en zijnen moed bezielde; wat hem, met de overige Helden dier onvergetelijke dagen, het gevaar deed overwinnen, door het te verachten!

Alle groote omwentelingen, ook de tijdigste en noodzakelijkste, hebben eene duistere zijde. Als zij eene geheele wederkeering tot het oude met zich voeren, zijn zij niet meer dan pijnstillende middelen, die slechts eene heviger uitbarsting van kwaal en smarten voorbereiden. Het nieuw uitgevonden zachtere woord, *terugwerking*, kan de ijsselijkheid der rampen niet verbloemen, die met de zaak, daardoor uitgedrukt, gepaard gaan. De hartelijke vreugde, die de voormalige tegenstanders

van het Huis van Oranje, thans, over deszelfs verheffing aan den dag leiden; eene vreugde, van welker opregtheid de deelneming der oude Hollandsche patriotten in Amerika ten bewijs kan strekken; hunne ijverige medewerking tot de verlossing des Vaderlands, waarin zij voor geene oude vrienden van dat Huis achter stonden; zouden buiten twijfel, in den aanvang vooral, de gevolgen eener terugwerking verhinderd, althans aanmerkelijk verzacht hebben: maar de oude partijschappen moesten herleven, en de oude wonden welhaast weder opengerukt worden, zoo niet de oude Staatsinrigting, die de zaden der verdeeldheid in zich hield opgesloten, door eene nieuwe orde van zaken werd vervangen, die aan alle geschillen een einde maakte, aller belangen in één smolt, en daarbij met de gansche staatkundige gesteldheid van Europa in overeenstemming was. Niemand heeft zich hierover zoo krachtig en edel uitgedrukt, als KEMPER zelf, in de opdragt zijner Akademische Redevoering aan VAN DER DUYN en VAN HOOGENDORP, en in den Brief aan zijnen vriend KLIJN; twee gedenkstukken van staatkundige wijsheid, en verlichte vaderlandsliefde, in meesterlijken stijl voorgedragen, die alleen genoegzaam zouden zijn, om zijnen naam door al wat braaf is te doen eeren. Maar dat nu zulk eene orde van zaken dadelijk tot stand gekomen is, spoedig, krachtig, in het eenige daartoe geschikte tijdpunt, zonder den tegenstand, die hier of daar smeulen mogt, den tijd te gunnen van zich te openbaren; dat wij aldus eene vrije Staatsinrigting, onder eenen Vorst uit Oranje's Stamhuis verkregen hebben, waardoor Staatsch en Stadhoudersch voor altijd vernietigd, en het nieuwe Rijk van Nederland op eendragt

en rust is gegrondvest; moet men KEMPER hiervan den ontwerper noemen? of deelt hij de eer daarvan met anderen? Hij was althans de uitvoerder van het grootsch bestaan; hij, misschien de eenige, die moed en invloed genoeg bezat, om het aldus ten uitvoer te brengen. En wanneer nu Nederland, zich wijs en zijner voorregten waardig betoonende, hiervan, 't geen God geve! tot in verre geslachten de vruchten mag plukken, zal het daarbij ook KEMPERs naam en nagedachtenis zegenen, als van eenen Redder en Weldoener des Vaderlands!

Toen de zegepraal der goede zaak verzekerd was, had niemand wettiger aanspraak, dan KEMPER, om in een aanzienlijk ambt, zijne uitstekende verdiensten verder aan het heil des Lands te wijden: maar het denkbeeld was hem onverdragelijk, dat hij eenigen anderen loon van hetgeen hij gedaan had begeerd zou hebben, dan dien hij in zich zelven vinden kon; en hij keerde tot den schoot der letteren terug. Maar hij behoefde geen groot of winstgevend ambt te bekleeden, om aan de maatschappij, door zijnen ijver en groote talenten, de wezenlijkste diensten te bewijzen; om in gewigtige aangelegenheden de getrouwe raadsman van zijnen Vorst te zijn. Getuige hiervan zij, om van geene mindere diensten te gewagen, de Wet op het hooger akademisch onderwijs in de noordelijke provinciën; aan welks ontwerp en invoering het aandeel van KEMPER zoo groot geweest is, dat men de herleving der beroemdste vaderlandsche hoogeschoolen, de uitbreiding en verrijking van het akademisch onderrigt, de aanmoedigingen voor leeraars en leerlingen, en zoo vele andere, daarin begrepene, voortreffelijke inrigtingen, aan hem in de

eerste plaats dank mag weten. Getuige zij de Kweekschool voor de Luthersche Gemeente dezer landen; waaraan men sedert zoolang de behoefte gevoeld had, die door KEMPER tot stand kwam, en met hem aan het hoofd, aan haar heilrijk doel beantwoordde. Doch vooral moet ik hier gewagen van de gewigtige taak, hem ten grooten deele opgelegd, om een Wetboek voor den Nederlandschen Staat te ontwerpen. Het voegt mij niet, een werk te beoordeelen, waaraan hij zoo groote vlijt besteed, waarop hij zoo grooten prijs gesteld heeft, en waarvan hij, ook na zoo veel tegenkanting, na zoo veel misvorming van het door hem bearbeide, nogtans met zoo groot verlangen de uitkomst te gemoet zag. Het heeft hem, helaas! niet mogen gebeuren, die te zien. Hoe nabij hij ook aan dat tijdstip meende te wezen, het uur zijner oproeping was hem nog nader! En nu moge elk zijnen arbeid beoordeelen, of naar zijne inzigten, of naar zijne hartstogten; maar dit durven wij met vertrouwen zeggen: wat men in dit nieuwe Wetboek vinden zal, dat een' echt vaderlandschen geest ademt; waardoor regt tot regtvaardigheid verhoogd wordt; en gezonde wijsgeerige begrippen de plaats van oppervlakkige onzedelijke hairkloverijen vervangen; in dat alles zal men de hand van KEMPER niet miskennen.

Zoo veel had KEMPER reeds gedaan, om in de harten zijner tijdgenooten, en in het geheugen der nakomelingschap, met onverwelkten roem te leven; en nog werd er voor zijne groote talenten, voor zijne bekwaamheden en deugden, eene nieuwe baan geopend, waarop wij hem ten laatste nog met onze belangstellende aandacht volgen moeten.

In den jare 1817 werd hij tot afgevaardigde in de Tweede Kamer der Staten-Generaal verkoren: en schoon hij te voren eene benoeming van den Koning, tot lid van den Raad van State, welker aanneming hem aan zijnen akademischen post geheel zou onttrokken hebben, erkentelijk had afgeslagen; deze verkiezing ook van de hand te wijzen, kon hij met zijnen burgerpligt niet overeenbrengen.

Eene vergadering, in hare zamenstelling onafhankelijk van den vorst, waarin al deszelfs voordragten, om kracht van wet te erlangen, moeten overwogen en goedgekeurd worden; zulk eene vergadering is niet alleen de leus en het opgestoken veldteeken der staatkundige vrijheid; zij is ook, wanneer zij hare pligten kent, de krachtigste steun voor den vorst, die het goede wil, en voor de natie het onderpand der getrouwe verzorging harer dierbaarste belangen. Maar ongelukkig voor haar en voor het volk, zoo zij die pligten vergeet! Weinig is het nog, schoon te beklagen, als in haar midden vitterij, als bedilzucht en beterweterij zich mengen in de behandeling der groote staats-aangelegenheden. Meer te betreuren, zoo zij, een edelmoedig wederzijdsch vertrouwen met slaafsche afhankelijkheid verwarrende, steeds geneigd is tot tegenspraak, door argwaan bezield wordt, overal adders in het gras vermoedt, en het hoog Bestuur des Lands als een' bedekten vijand beschouwt, tegen wien men steeds op zijne hoede wezen moet. Maar boven alles te bejammeren, wanneer een geest van opzettelijken tegenstand zich openbaart, die elke verworpen voordragt met den triumf der eigenliefde beschouwt, alom het misnoegen stookt en levendig houdt. Of als men de achbaarste vergadering des Lands

voor een speelveld zijner ijdelheid aanziet, waar men redenaarstalenten kan doen schitteren, of, om eene wufte menigte te behagen, haar geluk en dat des ganschen volks in de waagschaal stelt! Behoeft men te vragen, of KEMPER, in zulk eene vergadering gezeten, zich ooit door kleingeestigheid of achterdocht, door ijdelheid of kwaadwilligheid, van de trouw aan zijnen vaderlandschen pligt liet aftrekken? Neen! braafheid en redelijkheid kon KEMPER nooit verzaken, en zou hij het dan hier gedaan hebben? Neen! waar zijn gansche leven getuigenis van droeg, dat heeft hij ook hier in den vollen glans der achtingwaardigheid aan den dag gelegd: zuivere, vurige zucht voor het algemeene welzijn!

Het is waar, KEMPER was de vriend des Konings, en voorstellen, met deszelfs goedkeuring bekrachtigd, hadden bij hem altijd het vermoeden vóór zich, dat zij met kennis der zaken overlegd, met rijpen rade doorgedacht, en met inachtneming van 's volks teederste belangen beraamd zouden zijn. Zoo hij hierin dwaalde, dwaalde hij ter goeder trouw, en had die dwaling met vele braven en verstandigen onder zijne medeburgeren gemeen. - Het is waar, hij trad doorgaans op, om die voorstellen te ondersteunen, en voor derzelver aanneming zijn gewigt in de schaal te leggen; vooral om de sprekers, die derzelver verwerping aanrieden, met kracht van redenen te wederleggen. Maar het was altijd waarachtige, innige overtuiging, die hem het woord deed opnemen: en wanneer men door fijn gesponnen drogredenen de waarheid verdonkerde, den staat des geschils behendiglijk verwarde, of hoogklinkende woordenpraal in de plaats van bewijzen stelde;

dan, neen! dan was het KEMPER niet mogelijk te zwijgen! Dan koos hij zich geene zwakke tegenpartijders, maar wier bekwaamheden door hem, gelijk door allen, het hoogst werden geacht, en die in volks-welsprekendheid waren uitgeleerd. Dan konden dwaling en misleiding zich niet zoo listig verbergen, zoo krijgskundig verschansen, of hij wist haar op te sporen, en uit hare laatste sterkte te verjagen.

Doch KEMPER, de vriend en voorstander des Gouvernements, was geenszins deszelfs blinde of slaafsche aanhanger. Waar toch groote aangelegenheden zich van verschillende zijden laten aanzien, en alles afhangt van het standpunt, waarin men zich geplaatst heeft, waar belangen tegen belangen strijden, en echter het belang van allen eene beslissing vordert; daar is de beste bedoeling niet altijd de waarborg der beste keuze: en noch goede wil, noch rijp beraad, noch deugd, noch wijsheid zijn onfeilbare behoedmiddelen tegen menschelijke feilbaarheid. Geen vorst of vorstenraadslieden zijn boven dit lot verheven, ja, gelijk alle standen der maatschappij, zoo kan ook deze aan eigen dwalingen en vooroordeelen onderworpen zijn. Heil zij dan hun, die, wettiglijk daartoe geroepen, den vorst en zijne raadslieden met gepaste vrijmoedigheid weêrspreken, als hun geweten getuigt, dat waarheid en volksgeluk de slagtoffers van stilzwijgen of toestemmen wezen zouden. KEMPER was dus ook meermalen onder de redenaars, die de bekrachtiging eener voorgedragen wet ontrieden, en met nadruk bestreden. Dan sprak hij met even zoo veel ernst en klem, als wanneer hij ze verdedigde; op eene wijze zijner vrije ziel, zijner onafhankelijkheid in denken en doen, en te gelijk zij-

ner bescheidene, grootmoedige welwillendheid waardig. Maar wanneer sprak hij anders? hij, die nooit slaaf was van eenig stelsel, noch alles bezag door het gekleurde glas van opgevatte meeningen; maar, standvastig zonder stijfhoofdigheid, en inschikkelijk zonder zwakheid, er naar streefde om, helder en onbevooroordeeld, alleen het staatsbelang te raadplegen; en die geene ongunst vreesde, daar hij wist, ze niet te verdienen. Doch wie is in staat, om KEMPER, als spreker in die Landsvergadering, in zijn eigen waarde voor te stellen? Zijne redevoeringen waren gewoonlijk onvoorbedacht. Hij sprak, zoo als zijn hoofd, en hart, en geheugen, het hem op- en in- en aan de hand gaven. De zaak, waaro ver hij handelen moest, van alle zijden door te denken, en van derzelver belang zich diep te doordringen, ziet daar zijne eenige voorbereiding. En als hij dan zijnen mond slechts geopend had, was het als of een vloed van denkbeelden hem van alle kanten toestroomde, en iedere gedachte van zelve zich kleedde in hare meest gepaste uitdrukking: met juiste onderscheidingen, scherpe bepalingen, schrandere aanmerkingen, en alles door innerlijke warmte en gloed bezield, als door hooger aandrift aangeblazen. En wie schetst daarbij die onbewimpelde rondborstigheid, die ongedwongene goedhartigheid, die overal door woorden en gedachten henenblonk? Ja, men gevoelde het: als hij tegensprak, het was niet uit zucht om tegen te spreken; als hij harde waarheden zeide, het was niet om te kwetsen of te grieven: want geene hatelijke verdenkingen konden in zijne ziel stand grijpen, en geene bitse woorden hem ontvallen. Nooit waren het de personen, altijd de gevoelens, die hij bestreed. Hen, die hij van

het spreekgestoelte met moed en kracht had aangevallen, kon hij, in hun midden teruggekeerd, met edele vrijmoedigheid onder de oogen zien, en bij het scheiden der vergadering, met een' ongeveinsden handdruk van hen afscheid nemen!

Zoo was KEMPER! zoo heeft hij zijn leven doorgebragt, in voorbeeldelooze werkzaamheid, in de edelste bemoeijingen, het Vaderland ten zegen, en allen tot heil; met ten toon spreiding der heerlijkste gaven van geest en gemoed, in liefde tot God en zijnen pligt, als eene eere der menschheid! Wie weigeren mogt hem groot te noemen, zou hem niets van zijne grootheid ontnemen, en slechts tegen zich zelven getuigen. Zoodanig althans was het gevoelen, dat KEMPER van zich had ingeboezemd aan allen, die hem zoo wel uit zijnen dagelijkschen omgang, als uit zijn openbaar leven kenden; dat zij de mate der achting, die men hem toedroeg, voor een' toetssteen hielden van elks goed karakter, en ware vaderlandsliefde. - En dit schoon, dit nuttig en eervol leven heeft hij slechts tot den ouderdom van acht en veertig jaren mogen brengen, toen hij ons op het alleronverwachtste ontrukt werd! Nog staat hij voor mij, gelijk hij was op den laatsten avond zijns levens, dien hij met zijne vrienden REINWARDT en HULSHOFF, in mijne kleine buitenwoning doorbragt: opgeruimd, blijgeestig, gelijk hij altijd was, de ziel en vreugde der vriendschappelijke verkeering. Innerlijk vergenoegd, dat hij nu juist, nu eindelijk van zijnen gewigtigen arbeid over het Wetboek, die hem zoo zeer ter harte ging, zich eenige vruchtbare uitkomst beloven mogt, had hij vergeten, dat hij reeds des middags zich ongesteld had gevoeld. Toen dit gevoel zich op nieuw

in hem verhief, smoorde hij het, om het genoegen der zijnen en van zijne vrienden niet te storen. Toen het hooger klom, nam hij echter den schijn aan van het weinig te achten, om geene bezorgdheid voor zich op te wekken. Ook verlieten wij hem, zonder ons aanmerkelijk over hem te bekommeren, zonder eenige vrees althans voor den verschrikkelijken slag, die straks ons treffen zou. Helaas! nog weinige, zeer weinige uren, en hem, dien ik bloeijend in jaren en krachten verlaten had, vond ik weder als een zielloos lijk, met de kalme doodsrust op het bleek gelaat; en haar, die ik als gelukkige echtgenoote en kinderen verlaten had, vond ik weder als troostelooze weduwe en vaderlooze weezen! Dat zijn uwe wegen, ondoorgrondelijke, maar altijd aanbiddelijke Voorzienigheid! Ook laat Gij het ons niet aan troost in onze smart ontbreken. Daar zagen wij den algemeenen rouw van al wat braaf en edel, aan God en het Vaderland getrouw was, en onze rouw versmolt er in, bij de gedachte, hoe schoon is het, aldus geleefd te hebben! Daar plaatsten we ons op de hoogte, waarop onze nu zalige gestaan had; gevaarlijk voor menschelijke zwakheid, die zoo ligt zich éénmaal vergeten kan; gevaarlijk door het woelen der hartstogten, van nijd en naijver, die den grooten man belagen, en de eer als hare schaduw volgen; en wij zeiden tot elkander: wenscht hem geluk, hij is dat alles te boven! hij is met onbevlekten roem, met aller liefde en zegen bekroond, het strijdperk uitgetreden! wenscht hem geluk, hij is uit den storm in behouden haven! Met die gevoelens bestelden wij zijn lijk ter aarde; met die gevoelens droegen edele kweekelingen der Leydsche School den aangebeden Leeraar grafwaarts.

Daar rust nu zijn overblijfsel onder eene eenvoudige zerk: - het dankbaar Vaderland beslisse, wat het daarop schrijven, wat het daarop stichten zal!

Aanteekeningen.

Bladzijde 108. *De natuur had* KEMPER *met allervoortreffelijkste eigenschappen*, *en vatbaarheden des geestes begiftigd*.

JOHAN MELCHIOR KEMPER werd geboren den 26 April des jaars 1776. Zijn vader was JOAN HENDRIK KEMPER, commissionair en zeehandelaar te Amsterdam, zijne moeder ELIZABETH BECKER, eene brave en deftige vrouw. Op het achtste jaar zijns levens was hij reeds ouderloos. Hij werd, benevens zijnen jongeren broeder en zuster, opgevoed aan het huis zijner grootmoeder van moederszijde, met groote zorgvuldigheid en ingetogenheid, waaraan hij, van zijnen kant met hartelijke liefde en stipte gehoorzaamheid beantwoordde. Vrolijkheid en opgeruimdheid van inborst, gingen bij hem gepaard met vlijt en volharding in het leeren, zoodat hij, op eene meer dan gewone wijs, in de liefde en achting zijner meesters deelde. Gedurende één jaar woonde hij met zijne grootmoeder te Haarlem, waar hij het eerste onderwijs in de Latijnsche taal ontving; doch welhaast te Amsterdam terug gekeerd, bezocht hij de scholen aldaar, streefde bijkans al zijne medeleerlingen voorbij, en werd één der meest beminde kweekelingen van den beroemden VAN OMMEREN. In het najaar van 1791 werd hij tot de hoogere en akademische lessen bevorderd.

Bladzijde 111. *De onderwijzers*, *die hem ten deel vielen*, *de vrienden*, *in wier kring hij verkeerde*.

Na VAN OMMEREN, die op zijnen goeden, sierlijken en zuiveren letterkundigen smaak zoo grooten invloed had, genoot hij, aan het Athenaeum te Amsterdam, het onderwijs van CRAS, VAN SWINDEN en WYTTENBACH, elk in hun vak den eersten rang bekleedende. Zijne vrienden waren de Heeren A. en J. DE VRIES, naderhand zijne schoonbroeders; M. SIEGENBEEK, dien hij, om zijne braafheid niet alleen, maar ook om zijne wezenlijke verdiensten, hoog vereerde: voorts J. TEN BRINK, en later R.H. ARNTZENIUS, D.J. VAN LENNEP en A.R. FALCK; eene

verzameling van tijdgenooten en vrienden, die men, van de zijde van smaak, genie en geestdrift voor het schoone en goede, zich naauwelijks rijker en gelukkiger verbeelden kan. Zij maakten met elkander eenen gesloten kring uit, die door velen benijd werd. Door zijne verbindtenis met de gebroeders DE VRIES geraakte hij ook in naauwe hetrekking tot den zoo regtmatig algemeen vereerden JERONIMO DE BOSCH, die bij hem de plaats van een' vader bekleedde, en dien hij de opregtste kinderlijke genegenheid toedroeg.

Bladzijde 114. *Met 's Vorsten gunst*, *met de liefde der Natie bekroond*.

Hij werd door den Koning tot den Adelstand verheven, en benoemd tot Commandeur der Orde van den Nederlandschen Leeuw. Zijn gezond verstand deed hem de eigenlijke waarde dier eerbewijzingen kennen, en belette hem, daarvoor geheel onverschillig te zijn: den rang, daaraan verknocht, hield hij voor ingebeeld en verloren, zoo ras men ophield dien te verdienen.

Bladzijde 117. KEMPER *werd bestemd en opgeleid tot de* regtsgeleerdheid.

Hij ontving den graad van Meester en Doctor der beide Regten aan de Leydsche Hoogeschool, in October des jaars 1796, nadat hij eenige dagen te voren, onder zijnen leermeester CRAS, eene door hem opgestelde dissertatie openlijk verdedigd had: *de Jurisconsultorum Romanorum principio*, *quod contra bonos mores fiat*, *id jure ratum esse non oportere*. Als Advocaat zich nederzettende, kreeg hij spoedig eenige praktijk, en behartigde geene zaken met meer ijver, dan van hen, die hij *pro Deo* moest bedienen.

Bladzijde 119. *Acht jaren was hij het sieraad dier School*.

Hij hield te Harderwijk zijne intreê-redevoering als Hoogleeraar in het Burgerlijk en Natuurlijk Regt, den 16 Julij des jaars 1799, nadat hij reeds in het vorig jaar dien post dadelijk aanvaard had. Den tijd, dien hij aldaar doorbragt, rekende hij steeds onder den gelukkigsten zijns levens. Hij arbeidde onvermoeid, met lust en opgewektheid. Opregte vriendschap verbond hem aan vele zijner

ambtgenooten, in ongedwongen gulhartige en nuttige verkeering. Den 18 Maart 1798 had hij zich in den echt verbonden met Mejufvrouw CHRISTINA DE VRIES; welhaast werd die echt met kinderen gezegend, en huisselijk en huwelijksgeluk vereenigde zich met al de andere voorregten van zijn verblijf te Harderwijk, om hem hetzelve voor altijd onvergetelijk te maken.

Bladzijde 120. *De noodzakelijkheid der erkentenis van de eeuwige regtsbeginselen*.

Zoodanig was de inhoud zijner intreê-redevoering, te Harderwijk gehouden, en welke ten titel had: *de jure naturae immutabili et aeterno*.

Bladzijde 120. KEMPER *wees den wetgever van een' vrijen Staat* enz.

Hij deed dit in zijne *Oratio*, *de prudentia civili in promovenda eruditione*, uitgesproken te Harderwijk den 10 Julij 1801, toen hij de waardigheid van Rector Magnificus der Academie nederleide. Behalve deze en zijne intreê-redevoering, hield hij aldaar nog eene andere, toen hij gereed stond deze Hoogeschool vaarwel te zeggen, en ter gelegenheid der plegtige promotie van den Heer E.L. VAN HEEKEREN, den 15 Junij 1806; *de Litterarum studio*, *calamitosis Reipublicae temporibus optimo solatia et perfugio*.

Bladzijde 121. *hij toonde*, *hoe noch staatsinrigting*, *noch wetgeving stand kan houden*,

In zijne *Oratio*, *de populorum legibus*, *optimis increscentis vel decrescentis humanitatis indiciis*, gehouden te Amsterdam, den 3 November 1806, toen hij aan het Athenaeum aldaar het gewoon Hoogleerschap in het burgerlijk regt aanvaardde.

Aldaar. KEMPER *verdedigde de eer dier kundigheden* enz.

De inhoud dezer Redevoering luidt in het latijn aldus: *Oratio*, *de moralium disciplinarum dignitate*, *ad reteras disciplinas comparata*. Zij werd door hem uitgesproken den 6 Mei 1809, toen hij aan de Koninklijke Hollandsche Universiteit den post aanvaardde

van Hoogleeraar in het natuur-, het staats- en volkenregt, en van de staatkundige geschiedenis van Europa sinds MAXIMILIAAN *den eersten*.

Bladzijde 121. KEMPER *vestigde het oog zijner landgenooten op de jongste gebeurtenissen* enz.

Op den 8 Februarij 1816, als Rector Magnifieus der Leydsche Hoogeschool aftredende, hield hij deze Redevoering: *de aetatis nostrae fatis*, *exemplo*, *gentibus ac praesertim Belyis*, *numquam negligendo*. Zij is door den hooggeleerden Heer C.J. VAN ASSEN in het Nederduitsch vertaald, en vóór dezelve vindt men eene Opdragt aan de Graven VAN DER DUYN en VAN HOOGENDORP, waarvan hierna gewaagd wordt.

Bladzijde 121. KEMPER *wees hun den eenigen weg aan* enz.

Bij gelegenheid der plegtige promotie, *more majorum*, van den Heer DE GAIFFIER, op den 20 Junij 1820, hield hij deze Oratie: *de gravissimis*, *quae ex presenti publicarum rerum conditione Jurisconsultis praecipue nata sunt, officiis*. - Behalve de hier opgenoemde door KEMPER te Leyden uitgesproken Akademische Redevoeringen, moet hier nog gewaagd worden van die, welke door hem is gehouden in den jare 1815, en wel in de Nederduitsche taal, *ter inhuldiging der herstelde Leydsche Universiteit*, *en invoering der nieuwe inrigting omtrent het Hooger Onderwijs*. Men vindt dezelve in de Jaarboeken der Leydsche Hoogeschool over dit tijdvak: *Annales Academiae Lugduno-Batavae*, A°. 1815-1816. Dezelve is ook afzonderlijk uitgegeven, en bij deze uitgave gevoegd een *verslag*, *aangaande de deelneming der Leydsche Studenten in den veldtogt van* 1815.

Bladzijde 124. *In de jaren der overheersching waarschuwde hij tegen den geest des tijds*, enz.

In het jaar 1812, de algemeene vergadering der Hollandsche Maatschappij van Kunsten en Wetenschappen als Voorzitter openende, sprak hij te dezer gelegenheid de Redevoering uit: *over den invloed van den geest des tijds op de beoefening der letteren en wetenschappen*.

Aldaar. *Straks nadat Nederlands verlossing was opgedaagd*, *sprak hij over den heilzamen invloed* enz.

Deze Redevoering, waarvan hierna breeder gewaagd wordt, is met de vorige, in den jare 1814, vereenigd uitgegeven, en prijkt met eene Opdragt aan den toenmaligen Souvereinen Vorst.

Aldaar. TEYLERS *Genootschap had het gewigtig vraagstuk voorgesteld* enz.

De hier vermelde, in het jaar 1818 met den gouden eerprijs bekroonde Verhandeling, maakt het XXVII^{ste} deel uit der *Verhandelingen van* TEYLERS *Genootschap; rakende den natuurlijken en geopenbaarden Godsdienst*, en is ook afzonderlijk uitgegeven. Reeds vroeger, in het jaar 1801, beantwoordde hij de vraag, bij dat Genootschap opgegeven: *over de noodzaketijkheid van godsdienstige begrippen ter bevordering van deugd en goede zeden;* en behaalde eenen zilveren eerpenning, terwijl de gouden aan R. FEITH werd toegewezen. Men vindt deze Verhandeling in het XX^{ste} deel der genoemde werken van dat Genootschap.

Bladzijde 125. *Daarin heeft hij het rouwfeest van zijnen onvergetelijken Leermeester*, *van zijnen geliefden* CRAS *gevierd*.

Deze Lijkrede is geplaatst vóór de *Nagelatene Verhandelingen en Redevoeringen van* Mr. H.C. CRAS; in 1822 door KEMPER uitgegeven.

Bladzijde 126. *De Redevoering*, *waarvan ik reeds melding maakte*.

Zie bladzijde 124 en het daarop aangeteekende.

Bladzijde 127. *Waarvan ik slechts weinige stalen heb kunnen opnoemen*.

Vele, door KEMPER geschrevene, keurige Verhandelingen, Geschiedenis, Staat- en Letterkunde betreffende, zijn ingelascht in het *Vaderlandsche Magazijn van Wetenschap*, *Kunst en Smaak*, en in de *Bibliotheek van Oude Letterkunde*. Men vindt een naauwkeurig verslag derzelve, gelijk ook van andere zijner Werken, tot

de Wetgeving in Nederland betrekkelijk, in de *Annotatio*, gevoegd achter de *Memoria* KEMPERI, *publica lectione celebrata a* M. SIEGENBEEK.

Bladzijde 127. *Zijne keurige*, *schoone*, *uitmuntende boekverzameling*.

Om over KEMPER, als kenner en verzamelaar van boeken te oordeelen, leze men zijne *Praefatio*, de HIERONYMO BOSSCHIO *ejusque Bibliotheca*, geplaatst voor den *Catalogus librorum*, *qui studiis inservierunt* H. DE BOSCH etc.

Bladzijde 128. *Geen leed of mishandeling deed hem wankelen*.

Te voren reeds had men hem, wegens het weigeren eener van hem gevergde verklaring, eenige dageu lang, op den Jan Roodenpoorts-toren in bewaring gezet; 't geen echter, noch op het uiten zijner gevoelens, noch op zijne vrolijke en goedhartige luim eenige inbreuk maakte.

Bladzijde 129. *Toen schreef hij die beroemde vier Brieven*.

Derzelver titel is: *Brieven over de tegenwoordig in omloop zijnde geruchten, omtrent eene nadere vereeniging van de Bataafsche Republiek met Frankrijk*. Zij werden in het Fransch vertaald, en het Keizerlijk Gouvernement wilde regterlijke vervolgingen tegen den Auteur in het werk stellen; 't welk door de trouw van den Boekhandelaar TEN BRINK, die volstandig weigerde des Schrijvers naam te noemen, en door de regtschapenheid van den Minister VAN MAANEN, die, hoezeer ook daartoe aangezocht, geene aanklagt tegen denzelven in het werk wilde stellen, verhinderd werd.

Bladzijde 130. *Die den haat tegen de onderdrukking, den moed om weêrstand te bieden*, *krachtig aanvuurde*.

Hij deed dit vooral, door de zaak der zoogenoemde *gardes d'honneur* zich met ijver aan te trekken, en hen aan te sporen, dat zij niet anders dan gedwongen, en als slagtoffers van geweld en willekeur zich lieten wegvoeren: 't welk niet weinig heeft toegebragt, om het ongeduld over de Fransche overheersching, en de algemeene verontwaardiging te doen uitbarsten.

Bladzijde 131. *De vele verdienstelijke mannen*, *die zich toen mede aan de spitse stelden*.

Het is niet noodig derzelver, van elders genoeg bekende namen, hier nogmaals te vermelden: alleen mag hier die van FALCK niet

verzwegen worden; KEMPERS vriend van zijne letterkundige loopbaan af, en die zoo geheel met hem in éénen geest, met denzelfden ijver, en gelijke verdienstelijkheid, ter bevestiging van Nederlands herstelling werkzaam was, dat het moeijelijk is den eenen te noemen, zonder tevens aan den anderen te denken.

Bladzijde 131. *Het edel driemanschap*.

De Graven VAN HOOGENDORP, VAN DER DUYN, en VAN LIMBURG STIRUM.

Bladzijde 133. *In de Opdragt zijner Akademische Redevoering aan* VAN DER DUYN *en* VAN HOOGENDORP.

Te weten der Redevoering, door hem in het jaar 1816 gehouden, waarvan men zie de derde aanteekening op Bl. 206.

Aldaar. *In den Brief aan zijnen vriend* KLIJN.

Men vindt dezen Brief in de Voorrede voor een Gedicht van den Heer H.H. KLIJN, getiteld: *de heldendood van* MICHIEL ADRIAANSZOON DE RUYTER.

Bladzijde 156. *Eene benoeming van den Koning tot Lid van den Raad van State*.

Te voren reeds, en onder de eersten, had hij den titel en rang van Staatsraad in buitengewonen dienst verkregen, doch waardoor hij, evenmin als door het lidmaatschap der Staten-Generaal, verpligt werd, zijnen post als Hoogleeraar te verlaten.

Bladzijde 140. *Toen hij ons op het alleronverwachtste ontrukt werd*.

Hij stierf in den vroegen morgen van den 20sten Julij des jaars 1824. Waarschijnlijk is eene verplaatsing van podagreuze stoffen, die sedert eenigen tijd hem kwelden, het staan en gaan hem moeijelijk maakten, de oorzaak van zijnen schielijken dood geweest.

Feestrede bij de viering der twee honderd vijftigste verjaring van Leydens ontzet.

Uitgesproken den 4 *October* 1824.

Waar zijn wij? In welk een' tempel zamengekomen? Plegtstatig en achtbaar, maar onbezorgd en opgeruimd van geest, aan den morgen van eenen dag, voor vreugde en feestviering bestemd! Is dit niet dezelfde plaats, waar vóór twee honderd en vijftig jaren, in den veegen nood der Stad, de bange kreet der hopeloosheid God om ontferming aanriep, God, den eenigen, die helpen kon! en waar daarna, op den dag der redding, de verloste menigte henen stroomde; toen het psalm-gezang, in tranen gesmoord, door snikken werd afgebroken; en met het hart, dat van erkentenis smolt, slechts oogen en handen zich ten hemel heffen konden? Die verwarde toonen klonken schooner, dan het schoonste maat-geluid. Op die door honger en jammer onzienlijke schare zag

God van den hemel met welgevallen neder, en het offer klom op voor zijnen troon! Hij, de God van onze Vaderen; Hij, de Vader van onzer Vaderen kinderen, zie ook in gunst op ons van boven! Hem worde, na vijfmaal vijftig jaren, door het nakroost der geredden, nog de eer der redding toegebragt! Van Hem zij het begin onzer feestviering; en Hij neme het in liefde aan, dat de late zonen en dochteren nog dezelfde voorouderlijke leuze voeren: VOOR GOD, VOOR HET VADERLAND EN ORANJE!

Er zijn tijdstippen in het menschelijk leven, waarin men, meer dan ooit, de waarde beseft van mensch te zijn; wanneer de ziel, als in hooge bewustheid van haren hemelschen oorsprong, zich van het stof schijnt los te winden, en aan al wat goed en groot is, zich innerlijk vermaagschapt gevoelt. Dan is haar tegenwoordig bestaan voor haar te eng; dan schiet zij vleugelen der verbeelding aan, en zweeft eene onbekende toekomst te gemoet; of neemt de herinnering van het voorledene te baat, en doolt in lang verloopen eeuwen, om de grenzen van haar aanwezen, nu voor, dan achterwaarts, wijder en wijder uit te zetten. Die oogenblikken zijn het, waarin wij waarlijk leven. Getuigt het, ingezetenen van Leydens beroemde Vest! Getuigt het, gij allen, die van elders herwaarts gevloeid zijt, om den dag der zegepraal van Leydens moed en trouw te vieren! Of wat is het, dat daar binnen in u zoo klopt en zoo gloeit, als ge u nu in Leydens bitteren nood verplaatst, en dan met haar juicht en jubelt? als gij eerst de won-

deren harer bovenmenschelijke volharding, en daarna het wonder harer verlossing, den door God geschonken loon harer deugd herdenkt? als nu, in angstige verwachting, het bloed u in de aderen, de adem in de borst schijnt terug gehouden; en dan weder alles los gelaten te worden, om in de zoetste gewaarwordingen met volle stroomen zich uit te gieten? Of is dit slechts begoocheling, spel en bedrog der inbeelding, waar boven de wijze zich verheffen moet? Weg met die gewaande wijsheid! weg met haar naar het rijk der grove dierlijkheid, waar men geen' adel der ziele kent, en alles in den kleinen kring van het nietig heden verzwolgen wordt! Wij behooren tot het voorgeslacht, en het voorgeslacht behoort tot ons; voor- en nageslacht beiden behooren aan het Vaderland, dat voor den braven al wat dierbaar is in zich besluit. Burgers van Leyden! Burgers van Nederland! wanneer zouden wij dit ooit gevoelen, zoo wij het niet deden op het jubelfeest van den eeuwig gedenkwaardigen dag, welks blijde en dankbare heugenis wij heden vieren? Komt, doen wij het, als kinderen, die de asch hunner Vaderen vereeren; als Christenen, die den vinger van hunnen God eerbiedigen!

I. Aan de groote herinneringen, die het feest van Leydens verlossing in ons doet oprijzen, zij het eerste deel mijner rede gewijd.
II. De beschouwing van ons tegenwoordig volks bestaan, bij het herdenken dier groote gebeurtenis, zal dezelve besluiten.

I. Zoo eenig volk reden heeft, om zijn Vaderland met geestdrift te beminnen, om er met edelen hoogmoed

zich op te verheffen, geen ander heeft die meer dan het Nederlandsche, dat zich zijn eigen volksbestaan als geschapen heeft. Zelfs toen het, in kleine statendommen verdeeld, onder veler Heeren oppergebied, naauwelijks naam of aanzien bezat, wist het zich aan het juk der leenroerigheid te ontworstelen, voorregten te bedingen, vrijdommen te verwerven, en voor derzelver handhaving moedig pal te staan. Maar toen één oppermagtig Huis alles had ingezwolgen, en als domein aan de koninklijke kroon gehecht; toen de beden des Landheers in eischen eens Meesters ontaardden, en tegen bewilliging geene weigering meer over stond; toen privilegiën vertrapt, en gift-brieven voor nutteloos perkament versmeten werden; toen met de vrijheid der burger-maatschappij, ook die des gewetens aangerand, verkracht werd, en bloed-plakkaten het land overstroomden; toen sloeg dit volk, in gewest bij gewest, de handen zamen; wat zich van Spanje los kon wringen, deed het met leeuwenmoed; alles vereenigde zich, met uitdelging der oude veeten, om den standaard van Oranje; en toen tachtig jaren verloopen waren, was er een nieuwe Staat verrezen, wiens moed de volken van Europa verbaasde, wiens deugd hun eerbied, wiens magt in twee werelddeelen hun vrees en ontzag inboezemde!

Dat is ons Vaderland! zoo verhieven we ons zelven tot eene vrije en onafhankelijke natie! Maar wie berekent den prijs, dien dit gekost heeft? want ligter viel het, den Nederlandschen bodem aan de golven, dan deszelfs bewoners aan vreemd geweld, en aan de dwingelandij hare prooi, hare verbeurde regten zelfs te ontwringen. Daarvoor stroomde het bloed onzer Vaderen; daarvoor spilden zij hun zuur gewonnen ver-

mogen; wat zij deden, kon geen oor zonder ontzetting hooren; wat zij leden, geen oog zonder deernis aanschouwen; hun arm verstaalde in den krijg, hun borst tegen jammer en ellende; geen tegenspoed knakte hunnen onbuigbaren zin, en als de overwinning hunne vanen verliet, streed het zwaard zich moede en stomp op hun geduld. Daarvan kunnen de Jaarboeken van Nederland, daarvan kan Leyden getuigenis dragen, in de vier bange maanden, toen het tegen duizenden, die het belegerden, naauwelijks honderden, tegen geoefende krijgslieden slechts burgers stellen kon, maar burgers, door ALLERTZ, door VAN DER DOES en BRONKHORST aangevoerd, die, zoo zwak zij waren, den vijand in zijne legerplaatsen durfden bestoken, den schrik van Alkmaars bestorming hem op nieuw in het hart wisten te jagen, om slechts door den honger te bevechten, die hij vreesde op de wallen onder de oogen te zien! Maar burgers, door VAN DER WERF bezield, om naar geen verraderlijk vogelaars-fluiten te hooren; voor geen' nood of dood den eed, aan het Vaderland gezworen, te schenden; en nog met de regterhand te vechten, wanneer de linker door den honger verteerd zou zijn! En ons, het kroost dier Vaderen, zou hun aandenken niet heilig zijn? en wij zouden den grond, voor zoo veel bloed, door zoo veel deugd verworven, wij zouden den Vaderlandschen grond niet beminnen?

Met edelen moed verheffen we ons op den voorouderlijken wapenroem, want hij is in een' heiligen strijd, een' strijd voor vrijheid en regt verworven. Ongelukkig, die er aan twijfelen kon, die, verdwaasd van oordeel, verbijsterd van hoofd of hart, den opstand onzer Vaderen slechts door de uitkomst geregtvaardigd acht.

Neen! grootsch was hun bestaan, edel hunne zelfopoffering: hunne lauweren mogen met bloed bespat zijn, maar geen smet kleeft er aan, en geen oneer bezoedelt ze. Zoo kan men van de uwen niet gewagen, ATTILA'S en GENGHISKANS van vroegeren en van onzen leeftijd, die uwe gewonnen veldslagen optelt, gelijk de roover zijne gelukkig geslaagde strooptogten; en die misschien uw volk het eerste der aarde noemt, omdat geen ander zoo veel vervloekingen op zich laadde! Voor haardsteden en altaren, was de zinspreuk, de muntslag der Nederlanderen; en niet eerder gespten zij het harnas aan, dan toen het uiterste der lijdzaamheid en onderwerping, niet van slaven aan hunnen meester; maar van burgers en onderzaten aan hunnen Vorst, beproefd en met trotsche versmading verworpen was; niet eer dan toen de oppergebieder een dwingeland, en die de vader des Vaderlands zijn moest, deszelfs vijand geworden was. Maar toen nu ten laatste de zaak der menschelijkheid, die de zaak van God is, tegen blinde drift en wreede onderdrukking moest gehandhaafd worden; toen was geen leeuw, die zijne welpen verdedigt, ontzaggelijker dan zij in den strijd; land en zee waren de tooneelen van hunnen onbevlekten roem; en als de overwinning zich aan de zijde hunner vlaggen en vaandels schaarde, bloosde zij niet!

Doch de roem, in het veld of op de baren bevochten, moge groot zijn, en schitterend in de oogen stralen; er is een oorlogsroem, waardoor deze overtroffen wordt, en er is grooter dapperheid, dan onder het gedruisch der wapenen den dood te trotseren. Dat was de uwe, Leydenaren! vóór twee en een halve eeuw, toen gij, binnen uwe wallen opgesloten, met vreesse-

lijker vijanden kampen moest, dan die ze van buiten slechts op een' afstand naderen durfden. Door stoute uitvallen den belegeraar te ontrusten; met een handvol volks schansen te beklimmen, werken te vernielen, en zoo er geen andere buit te behalen viel, met Spaansche koppen beladen in uwe vesting terug te keeren; dat kostte u weinig, daartoe vond men altijd armen gereed, en dien moed behoefde men niet aan te vuren, neen! wijze bedachtzaamheid moest hem met kracht beteugelen, om dierbare levens te sparen, waarvan elk door geen honderd Spanjaarden werd opgewogen. Maar den schaarschen leeftogt dag bij dag te zien minderen; het gebrek van verre te zien aankomen, langzamerhand naderen, dringen, knellen, en eindelijk den vreesselijksten hongersnood te zien waren, dat het kind in de armen, de zuigeling aan de borst zijner moeder versmacht! als de laatste kruimel broods is opgeteerd, en het onreinste voedsel, gretig ingezwolgen, de nooddruft slechts tergen, maar niet verzadigen kan; terwijl de vale gezellin des hongers, de pest, hare slagtoffers bij duizenden maait, en de levenden naauwelijks genoeg zijn, om de dooden te begraven! - o die zulk een' dood boven het schenden hunner trouw aan het Vaderland verkozen; die in zulke oogenblikken, daar de verraderij op nieuw lijfsbehoud, genade, gelijk zij het noemde, aanbood, hare vleitaal met verachting konden verwerpen; die toen nog, vermagerd tot op het gebeente, met holle ingewanden, en ingezonken kaken, als de alarmtrom geroerd werd, naar de wallen vlogen; en voor wie, toen in den uitersten nood de moed aan het wankelen sloeg, de toespraak van VAN DER WERF genoeg was, om hen op nieuw te doen staan en volhouden: -

dat was uwe heldendeugd, Leydenaren! toen gij, met het oog op God geslagen, nog hopende, waar alles hopeloos scheen, Oranje's hulp verbeiddet, en door uw dulden en volharden het veege Vaderland hebt gered!

De geschiedenis van Leydens Ontzet is van vele zijden merkwaardig in de jaarboeken onzes volks. Nooit zag men edeler wedstrijd van Vaderlandsche deugd, dan binnen Leyden en daar buiten: en zoo de uitgehongerde Stad alles opofferde voor de goede zaak, ook de verdedigers dier goede zaak offerden alles op voor Leydens behoud. Wat spoed, wat kracht, wat vuur in het ondernemen van een nooit gehoord bestaan! Een vloot wordt toegerust, om over de baren - neen! om over velden en akkers Leyden te komen spijzigen! De fiere Watergeus, weleer gewoon, om met de golven van den Noorder-Oceaan te kampen, dobbert op plassen en poelen, door slooten en watergangen, en sleept menigmaal zijnen bodem, op den taaijen nek, over hoogten en kaden, om voor het ranke vaartuig diepte te vinden, terwijl rondom hem het schutgevaarte dondert! Ik spreek niet van de schatten, die in der ijl moesten bijeen gebragt worden, om dit wonder van bovenmenschelijke inspanning tot stand te brengen; maar eere zij u, die het bevel gaaft, en u, die het volvoerdet, om Maas- en IJsseldijken door te graven, aan de zee den toegang tot het land te openen, en een bedorven land boven een overheerd land te schatten! Zoo zag men in onze dagen, Moskou door ROSTOPSCHIN aan de vlammen opgeofferd, om den Veroveraar te stuiten en te straffen!

Zoo veel moed en trouw van binnen; zoo veel moed en trouw van buiten, werd met de schoonste zegepraal bekroond, en Leyden werd gered! O wiens hart beeft

niet van ontroering, als hij zich verplaatst in de laatste dagen van Leydens bangen, bangen nood; toen de zoo angstig verbeide hulp nog niet kwam opdagen, en het geschapen scheen, dat de veege Stad, na al wat ijsselijk was verduurd te hebben, ten laatste nog zou moeten bezwijken. Volharding in het goede, wat draagt gij schoone vruchten. Één oogenblik te vroeg den heiligen kampstrijd opgegeven, Leydenaren! en al wat gij geleden hadt, was verloren voor u, voor het Vaderland, en gij, en het Vaderland met u verloren! Indien dit gebeurd, en de vrees van den Vloot-voogd: Leyden is bezweken! bewaarheid was; indien de edele BOISOT meer de inspraak dier, zoo het scheen, maar al te gegronde vrees, dan de aandrift van zijn hart had gevolgd; indien de rook van het brandend Zoeterwoude geen' nieuwen moed en levenskracht in de verdorde aderen gestort had; wat dag zou de derde van Wijnmaand voor Leyden geweest zijn! wat dag van jammer en wanhoop, van gruwel en verdelging, in tranen en bloed verdronken! En nu - daar stevent de vloot het lafhartig verlaten Lammen voorbij; daar...God! is het mogelijk?...daar komt zij Leyden binnen, en straks weêrgalmt het kerkgewelf van het gejuich: Leyden is gered! God zij eeuwig geloofd! Leyden is gered!

God zij eeuwig geloofd!...neen, dit was geen ijdele galm, geen uitroep zonder zin, in den mond der verloste Leydenaren. Zij hadden wel alles geleden; maar zij gevoelden het, God had hen gesterkt, om het het te kunnen lijden! Hun moed had gezegepraald; maar wat zou die moed hun gebaat hebben, indien God geene uitkomst had beschikt, toen de laatste krachten waren uitgeput? Menschenhulp kwam hun te stade;

maar afhankelijk van 't geen menschen niet vermogen, en magteloos zonder hooger hnlp; zonder de hulp van Hem, wiens bevel de stormwind gehoorzaamt, en die de harten der stervelingen buigt! Ik behoef voor deze vergadering die reeks van merkwaardige voorvallen niet op te noemen, wier wonderbare zamenloop, als in één punt des tijds, Leydens verlossing niet slechts verhaastte, maar mogelijk maakte, en alleen tot stand kon brengen. Wie wil, moge ze toevalligheden noemen, wij misgunnen hem zijne wijsheid niet, maar beroepen ons, van 't geen zijne lippen uiten, op hetgeen de stem daar binnen spreekt in zijn gemoed. Wie twijfelt aan Gods albestuur, zigtbaar en tastbaar in der volken en der menschen lotgevallen, zoo hij in druk en leed verzonken, de laatste hoop op uitkomst aan het verdwijnen ziet, God redde hem daaruit! en wat hij niet gelooven wilde, dat zal zijn gevoel hem opdringen; al wist hij zich ook tegen den ramspoed, als tegen de slagen van een stalen noodlot te harden, de blijdschap zal hem verteederen en smelten doen; en zoo de behoefte van zijn hart hem dan niet dringt, om de hand van een' goeden Vader te kussen - o! wij benijden hem niet! - Maar u benijden wij uwe godvruchtige aandoeningen, Leydenaren! op den heugelijken dag uwer verlossing. Dat gij weder vrij uwe poorten kondt uit- en ingaan, en voor vijanden daar buiten, vrienden en verlossers binnen uwe muren zaagt, dat was groot en heerlijk! Dat gij voor honger overvloed hadt, en vader en moeder aan de uitgestrekte handen hunner kinderen weêr het gezegende brood konden toereiken, dat was onuitsprekelijk zoet en verrukkend! Maar dat gij uw hart, van al die weelde,

en al dat genot, en al die verrukking, tot stikkens toe vol, voor God kondt uitstorten, Hem in dezen tempel, met tranen der heiligste vreugde, lof en dank toebrengen, dat was zalig! dat konden Engelen Gods u benijden! en wat op uwe noodmunt geschreven stond, dat heeft God toen vervuld: God heeft Leyden gezaligd!

Ook wij, Toehoorders! wij deelen nog, na tweehonderd vijftig jaren, in dat zelfde zaligend gevoel; en schoon wij, onder de groote herrinneringen, die Leydens jubelfeest in ons doet oprijzen, in de laatste plaats er van gewaagd hebben, zij is echter ook voor ons de eerste: de herrinnering van Gods weldadigheid en trouw, onzen Vaderen bewezen. Of zouden wij, hun dankbaar en gezegend nakroost, het ooit vergeten, wat wij aan Leydens behoud te danken hebben? Binnen deze muren werd de eerste beslissende strijd voor Nederlands onafhankelijkheid gestreden. Niet Hollands behoud alleen hing daarvan af, maar het behoud of verlies der goede zaak. Op Leyden was aller oog gevestigd: Leydens lot zou de keus bepalen, of men langer goed en bloed voor het Vaderland verspillen zou, dan of men het hopeloos op zou geven. Zoo Leyden bezweken ware, ach! wat menschelijk vooruitzigt kan het berekenen, waar hollende Spaansche overmoed gestuit, door uitgebluschten Nederlandschen moed gestuit zou worden? Dat duldde Hij niet, wiens hand de weegschaal houdt van der volken lotbedeeling. Hij sprak, en de morgen brak aan, die een' vollen dag van roem en heil in de toekomst voorspelde! Hij sprak, en in Leyden brak die morgen aan, na het akelig donker van den donkersten nacht! Straks was de ellende vergeten, en waar honger en pest hadden gewoed,

waar de Engel des doods nog vreesselijker verwoestingen scheen te zullen aanrigten, daar werd door den Engel des lichts een tempel der wijsheid opgerigt, duurzamer gedenkteeken, dan uit marmer gebeiteld kon worden, om aan het nageslacht te verkondigen, wat Leyden voor Nederland, wat God voor Leyden gedaan heeft! U dan, die onze Vaderen in den strijd gesterkt, in den nood hebt uitgered; die, waar menschen-magt te kort schoot, met Goddelijk alvermogen tusschen traadt! U zij op dezen feestelijken dag de stamelende dank onzer lippen de vurige dank onzer harten toegebragt! Door U alleen heeft voorouderlijke deugd, in den ongelijken kamp, heeft de zwakke over den magtigen gezegepraald; en wij zijn het, die na eeuwen tijdverloop, de vruchten plukken van dien duur gekochten triumf! Heilig zij ons de grond, met zoo veel bloed besproeid, met zoo veel zegen bedauwd, het tooneel van zoo veel wonders, door almagt en liefde gewrocht! Dierbaar zij die grond steeds in uwe oogen, God onzer Vaderen! Neem het offer hunner kinderen aan op dezen blijden dag! En zoo menig Jubelfeest dat van heden vervange, geef, dat zelfs het laatste nageslacht nog de voorouderlijke leuze voere: VOOR GOD, VOOR HET VADERLAND EN ORANJE!

Zoo mogten wij dan, Toehoorders! met verrukten vaderlandschen zin, de dagen van voorouderlijken roem herdenken, en God, den verlosser van Nederland, onze dankbare hulde wijden. En in welk een tijdperk van ons volksbestaan wordt ons de vreugde van dezen

dag vergund? Sedert Leydens ontzet, is, helaas! de derde van Wijnmaand zoo menigmaal aangebroken, als in een' nevel van rampspoed gehuld, en ons heugen de dagen, waarin de viering van dit feest ons tot een misdaad zou gerekend zijn. Gij wilt niet, dat ik van het standpunt, waartoe ik u straks heb opgevoerd, met u zal afdalen, door al de wisselingen van vijfmaal vijftig jaren, tot op het tegenwoordig oogenblik. Dat ik u den Spaanschen worstelstrijd, van Leydens zegepraal af, tot op het Munstersch vredeverdrag, met al deszelfs veege en hagchelijke kansen, afmale. Dat ik u van daar den Nederlandschen Staat, zoo menigmaal door krijg of onlust op den rand des verderfs gebragt, en als door een wonder hersteld, voor oogen zal houden. Neen! gij wilt de vreugde van dezen dag onvermengd genieten; want gij gevoelt het, en van dankbaarheid gloeit uw hart bij dit gevoel: geen jubelfeest van Nederlands verlossing paste schooner, dan voor onze dagen, kon ooit met vrolijker eenstemmigheid, dan door ons gevierd worden! Nog bewonen wij het land, door onze Vaderen vrijgestreden; nog dragen wij den naam, dien zij zich verwierven, den eervollen naam van Nederlanders; nog spreken wij hunne taal; nog zijn hunne zeden ons niet vreemd geworden, nog bekleeden we onzen rang onder Europa's onafhankelijke Staten; geen vreemde magt heeft ons ingelijfd of ingezwolgen; en wie is de Vorst, wiens bestuur wij eerbiedigen? Oranje draagt de koningskroon, als Vader van een vrij en gelukkig volk! Ziet vrij uit uwe graven op, schimmen van VAN DER WERF, van DOUSA en van HOUT! Schimmen der dappere burgers, aan wie Nederland eens zijne behoudenis heeft dank geweten! Ziet

op uit uwe graven, gij kunt het zonder blozen, gij kunt het met edelen hoogmoed doen! Nog staat het gebouw, waarvan gij, en die met u streden, den grondslag hebt gelegd! Niet vergeefs hebt gij goud en bloed gespild! Nog leeft er, na twee honderd vijftig jaren, een nakroost, dat uwe gedachtenis zegent; bij het noemen uwer namen beeft hunne borst van heilige ontroering; en vuriger klimt hun dank ten hemel, in het tempelgewelf, dat eenmaal den uwen hoorde!

Als wij gewagen van het werk, door onze Vaderen verrigt, hoe geene eeuwen het hebben vernietigd; hoe de tijd, die in zijnen onstuitbaren stroom al het ondermaansche met zich sleept, de sporen van voorvaderlijke deugd en grootheid, van voorvaderlijke wijsheid en liefdadigheid, nog niet heeft kunnen uitwisschen; als wij hiervan op Leydens jubelfeest gewagen, waar wendt ons oog zich dan onwillig heen? neen! niet onwillig, maar gaarne, met zelfvoldoening in den gretig starenden blik. Is het niet naar de eerste der Vaderlandsche Hoogescholen, eerbiedwaardig door den luister, die haar eeuwen lang omringde, eerbiedwaardiger nog door haar verheven oorsprong? Wat hooger ingeving bezielde u, Vader WILLEM! toen gij voor Leydens trouw, in nood en dood beproefd, de schoonste belooning uitdacht, de eenige, die zoo veel dienst en deugd vergelden kon? Maar toen die gedachte in u opkwam, schrikte u hare stoutheid niet af? Was het nu de tijd, o Vorst! om eene Hoogeschool te stichten? Was het nu een tijd, o Leydsche Vaderen! om de stichting eener Hoogeschool in uwe Vest, boven alle andere belooning te schatten? Was dan de strijd reeds gewonnen, het Vaderland vrij, de rust hersteld, de

bronnen van welvaart geopend, dat men er aan denken kon, om voor de wetenschappen een' tempel te bouwen? Neen! gevaar en krijg bestormden u van alle kanten; list en geweld bestookten u; opoffering en uitputting namen dagelijks toe, en wat baatte het een oogenblik adem te scheppen, straks ging het worstelen en kampen nog heftiger aan. Of waren het beloften, daar gij meê paaidet, o Vorst? daar gij mede werdt gepaaid, o Leydsche Vaderen? Zou die Hoogeschool eerst in kalmer tijden, bij gunstiger omstandigheden, en zoo ras het geschieden kon, worden opgerigt? Neen, neen! hoort het met verbazing, o nageslacht! hoort, wat kracht van daad, wat vertrouwen op God, op zich zelven, op de wisse zegepraal hunner zaak onze Vaderen bezielde! In het midden van dat krijgsrumoer, die verwarring, dien algemeenen nood, verliepen er slechts vier maanden, en de Hoogeschool was daar, was plegtig ingewijd; en Leyden was de zetel der letteren en der wijsheid; en de lauwer der overwinning, en de lauwer der wetenschap, groeiden als ter zelfder tijd, op éénen stam! Verhef u vrij op den adel uwer stichting, Leydens Hoogeschool! Andere Scholen mogen door der Vorsten roemzucht en ijdelheid, of door naijver, of volksbehoefte ontstaan zijn; zusterlijke mededinging moge aan zusterlijke Scholen den oorsprong hebben gegeven; Leyden, Leyden alleen heeft hare Hoogeschool verdiend! Daarom stond zij zoo onwrikbaar, want voorvaderlijke deugd was haar grondslag, en heldenbloed haar cement; en toen eens latere moedwil alles schond, en verdierf, en vernielde, aan haar heiligdom sloeg hij de handen niet! Zie, Leyden! hoe uwe School met u het jubel viert; gedachtig aan hare

edele geboorte, moedig op de Stad, waar zij haren zetel heeft. Zie hare Bezorgers, hare Leeraars, hare Kweekelingen, de bloem der Vaderlandsche jongelingschap! Zoo zij den luister van uw feest op dezen dag verhoogen, uw aloude roem is de hunne! Van andere Vaderlandsche Scholen moge het onverschillig zijn, naar wat stad, of streek, of gewest zij zich noemen, geen band zoo naauw, als die Leyden en de Leydsche School verbindt, en zoo lang dankbaarheid de vaderlandsche borst ontgloeit, moeten op aller lippen, en in aller harten steeds hier de namen vereenigd zijn: Stad en Akademie!

Vergeeft het aan mijn hart, en aan mijnen stand, Toehoorders! zoo ik te lang bij Leydens sieraad in het oog der volken, bij Leydens Hoogeschool vertoefde; en keert met mij terug, van waar ik een poos was afgedoold, om Nederlandsch tegenwoordigen staat in het licht van Leydens feestviering te beschouwen.

Billijk verheffen we ons op voorouderlijken roem en deugd, maar terwijl wij edele daden prijzen, sluiten we onze oogen niet voor 't geen onzinnige drift laakbaars en strafbaars bedreef. Edel was het, voor de vrijheid des gewetens te kampen ten bloede toe; maar zelf aan de vervolging het wapen harer verdediging in de hand te geven, door het voetspoor der vervolgers te drukken; aan 't geen als heilig geëerbiedigd werd baldadige handen te slaan; en een vuur van wederkeerigen godsdienst-haat te ontsteken, 't welk daarna, het mogt dan met minder woede zijn, nogtans maar al te lang heeft geblaakt; dat moge de dweeperij ook edel genoemd hebben, maar ware, maar vaderlandsche christenzin wraakt en verfoeit het! Oranje mogt het

betreuren, hij en vele braven met hem het pogen te stuiten, BOISOT de gruwelen van LUMEY trachten uit te wisschen; geen rede, geen staatsbelang kon blinden ijver beteugelen; - en daar, daar werden broederlijke gewesten, door taal en zeden verbonden, die voor dezelfde zaak elkander trouw hadden gezworen, van elkaâr gescheiden, en de band der eendragt verbroken! - Maar nu, na twee en een halve eeuw, nu bestaat die godsdienst-vrede, waarvan men voorheen te vergeefs den grondslag poogde te leggen; op den vrijen Nederlandschen grond dient elk zijnen God naar het licht van zijn geweten; daar hoort men niet meer van heerschen of dulden; alle tempels worden geëerbiedigd, zijn door gelijke bescherming veilig! En nu, ziet! de broederlijke gewesten, eeuwen lang van één gescheurd, reiken elkander de hand weêr toe; zij zijn weêr tot één broederlijk volk vereenigd; de orde schijnt omgekeerd, Utrechts Unie door Gends bevrediging vervangen, en Oranje voert den schepter over geheel het oude Nederland! Dat zag geen vroeger feest van Neêrlands verlossing gebeuren: daaraan gedenken we op dezen blijden jubel-dag!

Indien wij met regt, Toehoorders! het tijdperk merkwaardig, voor ons Vaderland gelukkig noemen mogen, waarin wij, bewaard bij ons volksbestaan, verzekerd in deszelfs bezit, uitgebreid in magt en aanzien, deze plegtigheid met elkander vieren mogen; wij vergeten echter het zwart en akelig voorleden niet, waarvan het geheugen nog onze gansche ziel ontroert, en waaruit, lof zij Gods genadig albestuur! het heilrijk tegenwoordige, als een licht uit de duisternis is opgedaagd. Wat dagen en jaren beleefden wij, sinds Leyden haar

tweede eeuwfeest vierde; dagen en jaren, die eeuwen ondervinding konden opwegen, overvloedig in rampspoed en vernedering, rijk in lessen van wijsheid en volksgeluk! Ach! dat zij voor geen volk van Europa verloren waren! Voor Nederland, God zij geloofd! voor de brave en regtschapen Nederlanders zijn zij het niet geweest!

Ik zal van geene bijzondere rampspoeden gewagen, zelfs niet van den nooit vergeetbaren, die u, o Leyden! vóór zeventien jaren, in rouw en jammer dompelde, toen, door de roekeloosheid van éénen uwe Stad tot een schouwspel der akeligste verwoesting werd; toen....maar neen! ik zal geen tafereel malen, ik zal zelfs de flaauwste schets er van u niet voor oogen stellen, bij welks aanschouwing zoo vele naauwelijks geheelde wonden weder opengerukt zouden worden, zoo vele harten op nieuw zouden bloeden, en daaronder....gij weet het....doch ik zwijge; en vergeeft het mij, zoo ik er niet geheel van zwijgen kon. Maar gij vergeeft het mij gaarne; en gij, ook gij wilt liever het zoet der vreugde van dit feest door deze bittere teug getemperd zien, dan dat het reeds uit aller geheugen zou schijnen uitgewischt, waarvan de herinnering bij elk, die er in deelde, zal duren tot aan het graf! God gehengde, God wilde het, God verzachtte het leed, en toen, en daarna tot op heden! Maar zoo het ooit gebleken is, o Leyden! hoe hoog uwe Stad bij het Vaderland staat aangeschreven, het is toen geschied. De ramp van Leyden scheen die van alle Nederlandsche burgers te zijn; nog wilden zij het vergelden, wat Leyden eenmaal voor vrijheid en regt gedaan en geleden had; als of al de roem der voorouderlijke

heldendeugd, als of al de roem der Vaderlandsche letteren met Leyden zou zijn uitgewischt; als of het Vaderland op nieuw gered moest worden, zoo snelde alles toe, om te helpen, om te vergoeden, om te herstellen; en een wedstrijd van nooit gehoorde liefdadigheid opende zich, waarin zelfs Brittanje deelen wilde - ja 't geen meer geldt, en wij niet aarzelen te uiten; die de goedkeuring van God verwierf!

Doch laat ons tot den openbaren rampspoed terug keeren; wat beleefden wij niet sedert Leydens laatste eeuwfeest! Toen was alles kalm en rustig; de burgertwist was gestild, en bijkans dertig jaren vrede hadden alle gedachten aan een' buitenlandschen krijg verwijderd. Maar het was een bedriegelijke kalmte, als eene, die den storm voorafgaat. Het vuur der oneenigheid smeulde slechts onder de assche; innerlijk woelden nog alle hartstogten: maar wie had het kunnen vermoeden, dat reeds weinig jaren daarna de uitbarsting zoo vreesselijk wezen, het kwalijk gesmoorde vuur tot zulk eene alles vernielende vlam zou worden? Ach, dat men het had kunnen vermoeden! Of de Nederlandsche aard zou zich zelf hebben verloochend; of de twistenden zouden welhaast elkander in de armen zijn gevallen!

Partijschappen waren steeds de geesel der gemeenebesten, en die van het Gemeenebest der Vereenigde Nederlanden gaven het aan geene andere toe in hardnekkigheid en heftigheid. Waarom, waarom moest de jammerlijke moord van den Grondlegger onzer vrijheid het verhinderen, dat een wijs en regtvaardig Oppergebied aan den vrijgevochten Staat al het leed bespaarde, dat een veelhoofdig Bestuur, zoo roemrijk en krachtig

het somtijds geweest zij, toch meer dan eenmaal denzelven berokkenen moest! Zoo er bij burgerlijke twisten slechts een strijd plaats had van goeden en braven ter eene, van slechten en boozen ter andere zijde, die strijd zou spoedig, bij Nederlanders althans, met oude regtschapenheid en een eerlijk hart in de borst, spoedig beslist zijn geweest. Maar neen! wat blinde partijschap ook voorwende, hoe de strijdenden zelven, in de hitte hunner drift, het elkander smadelijk verwijten, het is niet bij burgerlijke twisten, het was althans in Nederland niet enkel de strijd der goeden en der boozen, het was ook de strijd der braven, der goeden onderling. Daar zag men, ach welk een schouwspel! de bloem der edelen, de bloem der burgerij, den een den anderen verdenken, haten, lasteren, voor verrader uitkrijten, naar het zwaard zelfs grijpen, in elkanders nederlaag juichen: terwijl liefde voor het Vaderland beider leus, en, wie anders zegt, moge zijn oordeel eenmaal voor God kunnen vrijpleiten! - terwijl liefde voor het Vaderland beider doel was! Niet dat heerschen staatzucht, dat eigenbelang, dat wraaklust, en wat lage driften en togten men meer moge opnoemen, hier ter wederzijde geen schoon spel vonden, en het masker der vaderlandsliefde aannamen, om te stoken, en aan te hitsen; of dat velen; want wie doorgrondt het menschelijk hart? dat velen niet zich zelven jammerlijk misleidden, en voor zuivere opwellingen hielden, wat uit een onreiner bron was opgeborreld. - Maar waarom dieper hierin te treden? Van de vroegste tijden af waren deze gewesten aan burgerlijke verdeeldheden ten prooi; na den dood van den Vader des Vaderlands namen zij slechts eene nieuwe gedaante aan. Helaas!

de grond was maar al te vatbaar, om dat nieuwe zaad te ontvangen en te koesteren; het schoot op, en breidde zich uit, met ranken en takken, die breeder en breeder werden. Zoo somtijds de scheuten geknot werden of afgemaaid, de wortels verspreidden zich des te meer onder den grond, om bij elke nieuwe uitbotting giftiger en doodelijker vruchten te dragen. Zoo naderden wij den afgrond onzer rampen, en zijn er in neder gestort! Wij werden de prooi van vreemden; woeste horden overstroomden en mergelden ons uit; beurtelings waren wij de speelbal van hunne ligtvaardigheid en hunne roofzucht; en toen een magtig Veroveraar deze benden onder den schepter zijner gedroomde wereld-monarchij verzameld had, verloren wij naam en aanwezen onder de volken - en tot welk een' prijs? om als een parel aan de kroon zijner heerschappij gehecht? neen, om als een aanspoelsel zijner rivieren daaraan toegevoegd te worden!

Vraagt gij, Toehoorders! waartoe deze herinnering op een feest der verlossing, welks vreugde wij onvermengd wilden genieten? Het is, omdat uit die vernedering onze verheffing, uit dat onheil ons volksgeluk herboren is; omdat wij het, zoo beschikte het eene Voorzienigheid, die steeds voor Nederland waakte! omdat wij het daaraan te danken hebben, dat wij dit feest der verlossing met zulk een' blijden, eenstemmigen zin kunnen vieren. Waar zijn die twisten, die onzalige verdeeldheden, die de krachten van den Nederlandschen Staat zoo menigwerf verlamden, en wier herhaalde aanvallen, éénmaal ten minste binnen elke halve eeuw van ons bestaan, alles schokten, beroerden, en het maatschappelijk geluk vergiftigden? Zij zijn in den afgrond

onzer rampen mede verzwolgen, en hetzelfde ongeluk heeft allen verbroederd! Daar sloeg het uur der redding, en wij worstelden ons los uit de boeijen des Overheerschers. Maar niet om, als van ouds, tegen elkander te woelen en te wroeten; niet om, als van ouds, de zegepraal der vrijheid in een' rampzaligen triumf der partijschap te doen verbasteren. Neen, vergeten was haat en wantrouwen, achterdocht en miskenning. Aller oogen waren opengegaan, aller harten ontsloten zich voor elkander, aller handen sloegen zich zamen, één ziel, één zin was in allen gevaren! Daar schaarde zich nu wederom alles rondom den standaard van Oranje, en de edele Vorst deed hulde, deed regt aan de uitstorting van het vaderlandsch gevoel: Europa's Mogendheden eerbiedigden de keuze eener wijze en dankbare natie; en de val, de herhaalde nederlaag des Geweldenaars, werd het zegel der goedkeuring, door God zelven daarop gedrukt! Zoo mogten het onze oogen zien, wat in den dageraad van Nederlands vrijheid te jammerlijk verijdeld werd: door Oranjes verheffing aller wenschen vervuld; door Oranjes verheffing den band der eendragt onbreekbaar vastgesnoerd! Juicht met mij, Feestgenooten! geen ander jubelfeest mogt dit aanschouwen! Juicht, Ingezetenen van Leydens vest! uit den nood werd uwer Vaderen roem, uit den nood werd hunner kinderen heil geboren! Een offer eischt dit feest, een offer aan het Vaderland; een offer eischen de schimmen van Leydens verdedigers, een offer aan hunne nagedachtenis; een offer eischt ook Hij, op dezen dag, die Leyden verlost, en Nederland uit den afgrond des onheils heeft opgetogen! Dat offer zij voor allen één, God en menschen even welgevallig, eendragt zij

dat offer! Zoo wone de God der liefde onder een ge lukkig volk van broederen! Zoo doe Hij Nederland zijne voorregten waarderen! Zegen ruste op de erve onzer Vaderen, welvaart kroone haar, en een dubbel deel daarvan zij Leyden toegedacht! En zoo pligt of nood ons ooit gebieden, gevoelens door daden te bevestigen, altijd zij het de leus onzer vereeniging: VOOR GOD, VOOR HET VADERLAND EN ORANJE!

Godsdienstige voorbereiding der viering van het akademisch jubelfeest.
in eene leerrede over II Chroniken VI vs. 20[a].

Uitgesproken den 6 *Februarij* 1825.

LAAT UWE OOGEN OPEN ZIJN, DAG EN NACHT, OVER DIT HUIS!

Voorzang:
Gezang 2, vs. 1 en 2.

De wisselvalligheid aller aardsche dingen en de onbestendigheid onzer genietingen, hoezeer wij er menigmaal niet aan schijnen te gelooven, wanneer wij voor jaren achtereenvolgende op het bezit onzer voorregten rekening maken; is echter zoo in het oog loopende, dat wij niet alleen met woorden, maar ook, als of wij met ons zelven in tegenspraak waren, met onze daden, onwillig en onwetend, daaraan getuigenis geven. Waarom vieren wij toch feesten? jaarlijksche, tien- en vijf- en twintigjarige feesten in den huisselijken kring, waarin het ons zelden gebeuren mag, met onz wenschen

hooger te klimmen? en in den maatschappelijken kring, waarin menschen-geslachten de plaats der huisgezinnen vervangen, halve, geheele, dubbele eeuwfeesten, of van zoo veel meerdere vijftig- of honderd-tallen jaren, als aan de voortduring van gestichten, tot algemeen nut bestemd, worden toegevoegd? Zijn deze feestvieringen doode plegtigheden, zonder ziel of zin? slechts gelegenheden, die wij aangrijpen, om ons meer dan gewoon te vervrolijken, meer dan gewone pracht en luister ten toon te spreiden? Dan, M.H! hebben wij weinig reden, om op deze instellingen roem te dragen, of in derzelver plegtige waarneming met elkander te wedijveren. Maar neen! dit moge hare ontaarding zijn, haar doel en oorsprong kan het niet verdonkeren. Ieder feest, dat wij vieren, is de openlijke erkentenis, dat ons een groote weldaad is te beurt gevallen; eene weldaad, waarop de onzekerheid van al het ondermaansche ons niet toeliet staat te maken; en waarvoor wij aan Hem, wiens hand alle wereldsche wisselvalligheden bestuurt, onzen vurigen dank verschuldigd zijn. Het dankbaar hart is vrolijk, is opgeruimd en opgewekt; en wanneer eene gansche maatschappij in de ontvangen gunstbewijzen deelt, waarom zouden wij het dan wraken, daar het voorvloeit uit den aanleg onzer gezellige natuur, dat openbare vreugde-bedrijven de stof der algemeene dankzegging aan den dag leggen? Maar wanneer dit dankbaar gevoel, wanneer de erkentenis ontbreekt: aan God hebben wij de voortduring der gunstbewijzen te danken, waarvan duizend ongevallen, alleen door de bewaring eener zorgdragende Voorzichigheid af te wenden, ons hadden kunnen berooven; Hem zij de lof onzer lippen en harten toegewijd! wanneer dit gevoel

ontbreekt, wat zijn dan feestvieringen meer, dan ijdele praal-vertooningen? of weet gij zachter vonnis er over uit te spreken? althans er ontbreekt alles aan, wat de vreugde rein en onvermengd, den redelijken mensch waardig kan maken, en haar tot waarachtig zielsgenoegen verhoogen kan.

In deze week, zoo God wil, zullen wij het twee honderd vijftigste jaarfeest van de stichting der Vaderlandsche Hoogeschool binnen deze Stad, met vele gepaste plegtigheden, en openlijke vreugde-betooning vieren. Mijne betrekking tot die School, als Leeraar aan dezelve; tot deze Stad, als derzelver inwoner; en tot deze Gemeente, bij wie ik een deel van den openbaren predikdienst vervulle; deze drievoudige betrekking laat mij niet toe, in dit avonduur te zwijgen van 't geen thans zoo veler gedachten, en gesprekken, en verwachtingen bezighoudt. Zij noopt mij, om er u opzettelijk en godsdienstig over te onderhouden; of het mij vergund wierd, die stemming des gemoeds in u op te wekken, dat gij bij alles wat gij zien en hooren zult, en bij al uw deelgenootschap aan de algemeene vreugde, steeds gedachtig waart aan de liefderijke zorg des allerhoogsten Gods, die dit roemrijk gesticht, het blijvend gedenkteeken van de trouw onzer Vaderen, jaren en eeuwen lang behoed en beveiligd heeft, om het te doen zijn, wat het is tot op dezen dag! Gedachtig aan de noodzakelijkheid, dat God zijnen zegen over hetzelve blijve gebieden, om het ook in volgende geslachten te doen voortduren, en deszelfs bloei bestendig te maken; en ge u daarbij opgewekt gevoeldet, om uwe nederige dankzeggingen voor het voorledene, en uwe eerbiedige gebeden voor het toekomende, eer wij deze vergadering

verlaten zullen, met mij voor God uit te storten. Daartoe zegene God onze bijeenkomst, zie in genadig welgevallen op ons neder, en neme de hulde der aanbidding aan, die wij Hem aldus toebrengen.

Gebed.

Goedertierne God en Hemelsche Vader! eenige Gever van alles goeds, Bron van al ons heil en al onze vreugde: Zoo dikwijls wij ons voor uw aangezigt stellen, doen wij het als rijk beweldadigde schepselen, wie Gij het aan niets ontbreken laat, dat tot vervulling van onze uiterlijke en geestelijke nooddruft, van onze aardsche en hemelsche behoefte vereischt wordt. Ook wanneer Gij ons rampen toezendt, het is tot ons nut en onze verbetering; en waar Gij wondt en grieft, bereidt uwe liefderijke hand zelve den balsem der vertroosting. Als wij onze oogen slaan op onze huisgezinnen, zijn zij niet het dagelijksch tooneel van uwe verschoonende lankmoedigheid? die ons en de onzen draagt en behoedt, met alle onze dwaasheden en verkeerdheden; die elken dag ons verzadigt met het goede, en menigmaal boven bidden en denken aan ons weldoet! Ach dat wij er meer opmerkzaam op waren! Vergeef het ons, Vader! dat wij het niet zijn, en voeg nog dezen zegen bij alle uwe duizende zegeningen, dat Ge onze harten week en gevoelig maakt, en uit de verstrooijingen terug roept tot erkentenis van onze dure verpligting, en tot opregte gezindheid; om er voortaan beter aan te beantwoorden.

Ook in onze maatschappelijke betrekkingen ondervinden wij het, welk een' rijkdom van gunst Gij over ons en de onzen wilt uitstorten, die zich zelfs bij geene jaren of menschen-leeftijden berekenen laat. Deze week zal er weder

getuigenis van dragen, en wij zullen gedachtenis vieren van uwe weldadigheid en trouw, aan het kroost onzer Vaderen bewezen, door de instandhouding onzer Hoogeschool, die nu vijf halve eeuwen lang Kerk en Vaderland tot roem en heil heeft verstrekt. Zegen Gij het woord der opwekking, dat in deze ure tot ons gesproken zal worden, om ons aan te sporen tot eene betamelijke en waardige feestviering, die U tot eer en ons ten zegen gedije. Beziel Gij den dienaar des woords met waardige en heilige gevoelens; geef, dat zijne woorden ingang vinden in onze harten, en daarin vele heilzame indrukken nalaten, om niet slechts gedurende deze week, maar al de dagen onzes levens ons bij te blijven, en ons te versterken in het geloof aan U, in de liefde tot U, en onzen eenigen Zaligmaker Jezus Christus, met wiens woorden wij tot U zeggen: Onze Vader, enz.

Tusschenzang:
Psalm 90, vs. 9.

De voorgelezen woorden maken een gedeelte uit van Salomo's gebed, tot inwijding van den door hem gestichten tempel. Nooit werd er in Israël een feest gevierd, gelijk dit geweest is. In vollen vrede, bij steeds klimmenden voorspoed, terwijl het vruchtbaar Palestina van welvaart en schatten overvloeide, was het Salomo's eerste zorg geweest, het werk ter hand te nemen, dat zijnen Vader reeds zoo na aan het hart gelegen had, maar welks volvoering voor hem, den Vredevorst, den geliefden des Heeren, bewaard was. Den God van Israël, den Oppersten Koning van Abrahams nakroost, moest een heiligdom worden opgerigt,

zijnen grooten naam onder de volken waardig, en 't welk de bewondering van geheel het Oosten zou wegdragen. De kostbaarste bouwstoffen worden van alle kanten zamengebragt; de bekwaamste bouwmeesters hebben toezigt over den arbeid; duizende handen zijn dagelijks op den Libanon, en op den tempel-berg met onvermoeiden ijver bezig; orde bestuurt het werk; pracht en smaak wedijveren, om het in glans en heerlijkheid onovertrefbaar te doen zijn; en alzoo wordt in zeven jaren tijds het Godspaleis voltooid, dat daarin de eerste hulde aan JEHOVA kan worden toegebragt. Die dag moet voor gansch Israël een feestdag zijn! Al de Vorsten der Stammen, al de Hoofden der Geslachten en Vaderlijke Huizen, al wat edel en aanzienlijk is, *moet* zich naar Jeruzalem begeven; en al de duizenden des volks zijn mede genoodigd, om voor Gods aangezigt verheugd en blijde te zijn, en het goede van dit nieuwe Huis des Heeren te smaken. Daar stroomt alles naar de Gods-stad heen, onder vrolijk reijen-gezang, en niemand kan de scharen tellen, die binnen Jeruzalem gehuisvest, of daar buiten gelegerd zijn.

Eindelijk is de feestelijke dag gekomen, en de aanvang der plegtigheden is daar. Een statige optogt opent dezelve. Aan het hoofd van dien optogt is de Koning, omringd door de Oudsten en Vorsten des volks; hem volgen de Priesters en Leviten, met de heilige vaten des ouden tabernakels, en de arke des verbonds; en de verrukte volksmenigte sluit den statelijken trein, terwijl de offerrook ten hemel stijgt, onder het klinken der cithers en schalmeijen. Reeds is de stoet het heiligdom binnen getreden; reeds staat de verbondskist onder de overschaduwende cherubs-vleugelen; de lampen

zijn ontstoken in het voorste heiligdom, 't welk de wolk van Gods heerlijkheid met zijnen helderen nevelglans vervult. Onder het vergaderde volk, in de ruime voorhoven, heerscht eene plegtige stilte, terwijl de Priesters het vleesch der geslachte dieren op den koperen altaar schikken, gereed om het eerste offer daarop te ontsteken.

En nu de Koning? Zit hij daar neder in zijn' vorstelijken eere-zetel, om slechts werkeloos aanschouwer te zijn van 't geen gebeuren moet? O neen! dat betaamt den Gezalfden des Heeren niet! Mag hij als Priester het altaar niet bedienen, hij kan, als Voorganger zijns volks, door toespraak en gebed, aller harten stemmen tot godsdienstig en dankbaar gevoel; hij is niet te groot, om met den nederigsten van JEHOVA'S dienaren zich gelijk te stellen; hij is niet te hoog, om openlijk voor JEHOVA te knielen! - In het midden des voorhofs staat een koperen gestoelte opgerigt, hoog boven al het volk verheven, aanschouwbaar ook voor de menigte, die de tempel-gebouwen niet bevatten konden. De edele Salomo bestijgt hetzelve, en staande op deszelfs top, breidt hij zijne zegenende handen uit over zijn geliefd volk, en vermeldt de goedertierenheden des Heeren, die hem op den troon zijns vaders geplaatst, die wat aan David niet had mogen gebeuren, aan Davids zoon genadig vergund had; en die nu al zijne beloften, aan de Vaderen gedaan, heerlijk en Goddelijk vervuld had! Aandachtig en diep geroerd, vangt het vergaderde volk ieder woord op, dat van de lippen des geliefden Konings vloeit. Priesters en Leviten hebben hunnen arbeid gestaakt, aller oogen zijn op Salomo gevestigd. Daar wendt hij zich met het aangezigt naar den altaar

en het heiligdom; daar valt hij op zijne knieën neder, strekt zijne handen uit naar den hemel, en stort zijn hart uit voor God, in een gebed, zoo aandoenlijk en verheven, zoo plegtig en godvruchtig, zoo edel en rein van gevoelens, dat we ons als van de aarde ten hemel voelen opgebeurd! Neen! dus sprak hij, Israëls magtige Godheid woont in geen' aardschen tempel; de hemel, ja de hemel der hemelen kan Hem niet omvatten! maar mogt nogtans de hulde, in dit huis Hem toegebragt, Hem welgevallig zijn! mogten de gebeden, in dit huis voor Hem uitgeboezemd, verhooring vinden in den hemel, de vaste plaats zijner woning! mogt deze tempel de eeuwen verduren en een blijvend gedenkteeken zijn van Gods liefde en trouw voor zijn volk! *mogten zijne oogen open zijn, nacht en dag, over dit kuis!*

Toen dit gebed geëindigd was, keerde Salomo zich andermaal tot het volk; en zijn hart ontlastte zich in nieuwe zegenspraak; de beste aller zegeningen bad hij hun toe! Dat zij getrouw mogten blijven aan JEHOVA, gelijk Hij aan hen zijne trouw nu verheerlijkt had. Dat hun hart volkomen mogt zijn met den God hunner vaderen, om te wandelen in zijne inzettingen en zijne geboden te houden, opdat alle volken der aarde mogten weten, dat JEHOVA God is, en niemand meer! - Kunt ge u verbeelden, M.H! welk een' indruk dit voorbeeld, deze toespraak en dit gebed des Konings op het vergaderde volk gemaakt hebben; welke voornemens daardoor in aller hart gekoesterd, welke heilige beloften aan God gedaan wierden? O! zoo zij opregt en blijvend geweest zijn, wat feest is dan toen in Israël gevierd! Zeven dagen duurde het, en nog acht daaraan volgende waren aan de vrolijke plegtigheid der lover-

tenten gewijd; maar aan de dagelijksche maaltijden, waarvoor runderen bij duizenden, en schapen bij tienduizenden geslagt werden, was het dan de liefde van God, die zij smaakten in al wat zij genoten; en opstaande van den offerdisch verlieten zij elkander met de plegtige verzekering: wij en ons huis, wij zullen den Heere dienen! Ach, dat dit feest alzoo gevierd zij! Ach! dat elk feest, en daaronder ook het onze, alzoo gevierd werd, dat God van den hemel daarop met welgevallen kon nederzien!

Laat uwe oogen open zijn, nacht en dag, over dit huis! Onder alles, wat in Salomo's gebed ons treft en roert, moet men vooral ook de eenvoudigheid der uitdrukking niet voorbijzien. Geen tooi van woorden, geen dichterlijk sieraad, niets vindt men hier, dan de zuivere uitstorting des gevoels, waarvan men den weêrklank hoort in het gedurig herhaalde: *hoor Gij dan in den hemel, in de vaste plaats uwer woning, hoor en vergeef!* Van die zelfde eenvoudigheid getuigt ook de uitdrukking in onzen tekst. Men zou ze aartsvaderlijk, kinderlijk kunnen noemen. Gods waakzame voorzienigheid, steeds gereed om gevaar en onheil af te wenden, om alles ten goede te beschikken, vergeleken bij *oogen, die nacht en dag open zijn*, nooit afgewend van het voorwerp hunner teedere zorgen, nooit door sluimering of slaap bevangen, altijd, altijd geopend. Zoo bewaken en beveiligen wij, wat ons het naast aan het harte ligt! zoo zorgt de moeder voor haar' geliefden zuigeling!

Laat uwe oogen open zijn, nacht en dag, over dit huis! Ik heb deze woorden niet ongepast geoordeeld, om ze te leggen tot den grondslag mijner godsdienstige toespraak in dit uur; waarbij ik u wilde opwekken, om

met betamelijke gevoelens het eeuwfeest onzer Hoogeschool te vieren, zoodat wij met vrijmoedigheid, ook voor haar volgend bestaan, den Goddelijken zegen over haar mogen inroepen en verwachten. Immers geven deze woorden van Salomo ons ongezochte aanleiding om te erkennen:

Vooreerst: dat wij, na twee honderd en vijftig jaren, ons nog in het bestaan en den bloei dezer voorvaderlijke Stichting verheugen mogen, is een bewijs, dat Gods oogen over haar geopend zijn geweest, nacht en dag.

Ten tweede: aan die waakzame zorg der Goddelijke voorzienigheid alleen zullen wij het te danken hebben, zoo haar bestaan en bloei ook voortaan bestendig wezen zal.

Ten derde: het is onze dure verpligting, daarvoor en nu, en te allen tijde, opregte en vurige gebeden ten hemel op te zenden.

I. *Laat uwe oogen open zijn, dag en nacht, over dit huis*. Met deze woorden bad Salomo, bij de inwijding van zijn gesticht, den zegen van God voor hetzelve af; wij maken ze nu de onze, om den zegen en de zorg van God te erkennen, die onze Hoogeschool, nu twee en een halve eeuw, in stand en bloei gehouden heeft. Als wij met onze gedachten terug gaan tot de oprigting dezer kweekschool van wetenschap en geleerdheid; als wij zien, hoe klein hare beginselen waren, zoodat men het veeleer eene poging tot stichting eener Hoogeschool, dan de dadelijke stichting derzelve noemen kon; en wij vergelijken daarmede haren spoedigen aanwas, zoodat zij binnen weinig tijds onder de overige

hoogescholen van Europa, en welhaast boven de meeste derzelven het hoofd mogt opsteken; ja, in beroemdheid der leeraars, in toevloed der leerlingen, voor geen van die allen behoefde te wijken: Als wij den toestand der tijden nagaan, toen zij hare eerste wording ontving, tijden van nood, en gevaar, en verwarring; de ramp, die, na weinig jaren haar en het Vaderland zoo gevoelig trof en met een' geheelen ondergang dreigde, door den dood van haren Stichter, den grondlegger der Nederlandsche vrijheid; de innerlijke beroeringen, die Kerk en Staat deden schudden op hare grondzuilen, en aan het licht dezer School den twist-fakkel schenen ontstoken te hebben; den grooten schakel van wisselvalligheden, door oorlogen van buiten, door onlusten van binnen, waardoor menigwerf alles scheen omgeworpen of ingezwolgen te zullen worden; terwijl al deze onweders boven het hoofd van Leydens School schenen weg te drijven, en zij steeds toenam in vermaardheid, gelijk de eik, die bij het woeden der stormen zijne wortels te vaster en dieper in de aarde slaat: Als wij eindelijk gadeslaan, tot welk een' zegen voor Godsdienst en Burgerstaat deze Hoogeschool van haren aanvang af geweest is, en nimmer heeft opgehouden te zijn; hoe vele waardige dienaars van het heilig Evangelium, hoe vele groote en schrandere staatslieden, hoe vele wakkere verdedigers van regt en onschuld, hoe vele ervaren artsen, scherpzinnige wijsgeeren en geleerde letter-beoefenaars, in den loop dezer jaren uit haren schoot zijn voortgekomen; hoe onder hare leeraars en kweekelingen namen gelezen worden, die door geheel het beschaafd Europa, tot op dezen dag, met eerbied en bewondering worden genoemd, en er

geene wetenschap is, of zij is hier door mannen geleerd en beoefend, die door geene andere overtroffen zijn, waarvan sommigen nergens hunne wederga gevonden hebben: Als wij dit alles aandachtig en opmerkzaam nadenken, en den wisselvalligen loop der tijden met het goede, dat zij voortgebragt hebben, vergelijken; wie is er dan, die de liefderijke hand eener zorgende en zegenende Voorzienigheid, ten beste onzer Hoogeschool, niet duidelijk bespeurt en eerbiedig erkent? die niet met dankende en juichende lippen uitroept: gewis, *de oogen des Heeren zijn open geweest, nacht en dag, over deze heilrijke stichting onzer Vaderen!*

Doch 't geen men, te dezen aanzien, van elk der vijf halve eeuwen, die deze Inrigting nu beleefd heeft, naar waarheid getuigen kan, dat geldt ook inzonderheid van de jaren, die sedert het begin dezer eeuw verloopen zijn; waarvan de lotgevallen ons allen nog versch in het geheugen liggen, en waarin het ons dus bovenal betaamt de goede en weldoende zorg van den grooten Albestuurder, die zoo veel gevaar heeft afgewend, en zoo veel heil beschikt heeft, ootmoedig en erkentelijk gade te slaan.

Ik behoef u niet te zeggen, M.H! dat het lot der Hoogeschool met dat des Vaderlands onafscheidelijk verbonden is; en hoedanig was onze staatkundige toestand in den aanvang dezer eeuw? Het is waar, de woede der regeringloosheid was bedaard, de zucht tot orde herleefde, en in den boezen van velen, die van eene verandering van zaken zich niets dan heil beloofd hadden, begon de begeerte tot herkrijging van het oude te ontwaken. Maar wat kon het baten? onze onafhankelijkheid was een bloote titel; naar den wenk der

overheersching moesten wij doen of laten; en niets was aanhoudend, dan schattingen en heffingen, waardoor wij werden uitgeput. Een bedriegelijke vrede verslond het overschot der door Vaderlijke nijverheid en zuinigheid opgegaarde schatten; en de Koning, die men ons toen gaf, kon wel zich zelven opofferen voor het Land, dat hij had leeren beminnen, maar het onverdraaglijk juk der overheersching, waaronder onze laatste krachten bezwijken moesten, kon hij niet van onzen halzen afnemen. Onder al dien druk heeft Leydens School het hoofd boven gehouden; de wonden aan haar toegebragt werden zelfs geheeld; en daar alle Vaderlijke inzettingen werden omgekeerd, werden de hare ongeschonden bewaard, en als heilig geëerbiedigd.

Doch de wangunst der tijden scheen te vergeefs haar onaangeroerd te laten, en in weerwil daarvan haar ondergang nabij te zijn. Daar werd, in een punt des tijds, het bloeijendst gedeelte der Stad in een' akeligen puinhoop veranderd, en de verwoesting tot in hare afgelegenste deelen uitgebreid. Leeraars werden onder de puinen begraven; jongelingen zworven om zonder dak of woning; in de huizen en langs de straten hoorde men niet dan rouw en gejammer, schrik was in aller harten geslagen! Maar in het midden van dien schaars gehoorden rampspoed, van dien bitteren nood, werd Leydens School bewaard, door den moed harer Onderwijzers, door de trouw harer Kweekelingen, die gaarne voor en met haar alles verduurden; die slechts bedacht waren, om hulp en redding aan ongelukkigen toe te brengen, maar er niet aan dachten, om de Moeder in haren druk te verlaten. En God, die dit kwaad over haar en hare Stad gehengde, toonde in

het midden des ongeluks, dat zijne oogen over haar open waren, door smarten te lenigen, onheilen te herstellen, verliezen te vergoeden, en aller harten tot éénen zin te stemmen, om Hollands kleinood uit zijne assche te doen herrijzen!

Wij zijn tot die tijden genaderd, waaraan geen regt geaard Vaderlander zonder huivering herdenken kan; toen de Heer ons ganschelijk scheen overgegeven te hebben in de hand onzer verdrukkers en beroovers, en wij geen' naam of aanwezen meer hadden onder de volken. Ook toen was het, of de moedwil onze Hoogeschool wilde sparen, haar aanwezen eerbiedigen, en haar zelfs met hare giften wilde verrijken. Maar wie kon op den luim des Overheerschers staat maken, die van al wat goed was de grondslagen ondermijnde, als hij het met geweld niet kon of wilde slechten? Neen! deze School kon voor geenen NAPOLEON slaafsche afhangelingen of handlangers van zijne willekeur kweeken. Neen! deze School kon niet medewerken, om den Hollandschen aard uit te dooven, en te vernietigen. Haar val was dus besloten, in weerwil harer schijnbare verheffing; ook eer nog, dan deze, door den Geweldenaar ten ondergang gedoemde gewesten, aan de golven van den Oceaan waren terug gegeven! Maar Gods oogen waren open over haar en ons; hij viel, die haar ten val bestemde; de Vaderlandsche Hoogeschool herleefde met het Vaderland, en had zelve in haren schoot éénen der mannen gekoesterd, die Nederlands bevrijding verhaastten, Nederlands herkregen onafhankelijkheid vestigden. De naam van haren Stichter zweefde nu weder op aller lippen, en werd in zijnen doorluchtigen Nazaat geëerbiedigd; en aller tongen juichten: *de Heer zij geloofd*,

die ons niet overgaf in de tanden dergenen, die ons verslinden wilden: wij zijn ontkomen als een vogel uit den strik des vogelvangers; de strik is gebroken, en wij zijn ontkomen!(*)

Ziet, M.H! na zoo vele doorgeworstelde gevaren, mag nu eene Stichting, die het sieraad en de roem dezer Stad is, haar eeuwfeest vieren, *omdat de oogen des Algoeden nacht en dag over haar open waren*. Maar de gevaren, die haar van buiten bedreigden, waren niet de eenige, die haar belaagden. Wat zou het baten, al prijkte zij met een' glans en luister, grooter dan zij ooit bezeten had? Wat zou het haar thans baten, dat zij door nieuwe weldadige instellingen is verrijkt, en dat hare hulpmiddelen, ter bevordering van onderwijs en wetenschap, tot vorstelijke schatten zijn aangegroeid, indien zij, innerlijk bedorven en verkankerd, ophield eene kweekschool te zijn van ware geleerdheid, van zuivere godsdienst en deugd? Zagen wij het niet bij sommige onzer naburen, hoe ijdelheid en dartele nieuwigheidzucht aan alles baldadige handen sloeg, alle gronden van kennis, van zekerheid en zedelijkheid ondermijnde, het gezag van Gods heilig woord weêrsprak, deszelfs uitlegging op losse schroeven stelde, en van geopenbaarde godsdienst-leer met een' medelijdenden glimlach sprak? Hoe zij ook geene menschelijke wetenschap onaangeroerd liet, waar zij niet hare ligtzinnige onderstellingen, hare onrijpe hersen-vruchten poogde in te dringen; wind en waan van kennis voor echte geleerdheid wilde doen doorgaan, en zich daarbij aanstelde, als of zij den steen der wijzen had uitgevonden en alles buiten haar nacht en donkerheid was! Waaraan

(*) Ps. CXXIV. vs. 6 en 7.

hebben wij het te danken, dat die besmetting ook niet tot onze School is doorgedrongen? dat daar het gewijde Bijbelwoord als openbaring van God wordt geëerbiedigd; de zuivere Evangelie-leer uit hare echte bronnen wordt afgeleid, dat mannelijke geleerdheid en bondige wetenschap nog het kenmerk zijn van ons akademisch onderrigt; en dat wij, het voortgaand licht der tijden niet versmadende, noch eigenzinnig gehecht aan het oude, noch ligtvaardig ingenomen met het nieuwe, door den flikkerglans der onbedachte praalzucht ons niet bekoren of misleiden lieten? Waaraan hebben wij het te danken, dat geen bedorven geest dezer eeuwe onze leeraars nog vervoerd heeft? of onze leerlingen verleid, om in ongerijmde kleederdragt, en in woeste dolzinnigheid, het voorbeeld van hen te volgen, aan wie zij tot voorbeeld verstrekken moesten? Schrijven wij het toch niet toe aan onze wijsheid of bedachtzaamheid, maar aan de goedertierenheid van God, die ons nog niet geheel van den voorvaderlijken aard en zeden deed verbasteren; wiens voorzienigheid niet ophield voor onze Hoogeschool te waken; wien hooge lof en nederige dank moet worden toegebragt, dat wij, bij het ingaan van eenen nieuwen halven eeuwkring, zeggen mogen: *uwe oogen, o God! zijn open geweest, nacht en dag, over deze Stichting onzer Vaderen!*

II. Maar zoo wij nu, voor het tijdperk, dat wij gaan intreden, dezelfde zorg voor haren uiterlijken bloei en haren innerlijken welstand genieten zullen, dat zelfde weldadig Albestuur moet over ons blijven waken, *dat zelfde oog ook nu over ons open zijn, nacht en dag*.

Er zal, hoop ik, niemand onder mijne Toehoorders

zijn, die aan deze waarheid twijfelt; en de dubbele dwaasheid begaat, om en rede en openbaring te weêrspreken; en daarbij tevens aan het menschdom den jammerlijken dienst te bewijzen, van het allen troost in rampen, en allen moed in gevaren meêdoogenloos te ontrukken. Wij zagen in een flaauwe schets, wat al in den loop van weinige jaren gebeuren kan; en wie weet niet, die de geschiedenis der wereld kent, hoe menigmaal inrigtingen, die eeuwen schenen te zullen verduren, binnen oogenblikken tijds onherstelbaar ondergingen? Dat beschikt God, maar ook dat verhoedt God! Op Hem zij dus ons oog geslagen, op Hem het vertrouwen onzer harten gevestigd, dat ook nu voortaan, en mag het zijn in lengte van dagen, de loop der wereldsche wisselvalligheden alzoo door zijn bestuur worde geregeld, dat onze dierbare Hoogeschool bij haar bestaan en hare voorregten bewaard blijve, en dat haar geene rampen overkomen, waaruit Hij geene genadige uitkomst verleent! Neen! zoo dwaas zijn wij niet, dat wij haar van alle rampen bevrijd zouden wenschen; wij begeeren voor haar geen lot, dat menschelijke verwachtingen te boven gaat, het gevoel van afhankelijkheid zou kunnen uitdooven, en aldus een' wissen val voorbereiden! Ook eerbiedigen wij de Vaderlijke hand, die haar sloeg en wondde, en meer dan eenmaal in diepen rouw haar dompelde. Nog vloeijen onze tranen over KEMPER; nog zijn zij niet opgedroogd, die wij over BORGER, die wij over BRUGMANS storteden: namen, die wij nog niet zonder ontroering noemen kunnen; lichtende fakkels, in het midden van haren glans eensklaps uitgedoofd; mannen, die de hoogmoed der Leydsche School waren, en haren roem verbreidden, zoo ver kennis en

wetenschap geëerbiedigd wordt? Wij aanbidden uw bestel, wijze en goede Vader in den hemel! Wij danken U, dat wij hen mogten bezitten, zoo lang uwe ondoorgrondelijke ontwerpen het gedoogden; en wij smeeken U om vergeving, wanneer wij somtijds vragen: waarom zagen wij hen niet in ons midden de kroon der grijsheid dragen? gelijk zoo vele andere onzer Akademische Leeraren, van wier ouderdom wij nog kostelijke vruchten mogten inoogsten, en die niet van ons werden weggenomen, dan toen zij als rijpe garven in de voorraadschuur der eeuwigheid werden opgevoerd! Dat lot viel in deze zelfde dagen onzen waardigen MEINARDUS TYDEMAN te beurt; wiens tegenwoordigheid ons eeuwfeest zulk een' schoonen en aandoenlijken luister zou hebben bijgezet, maar wien zijn Hemelsche Vader tot betere feestviering heeft opgeroepen! Het is hier mijn taak niet, aan zijne uitgebreide en bijkans onbegrensde geleerdheid de hulde, die haar toekomt, te betalen, en elders zal dit naar waarde geschieden. Hier roemen wij de vereeniging dier zeldzame geleerdheid met ongeveinsde en standvastige godvrucht, die in zijn openbaar leven niet alleen, maar ook in zijnen leerzamen omgang zoo velen tot nut en stichting verstrekte; hier danken wij God, dat Hij hem den schoonen avond zijns levens onder ons deed doorbrengen, en gelijk de ondergaande zon nog zachte en koesterende stralen verspreidt, dat alzoo ook Leydens Hoogeschool den roem van zijnen naam heeft mogen dragen, en de vruchten van zijn voortreffelijk onderwijs, en van zijne nooit vermoeide werkzaamheid nog zoo vele jaren lang heeft mogen genieten! Mogt onze Vaderlandsche Kweekschool vele zulke uitmuntende Leeraars in haar midden ontvangen;

en hen, in wier bezit zij zich verblijden mag, tot zulk een' hoogen en gezegenden ouderdom behouden; ook daaruit zou het blijken, dat bij voortduring *Gods oogen nacht en dag over haar open waren!*

Maar hoe, M.H! hoe van deze waakzame zorg der Goddelijke Voorzienigheid over haar ons te verzekeren, zonder nogtans God in al zijn doen, 't welk majesteit en heerlijkheid is, te willen beperken? Op tweederlei wijze kunnen en moeten wij het: door niet zelf te bederven wat God behouden wil; en door van onze zijde alles toe te brengen, waardoor hare instandhouding en bloei bevorderd kunnen worden.

Vijf eeuwen lang waren Gods oogen open over het huis, door Salomo gesticht; maar toen het ondankbaar volk de laatste gunst van God verbeurd had, werd het, met al zijn pracht en kunst, door een' verbitterden vijand aan de vlammen opgeofferd! Weer van ons, genadig God! zulk een oordeel; dat wij door verachting van uwe weldaden, door uw heilig ongenoegen tegen ons te wapenen, ooit ons dat onheil zelven berokkenen, dat deze tempel der wijsheid, dit heiligdom van goddelijke en menschelijke wetenschappen, om onzentwil der verwoesting wierd overgegeven, en de laatste sporen uwer gunst, aan onze Vaderen bewezen, onder ons wierden uitgedelgd! Neen veeleer willen wij met onze gebeden voor het heil en den vrede onzer Hoogeschool ook onze daden paren; en door goedwilligheid omtrent haar, door ijverige behartiging harer belangen, door aloude burgerdeugd, door trouw aan God en het Vaderland, den eenigen Gever van alles goeds trachten te bewegen, dat en nu, en in volgende jaren en eeuwen, *zijne oogen open mogen zijn, nacht en dag, over haar!*

U zoude ik inzonderheid deze ijverige behartiging van het welzijn onzer Hoogeschool moeten aanbevelen, Edele en Achtbare Regeerders dezer Stad, en daaronder U in de eerste plaats, die als het Hoofd derzelven, ook de hoogaanzienlijke Bezorgers dier School in ons midden vervangt en vertegenwoordigt! Maar waartoe zoude ik overtolligen arbeid verrigten? Zoo zeer is het gebleken, en zoo zeer blijkt het dagelijks meer, hoe veel prijs gij stelt op het behoud van dit Vaderlandsch kleinood onder u; hoe niets wat tot deszelfs nut, of genoegen, of luister verstrekt, uwe zorgende aandacht ontgaat; en gij gaarne alles toebrengt, om den band, die Stad en Akademie aan elkander verbindt, onverbreekbaar te maken; dat ik enkel tot u zeggen kan: volhardt in uwe edele gezindheden! ontvangt den openlijken dank voor dezelve! en God bekroone uw willen en uw pogen met zijnen rijken zegen!

Geëerde Ambtgenooten! aan onze zorg, aan onze trouw, aan onze ijverige en gemoedelijke pligtbetrachting, is dit heilig pand der voorvaderlijke deugd en kloekmoedigheid aanbetrouwd. Tot op dit oogenblik was het, God zij geloofd, Kerk en Staat tot een' rijken zegen; wij willen, in de mogendheden van den Heer, onzen God, op de voetstappen onzer voorgangeren wandelen! Wij willen, gelijk zij, ook nu en altijd, langs den koninklijken weg voorwaarts streven; alle dingen beproeven en slechts het goede behouden; den roem handhaven, dat Nederlandsche geleerdheid ware geleerdheid is; en bij de liefde tot de wetenschap, ook liefde tot de deugd onzen leerlingen inprenten, diepen eerbied voor die heilige Godsdienst-leer, die op het onfeilbaar Woord der Openbaring gegrond, alleen wijs kan maken tot zalig-

heid! Zoo waarlijk moge het ons en den onzen welgaan! Zoo waarlijk mogen de oogen van God over ons en ons onderwijs geopend zijn!

Bloem van Nederlands jongelingschap! Kweekelingen onzer Hoogeschool! ja, zij is u dierbaar, en veeleer dan u van gebrek aan ijver voor haar en haren roem te verdenken, zoude ik uwe geestdrift voor dezelve moeten matigen, en binnen de perken der algemeene welwillendheid en geestdrift voor al wat goed, en nuttig, en loffelijk is, terug brengen. Maar wilt gij weten, welke ijver voor hare belangen nooit te vurig, welke geestdrift voor haren eersten rang onder de Vaderlandsche Hoogescholen nooit genoeg kan opgewonden zijn? het is, die zich betoont in onvermoeide vlijt, in edelen naijver, om in elke wetenschap de besten op zijde en vooruit te streven; in zuiverheid van zeden; en om met de vrolijke onbezorgdheid uwer jeugd die betamelijkheid, met het gevoel uwer waarde die bescheidenheid te vereenigen, die alleen uwe jaren beminnelijk maken, uwen waren luister verhoogen, en met denzelven den luister der Leydsche School boven alle andere verheffen kan!

Aldus, M.H! door elk in onzen kring tot instandhouding of versiering van het eerwaardig gebouw, door den voorvaderlijken roem in ons midden opgerigt' naar ons vermogen het onze toe te brengen; en allen met elkander naar genade en gunst in de oogen van God en menschen te streven, wandelende in de wegen des Heeren, en ons heil in Christus voor de eeuwigheid verzekerende, zullen we ons veilig op de hoede van God voor deze en elke andere dierbare bezitting kunnen verlaten; onze feestviering zal Hem geheiligd, Hem

welgevallig zijn; en wanneer wij nu met vereenigde harten ons Gebed tot Hem opzenden, dat zijne oogen nacht en dag mogen open zijn over dezen tempel van wetenschap en deugd, Hij zal het hooren in den hemel, in de vaste plaats zijner woning, Hij zal hooren en vergeven. AMEN!

III.

God van alle genade, Bron van zegen en goedertierenheid! Onze harten zijn vol van uwen lof, onze monden vloeijen over van de vermelding uwer weldadigheid en trouw, aan ons en onze Vaderen bewezen! De Hoogeschool, welker jubelfeest wij wenschen te vieren, is er een sprekend gedenkteeken van. Na twee honderd vijftig jaren mag zij nog haren naam en roem handhaven, en haren edelen oorsprong niet geheel onwaardig zijn. Dat is uwe gunst, o Goddelijk Albestuurder! wiens oogen op haar gevestigd en over haar open waren, van hare oprigting af, tot deze ure toe. Gij hebt haar in kommerlijke tijden uit kleine beginsels groot gemaakt, onder al de wisselvalligheden, die menigmaal haar en het Vaderland met een' geheelen ondergang bedreigden, hebt Gij haar behoed en beschermd; Gij hebt de zuivere godsdienst-leer, de bondige wetenschap en geleerdheid, de ware verlichting niet uit haar midden geweerd; en nog staat zij daar, als het pronkstuk der voorvaderlijke wijsheid, en een blijvend gedenkteeken, dat Gij een redder zijt uit den nood, en niet beschaamd maakt degenen, die op U vertrouwen! Neem aan het offer van onzen dank! wij kunnen dien slechts uitstamelen, maar zoo onze harten er van vervuld en doordrongen zijn, dan zult Gij onze gebrekkige en openlijke hulde niet versmaden. Het zij niet ongevallig in uwe oogen, dat wij door plegtige

vreugde-betooning pogen aan den dag te leggen, hoe hoog wij ons voorregt waarderen, maar laat het aandenken aan U de ziel onzer vreugde en feestviering zijn; dat de vrolijkheid onzer harten niet verwoeste of verwildere, maar wij, en allen die met ons daarin deelen, in het midden derzelve nimmer vergeten: het is de Heer, die aan ons heeft welgedaan; het is het heil des Heeren, waarin wij juichen en ons verblijden!

En nu, Heer! laat niet varen het werk uwer handen, en wat Gij aan de Vaderen en aan ons gewrocht hebt, bevestig dat ook aan onze kinderen, en aan de kinderen onzer kinderen. Laat het nimmer sluimerend oog uwer Voorzienigheid deze Vaderlandsche Kweekschool van kennis en wijsheid bewaken, en steeds over haar geopend zijn; dat zij niet besmet worde door valsche leering, noch vervoerd door ijdelen waan; maar dat de wijsheid, die van boven is, en welker beginsel is de vreeze des Heeren, in haar dale en wone; zoo moge haar bloei niet slechts bestendig, maar zij zelve ook ten zegen wezen voor het verste nageslacht! Laat hare belangen dierbaar zijn in de oogen van Nederlands geliefden Koning, dat hij voortga te volmaken en te voltooijen, wat de doorluchtigste zijner voorzaten zoo luisterrijk begonnen heeft! Laat de achtbare Regering dezer Stad volharden in hare onvermoeide pogingen, om het welzijn harer burgerij ook daardoor te vermeerderen en te bevestigen, dat zij steeds bescherming verleene en luister toevoege aan eene Stichting, die de kroon zet op haren roem, en met hare dierbaarste belangen zoo naauw verbonden is. Dat de Bezorgers der Hoogeschool met verlichten ijver ter harte nemen alles, wat leed en onheil van haar kan afweren, wat den voorspoed en het goede over haar beschikken kan! Beziel Gij hare Leeraars met

standvastige getrouwheid in de gemoedelijke waarneming harer gewigtige bedieningen; dat zij door leer en voorbeeld stichten en voorlichten, en hun leven dierbaar zij in uwe oogen! Bewaak Gij de schreden, bewaak het hart en den wandel der Akademische Jongelingschap; dat de uitmuntende Kweekelingen, wier openlijke roem den luister van ons feest verhoogen zal, in een nuttig en eervol leven de vruchten mogen plukken van hunnen loffelijk besteden tijd, Kerk en Staat tot uitgebreiden zegen! Dat alle onze leerlingen, uitblinkende in kennis en zeden, de hoop des Vaderlands vervullen, het sieraad der maatschappij, de blijdschap en wellust hunner betrekkingen zijn mogen! Hoorder der gebeden! wij leggen deze smeekingen neder voor den troon uwer liefde; verhoor Gij ze in uwen hemel daarboven, verhoor en vergeef! Doe aan ons allen boven 't geen wij bidden en denken kunnen, en wees ons genadig in Jezus Christus, in leven en sterven genadig. Amen!

NAZANG:

Psalm 118, vs. 7 en 14.

Redevoering ter feestvierende herinnering van den akademischen leeftijd.

Uitgesproken in 's Gravenhage den 23 *Julij* 1828.

Hoogst geëerbiedigde koning! koninklijk prins van het Nederlandsche stamhuis! achtbare feestgenooten en broeders! edele en aanzienlijke toehoorders van alle rangen en standen!

Meermalen zag ik mij den eervollen last opgedragen, om bij feestelijke gelegenheden tot eene schare van toehoorders te spreken; om de gewaarwordingen op te wekken, of de gevoelens uit te drukken, die door het plegtige der omstandigheden gevorderd werden. Altijd nam ik schoorvoetende die taak op mij, en deed het ten laatste uit toegevendheid - of zal ik het zwakheid noemen? wanneer het mij te zwaar viel een' aanhoudenden aandrang weêrstand te bieden; of het vertrouwen,

waarmeê men mijne geringe bekwaamheden vereerde, met teleurstellende weigering te beantwoorden. Van waar dan, dat het hun, die de aanstalten tot deze feestviering verordenden; van waar, dat het hun geene moeite gekost heeft, mij tot het houden dezer plegtige aanspraak te overreden? dat ik hun verlangen, bijkans eer zij het uitteden, ben voorgekomen? en zoo betamelijkheid en kieschheid het veroorloofd hadden, misschien ongevraagd mijnen dienst zou hebben aangeboden? Het was niet enkel, omdat ik door mijnen stand en mijne betrekking tot de Leydsche School, waarvan ook thans het eergewaad mij versiert, hiertoe eene ongedwongen roeping meende te hebben; het was vooral ook, omdat het mij zoo gemakkelijk, en daarbij zoo aanlokkelijk voorkwam, tot hoorders te spreken, wier aller harten ik wist, dat met mij op denzelfden toon gestemd zouden zijn: tot vrolijkheid, maar daarbij ook tot ernst, en vooral tot dankbaarheid; en bij wie deze gemengde aandoeningen, wel ver van elkander te storen of te vernietigen, zouden zamensmelten tot een geheel van zuiver zielgenot, gelijk het den sterveling, in dezen staat der onvolkomenheid, niet dan schaars gegund is te smaken. - Ja, zoodanig, Feestgenooten, is de stemming onzer gemoederen te dezer ure. Indien de berekening juist is, dat in elke eeuw drie gewone menschen-leeftijden begrepen zijn, dan is er, zelfs voor den minst gevorderden in jaren onder ons, reeds veel meer dan een gewone menschen-leeftijd verstreken, sedert het tijdstip, dat hij zich, bij de eerste onzer Vaderlandsche Hoogescholen, in de rol harer burgeren deed inschrijven. Langs de gansche rij dier verloopen jaren, zien wij thans terug op dat jeugdig levensperk,

zoo aangenaam, zoo belangrijk, zoo onvergetelijk voor allen, die het mogten intreden, voor hen inzonderheid, die dit hun voorregt erkend en gewaardeerd hebben. En kunnen wij, wanneer wij die lange ruimte achter ons gade slaan; kunnen wij wel nalaten ook ons oog te vestigen op het verschiet, dat nog vóór ons is? dat van jaar tot jaar enger is geworden, en ons nu reeds den eindpaal onzer baan duidelijker, en als van nabij doet onderkennen? Maar den eindpaal van een welbesteed leven vóór zich te zien, wie onzer zou die gedachte schuwen, waaraan wij ons sedert lang gewend moeten hebben? Hare plegtigheid zelve geeft aan de vrolijke opgeruimdheid van geest, waarmeê wij herwaarts gekomen zijn, een verhevener uitdrukking, en, om het dus te noemen, een waardiger karakter. Zij doet ons de weldaad, die ons thans nog te beurt mag vallen, op hooger prijs stellen, en bezielt onze levendige herinnering van het voorledene met dankbare erkentenis voor het tegenwoordige genot.

Als ik de schare der deelnemeren aan dit herinneringfeest overzie, die niet slechts allen dezen hoogen levensstand bereikt hebben, en onder wie zoo velen gevonden worden, die de achtbare kroon der grijze hairen met eere dragen, die in kinderen en kindskinderen, of in het derde geslacht herleven: maar die ook, boven het grooter aantal hunner over- en achtergebleven tijdgenooten, noch door de zwakheid der klimmende jaren, noch door ligchaamskwalen, noch door uitgedoofden levenslust, noch door den dwang der omstandigheden, van hier werden terug gehouden; en die zoo hunnen Akademischen levensloop ten einde bragten, dat zij ook nu met betamelijke zelfvoldoening daaraan terug kunnen

denken: Als ik die schare overzie, in wier naam ik thans spreke, en wier gevoelens ik uiten moet, dan is het eerste, waartoe ik mij opgewekt en genoopt voele, dankbare hulde aan God toe te brengen! Van Hem, den magtigen, den wijzen, den goeden Bestuurder onzer lotgevallen; van Hem hebben wij het ontvangen, dat onze jeugdige leeftijd door eene weldaad gekenmerkt werd, waardig om nog in den ouderdom herdacht te worden: van Hem al de vrucht, die wij er in volgende dagen van plukken mogten: van Hem ook dit ons zamenzijn, dit ons wederzien, met alles wat daarbij in ons omgaat, en niet dan gebrekkig door woorden kan uitgedrukt worden. Hem voorbij te zien, zijne hand en bestel daarin niet op te merken, zou jammerlijke kortzigtigheid verraden. Hem de uitstorting onzer erkentelijke gevoelens te weigeren; die gevoelens in ons hart te smoren, of de openlijke belijdenis er van ons te schamen! - neen! al maakten wij ons misschien, in de dagen onzer jeugdige onbedachtheid, hieraan schuldig, nu althans zullen wij het niet doen; nu, zooveel langer door zegen en rampspoed geoefend, zooveel rijper in nadenken, zooveel nader aan het graf! En zoo dit tweetal dagen door ons aan vriendschap en letteren, aan ziel- en zin-genot is toegewijd, niet minder heilig moge het zijn aan de hulde der dankbaarheid voor de milde Bron, waaruit al die zegen is afgevloeid!

Maar het is de eerste pligt der dankbaarheid, zich de ontvangen weldaad in hare gansche grootte en uitgebreidheid voor te stellen; en het was immers ook, om daaraan eenigermate te beantwoorden, dat dit herinneringsfeest van onzen Akademischen leeftijd verordend werd? - Gelukkig het land, dat op echte geleerdheid

en hoogere geestbeschaving den welverdienden prijs stelt; waar men, na de middelen van winst en voordeel, na de vruchten van vlijt en overleg met schranderheid berekend te hebben, de eischen der redelijke ziel boven het logge ligchaam niet in den wind slaat; en even zeer de dwaling verfoeit, als de dwingelandij, die haar heeft voortgeplant, dat het welzijn der maatschappij alleen op de bekrompen berekeningen der baatzucht zou gebouwd zijn. Gelukkig het land, waar de letteren haren eigen zetel hebben, en de wetenschappen ook om haar zelfs wil beoefend worden: waar eene edele jongelingschap, terwijl zij gevormd wordt voor de gewigtigste bestemmingen in den Staat, te gelijk van een verhevener geest wordt doordrongen, en hare behoefte naar beter voedsel, dan uit den schoot der aarde gedolven kan worden, opgewekt en bevredigd ziet! Zulk een land is onze geliefde geboortegrond; dit was het in den dageraad van deszelfs vrijheid en aanwezen, toen Vader WILLEM het heiligdom der kennis heeft gesticht, waar het ook ons gebeuren mogt, aan de hand harer Priesters te worden ingeleid. Wanneer, vóór weinige jaren, de overheersching dreigde het met hare blinkende barbaarschheid te overstroomen, zag zij het graf voor zich geopend. En toen, met ons volksbestaan, ook vrijheid en orde herleefden, was er een andere *Eerste* WILLEM, van wiens zucht voor de Vaderlandsche geleerdheid het tegenwoordig geslacht rijke vruchten inoogst; en dat ook de volgende geslachten in dien oogst overvloedig deelen mogen, geve God!

Wanneer men vraagt, van waar het verschijnsel ontstaat, dat de herinnering aan den Akademischen leeftijd zulk eene verborgen, met niets anders te ver-

gelijken aantrekkelijkheid bezit, dan moet men het antwoord op deze vraag ook ten deele daar zoeken, waarvan ik straks gewaagde; in den aard en de inrigting onzer Hoogescholen, gelijk zij waren van haren oorsprong af, en zijn tot op het tegenwoordig oogenblik. Dat toch het verschijnsel bestaat, daarvan kan onze tegenwoordige vereeniging getuigen; en dat die herinnering ons niet behoeft te doen blozen, dat haar genoegen rein en edel is, daarvan mogen onze jaren, en onze stand in de maatschappij tot waarborg verstrekken!

Wie onzer heeft het niet nu of dan ondervonden, bij de ontmoeting van een' ouden Akademischen medgezel en vriend; hoe het hart hem openging, bijkans gelijk den reiziger, die eenen landgenoot aantreft in veraf gelegene gewesten; hoe terstond de vroegere vertrouwelijkheid herleefde, en alle belangrijke tooneelen werden doorgeloopen van een leven, welks indrukken door geen' tijd of omstandigheden konden uitgewischt worden? Met zulke gewaarwordingen wenschten we ook nu, bij deze feestviering, ons te voeden, en ons voor een poos als in de dagen onzer jeugd te verplaatsen, om daardoor gesterkt, met opgewekter lust en moed, den avond eens levens te gemoet te gaan, waarvan de morgen reeds zoo rijk was in uitgezochte zegeningen!

Ja, het was eene schoone, een benijdenswaardige tijd, de tijd van ons Akademie-leven; toen wij daar in den eersten bloei onzer jeugd bij elkander waren, niet bij tien- maar bij honderd-tallen; gelijk in jaren, uit alle oorden en gewesten, als in een nieuw vaderland, allen met hetzelfde doel aanwezig, en door dien band aan elkaar verknocht. Daar kenden wij een' omgang, waaruit alle dwang verbannen was, eene ge-

meenzaamheid zonder zweem van terughouding: daar was de ware schouwplaats, van opregtheid en openhartigheid in het spreken, van vrijmoedigheid in het beoordeelen, van ongemaakten lof en onbevreesde berisping; van vrije mededeeling der gevoelens, door geene bedenkingen of berekeningen weêrhouden; daar smolten alle rangen en standen in een, en wat men ook met onderscheiding bejegende, verdienste gold boven alles. Gewis, indien de jaren der jeugd voor elk, wie het zij, de gouden eeuw des levens mogen heeten, zij zijn het in waarheid, en in dubbele mate voor de Akademische jongelingschap!

En die jongelingschap deelt te gelijk in de waarde en regten van den mannelijken ouderdom. Of waren wij niet vrij in het bestuur onzer daden, vrij in het besteden van onzen tijd? Verwijderd van het ouderlijk huis, of boven de ouderlijke tucht verheven en aan ons zelven overgelaten, stonden de beide wegen voor ons open: hier die der vlijtige leergierigheid, der loffelijke eerzucht, der onbesprokenheid van zeden; daar die der vadsigheid, der verwaarloozing, der losbandigheid. En als wij dan den eersten dier wegen hadden ingeslagen, ja! dan was de genegenheid onzer Leeraars, de achting onzer tijdgenooten, het goed getuigenis, dat onze ouders of dierbare betrekkingen verblijdde, dat alles was zoet en bekoorlijk; maar zoeter en bekoorlijker nog het getuigenis daar binnen: ik heb van de vrijheid, mij verleend, geen misbruik gemaakt; ik heb mijn eigen gedrag geregeld naar de inspraak van verstand en deugd; ik heb uit eigen beweging het goede gedaan! Getuigt het met mij, Broeders! als wij, na welbestede uren, in het onbeschrijfelijk streelend genot van ver-

meerderde kennis, of helderder inzigten, ons baden en verheugen mogten; of dan daarbij de gedachte onzen boezem niet hooger deed kloppen: gij hebt, uit vrije keus, uwen pligt betracht!

Indien zulk betamelijk gevoel van eigenwaarde hem, die het in zich ontwaart, gelukkiger maakt dan het bezit van schatten en titels, hoe zeer is dan ook niet van deze zijde het lot der zonen van Pallas benijdenswaardig! Zij mogen het gevoelen, dat hunne tegenwoordige vorming en toekomende bestemming hen verheft tot een hoogen stand, die het sieraad, het zout, ja de ziel der maatschappij is; een stand, die over alle standen zijnen glans verspreidt; die zich geheel met dat gene bezig houdt, welks gedeeltelijke beoefening reeds luister bijzet aan elken levenskring; een' stand, welks verwaarloozing den Staat even zeker in een' nacht van ellende, als in een' nacht van onkunde storten zou. Wie onzer zou den naam van Student voor eenigen anderen eernaam hebben willen ruilen? Wij wandelden als in den vollen gloed des licbts, waaraan alle andere hunne fakkels, of hunne lampjes ontsteken moeten. Oefening des verstands, verrijking van den geest, indringen in de geheimen der natuur, in het goddelijke der openbaring, in het heiligdom der wetten, in de schuilhoeken der menschelijke ziel; de wijzen der oudheid in hunne onnavolgbare schriften te hooren spreken, de ontdekkingen der latere eeuwen na te vorschen; en dat alles, om met dien voorraad toegerust, éénmaal de toevlugt der lijdenden, het heil der hulpbehoevenden, gidsen en voorgangers op den weg van pligt en deugd, en de roem des Vaderlands te wezen! - ik weet het, ik teeken hier het ideaal eens echten Akademie-burgers;

maar wie onzer, wie, die zich nog in den ouderdom met geestdrift dat Akademie-leven wil te binnen brengen, heeft niet, naar de mate zijner gaven, dat ideaal zich voorgehouden? en mogt dan daarbij de jeugdige boezem niet van edelen hoogmoed gloeijen, en een vuur daarin ontbranden, waarvan de laatste vonken de stramme borst des grijsaards nog verwarmen kunnen?

Met zulke gewaarwordingen denken wij terug aan het geliefde Leyden; aan 't geen wij daar hoorden en leerden; aan 't geen wij uit de lessen en uit de boeken opzamelden; aan onze eenzame en onze gemeenschappelijke oefeningen; aan onze bezigheden en onze uitspanningen; aan den genoegelijken vriendenkout, als wij, na afgedaan werk, elkander bezochten aan den gezelligen haard tusschen boeken en papieren nedergezeten, beurtelings spraken of redetwistten over letteren en studiën, en scherpten en wetteden elkanders vernuft; maar dan ook weder het geliefd voorwerp der jongelingsgesprekken niet onaangeroerd lieten; of met onschadelijke scherts ons vermaakten; of luchtkasteelen bouwden van ons volgend leven; en opgeruimd van ziel en zin van elkander scheidden. Wij denken er aan terug, hoe ieder jaar van dat Akademie-leven belangrijker werd voor onzen geest en ons hart; hoe wij te moede waren, als nu deze, dan gene onzer gemeenschappelijke makkers, na geëindigde loopbaan, den telkens kleiner wordenden vriendenkring verliet; hoe het ons was bij het vieren hunner bekrooningsfeesten, en hoe, toen wij zelven aan de overblijvenden het vaarwel moesten toeroepen: wij denken aan dat alles terug, en nog zeggen wij uit voller harte: ja het was een schoone, een benijdenswaardige, een onvergetelijke tijd, de tijd van ons Akademie-leven!

Het genoegen van dien Akademischen leeftijd moest een einde nemen, al mogt het ons ook gebeuren, dien weg met regelmatige bezadigdheid af te wandelen; zonder daarop door nooddwang, of door averegtsche begrippen voortgestuwd en voortgezweept te worden. Maar het genoegen mogt een einde nemen, de nuttigheid bleef over, en openbaarde zich meer en meer, hoedanig ook de levensstand was, waarvoor we ons hadden toebereid. Wij ondervonden het belang eener bespiegelende kennis, op goede en stevige gronden gebouwd, en hoe gemakkelijk, ja als van zelve, de praktijk daaraan zich aansluit; hoeveel beter het is, kundigheden en denkbeelden op te zamelen, dan handgrepen der ervarenis aan te leeren. Wij ondervonden het, op den kerkelijken leerstoel, in de pleitzaal, aan het krankbed, bij de vorming der jeugd, of in den ruimeren kring van staats- en ambtsbetrekkingen. De geest des onderzoeks bleef ons geleiden op onze baan; vroeger bestede vlijt droeg rijper en rijper vruchten; en terwijl wij aan het Vaderland poogden te vergelden wat het eenmaal aan ons had te koste gelegd, werd de band niet verbroken, die ons aan oude Akademie-vrienden gestrengeld hield; aan alle oorden telden wij voorwerpen van wederzijdsche belangstelling; met vele en met de beste derzelve werd die knoop zelfs naauwer toegehaald; en van alle de vriendschapsbetrekkingen, die ons volgend leven veraangenaamden, waren er misschien geen trouwer, geen hartelijker of bestendiger, dan die uit het Akademie-leven haren oorsprong namen.

Zoo groote weldaden vielen ons ten deel, en wij, wij zouden de hand en het bestel eener goede Voorzienigheid daarin niet erkennen? en geen nederigen,

hartgrondigen dank toebrengen aan Hem, die ons een Vaderland schonk, 't welk op zulk een vrije, onbekrompen en edele wijze voor de behoefte van den redelijken geest zorgde; die ons in de omstandigheden plaatste, om al het nut dier zorgen te kunnen inoogsten; en die ons nu nog, na zulk een reeks van jaren, hier bij elkander bragt, om van alle die voorregten plegtige, feestvierende gedachtenis te houden! En ik heb nog niet alles gezegd: ik heb u het Akademie-leven van zijn gunstigste zijde voorgedragen; en kon ik dit anders voor u, tot wie ik thans spreke? Maar het heeft ook zijne ongunstige: het deelt dit lot met al het ondermaansche, en herinnert ons daarbij de waarschuwing van den wijssten der menschen: om door geen onvoorzigtig wieden des onkruids, edele planten uit te rukken. - Men noemt toch dit leven met regt een gladde baan, ook voor hen, die met goede gezindheden en gelukkigen aanleg haar intreden. In welke jaren, goede Hemel! deden wij dit! In die der ontwakende driften, en der zwakheid van een onbestemd karakter! Wie kent niet de kracht der verleiding, der voorbeelden, de gevolgen van éénen ongelukkigen mistred? Wie onzer kent zich vrij van jeugdige onbezonnenheden? Zijn wij die gevaren te boven gekomen, of hebben we ons uit gespannen strikken tijdig los geworsteld, eere zij daarvoor de Goddelijke bewaring toegebragt! Was ons gevoel van eer en oneer zuiverder en teederder, onze liefde tot de letteren brandender, dan de lusten die in ons woelden, wat hadden wij, dat wij niet eerst ontvingen? Maar wie onzer kende ook niet wel eens de magtige ure der verzoeking? Waarom vielen wij niet in dezelve? vielen althans niet zoo, of wij konden en mogten ons weder

oprigten? wie weet, of wij niet wel eens onwillig, als door eene onzigtbare hand werden weêrhouden, en ons misschien beklaagden - dat we ons niet ongelukkig konden maken? Wie weet, of niet somtijds de afgrond voor onze voeten gaapte, en het niet aan ons, maar aan Hooger zorg en beveiliging te danken was, dat wij er niet in nederstorteden? En nu, daar wij den ouderdom naderen, of dien reeds zijn ingetreden, nu mogen wij nog op dat gevaarvol Akademie-leven, als op den schoonen, den heilvollen zaaitijd voor onze volgende jaren, met feestvierend welgevallen terug zien! gelijk de zeeman, die door stormen en klippen, zijn welgeladen kiel in behouden haven heeft binnen gebragt! Wie was het, die ons toen en daarna geleidde? Het was God! Die ons steeds behoedde en bewaakte? Het was God! En gelijk Hij tot nu toe voor ons gezorgd heeft, zoo dragen we ons ook voor het overschot onzer dagen, en als de avond onzes levens ten einde zal gespoed zijn, aan Hem en aan zijne liefde op, om eenmaal ontslapende in zijne ruste in te gaan! Komt, brengen wij Hem gezamenlijk, door eendragtig gezang, lof en eere toe; en dat een oude gewijde Zanger ons daartoe gedachten en woorden leene.

Geloofd zij God met diepst ontzag,
Hij overlaadde ons dag aan dag
  Met zijne gunstbewijzen.
Hoe groot was zijn barmhartigheid!
Wie zou die hoogste Majesteit
  Dan niet met eerbied prijzen?
Die God was ons een God van heil,
Hij schonk, uit goedheid zonder peil,
  Ons waar genot van 't leven;

Hij blijve ons bij in allen nood,
En will', bij 't naadren van den dood,
Ons eeuw'ge vreugde geven!

Geen genoegen is onvermengd, ook dat niet, waarin deze feestelijke zamenkomst ons deelen doet. Het draagt mede het kenmerk der aardsche onvolkomenheid, waarin vreugde en droefheid steeds aan elkander verbonden zijn: doch uit die beiden ontstaat een mengsel des lots, indien niet altijd gelijk wij het verlangen, nogtans altijd gelijk wij het behoeven. - Toen wij de naamlijst ontvingen van de deelgenooten aan de plegtigheid dezer dagen, met hoe veel gretigheid zagen wij die in, liepen haar door, lazen en herlazen ze van het begin tot aan het einde. Wij vonden er op, oude bekenden en tijdgenooten, van wie wij door uren afstands, en jaren afwezens gescheiden waren. Wij vonden er dezen en genen op, die wij niet wederzagen, nadat wij Leyden hadden vaarwel gezegd. Wij vonden er op, wier namen ons voorvallen en tooneelen te binnen bragten, lang vergeten, zoo wij meenden, maar welker herinnering ons daarom niet minder aangenaam onderhield. En schoon dit genoegen schaarscher was, naar mate vóór onze namen een vroeger jaartal der inschrijving stond uitgedrukt, het was echter niemand onzer geheel vreemd; en waren er geen tijdgenooten meer overig, er waren anderen, met wie wij in belangrijke tijdpunten onzes levens in verbindtenis geraakten; of ook, die wij verlangden te ontmoeten, schoon wij hen te voren

misschien nooit aanschouwden. Zoo gingen wij deze dagen te gemoet in het vrolijk vooruitzigt, dat wij thans verwezenlijkt zien. Wij zochten reeds onder de zamengekomenen, die wij het eerst en meest begeerden te zien. Hoe staarden wij hen aan, wier gelaatstrekken door de jaren veranderd waren, en herkenden in anderen terstond de oude makkers onzer jeugd. Onder menigen trouwen handslag werden kennis en vriendschap vernieuwd, en bijkans zonder verademing vragen en wedervragen gedaan en beantwoord. Ja! dat mag men genoegen heeten! Wij erkennen en waarderen het, in onze klimmende of hoog geklommen jaren meer nog, dan onder onze jeugdige verstrooijingen; en zoo lang onze boezem niet koud zal geworden zijn voor de zachtste menschelijke gewaarwordingen, zal deze zamenkomst niet uit ons geheugen worden uitgewischt!

Maar, wanneer wij dezen kring rondzien, ach! hoe velen missen wij er, wier bijzijn onze harten verheugd, aan dit feest luister en sieraad zou toegevoegd hebben. Ik spreek nu niet van hen, die wij hopen konden onder ons te zien, en wier getal dat der aanwezigen zelfs overtreft. Wij beklagen hen, zoo zwakheid en lijden, of eenige andere nooddwang van het wangunstige lot, hen verhinderd heeft, anders dan met hunne gedachten en hunne wenschen hier tegenwoordig te zijn: nog meer beklagen wij hen, zoo zij het gemis van dit feestgenot alleen aan zich zelven te wijten hebben. Maar ik spreek van hen, die ons, in vroegeren of lateren leeftijd, door den dood zijn ontvallen; wier loopbaan, naar het ondoorgrondelijk bestel eener wijze Voorzienigheid, eerder dan de onze geëindigd was; en die wij van hier in de gewesten der onsterfelijkeid na-

oogen, om hen eenmaal, welhaast misschien! derwaarts te volgen. Naar waarheid, helaas! moet ik het zeggen: er is niemand onder ons, of hij mist uit de rij zijner Akademische broeders en medgezellen, niet één, niet weinigen; neen! groot is het getal der ledige plaatsen, grooter veelligt dat der heengeganen, dan dat der overgelatenen! Oudsten van jaren! gij zijt het niet alleen; ook wij, die u op grooter en grooter afstand van tijd zijn opgevolgd; ook wij zoeken vruchteloos vrienden onzer jeugd, met wie wij weleer, arm in arm, Leydens straten bewandelden; leden van den kleinen, gesloten kring, waarin wij onze beste genoegens smaakten, en de nuttigste van onze gezellige uren sleten. Wij wijden hun ons weemoedig aandenken; wij herroepen in ons geheugen, hoe dezen in den bloei hunner jaren, genen in rijper leeftijd zijn weggerukt; en onder hen, die de roem en zegen der maatschappij waren, wier namen in de jaarboeken van Vaderland en Christendom prijken met onverwelkelijke eer. Van sommigen zien wij nog, als 't ware, de voetstappen ingedrukt op den weg naar het graf; deze dagen en weken zelfs getuigden van verlies en rouw; en op de naamlijst van hen, die dit feest met ons wenschten te vieren, vinden wij er, die reeds van de lijst der levenden zijn uitgewischt. Weest gegroet, gij allen, geliefde schimmen! Ontvangt het offer van ons aandenken, van onzen dank voor de bewijzen uwer hartelijkheid en trouw! Neen! wij konden, wij mogten, wij wilden u niet vergeten, al vloeijen daarbij ook tranen in onzen vreugdebeker. Eerlang zijn wij bij u! en geve de Algoede, die met den adem des levens ook dien der onsterfelijkheid ons heeft ingeblazen, dat het zij,

om met u beter feest te vieren, dan wij in dit stof der vergankelijkheid vieren kunnen!

Terwijl wij aan onze mede-leerlingen gedenken, hoe zou het mogelijk zijn, dat wij onze Leermeesters vergaten? Van allen, die wij bij de intrede onzer Akademische loopbaan vonden, is er geen; van hen, wier voorlichting de jongsten in jaren onder ons nog hebben kunnen genieten, zijn er slechts twee door den dood gespaard, en het verheugde ons hunne namen onder de deelgenooten dezer plegtigheid aan te treffen. Alle, alle de overigen zijn niet meer! Waren er onder hen, die in gezegenden ouderdom ten grave daalden, anderen werden afgesneden in de kracht hunner jaren; sommigen, die slechts hunne dagen ter helft bragten, alsof deze aarde het tooneel niet ware, hunner gaven en deugden waardig! Twee onzer geliefde Leeraars werden, in Leydens jammervollen dag, onder de puinen begraven! Hoe vele lichten van kennis en wetenschap zagen wij uitgebluscht, van wier roem niet slechts de Hoogeschool en het Vaderland, maar ook geheel het geletterd Europa gewaagde. O! dat ik met het vermelden hunner namen mijne rede mogt opluisteren; maar gij wilt niet, dat ik allen zal noemen, en gij wilt ook niet, dat ik sommigen voorbijga. Godsdienst-leeraars, regtsgeleerden, geneeskundigen, beoefenaars der wijsgeerige wetenschappen, der oude talen en letteren, waar waren er, die hen overtroffen? Van velen getuigde de geleerde wereld, dat zij door geene anderen werden geëvenaard. Het valt u niet moeijelijk, hen voor uwen geest te herroepen, want hunne namen niet alleen, ook hun beeld staat diep in uw geheugen ingedrukt. Gij ziet hen nog voor u, daar gij neêrgezeten waart, om hunne

lessen te hooren. Nog zijt gij opgetogen over de schranderheid, of de bondigheid, of de uitgezochte keurigheid, of de diepe en uitgebreide geleerdheid, die hun onderwijs kenmerkte. Nog gedenkt gij dankbaar, hoe zij uwe leidslieden waren, om den weg uwer studiën u voor te teekenen; gedenkt aan het leerzame van hunnen omgang, aan den prikkel hunner aanmoediging, aan de waarde hunner onderscheiding, zoo dikwijls u die te beurt mogt vallen. En waren er ook niet onder hen, die zich uwer bijzonder aantrokken? wier huizen voor u openstonden; die als vrienden en vaders waren over u; die op uwe vorming en geheel uw volgend leven den beslissendsten invloed hadden, en zonder wie gij veelligt nooit geworden waart, die gij wierdt en zijt? Velen uwer heeft dit kunnen, en gij, aan wie het mogt gebeuren, gedenkt dier braven tot aan uwen laatsten ademtogt, met vurigen dank aan den Oppersten Leidsman uwer jeugd! Ook mij, mij mogt dit gebeuren; en o! vergunt mij den naam uit te spreken, die op mijne lippen zweeft; elk uwer stelle daarvoor, in zijne gedachten, dien van den dierbaarsten zijner Leermeesters in plaats. Neen! verzwijgen kan ik hem niet, dien naam, ook voor velen nwer onvergetelijk; dien de menschelijkheid, in haren hoogsten adel, als den haren zich toeëigent, den naam van SCHULTENS!....Vergeeft het mij, zoo ik te veel aan de opwelling mijner eigen gemoedsbewegingen toegeve! Doch wat zeg ik, vergeven? elk uwer, zoo hij stond in mijne plaats, zou hetzelfde gedaan, en den naam van den dierbaarsten zijner Leermeesters genoemd hebben; wat door dankbaarheid wordt ingegeven heeft geen verschooning van noode. Maar laten we ons

niet te zeer in onze aandoeningen verdiepen: wij hebben aan vrienden en Leeraars de hulde toegebragt, die wij hun schuldig waren: wenden we onzen blik van de graven der dooden; gunnen we ons eenige oogenblikken verpozing, om daarna tot minder treurige herinneringen weder te keeren.(*)

Acht en dertig jaren zijn verloopen, sints de jongsten onzer zich in de rol der Leydsche Hoogeschool hebben doen inschrijven; sommigen heugen met mij van een halve eeuw; en niet gering is het aantal van hen, die vroeger, en vroeger nog, hunne Akademische letteroefeningen begonnen, of reeds voleindigd hadden. Wij kunnen dus allen spreken van ondervinding, van 't geen ons wedervaren is, en van 't geen wij beleefd hebben. De gelijkheid, die onder ons plaats had, toen naam, en levenswijs, en bezigheden, ons als tot één ligchaam zamenvoegden, is verdwenen. Wijd en zijd van elkander verstrooid, zijn wij verschillende levensstanden ingetreden, waartoe of onze jeugdige voorbereiding ons bestemde, of waarin wij door de ontwikkeling onzes lots geplaatst werden. Niet allen heeft dat lot even vriendelijk toegelagchen; misschien zijn er, die zich over de wangunst van hetzelven beklagen, en wier beklag het aan geen grond of schijn ontbreekt: terwijl het voor anderen zelfs de stoutste hunner jeugdige verwachtingen en wenschen overtroffen heeft. Wij hebben echter lang genoeg den loop der wereldsche dingen gade geslagen, om ons hierover niet al te zeer te

(*) Hier werd de redevoering door treur-muzijk afgewisseld.

verwonderen; noch allen, die benijd of beklaagd worden, even zeer benijdens- of beklagens-waardig te achten. Gelukkig, zoo wij daarbij ook geleerd hebben, in elken stand gelaten ons te schikken, de genoegens er van dankbaar te genieten, de lasten geduldig te dragen, en de pligten heilig te vervullen; onderworpen aan de bestellingen eener Voorzienigheid, wier wijsheid de onze ver te boven streeft. In onze jeugd waren wij de voorwerpen harer liefderijke zorg, daaraan gedenken wij heden; in onzen gevorderden leeftijd, in onze klimmende jaren, in onzen ouderdom was zij dezelfde voor ons, dat getuigt de inspraak onzer harten, en ook daarvan is deze onze zamenkomst een openlijk bewijs!

Maar niet slechts heeft elke stand zijne eigen genoegens en onlusten, geen is er ook, waarin niet de zegeningen van den voorspoed ons te beurt vallen, of de slagen des rampspoeds ons treffen kunnen. Van de hoogte, waarop deze feestviering ons geplaatst heeft, zien wij neder op den afgelegden levensweg, en de heldere en donkere plekken van denzelven ontdekken zich aan ons oog. Vertrouwelijke zamenspreking met oude medgezellen zal gewagen van het goede dat wij ondervonden, en wij zullen ons met elkander er in verblijden. O! zoo thans het register van alle de zegeningen, waarin wij immer deelden, voor ons lag opengeslagen; grootere en kleinere, voorziene en onvoorziene, opgemerkte en onopgemerkte; hoe zouden wij allen, ook die ons in vergelijking met anderen misdeeld wanen; hoe zouden wij verbaasd en verbijsterd staan over het getal en de mate derzelve, en wat nieuwe juichtoon zou uit deze vergadering ten hemel opklimmen! Maar wij sluiten

daarom onze oogen niet voor de onheilen, die wij leden, voor de teleurstellingen, waaraan wij bloot stonden; wij zijn niet ongevoelig voor de verliezen, die wij ondergingen; noch voor de openbare of huisselijke rampen, die onze harten deden bloeden, of in de eenzaamheid onze tranen vloeijen. Kunt gij het u nog te binnen brengen, hoe gij, onder uwe Akademie-makkers gezeten, uw volgend en maatschappelijk leven u voorsteldet? welk een schoonen en helderen dag uwe jeugdige verbeelding over hetzelve verspreidde? en hoe gij droomdet van stil genot, van voldoening der eerzucht en des harten, van huwelijksvreugde, van louter, louter zaligheid? Die droomen konden niet verwezenlijkt worden: want schoon deze aarde geen tranendal is, zij is echter geen paradijs; wij zijn ook tot zorgen, tot kwelling en verdriet geboren, en wij zullen wel een iegelijk ons deel daarvan gehad hebben. Dit behoort tot dat gedeelte onzer verstandelijke en zedelijke opvoeding, waarvoor de Vader in den hemel de zorg aan zich heeft voorbehouden: eene opvoeding, die nimmer eindigt, en dan eerst in hare kracht begint, wanneer wij die onzer aardsche ouders ontwassen zijn. Ons gansche leven is een leerschool van wijsheid en deugd: gelukkig zijn wij, zoo wij de lessen van onzen Hemelschen Onderwijzer, ook waar het moeijelijk viel die op te volgen, even zeer te onzen nutte hebben aangewend, als wij het voorheen die van onze Leermeesters deden: en wij op onze levens-loopbaan, met alle onze struikelingen en gebreken, even kalm mogen terugzien, als wij thans nog aan ons Akademie-leven, met al deszelfs jeugdige dwaasheden, herdenken mogen!

Maar al ware het ook, dat wij, gedurende dien tijd

onzer gemeenschappelijke letteroefeningen, ons geene al te vleijende tafereelen maalden van ons toekomstig lot, en ons dat volgend leven met de kleuren der rijpe en bedaarde ondervinding hadden kunnen voorschilderen; onmogelijk ware het geweest, eenig denkbeeld ons te vormen van 't geen wij in de groote huishouding der Staten en volken, en in dit ons Vaderland zien en beleven zouden. Ook voor de schranderste en geoefendste staatslieden was dit een raadsel, alleen oplosbaar voor Hem, die onafhankelijk van alle menschelijke berekeningen, den grooten knoop der gebeurtenissen legt en weder losmaakt. Men heeft naar waarheid opgemerkt, dat er eeuwen in de geschiedenis der wereld zijn voorbijgegaan, niet zoo rijk in uitkomsten en lotverwisselingen, als onzen leeftijd gekenmerkt hebben, en dien misschien eenig doen zijn in de jaarboeken der menschheid. Ja! wel mogen wij zeggen, dat wij geleefd hebben! Welke tijden van onrust en verwarring, van krijg en verwoesting! en daarna van kalmte en orde, van vrede en menschen-heil! Hoe menigmaal hebben we ons beklaagd, dat het ons niet gegund was in de dagen onzer Vaderen te leven, toen men van vrees noch gevaren wist, onlust en twisten vergeten waren, en de vader zijne oogen sloot, onbezorgd voor het lot zijner kinderen na hem; terwijl wij hen niet dan weenend konden aanzien, en het hart ons toesloot, zoo dikwijls we ons met hen uit het akelig tegenwoordige in de nog akeliger toekomst verplaatsen! En hoe verblijdden we ons daarna, toen wij de ontwikkeling zagen van den woesten bajert, waarin alles gezonken scheen; en het licht opging in dien nacht van onheilen; en wij zelfs in de geleden jammeren het zaad ontdekten van onge-

dachten zegen; en onze blikken konden vestigen op een verschiet van volksgeluk, dat wij onzen kinderen als de dierbaarste erfenis konden achterlaten! Heil ons, dat wij dit alles beleven mogten, en lessen konden opzamelen, die wij hopen en bidden, dat ook voor het nageslacht niet verloren zullen zijn!

Gij vergt niet van mij, dat ik het groot tooneel der staats-gebeurtenissen, sints het slot der verloopen eeuw, voor u opene; van de zegepraal des Schrikbewinds af, tot aan den val des Geweldenaars, die het niet eindigen deed, dan door Europa nieuwe rampen te berokkenen, en het in bloed en tranen te dompelen. Bloeijende landen in woestijnen herschapen, volken en vorsten op den nek getrapt, Rijken en heerschappijen omgekeerd, nieuwe op hare puinen gesticht, om welhaast weder in het niet bedolven te worden! Rampzalige heerschzucht, wat baardet gij niet al jammeren! Valsche eer en grootheid, hoe na zijt gij verwant aan de diepste vernedering en het afgrijzen der menschelijkheid! - En ons Vaderland, ons dierbaar Vaderland! verscheurd en van een gereten, aangegrepen door den tuimelgeest der eeuw, en mede in dien draaikring rondgevoerd; ten laatste aan de zegekar des Overheerschers schandelijk gekluisterd, uit de rij der volken uitgewischt, en bestemd om door de golven te worden ingezwolgen! Dat alles beleefden wij, maar, God zij geloofd! wij overleefden het. Wij zagen Europa met vereenigde krachten opstaan en zijne boeijen verbreken; en wij, wij wachteden niet, totdat overwinnende wapenen ons verlossing aanbragten; wij sloten de oogen voor het gevaar, wij zwoeren den dwingeland af, verklaarden Nederland vrij en onafhankelijk, en riepen HEM in;

want de oude twist was uitgedelgd, gedaan en geleden ongelijk vergeten; wij allen riepen HEM in, wiens regten wij erkenden, van wien wij, naast God, ons heil verwachtten, die het middelpunt onzer vereeniging werd, om welhaast dat van aller liefde en dankbaarheid te worden! Kunt gij u nog in die dagen terug denken? O! dat wij ze nooit vergeten, dat wij het aan onze kinderen en de kinderen onzer kinderen, en zij het aan de hunne vertellen, hoe toen de band der eendragt gestrengeld werd; en spreken den vloek uit over elk, die ooit dien band zou willen verbreken!

Van toen af dagteekent het herboren nationaal geluk van Nederland. Het is waar, de verwachtingen; de hoog gespannen, en waarom zouden wij het geene buitensporige verwachtingen noemen? die velen koesterden, dat handel en welvaart nu eerlang weder die hoogte zouden bereiken, waartoe zij in het begin en midden der vorige eeuw geklommen waren; die verwachtingen zijn niet vervuld, konden niet vervuld worden, en het ontijdig bouwen op dezelve heeft verlies en nadeel gekost. Maar wie had het, in de dagen des rampspoeds, zich durven beloven, dat onze vlaggen weder op alle zeeën zouden gezien worden, alle havens voor onze kielen zouden openstaan, en de weg gebaand voor een' edelen wedijver, om nieuwe bronnen van voorspoed, na het stoppen der oude, op te sporen, en den alouden lof van Nederlandsche nijverheid en schranderheid, bij dien van Nederlandsche eerlijkheid en trouw te herwinnen? Het is waar, onze Vaderen hebben het gezien, dat de schatten van alle landen met volle stroomen in onzen boezem werden uitgestort: maar zagen zij het ooit, dat de liefelijke beken van

rust en broederlijke eenstemmigheid alzoo den vaderlandschen bodem besproeiden; eenstemmigheid gegrond in *aller* liefde, *aller* eerbied voor denzelfden Vorst en hetzelfde Vorstelijk Stamhuis? Zagen zij den vulkaan, die onzen grond met schok op schok beroerde, en menigmaal dreigde om te keeren, voor altijd uitgeblaakt? Zagen zij eene vergadering gelijk de onze, het echte afbeeldsel van den eendragtigen geest, die geheel Nederland bezielt? Het is waar, onze Vaderen hebben het gezien, dat wij sterkten bouwden en bezetting van krijgsvolk leiden in het land onzer naburen; dat wij den mond hunner rivieren sloten, en hen beroofden van de voordeelen, waarop natuur en ligging hun aanspraak gaven: maar zagen zij het ook, dat die naburige landen, vóór twee eeuwen van onze gewesten afgescheurd, met dezelve hereenigd werden, onder denzelfden schepter, tot hetzelfde volksgeluk, en dat er een nieuw Rijk der Nederlanden oprees, waarin al de vrijheid en de voorregten van het Oude Gemeenebest zich paarden aan den luister van een' troon, op regtvaardigheid en dengd gegrondvest? Het is waar, onze Vaderen hebben het gezien, dat wij aan Europa wetten voorschreven, en als scheidslieden optraden, om over vrede of oorlog beslissende uitspraak te doen. Zij zagen toen, helaas! ook den grondslag gelegd tot volken-haat en jalouzij, die in doodelijke vijandschappen moest losbarsten. En wat zien wij in onze dagen? Nederland het voorwerp van edeler nijd en naijver zijner naburen: benijd om de wijsheid zijner instellingen, om de zachtheid van zijn bestuur, om de onbekrompenheid zijner beginselen; Nederland alom geroemd en geprezen als het gelukkigste land van den aardbodem! - Dat hebben

wij aan U te danken, dat geluk heeft God ons door U beschoren, geliefde en geeërbiedigde Koning, Vader des Vaderlands! Dat mijn mond voor altijd verstomme, zoo ik vleitaal spreke! maar de taal der waarheid en der dankbaarheid mag ik niet smoren! Ik voer het woord in den naam van mannen, achtbaar door hunne jaren en ervarenis, van hunne jeugd af tot hoogere geest-beschaving opgeleid; en daaronder, die in den dienst des Vaderlands in onderscheidene betrekkingen grijs zijn geworden; en daaronder, die bij de redding des Vaderlands hunne namen aan de onsterfelijkheid gewijd hebben! Ik spreek in den naam van Kweekelingen der Leydsche Hoogeschool, wier roem het is, ook U onder hun getal te zien prijken. Ik mag het niet verzwijgen, wat uit aller harten opwelt, waar aller monden van gewagen, en wat het eenparig getuigenis van het oude en nieuwe Nederland bevestigt! Gij zijt het, die door getrouwe handhaving der grondwet van den Staat; door onpartijdig regt te doen aan verdiensten en deugden; door bij de terugkeering der orde ons te hoeden tegen eene rampzalige terugwerking, dien doodsteek voor het geluk der volken, die schandvlek der zedelijkheid, die daardoor de laatste zaden der oude tweedragt verstikt, en den tempel des vredes onder ons onwrikbaar hebt gegrondvest! Aan uw voorzigtig beleid hebben wij ons aanzien onder de Mogendheden te danken: aan uwe regtvaardige, standvastige gematigdheid, dat twee volken, door langdurige scheiding, in taal en zeden elkander vreemd geworden, weder tot ééne natie zijn zamengesmolten. Gij eerbiedigt elks regten, en waakt voor aller belangen. Naast gewetensvrijheid hebt Gij hier der ware verlichting haren zetel

gesticht. Gij ondersteunt de nijverheid met de opofferingen eener edele belangeloosheid; Gij moedigt talenten en kunsten aan, maakt wetenschappen en letteren dienstbaar aan het belang van volk en land. Wat is er, dat uwe zorg niet omvat, waarvoor uwe onvermoeide arbeidzaamheid niet waakt en zwoegt? Wij plukken de vrucht van al die zorgen, en wanneer wij, in de schriften der vreemden, U het voorbeeld der Vorsten genoemd zien, dan stemt ons hart juichend daarmede in, en wij zeggen tot elkander: gelijk wij den Koning beminnen om het Vaderland, zoo beminnen wij nu ook het Vaderland om den Koning!

Gij allen, die hier tegenwoordig zijt, gevoelt gij niet de behoefte, om uwen boezem te ontlasten en uwe gevoelens voor Vorst en Vaderland gemeenschappelijk uit te storten? Doet het met eendragtig gezang, gij allen, aan wie de gaven van stem en gehoor zijn toebedeeld; en gij, aan wie de natuur ze weigerde, dat uw hart, luider dan uw mond; instemme met de woorden van ons Volkslied:

Wien Neêrlands bloed in de aders vloeit,
Van vreemde smetten vrij;
Wiens hart voor Land en Koning gloeit,
Verheff' den zang als wij!
Hij stell', met ons vereend van zin,
Met onbeklemde borst,
Het God-gevallig feestlied in:
Voor Vaderland en Vorst!

Bescherm hem, God! bewaar zijn troon,
Op duurzaam regt gebouwd!

Blinke altijd in ons oog zijn kroon
Door deugd, nog meer dan goud!
Steun Gij den schepter, dien hij torscht,
Bestier hem in zijn hand;
Beziel, o God! bewaar den Vorst,
Den Vorst en 't Vaderland!

Dring' luid, van uit ons feest-gedruisch,
Die beê uw hemel in:
Bewaar den Vorst, bewaar zijn Huis,
En ons, zijn huisgezin!
Doe nog ons laatst, ons jongst gezang
Dien eigen wensch gestand:
Bewaar, o God! den Koning lang,
En 't lieve Vaderland!

Een woord nog ten besluite tot u allen, die door uwe tegenwoordigheid, onze feestvierende herinnering luister hebt bijgezet. Hebt dank voor uwe deelneming in dezelve! Niet gering zal onder u het getal dergenen zijn, die deze herinnering ook als de hunne konden aanmerken; die op zusterlijke Hoogescholen gevormd; of in latere jaren kweekelingen der Leydsche geworden, zich dezelfde genoegens, dezelfde voorregten te binnen bragten, en dezelfde aandoeningen van weemoed en dankbaarheid in zich voelden oprijzen. Maar ook gij, die het genoegelijk en belangrijk Akademie-leven niet kendet of kondet kennen; ook voor u behoefde mijne toespraak niet geheel verloren te zijn. Ook gij kondt daarbij denken aan de jaren uwer jeugdige voorbereiding

voor uwen toekomenden levens-stand, afgezonderd of gemeenschappelijk, in het ouderlijk gezin of daar buiten. Allen ondervonden wij de lasten en lusten des volgenden levens, allen bewandelen wij denzelfden weg naar het graf! En wie uwer gevoelde zich niet met ons opgewekt, om den Allerhoogsten, den Algoeden Vader zijner schepselen, het offer zijns danks toe te brengen, en zijn lot verder aan Hem toe te vertrouwen? Wij allen zijn ingezetenen van dit goede land; en deelen in de zegeningen, waarmeê God het begiftigt; begiftigt boven naburige of verder gelegen Staten, waar wederzijdsche verdenking, betigting en beleediging de gemoederen ontvlammen; of waar onrust en verwarring, waar tweedragt en factie-zucht, in verborgen of openlijken burgerkrijg uitgebarsten, voor ongelukkige natiën een afgrond van ellende openen: God, die ons het voorregt geschonken heeft, om uit eigen verduurde onheilen, en uit de rampen van anderen lessen der wijsheid op te zamelen! Wij allen leven onder het bestuur van denzelfden Vorst, voor wien aller harten eenstemmig kloppen, dien allen als den waarborg van Gods gunst voor Nederland eerbiedigen! En wat blijft ons dan nu nog over, dan onze wenschen en gebeden ten hemel op te zenden? Dat God onzen dierbaren Koning nog jaren bij jaren het uitgelezen werktuig doe zijn, om het heil des Vaderlands uit te breiden en te bevestigen: alle zijne onvermoeide pogingen daartoe zegene, zijne krachten van ligchaam en geest sterke en schrage, en door de bereiking zijner edele bedoelingen hem de beste voldoening schenke! Dat hem en zijne Koninklijke Gemalin, het sieraad en voorbeeld harer sexe, de zoetste ouderlijke vreugde, die zij reeds

in zoo groote mate smaken mogten, steeds in nog ruimer mate te beurt valle, ook in deze dagen van zorgvolle blijde verwachting! Dat alles, wat zij voor het geluk of den luister van hun Huis beraamd hebben of beramen mogen, met de treffendste blijken der Goddelijke goedkeuring bekroond worde! Dat hunne telgen, waarop de gansche natie trotsch is, erfgenamen van den roem en de deugden van hun Stamhuis, voor zich en in hunne hooge betrekkingen, en nu, en eerlang, en altijd, al het geluk en al de blijdschap mogen genieten, waarvoor een menschelijke, een Vorstelijke, een Christelijke boezem vatbaar is! - Dat Nederland, onder zulk een bestuur, in voorspoed en welvaart toeneme, in volksdeugden bloeije! Dat deszelfs nijverheid, voorgelicht door schrander beleid, ondersteund door standvastigheid, bezield door oud-vaderlandsche eerlijkheid, en blijkbaar in verstandig beraamde en moedige ondernemingen, over alle hindernissen zegeprale, en in de schoonste uitkomsten glansrijke belooning vinde! Dat Nederland de zetel zij en blijve van wetenschap en kunst, van letteren en echte geleerdheid! Dat de Vaderlandsche Hoogescholen nimmer van hare grootsche instelling ontaarden, en de Leydsche haren ouden roem onbezoedeld handhave! Dat alle Nederlands ingezetenen, en wij met hen, gedachtig aan algemeene en bijzondere gunstbewijzen, aan openbaren en huisselijken zegen; aan 't geen wij in onze jeugd, in onze gevorderde jaren, in onzen ouderdom genoten, niet ophouden den God onzes levens en onzer goedertierenheid den dank onzer harten, onzer lippen en onzer daden toe te brengen, opdat Nederland, door God beschermd en beweldadigd, niet slechts genoemd worde, maar

in waarheid zij en blijve, het gelukkigste land van den aardbodem!

Dat willen wij inzonderheid, Feestgenooten! de stemming onzer gemoederen in dit uur onzer plegtige bijeenkomst willen wij met ons nemen, en bewaren, en aankweeken, zoolang het ons nog gegund zal zijn, Gods goedheid in het land der levenden te vermelden. Ook aan den vrolijken disch, wanneer de feestbeker zal rondgaan, zullen wij deze ernstig en dankbaar blijde gemoedsstemming niet doen verloren gaan. En nu, daar ik hoop mijne taak volbragt te hebben, sluiten wij met feestelijk uitgeboezemde heilbeden:

LEVE AL WAT NEDERLAND TOT EER EN NUT VERSTREKT!

LEVE NEDERLANDSCHE KUNST EN WETENSCHAP, GELEERDHEID EN LETTEREN!

LEVEN ALLE NEDERLANDSCHE AKADEMIËN!

LEVE DE LEYDSCHE HOOGESCHOOL!

LEVE HET VADERLAND!

LEVE DE KONING!

[Vijfde deel]

Voorbericht.

Niets natuurlijker dan dat spoedig na den dood van onzen eersten Prozaschrijver en Redenaar, en het in 't licht verschijnen van een zoo veel mogelijk volledige lijst van al hetgeen in den loop van zijn lang en, in zoo véle opzichten, belangrijk leven van zijne hand in druk was uitgegaan, bij het letterkumdig publiek de wensch levendig werd, naar eene byeenverzameling zijner vroegere en latere, afzonderlijk uitgegeven of in andere werken verspreide opstellen, waarvan sommige zeldzaam geworden en enkele naauwelijks of wel niet dan by naam en geruchte bekend waren. Niets natuurlijker dan dat er een Uitgever gevonden werd, gereed om aan dien billijken wensch te voldoen; en niets scheen gepaster of eenvoudiger dan de overeenkomstig dien wensch gemaakte verzameling aan de vier deelen der door den Schrijver zelven (*van den jare* 1810-1829) *uitgegeven* Verhandelingen, Redevoeringen en Losse Geschriften *als een vijfde deel toe te voegen. Hiertoe deed de tegenwoordige eigenaar der kopy van dat werk, de bekwame en letterlievende* G.T.N. SURINGAR *te* Leeuwarden, *het voorstel, tot welks uitvoering ik op zijn verzoek gaarne gereed was hem, voor zoo veel noodig, de behulpzame hand te bieden*.

By het overleggen wat al of niet in die verzameling zou behooren te worden opgenomen, zijn wy van het beginsel uitgegaan dat zy, zonder in het nietige en kleingeestige te

vervallen, of haar karakter als een literarisch werk te verliezen,(*) *zoo volledig zijn moest als zy konde; dat onze taak geenszins was eene bloemlezing te geven uit wat zich aanbood, maar veeleer eene nalezing na hetgeen door* VAN DER PALM *zelf aangeboden was, en dat het niet aan ons stond, iets van datgene waarop het algemeen door eenmalige uitgave een verkregen recht had, uit eenige overweging, in de duisternis te laten, hetzij omdat onderwerp, inhoud, of vorm ons minder smaakte, hetzij omdat de Schrijver zelf het in het byeenbrengen zijner Losse Geschriften was voorbygegaan; voor hetwelk trouwens meermalen voor hem redenen bestaan konden, die na zijn dood geacht mogen worden vervallen te zijn. De bundel, dien wy te leveren hadden, moest alles bevatten wat voor de geschiedenis der ontwikkeling zijner gaven en overtuigingen belangrijks gevonden werd*.

De eenvoudigste en meest geschikte rangschikking van het aldus byeengebrachte scheen ons die, volgens welke de opstellen naar tijdorde geplaatst werden. Dienovereenkomstig opent het Letterkundig Onderzoek aangaande de Reuzen der Oude Wereld den bundel; een stuk van VAN DER PALMS *vroegsten tijd, voorkomende in het* XIV *Dl. der* Verhandelingen van het Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen te Vlissingen *(bl.* 502 *en volgg.*)(†),

(*) Kleine voorredenen en aanbevelingen voor de werken van anderen meendeu wy hier zoo min te moeten opnemen, als de staatsstukken, proclamatien enz., welke in de Levens- en Karakterschets op de lijst zijner werken staan aangeteekend, en wier opgave nog vermeerderd kan worden met de Publicatie van het Uitvoerend Bewind, bij den aanval der Engelschen en Russen, in dato 25 Aug. 1799. Ook de opschriften van de Sluis te *Katwijk* zijn door V.D. PALM gesteld.

(†) Het was my, by het opmaken der lijst achter de *Levens- en Karakterschets*, niet voor den geest.

over welks exegetische waarde de Schrijver in later leeftijd zeker ongunstig dacht, zoodat ik hem wel eens naar zijne wijze, schertsende heb hooren zeggen dat hy blijde was dat men het had vergeten, maar waarvan hy toch meermalen met genoegen verhaalde dat BILDERDIJK *hem betuigd had, er het eerste denkbeeld van zijn* Ondergang der Eerste Wareld *aan verplicht te zijn. Wederom een punt van aanraking tusschen deze twee in zoo vele opzichten tegen elkander overstaande tijdgenooten*(*). *Ook uit dien hoofde behoort dit stuk den letterkundigen in Nederland belang in te boezemen, terwijl het tevens getuigenis geeft van de aanwezigheid eener gave, door* VAN DER PALM *in zijne verdere ontwikkeling eer behoedzaam onderdrukt, dan aangemoedigd. Er was in* VAN DER PALMS *wijzen geest een toenemende argwaan tegen al wat stout en gewaagd was; de dichterlijke ziel van* BILDERDIJK *moest juist daarin voedsel en leven vinden*.

Op dit Onderzoek volgen de kortere en langere redevoeringen van staatkundigen aart, in het jaar 1795 *te* Middelburg *gehouden. De eerste komt voor in het Vervolg*

(*) Ik neem deze gelegenheid waar om eene aanmerking, op mijne *Levens- en Karakterschets* gemaakt, te recht te wijzen. Men heeft in de *Gids* gezegd, en de *Rec. ook der Rec.* heeft er gewicht aan gehecht, dat ik by de mededeeling van het vers van BILDERDIJK in V.D. PALMS album verzwegen heb, dat V.D. PALM, nadat alle sympathie tusschen hem en BILDERDIJK had opgehouden, het niet in zijn gewonen vriendenrol maar afzonderlijk bewaarde. De *Gids* is kwalijk onderricht. BILDERDIJK beschreef het eerste blad van V.D. PALMS album, dat overigens niet uit losse bladen bestond maar een gebonden boek was, en V.D. PALM wilde van stonde aan niet dat er na hem een ander in schrijven zoude. Hij heeft daarop voor zijne overige vrienden een afzonderlijk album aangelegd. Die afzondering dagteekent dus van den tijd der grootste hoogachting en levendigste sympathie.

op WAGENAARS Vaderlandsche Historie *(Dl.* XXIX. *bl.* 119-122) *en in de* Jaarboeken der Bataafsche Republiek *(D.* II, 226), *de beide anderen verschenen te* Middelburg *in den* Vriend des Volks *(No.* 20 *en* 37), *een weekblad tot leiding van den volksgeest in die dagen, door* VAN DER PALM *en eenige anderen geschreven*(*). *Het opstel Abdolmotalleb, wel niet zonder politieke beteekenis, in het jaar* 1797 *in de* Mengelingen tot Nut en Vermaak *geplaatst, sluit zich hier aan. Het was my tijdens het schrijven van de Bijlagen der* Levensschets *nog onbekend*(†). *De Redevoering op het Nationaal feest* (19 *Dec.* 1799) *door den Agent van Nationale Opvoeding gehouden en daarna te* 's Gravenhage *uitgegeven, en de aanspraken aan de Schoolopzieners en aan de Afgevaardigden uit de Departementale Schoolbesturen, in de jaren* 1801 *en* 1803, *in zijne hooge staatsbetrekkingen gedaan, en mede aldaar in het licht verschenen, benevens de Levensschets van Dr.* VAN HEEKEREN, *zijn gedenkstukken dier belangrijke levensjaren, waarin* VAN DER PALM *voor goed het stille boekvertrek voor de hachelijke loopbaan der Staatslieden scheen te hebben opgegeven*(§)*; maar de beide Redevoeringen op*

(*) De overige aan VAN DER PALM toegeschreven opstellen in den *Vriend des Volks*, hebben wy gemeend te moeten achterwege 1^{aten}, als hebbende weinig litteraire waarde, en als door den Steller niet zoo bepaald voor de zijne erkend.

(†) Ook zijn my sedert nog in handen gekomen: *Klaagzang aan het Graf van den HoogE. HoogG. Heer* G.J. NAHUYS, *Hoogleeraar in de H. Godgel. te* Leyden, bij C.V. HOOGEVEEN Jr., 8o. 1781, en een zesregelig Bijschrift on der 't Portret van Prof. CAR. BOERS (V.D. PUYL *pinx.* A. DELFOS *del.* P. DE MARE *sc.* 1784). -

(§) De Levensschets van V. HEEKRREN is genomen uit het *Geneesk. Magazijn*, te *Leyden* uitgegeven, III Dl. 2 St, Een ander gedenkstuk uit dezen tijd zijn wy aan de pers van den Heer VAN 'T HAAFF. verschuldigd: *Twee Rapporten van den Raad van Binnenlandsche Zaken aan het Staatsbewind der Bataafsche Republiek over de Heerlijke Regten*, gesteld door het Lid van dien Raad J.H.V.D. PALM. *'s Gravenh.* 1842. (Zie *Levens en Karakterschets* bl. 62.)-

de Ridderfeesten van de Orde der Unie, verplaatsen ons in den tijd waarin hy wederom, en met de gelukkigste vrucht, geheel voor de letteren had begonnen te leven. Indien deze Redevoeringen door den Schrijver niet zijn opgenomen in de bundels zijner Verhandelingen, Redevoeringen en Losse Geschriften, *het kan wel niet geweest zijn omdat hy aan hare aesthetische waarde twijfelde. Naar ons gevoelen behooren zy, zoo geheel in den stijl en de kracht van het* Gedenkschrift van Nederlands Herstelling *en daarmede alleen te vergelijken, tot het beste wat ooit uit* VAN DER PALMS *pen gevloeid is. De boekdeelen waarin zy voorkomen* (Feest der Orde van de Unie. *Amst.* 8°. 1808; en Gedenkschriften van de Koninkl. Orde der Unie, over de jaren 1807, 1808, 1809. *Amst.* 8°. 1809), *ook geheel door* VAN DER PALM, *of althands onder zijn opzicht, opgesteld*(*), *zijn eenigzins zeldzaam geworden, en wy gelooven dat de herlezing dezer uitnemende Redevoeringen, in de tegenwoordige verzameling, by zeer velen de hoogachting voor het uitstekend talent des Redenaars als zal vernieuwen*.

Het fijn en met overredende kracht geschreven stuk over den Halfjarigen Cursus en de lange Zomervacantien, door

(*) Ik vond onder zijne papieren een ‘Ontwerp eener Geschiedkundige Ontvouwing van alles wat de Koninkl. Orde der Unie betreft, tot op het feest van 4 Sept. 1809, overeenkomstig des Konings wil te vervaardigen door J.H. VAN DER PALM, Redenaar der Orde,’ van de hand van VAN DER PALM en verscheidene door hem verbeterde drukp even van de sedert verschenen Gedenkschriften.

VAN DER PALM *in den jare* 1825 *uit naam van den Leydschen Senaat opgesteld, en in de* Mnemosyne, *(Deel* V, *bl.* 291 *en volg.) geplaatst, was my by de optelling zijner verspreide werken niet onder het oog gekomen; het behoort, met de Biddags-leerrede in het jaar* 1826, *tot de laatste stukken welke, vóór de verschijning van het* IV *Deel der* Verhandelingen, Redevoeringen en Losse Geschriften, *in druk bestonden. Niemand zal ze in dezen bundel misplaatst achten, die met de in den jare* 1831 *in den* Recensent ook der Recensenten *(Deel* XXIV, *St.* 2) *geplaatste Verhandeling over Eenheid en Verscheidenheid, en met het in het volgend jaar te* Leyden *uitgegeven* Verhaal der Inwijding van het Gedenkteeken voor BEECKMAN *besloten wordt. In de Redevoering te dezer laatste gelegenheid door den hoogbejaarden Redenaar gehouden, zal het Laconische: 'en zeg haar dat zij niet meer weene' aan de moeder des gesneuvelden toegezonden, wel bij de schoonste trekken zijner welsprekendheid mogen worden opgeteld.*

By het sluiten onzer verzameling is wederom ter sprake gekomen de al of niet uitgave van de laatste door VAN DER PALM (1833) *gehoudene Verhandeling, over de Navolging, waarvan het handschrift onder my berust. Men weet dat ik my in de* Levens- en Karakterschets *(bl.* 109) *tegen die uitgave verklaard heb; ik heb echter, ook op verzoek van den Heer* SURINGAR, *mijn gevoelen op nieuw aan het oordeel der familie van den Ontslapenen willen onderwerpen, maar zij heeft als ik in gemoede gemeend, door het uitgeven aan den uitdrukkelijken beschreven wil van den Overledene, niets onuitgegevens dat niet opzettelijk door hem voor den druk was afgezonderd in het licht te doen verschijnen te kort te doen. Een geacht Beoordeelaar*

mijner Levensschets(*) *heeft wel gemeend dat de besproken Verhandeling, ofschoon wèl voor den druk bestemd, slechts daarom* nog *niet gedrukt was, omdat het vierde Deel der* Verhandelingen, Redevoeringen en Losse Geschriften *reeds was uitgegeven, en nog geen genoegzame stoffe voor een* V^{de} *bestond; maar behalve dat* VAN DER PALM *deze Verhandeling, zoo wel als zoo vele anderen, eerst afzonderlijk had kunnen uitgeven, had hy ze even als die over Eenheid en Verscheidenheid in een of ander onzer Tijdschriften kunnen plaatsen, waartoe het hem ook wel niet aan aanzoek zal ontbroken hebben. Wy althans kunnen in de niet uitgave gedurende een tijdvak van zoo vele jaren, als tusschen het uitspreken dezer Verhandeling en den dood des Schrijvers verloopen zijn, niet anders dan iets opzettelijks zien. Overigens ziet deze zelfde beoordeelaar, in de verschijning van dezen bundel, een door hem by gelegenheid van deze zijne bedenking uitgedrukten, en wij vertrouwen door velen toegejuichten, wensch in de hoofdzaak vervuld.*

Dit is nu de vierde maal, dat ik voor het lezend publiek mijn naam vereenigen mag met dien van VAN DER PALM. *Ik reken het my eene eere daartoe nogmaals geroepen te zijn, en doe het met een gevoel van blijvende hoogachting en dankbare liefde voor zijn persoon; en, hoewel in meer dan een belangrijk opzicht een anderen weg bewandelende dan den zijnen, in oprechte waardeering zijner groote gaven en verdiensten voor niemand wenschende onder te doen.*

Heemstede, 10 Sept. 1846.

NICOLAAS BEETS.

(*) De Heer Dr. J.T. BERGMAN, in den *Recensent ook der Recensenten.* 1842. No. 10.

Letterkundig onderzoek aangaande de reuzen der oude wereld.

De Zondvloed, waarin alle de bewoners der oude wereld, alleen acht zielen uitgezonderd, zijn omgekomen, is zulk eene gewigtige, buitengewone daad van Goddelijke strafoefening geweest, dat wij gereed zijn om ook denzelven aan gewigtige, buitengewone oorzaken toe te schrijven. Wij zijn wel overtuigd, dat alle voorledene of tegenwoordig bedrevene zonden des menschdoms een dergelijk oordeel zouden verdienen, zoo God alleen met zijne regtvaardigheid te rade ging; maar dit belet ons niet, om uit alles, wat wij thans zien, en uit berigten van vorige tijden weten, dit besluit op te maken: er moeten in de oude wereld zoodanige zonden bedreven zijn, die Gods langmoedigheid niet dragen, die zijne wijsheid niet dulden kon, of anders zouden nimmer de

sluizen des hemels geopend, noch de fonteinen des afgronds zijn opgebroken geworden!

Dit blijft echter eene loutere onderstelling, zoo lang wij door geene uitspraken der Openbaring dezelve bevestigd zien, noch daarin iets gewaar worden van eene buitengewone misdaad, vóór den zondvloed gepleegd. Maar aan den anderen kant, zoo wij eenige berigten vinden van de boosheid der stervelingen in die tijden, verdienen dezelve onze opmerking; en zoo zij afgebroken, geheimzinnig worden voorgedragen, eischen zij een naauwkeurig onderzoek, en verwekken een sterk vermoeden, dat er iets buitengewoons onder het verzwegene verborgen ligge.

In de korte geschiedenis van de goddeloosheid der menschen, vóór den zondvloed, vinden wij een zeer aanmerkelijk berigt (*Gen.* VI. vs. 4) van zekere Reuzen, uitstekende in ligchaamsgrootheid en sterkte, zoowel als in geweldenarij en snoodheid; zij komen voor als telgen der vermengde huwelijken, toen de kinderen uit de heilige geslachtlinie met de *Kaïniten* zich vereenigd hadden. In *die dagen*, zegt de Heilige Geschiedschrijver, *en daarna*, *leefden de* Nephilim *of* Reuzen; *deze zijn die geweldenaars; die van de oude wereld; die beruchte mannen;* - want zoo luiden de woorden, in hun nadruk, in het oorspronkelijke. Dit berigt nu staat in zulk een naauw verband met de geschiedenis van den zondvloed, dat, zoo wij ergens in Gods Woord de meer bijzondere aanleiding tot deze verschrikkelijke gebeurtenis gemeld vinden, het buiten twijfel hier ter plaats is.

Doch hiermede schijnen wij niet veel te winnen; want schoon wij hieruit mogen aannemen: het waren

reuzen, die den zondvloed veroorzaakten, en hunne misdaad was geweldenarij; wij vinden echter niet hetgene wij zochten, te weten: buitengewone daden van goddeloosheid, waardoor God werd aangespoord, om zijne gewone langmoedigheid te verlaten voor de strengste gerigtsoefening. Dit beken ik! - evenwel het berigt verdient opmerking en naauwkeuriger onderzoek, al is het, dat de eigenlijke misdaad der *reuzen* daarin verzwegen wordt; want dat er waarlijk iets verzwegen wordt; dat het verhaal afgebroken en geheimzinnig is, merkt ieder, die slechts de woorden leest: DAT *zijn die geweldenaars;* DIE *van de oude wereld;* DIE *beruchte mannen*.

Doch in deze zelfde uitdrukkingen vind ik een zeker *afgrijzen*, een' *spoed* en *overijling*, waarmeê men gewoon is over zulke dingen te spreken, die te gruwelijk zijn om openlijk en uitvoerig genoemd te worden. Indien iemand bij deze plaats hetzelfde met mij gevoelt, zal hij niet schroomen te zeggen, dat de misdaad der *reuzen* verzwegen wordt, omdat zij te zwart, te afschuwelijk was, om *noodeloos* herhaald te worden. Ik zegge *noodeloos;* want dit schijnt ten minste zeker, dat de misdaad der *reuzen* nog bekend was, toen dit berigt gesteld werd: - zelfs in den beknopten stijl der Heilige Schrift, spreekt men zoo afgebroken niet van geheel onbekende dingen, en men noemt geene *beruchte mannen*, *mannen van naam*, de zoodanigen, waarvan alle gedachtenis is verloren gegaan: behalve dat eene misdaad, die de verwoesting van den aardbodem ten gevolge gehad had, niet ligtelijk vergeten konde worden, zelfs niet in verscheidene eeuwen, die den zondvloed zijn opgevolgd.

Hetgeen wij derhalve hier van de *reuzen* lezen, is meer geschikt om onze nieuwsgierigheid op te wekken, dan om dezelve te voldoen: het spoort ons aan tot verder en naauwkeuriger onderzoek, waarin wij niet mogen wanhopen aan eenige voldoening, en waartoe de bronnen voor ons geopend zijn. Want zoo de geschiedenis der Reuzen vele eeuwen na den zondvloed is bekend gebleven, zoo zij met de bewoners der vernieuwde wereld overal is verspreid geworden, dan kunnen wij misschien de sporen derzelve ontdekken, of in ongewijde bladeren, of in de Heilige Schriften van een' lateren tijd.

De ongewijde berigten melden ons van zekere Reuzen, die met de Goden strijd voerden; met berg op berg, opeengestapeld, den hemel bestormden; *Jupiter* van den *Olympus* wilden verjagen, en, tot loon hunner vermetelheid, door zijnen bliksem getroffen werden. Sommige geleerden willen uit den torenbouw van *Babel* deze *fabel* der *reuzen* ophelderen; maar dit zal niemand doen, die onbevooroordeeld, met een wijsgeerig oog, dezen torenbouw heeft bezien: een voornemen, wel strijdig met Gods oogmerken, maar echter vrij onschuldig; meer dwaas, dan goddeloos; en althans niets minder dan een hemelstorm. Wij durven met vertrouwen zeggen, dat wij, *of* van dezen hemelstorm der fabelkunde geene sporen in de Heilige Geschiedenis ontdekken, *of* dat wij die vinden in de goddeloosheid der Nephilim of *Reuzen* vóór den zondvloed: en dit laatste is zoo waarschijnlijk, dat bijna alle geleerden het hebben aangenomen.

Maar een hemelstorm, een godenstrijd! Zulke ongerijmdheden willen wij immers in onze Gewijde Schriften

niet zoeken, en zoo de oude geschiedenis ons niets beters aan de hand geeft, zullen wij deze bron moeten verlaten. Neen! wij willen deze gedrochtelijke *fabel* niet voor waarheid houden, in haren geheelen omtrek en gedaante; maar, zoo zij nogtans eenige waarheid in zich behelsde, zouden wij gaarne deze ontdekking ons te nutte maken, en het onderrigt der Fabelkunde niet versmaden. Men heeft haar zoo menigmalen uit de Heilige Schrift opgehelderd: het zoude wonder zijn, zoo wij ook niet éénmaal de Heilige Schrift uit de fabelkunde konden ophelderen. Deze vreemde zaak zal ik ditmaal ondernemen, en trachten te bewijzen,

vooreerst: dat de Reuzen vóór den zondvloed, volgens de gesteldheid en omstandigheden dier tijden, zeer wel eene onderneming hebben kunnen wagen, die niet kwalijk geleek naar een' hemelstorm, of godenstrijd;

en *ten tweede:* dat wij van zulk eene gebeurtenis een niet onduidelijk spoor ontdekken, in een later gedeelte der Goddelijke Openbaring.

I. Ik houde dan, in de eerste plaats, staande: dat het ten minste *mogelijk* geweest zij, dat de baldadigheid der Reuzen, vóór den zondvloed, eene onderneming tegen de oppermagt van God gewaagd hebbe, die niet kwalijk naar een' hemelstorm geleek: - ik bedoel eene poging, om, tegen het uitdrukkelijk bevel van God, de gewesten van ongestoord geluk te herwinnen. De volgende aanmerkingen zullen mijne meening ontwikkelen; en althans, zoo ik hoop, van den blaam der ongerijmdheid vrijspreken.

Vooreerst: hoe men ook denken moge, aangaande het tegenwoordige bestaan, of niet bestaan, van het

oude Paradijs *der onschuld:* dit is ten minste zeker, dat het, na de uitdrijving onzer eerste voorouders, niet verwoest of vernietigd zij; - want dan was er niets noodig geweest, om hun de wederkeering tot hetzelve te beletten, en wij zouden van geene schrikdienaars der *Goddelijke Majesteit* kunnen lezen, die den toegang tot den boom der onsterfelijkheid afsloten. Ja, de naauwkeurige bepaling van de plaats, waar het *Paradijs* lag, met betrekking tot andere plaatsen der reeds bewoonde wereld: *Gen.* II. onderstelt, dat de ligging dezes hofs, althans tot aan den zondvloed, zij bekend gebleven: gelijk daarom ook de uitleggers, die het *Paradijs* voor reeds verwoest houden, deze verwoesting als een uitwerksel van den zondvloed aanmerken.

Ten tweede: het is zeer waarschijnlijk, dat het *Paradijs* omringd was door hemelhooge bergen, die hetzelve afzonderden van den overigen aardbodem, en voor den verbannen mensch, en zijne nakomelingen, ontoegankelijk maakten: - tot meerdere bereiking van dit einde gaven verscheidene dezer bergen, misschien, rook en vuur uit; of derzelver toppen waren bedekt met gedurige donderwolken, die van weerlicht en bliksemen schitterden. Zoo verstaan de beste hedendaagsche uitleggers, en waarlijk, men kan naauwelijks anders verstaan, hetgeen gezegd wordt van de Cherubim, en het vlammige lemmer des zwaards, die den ingang des hofs bewaarden. Men weet, hoe bij de *heidensche fabel*dichters de neêrgestorte *reuzen*, onder de brandende bergen begraven liggen, en bijzonder onder den *Etna*, den schrik van het vruchtbare en *Paradijs*gelijkende *Sicilië*. Maar dit bewijs, dat ik voor mijne zaak te

zwak reken, zal ik niet aandringen. Liever beroep ik mij op eene plaats uit Ezechiël, waarin hij, den Koning van *Tyrus* in zijne grootste pracht beschrijvende, hem vergelijkt bij een' *Cherub*, die den hof Gods dekte, en daartoe geplaatst was op Gods heerlijken berg, en wandelende tusschen gloeijende steenen: *Ezechiël* XXVIII. vs. 13 en vervolg. Ik wil hier niets bijvoegen, dan eene, niet genoeg opgemerkte, plaats uit den zegenwensch van JACOB (*Gen.* XLIX. vs. 26), daar hij, sprekende van de hoogste bergen die hij kende, van den *Libanus* met zijne eeuwig besneeuwde toppen, die noemt *hoogten*, of liever *heuvelen*, *der oude wereld*: in onze vertaling *eeuwige heuvelen*, hetgene geen' zin heeft. Hoe kwam JACOB aan het denkbeeld, om de hoogste bergen, die hij ooit gezien had, *hoogten*, en nog maar *heuvelen*, *der oude wereld* te noemen, zoo hij niet gehoord had van oneindig hooge, onbestijgbare bergen, die de vaders vóór den zondvloed hadden gekend! - en zeker mag hier elk lezer, in de eerste plaats, aan die bergen denken, waarmede het *Paradijs* omgeven was.

Ten derde: de eerste woning onzer voorouderen was zekerlijk niet ver van het *Paradijs*, en in het gezigt dier bergen; want deze waren hun het teeken van Gods tegenwoordigheid: - wij besluiten dit uit twee uitdrukkingen, die in *Gen.* IV. vs. 14 en 16 voorkomen, waar KAÏN zegt, toen hij veroordeeld werd om de wereld dieper in te zwerven, buiten het gezigt der *Paradijs*-streken: *dat hij nu verborgen zoude zijn voor* GODS *aangezigt;* en zijne afzwerving van de vaderlijke hutten wordt genoemd, *uitgaan van het aangezigt van* JEHOVA.

Door den vloek, over KAÏN uitgesproken, werden

dus zijne nakomelingen van het *Paradijs* verwijderd; maar al schielijk na den dood van ADAM, werd dit Goddelijk oordeel door de menschen verijdeld: - de kinderen Gods, bekoord door de schoonheid van de dochteren der menschen, lokten de *Kaïniten* weder tot zich; vereenigden zich met, en verzwagerden zich aan hen, door huwelijksvermenging: en zie daar het menschdom weder één ligchaam geworden; één in zeden; en één in woonplaats.

Nu was er, *ten vierde:* geen breidel meer voor de ondeugd en zedeloosheid; en de boetgezanten, door God afgevaardigd, mogten vrij zich heesch en doof prediken voor zulk een geslacht. Men verbeelde zich het huwelijk der wellust met de baldadigheid! welke kinderen moesten daaruit voortkomen? Dat waren *die geweldenaars*, *die Nephilim!* Vergeefs tracht men hunne misdaden tot enkele geweldenarij en verdrukking te bepalen. HENOCH schrijft den goddeloozen zondaren van zijnen tijd reeds harde, lasterlijke woorden toe, tegen God gesproken. Waar ook het geheele menschdom zamenspant; waar ieder een geweldenaar is; daar zijn weinige verdrukten: en daar moet de eigenlijk gezegde drukkende overheersching gering zijn. - Maar zulk eene verzameling van boosdoeners zich tegen God te zien vereenigen, zoo er maar eenige mogelijkheid is om HEM naar de opperheerschappij te dingen, dit is niets vreemds voor den kenner der menschelijke verdorvenheid; zelfs is het openlijke, het opzettelijke van zulk eene onderneming hem niet wonderbaar, wanneer hij zich in woeste tijden, in bekrompene denkbeelden van het OPPERWEZEN, verplaatst vindt, en zich verbeeldt, waartoe niet de losbandige woede in staat

moet geweest zijn, toen zij nog de jeugdige reuzenkracht van het eerste menschdom te baat had.

Intusschen lag daar het *Paradijs*, met zijne ongenaakbare bergen, voor het oog van het goddelooze menschdom. Was het niet natuurlijk, dat in het hart der boosheid de wensch gevormd werd, om de geheimenis, die daarachter school, te ontdekken: zoo al niet, om de vrucht van den *boom des* LEVENS te smaken, welker genot haren bezitteren de ONSTERFELIJKHEID beloofde? - Dit was eene onderneming, juist naar den smaak van de opperhoofden der baldadigheid. Onverdragelijk was hun het denkbeeld: daar is *meer* wellust en overvloed *dan* gij geniet! daar ligt het, achter die bergen, maar gij zijt er van uitgesloten! Welaan dan! die bergen beklommen! - Het is waar, de onderneming was hoogst gevaarlijk; maar weten wij dan niet, dat het gevaar juist het lokaas der roekeloosheid zij? God had het verboden, zijne Dienaars hielden de wacht op die bergen; maar zij verblijdden zich, misschien, gelegenheid te hebben om God te *trotséren*. Had God hunnen vader en hen niet verjaagd? en moesten zulke magtige schepsels, zulke geweldenaars, zich laten verbannen? door dwang laten verjagen? - Neen! daar bieden zich opperhoofden aan: uit de baldadigen de allerbaldadigsten; uit de roekeloozen de allerroekeloosten, wagen de onderneming: - zij stijgen het gebergte op; maar, door de hand der ALMAGT nedergebliksemd, storten zij dood tegen de aarde. - Is zulk een hemelstorm niet natuurlijk? niet *karakteristiek* voor die eerste dagen der gruwelen? Is die wel zoo ongerijmd, als de *fabel* der *Titanen;* hoe veel gelijkheid zij anders met dezelve hebben moge?

Ten vijfde: ik verbeelde mij dat de naam NEPHILIM (נפלים) aan dit gevoelen eenige kracht en waarschijnlijkheid bijbrengt. Alle taalkundigen stemmen toe, dat deze naam zijne beteekenis heeft, maar, om eenige gepaste beduidenis aan dit woord hier ter plaatse te geven, zijn zij gedwongen, *of* om de beginsels der taalkunde te verlaten, *of* om tot gewrongene uitleggingen en losse gissingen, over een anders in de Schrift zoo bekend woord, toevlugt te nemen. Het woord beteekent eigenlijk *neêrgestorten*, *neêrgeploften:* - en, hoe zeer deze beteekenis met hunnen gewaagden, maar mislukten *Paradijs*storm overeenkome, ziet ieder klaar genoeg.

Eindelijk: uit deze opvatting kan het geduchte, maar zonderlinge verschijnsel van eenen *algemeenen* ZONDVLOED, van gestrengheid zonder langmoedigheid, in Gods wereldbestuur, genoegzaam worden opgelost. Eene misdaad van dien aard, en aan welke waarschijnlijk het gansche *gros* des menschdoms medepligtig was geweest; schoon ook slechts weinigen de voorgangers der onderneming geweest waren; konde op geene andere wijs, dan door eene geheele verwoesting, gestraft worden. Daarenboven, er moesten geene dergelijke roekeloosheden meer gepleegd worden: het gezigt der volgende geslachten moest worden afgetrokken van woningen, waar binnen zij toch niet mogten treden; en van welker verschiet de beschouwing hun niet dan nadeelig wezen kon! Door den zondvloed nu werd de gedaante der aarde veranderd, en het gewest der onschuld, volgens sommigen, verwoest; maar althans zeker voor het menschdom geheel verborgen. God wilde de gansche *aarde* bevolken: en daar moest geene

zoo magtige hinderpaal voor de verspreiding der menschen wezen, als het gezigt der *Paradijs*streken was. God had, in de *oude wereld*, dezen hinderpaal willen wegnemen door den vloek over KAÏN; maar dit oogmerk was verijdeld, en moest nu op eene andere wijze worden uitgevoerd. *Ten laatste* verdient het onze opmerking: dat God, na den ZONDVLOED, aan NOACH beloofde en verzegelde, dat Hij, voortaan, den aardbodem niet meer vervloeken; en al het levende niet meer slaan zoude, om der menschen wil; en dat wel, *ofschoon* (gelijk in vorige dagen) *het gedichtsel hunner harten boos ware van hunne jeugd aan. Gen.* VIII. vs. 21. God handelt niet naar menschelijke eigenzinnigheden; nu straffende, en dan weder verschoonende. Wij mogen dus vrijelijk besluiten: dat de misdaad, waarom de zondvloed over den aardbodem eigenlijk gekomen was, na denzelven niet meer mogelijk zoude zijn, en dat God daarom ook zulk een middel van strafoefening niet meer zoude noodig hebben. Hiervan nu weet ik geene verklaring of oplossing, buiten mijn opgegeven gevoelen, hetgeen ik meen genoegzaam van den blaam der ongerijmdheid vrijgesproken, en tot eenige waarschijnlijkheid gebragt te hebben.

II. Maar ik geloof nog verder te kunnen gaan, en in één der gedenkstukken van *Hebreeuwsche Poëzij* een spoor gevonden te hebben van zoodanig eene voormalige onderneming en opstand tegen God. Te weten in het *Profetische triumflied* van JESAJA, op den val van den Koning van *Babylon: Jesaja* XIV.

Daar wordt, van het 9de tot het 15de vers, de intrede van den gesneuvelden *Babylonischen* Vorst in het rijk

der dooden op eene dichterlijke wijs beschreven. JESAJA's verhevene verbeeldingskracht doet gestorvene geweldenaren van hunne onderaardsche zetels opstaan, om hunnen nieuwen nabuur, met schimp en bespotting, te begroeten.

Laat mij hunne woorden hiernevens voegen:

> '*Zoo zijt gij dan ook te schande als wij!*
> *Gij, die ons gelijk waart;*
> *Neêrgeworpen in het doodenrijk is uwe pracht, uwer luiten geklank!*
> *Wormen zijn uw bed, en maden uw deksel!*
> *Hoe zijt gij neêrgestort uit den Hemel, morgenster, zone des dageraads!*
>
> *Neêrgehouwen ter aarde, gij volkstiran!*
> *Immers zeidet gij in uw hart: ten Hemel wil ik opklimmen;*
> *Hoog, tot de starren* GODS, *verheffen mijn' zetel;*
> *Mijn troon zal zijn op den berg der zamenkomst; op de wanden der geheimenis* (of *diep in het ontoegankelijke);*
> *Ik wil stijgen op de hoogten der wolken:*
> *Ik zal gelijk worden den* ALLERHOOGSTEN!
> *En, nu, zijt gij neêrgeworpen in het doodenrijk: in deszelfs diepste spelonk!*'

Deze zonderlinge woorden verdienen alle onze aandacht. Wij vinden hier uitdrukkelijk gewag gemaakt van eene soort van HEMELSTORM. De *Babylonische* Vorst stond God naar de kroon, en *wilde* HEM *gelijk worden*: - tot dat einde *wilde hij ten hemel opklimmen; hoogten der wolken*, (dat is, bergen, wier kruinen in de wolken raakten) *bestijgen*; dan *op den berg der zamenkomst boven de sterren* GODS *zijn' zetel vestigen*, en beheerschen *het rijk der geheimenis*. Laten zulke dingen

zich zeggen, zonder eenigen *historischen* grond der oude overlevering?

Het is waar, JESAJA spreekt als Dichter, hij spreekt bij vergrooting, en wij moeten zijne woorden niet naar de letter toepassen. Want, wat dan ook de *Reuzen* geweest zijn, de *Babylonische* Koning was geen *hemelbestormer*. - Maar, hij kon echter een opzet gekoesterd, eene onderneming gewaagd hebben, die met de baldadigheid der *Reuzen* mogt vergeleken worden; en, in dien zin, is JESAJA's dichterlijk schilderij edel en verheven. Doch heeft er nooit een dergelijke *godenstrijd* plaats gehad, is dit enkel eene vergrootende beschrijving van de krijgstoerusting eenes *Babylonischen* Konings tegen *Jeruzalem*, zonder eenigen anderen grond in de oude geschiedenis: dan ontmoeten wij hier, in plaats van verhevenheid, een' bijkans ijdelen ophef; een voorbeeld van gezwollenheid van stijl, waarvan ik geen tweede ken in den ganschen omtrek der *Hebreeuwsche Poëzij*.

Wil men dan het ware oogpunt treffen, waaruit deze woorden van den verhevensten der *Profeten* moeten beschouwd worden: dan moet men misschien het gevoelen aannemen, dat ik opgegeven heb. Men verbeelde zich, dat er eens eene onderneming van *menschen* tegen de OPPERMAGT van God; eene soort van *hemelstorm*, hebbe plaats gehad: JESAJA, een *Israeliet*, die zijne *nationale* waarde, en de geduchtheid van JEHOVE den *Lands-God* gevoelde; deze JESAJA spreekt, of doet anderen spreken, van eenen *koning*, die de heilige *stad* vermeesteren, den *berg* van Gods *heiligheid* beklimmen, en de *heerlijkheid* des HEEREN ontluisteren wilde; - hij zoekt eene vergelijking voor deze vermetele onder-

neming; en vindt die nergens, dan in de roekelooze woede dier oude *Reuzen*, die den zetel der Goddelijke geheimenis wilden innemen; - hij doet hem voorkomen, als in snoodheid en opzet aan dit goddelooze rot gelijk, en nu één lot met hen deelachtig: *neêrgestort uit den hemel!* Dus behoudt men de *poëtische* zinnebeeldige en vergrootende taal; en men schrijft hem nogtans geen winderig *nonsense* toe: waarvan men altijd de *Israëlitische* dichters met vrijmoedigheid kan vrij verklaren.

Niet alleen zijn in deze redevoering opmerkelijk de uitdrukkingen: *opklimmen ten hemel; uit den hemel nedervallen; klimmen boven de hoogten der wolken*: dat is, die tot de wolken reiken, - men zou dezelve, zoo men wilde, uit den *Babylonischen* torenbouw nog *kunnen* verklaren; - maar in 't bijzonder dezen: *mijn troon zal zijn op den berg der zamenkomst*.

Om hier *alleen*, en *in den eersten zin*, te denken aan het niet zeer verhevene *Sion*, en dit tusschen de starren GODS en de hoogten der wolken in te plaatsen, is niet zeer oordeelkundig. Met andere geleerden den *noorderpool-as* hier in te brengen, is willekeurig, en strijdig met den aard van de uitdrukkingen. De *berg der zamenkomst* is geen vreemd wezen in de *Oostersche* dichtkunde. Men kent in dezelve zulk eenen berg, waar allerlei *geniën* en godengestalten verzamelen; waar, volgens *Ezechiël* XXVIII, de *Elohim* wonen, en de *Cherubs* wandelen in het midden van vurige steenen: te weten die *Cherubim*, die tot dekking van *Eden*, Gods hof, aldaar geplaatst zijn: zie het 13de en 14de vers dier boven alle verbeelding stoute Godspraak. Men ziet dus, wat de berg der zamenkomst bij JESAJA zij: niets anders dan het *Paradijsgebergte*! - men ziet,

hoe hij tot het beeld van den dichter behoore, en de ziel zij der baldadige onderneming, waarbij die van den *Babylonischen* Koning wordt vergeleken!

Bij deze uitdrukking: *op den berg der zamenkomst*, wordt nog eene andere gevoegd, die in onze vertaling luidt: '*aan de zijden van het noorden*.' Ik zet dit over, en dus wordt het veel verstaanbaarder: *op de wanden der geheimenis*; of, zoo men liever wil, *diep in het ontoegankelijke*; en beide deze vertalingen, inzonderheid de laatste, ben ik bereid voor taalkundigen te verdedigen. Dat zij mijne opvatting bevestigen, behoef ik niet aan te toonen.

Ik heb gezegd, dat JESAJA deze aanspraak aan gestorvene geweldenaren in den mond legt; dat hij dezen doet zeggen: dat de Koning van *Babel*, die trotsche hemelbestormer, hun *gelijk* was GEWEEST, en nu weder *gelijk* was GEWORDEN. Het is derhalve van belang te onderzoeken, hoe JESAJA deze personen beschrijft, die ook *hemelbestormers* moeten geweest zijn. Hij noemt hen vs. 9: *dooden*, *alle de bokken der aarde: die de Koningen der heidenen van hunne troonen doen opstaan*(*). Voor DOODEN staat in den grond*tekst* een woord, dat eigenlijk en meestal REUZEN beteekent; straks zal ik pogen waarschijnlijk te maken, dat men, ook hier ter plaats, deze beteekenis moet houden; nu moet ik een' oogenblik stil staan bij de benaming *bokken der aarde*. Ieder meent deze woorden genoegzaam toegelicht te hebben, wanneer hij gezegd heeft: dat *bokken der aarde* beteekene *vorsten*, *voorgangers;* dewijl gewoonlijk de bokken vóór de kudde heengingen, en dat zij dus voor-

(*) Zoo vertalen de *LXX*. de laatste dezer woorden, en hunne overzetting is hier, taalkundig, even goed als de onze.

komen bij *Zacharia* X. vs. 3, doch men vergeet hierbij, dat hier van groote geweldenaars gesproken worde; even roekeloos, als de gesneuvelde Koning van *Babylon*; en dat het, in een zoo rijk en *majestueus* LIED, veel te arm en krachteloos zijn zoude, deze alleen *vorsten* of *voorgangers* te noemen. Bij ZACHARIA komen ook de *bokken* in 't geheel niet voor als magtige vorsten; maar als een' graad minder dan de HERDERS; als de oudsten des volks: en om van dezen, hier ter plaats, geweldige dwingelanden te maken, is geene goede *analogie*. Wil men de plaats van ZACHARIA hier toepasselijk maken; dan versta men door BOKKEN *der aarde*, de OUDSTEN *of* VOORGANGERS *der aarde;* die van de oude wereld: gelijk men met regt *voorgangers* der aarde noemen konde, die *vóór* den *zondvloed* leefden.

Doch *bokken der aarde* is hier zekerlijk een schendnaam: gelijk zij ook bij EZECHIëL, en in het Nieuwe Testament, godlooze menschen aanduiden, die een gansch geslacht weten te bederven. De *Hebreeuwsche* benaming van een' *bok* drukt deszelfs gansche geaardheid uit. Zij behelst in zich de beteekenis van *onmatigen wellust*, en van *baldadigen*, *roekeloozen euvelmoed*(*). En dit is juist het *karakter* der oude *Reuzen;* en de gedaante, waarin zij ons, bij de gewijde en ongewijde schrijveren, worden voorgesteld. Het wordt hierdoor waarschijnlijk, dat JESAJA inderdaad die oude *dwingelanden* bedoele, die als *hemelbestormers* bekend waren; en de volgende uitdrukking bevestigt dit: ZIJ *zijn het*, DIE *de Koningen der heidenen van hunne troonen deden opstaan:* die geweldenaars der *oude wereld* zijn nu nog de dwin-

(*) עתודים de *kwade* beteekenis van hetgene *Gen.* VI. vs. 4. genoemd wordt גבורים.

gelanden van het *doodenrijk;* op hunnen wenk staan alle ontzielde koningen van hunne onderaardsche zetels op; gedwongen begeven zij zich in het gevolg hunner *tirannen*, om een' nieuw aangekomen' *geweldenaar* te begroeten, met hoon en schimp.

Doch de zaak is op éénmaal beslist, zoo men bewijzen kan, dat het woord, door DOODEN vertaald, niet alleen REUZEN beteekenen *kan* en *dikwerf beteekent*, maar dat ook deze beteekenis in *zulk* een *verband* en *betrekking*, als hier ter plaats, door andere *bijbelteksten* gewettigd wordt.

Te dien einde merk ik het volgende aan:

Vooreerst. Het woord, dat wij hier vinden, REPHAIM רְפָאִים (schoon niet hetzelfde, als dat in *Genesis* gebruikt wordt, NEPHILIM נְפִלִים is echter blijkbaar van dezelfde beteekenis. Men zie *Num.* XIII. vs. 33, waar de *Kananitische* REUZEN, de eigenlijke REPHAIM, NEPHILIM genoemd worden. - Het is waarschijnlijk, dat het oude woord NEPHILIM bij de komst van *Israel* in *Kanaän* eerst verouderd, en voorst geheel in onbruik, ja bijna onbekend geraakt zij, toen men het met den, in *Fenicië* en op de grenzen, zoo algemeen aangenomen' geslachtnaam REPHAIM verwisseld heeft.

Ten tweede. Gelijk niemand zal ontkennen, dat de beteekenis REUZEN de eigenlijke en gemeenste zij van het woord REPHAIM, zoo wil ik ook gaarne toegeven, dat het eenige malen *dooden*, *schimmen uit het schaduwrijk*, te kennen geeft; en zelfs zoude ik niet eens het gevoelen van den grooten taalkenner A. SCHULTENS willen verdedigen, die door *Rephaim* overal de *schimmen der verdoemden* verstaan wil hebben. De denkbeelden van *reuzen* en *schimmen* zijn zoo verschillende niet, als zij

in den eersten opslag schijnen. De *schimmen* op den wand, of de verlengde *schaduwen* van den avond, zijn inderdaad *reuzen*gestalten: het verwondert mij zelfs, dat dit denkbeeld den *Hebreeuwschen etymologisten*, die met dit woord verlegen zijn, niet in het hoofd gekomen zij. Over deze twee beteekenissen van REUZEN en *dooden* is derhalve geen verschil; maar, of het woord die twee beteekenissen somwijlen vereenige, en *doode reuzen; reuzen uit het doodenrijk;* te kennen geve? dit zoude twijfelachtig kunnen schijnen; doch, indien ik ook dit bewijzen kan, zal men gaarne deze dubbele beteekenis aan onzen JESAJA willen verleenen, dewijl zij nergens beter kan te pas komen dan hier.

Dit nu meen ik, *ten derde*, te kunnen bewijzen, en met twee onbetwistbare plaatsen bevestigen.

De eerste is *Spreuk*. XXI. vs. 16. '*Een mensch, die van den weg des verstands afdwaalt*, *zal in de* GEMEENTE *der* DOODEN (REPHAIM) *rusten*.' Wil dit zeggen, dat een zedelooze dwaas sterven zal? dan is de *zin* zeer krachteloos! *of* dat hij schielijk sterven zal, en zijnen dood verhaast? dan is de *uitdrukking* niet goed, en niets minder dan *sententieus!* Maar, verstaat men door REPHAIM hier de *oude* REUZEN die in de *Hebreeuwsche Poëzij*, zelfs nog onder de aarde hun rijk, hunne onderdanen, hunne *gemeente*, hebben die zij als *tirannen* beheerschen: dan is de *zin* krachtig, en heeft die fraaije eigenschap eener *puntsprenk;* de fijne en bedekte *allusie* op de oude geschiedenis.

'Die van den weg der deugd afdwaalt, zal niet slechts OP *aarde* geen rust hebben; maar ook niet IN *het toekomende:* wanneer hij rusten zal in het *graf*,

zal hij zich vinden bij die oude rustelooze geweldenaren, en behooren tot hun onderaardsch koningrijk: hij zal rampzalig zijn *met* en *onder* hen!'

Nog sterker spreekt de tweede plaats, die wij vinden *Job* XXVI. vs. 5, waar onze Nederduitsche vertaling bijna onverstaanbaar is: '*de* DOODEN *zullen geboren worden van onder de wateren*, *en hare bewoners*.' Wij moeten ten minste lezen, *de dooden krimpen voor hem weg;* want hetzelfde *Hebreeuwsche* woord (dat *baren*, *geboren worden*, beduidt) beteekent ook *barensweeën gevoelen; wegkrimpen met den angst eener barende vrouwe*. Maar nog zekerder moeten wij het woord DOODEN (REPHAIM), zoo wij eenigzins JOBS oogmerk willen treffen, door REUZEN vertalen. De *LXX.* hebben hier *γιγαντεσ*. en de *Grieksche* overzetter SYMMACHUS, beide op deze, en de aangehaalde plaats uit de *Spreuken*, *Γεομαχοι*: *Godbestrijders*. JOB wil eene allersterkste teekening geven van Gods magt en grootheid; waarvan het oogmerk is, om eene even voorgaande schilderij van Gods MAJESTEIT, door *Bildad* gegeven, ver te overtreffen. Hij begint met het doodenrijk, en zegt: '*zelfs de* REUZEN, de *tirannen* der onderaardsche wereld, *krimpen voor hem weg met den angst eener barende vrouwe!*' In dezen aanhef heerscht het stoutste en verhevenste gevoelen, dit merkt zelfs de koelzinnigste lezer; doch een aandachtige merkt tevens, dat dit stoute bijna geheel afhange van het woord REUZEN.

En deze zin wordt nog duidelijker bepaald door het bijvoegsel *van onder de wateren;* want hier worden wij terstond gewezen op de wateren van den zondvloed, waaronder deze geweldenaars begraven liggen; waarmede zij weggesleept waren naar het hart der aarde,

toen deze wateren de oppervlakte des aardbodems weder verlieten. ‘Voor Gods aangezigt krimpen, in het hart der aarde, de oude *reuzen* weg, van onder de wateren des grooten afgronds, die eens de aarde hebben overdekt: zij, zoowel als hunne medebewoners, hunne geburen en onderdanen, hunne *gemeente* dit doodenrijk!’

Het is dan ontwijfelbaar, dat het woord REPHAIM niet slechts in 't algemeen SCHIMMEN *uit het doodenrijk;* of meer bijzonder SCHIMMEN *der verdoemden:* maar dat het ook allerbijzonderst de SCHIMMEN *der oude* REUZEN beteekene. En indien dit waar is, zal men mij ligtelijk toestemmen, dat die beteekenis te dezer plaats bij JESAJA het allerbeste vlijt; en dat de aanspraak tot den Koning van *Babylon* aan geene personen beter kan in den mond gelegd worden, dan aan de beruchte geweldenaren der oude wereld.

Laat mij tot een besluit komen! - Zijn het deze *personaadjes*, die bij JESAJA het woord voeren; zeggen zij, dat de gesneuvelde Vorst *hun* gelijk was geweest; terwijl zij spreken van een' *hemelstorm*, een bestijgen van den *berg der zamenkomst?* dan meen ik hieruit te mogen opmaken, dat de ongenoemde, maar afgrijselijke misdaad der *oude* REUZEN eene soort van krijg tegen God geweest zij, zoover die konde plaats hebben: te weten, eene poging om het *Paradijs* te herwinnen; en de verschrikkelijke hoogten te bestijgen, die het van hunne woningen afzonderden.

Ik meen, dat wij hier een niet onduidelijk spoor dier vermetele onderneming ontdekken; gelijk ook van derzelver uitslag: - dat zij door de ALMAGT, als het ware, uit den *hemel* werden nedergestort, en van

hier hunnen naam NEPHILIM, NEDERGEPLOFTEN, verkregen hebben bij het nageslacht;
- eindelijk, dat hieruit de bekende HEMELSTORM in de Fabelgeschiedenis *moet* en *kan* opgehelderd worden!

En dit was het oogmerk dezer kleine bijdrage tot de GEWIJDE *letterkunde*.

Aanspraak, als voorzitter der kiezers, aan de volksvertegenwoordigers der stad Middelburg. *Gehouden in Februarij* 1795.(*)

Indien men reden heeft om zich te verblijden, zoo menigmaal men daden van edelmoedigheid ziet plegen, of edele voornemens en verbindtenissen ziet aangaan,

(*) 'Ten dage van der Burgeren werkzaamheid om zich eene eigene Stadsregeering te kiezen, werd, naa de Eedstaving der geenen, die volvaardig de posten op zich namen, de Burgemeester macquet verzogt de ontslagene Regeeringsleden van 's Volks wil kennis te geeven en voor de rust der Stad te zorgen, 't geen hij op zich nam en volbragt. Rustig en vrolijk ging op dien eigen dag het planten van den Vrijheidsboom toe.
Het woord door den Voorzitter der Kiezeren, aan de nieuwe Volksvertegenwoordigers der Stad *Middelburg* te gemoete gevoerd, onderscheidt zich, in veele opzigten, van de taal bij dusdanige gelegenheid gesprooken zo zeer, dat het ons gelust 't zelve te doen hooren. J.H. VAN DER PALM SPRAK -' enz.
Vervolg op Wagenaars Vaderl. Historie, dl. XXIX. bl. 119-122, en voorts Jaarb. der Bataafsche Republiek, d. II. bl. 226.

zoo mogen wij ook thans en voor ons zelven, en in naam der Burgerij, onze blijdschap niet ontveinzen.

Burgers! gij hebt een post plegtig aanvaard, waaraan moeite en opofferingen zonder getal zullen verknocht zijn, en die noch door voordeel, noch door beuzelachtige eer van rang en titels, maar die alleen vergoed zullen worden door het getuigenis van een rein geweten; door de voldoening van een vaderlandsch hart, door de dankbaarheid en liefde van een vrij Volk.

Gij kent de oogmerken van de brave Burgerij dezer Stad; gij hebt beloofd uw post overeenkomstig met deszelfs aard te zullen waarnemen. - Neen! het was de Burgerij niet te doen om een laf tooneelspel van Remotie te spelen, om eene ijdele vertooning van Volks-Souvereineteit te maken, of bijzondere haat en wraakzucht te vieren, terwijl men dezen verkoos, en anderen voorbij ging. - Neen! hetgeen geschied is, was alleen een eerste, maar noodzakelijke stap van 't geen nog geschieden moet, het begin van een groot werk, waartoe zich alle handen in de gansche Republiek moeten vereenigen. De belangrijke proef of ons gezonken Vaderland gered kan worden door deszelfs Bestuur te grondvesten op de handhaving der *Regten van den Mensch*, op *Vrijheid* en *Gelijkheid*, door de vernietiging der dwaze vooroordeelen, die zooveel bloeds hebben doen stroomen; door het invoeren van eene eerlijke staatkunde, zonder baatzucht of intrigue, door eindelijk een ieder persoon verantwoordelijk te stellen voor zijne daden en bestuur, en alle geheimhouding en misleiding als verraad van het algemeen belang te doen verdenken. - Zoodanig is ten deele het groote plan, dat bij alle ware Patriotten in ons Vaderland, en ook bij de

brave Burgerij dezer stad, gekoesterd wordt, en gij hebt u verbonden daaraan mede te werken, in de groote betrekking van Vertegenwoordigers der Burgerij van eene aanzienlijke Stad!

Wij gevoelen hoe zeer gij reeds hierdoor aanspraak hebt op onze dankbaarheid en achting; maar tevens hoe zeer gij den bijstand en zegen van den God der wijsheid en verlichting zult noodig hebben, om u moedig te verheffen boven zoovele ijdelheden en vooroordeelen, waarvan gij de natie, zelfs door uw voorbeeld, moet helpen bevrijden, om allen eigenbelang en heerschzucht ook in uwen eigen boezem het hoofd te bieden, en te onderdrukken, en steeds een vrij geweten te hebben voor God en uwe medeburgers. Dien Goddelijken bijstand en zegen wenschen wij u hartelijk toe, en bevelen de belangen der Burgerij aan de ijverige en spoedige voorzorg van deze Vergadering.

Aanspraak en dankzegging, *gehouden in de Oostkerk te Middelburg*, op het feest der alliantie tusschen de Fransche en Nederlandsche republieken, *op last van de Municipaliteit derzelve Stad*. (1795.)

Waar...hoe...tot wat oogmerk zijn wij hier bij elkander? Gewapende burgers, dappere Franschen, zonen en dochteren der vrijheid! - in eenen tempel des Allerhoogsten, die thans ook de tempel der Vrijheid is - om een feest der verlossing, als kinderen des Vaderlands, als kinderen van den eeuwigen Vader der menschen te vieren!....Vergeeft het mij, Broeders, zoo ik, gereed om de taak mij opgelegd te volbrengen, door duizende gewaarwordingen, die ik nimmer te voren kende, door ontelbare en onnoembare aandoeningen overstroomd, nog voor een oogenblik zwijge, om adem te scheppen, en mijne overkropte borst lucht te geven!

VRIJHEID! hoe schoon, hoe welluidend klinkt dit woord in onze ooren, hoe dringt de toon van hetzelve tot in onze harten door! Ja *wij zijn vrij!* zoo ver wij het thans, daar ons maatschappelijk bestuur nog niet is gevestigd, daar de chaös, door heerschzucht en staatkunde listig ineen geward, nog niet geheel is ontwikkeld, zoo ver wij het thans kunnen wezen. *Wij zijn vrij*, want wij kennen geene trotsche gebieders meer, geen meesters, die naar welgevallen over ons beschikken kunnen: wij kennen geen gezag, dan 't geen uit onzen boezem is ontleend; geene Wet, dan het algemeen belang; geen bestuur, dan 't geen in ons vertrouwen gegrondvest, en aan ons verantwoording schuldig is. - Zij bestaan niet meer, die dwaze onderscheidingen, die gehate rangen, om den troon des gewelds te onderschragen, waardoor de eene aardworm tot den hemel werd opgeheven, den naam en de eer eener Godheid vorderde, om den anderen, met al het gewigt zijner grootheid, des te dieper in het stof te drukken. Wij zijn vrij, want wij zijn gelijk! de waardij, de eer der menschelijkheid is hersteld en gewroken: wij zijn allen burgers, allen broeders!

Dierbare vrijheid! waar waart gij, toen wij, meêgesleept, voortgedreven door onze Beheerschers, in het eedgespan van Europa's zaamverbonden geweldenaars, ons vermogen en onze schatten moesten uitputten, om aan de Franschen een nieuwen Dwingeland, en aan ons zelven nieuwe ketenen te geven? Toen waart gij verborgen in het hart der misnoegde, der verontwaardigde Vaderlanders; zij gevoelden het bij elke zegepraal der Fransche helden, en bij elke gewaande nederlaag, die doorgaans de voorbode van nog grooter

overwinning was. Hunne wenschen liepen uwe krijgsbedrijven vooruit, voorvechters der vrijheid en der menschelijkheid! zij staarden met verlangen op het oogenblik, dat gij hunne verlossers zoudt worden; maar zij moesten dien wensch en dat verlangen in hunnen boezem smoren, of alleen, als een geheim der vriendschap, elkander toefluisteren. Thans, dierbare vrijheid! zweeft gij op onze lippen, bezielt gij alle onze handelingen, en ontvangt onze openlijke hulde, zelfs in dezen tempel, aan de eeuwige Godheid geheiligd.

Maar door welk wonderwerk zijn wij thans vrij, ontslagen van hen, die ons drukten en verslonden, hersteld in onze regten?....en onze akkers zijn niet verwoest, onze bezittingen niet geroofd, onze huizen niet in de asch gelegd? - Slechts op de grenzen, en aan de boorden onzes Vaderlands heeft het vernielend oorlogszwaard onze broederen in het ongeluk gestort; slechts het bloed van hen, die zich aan de heerschzucht verkocht hadden, maar niet het bloed der vrije burgers heeft gestroomd! Immers hadden onze geweldenaars, met hunne vloekgenooten, gezworen, dat eer onze Vaderlandsche grond, van voet tot voet betwist, onze velden, dronken van bloed en bezaaid met lijken, onze bezittingen aan de vlammen ten prooi zouden worden; dat men eer dit land, uit de wateren gewoekerd, weer door de golven zou doen overstroomen, en in een moeras veranderen; ja! dat men eer de voorstanders der vrijheid aan de woede hunner vijanden zou opofferen, eer men de zegepraal der vrijheid, en der menschelijke regten, in Nederland dulden zou! De braven en edelen onder ons hoorden dien eed, en sloegen het oog ten hemel, om den bijstand des Almagti-

gen af te smeken! De Almagtige hoorde dien eed, en spotte met den euvelmoed der Vorsten! Hij gebood de elementen en zij gehoorzaamden; de wateren vloeiden niet meer, zij verstijfden tot ijs en werden een gebaande weg, waar langs onze verlossers en de overwinnaars der tirannen, tot in het hart onzes Vaderlands doordrongen. Schrik dreef de benden der huurlingen voor zich henen; naauwelijks konden hunne aanvoerders door eene overhaaste vlugt zich redden; en binnen weinige dagen zag de verbaasde menigte, 't geen voor geen menschelijk doorzigt mogelijk scheen, door de Godheid zelve tot stand gebragt!

Indien wij billijk verblijd waren, Medeburgers! toen aldus de dageraad onzer verlossing aanbrak, en wij voor het eerst gevoelden, dat wij vrij waren; hoe veel grooter is op dezen dag de stof onzer regtmatige vreugde, daar ons lot aan dat der edelmoedige Franschen is verknocht, daar wij de *vrienden* en *bondgenooten* zijn geworden van hen, die over weinige maanden onze *verlossers* waren. Ons lot was in de handen der overwinnaars, maar zij erkenden de billijkheid onzer eischen, zij vertoonden zich de vrienden der volken, zoowel als de bestrijders der dwingelanden te zijn, en reikten ons de hand van broederschap toe, om voortaan met ons slechts één belang te hebben. Dit verbond, Broeders! drukt het zegel op onze onafhankelijkheid; het zal het steunpunt zijn onzer vereenigde werkzaamheid; het ontneemt aan onze vijanden de laatste flikkering hunner misdadige hoop, en welhaast, indien onze wenschen verhoord worden, zullen onze misleide landgenooten zich aan onze zijde scharen, om de weldadige vruchten onzer vrijheid met ons te smaken. Dat dan

deze dag, aan de vreugde toegewijd, door het gevoel onzer harten geheiligd, in het geheugen onzer kinderen onuitwischbaar ingeprent, en tot aan den afloop der eeuwen, als een dag der verlossing, in de jaarboeken der menschelijkheid zij opgeteekend.

Maar, Medeburgers! zullen wij vrij en gelukkig zijn, het betaamt ons vooral dankbaar te wezen. De ongevoelige, die bij het genot der weldaden, die hij smaakt, nimmer vraagt, van wie hij dezelve ontving, en nimmer de edele drift ontwaart, om ze te beantwoorden, om ze te vergelden, indien het hem mogelijk is; - de ondankbare moet zich nooit den naam van *vrij* toekennen: hij is niet meer dan de lafhartige slaaf van zijn slordig eigenbelang - en voor de maatschappij verloren! Maar aan wien zijn wij onze vrijheid en verlossing verschuldigd? aan wien hebben wij het te danken, dat niet nog gansche stroomen van bloed en tranen zijn vergoten, en onze gewesten aan eene gansche vernieling ten prooi gegeven, eer nog onze Fransche broeders ons juk konden verbrijzelen? dan alleen aan dat oneindig Opperwezen, wiens beschermende Vrijheids-engel wiens almagtige Voorzienigheid over ons waakte en zweefde, om ons te behouden en onze pogingen gelukkig te doen slagen! En waartoe zouden wij dit ontveinzen, Broeders! of het gevoel onzer harten, dat ons tot erkentenis eener weldadige Godheid noopt, in onzen boezem verstikken? Ver zij van ons de dwaasheid der roekeloozen, die voor vrijheid ons eene onbeteugelde losbandigheid zouden willen opdringen; het is geene laagheid voor God te bukken; de dienst van onzen almagtigen Schepper is geen slavernij, maar vrijheid; Hij is de bron des lichts en der liefde, en

wie wijsheid en deugd bemint; kan derzelver oorsprong niet haten!

In dezen tempel, Broeders! zou mijn geweten mij noopen, indien zelfs deze post door hen, aan wie gij nw vertrouwen geschonken hebt, mij niet was opgedragen, om u uit de volheid mijnes harten toe te roepen: Vergeet niet voor uwe vrijheid, voor uwe onafhankelijkheid, voor de vreugde van dezen dag, voor al het wonderbare uwer verlossing, het vrijwillig offer van een warm, liefdevol en dankbaar hart aan den God der vrijheid op te dragen! Hij is het, die de zaden der vrijheid in onze harten heeft gelegd, en dien afkeer der dienstbaarheid ons ingedrukt, die de ziel is van alle groote ondernemingen; Hij zegent de pogingen der natiën, die hunne ketenen verbreken, en zich vrij worstelen; Hij maakt door vrijheid de volk en gelukkig, en roept ons tot eenen staat der eeuwige vrijheid, bij onzen uitgang uit dit leven!

Slaan wij het oog op onzen tegenwoordigen toestand, zoo ver die de zaden van het toekomstige in zich besluit; den reddeloozen staat, waarin onze voormalige overheerschers ons gebragt en gelaten hebben, de aanslagen der openbare vijandschap, de woelingen der bedekte verraderij, den onzekeren wisselkeer der omstandigheden, waaraan al het ondermaansche is onderworpen: van waar zullen wij dan den moed, de gerustheid, het vertrouwen ontleenen, om 't geen wij naauwelijks begonnen, te vervorderen, te voltooijen. dan alleen in het uitzigt op Hem, die de gansche natuur met al hare krachten, die den ganschen zamenloop der wisselvalligheden op zijnen wenk bestuurt en regelt, en in spijt van troonen en vorsten, in spijt

van alle aanslagen des gewelds, der list en der duisternis, zijn welbehagen en den wensch dergenen, die Hij begunstigt, doet zegepralen! Broeders, bij onze rust, bij de blijdschap en kalmte onzer harten, bij de gelukkige uitkomst der groote dingen, die wij ondernomen hebben, bij het geluk onzer dierbaarste en beste panden, van het tegenwoordig en volgend geslacht, bij alles wat ons heilig en dierbaar is, dat wij van ons, van onzen Vaderlandschen grond de gunst des Almagtigen niet verwijderen, maar door dankbaarheid en deugd ons zelven verzekeren, dat God met ons zijn, met ons blijven zal!

Ja! Medeburgers! door deugd zoowel als door dankbaarheid. Godsdienst zonder deugd is een ijdele harsenschim, een verfoeijelijk uitvindsel des bijgeloofs, om den ijzeren zetel der dwingelandij door domheid en woede te onderschragen. - Broeders! dient God door uwe daden, en dan eerst zult gij Hem dienen: weest edel, regtschapen, getrouw aan uw pligt en betrekkingen; zijt brave jongelingen, teedere echtgenooten, zorgvuldige vaders, ijverige hoofden uwer huisgezinnen, eerlijke en werkzame leden der maatschappij, dan zullen uwe offers Gode aangenaam zijn, en in voorspoed, zegen en geluk weder tot u nederdalen.

Vergeet vooral, Broeders, het groot karakter van edelmoedigheid, gematigdheid en menschelijkheid niet, 't geen gij bij den aanvang van dezen tijd onzer herstelling zoo grootsch hebt aan den dag gelegd. Weest waakzaam tegen hen, die uwe rust belagen, straft den booswicht, die uwe vrijheid aanrandt, maar verdelgt niet, dien gij sparen en winnen kunt, en laat geene

offeranden van drift en gevoeligheid het altaar des Vaderlands ontheiligen!

Vereenigen wij ons rondom dat heilig altaar, en staven wij aldus het verbond, dat ons belang met dat der dappere Franschen vereenigt. Zweert, gewapende Burgers! dat gij den moed dier edelen zult volgen, en uw bloed, uw leven voor de verdediging der vrijheid zult veil hebben! Gij ook, Vertegenwoordigers van dit volk! brengt op het altaar des Vaderlands de offerande uwer rust, uwer genoegens, en zelfs van uw betamelijk eigenbelang. Zweert, dat gij het Vaderland niet verlaten zult, tot dat het geheel vrij en gelukkig zal zijn! Boezemt door alle uwe handelingen dat vertrouwen in, 't welk gij dan alleen zult kunnen eischen; en de goedkeuring van uw hart, meer dan de toejuiching der menigte, zij u het kenmerk, dat gij u bij het Vaderland verdienstelijk hebt gemaakt.

Gij allen, Burgers en Burgeressen, kinderen des Vaderlands! zweert hetzelve hulde, trouw en liefde. Geen winst, geen schade, geen gunst of ongunst, geen haat of liefde doe u immer vergeten, wat gij aan het belang en de vrijheid uwes Vaderlands schuldig zijt; zoo zullen wij toonen het nakroost van brave Vaderen te zijn; ook onze kinderen zullen ons hunne verlossers noemen, en het dankbaar nageslacht zal onze asch, als die van hunne weldoeners, en ons aandenken zegenen, tot aan den afloop der eeuwen!

En Gij, *God der vrijheid*, *almagtige*, *eeuwige*, *liefdevolle Vader der menschen*, *in wiens heiligdom wij vergaderd zijn;*

het gevoel uwer onschatbare weldaden, aan ons, als burgers van dit Gemeenebest, als leden van deze maatschappij bewezen, noopt ons, om er U onze opregte en vurige dankzegging voor toe te brengen!

Aan U zijn wij onze vrijheid verschuldigd! Gij hebt de wapenen onzer verlossers gezegend, Gij hebt door uwe almagt hun den toegang tot ons gebaand, Gij hebt ons Vaderland voor verwoesting en verderf bevrijd, en onzen landgenooten stroomen bloeds, en gansche beken van weduwen moedertranen bespaard.....Wij doen U hulde als onzen eersten en grooten Verlosser; ontvang den lof en dank onzer harten, o Gij, die in den hemel woont!

Aan U zijn wij het verschuldigd, dat wij het werk onzer herstelling hebben mogen beginnen, en tot op het tegenwoordig oogenblik voortzetten. Gij hebt de maatregelen onzer vijanden tot dusver verijdeld, Gij hebt mannen in dit Gemeenebest doen opstaan, wier ijver, wier verlichte vaderlandsliefde en trouw de grondslagen van onze toekomstige welvaart hebben gelegd. - Ontvang het offer onzer levendige erkentenis, Gij, die de bron zijt van alle wijsheid en liefde!

Door uwe voorzorg zien wij thans eene verbindtenis tot stand gebragt, die den voorspoed van twee natiën, die de rust van dit gedeelte der wereld, die het geluk des ganschen menschdoms bedoelt; aan U, die het hart en de gezindheid der volken leidt en buigt, aan U geven wij de eer dezer heugelijke gebeurtenis, die op dezen dag de stof onzer feestvierende vreugde is, en ons in dezen uwen tempel heeft zamengebragt.

Dat de blijken uwer goedkeuring, Vader der volken! op dit verbond der vrijheid en der regtvaardigheid nederdalen! - Wij weten, door eene blijde ondervinding, dat

geene verbindtenissen van vorsten of natiën ons lot kunnen beslissen of onherroepelijk vast maken, zoo Gij er uw zegel niet op drukt. - Maak Gij zelve dan deze vereeniging bestendig, onbreekbaar, en een bron van geluk en heil voor ons en onze bondgenooten!

Dat de Fransche natie, getrouw aan de beginsels van deugd en billijkheid, die haar maatschappelijk bestuur kenmerken; gevoelig voor het heil, dat Gij en Gij alleen aan haar hebt beschikt, en verder beschikken kunt, als het gelukkigste, het magtigste, het edelste volk des aardbodems, in vrede en rust de vruchten plukke harer langdurige opofferingen, en harer verbazende overwinningen!

Dat het Bataafsche volk, door wijsheid, godsdienst en edele deugden zich den weg bane tot een geluk, 't geen het nimmer te voren smaken mogt. Ontsteek in den boezem onzer jongelingen, onzer helden en verdedigers, het edel vuur der vrijheid en der dapperheid, en zoo zij eenmaal de aangegorde wapenen tot bescherming onzer dierbaarste panden voeren zullen, beveilig Gij hen dan in het midden des gevaars, en Uw arm verzekere hun de overwinning!

Breng Gij van hunne doling terug zoo velen onzer misleide landgenooten, die onze oogmerken miskennen, en, verblind door vooroordeel en eigenbelang, nog hunkeren naar de vernederende boeijen, die uwe almagt zelve verbrijzeld heeft! Laten wij met den geest der zachtmoedigheid bezield, door geduld en liefde hen pogen te winnen, door edelmoedigheid onze vijanden in onze vrienden veranderen!

Verdoof toch meer en meer in ons alle onedele drift, alle haat en partijzucht, en doe ons, 't geen wij groot en roemrijk begonnen, niet door ontijdige hartstogt verderven.

Voltooi Gij zelf, o God, het werk dat Gij onder ons hebt aangevangen; dat welhaast onze natie één, *ons bestuur*

één, *en onzer aller harten en werkzaamheden* één *worden*, *om voor het Vaderland het goede te zoeken. Uw licht bestrale daartoe onze wettige Vertegenwoordigers*, *Uwe kracht ondersteune hen*, *Uwe liefde ontgloeije hun ijver en vuur*, *om moedig voort te gaan, en alle hindernissen te overwinnen!*

God, *Vader der menschen*, *Vader der volken*, *Vader van alle uwe schepselen - neem onze geringe offeranden aan! Schenk vrede aan de gansche aarde! Weer van ons alle rampen af! Leer ons U nimmer te vergeten*, *en vergeef het ons*, *wanneer aardsche bezigheden en bekommeringen ons U doen vergeten! Beziel onze vreugde van dezen dag. - Verhoor ons; maak ons vrij en gelukkig* - het zij zoo!

Redevoering over de volksgunst.

Uitgesproken te Middelburg in eene vergadering van de Vaderlandsche Sociëteit. (1795).

Onder de karaktertrekken van eenen edelen Republikein wordt, door een Latijnschen Dichter, ook dit opgenoemd, dat hij niet slechts *door geen dreigend gelaat van eenen Despoot*, maar ook niet *door de drift van Burgeren*, *die in hunnen ijver het kwade begeeren*, zich in zijn standvastige gezindheid om zijnen pligt te betrachten, aan het wankelen laat brengen! Een gezegde, zoo waar en edel uitgedrukt, dat het den braven Patriot in deze dagen gedurig voor den geest moet zweven; dagen van pas ontloken vrijheid, zonder bepaalde grondwet of vastgestelde constitutie, waarin natuurlijk de argwaan der burgeren de nog onbeperkte

magt der vertegenwoordigers gedurig moet opwegen; dagen eener revolutie, waarvan velen niet slechts het algemeen geluk, maar ook hun eigen en bijzonder welzijn zich belooven; waarin zij niet alleen de gronden van toekomstigen bloei en welvaart, gelijk billijk is, wenschen gelegd te zien, maar ook, welk eene onredelijkheid, terstond de vruchten begeeren te plukken eener gewenschte verandering van zaken, die wel voor het vervolg de schoonste uitzigten, maar voor het tegenwoordige nog niet veel meer aanbiedt dan belemmering en harde noodzakelijkheden!

Het was dit gezegde van den ouden Romein, dat mij allereerst bepaalde, om in dit uur van onderlinge voorlichting tot u te spreken over de VOLKSGUNST, een onderwerp uwer aandacht waardig, en geenszins vreemd van de betrekkingen, waarin de spreker door uw en uwer medeburgeren vertrouwen zich zelf geplaatst ziet.

De gunst des volks te bezitten, welk eene schoone bezitting, Burgers! voor dien die de waardij des volks kent, die de liefde des volks op prijs stelt, en niet, gelijk de trotsche Aristocraat, aan het klatergoud van geboorte, titels, of rijkdommen zich vergaapt. Ieder menschelijk wezen verlangt van zijnen medemensch bemind te worden, vooral dat zijne liefde door daden, en dat dezelve zich openlijk vertoone. Strekt deze liefde zich verder uit dan tot de zijnen, bepaalt zij zich niet maar tot eenige weinige, ziet hij zich bemind, geacht, geëerd door de grootste menigte zijner medeburgers, is hij de gunsteling van het volk: hoe gevoelt zijne eigenliefde zich gestreeld, met welk een welgevallen beschouwt hij zich zelven; hoe is hij voldaan, tevreden met zijnen staat, en zou dien met den meest

benijden sterveling naauwelijks willen ruilen! Ik vlei mij, Medeburgers! uit eigen ondervinding te kunnen zeggen: het is zoet, het is streelend, het is verrukkend *de gunst des volks* te bezitten!

Maar, gelijk niet alles, wat ons bekoort, ons wezenlijk gelukkig kan maken, zoo is ook niet alles, wat onze eigenliefde streelt, geschikt om den eerlijken man die voldoening te bezorgen, die uit het getuigenis van een zuiver geweten; die uit de bewustheid ontstaat, niet van de liefde des volks te *bezitten*, maar de liefde des volks te *verdienen*. Welke is dan de waardij van de volksgunst in het oog van den waren Patriot? hoe ver moet en mag hij door dit beginsel in zijne pogingen tot algemeen welzijn zich laten besturen? Onderzoeken wij het, Medeburgers! de zaak is van het uiterst belang; indien gij, indien uwe medeburgers, indien uwe vertegenwoordigers en bestuurders het gewigt derzelve niet gevoelen, is de goede zaak des Vaderlands en der Vrijheid onherstelbaar verloren!

De waardij eener bezitting hangt grootendeels af van hare bestendigheid; maar wie heeft niet menigmaal hooren aanmerken, dat er niets wufter en onbestendiger is, dan de gunst des volks? even gelijk het koele zuchtje winds, dat in den zomer verkwikt en streelt, maar niet zelden, in weinige uren, uit alle streken van het kompas zich voelen laat; zoodat de Romeinen gewoon waren de vereering en toejuiching der menigte *het volkswindje* te noemen.

Raadpleegt de geschiedenis der eeuwen, raadpleegt de geschiedenis van onze dagen. Zoo er immer stervelingen tot vergodens toe geliefkoosd werden door het volk, het waren de voormalige koningen van Frank-

rijk: eene verschijning van de koninklijke familie op het balcon van haar paleis vervulde de betooverde menigte met verrukking; eene ligte ongesteldheid van den Vorst verspreide neêrslagtigheid, niet slechts onder de kruipende hovelingen, maar onder den winkelier, den ambachtsman, en was het voorwerp van het beklag en van alle de gesprekken der Parijzenaars - dierzelfde Parijzenaren, die met toejuiching en handgeklap, het hoofd van den laatsten, en geenszins den slechtsten hunner koningen, op het schavot hebben zien vallen! Waren niet de MARATS, de ROBESPIERRES, wier gedachtenis thans een vloek en afgrijzen is geworden, eens de aangebeden afgoden eens volks, dat met wellust hunne bebloede handen kuste, en voor de schandelijke guillotine, als voor het heilig altaar des Vaderlands neêrknielde? Ja! zijn niet, helaas! al te dikwijls de luidruchtigste hozanna's de zekere voorboden van het kort aanstaande *kruist hem*, *kruist hem!*

Het is van belang, Medeburgers! voor de eer des volks, dat wij de reden navorschen van dit verschijnsel, dat anders het volk zoo weinig eer schijnt aan te doen.

Vooreerst. Hetgeen men het volk noemt, vooral wanneer men van *'s volks gunst* spreekt, is niet zelden slechts een klein gedeelte des volks, te weten die voorbarige, ligt misleide menigte, die het minst bevoegd is om over de ware verdiensten van den vriend en voorstander des Vaderlands te oordeelen. Toen de ligtzinnige Parijzenaar zich behaagde om zijnen Despoot te vleijen, meent gij dat toen de bewoner der afgelegen provinciën, door bloedzuigende pachters uitgemergeld, dat de landman door zijnen leenheer gedrukt, dat de

edele wijsgeer, die in stilte het groote plan der revolutie ontwierp, meent gij dat deze met de bewoners der hoofdstad instemden, en ook wierook offerden aan den afgod der slavernij? Zijt gij allen geen getuigen geweest van de vivats, van de hoezees, de kruipende eerbewijzingen aan onze voormalige Stadhouders, zoo mild, zoo luidruchtig toegezwaaid? Was dit het volk? Heet dit de gunst des volks bezitten? Oordeelt dan zelven, wat prijs men te stellen hebbe op de gunst der menigte, dat is, op de toejuichingen der partijschap!

Ten tweede. Daar een gansch volk niet anders is, dan eene verzameling van enkele personen, zoo moet men, in velerlei opzigten, over het volk oordeelen, gelijk men naar waarheid elk bijzonder mensch beoordeelt. Maar welke is nu de kortste weg, om bij eenig mensch gunst te gewinnen? Is het, dat men zijne wezenlijke belangen behartige, en niet anders bedoele of betrachte, dan zijn geluk? Neen, Burgers! het geheim bestaat hierin: men moet zijn zin doen, zijne begeerte opvolgen, en langs dezen weg hem behagen. Maar wij weten, dat menigmaal onze begeerten lijnregt strijdig zijn met ons wezenlijk belang, en dat derhalve niemand minder onze ware vriend, niemand meer onze wezenlijke vijand is, dan die door het opvolgen van onze neigingen, en het voorkomen zelfs van onze dwaze en schadelijke begeerten, zich in onze gunst poogt in te dringen. Wanneer nu eenig burger, onder den naam van Patriot, zich op deze wijs van de liefde en vergoding des volks heeft meester gemaakt, door alleen uit te vorschen wat 's volks wil, en niet wat den volke nuttig was, en dat zelfde volk ontdekt weldra, dat men zijne begeerte had behooren tegen te streven, door

alle gepaste middelen, en zonder 's volks oppermagt te kwetsen; is het wonder, dat het alsdan zijne te schielijk en te kwistig medegedeelde gunst weder tot zich neemt, en somwijlen in billijke haat verandert? en wie is de schuldige oorzaak dier wispelturigheid, dan alleen hij, die langs verkeerde wegen zich bij zijne medeburgers had zoeken in te dringen, terwijl men in het volk alleen eene zwakheid berispen kan, waaraan ieder afzonderlijk mensch op gelijke wijze bloot staat.

Ten derde. Ieder mensch heeft zijne driften, oogenblikken, waarin de kalmte zijner ziel gestoord is, door heftige aandoeningen, die hem beletten naar de inspraak zijns verstands te luisteren, en hem alleen den indruk van het tegenwoordig oogenblik doen opvolgen. 't Geen in zulke tijden verrigt wordt, 't zij men gunstbewijzen uitdeele, 't zij men zijn haat doe gevoelen, draagt doorgaans alle kenmerken der onberadenheid, en is somwijlen de voorbode van het jammerlijkst naberouw. Het volk, niet anders dan een verzameling van enkele menschen zijnde, heeft ook zijne driften; oogenblikken van opbruising en storm, het natuurlijk gevolg der omstandigheden, en even noodzakelijk als de koorts, ja als die weldadige stuiptrekkingen der natuur, waardoor een krank en tot zijn ondergang hellend ligchaam alleen hersteld kan worden. Het volk, gelijk de verstandige man, doorgaans karig met zijne gunst, zoo lang het zich in bedaardheid en kalmte bevindt, wordt schielijk verkwistend met zijne genegenheid, zijne liefde, zijne vereering, zijne vergoding, zoo ras het door driften beneveld en in beweging gebragt is: in die oogenblikken behoeft men slechts het volk ten dienste te staan en te vleijen, en al had men nimmer te voren

eenige achting in de maatschappij bezeten, terstond wordt men op de handen gedragen, en door eene toejuichende menigte omstuwd!

Maar de bedaardheid volgt op den storm, het volk erkent zijne dwaling, en vergoedt die ten koste van het onwaardige voorwerp, dat van het tijdstip zijner zwakheid misbruik had gemaakt. Is dit vreemd, Medeburgers? en wie is wederom de oorzaak van deze wispelturigheid? Is het de kwade en wufte gezindheid des volks zelve, gelijk de Aristocraat voorgeeft? of is het de slinksche bejaging van den vleijenden Demagoog?

Ik geloof genoeg gezegd te hebben om u te overtuigen, dat de onbestendigheid der volksgunst niet zoo zeer tot oneer des volks, als wel tot schande der volksverleiders verstrekt, terwijl de ware, welverdiende, weloverlegde, en in bedaarde tijden beproefde liefde des volks daardoor niets in waardij verliest, ja veeleer in prijs nog hooger stijgt bij den echten Vriend des Volks. Beoordeelt het zelven, Medeburgers! hebt gij immer gezien, dat een slecht en verachtelijk mensch, die zijn eigenbelang onder het momaangezigt van Patriotismus verborg, op den duur de gunsteling des volks is geweest? En hebt gij daarentegen ooit gezien, dat de ongunst des volks op den braven vaderlander langer heeft gerust, dan tot dat de tijd zijne edele bedoelingen had geregtvaardigd?

Doch wij zijn nu tevens in staat, om de eigenlijke waarde van de gunst des volks naauwkeuriger te bepalen; ik zal dit bij wijs van gevolgtrekking uit de reeds gemaakte aanmerkingen, om uwe kostbaarder oogenblikken te sparen, en uwe aandacht niet te misbruiken, in weinige korte stellingen opsluiten.

Vooreerst. Men kan de gunst des volks bezitten, en echter die niet verdienen - men kan de gunst des volks waarlijk verdienen, en nogtans dezelve niet bezitten. De ware vaderlander stelt de verdienste oneindig boven het genot!

Ten tweede. Om de liefde des volks op den duur en standvastig te bezitten, moet men zich dezelve door behartiging van het wezenlijk algemeen belang waardig maken. Alle volksgunst, die men ligt verkrijgt, zonder opoffering, zonder edele daden, verliest men ook ligt - het is niet meer dan een *volkswindje*, dat uit alle hoeken en streken waaijen kan.

Ten derde. Indien de ware vaderlander zich met de gunst van een gedeelte des volks kan en wil vergenoegen, het is niet met de gunst der menigte, maar van die brave patriotten, wier eerlijkheid niets dan het goede begeert, en wier doorzigt het goede op prijs kan stellen.

Ten vierde. Hij, die door de driften des volks te vleijen, door de neigingen des volks op te volgen, zich in deszelfs gunst poogt in te dringen, wien het om 't even is, tot welke maatregelen hij de hand leent, indien de stem der menigte die slechts begeert; hij noeme zich niet met den naam van Vaderlander, maar vleijer en verleider des volks. - Eigenbelang, of hoogmoed, of wraakzucht, of misschien nog onedeler neigingen zijn de drijfveeren zijner daden.

Ten vijfde. De ware Vaderlander, schoon de liefde des volks hem geenszins onverschillig, maar de streelendste belooning zijner belangelooze opofferingen is, durft echter het volk mishagen, en, alleen gesterkt door het getuigenis van zijn geweten, zich aan den

haat eener misleide menigte bloot stellen, verzekerd van zijne onschuld, en dat de tijd hem zal regtvaardigen.

Medeburgers! beoordeelt uwe vrienden en voorstanders naar deze beginselen, zoo zult gij hen van uwe vermomde vijanden het ligtst onderscheiden, en gij zelven zult aan de deugd dat regt verschaffen, dat zij eerst van eene dankbare nakomelingschap hopen kon!

Abdolmotalleb, of de kerk in gevaar.
Eene oostersche geschiedenis.

Het jaar der geboorte van MOHAMMED, den gewaanden Profeet van het Oosten, was door eene zonderlinge gebeurtenis merkwaardig.

Te *Sanaa*, de hoofdstad van *gelukkig Arabië*, heerschte in dien tijd een Ethiopisch Vorst, ABRAHA geheeten, die in naam van den NEGJASI der Abessiniërs, deze landstreek door de wapenen vermeesterd had. De Christelijke Godsdienst was toen in *Ethiopië* de heerschende, dat is, de godsdienst van het hof. ABRAHA, begeerig om denzelven ook onder de Arabische Volken in te voeren, te onvrede over den geringen ingang, dien het Christendom bij deze vond, en jaloersch op den ontzaglijken toeloop naar het Heilige Huis te *Mekka*,

werwaarts de Arabieren van alle stammen en oorden jaarlijks in heilige bedevaart henen togen, besloot een Christen-tempel te *Sanaa* te stichten, welks pracht alle vreemdelingen derwaarts lokken, en den zinnelijken Oosterling de hoogste denkbeelden moest inboezemen van den God der Christenen en deszelfs eerdienst. Hij volvoerde zijn voornemen, en deed een kerkgebouw oprigten, dat voor een wonder van rijkdom en kunst gehouden wierd, en welks weergaê men in die landen nimmer gezien had. Doch nu ging hij verder, en verklaarde, dat zijn eindelijk oogmerk was de Arabieren van hunne *Caäba* af te troonen, en hunne bedevaarten naar zijnen tempel te doen inrigten. Hij was op het punt, om de godsdienstige bijeenkomsten te *Mekka* te verbieden, en stellig te bevelen, dat men de Kerk van *Sanaa* voor het nationale heiligdom houden moest. Was dit geen godsdienst-dwang?

De Arabieren, die het zeer natuurlijk vonden, dat de Christenen te *Sanaa* gingen aanbidden, maar het even natuurlijk rekenden, dat de dienaars van de *Caäba*(*) te *Mekka* hunnen eerdienst verrigteden, waren hierover ten uiterste gebelgd. Een, of twee hunner (want dit schijnt onzeker te zijn) deden hunne verontwaardiging op eene geheel bijzondere wijs blijken. Zij lieten zich 's nachts in den tempel te *Sanaa* opsluiten, en verontreinigden het prachtig heiligdom door hunne uitwerpselen. Dit was genoeg, volgens de zeden en denkwijs dier landen, om hetzelve tot een voorwerp van algemeenen spot en verachting te maken.

Dat ABRAHA over dit onwaardig bedrijf zeer ver-

(*) De *Caäba*, eigenlijk het vierkante huis, dat is de naam, dien de tempel van *Mekka* draagt.

stoord was, en de daders, hoewel vruchteloos, poogde uit te vorschen, begrijpt ieder van zelve, en zal niemand hem ligt ten kwade duiden; maar dat hij in de hitte zijner gramschap zwoer hetzelve op den godsdienst der Arabieren te wreken, en den tempel van *Mekka* te verwoesten, dat geen steen op den anderen zou blijven - de tijden zijn, God dank, voorbij, waarin men dit Christelijken ijver plag te noemen.

De Vorst van *Jemen*(*) zwoer het, en maakte onmiddellijk aanstalten om het ten uitvoer te brengen. Een leger van veertig duizend man werd in der ijl op de been gebragt, en bij deze eenige elefanten gevoegd, terwijl ABRAHA zelve het grootste en schoonste dezer colossale dieren besteeg, en zich aan de spits van dit heir stelde.

Op zijnen togt ontmoetten hem verscheiden Arabische Stammen, ten strijde verzameld om de eer van hun heiligdom te verdedigen, wien hij meer dan eens gedwongen was slag te leveren, doch met zulk gelukkig gevolg, dat hij die allen overwon, verstrooide, hunne legerhoofden gevangen nam, en ongehinderd zijn togt voortzettede, tot dat hij niet ver van het gewijde grondgebied van *Mekka* eene legerplaats betrok.

De Koraischiten, een der oudste en edelste Arabische geslachten, waren de inwoners van *Mekka*, en bewaarders van het Heilige Huis. Aan het hoofd derzelve was ABDOLMOTALLEB, de vader van ABDALLAH, de grootvader van MOHAMMED, een man beroemd door zijn edelen inborst, door zijne welsprekendheid, en door de schoonheid zijner voortreffelijke gestalte.

Nadat ABRAHA nu dus ver genaderd was, en zijn

(*) De naam der landstreek, anders *gelukkig Arabië* geheeten.

krijgsvolk een menigte vee der Koraischiten, waaronder twee honderd kameelen van ABDOLMOTALLEB, had buit gemaakt, vaardigde hij een gezant tot hen af, die den inwoneren van *Mekka* de volgende voordragt doen moest: ‘Zoo zegt de Vorst van *Jemen;* ik kom niet om ulieden den oorlog aan te doen, maar alleen om uwen tempel te verwoesten: zoo gijlieden voor deszelfs behoudenis u niet te weer stelt tegen mij, ik begeer uw bloed niet.’

Op het ontvangen dezer boodschap heerschte er geen kleine verlegenheid onder de ingezetenen van *Mekka* - de kerk was in dringend gevaar, en, 't geen men misschien minder openlijk zeide, maar 't geen daarom niet minder in aanmerking kwam, hun handel, hun voordeel, hun aanzien, dit alles hing af van het bestaan der *Caäba*, van dat geëerbiedigd heiligdom, welks stichting door de overlevering aan ABRAHAM en ISMAëL werd toegeschreven. Zij begrepen echter terstond, dat het vruchteloos zijn zou tegen een leger, gelijk dat van ABRAHA, zich te verzetten. Meer overweging verdiende de voorslag, om door het aanbieden van zoo veel schatten, als men bij elkander kon brengen, den gedreigden slag van het heiligdom af te weren. Doch ABDOLMOTALLEB verklaarde zich hier tegen, met deze zeer juiste aanmerking, dat ABRAHA hun goud niet behoefde, en indien hij het begeerde. ook zonder hun toestemming zich daarvan gemakkelijk meester kon maken. Het gevoelen van dezen schranderen man behield de overhand, en overeenkomstig hetzelve gaf men aan ABRAHA het volgend antwoord: ‘Indien gij ons niet beoorloogt, wij begeeren het u niet te doen. Het huis, dat gij verwoesten wilt, is niet het onze,

maar van ALLAH, den grooten God. Tusschen u en Hem moet derhalve deze zaak beslist worden. Indien ALLAH toelaat, dat gij het heiligdom, door zijnen vriend gesticht, verdelgt, zoo zouden wij vruchteloos hetzelve trachten te verdedigen.'

Met den gezant, die dit antwoord overbragt, vertrok ABDOLMOTALLEB zelve, om over de geweldenarijen van het Abesinisch krijgsvolk te klagen. Hij verzocht gehoor en verkreeg het. ABRAHA, zoo ras hij 's mans edele en fiere gestalte, zijn mannelijk schoon gelaat beschouwde, volkomen beantwoordende aan deszelfs roem onder zijne landgenooten, gevoelde voor hem den diepsten eerbied. Hij zat op zijnen troon, toen hij ABDOLMOTALLEB ontving, maar, daar hij op zulk een man niet uit de hoogte wilde nederzien, en hem echter niet nevens zich kon plaatsen, steeg hij zelve van zijnen zetel, en zettede zich nevens hem, op hetzelfde tapijt neder. De eerste vraag was natuurlijk, wat ABDOLMOTALLEB van den Koning te begeeren had? 'Niets anders,' antwoordde deze, 'dan dat hij mij mijne twee honderd kameelen weder geve, die zijn volk mij ontvoerd heeft.' Toen sprak ABRAHA: 'Zijt gij die ABDOLMOTALLEB, wiens roem die der edelsten uwes geslachts te boven streeft? Ik beminde u, eer ik u zag, om 't geen ik van u gehoord had. Toen ik u zag, boezemde uwe houding en voorkomen mij nog grooter achting in; maar nu ik u heb hooren spreken, verfoei ik u. Hoe? gij weet, dat ik gekomen ben, om uw heiligdom, en met hetzelve uwen en uwer Vaderen godsdienst te verwoesten. Hiervan spreekt gij geen woord, noch gebruikt uwen invloed op mij, uwe beroemde welsprekendheid, om mij tot den aftogt

te overreden. Gij denkt niet om het gevaar van uwen Godsdienst, gij denkt slechts om uwe ellendige twee honderd kameelen.' - 'Hoor Koning!' hernam ABDOLMOTALLEB, 'de twee honderd kameelen, waarvan ik spreek, zijn de mijne; ik ben Heer en eigenaar derzelve, en mijn pligt is het mijn eigendom te beschermen. Het huis, 't welk gij wilt verdelgen, is het mijne niet, maar van ALLAH: aan Hem staat het, die er Heer en eigenaar van is, hetzelve tegen u te beveiligen.' - 'Dat zal Hij bezwaarlijk tegen mijne magt doen kunnen,' zeide ABRAHA. - 'Hiervan zult gij de proef moeten nemen,' antwoordde ABDOLMOTALLEB, 'geef mij slechts mijne kameelen weêrom.'

Een merkwaardig gesprek! Waarlijk deze ABDOLMOTALLEB was een groot man. Hij had niet van een alarmblazer, hoedanige den godsdienst zoo veel leeds berokkend, en het menschdom zoo veel bloeds gekost hebben. Hij deed zijne landgenooten niet te wapen snellen, om voor een huis met handen gemaakt, al was het door ABRAHAM zelven, bloed te gaan vergieten. Hij begreep, dat, indien zijn God zonder dit huis wilde gediend wezen, men het dan buiten sommige uiterlijke inzettingen wel zou kunnen stellen - en, indien dat huis voor den eerdienst noodzakelijk was, dat ALLAH het dan wel beschermen kon, zonder dat ijver voor zijnen dienst de leus wierd van verwarring, vijandschap en moord! Edele ABDOLMOTALLEB! Och, dat uw grootmoedige schim over ons waarde! Maar van waar hadt gij die juiste opgeklaarde begrippen, dat rustig vertrouwen? Was het, *omdat gij den godsdienst niet als* UW *eigendom aanmerkte*, *en onderscheid maakte tusschen denzelven en uwe kameelen?*

En nu de uitkomst der geschiedenis? Deze is in fabelen ingewikkeld. Genoeg, de onderneming liep vruchteloos af. Uit eene enkele bijzonderheid zou men besluiten, dat er door de olijfanten eene verwarring in het leger ontstaan is, die doodelijke gevolgen heeft gehad. De Oostersche Schrijvers echter zeggen eenparig, en MOHAMMED heeft er het gezag van zijnen Koran bijgevoegd, dat het gansche leger zonder menschenhanden vernield is.

Redevoering,(*) als agent der nationale opvoeding, *in naam en van wege het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek, uitgesproken in den Haag bij gelegenheid van het* nationaal feest, *op den* 19 *December* 1799. het vijfde jaar der Bataafsche vrijheid.

Burgers en burgeressen!

Indien ik voor u de aandoeningen wilde ontveinzen, die in dit uur of beurtelings mijnen geest vervullen, of met vereenigd geweld mij bestormen, zoo zoude ik onwaardig zijn deze plaats te bekleeden, onwaardig om tot vrienden des Vaderlands en der vrijheid te

(*) 'Lang' (zegt de Schrijver in zijn Voorberigt voor de eerste uitgave dezer Redevoering, welke hij, bij wijze van opdragt, toewijdde aan het Uitvoerend Bewind) 'lang heb ik geaarzeld, eer ik besluiten kon deze Redevoering het licht te doen zien; en indien ik alleen mijne verkiezing, en aangenomen stelregel omtrent stukken van dezen aard, had kunnen volgen, dan zoude ik mij, zelfs door de menigvnldige aanzoeken, waarmede ik van alle kanten overladen werd, tot deze uitgave niet hebben laten bewegen. Doch een wenk, dien ik behoorde te eerbiedigen, en aangevoerde redenen, die het niet aan mij stond te wederleggen, hebben mij eindelijk doen besluiten, om het stuk zoo, gelijk ik het uitgesproken heb, zonder eenige verandering of bijvoeging, ter drukperse te zenden, en de voldoening, welke ik, vér boven mijne verwachting, genoten heb van een opstel, onder veelvuldige belemmerende bezigheden vervaardigd, door eene herhaalde en bedaarde lezing van hetzelve, in de waagschaal te stellen.
De coupletten, welke tusschen de Redevoering ingevlochten, en aan het einde der Dankzegging geplaatst zijn, maken een wezenlijk gedeelte van het geheel opstel uit. Ik had mijnen vriend, den Representant h. van roijen, verzocht, uit eenen door hem vervaardigden Feestzang, (naderhand alhier in den Haag uitgegeven) deze coupletten te mogen overnemen, en door den kundigen ruppe op muzijk te doen brengen, om door het afwisselend gezang derzelve, aan mijne Redevoering, en aan de geheele plegtigheid, aangenaamheid en luister toe te voegen. Mijn verlangen werd mij gereedelijk ingewilligd, en nu vorderden éénheid en zamenstemming van alle de deelen der plegtigheid, dat ik uit den inhoud dezer voortreffelijke verzen, zoo geheel overeenkomstig met de stoffe mijner Redevoering, de verschillende wendingen derzelve ontleende, en den geheelen afloop daarna grootendeels wijzigde. Waarmede ik niet alleen vertrouwe hun, die mij gehoord hebben, en door het treffend gezang en muzijk dezer coupletten verrast en verrukt zijn geworden, maar ook hun, die mij nu lezen zullen, een wezenlijken dienst gedaan, en een nieuw genoegen bezorgd te hebben.'

spreken, en om de tolk hunner gevoelens bij het Opperwezen te zijn.

Mijne gedachten doorloopen het tijdperk der vier jongst voorleden maanden; de vreeze en onzekerheid bij het aanrukken des gevaars; de verslagenheid en angst, toen hetzelve ten top geklommen was; de hoop, die zich beurtelings opdeed, aanwakkerde, en weder in rook verdween; den moed, dien de regtvaardigheid

onzer zaak, en de trouw onzer verdedigers ons inboezemde, en die door elke treurige uitkomst ter neder geslagen, uitgebluscht scheen te worden; het vreeslijk vooruitzigt, 't welk zich opende, dat zoo vele jaren arbeids vruchteloos besteed, en zoo vele stroomen van menschenbloed enkel zouden vergoten zijn, om voor de Volken, die hunne kluisters hadden afgeschud, nieuwe en prangender boeijen te smeden; om oude vooroordeelen, door nieuw geweld ondersteund, met een nieuw kleed van heiligheid omhangen, voor eeuwen lang terug te roepen; om eene nieuwe heerschappij van onkunde, priesterbedrog en onderdrukking te stichten, en den opgaanden dageraad der verlichting in een eeuwigen nacht te verkeeren.

Mijne gedachten doorloopen dit tijdperk van vreeze en gevaar, en eensklaps vinde ik mij zelven verplaatst in de dagen der verlossing en blijdschap, die zoo onverwacht, zoo volkomen en zoo roemrijk voor ons zijn aangebroken; ik vind mij in uw midden, Vaderen des Vaderlands, Zonen en Dochteren der vrijheid, daar gij in dezen tempel zijt zamengekomen, om een feest der overwinning en der dankbaarheid te vieren, om de stem uwes gejuichs en uwer erkentenis door de wolken te doen heendringen tot voor den troon des Almagtigen!....O vergeeft het mij, indien de volheid van een ontroerd hart mij nog dit oogenblik niet toelaat, om van den roem onzes Volks, van de dapperheid, die den schedel onzer helden met onverwelkbare lauweren heeft gekroond, van de onsterfelijke eer hunner broeders, die den zoeten, den schoonen dood voor het Vaderland zijn gestorven, naar de inspraak van mijn eigen gemoed, en naar den eisch van uwe harten te spreken.

Gunt mij, dat ik nog een poos adem scheppe; dat de toonen des gezangs de stem mijner woorden vervangen, en de geestdrift der verrukking in onzen boezem doen ontvlammen.

Hef aan, regtschapen kroost der Vad'ren!
Bataven! heft den feestzang aan:
De Heerschzucht durfde uw kusten nad'ren,
Zij vlood, met schande en smaad belaên:
Der Volken vijand ligt verslagen,
Der Volken heilzon is aan 't dagen,
En Neêrlands oude roem hersteld.
Hef aan, Bataaf! gij zijt gewroken;
Gij hebt der Britten trots verbroken;
Triumf! triumf! zij zijn geveld!

Een woeste drom van 't barre Noorden,
Gehuurd door 't goud van Albion,
Rukte aan op onze vruchtbaarste oorden:
Gods Almagt sprak - de Belg verwon -
Zij zijn, met Albion, bezweken,
En Neêrlands aangerande streken
Ontrukt aan Englands dwinglandij: -
Viert dan verheugd dit feest, Bataven!
Verheft den heldenmoed der braven,
De vuist dier braven vocht U vrij!

CHORUS.

Hef aan, regtschapen kroost der Vad'ren!
Bataven! heft den feestzang aan:
De Heerschzucht durfde uw kusten nad'ren:
Zij vlood, met schande en smaad belaên.
Der Volken vijand ligt verslagen,

Der Volken heilzon is aan 't dagen,
   En Neêrlands oude roem hersteld.
Hef aan, Bataaf gij zijt gewroken;
Gij hebt der Britten trots verbroken;
   Triumf! triumf! zij zijn geveld!

Zij zijn geveld - zij zijn met schande heengevloden, die onze vrijheid en welvaart belaagden; overwinning heeft onze helden gekroond; blijdschap heeft onzen druk vervangen; erkentenis vervult onze harten, en trouw aan het geredde Vaderland is de leus der Bataven op dezen heugelijken feestdag!

Het geredde Vaderland.....overweegt met mij, Medeburgers! den veegen nood des Lands, dien wij zoo roemrijk zijn doorgeworsteld. Wij werden aangevallen, op onzen Vaderlandschen bodem aangevallen en overrompeld door een magtigen vijand, den eeuwigdurenden benijder van onzen voorspoed en luister; door eenen vijand, wiens kielen alle zeeën bedekken, wiens goud alle Natiën zich dienstbaar maakt, en wiens trouwlooze staatkunde uit verraad en bedrog is zamengeweven. Met eene geduchte en voor ons onweêrstaanbare magt, nadert hij onze kusten; hij plant zijne banieren op onzen Vaderlandschen grond; dagelijks groeit het getal zijner benden; de oceaan voert hem geheele duizenden van Noordsche huurlingen aan; lafhartigheid en verraad banen hem, langs de wateren, den toegang tot in het hart van dit Gemeenebest; en, nog naauwlijks gerust op deze driedubbele overmagt, paart hij list met geweld, durft zich den verlosser van Nederland noemen,

en U en uwe zwakke medeburgers de trouwloosheid als een pligt voorschrijven.....Bataven! mijn gansche ziel walgt van dit rampzalig mengsel van heerschzucht, bedrog, geweld en lafhartigheid; maar wie onzer, die den ganschen omtrek gekend had van het gevaar, 't welk ons bedreigde, wie had zich eene uitkomst durven beloven, waarbij het ons éénmaal wenschelijk zou voorkomen aldus te zijn aangevallen? Niet, dat wij geheel wanhoopten aan de behoudenis des Vaderlands, aan de eindelijke zegepraal der Republikeinsche Vrijheid en beginsels - maar verwoesting en ellende vertoonden zich in een akelig verschiet; de vlam der vernieling, die reeds zoo vele onzer bloeijende dorpen had in de assche gelegd, scheen zich wijder en wijder te zullen verspreiden, tot dat wij, in de gezegendste oorden van dit Gemeenebest, slechts onze puinhoopen zouden te verdedigen hebben! Waaraan hebben wij het te danken, dat het vuur des oorlogs op onze kusten zoo spoedig is uitgebluscht? dat een vijand, die zich onweêrstaanbaar waande, zoo eensklaps de wapenen zich uit de handen zag vallen, en door een vernederenden, gevraagden aftogt, zijne eigen schande, en onzen roem, voor het oog der wereld moest staven? Buiten twijfel hebben wij dit allereerst te danken aan dat weldadig Albestuur, 't welk voor onze behoudenis zich in de bresse heeft gesteld, en hetwelk in den ganschen za menloop der gewigtige gebeurtenissen, die het tijdperk onzer verlossing kenmerken, zoo zigtbaar heeft doorgestraald. Na deze gunstige beschikking der albesturende Voorzienigheid, is het de bijstand onzer Fransche Bondgenooten, zijn het hunne spoedig aansnellende hulpbenden, wier bekende dapperheid, wier dagelijks

vermeerderend aantal den schrik in het hart onzer vijanden hebben gejaagd: - maar, hoezeer wij dit dankbaar erkennen, en gaarne met onze edelmoedige en strijdbare Broeders den lauwer der overwinning deelen; wij kunnen, wij moeten echter hulde doen aan den moed, de standvastigheid en trouw onzer Bataafsche jongelingen, onzer dappere legermagt, en edele vrijwilligers, die hun eigen bloed en leven niet te dierbaar achteden, om het Vaderland in deszelfs nood ter hulp te snellen! Indien de trouw onzer verdedigers door de schoonklinkende beloften des vijands aan het wankelen gebragt; indien hun moed door het voorbeeld der misleide en trouwlooze vlotelingen was ter neder geslagen, indien der Britten overmagt hun vrees had ingeboezemd, en elk hunner zijne borst niet gesteld had als een ondoordringbaren muur voor het Vaderland; indien, in weêrwil der rampspoedigste uitkomsten, hunne dapperheid niet onbezweken had pal gestaan; indien niet, bij elken nieuwen aanval, de aêloude leeuwenaard der Batavieren zich op nieuw in hen had geopenbaard.....spreekt, Burgers! zou al de standvastigheid en kracht, door onze hooge Volksbestuurders zoo luisterrijk aan den dag gelegd, zou alle de waakzaamheid der Magten tegen de verstoorders van orde en rust, de geheele overstrooming van onzen Vaderlandschen grond, en den ondergang onzer vrijheid hebben kunnen voorkomen? en zou de hulp onzer getrouwe Bondgenooten, met welk een voorbeeldeloozen spoed dezelve aanrukte, voor onze redding en behoudenis niet te spade zijn gekomen?

Aan U dan, heldhaftige verdedigers der Vaderlandsche vrijheid, aan U, Bevelhebbers onzer legerbenden,

en aan alle de strijdbare mannen, die onder uw geleide den dood braveerden, aan U brengt het Vaderland zijnen vurigen dank, het draagt er roem op, zulke regtschapen zonen in zijnen boezem gekoesterd te hebben, en schaars geoefende benden, maar bezield door een goddelijke aandrift voor regt en vrijheid, in éénen veldtogt, den roem der ervarenste krijgslieden te hebben zien op zijde streven; het verlaat zich op uwen arm, en acht zich veilig onder uwe banieren; want in den nood werd uwe trouw beproefd, en in den jongsten nood hebt gij de overwinning aan uwe vanen geboeid. Toen de trotsche Eilanders zich vleiden ook in U een hoop lafhartige verraders te zullen vinden; toen zij waanden U als een kudde weerlooze schapen voor zich henen te drijven, toen heeft uwe deugd hen met schande overladen, en zij vonden den dood op de spits uwer bajonetten!....Komt dan, jongelingen en jongedochters! komt, Vaders, Moeders, grijsaards en kinderen! vlecht palm- en lauwerkransen voor den schedel onzer Helden, verheft in uwe gezangen hun moed en hunne trouw, en brengt op het altaar des Vaderlands het offer uwer erkentenis en liefde! - Zoo zal hun bloed U ten waarborg zijn voor uwe vrijheid en uwen roem! - Zoo zweren zij eeuwige trouw aan het Bataafsch Gemeenebest; ondergang aan allen, die den eerbied der wetten vertreden; dood en vernieling aan ieder onverlaat, die den vrijen Batavier in slaafsche ketenen wil klinken!

Wanneer wij dan, Medeburgers! onze oogen wenden naar de vreedzame en stille oorden, die het tooneel waren, waarop de dapperheid onzer verdedigers zoo glansrijk heeft uitgeblonken, waar het bloed hunner

eervolle wonden den bodem heeft geverwd, en de heerschzucht voor hare huurlingen het graf heeft gedolven; dan weent wel ons menschelijk gevoel bij de sporen der akelige verwoesting, door den baldadigen krijgsman aangerigt, bij de nog rookende puinhoopen der bloeijende landouwen, waar vrede en welvaart eeuwen lang hunnen zetel ongestoord gevestigd hadden; dan stort wel ons oog broederlijke tranen bij de ellende van hen, die huis en have en goed ten prooi der plundering en der vlammen zagen worden; maar, terwijl wij ons hart en onze handen openen, om deze ongelukkige slagtoffers in hunnen nood te hulp te komen, om hunne rampen door milddadigheid zoo veel mogelijk te herstellen en in vergetelheid te begraven, roepen wij juichend uit: hier werd de trouw onzer helden beproefd en hunne deugd gelouterd; hier leerde der Britten trots Bataafsche dapperheid eerbiedigen; hier werd de vrijheid bewaard, in het bloed onzer verdedigers onwrikbaar gevestigd, en door den dood van zoo velen onzer dappere Broeders voor altoos geheiligd!

Den dood onzer Broeders! - heilige herinnering die onze gansche ziel in weemoedige, en te gelijk verheven aandoeningen doet wegsmelten. - Ja! zij zijn gevallen, zoo vele braven, wier namen het nageslacht nog met eerbied zal noemen; strijdende voor de schoonste zaak, zijn zij den dood der helden gestorven, en bedekten nog met hunne lijken den grond, dien zij tot hun laatsten ademtogt verdedigden! Hoe zal het Vaderland het verlies van zoo velen zijner edelste zonen herstellen! waar vinden wij de mate van onzen billijken rouw, en klagten over ons onwaardeerbaar gemis! Vloeit, vloeit vrij tranen der erkentenis en liefde; zij

zijn die hulde waard, zij, die gij beweent, zij, die onzen roem en onze vrijheid met hun leven gekocht hebben! Weent dan op hunne graven, beminnaars en beminnaressen des Vaderlands, heiligt hunne nagedachtenis in het binnenste uwer harten; beklaagt uw lot....maar niet het hunne. - Zij vielen, met eer overladen, en woekerden de onsterfelijkheid door hunnen dood. Heerlijke bestemming! toen zij de natuur den tol betaalden, dien elk onzer haar ook verschuldigd is, vereeuwigden zij hun naam en vestigden de vrijheid in hun bloed! Beminnaars en beminnaressen des Vaderlands, strooit bloemen op hunne graven! en wanneer het dankbaar Vaderland hunne deugd door een duurzaam gedenkteeken verheerlijkt zal hebben, gaat dan in statigen optogt dit heiligdom der Natie bezoeken; brengt daar uwe jeugdige kinderen, leert hun den naam dier helden met eerbied noemen, en ontsteekt in hunne borst het edel vuur der vrijheid; brengt daar uwe jongelingen, geeft daar hun voor het eerst het heilig wapentuig der Vrijheid in hunne handen; doet daar voor het eerst hen den eed zweren van trouw aan het Vaderland: zoo zal de moed der ontslapen helden in hunnen boezem overgaan, en zij ook zullen zich waardig gevoelen, om, waar het Vaderland het gebiedt, voor het Vaderland te sterven!

O! zaal'ge schimmen! die uw leven,
Op 't veld des roems, ten offer gaaft!
Geen dond'rend krijgstuig deed U beven,
Uw dood heeft uwen moed gestaafd. -

Het vuur, dat uwe borst deed branden,
Vernielde, wat ons aan dorst randen,
  Gij deedt den schoonsten eed gestand: -
Uw bloed, dat voor de vrijheid stroomde,
Der Britten overmagt betoomde,
  Kweekt Helden aan voor 't Vaderland!

Elk Vader spoort zijn vrije telgen,
  Door uw verheven voorbeeld, aan;
Gij leeft in 't hart der brave Belgen,
  Hun oog ontspringt een dankb're traan. -
Geen weduw zal dan hulploos klagen,
Geen weesje schreijend nooddruft vragen,
  Weldadigheid verligt hun rouw, -
Rust, dierb're schimmen! rust in vrede!
Gij voerdet onze erkent'nis mede; -
  Bataven zijn hun pligt getrouw.

Wilt gij, Medeburgers, aan uwen pligt getrouw zijn omtrent de verdedigers uwer regten, die strijdende voor U zijn gesneuveld, ik behoef U dan de zorg voor hunne achtergelaten panden niet aan te bevelen; uw edelmoedig hart zelve spreekt luider dan alle andere aanbeveling, en de Bestuurders des Vaderlands beschouwen deze, als eene geheiligde nalatenschap, toevertrouwd aan de eer en de dankbaarheid der Natie. Maar gij, wilt gij de stem der erkentenis hooren, wilt gij de schimmen der helden in vrede doen rusten, laat hen dan niet vruchteloos voor het behoud uwer vrijheid zijn omgekomen; duldt niet, dat het Bataafsch

Gemeenebest, tot zoo duren prijs verlost, door tweedragt, door baatzucht, door ijdelheid, door onverschilligheid verloren ga; redt door uwe vaderlandsliefde den geschokten Staat, en toont door uw voorbeeld en ijver, dat Nederland waardig was, om van den oever zijns verderfs terug te worden geroepen!

Wanneer ik den ganschen zamenloop der gebeurtenissen, van derzelver aanvang af, gade sla, die op den tegenwoordigen toestand van ons Gemeenebest zulk een aanmerkelijken invloed hebben gehad, wanneer ik gade sla de heugelijke uitkomst, die wij thans met elkander vieren, en die aan ons Volksbestuur luister en kracht heeft bijgezet; vergeeft het mij, Medeburgers! indien innerlijke liefde voor een Vaderland, 't geen ik van de ontluiking mijner teederste jeugd af met geestvervoering bemind heb, mij in de zoete droomen der dweeperij heeft ingewiegd; maar nimmer kan ik het mij voorstellen, dat wij na zoo veel opoffering, na zoo veel leeds te hebben doorgeworsteld, alles daarin zouden zien eindigen, dat door verdeeldheid, verwarring en onedele bedoelingen, de schoonste zaak verloren ging, en de Republiek de prooi harer vijanden wierd.

Een einde dan gemaakt aan de verwijderingen, die ons reeds zoo menigmaal op den rand des ondergangs hebben gevoerd, en die door de vijanden des Vaderlands listiglijk zijn aangestookt, om ons allen met elkander te verderven. Broeders! Patriotten! Republikeinen! wat schuwt en verdenkt gij elkander, daar gij allen slechts ééne bedoeling hebt, vrij te leven, en door het genot der ware vrijheid, het geluk van allen te behartigen? Treedt terug met uwe gedachten, treedt twaalf jaren achterwaarts, Broeders, en herdenkt de

dagen, toen wij allen voor dezelfde zaak gesmaad, vervolgd en mishandeld wierden, toen wij of omzwerving en ballingschap met elkander deelden, of allen, op dezelfde wijs, miskend en vernederd wierden: hoe gloeide toen het heilig vuur der Broederschap in onze harten! met welk een eenstemmig verlangen zagen wij allen onze verlossing te gemoet! hoe zuiver, hoe edel en eendragtig waren onzer aller bedoelingen, bij den opgaanden dageraad onzer herstelde vrijheid! Broeders en lotgenooten! zullen dan die gouden dagen voor eeuwig zijn heengevloden, en een rampzalig wantrouwen voor altoos de plaats vervangen, die liefde en eendragt voormaals bekleedden? Neen Broeders, die éénmaal lotgenooten waart, en andermaal lotgenooten derzelfde vervolging zoudt geweest zijn, indien het der Heerschzucht gelukt was U andermaal onder haren schepter te doen bukken; vergeet, tot zelfs den naam der rampzalige partijschappen, die U van elkander vervreemden; offert ze op dezen feestdag op, op het altaar des Vaderlands; brengt aan de schimmen uwer gesneuvelde broeders dit offer toe; zoo zullen zij met duurzamer glorie op hunne slaapsteden rusten, zoo zal het Vaderland, 't welk, door broedertwisten altijd verscheurd, verloren *moet* gaan, door eendragt behouden worden!

Eendragt was de schoone leus onzer Vaderen, toen zij voor twee eeuwen aan de Volken des aardbodems het voorbeeld gaven, om het juk der overheersching af te werpen; eendragt gaf hun sterkte en moed, om de vereenigde Magten van Europa te bestrijden, en onder het oorlogsrumoer nieuwe bronnen van welvaart te openen: eendragt, die niet de zamenstemming van

sommige, maar de vernietiging van alle partijen ten grondslag heeft, die al het voedsel der twisten en verdenkingen, in het ééne brandpunt der ware vaderlandsliefde, doet wegsmelten en verteren.....Waar woont zij, deze beminnelijke godes, in wier hand alleen het geluk der volken is? dat wij haar opsporen, haar in ons midden een tempel stichten, en van haren hemelschen invloed ons voor altijd verzekeren! Zij woont, Medeburgers! alleen daar, waar deugd en menschelijkheid haren zetel hebben opgerigt; waar alle bijzondere bedoelingen wijken voor de stem van het algemeen belang; waar niemand zijn bijzonder geluk op de puinhoopen van eens anders welvaart wil stichten; waar elk de regten eens anderen eerbiedigt, gelijk hij de zijne wenscht geëerbiedigd te zien; waar trouw aan het Vaderland niet naar woorden, maar naar opofferingen, geschat wordt; waar regtvaardigheid de regelmaat is van elks openbaar bedrijf, en de beste Burger ook voor den besten Patriot wordt gehouden. Deugd en menschelijkheid! woonde immer vaderlandsliefde in een boezem, die niet door u werd verwarmd? - Verwijderd, voor altoos verwijderd zij van ons een vaderlandsliefde, die slechts van vervolgingen droomt, die wedervergelding der onregtvaardigheid in haar wapen voert, en de handelwijs der onderdrukkers aanneemt voor de rigtsnoer der hare. Deugd, regtvaardigheid en menschenliefde! woont altijd in het hart onzer Volksbestuurders! Bezielt altijd de vrijheidsmin der rustige, der kloekmoedige Bataven, en vereenigt alle hunne bedoelingen tot verkrijging van duurzaam volksgeluk!

Mijn oog doolt in verbeelding rond, door den gan-

schen omtrek van het afgefolterd Europa: het ziet alom beken van menschenbloed stroomen; het ziet wezens, die geschikt waren om elkander als broeders te beminnen, als wilde dieren zich onderling verscheuren; verwoesting en akeligheid, honger en ellende doen zich alom aan hetzelve voor. - Wanneer, roept de menschenvriend weenend uit, zal het zwaard ophouden te vernielen, en de volken elkander te verdelgen! Wanneer daalt van den hemel de liefelijke vrede op het aardrijk neder, om rust en kalmte te schenken in den woedenden storm der driften en der belangen! Deugd, regtvaardigheid en menschenliefde kunnen alleen dit heugelijk tijdstip verhaasten: reeds zien wij haar in 't verschiet dien zegen aanbrengen; een straal van hoop is voor ons aangelicht, en - mogen wij de stem gehoor geven van ons vurig verlangen, dan zien wij hem tot ons naderen, den zoo gewenschten, den onwaardeerbaren vrede! Der volken uitgeput vermogen; orde en regtvaardigheid wedergekeerd in den schoot der dapperste Natie van den aardbodem; - en de barmhartigheid van dat eeuwig Wezen, 't welk geen behagen schept in weedom en tranen; ziet daar, wat ons moed kan inboezemen, en den morgen van den dag des vredes ons in het verschiet doet aanschouwen.

Komt, Burgers en Burgeressen! daar wij deze plegtigheid gaan besluiten, met het eindeloos Opperwezen het offer van onze dankbaarheid toe te brengen, en onze hulde te betalen aan het Albestuur, 't welk in den nood ons heeft bijgestaan: laten wij, daar we ons van dezen vaderlandschen pligt kwijten, ook Hem, die de God des vredes is, met vereenigde harten om vrede, vrede aanroepen! Dat wij onze harten eerbiedig uit-

storten voor den troon der onbegrensde Goedheid! dat deugd, regtvaardigheid en menschenliefde bij Hem onze aanbeveling zijn, en de waarborg der verhooring onzes gebeds.

O Gij! wiens tegenwoordigheid dezen tempel vervult, wiens alziend oog ons gade slaat, waar wij onze treden wenden, en die schouwt tot op den bodem onzer harten! Wij, Burgers en Burgeressen eens Vaderlands, 't welk zoo menigwerf de blijken uwes welgevallens heeft ondervonden; Burgers en Burgeressen eens Vaderlands, 't welk, uit den jongsten nood gered, aan uw almagtig bestel zijne verlossing dank weet; wij buigen ons voor U neder en aanbidden! wij betalen U de geloften der nederige erkentenis, die in de dagen der angstige onzekerheid van onze lippen vloeiden; wij doen hulde aan uwe grootheid en uwe wijsheid, Albestuurder der Volken!

Toen duistere nevels onze uitzigten, en de verwachting van alle vrienden der vrijheid bedekten; toen tegenspoed de wapenen harer verdedigers vervolgde; toen slechts ééne poging, één laatste aanval der vereenigde Magten overig scheen, om het gebouw van der volken onaf hankelijkheid voor altijd in een puinhoop te doen nederstorte; en toen ons Vaderland bestemd scheen om het tooneel te zijn, waar deze laatste en beslissende slag zou worden toegebragt; toen was op U alleen ons oog gevestigd, wij spoorden de gangen uwes Albestuurs na, en gerust op uw bestel, spraken wij elkander hiermede moed in het hart: de God der vrijheid regeert!

Ja! Gij zijt de God der vrijheid, Gij hebt ons niet

geschapen, om voor den willekeur te bukken, om van den wenk eens stervelings, als ware hij eene Godheid, af te hangen. en de waardij onzer redelijke natuur te verloochenen; wij gevoelen het, dat een straal van uw Goddelijk beeld in onze ziel schittert, en geen laffe vleijerij der grooten, geen slaafsche af hankelijkheid van magtigen, geen laagheid, die den adel onzer natuur ontluistert, kan U welgevallig zijn, die ons aldus hebt geschapen, en de aandrift der vrijheid onuitwischbaar in ons binnenste hebt gegraveerd!

Almagtige! wij danken U, dat Gij bij het bezit van dit dierbaarst pand ons hebt bewaard. Wij danken U, dat Gij ons Vaderland uit de vernedering hebt opgebeurd, dat Gij in den strijd aan de spits onzer helden hebt gestaan, dat Gij hunnen arm gesterkt, hun beleid ondersteund en hun leven beveiligd hebt in duizend doodsgevaren; wij danken U, dat Gij de heillooze ontwerpen onzer vijanden in damp hebt doen verkeeren; dat Gij de taal hunner vermetelheid, als streden zij voor de regten van uwen troon; dat Gij dezen ijdelen en huichelenden waan door hunne schande hebt gelogenstraft, en voor het oog der volken getoond, dat bloeddorst en wraak geen zuilen zijn van uwen heiligen zetel, en dat geene altaren, door heerschzucht en verraad gesticht, U welgevallig kunnen zijn!

Ontvang, verheven Albestuurder! daarvoor, en voor alle uwe weldaden, welker getal onze gedachten te boven gaat, de hulde der dankbare Natie op dezen plegtigen dag, neem hare offers aan in uwe gunst, dat ze opwaarts stijgen tot voor den troon uwer Majesteit.

En waarmede zullen wij U vergelden alles wat Gij voor onze verlossing en behoudenis gedaan hebt? daarmede, dat wij ons waardig toonen de voorwerpen uwer liefderijke zorg te wezen, dat een iegelijk onzer zich niet schame

uwen naam te belijden, met woorden en daden te bevestigen, dat de eerbiedige erkentenis van uw Wezen en Albestuur de banden der Maatschappij versterkt; *daarmede, dat deugd, regtvaardigheid en menschenliefde, onder de volken des aardbodems ons blijvend kenmerk zij; dat de Bataafsche trouw andere natiën ten voorbeeld verstrekke; geen wraak of vervolging onze handelingen bezoedele, en dat de pest der zedeloosheid uit ons midden geweerd, en in hare voortgangen gestuit worde!*

Schenk ons alzoo, weldadig Opperheer! de voortduring en vernieuwing van alle de zegeningen, die wij in den afloop van twee merkwaardige eeuwen ontvingen; stel paal en perk aan de rampen, die ons nu zoo vele jaren geteisterd hebben; laat de redding onzes Vaderlands uit dezen jongsten nood de voorbode zijn van eene volkomen herstelling van onzen ouden luister, de morgen eens blijden dags van herboren volksgeluk.

Barmhartig God, geef ons den vrede! Barmhartig God, geef den vrede weder aan de volken der aarde! Aanschouw de tranen der ongelukkigen, die door de rampen van den rampzaligen krijg in zulk een diepte van ellende zijn gestort; aanschouw de weduw- en moedertranen, die bij gansche beken vloeijen, terwijl het menschenbloed vergoten wordt als water! Vader der menschen, geef aan uwe kinderen den vrede weder! beteugel de heerschzucht der vorsten en den overmoed der volken, en laat alle opofferingen, behalve die der vrijheid en der regtvaardigheid, gering zijn in hunne oogen, voor de verkrijging en behoudenis van dezen dierbaarsten aller schatten. - Goedertieren Vader der menschen, stel onze hoop niet te leur! één woord van U, en alle zwaarden worden in hunne scheden gekeerd, en het gejammer der beroofden en der verlatenen

wordt vervangen door het blijde gejuich der geredde, der gelukkige volken!....Is het eene ijdele begoocheling, of hooren wij reeds van verre de feestgezangen des vredes ons liefelijk toegalmen?....Zien wij dien blijden dageraad reeds in het verschiet aan de kimmen oprijzen? God des vredes, dat het geene ijdele begoocheling zij! dat wij dien dageraad, en den vollen middag haastelijk aanschouwen mogen! daarnaar verlangen onze harten; daarvoor storten zich onzer aller smeekingen uit: God des vredes, geef het! geef het! Het zij zoo!

Oneindig God! voor wien wij knielen,
Ons dankfeest zij ook U gewijd:
Uw arm, toen 's vijands benden vielen,
Uw magtige arm voldong den strijd. -
O! Gij, wiens daden wij vermelden,
Sta verder aan de spits der helden,
Herstel, door hunne hand, den vrêe: -
Zoo zal der Belgen dankstem rijzen,
Het wereldrond uw grootheid prijzen;
Hoor, God des vredes! hoor die bêe! -

Oneindig God! zie, uit den Hoogen,
Zie op het zuchtend menschdom neêr,
Één woord rol van de hemelbogen,
En 't bloedig oorlog zij niet meer! -
Één woord - en elk tiran zal bukken,
Geen snood geweld meer 't regt verdrukken,
De strijd der vrijheid is gestreên. -
Breekt spoedig door, o blijde stralen!
Doet vrede op 't aardrijk nederdalen,
En 't gansche menschdom zij slechts één! -

CHORUS.

Triumf! hij daagt reeds aan de kimmen!
Triumf! hij rijst, in 't schoonst verschiet!
Triumf! triumf! wij zien hem klimmen,
Den morgen, die ons vrede biedt! -
Haast zullen meer verheven zangen
De toonen van dit feest vervangen;
Haast klinkt alom der volken lied. -
Triumf! hij straalt reeds aan de kimmen;
Bataven! juicht, wij zien hem klimmen!
Den morgen, die ons vrede biedt!

Aanspraak van den agent der nationale opvoeding *ter opening der bijeenkomst van* schoolopzieners, *te zijnen huize gehouden op den* 16 *Julij en volgende dagen des jaars* 1801. Het zevende jaar der Bataafsche vrijheid.

Daar ik thans het genoegen heb eene eerste vrucht mijner pogingen, tot hervorming van het Onderwijs der jeugd, te smaken, door een aantal mannen bij mij vergaderd te zien, die gaarne hunne talenten en hunnen arbeid tot bereiking van dit heilzaam doel willen aanwenden, en met mij treden in de overweging der belangrijkste aangelegenheden daartoe betrekkelijk, kan ik mij zelven de voldoening niet weigeren, om Ul., geëerde Medeburgers en Vrienden! voor dit bewijs van uw vertrouwen, en van uwe goedwilligheid, om mij, in het gewigtigst gedeelte van mijnen post, tot raad en tot hulp te verstrekken, mijnen opregtsten dank te betuigen.

Wanneer ik naga, hoedanig de post van Opziener der Scholen, naar het denkbeeld dat ik mij van denzelven gevormd heb, moet ingerigt en waargenomen worden; wanneer ik overweeg, met welke hindernissen en verdrietelijkheden men in denzelven zal te worstelen hebben; wanneer ik in vergelijking breng den arbeid daaraan verknocht, ik zal niet zeggen met deszelfs bezolding, want deze kan in geene aanmerking komen, en naauwlijks voor iets meer dan eene bloote schadeloosstelling worden gehouden; maar met de zigtbare uitwerkselen van dien arbeid; dan betuige ik mij geene te waardige denkbeelden te kunnen vormen van de vaderlands- en menschenliefde dergenen, die zich voor het welzijn der Bataafsche jeugd, en tot uitbreiding van ware verlichting, deugd en wetenschap, dezen moeijelijken post willen laten welgevallen.

Inderdaad, waar ik de oogen wende, ik ontdek niet dan zwarigheden, zoo groot in getal en gewigt, dat men in verzoeking geraakt, om de daar tegen overstaande aanmoedigingen voorbij te zien, en gevaar loopt, om voor het gevoel der laatste geheel onvatbaar te worden. In het onderwijs der scholen zelve is niet maar hier en daar iets te regt te brengen, maar alles, het een melaatscher dan het andere, te herstellen en te herscheppen. De Onderwijzers der jeugd, door het gemis van eenigerhande aanmoediging, door het uitblusschen van allen naijver, door gebrek aan noodige opleiding, en nog meer dan dit alles, door kommer en behoefte in een staat van diepe vernedering gezonken, hebben geen denkbeeld van den aard en het gewigt hunner bestemming, en beschouwen den man, die hen tot de hoogte derzelve wil opvoeren, als een hatelijken

nieuwigheids-bejager, die hen aan zijne grillen wil opofferen, en van het overschot der rust hunnes afgesloofden levens berooven. De leerwijs der scholen, slaafsch en werktuiglijk, geschikt om den lust der kinderen, in plaats van op te wekken, uit te dooven, ja van den beginne af te versmoren; om hunne verstandsvermogens, in plaats van die te ontwikkelen, voor hun gansche leven te verstompen, en om hun geheugen, niet met de kennis van nuttige zaken, maar met verwarde klanken op te vullen; deze leerwijs heeft niet te min alle de ontelbare aanhangers van het oude, die het voor een misdaad rekenen wijzer te willen zijn dan hunne Vaderen, tot even zoo vele driftige voorstanders. De leerboeken der scholen, nutteloos voor het oogmerk, waartoe zij dienen moeten, zonder belang en vervelend voor de jeugd, hebben nogtans, door hun inhoud en afkomst, een eerwaardig voorkomen bij velen, die derzelver afschaffing en verwisseling met andere voor niets minder dan een heiligschennis houden. Bij de ouders ontmoet men de verstgaande onverschilligheid voor de vorming van hun kroost, in hunne harten de grofste vooroordeelen, en in hunne huisgezinnen alle de gevolgen eener verwaarloosde opvoeding; bij Gemeentebesturen een geest van tegenkanting, zoo ras aan hun gezag onttrokken wordt eene voor hen onmogelijke bezorging van belangrijke zaken; bij de kerkelijken afhankelijkheid, kleinmoedigheid of dweepzucht, alle even doodelijk voor de hervorming der Scholen....der Scholen, waarvan het locaal alleen niet zelden eene onverwinlijke hinderpaal stelt aan derzelver meest noodzakelijke verbetering. Voegt hierbij de uitwerkselen van burgerlijke en godsdienstige par-

tijschap, en de daaruit geboren verwijdering der harten; het bijkans algemeen misnoegen, uit den rampspoed der tijden nog meer, dan uit de wezenlijke gebreken onzer regeringsvorm gesproten; en den staat van 's Lands kas, die, door de herhaaldelijk ondernomen herschepping onzer Marine, door eene verbazend kostbare Landmagt, en door de ver boven ons vermogen geklommen Nationale Schuld uitgeput, geene zoo krachtige ondersteuning kan aanbieden, als waardoor anders veelligt aan de meeste en moeijelijkste bezwaren zou kunnen worden te hulp gekomen: met welk uitzigt, zoo zou men bijkans uitroepen, met welk eenigermate gunstig vooruitzigt zal men dan het werk der Schoolverbetering aanvaarden, en zich den ondankbaren post van Opziener der Scholen getroosten? Wat Hercules zal den stroom leiden om deze stallen van Augias te zuiveren, en de besmette lucht haar verpestenden adem te ontnemen?

Dit tafereel, Medeburgers, 't welk ik u met ware, schoon donkere, verwen heb afgeschetst, is voor Ul. en mij zoo troosteloos, dat ik noodig achte onze aandacht te verpoozen door het opzamelen der bijzonderheden, welke geschikt zijn, om, niettegenstaande het afschrikkend gezigt van alle deze hinderpalen onzer onderneming, echter onzen wankelenden moed op te beuren, en ons onze nieuwe loopbaan volvaardig te doen beginnen.

Indien immer eenige wezenlijke verbetering der scholen zal tot stand gebragt worden, dan zal dezelve een voorwerp moeten uitmaken der zorge van het Hoog Bestuur des Lands; hetzelve zal door wijze en bepaalde wetten den grondslag van alles moeten leggen, de

handhaving dier wetten aan geschikte personen aanbevelen, en een toegang openen, langs welken men, door het trapswijze invoeren van voortgaande maatregelen tot herstel, door het voorzigtig aanwenden van gepaste hulpmiddelen, eindelijk het voorgestelde doel tot eene zekere hoogte bereiken kan: hierdoor alleen toch kan aan moedwilligen tegenstand het hoofd geboden, aan ijdele uitvlugten de weg afgesneden, en die eenparigheid van werking bekomen worden, die aan alle wel ingerigte pogingen de noodige kracht en klem moet geven. Maar is dit zoo, dan mogen wij ons ten minste verheugen, dat de eerste stap gedaan, en de ingang gebaand is van eenen weg, die nog wel overal met doornen en struiken bewassen, hier en daar door ruïnen en steenklompen opgestopt is, maar echter een zekeren uitgang voorspelt, indien wij slechts acht geven om het echte spoor te houden, en noch arbeid, noch geduld, noch inspanning onzer krachten te sparen voor de verkrijging der roemrijkste aller wenschen.

Daarenboven: waaraan is voor een aanmerkelijk gedeelte het diep verval der scholen toe te schrijven? is het niet aan het volslagen gebrek van een hoogstnoodzakelijk toeverzigt? Aanschouwt de mannen, die zich gedurende een gansch leven, onder een aantal kwalijk opgevoede kinderen, moeten afsloven, terwijl bijkans niemand zich om hun lot, of om de vruchten van hunnen zuren arbeid bekommert; nemen zij hun pligt waar met ijver en met verstand, het ontbreekt hun aan alle aanmoediging of voldoening; volgen zij in het onderwijs verkeerde grondregelen, niemand heeft lust om hen te onderrigten, en die daartoe den lust mogt hebben, dien ontbreekt het aan de noodige kunde;

hunne scholen worden niet bezocht, op de vorderingen hunner leerlingen geen acht geslagen; de bewustheid dat zij onder geenerlei wezenlijk opzigt staan, doet hen, in het gemak van den ouden slenter, eenige verligting zoeken voor de verdrietelijkheden van hunnen post; onbekend met geschriften, die hen, zoo lang zij nog in hunne jeugdige jaren zijn, zouden kunnen vormen en opleiden, hebben zij geen toegang tot personen, bij wie zij eenige inlichting kunnen verkrijgen: dus overgelaten aan zich zelf, genoodzaakt om zich naar alle de luimen en grilligheden der ouderen te schikken, ten einde niet beroofd te worden van dat gedeelte van hun sober bestaan, 't geen uit de schoolgelden voortvloeit, kwijnen zij, zonder eenigen prikkel van eerzucht of weetgierigheid te kennen, in onkunde en vergetelheid weg, en laten niet zelden geene andere sporen van hun bestaan achter, dan weduwen en kinderen zonder toevlugt of brood.....En zou een wel geordend toezigt over de scholen aan deze diep ingewortelde kwaal niet eenig geneesmiddel kunnen toebrengen? Zou de enkele gedachte van door een verstandig oog gade geslagen te worden, niet over het algemeen reeds eenige, en hier en daar eene zeer heilzame uitwerking moeten te weeg brengen? Zou alle onderrigting, aan Onderwijzers der jeugd gegeven, alle aanmoediging, lof en vriendelijke berisping voor allen gelijkelijk nutteloos wezen? Zou eene goede schoolorde en gepaste onderwijsboeken, met gezag ingevoerd, vergezeld van een verstaanbaar handboek voor het nuttigst gebruik derzelve, nergens eenige misbruiken beteugelen, geene kwade gewoonten afschaffen, en nergens tot eene meer redelijke opleiding der

jeugd den weg banen? Vergeeft mij, Medeburgers! indien ik, die U geene te vleijende uitzigten van den goeden uitslag uwer poging wil openen, nogtans deze vragen niet ontkennend kan beantwoorden; indien ik U eenige vruchten derzelve met vertrouwen durve beloven, benevens de voldoening voor uwe menschlievende harten, dat gij U zult bekend gemaakt en bezig gehouden hebben met den staat, met het lot en de aangelegenheid van mannen, die, door verwaarloozing van de zijde des Burgerlijken Bestuurs, beneden hunnen eerwaardigen stand gezonken, eene hulprijke hand noodig hebben, om hen op te beuren, hun de waarde hunner bestemming te doen gevoelen, en aan de ellende en kommer, waardoor zij gedrukt worden, is het mogelijk te ontrukken.

Wijders, hoezeer menigvuldige oorzaken hebben zamengeloopen, om het grooter getal van de Onderwijzers der jeugd te doen blijven ver beneden de instelling en het gewigt hunnes ambts, er zijn nogtans onder dezelve waardige mannen, verspreid door alle de oorden van dit Gemeenebest, die door hunne kunde en ijver de achting der braven verdienen, en verlangen naar het oogenblik, waarin betere inrigtingen met kracht zullen worden gehandhaafd; maar het zijn deze, die ondersteuning behoeven, om de hinderpalen der vooroordeelen en der kwaadwilligheid te overwinnen, en om niet zelve de slagtoffers hunner edele gezindheid te worden; het zijn deze, die op den eervollen weg, door hen ingeslagen, een bekwamen leidsman noodig hebben, om hen eene nog grooter volkomenheid te gemoet te voeren: allen hebben zij aanspraak op den lof en de belooning van hunnen hoogst nuttigen arbeid, en om als

verdienstelijke Burgers bekend te worden bij het Vaderland, 't welk zij boven anderen hebben welgedaan. En schoon sommigen hunner door geschriften zich eenen naam en eer hebben verworven, anderen echter, met een gelijken trap van verdiensten, leven onopgemerkt in hunnen kleinen kring, en worden vergeten, omdat niemand hen kende, die hunne deugd wist te waarderen. Ziet daar, mijne Vrienden! eene aanlokkelijke, betooverende zijde van den post eenes Bestuurders der scholen: regt te doen aan verdiensten, die miskend of in het duister verscholen waren; ziet daar eene kleine vergoeding voor de menigerlei verdrietelijkheden, aan dien post verknocht, de deugd te kunnen handhaven tegen de vervolging van nijd en vooroordeelen; ijver en talenten te ondersteunen, aan dezelve nieuwe veerkracht, een gelukkiger wending te geven, en alzoo het heil, door dezelve te weeg gebragt, onberekenbaar te vermenigvuldigen.

Laat ik hier ten laatste nog mogen bijvoegen, dat door de nu uitgevaardigde wet omtrent het Schoolwezen, en het verordenen van een geregeld toezigt over hetzelve, nog van een anderen kant, op eene zekere, en van alle bedenkingen onafhankelijke wijs, gezorgd is voor de verbetering van het openbaar onderwijs: ik bedoel, dat niemand, zonder het afleggen van behoorlijke proeven en bewijzen zijner bekwaamheid, tot hetzelve zal worden toegelaten. Gaarne beken ik, dat men in de examens van beroepen Schoolmeesters, immers vooreerst, toegevendheid zal moeten gebruiken, en zich niet zelden vergenoegen met een veel geringer trap van volkomenheid, dan men in gemoede, voor de bediening eenes zoo gewigtigen ambts, noodzakelijk oordeelt;

maar dit zal echter nimmer ten nadeele van meer geschikte en bekwame Onderwijzers behoeven te geschieden, en niet dan onder zoodanige bepalingen, die eene meer algemeene oefening, in de kundigheden tot het onderwijs betrekkelijk, en ook meer algemeene vorderingen in dezelve, voor het toekomende beloven. Hierdoor zal ten minste de vermetele onkunde worden afgeschrikt en beteugeld, en eindelijk de deur gesloten voor zoo vele onwaardige voorwerpen, die bij het verloopen van een verwaarloosd beroep of handwerk, of in de verlegenheid om met iets beters den kost te verdienen, zich nog altijd goed genoeg achteden, om als Onderwijzers der jeugd en Vormers van menschen op het tooneel te treden.

Het is dan niet geheel hopeloos, Medeburgers! dat door de maatregelen, bij het Hoog Bestuur des Lands genomen, en waarvan Gijl. benevens mij tot Uitvoerders gesteld zijt, iets goeds worde voortgebragt; ik stem gereedelijk toe, dat dit goede gering zal kunnen zijn, en dat de nuttigheid uwes arbeids, immers in den aanvang, en naar den uiterlijken schijn, niet aan de grootheid van denzelven zal beantwoorden; maar kan men wel iets, wat tot het onderwijs en de beschaving der jeugd betrekking heeft, gering noemen? Indien door uwe zorgen en pogingen slechts één of weinige kinderen worden gevormd, om éénmaal, als verstandige en brave vaders en moeders, in hunne huisgezinnen, en rondom zich, zegen en geluk te verspreiden, om het goede zaad, dat in hun gezaaid was, weder in hunne kinderen over te planten, is dan dit gering nut, door Ul. gesticht, in deszelfs omtrek en waarde wel onder eenige berekening te brengen? Indien het Ul. door onvermoeide

vlijt gelukken mogt, slechts hier en daar eene goede school te stichten, waar het gezond verstand geleerd, vaderlandsche deugden worden ingeprent, en de jeugd tot dien trap van beschaving opgeleid, die voor hun stand en beroep is afgemeten, is het dan wel mogelijk de mate der verpligting te bepalen, die het geheele Vaderland, die het tegenwoordig en toekomend geslacht, aan U en uwen welbesteden arbeid hebben zal; en wie onzer, mijne Vrienden! zou voor deze streelende bewustheid, voor deze zuivere voldoening des harten, om, al ware het onopgemerkt en miskend, een zegen der maatschappij geweest te zijn, zich geene moeijelijke onderneming laten welgevallen?

Dan, hoezeer ik voor mij zelven overreed ben, dat in deze loopbane nut en heil voor het algemeen te weeg te brengen is, wil ik Ul. echter geenszins ontveinzen, dat niet zoo zeer van de inspanning uwer pogingen, als van de wijze om dezelve aan te wenden, de meer of min gunstige uitslag derzelve te verwachten is, en dat zelfs de uitstekendste kunde, gepaard met den meesten ijver en geestdrift, doch zonder voorzigtig beleid en vaste grondbeginselen, gevaar zou loopen het voorgestelde doel te missen. Vergunt mij, eenige bedenkingen te dezen opzigte, die bij mij, uit eene herhaalde overweging dezer belangrijke zaak, zijn geboren, aan uwe aandacht en beoordeeling kortelijk mede te deelen.

Vooreerst. Daar het werk, aan het toezigt over de scholen verknocht, nog nieuw is, en de te bearbeiden stof bijkans geheel als ruw en ongevormd moet beschouwd worden, zou men ligtelijk, in een overmaat van ijver, door alles tevens bij de hand te willen

nemen, zich in eene menigte van bezigheden kunnen inwikkelen, die meer verwarrend en moed uitdoovend, dan in derzelver gevolgen heilrijk zouden zijn. Het zal derhalve van aanbelang wezen, dat ieder Opziener, na zich met den staat der scholen in zijn district oppervlakkig te hebben bekend gemaakt, het daarin voorkomend werk oordeelkundig schifte en verdeele, berekene wat zijne eerste zorgen vereische, en wat voor volgende oogenblikken kan gespaard worden, waarin hij een onmiddellijk nut zou kunnen stichten, en voor welke pogingen hij gunstiger tijdstip, een beter zamenloop van omstandigheden moet afwachten; en hoezeer het den grootsten moed zou aanduiden, het moeijelijkste allereerst aan te vatten, het meest bedorvene voor alles anders te willen herstellen en verbeteren, schijnt echter wijsheid en overleg in dezen het tegendeel aan te raden; ja gebiedend te vorderen, dat de eerste pogingen vooral worden aangewend, waar de uitslag het zekerste is, waar of eene reeds bestaande inrigting der scholen, of de geschiktheid der Onderwijzers, of plaatselijke bijzonderheden eene gegronde hoop op merkbare en onmiddellijke nuttigheid aan de hand geven. Zoo zal men zich langzamerhand voor hetgeen moeijelijker is zelven zien voorbereid; zwarigheden, die onoverkomelijk schenen, zullen ongevoelig worden uit den weg geruimd, en, terwijl men den arbeid zich door orde verligt, zal dezelve eindelijk het geheel met meerder nadruk omvatten.

Ten andere. Niets is gewoner bij hen, die uit edelmoedige beginselen, en met geestdrift, belangrijke verbeteringen pogen in te voeren, dan zich een ideaal van volkomenheid te vormen, waarnaar zij, als naar

het hoogste doel hunner wenschen, zoo lang zonder vermoeijenis heenstreven, tot dat niet zelden de uitkomst hen overreedt, dat onvolmaaktheid het kenmerk is van alle aardsche dingen, en dat men, ook in het goede, het nuttige en edele, zijne begeerten moet weten te matigen. En waar zal men voor deze teleurstelling zich meer moeten wachten, dan in de verbetering der scholen? Elk derzelve is een zamengesteld werktuig, bestaande uit vele raderen van een teeder en gebrekkig maaksel; omstandigheden, waarover men niets te gebieden heeft; personen, wier zielskrachten en karakter boven het bereik van alle maatregelen liggen, bepalen van alle kanten onze uitzigten, onze hulpmiddelen en onze wenschen; ieder school is slechts voor een zekeren trap, en voor zeker soort van volkomenheid vatbaar, en het is voor het scherpziend oog der oordeelkunde alleen mogelijk, na te gaan, wat van elk derzelve in het bijzonder, nu of in het vervolg, te hopen zij; hoe men de denkbeelden en grondregelen eener ware schoolverbetering, niet slechts op alle in het algemeen, maar ook op ieder afzonderlijk hebbe toe te passen. Hierdoor, ik gevoel het, zal het werk der Schoolopzieners niet verminderd, maar aanmerkelijk vermeerderd worden, doch tevens, zoo ik mij vleije, in aangenaamheid en voldoening gewinnen, en eene goede en gewenschte uitkomst kan langs dezen weg alleen worden verzekerd.

Ten derde. Ook ten aanzien der hindernissen, welke zich in de beoefening der pligten, aan het toezigt over de Scholen verknocht, van alle kanten zullen opdoen, zal een verstandig overleg te stade komen, ten einde niet door dezelve als overrompeld en ongeschikt te worden om eenig goed ten uitvoer te brengen. Wien

is het niet menigmaal in de volvoering zijner beste en geliefdste plans te beurt gevallen, dat hij voor den tegenstand heeft moeten wijken? Wie heeft zich alsdan niet menigmaal te laat beklaagd, dat hij, door al te lang tegen den stroom op te roeijen, zijn tijd verloren en noodeloos verdriet zich heeft op den hals gehaald? Moeijelijkheden van aanbelang zijn door tijd en geduld alleen te overwinnen, en die, met verwaarloozing van dit grondbeginsel, zijn oogmerk meende te bereiken, door, gelijk men het noemt, terstond door te tasten, werd doorgaans het slagtoffer zijner welgemeende dwaling. Onoverkomelijke zwarigheden welgemoed over te stappen; andere, die meer arbeids en tijds zouden vorderen, dan nuttiger bezigheden, vooral in den aanvang, voor zich vereischen, voor een poos ter zijde te stellen; voor alles het gunstig tijdstip af te zien, en, waar overtuiging genoegzaam is, geene betooning van gezag te wagen; het zijn deze grondstellingen, wier verstandige aanwending ten laatste ook de grootste hinderpalen kan uit den weg ruimen.

Ten vierde. Maar van alles, wat den post eenes Opzieners der scholen verdrietig, en den uitslag zijner pogingen onzeker zou kunnen maken, is niets doodelijker, dan twisten en geschillen, die, hetzij derzelver beslissing de tusschenkomst eener hooger magt al dan niet vereischen, altijd op misnoegen, verwijdering en verdubbelde tegenwerking uitloopen. Waar dezelve slechts voor te komen zijn door onbekrompenheid van geest, die zich aan geene kleinigheden of vitterijen bekreunt, door toegevendheid, die het geringe laat glippen, om zich van het grootere te verzekeren, door afkeer van alles wat slechts naar heerschzucht zweemt,

door achting en vertrouwen in te boezemen, door bereidwillige dienstbetooning, en door alle de beminnelijke eigenschappen eener verheven ziel, daar, ook met opoffering van eigen begrippen, de eenstemmigheid te bevorderen, de inspraak der gevoeligheid voor die van pligt en algemeen belang te smoren, en geen harnas aan te trekken, dan waar de overwinning den strijd waardig is, behoeve ik Ul., Medeburgers! van de waarde dezer grondbeginsels te overtuigen, daar zij uw openbaar en bijzonder gedrag steeds hebben gekenmerkt?

Ik zou hier, *ten vijfde*, nog kunnen spreken over de noodzakelijkheid, om door medewerking van andere vrienden der jeugd en des menschdoms, zich den arbeid eenigermate te verligten, en, zoo veel mogelijk zal zijn, een aantal bekwame mannen, vooral uit die standen, wier invloed op de maatschappij het uitgebreidste is, aan de hervorming van het onderwijs te verbinden, en voor de verbetering van het schoolwezen belang in te boezemen; doch ik heb veelligt de palen der bescheidenheid reeds overtreden, en althans voor uw geduld en toegevendheid reeds meer dan genoeg gezegd: ik zal dus een einde maken met mij in de openhartige mededeeling van uwen verlichten raad, over alle de onderwerpen, die de stof onzer onderlinge overweging zullen uitmaken, ernstig aan te bevelen, en UI. van mijne zijde te verzekeren, dat geen arbeid, geene opofferingen mij immer te groot zullen zijn, om Ul., en die met U denzelfden post zullen bekleeden, tot deszelfs waarneming, zoo veel in mijn vermogen is, in staat te stellen, den uitslag uwer pogingen te verzekeren, en U de rijkste vruchten van uwen arbeid te doen plukken. Zullen éénmaal betere dagen voor ons

Vaderland aanlichten, en zal het alsdan tevens door uwe zorgen gebleken zijn, dat algemeene verbetering der Scholen geen loutere hersenschim is, dan zullen wij gezamenlijk naar krachtiger ondersteuning omzien, ten einde den stand van waardige Onderwijzers der jeugd te verheffen, de middelen ter beschaving te vermenigvuldigen, en eenen arbeid, waarbij de Maatschappij het wezenlijkst belang heeft, door meer geëvenredigde belooningen te vergelden.

Hij, die de bron is van waarheid, deugd en verlichting, doe onze onderneming wel gelukken en tot heil des Vaderlands, tot heil des menschdoms uitloopen! - dit is de wensch, waarmede ik eindige.

Aanspraak van den voorzitter, *ter opening der vergadering van* afgevaardigden uit de departementale schoolbesturen der Bataafsche Republiek, *gehouden in den Haag den* 22 *September en volgende dagen des jaars* 1803.

GEËERDE MEDEBURGERS EN VRIENDEN!

Toen ik, voor ruim twee jaren, de eerste bijeenkomst van Schoolopzieners met eene daartoe vervaardigde aanspraak opende, verzweeg ik hun den verwaarloosden en vervallen staat van het Schoolwezen niet, maar deelde hun tevens de gronden mede van mijne hoop, dat door eene verstandige, ijverige en bedachtzame invoering der Wet, vervat in de Publicatie van den 15 Junij van dat jaar, wel geene plotselinge of schitterende, maar echter langzame, immer voortgaande

verbetering van den staat der Scholen in ons Vaderland, onder den Goddelijken zegen, te wachten ware. Met welk eene streelende voldoening kan ik thans tot Ulieden, die met het Lager Schoolwezen zoo gemeenzaam bekend zijt, wier eigen ondervinding, indien ik aan dwazen ophef mij schuldig maakte, mij zou logenstraffen; met welk eene streelende voldoening kan ik tot Ulieden zeggen, dat de uitkomst mijne verwachtingen niet heeft te leur gesteld, ja! dat in verre de meeste oorden van dit Gemeenebest veel meer goeds is gesticht, dan men van voren scheen zich te kunnen beloven.

Hoe vele bekwame en waardige mannen onder de Onderwijzers der jeugd, die, onopgemerkt, verstoken van alle aanmoediging in hunnen moeijelijken post, bijkans den moed lieten zinken, zagen hunne verdiensten erkend en gehuldigd, en door bewijzen van achting en vertrouwen hunnen ijver op nieuw ontvlamd! Hoe velen, aan wier bekwaamheid en kundigheden alleen de juiste rigting ontbrak, om die tot het meeste nut der jeugd te besteden, zijn tot die hoogte opgeklommen, die zij zonder het aan hen medegedeeld onderrigt en de voor hen aangewende zorgen, veelligt nimmer zouden bereikt hebben! Hoe velen, wier goede vermogens niet behoorlijk waren ontwikkeld, zagen hunnen ijver aangespoord, om door gestadige oefening te worden, 't geen zij konden en moesten zijn! Voor hoe vele jongelingen eindelijk, die zich aan den schooldienst hadden toegewijd, heeft het vooruitzigt van een verstandig onderzoek, voor verstandige en der zaken kundige mannen, te moeten ondergaan, en het vooruitzigt daar benevens, dat hunne bekwaamheid hun den zekeren weg tot eer en voordeel moest banen, de

heilzaamste uitwerksels op hunne vlijt en vorderingen gehad, waarvan de Maatschappij nog een lange reeks van jaren de vruchten zal kunnen plukken! Het is Ulieden bekend, Medeburgers! welke voortgangen eene betere en redelijker leerwijze, geheel of gedeeltelijk, op de Scholen heeft gemaakt; hoe zij het gunstigst getuigenis heeft weggedragen van alle onbevooroordeelde, en ook van vele bevooroordeelde leermeesters; hoe vele ouden onder dezelve zich beklaagd hebben, dat niet in hunne jeugd dezelfde zorgen voor het Onderwijs wierden aangewend als thans; het is Ulieden bekend, wat nut het gebruik van geschikter leerboeken heeft te weeg gebragt daar, waar dezelve of met bereidwilligheid zijn aangenomen, of met verstand en beleid zijn ingevoerd; en welk het uitwerksel geweest is of zijn zal van den algemeenen aandrang, overal door de gansche Republiek, gelijktijdig en eenparig op dit belangrijk onderwerp gemaakt, ten gevolge van welken geen Onderwijzer, zelfs in de afgelegenste streken, zich onkundig kan houden van 't geen tot de bekwaamheid van een goed Leermeester der jeugd, of tot de inrigting eener goede School behoort; wie onzer zal dit durven bepalen, of de gevolgen hiervan berekenen?

En dit goede is het gevolg geweest der Nationale Schoolverordeningen, zelfs onder de ongunstigste omstandigheden. Met welke rampen hebben dezelve, van haren oorsprong af, niet te worstelen gehad! rampen, waardoor de wel voorziene tegenstand tegen dezelve gesterkt en stoutmoedig gemaakt wierd, en zij tevens werden beroofd van die krachtdadige ondersteuning, waarmeê men zich billijk gevleid had.

Naauwlijks zag de Publicatie van den 22 Augustus 1801 het licht, of eene Staatsomwending deed de toen plaats hebbende Constitutie door eene nieuwe vervangen. Nu beschouwde men, gelijk het gewoonlijk gaat, alles wat onder de vorige was tot stand gebragt, als wederom op losse schroeven gesteld, en paste dit te meer op de verbetering van het Lagere Schoolwezen toe, vermits deze inrigting geheel nieuw was, en de jongste Staatsregeling in vele bijzonderheden tot de herroeping van het oude scheen over te hellen. Nu hadden traagheid en kwaadwilligheid een voorwendsel, en de ijver der Schoolopzieners, wanhopende aan genoegzame ondersteuning, afhankelijk geworden van de goede of kwade gezindheid der Onderwijzers en Plaatselijke Besturen, zelve onzeker, of het niet den tegenstreveren der schoolverbetering gelukken zou dezelve geheel den bodem in te slaan, en door eene voorziene verandering hunner Schooldistrikten in verwarring gebragt, of verhinderd om voor het toekomstige te arbeiden; de ijver, herzeg ik, waarmeê dezen hunne posten aanvaard hadden, moest noodwendig verflaauwen; terwijl tevens, ten gevolge van deze zelfde omstandigheden, verscheiden Schooldistrikten van alle toezigt werden of bleven beroofd. En wie is er, die zich van de uitwerking eener wet veel goeds kan beloven terwijl derzelver voortdurende kracht wordt in twijfel getrokken of ontkend? in twijfel getrokken en ontkend zelfs door zoodanige wettige Besturen, die daartoe in den aard hunner instelling, en van het aan hen toevertrouwd gezag, genoegzamen grond meenden te vinden?

Onder zoodanige ongunstige omstandigheden strekte het den Raad van Binnenlandsche Zaken evenzeer tot

verwondering, als tot het levendigst genoegen, dagelijks de berigten te ontvangen, en aan het publiek te kunnen mededeelen, dagelijks de bewijzen te zien, dat hier deze, daar gene, ginds verscheiden scholen van grove misbruiken gezuiverd, in onderwijs of inrigting verbeterd, of tot volkomenheid gebragt wierden; dat het getal der bekwame Onderwijzers in eene ongelooflijke evenredigheid toenam; dat derzelver zucht om zich in onderlinge bijeenkomsten, door het lezen van goede geschriften, of door het ontvangen van verstandig onderwijs, te oefenen, gedurig meer werd ontvonkt, en dat zelfs in de behoeftigste en ongunstigste streken een enkele straal van licht de hoop op eenen komenden dageraad levendig hield. Het was hierdoor, dat ook wij ons voelden aangespoord, om geene pogingen te sparen, ten einde, ware het mogelijk, deze inrigting voor haren ondergang te behoeden, al zoude ook ondank en miskenning het loon zijn van onzen arbeid en opoffering.

Denkt echter niet, geëerde Vrienden! dat ik de aanvankelijk te weeg gebragte verbetering der Scholen, enkel toeschrijf aan de deugdelijkheid en doelmatigheid der bestaan hebbende Schoolverordening; neen! zonder Ulieden, zonder de medewerking van mannen, wier kunde, wier standvastigheid, wier beleid en ijver de Wet hebben weten te doen eerbiedigen, hare heilzame bedoelingen aangenaam te maken, den tegenstand te ontwapenen, en zelfs van schrale gronden vruchten te oogsten; zonder deze medewerking zou de hervorming van ons Vaderlandsch Schoolwezen veelligt nog onder de hersenschimmen kunnen geteld worden. Ja, Medeburgers! het is onloochenbaar, van den moed, de

kunde en arbeidzaamheid, van de naauwgezette pligtsbetrachting der Schoolopzieners is de bedoelde en zoo gewenschte verbetering van het Openbaar Onderwijs ten eenemale afhankelijk; daarvan heeft de uitkomst ons de ontegensprekelijkste proeven in handen gegeven; daaraan schrijven wij het grootendeels toe, dat in sommige Distrikten zoo veel goeds, zoo algemeen nut is gesticht, gelijk wij het minder goed en minder nut in andere, voor merkbare verbetering even vatbare streken, of aan bijzondere, of aan de noodlottige onzekerheid der openbare omstandigheden toeschrijven, waardoor niet zelden de veerkracht der ziel voor een tijd als verlamd, en de moed door tegenstand uitgedoofd wordt. Indien immer het toezigt over de Scholen zich gesteld vond in de handen der zoodanigen, die, schoon zich zelven daartoe ongeschikt, schoon dien brandenden ijver voor de zaak, die alleen moeijelijkheden het hoofd kan bieden, niet in zich gevoelende, echter om des soberen gewins wille, 't welk, vooral bij eene flaauwe behartiging van dien post, uit denzelven kan getrokken worden, zich daartoe hadden aangeboden, en zich dit edel, doch moeijelijk beroep, zonder den noodigen aanleg tot hetzelve, lieten welgevallen; dan voorzeker zou men vrijelijk alle Nationale Schoolverordeningen vernietigd mogen wenschen, en de daaraan bestede kosten onder de nuttelooze geldverspillingen rekenen. Is er wel iets meer noodig, om een iegelijk uwer, en van hen, die gij hier vertegenwoordigt, na een verlicht en eerlijk onderzoek van zich zelven, op nieuw en ten krachtigste aan te vuren, of tot volharding in deszelfs onvermoeiden arbeid, of tot verzameling van alle krachten, ten einde, onder het genot van

een gerust geweten, het tegenwoordig en toekomend geslacht tot den uitgebreidsten zegen te verstrekken?

De veranderingen, welke de Wet omtrent het Schoolwezen, ten gevolge der tegenwoordige Staatsregeling, heeft moeten ondergaan, hebben in den aard van de werkzaamheden der Schoolopzieners geenerlei wezenlijke verandering gemaakt, maar veel eer den kring derzelve uitgebreider, gewigtiger en belangrijker doen worden, door op dezelve een gedeelte der zorg over te brengen, die te voren aan den Agent van Nationale Opvoeding, en daarna aan den Raad van Binnenlandsche Zaken was opgedragen. Aan hen is de bepaling der Schoolorde voor iedere school in het bijzonder toevertrouwd. Zij zijn de onmiddellijke raadgevers hunner Departementale Besturen in alles, waarin dezen het voormalig Uitvoerend Bewind hebben vervangen. Aan hen is op de benoeming hunner toekomstige ambtgenooten een gewigtige invloed toegestaan. Hoe zeer heeft dus nu niet in nog veel ruimer mate plaats, 't geen ik zoo even omtrent de onbegrensde aangelegenheid van den post eens Schoolopzieners aan U mededeelde!

Gij zult, gij kunt het mij derhalve niet ten kwade duiden; gij zult, gij kunt het aan geene ontijdige onbescheidenheid toeschrijven, indien ik van deze gelegenheid, om U in mijne betrekking toe te spreken, gebruik make, om eenige herinneringen aangaande de beste waarneming van den post eens Schoolopzieners aan Ulieden voor te houden; herinneringen, die ik, als de vruchten mijner ervarenis en van een aandachtig onderzoek, aan Ulieder oordeel onderwerpe; terwijl ik alles, wat te dezen aanzien reeds door mij gezegd is in mijne aanspraak tot opening der eerste algemeene

Vergadering van Schoolopzieners, daar dezelve gedrukt en in Ulieder handen is, thans niet herhalen, maar alhier voor herzegd zal houden.

Ik moet dan, in de *eerste plaats*, gematigdheid, zachtzinnigheid en beleid aan Ulieden, als de edelste hoedanigheden van een regtschapen toezigt over de Scholen aanprijzen, van welker heilrijke uitwerking op de verbetering van het Onderwijs, uwe berigten zelven mij de sprekendste bewijzen hebben doen zien. Men verwarre gematigdheid niet met ijverloosheid, noch zachtzinnigheid met karakterlooze slapheid, noch beleid met listige veinzerij; maar men gevoele de kracht en den waren aard dezer deugden, en men zal erkennen, dat zonder dezen noch kunde noch ijver haar doel kunnen bereiken. Inderdaad, algemeene wetten vool het Schoolwezen moeten, indien zij hetzelve niet tot een zeer laag peil willen doen zinken, moeten veel meer vorderen, dan op elke school bereikbaar is, en van ieder Onderwijzer geëischt kan worden; doch bij dezelve moet tevens gezorgd zijn, dat aan daartoe bevoegde personen eene zekere ruimte van toepassing dier wetten op alle bijzondere gevallen worde toegestaan, ten einde aan de eene zijde, door het onmogelijke te vergen, de Wet zich zelve niet vernietige, en aan den anderen kant geene school beneden dien trap van volkomenheid blijve, waarvoor dezelve vatbaar is. Wanneer, bij voorbeeld, bij het 1ste artikel van het thans gearresteerd Reglement, alle Scholen voor openbare worden gerekend, waarin slechts het eerst of zoogenaamd elementair onderwijs wordt gegeven, zelfs bijzondere instituten en fundatiën daaronder begrepen, en zulks, ten einde onder het voorwendsel van bijzondere inrigtingen, de algemeene

Wet niet krachteloos te doen maken; en men vergelijkt daarmede het 17de artikel van dat zelfde Reglement, waarbij, ter voorkoming van verwarringen en ongelegenheden, uit het eerste ontstaande, de zorg der Schoolopzieners voor de nakoming der Schoolwetten en Reglementen in iedere school, onderworpen wordt aan derzelver oordeel over de bestaanbaarheid en uitvoerlijkheid derzelve, naar de regels der mogelijkheid en naar plaatselijke omstandigheden: wanneer bij de 8ste, 9de en 10de artikelen der Verordeningen op het afnemen der examens, een zoo veel omvattend onderzoek wordt voorgeschreven, dat geene andere, dan zeer bekwame Onderwijzers, hetzelve met roem kunnen doorstaan; en zulks ten einde ieder leermeester te doen zien, naar welk een trap van kunde hij streven moet; zonder welk eene mate van beschaving hij op geen voorrang of voorkeur aanspraak mag maken; en bij het 11de artikel derzelfde Verordeningen aan de Schoolbesturen de vrijheid wordt gelaten, om naar de behoeften en omstandigheden der plaatsen, op een min voldoend examen, bij gebrek van bekwamer mededingers, en onder de noodige voorzieningen, bepaalde getuigschriften van bekwaamheid af te geven; dan gevoelt men, hoe veel bij dit alles op de gematigdheid en het oordeelkundig beleid der Schoolopzieners is gerekend, die, wanneer zij met standvastigheid en menschlievenden ernst gepaard gaan, wanneer zij het gevolg zijn van een verstandig doorgedacht plan, ook in dezen het onmogelijke mogelijk schijnen te maken, en waartegen zelfs de hardnekkigste tegenstreving op den duur niet bestand is.

In de *tweede plaats*, daar eene ware, wel berekende

en voor alle standen der menschen geschikte verbetering van het Lager Schoolonderwijs het doel is, waarnaar wij allen streven, zoo is het van de uiterste noodzakelijkheid, dat men zich geregelde en juiste denkbeelden van hetzelve vorme, en daarmede zich geheel doordringe. Er zijn te dezen aanzien verscheiden klippen te vermijden, die, hoezeer zulks min noodzakelijk voor Ulieden moge zijn, nogtans de aard des onderwerps mij gebiedt kortelijk aan te roeren.

Van waar toch is de vrees bij sommigen ontstaan, de niet ongegronde vrees, dat door eene te ver getrokken verbetering van het Onderwijs kinderen uit geringe levensstanden kundigheden zouden aanleeren, die, voor hunne toekomstige roeping min noodzakelijk, hen veelligt met verachting en onvergenoegdheid zouden kunnen doen nederzien op die levenswijs, waartoe de Voorzienigheid hen bestemde; kundigheden dierhalve, die voor hen en voor de Maatschappij langs dezen weg nadeelig zouden worden? Zou het niet grootendeels daaraan zijn toe te schrijven, dat men op sommige scholen, aan wier hoofd zeer bekwame Onderwijzers zijn gesteld, zich te veel bevlijtigt om de leerlingen in hooger wetenschappen, als aardrijks-, wiskunde of verhevener rekenkunde bekwaam te maken, en zich te weinig toelegt, om hun goede, juiste en duidelijke begrippen van noodzakelijke en algemeen nuttige kundigheden mede te deelen? Waaraan is het toe te schrijven, dat vele der tegenwoordige Onderwijzers al het bijzondere der verbeterde leerwijze enkel stellen in eene meerdere kennis van de gronden der Nederduitsche taal? Waaraan anders, dan omdat veelligt sommige Schoolopzieners of Schoolverzorgers, te zeer of te

uitsluitend, op dit bijzonder gedeelte, met terzijdestelling van het meer noodzakelijke, het verbannen namelijk van het slaafs-werktuiglijke en geestuitdoovende in den ouden leertrant, hebben aangedrongen? Waaraan is het toe te schrijven, dat vele welwillende, niet geheel onbekwame leeraars der jeugd nog geene meerdere vorderingen in verstandelijke oefening hebben gemaakt? Is het niet misschien daaraan, dat men hen op het uiterlijke en werktuiglijke, op de schikking van tafels en banken, op het ten toon stellen van leerborden, zonder het regt gebruik derzelve te kennen, of op andere uitwendigheden te veel prijs heeft leeren stellen? Waaraan is het toe te schrijven....doch wat behoef ik deze vragen te vermenigvuldigen; Gijlieden gevoelt met mij, en meer dan ik, hoe noodzakelijk het zij zich met gezonde en klare denkbeelden van dat onderwijs, 't welk kinderen tot verstandige en deugdzame menschen vormt, zonder hen tot wonderen van kennis of tot opgeblazen veelweters te maken, geheel te doordringen; daartoe de voortreffelijke geschriften van NIEMEIJER, van ROCHOW, van onze in dit vak met regt geroemde Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, met keuze en met vlijt te doorbladeren, daartoe zoodanige scholen in ons Vaderland op te zoeken, waar men tot dadelijkheid gebragt ziet, 't geen voor weinige jaren de wijsbegeerte der menschlievendheid zich wel als wenschelijk, maar naauwlijks als mogelijk durfde voorstellen.

Eene *derde* herinnering, die ik niet mag verzwijgen, betreft het bezoeken der scholen, het voornaamste en gewigtigste gedeelte van uwen arbeid, waarvan het verzuim, of eene nalatige en ligtvaardige waarneming meer dan iets anders geschikt zou zijn om een blaam

te brengen over alle Schoolverordeningen, en het heil, bij dezelve bedoeld, te verwoesten. Maar ook de wijze zelf, waarop deze moeten ingerigt worden, verdient alle uwe aandacht en overweging: het voorschrift deswege, in uwe vorige instructie vervat, behelst niet alles, wat daarin door U te verrigten of op te merken is; en de wijziging van hetzelve, naar den bijzonderen aard der scholen, der leerlingen en der onderwijzers is aan ieders nadenken en waarnemenden geest overgelaten. Hier is het tooneel, waar gij den schat der ondervinding moet opzamelen, uwe eigen denkbeelden verbeteren of uitbreiden, en uwe vurige deelneming in de belangen der vaderlandsche jeugd, als door een weldadig voedsel gedurig onderhouden: geregelde, verstandig aangelegde schoolbezoeken, deze, en deze alleen zijn het, waardoor gij het vertrouwen der leermeesters op U vestigen, derzelver ijver opwakkeren, hun welbesteden arbeid beloonen kunt; hier is het, waar uwe tegenwoordigheid genoeg is, om de leergierigheid aan te prikkelen, en van waar gij nimmer behoeft, nimmer vermoogt te scheiden zonder de streelende bewustheid, dat de voldoening aan uwen pligt het heil van anderen bewerkte.

Eindelijk *ten vierde*, de naauwe betrekking, waarin de Opzieners der Scholen zich voortaan tot de Departementale Besturen geplaatst zien, eischt van hunne zijde al die eerbiedvolle oplettendheid; die naauwgezette en bescheiden pligtsbetrachting, waardoor zij van de bereidwillige en krachtdadige medewerking dier Hooge Besturen in hunnen post zich kunnen verzekeren. Hoedanig ook het verschil van gevoelens moge geweest zijn omtrent den aard en omtrek der Nationale be-

heering van het Lager Schoolwezen, omtrent de meerdere of mindere noodzakelijkheid eener eenparige inrigting van hetzelve door de geheele Republiek, zoo veel is zeker, dat alle Departementale Besturen het belangrijke en wenschelijke van eene wezenlijke schoolverbetering erkend, en hun verlangen betuigd hebben, om hunne zorgen en pogingen tot dit heilzaam doeleinde te besteden; en mogen, ja moeten wij dan niet vertrouwen, daar nu eenmaal de wijze, waarop dit geschieden zal, door de Wet zelve bepaald is, dat het alleen van de bescheidenheid, het beleid en de werkzaamheid der Schoolopzieneren zal afhangen, om, na het overwinnen der vooroordeelen, zich ten krachtigste ondersteund te zien door die magten, die met hen dezelfde bedoelingen koesteren en aan dezelfde grondbeginsels hulde doen? Dan, mijne geëerde Vrienden! dan eerst zult gij de belooning van uwen arbeid rijkelijk inoogsten, wanneer gij den roem en het heilrijk gevolg uwer welbestede pogingen zult kunnen deelen met hen, aan wie de rust en bloei, en de geheele welvaart van U en uwe medeburgeren ten duurste is aanbevolen. In den naam dan van het Vaderland, bij het belang der jeugd, en bij de voldoening voor uwe eigen harten, dat het nimmer aan U te wijten zij, indien uwe loopbaan nog verder door struikelblokken en hinderpalen wordt belemmerd, indien voor het tegenwoordig en toekomend geslacht de vruchten verwoest worden, die alreede voor hetzelve bloeijen!

Wij zijn hier door het Staatsbewind bijeen geroepen, om onze gevoelens aan elkanderen mede te deelen over de meest geregelde wijze, waarop de nieuwe Wet omtrent het Schoolwezen behoort in werking gebragt te

worden; dat die zelfde geest van gematigdheid en bescheidenheid, van wien wij alleen alles hopen kunnen, onze raadplegingen besture! dat wij opregtelijk hulde doen aan de uitspraak en bedoelingen der Wet, ook daar, waar zij met onze bijzondere gevoelens strijdig mogten zijn! dat wij zoo veel mogelijk alles daar heen trachten te sturen, dat de achterdocht geweerd, het onderling vertrouwen gevestigd, en elk onbevooroordeelde overtuigd zij, dat het ons alleen te doen was, om kennis, beschaving en menschengeluk te bevorderen! Het Staatsbewind heeft gewild, dat ik in deze uwe vergadering den post van Voorzitter zou bekleeden; als zoodanig betuige ik geene andere, dan deze grondbeginsels te zullen volgen, en ook in de mededeeling van mijnen raad de grenzen te zullen eerbiedigen, die de Wet zelve gesteld heeft aan mijne voormalige betrekking tot Ulieden, en aan den invloed, dien uwe mij zoo dikwerf gebleken toegenegenheid op uwe besluiten en handelingen aan mij zou willen vergunnen. Dat wij, want het is tijd deze aanspraak te sluiten, dat wij met deze gevoelens onze raadplegingen beginnen, dat de uitslag derzelve aan onze vurigste wenschen beantwoorde, en dat de zegen des Allerhoogsten onze pogingen bekroone!

Korte schets, bevattende eenige levensbijzonderheden, betrekkelijk wijlen den medicinae doctor J. van Heekeren, *in leven Commissaris tot de zaken van de Geneeskundige Staatsregeling enz.*

Wij zijn aan de nagedachtenis van onzen vriend, wijlen den Med. Doctor J. VAN HEEKEREN, den medeoprigter en ijverigen medearbeider van dit Tijdschrift(*); wij zijn aan deszelfs betrekking tot de bevordering der Geneeskundige Wetenschappen in ons Vaderland, zoowel als aan deszelfs kunde en verdiensten verschuldigd,

(*) Het hier bedoelde Tijdschrift is het *Geneeskundig Magazijn*, *door* A. VAN STIPRIAAN LUÏSÇIUS, C.G. ONTYD *en* M.J. MAQUELYN, waarvan het *derden deels tweede stuk* ten jare 1804 te Leyden bij A. en J. HONKOOP in het licht verscheen, begeleid van een Voorberigt, in hetwelk deze levensschets, zonder den naam des stellers te dragen, maar met eene P. onderteekend, voorkomt.

den Lezeren van het Geneeskundig Magazijn, een beknopt verslag mede te deelen, van het leven en de belangrijke werkzaamheden van dezen jeugdigen Arts, te vroeg, helaas! aan zijnen gewigtigen post, aan de Maatschappij, en aan zijne vrienden en betrekkingen ontrukt.

Hij werd op den 26 December des jaars 1774 te Amsterdam geboren. Zijn Vader bekleedde aldaar met lof het beroep van Artsenij-mengkundigen, hetgeen door denzelven niet aanvaard was, dan na alvorens een geregelden loop van geneeskundige studiën aan eene onzer Vaderlandsche Hoogescholen te hebben afgelegd. Deze gelukkige zamenloop van omstandigheden moest natuurlijk veel toebrengen, om den zoon tot het edel beroep van Geneeskundige te doen bestemmen; de natuur had denzelven daartoe den gunstigsten aanleg en de vereischte talenten gegeven, en aan het uitmuntend *Gymnasium* en *Athenaeum Illustre* te Amsterdam, onder de opleiding van VAN OMMEREN, WIJTTENBACH, BONN en VAN SWINDEN, ontbrak het aan geene gelegenheid; om dezen aanleg te vormen, deze talenten te ontwikkelen, en den leergierigen jongeling, in ieder vak van wetenschap, tot de verhevenheid eener juiste en tevens liberale beoefening derzelve op te leiden.

Aldus toebereid verscheen hij in den jare 1791 aan de Leydsche Hoogeschool, om aldaar, onder de lessen der beroemde mannen van dien tijd in alle de voorbereidende en beoefenende gedeelten der Geneeskunde, zijne letterkundige loopbaan te beginnnn en te voltooijen. De kortheid van dit verslag laat geenszins toe, aangaande den aanleg en voortgang zijner studiën, gedurende dit tijdperk, de berigten mede te deelen, die wij uit

den mond zijner tijdgenooten gereedelijk zouden kunnen verzamelen. Het zal genoeg zijn op te merken, dat hij zich beijverde, om de wetenschap, waaraan hij zich toewijdde, van alle kanten, en in hare geheele uitgestrektheid te omvatten; dat geene belangrijke nasporingen der Ontleedkunde met de daaraan verwante takken, geene verbazende ontdekkingen der Scheikunde, geene nieuwe stelsels van Geneeskunde, zijne aandacht en navorsching ontgingen, en hij zich alzoo volkomen op die hoogte trachtte te plaatsen, van waar men de kennis des menschen, in den staat der gezondheid en der ziekte, en de kennis der middelen, om den eersten te behouden en te verzekeren, en den laatsten te hulp te komen, overzien en bevatten kan.

Gelijk hij te dezen aanzien aan alle zijne uitmuntende Leermeesters de wezenlijkste verpligting had, betuigde hij steeds die inzonderheid te gevoelen omtrent den Hoogleeraar S.J. BRUGMANS, wiens uitgebreide smaak, levendigheid van voorstelling, en minzame omgang de verdienstelijkste jongelingen rondom hem lokte; die, ook buiten de uren zijner lessen, hun alles, wat tot hunne vorming strekken kon, aan de hand gaf, en die, door hen toe te laten tot de vervaardiging der toebereidselen ter verrijking zijner keurige verzameling van voorwerpen, betrekkelijk de vergelijkende Ontleedkunde, door zich daarin van hunne hulp te bedienen, en bij die gelegenheid hun geest met allerlei kundigheden te verrijken, hunne leergierigheid opscherpte, en den weg tot verdere navorsching voor hen baande en gemakkelijk maakte.

VAN HEEKEREN kon, uit hoofde van zijnen natuurlijken aanleg, geen beminnaar zijn eener drooge en

dorre studie; zijn goede smaak en gevoel voor het schoone, leidden hem van zelve tot de beoefening der letterkunde, als het sieraad van alle geleerdheid en wetenschap, terwijl hij tevens inzag, en hierin door het voorbeeld zijner Leermeesteren bevestigd wierd, van welk gewigt een beschaafde geest, en kennis van der menschen neigingen en hartstogten voor den beoefenenden Geneesheer zij. Het kan derhalve niemand bevreemden, dat hij van zijn verblijf te Leyden gebruik maakte om de lessen van PESTEL in de Natuurlijke Regtsgeleerdheid, en van RAU in de Welsprekendheid bij te wonen; dat hij oude en hedendaagsche dichters en redenaars vlijtig doorbladerde; en dat al wat beschaafdheid, smaak en genie bezat onder de studerende jongelingen, tot den kring. van zijnen gemeenzamen omgang behoorde. Wij kunnen ons hier, uit zijne nog in leven zijnde tijdgenooten, beroepen op den tegenwoordigen Amsterdamschen Hoogleeraar D.J. VAN LENNEP en plaatsen uit de reeds verstorvene nevens denzelven den edelen J.W. VAN SONSBEEK, den roem der Zeeuwsche jongelingschap, van wien het, reeds in zijne pas ontloken jaren, onzeker was, of hij eenmaal aan de Maatschappij als Staatsman, of als Dichter aan de Vaderlandsche Letterkunde gewigtiger diensten zou bewijzen.

Door zulke vrienden omgeven (en hoe vele mannen van erkende groote verdiensten zouden wij onder dezelve niet kunnen optellen) bragt hij zijne Akademische loopbaan met even veel genoegen als vrucht ten einde, en verkreeg in den jare 1797 de Doctorale waardigheid, na het openbaar verdedigen eener Verhandeling *de Osteogenesi praeternaturali*, die, afzonderlijk gedrukt en

uitgegeven, met gretigbeid en toejuiching ontvangen, en met welverdienden lof is beoordeeld in verscheiden zoo buiten- als binnenlandsche Journalen.

De Hoogeschool verlaten hebbende, zettede hij zich in zijne geboortestad Amsterdam neder, waar de roem zijner loffelijk volbragte studiën, de achting en genegenheid voor zijn persoon, en de bescherming van groote mannen, gelijk een VAN SWINDEN, DEIMAN en dergelijke, hem eene uitgebreide en schitterende praktijk beloofden, waarvan reeds de eerste, in dit vak altijd geringe beginselen de bewijzen droegen.

Doch niet lang daarna, in den aanvang des jaars 1798, werd het Agentschap van Nationale Opvoeding opgerigt. De voormalige Franeker Hoogleeraar TH. VAN KOOTEN, die het eerst dat Agentschap bekleedde, en de talenten, den geest en de werkzaamheid van VAN HEEKEREN kende, droeg hem den post op, om als Secretaris bij dat Agentschap hem ten dienste te staan. Dat hij dezen post, na eenig beraad, aanvaardde, en voor denzelven zijne, inderdaad zeer voordeelige uitzigten als Geneesheer varen liet, is zekerlijk grootendeels toe te schrijven aan jeugdige eerzucht, aan de betoovering van het denkbeeld, om in eenen nieuwen uitgebreiden kring, nieuwe en uitgebreide diensten aan de Maatschappij te bewijzen; en welk jong mensch van verdiensten kent dezen prikkel der eerzucht, deze begoocheling eener loffelijke eigenliefde niet? maar er was echter nog eene andere beweegoorzaak, die hiertoe natuurlijk en krachtig medewerkte. VAN HEEKEREN had zich naauwlijks te Amsterdam gevestigd, of hij werd benoemd tot Lid der Commissie van Geneeskundig Toevoorzigt binnen die Stad. De belangrijke werk-

zaamheden dier Commissie in het vak der *Medicina Politica*, waarvan derzelver uitgegeven gewigtige stukken en rapporten de blijken dragen, moesten zijn zucht noodwendig ontvlammen, om in dit zoo heilrijk, en echter in ons Vaderland zoo weinig bearbeid gedeelte der Geneeskundige Wetenschappen, zich met ijver te oefenen; en nu werd hem een post aangeboden, waarin de geneeskundige zorg van het Staatsbestuur voor de gezondheid en welvaart der Ingezetenen, een der voorname voorwerpen zijner werkzaamheid zou moeten uitmaken, waarin hij de gelegenheid zou hebben de belangrijkste berigten hierover in te zamelen, en om hetgeen de bekwaamste mannen, in dit en andere landen over dit onderwerp gedacht en geschreven hadden, dadelijk in praktijk te zien gebragt. Is het wonder, dat zijn nieuwe post, voornamelijk uit dit oogpunt beschouwd, hem bekoorde, en dat hij niet langer zwarigheid maakte, zich tot de waarneming van denzelven te verleenen?

Naauwlijks bekleedde hij dezen post, of eene andere waardigheid wierd hem voorgesteld. Curatoren van het Amsterdamsch Gymnasium plaatsten hem onder de twee benoemden, ter vervulling van het Hoogleeraarschap in de Ontleedkunde, 't welk door vrijwilligen afstand van den beroemden A. BONN, vacant was geworden. Niemand twijfelde, of hij was de bedoelde man, 't geen daarna ook bevestigd werd, toen zijn medebenoemde niet is beroepen. De Agent VAN KOOTEN gebruikte derhalve alle middelen van overreding, ten einde hem te bewegen, om de Curatoren voor de hem bewezen eer te bedanken, en alle verdere aanmerking op zijn persoon voor te komen, hetgeen dan ook van

deze aangewende pogingen het eindelijk gevolg is geweest.

Zijn loopbaan, als Secretaris bij het Agentschap van Nationale Opvoeding, is niet genoeg van duur geweest, om over zijne verrigtingen in denzelven anders te kunnen doen oordeelen, dan door diegenen, die zijnen arbeid van nabij hebben beschouwd; en wanneer men dan in aanmerking neemt de omstandigheden en afwisselingen van dien tijd, de menigvuldige moeijelijkheden, uit het onbepaalde der werkzaamheden van dat Agentschap, naar de denkwijs dier dagen, uit het nieuwe en vreemde der daaruit voortvloeijende bijzonderheden geboren, den overlast der waanwijsheid, der projectmaking en van den ambtshonger, die elk om beurten hetzelve bestormden; wanneer men dit alles in aanmerking neemt, en vergelijkt met hetgeen ons uit echte bronnen verzekerd is door hem dadelijk te zijn verrigt, zonder eenigen wezenlijken onderstand van aan hem toegevoegde medearbeiders, afhankelijk van hooger wenken en bevelen, en bij de noodwendige onbedrevenheid van eenen jongen Arts in ministeriele zaken, dan zou men reden hebben om niet alleen over zijne gematigdheid, in het beteugelen van den geest der vervolging en in het voorkomen van verwarringen, maar ook voor zijne onvermoeide werkzaamheid bij ontelbare afleidingen, en over zijne aan den dag gelegde talenten zich te verwonderen; terwijl de vervaardiging eener *Pharmacopoea Batava*, waarvan het ontwerp door hem in dien tijd is gevormd, en die thans op eene zoo voortreffelijke wijze is tot stand gebragt, zoowel *zijne* nagedachtenis, als de beroemde opstellers derzelve tot eer zal verstrekken.

Toen in de maand April des jaars 1799 de Agent VAN KOOTEN, als Gezantschaps-Secretaris naar Spanje vertrok, en in deszelfs post door den Leydschen Hoogleeraar J.H. VAN DER PALM werd vervangen, stelde deze aan VAN HEEKEREN voor, om het Secretariaat des Agentschaps, als waarvan de menigvuldige oplettendheden en naauwkeurigheden noodwendig deszelfs ijver in het groote doel zijner werkzaamheden moesten verhinderen, met den post van Commissaris tot de zaken der Geneeskundige Staatsregeling, op gelijke jaarwedde en rang, te verwisselen.

De redenen, voor die verandering opgegeven, werden door hem, en toen, en in 't vervolg, gebillijkt; de daartoe gedane voorslag bereidwillig aangenomen; en van dit tijdstip af leide hij zich geheel toe op de verbetering van den staat en de beoefening der Geneeskundige Wetenschappen in ons Vaderland, en op de bevordering der heilzame maatregelen van Geneeskundige Staatkunde.

Dat hij zich ook reeds te voren, en onder den omslag der bezigheden van het Secretariaat, met dit onderwerp, in al deszelfs uitgebreidheid, ijverig had onledig gehouden, blijkt, onder anderen, uit deszelfs gedrukt rapport, den 22 November 1799 aan den toenmaligen Agent gedaan, waarin hij melding maakt van een reeds te voren bij hem ontworpen uitgebreid plan, om en de beoefening der Geneeskundige Wetenschappen, en het openbaar onderwijs in dezelve, en de wetten, zoo tot wering van misbruiken en kwakzalverij, als tot bevordering der staatkundige zorg voor de gezondheid en het leven der ingezetenen, in een en hetzelfde Reglement te omvatten, ten einde hetzelve

door het Uitvoerend Bewind en Vertegenwoordigend Ligchaam te doen invoeren. De groote omvang van dit ontwerp was oorzaak, dat hetzelve niet zoodanig als het lag, werd aangenomen, en de Agent liever verkoos, elk der grootere deelen van hetzelve afzonderlijk te doen bewerken, en het een na het andere, zoo mogelijk, in trein te brengen, waarschijnlijk voorziende, dat het ook alzoo niet weinig moeite zou inhebben, in onze Republiek, en bij de gedurige dobbering van derzelver staatsgesteldheid, plaatselijke wetten en gebruiken door algemeene verordeningen te doen vervangen.

Bij het zoo evengemelde Rapport was tevens een Concept-Reglement van Geneeskundig Bestuur gevoegd, 't welk te gelijk met hetzelve, door den Agent aan de voornaamste Geneeskundige Collegien en personen werd rondgezonden, ten einde met derzelver inlichtingen en aanmerkingen te worden vereerd. Het was ligtelijk te voorzien, dat een stuk, waarin zoo vele onderscheiden belangen en denkwijzen meer of minder werden aangetast, bedenkingen van allerlei aard moest doen ontstaan, die derhalve in groote menigte werden ingezonden, en welker bijeenverzameling, schifting en wederzamenstelling tot het vormen van een algemeen overzigt, niet weinig arbeids veroorzaakte.

Hoezeer nu de beoordeeling der beroemdste en bekwaamste mannen over dit stuk, verre weg de gunstigste was, bleek het echter duidelijk, dat het raadzaamst zijn zou, ten einde den tegenstand, zoo veel mogelijk, te ontwapenen, de verbetering van den staat der Geneeskunde in deze Republiek nog eenvoudiger en meer in 't bijzonder aan te vangen; terwijl men tevens schijnt

in 't begrip te zijn geraakt, om alleen zoodanige verordeningen voor te stellen, die door het Uitvoerend Bewind zonder tusschenkomst van het Vertegenwoordigend Ligchaam konden worden ingevoerd, ten einde alzoo den weg te banen en voor te bereiden voor een volledig zamenstel van Geneeskundige Wetten en Reglementen voor dit geheel Gemeenebest.

Althans op den 7 November des jaars 1800 werd bij het Uitvoerend Bewind, op voorstel van het Agentschap van Nationale Opvoeding, een besluit genomen, waarbij de Departementale Besturen, en door dezelve de Gemeente-Besturen werden gelast, om met al het aan hen toevertrouwd gezag de kwakzalverij van allerlei aard en gedaante krachtdadiglijk te weren, en te beletten, dat door iemand eenige tak der geneeskunde wierd uitgeoefend, die daartoe niet wettiglijk en na afgelegd examen bevoegd was verklaard: een besluit zoo heilzaam, en in al deszelfs bijzonderheden zoo gepast, dat niettegenstaande de weinige klem van regering bij de ondergeschikte collegien van dien tijd, en de daaruit voortvloeijende flaauwhartigheid en nalatigheid, waarmede aan den inhoud van dat besluit op de meeste plaatsen is voldaan, hetzelve echter onbegrijpelijk veel heeft toegebragt, om de overheersching der grofste misbruiken voor te komen en te beteugelen.

Den 3 Januarij des volgenden jaars werd bij het Uitvoerend Bewind besloten, mede op voordragt van het Agentschap, tot de oprigting van Departementale Commissien van Geneeskundig Bestuur, welke ten platten lande, en in alle steden, waar geene Geneeskundige Collegien gevestigd waren, het toezigt zouden uitoefenen op de exercitie der praktijk, en de examina

afnemen der personen, welke zich aldaar tot dat einde wenschten te etablisseren; eene inrigting, waarmede aan eene der dringendste behoeften in alle gewesten der Republiek werd voldaan, en waarvan in verscheiden streken onzes Vaderlands de beste uitwerkselen zijn gezien.

Voorts werd op den 8 April van dat jaar, mede bij besluit van het Uitvoerend Bewind, de instructie voor deze Departementale Commissien gearresteerd, en eindelijk door de benoeming van de Leden, die dezelve zouden uitmaken, waaronder de beroemdste namen prijken, deze instelling volkomen tot stand gebragt.

Alle welke besluiten bij notificatie ter kennis der Ingezetenen zijn gebragt, en ter Landsdrukkerij verkrijgbaar gemaakt en uitgegeven, onder den titel van *Geneeskundige Verordeningen van het Uitvoerend Bewind der Bataafsche Republiek*; terwijl daarin bovendien te vinden is, een uit dezelfde bron voortgevloeide, en ten zelfden dage gearresteerde aanschrijving van het Uitvoerend Bewind aan de Departementale- en Gemeentebesturen, strekkende om de vreesselijke verwoestingen der kinderziekte, door het aanmoedigen en bevorderen van de inenting derzelve, langs de meest gepaste middelen en wegen, zoo veel mogelijk, voor te komen; en tevens de voorstanders der toen voor het eerst in dit land opgang makende vaccine, tot het doen van herhaalde proefnemingen, en het mededeelen van den uitslag derzelve, uit te noodigen en aan te sporen.

Uit deze weinige proeven zal men over den aard der werkzaamheden van VAN HEEKEREN, en ook eenigermate over derzelver omvang kunnen oordeelen. Het is toch inderdaad opmerkelijk, dat alle deze gewigtige

stukken in dagteekening niet meer dan eenige maanden verschillen; en indien men zich daarbij herinnert, dat in dit tijdperk de beroemde VAN SWINDEN mede aan het hoofd des Bestuurs geplaatst was, wiens ijver tot het invoeren van algemeen nuttige inrigtingen, vooral in het vak van wetenschappen, verlichting en wijsgeerige staatkunde, boven onzen lof verheven is, zou men dan niet ligtelijk in het vermoeden kunnen komen, dat het althans niet aan gebrek aan ijver of werkzaamheid, maar alleen aan tijdsomstandigheden, en daaruit voortgevloeide, of daarmede verbonden beginsels en oorzaken te wijten is, dat het gebouw van Staatkundige Geneeskunde in ons Vaderland, na de gelegde grondslagen, nog zoo geheel onvoltooid en naauwlijks begonnen daar staat? Intusschen zijn bij het Vertegenwoordigend Ligchaam nog onafgedaan gebleven twee gewigtige stukken, daartoe mede behoorende, en aan welker vervaardiging en bearbeiding VAN HEEKEREN geen gering aandeel had; het eene betrekkelijk het invoeren van algemeene geboorte-, trouw- en sterflijsten; het andere bevattende politieke middelen, en voorbehoedselen tegen de hondsdolheid; terwijl eindelijk thans nog hij het Wetgevend Ligchaam aanhangig is eene voordragt van het Staatsbewind tot invoering van een algemeen Geneeskundig Bestuur en Toevoorzigt, geschoeid op den leest der tegenwoordige Staatsregeling; van welken zoo moeijelijken en in deszelfs bijkomende omstandigheden zoo verdrietigen arbeid hij den afloop niet heeft mogen aanschouwen.

Men denke intusschen niet dat zijne werkzaamheden zich enkel bepaalden tot het stellen of beoordeelen van dergelijke Verhandelingen, zoo ver het tijdsgewricht

derzelver voordragt raadzaam maakte; neen, hoezeer men van den arbeid, daaraan verbonden, zonder dadelijke ondervinding, zich geen juist denkbeeld kan maken, was echter daarenboven aan hem aanbevolen de behandeling van alle, bij het Agentschap of den Binnenlandschen Raad dagelijks voorkomende zaken, het geneeskundige betreffende, en het stellen der rapporten of adviezen op dezelve, zoo ver zulks noodig was, terwijl de geheel of gedeeltelijk officiele correspondentie, met Geneeskundige Collegien, of de Leden derzelve, in minder bezige uren zijne vlijt kon gaande houden.

Onder dit alles bleef hij zijnen geest met de voortbrengselen der Nieuwe Letterkunde, en met het bestuderen der Oude voedsel verschaffen, en wisselde daardoor af zijne steeds voortgezette nasporingen van alles wat genees-, schei-, natuur- of geneeskunde in deze dagen nieuws of belangrijks ontdekten. De kunstbewerking der vaccinatie, die zulke weldadige uitzigten voor het menschdom opent, trok uit dien hoofde bijzonder zijne aandacht; zijne eigen waarnemingen desaangaande, bijzonderlijk verzameld bij gelegenheid van een verblijf te Zierikzee, waar hij aangaande het onderscheid tusschen de ware en valsche koepokken, en het mededeelen der pokstof door inenting aan koebeesten, gelegenheid had om gewigtige proeven te nemen; deze zijne waarnemingen had hij geschikt voor dit Geneeskundig Magazijn; doch gedeeltelijk zijne bezigheden, gedeeltelijk de vertraging, door het teekenen en graveren der noodige platen veroorzaakt, hebben te weeg gebragt, dat dit voor zijnen dood niet heeft kunnen geschieden; terwijl wij echter hoop hebben, dat met gunstige toe-

stemming zijner erfgenamen, zijne nagelaten geschriften desaangaande, door ons nog zullen kunnen medegedeeld worden.

Als praktisch Geneesheer heeft hij weinig gelegenheid gehad om zijne verdiensten te doen kennen, dan gedurende den korten tijd, dien hij, na het verlaten der Hoogeschool, te Amsterdam doorbragt, en bij zijn verblijf in den Haag, wanneer zijne vrienden hem om zijne geneeskundige verzorging bij ziekten van hen of de hunnen aanzochten. In de behandeling dezer laatste, en men kan onder dezelve voorbeelden van zeer ernstige en gevaarlijke ongesteldheden opnoemen, was hij steeds bij uitstek gelukkig; terwijl zijne voormalige lijders zijne zorgvuldige, oplettende en deelnemende verpleging niet genoeg lofs kunnen toezwaaijen.

Zoodanige bijzonderheden hadden hem aangespoord, om voortaan de praktijk der Geneeskunde bij zijne overige bezigheden te voegen, en zich tot dat einde in de rol der Geneesheeren in den Haag te doen inschrijven: doch deze en alle zijne andere uitzigten van toekomstig geluk zijn verijdeld door zijnen dood, die op den eersten Junij dezes jaars inviel, slechts zeer weinige dagen na dien, die tot de voltrekking zijns huwelijks met Mejufvrouw ADRIANA DE JONG, zijne treurend achtergelatene Bruid, bestemd was.

Het is hier de plaats niet, om van zijne gezellige deugden, van zijne standvastige vriendschap, van zijne dienstvaardigheid of van alle die beminnelijke hoedanigheden te spreken, die zijn verlies voor zijne vrienden altijd onvergetelijk zullen maken. Het is niet de pligt der vriendschap, waarvan wij ons hier kwijten; en voor den lezeren van dit Tijdschrift, welks redactie gedurende

een geruimen tijd aan hem was opgedragen, vertrouwen wij genoeg gezegd te hebben, om zijne waarde te doen erkennen, en zijnen naam met ons in dankbaar aandenken te doen houden.

Redevoering bij de Orde der Unie, bij gelegenheid van de plegtigheden der algemeene vergadering van de ridders der Unie, *in tegenwoordigheid van Z.M. den Koning van Holland*, *uitgesproken te Amsterdam in de groote zaal van het Koninklijk Paleis*, *op den 25 van Grasmaand* 1808.

Sire!

DOE WEL EN ZIE NIET OM! deze is de merkwaardige zinspreuk, waarmede Uwe Majesteit de *Koninklijke Orde der Unie*, door Haar ingesteld, aan de volvoering van alles wat groot, van alles wat goed, van alles wat edel is, heeft toegeheiligd.

Eene beminnelijke eenvoudigheid kenmerkt deze oud-Hollandsche spreuk, die, gelijk de oud-Hollandsche aard, onder een nederig voorkomen, de verhevenste gevoelens uitdrukt; die de uitgebreidste pligtsbetrachting, uit de zuiverste bedoeling, tot de heilzaamste strekking,

aan allen voorschrijft, die zich door deze leus vereenigd vinden.

Het is dan hierdoor, Sire! dat U.M. en zelve toonen wilde, hoe veel prijs zij stelt op de voorouderlijke deugden van haar Volk; en deze deugden terug wilde roepen onder eene Natie, die, in het midden harer rampen, niets dan dit noodig heeft, om dezelve door te worstelen.

Eer en onderscheiding te verleenen aan allen, die *wel doen en niet omzien;* allen, wien eer en onderscheiding van Uwe hand te beurt viel, tot *weldoen zonder omzien* te verpligten! Dit was dan het weldadig doel, Sire! dat U.M. bezielde bij de oprigting dezer edele Broederschap. Wij voeden ook hierdoor de blijde hoop; wij zien ook hierin de voorbode en de waarborg, dat wij eenmaal onze redding, ons herstel, aan U zullen te danken hebben, wanneer het de almagtige Voorzienigheid behaagt, ons bestaan te doen voortduren!

Van al het goed, dat wij verrigten kunnen, is 't geen wij tot heil des Vaderlands verrigten, het grootste en beste. Liefde tot het Vaderland is de eerste van alle burgerlijke deugden, want uit haar vloeijen alle andere voort; hare eischen zijn steeds heilig, hare regten onvervreemdbaar, haar invloed, haar kracht, haar vuur, gaan die van alle andere betrekking oneindig te boven. Het is daarom, dat U.M., wanneer zij hare Ridders gebiedt *wel te doen!* hen boven alles den plegtigen Eed doet afleggen: *dat zij zich geheel aan den dienst van hunnen Koning en hun Vaderland zullen toewijden*.

Zouden wij den grond niet beminnen, die onze vroege jeugd zag ontluiken; waar elke voetstap aan ons

het geheugen herroept van onze kinderlijke vermaken, van de vorming onzer vermeerderende jaren, van ieder oogenblik genoegen en geluk, dat wij smaakten, en van alle de voorregten van veiligheid en levensgenot! Waar wij de vruchten van voorvaderlijke nijverheid mogen plukken, en geen blik in het rond kunnen slaan, zonder de gedenkteekenen te aanschouwen van den moed, de volharding en de roemrijke zelfopoffering van hen, wier naam wij dragen, en wier bloed door onze aderen vloeit! Waar wij alleen die gebruiken, die zeden, dien leeftrant aantreffen, die gewoonte en volkskarakter ons onontbeerlijk hebben gemaakt; waar wij vrienden, bloedverwanten, echtgenooten bezitten, den genoegelijken kring van onzen dagelijkschen omgang rondom ons hebben verzameld, en, zelfs na ons verscheiden, ons bestaan in dat van onze kinderen wenschen te zien voortduren! Onze kinderen.....Gewis! liefde tot het Vaderland is niet onderscheiden van de heilige, natuurlijke, onuitroeibare liefde tot ons eigen kroost! want, met welk een oog kunnen wij hen zien opwassen, hen onbezorgd de toekomst zien te gemoet gaan; met welke gerustheid hen stervende verlaten, wanneer wij, met het Vaderland, ook hun geluk verloren achten!

Het Vaderland alleen dan te beminnen, wanneer het de zetel is van voorspoed en overvloed; wanneer de fortuin alle hare gaven en schatten in deszelfs schoot uitstort, en er bijkans geen andere pligt van ons geëischt wordt, dan deszelfs weldaden te genieten: maar daarentegen aan het Vaderland onzen dienst te onttrekken, wanneer het onder gevaar en rampen gebukt gaat, en eischt, dat wij met hetzelve lijden zullen,

voor hetzelve arbeid, tijd, genoegens, goed, ons zelven, alles zullen offeren: dan den weleer gezegenden Vaderlandschen grond, gelijk een ontaard kind zijne verarmde, ongelukkige Moeder, ondankbaar te verlaten; beklag, misnoegen en gemor de plaats van kloekmoedigheid en geduld te doen vervangen; elk ijdel voorwendsel aan te grijpen, om laauwheid en onverschilligheid te bemantelen, en het belang des Lands te verraden, door aan deszelfs behoud te wanhopen! Noemt gij dit liefde tot het Vaderland? Noemt dan ook het monster, dat in de lagchende dagen van uw geluk altijd aan uwe zijde was; noemt den gewaanden vriend, die, onder duizend betuigingen zijner trouw, slechts met u, en voor u, scheen te leven, maar die u schandelijk verliet, toen in den bangsten nood zijne hulp alleen u had kunnen baten en redden, noemt dan die slang, die gij onwetend en onbezorgd in uwen boezem koesterdet, noemt hem dan uwen boezemvriend!

Sire! niemand kent beter, dan Gij, den ganschen omtrek onzer rampen; met vaderlijke bezorgdheid hebt Gij de diepte onzer wonden gepeild, en, gelijk Gij zelve geen sluijer geduld hebt, om het gezigt van zoo veel ellende voor U te verbergen, zoo hebt Gij, met Vorstelijke openhartigheid, dezelve aan het oog uwer onderdanen bloot gelegd. Met hoe veel regt kan U.M. verwachten, dat alle ware vrienden des Lands zich rondom haren Troon zullen scharen, en zoo veel edele zelfopoffering met vereenigde krachten ondersteunen! Met hoe veel regt kunt Gij dit verwachten van eene Natie, wier geduld en volharding, in de moeijelijkste omstandigheden, de proef der eeuwen heeft doorgestaan, en bij wie, wij danken er Gods gunstig Albestuur

voor, bij wie de sporen van voorouderlijke braafheid nog niet geheel zijn uitgewischt!

Maar, wanneer het immer tot wel, en braaf, en loffelijk handelen behoort, dat men *wel doet* EN NIET OMZIET, het is vooral dan, wanneer het Vaderland, in kommerlijken toestand, onzen bijstand vraagt. *Niet om te zien* naar eigen opgevatte gevoelens, hoe lang gekoesterd, hoe diep bij ons geworteld; noch dwaasselijk den waan te voeden, dat het behoud des Vaderlands met de zegepraal van onze bijzondere begrippen onafscheidelijk zou verbonden zijn. *Niet om te zien* naar gemak, naar genoegen, naar rust in den schoot van een vreedzaam huisgezin, maar al dat streelend heil vaarwel te zeggen, wanneer wij geroepen worden, om, in het midden der golven en der orkanen, het schip van Staat te helpen behouden. *Niet om te zien* eindelijk naar iets, dat onze inspanning en ijver zou kunnen belemmeren, maar gevaar en tegenstand onverschrokken het hoofd te bieden, zonder af te wijken, noch ter regter-, noch ter slinkerhand, kloekmoedig voort te stappen, gerust op het getuigenis van zijn eigen hart, getrouw aan zijnen God, aan zijnen Koning, en aan zijnen pligt! Indien dit ooit van den vriend zijns Vaderlands gevorderd wordt, het is dan, wanneer deze teedere moeder, aan wie elk harer kinderen alles wat hij is, en alles wat hij bezit, te danken heeft, een gedeelte der diensten terug eischt, die zij zelve zoo verkwistend aan ons bewees; het is in die omstandigheden, die Gij Sire! ons met zoo veel gevoel, en zoo onbewimpeld als de onzen hebt voorgesteld, en waarin Gij met zoo veel vaderlijke goedheid deelt, en altijd deelen wilt!

Ziet daar dan, Ridders! de glansrijke, maar moeijelijke loopbaan, die uw Doorluchtige Monarch, het Hoofd en de Grootmeester uwer Orde voor U, elk naar den kring uwer werkzaamheid, heeft opengesteld; ziet daar het doel, waarnaar gij streven, de deugden, waarvan gij het voorbeeld geven moet! Waarom zouden wij, al is het, helaas! tot onze schaamte, niet belijden, dat de geest van algemeen en openbaar belang, door rampen zonder verademing, bij gestadige afwisseling van gebeurtenissen en regeringsvormen, en onder het woeden der partijschap, bijkans is uitgebluscht? maar aan u is de verpligting opgelegd, om denzelven te doen herleven: het wrevel misnoegen te doen zwijgen; uit den doodslaap der ijverlooze onverschilligheid op te wekken, die in denzelven bedolven liggen; den vermomden vijand des Vaderlands te ontmaskeren, al had hij ook het kleed der uitsluitende vaderlandsliefde aangetogen; tweedragt, haat, verdenking, vooroordeel te breidelen en den mond te stoppen; in ijver, in liefde, in trouw, in zelfopoffering moedig vooruit te streven; al uw vermogen en al uwe talenten, al uwen invloed en al uwen roem, alle uwe deugd en verdiensten aan het heil der Maatschappij, aan den luister van uwen Vorst, en het herstel van uw Vaderland dienstbaar te maken! Ziet daar, waartoe gij u verbonden hebt, wanneer gij hebt gezworen: *dat gij tot den regel van uw gedrag zult aannemen de Grondwet der Ridders:* DOE WEL EN ZIE NIET OM!

Ridders! wanneer gij uwe Koninklijke Orde den verheven naam van *Orde der Unie* ziet dragen; wanneer gij onder hare zinnebeelden den *Hollandschen Leeuw*, *worstelende tegen de baren*, en *den vastgesnoerden bondel*

pijlen aanschouwt; wanneer gij de gouden gedenkspreuk onzer Vaderen: *Eendragt maakt Magt:* bij dit alles ziet pralen; welke herinneringen dringen zich dan, met onweêrstaanbaar geweld, in uwe ziel voort! Hoe stelt zich voor uwe verbeelding het gebouw van grootheid, rijkdom, magt en luister, door uwe Vaderen gesticht! niet in kalme tijden, onder begunstiging der uiterlijke omstandigheden, zonder stoornis of hinder; maar in het midden van het oorlogsrumoer, met bijkans uitgeputte krachten, door naburen benijd, door verraderlijke vrienden bestookt, en onder eene onvoltooide Staatsinrigting, die de zaden van twist en tegenstand, ja! van hare eindelijke vernietiging in zich begreep! En het nageslacht van deze Vaderen zou wanhopen aan het herstel des Lands, terwijl het deszelfs bodem door geenen vijand bezet ziet of aangerand; terwijl het zijne akkers in vrede bebouwt, en derzelver vruchten ongestoord inzamelt; terwijl het zijnen, nog niet geheel gewekenen overvloed, in rust en veiligheid geniet; terwijl het zijne rampen met bijkans alle volken van Europa gemeen heeft, en vele onwaardeerbare voorregten boven die allen bezit; terwijl het eindelijk de bron zijner twisten gestopt, aan zijne regering bestendigheid, luister en klem ziet bijgezet; terwijl het eenen Vorst aan zijn hoofd ziet, die Hollandschen aard en Hollandsche zeden waardeert; die aan u, Ridders, door het versiersel uwer Orde zelve, en in U aan de gansche Natie, zijnen wensch, zijn vertrouwen aan den dag legt, dat hij, door Hollandsche deugden ondersteund, haar zal redden en gelukkig maken!

Voorzeker, Sire! indien wij niets meer bezitten van den moed onzer Voorouderen, waarmede zij niet slechts

in het veld en op de zee hunne vijanden bevochten, maar die zich vooral openbaarde in dat taai geduld, die onverzettelijke standvastigheid, waarmede zij geworsteld hebben tegen de elementen, tegen honger en behoeften, tegen misnoegen en muiterij; indien wij niets meer bezitten van hunne nijverheid, spaarzaamheid, eenvoudigheid, onkreukbare trouw en gehechtheid aan alle hunne pligten; indien wij niets meer overig hebben van hunne vaderlandsliefde: ik bedoel niet liefde tot eenig staatkundig stelsel, maar liefde voor onzen vaderlandschen grond; voor deszelfs behoud en de welvaart van deszelfs ingezetenen, door orde, ondergeschiktheid, en volvaardige toebrenging van alles, wat het Vaderland van ons eischen en verwachten kan; indien wij een geheel verbasterd kroost zijn geworden, 't welk alleen de gebreken zijner Voorouders, en niets van hunne deugden, alleen hunne onbuigzaamheid, en niets van hunne belangelooze zelfopoffering heeft overgehouden, dan voorzeker kan noch U.M., noch eenige magt op den aardbodem ons behouden; dan moeten wij te gronde gaan, en verdienen onzen ondergang!

Maar neen, Sire! zoo laag is uw volk niet gezonken; zoo zeer heeft de voorspoed het niet kunnen ontzenuwen, noch de tegenspoed het ter neder slaan: er gloeit nog in onzen boezem een vonk dier aloude regtschapenheid, die eenmaal het wereldrond zijnen eerbied afperste: door U opgewekt en aangevuurd, zal zij wederom een weldadige vlam worden, die alles verlicht en verwarmt!

Ridders! gij, en gij niet alleen, maar gij bovenal, zult tot waarborg strekken, dat geene ijdele begoocheling mijne zinnen vermeestert: wat op het kruis uwer Orde gemaald en te lezen is, dat zal in uw hart

gegraveerd zijn: hetzij gij door uwe aanzienlijke eereposten den Troon helpt onderschragen; hetzij gij bestemd zijt, om lauweren te plukken in het veld, of Hollands vlag te doen eerbiedigen op den oceaan, hetzij gij door uwe verdiensten in het gebied der wetenschap of kunsten, door uwe nijverheid of deugden, de Maatschappij tot roem en zegen verstrekt: gij zult het voorbeeld geven van kloekmoedigheid en standvastigheid, van eensgezinde zamenstemming tot het algemeen belang, van vernietiging en vergetelheid aller twisten en partijschappen, van trouw aan den Koning en liefde voor uw Vaderland: *Gij zult weldoen, en niet omzien!*

Sire! tot den vereerenden post, dien U.M. mij, als Redenaar dezer Orde, heeft opgedragen, behoort ook, dat ik de daden der Ridders, die uitgemunt hebben, vermelde. Met welk een streelend gevoel zal ik altijd aan dezen pligt voldoen, en hoe dikwijls, indien het vooruitzigt mij niet bedriegt, zal ik mij daartoe in staat gesteld en geroepen vinden! Doch, om uit te munten, is het niet genoeg, dat men het wil en kan doen, men moet zich ook daartoe de gelegenheid geopend zien. Hoe menig een brandde van verlangen, om voor zijnen naam luister en onsterfelijkheid te verwerven; maar de fortuin plaatste hem niet, waar hij zich in alle zijne grootheid kon doen onderscheiden. Neen, Sire! het is geene ijdele grootspraak, wanneer ik durf verzekeren. dat onder de staatsmannen, krijgslieden, handelaars, geleerden en kunstbeoefenaars, die door U.M. tot deze eerbiedwaardige Orde verkoren zijn, niet weinigen gevonden worden, die slechts het uur verbeiden, waarin zij hunne deugd en trouw kunnen doen uitblinken; gelijk de diamant, in het hart der

aarde verborgen, het oogenblik wacht, waarin hij zal opgedolven worden!

Doch de verdiensten der levenden worden zelden, naar hare gansche waarde, gekend en verheven: naijver en mededinging verduisteren ze, en de vrees, dat misschien nog aan deze zijde van het graf, menschelijke zwakheid op een glansrijk leven eene onuitwischbare vlek zal werpen, doet menigmaal den mond des lofredenaars verstommen. Eerst aan het einde van het loopperk wordt de overwinnaar gekroond, en de dood drukt het zegel op den roem des braven! Dit, Sire! was het lot van velen der Ridders, die de Orde sedert hare oprigting reeds verloren heeft, en wier namen mijn pligt mij gebiedt hier met eer te vermelden. Een veertiental ziet zij zich reeds ontrukt, door haar, gelijk door vrienden en magen, en door het Vaderland betreurd!

Twee derzelve lieten voor dat Vaderland al hun bloed stroomen; de Oostersche en Westersche Indiën waren getuigen van hunnen moed, en onder de zeehelden, die bij hun leven niet duldden, dat de bodems, aan hunne verdediging toevertrouwd, in 's vijands handen vielen, zal het nageslacht ook die van ALBERS en EVERTZ noemen. Onkundig van de eer, hun door U.M. toegedacht, voorkwam hen de dood, eer zij van de onderscheiding, aan hunnen rang en verdiensten vastgemaakt, de vruchten konden plukken! Dit zelfde viel ook aan twee hunner spitsbroeders te beurt, aan LA FEBURE en LANCESTER, die, gelijk zoo velen hunner landgenooten, voor Batavia's ongunstige luchtgesteldheid bezweken, en hun graf vonden, waar zij door talenten en dapperheid roem en belooning hoopten te vinden. En ook gij zijt

in den bloei uwer jaren aan Hollandsch Zeewezen ontijdiglijk ontvallen, SCIPIO OUDKERK POOL! Alles hoopte het, alles mogt het billijk verwachten van uwe kunde, van uwe onvertsaagdheid, van uwe gevestigde achting, van alle de deugden, die het karakter van een braaf Hollandsch zeeman versieren: in het midden eener eervolle loopbaan zijt gij weggerukt, maar de achting en erkentenis van uwen Koning, van uw Vaderland, en van deze luistervolle Orde, hebt gij met u ten grave gedragen!

Nog heb ik alle de verliezen niet opgeteld, waarin de Zeemagt van U.M. te gelijk met Hare Koninklijke Orde gedeeld heeft. Twee harer Bevelhebbers, tot aanzienlijke rangen verheven, moesten, in rijper en meer gevorderden ouderdom, den tol der natuur betalen. JAN SELS, door langdurige en getrouwe diensten de plaats waardig, die hij bekleedde; WILLEM VAN BRAAM, die, in den merkwaardigsten Zeeslag, waarvan onze latere geschiedenis gewaagt, eer en onderscheiding verwierf, en wiens naam onder de helden van Doggersbank met glorie te prijk staat! Daarvoor ruste zijne assche in vrede, en zijne gedachtenis dure voort met die van Hollands dapperheid!

Indien, Sire! binnen zulk een gering tijdverloop, de woede des doods aan U.M. Zeemagt zoo vele verdienstvolle Ridders heeft ontrukt, zij heeft ook die van uwe Landmagt niet verschoond. JAN EVERT LEWE, erfgenaam der krijgsmanseer van zijn aanzienlijk en edel geslacht, wist die ook zelf in het veld te handhaven, en besloot zijne loopbaan met den aanzienlijken post van Regter in de Hooge Vierschaar der Oorlogszaken. JOHANNES BRUCE, een naam, mede niet onbekend in

de geschiedenis van Hollands heldendaden, had nog den herfst zijner dagen niet bereikt, toen het onverbiddelijk sterflot aan de verdere uitbreiding van zijnen verworven roem hem ontrukte!

Maar waarom moet ik hier aan U.M. het smartelijk verlies van één harer Groot-Officieren, dat van den dapperen en edelen NOGUÉS, herinneren? Door U.M. met het Groot-Kruis dezer Orde versierd, en met een der aanzienlijkste eereposten begiftigd, ja, 't geen oneindig meer zegt, met uwe achting, Sire, met uw vertrouwen, en met uwe vriendschap vereerd, was hij een zegen voor het nieuwe Vaderland, door hem aangenomen, gelijk hij dat zijner geboorte tot sieraad en luister verstrekte. Maar welke zijner deugden en verdiensten zal ik het eerst vermelden, om aan zijne nagedachtenis regt te doen? Zal ik hem met mijne verbeelding volgen, daar hij als krijgsman naauwlijks de loopbaan der wapenen intreedt, of hij ziet zijn moed, zijn beleid, zijne standvastigheid met de heerlijkste uitkomsten bekroond? Zal ik hem vergezellen, daar hij in Maringo's velden Frankrijks schoonste zegepraal door zijn bloed en wonden helpt bevechten? Of daar hij, na den vrede, welks verbreking aan Europa zoo vele rampen berokkende, in Amerika's afgelegene oorden, eene hem toevertrouwde Volkplanting met onbezweken heldhaftigheid verdedigt? Met een handvol volks biedt hij het hoofd aan een tienmaal magtiger vijand: geene herhaalde bloedige stormen brengen zijn gevoel van pligt en eer aan het wankelen; schoon elk zijner brave manschappen meer dan dubbeld gewroken valt, ziet hij nogtans zijne kleine bende verminderen en smelten, maar weigert zich aan zijnen vijand te

onderwerpen. Het noodlot zelf eerbiedigt zijne standvastigheid: door de overmagt verplet, is zijne nederlaag aan eene zegepraal gelijk, en de verbaasde overwinnaar zelf doet hulde aan zijne meerderheid! Of zal ik zijne regtvaardigheid, zijne wijsheid, zijne zachtzinnigheid naar waarde pogen te roemen? niet slechts in zijnen rijperen ouderdom, in kalme tijden, maar ook in die dagen, toen Frankrijks naam, bijkans op hetzelfde oogenblik, het afgrijzen en de bewondering des wereldronds was; ook dáár aan den dag gelegd, waar de hitte der geestvervoering de onrustige gemoederen deed gisten en koken; doch wier woede, of door zijn verstandig beleid werd afgekeerd, of door zijne innemende zeden bedaard, of door zijne onwrikbare vastheid van geest beteugeld. Zal ik eindelijk de grootheid, de openhartigheid, de edelmoedigheid zijns karakters malen, die in alle zijne betrekkingen, en zelfs in den dagelijkschen omgang, hem ieders eerbied, achting en liefde deden verwerven? Doch wie is er, wiens hart niet gaarne instemt met de gevoelvolle lofspraak van allen die hem kenden? die met de tranen van zijne bedrukte vrienden, van zijne troostelooze echtgenoote, niet gaarne zijne tranen vermengt! Sire, dat in lengte van dagen geene verliezen, gelijk dit, het hart van U.M. doen bloeden! Dat de bescherming der eenwige Voorzienigheid, over haar uitgestrekt, ook allen, die de zuilen van haren Troon zijn, met haar beveilige!

Na reeds den dood van een tiental Ridders vermeld te hebben, die in den roem der wapenen leefden en stierven, moet ik nog, als 't ware, een nieuw veld intreden, en hulde doen aan de gedachtenis van hen, die, in vreedzamer loopbaan, de eervolle onderscheiding

hunnes Konings, de achting en liefde hunner landgenooten, zich waardig maakten.

Onder dezen moet ik in de eerste plaats gedenken aan GERRIT CORVER HOOFT, door zijn verlicht en geoefend verstand, door zijn braaf en deugdzaam karakter, zoowel als door zijne eereposten, onder Hollands aanzienlijken met lof bekend.

De belangen dezer eerste van Hollands koopsteden behartigde hij voormaals met ijver en trouw; Gooilands opgezetenen plukten de vrucht zijner steeds werkzame zorgvuldigheid, en zijn beminnenswaardig gezin eerbiedigde in hem den teedersten en verstandigsten huisvader. Verwijderd van het Staatsbestuur, besteedde hij zijn afgetrokken leven aan de nuttigste ondernemingen, door vruchtbaarheid te geven aan den onbebouwden grond, en de dorre heide in lagchende dreven en bloeijende akkers te herscheppen. Nog in het laatste zijns levens werd hij geroepen, om eene gewigtige vergadering der voornaamste ingezetenen, tot belangrijke oogmerken zamengeroepen, als Voorzitter te besturen. Het noemen zijns naams zelfs is met de dierbaarste herinneringen voor elken beminnaar der vaderlandsche letteren en deugden verbonden. Doch wat spreek ik hiervan in dit eerbiedwekkend gesticht, het pronkstuk van onzer Vaderen nijverheid en magt, waardig om tot het Paleis van onzen Monarch verheven te worden! Hier, waar zoo vele, in 's Lands geschiedenis aan de onsterfelijkheid gewijde namen zich om strijd aan onzen geest vertegenwoordigen! Hier, waar zoo vele wijze, regtschapene mannen den achtbaren tabbaard luister bijzetteden, en den naam van Vaderen des Vaderlands verdienden en verwierven!

Indien onze Krijgs- en Staatslieden voormaals hunnen roem tot in de verste gewesten uitbreidden, onze Geleerden, onze beoefenaars van wetenschap, kunst en letteren, deelden niet minder in de algemeene toejuiching; en ook hierin is het nakroost zijnen voorouderen niet gansch onwaardig. Smartelijke verliezen, Sire! die uwe Koninklijke Orde ook van deze zijde getroffen hebben, verstrekken er van ten treurige bewijze!

JOHAN RUDOLPH DEIMAN werd zelfs hier, in het Vaderland van BOERHAVE, in deze Stad, waar alle talenten en begaafdheden zich als in een gemeenschappelijk middelpunt vereenigen, onder de voortreffelijkste Geneesheeren gerangschikt. Alles, wat de uitmuntende Arts, of tot heil en redding zijner lijderen, of tot hunne opbeuring kan toebrengen, bezat hij in de uitgebreidste mate. Zijne kunde omvattede alle de takken en deelen der edele wetenschap, die hij beoefende: geene bekrompenheid van geest deed hem het nut der nieuwere ontdekkingen versmaden, en geene ligtzinnigheid de voortreffelijke voorschriften der Ouden verwerpen. De juistheid zijns oordeels evenaarde de schranderheid van zijn vernuft, en de zorgvuldige verpleging van hen, die in gevaar en nood zich aan hem toevertrouwden, voltooide zijnen welverdienden lof. Hij schroomde geene moeijelijke navorschingen, en durfde zelfs in het veld der afgetrokkenste bespiegelingen zich wagen. Hij was de toevlugt der kranken, en de wellust zijner vrienden tevens. Amstels burgers zagen treurende hem ten grave dalen, en duizenden, door hem van den dood verlost, weenden bij het lijk hunnes weldoeners!

Sire! ik gevoel dat nu reeds de aandoening en droefheid mij overmeesteren, en nog moet ik van

CONRAD en van RAU spreken! Vergeef het mij, indien ik, overstelpt door de teederste gemoedsbewegingen, aan hunne verdiensten niet al het regt kan doen wedervaren, 't welk zij billijk eischen konden! Indien mijne bevende lippen geene loftrompet kunnen doen klinken, en het diepst gevoel van 't geen Uwe Majesteit, van 't geen deze Orde, dit Land, de gansche Maatschappij verloren, mij slechts zuchten en tranen veroorlooft!

FREDERIK WILLEM CONRAD was zoo voortreffelijk, zoo goed en zoo beminnelijk, dat men, van zijne talenten, zijne deugden, of van zijn karakter gewagende, naauwelijks weet, van waar men beginnen zal, of wat het meest in hem uitblonk!

Hij was de leerling en vriend van den onvergetelijken BRUNINGS, en hij was waardig het te zijn. Indien dit land, gewoekerd uit de baren, geen verdienstelijker mannen kan aanwijzen, dan die bij voortduring deszelfs grond aan de zee betwisten, en, zoo ver menschelijk vernuft dit vermag, de woede van het ontembaar element weten te breidelen: welk een eerekrans zullen wij dan vlechten voor hem, die hierin, en met onvermoeiden ijver bezig was, en door niemand werd overtroffen?

Doch hij zelve heeft zich eene onvergankelijke eerzuil gesticht; en zoo lang de Rhijn, aan den Noorder-Oceaan terug gegeven, de boorden van Katwijks strand zal besproeijen, zal de naam van CONRAD door het nageslacht met eerbied genoemd worden! Maar ook alle vrienden van braafheid en menschelijkheid zullen dien naam in gezegend aandenken houden: want hij was nederig, zonder den minsten zweem van laaggeestigheid; zijne eerlijkheid en trouw stonden onwrikbaar pal:

maar nimmer gewaagde zijn mond er van; hij was zachtzinnig en toegevend, maar onverzetbaar in het goede; hij was bescheiden, vriendelijk, goedhartig, het vertrouwen en de vraagbank zijner meerderen, de liefde zijner ondergeschikten; hij was waardig den hoogen eernaam van MENSCH te dragen, en op zijn grafzerk schrijve men met onuitwischbare letteren: HIER RUST DE ZEDIGE VERDIENSTE!

Waar, Sire! waar vinden wij de mate van onze droefheid en van ons beklag, om het onherstelbaar gemis van SEBALD FULKO JAN RAU? Gelijk men op het onverwachtst eenen ontzettenden slag hoort, en ter zelfder tijd zijne hoop, zijn goed, zijn wellust door den bliksem ziet vernielen, zoo klonk de doodmaar van RAU tot in de uiterste oorden des Rijks! Door de natuur zelve met hare zeldzaamste gaven beschonken, door de zanggodinnen en bevalligheden als om strijd gekoesterd, opgekweekt en versierd, prijkte hij met onverwelkten glans, als geleerde, als redenaar, als gevormd voor het fijnste kunstgevoel, voor alles, wat in 't gebied des vernufts en der zedelijkheid *schoon* genoemd kan worden. Al de kennis der Oosterlingen was niet genoeg, om zijne dorst naar wetenschap te verzadigen; ook 't geen Griekenland en Latium, 't geen dit ons Vaderland, 't geen Engeland of Duitschland, in vroegere of latere tijden, schoons of uitmuntends voortbragten, had de schatkameren van zijnen geest verrijkt, en alle deze heerlijke en uitmuntende gaven werden door hem, als eene geheiligde schatting, aan den Godsdienst toegewijd! Met welk een onbeschrijfelijken wellust opende zich het hart des ongelukkigen voor hare vertroosting; met welk een moed bezielde zij den lijdenden; welk

een vuur van liefde en ijver ontstak zij in het hart van elk, die God en zijnen pligt beminde, wanneer zij door RAU, in hare gansche beminnelijkheid werd voorgesteld! Dan vloeide overtuiging van zijne lippen; dan drongen zijne redenen met onweêrstaanbaar geweld in ieders hart; dan staarden aller oogen hem aan, tot dat zij, door een traan van gevoel en godvrucht verduisterd, zich nedersloegen, en, in zwijgende taal, de schoonste lofspraak voor hem uitstorteden! Sire! wanneer ik mij te binnen breng, dat ik thans zijne plaats vervang, eene plaats, die door hem alleen waardiglijk vervuld kon worden, dan vermengt zich, met de teederheid des aandenkens, schaamte en bedeesdheid, en mijne lippen weigeren mij, mijne rede te eindigen. Hoe zou de kracht en gloed zijner welsprekendheid in deze luistervolle zaal hebben uitgeschitterd! Met welk eene onweêrstaanbare geestvervoering, Ridders! zou hij uw aller harten hebben doordrongen! Hoe zou de onnavolgbare schoonheid en waardigheid zijner gestalte en houding, u, als door eene onbekende tooverkracht, hebben geboeid! Hoe zou de uitdrukking van zijn edel en sprekend gelaat.....Doch wat waag ik dezelve te malen? Gij zaagt ze, Sire! en gevoeldet haren magtigen indruk, in dien ontzettenden nacht, toen Gij hem, op de puinhoopen zijner nog blakende woning, U als een Engel der verlossing hoordet begroeten! In dien nacht, Sire! toen Uwe grootheid en goedheid over de harten van alle Uwe goede onderdanen voor altijd heeft gezegepraald! Het is weinig, dat de held, de broeder en strijdgenoot van NAPOLEON, gevaar en dood niet vreesde, waar zijn pligt hem riep; dat hij tusschen vlam en puinen, daar alles

rondom hem kraakte en viel, moedig voorttrad, of het hem mogelijk ware, één ongelukkig slagtoffer der verwoesting te redden! Maar, dat hij den aanblik der ongelukkigen niet vreesde. Dat hij zich waagde in het midden van rampzaligen, van wanhopigen, die alles misten, alles zochten, alles verloren achtten, en dat hij die allen een schuilplaats in zijn hart trachtte te verleenen! Dat hij, omringd van beroofde kinderen, ouders of echtgenooten, meer leed dan de ongelukkigste van die allen! Daarvoor, Sire! brengt U de dankbare Natie hare eerbiedige hulde toe!....Ontvang dezelve uit den mond van hem, die Leydens ongeluk en Uwe grootheid waardeeren kan.....van een Vader, die een geliefd kind onder Leydens puinhoopen zag omkomen, en die, al kon hij deze rede waardiger besluiten, door zijn snikken zou verhinderd worden voort te gaan!

Redevoering bij de Orde der Unie, bij gelegenheid van de plegtigheden der algemeene vergadering van de ridders der Unie, *in tegenwoordigheid van Z.M. den Koning van Holland, uitgesproken te Amsterdam in de groote zaal van het Koninklijk Paleis, op den* 25 *van Grasmaand* 1809.

Sire!

Toen Uwe Majesteit de Orde der Unie stichtede, was het haar oogmerk met deze verheven Instelling, niet slechts aan de verdiensten die eer en onderscheiding toe te kennen, waarop zij billijke aanspraak hebben; maar ook hen, die Gij tot dezen hoogeren rang in de maatschappij verhieft, daardoor op te wekken tot nieuwe daden van eer en zelfopoffering, van trouw aan hunnen Koning, en liefde voor hun Vaderland!

Het is hierom dat U.M. gewild heeft, dat jaarlijks bij deze plegtige zamenkomst, de daden der Ridders,

die uitgemunt hadden, vermeld zouden worden, dat de verliezen, door de Orde geleden, zouden opgehaald, de namen der overleden Ridders genoemd, en de voornaamste trekken beknoptelijk geteekend zouden worden, waardoor elk hunner zich in zijne loopbaan prijzenswaardig had gemaakt: opdat de levenden tot navolging van de deugden der gestorvenen zouden aangespoord worden, en zucht tot groote daden in zich opgewekt gevoelen, als zij reeds bij voorraad de belooning smaakten, door hunnen Koning aan dezelve toebereid.

Welke dan ook de indruk zijn moge, dien de gansche toestel van dit Ridderfeest, en de tegenwoordigheid van onzen doorluchtigen Monarch op hetzelve, in dezen toestand des Vaderlands, op ons gemaakt hebben; welke gevoelens de krachtige toespraak van ons Hoofd en onzen Grootmeester in ons hebben doen oprijzen en ontbranden; onderdrukken wij voor een poos deze gevoelens, sparen wij nog de uitstorting onzer harten, tot dat wij aan onze Broederen den verschuldigden lijkpligt bewezen, en aan hunne schimmen het offer van ons aandenken, en der erkentenis van hunnen Koning hebben toegebragt!

Aan U, HINLOPEN, aan U komt in de eerste plaats dit offer toe; met weemoedigen eerbied nader ik uwen grafheuvel, om aan uwe zeldzame talenten, en nog zeldzamer deugden, de hulde van al wat braaf en goed is, van al wat zijnen Koning en zijn Vaderland bemint, statiglijk toe te brengen.

Het is een vereerende taak, Sire! die U.M. mij heeft opgedragen, om in hare tegenwoordigheid, en in den naam dezer eerbiedwaardige Orde het woord te voeren; het is zoet en streelend, in deze luisterrijke

Vergadering, de nagedachtenis der mannen te mogen verheffen, die onze Orde en den Hollandschen naam tot luister verstrekten; maar het is nogtans ook treurig voor den Redenaar, het geheugen der treffendste verliezen jaarlijks te moeten vernieuwen, de stof zijnes sprekens met de oorzaak der algemeene rouw tevens te zien aangroeijen, en nooit schooner veld voor zich geopend te zien, dan wanneer het Vaderland zijne edelste zonen beweent! Doch het is de pligt, die dit offer van ons eischt; het is ons aller hart, dat dien eisch ondersteunt; komt, volgen wij deze inspraak, om HINLOPEN's verdiensten regt te doen weêrvaren, en HINLOPEN's asch met onze tranen te besproeijen.

De natuur bezit eene oneindige verscheidenheid van gaven; niet slechts wanneer zij menschen uit den gewonen kring des dagelijkschen levens vormt, maar ook wanneer zij groote en voortreffelijke mannen voortbrengt. Aan sommigen verleent zij eene doordringende scherpte des verstands, een onmisleidbaar oordeel, 't welk de fijnste onderscheidingen met een rassen en wissen blik omvat. Aan anderen een stalen arbeidzaamheid, door geene bergen van opeengestapelde bezigheden af te schrikken of te vermoeijen. Aan dezen schenkt zij onwrikbare zielskracht, waarvoor alle hinderpalen buigen en wijken, en de gevaren zelve eene verborgene aantrekkelijkheid bezitten; aan genen de betooveringen van verbeelding en smaak, oorspronkelijk vernuft, gevoel voor het schoone, en vermogen om het uit te drukken. Er zijn er, op wie zij meer dan ééne dezer gaven uitstort, aan weinigen geeft zij die allen. Wel niet in die hooge, onvergelijkelijke mate, die wij als de grenspaal der volkomenheid bewonderend aanstaren, maar

in eene gelukkige, evenredige mengeling, waardoor elk dezer schoone hoedanigheden aan de andere zusterlijk de hand biedt, en alle met elkander voor den Staat, voor de zamenleving, voor het huisselijk geluk en de beoefening der letteren, het bevalligst en eenstemmigst geheel uitmaken.

In deze trekken, Sire! herkent Gij het beeld van HINLOPEN, wiens ijver voor den dienst van zijnen Koning misschien zijne dagen heeft verkort, wiens helder verstand, wiens wikkend oordeel, wiens trouw in de behandeling der teederste aangelegenheden, wiens onverzetbare braafheid van karakter, met buigzame zachtaardigheid vereenigd; wiens aangename wending van geest en omgang, wiens deugd en beminnenswaardigheid, door U.M. op hoogen, doch welverdienden prijs geschat, in hare raadzaal hem eene aanzienlijke plaats verwierven, en in haar hart zijn aandenken heiligden.

Hoe treuren de Vaderlandsche zanggodinnen, die hij met zoo veel geestdrift beminde, wier alouden roem hij staafde, wier aanblazing hem riep aan het hoofd der mannen, aan wien de bloei van Hollands letterkunde door Hollands letterminnenden Koning is toevertrouwd! Hoe treuren godvrucht, huwlijks- en ouderliefde bij zijn lijkbus! Hoe verzamelen zich rondom dezelve zijne troostelooze vrienden!....maar ach! velen van hen waren hem reeds vooruit getreden.....Waarom zien wij u niet meer in ons midden, gij vriend en medgezel zijner ontluikende jaren, onvergelijkelijke RAU! van wiens lippen altijd de welsprekendheid, gelijk een geurige balsem vloeide, maar die nimmer welsprekender zoudt geweest zijn, dan bij zijnen lof! En gij, geliefkoosde Zanger der Vaderlandsche jeugd, rijkbegaafde

BELLAMIJ, aan wien zijn hart ook éénmaal zoo naauw verbonden was, aan wiens asch hij met zoo veel trouwhartigheid den laatsten vriendenpligt bewees! Gij, Dichter der natuur en der waarheid! waarom klinkt uw bevallige luit niet meer, om Hollands jongelingen en maagden zijn graf met onverwelkbaar loof te doen sieren, en op zijne zerk geknield, eeuwige trouw te doen zweeren aan Vaderland en deugd!

Indien ik, Sire! bij de nagedachtenis van HINLOPEN langer vertoefd heb, dan de bescheidenheid mij zal toelaten bij die der overige Ridders stil te staan, vertrouw ik daarvoor, door de belangrijkheid des onderwerps zelve, gereede verschooning te zullen vinden. En waartoe zoude ik in elk hunner, die in onderscheiden Staats- en burgerlijke betrekkingen, den roem van Uwer Majesteits getrouwe en ijverige dienaren met zich ten grave droegen; waartoe zoude ik in elk hunner die zelfde deugden andermaal verheffen, die, voor zoo ver zij ze allen met elkaâr gemeen hadden, ook in dezelfde lofspraak voor allen begrepen zijn? Heuschheid van inborst en beschaafdheid van zeden kenmerkten den grijzen HOP, en verlieten hem niet, zelfs toen de last des ouderdoms zijne zintuigen en vermogens onderdrukte: met den lof der ongekreukte eerlijkheid, verliet hij het gezantschap, door hem bekleed, en een nieuw leven scheen zijne laatste dagen te bezielen, toen hij door U.M. tot Commandeur dezer Orde verheven, daarin met regt een nieuw blijk van Hare Koninklijke gunst meende te aanschouwen. Uitgebreide, juiste en grondige kennis des Vaderlandschen regts versierde den braven SANDBERG, dien zijne ambtgenooten in het aanzienlijk ligchaam der wetgeving, als hunne vraagbaak eerbiedigden,

en wiens wijsheid, wiens doorzigt en kunde slechts door zijne burgerlijke en maatschappelijke deugden werden geëvenaard. De geletterde VAN DE WALL leeft in zijne doorwrochte geschriften: geene gewigtige, afwisselende Staatsbezigheden, waarvan de last dikwerf op zijne schouders alleen nederkwam, konden zijne zucht tot geleerde nasporing verdooven; en zoo hij, door zijne rijpe ervaring en velerlei kennis, verdiende tot Raadsman zijns Konings verheven te worden, als onderzoeker der Vaderlandsche Oudheid zal zijn naam met onbezoedelden glans in Hollands jaarboeken pralen. Vruchteloos zoekt de vreemdeling den schranderen en edelen BRANTSEN in de statige bosschen van Rederoord, wier herbergzame schaduw hem zoo menigwerf verkwikte: ook hij, en de deugdzame WIJKERSLOOT, betaalden aan de natuur hare laatste schatting; maar de schatting der eer en van een onbevlekten naam blijft voor hunne nagedachtenis bewaard. Niet minder blijft zij bewaard voor den eerwaardigen LAMBLARDIE, bij wien het geestelijk gewaad slechts het uiterlijk teeken was der deugden, die het Christendom vordert en inboezemt, der nederigheid, der zachtmoedigheid, der verdraagzaamheid, der liefde tot alle menschen. Gewis hij verdiende het geweten voor te lichten, en de weldaden uit te deelen van eenen Vorst, in wien zelfs het scherpziend oog der nijdige achterdocht, geen enkelen trek van overdreven ijver, van partijdigheid, of godsdienst-haat ontdekken kan; die de vrijheid des gewetens handhaaft tegen elken dwang, en slechts de deugden aanschouwt en beloont in hen, wier gevoelens een Hooger Regter beoordeelen zal!

Hoe wenschte ik, Sire! met het vermelden van dit

zevental waardige mannen, mijnen pligt als Lijkredenaar thans vervuld te hebben! Maar ik heb, helaas! deze treurige taak nog niet ter helft volbragt. Mijn oog doorwandelt de rijen onzer Zeehelden en Krijgslieden, en het ziet ook daar weder slagtoffers geveld, wier verlies aan onze Orde gevoelige wonden heeft toegebragt.

DIBBETZ, HARTSINK en KRAFT werden, in het korte tijdverloop van slechts twee maanden, aan Hollands Zeewezen ontrukt. DIBBETZ, die bij zijne beoefening van 's lands Zeedienst, een schat van bespiegelende kennis voegde, en aan het hoofd eener belangrijke inrigting de stralen derzelve verspreidde. HARTSINK, van wiens jeugdigen moed de Doggersbank, van wiens beleid en zeemanschap die merkwaardige togt kan getuigen, toen hij Frankrijks dappere krijgslieden geleidde naar het ongelukkig St. Domingo, waar zij met wonderen van bovenmenschelijken moed en volharding, vruchteloos kampen zouden tegen de wreede gevolgen eener dwaze Staatkunde! KRAFT, die, toen het noodlot verhinderde, dat Neêrlands vlag, voor de stranden van Kamperduin, zijn oude glorie hernam, mede tot die helden behoorde, die den vijand zijne bewondering afpersten, en den vijand verbaasd deden staan, hoe het hem mogelijk geweest was te zegepralen. Toen spaarde hem de dood, dien hij vruchteloos braveerde; nu, daar zijne talenten de Vorstelijke Raadzaal versierden, en zijn arm nieuwe lauweren kon plukken, ontsluit het graf zich voor zijne voeten, en stelt het perk aan de loopbaan van zijnen roem!

Waarom moet ik hetzelfde zeggen van zoo vele andere brave krijgslieden, die Hollands Landmagt en onze broederschap gelijkelijk tot eer verstrekten? Waarom

moet ik spreken van NICOLSON, RIGO DES HALLEUX, LA PAISSIERE en PISTOT? Het valt ligt hunne namen te noemen, maar hunne daden te vermelden, de veldslagen waarin zij schitterden, de gevaren waaraan zij het hoofd boden, hunne wonden op te tellen, hiertoe wordt ruimer veld vereischt, dan ik thans voor mij geopend zie. En ook uwen naam moet ik bij deze voegen, zedige en dappere FONTENELLE, schoon gij niet, gelijk zij, in Hollands velden uwen roem hebt bevochten. Onafscheidelijk van den krijgshaftigen NOGUÈS, die U aan zijne zijde met eervolle wonden bedekt zag, deeldet gij ook met hem in liefde tot onzen Koning, en bragt, gelijk hij, uwe deugden over in een nieuw vaderland, waardig om het tooneel derzelve te zijn.

Nog zie ik U, toen ik op het jongste feest de gedachtenis van uwen vriend en wapenbroeder vierde; het was als of uw blik, vol weemoed en fierheid tevens, hem in de gewesten der onsterfelijkheid trachtte op te sporen; als of in uw oog de wensch en het voorgevoel te lezen stonden: haast zal ik bij U zijn!

Dappere mannen! wier verlies het dankbaar Vaderland met ons beweent, ik beklaag U niet, dat gij uwe loopbaan met eer hebt geëindigd, maar daarom beklaag ik U, dat gij de schoonste voldoening, den waren krijgsheld beschoren, niet hebt mogen wegdragen, noch den dood vinden op het veld des roems. Voor uwe Broeders was dit heerlijk lot bestemd, wier namen ik ten laatste nog melden moet; voor CARTERET, BATENBURG en BOURGEOIS DE LA FRANCHECOURT; voor hen en voor hunne brave makkers, die in de wallen van Straalsond, den Hollandschen naam waardig gevallen zijn. Neen! wij moeten hunnen roem niet afmeten naar de verach-

telijkheid der bende, tegen wie zij streden; noch naar de eerloosheid derzelver aanvoerders; maar naar de hardnekkigheid des tegenstands, naar de gevaren die zij verachtten, naar de radelooze vertwijfeling, die zij het hoofd moesten bieden, naar de heilrijke vruchten eener zegepraal, die de misdaad beteugelde, en het vuur der muitzucht dempte. Komt, brengen wij hun het offer der erkentenis en bewondering, die zij door hun bloed verwierven! Zij waren waardig om in schooner strijd te vallen, te vallen voor de verdediging van den aangevallen Vaderlandschen grond.....Doch, wat zie ik, Ridders! welk vuur schittert op uw gelaat bij het hooren dezer woorden! Het edel ongeduld, sprekend in uw oog, herinnert mij, dat ik een ander gedeelte mijner taak moet gaan volvoeren, en dat ik de tolk moet zijn der gevoelens van eer, van trouw en vaderlandsliefde, die uwe gansche ziel doordringen, en die het tegenwoordig oogenblik slechts in hooger en heftiger gloed heeft doen ontbranden.

Het was uw wil, Sire! met de viering van uw geboortefeest, ook het jaarfeest dezer Orde te vereenigen. Indien door deze beschikking nieuwe luister, een nieuw kenmerk van aandoenlijke verhevenheid aan deze plegtigheid is toegevoegd, wij gevoelen tevens, welk eene nieuwe weldaad U.M. hierdoor aan hare goede en getrouwe Ridders heeft bewezen.

Gij wilt dan op dezen dag ook van ons, geschaard rondom uwen Troon, de betuigingen ontvangen onzer onschendbare verknochtheid aan uwen doorluchtigen persoon, en onzer teedere belangstelling in denzelven. Terwijl in onze tempels, uit duizend monden en harten, gebeden worden opgezonden voor de verlenging uwer

dagen, voor den roem uwer Regering, voor het geluk en den bloei van uw Koninklijk Huis; vergunt U.M. ook aan ons, dat wij de hulde onzer vurigste wenschen haar aanbieden, en de uitgelezenste zegeningen, waarmêe de almagtige Voorzienigheid eenen wijzen, regtvaardigen en dengdzamen Vorst kan bekroonen, voor haar van den Hemel afbidden!

Doch hoe zoet het ook voor ons hart zij, ons van dezen pligt te kwijten, verre van ons zij het, ons tot denzelven te bepalen; ons met loutere wenschen te vergenoegen, waar daden gevorderd worden, en werkelooze gebeden te stellen in de plaats van kracht en inspanning. Neen! terwijl onze harten, doordrongen van het diep gevoel onzer afhankelijkheid, zich opheffen tot den Almagtigen, zullen onze handen zich uitstrekken tot betrachting van al wat ware burgerdeugd vordert! Gij roept ons op, Sire! en in ous roept gij de gansche Natie, om het Vaderland ter hulp te snellen. Indien dit Volk aan uwe stem gehoor geeft, en zich zijn naam en afkomst waardig toont; indien het door zijn vertrouwen, en door zijne eensgezindheid; indien het met zijn moed en zijnen arm, de pogingen van zijnen Vorst ondersteunt, dan, dan zullen onze gebeden verhoord wezen, en de Hoogste Bestuurder van der menschen lotgevallen zal zoo vele edele opoffering met heil en overwinning bekroonen!

Een vijand, trotsch op zijne magt, wiens vloten alle zeeën bedekken, wiens goud over alle hindernissen zegepraalt, heeft onzen Vaderlandschen grond overrompeld. Terwijl Engelands bondgenooten, verstoken van deszelfs hulp, elken dag door nieuwe nederlagen kenmerken, of gedwongen worden om de wet te ontvangen uit de hand

des overwinnaars, rust het zijne kielen toe, vervult ze met talrijke benden strijders, wapent ze met vernieling en brandstichting, en zendt ze naar onze vreedzame kusten, om oorlogsroem te zoeken in het bevechten van weerloozen! Weerloos, niet uit lafhartigheid, niet uit zorgeloosheid. Terwijl onze krijgslieden den vijand zoeken, waar de eer hem riep, terwijl zij, vereenigd met Frankrijks legioenen, aan de oevers der Taag, aan de boorden der Oostzee, in den grooten worstelstrijd van Europa mede hun bloed storten, valt hij op onze ongewapende kusten aan, en rekent zich de gemakkelijkste verovering als een heldenstuk toe.

In dezen nood des Vaderlands, roept gij ons op, Sire! Gij die zelve altijd de eerste zijt, waar nood en gevaren roepen. Van vele onzer rampen waart gij reeds getuige. Waar uw moed, uw beleid, uwe schatten alleen gevorderd werden; waar wij niets dan het vaderlijk hart Uwer Majesteit, en hare vaderlijke zorg tot onze redding behoefden, daar; de jongstverloopen winter met zijne geduchte overstroomingen gewage er van! daar zagen wij uit den rampspoed het geluk, en uit het gevaar onze veiligheid geboren. Maar thans kan alle uwe grootmoedigheid, Sire! en de edelste opofferingen van uwe zijde kunnen dit volk niet baten, indien het weigert zich met u te vereenigen, of zich te scharen onder uwe vanen, om met zijnen Koning aan het hoofd, niet op veroveringen uit te trekken, niet te strijden voor vreemde belangen, maar voor eigen haardsteden te vechten, en den vijand te verjagen van den Vaderlandschen grond!

Gij roept ons plegtig op, Sire! maar gij twijfelt niet, of onze pligt ons dierbaar is. Zouden wij de eer

niet waardig zijn, ons door U.M. te beurt gevallen? slechts de onderscheiding wenschen te genieten, en geene der verbindtenissen, daaraan verknocht, vervullen? Neen! de nood, het gevaar des Vaderlands treffen ons diep in het hart, maar van ééne zijde echter schijnen zij ons welkom te wezen, omdat onze trouw daardoor beproefd wordt, omdat we ons de gelegenheid daardoor geopend zien, om onze verknochtheid aan onzen Monarch, en onze liefde tot het Vaderland te doen blijken. In onderscheiden betrekkingen geplaatst, tot verschillende standen der maatschappij behoorende, zijn dezelfde pligten niet aan ons allen opgelegd; maar wat U.M., overeenkomstig dien stand en die betrekkingen, van ons eischt, zullen wij bereidwillig opofferen. Wij zullen den eed staven, dien wij heden of voormaals plegtig afleiden; wij zullen als goede, getrouwe en opregte Ridders, voor onzen Koning en ons Vaderland leven en sterven.

Gij roept in ons de gansche natie op, Sire! want gij wilt, dat wij het vuur, 't welk in onzen eigen boezem blaakt, ook aan anderen zullen mededeelen; dat wij het voorbeeld zullen geven dier deugd, dier trouw en bereidwilligheid tot opofferingen, waardoor het Vaderland in bange tijden zoo menigwerf is gered. Gij wilt dat de geest van algemeen belang door onzen invloed herleve; dat door onze aansporing edele geestdrift ontvlamd, en dat zij door onze voorlichting bestuurd worde! Gij wilt het dus ook aan onzen invloed en onze pogingen te danken hebben, dat uw volk zijne oude veerkracht herneme, en dat de verdediging des Lands niet aan weinige braven blijve toevertrouwd, maar dat talrijke scharen onzer land-

genooten uwe veldtent omringen: Sire! Gij zult gehoorzaamd wezen!

Welk een aangenamen pligt zullen wij te vervullen hebben, Ridders! Maar al ware het ook, dat hij ons hard en zwaar moest vallen: al ware het ook, 't geen de Hemel verhoede en verhoeden zal! dat ons volk zoo diep in den doodslaap gezonken ware, zoo onverschillig geworden omtrent zijne teederste belangen, zoo gewapend tot zijn eigen ondergang, als de vijanden van zijn naam en eer aan hetzelve te last leggen, of de vermomde vijanden huns eigen Vaderlands het wenschen en zoeken; dan nog zou geen hinder of tegenstand, geen vrees noch gevaar ons afschrikken, om die vijanden te ontmaskeren, die strafbare onverschilligheid aan te tasten, en den in doodslaap gezonkenen schrik in het hart te jagen!

Dan zouden wij hun toeroepen: ‘Hollanders! uw Vaderland is aangevallen, het eischt uwen arm ter verdediging; een volk dat zijn grond niet meer verdedigt, heeft geen Vaderland meer! Uwe broeders zuchten onder het juk des vijands: gaan u die zuchten niet aan? Zult gij hun niet ter hulp ijlen? Hebt gij dan geen broeders meer? Zijt gij dan geen natie meer?

Of zijn er sommigen onder u, dien men heeft ingeboezemd, dat het op hunnen, op uwen ondergang niet gemunt is? zijn er eenigen onzinnig genoeg, om in hunne vijanden hunne vrienden te aanschouwen? Gij kent hen immers, van wier vriendschap de vlammen van Koppenhagen kunnen getuigen; die uwe kostbare koopvaardijvloten in vollen vrede aanhielden in hunne havens, of wegnamen, terwijl zij op de

trouw der traktaten de zeeën doorkruisten; voor wie steeds het geringste voorwendsel genoeg was, om uwe volkplantingen te rooven, en die van den eersten rang des handels u pogen te vernederen tot dienaars hunner baatzucht.

Deze zijn het, die uwen grond beheerschen, wier vlaggen van uwe muren wapperen! En gij verdrijft hen niet met vereenigde krachten? En gij heet Hollanders? gij heet eene natie?

Gij zijt het immers nog, en gij verdient het te zijn! Maar kunt gij dulden dat Europa hieraan twijfele, dat listige vijanden uwer nijverheid en aloude welvaart u afschetsen, als verdeeld en verscheurd, beroofd van kracht en moed, niet beter waardig dan de prooi eens magtigen overwinnaars te worden, die uwen naam vernietige? die met uwen naam ook het behoud van uw goed, die met uwen naam en uw goed, u eindelijk het aanwezen doe verliezen!

Zoudt gij dan het kroost niet zijn dier Vaderen, die niet voor lage partijzucht de wapens aangespten; die niet voor harssenschimmen van staatkunde tegen het noodlot kampten; die niets vuriger wenschten, dan voor hun bestaan als natie, met een deugdzamen Vorst aan het hoofd, goed en bloed te kunnen opofferen! Zou dan al het voorvaderlijk bloed uit uwe aderen vervloten, en gij niet meer zijn dan een verachtelijk bastaard kroost?

Hollanders, zijt gij nog eene natie? verdient gij nog onafhankelijk te heeten, uwen naam te behouden onder de volken van Europa? Thans is het oogenblik dáár, om Europa er van te overtuigen; maar dit oogenblik is misschien beslissend. Eene natie die zich niet ver-

dedigen kan, is geene natie meer; die zich niet verdedigen wil, verdient niet meer het te zijn! Vliegt heen, om die schande af te wisschen, zoo zij u reeds aankleeft! Verzamelt u, onder de banieren uws Konings, met wien gij; Europa's noodlot is beslist; met wien gij staan of vallen moet! Hij zal u en uwe Zonen geleiden op den weg der eer en der overwinning! Hij zal.....'

Maar waar dool ik heen? Neen, Sire! dit is de taal niet, die wij moeten voeren tot een volk, gelijk het uwe is, gelijk het in weêrwil van al deszelfs rampen gebleven is. Het kan dwalen, maar het weet ook van zijne dwaling terug te keeren; het kan verflaauwen in zijnen ijver, maar het verliest zijne beginselen niet; zijn vuur moge verdooven, één vonk is genoeg om het te doen ontvlammen! Neen! edeler taak is ons opgelegd! de ontwaakte geestdrift der natie te besturen, haar vóór te gaan op den weg des roems, vóór te gaan in liefde en trouw aan eenen Vorst, wiens gansche leven is toegewijd aan het behoud van haar goed, aan het behoud van hare kinderen, aan het behoud van haar aanwezen en onafhankelijkheid, dierbaarder dan goed en leven! Zij zal ons volgen op onze voetstappen, Sire! zij zal ons vooruitsnellen; uwe verwachting van haar zal vervuld, zij zal overtroffen worden! Zou zij het niet kunnen, deze natie? Zien wij dan niet hare Zonen, hier in het Noorden, daar in het Zuiden, de lauweren der dapperheid plukken, en strijdende aan de zijde van de eerste krijgslieden der wereld, hun lof, en hunne achting verdienen? Noordhollands oorden kunnen getuigen, of zij haren Vaderlandschen bodem kan verdedigen, en mogen welhaast ook de Zeeuwsche stranden er van ge-

wagen! Zou zij het niet willen, deze natie? Zie, Sire! met hoe veel vertrouwen zij haar lot in uwe hand stelt, met hoe veel bereidwilligheid zij zich reeds de moeijelijkste, opofferingen getroost! Zie hare benden zamenvloeijen; welken naam zij dragen, dezelfde geest bezielt hen allen. Hier de kweekelingen van uwe en hare zorg; daar de scharen der vrijwilligers; ginds de brave schutterijen, erfgenamen dier burgerdeugd, die in onze jaarboeken schittert. Alles verzamelt zich rondom u, en vereenigt zich met de beproefde krijgslieden, die van elders tot verdediging van eigen haardsteden aanrukken. Haast ziet gij u omringd door een talrijk en dapper volk, brandend, om onder uwe vanen te zegepralen. - De wapenkreet klinkt aan alle zijden, en de leus der vereeniging is: *Voor den Koning en het Vaderland!*

Over de halfjarige cursus en de lange zomer-vacantien op de hoogescholen.

(*Uit een verslag, door* van der palm *voor den Senaat der Leydsche Universiteit opgesteld, en door denzelven geadopteerd.* 1825.)

De inrigting welke op naburige Akademiën plaats heeft, om jaarlijks twee Wetenschappelijke Cursus te houden, heeft eigenlijk tot oogmerk, den tijd der Akademische studiën te bekorten, zoodat men in drie jaren zou kunnen afdoen, waartoe anders regelmatig zes zouden vereischt worden. Deze inrigting, meest strekkende ten voordeele van arme studenten, heeft daarom bij ons, waar de mindere klassen gemakkelijker brood kunnen vinden, dan elders, en waar men steeds de wetenschappen ook in uiterlijk aanzien heeft zoeken te houden, nimmer plaats gevonden; daar men veeleer het lang verblijf der jongelieden op de Hoogescholen zoo veel

mogelijk heeft aangemoedigd; 't geen ook blijkbaar de geest en strekking is der beide thans bestaande reglementen op het Hooger Onderwijs. En inderdaad met reden en wijsheid. De wetenschappen laten zich niet inproppen en instampen, gelijk sommige dieren gemest worden: en de geneesheer, die voorschreef, dat men, om beter gevoed te worden, niet eens, maar tweemaal daags, een overvloedig ontbijt, middag- en avondmaal moest nemen, zou tegen de wetten der spijsvertering schromelijk zondigen. Daarom noemt men ook eene zoo spoedig, met haast en maagoverlading verkregen geleerdheid, onbekookt, zich kenmerkende door voorbarigheid, praal van kennis, weidsche aanhaling van ongelezen boeken, en alle die gebreken, die men in vele schriften onzer naburen maar al te overvloedig kan opmerken. Indien er des niet te min groote mannen en schrijvers onder hen opstaan, het is, omdat geene gebrekkige instellingen zulke hindernissen in den weg kunnen werpen, die de verheven geest en genie niet te boven komt; behalve dat deze zich menigmaal daaraan niet kreunt, en zijnen eigen weg gaat. Onze oude en nog bestaande Akademiën, met derzelver doorloopende eenjarige Cursus, hebben steeds, en tot op dit oogenblik, zoo vele en grondige geleerden voortgebragt, als de Duitsche; ja, zoo men de weinige honderden onzer kweekelingen met de vele duizenden aldaar vergelijkt, in veel grooter aantal. Wij, die onze leerlingen, en de schriften onzer naburen kennen, meenen dit met vrijmoedigheid te kunnen zeggen. Doch alle onze Geleerden zijn geen Schrijvers: och of zij het hier wat meer, en elders wat minder waren! De kleine uitgestrektheid van grond, binnen welke de

werken onzer Schrijvers gedebiteerd worden, terwijl buitenlandsch vertier terstond door nadrukken verhinderd wordt, brengt bovendien te weeg, dat onze Geleerden weinig aanmoediging vinden om hunne schriften publiek te maken.

Wij houden dus eenen dubbelen jaarlijkschen Cursus voor volstrekt schadelijk en verderfelijk; (en zelfs op dien meer gematigden voet, als dezelve in het Zuidelijk Reglement bepaald is, waar het niet veel meer is, dan eene verdeeling van het Akademisch Jaar in twee gelijke tijdvakken, ten minste voor noodeloos en overtollig:) als geschikt, om door overhaasting der studiën, en verkorting van den tijd, daarvoor op de Hoogescholen bestemd, het verval van grondige en bedachtzame geleerdheid krachtdadig in de hand te werken: waarom wij met allen ernst er op moeten aandringen, dat deze inrigting, welke reden daarvoor ook in de Zuidelijke Departementen bestaan moge hebben of nog bestaan, nimmer op onze Noordelijke Akademiën moge worden toegepast; maar dat dezen mogen blijven in het bezit van derzelver voorouderlijke instellingen, welker wijsheid door eene ondervinding van twee en een halve eeuw, luisterrijk bevestigd is.

Wij hebben het als een argument, ten voordeele van eenen dubbelen Cursus elk jaar, hooren aanvoeren, dat hierdoor de studiën gemakkelijker zouden gemaakt en de klagten over de menigvuldige collegiën, die men, volgens de wet, verpligt is te houden, minder zouden worden. Maar wij verklaren, volstrekt niet te kunnen doorzien, hoe het één een gevolg van het andere zou kunnen zijn. De collegiën, bij de wet voorgeschreven, zijn de zoodanige, die ieder student,

indien hij zich in zijne wetenschap grondig en klassiek bekwaam wil maken, uit eigen beweging houden zou. Dat men zich over de te groote menigte dier collegiën beklaagt, is alleen, omdat men het waarnemen derzelve niet naar behooren over zijne studiejaren verdeelt, maar die, in het begin accumuleert, om zoo veel te eer aan zijne verpligting voldaan te hebben, en in de twee laatste akademiejaren, eerst slechts twee, daarna één, of zelfs wel geen collegiën meer te houden. Maar hieraan zou een dubbele Cursus niet alleen geen voordeel, maar veeleer nadeel toebrengen, de gelegenheid tot accumulatie der collegiën vermeerderen, en eindelijk geheel geen tijd tot het bestuderen der lessen meer doen overblijven. Dit accumuleren der collegiën is een kwaad, dat door goede raadgevingen alleen kan verbeterd worden. Wetten daartegen te maken zou weinig baten, of men zou ook het niet of slordig frequenteren der lessen door poenaliteiten moeten beteugelen, en eindelijk het innerlijk bestuur eener akademie geheel op een' militairen voet moeten inrigten, 't geen voorzeker aan de edele geestdrift der voedsterlingen van Apollo en de Muzen niet zeer bevorderlijk wezen zou.

Doch de verdeeling van het Akademisch Jaar in eenen dubbelen Cursus schijnt vooral ook in verband te staan met de bepaling van den tijd der Akademische Vacantiën, die volgens Art. 22 van het Zuidelijk Reglement, in alles den tijd van twee maanden niet zouden mogen te boven gaan; en hierover moeten wij ons nu nog verklaren.

Indien deze bepaling in de Zuidelijke Departementen, om redenen ons onbekend, hetzij dan in vooroordeel, hetzij in gewoonte of iets anders gegrond, aldaar

moet blijven bestaan, beklagen wij onze zusterlijke Akademiën, als verstoken van een zeer groot voorregt, waarin de Noordelijke van derzelver oprigting af hebben mogen deelen, en welks weldadige invloed en strekking, tot bevordering van geregelde en liberale studiën, zoo zeer boven alle bedenking verheven is, dat een man als DANIEL WIJTTENBACH, in een geschrift(*) bijzonderlijk tot aanbeveling van eene geregelde *methodus studendi* ingerigt, openlijk verklaard heeft, *de wijsheid onzer Voorvaderen in deze instelling voornamelijk te bewonderen*.

Op onze Noordelijke Akademiën vieren wij, behalve de groote Zomer-Vacantie, ook eene Kers- en eene Paasch-Vacantie. Bij de oorspronkelijke statuten der Leydsche Universiteit, Art. 41, zijn de Vacantiën eenigzins anders bepaald, dan zij naderhand met goedvinden en overleg der Curatoren in der tijd gewijzigd zijn. De Zomer-Vacantie is daar korter, maar daarentegen heeft men er in hetzelve, behalve de Kers- en Paasch- ook eene Pinkster-Vacantie, eene Vacantie voor de recensie, eene voor Leydens Ontzet, behalve nog enkelde dagen. Het geheel bevat een tijdperk van omtrent zeventien weken. Vele kleine Vacantiën zijn sedert afgeschaft, en de weken, daarvoor bepaald, wijsselijk bij de Zomer-Vacantie gevoegd; waaruit die orde ontstaan is, die thans nagenoeg gelijkelijk op de Oude Vaderlandsche Akademiën plaats vindt.

Zulk eene groote ruimte van vrij tijdgebruik, als hierdoor aan de professoren jaarlijks wordt toegestaan, heeft menigmaal, wij zullen niet zeggen de afgunst opgewekt, maar ten minste hun lot zoo begeerlijk en

(*) Praefatio ad Selecta Principum Historicorum, p. 29, 30.

benijdenswaardig doen schijnen, dat men begon te twijfelen, of het wel zoo nuttig was voor de wetenschappen en Studerende jeugd, als aangenaam voor de Akademische onderwijzers; en velen, het belang, noch der wetenschappen, noch der studiën kennende, maakten alras het besluit op: het mag dan goed voor de professoren zijn, maar voor de Akademie en de studenten zou het beter zijn, dat de vacantiën minder lang duurden. - Wij zijn verpligt, de wijsheid onzer Vaderen tegen dezen laster der voorbarigheid, en de eer der Professoren, die gedurende twee en een halve eeuw het sieraad dezer Hoogeschool waren, te verdedigen tegen de onkiesche betichting, dat zij hun eigen gemak en genoegen steeds boven het belang van het onderwijs en van de studerende jeugd, zouden behartigd hebben.

Wij willen daartoe niet eens ontkennen, of zelfs in twijfel trekken, dat de instelling der ruime Akademische Vacantiën, mede strekken moest, om den stand van Hoogleeraar vereerend, aangenaam en begeerlijk te maken. Zoo vele andere verordeningen, vrijstellingen en verheffingen, in het burgerlijke en regterlijke dragen denzelfden stempel. Men meende de mannen niet hoog genoeg in waarde te kunnen houden, aan wie het edelste gedeelte der natie zijne dierbaarste panden toevertrouwde, en men hield het daarvoor, dat de grootste, wat zeggen wij? dat de eenigste waarborg voor den roem der Vaderlandsche geleerdheid, en voor den rijkdom en de deugdelijkheid van het akademisch onderwijs daarvan afhing, dat de professoren door eer en genoegen aan hunnen stand verbonden waren; en niet gehouden wierden voor schoolvossen, aan wie men, gelijk bij de Fransche instellingen, door schrale reglementen, een

afgemeten slakkengang voorschreef, of die men, door ergerlijke en niets beduidende inspectiën, binnen banden en regels moest beperken. Het was veel meer door eer en genoegen, dan door voordeel, dat men weigeringen voorkwam van predikanten, geneesheeren en regtsgeleerden, die hunne standplaatsen of praktijk boven den Akademischen leerstoel verkozen: een onheil, waarvan wij hopen, dat de voorbeelden niet herhaald of vermenigvuldigd zullen worden; 't geen nogtans noodwendig het gevolg zou moeten zijn van eene mindere waardigheid, aan den professoralen stand verknocht, of verminderde oplettendheid op 't geen denzelven begeerlijk en genoegelijk kan maken.

Doch bij het genoegen der professoren bedoelde men daarmede ook het nut voor het Vaderland. Of zijn het niet de professoren, die den roem der Nederlandsche geleerdheid steeds moesten vestigen en uitbreiden? En hadden zij daartoe geen ruimen tijd noodig voor hunne bijzondere studiën, onafgescheiden van het akademisch onderwijs? Wat meent men? Zou HEMSTERHUIS, SCHULTENS, ALBERTI, RUHNKENIUS, VALCKENAAR, WIJTTENBACH, om van geene andere en geene levenden te gewagen, zouden zij hunne onsterfelijke werken hebben kunnen aan het licht brengen, indien er geene vacantiën geweest waren, om ze te bearbeiden? Om werken voort te brengen gelijk die van deze mannen, zoo vrij van feilen, zoo naauwkeurig bearbeid, en niet ontluisterd door de sporen der overhaasting en voorbarigheid, heeft men den tijd noodig, dien onze vacantiën open laten; althans wij houden het voor wreedheid, door het inkrimpen van dien tijd, den vrijen arbeid der geleerdheid tot slavenarbeid te vernederen.

Wij zwijgen nu, dat in verscheiden vakken van Akademische Wetenschappen, geleerde buitenlandsche reizen noodig zijn, die men, den zomer vrij hebbende, zoo kan inrigten, als zij behooren gedaan te worden; en niet gelijk wij van tijd tot tijd Duitsche geleerden ons land zien doorvliegen; dat voor jonge professoren de vacantien onontbeerlijk zijn, om zich voor het wel waarnemen hunner posten voor te bereiden, en wat meer hiertoe betrekkelijk kan gemaakt worden: en wij vragen het een iegelijk in gemoede af, of het vermoed, ja zelfs gedacht mag worden, dat zoo vele Hoogleeraren, als sedert twee eeuwen onze Vaderlandsche hoogescholen versierd hebben, altijd egoïstisch genoeg zouden geweest zijn, om met allen ernst de instandblijving der Akademische Vacantiën vast te houden, indien het welbegrepen belang van het onderwijs de vermindering derzelve vorderde.

Doch wij houden het ook daarvoor, en zijn er op de stelligste wijze van overtuigd, dat ook voor de studerende jeugd de vacantiën, gelijk zij thans plaats hebben, nuttig en onwaardeerbaar zijn. WIJTTENBACH heeft dit met ronde woorden openlijk gezegd, en men zal toch daaraan wel eenig gezag hechten. Studenten in naam alleen kunnen te dezen opzigte onverschillig zijn, en verkiezen misschien liever lang in de vrije Akademiestad en korter in het ouderlijk huis te zijn. Maar edele studenten, die den roem der Academie uitmaken, beschouwen de vacantiën als hun oogappel, als den tijd hunner eigen vrije oefening, waarin zij eerst het regte nut van het ontvangen onderwijs smaken, en zich voor het volgende voorbereiden. Indien er veel te leeren is, er is dan ook veel na te denken, veel te herhalen,

veel tot een geheel te brengen. Er zijn vele beschaafde kundigheden, tot welker aanleering en onderhouding men gedurende den collegietijd geen gelegenheid heeft, en waarvoor de vacantiën onontbeerlijk zijn; de oefening in vreemde moderne talen en geschriften komt hier vooral in aanmerking. Dat men toch de teugen der geleerdheid niet al loopende indrinke, gelijk de hond uit den Nijl!

Hier komt nog bij, dat onze Groote Vacantie het aanmerkelijkst deel van het zomersaisoen bevat. Professoren weten beter dan anderen, die er buiten af over oordeelen, hoedanig het met de akademiestudiën der jongelieden in den zomer gesteld is; hoe zij dan verflaauwen, bijkans te niet loopen, daar de een den ander opwekt, om de kamerlucht met die der schoone en ontloken natuur te verwisselen; zoodat het menigwerf tijd wordt, dat de Groote Vacantie daar is, en de ouders geen noodeloos geld behoeven te verspillen, om hunne zonen elders te doen vertoeven, waar zij voor hunne vordering weinig nut trekken; terwijl men integendeel, na een langer afwezen in den zetel der Muzen terug keerende, met nieuwen lust aan den arbeid valt, en al was het, dat men eenigen tijd mogt verloren hebben, denzelven door intensiteit, gelijk men het noemt, dubbel weder inhaalt.

Dit alles betuigen wij, op grond der ondervinding, aldus voor waar en onbetwistbaar te houden, en het is dit gevoelen alleen, dat ons met zoo veel ernst hierop doet aandringen. Wij zouden het zelfs noodeloos geacht hebben, hierover op deze wijze uit te weiden, indien wij niet bij ervaring wisten, hoe oppervlakkige redeneringen dikwijls veel meer ingang vinden dan zij ver-

dienen; vooral wanneer men zich diets maakt, dat men de zaak van het algemeen nut tegen het eigenbelang bepleit. Wij meenen overtuigend getoond te hebben, dat het eigenbelang, indien men het dus noemen wil, hier met het algemeen belang volkomen eenstemmig is. En al ware het, dat het er in dit geval slechts niet mede strijdig was, vertrouwen wij van de billijkheid, van de regtvaardigheid van het Gouvernement, dat het ons handhaven zal bij het bezit van wettig verkregen voorregten, en den moed in ons niet zal uitdooven, om alle onze krachten aan het nut der Akademische Jeugd en den roem des Vaderlands te blijven toewijden.

Leerrede over Genesis XLI. vs. 51; gehouden op den dank- en bededag, des jaars 1826.

EN JOZEF NOEMDE DEN NAAM DES EERSTGEBORENEN MANASSE; WANT (ZEIDE HIJ) GOD HEEFT MIJ DOEN VERGETEN AL MIJNE MOEITE, EN HET GANSCHE HUIS MIJNS VADERS.

Voorzang.
Psalm CIII, vs. 1, 2 en 6.

Loof, loof den Heer, mijn ziel! met alle krachten;
Verhef zijn' naam, zoo groot, zoo heilig te achten;
Och, of nu al, wat in mij is, Hem preez'!
Loof, loof, mijn ziel! den Hoorder der gebeden;
Vergeet nooit één van zijn weldadigheden;
Vergeet ze niet; 't is God die z'u bewees.

Loof Hem, die u, al wat gij hebt misdreven
Hoe veel het zij genadig wil vergeven;
  Uw krankheên kent en liefderijk geneest;
Die van 't verderf uw leven wil verschoonen,
Met goedheid en barmhartigheên u kroonen;
  Die in den nood uw redder is geweest.

Zoo hoog zijn troon moog' boven d'aarde wezen,
Zoo groot is ook voor allen, die Hem vreezen,
  De gunst, waarmeê Hij hen wil gadeslaan.
Zoo ver het West verwijderd is van 't Oosten,
Zoo ver heeft Hij, om onze ziel te troosten,
  Van ons de schuld en zonden weggedaan.

Sedert de vroegste tijden onzes Vaderlands bestond in het zelve het betamelijk en eerwaardig gebruik, door het gezag der hooge Overheid gewettigd en ingevoerd, om één van de dagen des jaars tot eene nationale godsdienst-oefening af te zonderen: om gedachtenis te vieren van de zegeningen en voorregten, die ons met of boven andere volken zijn te beurt gevallen, en er den Allerhoogsten onzen plegtigen dank voor toe te brengen; om Gods vinger te eerbiedigen in de lotgevallen, die ons ontmoeteden; om onze onwaardigheid en onze zonden te belijden en vergiffenis voor dezelve af te smeeken; en om ons land en volk aan de voortdurende hoede en bescherming des liefderijken Alzegenaars ootmoedig aan te bevelen! Met regt stelden onze Vaderen prijs op dezen nationalen Dank- en Boet- en Bededag; en op denzelven waren hunne tempels, ook wanneer zij anders

schaarser bezocht werden, opgevuld met eene schare van aanbidders, die bij God het goede voor Nederland zochten. Met regt eerbiedigen de Zonen der Vaderen instelling; en tellen ook dit onder de goede overblijfsels der voorouderlijke braafheid en godsdienstigheid. Ja, hoeveel meer reden hebben wij nu, om deze verordening in hooge waarde te houden, dan voorheen; toen de dag, tot derzelver waarneming bestemd, een der onverschillige dagen was, in het somber jaarsaizoen, naar willekeur vastgesteld, en waarin de godsdienstige stemming door geenerlei groote herinnering werd verhoogd. Indien van alle de pligten, die op dezen dag van Nederlands volk gevorderd worden; en waarvan alleen het wezen des Christendoms de waarde en noodzakelijkheid bepalen kan; indien van alle deze pligtbetrachtingen de dankbaarheid voor bewezene onverdiende weldaden de eerste en grootste is; welken dag van nationale godsdienst-oefening kan dan het tegenwoordig geslacht vieren, waarop het meer zijne verpligting gevoelt aan den God, die voor het behoud van den herboren Staat, en van 't geen ons dierbaarst op aarde is, zoo zigtbaar en goddelijk gewaakt heeft, dan den altijd gedenkwaardigen dag der OVERWINNING BIJ WATERLOO? Van dien dag moet de heugenis worden overgebragt, van de vaderen op de kinderen, tot in de verste nakomelingschap, of wij zouden onwaardig zijn, den naam van Nederlanders te dragen! en wie bij dit aandenken zijne nederige hulde weigerde aan den God der legerscharen, die alleen de zege gebieden kon; die daarbij niet levendiger dan ooit gevoelde, hoe het hem als burger van dit goede land betaamt, aan de groote zegeningen des Almagtigen, door ongeveinsde vroomheid,

door de beoefening van alle maatschappelijke en christelijke deugden te beantwoorden; wat voorstellingen hij zich zelven ook van zijn bededag-houden vormen mogt, het mogt dan een kwalijk begrepen Israëlitisch, maar het zou voorzeker geen Christelijk bededag-houden zijn. Wij althans, M. G! wij willen dezen dag, wij willen ten minste dit gedeelte van dezen dag aan de overdenking van Gods weldaden toewijden; onze harten daardoor verwarmen; en, mogt het zijn, ons onderling opwekken tot zulk eene erkentenis, die zich openbaarde in liefde tot onzen pligt, uit liefde tot onzen God; die ons *onze wegen deed onderzoeken en doorzoeken, om weder te keeren tot den* HEERE; en die, door de herinnering zelve der aardsche en tijdelijke zegeningen, ons te krachtiger aanspoorde, om de geestelijke en hemelsche in Christus Jezus, een iegelijk voor ons zelven, ons niet te laten ontgaan. Bidden wij daartoe kortelijk om eenen zegen over deze onze plegtstatige godsdienst-oefening.

Gebed.

Liefderijk God en Vader! die alleen aanspraak hebt op de eerbiedige hulde onzer harten, alleen waardig zijt, dat we ons voor altijd en geheel aan U toewijden! Gij ziet op dezen dag ons gansche volk, aan welken oord, in welke tempels het zij, zamenkomen; Gij ziet ons allen, als burgers van hetzelfde Vaderland, voor uw aangezigt staan, of geknield op de voetbank uwer voeten, om uw genadig welgevallen bij voortduring over hetzelve af te smeeken; om ons te vereenigen in vurige dankzeggingen voor al het goede, dat Gij aan dit goede land onzer inwoning gedaan hebt; toen Gij het verlostet in het bangst gevaar, uit schande en

vernedering ophieft tot eer en waardigheid onder de volken, en deszelfs bestaan vestigdet op de grondslagen van wijsheid, vrijheid en volksbelang: voor het goede, dat Gij nog aan ons bewijst, door ons te behoeden en te zegenen, en ons te bewaren bij het bezit van onschatbare tijdelijke en geestelijke voorregten: en om met ootmoedige schuldbelijdenis tot U te zeggen: doe ons niet naar onze zonden! gedenk niet onzer onwaardigheid en ontrouw! genees ons van onze verkeerdheden, en laat niet varen het werk uwer handen!

Gebied uwen zegen over al dit werk, waar en hoe het verrigt worde; en zie niet op het gebrekkige der offers, maar neem ze gunstig aan, om des grooten Schuldverzoeners, om Jezus, uwes Zoons wil. Wees ook inzonderheid met uwen Geest tegenwoordig in het midden van ons, die in dit bedehuis, tot hetzelfde betamelijk einde vergaderd zijn. Schenk ons levendige indrukken van den vaderlandschen, den Christelijk vaderlandschen pligt, tot welks betrachting wij bij elkander zijn! Vervul onze harten met waren ootmoed, met kinderlijke liefde en gehoorzaamheid! Doe ons heilige voornemens opvatten, om te wandelen gelijk het alzoo beweldadigden betaamt, en het licht onzer burgerlijke, onzer huisselijke en godsdienstige deugd te doen schijnen, dat Gij, Vader in de hemelen, er door verheerlijkt wierd! Mogten door het hooren des Woords in deze ure, zulke beginsels in ons opgewekt of versterkt worden! Geef daartoe den Dienaar, het tot ons te spreken met vrijmoedigheid, met ernst, met opgewektheid des gemoeds, met de zalving des Heiligen Geestes! Mogten onze gebeden, en dankzeggingen, en lofgezangen, opklimmen tot uwen troon in den Hemel, en al het werk van dezen dag tot heil des Vaderlands gedijen, en tot zaligheid onzer zielen! Onze Vader *enz.*

Van alle karakters der Bijbelsche Geschiedenis is er geen schooner, verhevener en beminnelijker tevens, dan dat van Jozef. Bijkans zou men zeggen, het was zonder vlekken, indien de menschelijke zwakheid dit gedoogde; want wat men somtijds daarin berispelijks heeft meenen te ontdekken, het heeft zich alles, bij het licht eener gezonde mensch- en oordeelkunde, tot zijne eer opgehelderd. Wij vinden hem hier reeds op het toppunt zijner grootheid, waartoe hij, niet door de wuftheid der fortuin, niet door de redelooze gunst van een' grilligen monarch, maar door deugd en groote verdiensten was opgestegen. Naast den Koning was niemand grooter dan hij; gansch Egypte knielde voor zijnen wagen, en alles vloog van zijne wenken. En dat dit geluk, zoo groot het was, nog vatbaar was voor vergrooting en vermeerdering, zien wij uit den voorgelezen tekst. JOZEF was vader geworden! de huisvrouw, die FARAÖ hem, uit een der aanzienlijkste Egyptische geslachten, ten huwelijk had gegeven, had hem eenen zoon gebaard: en het was de geboorte van dezen zoon, die de kroon zettede op al zijnen voorspoed en geluk; zoodat hij in verrukking de woorden uitsprak, die wij ook niet zonder verrukking lezen kunnen, daar ze ons de geheele ziel van den edelen man open leggen: *God heeft mij doen vergeten al mijne moeite, en het gansche huis mijns vaders!*

Dat deze woorden de uitdrukking behelzen van JOZEFS gevoel, bij de geboorte van den eersten zijner zonen, is daaruit reeds ontwijfelbaar, dat zij de uitlegging zijn van den naam, dien hij aan denzelven gaf; *hij noemde den naam des eerstgeborenen Manasse;* 't geen beteekent: *dien, die vergeten doet*. Niet dus zijne vroegere, maar zijne tegenwoordige zielsgesteldheid schildert hij door

dezelve af; en het is als of wij lazen: *nu heeft God mij doen vergeten; deze is het, door wien God mij vergeten doet al mijne moeite, en het gansche huis mijns Vaders!*

Dit gezegde doet ons JOZEF van eene zeer belangrijke zijde kennen. Eerzucht, aanzien, staatszorgen, hoe ligt sluiten zij het hart voor het zachtere gevoel der menschelijkheid. Den eersten Staatsdienaar van een magtig Rijk, die dag en nacht er op zinnen moet, hoe hij zich zal staande houden in zijn' hoogen post; hoe hij tegen den drom zijner benijders zich zal handhaven in de gunst van zijnen Vorst; in weelde zich badende, door hoofsche vleijerij bedwelmd; welk een gering toevoegsel is het tot zijn geluk, dat hem een zoon geboren wordt? de vadernaam moge teeder zijn, maar hoe flaauw klinkt hij in de ooren van hem, in wien de staatzucht elken dag nieuwe begeerlijkheid ontvlamt! Zulk een was JOZEF niet: de fortuin mogt alle hare goederen aan hem verspild hebben, ware wellust des harten was hem niet vreemd geworden; en wat aanzien, eer en rijkdom niet bij hem vermogt hadden, dat vermogt de geboorte van zijn kind; *zij deed hem vergeten al zijne moeite, en het gansche huis zijns Vaders!*

Al zijne moeite, en het gansche huis zijns Vaders! dit gezegde stelt ons JOZEFS karakter nog in een ander licht, daar het ons doet zien, hoe in het midden van zijnen voorspoed een verborgen verdriet hem kwelde. Hij spreekt van *al zijne moeite*; en kan daarmede zijnen vorigen slavenstand en opsluiting in den kerker niet bedoeld hebben; want zulke ongevallen vergeet men ras bij het keeren van zijn lot: of men denkt en spreekt er van met genoegen; men wil ze niet vergeten, vooral wanneer zij den weg tot daarop gevolgde verheffing

gebaand hebben. Ook hooren wij JOZEF, in het volgende vers, bij de geboorte van zijnen tweeden zoon, Egypte *het land zijner verdrukking*, of liever *van zijnen druk*, heeten; een ander dan hij zou dit genoemd hebben, *het land van zijn geluk en zijnen roem*. Maar welke was die moeite en verdrukking, dat *verdriet* en die *druk*, waardoor JOZEF, ook in het midden van al zijnen luister, gekweld en geprangd werd? Hij zelf geeft het ons te kennen, daar hij spreekt van *het huis zijns Vaders*. Ook weten zij, die met het Hebreeuwsch taaleigen bekend zijn, dat, *al mijne moeite en het huis mijns Vaders*, hier hetzelfde beteekent als, *al mijne moeite, waarvan het huis mijns vaders het voorwerp is;* al mijn verdriet om mijne verwijdering van het vaderlijk huis.

Ongelukkig de zoon, die, boven zijnen stand zich verheven hebbende, zich de geringheid zijner ouderen schaamt! Heil en zegen over het kind, dat in het midden der weelde en grootheid de dierbare oorsprongen zijns levens niet vergeet, en ook bij het bezit van vorstelijken rijkdom geen grooter schatten kent, dan de panden zijner kinderlijke liefde en trouw! Van zulk een' waardigen en edelen zoon geeft JOZEF ons hier het voorbeeld; en daarbij tevens van zulk een' zuiveren en verheven smaak, in de waardering van aardsche en uiterlijke voorregten, dat wij hem onzen eerbied en onze bewondering niet kunnen ontzeggen. De Vorst over gansch Egyptenland kan zijnen ouden Vader niet vergeten, die als vreemdeling in het naburig Kanaän omdoolt, en van wien echter gehoorzaamheid aan de pligten van zijnen stand hem voor altoos scheen verwijderd te hebben. De man, dien een magtig volk als een' wijzen eerbiedigt, als een' weldoener huldigt, en

die geen wensch schijnt te kunnen koesteren, wiens vervulling niet in zijne magt is gesteld, dwaalt nog altijd met zijne gedachten en zinnen bij de Aartsvaderlijke tenten; en zou gaarne, zoo zijn pligt het gedoogde, het zorgelijk purper, of byssuskleed, met het nederig herdersgewaad verruilen; en den overvloed van het rijke Egypte verlaten, om in Kanaäns beemden de vreedzame kudde te weiden! Egypte is hem nog altijd *het land van zijnen druk;* en alleen de teederheid van het vaderlijk gevoel, bij de geboorte van eenen eersten zoon, kan hem *zijn verdriet en het gansche huis zijns Vaders doen vergeten!* kan alleen te weeg brengen, dat de gedachte daaraan hem niet langer een bron van smart en onrust is!

Er is geen stand op de wereld, M.H. die niet aan kwelling en ontbering onderhevig is, hoe begeerlijk hij anders schijnen moge; kwelling en ontbeering, daaruit van zelve voortvloeijende en onafscheidelijk er mede verbonden; doch die wij niet naar onze eigen denkwijs beoordeelen moeten, maar naar de zielsgesteldheid van hem, die zich in dien stand geplaatst vindt. Menigeen zal bij zich zelven denken: wanneer men zoo veel eer, zoo veel voldoening, zoo veel geniet van alles, wat men wenschelijk heeten kan, dan moest het toch gemakkelijk vallen zijn' vorigen staat te vergeten; ja moeijelijk moest het zijn, zich weder in denzelven te verplaatsen. Maar die zoo dacht, zou dat kiesch en fijn zedelijk, dat eenvoudig natuurgevoel niet bezitten, dat JOZEFS karakter zoo beminnelijk maakt. Niet dat het aandenken aan de stille genoegens van het vaderlijk huis zijne ziel verbitterde, neen! het mogt hem somtijds een zucht, een' traan afpersen, hij droeg dat leed voor

zich zelven; hij klaagde of morde niet, en het had geen' den minsten invloed op de ijverige en getrouwe behartiging van zijnen hoogen en moeijelijken post; nogtans gevoelde hij het, en leed er onder. Maar toen God hem nu zulk eene dierbare begeerte had geschonken, en hij eenen zoon omhelzen, eenen eerstgeborenen aan zijn vaderlijk hart mogt drukken, toen was het hem, als of al dat leed op eenmaal was opgeheven, en in zijne verrukking roept hij uit: *dat kind zal Manasse heeten*, *want nu heeft God mij doen vergeten al mijne moeite*, *en het gansche huis mijns Vaders!*

Wij wilden dit uur toewijden, M.G. aan de dankbare herdenking van Gods weldaden, aan ons land en volk bewezen, om ons tot op dezen dag te doen zijn, hetgeen wij zijn. Niet als of wij het toppunt onzer wenschen bereikt hadden, en er aan ons volksgeluk niets meer ontbrak; maar als die verpligt zijn, om door de erkentenis van het menigvuldige goede, dat wij genieten, het kwellend gevoel van het ontbrekende te matigen: als die, bij de overdenking der zegeningen, waarin wij deelen, wat ons nog drukt en bezwaart mogen en moeten vergeten; en die ons aan de snoodste ondankbaarheid zouden schuldig maken, zoo wij het goede vergaten, om ons alleen in beklag over het kwade toe te geven. Tot deze beschouwing heb ik u, door het voorbeeld van JOZEF, trachten voor te bereiden, en ach! dat deze mijne voorstelling geheel nutteloos, en er niemand onder mijne hoorders ware, wiens geweten te dezen aanzien eenige aanklagt tegen hem kon inbrengen! Maar kunnen wij, helaas! ons met die hoop niet vleijen, dat er dan toch niemand derzulken zij, die het niet inzie en zegge: ik wil voortaan aan

de goedertierenheden mijns Gods geregtigheid toewijzen! Wij willen daartoe onze verdere overdenking aldus inrigten, dat wij,

I. in de *eerste plaats*, de voorregten ophalen, waarvoor wij, in den tegenwoordigen staat onzes Vaderlands, aan God onzen vurigsten dank verschuldigd zijn;
II. *ten tweede*, onderzoeken, met wat grond we ons zouden kunnen beklagen, over 't geen nog aan ons volksgeluk ontbreekt;
III. *ten derde*, de heiligheid der verpligting ons voorstellen, om uit dankbaarheid voor het goede, het kwade alzoo te vergeten, dat onze wandel daarvan, tot eer van God en heil der maatschappij, de blijken drage;
IV. terwijl wij, *eindelijk*, de dierbaarste belangen van het goede land onzer inwoning, dankend en biddend, aan den Allerhoogsten zullen opdragen.

I. Er is een woord, dat liefelijk luidt in elke taal, en in de taal des Bijbels, al wat men voorspoed, heil, geluk en zegen noemen kan, in zich besluit; en dit woord is, *vrede!* Geen grooter jammer voor het menschdom, dan de rampzalige krijg; ook wanneer hij tot verdediging eener regtvaardige zaak, met den gelukkigsten uitslag gevoerd wordt, en den schedel der braven met roem en lauweren kroont; ook dan verteert hij de krachten van den Staat, kweekt onrust, haat en woestheid van zeden; maar wanneer hij, waarvan alle geschiedboeken de bloedige getuigenissen dragen, geweld en roof- en heerschzucht doet zegepralen, wat gcesel is dan zoo verwoestend als deze, en wie telt de tranen, wie beschrijft de wanhoop der weerlooze

slagtoffers van bloeddorst en razernij? Den meesten onzer heugt het, hoe geheel Europa door de woede des oorlogs geteisterd is, en er bijkans geen oord zoo vreedzaam en vergeten was, waar niet beurtelings de vlam der vernieling blaakte, en angst en vertwijfeling radelooze handen ten hemel hieven! Die toen ons gezegd had: de tijd nadert, waarin geen krijgsgeschrei meer zal gehoord worden op uwe straten, en uwe zonen niet meer uit uwe armen naar roemlooze slagvelden zullen weggevoerd worden, waarin alle zeeën en alle landen voor u zullen open staan, en elk in veiligheid de vruchten van zijnen arbeid, en de inkomsten van zijn vermogen zal genieten, en jaren bij jaren zal u die zegen ten deel zijn! indien wij hem geloofd hadden, zou zijne stem niet als die eens Engels ons hebben toegeklonken? Ja! zouden wij het hebben durven gelooven, al had een Engel het ons toegesproken? Maar nu, sedert meer dan een tiental jaren is dit geene ijdele begoocheling, geen droom der verbeelding; vrede, vrede is het in onze dagen! geloofd zij de God des vredes, die alleen uit dien nacht het licht kon doen opgaan!

Maar de oorlog, die door geweld van buiten gevoerd wordt, is niet de eenige, is, helaas! niet de verwoestendste, dien Staat of Rijk te duchten heeft; heilloozer en verwoestender nog is binnenlandsche onrust en twist: niet enkel wanneer zij burgers tegen burgers wapent, en broeders in elkanders ingewanden doet wroeten; maar ook wanneer wrevel, en haat, en onwil de huisgezinnen verdeelen, naar verandering doen haken, en de schoonste telg des hemels, de eendragt, als balling verjagen. Wij zien rondom ons in de landen van het

naauwelijks ademhalend Europa: hier verdrukt het eene gedeelte het andere, en kan, met al het geweld der losbandigheid, de stem der verdrukten en vervolgden niet smoren; daar smeult het misnoegen, en dreigt wat nu magtelooze vervloekingen zijn, tot daden van geweld te doen uitbarsten; en ginds geeft zich de verbittering lucht, en voert den ongelijken strijd tegen de Oppermagt, met bitsen mond, en pennen in gal en alsem gedoopt! En in onze gewesten, weleer het vaderland der oneenigheid, waar verdenking en mistrouwen eeuwen lang zich een' zetel hadden gesticht, en burgerlijke verdeeldheid zoo vele ergerlijke tooneelen heeft aangerigt; hier heeft eenheid van zin en gevoelens haar' intrek gekozen! Geen twist over wettigheid van gezag, over misbruik van magt, over verwaarloozing van volksbelang, verwijdert meer de ontvlamde gemoederen; het geëerbiedigd Hoofd van den Staat is te gelijk het voorwerp aller liefde; bestanddeelen van het nieuwe Rijk, die onvereenigbaar schenen, vereenigen en verbroederen zich dagelijks meer; de zonen behoeven zich niet meer te schamen over de gouden spreuk hunner Vaderen, en zien het in de naderende toekomst met verlangen te gemoet; zien nu reeds bij aanvang, dat eendragt magt maakt!

Maar is misschien die kalmte niet meer dan een loome slaapzucht? uitblussching van alle vroeger vrijheidsgevoel, omdat de arm van dwang en geweld over ons is opgeheven, en aller mond door schrik gesloten is? Of omdat een God- en menschenonteerend leerbegrip, als of slaafsche afhankelijkheid burgerdeugd, den wil eens stervelings als die eener godheid te

eerbiedigen burgertrouw, en vorstenpligt te omschrijven voor heiligschennis te houden was; omdat dit wanbegrip, door drogredenen of magtspreuken ondersteund, van lieverlede ingang bij ons gevonden, en aan de zegekar der barbaarschheid of dweepzucht ons gekluisterd heeft? Neen! indien ergens onbekrompenheid van staatkundige gevoelens, wijze beperking van magt, tot matiging van het noodzakelijk overwigt; zoo ergens betamelijke vrijheid van denken en handelen, van spreken en schrijven; onbelemmerde beschikking over eigen tijd, arbeid en goederen, zonder vrees van door grofheid beleedigd, door achterdocht en verraad bespied te worden: zoo dit alles ergens gevonden wordt, het is in dit gezegend land, het voorwerp, te dezen aanzien, van den lof en de bewondering der verstandigen onder onze naburen; die hier het ideaal meenen verwezenlijkt te zien, der vereeniging van orde, gezag, en eerbiediging van de heilige regten der menschelijkheid; en die het geluk eens volks roemen, door zulke wijze wetten bestuurd!

En wanneer wij nu verder van onze burgerlijke en maatschappelijke op onze godsdienstige voorregten de oogen wenden, ook hier vinden wij de overvloedigste stof, om de weldaden der Goddelijke Voorzienigheid, ons ten goede, dankbaar te vermelden. Hier worden de regten des gewetens gehandhaafd, en niemands vrijheid betwist, om God te dienen naar het licht en de inspraak van zijn hart. Echt christelijke verdraagzaamheid, die om geene godsdienstige belijdenis tijdelijke voordeelen schenkt of onthoudt, wordt onder ons geëerbiedigd; en gelijke bescherming, gelijke begunstiging aan allen verleend, in welke tempels zij ook hunnen God aanbidden; slechts geen vreemde invloed wordt

geduld, die onrust of godsdienst-haat zou willen stoken, of het licht der wetenschap uitdooven. - Wij, M.H! wij misgunnen immers deze gelijkheid van regten niet aan hen, uit wier midden wij zijn uitgegaan, omdat de zuivere Evangelieleer ons te dierbaar was, dan dat wij menschelijke bijvoegselen boven of nevens haar zouden dulden, of eenig gezag zouden eerbiedigen, gelijk dat van Gods onfeilbaar Woord. Wij, die den eernaam van Protestanten dragen, en zoo wij dien waardig zijn, de dwalenden evenzeer beminnen als beklagen; en die streven naar een *Koningrijk der hemelen*, *dat niet is spijs of drank*, *maar geregtigheid*, *vrede en blijdschap door den Heiligen Geest!* Liever verblijden we ons, dat de prediking van het woord diens Koningrijks ons in al hare zuiverheid mag te beurt vallen; dat de leer van de zaliging des zondaars uit loutere genade, om de verdiensten van Jezus Christus, en door het geloof in zijnen naam, tot regtvaardiging, heiligmaking en hope des eeuwigen levens; dat die gezegende leer alom in ons midden, uit overtuiging des gemoeds, zonder dwang van menschelijk gezag, met ernst wordt verkondigd en aangedrongen: dat onze Leeraars, noch door slaafsche aanhankelijkheid aan het oude, dat niet beproefd is bevonden; noch door den wind van nieuwe leeringen der menschelijke eigenwijsheid, zich laten verbijsteren of als een roof laten wegvoeren; dat liefde tot de waarheid bij ons de band des vredes is; dat geene kwaadwilligheid, al was het onder het masker der uitsluitende vroomheid of regtzinnigheid, de rust onzer kerke kan storen; en dat in vele onzer gemeenten, aan vele harer leden, de lofspraak niet geweigerd kan worden, die Gods Woord weleer aan die van Beréa schonk, dat

zij edeler waren dan anderen, omdat zij *dagelijks de Schriften onderzochten, of deze dingen alzoo waren*. - Wij vermelden dit niet, M. G! als of ons goud zonder schuim was, en er niet, helaas! al te veel bij ons ontbrak aan echte godsdienstigheid, in onze huisgezinnen, in den openbaren wandel, en veel meer nog in de harten onzer Christenen, maar verre zij ook van ons de toon der hoogmoedige bestraffing, die uitweidt, met zondig zelfbehagen uitweidt, in het ophalen der gebreken; als af ook niet van ieder goed zaad, dat uitbot op den akker van Jezus Gemeente, eere moest worden toegebragt aan Hem, *die in ons werkt beide het willen en het werken naar zijn liefderijk welbehagen*. Neen! dat wij den lof onzes Gods verbreiden, die ons nog tot een' zegen stelt, ons lot benijdenswaardig doet zijn onder de volken des aardbodems; want wat kunnen wij den Heer vergelden voor alle zijne weldadigheid, aan ons bewezen? dan dat wij den beker des heils opnemen, en zijnen naam vermelden in het midden der vergadering! Doen wij het ook gemeenschappelijk, zingende uit den CXVI^{den} *Psalm* 7, 9 en 10.

Wal zal ik, met Gods gunsten overlaân,
Dien trouwen HEER voor zijn genaê vergelden,
'k Zal, bij den kelk des heils, zijn' naam vermelden,
En roepen Hem met blijde erkent'nis aan.

Och, HEER! ik ben, o ja! ik ben uw knecht,
Uw dienstmaagds zoon, Gij slaaktet mijne banden,
Dies doe ik U gewillig offeranden
Van lof en dank, U plegtig toegezegd.

Ik zal uw' naam met dankerkentenis
Verheffen, U al mijn geloften brengen;
'k Zal liefde en lof voor U ten offer mengen
In 't heiligdom, daar 't volk vergaderd is.

II. Onvolkomenheid is het kenmerk van al het ondermaansche; en gelijk er geen menschelijk geluk is, zoo is er ook geen volksgeluk, waaraan niet iets, en somtijds veel ontbreekt; daar uit de voorregten zelve onvermijdelijke nadeelen kunnen voortvloeijen, en men vele zegeningen niet genieten, wat zeg ik? niet redelijker wijze begeeren kan, zonder zich ook de lasten te getroosten, die er natuurlijk aan verknocht zijn. Onderzoeken wij, M.H! of dit ook niet te onzen aanzien, immers grootendeels, plaats heeft; opdat wij, wanneer wij meenen reden te hebben, om te klagen over 't geen ons ontbreekt of bezwaart, ten minste zorgen, dat ons beklag geene straf bare ontevredenheid, geene ondankbare murmurering worde.

Er zullen in ons Vaderland weinigen gevonden worden, die niet bij het herstel van onzen Staat, en het vooruitzigt van vrede te land en ter zee, zich een herlevenden voorspoed beloofden, waarbij de gouden dagen onzer Vaderen, en die van het midden der voorleden eeuw, hun voor de oogen zweefden. Deze verwachting is te leur gesteld! onze koophandel, naauwelijks weder ontloken, is aan het kwijnen geraakt; buitengewone pogingen zijn beproefd geworden, om denzelven staande te houden, en gewigtige verliezen hebben de plaats van gehoopte aanzienlijke winsten vervangen. In de meeste oorden geeft de akkerbouw geene genoegzame voordeelen, met die van vroegere jaren gelijk staande; de

landman wordt met schulden bezwaard, de grondeigenaar ziet de waarde zijner bezittingen verminderen. Nieuwe verordeningen hebben hier belemmering, daar mededinging veroorzaakt, die te voren onbekend waren; hebben nieuwe lasten doen opleggen, die door ongewoonheid nog drukkender schenen dan zij waren; en veranderde inrigtingen, omtrent derzelver heffing of verdeeling, hebben gevoelige schade toegebragt aan vele takken onzer nationale nijverheid, en bronnen van onzen voormaligen voorspoed aanmerkelijk doen verdroogen. Maar wanneer wij den grond dezer nadeelen peilen, wie bespeurt dan niet, dat zij aan het bezit van vele wenschelijke voordeelen hunnen oorsprong verschuldigd zijn? Dat zij de gevolgen zijn van een' ongestoorden vrede, waardoor alles uit een overspannen staat van zaken tot de gewone regelmaat is afgedaald; en lang opgehoopte waren en voortbrengsels zich als een stroom hebben uitgestort? Dat zij de gevolgen zijn van vele overvloedige en rijke oogsten, jaren achtereen, bij verbetering van den landbouw en aanwinst van ontgonnen gronden? Dat zij eindelijk de gevolgen zijn der aanzienlijke vergrooting onzes Rijks, door staatkundige voorzigtigheid geboden, en welker invloed op de algemeene welvaart, ook door aankweeking eens loffelijken naijvers, nu reeds vermoed, maar eerst in de toekomst geheel openbaar kan worden? En nu, wie is er, die zich beklaagt over verlies, of verijdeling zijner uitzigten, en die wenschen zou, dat de oorzaak daarvan nimmer bestaan had? dat de krijg zijne verwoestingen had blijven aanrigten, indien *hij* slechts uit de ontstane behoeften zich had kunnen verrijken, dat de velden door zonnebrand verschroeid, of in regenplassen verdronken wa-

ren, opdat *hij* goud zou kunnen woekeren uit de schamele nooddruft der geringen: of dat het welzijn, de veiligheid en het aanzien van den Staat, aan zijne bekrompene berekeningen waren opgeofferd? God des vredes! God des overvloeds! God en Weldoener van Nederland! verijdel die wenschen, waar zij in den boezem der zelfzoekende baatzucht mogen oprijzen!

Maar welk kwaad ook uit het goede schijnt geboren te worden, het kan geen ander dan schijnbaar kwaad wezen. Verminderde welvaart is niet altijd volksongeluk, en dikwerf behoedmiddel van deszelfs bestaan. Indien die schitterende verwachtingen, die wij bij de herrijzing van ons Staatsgebouw koesterden, verwezenlijkt waren, wie weet of het niet in deszelfs grondslagen ondermijnd zou zijn geworden? Of kan men het ontkennen, mag men het voorbijzien, dat nimmer de zucht tot weelde en pracht tot zulk eene schroomelijke hoogte is gestegen; en overmatige begeerte naar zinnelijk genot, of om zich te verheffen boven zijnen stand in de maatschappij, zich nimmer zoo algemeen en onbewimpeld onder ons heeft vertoond, dan in deze dagen? in deze dagen, waarin zoo velen, waarin bijkans allen, wier ondernemingen met zeldzaam geluk bekroond schenen, de slagtoffers der opgewekte begeerlijkheid en der praalzucht zijn geworden; en zij misschien het meest bij het bezit van eer en goed bewaard zijn gebleven, die zich het meest over den rampspoed der tijden te beklagen hadden. Indien, bij zulk eene gesteldheid der natie, de schatten van zee en land, als voorheen, in onzen schoot waren zamengevloeid.....ik schroom, M.H! ik schroom mij dieper in de berekening der gevolgen te begeven.....toen onzen Vaderen dit lot te beurt viel, waren zij

matig en ingetogen; en dan eerst zal hetzelfde lot hunnen zonen tot heil kunnen verstrekken, wanneer zij matig en ingetogen zullen zijn, gelijk hunne Vaderen waren!

Doch al ware het, dat onze rampen wezenlijk en niet schijnbaar; dat zij veel minder dragelijk waren, dan zij zijn, dan althans de uiterlijke gedaante der dingen ze aan ons vertoont; en wie zou bovendien zoo dwaas zijn van te beweren, dat ons Staatsgebouw zonder gebreken, de Regering des lands tegen alle misslagen beveiligd was, en dat ons geene onheilen treffen, dan die noch door menschelijke wijsheid, noch door bedachtzaamheid of beter inzien te vermijden waren? Maar hoe groot we ons deze onvolkomenheden mogen voorstellen, en hoe breed wij onze rampspoeden uitmeten, o! indien wij echte Nederlanders zijn, zij worden gering, zij verdwijnen uit ons oog, en wij vergeten ze, als wij onzen tegenwoordigen toestand vergelijken met hetgeen wij waren, eer onze verlossing opdaagde! Nooit moeten die tijden uit onze gedachten worden uitgewischt, toen wij bukten onder den ijzeren schepter eens vreemden dwingelands, wien onze aangeboren vrijheidzucht onverdragelijk was; die ons verachtte, beschimpte, vernederde en vertrapte; onze edelste burgers als lage slaven mishandelde; die het vrijmoedig uiten onzer gedachten, in woord of geschrift, als misdaad strafte; door een heirleger van lage bespieders ons omringde; ons dwong hem te verheerlijken en te vergoden, als hij onze kinderen naar de slagtbank sleepte; en die, tot loon van dit alles, zoo hij nog ergens eene smeulende vonk van onze vroegere welvaart bespeurde, die geweldig uitdoofde, ons niet gunnende het brood onzer

nijverheid te eten; en die, als wij genoeg getergd, gekneveld en uitgeput zouden zijn, onzen ondergang besloten had! Neen, dit moeten, dit mogen wij niet vergeten, of wij zouden Gods weldadigheid in onze redding vergeten, maar bij het herdenken hiervan kunnen wij onze tegenwoordige moeite vergeten; ja, al ware zij zoo zwaar en drukkend, als zij nu ligt en dragelijk is, wij konden ze vergeten, en ieder beklag voor misdadig houden. En heugt het u nog, M. G! wat schrik ons beving, toen de geesel van Europa, op vleugelen van het verraad, in Frankrijks hoofdstad terug gevoerd, uwe pas herkregen vrijheid op nieuw bedreigde? Heugt u de dag nog, heden vóór elf jaren, die beslissen moest, of wij onze kluisters zouden moeten hernemen; wat zeg ik? of het over ons uitgesproken vonnis der vernietiging voltrokken zou worden; dan of wij ook dezen dood ontworstelen zouden? Heugt u de angst, waarmeê elke tijding werd te gemoet gezien? de hoop en vrees, waar tusschen wij dobberden, toen wij vernamen: er is niets verloren maar ook niets beslist; de vreugde en verrukking, toen het gedreun der kanonnen ons verkondigde: de overwinning is onze! de zegepraal is volkomen! het leger des geweldenaars is geslagen en vernield! toen ieder uur nieuwe en beslissender voordeelen aankondigde, en de algemeene jubel van monden en harten daardoor alleen getemperd, maar te gelijk de verlossing ons dierbaarder werd, omdat Oranjes bloed voor dezelve gevloeid had! Heugt u de dag nog, die op dien dag der OVERWINNING VAN WATERLOO volgde, toen dat alles u ter ooren kwam? O! die toen tot u gesproken had van verliezen, van winstdervingen, van kortstondige belemmeringen van handel of bedrijf, in het weder

vrijgevochten Vaderland - komt! zoudt gij gezegd hebben, spreken wij van de goedertierenheden onzes Gods over ons; en verblijden we ons, dat wij weder opofferingen doen kunnen voor het geredde Nederland! Ja G! de goedertierenheden onzes Gods! want schoon wij hulde doen aan het krijgsbeleid der Bevelhebbers, aan den heldenmoed der dapperen; schoon wij, indien sommigen hunner in deze vergadering tegenwoordig zijn, hun ook hier, op dezen dag, onzen vaderlandschen dank toebrengen; de eerste hulde, en zoo gelijk die niemand toekomt, komt toe aan den God der legerscharen, die alleen alle uitkomsten regelt, het hart des helds met moed bezield, en den arm des sterken met kracht bekleedt! En indien onze vijand, om de schande zijner nederlaag te verbloemen, die aan een' onverklaarbaren schrik onder zijne benden heeft toegeschreven; wij schrijven ze daaraan toe, dat daarboven zijn lot beslist was door Hem, die tot den verbolgen oceaan kan zeggen: hier zal de trots uwer golven zich breken! Brengen wij Hem gezamenlijk die hulde toe, zingende uit den XXXIII^{sten} *Psalm*, vs. 8 en 9.

't Is God, aan tijd noch plaats verbonden,
Wiens toezigt over alles gaat.
Die 't harte vormt, en kan doorgronden;
Die aller werken gadeslaat.
Schilden, bogen, dolken,
Dappere oorlogsvolken,
Wijsheid, moed noch kracht,
Kunnen ooit in 't strijden,
Eenig volk bevrijden,
Zonder 's Heeren magt.

Het brieschend paard moet eind'lijk sneven.
Hoe snel het drave in 't oorlogsveld;
't Kan niemand de overwinning geven;
Zijn groote sterkte baat geen' held.
Neen, de HEER der Heeren
Deed ons triomferen;
Hij, geducht in magt,
Slaat elk gunstig gade,
Die op zijn genade
In benaauwdheid wacht.

III. Na al het gezegde, M.H! zal het niet noodig zijn, u opzettelijk de heiligheid onzer verpligting te betoogen, om uit dankbaarheid voor het goede, dat wij in het land onzer inwoning genieten, het kwade alzoo te vergeten, gelijk Jozef, door een uitstekend bewijs van Gods gunst getroffen, zijne moeite en zijnen druk in het vreemde Egyptenland, en zelfs het gansche huis zijns vaders vergeten wilde. Gij begrijpt, hoe dit *vergeten* moet opgevat worden; niet in een' volstrekten zin; of meent gij dat Jozef ooit zijnen dierbaren Vader aldus zou hebben willen vergeten? maar zoo vergeten, dat het aandenken daaraan hem niet verhinderde, in het genieten en hoog waarderen der voorregten van zijnen tegenwoordigen stand; en in het betrachten niet alleen, maar ook blijmoedig betrachten der pligten, aan denzelven verknocht. Wij behoeven niet te ontveinzen, noch te verbloemen, wat God ons nog te wenschen heeft overgelaten: wij mogen, wij moeten onze ijverige pogingen aanwenden, om ook het ontbreken de te verkrijgen, en, naar het vermogen onzer hand, ons lot te verbeteren. Maar in ijdel en gedurig beklag

ons toe te geven, dit mogen wij niet! maar slechts te spreken van onze bezwaren, en 't geen daaraan tot tegenwigt strekt uit het oog te verliezen, dit mogen wij niet! maar 't geen wij missen hooger te schatten, dan 't geen wij hebben; en de rampspoeden der altijd wisselvallige ondermaansche wereld breed uit te meten, om ze Gode als bewijzen van zijn ongenoegen in rekening te brengen; neen! dit mogen wij niet! dit is schandelijke ondankbaarheid, wie hij ook zij, die zich daaraan schuldig maakt, en wat hij ook daarmede bedoele, of voorgeve te bedoelen. Hoe! wij, die niet geplaagd of bezocht, maar uitgeroeid en verdelgd zouden zijn, zoo God met ons handelde naar onze zonden; wij, over wie dagelijks zijne weldaden met volle stroomen worden uitgegoten, wij zullen het straffen en oordeelen noemen, wanneer Hij ons, gelijk alle bewoners der aarde, doet gevoelen, dat ons goed en ons vermogen, onze adem en ons leven in zijne hand zijn? Wij, die niet weten, wat ons goed of kwaad is; voor wie de rampspoed, openbare zoowel als bijzondere, zoo menigmaal verborgen zegen, voor wie onverhoopt geluk zoo menigmaal voorbode van bittere smart is; wij zouden ons mogen vermeten, om in de oogmerken der daden van den Onbegrijpelijken in te dringen; en zelfs te beoordeelen, of het zijne roede is, die ons tuchtigt, dan of zijne oneindige wijsheid ons door smarte grooter heil bereidt. Ja, van dit laatste mogen we ons altijd verzekerd houden, wanneer wij in elken toestand ons overeenkomstig denzelven gedragen; Gods wil daarin eerbiedigen; wat daarin van ons geëischt wordt ootmoedig en verstandig nagaan; en onder opzien tot Gods genadigen bijstand, daaraan pogen te beantwoorden. Dan

wordt alles voor ons zegen, heil, onbegrensde goedertierenheid over ons; dan wandelen wij altijd en overal aan de hand van een' vriendelijken en goeden Leidsman; en al moeten wij dan somtijds gaan door een dal van schaduwen des doods, wij behoeven niet te vreezen; zijne hoede beschermt en vertroost ons, en langs dezen weg, van beproeving en gehoorzaamheid, *voert ons de Hemelsche Herder in grazige weiden*, *en doet ons nederliggen aan stille wateren!*

Maar behoeven wij nu wel te vragen, welke pligten, in den tegenwoordigen staat onzer burgermaatschappij, ons als Vaderlanders, als Christen-vaderlanders zijn opgelegd? In de eerste plaats, tevredenheid, gesproten uit dankbaarheid voor de groote weldaden, die wij genieten, niet slechts met, maar ook boven vele natiën des aardbodems; staatkundige, burgerlijke, maatschappelijke voorregten, waarop geen volk zich meer dan wij beroemen kan; daarbij overvloed van levensnooddruft en verkwikking; en wat meerder zegt, overvloed van voedsel voor den geest, niet slechts om dien te verrijken met kennis en wetenschap, maar vooral ook, om de spijs, die niet vergaat, maar blijft tot in het eeuwige leven, tot verzadiging te genieten. Tevredenheid, gesproten uit vergelijking van hetgeen wij waren, met hetgeen wij zijn; en eindelijk, doch 't geen niet het minste zwaar bij ons behoort te wegen; gesproten uit erkentenis onzer diepe onwaardigheid, en dat ook de geringste weldaad onverdiende zegen is! Weg dan van elk onzer die jammerlijke vergelijking van zijn eigen lot met dat van een' ander, dien hij meer begunstigd waant, maar van wiens verborgen harteleed hij geen getuige is geweest! Weg de hoogmoedige

bedilling der beterweterij, die het misnoegen stookt en aanvuurt! Weg van ons alles, wat ons zou kunnen verhinderen met Jozef te zeggen: ik wil mijner moeite niet gedenken, want God doet ze mij vergeten!

Een tweede, niet minder dure pligt, is matiging onzer wenschen en uitzigten, terugbrenging derzelve binnen die grenzen, die wij, bij eene juiste beoordeeling van onzen tegenwoordigen toestand, daaraan gesteld zien. Het is dwaas en ongerijmd, te willen, dat de loop der wereldsche aangelegenheden, of altijd dezelfde blijve, of niet verandere dan ons ten beste: de Hooge Albestuurder regelt dezen gang, en gebiedt ons daarin te berusten. Verre, verre dan van ons dat jagen en hijgen naar meerder en hooger, langs alle, ook zulke wegen, die de algemeene welvaart verwoesten, en slechts de keuze overlaten tusschen buitensporige verheffing en spoedigen val. Maar wat door naarstigheid en overleg, door nijverheid, zedigheid en spaarzaamheid strekken kan, om het lot van ons, van onze huisgezinnen en kinderen te verbeteren, door onvermoeide arbeidzaamheid, of welberaden ondernemingen; dat zij het doel, waarnaar wij streven! en al komen wij, langs dezen veiligen, maar langzamen weg, niet tot overdaad of rijkdom; het is immers niet uit het overtollige, dat iemand leeft van zijne goederen? ons geweten zal ons dan niet aanklagen voor den regterstoel der maatschappij; en de goedkeuring van God zal ons voor al dat schijnbaar gemis tot ruime vergoeding verstrekken!

De goedkeuring van God! ja, M. G! zoo deze ons onverschillig is! dan heeft het Vaderland weinig van ons te hopen. Van alle onze deugden, ook die wij als burgers te betrachten hebben, is de godsdienst het

krachtigste, het eenigste steunpunt. De godsdienst is het, die ons de regte waarde der tijdelijke goederen doet kennen; die ze ons doet verkrijgen, bezitten en genieten, op die eenige betamelijke wijze, waarvan de maatschappij zich duurzaam heil beloven kan. Door godsdienstigheid werden onze Voorvaderen 't geen zij waren; door godsdienstigheid kunnen wij ook, zoo ver dit nu nog mogelijk is, hun volksgeluk deelachtig worden. Doch het zij ware en ongeveinsde; het zij niet alleen geen gehuichelde, maar ook geene oppervlakkige godsdienstigheid, die zich tot uiterlijkheden bepaalt, en waaraan het hart geen deel neemt; zij zij gegrond op erkende en diep gevoelde behoefte aan de zaligmakende genade, die in het Evangelie is geopenbaard, en door waarachtig geloof de conscientie kan reinigen van alle booze begeerlijkheid. Want voor onze dierbaarste betrekkingen op aarde kunnen wij dan eerst in vollen nadruk gezegd worden te leven, wanneer wij ook leven voor den hemel! Welaan dan, M.H! om des Vaderlands, om der onzen, om onzer eigen zielen wil! onze gezindheid en onze wandel zij gelijk het Christenen betaamt, en uit ons midden zij geweerd, uit onze bijeenkomsten, uit onze huizen, uit onze harten, alles wat ons als burgers, of als belijders van den besten godsdienst onteeren kan. Werkt daartoe mede, elk in uwen kring; Hoogen en Aanzienlijken, door uw voorbeeld en uwen invloed; Geleerden door het verspreiden van zuivere begrippen en edele beginsels; Leeraars door de prediking des Woords in ernst, in getrouwheid en eenvoudigheid; Huisvaders en Huismoeders door oud Nederlandsche huisselijkheid, orde en deftigheid; allen door welwillendheid, door weldadigheid, door eensgezindheid en broe-

derlijke liefde! Aan u vooral, die tot het opkomend geslacht behoort, zij het aanbevolen, dat het Vaderland, 't welk door Gods onverdiende gunst gered, hersteld en gezegend, u in zijnen schoot gekoesterd heeft, door u niet verachtere of te gronde ga! Op u, de hoop en lust van hetzelve, is deszelfs oog gevestigd; en daaronder op u in de eerste plaats, edele Akademische Jongelingschap![*] die hier en elders gevormd wordt, om de steunpilaren van het welzijn der maatschappij, verdedigers des regts, handhavers van den vaderlandschen letterroem, toevlugt der lijdenden en verzorgers der zielen te zijn. Wederom is een jaar uwer Akademische loopbaan ten einde gesneld; dat geen uwer daarop anders, dan met gepaste zelfvoldoening terug behoeve te zien! Dat niet slechts uw vlijt geprezen, uwe vorderingen met wel verdienden roem bekroond worden; maar dat vooral uw hart en uwe zeden zuiver mogen bewaard worden; en dat eenmaal de eeuw, aan welker hoofd gij welhaast met uwe tijdgenooten staan zult, de eeuw der herleefde Nederlandsche braafheid, regtschapenheid, trouw en godsdienstigheid genoemd worde! - En gij allen, M.H! die hier tegenwoordig zijt, ouden en jongen, vermogenden en geringen, onderwijzers en onderwezenen, dienenden of die gediend wordt! Komt, vereenigen wij onze ernstige en ijverige pogingen, om eenmaal nog dit Land tot den oogappel van Gods welbehagen te doen worden; en dragen wij daartoe onze wenschen en voornemens, onder ootmoedige belijdenis onzer schuld en tekortkoming, den Allerhoogsten eerbiedig en kinderlijk op in het volgende

(*) Deze Leerrede moest tevens strekken tot godsdienstige sluiting van het Akademisch jaar.

Gebed.

Bron van heil en zegen, uit wiens volheid al wat leeft en is alles ontvangt, ook genade voor genade! Met harten, vervuld van het gevoel uwer goedheid; geen woorden kunnende vinden, om U naar waarde, om U slechts zoo, gelijk wij het wilden, voor al wat Gij aan ons gedaan hebt en doet, te danken en te verheerlijken; verschijnen wij voor uw aangezigt, en bidden U, dat Gij onze stamelende hulde wilt aannemen; en zoo uit ons getroffen gemoed tranen van kinderlijke erkentenis opwellen, dat Gij dit offer, goede Vader in de hemelen! al zijn wij het onwaardig, met welgevallen wilt aanzien. Ja, wij zijn het onwaardig, en wij willen ook niets aan ons zelven, maar alles aan uwe ontfermende goedheid te danken hebben; en al ware het ook dat wij in nationale deugd, in gehoorzaamheid aan U, in geloof aan uw zaligmakend Woord, in liefde tot U en uwen Zoon, ons eindeloos minder te verwijten hadden, U nogtans, U en uwe genade alleen zouden wij de eer moeten geven van onze behoudenis, en ook van het geringste der voorregten, waarin wij deelen. Maar ach! hoe ver zijn wij er van af, om iets tot onze aanbeveling, tot onze verschooning zelfs, bij U te kunnen inbrengen; neen! belijdenis moeten wij doen van onze schuld, door ons niet slechts als onderdanen van het Gods-Rijk, maar ook als burgers van Nederland gepleegd. Hoe vele uwer zegeningen hebben wij onachtzaam voorbij gezien, of niet geschat naar derzelver waarde, noch U den dank er voor toegebragt, dien wij verschuldigd waren. Hoe dikwijls hebben wij, in plaats van, bij de overdenking uwer vroegere en latere gunstbewijzen, onze moeite en ons verdriet te vergeten, die gunstbewijzen vergeten, om slechts te denken

aan 't geen ons kwelt of bezwaart, en ons toegegeven in klagen en morren; onregtvaardig, ondankbaar, beleedigend voor uwe beschikkingen! En indien wij dit niet deden, helaas! hoe weinigen die het niet deden! hoe ver waren wij er van af, om aan uwe weldaden naar eisch te beantwoorden. Is niet de eenvoudigheid, de ingetogenheid en achtbaarheid, die weleer onzen landaard kenmerkte, uit ons midden geweken; en heeft zij geen plaats gemaakt voor buitensporige zucht naar zinnelijke genieting, naar praal en ijdelheid? En welk gebruik hebben wij gemaakt van het grootste en onschatbaarste onzer voorregten, dat het Evangelium, vervreemd van bijgeloof en menschelijke inzettingen, zuiver en Bijbelsch onder ons verkondigd wordt? Zijn wij er door getroffen en bewogen, niet maar voor weinige oogenblikken van ras voorbij gaande aandoening, maar bewogen om ons te bekeeren van de dwaling onzes wegs; om niet voor de zonde, maar voor de gehoorzaamheid aan U en uwen Zoon; niet voor de aarde alleen, maar gedachtig aan onze hooge bestemming, ook voor den hemel te leven? Gij weet het, Heer! Gij weet hoe veel lankmoedige, ontfermende, vergevende genade wij noodig hebben; o! schenk ons dezelve, en doe ons niet naar onze zonden, vergeld ons niet naar onze ongeregtigheid! Dat het alverzoenend bloed uwes Zoons, onze openbare en verborgene, onze huisselijke en onze bijzondere overtredingen, en alle onze schuld bedekke; opdat wij voor ons zelven, voor ons land en volk steeds barmhartigheid bij U vinden mogen! Werk daartoe door uwen Geest in onze harten de opregte gezindheid, om voortaan waardiger en getrouwer te zijn in de betrachting onzer burgerlijke en maatschappelijke, vooral ook onzer Christelijke pligten; meer naar de inspraak van ons geweten, en niet naar onze lusten

en begeerlijkheden te wandelen, opdat het ons en onzen kinderen na ons wel blijve gaan in dit goede land. Uw oog zij bij voortduring ten goede gevestigd op deze dierbare erve onzer Vaderen; begeef, verlaat ons niet, voltooi wat Gij begonnen hebt, en laat niet varen het werk uwer handen. Mogt het U behagen onzen nationalen voorspoed en welvaart te vermeerderen, en alles uit den weg te ruimen, wat dezelve verhindert; onzen koophandel te doen herleven, onze zeevaart en visscherijen, onze fabrieken en trafieken in haren bloei te herstellen, opdat er arbeid zij voor den nijveren, en de nooddruftigen verhooring vinden, wanneer zij U bidden om het dagelijksch brood hunnes bescheiden deels. Bekroon daartoe met uwen zegen alle nuttige ondernemingen; beveilig onze schepen op de groote wateren, en terwijl de zee ons een vruchten gevende akker is, laat ook het land ons zijne inkomsten rijkelijk schenken; dat regen en koesterende warmte de gewassen onzer velden en hoven tot rijpheid brengen, en onze schuren overvloeijen. Bewaar ons, kan het zijn, voor rampen en slagen, die een grooter of kleiner gedeelte onzes lands zouden kunnen verwoesten; en behaagt het U ons dezelve toe te zenden, dat wij ze met lijdzame onderwerping uit uwe hand ontvangen, en er gelegenheid door geboren worde, om te toonen, dat wij in milddadigheid en hulpvaardigheid nog niet geheel van de deugd onzer Vaderen verbasterd zijn. Geef aan het Bestuur onzes lands wijsheid, belangeloosheid, pligt- en burgerliefde. Stort de beste uwer zegeningen uit op het hoofd onzes geëerbiedigden en geliefden Konings, dien Gij ons als het onderpand uwer wedergekeerde gunst hebt geschonken: bewaar, versterk zijne gezondheid en krachten, opdat wij nog een lange reeks van jaren, onder zijne vaderlijke regering, rust en voorspoed mogen genie-

ten, en de liefde eener dankbare natie zijne trouwe zorg beloone. Dat zijne Koninklijke Gemalin, zijne Zonen en derzelver Gemalinnen, mitsgaders de jonge Prinses der Nederlanden, het sieraad, de roem en lust des Vaderlands, overvloedig deelen in uwe gunst, en er niets ontbreke aan hun geluk en edele zelfvoldoening, in alle hunne betrekkingen. Dat de Vorstelijke Spruiten van den Prins en de Prinses van Oranje voorspoedig opgroeijen, bewaakt door uwe hemelsche hoede, als de hoop en eenmaal de steun van Nederland! Dat alle Raden, en Staatsdienaars, en Regenten met de noodige bekwaamheden worden toegerust, om den Koning en het Vaderland te dienen met ijver, met verstand en deugd. Dat de Krijgsmagt van den Staat, derzelver Bevelhebbers en manschappen, bij moed en eergevoel ook alle de deugden paren, die hunnen stand versieren en veredelen. Dat de Regering dezer Stad, door uwe wijsheid voorgelicht, steeds het vertrouwen der ingezetenen verdiene en geniete; en dat de burgerij derzelve, gezegend in haren handel, in haren arbeid en bedrijf, in voorspoed en welvaart bloeije, veilig onder uwe bescherming, rijk door uwe gunst! - Geef aan de Gemeente uwes Zoons in deze gewesten, en in onze Stad, alles wat zij behoeft, om niet slechts tegen verleiding en afval behoed; maar ook opgebouwd en versterkt te worden in het geloof, in de liefde en alle U welbehagelijke gezindheden. Dat de Hoogeschool, alhier gevestigd, Nederlands oogappel zij en blijve, waardig haren naam en roem als de eerste onzer Vaderlandsche Hoogescholen. Aan het einde van dit akademisch jaar danken wij U voor al het goede, aan haar bewezen, lijdzaam uwen wil eerbiedigende in de slagen, die Gij haar hebt toegebragt. Dat de Bezorgers en Hoogleeraars derzelve, elk in hunne betrekking, hare aangelegenheden getrouwelijk behartigen, haar tot

uitgebreide nuttigheid en wezenlijken luister verstrekken; en dat de Akademische Jongelingschap, door uwe hand geleid op hare belangrijke, maar hagchelijke loopbaan, in deugden, zoowel als in kennis, vordere en bloeije, haar hart beware boven al wat te bewaren is, en zoowel den tijd harer rust als dien harer geregelde letteroefeningen, ijverig, eervol en tot nut hares volgenden levens bestede. Wat verder in het land, in de stad, in onze huisgezinnen, uwen zegen behoeft, op uwen zegen wacht, deele rijkelijk in denzelven! Beur het hart van alle bedrukten op, troost de bedroefden, droog de tranen af der weenenden; en ontvang de dankoffers van allen, die Gij bijzonder of boven anderen bevoorregt hebt. Geef, dat we ons steeds in U, onzen God, mogen verblijden, en houd ons bereid voor alle de uitkomsten van uwen raad! Amen.

Nazang.
***Gezang* CLXXI vs. 11.**

Red, schraag, versterk door uw vermogen,
Wat eens uw hand gewrocht heeft, Heer!
En 't Vaderland slaat dankbare oogen
Van nieuws op U, zijn' Redder, weêr;
Zoo word' door voor- en nageslacht
Uw' naam de glorie toegebragt!

Verhandeling over eenheid en verscheidenheid.

Uitgesproken in het wintersaisoen des jaars 1829, *en dus vóór het uitbarsten der Belgische beroerten*.

Er zijn twee hoofdkrachten in de natuur, tegenstrijdig, naar het schijnt, zoo zeer als zij het zijn kunnen, en waardoor echter alles wat bestaat, immers dit ons planeetgestel, in wezen, in stand en werking wordt gehouden. Zij zijn eenigermate gelijk aan de beide polen van den magneet, waarvan de eene aantrekt, de andere van zich afstoot. Door de eerste dezer krachten helt alles naar het gemeen middelpunt van zwaarte en beweging; door de andere wordt het daarvan zoo ver weggevoerd, tot daar deze beide krachten in evenwigt zijn, en derzelver vereenigde werking eene regelmatige rondgaande beweging veroorzaakt. Bestond alleen de

eerste, alles zou als tot een' vasten klomp zamengroeijen; bestond slechts de laatste, alles zou uiteen spatten, of in het ijdel zich verliezen; uit beiden wordt eene overeenstemming geboren, die het bestaan en de voortduring van het geheel waarborgt.

Het was deze grootsche gedachte, NEWTONS onsterfelijke uitvinding, die mij onwillig voor den geest kwam, toen ik de stof gekozen had, waarover ik u, ter beantwoording aan de verpligting, die ik op mij genomen heb, in dit uur wenschte te onderhouden. Ik wilde namelijk tot u spreken over *eenheid en verscheidenheid;* en ik heb mij daarbij voorgesteld, het natuurlijk verband tusschen die beiden aan te toonen, en de noodzakelijkheid van derzelver vereeniging, om aan onze behoeften, als redelijke, als gezellige en voor kunstgevoel vatbare wezens te beantwoorden. Terwijl ik uwe aandacht hierbij eenige oogenblikken bepalen zal, gevoel ik alle uwe toegevendheid te moeten inroepen: dit onderwerp toch is ver van nieuw te zijn; wat daarover te zeggen valt, zal niemand uwer vreemd of ongehoord voorkomen; en in hoe ver het mij gegund zal zijn; hetgeen ik naauwelijks verwachten kan van een opstel, onder vele afleidingen vervaardigd; in hoe ver het mij gegund zal zijn, door eene minder gemeene of levendiger behandeling daaraan eenig belang bij te zetten, moet ik, schoorvoetende, aan uw oordeel en aan de uitkomst overlaten.

Het woord *éénheid*, in dezen uitgang bij onze oude Schrijvers, zoo veel ik weet, onbekend, althans in het woordenboek van KILIAAN niet te vinden, wordt thans in de rekenkunde gebezigd, om de waarde van het eenvoudigste der getallen, waaruit alle andere zijn za-

mengesteld, uit te drukken. Dit nieuwere taalgebruik is niet te misprijzen: maar wanneer men dezen uitgang in de hedendaagsche rekenboeken, ook op de tientallige grootheden toepast, en van tienheden, honderdheden, duizendheden gewaagt, in plaats van tientallen, honderdtallen, duizendtallen, dan wordt ons taalkundig gehoor op eene moeijelijke proef gesteld, en min of meer op de pijnbank gebragt. Niet minder eigenaardig nogtans, en meer nog algemeen aangenomen, is de overdragtige beteekenis van het woord *eenheid*, om de zamenvoeging van vele verschillende deelen aan te duiden, waardoor zij met elkander een geheel uitmaken: en hierdoor loopt de natuurlijke verwantschap tusschen eenheid en verscheidenheid reeds terstond en van zelf in het oog. Dat dit woord thans ook door mij in dezen zin wordt opgevat, heeft naauwelijks melding van noode.

Na dit over het woord *eenheid* voorloopig te hebben aangemerkt, moet ik er, ten aanzien van het woord *verscheidenheid*, bijvoegen, dat daardoor niet enkel veelheid of meerderheid der deelen door mij bedoeld wordt, maar ook soortelijk verschil tusschen dezelve; of ten minste zulk eene zamenvoeging der eenerlei gedeelten, waardoor verschil in den vorm wordt te weeg gebragt. Gij zult mijne meening begrijpen, wanneer ik uwe aandacht vestig op het onderscheid tusschen *eenstemmigheid* en *eentoonigheid*, waarvan de eerste, en niet de laatste, door mij onder het denkbeeld van eenheid begrepen wordt. Gunt mij, dit met een voorbeeld op te helderen: de regte lijn is een zamenvoeging van volkomen gelijke punten tot een vorm zonder eenige verscheidenheid; zij is het sprekend beeld der *eenzelvigheid*. Een geestig Schrijver heeft dezelve ergens genoemd, de lijn

der verveling. En hebben wij niet sedert eenige jaren ruime gelegenheid, om de juistheid dezer uitdrukking te erkennen? als wij op onze naar Franschen smaak aangelegde straatwegen, op die onafzienbare regte lijnen staren, die alle afwisseling van verschieten, en alle aangename verrassing buiten sluiten; en wie heeft niet wel eens, op één derzelve het oog ter zijde afgewend en zuchtend bij zich zelven gezegd: ach mogten wij nog langs den liefelijken Vechtstroom kronkelen! Maar neen! de hooggeëerde Wiskunde; de met regt geëerde, en alleen te onregt uitsluitend of bij buitensporige voorkeur geëerde Wiskunde, leert ons: de regte lijn is de kortste afstand tusschen twee gegeven punten A en B, en wil men nu langs den stroom C en D, of langs de lusthuizen E, F en G den weg laten slingeren, dan verliest men het doel uit het oog, om met den meesten spoed van A tot B te komen. Met den meesten spoed.....ach! dat men thans zoo veel en in alles zoo overgroote haast heeft, om te komen waar men wezen wil! en zijn dan onze wegen alleen voor koeriers en postboden aangelegd? Liever een tolhek te meer ten gevalle van den reiziger uit smaak en genoegen; of van den huisselijken en vriendenkring, dien het om een' vermakelijken speeltogt te doen is.

Men make echter hieruit niet op, dat alle zamenvoeging van eensoortige deelen de verscheidenheid noodwendig buiten sluit: de gebogen lijn, met de daaruit ontstaande menigvuldige schoone vormen, waaronder vooral de omtrek van het ideale menschenbeeld, kan van het tegendeel ten bewijze verstrekken. Inderdaad de Schotsche zakpijp, of het muziek der beerenleiders, mogen door walgelijke eentoonigheid de ooren kwetsen,

ook zonder de harmonie der veelstemmige toonkunst kan de Solo in zang of spel ons boeijen en verrukken.

Gelijk de *eenheid*, zonder merkelijk verschil, of in vorm, of in bestanddeelen, tot eenzelvigheid vernederd wordt, zoo is het aan den anderen kant waar, dat zij door zamenvoeging van geheel ongelijksoortige deelen, of door grillige en buitensporige gedaantevorming, in wanstaltigheid, ja in gedrogtelijkheid ontaardt. De Romeinsche Dichter HORATIUS heeft de liefhebbers van dit monsterachtige, waaraan het ook in onzen leeftijd, bij sommige onzer naburen, aan geene voorbeelden ontbroken heeft, geestig ten toon gesteld, in het begin van zijnen Brief aan de Pisonen, over de beoefening der Dichtkunst: ‘verbeeldt u (zegt hij) een schilder, die op den hals van een paard een menschenhoofd zet, het lijf met vederen bepluimt, en allerlei ledematen daaraan voegt, zoodat hetgeen van boven eene schoone vrouw geleek, van onderen in een' vuilen leelijken visch eindigt: zoudt gij bij zulk een schouwspel u wel van lagchen kunnen onthouden?’ De Dichter, ik beken het, heeft het met dit tafereel een weinig grof gemaakt; maar zijn niet opstellen, in dicht of ondicht, hieraan eenigermate gelijk, ons wel eens als voortbrengsels van genie en vinding, of, gelijk men ze noemt, als genialische producten opgedischt? Deed ons althans het bonte en veelkleurige derzelve niet somtijds aan dit portret van HORATIUS denken? En niet in onzen tijd, of bij onze naburen alleen, maar ook vroeger en onder ons, al voerden zij ook den titel van: *Bloemen op een Vorstelijk graf gestrooid*.

Doch dit wanstaltige behoort evenmin tot het gebied der *eenheid*, als wanschepsels tot de menschelijke ge-

daante; het vernietigt en sluit haar uit: er kan geen eigenlijk geheel uit ontstaan, gelijk men ongelijksoortige grootheden niet tot ééne hoofdsom kan optellen. Wanneer wij dus spreken van *eenheid*, uit *verscheidenheid* ontstaande, verwijderen wij daarvan het denkbeeld, zoowel van het mismaakte en gedrogtelijke, als van het eenzelvige en eentoonige, of wanneer wij het nu en dan te hulp zullen roepen, het zal zijn, om het beeld van een schoon geheel, gelijk dit uit de zamenvoeging van verschillende, maar vereenigbare deelen bestaat, bij tegenstelling in het licht te plaatsen. Ik wil u deze ware *eenheid* ter beschouwing voorstellen: met betrekking tot den *menschelijken geest*; tot het *huisselijk;* tot het *maatschappelijk leven*; en tot het *kunstgevoel*. In de eerste dezer betrekkingen ontstaat daaruit het begrip van *redelijkheid*; in het huisselijke heet zij *eensgezindheid;* in het maatschappelijke *eendragt;* in het kunstmatige *eenvoudigheid*; gelijk deze de toets der schoonheid is Wanneer ik over elk van deze iets ter ontvouwing zal medegedeeld hebben, zal ik mijne taak, gelijk ik mij die heb voorgesteld, voor afgedaan houden.

I. Onze menschelijke geest behoort voorzeker niet tot de zamengestelde wezens; het is geen geheel, dat uit bijeenvoeging van verschillende deelen onstaan is: en nogtans geeft hij ons misschien het beste en duidelijkste denkbeeld van *eenheid*, uit *verscheidenheid* geboren. Bedenkt eens, hoe vele vermogens, die wij allen van elkander onderscheiden kunnen, die in hunne werking elk hunne eigen wetten schijnen te volgen, hier als in één punt zamenvloeijen, om het redelijke wezen daar te stellen. Het vermogen der voorstelling, der aandacht,

der vergelijking, der beoordeeling; het geheugen, de verbeelding, het gevoel; om nu van den wil, deszelfs uitlatingen en neigingen niet te gewagen. Wanneer deze vermogens welgesteld zijn; wanneer zij, opdat ik het dus uitdrukke, gelijk de raderen van een werktuig in elkander vatten, om zich onderling te helpen en te ondersteunen; wanneer zij zich in behoorlijk evenwigt tot elkander bevinden; dan behoeft men ze zich niet eens in groote of buitengewone uitmuntendheid voor te stellen, om het denkbeeld in zich te zien oprijzen van een wezen, dat door den eigen adem der Godheid wordt aangeblazen. In dit geheel is niets overtollig en niets ontbreekt. Al deze eigenschappen hebben wederkeerig elkander noodig, bieden zich onderlingen bijstand, of houden de eene de andere in bedwang. Vernietig in uwe gedachten één derzelve geheel of ten grooten deele, geef aan eene andere zulk een overwigt, dat de werking der overige belemmerd wordt; zoo verliest, naarmate het ontbrekende of heerschende meer of minder is, het redelijke wezen van zijne voortreffelijkheid: er ontstaat onbeduidendheid, zwakheid van geest, onnoozelheid; of, zonderlingheid, overdrevenheid, dweepzucht, krankzinnigheid, razernij. Ziet hier, hoe de eenheid tusschen het eentoonige en wanstaltige in het midden ligt; hoe zij, door evenredige menging en het ineensmelten der verscheidenheid, hare wezenlijke waarde ontvangt. Het is als of de wijze en goede Schepper ons in ons zelven het oorspronkelijke afbeeldsel der voortreffelijkheid heeft willen geven, naar welke wij, in de onderscheidene kringen van ons bestaan, te streven en ons te vormen hebben. Het tooneel der natuur, die ons omringt, met hare eindelooze verscheidenheid van voortbrengselen en afwisselende vertooningen,

is te groot om ons derzelver overeenstemming volkomen te doen bevatten; wij mogen ze vermoeden, omdat wij, hoe dieper wij in de kennis der natuur indringen, des te meer allen schijnbaren wanklank zien verdwijnen, en in harmonie zich oplossen; maar het schouwspel is te ruim en onbegrensd voor ons, en wij zijn niet in het standpunt geplaatst, om het geheel te kunnen overzien. Veel min kunnen we ons verheffen tot die plaats in het onmetelijk heelal, van waar wij de muziek der sferen ons zouden hooren toeklinken. Maar wat in ons is, wat binnen den omtrek onzer eigen gewaarwordingen ligt; ziet daar de kleine wereld, waarin wij de volmaaktheid der groote en onbegrensde, al is het dan op verren afstand, genoegzaam en naar onze behoeften berekend aanschouwen kunnen.

Doch keeren wij tot ons onderwerp terug. Wanneer ik straks tot de eenheid der vermogens van onzen redelijken geest, derzelver evenwigt vereischt heb, heb ik wel het al te groot en overheerschend, maar niet eenig overwigt van sommige dier vermogens boven andere willen buiten sluiten. Het kan zijn, dat bij volmaakter geesten, dan de onze is, deze kalmte eener volkomen evenredigheid gevonden wordt, waardoor allen voor alles evenzeer en geheel berekend zijn; maar bij ons althans, hetzij door den invloed der zinnelijkheid, hetzij door oorspronkelijken aanleg; bij ons heeft altijd eenig overwigt van één of meer dezer vermogens boven de andere, door hoogeren aanleg of grootere ontwikkeling derzelve, plaats. Bij dezen is de voorstelling levendiger, bij dien de opmerking juister, bij genen het oordeel fijner, of het geheugen vaster, of de verbeelding rijker, of het gevoel zuiverder en teederder. Maar

meent niet, dat de eenheid des redelijken wezens hierdoor verloren gaat, wanneer slechts het mindere door het meerdere niet geheel onderdrukt en verwaarloosd, of verzwolgen wordt; wanneer alle andere vermogens zich als het ware scharen rondom het heerschende, om daaraan elk hunne bijzondere en eigene diensten te bewijzen; dan ontstaat er een nieuwe vorm van eenheid, niet ongelijk aan hetgeen men in de natuurkunde eene verplaatsing van het zwaartepunt, zonder verbreking van het evenwigt, zou kunnen noemen. En hieraan hebben wij het te danken, dat niet allen in hetzelfde vak hunne gaven te koste leggen: dat wij zoowel wisen werktuigkundigen, als bespiegelende wijsgeeren en geschiedschrijvers; zoowel dichters en redenaars, als schilders en toonkunstenaars bezitten; daaraan ook, dat er eene bedrijvige middelklasse bestaat, die door de vruchten van haren arbeid de kunsten voedt, de wetenschappen aanmoedigt, en door haar aanwezen in de maatschappij dat groote onheil voorkomt, dat wij in eene wereld van louter geniën zouden leven.

II. Ik meen genoeg gezegd te hebben over *eenheid* en *verscheidenheid*, met betrekking tot den menschelijken geest; en wilde in de *tweede plaats* daarover spreken met betrekking tot den kring des huisselijken levens; en ik zeide reeds, dat de overeenstemming der verschillende deelen van hetzelve met den naam van *eensgezindheid* kan bestempeld worden.

Men meene niet, dat deze eensgezindheid het verschil in gevoelens, in wijze van zien, van denken en handelen buiten sluit: neen! waar dit plaats had, daar zou wel de doodstroom der vervelende, althans der niets-

beduidende eentoonigheid, maar niet het bekoorlijke der eenstemmigheid gevonden worden. Ik zou, om u dit te doen gevoelen, slechts van den vernuftigen STERNE, een der zoogenoemde *lits de justice* tusschen den ouden *Shandy* en zijne gade behoeven over te nemen: en welaan, ik wil het beproeven, een gesprek van gelijken aard tusschen twee echtgenooten te verdichten: het onderwerp zij, het aankoopen van een buitenverblijf.

M. Mij dunkt, mijn waarde, het landleven is zoo aangenaam, wij moesten des zomers buiten gaan wonen.

V. Ja, daar heb ik ook al menigmaal over gedacht.

M. Als wij een buitengoed koopen, zal het veel geld kosten.

V. Die dingen zijn somtijds nog al duur.

M. Wij behoeven het evenwel zoo groot niet te nemen, dat het ons vermogen te boven gaat.

V. Neen, dat behoeven wij zeker niet.

M. En het huren heeft toch vele inconveniënten.

V. Zeer groote voorwaar.

M. Ten ware men een goeden verhuurder aantrof.

V. Dat zou een groot onderscheid maken.

M. Maar waar zouden wij het kiezen? aan de Vecht?

V. Daar is het allerliefst.

M. Wat dunkt u van het Haarlemmer kwartier?

V. Daar heb ik niets tegen.

M. Het is er echter niet zoo bekoorlijk, als in de Arnhemsche kontreijen.

V. Neen, dit gaat boven alles.

M. Ik zou mij echter niet gaarne zoo ver van huis begeven.

V. Dat kan ik u ook niet aanraden.....

En zoo zou ik dit gesprek nog eenigen tijd kunnen voortzetten, hetwelk eigenlijk niet zoo zeer een gesprek, als de weêrklank eener echo is. Voor zulk eene eensgezindheid der vrouw beware de Hemel iederen man, en ook des mans iedere vrouw; ten ware men het huwelijksleven met elkander door wil droomen, of een der partijen eene heerschappij voeren, die geen tegenspraak duldt. Neen! het is niet deze eensgezindheid, die tusschen wel gepaarde echtelingen behoort plaats te hebben: maar wanneer men, als er eene keus te doen is, waarin het gemeenschappelijk belang is begrepen, elk zijne gedachten in het midden brengt, zonder dat men daarom het harnas er voor aantrekt; elk zijn gevoelen bepleit, maar niet zonder ook dat des anderen te hooren; tot dat men, na wederzijdsche bedenkingen gewisseld, overwogen, opgelost of toegestemd te hebben, tot beider genoegen het besluit heeft opgemaakt; daar woont, onder de Hoofden des gezins, het ideaal der huisselijke eenstemmigheid.

Doch het huisgezin bestaat niet enkel uit de Hoofden van hetzelve; ook kinderen en dienstboden moeten we ons daarin voorstellen; kinderen van onderscheiden geaardheid en sexe; dienstboden van verschillenden rang en werkzaamheden. Welk eene *verscheidenheid*, die nogtans tot *eenheid* moet zamenvloeijen, zal het een voorregt mogen heeten, eigen dak en haardstede te bezitten. En wat is het, waardoor dit belangrijk geheel alzoo wordt bijeen gehouden, dat de overeenstemming van allen dien kleinen kring tot de woonplaats van het beste levensgenoegen verheft? Er is een band, die dit alles zamensnoert, er is een kracht, die ieder deel alzoo naar het middelpunt hellen doet, dat allen zich

regelmatig rondom hetzelve bewegen. En wilt gij weten, welke die band zij, zonder welken alle zamenhang verloren gaat; die kracht, zonder welke alles uit elkander spat? Het is die der pligtbetrachting; der zucht, die elk der leden bezielen moet, om hetgeen van hem geeischt kan worden, met getrouwheid en gewilligheid na te komen. Hier, dunkt mij, hoor ik de luide toestemming van alle Vaders en Moeders, van alle Heeren en Vrouwen, die zich, en niet te onregt, houden voor dat middelpunt, werwaarts alles neigen, voor die spil, om welke alles zich bewegen moet. Gewis, dus verbeelde ik mij hen te hooren spreken: indien onze kinderen, indien onze dienstboden, slechts altijd luisteren wilden naar de stem van hunnen pligt, dan zou er huisselijke vrede heerschen, dat zou *eensgezindheid* heeten mogen! Maar gij, die dus spreekt, hebt gij wel bedacht, dat alle pligtbetrachting wederzijdsch is? Gij weet wat kinderen, wat dienstboden u schuldig zijn te bewijzen, hebt ge ook alles berekend, wat gij aan hen schuldig zijt? Eene beschaafde opvoeding aan deze, kost en loon aan gene.....en niets meer dan dit? Geen liefde, geen zorg, geen belangstelling, geen toegevendheid, geen zachtzinnigheid, die alleen den last der gehoorzaamheid verligten, en pligtvervulling tot genoegen maken? Weet gij niet, dat het middelpunt, om alles naar zich toe te doen neigen, ook een aantrekkend vermogen bezitten moet? Maar gij weet het, allen, die mij hoort, en ik spil misschien woorden om niet. Ook was het mijn oogmerk niet, lessen uit te deelen, maar slechts duidelijker u te doen gevoelen: wanneer gij, bij al het geoorloofd vermaak der verstrooijing, u nergens beter bevindt, dan in het midden der uwen; wanneer gij bij

ondervinding kent, wat huisselijke gelukzaligheid is; dat het *eenheid* is, uit *verscheidenheid* geboren, waaraan gij dien zegen te danken hebt.

III. Indien ieder huisgezin met een zamengesteld werktuig vergeleken mag worden, hoe veel meer de burgerlijke maatschappij? wat duizendtallen raderen bewegen zich daarin, welk een' verbazend uitgestrekten kring beschrijft zij. Maar hoe meer die raderen door ééne kracht in beweging gehouden worden; hoe meer uit die, bijkans onoverzienbare *verscheidenheid*, *eenheid* ontstaat; des te meer bereikt die maatschappij haar doel, en des te grooter wordt het geluk van hare burgeren. *Eendragt* is de schoone naam, die de harmonie van dit groot geheel uitdrukt.

Eendragt was de leus onzer Vaderen, toen de algemeene nood harten en handen zamenvoegde tot verdediging der zelfde zaak. Gode zij dank! nog mogen wij haar de leus van het nageslacht dier Vaderen noemen! Maar waarom zou slechts algemeene nood, waarom ook niet algemeen belang dien band kunnen knoopen? Verschil van standen, verschil van belangen, verschil van werkkring, verschil van gevoelens, van uitzigten, van godsdienst-begrippen, wat niet al? ziet daar wat de leden van dit groote ligchaam van elkander scheidt: dezelfde staatsvorm en dezelfde wetten, ook dezelfde gewoonten en zeden, ziet daar wat hen weder aan één verbindt. Waar die vorm en die wetten door allen geëerbiedigd worden, daar heerscht *eendragt* in den Staat; waar zij verguisd en openlijk aangevallen, of heimelijk ondermijnd worden, daar heeft de tweedragt haar fakkel ontstoken. Waar staatsvorm en wetten ge-

eerbiedigd worden, daar kan verschil in gevoelens den band der eendragt niet ontsnoeren; daar eindigt het in dien vaster toe te halen, en streeft het naar vereeniging der gemoederen. Neen! men noeme het geene *eendragt*, waar niemand tegenspreekt, omdat de heerschende wil van een dwingeland aan allen stilzwijgen oplegt; waar het smeulend vuur des misnoegens slechts door vrees voor zwaard en kerker belet wordt in vlammen uit te breken. Wij kennen die eendragt, en hebben mede van hare vruchten gesmaakt. Het is het juk der slavernij; hebben wij het afgeworpen, zoo ras we ons van een dwingeland, groot door bekwaamheden en bedrijven, ontslaan konden; wij zullen het ons niet weder laten opdringen door kleine dwingelanden, wier wapenen lastertaal, wier legermagt hongerige dagblad-schrijvers zijn. Niet daar ook heerscht de eendragt, waar in groote staatsvergaderingen, alle voorstellen aangenomen worden, en de acclamatie steeds aan de orde van den dag is, terwijl het eenstemmig *ja* altijd door de raadzaal klinkt. Niet daar heerscht de eendragt onder de burgeren, waar onverschilligheid allen in slaap heeft gewiegd, en het algemeen belang geen belangstelling inboezemt; waar staatsbestuur en wetten gehoorzaamd worden, maar geen geestdrift voor dezelve is opgewekt; waar het elk genoeg is geregeerd te worden, en niemand zich bekreunt om het wel regeren. Maar daar, waar in raadzalen en kabinetten, als het heil des volks en de regten der kroon worden bepleit; waar in gesprekken en geschriften, bij verschil van gevoelens, het wijsste en beste bovendrijft, en uit veler licht een grooter licht ontstoken wordt; waar geen triumf van begrippen, maar slechts triumf van het goede bedoeld wordt, en

men het niet voor eene nederlaag houdt, noch klagten aanheft, wanneer men wijken moet voor anderer beter weten: daar woont eendragt in den Staat, eendragt in den burgerkring; en de stralen, uit iedere stip van den omtrek diens grooten cirkels, vereenigen zich in het middelpunt van volksgeluk! Wilt gij weten, welke kracht ze derwaarts drijft, en die, zoo zij onbepaald hare werking oefende, het ideaal der beste burgermaatschappij zou verwezenlijken? Wilt gij weten, welk een naam zij draagt? Ik schroom dien te noemen, want het is een eerbiedwaardige naam, maar die door vele lippen jammerlijk ontheiligd wordt, het is de ware leus der eendragt, maar ook de tweedragt voert ze in vanen en standaards, om den ligtgeloovigen te verschalken, en den goeden in den waan te brengen, dat hare helsche toorts aan hemelsch vuur ontstoken is. Wilt gij hem kennen, dien schoonen vaak ontheiligden naam? Wilt gij weten, welke die kracht zij, van wier wonderbaar vermogen, sterker dan vuur en staal, de geschiedenis van alle eeuwen gewaagt? Haar naam is *Vaderlandsliefde!*

IV. Na dit woord te hebben uitgesproken, zou het bijkans heiligschennis zijn, breeder uit te weiden over een onderwerp, hetwelk bovendien, zoo wij het dieper intraden, ons in eene al te ernstige stemming zou kunnen brengen. Doen wij dan liever, ten besluite, nog een uitstap naar het gebied der kunsten, wier hoogste volmaking in de overeenstemming van verschillende deelen tot een schoon geheel bestaat, ja, waarbij het geheele denkbeeld van schoonheid, in het begrip van eenheid en verscheidenheid zich oplost. Doch dit ge-

bied is te ruim, om het nu nog af te wandelen; ook beken ik gaarne in vele van deszelfs gewesten niet veel meer dan een vreemdeling te zijn. - Wij zullen dus schilder- en toonkunst, bouw- en beeldhouw-kunst ter zijde stellen, om ons alleen bij de twee hoofdvakken der letterkunde, welsprekendheid en dichtkunst, te bepalen; en ook hier zal het ons alleen gegund zijn, eenige hoofdzaken beknoptelijk aan te stippen.

De *éénheid*, in werken van kunst en smaak, is eigenlijk niets anders, dan de zamenhang der deelen van een ordelijk geheel; de toevloed van belangrijke denkbeelden, de rijkdom der behandeling, ziet daar waarin de *verscheidenheid* bestaat. Waar de eenheid in armoede en schraalheid, of de verscheidenheid in praal en verkwisting ontaardt, daar gaat de schoonheid van het geheel verloren. Wie deze beide uitersten weet te vermijden, kan het hooge doel der kunst bereiken; en al ware het ook, dat de wansmaak zijner eeuw aan zijn werk goedkeuring en toejuiching weigerde, hij zou ze verdienen, en de nakomelingschap zal het ongelijk wreken, door tijdgenooten aangedaan.

Zonder zamenhang der deelen bestaat er geene eenheid. De Spreker moge slechts één onderwerp behandeld, de Dichter slechts ééne stof bezongen hebben. Niets zij daarover in het midden gebragt, dan hetgeen er toe behoorde, niets voorbijgegaan van hetgeen gezegd moest worden, en elke uitweiding zelfs zorgvuldig vermeden: van waar is het, dat de eenheid u niet treft, en zelfs de verscheidenheid u niet bekoort? Van waar de klagt: het was alles goed, en wel gezegd, en zoetvloeijend uitgedrukt, maar het kleefde niet, het hing als het drooge zand aan één? het mogen paarlen

geweest zijn, die de Dichter, de Redenaar daarheen gestrooid heeft, maar het waren losse paarlen, niet tot een bevallig halssieraad bijeen gevoegd. De band ontbrak, die alles moest zamenhouden, de omtrek, binnen welken het opgesloten, of laat ik beter zeggen, de vorm, waarin het gegoten moest worden. Ziet gij die schoone bloem? kelk en bladen, stengel en loof, het maakt alles met elkander het geheel uit, dat u behaagt: maar neem nu dit alles uit één, en leg bladen en kelk, loof en stengel zorgvuldig nevens elkander; niets is er, dat niet tot de bloem behoorde, en geen van hare deelen ontbreekt; maar de bloem is verloren, want hare gedaante bestaat niet meer, en de eenheid is in verscheidenheid ontbonden.

Men meent zoo ligt het geheim der eenheid ontdekt te hebben, en met de kennis des woords ook die der zaak te bezitten; men schrijft regels en wetten voor, men spreekt en beslist er over; en men vergeet, dat het niet de gelijksoortigheid der deelen, noch hunne zamenvoeging alleen is, maar de plaatsing, de orde, de schakering, de onderlinge betrekking van elk tot allen, waaruit de indruk geboren wordt, dien een waar en schoon geheel in ons achterlaat. Het is niet genoeg te zeggen: behandel slechts één onderwerp, in elke redevoering, in ieder dichtstuk; indien men er niet bijvoegt: behandel het zoo, dat het een goed, een wel gesloten en behagelijk geheel uitmaakt; want het is niet de eenheid van getal, maar de eenheid van vorm en omtrek, die in het gebied der kunsten heerschappij voert.

Men kan te bekrompen oordeelen over hetgeen *aesthetische* eenheid geheeten wordt, en brengen alles,

wat daartoe geacht wordt te behooren, tot ééne soort, daar die eenheid inderdaad velerlei is. Eene andere is de eenheid der *Werken en Dagen* van HESIODUS, eene andere der *Ilias* van HOMERUS; eene andere die van VIRGILIUS in zijne Boeken *over den Landbouw*, eene andere in zijn *Aeneïs:* in het Herdersdicht kan zij zich onder de gedaante van een' afwisselenden kout verbergen; en in den Lierzang kan het een verdienste zijn, dat zij zich ten laatste geheel verliest als een stroom, die buiten zijne oevers treedt. Er is eene éénheid van doel, hetwelk men poogt te bereiken, en waartoe men niet dan langs verschillende wegen geraken kan; en er is eene eenheid van gevoel, dat men wenscht op te wekken, en waartoe men verschillende gewaarwordingen in beweging moet brengen: en hier is het, dat de pleitbezorger en kanselredenaar van verschillende beginselen kunnen uitgaan. Er is eene éénheid, die als een losse snoer alzoo het geheel omvangt, dat alle deelen zich daarin vrij bewegen kunnen; er is eene, waarin het opstel als in een boei geprangd en gekneld is. Er is een wezenlijke, en er is eene voorgewende eenheid; wanneer men inderdaad verschillende onderwerpen behandelt, maar de voorstelling of aankondiging der stof aldus inrigt, dat zij den schijn der eenheid aanneemt. Er is eene natuurlijke, en er is eene kunstige eenheid, waarbij men den arbeid gevoelt, en het geweld, dat redenaar of dichter zich moest aandoen, om alles; vergunt mij deze gemeenzame uitdrukking, de zaak verdient geene betere; om alles onder éénen hoed te vangen. Doch ik bemerk, dat ik ongevoelig, van het aanprijzen der verdiensten, tot het aanwijzen van de gebreken der *eenheid* vervallen ben; en zal er slechts

dit nog bijvoegen: beter is het, dat er aan de volkomenheid, aan het in het oog loopende en geslotene van het geheel iets ontbreke, dan dat men het verkrijge door stijfheid, en gedwongenheid, of door eene kunst, die zich naauwelijks verraden moet, voor ieders oogen bloot te leggen.

Uit dit oogpunt schijnt het mij toe, dat men het hedendaagsche verschil tusschen de *klassieke* en zoogenoemde *romantische* school beschouwen moet, in welke laatste de *verscheidenheid*, terwijl in de eerste de *eenheid* meer den boventoon voert. Wanneer in de voortbrengselen der klassieke school, het volkomene der natuurlijke eenheid, met al het behagelijke der onderhoudende en afwisselende verscheidenheid aldus gepaard gaat, dat de belangstelling steeds tot hetzelfde voorwerp bepaald, door niets dat daaraan vreemd is verdeeld of afgeleid, gedurig hooger en hooger klimt, tot dat zij zich bevredigd gevoelt, of in tranen van zoeten, tragischen wellust zich uitstort; dan heeft de ware kunst haar toppunt bereikt; en de romantische school heeft nooit iets kunnen leveren, dat met den *Oedipus* van SOFOKLES, of zelfs met de meesterstukken van CORNEILLE en RACINE gelijk gesteld kan worden. Wanneer men mij toch gedurig van het oosten naar het westen laat verhuizen, en vele mijlen afstands laat overstappen, terwijl ik gerust op mijne plaats nederzit; of wanneer men mij, gedurende de twee of drie uren, die ik in den schouwburg doorbreng, in mijne verbeelding weken of maanden, ja geheele jaren leven laat; wat men ook zeggen moge, men zondigt tegen de waarschijnlijkheid, en, kan dit geschieden, zonder dat het vermaak der begoocheling ten grooten deele

verloren gaat? De eenheid van tijd en plaats zijn niet willekeurig, zij zijn uit de natuur ontleend. Maar, liever dergelijke dramatische tafereelen, dan regelmatige maar ook evenzeer middelmatige tooneelstukken, waarin geen beweging, geen ziel of leven is, en wier grootste of eenige deugd eene door kunst verkregen eenheid is: beter zich beurtelings onderhouden, vermaakt en bewogen te zien, dan geeuwend en slaperig naar het einde te verlangen. Is de kunst der Ouden wel niet verloren gegaan, maar schaarsch geworden, waardoor zij met geringe middelen groote einden wisten te bereiken, en door het eenvoudige, het bezielde en roerende hunner uitdrukking meer uit te werken, dan thans door kostbare tooneelpracht en gedurige verrassingen te weeg gebragt kan worden; vergenoegen we ons dan met hetgeen daarvoor in plaats wordt gesteld. Ontvangen wij het dankbaar, en zonder laag er op te vallen, zonder alle, zonder zelfs groote verdiensten te ontzeggen, aan hetgeen alleen de hoogste volmaaktheid ontbeert. Wachten we ons van de schim van den grooten SHAKESPEARE tegen ons in het harnas te jagen, of de asch van SCHILLER te ontrusten. De tijd heugt ons, toen de voortbrengsels onzer volkplantingen verboden koopwaar geworden waren; wij stelden ons tevreden met hetgeen men *Surrogaten* noemde, en roemden de bekwaamheid van hen, die ze zoo na mogelijk in smaak gelijk aan het oorspronkelijke wisten te vervaardigen. Dat we alzoo ook regt doen aan onze romantische schrijvers; en, zoo wij ons thans verblijden mogen, dat de tijd der *Surrogaten* voorbij is, en dat het moederland weder vrij de vruchten der koloniën genieten kan; mogten we ook eerlang zoo

ons verheugen, dat er niet maar enkele, dat er vele lettervruchten op onzen bodem groeiden, die in smaak en geur aan die der Grieksche Muze gelijk, nimmer behoefden door anderen vervangen, met andere afgewisseld te worden!

In wijding van het gedenkteeken ter nagedachtenis van L.J.W. Beeckman, *gesneuveld den* 5 *Augustus* 1831, *als vrijwillig Jager der Leydsche Hoogeschool*.

Verhaal.

Het aandeel, hetwelk de Compagnie Vrijwillige Jagers, zamengesteld uit Studenten der Hoogeschool te *Leyden*, aan den tiendaagschen veldtogt in *België*, gehad heeft, is te overbekend, om er nogmaals breedvoerig melding van te maken. Behoorende tot de derde divisie van het Koninklijk leger, onder opperbevel van Z.K.H. den Prins van Oranje, en aan de voorhoede dier divisie geplaatst, zijn zij bij de gewigtigste ondernemingen en ontmoetingen tegenwoordig geweest, en hebben daarbij aan het Vaderland hunne diensten kunnen bewijzen:

Een viertal hunner(*) heeft, bij onderscheiden gelegenheden, minder of meerder zware, nogtans geene doodelijke wonden ontvangen, en één uit hen verloor daarbij het leven. Hij, dien dit lot te beurt viel, was de brave en veel belovende, om zijn beminnelijke inborst en zeden van elk geachte jongeling, LODEWIJK JUSTINUS WILHELMUS BEECKMAN, Student in de Regten, eerst sedert korten tijd Leydsch Akademie-burger, daar hij zijne voorbereidende studiën aan het Athenéum te *Deventer* had volbragt. Hij werd bij het stedeke *Béringen*, terwijl hij met zijne makkers moedig voorwaarts trok, door een' vijandelijken kogel aan het hoofd getroffen, zoodat hij terstond dood ter aarde viel. Op het kerkhof te *Béringen* werd hij in stilte begraven, daar het gedurig voorwaarts rukken der divisie noch oponthoud, noch toestel gedoogde. Wat verder gebeurde, tot op het bezetten van *Leuven*, wanneer het Koninklijk Hollandsch leger, door aanrukkende Fransche overmagt, in den loop zijner overwinningen gestuit werd, behoort niet tot het bestek dezes korten verhaals. De Leydsche Jagers, in hunne cantonnementen op de grenzen des Vaderlands terug gekeerd, bleven aldaar nog gedurende eenige weken; wanneer het Z.M. behaagde hun voor een' onbepaalden tijd ontslag uit den krijgsdienst te verleenen, en hen te ontheffen van alle lasten en verpligtingen daaraan verknocht; zonder nogtans het Corps te ontbinden, of afstand te doen van de diensten, welke jongelingen, die zich zoo moedig en eervol gedragen

(*) De Heeren HUËT, STOLLÉ, LEEMANS en NIEUWENHUYS; de eerste is, nadat zijne wonde genezen was, aan ziekte overleden, door allen, die den voortreffelijken jongeling gekend hebben, hartelijk betreurd.

hadden, ingeval onverhoopt de nood des Vaderlands het vorderde, verder aan hetzelve zouden kunnen bewijzen.

Het wijs en vaderlijk oogmerk des Konings met deze beschikking werd door allen toegejuicht. Jongelieden, waarvan sommige den loop hunner studiën naauwelijks begonnen, andere denzelven bijkans voleindigd hadden, en de meeste zich in dat belangrijk tijdperk bevonden, waarin op gelegde grondslagen moet voortgebouwd worden, wanneer de inspanning noodzakelijkst, de leerlust levendigst is, en de vorderingen dagelijks merkbaarder worden; zulke jongelieden, toen zij, door de wapenkreet des Konings mede ontvlamd, voor de lessen hunner meesters naauwelijks ooren meer hadden, en naar het zwaard grepen, werden gaarne opgenomen in de gelederen der Vaderlandsche strijders, waarvan zij het sieraad en de bloem hielpen uitmaken. Maar nadat aan den vijand zulk een geduchte les gegeven was, dat in langen tijd geen aanval van zijne zijde was te vreezen; terwijl van onzen kant lang gerekte onderhandelingen de plaats van nieuwe ondernemingen schenen te moeten vervangen: nu, daar het Vaderlandsch leger op de grenzen sterk en talrijk genoeg was, om ontzag in te boezemen, om de onderhandelingen eener moedige staatkunde te ondersteunen, en aan de eischen der regtvaardigheid kracht bij te zetten; nu moesten die jongelieden niet langer aan een' nuttigen werkkring onttrokken worden, om hunne geheele toekomstige vorming voor lijdelijke dienstbewijzingen op te offeren. De aanvang der akademische lessen was tot op hunne wederkomst verschoven, en zij keerden met roem in den schoot hunner letteroefeningen terug.

Zoo de Leydsche Jagers in het veld zich braaf en mannelijk gedragen hadden, hunne terugkomst aan de Vaderlandsche School verwierf hun gelijke eer. Had men billijke vrees gekoesterd, dat zij, na gedurende tien maanden van boeken en akademisch onderrigt verwijderd te zijn geweest, en bijkans aan niets, dan aan wapenhandel en krijgsoefening te hebben kunnen denken, van het stil en zittend leven afkeerig zouden geworden zijn, aan kamer en studiën ontwend, met verflaauwden of uitgedoofden lust tot letterbezigheid; die vrees bleek al aanstonds ijdel geweest te zijn. Hunne zucht tot kennis en wetenschap was op eenmaal als uit eene lange sluimering ontwaakt; en gelijk men, na langdurig vasten, naar het geliefkoosd voedsel tracht, zoo was hun ijver, om het achterstallige in te halen, aan honger en dorst gelijk geworden. Geen woelige of woeste krijgsmansgeest had de Muzen uit haren zetel verjaagd; en zij, die, na hetgeen zij verrigt hadden; na door Legerhoofd en Krijgsbevelhebbers openlijk geprezen; na overal, waar zij doorgetrokken waren, met gejuich en eerbewijzingen ontvangen; na, bij hunnen intogt in de Akademiestad, als in triumf te zijn ingehaald; zij, die zulk een zware verzoeking tot jeugdige ijdelheid en zelfverheffing hadden door te staan; waren en bleven niet slechts wars van ophef en snoeverij, maar gedroegen zich veeleer, als of hetgeen zij gedaan en geleden hadden van weinig beduidenis was, en door hunne medeburgers hun veel te hoog werd aangerekend. Ouders, die hunne zonen, nog onbesmet van wandel en zeden, niet zonder angst naar het leger hadden zien vertrekken, ontvingen hen even onbedorven van daar terug; en het godsdienstig gevoel, ver van bij hen

uitgeroeid te zijn, was in de meeste hunner zelfs dieper geworteld.

Zoo keerden de kweekelingen der Leydsche Hoogeschool (want van hen alleen kan de Schrijver van dit verhaal getuigenis geven) verrijkt in ondervinding, vermeerderd in innerlijke en mannelijke waarde, tot hunne letteroefeningen terug: maar vergaten daarom de loopbaan niet, die zij met zoo veel roem verlaten hadden, en die zij niet weder, dan alleen op de herhaalde roepstem van Koning en Vaderland, wenschten in te treden. En moest daarbij niet het aandenken aan hunnen gesneuvelden makker en strijdgenoot met vernieuwde levendigheid in hen oprijzen? Zoo geschiedde het, en welhaast openbaarde zich de wensch van allen; niet slechts der uitgetrokkenen, maar ook der overige Studenten, die uit hoofde van ligchaamstoestand, van uiterlijke omstandigheden, of van kinderlijken eerbied en gehoorzaamheid, geen deel aan den veldtogt hadden kunnen nemen; de eenstemmige wensch openbaarde zich, om de nagedachtenis van den jeugdigen en braven BEECKMAN, door een openbaar maar eenvoudig gedenkteeken, te vereeuwigen. Eene inschrijving daartoe onder alle Akademieburgers zonder onderscheid opengesteld, leverde spoedig een bedrag op, groot genoeg, om daaruit de noodige kosten te vinden; en eene Commissie, uit leden der Jager-Compagnie bestaande, werd verzocht zich met alles te belasten, wat tot de uitvoering vereischt werd; van welken last zij zich ook tot aller genoegen gekweten heeft.

Zij trad daartoe in onderhandeling met den Heer J.F. SIGAULD, CH. ZOON, Beeldhouwer en Marmerwerker, reeds door andere kunstwerken van gelijken aard

beroemd;(*) van wiens goeden en edelen smaak, en keurige bewerking men niets dan hetgeen voortreffelijk was te wachten had. De uitkomst heeft hieraan ten volle beantwoord; en het lijkgesteente, aan de nagedachtenis van BEECKMAN gewijd, doet door deszelfs eenvoudigheid, en de schoone evenredigheid zijner vormen, aan het kunsttalent des makers niet minder eer aan, dan hij reeds door andere meer uitvoerige gewrochten van zijnen beitel verworven had. Ziet hier de beschrijving van hetzelve, gelijk die door den Heer SIGAULT zelven is opgegeven.

'Dit gedenkteeken, geplaatst naast de zuiderdeur der St. Pieters Kerk te *Leyden*, in de nabijheid van het monument voor BOERHAAVE, rust op twee *supports* van wit marmer, die sterk uit den opgaanden muur vooruitspringen. Boven de onderlijsten staat het ligchaam des gedenkteekens, van zeer schoon zwart marmer, op hetwelk is ingewerkt een Romeinsche tafel, of verheven paneel, van statuarisch marmer, eerste qualiteit, op hetwelk, in gouden letters, het volgend opschrift gelezen wordt:

(*) Door dezen Kunstenaar, arbeidende onder de firma van CH. SIGAULT EN ZOON, is vervaardigd het monument ter eere van den Achtbaren en Eerwaardigen H.D. GUYOT, op een der pleinen van de Stad *Groningen* opgerigt. Door hem is het marmeren Praalgraf tot vereeuwiging van den heldendood des dapperen J.C.J. VAN SPEYK, in de Nieuwe Kerk te *Amsterdam*, uitgehouwen, nadat zijne teekening van hetzelve met den uitgeloofden eereprijs was bekroond. Ook is de gedenksteen ter eere van denzelfden Held, in het Burger-Weeshuis te *Amsterdam* geplaatst, van de hand dezes Kunstenaars.

AAN
LODEWIJK JUSTINUS WILHELMUS BEECKMAN,
GESNEUVELD ALS VRIJWILLIG JAGER DER LEYDSCHE HOOGE SCHOOL VOOR
BÉRINGEN, DEN 5den AUGUSTUS 1831, IN DEN OUDERDOM VAN 19 JAREN.

OPGERIGT DOOR ZIJNE WAPENBROEDERS EN MEDESTUDENTEN.

Boven de kroonlijst van wit marmer is gevoegd een *plate bande* van zwart marmer, waarop twee kransen uit statuarisch marmer, de eene van lauwer-, de andere van eikenbladen.'

Zoo ras men berekenen kon, wanneer het gedenkteeken in gereedheid zou zijn, werd de tijd van deszelfs ontdekking en plegtige inwijding bepaald op den 22sten der maand Junij des loopenden jaars. Opdat deze plegtigheid waardiglijk zou gevierd worden, werden, door de Leden der Commissie, Heeren Curatoren der Hoogeschool, gelijk ook de Rector Magnificus en de Akademische Senaat, verzocht en uitgenoodigd, om dezelve door hare tegenwoordigheid te vereeren. Aan deze noodiging werd door beide Collegiën, met elkander uitmakende den *Senatus Amplissimus*, gereedelijk en met innig welgevallen voldaan.

Tot inwijding van het lijkgesteente werd het houden eener gepaste toespraak gevorderd. Daar deze niet van wege den Akademischen Senaat, maar uit naam der Studenten geschieden moest, was het strijdig met de welvoegelijkheid, daartoe den dienst van den Rector Magnificus, aan wien anders deze taak zoo uitnemend ware toevertrouwd geweest, eerbiedigliijk in te roepen. De Commissie verzocht dus den Hoogleeraar J.H. VAN DER PALM, den oudsten der Letterkundige Faculteit, den post van Spreker te willen op zich nemen; en het kostte haar geringe moeite de toestemming te erlangen van hem, die zich door dit aanzoek getroffen en vereerd gevoelde. Zijne toespraak zou, zoo kwam men onderling overeen, tot bevordering der verscheidenheid, en om den indruk der handeling te vermeerderen, door Koorgezang afgewisseld en besloten worden. De Heer J.P. HEIJE, toen nog Candidaat in de Medicijnen, onlangs tot Doctor in de Geneeskunde bevorderd, een jeugdig Dichter, die zich reeds door vele voortbrengselen, inzonderheid door zijn gedicht, getiteld BEECKMAN, een' naam op den Nederlandschen Zangberg verworven heeft, bood zich aan tot vervaardiging der gezangen. De muziek zou zamengesteld worden door den Student in de Regten, J. ENSCHEDÉ JR., wien alleen gestrenger studiën verhinderen kunnen, tot den eersten rang onder de toonkunstenaars zich te verheffen. De uitvoering werd insgelijks aan studenten opgedragen, voor zoo ver het getal van geoefenden in de Zangkunst daartoe genoegzaam zou bevonden worden.

Behalve de Leden van den Grooten Academischen Raad, waren ook afgevaardigden uit de voornaamste Stedelijke Collegiën benevens de Hooge Officieren der

Land- en Zeemagt van het Rijk, die binnen de Stad hun verblijf hielden, en eene Commissie uit Heeren Officieren der Schutterij, tot het bijwonen der inwijding uitgenoodigd. Ook de naaste bloedverwanten des gesneuvelden waren daartoe door de Leden der Commissie dringend aangezocht. Slechts twee hunner waren in de mogelijkheid, om aan dit aanzoek te voldoen. De Heeren NEIRINCKX, behuwdbroeder, en SEIFFARDT, volle neef des overledenen, zijn getuigen geweest van de aandoenlijke hulde, aan deszelfs nagedachtenis toegebragt. En hoe groot zou het genoegen der Heeren Studenten geweest zijn, indien zij hunne noodiging verder hadden kunnen uitstrekken; indien eene gevoelige vrouwenschaar, bij eene plegtigheid, die zoo geheel het hart raakte, hare aandoeningen met de hunne had kunnen vermengen; indien het vooral den Leydschen Jageren had mogen gebeuren, door eenige onderscheiding te dezen aanzien, aan de edele Leydsche Jufferschap, en aan de aanzienlijke Vrouwen, die zich aan derzelver hoofd wel hadden willen plaatsen, een bewijs te geven van hunne innige erkentenis voor den hun vereerden gedenkpenning, een geschenk, hetwelk zij steeds als eene der dierbaarste belooningen hunner opofferingen beschouwen zullen. Doch na het allerzorgvuldigst overleg, zag men zich gedwongen, het gemis dier voldoening zich te getroosten. De plaats waar de inwijding geschieden moest, een klein gedeelte van het Kerkgebouw, in de nabijheid van het gedenkteeken, maakte het onmogelijk, dat anderen, dan wier tegenwoordigheid noodzakelijk vereischt werd, daarbij alzoo geplaatst werden, dat zij met eenige welvoegelijkheid, met eenig genoegen of

zelfvoldoening eene plegtigheid bijwoonden, wier indruk door geene ontevredenheid of billijk beklag moest gestoord worden.

Toen de dag der inwijding van het lijkgesteente algemeen bekend was geworden, behaagde het den Koning, Hoogstdeszelfs deelneming aan dezelve, op de meest kiesche en meest vereerende wijze, aan den dag te leggen. Zijne Majesteit bepaalde, dat de uitdeeling der metalen eerekruisen, welke anders eerst later had moeten plaats hebben, aan de Vrijwillige Studentencorpsen, niet alleen te *Leyden*, maar ook te *Utrecht* en *Groningen*, op den dag dezer inwijding zoude plaats hebben. Deze Koninklijke hulde, aan de nagedachtenis van den gesneuvelden, en aan de poging zijner makkers en wapenbroeders, om zijn aandenken te vereeren, toegebragt, trof aller harten met eene erkentenis, die alleen door het vaderlandsch gevoel gewaardeerd, maar door geene woorden uitgedrukt kan worden. - De Generaal-Majoor SNOECKAERT VAN SCHAUBURG, gaf van deze beschikking des Konings ook kennis aan den Akademischen Senaat, welke zich daardoor tevens tot het bijwonen dier plegtige uitdeeling vereerend zag uitgenoodigd.

Op den 20sten Junij werd een aanvang gemaakt, met het gedenkteeken, op de voor hetzelve bestemde plaats, in den muur der Kerk vast te maken. De eerste steen van hetzelve werd gelegd door den Wel Edelen Gestrengen Heer D.J. DEN BEER POORTUGAEL, 1sten Luitenant, en thans Commandant der Jager-Compagnie, die deze verrigting met de hierna volgende aanspraak vergezelde.

‘*Aan de H.H. Commissarissen van de Compagnie Vrijwillige Jagers der Leydsche Hoogeschool*, *belast met de oprigting van den gedenksteen van den gesneuvelden Jager* BEECKMAN.

Mijne Heeren! die in deze plegtige oogenblikken uwe Vrienden en Wapenbroeders vertegenwoordigt! zijt mijn tolk bij hen, wanneer de gelegenheid zich daartoe zal aanbieden; zegt hun dat ik ten hoogste gevoelig ben voor de eer, die mij is toegedacht geworden, van mij door u geroepen te zien, tot het leggen van den eersten steen aan een echt Vaderlandsch gedenkteeken, aan het Eergesteente van onzen gesneuvelden Krijgsmakker BEECKMAN, die mede bij den eersten Wapenkreet vrijwillig het zwaard voor Koning en Vaderland, voor Regt en Wet aangordde, daarvoor naast mijne zijde streed en den Heldendood stierf!

Zegt hun verder, Mijne Heeren! dat zoo zij somtijds ook nog in latere levensjaren aan de vereerders van BEECKMAN mogen gedenken, zij zich dan ook mijns herinneren.’

Tevens werd in den muur een cederenhouten kistje, met lood bekleed, gemetseld; in hetwelk een pergament besloten was, waarop een beknopt verslag dier handeling geschreven staat.

Zoo brak de dag van den 22sten Junij aan, die, wij durven het met vrijmoedigheid zeggen, voor velen, die aan deszelfs viering deel genomen hebben, onvergetelijk wezen zal. Ten negen ure des morgens vergaderden de Jagers, genoegzaam ten vollen getale, in groote *tenue*, ongewapend en alleen van hun zijdgeweer voor

zien, op de plaats van het Stadslogement, *de Burg*. Ten half tien begaven zij zich, onder het muziek der hoornen, naar het plein, genaamd de *Ruïne*, en plaatsten zich over het garnizoen der Stad, hetwelk reeds onder de wapenen stond. Intusschen waren al de overige Studenten, niet tot het Jager-Corps behoorende, betamelijk uitgedoscht, op het plein van het Akademiegebouw zamengekomen. De groote Akademische Raad was ten tien ure bijeengeroepen, en werd door de leden der Commissie opgewacht. Door deze begeleid, begaf zich de stoet van Curatoren, Professoren en Studenten, langs den kortsten weg, naar de plaats der parade, waar zij door den Generaal-Majoor SNOECKAERT VAN SCHAUBURG, vergezeld van een' luisterrijken staf, ontvangen werden, en zich plaatsten tegenover de Jager-Compagnie. Straks daarop nam de uitdeeling der eerekruisen een' aanvang. Zij geschiedde door den Generaal zelven, en de aanhechting werd door den Adjudant van Z.E. en den Luitenant DEN BEER POORTUGAEL bewerkstelligd. Nadat aller borst met het eereteeken versierd was, las de Generaal met luider stem de navolgende dagorder voor:

'DAPPERE KRIJGSLIEDEN, EDELE JONGELINGEN!

De Koning heeft gewild, dat gij, bij eene plegtigheid, die uw hart vereert, tevens het aandenken zoudt ontvangen voor uwe trouw, aan Hem en aan het Vaderland betoond. Nog meer, de Koning verlangt, dat de lijksteen, welken gij voor uwen gesneuvelden Krijgsmakker hebt opgerigt, versierd worde met het

eereteeken, hetwelk op de borst diens edelen zou hebben geprijkt. Aan uwe Compagnie wordt het tot dat einde door Hoogstdenzelven geschonken.

Zoo wordt uw ijver, uw moed en uwe dapperheid, bij *Béringen* en elders, schitterend gebleken, eervol erkend! Gaat, vervult den heiligen pligt, welken gij u hebt opgelegd! Met het lijkgesteente voor BEECKMAN wordt tevens op de waardigste wijze het eermetaal ingewijd, hetwelk uwe liefde voor Vorst en Vaderland verkondigt. Lang blijve het op uwe borst het getuigenis uwer verdiensten, het duurzaam gedenkteeken uwer trouw. LEVE DE KONING!'

Een dikwerf herhaald gejuich was het antwoord op deze hartige aanspraak. De gelederen der Jager-Compagnie sloten zich, en zij plaatste zich aan den regtervleugel der in orde geschaarde troepen van het garnizoen. Aan het hoofd derzelve defileerde zij voor den Heer Generaal en den grooten Akademischen Senaat, terwijl hare krijgshaftige houding, en de vaardigheid harer bewegingen, ieders aandacht tot zich trokken. Na den afloop der parade, formeerde zich de trein, bestaande uit Heeren Curatoren, den Rector Magnificus en de Professoren der Hoogeschool, gevolgd door de Jagers en al de overige Studenten, en toog in statie langs de Nieuwsteeg, door de Westerdeur, de St. Pieters Kerk binnen. Bij hunne aankomst werd door de Heeren Leden van het toonkunstig gezelschap, *Musis Sacrum*, een krijgs- en treurmuziek *(marche funèbre)* aangeheven, gedurende hetwelk al de genoodigden de voor hen bestemde plaatsen innamen. De schikking van het geheel, welke getuigde van den geest van orde en overleg, door de leden der Commissie aan den dag

gelegd, was de navolgende. De plegtigheid der inwijding geschiedde in het kruis der Kerk, zich uitstrekkende van den zuider- tot den noorder-ingang. In den zuidelijken muur was het lijkgesteente, boven hetwelk de twee vaandels der Akademie kruiseling uitstaken; terwijl een versiersel van oranje en groen laken, daarvan afhangende, hetzelve voor het oog bedekte. Een laag verheven spreekgestoelte, met zwart laken bekleed, was aldus geplaatst, dat de Spreker het gedenkteeken op eenen afstand aan zijne regterzijde had; in de ruimte, die hetzelve van hem afzonderde, waren zitplaatsen voor den grooten Akademischen Raad, en daartegen over voor de burgerlijke en militaire autoriteiten, ter bijwoning genoodigd. Tegen over den Spreker was het orchest opgerigt, en aan deszelfs linkerzijde waren de Jagers en overige Studenten in gesloten rijen geschaard, zoodat zij de ruimte tusschen het koor en schip der Kerk aanvulden. Het tooneel der plegtigheid vormde aldus een gesloten geheel, en niemand der aanwezigen was er, die niet zoo wel zien als hooren kon. Bij dit alles werd de meest geregelde orde in acht genomen; en toen elk op de hem aangewezen plaats gekomen was, werd de Spreker door de Leden der Commissie naar het gestoelte geleid, en sprak, onder eene diepe stilte, de hierna volgende inwijdings-rede uit.

Dit is nu de derdemaal, wakkere Jongelingen, die tot verdediging des Vaderlands zijt uitgetogen! dat gij in deze, aan den Godsdienst gewijde plaats, zijt zaam gekomen. Tweemaal werdt gij door den Akademischen

Raad herwaarts genoodigd, om uit den mond van deszelfs Achtbaar Hoofd, den afscheidsgroet bij uw vertrek naar het veld van eer, en den welkomstgroet bij uwe roemvolle wederkomst te ontvangen. Thans zijt *gij* het, die, vereenigd met uwe vrienden en makkers, welke den strijd voor regt en Vaderland alleen met hun hart konden bijwonen, deze bijeenkomst verordend, en den Akademischen Raad genoodigd hebt, om dezelve door zijne tegenwoordigheid hooger aanzien, en de aandoenlijke plegtigheid, die gij wenschtet te vieren, dieper indruk te doen erlangen. Gij zaagt om naar een' Spreker, om daarbij de tolk van uwe gevoelens te zijn; en hebt gemeend in mij den man gevonden te hebben, die uwe gewaarwordingen, bij de hulde, aan de nagedachtenis van uwen gesneuvelden vriend en wapenbroeder toe te brengen, zou kunnen uitdrukken. Ontbreekt het mij daartoe, in mijne geklommen jaren, aan jeugdig vuur; hartelijke deelneming, en geestdrift voor de zaak, die gij verdedigd hebt, voor de wijze, waarop gij ze hebt gehandhaafd, mogen er de plaats van vervangen!

Gij hebt welgedaan, Jongelingen! dat gij den medgezel uwer letteroefeningen; dat gij den strijdmakker, wien de eer is te beurt gevallen, om zijne trouw voor het Vaderland met zijn bloed te bezegelen; gij hebt welgedaan, dat gij hem een gedenkteeken gesticht hebt, en het thans aan zijne nagedachtenis toewijdt. - Een gedenkteeken, dat, schoon de kunst ook dáárin haren edelen smaak heeft kunnen ten toon spreiden; dat echter niet, als men het straks aanschouwen zal, als men er daarna voor zal stil staan, door pracht of praal verbazen zal: een eenvoudig lijkgesteente, eenvoudig als de jongeling, wiens naam er op gegraveerd is, wiens naam het

tot de dankbare nakomelingschap zal overbrengen. Hier moest geen prachtige tombe voor een' NASSAU of DE RUITER worden opgerigt; het zijn geen schitterende heldendaden, geen wonderen van moed en beleid, door de faam de wereld rondgedragen; het zijn deze niet, die door dit grafteeken vereeuwigd zullen worden. Het is de moed en trouw eens jongelings, die den ontluikenden bloei zijner jaren aan het Vaderland heeft ten offer gebragt. Het zijn jeugdige vrienden en medgezellen op de baan der wetenschappen en in het veld der eer, die het teeder en dankbaar aandenken aan hunnen jeugdigen makker en strijdgenoot, op deze aandoenlijke wijze hebben willen aan den dag leggen; die zoowel het gevoel hunner harten voldoening geven, als het hunne wilden toebrengen tot vereering van deugd en vaderlandsliefde.

Men houde het echter niet voor één dier onbeduidende gedenkteekenen, die men somtijds in de wanden of nissen, of aan de pilaren der kerkgebouwen ziet prijken; die alleen van de genegenheid, misschien ook van den hoogmoed der stichters getuigen, en waardoor men een' naam zonder verdiensten te vergeefs aan de vergetelheid poogt te ontrukken. Neen, hij, van wien dit lijkgesteente gewaagt, was één der wakkere en edele jongelingen, die een' schoonen en eervollen kring, misschien den aangenaamsten, dien de jeugdige verbeelding zich wenschen kan; die den altijd onvergetelijken kring van het Akademieleven vrijwillig verlieten, om in al de ongemakken, en vermoeijenissen, en ontberingen van het krijgsmansleven te deelen; en niets van al wat dierbaar is, ook niet de teederste betrekkingen, ter liefde van het Vaderland te dierbaar achteden. Zijn dood zelf getuigt, dat hij zich daar bevond, waar zijn post, waar eer en

trouw hem riepen; in het midden der gevaren, waar niet minder dan het leven op het spel stond. Daar was hij, en deinsde niet terug, maar viel! viel in het midden zijner broederen, op het oogenblik, dat zij één' der schoonste lauweren van den roemrijken tiendaagschen veldtogt plukten.

Een klein gedeelte onzer Leydsche Jagers, maar aan wie men nu reeds zag, hetgeen daarna gebleken is, hoe zij allen waren; naauwelijks het derde deel onzer Akademische strijders, door het toeval van de overige afgezonderd, en slechts door een geringe hoeveelheid krijgsvolk vergezeld; stiet, bij den ingang van *Béringen*, op eene vijandelijke bende, meer dan dubbel de hunne in getal overtreffende; en werd onverhoeds, daar zij meenden hunne makkers te ontmoeten, met een hagelbui van kogels begroet. Maar men dacht niet aan wijken, of een' enkelen voet gronds te verliezen. Men spreidde zich uit één, naar der jageren wijs, om het vijandelijk vuur met meer kracht en beter gevolg te beantwoorden; straks vereenigde men zich tot den aanval, en zoo moedig, zoo stout was de wederstand van weinige dapperen, dat de Belgen door een geheele heirmagt zich overvallen waanden, en ijlings de vlugt kozen, als zat de wraak der meineedigheid hun op de hielen. Dáár ontving onze wakkere STOLLÉ zijne eervolle wonden; dáár werd BEECKMAN door het doodelijk lood getroffen, en verwierf, aldus stervende, den lauwer der onsterfelijkheid! Jongelingen! verplaatst u nog eenmaal in die zorg- en rouw- en roemvolle dagen; en dat de toonen uws lieds mijne toespraak voor een poos vervangen.

Koor.

Ten strijde, ten strijde! o! wakkere schaar,
Die 't leven voor Holland wilt wagen.
Wij vreezen voor tal noch voor dreigend gevaar,
Ten strijde, ten strijde! de vijand is daar,
De stonde der wraak heeft geslagen.

Recitatief.

Het snerpend lood vliegt fluitend door de lucht,
En waart in 't rond met bliksemsnelle vlugt;
O! wijkt! voor 't vreesselijk gevaar beducht,
Eer 't Vaderland om uwen dood moet klagen.

Koor.

Ten strijde! ter wrake, de vijand ontvlugt,
De stonde der wraak heeft geslagen.

Quartet met Koor.

Ach! vergeefs in stoute toonen
Ons dat heerlijk uur gemaald,
Al te duur staat ons de zege
Voor der broedren bloed behaald;
Ach! in 's vijands harden bodem
Rust des broeders kil gebeent',
Niet besproeid door dankb're tranen,
Niet bedekt door lijkgesteent',

Recitatief.

Moog BEECKMANS stof in vreemden grond vergaan,
Hij blijft in 't Hollandsch harte leven;
En langer zal zijn naam bestaan,

Dan 't duurzaam schrift het marmer ingedreven,
Dat thans den makker in den heil'gen strijd,
Door broederhart en hand wordt toegewijd.(*)

Koor.

Heft dan onder tranenplengen,
Vrij en stout den juichtoon aan;
Heerlijk was zijn jeugdig leven,
Heerlijk tot aan 't eind' der baan.
Kon hem 't Vaderland niet danken,
Voor den lauwer dien hij won,
d' Almagt gaf hem schooner eerkroon
Dan deze aard hem geven kon.

Ziet daar dan het eenvoudig gedenkteeken! Wie kan het zonder weemoed aanschouwen? en gedenkt niet daarbij aan den braven, beminnenswaardigen jongeling, naauwelijks negentien jaren oud, toen hij aan de letteren, aan zijne vrienden, aan de teederste betrekkingen ontrukt werd, en een bitterlijk bedroefde moeder haar geliefd kind betreurde! En wiens boezem gloeit daarbij niet van verontwaardiging, op de gedachte, dat hij viel in een' strijd, door de ondankbaarste trouwloosheid en de laagste verraderij berokkend? Heugt het u nog, Jongelingen! hoe gij te moede waart, toen ge u rondom zijn bloedend lijk verzameldet? Door den tranenvloed heen, die uit uwe oogen sprong, schitterde

(*) Onder het zingen der twee laatste regels van dit recitatief viel het bekleedsel weg, dat het gedenkteeken bedekte.

het vuur eener edele wraak; en de dood voor het Vaderland, die u nooit verschrikkelijk was, kwam u nog begeerlijker voor, zoo het de prijs moest zijn, om voor het bloed uws broeders den vijand te doen boeten. Ja, het heugt u, maar bedwingt uwe aandoeningen! Ik weet het, gij beklaagt hem niet, hoezeer gij hem beweent. Gij zegt niet, dat hij een beter lot verdiend had; want gij kent geen beter of heerlijker, dan in een' strijd, waarin al wat heilig en dierbaar is begrepen was, waarin het om wet en orde, om regt en deugd, om het behoud en de eer des Vaderlands te doen was; dan in zulk een' regtvaardigen, Gode-gevalligen strijd, het leven, dat men er veil voor had, ook te mogen opofferen!

Ook uwe Leeraars, ook de gansche Hoogeschool, hoe bitter haar het verlies hares kweekelings valt; schoon zij Gods Voorzienigheid vuriglijk dankt, dat dit ééne offer haar genoeg was, en dat zij u allen, in nog veel dringender en heeter gevaren, bijkans wonderdadig behoed en bewaard heeft; ook de Hoogeschool beklaagt hem niet, wiens heldhaftige dood hare aanspraak op den eerbied van tijdgenoot en nakomelingschap, in het licht gesteld en vermeerderd heeft.

Ja, gij hebt welgedaan, Jongelingen! dat gij uwen gesneuvelden broeder dit gedenkteeken hebt opgerigt; gij hebt het niet alleen voor zijne eer, gij hebt het ook voor de eer der Leydsche School gesticht! Meermalen hebben hare kweekelingen het Vaderland, in den nood, hunnen arm ter verdediging aangeboden, en de wapens opgevat, om den vijand af te weren of te verjagen: maar, nu moesten hunne diensten zich bepalen bij de beveiliging der Stad, in wier schoot zij gehuisvest

waren; dan was de beslissende slag geslagen, eer zij in het veld hadden kunnen verschijnen, en hun werd geene andere voldoening gegund, dan den vlugtenden vijand op de hielen te volgen. Nooit te voren mogt het hun gebeuren, den vijand op het slagveld onder de oogen te zien; in al de gevaren van den krijg te deelen; en door daden te toonen, dat hunne wapenoefening meer dan een spel der jeugdige ligtvaardigheid, dat hunne vaderlandsliefde meer dan een onberaden drift was, en dat zij den eed gestand zouden doen, om voor het Vaderland te overwinnen, of voor het Vaderland te sterven! - Vraagt nu de nakomelingschap: wat was er van dien moed, en dat heldenvuur, dat de kweekelingen der Leydsche School scheen te bezielen, toen zij de wapens aangordden; toen zij naar de grenzen henen snelden; toen het woord des Bevelhebbers, VOORWAARTS! hun in de ooren klonk? Deze Steen zal het haar zeggen: krachtiger, welsprekender, onloochenbaarder, dan de stem der Geschiedenis; zal haar zeggen: toen zag men hen aan de spits der gevaren; waar Vaderlandsche heldenroem, ook ten koste van het leven te behalen was, daar waren zij! hij, wiens naam deze Steen vermeldt, heeft er met zijn bloed ten waarborg van gestrekt! - Dan zal de dankbare nakomelingschap, terwijl zij een traan schenkt aan de nagedachtenis des edelen jongelings, uitroepen: heil zij der Leydsche Hoogeschool, die lichten voor de Wetenschap, en helden voor het Vaderland heeft opgekweekt! Zij was waardig door Vader WILLEM gesticht, door DOUSA verheerlijkt, en aan LEYDENS onvergetelijken heldenroem haren oorsprong verschuldigd te zijn!

Gij hebt welgedaan, Jongelingen! dat gij uwen ge-

sneuvelden Broeder dit gedenkteeken hebt opgerigt! gij hebt het niet alleen te zijner eer, en ter eer der Leydsche School, gij hebt het ook voor de eer des ganschen Vaderlands gesticht! Toen bijkans overal, in het zich noemend beschaafd Europa, eene onbezonnen jongelingschap door listige volksverleiders zich liet wegslepen, om tot verwoesting van de rust en orde der maatschappij misdadig de hand te leenen, en door de schandvlek, die zij op zich laadde, ook de eer der letteren bezoedelde; toen heeft, in het oude Nederland, de Akademische Jeugd, niet verblind door het klatergoud eener valsche wijsbegeerte; niet bekoord door het lokaas eener valsche eerzucht; niet verdoofd door de woeste kreten van ondeugende Demagogen; het voorbeeld gegeven van liefde tot die ware vrijheid, die ieders regten eerbiedigt, die het geen slavernij noemt aan de wet ondergeschikt te zijn, die niet de grootheid van weinigen, op de algemeene ellende gebouwd, ten dienste staat, maar het heil der goeden en het geluk der maatschappij bedoelt. Voor die vrijheid is zij te velde getogen, voor Vaderland en Koning heeft zij gestreden, en heeft er haar bloed voor gestort. Dat zal deze Steen aan de nakomelingschap verhalen, en haar doen zeggen: heil zij het oude Nederland, dat jongelingen in zijnen schoot heeft opgekweekt, die aan de Vaderlandsche Scholen, gedrenkt uit de bron der ware wetenschap, bij de liefde tot de letteren ook liefde tot pligt en deugd hebben ingezogen, en toen de nood hen te wapen riep, door trouw aan Koning en Vaderland hebben uitgeblonken!

Trouw aan Koning en Vaderland! daarvan hebt gij, dezen zelfden morgen, plegtig, van uwen Koning het getuigenis ontvangen, en het eereteeken er van versiert

uwe borst. - Toen aan sommigen uwer onderscheidende ordens-kruisen werden aangeboden, hebt gij ze van de hand gewezen: waar allen, dus spraakt gij, hun pligt gedaan hebben, daar wil de broeder niet boven zijnen broeder verheven worden! Die kieschheid was uwer waardig, en heeft het zegel gedrukt op den adel uwer gevoelens. Maar *dit* Koninklijk eerbewijs kwetst geen uwer grootmoedige beginselen; het is vervaardigd uit de zegeteekenen, die gij hebt helpen veroveren; het is een blijk van nationale dapperheid, dat allen gelijkelijk vereert. Het zal, na uw verscheiden, een heilig overblijfsel voor uwe kinderen zijn; zij zullen het aan de hunne toonen en zeggen: hij, uit wiens bloed gij gesproten zijt, was mede onder de helden, die het verraad gestraft, en Neêrlands geschonden eer gewroken hebben! Geluk dan, Jongelingen, met dit metaal, kostbaarder dan goud of edele gesteenten! Kan het op de borst van uwen ontslapen broeder niet prijken, uw Koning heeft gewild, dat het zijn lijkgesteente versieren zou.(*) Neêrlands geëerbiedigde en geliefde Koning wil u dan helpen zijne nagedachtenis te vereeren! en waarom deed Hij op dezen dag de belooningen van moed en trouw aan u, en uwe broeders aan de andere Vaderlandsche Hoogescholen, uitreiken? dan, dank zij dit vereerend bewijs van Koninklijke belangstelling en onderscheiding! dan om mede deel te nemen aan de plegtigheid, door u verordend, en hare waarde te verhoogen. - Die plegtigheid spoedt nu ten einde. Wij hebben dit gesteente aan het aandenken der nakomelingschap gewijd. Wat gij kondt, hebt gij tot vereering des broeders

(*) Bij het uitspreken dezer woorden, werd het gedenkteeken met het metalen kruis versierd.

toegebragt, en wat aan uwe hulde mogt ontbreken, is door den Koning daaraan toegevoegd. Maar het loon des gestorvenen is hooger dan hier, is in de gewesten der onsterfelijkheid, die hij is ingetreden. In den bloei der jaren, met onbedorven hart en zeden, ging hij derwaarts. Het was God, die hem tot zich riep, en de dood vond hem op zijnen post. Het was de betrachting van zijn' pligt, van den edelen Vaderlandschen pligt, die een einde maakte aan zijn jeugdig leven. Hij viel voor de zaak der deugd en der regtvaardigheid, en de zaak der deugd en der regtvaardigheid is de zaak van God! In den heiligen strijd is hij gevallen; en heeft hij hier de zegepraal niet mogen aanschouwen, hem is ook de kwelling bespaard, van nijd en staatkunde in verbond te zien getreden, om voor een brave natie de vruchten harer dapperheid en harer opofferingen te verbitteren. *Zijn* triumf is volkomen, door niets verbitterd; en Hij, die zelfs het geringste goed, door zijne schepselen verrigt, niet onbeloond wil laten, heeft de kroon der overwinning hem op het hoofd gedrukt!

Gij, die hier de maagschap des gesneuvelden vertegenwoordigt, door banden des huwelijks, en des bloeds naauw aan hem verknocht; die van deze aandoenlijke plegtigheid getuigen waart! gaat, en zegt aan de moeder des jongelings, wat gij gezien en gehoord hebt; verhaalt haar, wat eer haren lieveling is bewezen; troost haar met de veel hooger eer, die hem daarboven is te beurt gevallen; en zeg haar, dat zij niet meer weene!

En gij, vaarwel geliefde schim! het vaarwel, dat uwe broeders u hier niet zeggen konden, roepen zij u van hier in betere gewesten toe! Dit lijkgesteente zal hun heilig zijn; hun en die na hen komen zullen, zal

het een krachtige aansporing zijn tot al wat goed, wat edel en groot is; en om tegen al wat laag en onedel is, hun onverzoenlijken haat en afkeer in te boezemen. Bij dit lijkgesteente zweeren zij, dat zij zich waardig zullen toonen, kweekelingen der Leydsche School, en verdedigers des Vaderlands geweest te zijn; dat wetenschap en kennis hun dierbaar zullen zijn, maar even dierbaar, regt, en pligt, en deugd! Bij dit lijkgesteente zweeren zij, met al de vermogens van hunnen geest, en is het nood, ook met hun arm en hun leven, trouw aan God, aan het Vaderland en den Koning!

Slot-Koor.

Zingt in krachtiger akkoorden
't Heerlijk lot dat hij verwierf,
Eeuwig leeft de dierb're broeder
Die voor 't heilig Holland stierf.
Kon hem 't Vaderland niet danken
Voor den lauwer dien hij won,
d' Almagt gaf hem schooner eerkroon,
Dan deze aard hem geven kon.

Na het zingen van het Slotkoor werd de Spreker naar zijne plaats terug geleid, en de plegtigheid nam een einde. Het orchest voerde een zielverheffend Allegro uit, en onder dit muziek vertrokken de leden van den grooten Senaat, met de Jagers en overige Studenten,

naar het Akademiegebouw. Inmiddels waren de genoodigden uit de onderscheiden Collegiën, in de Consistoriekamer der Kerk, voor hunne vereerende tegenwoordigheid door de leden der Commissie bedankt. Dezelfde Heeren werden daarna ook in de Senaatkamer ontvangen, en betuigden aan Heeren Curatoren, Rector en Professoren, hunne erkentenis voor het deel, hetwelk zij genomen hadden aan de viering eener plegtigheid, door het Corps der Studenten aan de vereering der nagedachtenis van hunnen vriend en strijdmakker toegewijd. Ook de Spreker ontving hunne dankzegging voor het volbrengen van den last, dien hij op zich genomen had, en voor de wijze, waarop hij zich van denzelven gekweten had. Deze aanspraak werd door den Rector Magnificus op eene hartelijke en treffende wijze beantwoord.

De Leden van het toonkunstig Gezelschap, *Musis Sacrum*, die hunne diensten zoo gereedelijk aangeboden, en door hunne voortreffelijke en indrukmakende muziek, aan den betamelijken luister der inwijding geen gering aandeel hadden gehad,(*) werden door de Heeren Studenten onthaald op een *dejeuner*, waarbij ook de bloedverwanten van den gesneuvelden BEECKMAN, benevens den vervaardiger van het gedenkstuk, en andere genoodigden tegenwoordig waren. Ook het overige van den dag was aan de herinnering van hetgeen des morgens gebeurd was, op onderscheiden wijzen toegewijd; en beantwoordde aan de stemming der gemoederen, welke eene plegtigheid als deze had moeten opwekken in het

(*) Aan den Heer A. LE LIÈVRE, die den zang bestuurd had. werd, ten blijke van erkentelijkheid, een fraai gewerkt, en van eervolle inscriptie voorzien dirigeer-stokje, ten geschenke gegeven.

hart van jongelingen, gelijk de Akademische jeugd der Leydsche Hoogeschool zich ook bij deze gelegenheid heeft gekenmerkt. De Hoogleeraar SPEIJERT VAN DER EYK heeft het gedenkteeken met een Bijschrift in Latijnsche verzen vereerd, met hetwelk wij dit verhaal besluiten.

In Monumentum sempiternae magnanimi juvenis Ludovici Justini Wilhelmi Beeckman, *in bello belgico caesi, memoriae dicatum, positum Lugduni-Batavorum, in Aede Sancti Petri, inauguratum, die* 22. *Junii* 1832.

Arma Juventutis Tu et mox, BEECKMANNE! secutus,
Magnanimis comes is, quo simul arma vocant.
Infandum bellum, heu! Patriae Te duxit ad aram,
Sed pariter Juvenum Gloria, Sanctus Honos!
Se dare pro Patriâ, pulchraeque occumbere morti,
Clarius est, quam humili sorte perire suâ.
Sic decus aeternum juvenilibus additur annis;
Inclyta sic meritis sunt Tua fata Tuis!
Jure suo Tali monumentum condere fas est;
Nomen ut aeternum postera saecla colant!

S. SPEIJERT VAN DER EYK.